

อภิธรรมมัจจุกถา ธรรมสังคณีวณณา (อภุจสาตินี) - หน้าที่ 1
เล่มที่ 46 หน้า 1

อภุจสาตินี นาม อภิธรรมมัจจุกถา
ธรรมสังคณีวณณา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อารมฺภกถา (๑)

กรุณา วิย สตุเตสุ	ปญฺญา ยสฺส มहेสิโน
เวยฺยธมฺเมสุ สพุเพสุ	ปวตฺติตถ ยถารุจี ฯ
ทยาย ตาย สตุเตสุ	สมฺมุสฺสาหิตมานโส
ปาฎิเรราวสานมฺหิ	วสนฺโต ติทฺสาถเย ฯ
ปาริจฺจตฺตกมฺมูลมฺหิ	ปญฺญกมฺพลงนามเก
สิลาสเน สนฺนินฺนินโน	อาทิจฺโจว ยุกนฺธเร ฯ
จกฺกวาพสฺสเสหิ	ทสฺหากมฺม สพุฟโส
สนฺนินฺนินเนน เทวานํ	คณฺเณน ปรีวาริโต ฯ
มาตริ ปมุขํ กตุวา	ตสฺสา ปญฺญาเย เตชสา
อภิธรรมกถามคฺคิ	เทวานํ สมฺปวตฺตยิ ฯ
ตสฺส ปาเท นมฺมุสฺสิตุวา	สมฺพุทฺธสฺส สิริมโต
สทุทฺธมฺมจฺจสฺส ปุเชตุวา	กตุวา สงฺฆสฺส จญฺชลิ ฯ
นิจฺจการสฺเสตสฺส	กตสฺส รตนตฺตเย
อานุกาเวเน โสเสตุวา	อนุตฺราเย อเสสโต ฯ

๑. ม. คณฺถารมฺภกถา ฯ

อภิธรรมฎกถา ธรรมสังคณีวณณา (อฏฐสาธินี) - หน้าที่ 2
เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 2

วิสุทธาจารย์เสเลน	นิปฺณามลพุทธินา
ภิกขุณา พุทธโฆเสน	สกุจฺจํ อภฺยาจิโต ๑
ยํ เทวเทโว เทวานํ	เทเสตฺวา นยโต ปุณ
เถรสฺส สารีปุตฺตสฺส	สมาจิภฺขิ วินายโก ๑
อนินตตฺตทเห กตฺวา	อุปฺภูจฺจํ มหฺสิโน
ยณฺจ สุตฺวาน โส เถโร	อาหริตฺวา มหฺตํ ๑
ภิกขุณํ ปยฺรุพาหฺสึ (๑)	อิติ ภิกขุหิ ฐาริโต
สงฺคีติกาเล สงฺคีโต	เวเทหฺมุณินา ปุณ ๑
ตสฺส คมฺภีรณฺวาณฺเห (๒)	โอกาพฺหสฺส อภฺนิหฺโส
นานานยวิจิตฺตสฺส	อภิธมฺมสฺส อาทิโต ๑
ยา มหาทสฺสปาทีหิ	วสีหฺภูจฺจกา (๓) ปุรา
สงฺคีตา อนุสงฺคีตา	ปจฺจนาปี จ อีสึหิ ยา ๑
อาภฺญา ปุณ (๔) เถเรน	มหฺินฺเทเนตฺมตฺตมํ
ยา ทีปํ ทีปวาสิณํ	ภาสาย อภฺิสงฺขิตา (๕) ๑
อปเนตฺวา ตโต ภาสํ	ตมฺพปณฺณินิวาสินํ
อาโรปยิตฺวา นิทฺโทสํ	ภาสํ ตนฺตฺนินฺยานุคํ ๑
นิกายนฺตรลทฺธีหิ	อสมฺมิสฺสํ อนาถุคํ
มหาวิหารวาสิณํ	ทีปยนฺโต วินิจฺจยํ ๑

๑. ม. ปยฺรุพาหฺสึ ๑ ๒. สึ. คมฺภีรณฺวาณฺเณ ๑

๓. ม. วสีหฺภูจฺจกา ๑ ๔. ม. ปุณ ๑ ๕. ม. อภฺิสงฺขิตา ๑

อภิธรรมฎกถา ธรรมสังคณีวณณา (อภุจสาลินี) - หน้าที่ 3
เล่มที่ 46 นิทานถา หน้า 3

อตถึ ปกาสิยิสสามิ	อาคมฎกถาสูปี
คเหตุพพิ คเหตุวาน	โตสยนโต วิจกขณเ ๑
กมฺมฎจानานิ สพฺพานิ	จริยาภิญญา วิปสุสนา
วิสุทฺธิมคฺเค ปนินฺทึ	ยสุมา สพฺพิ ปกาสิตี ๑
ตสุมา ตํ อคฺคเหตุวาน	สกลายปี ตนฺตฺติยา
ปทานุกุมโต เอว	กสิสสามตฺถวณฺณนํ ๑
อิติ เม ภาสमानสฺส	อภิธรรมกถํ อิมํ
อวิกฺขิตฺตา นิสामเถ	ทูลฺลภา หิ อัยํ ถาติ ๑

นิทานถา

ตตฺถ อภิธรรมโมติ (๑) เกนตฺถเณน อภิธรรมโม ธรรมมาติเรก-
ธรรมวิเสสตฺถเณน ๑ อติเรกวิเสสตฺถทีปโก หิ เอตฺถ อภิสทฺโท
พาพฺหา เม อาวุโส ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ (๒)
อภิกฺกนฺตวณฺณนาติอาทิสฺ (๓) วีย ๑ ตสุมา ยถา สมฺมุสฺสีเตสฺ พหุสฺ
นตฺเตสฺ เจว ฐเชสฺ จ ยํ อติเรกปฺปมาณํ วิเสสวณฺณสนฺจานนฺจ
นตฺตํ ตํ อติจฺจนตฺตฺนฺติ วุจฺจติ ๑ โย อติเรกปฺปมาโน นานา-
วิราควณฺณวิเสสสมฺปนฺโนว ฐโช โส อติฐโชติ วุจฺจติ ๑ ยถา
จ เอกโต สนนฺิปตีเตสฺ พหุสฺ ราชกุมารสฺ เจว เทเวสฺ จ
๑. ม. อัยํ ปาโก นตฺถิ ๑ ๒. ม. อ. ๑๔/๓๒๒/๔๖๕ ๑
ส. ข. ๑๓/๒๑๖/๑๔๖ ๓. พ. พ. ๒๕/๕/๓ ๑
ม. อภิกฺกนฺตวณฺณา ตี ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 4

โย ชาติโกคยสอิสุตริยาทิสมฺปตฺตีหิ อติเรกตโร เจว วิเสส-
วณฺณตโร (๑) จ ราชกุมารโโร โส อติราชกุมารโโรติ วุจฺจติ ฯ โย
อายุวณฺณอสิสุตริยสสมฺปตฺติอาทีหิ อติเรกตโร เจว วิเสส-
วณฺณตโร จ เทโว โส อติเทโวติ วุจฺจติ ฯ ตถารูโป พุรหุมาปี
อติพุรหุมาติ วุจฺจติ ฯ เอวเมว อยมฺปิ รมฺโม รมฺมาติเรก-
ชมฺมวิเสสตฺเถน อภิรมฺโมติ วุจฺจติ ฯ

สุตฺตุนตฺติ หิ ปตฺวา ปญฺจกฺขนฺธา เอกเทเสเนว วิภตฺตา
น นิปฺปเทเสน ฯ อภิรมฺมํ ปตฺวา ปน สุตฺตุนตฺตภาชนีย-
อภิธรรมภาชนียปญฺหาปฺจุกฺกนยานํ(๒) วเสน นิปฺปเทสโต วิภตฺตา ฯ
ตถา ทฺวาทสายนานิ อภุจจารส ธาตุโย จตฺตารี สจฺจานิ
พาวิสดินฺทุริยานิ ทฺวาทสภทฺธิปโก (๓) ปจฺจยาการโโร ฯ เกวลํ หิ
อินฺทุริยวิภงฺเก สุตฺตุนตฺตภาชนียํ ปจฺจยาการเ จ ปญฺหาปฺจุกฺกํ
นตฺถิ ฯ สุตฺตุนตฺตญฺหิ ปตฺวา จตฺตาโร สติปญฺจานา เอกเทเสเนว
วิภตฺตา น นิปฺปเทเสน ฯ อภิรมฺมํ ปตฺวา ปน ตินฺณมฺปิ
นยานํ วเสน นิปฺปเทสโต วิภตฺตา ฯ ตถา จตฺตาโร
สมฺมปฺปธานา(๔) จตฺตาโร อิทฺธิปาทา สตฺต สมฺโพชฺฌนฺกา อริโย
อภุจฺจติโก มคฺโค จตฺตารี ฆานานิ จตฺสฺโส อปฺปมณฺญาโย
ปญฺจ สิกฺขาปทานิ จตฺสฺโส ปฏฺิสมฺภิทา ตินฺณมฺปิ นยานํ
๑. ม. วิเสสวณฺณตฺโร ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. ...ปญฺหาปฺจุกฺกนยานํ ฯ
๓. ม. ทฺวาทสภทฺธิปโก ฯ ๔. ม. จตฺตารี สมฺมปฺปธานานิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 6

กโรสีติ (๑) ฯ มหาธมมทหย์ นาม อตฺถิ เอเตน สห สตฺตาคี ฯ
มหาธมมทหเย อปุพฺพ นตฺถิ กติปยา จ ปญฺหาวารา อวเสสา
กถาวตฺถุนา สทฺธิ สตฺตาคี ฯ โน กถาวตฺถุนา มหาธาตฺถกถา
นาม อตฺถิ ตาย สทฺธิ สตฺตาคี ฯ มหาธมมทหเย (๒) ตาว
กติปยา จ ปญฺหาวารา อวเสสา (๒) มหาธาตฺถกถาย อปุพฺพ
นตฺถิ อปฺปมตฺตกา ว ตนฺติ อวเสสา กถาวตฺถุนาว สทฺธิ
สตฺตาคี ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺโธ หิ สตฺตปฺปกรณานิ เทเสนฺโต กถาวตฺถุ
ปตฺวา ยาว เอสา ปุคฺคกฺวาท (๑) ตาว จตฺตฺสฺ ปญฺเฬสฺ ทฺวินฺนํ
ปญฺจกานํ วเสน อฏฺฐมุขวาทยตฺถิ (๔) ตํ อาทิกํ กตฺวา สพฺพ-
กถามคฺเคสฺ อสมฺปฺนุณฺณภานวามตฺตาย ปาลียา มาติกํ จเปตี ฯ
สา ปเนสา ตนฺติ (๕) ปุคฺคโล อฺปลพฺภติ สจฺฉิกตฺตฺจปรมตฺเจนาติ (๖) ฯ
อามนฺตา ฯ โย สจฺฉิกตฺโต ปรมตฺโต ตโต โส ปุคฺคโล
อฺปลพฺภติ สจฺฉิกตฺตฺจปรมตฺเจนาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯ
อาชานาหิ นิกฺคหํ ฯ ปุคฺคโล นฺุปลพฺภติ สจฺฉิกตฺตฺจปรมตฺเจนาติ ฯ
อามนฺตา ฯ โย สจฺฉิกตฺโต ปรมตฺโต ตโต โส ปุคฺคโล
นฺุปลพฺภติ สจฺฉิกตฺตฺจปรมตฺเจนาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯ
อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ ฯ สพฺพตฺถ ปุคฺคโล อฺปลพฺภติ สจฺฉิกตฺต-
๑. สี่. กโรนฺตฺติ ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๓. ม. ปุคฺคกฺวาท ฯ
๔. ม. อฏฺฐมุขวาทยตฺถิ ฯ ๕. ม. ตนฺตฺติ นตฺถิ ฯ ๖. สจฺฉิกตฺตฺจปรม-
ตฺเจนาติ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

ปรมตฺเถนาติ ฯ อามนฺตา ฯ โย สจฺจนิกตฺโต ปรมตฺโต ตโต
โส ปุคฺคโล สพฺพตฺถ อุปลพฺภติ สจฺจนิกตฺถปรมตฺเถนาติ น
เหวํ วตฺตพฺเพ ฯ อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ ฯ สพฺพทา ปุคฺคโล
อุปลพฺภติ สพฺพทา ปุคฺคโล นฺุปลพฺภติ สพฺเพสุ ปุคฺคโล
อุปลพฺภติ สพฺเพสุ ปุคฺคโล นฺุปลพฺภติ สจฺจนิกตฺถปรมตฺเถนาติ ฯ
อามนฺตา ฯ โย สจฺจนิกตฺโต ปรมตฺโต ตโต โส ปุคฺคโล
นฺุปลพฺภติ สจฺจนิกตฺถปรมตฺเถนาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯ
อาชานาหิ ปฏิกมฺมนฺติ (๑) เอวํ ปจฺมํ วาทำ นิสฺสาย ปจฺมํ นิกฺคหํ
ทฺุติยํ นิสฺสาย ทฺุติยํ นิกฺคหํ ฯเปฯ อฏฺฐมํ นิสฺสาย อฏฺฐมํ
นิกฺคหํ ทสฺเสนฺเตน สตฺถารา จปีตา ฯ อิมินา นเยน สพฺพตฺถ
มาติกาจปนํ เวทิตพฺพิ ฯ ตํ ปเนตํ มาติกํ จปนฺโต อิํ
ทิสฺวา จเปสิ มม ปรีนิพฺพานโต อฏฺฐารสวสฺสาธิกานํ
ทฺุวินฺนํ วสฺสสตานํ มตฺถเก โมคฺคตฺถิปฺตฺตติสฺสเถโร นาม
ภิกฺขุสทฺสสมชฺเฒ นิสินฺโน สกฺวาเท ปญฺจ สุตฺตสตานิ ปรวาเท
ปญฺจาติ สุตฺตสทฺสํ สโมธานตฺวา ทิฆนิกายปฺปมאַณํ กถา-
วตฺถุปฺปกรณํ ภาเชสฺสตีติ ฯ

โอมคฺคตฺถิปฺตฺตติสฺสเถโรปี อิมํ ปกรณํ เทเสนฺโต น
อตฺตโน ฌาเณน เทเสติ สตฺถารา ปน ทินฺนนเยน จปีต-
มาติกาย เทเสสิ ฯ อิติ สตฺถารา ทินฺนนเยน จปีตมาติกาย

๑. อภ. ก. ๓๓/๑-๘/๑-๓ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 8

เทสิตตตฺตา สกถมฺเปตํ ปกรณํ พุทฺธภาสิตเมว นาม ชาตํ ฯ
ยถา ก็ ยถา มรฺชุปิณฺฑิกสุตฺตุนฺดาทีนึ ฯ มรฺชุปิณฺฑิกสุตฺตสมึ
หิ ภควายโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสํ ปฺปญฺจสยฺยาสาชฺชา
สมฺมาจฺรณฺติ เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินฺนุทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ
อชฺชโมสิตพฺพํ เอเสวณฺโตะ รากานุสยฺยานนฺติ (๑) มาติกํ จเปตฺวา
อภฺจฺจายาสนา วิหาริ ปาวิสิ ฯ

ธมฺมปฏิกฺคาหกา ภิกฺขุ มหากจฺจายนตฺเถริ (๒) อุปสงฺกมิตฺวา
ทสพเลน จปีตมาติกาย อตฺถํ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ เถโร ปุจฺฉิตมตฺเตเนว
อกเถตฺวา ทสพลสฺส อปฺจิตฺติ ทสฺสนตฺถํ เสยฺยถาปี อาวุโส
ปุริโส สารตฺถิโก สาริ คเวสีติ (๓) สารโปมํ อหริตฺวา สารรูกฺโข
วีย ภควา สาขาปลาสสทิสสา สาวกา ฯ โส หาวุโส ภควา
ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสติ จกฺขุณฺโตะ ฉานฺณฺโตะ ธมฺมณฺโตะ
พฺรหฺมณฺโตะ วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นินฺเนตา อมตฺสฺส ทาตา
ธมฺมสามิ ตถาคโตติ สตฺถาริ โถเมตฺวา ปฺนปฺปฺนึ เถเรหิ ยาจิโต
สตฺถารา จปีตมาติกาย อตฺถํ วิภชฺเชตฺวา อากงฺขมานา จ
ปฺน ตฺเมห อายสฺมณฺโตะ ภควนฺตฺเตยฺว อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ
ปุจฺเจยฺยาถ (๔) สเจ สพฺพญฺญตฺตาณฺน สทฺธิํ สํสนฺทียมาณํ สมมติ
ตํ คณฺเหยยฺยาถ ฯ โน เจ มา คณฺหถาติ อิมินา อธิปฺปาเยน
๑. ม .มฺ. ๑๒/๒๔๕/๒๒๒ ฯ ๒. ม. มหากจฺจายนตฺเถริ ฯ
๓. ม .มฺ. ๑๒/๒๔๗/๒๒๔ ฯ ๔. ม. ปฏฺิปุจฺเจยฺยาถ ฯ

ยถา จ โว ภควา พุยากรโตรีตถา ตัม ชาเรยยาถาติ วตฺวา
อุยโยเชตี ฯ

เต สตถาริ อูปสงกมิตฺวา เอตมตฺถัม ปุจฺฉีสุ ฯ สตถา
ทูกถิตัม กจฺจาเนนาติ อวตฺวา สุวณฺณาสิงคัม (๑) อุตฺสาเปนฺโต วีย
กีว อูปนาเมตฺวา สุปฺพิตตตปตฺตสฺสสิริกัม วีย มหามุขัม ปุเรนฺโต
พฺรหฺมสฺสริ นิจฺจาเรตฺวา สาธุ สาธุติ เถรสฺส สาธุการิ ทตฺวา
ปณฺชิตฺโต ภิกฺขเว มหากจฺจาโน มหาปณฺโณ ภิกฺขเว มหา-
กจฺจาโน มณฺเจปิ ตฺเมห ภิกฺขเว เอตมตฺถัม ปฏิปุจฺเจยยาถ
อหฺมปิ มํ เอวเมวํ พุยากรเยยฺย ยถา ตัม มหากจฺจาเนน
พุยาถคนฺติ (๒) อาห ฯ

เอวํ สตถารา อนฺโมทิตกาลโต ปญฺจาย ปน สกถัม
สุตฺตคนฺตี พุทฺธภาสิตี นาม ชาตี ฯ อานนทตฺเถราทีหิ วิตุถาริต-
สุตฺตคนฺเตสฺวปี เอเสว นโย ฯ เอวเมว สมฺมาสมฺพุทฺโธ สตฺตป-
ปกรณานิ เทเสนฺโต กถาวตฺถุ ปตฺวา วุตฺตคนฺเยน มาตีกัม
จเปตี ฯ จเปนฺโต จ อิทมทฺทส มม ปรีนิจฺพานโต อฏฺฐารส-
วสฺสาธิกานัม ทฺวินฺนํ วสฺสสตานํ มตฺถเก โมคฺคฺลฺลิตฺต-
สตฺเถโร นาม ภิกฺขุ ภิกฺขุสฺสสฺสมชฺเฒ นิสินฺโน สกฺวาเท
ปณฺจ สุตฺตสตานิ ปรวาเท ปณฺจาทิ สุตฺตสฺสสฺส สโมชานตฺวา
ทีฆนิกายปฺปมาณัม กถาวตฺถุปฺปกรณัม ภาเชสฺสตีติ โมคฺคฺลฺลิต-
๑. ม. สุวณฺณาสิงคัม ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๒๔๕/๒๓๐ ฯ

ปุตตติสฺสเถโรปี อิมํ ปกรณํ เทเสนฺโต น อตฺตโน ฌาเณน
เทเสสิ สตุถารา ปน ทินฺนนเยน จปีตมาติกาย เทเสสิ ฯ
อิตฺติ สตุถารา ทินฺนนเยน จปีตมาติกาย เทสิตตฺตา สกฺลเมตฺติ
ปกรณํ พุทฺธภาสิตฺเตว นาม ชาตํ ฯ เอวํ กถาวตฺถุณา สทฺฐี
สตุตฺตปฺปกรณานิ อภิธมฺโม นาม ฯ

ตตฺถ ธรรมสงคณีปฺปกรณเ จตฺสฺโส วิภคฺติโย จิตฺตวิภคฺติ
รูปวิภคฺติ นิกฺเขปราสี อตฺถุทฺธาโรติ ฯ ตตฺถ กามาวจรกฺุสลโต
อฏฺฐ อกฺุสลโต ทฺวาทส กฺุสลวิปากโต โสฬส อกฺุสลวิปากโต
สตุตฺต กิริยโต เอกาทส รูปาวจรกฺุสลโต ปญฺจ วิปากโต
ปญฺจ กิริยโต ปญฺจ อรูปาวจรกฺุสลโต จตฺตาริ วิปากโต
จตฺตาริ กิริยโต จตฺตาริ โลกุตฺตรกฺุสลโต จตฺตาริ วิปากโต
จตฺตาริตฺติ เอกุณฺนวุติ จิตฺตานิ จิตฺตวิภคฺติ นาม ฯ จิตฺตฺตปฺปาท-
กณฺฑหนฺตฺติปี เอตฺสเสว นามํ ฯ ตํ วาจนามกฺุคโต อติเรกณฺฑาณ-
วารํ วิตฺถาริยมานํ ปน อนนฺตมปริมาณํ โหติ ฯ

ตทหนฺตรํ เอกวิเชน ทฺวิเชนาตฺติอาทินา นเยน มาติกํ
จเปตฺวา วิตฺถาเรน วิภคฺติวา ทสฺสิตา รูปวิภคฺติ นาม ฯ
รูปกณฺฑหนฺตฺติปี ตสฺเสว นามํ ฯ ตํ วาจนามกฺุคโต อติเรก-
เทวณฺฑวารํ วิตฺถาริยมานํ ปน อนนฺตมปริมาณํ โหติ ฯ

ตทหนฺตรํ มฺลโต ขนฺธโต ทฺวารโต ภูมิตโต อตฺถโต
ธมฺมโต นามโต ลิงฺกโตติ เอวํ มฺลทาทิหิ (๑) นิกฺขิปิตฺวา เทสิโต
๑. สฺตี. มฺลทาทินิ ฯ

นิกุเขปราชิ นาม ๆ โส

มุลโต ขนฺธโต จาปี ทวารโต จาปี ภูมิโต

อตุลโต ฆมฺมโต จาปี นามโต จาปี ลิงคโต

นิกุขิปิตฺวา เทสิตตฺตา นิกุเขโปติ ปวฺจจติ ฯ

นิกุเขปกณฺฑนฺตปิ ตสฺเสว นาม ๆ ตํ วาจนามคฺคโต

ติมตฺตภาณวารี วิตุถาริยมานํ ปน อนนฺตมปริมาณํ โหติ ฯ

ตทนนฺตรํ ปน เตปิฏกสฺส พุทฺธวจนสฺส อตฺตทฺฐารภูตํ
ยาว สรณฺทูกา นิกุขิตฺตํ อฏฐกถากณฺฑํ นาม ยโต มหา-
ปกรณฺธิยา ภิกฺขุ มหาปกรณฺธ คณนจารี อสฺสทกฺเขนฺตาคณฺฑํ (๑)
สมาเนนฺติ ฯ ตํ วาจนามคฺคโต ทฺวิมตฺตภาณวารี วิตุถาริยมานํ
ปน อนนฺตมปริมาณํ โหติ ฯ

อิติ สกฺลปิ ฆมฺมสงฺคณิปปกรณฺ (๒) ฯ ตํ วาจนามคฺคโต
อติเรกเตรสมตฺตภาณวารี วิตุถาริยมานํ ปน อนนฺตมปริมาณํ
โหติ ฯ เอวเมตํ

จิตฺตวิกฺตติ รูปญฺจ นิกุเขโป อตฺตโชตนา

คฺมฺภีริ นิปฺถํ จานํ ตมฺปิ พุทฺธเชน เทสิตํ ฯ

ตทนนฺตรํ วิภงฺคปฺปกรณฺ นาม ๆ ตํ ขนฺธวิภงฺโก आयตฺน-
วิภงฺโก ธาตุวิภงฺโก สจฺจวิภงฺโก อินฺทริยวิภงฺโก ปจฺจยาการ-
วิภงฺโก สติปฏฺฐานวิภงฺโก สมฺมปฺปธานวิภงฺโก อิทฺธิปาทวิภงฺโก
โพชฺฌงฺควิภงฺโก มคฺควิภงฺโก (๓) ฆานวิภงฺโก อปฺปมณฺเฑาวิภงฺโก
๑. สี. คณนวารี ฯ ม. คณนจารี ฯ ๒. ม. ฆมฺมสงฺคณิปปกรณฺ ฯ
๓. ม. มคฺคกฺขวิภงฺโก ฯ

สิกขาปทวิงฺโก ปฏิสมฺภิทาวิงฺโก ฌาณวิงฺโก ขุททกวดฺด-
วิงฺโก ฌมฺมทพฺยวิงฺโกติ อฏฐารสฺวิเชน วิภคฺตํ ฯ

ตตฺถ ขนฺธวิงฺโก สุตฺตฺตฺนตฺตภาชนียอภิธรรมภาชนียปฺลหา-
ปฺจฺจกานํ วเสน ติธา วิภคฺโต ฯ โส วาจนามคฺคโต ปฺลจ-
มตฺตภาณวาโร วิตุถาริยมาโน ปน อนนฺโต อปริมาโณ
โหติ ฯ ตโต ปรี อายตฺนวิงฺกาทโยปี เตเหว ตีหิ นเยหิ
วิภคฺตา ฯ เตสุ อายตฺนวิงฺโก วาจนามคฺคโต อติเรกภาณวาโร
ธาตฺวิงฺโก ทฺวิมตฺตภาณวาโร ฯ ตถา สจฺจวิงฺโก ฯ อินฺทฺริย-
วิงฺเก สุตฺตฺตฺนตฺตภาชนีย นตฺถิ ฯ วาจนามคฺคโต ปเนส อติเรก-
ภาณวารมตฺโต ฯ ปฺจฺจยาการวิงฺโก นมตฺตภาณวาโร ฯ ปฺลหา-
ปฺจฺจกํ (๑) ปเนตฺถ นตฺถิ ฯ สติปฏฺจฺจานวิงฺโก อติเรกภาณวารมตฺโต
ตถา สมฺมปฺปฺชานอิทฺธิปาทโพษฺฌนฺคฺควิงฺกตา ฯ ฌานวิงฺโก
ทฺวิภาณวารมตฺโต ฯ อปฺปมฺลฺลาวิงฺโก อติเรกภาณวารมตฺโต
สิกขาปทวิงฺเกปี สุตฺตฺตฺนตฺตภาชนีย นตฺถิ ฯ วาจนามคฺคโต ปเนส
อติเรกภาณวารมตฺโต ฯ ตถา ปฏิสมฺภิทาวิงฺโก ฯ ฌาณวิงฺโก
ทสฺวิเชน วิภคฺโต ฯ วาจนามคฺคโต ปเนส ติมตฺตภาณวาโร ฯ
ขุททกวดฺดวิงฺโกปี ทสฺวิเชน วิภคฺโต ฯ วาจนามคฺคโต ปเนส
ติมตฺตภาณวาโร ฯ ฌมฺมทพฺยวิงฺโก ติวิเชน วิภคฺโต ฯ วาจนาม-
คฺคโต ปเนส อติเรกทฺวิภาณวารมตฺโต ฯ สพฺเพปี วิตุถาริย-
๑. ม. ปฺลหาปฺจฺจกํ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

มานา อนนตา อปริมาณ โหนติ ฯ เอวเมตํ วิงคปฺปกรณํ
นาม วาจนามคฺคโต ปญจตีสมตฺตภาณวาริ วิตถาริยามานํ (๑) ปน
อนนตมปริมาณํ โหติ ฯ

ตทนนฺตริ ธาตุกถาปกรณํ นาม ฯ ตํ สงฺคโห อสงฺคโห
สงฺคหิตน อสงฺคหิตํ อสงฺคหิตน สงฺคหิตํ สงฺคหิตน สงฺคหิตํ
อสงฺคหิตน อสงฺคหิตํ สมปโยโค วิปฺปโยโค สมปยุตฺเตน
วิปฺปยุตฺตํ วิปฺปยุตฺเตน สมปยุตฺตํ สมปยุตฺเตน สมปยุตฺตํ
วิปฺปยุตฺเตน วิปฺปยุตฺตํ สงฺคหิตน สมปยุตฺตํ วิปฺปยุตฺตํ
สมปยุตฺเตน สงฺคหิตํ อสงฺคหิตํ อสงฺคหิตน สมปยุตฺตํ วิปฺปยุตฺตํ
วิปฺปยุตฺเตน สงฺคหิตํ อสงฺคหิตนฺติ จุทฺทสฺวิเรน วิภคฺตํ ฯ
ตํ วาจนามคฺคโต อติเรกภณวารมตฺตํ วิตถาริยามานํ ปน
อนนตมปริมาณํ โหติ ฯ

ตทนนฺตริ ปุคฺคลปญฺจตฺติ นาม ฯ สา ขนฺธปญฺจตฺติ
อายตฺนปญฺจตฺติ ธาตุปญฺจตฺติ สจฺจปญฺจตฺติ อินฺทริยปญฺจตฺติ
ปุคฺคลปญฺจตฺตีติ ฉพฺพิเรน วิภคฺตา ฯ สา วาจนามคฺคโต
อติเรกภณวาราวา วิตถาริยามานา ปน อนนตา
อปริมาณาว โหติ ฯ

ตทนนฺตริ กถาวตฺถุปกรณํ นาม ฯ ตํ สกฺวาเท
ปญฺจ สุตฺตสฺตานิ ปรวาทะ ปญฺจาติ สุตฺตสฺหสฺสํ สโมธานตฺวา
๑. ม. วิตถารโต ฯ

วิภคตํ ฯ ตํ วาจนามคฺคโต อิทานิ โปตุถเก ลิจิตํ อคฺค-
เหตุวา สงฺคีติอาโรปีตนเยน ทีฆนิกายปฺปมาณํ วิตุถารियมานํ
ปน อนนฺตมปริมาณํ โหติ ฯ

ตทนนฺตรํ ยมกํ นาม ปกฺรณํ ฯ ตํ มุลยมกํ ขนฺธยมกํ
อายตฺนยมกํ ธาตุยมกํ สจฺจยมกํ สงฺขารยมกํ อนฺุสยยมกํ
จิตฺตยมกํ ฆมฺมยมกํ อินฺุทฺริยยมกนฺุติ ทสฺวิเชน วิภคตํ ฯ ตํ
วาจนามคฺคโต วีสตีภาณวารสฺตมตฺตํ (๑) วิตุถารโต ปน อนนฺตม-
ปริมาณํ โหติ ฯ

ตทนนฺตรํ มหาปกฺรณํ นาม ฯ ปฏฺฐานนฺุติปี ตสฺเสว
นามํ ฯ ตํ เหตุปจฺจโย อารมฺมณปจฺจโย อธิปฺติปจฺจโย อนนฺตร-
ปจฺจโย สมนฺนฺตรปจฺจโย สหชาตปจฺจโย อณฺุณมณฺุณปจฺจโย
นิสฺสยปจฺจโย อุปนินิสฺสยปจฺจโย ปุเรชาตปจฺจโย ปจฺจนาชาตปจฺจโย
อาเสวนปจฺจโย กมฺมปจฺจโย วิปากปจฺจโย อาหารปจฺจโย
อินฺุทฺริยปจฺจโย ฌานปจฺจโย มคฺคปจฺจโย สมฺปยุตฺตปจฺจโย
วิปฺปยุตฺตปจฺจโย อคฺคิปจฺจโย นคฺคิปจฺจโย วิคตปจฺจโย อวิกต-
ปจฺจโยติ ปจฺจยวเสน ตาว จตุวีสตีวิเชน วิภคตํ ฯ

อิมสฺมี ปน จาเน ปฏฺฐานํ สมานตพฺพิ กุสลตฺติ-
กาทโย หิ พาวีสตีติกา นาม ฯ เหตุ ฆมฺมา นเหตุ ฆมฺมา ฯเปฯ
สธฺนาฆมฺมา อธฺนาฆมฺมาติ อิเม สตทฺกาท ฯ อปเรปี ทฺกาท
๑. สี. วีสิ ภาณวารสฺตํ ฯ ม. วีสภาณวารสฺตํ ฯ

วิชชาภาคิโน ชมมา อวิชชาภาคิโน ชมมา ๗เป๗ ขเย ฉาณั
อนุปฺปาเท ฉาณนฺติ ทฺวาจตุตาฬีสสุตฺตุนฺติกทฺกาทา นาม ๗ เตสุ
ทฺวาฬีสตติกา สตทฺกาทิ อัย อากฺข ภาสิตา ชินวจนฺนุตา
สพฺพญฺญตฺตวณฺนพฺพุเชน (๑) เทสิตา สตฺตุนฺนํ ปกรณํ มาติกา
นาม ๗

อถาปเร ทฺวาจตุตาฬีสทฺกาทา (๒) กฺุโต ปภวา เกน จปีตา
เกน เทสิตาติ ๗ ชมฺมเสนาปติ สาริปฺุตตฺตเถรปฺภวา เตน จปีตา
เตน เทสิตาติ ๗ อิเม จเปนฺโต ปน เถโร น สามกฺกัสิเกน
อตุตฺตโน ฉาณน จเปสิ ๗ เอกุตฺตริยํ ปน เอกนิปาตาฬีสงฺกิติ-
ทสุตฺตรสุตฺตุนฺเตหิ สโมชานตฺวา อากิชมฺมิกตฺเถรํ สุตฺตุนฺตํ
ปตฺวา อกิลมตฺถํ จปีตา ๗ เตน (๓) ปเนเต เอกสมฺมํ นิกฺเขปกณฺเฑเยว
มตฺถกํ ปาเปตฺวา วิภตฺตา เสสญฺจชานสฺส ยาว สรณฺทฺกาทา
อภิชฺมโม วิภตฺโต ๗

สมฺมาสมฺพุทฺเชน หิ อนุโลมปญฺจชาน ทฺวาฬีสตติเก นิสฺสาย
ติกปญฺจชานํ นาม นินฺจติ (๔) ๗ สตทฺเก นิสฺสาย ทฺกปญฺจชานํ นาม
นินฺจติ (๔) ๗ ตโต ปรี ทฺวาฬีสตติเก คเหตุวา ทฺกสเต ปกฺขิปิตฺวา
ทฺกติกปญฺจชานํ นาม ทสฺเสติ ๗ (๕) ตโต ทฺกสเต คเหตุวา
ทฺวาฬีสตติยา ติเกสุ ปกฺขิปิตฺวา ติกทฺกปญฺจชานํ นาม ทสฺสิตํ ๗
๑. ม. สพฺพญฺญตฺตวณฺนพฺพุเชน ๗ ๒. ม. ทฺวาจตุตาฬีส สุตฺตุนฺติกทฺกาทา ๗
๓. ม. เต ๗ ๔. ม. นินฺจติ ๗ ๕. ม. ทสฺสิตํ ๗

อภิธรรมภูจกถา ธรรมสงคณีวณณา (อฏฐสาลินี) - หน้าที่ 16
เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 16

ติเก ปน ติเกสุเยว ปกฺขิปิตฺวา ติกตฺกปฏฺจานํ นาม ทสฺสตีตํ ฯ
ทฺเเก ปน ทฺเเกสุเยว ปกฺขิปิตฺวา ทฺกทฺกปฏฺจานํ นาม ทสฺสตีตํ ฯ
เอวํ

ติกฺกจ ปฏฺจานาวรี ทฺกฺกตฺตมํ

ทฺกตฺกิกฺกจเวว ติกฺกทฺกจ

ติกฺกตฺกิกฺกจเวว ทฺกทฺกจ

ฉ อนุโลมมฺหิ นยา สฺกมฺภีราติ (๑) ฯ

ปจฺจนีเยปฏฺจานเนปี ทฺวาวิสตีติเก นิสฺสาย ติกปฏฺจานํ
นาม ฯ ทฺกสตี นิสฺสาย ทฺกปฏฺจานํ นาม ทฺวาวิสตีติเก
ทฺกสเต ปกฺขิปิตฺวา ทฺกตฺกปฏฺจานํ นาม ทฺกสตี พาวีสตียา
ติเกสุ ปกฺขิปิตฺวา ติกทฺกปฏฺจานํ นาม ติกเต ติเกสุเยว
ปกฺขิปิตฺวา ติกตฺกปฏฺจานํ นาม ทฺเเก ทฺเเกสุ ปกฺขิปิตฺวา
ทฺกทฺกปฏฺจานํ นามาติ ฯ ปจฺจนีเยปี ฉหิ นเยหิ ปฏฺจานํ
นิฏฺฐิตํ ฯ เตน วฺคตํ

ติกฺกจ ปฏฺจานาวรี ทฺกฺกตฺตมํ

ทฺกตฺกิกฺกจเวว ติกฺกทฺกจ

ติกฺกตฺกิกฺกจเวว ทฺกทฺกจ

ฉ ปจฺจนีเยมฺหิ นยา สฺกมฺภีราติ (๒) ฯ

ตโต ปรี อนุโลมปจฺจนีเยปี เอเตเนว อฺปาเยน ฉ นยา

๑. อภ. ป. ๔๐/๔๔/๒๐ ฯ ๒. อภ. ป. ๔๐/๔๗/๒๑ ฯ

ทสฺสีตา ฯ เตนาน

ติกฺกจ ปฏฺจานาวรี ทุกฺตฺตมฺ

ทุกฺตฺกฺกจฺจว ติกฺกทุกฺกจ

ติกฺกติกฺกจฺจว ทุกฺกทุกฺกจ

จ อนุโลมปจฺจนียมฺหิ นยา สุกฺมภีรติ (๑) ฯ

ตทนนฺตรี ปจฺจนียานุโลเมปี เอเตเหว จหิ นเยหิ

นิตฺทิกฺกจฺจํ ฯ เตนาน

ติกฺกจ ปฏฺจานาวรี ทุกฺตฺตมฺ

ทุกฺตฺกฺกจฺจว ติกฺกทุกฺกจ

ติกฺกติกฺกจฺจว ทุกฺกทุกฺกจ

จ ปจฺจนียานุโลมฺหิ นยา สุกฺมภีรติ (๒) ฯ

เอวํ อนุโลเม จ ปฏฺจานานิ ปฏฺธิโลเม จ อนุโลม-
ปจฺจนีเย จ ปจฺจนียานุโลเม จ ปฏฺจานานีติ อิทํ จตฺวีสตี-
สมนฺตปฏฺจานสฺส สโมธานปฏฺจานํ มหาปกรณํ นาม ฯ

อิทานิ อิมสฺส อภิธมฺมสฺส คมฺภีรภาวํ วิชานนฺตถํ
จตฺตาโร สาคฺราเวทิตฺทฺพา สํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํ
ณานสํ
ตตฺถ สํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํ

ขนฺธานญจ ปฏฺธิปาฏฺฐิ ฐาตฺถายตฺนํ จ

อพฺโทจฺฉินฺนํ วตฺตมํนา สํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํ

๑. อภ. ป. ๔๐/๕๑/๒๓ ฯ ๒. อภ. ป. ๔๐/๕๕/๒๔ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 18

เอวํ วุตตํ สํสารวฏฺฐํ สํสารสาครโร (๑) นาม ฯ สุวายํ
ยสุมา อิมํ สุตตํ ออุปฺปัตติยา ปุริมโกฏิ น ปญฺญาติ
เอตฺตกานํ หิ วสุสฺตํ วา วสุสฺสทฺสฺสํ วา วสุสฺส-
สทฺสฺสํ วา กปฺปสฺตํ วา กปฺปสฺสทฺสฺสํ วา กปฺปส-
สทฺสฺสํ วา มตฺตเก สุตฺตา ออุปฺปนา ตโต ปุพฺพนาเหสนฺติ
วา อสุกฺกสฺส รณฺโณ กาลे ออุปฺปนา อสุกฺกสฺส พุทฺธสฺส
กาลे ออุปฺปนา ตโต ปุพฺพนาเหสนฺติ วา อัยํ ปริจฺเจโท
นตฺติ ฯ ปุริมา (๒) ภิกฺขเว โภจฺจ น ปญฺญาติ อวิชฺชา อโธ
ปุพฺพนา อวิชฺชา นาโหสิ อถ ปจฺจ สมฺภวีติ (๓) อิมินา ปน
นเยน อัยํ สํสารสาครโร นาม อนมตฺคฺโค (๒) ฯ

มหาสมฺมุทโท ปน ชลสาครโร นามาติ เวทิตฺตํ โส
จตุราสีติโยชนสทฺสฺสคฺคฺโค ฯ ตตฺถ อุกฺกสฺส อาพฺพกสฺสเทหิ วา
อาพฺพกสฺสเสหิ วา อาพฺพกสฺสทฺสฺสเสหิ วา ปมาณํ นาม
นตฺติ ฯ อถ โข อสงฺเขโย ออุปฺเมโย มหาอุทกฺกนฺโรเตว
สงฺขยํ (๔) คจฺจติ ฯ อัยํ ชลสาครโร นาม ฯ

กตโม นยสาครโร เตปฺปํ พุทฺธวณฺํ ฯ เทวปี หิ ตนฺติโย
ปจฺจเวกฺขนฺตํ สทฺธาสมฺปนฺนํ ปสฺสทฺพหฺลนํ ฅาณฺตฺตรานํ
๑. ม. อัยํ ปาโจ นตฺติ ฯ ๒. ม. ตสุมา ปุริมา ภิกฺขเว ฯเปฯ สมภวีติ
อิมินา นเยน อนมคฺคฺโคว (?) สุวายํ ยสุมา น ปญฺญาติ ตสุมา
อนมคฺคฺโควติ หิ สมฺพนฺโร ฯ ๓. อ. ทสก. ๒๔/๖๑/๑๒๐ ฯ
๔. ส. สงฺขํ ฯ

กุลปุตตานัน อนนุต ปิติโสมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ฯ กตมา เทวปี ฯ
วินยญจ อภิธมฺมญจ ฯ วินยธรรานัน ภิภฺขุนัน วินยตฺนุตี ปจฺจเวกฺ-
ขฺนุตานัน โทสานุรูปํ สิกฺขาปทฺปญฺญาปนัน นาม อิมสฺมี โทเส
อิมสฺมี วิตฺติกฺกเม อิทํ นาม โหตีติ สิกฺขาปทฺปญฺญาปนัน อญฺเณลลํ
อวิสโย พุทฺธานเมว วิสโยติ อุตฺตริมฺนุสฺสธมฺมเปยฺยาลํ ปจฺจเวกฺ-
ขฺนุตานัน นีลเปยฺยาลํ ปจฺจเวกฺขฺนุตานัน สลฺยจริตฺตเปยฺยาลํ ปจฺจเวกฺ-
ขฺนุตานัน อนนุต ปิติโสมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ฯ อาภิธมฺมิกภิภฺขุนมฺปิ
ขฺนุชฺชนฺตรํ आयตฺนนฺตรํ ธาตฺวนฺตรํ อินฺทฺริยพลโพลฺฆงฺค- (๑)
กมฺมวิปากนฺตรํ รูปารูปปริจฺเจทํ สณฺหสฺสุขุมธมฺมํ คคนตเล
ตารกฺรฺพานิ คณฺเณโต วิย รูปารูปธมฺเม ปพฺพปพฺพิ โภจฺจาส-
โภจฺจาสิ กตฺวา วิภฺชนฺโต ทสฺเสสิ วต โน สตฺถาติ อภิธมฺม-
ตฺนุตี ปจฺจเวกฺขฺนุตานัน อนนุต ปิติโสมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ฯ เอวํ
อุปฺปตฺติยา ปนสฺส อิทํ วตฺถุมฺปิ เวทิตพฺพิ ฯ

มหานาคติมยติสฺสทตฺตเตโร (๒) กิร นาม มหาโพธิ
วฺนฺทิสฺสามิติ ปฺรตีริ คจฺฉนฺโต นาวาย อุปฺริตเต นิสินฺโน มหา-
สมฺมทํ โอลเกติ (๓) อถสฺส ตสฺมี สมเย เนว ปฺรตีริ ปญฺญายิตฺถ
น โอริมตีริ อุมิเวกฺปฺเปทสมฺมุคตฺชลจฺฉณฺวิปฺปิกฺกฺกฺโน (๔) ปน
ปสฺริตฺรชตฺปฏฺฐมฺนปฺปสฺนฺนธฺรสฺทิสฺโส มหาสมฺมทฺโท ปญฺญายิตฺถ ฯ
๑. ม. อินฺทฺริยนฺตรํ พลโพลฺฆงฺค... ฯ ๒. ส. มหาคติมยติสฺส-
ทตฺตเตโร ฯ ๓. ม. มหาคติคิมยติสฺสทตฺตเตโร ฯ ๓. ม. โอลเกติ ฯ
๔. ม.ปฺริกฺกฺกฺโน ฯ

โส กิณฺุโข มหาสมุทฺทสฺส อุมิเวโค พลวา อุทาหุ จต-
วิสตปิปรเกเท สมฺนตปฏฺจําเน นยมุขํ พลวณฺุติ จินฺุเตสิ ฯ
อดสฺส มหาสมุทฺเท ปริจฺเจโท ปณฺุณายติ ฯ อัยฺ หิ เหมจฺจา
ปจฺวิยา (๑) ปริจฺฉินฺุโน อุปฺริ อากาเสน เอกโต จกฺกวาพฺพพฺเตน
เอกโต เวตนฺุเตน ปริจฺฉินฺุโน ฯ สมฺนตปฏฺจําณสฺส ปนฺ ปริจฺเจโท
น ปณฺุณายตีติ สณฺุหสุขุมธมฺมํ ปจฺจเวกฺขนฺุตสฺส พลวปีติ
อุปฺปนฺนา ฯ โส ปีติ วิกฺขมฺเภตฺวา วิปฺสสนฺํ วฑฺฒเตตฺวา
ยถาณิสินฺุโน สพฺพกิลเส เขเปตฺวา อคฺคผลเ อรหฺตฺเต ปตฺติจฺจาย
อุทานํ อุทาเนสิ

อดฺเถว คมฺภีรคตฺ สฺสุทฺทพฺุรฺ
สยฺ อภิลฺุณาย สเหตุสมฺภวํ
ยถาณฺุพฺุพิ นิจิเลน เทสิตฺ
มहेสิณา รฺูปคตฺว ปสฺสตีติ ฯ

อัยฺ นยสาครโร นาม ฯ

กตโม ฃาณสาครโร สพฺพพฺุณฺุตฃาณํ ฃาณสาครโร
นาม ฯ อัยฺ สํสารสาครโร นาม อัยฺ ชลสาครโร นาม อัยฺ
นยสาครโร นามาติ ตํ (๒) อณฺุณน น สกฺกา ชานิตฺุ สพฺพพฺุณฺุต-
ฃาณเณว สกฺกา ชานิตฺุณฺุติ สพฺพพฺุณฺุตฃาณํ ฃาณสาครโร
นาม ฯ อิเมสฺ จตฺุสฺ สากเรสฺ อิมสฺมี จาเน นยสาครโร
๑. ม. มหาปถวิยา ฯ ๒. ม. หิ ฯ

อธิปเปโต ฯ อิมณฺหิ สพฺพณฺณ พุทฺธาเอว ปฏฺวิชฺฌนฺติ ฯ

อยมฺปิ ภควา โปธิมฺมเต นิสินฺโน อิมํ ปฏฺวิชฺฌิตฺวา อิมํ
วต เม ฌมฺมํ เอสนฺตสฺส คเวสนฺตสฺส กปฺปสฺตสฺส สหฺสสาธิกานิ
จตุตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ วิตีวตฺตานิ อถ เม อิมสฺมึ ปรฺลลงฺเก
นินฺนเนน ทิยพฺพตฺตเกสฺส สหฺสํ เขเปตฺวา อัย ฌมฺโม ปฏฺวิทฺุชฺโติ
ปฏฺวิทฺุชฺฌมฺมํ ปจฺจเวกฺขนฺโต สฺตตฺตาหํ เอกปรฺลลงฺเกน นิสีทึ ฯ
ตโต ตสฺมา ปรฺลลงฺกา วุฏฺฐาย อิมสฺมึ วต เม ปรฺลลงฺเก
สพฺพณฺณตฺตวณฺณํ ปฏฺวิทฺุชฺฌนฺติ อนินฺมมฺเสหิ จกฺขุหิ สฺตตฺตาหํ ปรฺลลงฺกํ
โอโลเกนฺโต อฏฺฐาสิ ฯ ตโต เทวตฺตานํ อชฺชาปี นฺน สิทฺตฺตสฺส
กตฺตพฺพกิจฺจํ อตฺถิ ปรฺลลงฺกสฺมฺมณฺหิ อาลยํ น วิชฺหตีติ ปรีวิตฺกโก
อุทฺปาทึ ฯ

สฺตถา เทวตฺตานํ วิตฺกํ ฌตฺวา [๒] ตาสี วิตฺกํ วุปรฺสมตฺถํ
เวหาสิ อพฺภุคฺคณฺตฺวา ยมกปาฏฺฐิหาริยํ ทสฺเสสิ ฯ มหาโพธิ-
ปรฺลลงฺกสฺมึ หิ กตปาฏฺฐิหาริยญฺจ ฌาติสฺมาคเม กตปาฏฺฐิหาริยญฺจ
ปาฏฺฐลิปฺตฺตสฺมาคเม (๓) กตปาฏฺฐิหาริยญฺจ สพฺพํ กณฺฑามพฺรฺกฺขมฺมูเล (๔)
กตยมกปาฏฺฐิหาริยสฺทิสเมว อโหสิ ฯ เอวํ ปาฏฺฐิหาริยํ (๕) กตฺวา
ปรฺลลงฺกสฺส จ จิตฺกฺขณสฺส อนฺตเร อากาสโต โอรุยฺห สฺตตฺตาหํ
จงฺกมิ ฯ อิมสฺสุ จ เอกวีสฺตียา ทิวเสสฺสุ เอกทิวเสปี สฺตถุ
๑. ม. อนินฺมมฺเสหิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ตาวเทวตี ทิสฺสตี ฯ
๓. สී. ปาฏฺฐลิปฺตฺตสฺมาคเม ฯ ม. ปาฏฺฐลิปฺตฺตสฺมาคเม ฯ
๔. ม. กณฺฑามพฺรฺกฺขมฺมูเล ฯ ๕. ม. ยมกปาฏฺฐิหาริยํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 22

สรีโรโต รสุมิโย น นิกขนุนตา จตุตเถ ปน สตุตาเห ปจฺฉิ-
 มุตฺตราย ทิสาย รตนมเร นิสีทิ ฯ รตนมรํ นาม น รตนมยํ (๑)
 เถหํ ฯ สตุตฺตนํ ปน ปกรณํ สมฺมสฺนตฺตฺสาปํ รตนมรฺนฺติ
 เวทิตพฺพํ ฯ ตตฺถ ธรรมสังคณี สมฺมสนฺตฺตฺสาปํ สรีโรโต รสุมิโย
 น นิกขนุนตา ฯ วิงฺกขปฺปรณํ ชาติกถํ ปุคฺคกฺลปญฺจตฺตี กถา-
 วตฺตฺตฺปกรณํ ยมกปฺปรณํ สมฺมสนฺตฺตฺสาปํ สรีโรโต รสุมิโย
 น นิกขนุนตา ฯ ยทา ปน มหาปกรณํ โอรุยฺหฺ เหตุปจฺจโย
 อารมฺมณปจฺจโย ฯ เปฯ อวิกตปจฺจโยติ สมฺมสนํ อารภิ ฯ อตฺสส
 จตุวิสฺติสมนฺตปฺปญฺจํ สมฺมสนฺตฺตฺส เอกนฺตโต สพฺพญฺตฺตฺตฺวณํ
 มหาปกรณฺเยว โือกาสํ ลภติ ฯ ยถา หิ ติมิรปิงฺกฺลมหามจฺโฆ
 จตุราสีตฺติโยชนสทฺสสฺสคฺภีเร มหาสมฺพุทฺเทยฺว เอกนฺตโต โลกาสํ
 ลภติ ฯ เอวเมว สพฺพญฺตฺตฺตฺวณํ เอกนฺตโต มหาปกรณฺเยว
 โือกาสํ ลภติ (๒) ฯ

สตฺถุ เอวํ ลทฺโธกาเสน สพฺพญฺตฺตฺตฺวณฺน ยถาสฺสุํ
 สณฺหสฺสุมฺมมํ สมฺมสนฺตฺตฺส สรีโรโต นิสปีตโลหิตาทคฺมณฺเชฏฺฐ-
 จปฺกสฺสรวเสน ฉพฺพญฺตฺตฺตฺวณํ นิกขมึสฺสุ ฯ เกสมฺสฺสุหิ เจว
 อภฺยิณฺณจ นิลฺกฺุจฺจเนหิ นิลรฺสุมิโย นิกขมึสฺสุ ยาสํ วเสน
 คคนตลํ อญฺชนปฺนุณฺณํ สมากิณฺณํ วิย อุมฺมาปฺปฺสนึลฺปฺปฺลทล-
 สญฺจนฺนํ วิย วิติปฺตฺนตฺมณฺนิตฺวณฺณํ วิย สมฺปสฺสริตเมจกปฺกฺุ
 # ๑. ม. สตุตฺรตนมยํ ฯ ๒. ม. ลภิ ฯ

วีย จ อโหสิ ฯ

ฉวิโต เจว อุกขินนญจ ปิตฏจानเนหิ ปิตรสมุโย นิกขมีสุ ฯ
ยาสั วเสน ทิสากาธา สุวณฺณรสาภิสัญจมานา (๑) วีย สุวณฺณ-
ปฏุปสาริตา วีย กุญฺจุมจฺจนฺณรชิตา (๒) วีย กณฺณการปฺปผ-
สมปริกิณฺณา วีย จ วิโรจีสู ฯ

มัสโลหิตเทหิ เจว อุกขินนญจ รตฺตฏจानเนหิ โลหิตรสมุโย
นิกขมีสุ ฯ ยาสั วเสน ทิสากาธา จินฺนปฏฺจจฺจนฺณรชิตา วีย
สุปฺกกลาขารสาภิสัญจมานา วีย รตฺตกมฺพลปริกุขิตฺตา วีย
ชยสุมนปาติภทฺทกพฺนุชิวากุสุมสมปริกิณฺณา วีย จ วิโรจีสู ฯ

อฏฺฐีหิ เจว ทนฺเตหิ จ อุกขินนญจ เสตฏจानเนหิ
โอทาตรสมุโย นิกขมีสุ ยาสั วเสน ทิสากาธา รชตฏญฺเหหิ (๓)
อาสิญจมานชिरธारा สมปริกิณฺณา วีย ปสาริตรชตปฏฺวิตานา
วีย วิตีปตนฺตรชตตาลวณฺญา วีย กุญฺทกมฺทสินฺทวารสุมน-
มลฺลิกาทิกุสุมสญฺจนฺนา วีย จ วิโรจีสู ฯ

มณฺเชฏฺจปภสฺสรธา ปน ตมฺหา ตมฺหา สรียปฺปเทสา
นิกขมีสุ ฯ อิติ ตา จพฺพณฺณรสมุโย นิกขमितฺวา ฆนฺมहाปจ्वी
คณฺหีสู ฯ

จตฺนหุตาธิกทฺวิโยชนสตสหสฺสพฺพลา มหาปจ्वी นิทฺชนต-
๑. ม. สุวณฺณรสาภิสัญจมานา ฯ ๒. ม. กุญฺจุมจฺจนฺณการ-
ปฺปผสมปริกิณฺณา ฯ ๓. ม. รชตฏญฺเหหิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 24

สุวรรณปีณฺหิ วีย อโหสิ ฯ อถ ปจวี ภินฺทิตฺวา เหฏฺฐา
อุทกํ คณฺหีสุ ฯ ปจวีสนฺธารกํ อฏฺฐนฺหุตาธิกํ จตุโยชนส-
ตสฺสพฺพลํ อุทกํ สุวณฺณกถเลหิ (๑) อาสิณฺจมานํ วิสินฺสุวรรณํ
วีย อโหสิ ฯ อุทกํ วินิวิษฺมิตฺวา วาตมคฺคเหสุ ฯ ฉนฺหุตาธิกน-
วโยชนสตสฺสพฺพลโ โล วาโต สมุสฺสิตฺสุวรรณกฺขนฺโธ วีย อโหสิ ฯ
วาตํ วินิวิษฺมิตฺวา เหฏฺฐา อชฺชฎฺฎากาสํ ปกฺขนฺทีสุ ฯ

อุปริกาเคน อุคฺคณฺตฺวาปี จาตุมหาราชิกเ คณฺหีสุ ฯ เตปี
วินิวิษฺมิตฺวา ตาวตฺสีเส ตโต ยามे ตโต ตฺตฺเต ตโต นิมนฺนารตี
ตโต ปฺรณิมฺมิตฺวสวตฺตี ตโต นว พุรฺหมฺโลกเ ตโต เวหฺปฺผล
ตโต ปญฺจสุทฺธาเวเส วินิวิษฺมิตฺวา จตุตาโร อรุเป คณฺหีสุ ฯ
จตุตาโร อรุเป วินิวิษฺมิตฺวา อชฺชฎฺฎากาสํ ปกฺขนฺทีสุ ฯ

ตฺริยภาเคหิ อนนฺตฺวา โลกธาตุโย ปกฺขนฺทีสุ ฯ เอตฺตเกสุ
จानฺนํ จนฺทมฺหิ จนฺทปฺปภา นตฺถิ ฯ สุริเย สุริยปฺปภา นตฺถิ ฯ
ตารกรฺุเปสุ ตารกรฺุปฺปภา นตฺถิ เทวตานํ อญฺยานวิมาน-
กปฺปรุกฺเขสุ สฺรีเรสุ อากรณฺสูติ สพฺพคฺค ปภา นตฺถิ ฯ
ติสฺสทฺสฺสิมหาสฺสฺสิ โลกธาตุโย อาโลกพรณฺสมคฺโถ มหาพุรฺหมฺาปี
สุริยสุสุคฺคเมเน ขชฺชฺปนโก วีย อโหสิ ฯ จนฺทิมสุริยตารกรฺุปานํ
เทวอญฺยานวิมานกปฺปรุกฺขานํ ปฺริจฺเจทฺมคฺคตฺกเมว ปญฺญาติคฺค ฯ
เอตฺตคณฺหิ จานํ พุทฺธรฺสุมีหิเยว อชฺโฆตฺถนํ (๒) อโหสิ ฯ อญฺปี เนว
๑. ม. สุวณฺณกถเลหิ ฯ ๒. ม. อชฺโฆตฺถนํ ฯ

พุทธานิ อธิฏฐานอิทธิ น ภาวนามยา อิทธิฯ สณฺหสุขุม-
ชมฺมํ ปน สมฺมสโต โลกนาถสฺส โลหิตํ ปัสสีติ วตฺถุรูปํ ปัสสีติ
ฉวีวณฺโณ ปัสสีติ จิตฺตสมฺภูจกถา วณฺณชาตุ สมฺนุตตา อสีต-
พิหฺตมฺมตฺเต ปเทเส นิจฺจลา อฏฐาสิฯ อิมินา นีหาเรณ สตฺตาทํ
สมฺมสฺสึฯ

สฺตฺตตรตฺตินฺทิวํ สมฺมสฺสิตฺตมฺโม กิตฺตโก อโหสิตี อนนฺโต
อปริมาโณ อโหสิฯ อัยฺ ตาว มนฺสา เทสฺนา นามฯ
อถ สตฺตา ปน เอวํ สตฺตาทํ มนฺสา จินฺติตฺตํ ชมฺมํ วจีเกทํ
กตฺวา เทสฺนฺโต วสฺสสฺเตนปี วสฺสสฺสฺสฺสฺสฺสปี วสฺสสฺสสฺสฺสฺสปี
มตฺถกํ ปาเปตฺวา เทสฺตํ น สกฺโกตฺติตฺติ น วตฺตพฺพิฯ
อปรภาสฺสฺมี หิ ตถาคโต ตาวตฺตีสภวเน ปาโรจฺจตฺตกมฺเ
ปณฺฑกฺกมฺพลสิลาชัยฺ ทสฺสสฺสจกฺกวาพเทวตานิ มชฺเฌ นิสินฺโน
มาตฺรํ กายสฺกฺขี กตฺวา [๑] เทสฺนฺโต สตฺภาเคน สหสฺสฺสฺสฺสฺส
สตฺสสฺสสฺสฺสฺสฺส เชมฺมนฺตรา เชมฺมนฺตรํ สงฺขิปฺปีตฺวา สงฺขิปฺปีตฺวา
เทสฺสึฯ ตโย มาเส นินฺนฺตรํ ปวตฺตเทสฺนา เวเคน ปวตฺต-
อากาสคฺงฺกา วีย อโฆมุขจปีตฺตอกมฺภา นิกฺขนฺตฺตอกฺกธาธา วีย
จ หุตฺวา อนนฺตา อปริมาณา อโหสิฯ

พุทธานิ หิ ภตฺตานุโมทนกาเลปี โลกํ วทฺเตตฺวา
อนฺุโมทนฺตานิ เทสฺนา ทีฆมชฺฉิมนิกายปฺปมาณา อโหสิฯ
๑. ม. เอตฺถนฺนฺตเร กุสฺลา ฐมาฯ เปฯ อพฺยากตา ฐมาติ
ฐมฺมนฺติ ทีสุตฺติฯ

ปัจจุภคตัม ปน สมฺปตฺตปริสาย ฌมฺมํ เทเสนฺตานิ เทสฺนา
สํยุตฺตองฺคฺตฺตฺรนิกายเทวมหานิกายปฺปมาณา อโหสิ ฯ กสฺมา ฯ
พฺพุชานํ หิ ภวฺงคฺปรีวาโส ลหฺโกล ทนฺตาวรณํ สฺมุสฺสํ
มุขาทานํ สิลิฏฺฐํ ชิวฺหา มุทฺกา สโร มรฺุโร วจฺนํ ลหฺก-
ปรีวคฺตํ ตสฺมา ตํ มุหุตฺตํ เทสิตฺตมฺโมปี เอตฺตโก อโหสิ ฯ
เตมาสํ เทสิตฺตมฺโม อนนฺโต อปริมาโณเยว อโหสิ ฯ

อานนฺตฺตเถโร หิ พหุสฺสุโต ติปิฏฺกธโร ปญฺจทสกาธา-
สทฺสฺตานี สฏฺฐิจิพฺทสทฺสฺตานี ลตาปฺปฺผานี อากทฺตฺตมนฺโต วิย
จิตฺตปฺปเทเนว ฐตฺวา คณฺหาติ วา วาเจติ วา เทเสติ วา ฯ
เอตฺตโก เณรฺสฺส เอโก อุทฺเทสมคฺโค นาม โหติ ฯ เณรฺสฺส
หิ อนฺุปํ อุทฺเทสํ ททฺมาโน อญฺโฆ ทาตุํ น สกฺโกติ
น สมฺปาปฺผาติ สมฺมาสมฺพุทฺโธว สมฺปาปฺผเยยฺย ฯ เอวํ
อริมตฺตสฺติมา อริมตฺตคฺติมา อริมตฺตธิติมา สวโก สตฺถารา
เตมาสํ อิมินา นีหาเรณ เทสิตํ เทสนํ วสฺสสํ วสฺสสทฺสฺสํ
อุคฺคณฺหนฺโตปี มตฺถกํ ปาเปตฺตํ น สกฺโกติ ฯ

เอวํ เตมาสํ นีรฺนตฺรํ เทเสนฺตสฺส ปน ตถาคตฺสฺส
กพฺพิงฺการาหารปฏฺิพฺพธฺรํ อุปาทินฺนทฺสริริ กถํ ยาเปสฺสิติ ฯ
ปฏฺิษคฺคเนเนว ฯ พฺพุชานํ หิ โส กาโล สุววฏฺฐิโต สุปริจฺฉินฺโน
สุปฺจฺจเวกฺโข (๑) ฯ ตสฺมา ภควา ฌมฺมํ เทเสนฺโต มนฺุสฺสโลเก
๑. ม. สุปฺจฺจเวกฺโข ฯ

กาลัง โอลเเกติฯ โส ภิกขาจารเวลั สลลฤเขตุวา นิมนิตพุทธี
มาเปตุวา อิมสฺส จีวรคหณั ปตฺตคหณั สรฤคฺคตฺติอาภโป
จ เอวรูปโป นาม โหตุเอตฺตํ นาม ฌมฺมึ เทเสตุติ อธิฏฺฐาย
ปตฺตจีวรมาทาย อนนตตฺตทหิ คจฺจติฯ เทวตา นาคลตาทนฺต-
กฏฺฐิ เทติฯ ตํ ขาทิตฺวา อนนตตฺตทเห สรีริ ปฏฺิษคฺคิตฺวา
มโนสลิตเล จิตฺ สฺรตฺตํ ทุปฏฺิ นีวาเสตุวา จีวรึ ปารูปิตฺวา
จาทุมุมหาราชทตฺติยึ เสลมยึ ปตฺตํ อาทาย อุตฺตรกรู คจฺจติฯ
ตโต ปิณฺฑปาตํ อาหริตุวา อนนตตฺตทหตีเร นิสินฺโน ตํ
ปริภุณฺชิตุวา ทิวาวิหาราย จนฺทนวนัน คจฺจติฯ

ฌมฺมเสนาปติ สาริปตฺตตฺเถโรปิ ตตฺถ กนฺตุวา สมฺมา-
สมฺพุทฺธสฺส วตฺตํ กตุวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ อถสฺส สตุถา
นยึ เทติ สาริปตฺตเอตฺตโก ฌมฺโม เทสิโตติ อาจิกฺขติฯ
เอวํ สมฺมาสมฺพุทฺธเ นยึ เทนฺเต ปฏฺิสมฺภิทาปตฺตสฺส อคฺคสวากสฺส
เวลนฺเต จตุวา หตฺถํ ปสาเรตุวา ทสฺสิตสมฺพุทฺธทิสึ นยทานัน
โหติฯ เถรสฺสาปี นยสฺเตน นยสฺสสฺเสน นยสฺตสฺสสฺเสน ภควตา
เทสิตฌมฺโม อุปฏฺฐจติเยวฯ

สตุถา ทิวาวิหารึ นิสีทิตฺวา ฌมฺมึ เทเสตุวา(๑) กาย
เวลาย คจฺจตีติฯ สวตฺถีวาสินัน [๒] สมฺปตฺตทานัน ฌมฺมเทสน
เวลา นาม อตฺถิ ตาย เวลาย คจฺจติฯ ฌมฺมึ เทเสตุวา
๑. ม. เทเสตุฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร กุลปตฺตทานนฺติ ทิสฺสตีฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 28

คจฺจนฺตํ วา อากจฺจนฺตํ วา เก ชานนฺตํ เก น ชานนฺตํ ฯ
มฺหเสทฺถกา เทวตา ชานนฺตํ อปฺเปตฺตกา น ชานนฺตํ ฯ
กสฺมา น ชานนฺตํ สมนฺตํ สมนฺตํ สมนฺตํ สมนฺตํ สมนฺตํ สมนฺตํ
วา รสฺมีอาทิสฺส นานตฺตภาวา ฯ อุกฺกนฺตํ หิ เตสํ รสฺมีสุ
วา สเรสุ วา วจเนสุ วา นานตฺตํ นตฺตํ ฯ

สาริปฺตฺตตฺตโรปิ สตฺถารา เทสํ เทสํ ธรรมํ อหริตฺวา
อตฺตโน สทฺธิวิหาริกานํ ปญฺจนํ ภิกฺขุสฺตานํ เทเสสิ ฯ เตสํ
อํ ปุพฺพโยโค เต กิร กสฺสปทสฺพลสฺส กาลे ชุทฺทก-
วคฺคฺลียอนิยํ นิพฺพตฺตา ปพฺพาทเร โอลมฺพนฺตาทฺวินนํ อภิ-
ธรรมิกภิกฺขุณํ อภิธรรมํ สชฺฌายนฺตานํ สเร นิมิตฺตํ กเหตุวา
กณฺหปฺกํ สุกกปฺกํ อชานิตฺวาปิ สเร นิมิตฺตกาหฺมตฺตเกเนว
กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตีสฺส เอกํ พุทฺทชฺนตฺรํ เทวโลเก
วสิตฺวา ตสฺมี กาลे มนุสฺสโลเก นิพฺพตฺติตฺวา ยมกปาฎิหาริเย
ปสฺสิตฺวา เณรสฺส สนฺตํเก ปพฺพชฺชีสุ ฯ เถโร สตฺถารา เทสํ-
เทสิตฺตธรรมํ อหริตฺวา เตสํ เทเสสิ ฯ สมนฺตํ สมนฺตํ สมนฺตํ
เทสนาปริโยสานญจ เตสํ ภิกฺขุณํ สตฺตปฺปกรณํ อุกฺกนฺตํ
เอกปฺปหารเนว อโหสิ ฯ

อภิธรรมเม วาจนามคฺโค นาม สาริปฺตฺตตฺตโรปิ ปกฺวา ฯ
มหาปกรณคณฺวาโรปิ (๑) เณเรเนว จปิโต ฯ เถโร หิ อิมินา
๑. ม. คณฺวาโรปิ ฯ

นีหาเรน ชมฺมนุตฺรํ อมกฺเขตฺตวาว สฺขํ กเหตุํ ชาเรตุํ ปรียาปฺปณฺตีตุํ
วาเจตฺตญฺจ โหตีตี คณนวาริ (๑) จเปตี ฯ เอวํ สนฺเต เตโร จ
ปจฺมตฺรํ อากิชมฺมิโก โหตีตี น โหตี สมนฺมาสมฺพุทฺโธ
ปจฺมตฺรํ อากิชมฺมิโก โหตี ฯ โส หิ ตํ มหาโพธิปฺปลงฺเก
นีสิตฺตวา ปฏฺวิขฺณิ ฯ พุทฺโธ หุตฺวา จ ปน สตฺตทาหํ
เอกปฺปลงฺเกน นิสินฺโน อุทานํ อุทานเถ

ยทา หเว ปาตุกฺวณฺตี ชมฺมา
อาตปิโน ฌายโต พุราหฺมณฺสฺส
อถสฺส กงฺขา วปยฺนฺตี สพุพา
ยโต ปชานาตี สเหตุชฺมมํ ฯ
ยทา หเว ปาตุกฺวณฺตี ชมฺมา
อาตปิโน ฌายโต พุราหฺมณฺสฺส
อถสฺส กงฺขา วปยฺนฺตี สพุพา
ยโต ขยํ ปจฺจยฺนํ อเวทิตฺติ ฯ
ยทา หเว ปาตุกฺวณฺตี ชมฺมา
อาตปิโน ฌายโต พุราหฺมณฺสฺส
วิฐุပ္ปยิ ติฏฺฐติ มารเสนํ
สุโรว (๒) โอภาสยมนฺตติกฺขณฺตี (๓) ฯ

๑. ม. คณนจาริ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ม. สุริโยว ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
๓. วิ. มหา. ๔/๓/๔ ฯ พุ. อุ. ๒๕/๔๐/๓๖ ฯ

อิทํ ปจฺมพุทฺทวจนํ นาม ๑ ฌมฺมปทภาณกา ปน

อนกชาติสัสารี	สนฺธาวิสฺสั อนิพฺพิสฺสั
คหการี (๑) คเวสนุโต	ทุกฺขา ชาติ ปุณฺปุณฺ
คหการก ทิฏฺฐโจสิ	ปุณฺ เคหํ น กาสสิ
สพฺพา เต ผาสฺกา ภคฺคา	คหณฺฏํ วิสงฺขตํ (๒)
วิสฺขารคตํ จิตฺตํ	ตณฺหานํ ขยมชฺฌคาสสิ ๑ (๓)

อิทํ ปจฺมพุทฺทวจนํ นามาคิ วทนฺติ ๑ ยมกศาลานมนฺตเร
นิปนฺเนน ภควตา ปรีนิพฺพานสมเย หนฺตทานิ กิกฺขเว
อามนฺตยามี โว วยชฺฌมา สงฺขารรา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาคิ (๔)
วุตฺตวจนํ ปจฺฉิมพุทฺทวจนํ นาม ๑

อุภินฺนมนฺตเร ปญฺจจตฺตافیสวสฺसानิ ปุปฺผทามํ กนฺเถนฺเตน
วिय รตนาวลี อาวุณฺนเตน วिय จ กถิตฺ อมตปฺปกาสโน (๕)
สทฺทรมฺโฆ มชฺฌิมพุทฺทวจนํ นาม ๑

ตํ สพฺพมฺปิ สงฺคยฺหมานํ ปิฏฺฐโก ตีณิ ปิฏฺฐกานิ โหนฺติ
นิกายโต ปญฺจ นิกายา องฺคโต นว องฺคานิ ฌมฺมกฺขนฺธโต
จตุราสีติ ฌมฺมกฺขนฺธสสฺसानิ ๑ กถํ สพฺพมฺปิ เหนฺตํ ปิฏฺฐโก
วินยปิฏฺฐกํ สุตฺตนฺตปิฏฺฐกํ อภิธมฺมปิฏฺฐกนฺติ ติปฺปเกทเมว โหติ ๑
ตตฺถ อุภยานิ ปาฏฺฐิโมภฺยานิ เทว วิภงฺคานิ ทฺวาวิสติกฺขนฺธกานิ
๑. สี่. ย. คหการกั ๑ ๒. สี่. สงฺขิตฺตํ ๑ ๓. ชุ. ฐ. ๒๕/๒๑/๓๕-๓๖ ๑
๔. ที. มหา. ๑๐/๑๔๓/๑๘๐ ๑ ๕. สี่. อมตปฺปกาสโก ๑

โสฬส ปริวารานีติ อิทํ วินยปิฎกํ นาม ๑ พุรหมชาลาทิ-
จตุตธีสสุตตสงคโห ทิมณีกาโย มูลปริยายสุตตาทิทียทุตต-
เทวสุตตสงคโห มชฺฌิมณีกาโย ๑ โอมตรณสุตตาทิสตฺตสุตตสหัสส
สตฺตสททวาสภูจิสฺตฺตสงคโห สํยุตตนิกาโย ๑ จิตฺตปริยาทาน-
สุตตาทินวสุตตสหัสสปลยจสตฺตตฺตปลยฆาสสุตตสงคโห องฺคุตฺตร-
นีกาโย ๑ ชุทฺททปาสจรมมปทอทานอิติวุตตกสุตตนิปาตวิมานวตฺต
เปตวตฺต
จริยาปิฎกกวเสน ปณฺณรสปฺปเกโห ชุทฺททนีกาโยติ อิทํ สุตตฺต-
ปิฎกํ นาม ๑ ธรรมสงคณีอาทีนิ สตฺตตฺตปฺปกรณานิ อภิธรรมปิฎกํ
นาม ๑ ตตฺถ

วิวิธวิเสสนยตฺตา วินยฺนโต เจว กายวาจानํ
วินยตฺต

วิวิธา หิ เอตฺถ ปณฺจวิธปาฎิโมกฺกชุทฺทเทสปาราชิกาทิสตฺต-
อาปตฺตฺตฺกขนฺธมาตีกาวิภงฺกาทิปฺปเกทฺนยา วิเสสญฺตฺตา จ ทพฺพิ-
กมฺมสํถิลกรณปฺปโยชฺณา อนฺุปลยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อชฺฌาจารานํ นิเสธฺนโตเปส (๑) กายํ วาจญฺจ วินยฺนโต ๑ ตสฺมา
วิวิธนยตฺตา วิเสสนยตฺตา กายวาจานญฺจ วินยฺนโต อຍ် วินย
วินยฺนโต อุกฺขาโต ๑ เตนตฺตเมตฺตสฺส วจฺนตฺตฺตโกสฺลตฺตฺตํ วุตฺตํ

วิวิธวิเสสนยตฺตา วินยฺนโต เจว กายวาจานํ
วินยตฺต

๑. ม. เจส ๑

อิตร ปน

อตถานัน สฺจนโต สฺวตฺตโต สฺวนโตถ สฺทนโต
สฺตฺตตามา สฺตฺตสภาคโต จ สฺตฺตํ สฺตฺตุนฺติ อภฺขาคํ ฯ

ตถฺหิ อตฺตตฺตปรตฺถาทิเกเท อตฺเถ สฺวจฺติ สฺวตฺตา เจตฺถ
อตฺถา เวนยฺยชฺฆมาสยานุโลเมน วุตฺตตฺตา ฯ สฺวติ เจตฺ อตฺเถ
สฺสสมิว ผลํ ปสฺวตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ สฺวทฺติ เจตฺ เชนฺ วีย
จิริ ปคฺขมรฺตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ สฺฏฺฐ จ เน ตายติ รกฺขตฺติ
วุตฺตํ โหติ ฯ สฺตฺตสภาคํ เจตฺ ยถา หิ ตจฺจนฺกานํ สฺตฺตํ
ปมาณํ โหติ เอวเมตฺมปี วิญฺญนํ ฯ ยถา จ สฺตฺเตน สงฺกหิตานี
ปฺปฺผานี น วิกริยนฺติ น วิทฺธิสฺยन्ติ เอวเมเตน สงฺกหิตา
อตฺถา ฯ เตนตเมตฺสฺส วจนฺตฺถโกสฺลลตฺถํ วุตฺตํ

อตถานัน สฺจนโต สฺวตฺตโต สฺวนโตถ สฺทนโต
สฺตฺตตามา สฺตฺตสภาคโต จ สฺตฺตํ สฺตฺตุนฺติ อภฺขาคณฺติ ฯ

อิตร (๑) ปน

ยํ เอตฺถ วุฑฺฒิมฺนฺโต สฺลกฺขณา ปฺุชิตา ปฺริจฺฉินฺนา
วุตฺตาทิกา จ ฆมฺมา อภิธมฺโม เตน อภฺขาคโต ฯ

อัยฺ หิ อภิสทฺโท วุฑฺฒิสฺลกฺขณปฺุชิตปฺริจฺฉินฺนาธิเกสุ (๒)

ทิสฺสติ ฯ ตถา เหส พาพฺหา เม ทฺกฺขา เวทนา

๑. ม. อภิธมฺมสฺส วจนฺตฺถโก วุตฺโตเยว ฯ อปโร นโย ฯ

๒. ม. วุฑฺฒิสฺลกฺขณปฺุชิตปฺริจฺฉินฺนาธิเกสุ ฯ

อภิกกมนุตติ โน ปฏิกกมนุตติอาทีสุ (๑) วุฑฒิย อากโต ฯ ยา ตา
รตติโย อภิญญาตา อภิลกฺขิตาอาทีสุ (๒) สลกฺขณ ฯ ราชาภิราชา
มนุชินฺโทติอาทีสุ (๓) ปุชิต ฯ ปฏิพลโต วินตฺ อภิธมฺเม อภิวินยติ-
อาทีสุ (๔) ปริจฺฉินฺเน ฯ อณฺณมณฺณสงฺกรวิริเท ธมฺเม จ วินย
ชาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อภิกกนฺเตน วนฺณนาติอาทีสุ (๕) อธิเก ฯ

เอตฺถ จ รูปรูปตฺติยา มคฺคํ ภาเวติ (๖) เมตฺตาสหคเตน
เจตฺสา เอกํ ทิสฺส สฺริตฺวา วิหฺรตีติอาทีนา นยฺเนน วุฑฺฒิมฺนฺโตปี
ธมฺมา วุตฺตา ฯ รูปรารมฺมณฺ วา สทฺทธารมฺมณฺ (๗) วาติอาทีนา
นยฺเนน อารมฺมณาทีหิ สลฺลกฺขณฺยิตฺตา สลฺกฺขณาปี ฯ เสกฺขา
ธมฺมา อเสกฺขา ธมฺมา โลกุตฺตรธา ธมฺมาติอาทีนา นยฺเนน
ปุชิตาปี ปุชารหาติ อธิปฺปาโย ฯ สสฺโส โหติ เวทนา โหตีติ-
อาทีนา (๘) นยฺเนน สภาวปริจฺฉินฺนตฺตา ปริจฺฉินฺนาปี ฯ มหคฺคตา
ธมฺมา อปฺปมาณา ธมฺมา อนุตฺตรธา ธมฺมาติอาทีนา นยฺเนน
อธิกาปี ธมฺมา วุตฺตา ฯ เตเนตฺเตตฺตสฺส วจนฺตฺถโกสลฺลคฺคณฺ วุตฺตํ ฯ

ยํ เอตฺถ วุฑฺฒิมฺนฺโต สลฺกฺขณา ปุชิตา ปริจฺฉินฺนา
วุตฺตาธิกา จ ธมฺมา อภิธมฺโม เตน อกฺขาโตติ ฯ

- # ๑. ม.อ. ๑๔/๗๒๒/๔๖๕, ๗๒๔-๗๒๖/๔๖๖ ฯ ส. มหา.
๑๕/๔๖๖/๑๑๔ ฯ ๒. ม.ม. ๑๒/๔๕/๓๖ ฯ ๓. ม.ม. ๑๓/๖๐๕/๕๕๔
๑ พุ. ส. ๒๕/๓๗๖/๔๔๔ ฯ ๔. วิ. มหา. ๔/๕๕-๕๕/๑๓๖, ๑๔๒ ฯ
๕. พุ. วิมาน. ๒๖/๕/๑๓ ฯ ๖. อภ. ส. ๓๔/๑๓๕, ๑๔๐/๔๔ ฯ
๗. อภ. ส. ๓๔/๑๖/๕ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณินวณณา หน้า 34

ยี่ ปเนตถ อวิสิฏฺฐิ ตั

ปีฎกั ปีฎกตถวิหุ ปริยตฺติภาชนตถโต อาหุ

อิทานิ เตน สโมธานตฺวา ตโยปี วินยาทโย เณยฺยา ฯ

ปริยตฺติปี หิ มา ปีฎกสมปทาเนนาติอาทิสฺ (๑) ปีฎกนฺติ
วุจฺจติ ฯ อถ ปุริโส อากฺขเณยฺย กุฑฺฑาลปีฎกัอาทายาติอาทิสฺ (๒)
ยงฺกิลฺลิจิ ภาชนมฺปิ ฯ ตสฺมา ปีฎกั ปีฎกตถวิหุ ปริยตฺติ-
ภาชนตถโต อาหุ ฯ

อิทานิ เตน สโมธานตฺวา ตโยปี วินยาทโย เณยฺยาติ ฯ
เตน เอวํ ทูริชฺตเถน ปีฎกสทฺเทน สห สมาสํ กตฺวา วินโย
จ โส ปีฎกณฺจ ปริยตฺติภาวโต ตสฺส ตสฺส อตฺถตฺส ภาชนโต
จาติ วินยปีฎกั ฯ ยถาวุตฺเตเนว นเยน สุตฺตฺนตฺถจ ตั ปีฎกณฺจาติ
สฺสฺตฺนตฺปีฎกั ฯ อภิธมฺโม จ โส ปีฎกณฺจาติ อภิธมฺมปีฎกนฺติ
เอวเมเต ตโยปี วินยาทโย เณยฺยา ฯ

เอวํ ฌตฺวา จ ปุณฺปี เตเสวว ปีฎกเกสุ นานปฺปการ-
โกสลลตฺถั

เทสนาสาสนกตา- เกทฺนเตสุ ยถารหิ

สิกฺขาปหานคฺมภีร- ภาวณฺจ ปรีตีปเย ฯ

ปริยตฺติเกทํ สมปตฺตี วิปตฺติณฺจาปิ ยี่ ยหิ

ปาปฺณาติ ยถา ภิกฺขุ ตมฺปิ สพฺพํ วิภาวเย ฯ

๑. อัง. ติก. ๒๐/๕๐๕/๒๔๔ ฯ ๒. อัง. ติก. ๒๐/๕๐๕/๒๖๒ ฯ

ม .มฺ. ๑๒/๒๖๘/๒๕๖ ฯ

ตตุรายั ปรีตีปนา วิภาวนา จ เอตานิ หิ ตีณิ
ปีฎกานิ ยถากุณิ อาณาโวหารปรมตถเทศนา ยถาปราช-
ยถานุโลมยถาธรรมสาสนานิ สัวาราสัวโรทิจิวินิเวจนนามรูป-
ปรีจเฉทกถา จาติ วุจจติ ฯ

เอตถ หิ วินยปีฎกั อานารเหน ภควตา อาณา-
พาหุลโต เทสิตตตะตา อาณาเทศนา สุตตุนตปีฎกั โวหารกุสเลน
ภควตา โวหารพาหุลโต เทสิตตตะตา โวหารเทศนา อภิธรรมปีฎกั
ปรมตถกุสเลน ภควตา ปรมตถพาหุลโต เทสิตตตะตา ปรมตถ-
เทศนาติ วุจจติ ฯ

ตถา ปจมี เย เต ปจุราปราชธา สุตตะตา เต ยถาปราชั
เอตถ สาธิตาติ ยถาปราชสาสนั ทุตติยั อเนกชฎาสาสนานุสย-
จริยาธิมุตติกา สุตตะตา ยถานุโลมึ เอตถ สาธิตาติ ยถานุ-
โลมสาสนั ตติยั ธรรมปญฺชมตเต อหิ มมาติ สญฺญิโน สุตตะตา
ยถาธรรมึ เอตถ สาธิตาติ ยถาธรรมสาสนนติ วุจจติ ฯ

ตถา ปจมี อชฎาจารปฎิปกุญฺญโต สัวาราสัวโร เอตถ
กถิตตติ สัวาราสัวรกถา สัวาราสัวโรติ ชุทฺทโก เจว มหนฺโต
จ สัวาราสัวโร กมฺมากมฺมึ วิย ผลาผลึ วิย จ ฯ ทุตติยั
ทฺวาสนุจิทิจิปฎิปกุญฺญตา ทิจิวินิเวจนา เอตถ กถิตาติ
ทิจิวินิเวจนกถา ตติยั ราคาทิจิปกุญฺญโต นามรูปปรีจเฉโท
เอตถ กถิตตติ นามรูปปรีจเฉทกถาติ วุจจติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 36

ตีสุปี จ เอเตสุ ตีสุโส สิกขา ตีณิ ปหานานิ
จตุพพิโซ คมภีรภาโว เวทิตพุโพ ฯ ตถาหิ วินยปิฎเก วิเสเสน
อริสัสสิกขา วุตตา ฯ สุตตุนตปิฎเก อริจิตตสิกขา ฯ อภิธรรม-
ปิฎเก อธิปญญาสิกขา ฯ

วินยปิฎเก จ วิติกุมปฺปหานัน กิเลสานัน วิติกุมปฏฺฐิ-
ปกฺขตฺตา สีสสฺส ฯ สุตตุนตปิฎเก ปริยฺญจฺจานปฺปหานัน กิเลสานัน
ปฺริยฺญจฺจานปฏฺฐิปกฺขตฺตา สมาริสฺส อภิธรรมปิฎเก อนุสยปฺปหานัน
อนุสยปฏฺฐิปกฺขตฺตา ปญญาเย ฯ

ปจฺเม จ ตทงฺคปฺปหานัน กิเลสานัน อิตเรสุ วิกฺขมฺภน-
สมฺมุจฺเจทปฺปหานานิ ฯ ปจฺเม จ ทฺวจฺจริตฺตงฺกิเลสานัน ปหานัน ฯ
อิตเรสุ ตณฺหาทิกฺกุจิสงฺกิเลสานัน ปหานัน ฯ

เอกเมกฺขมฺมึ เอตฺถ จตุพพิโซปี ธรรมุตฺตเทสฺนาปฏฺฐิเวธ-
คมภีรภาโว เวทิตพุโพ ฯ ตตฺถ ธรรมโมติ ตนฺติ อตฺถโถติ
ตฺสฺสาเยว อตฺถโถ ฯ เทสฺนาติ ตฺสฺสา มนฺสา สุวณฺฺจฺจาปีตฺยา
ตฺนฺตฺติยา เทสฺนา ฯ ปฏฺฐิเวธฺติ ตฺนฺตฺติยา ตฺนฺตฺติอตฺถสฺส จ
ยถาภูตฺวาโพโซ ฯ ตีสฺปิ เจเตสุ เอเต ธรรมุตฺตเทสฺนาปฏฺฐิเวธา
ยสฺมา สฺสาทฺธิหิ วิย มหาสมฺมุทฺโท มนฺทพฺพุทฺธิหิ ทฺกุโฆคาพฺุหา
อลพฺภเนยฺยปตฺติจฺจา จ ตฺสฺมา คมภีรภาโว เอวํ เอกเมกฺขมฺมึ เอตฺถ
จตุพพิโซปี คมภีรภาโว เวทิตพุโพ ฯ

อปโร นโย ฯ ธรรมโมติ เหตุ ฯ วุตฺตํ เหตุ เหตุมฺหิ

ฌาณั ฌมมปฏิสมภิกทาติ(๑)ฯ อตุโถติ เหตุผลั ๗ วุตตั เหน็ด เหตุผล
ฌาณั อตุถปฏิสมภิกทาติฯ เทสนาติ ปญญตติ ยถาฌมมัม
ฌมมาภิกทาไปติ อธิปฺปาโยฯ อนุโลมปฏิโลมสงฺเขปวิตถาราทิวเสน
วา กถนัฯ ปฏิเวโรติ อภิสมโยฯ โส จ โลกียโลกุตฺตโรฯ
วิสยโต อสมฺโมหโต จ อตุถานูรูปั ฌมเมสุ ฌมมานูรูปั
อตุเถสุ ปญญตติยถานูรูปั ปญญตติสุ อวโพโซฯ เตสั เตสั
วา ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตฌมมานั ปฏิวิฆณิตพฺโพ สลกฺขณสงฺขาโต
อวิปริตฺสกาโวฯ

อิทานิ ยสฺมา เอเตสุ ปญฺเฑสุ ยั ยั ฌมมชาตึ วา
อตุถชาตึ วา โย จายั ยถา ยถา ฌาเปตพฺโพ อตุโถ
โสตฺถุนั ฌาณสฺส อภิมุโข โหติ ตถา ตถา ตตฺถตฺถโชติกา
เทสนา โย เจตฺถ อวิปริตาวโพธสงฺขาโต ปฏิเวโร เตสั เตสั
วา ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตฌมมานั ปฏิวิฆณิตพฺโพ สลกฺขณสงฺขาโต
อวิปริตฺสกาโวฯ

อิทานิ ยสฺมา เอเตสุ ปญฺเฑสุ ยั ยั ฌมมชาติ วา
อตุถชาตึ วา โย จายั ยถา ยถา ฌาเปตพฺโพ อตุโถ
โสตฺถุนั ฌาณสฺส อภิมุโข โหติ ตถา ตถา ตตฺถตฺถโชติกา
เทสนา โย เจตฺถ อวิปริตาวโพธสงฺขาโต ปฏิเวโร เตสั เตสั
สพฺพเมตฺถึ อนุปฺจิตฺตกุสลสมฺภาเรหิ ทุปฺปญฺเฑหิ สสาทีหิ วิย มหา-
สมฺพุทฺโท วิย ทุกฺโขคาพฺหิ อลพฺภเนยฺยปฺติญฺจณฺจ ตสฺมา คมฺภีรึ
เอวมฺปิ เอกเมกสฺมี เอตฺถ จตฺตพฺพิโรปิ คมฺภีรฺภาโว เวทิตพฺโพฯ

เอตฺตาวตา จ

เทสนาสาสนกถา- เกทฺนุเตสุ ยถารหิ

ศึกษาปหานคมกร- ภาวญจ ปรีทีปเยติ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๓๓๓/๓๕๘ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 38

อติ อัย คาลา วุตตตถา โหติ ฯ

ปริยตติเกทํ สมปตฺตี วิปตฺติจยาปิ ยํ ยหี

ปาปฺณาติ ยถา ภิกฺขุ ตมปี สพฺพํ วิภาวเยติ

เอตถ ปน ตีสฺส ปิฏฺเฐสุ ติวโร ปริยตฺติเกโท ทฏฺฐพฺโพ ฯ

ติสฺโส หิ ปริยตฺติโย อลคทฺทูปมา นิสฺสรณตฺถา ภณฺฑาคาริก-
ปริยตฺตีติ ฯ

ตตฺถ ยถา ทฺถกฺกหิตา อูปารมฺภาทิเหตุปริยาปฺตา อัย
อลคทฺทูปมา ยํ สนฺธาย วุตฺตํ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปฺริโส
อลคทฺทตฺติโก อลคทฺททเวสี อลคทฺทปริเยสนํ จรมาโน โส
ปสฺเสยฺย มหนฺตํ อลคทฺทํ ตเมนนํ โภเก วา นงฺคฏฺฐเ วา
กณฺเฑหฺยย ตสฺส โส อลคทฺโท ปรีวตฺติตฺวา (๑) หตฺเถ วา พาหายํ
วา อณฺณตฺรสมึ วา องฺคปจฺจงฺเก จํเสยฺย โส ตโตนิทานํ
มรณํ วา นิคฺจฺเจยฺย มรณมตฺตํ วา ทฺถกฺกํ ตํ กิสฺสเหตุ
ทฺถกฺกหิตตฺตา ภิกฺขเว อลคทฺททสฺส เอวเมว โข ภิกฺขเว อธิเชกฺจฺเจ
โมฆปฺริสา ธรรมํ ปริยาปฺณนฺติ สุตฺตํ ฯเปฯ เวทลฺลํ ฯ เต
ตํ ธรรมํ ปริยาปฺณิตฺวา เตสํ ธรรมานํ ปญฺญา ย อตฺถํ น
อุปปริกฺขนฺติ เตสํ เต ธรรมมา ปญฺญา ย อตฺถํ ออนุปปริกฺขตํ
น นิชฺฌานํ ขมฺนฺติ เต อูปารมฺภานิสฺสา เจว ธรรมํ
ปริยาปฺณนฺติ อติ วาทปฺปโมกฺขานิสฺสา จ ยสฺส จตฺถาย
๑. ม. ปฏฺิปรีวตฺติตฺวา ฯ

ธมมัม ปริยาปนุณฺติ ตถจฺจสฺส อตฺถํ นานุโภณฺติ ฯ เตสํ เต
ธมฺมา ทุคฺคหิตา ทีฆมรตฺตํ อหิตาย ทุคฺขาย สํวตฺตณฺติ ตํ
กิสฺส เหตุ ทุคฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานนฺติ (๑) ฯ

ยา ปน สุกฺคหิตา สีสกฺขนฺธาทีปาริปูริเยว อากงฺขมาเนน
ปริยาปนฺตา น อุปารมฺภาทีเหตุ อโย นิสฺสรณตฺตา ฯ ยํ สนฺธาย
วตฺตํ เตสํ เต ธมฺมา สุกฺคหิตา ทีฆมรตฺตํ หิตาย สฺขาย
สํวตฺตณฺติ ตํ กิสฺส เหตุ สุกฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานนฺติ ฯ

โย ปน ปริณฺญาตกฺขนฺโร ปหีนฺกิเลโส ภาวิทมฺกุโธ ปฏฺธิ-
วิทฺธาภุโป สจฺฉิกตนิโรโร ชินฺนสโว เกวลํ ปเวณฺปิลาณตฺถาย
วसानุรกฺขณตฺถาย ปริยาปนฺนาคี อโย ฆณฺฑาทคาริกปริยตฺตึตี ฯ
เอวมฺว (๒) เตสุ ปิฏฺเฐสุ ติวโร ปริยตฺตึเกโท เวทิตพฺโพ (๒) ฯ

วินฺเย ปน สุปฺปฏิปนฺโน ภิกฺขุ สีสสมฺปทํ นิสฺสาย ติสฺโส
วิหฺชา ปาปนฺนาคี ตาสฺยเวว จ ตตฺถ ปภทวจนฺโต ฯ สุตฺเต
สุปฺปฏิปนฺโน สมฺมาสมฺปทํ นิสฺสาย ฉพฺภิลฺยา ปาปนฺนาคี
ตาสฺยเวว จ ตตฺถ ปภทวจนฺโต ฯ อภิธมฺเม สุปฺปฏิปนฺโน ปณฺญา-
สมฺปทํ นิสฺสาย จตฺสฺโส ปฏฺธิสมฺภิทา ปาปนฺนาคี ตาสฺยเวว
จ ตตฺถ ปภทวจนฺโต ฯ เอวมฺเตสุ สุปฺปฏิปนฺโน ยถากุเมน
อิมํ วิหฺชาตฺถยฉพฺภิลฺยาจตฺสฺโส ปฏฺธิสมฺภิทาปภทสมฺปตฺตึ ปาปนฺนาคี ฯ

วินฺเย ปน ทุปฺปฏิปนฺโน อนฺุณฺญาตสุขสมฺผลสฺสอตฺถธณ-
๑. ม. ม. ๑๒/๒๓๘-๘/๒๖๘-๘ ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 40

ปาปฺรณาทิสฺมฺพสฺสสามณฺวโต ปฏิกฺขิตฺเตสฺ อฺปาทินฺนกสฺสชาติสฺ
 อนวชฺชสณฺณิ โหติ ฯ วุตฺตมฺปิ เหน้ ตถาหิ ภควตา ฐมฺม
 เทสิตฺถ อชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา ฐมฺมา วุตฺตา
 ภควตา เต ปฏฺิเสวโต นาลิ อนฺตรายายาติ (๑) ฯ ตโต ทฺสฺสีล-
 ภาวํ ปาปฺณาติ ฯ สฺสฺเต ทฺปฺปฏิปนฺโน จตฺตาริเม ภิกฺขเว
 ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมินฺนิตฺวาทีสฺ (๒) อธิปฺปายิ
 อชานนฺโต ทฺกฺกหิตฺถิ คณฺหาติ ฯ ยํ สนฺธาย วุตฺถิ อตฺตนา
 ทฺกฺกหิตฺเตน อเมห เจว อพฺภาจิกฺขติ อตฺตนาณฺจ ขนฺติ พหุณฺจ
 อปฺลณฺถํ ปสวตีติ (๓) ฯ ตโต มิจฺฉาทิฏฺฐิจิตฺถิ ปาปฺณาติ ฯ อภิฐมฺเม
 ทฺปฺปฏิปนฺโน ฐมฺมจินฺตํ อติชานนฺโต อจินฺเตยฺยานิปี จินฺเตติ ฯ
 ตโต จิตฺตวิกฺเขปํ (๔) ปาปฺณาติ ฯ วุตฺถิ เหน้ จตฺตาริมานิ ภิกฺขเว
 อจินฺเตยฺยานิ (๕) น จินฺเตตฺตพฺพานิ ยานิ จินฺเตนฺโต อุมฺมาทสฺส
 วิฆาตสฺส ภาที อสฺสาติ (๖) ฯ เอวเมเตสฺ ทฺปฺปฏิปนฺโน ยถากฺกเมน
 อิมิ ทฺสฺสีลภาวมิจฺฉาทิฏฺฐิจิตฺตวิกฺเขปเปภทํ วิปฺตฺตี ปาปฺณาติ ฯ

เอตฺตาวตา จ

ปริยตฺตฺเถทํ สมฺปตฺตี วิปฺตฺติณฺจาปี ยํ ยหิ
 ปาปฺณาติ ยถา ภิกฺขุ ตมฺปิ สพฺพิ วิภาวเย

- # ๑. วิ. มหาวิ. ๒/๖๖๒/๔๓๑ ฯ ม .มฺ. ๑๒/๒๗๔/๒๖๑ ฯ
- # ๒. อญ. จตฺกฺก. ๒๑/๕/๕-๖ ฯ ๓. วิ. มหาวิ. ๒/๖๖๒/๔๓๓-๔๓๔
- # ปสวตี ฯ ๔. ม. จิตฺตวิกฺเขปํ ฯ ๕. อญ. จตฺกฺก. ๒๑/๗๗/๑๐๔ ฯ
- # ๖. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ

อติ อยมปิ คากา วุตตตถา โหติฯ เอว นานปปรการโต
ปฏิกานี ฌตวา เตสั วเสน สพพมเปตัง สงคยหมานัน ตินิ
ปฏิกานี โหนตติติ ฯ

กถั นิกายโต ปญจ นิกายาติ สพพเมว เหน็ด
ทิมนิกายो मञ्जिमनिकायो त्तुत्तनिकायो अङ्कुत्तरनिकायो
ขุททกนिकायोติ ปญจปปรเกทัง โหติ ฯ

ตตถ กตโม ทิมนิกายो ติวคคสงคหानी พุรหุมชาลาทีนินิ
จตุตตีส สุตตานินิ ฯ

จตุตตีเสว สุตตตตถา ติวคโค ยสส สงคโห
เอส ทิมนิกายोติ ปจโม อนุลอมโก ฯ

กสุม่า ปเนส ทิมนิกายोติ วุจจติ ทิมปปรमानัน
สุตตานัน สมุหโต จ นีवासโต จฯ สมุहनिकासานินิ นิกายोติ
ปวุจจันติ ฯ นานัง ภิกขเว อญญัน เอกนิกายมปิ สมนุปัสสามินิ
เอว จิตตัง ยถิทัง ภิกขเว ตिरจ्जनकता पाणाฯ (๒) ปโปณิกนิกายो
จิกขลลิกนิกายोติ เอวมาทีนินิ เจตถ สาธกานินิ สาสนโต จ
โลกโต จฯ เอว เสसानมปิ นิกายภาเว วจนตุโถ
เวทิตพุโพ ฯ

กตโม มञ्जिमनिकायो मञ्जिमप्रमानानि पञ्चतसक-
सङ्कहानी मूलप्रियायसुत्तानि तिथत्तसत्เต वेव ज सुत्तानि ฯ
ส. ข. ๑๗/๒๕๕/๑๘๔ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 42

ทิยทุตตสุตตุนตา เทว จ สุตตานิ ยตถ โส
 นิกาโย มชฺฉิมิ ปญจ- ทสวคฺคปริคฺคโห ฯ
 กตโม สยฺยตฺตุนิกาโย เทวตาสยฺยตฺตาทิวเสน จิตานิ
 โอมตฺรณาทินิ (๑) สตฺต สุตฺตสทฺสฺตานิ สตฺต จ สุตฺตสฺตานิ
 ทฺวาสฏฺฐิ จ สุตฺตานิ ฯ
 สตฺต สุตฺตสทฺสฺตานิ สตฺต สุตฺตสฺตานิ จ
 ทฺวาสฏฺฐิ เจว สุตฺตุนตา เอโส สยฺยตฺตสฺงคโห ฯ
 กตโม อํงคฺตฺตฺรณิกาโย เอเกกํองคฺตฺตเรกวเสน จิตานิ
 จิตฺตปริยาทานาทินิ นว สุตฺตสทฺสฺตานิ ปญจ สุตฺตสฺตานิ
 สตฺตปญฺจาส จ สุตฺตานิ ฯ
 นว สุตฺตสทฺสฺตานิ ปญจ สุตฺตสฺตานิ จ
 สตฺตปญฺจาส สุตฺตานิ สํขฺยา อํงคฺตฺตเร อัย ฯ
 กตโม ชุทฺทกนิกาโย สกฺลํ วินยปิฎกํ อภิธมฺมปิฎกํ
 ชุทฺทกปาธธมฺมปทาทย โจ ปุพฺเพ ทสฺสิตา ปญจทสฺสปฺเภทา
 จเปตฺวา จตฺตาริ นิกายเ อวเสสํ พุทฺทวจนฺนติ ฯ
 จเปตฺวา จตฺโรเปเต นิกายเ ทิมฺมาทิกเ
 ตทลฺลํ พุทฺทวจนํ นิกาโย ชุทฺทโก มโตติ ฯ
 เอวํ นิกายวเสน (๒) ปญจ นิกายา โหนฺติ ฯ
 กถํ อํงควเสน นว (๓) อํงคานีติ สพฺพเมว หิทํ สุตฺตํ เคยฺย
 # ๑. สี. โอมตฺรณสุตฺตาทินิ ฯ ๒. ม. นิกายโต ฯ ๓. ม. อํงควเสน
 # นวํคานีติ ฯ

เวยุยากรณี คาธา อุทานัน อิติวุตตกัม ชาตกัม อพภูตธมมัม
เวทลลนฺติ นวปฺปเกทํ โหติ ฯ ตตฺถ อุกฺโขวิภงฺกนิทฺเตสขนฺธก-
ปฺริวารรา สุตฺตนิปาเต มงฺกลสฺสุตฺตรตนสฺสุตฺตนาถสฺสุตฺตวฏฺฏก-
สฺสุตฺตาทินิ อณฺณมฺปิ จ สุตฺตนฺตนาถกํ ตถาคตฺวจัน สุตฺตนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ

สพฺพมฺปิ สคาถกสฺสุตฺตํ เกลยฺยนฺติ เวทิตพฺพํ วิเสเสน
ลํยฺยุตฺตเก (๑) สกฺโลปี สคาถกวคฺโค ฯ (๒) สกฺลมฺปิ อภิธมฺมปฺปฏิกํ
นิกฺคาถกสฺสุตฺตํ ยณฺจ อณฺณํ อฏฺฐหิ องฺเกหิ อสงฺกหิตํ พุทฺธ-
วจันํ ตํ เวยุยากรณฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ธมฺมปทเธรคาธาเถรี-
คาธา สุตฺตนิปาเต โนสฺสุตฺตนาถิกา สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
เวทิตพฺพา ฯ โสมนสฺส
สฺส
อาทินยปฺปวตฺตา ทสฺส
อปณฺณกชาตกาทีนินิ ปณฺณาสาธิกานินิ ปณฺจ ชาตกสฺตานิ
ชาตกนฺติ เวทิตพฺพานินิ ฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อจฺจริยา อพฺภูต-
ธมฺมา อานนฺเตติ (๔) อาทินยปฺปวตฺตา สพฺเพปิ อจฺจริยพฺภูต-
ธมฺมปฏฺธิสฺยฺยุตฺตา สุตฺตนฺตา อพฺภูตธมฺมนฺติ เวทิตพฺพา ฯ จล-
เวทลลมหาเวทลลสมฺมาทิกฺกิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
๑. ม. ลํยฺยุตฺตนิกาเย ฯ ๒ ม. สคาถาวคฺโค ฯ
๓. บ. อิติ. ๒๕/๒๘๐/๓๐๘ ฯ ๔. ที. มหา. ๑๐/๑๓๖/๑๖๘ ฯ
อ. จตฺก. ๒๑/๑๒๕/๑๗๘ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณนา หน้า 44

สุตตาทโย สพเพปี เวทณจ ตฎุจณจ ลทฐา ลทฐา ปุจฉิต-
สุตตณฺดา เวทลลนฺติ เวทิตพฺพาฯ เอวเมว (๑) องฺคโต นว
องฺคานีฯ

ถถิ ธรรมกฺขนฺธโต จตุราสีตี ธรรมกฺขนฺธสทฺสสานีตีฯ
สพฺพเมว หิทฺทํ พุทฺทวจนฺํฯ

ทฺวาสีตี (๒) พุทฺธโต คณฺหิ เทว สทฺสสานิ ภิกฺขุโต
จตุราสีตีสทฺสสานิ เย เม ธรรมมา ปวตฺตโนตี (๓)

เอวํ ปริตีปีตธรรมกฺขนฺธวเสน จตุราสีตีสทฺสสปปเกทํ โหตีฯ
ตตฺถ เอกานฺนสนฺธิกํ สุตฺตํ เอโก ธรรมกฺขนฺโธฯ ยํ อนนฺกานฺนสนฺธิกํ
ตตฺถ อนฺนสนฺธิวเสน ธรรมกฺขนฺธคณฺนาฯ คาทาพฺนฺเชสุ ปญฺหา-
ปุจฺฉนํ เอโก ธรรมกฺขนฺโธ วิสฺสชฺชนํ เอโกฯ ธรรมกฺขนฺโธฯ
อภิธรรมเม เอกเมกนฺตีกทุกฺภาชนํ เอกเมกณฺจ จิตฺตวารภาชนํ
เอโก ธรรมกฺขนฺโธฯ วินเย อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มาติกา อตฺถิ
ปทฺภาชนียํ อตฺถิ อาปตฺติ อตฺถิ อนาปตฺติ อตฺถิ อนฺตฺราปตฺติ
อตฺถิ ติกฺกจฺเฉโท อตฺถิ (๔) อเตกฺกฺจฺโณ อตฺถิ สเตกฺกฺจฺโณ (๔)ฯ
ตตฺถ เอกเมโก โกฏฺฐาโส เอกเมโก ธรรมกฺขนฺโธตี เวทิตพฺโพฯ เอวํ
ธรรมกฺขนฺธโต จตุราสีตี ธรรมกฺขนฺธสทฺสสานิฯ

เอวเมว ตํ สพฺพมฺปิ พุทฺทวจนฺํ ปญฺจสติกสงฺคีตีกาเล

๑. ม. เอวเมตํฯ ๒. สී. ทฺวาสีตีฯ ๓. บ. เถร. ๒๖/๓๕๓/๔๐๖ฯ

๔. ม. อิม ปาจา นตฺถิฯ

สงคายนุเตน มหาสสุตปฺปมูเชน วสึคเณน อัย ฐมโม อัย
วินโย อิทํ ปจฺมพฺพุทฺทวจนํ อิทํ มชฺฌิมพฺพุทฺทวจนํ อิทํ ปจฺฉิม-
พฺพุทฺทวจนํ อิทํ วินยปิฎกํ อิทํ สุตฺตฺตฺนฺตปิฎกํ อิทํ อภิธมฺมปิฎกํ
อัย ทีฆนิกาโย ๔เป๔ อัย ชุทฺทกนิกาโย อิมานิ สุตฺตาทินิ
นวงฺคานิ อิมานิ จตฺราสีติธมฺมกฺขนฺธสสฺสหานิตี อิมํ ปเภทํ
ววฏฺฐเปตฺตวาว สงฺคีตํ ๑ น เกวลณฺจ อิมเมว อณฺณมฺปิ อุทาน-
สงฺคหฺวคฺคสงฺคหฺเปยฺยาลสงฺคหฺเอกกนิปาตทฺกนฺิปาตาทินิปาตสงฺคห-
ลฺยฺยตฺตสงฺคหฺปณฺณาสกสงฺคหาทิมเนกวิธํ ตีสุ ปิฎฺฐเกสุ สนนฺทิสฺสมานํ
สงฺคหฺปฺเภทํ ววฏฺฐเปตฺตวาว สตฺตฺตฺทฺทฺ มาเสหิ สงฺคีตํ ๑

สงฺคีติปริโยसानเ จสฺส อิทํ มหาสสุตฺตฺเถเรณ ทสฺพลสฺส
สาสนํ ปณฺจวสฺสสสฺสสฺสปฺปริมาณกาลปฺปวตฺตฺนสมตฺถํ กตฺตฺนฺติ
สณฺชชาตฺตปฺปโมทา สาธุการิ วิย ททฺมานา อัย มหาปจฺวี
อุทกปริยฺยนฺตํ กตฺวา อเนกปฺปการิ [๑] สงฺกมฺปิ สมฺปกมฺปิ
สมฺปเวธิ อเนกานิ จ อจฺฉริยานิ ปาตุรฺहेสุ ๑

เอวํ สงฺคีเต ปเนตฺถ อัย อภิธมฺโม ปิฎฺฐกโต อภิธมฺมปิฎกํ
นิกายโต ชุทฺทกนิกาโย องฺคโต เวยฺยาकरणํ ฐมฺมกฺขนฺธโต
กตฺติปฺยานิ ฐมฺมกฺขนฺธสสฺสหานิ โหนฺติ ๑

ตํ ธารยฺนฺเตสุ ภิกฺขุสุ ปุพฺเพ เอโก ภิกฺขุ สพฺพ-
สามยิกปริสาย นิสฺสีทฺตฺวา อภิธมฺมโต สุตฺตํ อหริตฺวา ฐมฺมํ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร กมฺปิตี ทิสฺสตี ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 46

กเถนุโต รูปกขนุโร อพฺยาคโต จตฺตารโ ขนฺธา สฺยา กุสลา
 สฺยา อกุสลา สฺยา อพฺยาคตาฯ ทสยตฺตานานิ อพฺยาคตาเทว
 อายตฺตานานิ สฺยา กุสลา สฺยา อกุสลา สฺยา อพฺยาคตา
 โสฬส ชาติโย อพฺยาคตา เทว ชาติโย สฺยา กุสลา สฺยา
 อกุสลา สฺยา อพฺยาคตาฯ สมุทฺยสจฺจํ อกุสฺสํ มคฺคสจฺจํ กุสฺลํ
 นิโรธสจฺจํ อพฺยาคตํ กุขสจฺจํ สฺยา กุสฺลํ สฺยา อกุสฺลํ
 สฺยา อพฺยาคตํฯ ทลฺลีนทฺริยา อพฺยาคตา โทมนสฺสทฺลนทฺริยํ อกุสฺลํ
 อนนฺตตณฺณสฺสามิตฺนทฺริยํ กุสฺลํ จตฺตาริ อินฺทฺริยานิ สฺยา
 กุสลา สฺยา อพฺยาคตา ฉ อินฺทฺริยานิ สฺยา กุสลา สฺยา
 อกุสลา สฺยา อพฺยาคตาติ ธรรมกถํ กเถสิ ฯ

ตสฺมี จาเน เอโก ภิกฺขุ นิสินฺโน ธรรมกถิก
 ตวํ สฺเนรฺุ ปริกฺขิปนฺโต วิย ทิฆมฺมสุตฺตํ อหฺรสิ ก็ สุตฺตํ
 นามตฺนฺติ อหฺร ฯ อภิธรรมมฺมสุตฺตํ นาม อวฺุโสติ ฯ อภิธรรมมฺมสุตฺตํ
 กสฺมา อหฺรสิ ก็ อณฺุณํ พุทฺธภาสิตํ สุตฺตํ อหฺรสิตํ น
 วณฺุฏฺฐิตฺติ อภิธรรมโม เกน ภาสิโตติ น เอโส พุทฺธภาสิโตติ ฯ
 ก็ ปนฺ เต อวฺุโส วินยปิฏกํ อุกฺกหิตนฺติ น อุกฺกหิตํ
 อวฺุโสติ ฯ อวินยชาริตาย มณฺุเณ ตวํ อชานนฺโต เอวํ
 วทสิติ ฯ วินยมตฺตเมว อวฺุโส อุกฺกหิตนฺติ ฯ ตมฺปิ เต อุกฺกหิตํ
 ปริสปรियนฺเต นิสิตฺตวา นิตฺททายนฺเตน อุกฺกหิตํ ภวิสฺสติ
 ตุมฺหาทิสฺเส หิ ปพฺพาเชนฺโต วา อุปสมฺปาเทนฺโต วา สาคิสฺสโร

โหติ ฯ กิการณา วินยมตตสฺสปี ทุคฺคหิตตฺตา ฯ วุตฺตํ เหน้
ตตฺถ อนาปตฺติ น วิวณฺเณตฺถกาโม อิงฺฆ ตาว สุตฺตนฺตํ
วา คาทาโย วา อภิธมฺมํ วา ปรียาปฺนสฺส ปจฺฉาปี วินยํ
ปรียาปฺนสฺสตีติ (๑) ภณฺตี ฯ สุตฺตนฺเต โอกาถิ์ การาเปตฺวา อภิธมฺมํ
วา วินยํ วา ปจฺฉนฺตี อภิธมฺเม โอกาถิ์ การาเปตฺวา
สุตฺตนฺตํ วา วินยํ วา ปจฺฉนฺตี วินเย โอกาถิ์ การาเปตฺวา
สุตฺตนฺตํ วา อภิธมฺมํ วา ปจฺฉนฺตีติ ฯ (๒) ตฺवं ปน เอตฺตกมฺปิ
น ชานาตีติ ฯ เอตฺตเกนาปี ปรวาที นิกฺคหิตฺโต โหติ ฯ

มหาโกสิงคสุตฺตํ ปน อิตฺถีปี พุทฺธภาสิตภาวการณฺโต (๓)
พลวตฺรํ ฯ ตตฺร หิ ธมฺมเสนาปตี สาริปุตฺตตฺเถโร อญฺญมมญฺญํ
ปจฺฉนฺตีปญฺหญจ วิสฺสชฺชนญจ อาโรเจตฺถ สตฺถุ สนฺตํกํ กนฺตฺวา
มหาโมกฺคคฺคฺลฺลานตฺเถรสฺส วิสฺสชฺชนํ อาโรเจนฺโต อิทฺฐาสุ
สาริปุตฺต เทว ภิกฺขุ อภิธมฺมกถิ์ กถณฺตี เต อญฺญมมญฺญํ
ปญฺหํ ปจฺฉนฺตี อญฺญมมญฺญสฺส ปญฺหํ ปญฺญา วิสฺสชฺเชนฺตี
โน จ สํสาเทนฺตี (๔) ธมฺมิกา จ เนถิ์ กถา ปวตฺตินิ์ โหติ
เอวฺรฺุเปน โข อวฺุโส สาริปุตฺต ภิกฺขุณา โคสิงคสาถวณิ์
โสเกยฺยชาติ (๕) อาห ฯ

สตฺถา อภิธมฺมิกา นาม มม สาสเน ปรีพาหิราติ

๑. วิ. มหาวิ. ๒/๖๘๘/๔๕๔ ฯ ๒. วิ. ภิกฺขุณี. ๓/๔๗๗/๒๕๕ ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. สํสาเทนฺตี ฯ

๕. ม. ม. ๑๒/๓๘๐/๔๐๗ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 48

อวตวา สุวณณาลิงคสทิสํ คีวํ อุนฺนาเมตฺวา ปุณฺณจฺนท-
 สสฺสฺสิริกํ มหามุขํ ปุเรตฺวา พุรหุมโฆสํ นิจฺจําเรนฺโต สาธุ
 สาธุ สาริปุตฺตํ มหาโมคฺคฺลลฺยานตฺเถรสฺส สาธุกาโร ทตฺวา
 ยถา ตํ โมคฺคฺลลฺยาโนว สมฺมา พุยากรมาโน พุยากรเยย
 โมคฺคฺลลฺยาโน หิ สาริปุตฺต ธรรมกถิกโกติ (๑) อําห ๑ อภิธรรมมิกา
 กิกฺขุเยว หิ กิโร ธรรมกถิกานาม อวเสสา ธรรมํ กเถนฺตํ
 น ธรรมกถิกานํ ๑ กสฺมาเต หิ ธรรมํ (๒) กเถนฺตํ กมฺมมนฺตรํ
 วิปากนฺตรํ รูปารูปปริจฺเจทํ ธรรมมนฺตรํ อาโลเพตฺวา กเถนฺตํ ๑
 อภิธรรมมิกา ปน ธรรมมนฺตรํ น อาโลเพนฺตํ ๑ ตสฺมา อภิธรรมมิโก
 กิกฺขุ ธรรมํ กเถตุ วามา วา ปุจฺจิตฺตํ ปน ปญฺหํ
 กเถสฺสตีติ ๑ อยเมว เอกนฺตธรรมกถิกโก นามาติ (๓) อิํ สนฺชาย
 สตฺถา สาธุกาโร ทตฺวา สุกถิตํ โมคฺคฺลลฺยานเนนาติ อําห ๑

อภิธรรมํ ปฏิพาหฺนฺโต อิมสฺมี ชินจกฺเก ปหารนฺเทติ
 สพฺพญฺญตฺตวณฺํ ปฏิพาหติ สตฺถุ เวสารชฺชวณฺํ ปฏฺินิวคฺเตติ
 โสตฺถกํ ปริสํ วิสฺวาเทติ อริยมคฺเค อวารณฺํ พนฺชติ อัญฺจารสฺส
 เภทกรวตฺตฺตฺสฺ อเอกกสฺมี สนฺทิสฺสตี อุกฺเขปนฺนิยกมฺมนฺนิยสกมฺม-
 ตชฺชนฺนิยกมฺมารโห โหติ ตํ ตํ กมฺมํ กตฺวา อุกฺโขเขตฺตํ
 คจฺจ วิฆาสาโท หุตฺวา ชีวิสฺสตีติ ๑

อถาปี เอวํ วเทยฺย สเจ อภิธรรมโม พุทฺธภาสิโต ยถา
 # ๑. ม. ม. ๑๒/๓๘๐/๔๐๗ ๑ ๒. ม. ธรรมกถิก ๑ ๓. ม. นาม โหติ ๑

อนเนกสุ สุตตสหัสเสสุ ฯ เป ฯ เอกิ สมยิ ภควา ราชคเห
วิหรีตีอาทินา นเยน นินานิ สขชิติ เอวมสุสาปี นินานิ
สขชิติ ภเวยยาติ ฯ โส ชาตกสุตตนิปาตธมมปทาทีนึ เอวรूपิ
นินานิ นตฺถิ น เจตานิ น พุทฺธภาสิตานีตี ปฏิกฺขิปีตฺวา อุตฺตรปี
เอวํ วุตฺตพฺโพ ปณฺหิตฺติ อภิธมฺโม นามเส สพฺพพญฺญพฺพุธานึเยว
วิสโย น อญฺเฐสํ วิสโย ฯ พุทฺธานึ หิ โอกฺกนฺตี ปากฺกฺวา
อภิชาตี ปากฺกฺวา อภิสมฺโพธิ ปากฺกฺวา ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตณึ
ปากฺกฺวึ ยมกปาฏีหาริยึ ปากฺกฺวึ ติวิกฺกโม (๑) ปากฺกฺวึ เทวโลเก
เทสิตภาโว ปากฺกฺวึ เทโวโรหณึ ปากฺกฺวึ ฯ ยถา นาม จกฺก-
วตฺติริชฺโฆ หตฺถิริตณึ วา อสุตฺตรณึ วา เถเนตฺวา ยานเก
โยเชตฺวา วิจฺรณึ นาม อฏฺฐจฺานึ อการณึ จกฺกรตณึ วา
ปน เถเนตฺวา ปลาลสกฺเก โอลมฺเพตฺวา วิจฺรณึ นาม อฏฺฐจฺานึ
อการณึ โยชนปฺปมาณึ โอภาสนสมตฺถึ มณฺธิรตณึ วา ปน
เถเนตฺวา กปฺปาสปจฺฉิยึ ปกฺขิปีตฺวา วพฺพชฺชนึ นาม อฏฺฐจฺานึ
อการณึ กสฺมา ราชาเรหณฺญตฺตาย ฯ เอวเมว อภิธมฺโม นาม
อญฺเฐสํ น วิสโย สพฺพพญฺญพฺพุธานึเยว วิสโย เตสํ วเสน
เทสิตพฺพเทสนา พุทฺธานึ หิ โอกฺกนฺตี ปากฺกฺวา ฯ เป ฯ
เทโวโรหณึ ปากฺกฺวึ อภิธมฺมสุส นินานิกิจฺจึ นาม นตฺถิ
ปณฺหิตฺตาตี ฯ น หิ สกฺกา เอวํ วุตฺเต ปรวาทินา สหธมฺมิกึ
๑. ม. ติวิกฺกโม ฯ

อุทาหรณ์ อุทาหริต์ ๆ

มณฑลารามวาสี ตีสถศกุตตเถโร (๑) ปน มหาโพธินิทานิ เอส
อภิธมฺโม นามาคิ ทสฺเสตฺถุ เยน สุวาคํ ภิกฺขเว วิหารเณ
ปจฺจมาภิสสมฺพุทฺโธ วิหารามิ ตสฺส ปเทเสน วิหารสินฺติ (๒) อิมํ ปเทส-
วิหารสฺสตฺตฺนตํ อหริตฺวา กเถสิ ฯ ทสฺวิโธ หิ ปเทโส นาม
ขนฺธปเทโส อายตฺนปเทโส ธาตุปเทโส สจฺจปเทโส อินฺทฺริย-
ปจฺจยาการปเทโสปเทโส นามปเทโส ธรรมปเทโสติ ฯ
เตสุ สตฺถา มหาโพธิมณฺเฑ ปญฺจกฺขนฺธ นิปฺปเทสโต (๑) ปฏฺวิชฺฌิ
อิมํ เตมาลํ เวทฺนากฺขนฺธวเสเนว วิหารสิ ฯ ทฺวาทสายนานิ
อฏฺฐารส ธาตุโย นิปฺปเทเสน ปฏฺวิชฺฌิ อิมํ เตมาลํ ธรรมายตฺเน
เวทฺนาวเสน ธรรมธาตฺยญฺจ เวทฺนาวเสเนว วิหารสิ ฯ จตฺตาริ
สจฺจานิ นิปฺปเทเสน ปฏฺวิชฺฌิ อิมํ เตมาลํ ทฺกฺขสจฺเจ เวทฺนา-
วเสเนว วิหารสิ ฯ พาวีสตฺติณฺทฺริยานิ นิปฺปเทเสน ปฏฺวิชฺฌิ อิมํ
เตมาลํ เวทฺนาปญฺจเก อินฺทฺริยวเสเนว วิหารสิ ฯ ทฺวาทสปทิกํ
ปจฺจยาการวฏฺฐํ นิปฺปเทเสน ปฏฺวิชฺฌิ อิมํ เตมาลํ ศสฺส-
ปจฺจยเวทฺนาวเสเนว วิหารสิ ฯ จตฺตาริ สติปฏฺฐาเน นิปฺปเทเสน
ปฏฺวิชฺฌิ อิมํ เตมาลํ เวทฺนาสติปฏฺฐาเนวเสเนว วิหารสิ ฯ
จตฺตาริ ฌานานิ นิปฺปเทเสน ปฏฺวิชฺฌิ อิมํ เตมาลํ ฌานํ
เวทฺนาวเสเนว วิหารสิ ฯ นามํ นิปฺปเทเสน ปฏฺวิชฺฌิ อิมํ
๑. ม. มณฑลารามวาสี ตีสถศกุตตเถโร ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๔๘/๑๖ ฯ
๓ ม. นิปฺปเทเสน ฯ

อภิธรรมภูจกถา ธรรมสงคณีวณณา (อภุจสาลินี) - หน้าที่ 51
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 51

เตมาส์ ตตุถ เวทนามเสเนว วิหาสิ ฯ ฌมเม นิปปเทเสน
ปฏิวิชฌิ อิม เตมาส์ เวทนาดิกวเสเนว วิหาสิติ เอว
เถโร ปเทสวิหารสุตตุนตวเสน อภิธรรมสุส นิตานัน กเถสิ ฯ

คามวาสีสุขมมเทวตเถโร (๑) ปน เหฏฐาโลหปาสาเท ฌมม
ปรีวตเตนุโต อัย ปรวาที พาวา ปคคยห อรณเณ กนุทนุโต
วีย อสกขิกัง อภูฏัง กโรนุโต วีย จ อภิธรรมเม นิตานสุส
อตุถิกาวมปี น ชานาตีติ วตฺวา นิตานัน กเถนุโต เอวมาน
เอกั สมยั ภควา เทเวสุ วิหริติ ตาวตีเสสุ ปาโรจจตุตถกมุเต
ปณฺฑกมุพลลิตาย ฯ ตตฺร โข ภควา เทวานัน ตาวตีसानัน
อภิธรรมกถัง กเถสิ กุสลา ฌมมา อกุสลา ฌมมา อพฺยาคตา
ฌมมาติ ฯ

อญเณสุ ปน สุตฺเตสุ เอกเมว นิตานัน อภิธรรมเม
เทว นิตานานัน อธิคมนิตานนฺจ เทสนานิตานนฺจ ฯ ตตุถ
อธิคมนิตานัน ทีปฺงกรทสพลโต ปญฺจาย ยาว มหาโพธิปลฺลงกา
เวทิตพฺพํ ฯ เทสนานิตานัน ยาว ฌมมจกฺกปฺปวตฺตนา ฯ เอว
อุภยนิทานสมฺปนฺนสุส อภิธรรมสุส นิตานโกสลลตฺถัง อิทํ ตาว
ปญฺหากมฺมํ เวทิตพฺพํ อัย อภิธรรมโม นาม เกน ปภาวิโต
กตุถ ปรีปาจิโต กตุถ อธิคโต กทา อธิคโต เกน อธิคโต
กตุถ วิจิโต กทา วิจิโต เกน วิจิโต กตุถ เทสิโต กสุสตุถาย
๑. ...ม. สุมนเทวตเถโร ฯ

เล่มที่ 46 ชมมสงคณีนวณณา หน้า 52

เทสโตะ กิมตถึ เทสโตะ เกหิ ปฏิกุกหิโต เก สิกขนติ เก

สิกขิตสิกขา เก ชาเรนติ กสฺส วจันเณนาภโฏติ ฯ

ตฺตริทํ วิสฺสชฺชนํ เกน ปภาวิโตติ โพรธิกีนีหารสทฺทชาย
ปภาวิโต ฯ กตฺถ ปรีปจโตะติ อทฺตมจฺจเกสุ ชาตกสฺเตสุ ฯ
กตฺถ อธิคโตะติ โพรธิมฺเเล ฯ กทา อธิคโตะติ วิสาขปฺนฺณมายํ ฯ
เกน อธิคโตะติ สพฺพณฺณพฺพุเรน ฯ กตฺถ วิจิโตะติ โพรธิมฺเเล ฯ
กทา วิจิโตะติ รตนมฺรตฺตดาเห ฯ เกน วิจิโตะติ สพฺพณฺณ-
พฺพุเรน ฯ กตฺถ เทสโตะติ เทเวสุ ตาวตีเสสุ ฯ กสฺสตฺถาย
เทสโตะติ เทเวตานิ อตฺถาย ฯ กิมตถึ เทสโตะติ จตุโรม-
นิตฺถอรณตฺถํ ฯ เกหิ ปฏิกุกหิโตติ เทเวหิ ฯ เก สิกขนตีติ
เสขา ปฺนฺนชฺชนกฺลยาณกา จ ฯ เก สิกขิตสิกขาติ อรหนฺตา
ชีณาสวา ฯ เก ชาเรนตีติ เยสํ วตฺตนฺติ (๒) เต ชาเรนติ ฯ
กสฺส วจันนฺติ ภควโต วจันเณนา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส ฯ
เกนาภโฏติ อจฺริยปรมฺปราย ฯ

อัยฺ หิ สาริปฺตฺตตฺเถโร ภทฺทชฺช โสภโตะ ปิยชาลี ปิยปาโล
ปิยทสฺสี โกลิยปฺตฺโต สิกฺคโว สนฺเทโห โมกฺคลิปฺตฺโต ติสฺสทตฺโต (๓)
ชมฺมิโย ทาสโก โสณโก เรวโตติ เอวมาทีหิ ยาว ตตฺถิสฺสคฺติ-
กาลา อภโฏ ตโต อุกฺกั เตสฺสเยว สิสฺसानุสิสฺเสหีติ เอว
ตาว ชมฺพุทฺธิปเต อจฺริยปรมฺปราย อภโฏ ฯ อิมํ ปน ทีป
๑. ม. วิสาขปฺนฺณมายํ ฯ ๒. ม. วตฺตติ ฯ ๓. สฺสทตฺโต ฯ

ตโต มหิโนโท อฏฐโย อุตฺตโย เจว สมฺพโล (๑)

ภทฺทนาโม จ ปณฺฑิตो (๒)

เอเต นาคา มหาปณฺณา ชมฺพุทีปา อิธาคตาคิ (๓)

อิเมหิ มหानาคะหิ อากฺโข ตโต อุตฺธ เตสฺสเยว สิสฺसानุสิสฺส-
สงฺฆาตาย อาริยปรมฺปราย ยาวชฺชตฺนกาลา อากฺโข ฯ

สุเมธกถา

เอวํ อากฺกุสฺส ปนฺสฺส ยนฺตํ ทีปงฺกรทสพลโต ปญฺจาย
ยว มหาโพธิปฺลลงฺกา อธิคมฺนิทานํ ยว ชมฺมจกฺกปฺวตฺตนา
เทสนานิทานญจ วุตฺตํ ตสฺส อวิภาวตฺถิ อยมฺนุปฺพุพิกถา
เวทิตฺพุพา ฯ

อิโต กิร กปฺปสฺตสทสฺสาธิกานํ จตฺนุนํ อสงฺเขยฺยานํ
มตฺถเก อมรวตี นาม นครํ อโหสิ ตตฺถ สุเมธ นาม
พฺรหฺมโณ ปฏิวสฺติ อุกฺโต สุชาโต มาติโต จ ปิตฺติโต จ
สํสุทฺธคหณิกโก ยว สตฺตมา กุลปฺริวญฺญา อกฺขิตฺโต อนุปฺกฺกุโจ
ชาตีวาเทน อภิรุโป ทสฺสนิโย ปาสาทิกโก ปรมาย วณฺณ-
โปกฺขรตาย สมฺนฺนาคโต ฯ โส อณฺณํ กมฺมํ อกฺตวา
พฺรหฺมณฺสิปฺเปว อุกฺกณฺหิ ฯ ตสฺส ทหฺรกาเลเยว มาตาปิตโร
กาลมกํสุ ฯ อตฺสฺส ราสีวทฺตมโก อมฺจฺโจ อายโปกฺกุสฺกํ อหริตฺวา
๑. ม. อุตฺตโย สมฺพโล ตถา ฯ ๒. ม. ปณฺฑิตो ภทฺทนาโม จ ฯ
๓. วิ. ปรี. ๘/๓/๓ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 54

สุวรรณรชตมณิมุตตาทิกริตะ (๑) กพฺเพ วิวริตฺวา เอตตกนฺเต กุมาร
มาตุ สนฺตํ เอตตํ ปิตุ สนฺตํ เอตตํ อยฺยกอຍ္ຍิกานนฺติ (๒) ยาว
สตุตฺมา กุลปฺริวณฺเณ ชนฺ อัจฺจขิตฺวา เอตํ ปฏฺิพฺชชาหิตี
อาห ฯ สฺเมชฺปนฺทิตฺ จินฺเตสิ อิมํ ชนฺ สํหริตฺวา มยฺหํ
ปิตุปิตามหาทโย ปฺรโลกํ กจฺจนฺตา เอกํ กหาปณฺมปี คเหตุวา
น คตา มยา ปน คเหตุวา กมนการณํ กาคุํ วนฺณุตฺติ
โส รลฺโย อาโรเจตฺวา นคเร เภริ จาราเปตฺวา มหาชนสฺส
ทานํ ทตฺวา ตาปสฺสปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺ ฯ อิมสฺมี ปน จาเน สฺเมชกถา
กเถตพฺพา ฯ วุตฺตํ เหนฺติ พุทฺธวเส (๓)

กปฺเป จ สตฺสทสฺเส	จตุโร จ อสงฺขิเย
อมฺริ นาม นคฺริ	ทสฺสเนยฺยํ มโนรมํ ฯ
ทสฺหิ สทฺเทหิ อวิวิตฺตํ	อนฺนปानสมายุตํ
หตฺถิสทฺทํ อสฺสทฺทํ	ภริสงฺขรณานิ จ ฯ
วิณฺามุทฺิงคสทฺทญจ	ตาลสทฺทํ ตเถว จ
ขาทถ ปิวถ เจว	อนฺนปानเนน โฆสิตํ ฯ
นคฺริ สพฺพงคสมฺปนฺนํ	สพฺพกมฺมปาคติ
สตุตฺรตนสมฺปนฺนํ	นानาชนสมากุลํ ฯ
สมิทฺธิ เทวนคฺริว	อวาสิ ปุณฺณกมฺมินํ
นคเร อมรเวติยา	สฺเมโช นาม พุราหฺมโณ ฯ

๑. ม....ปฺริเต ฯ ๒. ม. เอตตกา อยฺยกปฺยฺยกานํ สนฺตกาติ ฯ
๓. ขุ. พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๑๖ ฯ ๔. ม. อสงฺขิเย ฯ

อภิธรรมมกุฎกถา ธรรมสงคณีวณณา (อภุจสาลินี) - หน้าที่ 55
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 55

อเนกโกฏิสนุนิจฺจโย	ปหุตฺถนธณฺณวา
อชฺฌายิกอ (๑) มนฺตฺธโร	ติณฺณ เวทานปารคฺช ๑
ลกฺขณ อติหาเส จ	สทฺถมฺเม ปารมี คโต
รโหคโต นิสิตฺติว	เอว จินฺตฺสहि (๒) ตทา ๑
ทฺกฺโข ปุณฺพโก ว นาม	สรีรฺสฺส ปเภทนํ (๓)
สมฺโหมมรณํ ทฺกฺขํ	ชราย อภิมทฺทนํ ๑
ชาติสมฺโหม ชรารมฺโหม	พฺยาริสมฺโหม จหํ (๔) ตทา
อชฺร อมฺริ เขมํ	ปริเยสฺสิตฺตํ นิพฺพุตี ๑
ยณฺฐนิมฺม ปุติกาโย	นนานากุณฺปปริตี
นทฺทพิชฺชวณ คจฺเจยฺย	อนเปกฺโข อนคฺคิโก ๑
อตุลฺลิ เหนฺติ โส มคฺคิ	น โส สกฺกา น เหตุเย
ปริเยสฺสิตฺตํ ตํ มคฺคํ	ภวโต ปริมุคฺคิตฺยา ๑
ยถาปี ทฺกฺเข วิชฺชนฺเต	สุขํ นามปี วิชฺชติ
เอวํ ภเว วิชฺชมาเน	วิกโว (๕) อิจฺฉิตฺตพฺพโก ๑
ยถาปี อฺนฺเฬ วิชฺชนฺเต	อปรํ (๖) วิชฺชติ สิตฺถํ
เอวํ ติวริชฺชคฺคิ วิชฺชนฺเต	นิพฺพานํ อิจฺฉิตฺตพฺพกํ ๑-
ยถาปี ปาเป วิชฺชนฺเต	กฺลฺยาณมปี วิชฺชติ
เอวเมว ชาติ วิชฺชนฺเต	อชาติ อิจฺฉิตฺตพฺพกา ๑

๑. ม. อชฺฌายิกอ ๑ ๒. ม. จินฺตฺสहि ๑ ๓. ม. สรีรฺสฺส จ ปเภทนํ ๑

๔. ม. สหํ ๑ ๕. ม. วิกโวปี ๑ ๖. กตฺถจฺจ. อปรมฺปิ ๑

ยถา คูกคโต ปุริโส ตพากัม ทิสฺวาน ปุริตัม
น คเวสตี ตัม ตพากัม น โทโส ตพากสฺส โส ฯ
เอวํ กิเลสมตฺโธเว วิชฺชนฺเต อมตฺนฺตเพ
น คเวสตี ตัม ตพากัม น โทโส อมตฺนฺตเพ ฯ
ยถา อริหิ ปุริรฺหุโธ วิชฺชนฺเต คมนมฺปเถ
น ปลายตี โส ปุริโส น โทโส อลฺยสฺสสฺส โส ฯ
เอวํ กิเลสปุริรฺหุโธ วิชฺชมาเน สิวะ ปเถ
น คเวสตี ตัม มคฺคัม น โทโส สิวมฺลฺยเส ฯ
ยถาปี พุยาธิโก ปุริโส วิชฺชมาเน ติกิจฺจเก
น ติกิจฺจาเปตี ตัม พุยาธิ น โส โทโส ติกิจฺจเก ฯ
เอวํ กิเลสพุยาธิหิ ทุกฺขิตฺโต ปรีปฺพิโต
น คเวสตี ตัม อจฺริยํ น โส โทโส วินายเก ฯ
ยถาปี กุณฺเป ปุริโส กณฺเฑ พนฺธํ ชิกฺขุจฺฉิย (๑)
โมจยิตฺวาน คจฺเจยฺย สฺขี เสรี สยํ วลี ฯ
ตเถวิมํ ปุติกาโย นานากุณฺปสฺสจฺฉิ
จฺจทฺทยิตฺวาน คจฺเจยฺย อนฺเปกฺโข อนฺตฺติโก ฯ
ยถา อูจฺจารภูจฺจานมฺหิ กรีสํ นรนาโร
จฺจทฺทยิตฺวาน คจฺจฺจฺจฺจ อนฺเปกฺโข อนฺตฺติกา ฯ
เอวเมวาทํ อิมํ กายํ นานากุณฺปปุริตัม
จฺจทฺทยิตฺวาน คจฺฉิสฺสํ วจฺจํ กตฺวา ยถา กุณฺตี ฯ

๑. ม. พุทฺธํ ชิกฺขุจฺฉิย ฯ

อภิธรรมภูจกถา ธรรมสงคณีวิณณนา (อฏฐสาลินี) - หน้าที่ 57
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 57

ยถาปี ชชชริ นาวี	ปลุกคัม อุตกคาหิณี
สามิกา ฉฑุฑยิตฺวาน (๑)	อนเปกฺขา อนตฺถิกา ฯ
เอวเมวahi อิมิ กายิ	นวจฺฉิทฺทํ ชฺวสุสฺวี
ฉฑุฑยิตฺวาน คจฺฉิสฺสํ	ฉิณฺณนาวิว สามิกา ฯ
ยถาปี ปุริโส โจเรหิ	คจฺฉนฺโต ฆณฺฑมาทีย
ฆณฺฑจฺเจทภยํ ทิสฺวา	ฉฑุฑยิตฺวาน คจฺฉติ ฯ
เอวเมว อยิ กาโย	มหาโจรสโม วีย
ปหายิมิ คมิสฺสามิ	กุสลจฺเจทนา ภยา ฯ
เอวahi จินตฺยิตฺวาน	เนกโกภฺฐิสฺสํ ฐนํ
นาถานาถานํ ทตฺวาน	หิมวณฺตํ อฺปาคมี ฯ
หิมวณฺตสุสฺวาวิหฺวเร	ธมฺมิโก (๒) นาม ปพฺพโต
อสุสโม สุกโต มยฺหิ	ปณฺณสาลา สุมาปิตา ฯ
จงฺกมํ ตตฺถ มาเปสึ	ปฺลยจฺโทสวिवฺชฺชิตํ
อฏฺฐคฺคณฺสมฺเปตํ	อภิญฺญาพลมาหรี ฯ
สาณฺฑิกํ ปชหิ ตตฺถ	นวโทสมฺปาคตํ
วากจิริ นีวาเสสึ	ทฺวาทสคฺคณฺมฺปาคตํ ฯ
อฏฺฐโทสสมาภินฺณํ	ปชหิ ปณฺณสาลกํ
อฺปาคมี รุกฺขมฺมูลิ	คฺุณฺเหหิ (๓) ทสฺหฺปาคตํ ฯ
วาปีตํ โรปีตํ ฐณฺณิ	ปชหิ นีรวเสสโต
อเนกคฺคณฺสมฺปนฺนํ	ปวตฺตผลมาทียิ ฯ

๑. ม. สามิ ฉฑุฑยิตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ ๒. สึ. ธมฺมิโก ฯ ๓. ม. คฺุณฺ ฯ

ตตถ ปธานํ ปทหี นิสชชฎจณจกเม
อพกนตรมฺหิ สตตทาเห อภิญญาพล ปาปุณฺณิตฺติ (๑) ฯ

ตตถ อสฺสโม สุกโต มยฺหํ ปณฺณสาลา สุมาปิตาติ อิมิสฺสา
ปาลียา สุเมธปณฺฑิตฺเตน (๒) ปพฺพชิสฺสามิตฺติ นิกฺขมฺนฺเตน (๒) อสฺสม-
ปณฺณสาลา จกฺมา สหตฺถา มาปิตา วีย วุตฺตา อัย
ปเนตฺถ อตฺโถ ฯ มหาสตุโต หิ หิมวณฺตํ อชฺโฌกเหตฺวา อชฺช
ชฺมมิกํ ปพฺพตํ ปวิสิสฺสามิตฺติ ฯ สุเมธปณฺฑิตํ ปพฺพชิสฺสามิตฺติ
นิกฺขณฺตํ ทิสฺวา สกฺโก เทวานมฺนฺโท วิสฺสุกมฺมํ เทวปฺตฺตํ
อามนฺเตสิ อัย สุเมธปณฺฑิตฺโต ปพฺพชิสฺสามิตฺติ นิกฺขณฺโต กจฺจ
ตาท มหาสตฺตสฺส วสนฎฺจณํ มาเปสิตี ฯ โส ตสฺส วจฺนํ
สมปฺปฏิจฺจิตฺวา รณณิยํ อสฺสมปทํ สุกฺตํ ปณฺณสาลํ มโนรมํ
จกฺกมํ มาเปสิ ฯ ภควา ปน ตทา อตฺตโน ปุณฺณานุกาเวณ
นิปฺพนฺนํ ตํ อสฺสมปทํ สนฺชาย สาริปฺตฺต ตสฺมึ ชฺมมิกปพฺพเต

อสฺสโม สุกโต มยฺหํ ปณฺณสาลา สุมาปิตา
จกฺกมํ ตตฺถ มาเปสิ ปญฺจโทสววิชฺชิตฺตฺติ

อาห ฯ ตตฺถ อสฺสโม สุกโต มยฺหณฺติ สุกโต มยา ฯ ปณฺณสาลา
สุมาปิตาติ ปณฺณจฺจาทนา (๓) สาลาปี เม สุมาปิตา อโหสิ ฯ

ปญฺจโทสววิชฺชิตฺตฺติ ปญฺจิเม จกฺกมโทสา นาม ถทฺธ-

๑. บุ. พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๑๕ ฯ ลี. อภิญญาพลมปาปุณฺณิตฺติ ฯ

๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๓. ม. ปณฺณจฺจณฺนา ฯ

วิสมตา อนุโตรุกขตา กहनจณนตา อติสมพาธา อติ-
วิศาลตาติ ฯ ๑ ๓๓ วิสมภูมิกาศมี หิ จงกเม จงกมนตสฺส ปาธา
รุษชนฺติ โฝฏา อฏฐหนฺติ จิตฺตํ เอกกคฺคํ น ลภติ กมฺมฏฺฐานํ
วิปฺชชติ ฯ มุทุสมตเต ปน ผาสฺสูวิหารํ อากมฺม กมฺมฏฺฐานํ
สมฺปชชติ ฯ ๓๓ ๓๓ วิสมภูมิกาศตา จงกเม ปจฺจโม โทโส
เวทิตพฺพา (๑) ฯ จงกมนตสฺส อนุโต วา มชฺเฌ วา โภฏี ยํ วา
รุกฺเข สติ ปมาทมาคมฺม จงกมนตสฺส ลลาตํ วา ลีลํ วา
ปฏฺิหณฺณตีติ อนุโตรุกขตา ทฺติโย โทโส ฯ ๓๓ ๓๓ ตินฺนตาทิกहनจณนเน
จงกเม จงกมนฺโต อนุชการเวลายํ อฺรคาทิกเก ปาณเ อกฺกมิตฺวา
วา มารตติ เตหิ วา ทฺฏฺโฐ ทุกฺขํ อापชฺชตีติ กहनจณนตา
ตติโย โทโส ฯ ๓๓ ๓๓ อติสมพาธา จงกเม วิตุถารโต รตนิกเก วา
อฑฺฒรตนิกเก วา จงกมนตสฺส ปฺริจฺเจเท ปกฺขลิตฺวา นขาปี
องฺคฺลิตโยปี ภิษชนฺตีติ อติสมพาธา จตุตฺถโต โทโส ฯ ๓๓ ๓๓ อติวิศาล
จงกเม จงกมนตสฺส จิตฺตํ วิชาวติ เอกกคฺคํ น ลภตีติ
อติวิศาลตา ปญฺจโม โทโส ฯ ๓๓ ๓๓ ปุถฺลโต ปน ทิยฑฺฒรตนํ ทฺวิสุ
ปฺสฺเสสุ รตนมตฺตํ อนุจงกมนํ ทิมโต สฏฺฐิจิตฺตํ มุทุตลํ
สมวิปฺกิตฺถวา ลุกํ จงกมนํ ฏฺฐตีติ (๒) ๓๓ ๓๓ เจตฺยคิริมฺหิ ทิปฺปฺปสาทก-
มหามหิ นฺนทฺเตรสฺส จงกมนํ วิย ตาทิสนฺตํ อโหสิ ฯ ๓๓ ๓๓
จงกมิตฺตถ มาเปสี ปญฺจโทสวिवชฺชิตนฺติ ฯ
๑. ม. เอโก โทโสติ เวทิตพฺโพ ฯ ๒. ม.... วาลุกํ จงกมํ ฯ

อฏฐคุณสมมุเปตุนติ อฏฐหิ สมณสุขเขหิ อุเปตัง ๑ อฏฐิมานิ
สมณสุขานิ นาม ชนชณฺญาทิปริกุกหาภาโว อนวชฺชปิณฺฑท-
ปรีเยสนภาโว (๑) นิพพุตปิณฺฑทปริกุกฺขนภาโว รฏฺฐัง ปีเพตฺวา
ชนสารี วา ทาสีทาสกหาปณาทีนึ (๒) วา คณฺหนฺเตสุ ราชกฺุเลสุ
รฏฺฐปีพนกิลเสภาโว อุปกรณฺเตสุ นิจฺจนฺทรากภาโว โจรวิโลเป
นิพุกฺขภาโว ราชราชหมหามตฺเตหิ อตฺตฏฺฐภาโว จตฺตฺสุ ทิสาสฺ
อุปปฏิหิตภาโวติ ๑ อิํ ๑ วุตฺตํ โหติ ยถา ตสฺมี อสฺสเม
วสนฺเตน สกฺกา โหนฺติ อิมานิ อฏฐ สมณสุขานิ วินฺทิตฺตุ
เอวํ อฏฐคุณสมมุเปตํ ตํ อสฺสมํ มาเปสินฺติ ๑

อภิณฺญาพลมาหริณฺติ ปจฺฉา ตสฺมี อสฺสเม วสนฺโต กสิณ-
ปริกมฺมํ กตฺวา อภิณฺญานณฺจ สฺมาปตฺตึนณฺจ อุปฺปาทนตฺถาย
อนิจฺจโต ทุกฺขโต วิปสฺสนํ อารกิตฺวา ฅามปฺปตฺตํ วิปสฺสนา-
พลมาหรี ๑ ยถา ตสฺมี วสนฺโต ตํ พลํ อหาริตฺตุ สกฺโกมิ
เอวณฺตํ อสฺสมนฺตสฺส อภิณฺญตฺถาย วิปสฺสนาพลสฺส อนฺนจฺฉวิกิ
กตฺวา มาเปสินฺติ อตฺถโ ๑

สาฎกํ ปชหี ตตฺถ นวโทสมฺปาคตํ

วากจิริ นีวาเสสี ทฺวาทสคฺคณฺมุปาคตฺนติ ๑

สาฎกํ ปชหี ตตฺถ นวโทสมฺปาคตฺนติ เอตฺถาย

อนฺนุปฺพุพิกฺกา ๑

๑. สี. อนวชฺชปิณฺฑทปาทปรีเยสนภาโว ๑ ๒. ม. สีสกหาปณาทีนึ ๑

ตทา กิร กุฎิเลณจกมาทิปฎิมณฺฑิตํ ปุပ္ผุปกผลูปค-
รูกุขสณฺณนํ รมณฺิยํ มธฺุรสถิตาสยํ อปคตพาลมิกภีสนกสฺกณฺ์
ปวิเวกขมฺิ อสฺสมํ มาเปตฺวา อลงฺกตจกมสฺส อุโภสุ อนฺเตสุ
อาลมพนผลกํ สํวิธาย นิสีทนตฺถาย จกมณเวมชฺเฒ สมตลํ
มุกฺควณฺ์ สิลํ มาเปตฺวา อนฺโตปณฺณสาถาย ชฎามณฺฑล-
วากจีรติทณฺฑกฺกฏิกาทิกเถ ตาปสปริกฺขารเ มณฺฑเป ปานียฆฏ-
ปานียสงฺขปานียสรวากานิ อคฺคิสาลาย องฺการกปลฺลทารุอาทีนิตฺติ
เอวํ ยํ ยํ ปพฺพชิตานํ อุปกรณาย สมฺปวตฺตติ สพฺพนตํ (๑)
มาเปตฺวา ปณฺณสาถาย ภิตฺติยํ เยเกจิ ปพฺพชิตฺกามา อิเม
ปริกฺขารเ คเหตุวา ปพฺพชนฺตฺติ อกฺขรานิ ฉินฺทิตฺวา เทวโลกเมว
คเต วิสฺสุกมฺมเทวปฺตฺเต สฺเมชปณฺฑิตฺโต หิมวนฺตปาเท กิร-
ิกนฺุทรานฺุสारेณ อตฺตโน นีวาसानฺุรูปํ ฬาสฺกฏฺจานํ วิจिनฺุโต (๒)
นทีนินฺุฏฺจณฺ์ วิสฺสุกมฺมนิมฺมิตํ สกฺกทตฺติยํ รมณฺิยํ อสฺสมปทํ (๓)
ทิสฺวา จกมโกภฺิยํ คนฺุตฺวา ปทวลลฺขํ อปสฺสนฺุโต ชฺวปพฺพชิตา
ชฺุรคามे ภิกฺขํ ปริเยสิตฺวา กิลนฺุตฺรูปา อากนฺุตฺวา ปณฺณสาถํ
ปวิสิตฺวา นิสินฺุณา ภวิสฺสนฺุตฺติ จินฺุเตตฺวา โถกํ อากเมตฺวา
อติวีย จิรายนฺุติ ชานิสฺสามีติ ปณฺณสาถทฺวารํ (๔) วิวริตฺวา อนฺุโต
ปวิสิตฺวา อิตฺ จิตฺ จ โอลเณนฺุโต มหาภิตฺติยํ อกฺขรานิ
วาเจตฺวา มยฺหํ กปฺปิยปริกฺขารเ เอเต อิเม คเหตุวา
๑. ม. ตํ ตํ สพฺพํ ฯ ๒. ม. โอลเณนฺุโต ฯ ๓. ม. อสฺสมํ ฯ
๔. ม. ปณฺณสาถกฺกฏิทฺวารํ ฯ

ปพพชิสสามิตติ อุตตนา นีวตถปารุปนสาฎกยัคค (๑) ปชหี ๗ เตนาห
สาฎกั ปชหี ตตถาติ ๗ เอว ปวิญโจหิ สาริปุตต ตสสั
ปณณสาถายิ สาฎกั ปชหี ๗

นว โทสมุปาคตุนติ ๗ สาฎกั ปชหนโต นว โทเส
ทิสวา ปชหินติ ทีเปติ ๗ ตาปสพพพชั ปพพชิตานั หิ
สาฎกสมิ นว โทสา อุปฏฐหนติ ๗ ตตถ เตสุ ตสส
มหคณภาโว เอโก โทโส ปรปฎิพทตตาย อุปปชชนภาโว เอโก
ปริโกเคน ลหุกกิลิสสนภาโว เอโก กิลิญโจ หิ ฐวิตพโพ
จ รัชิตพโพ จ โหติ ๗ ปริโกเคน ลหุ ชินณภาโว เอโก
ชินณสส หิ ตุนัน วา อคคพทานั วา กตตพพิ โหติ ๗
ปุน ปรียสนาย ทุริกสมภวภาโว เอโก ตาปสพพพชชาย
อสารูปภาโว เอโก ปจจตุติกานั สาธารณภาโว เอโก
ลหุกภาเวน ยถา หิ ตั ปจจตุติกา น คณหนติ เอว
โคเปตพโพ โหติ ปริกฤษณตสส วิฐสนฐจานภาโว เอโก
คเหตุวา จรณตสส ขนุทธารมหิจจภาโว เอโกติ ๗

วากจิริ นีวาเสสินติ ตทา อหิ สาริปุตต อิเม นว
โทเส ทิสวา สาฎกั ปหาย วากจิริ นีวาเสสิ มุณชติณ
หิริ หิริ กตวา คณจิตวา กตติ วากจิริ นีวาสนปารุปนตถาย
อาทियินติ อตุโถ ๗

๑. ม. นีวตถปารุติ ๗

ทวาทสคุณมุปากตุนติ ทวาทสหิ อานิสเสหิ สมนุนาคตํ ฯ
วากจีสรมี หิ ทวาทส อานิสสา ฯ อปฺปกุณฺมํ สุนฺหฺรํ กปฺปิยนฺติ
อัย ตาว เอโก อานิสฺโส ฯ สหตฺถา กาคุํ สกฺกาติ อัย
ทฺติโย ฯ ปริโกเคน สณฺนิกํ กิลิสฺสติ โชวียมาเนปิ ปฺปลฺโยจ นตฺถิติ
อัย ตติโย ฯ ปริโกเคน ชินฺเนปิ สิปฺพิตฺตพฺพาภาโว จตฺตฺโต ฯ
ปฺนฺ ปฺริเยสนตฺตฺส สฺเสน กรณภาโว ปฺลฺโยจโม ฯ ตาปสฺสพฺพชฺชาย
สาร์ปฺภาโว ฉฺฉฺโช ปฺจจตฺติกาณํ นิปฺปริโกกภาโว (๑) สตฺตโม ฯ
ปฺริกฺขณตฺตฺส วิกฺขณฺณจฺจานาภาโว อฏฺฐโม ฯ ชารณฺ สลฺลหฺก-
ภาโว นวโม ฯ จีวรปฺจฺโย (๒) อปฺปิจฺจภาโว ทสโม ฯ วากฺปฺตฺติยา
ชฺมฺมิกานวชฺชภาโว เอกาทสโม ฯ วากฺจเร นฺนฺเจปิ อนเปกข-
ภาโว ทวาทสโมติ ฯ

อฏฺฐโทสสมาภินฺณํ ปชฺหิ ปณฺณสาลกํ
อุปากมฺ รุกฺขมฺลํ कुณฺเหหิ ทสฺหุปากตุนฺติ ฯ

อฏฺฐโทสสมาภินฺณํ ปชฺหิ ปณฺณสาลกนฺติ กถํ ปชฺหิ ฯ
โส กิร ตํ สากฺกยฺกถํ โอมฺมฺยจฺนฺโต จีวรเวเส ลกฺกิตํ อโนช-
ปฺปฺสพฺทามสฺทิสํ รตฺตวากฺจิริ คเหตฺวา นิเวเสตฺวา ตฺตฺส อฺปฺริ
อฺปฺริ สฺวณฺณวณฺณํ วากฺจิริ ปฺริทฺทิตฺวา ปฺนฺนาคปฺปฺสณฺจาร์-
สฺทิสํ สฺชฺริ อชินจฺมมํ เอกํสํ กตฺวา ชฺชฺวามณฺทลํ ปฏฺฏิมฺยจิตฺวา
จฺหวาย สฺทฺธิ นิจฺจลภาวกรณตฺถํ สาร์สูจฺจิ ปเวเสตฺวา มุตฺตา-
๑. ม. นิรฺรูปโกกภาโว ฯ ๒. ม. จีวรปฺจฺเย ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 64

ชาลสทิสาย สิกุทาย ปวาพวณณกุกุทิกั โอทหิตฺวา ตีสุ จาเนสุ
 วงฺกกาชฺ อาทาย เอกิสฺสา กาชโกฏฺฐยา กุกุทิกั เอกิสฺสา
 องฺกุสปกฺจฺฉิตฺตทณฺฑาทินิ (๑) โอลฺลคฺเคตฺวา ขาริกาชฺ (๒) อํเส กตฺวา
 ทกฺขิณฺเนน หตฺเถน กตฺตรทณฺฑํ คเหตุวา ปณฺณสาไลโต
 นิกฺขมิตฺวา สฏฺฐิหตฺเถ มหาจฺงกเม อปราปรี จงฺกมนฺโต อตฺตโน
 เวสํ โอลฺลคฺเคตฺวา มยฺหํ มโนโรโธ มตฺถกั ปตฺโต โสภติ
 วต เม ปพฺพชฺชา พุทฺธปฺจเจกพุทฺธาทีหิ สพฺเพหิ วีรปฺริเสหิ (๓)
 วณฺณิตา โถมิตา อัยฺ จ ปพฺพชฺชา นาม ปหีนํ เม คิหิพนฺธนํ
 นิกฺขนฺโตสฺมิ เนกขมฺมํ ททฺธา เม อุตฺตมปพฺพชฺชา กริสฺสามิ
 สมณชมฺมํ ลภิสฺสามิ มกฺกผลสฺสุนฺติ อุตฺตสาหชาโต ขาริกาชฺ
 โอลฺลคฺเคตฺวา จงฺกมเวมชฺเฒ มุกฺกควณฺณสิลาปตฺเต สฺวณฺณปฏฺฐิมา
 วิย นิสินฺโน ทิวสภากั วิดีนาเมตฺวา สายณฺหสมเย ปณฺณสาถั
 ปวิสิตฺวา พิตฺถมณฺจปสฺเส (๔) กฏฺฐตฺถริกาย นินฺโน สรีริ อุตฺ
 ททาเปตฺวา พลวปฺจฺจฺสสมเย ปพฺพชฺฉิตฺวา อตฺตโน อากมนํ
 อาวชฺเชสิ โสหํ ฃรราวเส อาทีนํว ทิสฺวา อมิตโภกั อนนฺตยสั
 ปหาย อรณฺถํ ปวิสิตฺวา เนกขมฺม กเวสโก หุตฺวา ปพฺพชฺฉิตฺ
 อิตฺ (๕) ปฏฺฐาย ปมาทจารี จริตฺุ น วฏฺฐติ ปวิเวกั หิ ปหาย
 วิจรนฺตํ มิจฺฉาวิตฺถกมฺกุกิชา ขาทนฺติ อิทานิ มยา ปวิเวก-

- # ๑. สี่. องฺกุสปกฺจฺฉิตฺตทณฺฑาทินิ ฯ ๒. สี่. ขาริกาชฺ ฯ เอวมุปริปิ ฯ
- # ๓. ม. วีรปฺริเสหิ ฯ ๔. ม. พิตฺถมณฺจปสฺเส ฯ กตฺถจฺจิ. พิตฺถมณฺจปสฺเส ฯ
- # ๕. ม. อิตฺ ทานิ ปฏฺฐาย ฯ

มนุพฐหิตุ วฏฐติ อหิ หิ ฆรราวาสปติโพธิ์ (๑) ทิสวา นิกขนุโต
อยญจ มนาปา ปณณสาลา เพลวปกวณณา ปริงณทกตา
ภุมิ รชตวณณา เสตภิตติโย กโปตปาทวณณั ปณณจขทนั
วิทตตตรณวณโณ วิทลมญจโก นีวาสผาสุกั วสนภุจัน
ปตุโต น อีโต (๒) อติเรกตรา วิย เม เคหสมปทา ปณณายตีติ
ปณณสาลา ย โทเส วิจันนุโต อฏฐ โทเส ปสสิ ฯ

ปณณสาลาปริโกคสมิ หิ อฏฐ อาทินวา ฯ มหา-
สมภารณ ทพพสมภาร สโมชานะตวา กรณปริเยสนภาโว
เอโก อาทินโว ฯ ตินปณณมตติกาสุ ปติตาสู ตาสั ปุนปปุณ
จเปตพพตาย นีวทุธิ์ ปฏิกขคนภาโว ทุติโย ฯ เสนาสัน นาม
มหลลคสส ปาปณาคติ อเวลาย วุฏฐาปิยมานสส จิตเตกคคตา
น โหตีติ อฏฐาปนียภาโว ตติโย ฯ สิตถนหปฏิกขาณเณ กายสส
สุขุมลกรณภาโว จตตุโต ฯ เคห ปวิฏฐเจน ยงกิลยจิ ปาปี
กาตุ สกกาติ ครหปฏิกขจาทนภาโว ปณจโม ฯ มยหิ เคนหุติ
ปริงคหกรณภาโว ญญโจ ฯ เคหสส อตติภาโว จ นามส
ทุติยควาโสติ สตตุโม ฯ โอกามงุคณฆรโคลิกาทีนั (๔) สาธารณตายน
พหุสาธารณภาโว อฏฐโม ฯ อติ อีเม อฏฐ อาทินเว ทิสวา
มหาสตุโต ปณณสาลั ปชหิ ฯ เตนหา อฏฐโทสสมากิณณั
๑. ม. ฆรราวาสั ปติโพธิ์โต ฯ ๒. ม. เอตุโต ฯ ๓. ม. ทุติยควาโส
วิยาคี ฯ ๔. ม. อุกามงุคณฆร... ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 66

ปชหี ปณณสาถกนุติ ฯ อุปากมี รุกขมูลี कुणेहि तसहुपाक-
तनुति चनुं पणुकिपित्वा तसहि कुणेहि उपेत रุกखमुली
उपाकित्तुमीति वत्ति ฯ

ตตุริเม तस कुणा उपपसारमग्ता (๑) ऐगो कुणे च
उपकम्मत्तमेव हि तत्तुत्तु होत्तिติ उपपणुिखकुन्ता तुत्तियो च
त्तु हि समुग्गम्भी อสมुग्गम्भी परिโภคผาสูกั หોत्ติเยว อนุग्गजा-
ปณียภาโว ตत्तियो च ครหं न ปणुิจฉาเทत्ति ตत्तुत्तु हि ปาปี
กโรนุत्โต लखत्तीติ क्रहाय उपपणुิจฉात्तภาโว จत्तुत्तो च
उपुโภकासावाโส विय गायं न สनุถมเกत्तीติ กายस्स อत्तสมग्ग-
ภนภาโว ปญจโม च ปริกुकहरณาภาโว ण्णुโจ च केहालय-
पणुिखेषो สत्तुत्तो च พหุสาธารणे केहे विय पणुिखकुสิสสามิ
นं นิกขम्मถาติ นีหระणाภาโว อग्गโม च वสนत्तस्स สप्पीตีกภาโว
नवโม रุกखमुलเสนาสนस्स कत्तคत्तग्गจाने सुत्तगतาย อนเปกข-
ภาโว तसโมत्ति ओमे तस कुणे तिसुवा रุกखमुली उपाकित्तुमीति
वत्ति च

อิมานิ ऐत्तถกานि การณานิ สลลกุขेतฺวา มหาสत्तुत्तो
ปุนทิวเส ภิกขาย คามं ปาวิสิ च อถस्स สมุत्ตคคामे มนุสสา
มहनุเตน อุตฺตสาहेน ภิกขัง อत्तสุ च โส กตฺตกัจจันนิฏฺฐาเปตฺวา
อत्ตสมัง อากम्म นิสีทิตฺวา จินุเตสิ นานํ ออาหารं น ลภามิติ
๑. ม. อุปปสมารมग्ता ฯ

ปพฺพชิตฺตสฺมิ สีนฺทฺธาหาโร นามสฺส มานมทปฺริสฺมเท วฑฺฒติ
อาหารมฺลทสฺส จ ทฺกฺขสฺส อนฺโต นตฺถิ ยนฺนุนาหํ วาปีต-
โรปีตฺตผลนินฺพพฺตํ อาหารํ ปชฺหิตฺวา นีรวเสสโต (๑) อนนฺกคฺคณ-
สมฺปนฺนํ ปวตฺตผลมาทียินฺติ วาปีตโรปีตฺตผลนินฺพพฺตํ อาหารํ
ปชฺหิตฺวา (๑) ปวตฺตผลโกชโน (๒) ภเวยฺยนฺติ ฯ โส ตโต ปฏฺจาย
ตถา กตฺวา ฆณฺเณโต วายมนฺโต สตฺตทาหพฺภนฺตเร อฏฺฐ-
สมาปตฺติโย ปลฺลจ จ อภินฺถาโย นินฺพพฺตเตสิ ฯ เตน วุตฺตํ

วาปีตํ โรปีตํ ฐณฺณํ	ปชฺหี นีรวเสสโต
อนนฺกคฺคณสมฺปนฺนํ	ปวตฺตผลมาทียี ฯ
ตตฺถ ปชานํ ปทฺหี	นินฺชชฏฺฐานจกฺกเม
อพฺภนฺตรมฺหิ สตฺตทาห	อภินฺถาพล ปาปฺปณฺนินฺติ ฯ
เอวํ เม สิทฺธิปตฺตสฺส	วสิฏฺฏตสฺส สาสเน
ทีปฺงกโร นาม ชินฺ	อุปฺปชฺชิ โลกนายโก ฯ
อุปฺปชฺชนฺเต จ ชายนฺเต	พฺพชฺชนฺเต ฐมฺมเทสเน
จตุโร นินฺตฺเต นาทกฺขี (๓)	ฉานรตฺติสมปฺปิโต ฯ
ปจฺจนฺเต เทสฺวิสเย	นินฺนฺเตตฺวา ตถาคตฺ
ตสฺส อากมฺนํมคฺคํ	โสเชนฺติ ตฺถุจฺมานสา ฯ
อหนฺเตน สมเยน	นิกฺขมิตฺวา สกสฺส มา
ฐนฺนโต วากจฺีรานิ	กจฺฉามิ อมฺพเร ตทา ฯ

๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. สี. ปวตฺตผลโกชนี ฯ ๓. ม. นาททลฺลํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 68

เวทชาติ ชน ทิสวา ตุฏฐหุฏฐ ปโมทิต์
โอโรหิตวาน คคณา มนุสเส ปุจิจิ ตาวเท ๑
ตุฏฐหุฏฐ ปมูทิต์ เวทชาติ มหาชน
กสส สอชียเต มคค อญชลั วญฺฆายนั ๑
เต เม ปุฏฐา พุยากริสฺ (๑) พุทฺโธ โลเก อนุตฺตโร
ทีปฺงฺกโร นาม ชินอ อปฺปชฺชชิ โลกนายโก ๑
ตสส สอชียเต มคค อญชลั วญฺฆายนั
พุทฺโธติ นาม (๒) สุตฺวาน ปิตี อปฺปชฺชชิ ตาวเท ๑
พุทฺโธ พุทฺโธติ กถยนฺโต โสมนสฺส ปเวทยี
ตตฺถ จตฺวา วิจินฺเตสี ตุฏฐอ สํวิกฺกมานโส ๑
อิช พินานิ โรปิสฺลั ขโณ เว มาอุปฺจจกา
ยทึ พุทฺธสฺส สอชเย เอโกกาสิ ททาถ เม ๑
อหฺมปิ สอชียสฺสามิ อญชลั วญฺฆายนั
อทฺสฺเต มโมกาเส สอชเย อญชลั ตทา ๑
พุทฺโธ พุทฺโธติ จินฺเตนฺโต มคค สอชเยหิ ตทา
อนิฏฐิตเ มโมกาเส (๓) ทีปฺงฺกโร มหามฺุณี ๑
จตฺุหิ สตสฺสเสหิ จพฺภินฺนเวหิ ตาทึหิ
จีณาสเวหิ วิมเลหิ ปฺปชฺชชิ อญชลั ชินอ ๑
ปจฺจกฺกมฺนา วตฺตฺนติ วชฺชนฺติ เภริโย พุ
อาโมทิตานรฺมฺ สาธฺกการิ ปวตฺตฺย ๑

๑. ม. วียากิสฺ ๑ ๒. สฺยา. มม ๑ ม. วจฺนั ๑ ๓. สี. ม. มโมกาสิ ๑

อภิธรรมมกุฎกถา ธรรมสงคณีวิณัณณา (อภุจสาลินี) - หน้าที่ 69
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 69

เทวา มนุสเส ปสฺสนฺติ มนุสฺสาปิจ เทวตา
อุโภปี เต ปญฺชติกา อญฺยฺนฺติ ตถาคตํ ฯ
เทวา ทิพฺเพหิ ตฺริเยหิ มนุสฺสา มานุสฺสเกหิ (๑) จ
อุโภปี เต วชฺชยฺนฺตา อญฺยฺนฺติ ตถาคตํ ฯ
ทิพฺพ์ มนุทารวํ ปุปฺผํ ปทุมํ ปาริฉตฺตํ
ทิสฺสทิสฺสํ โอยฺกิรฺนฺติ อากาเสน กตฺตา (๒) มรฺฐ ฯ
ทิพฺพ์ จนฺทนจฺจนฺณจฺจ วรคฺนฺชฺยจฺจ เกวลํ
ทิสฺสทิสฺสํ โอยฺกฺชิปฺนฺติ (๓) อากาเสน กตฺตา มรฺฐ ฯ
จมฺปํกํ สรลํ นีปํ นาคปฺนฺนาคเกตฺตํ
ทิสฺสทิสฺสํ อุกฺชิปฺนฺติ ญฺมิตลคตฺตา นรา ฯ
เกเส มุญฺจิตฺวาหํ ตตฺถ วากจฺีรฺยจฺจ จมฺมํกํ
กลเล ปตฺถุริตฺวาน อวฺกฺชฺโซ นิปชฺชหํ ฯ
อกฺกมิตฺวาน มํ พุทฺโธ สห สิสฺเสหิ กจฺจตฺตํ
มา นํ กลลํ อกฺกมิตฺถ (๔) หิตาย เม ภวิสฺสตี ฯ
ปจฺวิยํ นิปฺนฺนฺสฺส เอวํ เม อาสิ เจตฺโส
อิจฺจนฺมาโน อหํ อชฺช กิเลเส ฆาติสฺสามหํ (๕) ฯ
กึ เม อญฺญาตเวเสน ธรรมํ สจฺจิกเตนฺธิ
สพฺพญฺญตฺตํ ปาปฺณิตฺวา พุทฺโธ เหลสฺสํ สเทวเก ฯ

๑. ม. มานุสเสหิ ฯ ๒. ม. อากาสนนภคตฺตา ฯ เอวมฺปรีปปี ฯ

๓. ม. โอยฺกิรฺนฺติ ฯ ๔. ส. อกฺกมิตฺถโธ ฯ ๕. ม. ฆาติสฺสามหํ ฯ

อภิธรรมภูจกถา ธรรมสงคณีวณณา (อฏฐสาลินี) - หน้าที่ 70
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 70

กี เม เอเคน ตินฺณเณน ปุริเสน ถามทสุตฺตินา
สพฺพญฺญตฺตํ ปาปฺปญฺจิตฺวา สนนฺดาเรตฺตํ สเทวเก (๑) ฯ
อิมินา เม อธิกาเรน ปุริเสน ถามทสุตฺตินา (๒)
สพฺพญฺญตฺตํ ปาปฺปญฺจิตฺวา ตาเรมิ ชนตฺตํ พหุํ ฯ
สํสารโสตฺตํ ฉินฺนิตฺวา วิทฺธเสตฺวา ตโย ภเว
ชมฺมนาวํ สมารุหฺห สนนฺดาเรตฺตํ สเทวเก ฯ
ทีปฺงกโร โลกวิทฺว อาหุตฺตินํ ปฏิกฺคโห
อฺสุตฺตีสเก มํ จตฺวาน อิทํ วจนมพฺรวิ ฯ
ปสฺสเถ อิมํ ตาปสํ ชฎิตฺตํ อุกฺกตาปนํ
อปริเมยฺเย อิตฺโต กปฺเป พุทฺโธ โลกเก ภวิสฺสตี ฯ
อหุ กปิลวฺหยา รมฺมา นิกฺขมิตฺวา ตถาคโต
ปธานํ ปทหิตฺวาน กตฺวา ทุกฺกรการิยํ ฯ
อชฺปาตรุกฺขมฺเเล นิสิตฺตฺวา ตถาคโต
ตตฺถ ปายาสํ ปคฺคยฺห (๓) เนรณฺชรมฺเปหิติ ฯ
เนรณฺชราย ตีรฺมฺหิ ปายาสํ อทโส ชิโน
ปฏฺยตฺตวรมคฺเคน โโพธิมฺลมฺเปหิติ ฯ
ตโต ปทกฺขิณฺณํ กตฺวา โโพธิมณฺฑํ อนฺตฺตรํ (๔)
อสุสฺตถมฺเเล สมฺพุทฺโธ พุชฺฌิสฺสตี มหายโส ฯ

๑. ม. สเทวกํ ฯ เอวฺมฺปริปี ฯ ๒. ม. กเตน ปุริสฺสูตฺตเม ฯ

๓. สตี. ปายาสมคฺคยฺห ฯ ๔. ม. อนฺตฺตรโร ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 72

ทีปงฺกโร โลกวิทฺวา อาหุตฺตินํ ปฏิกุคฺโค โห
 มม กมฺมํ ปกิตฺเตตฺตวา ทกฺขินฺนปาทมฺพุทฺธริ ๑
 เย ตตฺตอ อาสฺมึ ชินฺนปฺตฺตวา สพฺเพ ปทกฺขินฺนมกฺกํสุ มํ
 นรา นาคา จ คนฺธพฺพา (๑) อภิเวทฺเตวณ ปกฺกมฺมํ ๑
 ทสฺสนํ เม อตฺติกกนฺเต สสงฺฆเม โลกนายนเก
 ตฺถุจฺจฺเจน (๒) จิตฺเตน อาสนา วุฏฺฐหิ ตทา (๓) ๑
 สฺวเขน สฺวจิตฺโต โหมิ ปาโมชฺเชน ปโมทิตฺโต
 ปิตฺติยา จ อภิสฺสนโน ปลฺลงกํ อากฺขี ตทา ๑
 ปลฺลงฺเกน นิสิตฺติวา เอวํ จินฺเตสฺสํ ตทา
 วสฺสิฏฺโถ อหํ ฉานเน อภิณฺญาปารมี คโต ๑
 สหสฺสยฺมฺหิ (๔) โลกมฺหิ อิสฺโย นตฺถิ เม สมา
 อสโม อิทฺธิธมฺเมสุ อลภี อิทฺธิสํ สุขํ ๑
 ปลฺลงฺกาทฺถเน มยฺหิ ทสฺสสฺสทฺธาธิวาสิโน (๕)
 มหานาทำ ปวตฺเตสฺสุ ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ๑
 ยา ปฺพุเพ โปธิสฺตฺตานิ ปลฺลงฺกาวรมาภฺเช
 นิमितฺตานิ ปทิสฺสนฺติ ตานิ อชฺช ปทิสฺสเร ๑
 สิตํ พฺยาปกตํ โหติ อุนฺหนจ อฺปสมฺมตฺติ

- # ๑. พุ. พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๒๔ ๑ เทวา มนุสฺสา อสุราราชกา ๑ ม. นรา
- # นาคา จ คนฺธพฺพา ๑ ๒. ม. ภูจฺจฺเจน ๑ ๓. พุ. พุทฺธ. ๓๓/๒/
 # ๔๒๔ ๑ สยนา วุฏฺฐหิตฺวาน ปลฺลงกํ อากฺขี ตทา ๑
- # ๔. ม. ทสฺสสฺสตีโลกมฺหิ ๑ ๕. ม. ทสฺสสฺสตีวาสิโน ๑

ตานี อชฺช ปทิสฺสนฺติ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
ทสฺสหฺสฺสีโลกธาตุ นิสฺสทฺทา โหนฺติ นีรากุลา
ตานี อชฺช ปทิสฺสนฺติ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
มหาวาตา น วายนฺติ น สฺนฺทฺนฺติ สฺวนฺติโย
ตานี อชฺช ปทิสฺสนฺติ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
ถลชา ชลชา (๑) ปุปฺผา สพฺเพ ปุปฺผนฺติ ดาวเท
เต อชฺช (๒) ปุปฺผิตา สพฺเพ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
ลตา วา ยที วา รุกฺขา ผลธฺรา โหนฺติ ดาวเท
เต อชฺช ผลิตา สพฺเพ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
อากาสฏฺฐา จ ภูมฺมฏฺฐา รตนา โชนฺติ ดาวเท
เตปฺชฺช รตนา โชนฺติ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
มานุสฺสกา (๓) จ ทิปฺพา จ ตฺริยา วชฺชนฺติ ดาวเท
เตปฺชฺช โภ อภีรวนฺติ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
วิจิตฺตปุปฺผา คคณา อภีวฺสนฺติ ดาวเท
เตปี อชฺช ปวฺสนฺติ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
มหาสมฺมุทฺโท อากฺขติ ทสฺสหฺสฺสี ปกมฺปติ
เตปฺชฺช โภ อภีรวนฺติ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
นिरเยปี ทสฺสหฺสฺเส อคฺคิ นีพฺพนฺติ ดาวเท
เตปฺชฺช นีพฺพตา อคฺคิ ชฺฐํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ

๑. ม. ทกฺขา ฯ ๒. ม. เตปฺชฺช ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

๓. สี. มานุสฺสกา ฯ ม. มานุสฺสกา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 74

วิมโล โหติ สุริโย	สพฺพา ทิสฺสนฺติ ตารกา
เตปิ อชฺช ปทิสฺสนฺติ	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
อโนวฏฺเฐน (๑) อุทกํ	มหียา อฺพฺภิชฺชิตฺตาเว
ตํ ปชฺชฺพุทฺธิชฺชเต มหียา	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
ตาราคณา วิโรจฺนฺติ	นภฺขตฺตา คณฺมณฺฑาเล
วิสาขา จนฺทิมายตฺตา	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
วิลาสยา ทรีสยา	นิกฺขมฺนฺติ สกาสยา
เตปชฺช อาสยา วฏฺฐา (๒)	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
น โหติ อรติ สตฺตฺตานํ	สนฺตฺตฺฐา โหนฺติ ตาวเท
เตปชฺช สพฺเพ สนฺตฺตฺฐา	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
โรคา ตพฺปสมฺมฺนฺติ	ชฺฆจฺฉา จ วินฺสฺสตี
ตานิปชฺช ปทิสฺสนฺติ	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
ราโค ตทา ตนฺ โหติ	โทโส โมโห วินฺสฺสตี
เตปชฺช วิคตา สพฺเพ	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
ภยํ ตทา น ภวติ	อชฺชเปตํ ปทิสฺสตี
เตน ลิงฺเคน ชานาม	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
รโชนฺทฺธฺสตี อุทฺธ	อชฺชเปตํ ปทิสฺสตี
เตน ลิงฺเคน ชานาม	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
อนิฏฺฐคฺคฺนฺโธ ปกฺกมฺติ	ทิตฺถคฺคฺนฺโธ ปวายติ
โสปชฺช วายติ คฺคฺนฺโธ	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ

๑. อโนวฏฺเฐน ฯ ๒. ม. จุทฺธา ฯ

อภิธรรมภูจกถา ธรรมสงคณีวณณา (อฏฐสาลินี) - หน้าที่ 75
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 75

สพเพ เทวา ปทิสฺสนฺติ	จปยิตฺวา อรุปีโน
เตปชฺช สพเพ ทิสฺสนฺติ	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
ยาวตา นิริยา นาม	สพเพ ทิสฺสนฺติ ตาวเท
เตปชฺช สพเพ ทิสฺสนฺติ	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
กุกฺกา กวตา (๑) เสลา จ	น โหนฺตาวรรณา ตทา
อากาสกฺกตา เตปชฺช	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
จฺจติ จ อุปฺปตฺติ จ	ขณฺเณ คสมฺมํ น วิชฺชติ
ตานิ อชฺช ปทิสฺสนฺติ	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
อิเม (๒) นิमितฺตา ทิสฺสนฺติ	สมฺโพทฺตถาย ปาณินิ (๒)
ทพฺหํ ปกฺกณฺห วิริยํ	มา นีวตฺต อภิกฺกม
มยฺมเปตฺติ วิชานาม	ธฺวํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี ฯ
พุทฺธสฺส วจันํ สุตฺวา	ทสฺสทสฺสีน จฺญายํ
ตฺถกฺกหฺมฺโง ปมฺพิตฺโต	เอวํ จินฺเตสฺสํ ตทา ฯ
อเทวชฺชวจนา พุทฺธา	อโหมจฺจนา ชินา
วิตถํ นตฺถิ พุทฺธานํ	ธฺวํ พุทฺโธ ภวามหํ ฯ
ยถา จิตฺตํ นภฺ เถณฺฑ	ธฺวํ ปตฺติ ญฺมียํ
ตเถว พุทฺธเสฏฺฐจันํ	วจันํ ธฺวสฺสสฺตํ ฯ
ยถาปี สพฺพสฺตฺตานํ	มรณํ ธฺวสฺสสฺตํ
ตเถว พุทฺธเสฏฺฐจันํ	วจันํ ธฺวสฺสสฺตํ ฯ

๑. สี่. กุฑฺฑา ฯ ม. กุกฺกกา กวตา ฯ ๑. ม. อิเม ปาจา นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 76

ยถา รตติกุขเย ปตเต	สุริยुकुมนं (๑) ฐว
ตเถว พุทฺธเสฏฺฐาณ	วจนํ ฐวสสุตํ ฯ
ยถา นิกฺขนุตตยนสฺส	สีหสฺส นทนํ ฐว
ตเถว พุทฺธเสฏฺฐาณ	วจนํ ฐวสสุตํ ฯ
ยถา อาปนฺนสตฺตानํ	ภารโหมโรปนํ ฐว
ตเถว พุทฺธเสฏฺฐาณ	วจนํ ฐวสสุตํ ฯ
หนฺนท พุทฺธกเร ฌมฺเม	วิจินามิ อโตะ จโตะ
อุทฺธํ อโตะ ทสทิสฺสา	ยวตฺตา ฌมฺมชาตฺตยา ฯ
วิจินนฺโตะ ตทา ทกฺขิ	ปจฺมํ ทานปารมม
ปฺพุพฺเพหิ มหเสหิ	อนฺนจฺฉณํ (๒) มหปถํ ฯ
อิมํ ตฺวํ ปจฺมํ ตาว	ทพฺหํ กตฺวา สฺมาทีย
ทานปารมมิตํ คจฺฉ	ยทิ โภทฺธิ ปตฺตุมฺมิจฺฉสิ (๓) ฯ
ยถาปิ กุมฺภโก สมนฺปฺณฺโณ	ยสฺส กสฺสจฺจि อโตะกโตะ
วมเตวทกํ นิสฺเสสํ	น ตตฺถ ปรริกฺขติ ฯ
ตเถว ขาจเก ทิสฺวา	หีนมฺกุกฺกุจฺจมฺชฺฉิมฺเม
ททาหิ ทานํ นิสฺเสสํ	กุมฺภโก วีย อโตะกโตะ ฯ
น เหนเต เอตฺตกาเยว	พุทฺธฌมฺมา ภวิสฺสเร
อณฺเณปิ วิจินิสฺสามิ	เย ฌมฺมา โภทฺธิปาจนา ฯ

๑. สี่. สุริยสุคฺคฺมนํ ฯ ๒. ม. อนฺนจฺฉณํ ฯ ๓. โภทฺธิเย ปตฺตุมฺมิจฺฉ-
 # ฉสฺสิตฺติ สฺนฺนทรรํ ฯ เอวํ คหฺนฺนฺจฺจาปิ ฯ

อภิธรรมภูทกถา ธรรมสงคณีวณณา (อฏฐสาลินี) - หน้าที่ 77
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 77

วิจันนุโต ตทา ทกขี	ทุดิย สีสปารมี
ปุปพเกหิ มहेสีหิ	อาเสวิตัง นิเสวิตัง ฯ
อิมิํ ตุवं ทุดิย ตาว	ทพฺพหํ กตฺวา สมากิย
สีลปารมิตัง คจฺจน	ยทึ โปธิํ ปตฺตุมิจฺจนสิ ฯ
ยถาปี จามริพาลัง (๑)	กิสฺสมิณฺจึ ปฏฺฐิตคฺคิตัง
อุเปติ มรณัง ตตฺถ	น วิโกเปติ พาลธึ (๒) ฯ
ตเถว จตฺตสุ ญฺมิตฺตํ	สีลานิ ปริปุรย
ปริรกฺข สทา สีลํ	จามริํ วิย พาลธึ ฯ
น เหนเต เอตตกาเยว	พฺพุทฺธมฺมา ภวิสฺสเร
อณฺเณปี วิจันนิตฺตํ	เย ชมฺมา โปธิปาจนา ฯ
วิจันนุโต ตทา ทกขี	ตติยํ เนกขมฺมปารมี
ปุปพเกหิ มहेสีหิ	อาเสวิตัง นิเสวิตัง ฯ
อิมิํ ตุवं ตติยํ ตาว	ทพฺพหํ กตฺวา สมากิย
เนกขมฺมปารมิตัง (๓) คจฺจน	ยทึ โปธิํ ปตฺตุมิจฺจนสิ ฯ
ยถา อนนฺทฺมเร ปุริโส	จิรวฺภูโจ ทฺกฺขญฺจโธ
น ตตฺถ รากมภิกฺขเนติ (๔) มุคฺตึเยว คเวสตี ฯ	
ตเถว ตุवं สพฺพภเว	ปสฺส อนนฺทฺมรํ วิย
เนกขมฺมาภิมฺโข โหหิ	ภวโต ปริมุคฺตียา ฯ

๑. ม. จมริ วาลัง ฯ ๒. ม. วาลธึ ฯ เอวมุปริปี ฯ สี. เนกขมฺมปารมี ฯ

๔. ม. รากํ ชเนติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 78

น เหเต เอตตกาเยว	พทุฐธมฺมา ภวิสฺสเร
อญฺเฌปี วิจินิสฺสามิ	เย ธมฺมา โปธิปาจนา ฯ
วิจินฺนุโต ตทา ทกฺขี	จตุตฺถํ ปญฺญาปารมี
ปฺพพฺเพหิ มหะสีหิ	อาเสวิตํ นิเสวิตํ ฯ
อิมํ ตฺวํ จตุตฺถํ ตาว	ทพฺพํ กตฺวา สมากิย
ปญฺญาปารมิตํ คจฺฉ	ยถิ โปธิ ปตฺตุมิจฺฉสิ ฯ
ยถาปี ภิกฺขุ ภิกฺขนฺโต	หีนมฺกุกฺกุฏมชฺฉิเม
กฺุลานิ น วิวชฺเชนฺโต	เอวํ ลภติ ยาปนํ ฯ
ตเถว ตฺวํ สพฺพกาลี	ปริปฺจูจฺฉนฺโต (๑) พุทฺธ ชนํ
ปญฺญาปารมิตํ คนฺตฺวา	สมฺโปธิ ปาปฺปณิสฺสสิ ฯ
น เหเต เอตตกาเยว	พทุฐธมฺมา ภวิสฺสเร
อญฺเฌปี วิจินิสฺสามิ	เย ธมฺมา โปธิปาจนา ฯ
วิจินฺนุโต ตทา ทกฺขี	ปญฺจมํ วิริยปารมี
ปฺพพฺเพหิ มหะสีหิ	อาเสวิตํ นิเสวิตํ ฯ
อิมํ ตฺวํ ปญฺจมํ ตาว	ทพฺพํ กตฺวา สมากิย
วิริยปารมิตํ คจฺฉ	ยถิ โปธิ ปตฺตุมิจฺฉสิ ฯ
ยถาปี สีโห มิคราชา	นิสฺชชฺชฺชานจฺงกเม
อลีนวิริโย โหติ	ปคฺคหิตมโน สทา ฯ
ตเถว ตฺวํ สพฺพภเว	ปคฺคณฺห วิริยํ ทพฺพํ
วิริยปารมิตํ คนฺตฺวา	สมฺโปธิ ปาปฺปณิสฺสสิ ฯ

๑. ม. ปริปฺจูจฺฉนํ ฯ

อภิธรรมภูจกถา ธรรมสงคณีนวณณา (อฏฐสาลินี) - หน้าที่ 79
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 79

น เหเต เอตตกาเยว พุทฺธชฺชมา ภวิสฺสเร
อญฺเฌปี วิจินิสฺสามิ เย ชฺชมา โปธิปาจนา ฯ
วิจินฺนุโต ตถา ทกฺขี ฉฺชจฺมํ ขนฺติปารมี
ปฺพุพฺเพหิ มหะสีหิ อาเสวิตํ นิเสวิตํ ฯ
อิมํ ตฺวํ ฉฺชจฺมํ ตาว ทพฺพํ กตฺวา สมากิย
ตตฺถ อเทฺวชฺชมานโส (๑) สมฺโพธิ ปาปฺปณฺิสฺสสฺสิ ฯ
ยถาปี ปจฺวี นาม สฺวจีปี อสฺวจีปี จ
สพฺพํ สหติ นิกฺเขปํ น กโรติ ปญฺ्ञิมทฺทຍ (๒) ฯ
ตถေว ตฺวํปี สพฺเพสํ สมฺมานาวมานกฺขโม (๓)
ขนฺติปารมิตํ กนฺตฺวา สมฺโพธิ ปาปฺปณฺิสฺสสฺสิ ฯ
น เหเต เอตตกาเยว พุทฺธชฺชมา ภวิสฺสเร
อญฺเฌปี วิจินิสฺสามิ เย ชฺชมา โปธิปาจนา ฯ
วิจินฺนุโต ตถา ทกฺขี สตฺตมํ สจฺจปารมี
ปฺพุพฺเพหิ มหะสีหิ อาเสวิตํ นิเสวิตํ ฯ
อิมํ ตฺวํ สตฺตมํ ตาว ทพฺพํ กตฺวา สมากิย
ตตฺถ อเทฺวชฺชวจโน สมฺโพธิ ปาปฺปณฺิสฺสสฺสิ ฯ
ยถาปี โอสฺธี นาม ตฺถาญฺจตา สเทวเก
สมฺเย อุตฺตวสฺเส วา น โวกฺกมฺติ (๔) วิถีโต ฯ
ตถေว ตฺวํปี สจฺจเจสฺสุ มา โวกฺกมฺสิ (๕) วิถีโต

- # ๑. ม. อเทฺวชฺชมานโส ฯ ๒. สี. ปญฺ्ञิมํ ทຍ ฯ ม. ปญฺ्ञิมํ ตยา ฯ
๓. กตฺถจฺจ. สมฺมานาวมานกฺขโม ฯ ๔. สี. น โวกฺกมฺติ ฯ
๕. สี. มา โวกฺกมฺสิ หิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 80

สจฺจปารมิตํ คนฺตุวา	สมฺโพธิํ ปาปฺปณฺนิสฺสตี ฯ
น เหนฺเต เอตฺตกาเยว	พฺพุทฺธมฺมา ภวิสฺสเร
อญฺเฌปี วิจฺฉินฺนํ	เย ฐมฺมา โปธิปาจนา ฯ
วิจฺฉินฺนํ ตทา ทกฺขี	อฏฺฐมํ อธิฏฺฐานปารมึ
ปฺพพฺเพหิ มเหสีหิ	อาเสวิตํ นิเสวิตํ ฯ
อิมํ ตํ อฏฺฐมํ ตาว	ทพฺพํ กตฺวา สมากิย
ตตฺถ ตํ อจฺโล หุตฺวา	สมฺโพธิํ ปาปฺปณฺนิสฺสตี ฯ
ยถาปี ปพฺพโต เสโล	อจฺโล สฺปตฺติฏฺฐิตो
น กมฺปติ ภูสฺวาเตหิ	สกฺกฺขานเนว ติฏฺฐติ ฯ
ตเถว ตํ (๑) อธิฏฺฐาน	สพฺพทา อจฺโล ภว
อธิฏฺฐานปารมิตํ คนฺตุวา	สมฺโพธิํ ปาปฺปณฺนิสฺสตี ฯ
น เหนฺเต เอตฺตกาเยว	พฺพุทฺธมฺมา ภวิสฺสเร
อญฺเฌปี วิจฺฉินฺนํ	เย ฐมฺมา โปธิปาจนา ฯ
วิจฺฉินฺนํ ตทา ทกฺขี	นวมํ เมตฺตาปารมึ
ปฺพพฺเพหิ มเหสีหิ	อาเสวิตํ นิเสวิตํ ฯ
อิมํ ตํ นวมํ ตาว	ทพฺพํ กตฺวา สมากิย
เมตฺตาย อสโม โหหิ	ยถิ โปธิํ ปตฺตุมฺปิจฺฉตี ฯ
ยถาปี อุกกํ นาม	กฺลฺยาณ ปาปเก ชเน
สํ ปรตฺติ สึเตน	ปฺวาเหติ รโฆมลํ ฯ

๑. ม. ตวามปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 81

ตเถว ตฺวํ อหิตะ (๑) หิตะ สมันฺ เมตฺตาย ภาวย
 เมตฺตปารมิตฺตํ คนฺตฺวา สมฺโพธิํ ปาปุณฺนิสฺสตี ๑
 น เหเต เอตฺตกาเยว พุทฺธชฺรมา ภาวิสฺสเร
 อญฺเฌปี วิจฺฉินฺสฺสามิ เย ชฺรมา โปธิปาจนา ๑
 วิจฺฉินฺนฺโต ตทา ทกฺขิ ทสมฺ อฺเปกฺขาปารมि
 ปุพฺพเกหิ มหะสีหิ อาเสวิตฺตํ นิเสวิตฺตํ ๑
 อิมํ ตฺวํ ทสมฺ ตาว ทพฺหํ กตฺวา สมากิย
 ตฺลภาโต ทโปห หุตฺวา สมฺโพธิํ ปาปุณฺนิสฺสตี ๑
 ยถาปี ปจฺวี นาม นิกฺขิตฺตํ อสฺสุจिํ สฺสุจิํ
 อฺเปกฺขติ อฺโกเปเต โโกปานฺนยวชฺชิตา ๑
 ตเถว ตฺวํ สุขทุกฺเข ตฺลภาโต สทา ภา
 อฺเปกฺขาปารมิตฺตํ คนฺตฺวา สมฺโพธิํ ปาปุณฺนิสฺสตี ๑
 เอตฺตกาเยว เต โลเก เย ชฺรมา โปธิปาจนา
 ตตฺตทฺธ (๒) นตฺถิ อญฺเฌตฺร ทพฺหํ ตตฺถ ปตฺติภฺจฺหิ ๑
 อิมะ ชฺรเม สมนฺสโต สภาวสฺสรสฺสทฺถน
 ชฺรเมเตเชน วสุธา ทสฺสทฺสฺสี ปกมฺปถ (๓) ๑
 จลตี (๔) รวตี ปจฺวี อฺจฺจุญฺยฺนตฺวํ ปิพิตฺตํ
 เตลยฺนตฺตํ ยถา จกฺกํ เอวํ กมฺปติ เมทนี ๑

๑. ม. ตเถว ตฺวํปี หิตาหิตะ ๑ ๒. สี. ตทฺทฺธ ๑ ๓. ม. ปกมฺปถ ๑

๔. ม. จลตา ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 82

ต้บุฐีสู (๑) สมุททา จ คิริโนโท ตตถ โอนมิ
โอนมิตวา สีนรัมหิ หีหีสทโท ปวตตติ (๑) ฯ
ยาวตา ปริสา อาสี พุทฐสฺส ปริเวสเน
ปเวธมานา สทา ตตถ มุจฺฉิตา เสติ ฐมฺมีย์ ฯ
จฺฆานนสทฺสฺสทานิ กุมฺภินนฺจ สตา พหู
สจฺฉนฺนตฺตติ ตตถ อญฺญมณฺณํ ปจฺฉนฺนิตฺตา (๒) ฯ
อุพฺพิกฺกา ตตีตา ธีตา ฆนฺตา พุยฺจิตฺตมานสา (๓)
มหาชนา สมากมฺม ทีปฺงฺกรมฺปาคมม ฯ
กี ภาวีสฺสตี โลกสฺส กลฺยาณมถ ปาปํ
สพฺโพ อุปทฺทฺโต (๔) โลโก ตํ วิโนเทหิ จกฺขม ฯ
เตสํ ตทา สจฺฉนฺนเปสิ ทีปฺงฺกรโร มหามฺนิ
วิสฺฐุจา โหถ มา ภายถ (๕) อิมสฺมึ ปจฺฉนฺนปเน ฯ
ยมํ อชฺช พฺยาภาสี พุทฺโธ โลเก ภาวีสฺสตี
เอโส สจฺฉนฺนสตี ฐมฺมํ ปุพฺพกํ ชินเสวิตํ ฯ
ตสฺส สจฺฉนฺนสโต ฐมฺมํ พุทฺธญฺมึ อเสสโต
เตนํยํ กมฺปิตา ปจฺฉนฺน ทสฺสสฺสตี สเทวเก ฯ
พุทฺธสฺส วจันํ สุตฺวา มโน นิพฺพายี ตาวเท
สพฺเพ มํ อุปฺสงฺกมฺม ปุณฺนาปี อภิวานฺทิสฺสุ (๖) ฯ

- # ๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. สී. อญฺญมณฺณปจฺฉนฺนิตฺตา ฯ ๓. ม. พุย-
จิตฺตมานสา ฯ กตฺถจฺ. พุยจิตฺตมานสา ฯ ๔. ม. อุปทฺทฺโต ฯ ๕. ขุ. พุทฺธ.
๓๓/๒/๔๓๓ มา ภาถ ฯ ๖. สී. อภิวานฺทิสฺสุ ฯ

สมาธิตฺวา พุทฺธคฺฉณํ ทพฺหิ กตฺวาน มานสิ
ทีปฺงฺกริ นมสฺสิตฺวา อาสนา วุฏฺฐหิ ตทา ฯ
ทิพฺพํ มานุสฺสิกํ (๑) ปุปฺผิ เทวา มานุสกา อุโภ
สโมกิรินฺตฺติ ปุปฺเพหิ วุฏฺฐหนฺตฺตฺส อาสนา ฯ
เวทยนฺตฺติ จ เต โสคฺถิ เทวา มานุสกา อุโภ
มหนฺตํ ปตฺถิตฺติ ตฺยหิ ตํ ลภสฺสฺย ยถิจฺฉิตฺติ ฯ
สพฺพิตฺติโย วิวชฺชนฺตฺติ โสโก โรโค วิวชฺชตฺติ
มา เต ภวตฺวานฺตฺตราโย (๒) ศุสฺสฺย จิปปิ โปธิมฺตฺตมฺมิ ฯ
ยถาปิ สมเย สมปฺตฺเตเต ปุปฺผนฺตฺติ ปุปฺผิโน ทฺมา
ตเถว ตฺวํ มหาวีร พุทฺธชาณฺเนน ปุปฺผสิ (๓) ฯ
ยถา เย เกจิ สมฺพุทฺธา ปฺรยฺยู ทสปรามิ
ตเถว ตฺวํ มหาวีร ปฺรเรหิ (๕) ทสปรามิ ฯ
ยถา เย เกจิ สมฺพุทฺธา โปธิมณฺฑมฺหิ พุชฺฌเร
ตเถว ตฺวํ มหาวีร พุชฺฌสฺสฺย จินฺโปธิยฺมิ ฯ
ยถา เย เกจิ สมฺพุทฺธา ฐมฺมจกฺกํ ปวตฺตยฺมิ
ตเถว ตฺวํ มหาวีร ฐมฺมจกฺกํ ปวตฺตย (๖) ฯ
ปฺรณฺณมฺมายิ (๗) ยถา จนฺนุโท ปฺริสฺสุทฺโธ วิโรจติ
ตเถว ตฺวํ ปฺรณฺณมโน วิโรจ ทสสฺสฺยฺมิ ฯ

- # ๑. ม. มานุสสิกํ ฯ เอวมฺปฺริปิ ฯ ๒. ม. ภวตฺวานฺตฺตราโย ฯ
๓. ม. ปุปฺผสิ ฯ ๔. ทสปรามิ ฯ ๕. บ. พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๓๔ ปฺรย ฯ
๖. กตฺถจฺจิ. ปวตฺตยฺมิ ฯ ๗. ม. ปฺรณฺณมฺมาเย ฯ

อภิธรรมมัจจุลภา ธรรมสงคณีนวณนา (อฏฐสาธินี) - หน้าที่ 85
เล่มที่ 46 นิทานกถา หน้า 85

มหาหนุสภกขบุโธ	ทีปงกรสุต นามโก
พหู ชเน ตารยติ	ปริโมเจติ ทุกคตตี ฯ
โพชนเยยชนํ ทิสฺวา	สตสทสฺเสปี โยชเน
ขณน อุปคนตุวาน	โพเชติ ตํ มหามุณี ฯ
ปรจมาภิสมเย พุทฺโธ	โกฏฐิตตมโพชยิ
ทุตฺติยาภิสมเย นาโถ	สตสทสฺสํ อโพชยิ (๑) ฯ
ยทา จ เทวภวนมุหิ	พุทฺโธ ธรรมมเทสยิ
นวุตฺติโกฏฐิตสฺสทฺธานํ	ตตฺติยาภิสมโย อหุ ฯ
สนฺนิปาตา ตโย อาสุํ	ทีปงกรสุต สตฺถุโน
โกฏฐิตสฺสทฺธานํ	ปรจโม อาสิ สมากโม ฯ
ปฺปน นารทญฺญมุหิ	ปวิเวกคเต ชิน
จิณฺนาสวา วิตมลา	สมิํสุ สตโกฏฺฐิโย ฯ
ยมุหิ กाल (๒) มหาวีโร	สุทฺถสฺสนสิจฺจเย
นวุตฺติโกฏฐิตสฺสทฺเสหิ	ปฺวาเรติ (๑) ตทา มุณี (๓) ฯ
อหนฺเตน (๔) สมเยน	ชฺฉิโถ อุกฺกตาปโส (๔)
อนฺตลิกขมุหิ จรโณ	ปญฺจาภิญฺญาสุ ปารุญฺ ฯ
ทสฺวิสสทฺสทฺธานํ	ธรรมมาภิสมโย อหุ
เอกทฺวิณฺนํ อภิสมโย (๕)	กณฺนาโต อสงฺขิโย (๖) ฯ

- # ๑. ม. นวุตฺติโกฏฺฐิมโพชยิ ฯ ๒. สฺ. ยทา วสิ ฯ ๓. ม. ปฺวาเรติ
มหามุณี ฯ ๔. อิม ปาจา พุทฺธวเส นตฺติ ฯ ๕. ม. อภิสมยา ฯ
๖. ม. อสงฺขิยา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 86

วิตุถาริตํ พหุชณณํ	อิทุธิ ฝิตํ อहु ตทา
ทีปงฺกรสฺส ภควโต	สาสนํ สุวิโสธิตํ ฯ
จตุตาริ สตสฺสสุตฺตานิ	ฉพฺภินฺณว มหิทุธิกา
ทีปงฺกรํ โลกวิทุํ	ปริวารเณตฺติ สพฺพทา ฯ
เย เกจิ เตน สมเยน	ชหนฺตฺติ มานุสมภวํ
อปฺปตฺตมานสา เสขา	ครหิตา ภวนฺตฺติ เต ฯ
สุปฺปฝิตํ ปาวจณํ	อรหนฺตฺเตหิ ตาทิหิ
จีณาสเวหิ วิมเลหิ	อุปฺโสภตฺติ สเทวเก ฯ
นคฺริ รมฺมวตี นาม	สุเทโว นาม ขตฺติโย
สุเมธา นาม ชนิกา	ทีปงฺกรสฺส สตฺถุโน ฯ
สุมฺงฺคโล จ ติสฺโส จ	อहेสิ อคฺคสาวกา
สาคโต นามปฺภุจฺจาโก	ทีปงฺกรสฺส สตฺถุโน ฯ
นนฺทา เจว สุนนฺทา จ	อहेสิ อคฺคสาวิกา
โพธิ ตสฺส ภควโต	ปฺปฝลิตฺติ ปวฺจจติ ฯ
อสีติหตฺถํ อุพฺเพโธ	ทีปงฺกรมฺหามฺนิ
โสภตฺติ ทีปฺรฺกฺโขว	สาตราชาว ปฺปฝิตโต ฯ
ปภา วิธาวติ ตสฺส	สมนฺตา ทฺวาทสโยชเน
สตสฺสสุตฺตวสุตฺตานิ	อายุ ตสฺส มहेสิโน ฯ
ดาวตา ติฏฺฐมาโน โส	ตารสิ ชนตํ พหุ
โซตฺติยิวาน สทฺธมฺมํ	สนฺตารเตวามหาชนํ ฯ

ชเลตฺวา อคฺคิกฺขนุโธว นินฺพุโต โส สสาวโก ฯ
สา จ อิทธิ โส จ ยโส ปาเทสุ (๑) จกฺกรตนา (๑)
สพฺพิ สมฺนฺตรหิตฺ (๒) นนฺ ริดฺดา สพฺพสงฺขาราติ ฯ
ทีปฺงกรวตฺตกา ปจฺมา ฯ

ทีปฺงกรสฺส ปน ภควโต อปรภาเค เอกํ อสงฺเขยฺยํ
อติกกมิตฺวา โกณฺทณฺโณ นาม สตฺธา อุทฺปาติ ฯ ตสฺสาปี
ตโย สวากสนฺนิปาตา อเหตุํ ฯ ปจฺมสนฺนิปาเต โกณฺิสตฺสทฺสฺสํ
ทฺติเย โกณฺิสทฺสฺสํ ตฺติเย นวฺติโกณฺิโย ฯ

ตทา โพธิสฺสโต วิชิตาวิ นาม จกฺกวตฺติ (๑) หุตฺวา
โกณฺิสตฺสทฺสฺสสงฺขยฺสฺส (๔) พุทฺธปฺปมฺขสฺส กิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ
อทาสี ฯ สตฺธา โพธิสฺสโต พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ พุยากริตฺวา
ธมฺมํ เทเสสิ ฯ โส สตฺถุ ธมฺมกถํ สุตฺวา รชชํ นียฺยาเทตฺวา
ปพฺพชิ ฯ โส ตีณิ ปิณฺฑกานิ อุกฺคเหตฺวา อฏฺฐ สฺมาปตฺติโย
ปญฺจาอภิณฺญาโย อุปฺปาเทตฺวา อปริหีนชฺฌาโน พุรฺหมโลเก
นินฺพุตฺติ ฯ โกณฺฺทณฺโณ พุทฺธสฺส ภควโต ปน รมฺมวดี
นาม นครํ สุนฺนุโท นาม ชตฺติโย ปีตา สุชาตา นาม
มาตา ภทฺโท จ สฺภทฺโท จ เทว อคฺคสาวกา อนฺรุทฺโธ
๑. ม. ตานิ จ ปาเทสุ จกฺกรตนาณิ ฯ ๒. ม. ตมนฺตรหิตํ ฯ ๓. ม.
จกฺกวตฺติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๔. ม. โกณฺิสตฺสทฺสฺสสงฺขยฺสฺส ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 88

นามภูจกาโก ติสสา จ อุปติสสา จ เทว อคคสาวิกา
ศาลกถยาณี นาม โพธิ อฏฐาสีติหตุฎุพเพธึ สรีริ วสสส-
สหัสสั อายุปปมาณั อโหสิ ฯ

ตสส อปรภาเค เอกั อสงเขยัยิ อติกกมิตวา เอกสมึยเว
กปะเป จตตาริ พุทธา นิพพตตีสุ มงคโล สุมโน เรวโต
โสภิตติ ฯ มงคตสส ปน ภควโต ตีสุ สาวกสนนึปาเตสุ
ปจรมสนนึปาเต โภฏิสตสสทสภิกขุ อเหตุุ ทุติเย โภฏิสทสสั
ตติเย นวุติโกฏุโย ฯ เวมาติกาตา กิรตส (๑) อานนทุมาโร
นาม นวุติโกฏุสงขุยาย ปริสาย สทฐิ ธรรมสสวณตถาย สตถ
สนตักิ อคมาสิ ฯ สตถา ตสส อานุพพุพิกถั กเถสิ ฯ โส
สทฐิ ปริสาย สห ปฏิสมภิกาทิ อรหตุต ปาปุณนิ ฯ สตถา
เตสั กุลปะตตานิ ปุพพจริตั (๒) โอลเณนุโต อิทฐิมยปะตตจิวรส
อุปนึสสัยั ทิสวา ทกขินนหตุถั ปสาเรตวา เอถ ภิกขุไวติ
อาห ฯ สพเพ ตังณณเเว อิทฐิมยปะตตจิวรสธา สฎฐิวสสิ-
กตุเถโร (๓) วิย อากปะสพปะนุนา หตุวา สตถาริ วนุติตวา
ปริวารยีสุ ฯ อยมสส ตติโย สาวกสนนึปาโต อโหสิ ฯ

ยถา ปน อณเณสั พุทธานั สมนตวา อสีติหตุฎุ-
ปปมาณายเว สรีริปปภา อโหสิ ฯ น เอวั ตสส ฯ ตสส
ปน ภควโต สรีริปปภา นิจกถาลั ทสสทสสิโลกธาตุุ พริตวา
๑. ม. ปนสส ฯ ๒. ม. ปุพพจริยักิ ฯ ๓. ส. สฎฐิวสสเถรา ฯ
ม. สฎฐิวสสกตุเถรา ฯ

อฏฐาธา ๑ รุกขปจวีปพพตสมุททาทย โอนุตมโธ อุกขลียาทีนินิ
อุปาทาย สวณณปฏุปริโยนทฐา วีย อเหตุ ๑ อายุปุปมาณ
ปนสสุ นวุตีสหสฺสานินิ อเหตุ (๑) ๑ เอตตํ กาลิ จนนุทิมสุรียาทย
อตุตโน ปภาย วิโรจิตุ นาสกขีสุ ๑ รตฺตินทิวปฺปฺริจฺเจโท น
ปณฺณายิตฺต ๑ ทิวา สุรียาโลเกน วีย สตุตา นิจฺจํ พุทฺธา-
โลเกเนว วิโรจิสฺสุ ๑ สายํ ปุปฺผิตานํ กุสุมานํ (๒) ปาโต รวน-
สกุณานณฺจ (๓) วเสน โลโก รตฺตินทิวปฺปฺริจฺเจทํ สลลทฺเทติ ๑
กี ปน อณฺเณสํ พุทฺธานํ อยมานุภาโว นตฺถิติ ๑ โน
นตฺถิติ ๑ เตปิ นี อากฺขมาณา ทสสหสฺสิโลกธาตุ ตโต वा
กियโย อากาย ฆเรยฺย ๑ มงฺกलสฺส ปน ภควโต ปุพฺพ-
ปฏฺจนาเวเสน อณฺเณสํ พุยามปฺปภา วีย สรียปฺปภา นิจฺจเมว
ทสสหสฺสิโลกธาตุ ฆริตฺวา อฏฐาธา ๑

โธ กิร โปชิตตฺตจฺริยกาเล เวสฺสนนฺตรสทิสฺเส อตุตภาเว
จิตโต สปุตฺตทาโร วงฺกปฺพพตสทิสฺเส (๔) ปพฺพเต วสิ ๑ อเถโก
ขรทาจิโก นาม ยกฺโข มหาปุริสสฺส ทานชฺฌาสมยตํ สุตฺวา
พฺราหฺมณวณฺณเนน อุปสงฺกमितฺวา มหาสตุตํ เทว ทารเก
ยาจิ ๑ มหาสตุโต ททามิ พฺราหฺมณสฺส ปุตฺตเกติ หฏฺฐปฺพหฺภูโจ
อุทกปฺริยณฺตํ ปจวี กมฺเปตฺวา (๕) เทว (๕) ทารเก อทาสิ ๑ ยกฺโข
๑. ม. นวุตีสหสฺสานินิ อโหสิ ๑ ๒. สี. ปุปฺผนกุสุมานํ ๑
๓. สี. รวนสกุณานณฺจ ๑ ม. รวนสกุณานณฺจ ๑ ๔. ม. วงฺกป-
พุพฺพตสทิสฺเส ๑ ๕. ม. กมฺเปนฺโต เทวปี ๑

จกมนโกฏฐิ อาลมพนผลกํ นิสฺสาย จตฺวา ปสฺสนตฺสเสว
มหาสत्ตสฺส มุลกถาปํ (๑) วีย เทว ทารเก ขาติ ฯ มหาปุริโส(๒)
ยกฺขํ โอลิเกตฺวา มฺเข (๓) วิวญฺมตฺเต อคฺคิชาลํ วีย โลหิตธารํ
อฺคฺขิรมานํ ตสฺส มฺขํ ทิสฺวาปิ เกสคฺคตฺตมฺปิ โทมนสฺสํ น
อฺปฺปชฺชิ ฯ สฺวทฺธินํ วด เม ทานนฺติ จินฺตยโต ปนสฺส
สฺริเร มหนตํ ปิตฺติสฺมนสฺสํ อฺทปาติ ฯ โส อิมสฺส เม นิสฺสนนฺเทน
อนาคเต อิมินา นีหาเรณ สฺริโรโต รตฺมิโย นิกฺขมฺนตฺตติ
ปฏฺจนฺนกาสิ ฯ ตสฺส ตํ นิสฺสาย พุทฺธฏฺฐตฺส สฺริโรโต รตฺมิโย
นิกฺขมิตฺวา เอตฺตํ จานํ ฝริสฺสุ ฯ

อปรมฺปิสฺส ปุพฺพจริตํ อตฺถิ ฯ โส กิร โปธิสฺตต-
กาเล เอกสฺส พุทฺธสฺส เจตฺธิยํ ทิสฺวา อิมสฺส พุทฺธสฺส มยา
ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺตํ วญฺญตฺติติ ทณฺฑกทํปิกาเวจฺจนินฺยาเมน สกฺลสฺริโร
เวจาเปตฺวา รตฺนมตฺตมกฺกุสฺตสทฺสทฺสขฺมฺนิกํ (๔) สุวณฺณปาตี สปฺปิสฺส
ปุราเปตฺวา ตตฺถ สทฺสทฺสวญฺญิโย ชาลาเปตฺวา ตํ สีเสนาทาย
สกฺลสฺริโร ชาลาเปตฺวา เจตฺธิยํ ปทกฺขิณํ กโรนฺโต สกฺลรตฺตตี
วิตินาเมสิ ฯ เอวํ ยาว อรฺกฺขคฺคมนา วายมฺนตฺสสฺปิสฺส โลมกฺุป-
มตฺตมฺปิ อฺสุมํ น คณฺหิ ฯ ปทฺมคพฺกปวิญฺจกาโล วีย อโหสิ ฯ
ธมฺโม หิ นาเมสฺส อตฺตทานํ รกฺขนฺตํ รกฺขติ ฯ เตนาห ภควา
๑. ม. มุพาลกถาปํ ฯ ๒. ม. มหาปุริสสฺส ฯ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๔. ม. รตฺนมตฺตมกฺกุสิ สทฺสทฺสทฺสขฺมฺนิกํ ฯ

ชฺมโม หเว รกฺขติ ชฺมมจารี
ชฺมโม สุจฺฉินฺโณ สุขมาวหาติ
เอसानิสฺสํโส ชฺมเม สุจฺฉินฺเณ
น ทุกฺคตี กจฺฉติ ชฺมมจารีติ (๑) ฯ

อิมสฺสาปี กมฺมสฺส นิสฺสนฺเทน ตสฺส ภควโต สรีโรภาโส
ทสสหฺสฺสโลภธาตุํ ฝริตฺวา อฏฺฐาสิ ฯ

ตทา อมฺหากํ โฟธิสตฺโต สฺรุจฺจิ นาม พุราหฺมโณ หุตฺวา
สตุถาริ นิมฺนเตสฺสามิตี อุปลงฺกมิตฺวา มธฺรชฺมมกถํ สุตฺวา เสว
มยฺหํ ภิกฺขุํ กณฺหตฺถ ฆนฺเตติ อหา ฯ พุราหฺมณ กิตฺตเกหิ
เต ภิกฺขุหิ อตฺถโถติ ฯ กิตฺตกา ปน โว ฆนฺเต ปริวารา
ภิกฺขุติ ฯ ตทา สตุถุ ปจฺมสนฺนิปาโตเยว โหติ ฯ ตสฺมา โภจฺฉิ-
สทสสฺสสนฺติ อหา ฯ ฆนฺเต สพฺเพหิปี สทฺธิมยฺหํ ภิกฺขุํ
กณฺหตฺถติ อหา ฯ สตุถา อธิวาเสสิ ฯ พุราหฺมโณ สุวตฺตนาถ
นิมฺนเตตฺวา เกหํ กจฺฉนฺโต จินฺเตสิ อหํ เอตฺตกานํ ภิกฺขุณํ
ยาคุภตฺตวตฺถาทีนึ ทาตุํ โน น สกฺโกมิ นิสฺสึทฺนฏฺฐานํ ปน
กถํ ภวิสฺสตีติ ฯ ตสฺส สวา จินฺตา จตุราสีติโยชนสสฺสสมฺมตฺถเก
จิตฺตสฺส เทวเรญฺโหล ปณฺฑิตฺตมฺพลสิลาสนสฺส อุนฺหนภาวํ ชเนติ ฯ
สกุโถ โภ นุ โข มํ อิมฺมहा จานา จาเวตฺถกาโมติ ทิพฺพ-
จกฺขุณา โอลเณนฺโต มหาปฺริสฺสึ ทิสฺวา อัย สฺรุจฺพิพฺพราหฺมโณ
๑. พุ. เถร. ๒๖/๓๓๒/๓๑๔ ฯ พุ. ชา. ๒๗/๑๔๒๐/๒๕๐,๒๕๑/-
๒๒๘๓/๔๗๓ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 92

พุทธปรุปรุขั กิกขุสงขั นิมนุเตตวา นิสิตนตุถาย (๑) จินุเตลลิมยาปี
 ตตุถ คนตุวา ปุณณโกฏฐาสั กเหตุ วุฏฐิตติ วฑฒกิวณณั
 นิมมินิตวา วาสัพรสุหตุโถ มหาปุริสสุส ปุริโต ปาตุรโหสิ อตุถิ
 นุ โข กสุสจจิ ภตียา กตุตพุพกิกขุจันตุ อหา ฯ มหาปุริโส
 ตั ทิสวา กั กम्मั กริสสุสสิติ อหา ฯ มม อชานนสิปปี
 นาม นตุถิ เคหั วา มณทุปปี วา โย ยั กอารติ ตตุส
 ตั กาคู ชานามิติ ฯ เตนหิ มยหั กम्मั อตุถิตติ ฯ กั ปน
 เต อยยาติ ฯ สุวตนาย เม โกฏฐิตตสหัสสภิกขุ นิมนุติตา
 เตลั นิสิตนกุจันนั มณทุปปี (๒) กริสสุสสิติ ฯ อหั นาม กรเยยั
 สเจ เม ภตึ ทาคู สกขิสสุธตติ ฯ สกขิสสุสามิ ตาตตติ ฯ
 สาธุ กริสสุสามิติ คนตุวา เอกั ปเทลั โอลเกสิ ฯ

ทวาทสเตรสโยชนปุปมาโณ ปเทโส กสิณมณทุลั วिय
 สมตโล อโหสิ ฯ โส เอตุตเก จาเน สตุตรตนมโย มณทุปโป
 อฏฐหตุติ จินุเตตวา โอลเกสิ ฯ ดาวเทว ปจวี ภินุทิตวา
 มณทุปโป อฏฐหิ ฯ ตตุส โสวณณมเยสุ ธมฺเภสุ รชตมยา
 ฆฎิกกา (๓) อहेลั ฯ รชตมเยสุ ธมฺเภสุ โสวณณมยา มณิมเยสุ
 ธมฺเภสุ ปพาพมยา ฆฎิกกา ปพาพธมฺเภสุ มณิมยา สตุตรตนม-
 มเยสุ สตุตรตนมยา ฆฎิกกา อहेลั ฯ ตโต มณทุปสุส อนุตุนเต (๔)
 # ๑. ม. นิสิตนกุจันนตุถาย ฯ ๒. ม. นิสิตนมณทุปปี ฯ ๓. ม. ฆฎิกกา ฯ
 # เอวมุปริปี ฯ ๔. ม. อนุตุนตเร ฯ

กิงกณิกชาลํ โอลมฺพตฺตํ โอลเกสิ ฯ สห โอลโลกเนเนว กิงกณิก-
ชาลํ โอลมฺพิ ฯ ยสฺส มนุทวาเทริตสฺส ปณฺจกิกฺกเสว ตฺริยสฺส
มจรฺสทฺโท นิจฺจตฺติ ฯ ทิปฺพสงฺคีตฺวตฺตณกาโล วีย อโหสิ ฯ
อนฺตรนฺตรา คนฺชทามมาลาทามานี โอลมฺพตฺตํ จินฺเตสิ ฯ
ดาวเทว ทามานี โอลมฺพีสุ ฯ โกณฺฐิตตสทฺสสงฺขยํ ภิภฺยุนํ
อาสนานี จ อาธารกานี จ ปจฺวี ภิณฺทิตฺวา อฏฺฐหนฺตฺติ
จินฺเตสิ ฯ ดาวเทว อฏฺฐหีสุ ฯ โกณฺ โกณฺ (๑) เอเกกา อฏฺฐจฺญายี
อฏฺฐหนฺตฺติ จินฺเตสิ ฯ ดาวเทว อฏฺฐจฺญายีปี อฏฺฐหีสุ ฯ
สกุโก เอตฺตํ มาเปตฺวา พุราหฺมณฺสฺส สนฺติํ คนฺตฺวา เอหิ
พุราหฺมณฺ (๒) ตว มณฺทปํ โอลเกตฺวา มยฺหํ ภิตี เทหิติ อาห ฯ
มหาปฺริโส คนฺตฺวา มณฺทปํ โอลเกสิ ฯ โอลเกนฺตฺสเสว สกฺล-
สรีริ ปณฺจวณฺณาย ปิตฺยา นิรฺนฺตรํ สฺมุจฺจ อโหสิ ฯ อตฺส
มณฺทปํ โอลเกตฺวา เอตทโหสิ นายํ มณฺทปํ มนุสฺสทฺถเตน
กโต มยฺหํ (๓) ปน อชฺฌาตฺยคฺคณฺ (๓) อาคมม อทฺธา สกฺกสฺส ภวณํ
อณฺหมโหสิ ตโต สกฺเกน เทวณฺณวา อยํ มณฺทปํ การิโต
ภวิสฺสตีติ ฯ น โข ปน เม ยฺตุตฺติ เอวฺรูเป มณฺทปํ เอกทิวสฺสเยว
ทานํ ทาคฺ์ สตฺตทาหํ ทสฺสามิติ จินฺเตสิ ฯ

พาหิรททานํ หิ กิตฺตกมฺปิ สมานํ โปธิสฺตฺตานํ มนํ ตฺมุจฺจ
กาคฺ์ น สกฺโกติ ฯ อตฺตกตฺตีสิ ปน จินฺทิตฺวา อณฺชิตอกฺขิณิ
๑. ม. โกณฺสุ โกณฺสุ ฯ ๒. ม. อยฺย ฯ ๓. ม. อชฺฌาตฺย มยฺหํ คฺคณฺ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 94

อุปปาญเตวา หทยัมสิ อูปพุตเตตวา (๑) ทินนกาเล โพธิสตตานิ
จาคํ นิสฺสาย ตฺถุจฺจํ นาม โหติ อมหากมฺปิ โพธิสตตสฺส สีวิราช-
ชาตเก เทวสิกํ เทวสิกํ ปญฺจสตสฺสสทฺสกาปณานิ วิสฺสชฺเชตวา
จตุสฺส นกรทฺวาเรสุ มชฺเฌ นกรे ज तानि तेनुत्तसฺส ตํ
ทานจาคํ ตฺถุจฺจํ อุปปาเทตुํ नाสกฺขิ ५ ยथा ปนสฺส พุราหฺมณ-
วณฺเณน อากนฺตฺวา สกฺโก เทวราชา อุกฺขิณิ ยาจิ ตทา
อุกฺขิณิ อุปปาญเตวา ททมานสฺเสว हासो उपपञ्चि गेसक-
मत्तं जित्त (๒) อณฺณตฺตํ นาโหสิ ५ เอวํ ทานํ นิสฺสาย โพธิ-
สตตานิ ติตฺติ นาม นคฺธิ ५ ตสฺมา โสปี มหาปุริโส สตฺตาหํ
มया โภกฺสิตสฺสสทฺสขฺขยานํ ภิกฺขุณํ ทานํ ทาคู วมฺภูตฺติ
จินฺเตตฺวา ตสฺมี มณฺฑเป พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสฺทาเปตฺวา
สตฺตาหํ ควปานํ นาม ทานํ อทาสิ ५ ควปานนฺติ มหนฺเต
โกลฺลุมฺเก ชिरฺสฺส ปุเรตฺวา อุทฺธเนสุ อารोเปตฺวา ฆนฺปากปกฺเก
ชฺเร โถเก ตณฺฑุเล ปกฺขิปีตฺวา ปกฺกมฺฐสฺสทฺสกรฺจฺจณฺสปีหิ
อภิสฺงฺขตํ โภชนํ วุจฺจติ ५ มนฺุสฺสาเยว ปน ปริวิสิตฺตํ นาสกฺขิสฺสุ ५
เทวาปี เอกนฺตริกา หุตฺวา ปริวิสิตฺตํ ५ ทฺวาทสฺเตรสโยชนปฺปมาณํ
จानํ ภิกฺขุ คณฺหิตฺตํ นปฺโปหฺติเยว ५ เต ปน ภิกฺขุ อตฺตโน
อานฺุภาเวน นิสฺสีทิสฺสุ ५ ปริโยसानทิวเส สพฺเพสํ ภิกฺขุณํ ปตฺตานิ
โธวาเปตฺวา เกสชฺชตฺถาย สปีนฺวณิตฺเตตฺลมฺฐผาณิตานํ ปุเรตฺวา
๑. ม. วา อุปปาญเตวา ५ ๒. ม. จิตฺตสฺส ๫

ติจิวเรหิ สทฺธี อทาสี ฯ สงฺฆนวกภิกฺขุณา ลทฺธจิวรสาณฺฐกา
สทสทสฺสคฺคณฺนิกา อเหตฺุ ฯ สตุถา อนุโมทนํ กโรนฺโต อัย
ปริโส เอวรूपํ มหาทานํ อทาสี โภ ญฺ โข ภวิสฺสตีติ
อุปฺชารนฺโต อนาคต กปฺปสทสทสฺสาธิกานํ ทฺวินฺนํ อสงฺเขยฺยานํ
มตุถเก โคตโม นาม พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ ทิสฺวา มหาปฺริสฺ
อามนฺเตตฺวา ตฺวํ เอตฺตํ นาม กาลํ อติกฺกมิตฺวา โคตโม
นาม พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ พฺยาภาสิ ฯ

มหาปฺริโส พฺยากรรมํ สุตฺวา อหํ กิร พุทฺโธ ภวิสฺสามิ
โภ เม ฆรราวาเสน อตุโถ ปพฺพชิสฺสามิติ จินฺเตตฺวา ตถารูปํ
สมปฺตตี เขปฺปิณฺฑํ วย ปหาย สตุถฺ สนฺติเก ปพฺพชิ ฯ
ปพฺพชิตฺวา จ พุทฺธวจนํ อุกฺคณฺหิตฺวา อภิญฺญา จ สมปฺตติโย
จ นิพฺพตฺเตตฺวา อายุหฺปฺริโยसानเ (๑) พุรหฺมโลเก นิพฺพตฺติ ฯ

มจฺจลสฺส ปน ภควโต อุตฺตรํ นาม นครํ อโหสิ ฯ
ปีตาปี อุตฺตรโร นาม ขตฺติโย มาตาปี อุตฺตรรา นาม สฺสเทโว
จ ฆมฺมเสโน จ เทว อุกฺคสาวกา ปาลีโต นามฺปฏฺฐาโก
สีวลี (๒) จ อโสกา จ เทว อุกฺคสาวิกา นาคฺรฺกฺโข โพธิ
อฏฺฐาสีติหตฺถุพฺเพธฺ สิริ อโหสิ ฯ นวุตฺิวสฺสทสฺसानิ จตฺวา
ปฺรินิพฺพเต ปน ตสฺมี เอกปฺปหารเนว ทสสทสฺสจกฺกวาพานิ
เอกนฺชการานิ อเหตฺุ ฯ สพฺเพสฺส จกฺกวาเพสฺส มนุสฺसानํ มหนฺตํ
๑. ม. อายุปฺริโยसानเ ฯ ๒. ม. สีวลตา ฯ

อาโรทณปริเทวนํ อโหสิ ฯ

เอวํ ทสสทสฺสึโลกธาตุํ อนุชการํ กตฺวา ปรีนึพฺพุตฺสฺส
ตฺสฺส ภควโต อปรภาเค สุมโน นาม สตุถา อุทปาที ฯ ตฺสฺสาปี
ตโย สวากสนฺนิปาตา ฯ ปจฺมสนฺนิปาเต โกฏิสตฺสทสฺสภิกฺขุ อहेสุํ
ทฺติเย กาณฺจนปฺพตฺตมฺหิ นวฺติโกฏิสตฺสทสฺसानิ ตติเย อสีตีโกฏี-
สตฺสทสฺसानิ ฯ ตทา โพธิสตุโต (๑) อตุโล นาม นาคราชา อโหสิ
มหิทฺธิโก มหानุภาโว โส พุทฺโธ อุปฺปนฺโนติ สตุถา ฌาติ-
สงฺฆปรีวฺโต นาคภวนา นิกฺขมิตฺวา โกฏิสตฺสทสฺสภิกฺขุปรึวารสฺส
ตฺสฺส ภควโต ทิพฺพตฺริเยหิ อุปหาริ การาเปตฺวา มหาทานํ
ปวตฺเตตฺวา ปจฺเจกํ ทฺสฺสยฺคานิ ทตฺวา สรณฺสฺส ปตฺติฏฺจาสิ ฯ
โสปี นํ สตุถา อนาคเต พุทฺโธ ภวิสฺสสึตี พฺยาภาสิ ฯ

ตฺสฺส ภควโต นครํ เมขลํ นาม อโหสิ ฯ สฺพุตฺโต นาม
ราชา ปีตา สิริมา นาม มาตา สรโณ จ ภาวิตฺตุโต จ
เทว อคฺคสาวกา อุเทโน นามฺปฏฺจาโก โสนา จ อุปฺโสนา
จ เทว อคฺคสาวิกา นาครุกฺโขว โพธิ นวฺติหตฺถุพฺเพธ สรริ
อโหสิ ฯ นวฺติเยว วสฺสทสฺसानิ อายุปฺปมาณํ อโหสิ ฯ

ตฺสฺส อปรภาเค เรวโต นาม สตุถา อุทปาที ฯ ตฺสฺสาปี
ตโย สวากสนฺนิปาตา [๒] ปจฺมสนฺนิปาเต คณฺนา นาม นตฺถิ
ทฺติเย โกฏิสตฺสทสฺสภิกฺขุ อहेสุํ ตถา ตติเย ฯ ตทา โพธิสตุโต
๑. ม. มหาสตุโต ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร อहेสุณฺติ ทิสฺสตี ฯ

อดิเทโว นาม พุราหุมนโณ หุตฺวา สตฺถุ ธรรมเทศนํ สุตฺวา
สรณฺสฺส ปตฺติภูจาย สิริสึ อลฺขลึ ปตฺติภูจเปตฺวา ตสฺส สตฺถุโน
กิลฺลสฺสปรุพฺพานเน วณฺณํ วตฺวา อุตฺตราสจฺเจน ปุञฺช อกาสิ ฯ
โสปี นํ พุทฺโธ ภวิสฺสสีติ พุยากาสิ ฯ

ตสฺส ปน ภควโต นครํ สฺฐลฺลวดี นาม อโหสิ ฯ
ปีตา วิปฺโล นาม ขตฺติโย มาตา วิปฺลา นาม วรุโณ
จ พุรหุมนเทโว จ เทว อคฺคสาวกา สมภโว นามปฺภุจโก
ภทฺทา จ สฺภทฺทา จ เทว อคฺคสาวิกา นาคฺคฺกุโฆ โโพธิ
อสีติหตฺถุพฺเพชฺช สิริสึ อโหสิ ฯ อายุ สญฺจิวสฺสสหสฺसानีติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค โสภิตो นาม สตฺถา อุทปาติ ฯ
ตสฺสาปี ตโย สาวกสนฺนิปาตา ฯ ปจฺมสนฺนิปาเต โภจฺจิสตฺกิกฺขุ
อหฺลฺลํ ทฺตฺติเย นวฺติโกภฺปิโย ตตฺติเย อสีติโกภฺปิโย ฯ ตทา โโพธิสตฺโต
อชิโต นาม พุราหุมนโณ หุตฺวา สตฺถุ ธรรมเทศนํ สุตฺวา
สรณฺสฺส ปตฺติภูจาย พุทฺธปรุพฺมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ
อทาสิ ฯ โสปี นํ พุทฺโธ ภวิสฺสสีติ พุยากาสิ ฯ ตสฺส ปน
ภควโต นครํ สฺฐมฺมํ นาม อโหสิ ฯ ปีตา สฺฐมฺโม นาม
ราชา มาตา สฺฐมฺมา นาม อสโม จ สฺฐเนตฺโต จ
เทว อคฺคสาวกา อโนโม นามปฺภุจโก นกุลตา จ สฺฐาตา
จ เทว อคฺคสาวิกา นาคฺคฺกุโฆ โโพธิ อฏฺฐปณฺณาสหตฺถุพฺเพชฺช
๑. ม. ภวิสฺสสีติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 98

สรีร์ อโหสิ ฯ นวุตีสตสทสทานิ อายุปปมาณนุติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกกมิตฺวา เอกสมฺมึ
 กปฺเป ตโย พุทฺธา นิพฺพตฺตีสุ อโนมทสฺสี ปทฺโม นารโทติ ฯ
 อโนมทสฺสีสฺส ปน ภควโต ตโย สวากสนฺนิปาตา ปจฺเม
 อฏฺฐ ภิกฺขุสฺตสทสทานิ อเหตุํ ทฺติเย สตฺต ตฺติเย ฉ ฯ ตทา
 โพธิสฺตโต เอกํ ยกฺขเสนาปติ อโหสิ มหิทฺธิโก มหानุภาโว
 อนนฺทโกฏิสฺตสทสทานิ ยกฺขานํ อธิปติ ฯ โส พุทฺโธ อุปฺปนฺโนติ
 สฺตฺวา อากนฺตฺวา พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ
 อทาสี ฯ สตฺถาปี นํ อนาคเต พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ พฺยาทาสี ฯ
 อโนมทสฺสีสฺส ปน ภควโต นครํ จนฺทวตี นาม อโหสิ ฯ
 ยสฺวา นาม ราชา ปิตา ยโสธฺรา นาม มาตา นิสฺสโก
 จ อโนโม จ เทว อคฺคสวากา วรุโณ นามฺปฏฺฐาโก สุนฺทริ
 จ สุมนา จ เทว อคฺคสวาวิกา อชฺชนฺรฺกฺโข โพธิ อฏฺฐ-
 ปณฺณาสทฺถุพฺเพธฺ สรีร์ อโหสิ ฯ วสฺสสฺตสทสฺสํ อายุติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค ปทฺโม นาม สตฺถา อุทฺปาติ ฯ ตสฺสาปี
 ตโย สวากสนฺนิปาตา ปจฺมสนฺนิปาเต โกฏิสฺตสทสฺสภิกฺขุ
 อเหตุํ ทฺติเย ตีณิ สตฺสทสทานิ ตฺติเย อคามเก อรณฺเณ
 มหาวนฺสณฺฑทวาสินํ ภิกฺขุณํ เทว สตฺสทสทานิ (๑) ฯ ตทา ตถาคเต
 ตสมฺมึเยว วนฺสณฺฑเต วสนฺเต โพธิสฺตโต สึโห หุตฺวา สตฺถาริ
 นิโรธสมาปตฺตี สมာปฺนฺนํ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺโต วนฺทิตฺวา
 # ๑. ม. สตฺสทสทานิ ฯ

นาม ขตุติโย ปิตา อโนมา นาม มาตา ภททสาโล จ
ชิตมิตโต จ เทว อคคสาวกา วาสัญโจ นามปฏจาโก อุตตรา
จ ผคณีนี (๑) จ เทว อคคสาวิกา มหาโสณรุกโข นาม โพธิ
สรีร์ อฏฐาสีตีหตุฎพเพธ อโหสิ ฯ นวุติวสสทสทานิ आयुति ฯ
นารทสส พุททสส อปรภาเค เอก อสงเขยัย อติกกมิตวา
อิโต กปปลตตสทสสมตถเก เอกสมิ กปเป เอโกเอว ปทุมุตโตโร
พุทโธ นาม อูทปาติ ฯ ตสสาปี ตโย สาวกสนุนิปาตา ปจเม (๒)
โกฏิสตทสทสทิกขุ อเหตุ ทุติเย เวการปพพเต นวุติโกฏี-
สทสทสทานิ ตติเย อสีติโกฏิสตทสทสทานิ ฯ ตทา โพธิสตุโต
ชฎิลो นาม महारुजियो हुत्वा पुत्रप्लमुखसस गिखुसंगसस
सजिवरि तानं अतासि । सोपि न अनकते पुत्रो गविससिदि
पुयाकालि । पमृत्तुत्तरसस पन गकवतो काले तिठुठिया नाम
नाहेसु । सपुपे तेवमनुससा पुत्रमेव सरणमकंसु (๓) । तसस
नकरि हंसवति नाम ओहोसि । पिता आननुतो नाम खत्तुतियो
माता सुखाता नाम तेविलो (๔) ज सुखातो ज तेव अककसावका
सुमनो नामपुठजाโก अमितदा ज अस्मा ज तेव अककसाविका
सालरुखो पोथि सरिरी अठฐासीตีहत्तुठपเพธ ओहोसि । सरिरीसस
णासमनुतो (๕) तुवाทसโยชนानि कण्ठि । वससससससस आयुति ।
๑. म. फคुณีนि । ๒. म. पजमสนุนिपाते । ๓. म. सरणमेकंसु ।
๔. म. तेवतो । ๕. म. सरिरीपपा समनुतो ।

ตสฺส อปรภาเค ตีสกปฺปสทสทสฺสานี (๑) อติกกมิตฺวา สฺเมโ
จ สฺชาโต จาติ เอกสฺมี กปฺเป เทว พุทฺธา นีพฺพตฺตีสุ ฯ
สฺเมธสฺสาปี ตโย สวากสนฺนิปาตา ปจฺมสนฺนิปาเต สฺทสฺสน-
นกระ โกฏิสทชีณาสวา อเหตุํ ทฺติเย นฺวติโกฏฺเอย ตติเย
อสีติโกฏฺเอย ฯ ตทา โพธิสฺตโต อุตฺตโร นาม มาณโว (๒) หุตฺวา
นินทิตฺวา จปีตฺเยว อสีติโกฏฺเอนํ วิสฺสชฺเชตฺวา พุทฺธปฺปมฺขสฺส
ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ทตฺวา ธรรมํ สุตฺวา สรณฺสู ปตฺติจฺจาย
นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิ ฯ โสปี นํ อนาคเต พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ
พฺยากาลี ฯ

สฺเมธสฺส ภควโต สฺทสฺสนํ นาม นครํ อโหสิ ฯ สฺทตฺโต
นาม ราชา ปิตา มาตา สฺทตฺตา นาม สรโณ จ สพฺพ-
กาโม จ เทว อคฺคสาวกา สาคโร นามฺปฏฺจาโก รามา
จ สฺรามา จ เทว อคฺคสาวิกา มหานิมฺพฺรฺกฺโข (๓) โพธิ สรริ
อภฺจาสีติหตฺถพฺเพ อโหสิ ฯ อายุ นฺวติวสฺสทสฺสานีติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค สฺชาโต นาม สตฺถา อฺทปาที ฯ ตสฺสาปี
ตโย สวากสนฺนิปาตา ปจฺมสนฺนิปาเต สฺฏฺจี ภิกฺขุสทสทสฺสานี
อเหตุํ ทฺติเย ปณฺณาสํ ตติเย จตฺตาพีลํ ฯ ตทา โพธิสฺตโต
จกฺกวตฺติราชา หุตฺวา พุทฺโธ อฺปฺปนฺโนติ สุตฺวา อฺปฺสงฺกมิตฺวา
ธรรมํ สุตฺวา พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส สทฺธี สตฺตรตเนหิ
๑. ม. สตฺตติกปฺปสทสฺสานี ฯ ๒. ม. พฺราหฺมณฺมาณโว ฯ
๓. ม. มหานิปฺรฺกฺโข ฯ

จตุมหาที่ปรชชั ทตฺวา ตสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺ ๑ สกฺตรภูจ-
วาสิโน รฏฺฐุปฺปาท์ คเหตุวา อารามิกกิจฺจํ สาเชนฺตา พุทฺธป-
ปฺมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิจฺจํ มหาทานํ อํทฺสุ ๑ โสปี นํ
สตฺถา พุยาภาสิ ๑

ตสฺส ปน ภควโต นครํ สุมงฺกัลลํ นาม อโหสิ ๑
อฺคฺคโต นาม ราชาปีตา ปภาวตี นาม มาตา สุตฺตโน
จ สฺเทโว จ เทว อคฺคสาวกา นารโท นามฺปฏฺฐาโก นาคา
จ นาคสุมาลา จ เทว อคฺคสาวิกา มหาเวฬุรฺกฺโข โโพธิ ๑
โส กิร มนฺทโล ฉินฺโท (๑) ฆนฆนฺโธ อฺปรินิคฺคตาหิ มหาสาขาหิ
โมรปิลฺลฉลาโป วีย วิโรจิตฺต ๑ ตสฺส ภควโต สริริ ปณฺณาส-
หตฺถุเพรฺ อโหสิ ๑ อายุ นวฺติวสฺสสทฺสฺสานิตี ๑

ตสฺส อปรภาเค อิตฺ อฏฺฐารสทฺสปฺสทฺมตฺตเก เอกสฺมี
กปฺเป ปิยทฺสฺสี อตฺตทฺสฺสี ฆมฺมทฺสฺสีตี ตโย พุทฺธา นิพฺพตฺตีสุ ๑
ปิยทฺสฺสีสุสาปี ตโย สาวกสนฺนิปาตา ๑ ปจฺเม โภกฺกิสตฺสทฺสฺสภิกฺขุ
อเหตุํ ทฺตฺติเย นวฺติโกกฺกฺโข ตตฺติเย อสีตี (๒) ๑ ตทา โโพธิสตฺโต
กสฺสโป นาม มาณโว ตินฺณํ เวทานํ ปารคโต หุตฺวา
สตฺถุ ฆมฺมเทสนํ สุตฺวา โภกฺกิสตฺสทฺสฺสทฺนปริจฺจาเคน สงฺฆารามํ
กาเรตฺวา สรณฺสฺส สึเลสุ จ ปตฺติจฺจาตี ๑ อถ นํ สตฺถา
อฏฺฐารสทฺสปฺสทฺจฺเจน พุทฺโธ ภวิสฺสฺสีตี พุยาภาสิ ๑ ตสฺส
๑. ม. มนฺทจฺฉินฺโท ๑ ๒. ม. อสีตีโกกฺกฺโข ๑

ภควโต อโนมนคร อโหสิ ฯ ปิตา สุทินโน นาม ราชา มาตา
จันทา นาม ปาลีโต จ สพพทสี่ จ เทว อคฺคสาวกา โสภิตो
นามุปภูจโก สุชาตา จ ธรรมทินนา จ เทว อคฺคสาวิกา
ปิยงฺกรุกฺโข (๑) โพธิ สรีริ อสีติหตฺถุเพธฺ อโหสิ ฯ นวุติวสฺส-
สทฺสทานิ आयुติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค อตฺถทสี่ นาม ภควา อุทปาติ ฯ
ตสฺสาปี ตโย สาวกสนฺนิปาตา ปจเม อภูจนวนฺติ ภิกฺขุส-
สทฺสทานิ อเหตุํ ทฺติเย อภูจาสีตฺสทฺสทานิ ตถา ตติเย ฯ
ตथा โพธิสฺสโต สฺลิโม นาม มหิทฺธิโก ตาปโส หุตฺวา
เทวโลกโต มณฺฑารวปฺปผจฺจตฺตํ อหริตฺวา สตฺถาริ ปฺชฺยิ ฯ
โสปี น [๒] พุยาภาสิ ฯ ตสฺส ภควโต โสภนํ นาม นคร
อโหสิ ฯ สาครโ นาม ราชา ปิตา สุทฺสสนา นาม มาตา
สนฺโต จ อุปสนฺโต จ เทว อคฺคสาวกา อภโย นามุปภูจโก
ธมฺมา จ สุขมฺมา จ เทว อคฺคสาวิกา จมฺปกรุกฺโข โพธิ
สรีริ อสีติหตฺถุเพธฺ อโหสิ สรีรปฺปภา สมฺนตโต สพฺพกาลิ
โยชนมตฺตํ ปริตฺวา อภูจาสี ฯ आयु วสฺสทฺสทฺสสนฺติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค ธรรมทสี่ นาม สตฺถา อุทปาติ ฯ
ตสฺสาปี ตโย สาวกสนฺนิปาตา ปจมสนฺนิปาเต โภจิสฺสทภิกฺขุ
อเหตุํ ทฺติเย สตฺตติโกฏฺเอย (๓) ตติเย อสีติโกฏฺเอย ฯ ตथा โพธิสฺสโต
๑. ม. กกรฺกรุกฺโข ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร สตฺถาติ ทิสฺสติ ฯ
๓. ม. นวุติโกฏฺเอย ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 104

สกุโก เทวราชา หุตฺวา ทิพฺพคณฺฐปฺปฺเพหิ จ ทิพฺพตฺริเยหิ
จ ปุชฺฌกาสิ ฯ โสปี นํ สตุถา พุยาภาสิ ฯ

ตสฺส ภควโต สรณํ นาม นกรํ อโหสิ ฯ ปีตา สรโณ
นาม ราชา มาตา สุนนฺทา นาม ปทุโม จ ปุสฺสเทโว
จ เทว อคฺคสาวกา สุนตฺโต นามปฏฺฐาโก เขมา จ
สจฺจนามา (๑) จ เทว อคฺคสาวิกา รตฺตงฺกูรวกรุกฺโข (๒) โพธิ
ติมฺพชาโลติปี วุจฺจติ ฯ สรีริ ปนสฺส อสีติหตฺถพฺเพธํ อโหสิ ฯ
วสฺสสทฺสหสฺสํ อายุติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค อโโต จตฺตุนวฺตฺติกปฺปมตฺถเก เอกสฺมึ กปฺเป
เอโกว สิทฺฐตฺโต นาม พุทฺโธ อุทปาติ ฯ ตสฺสาปี ตโย
สาวกสนฺนิปาตา ปจฺมสนฺนิปาเต โกณฺฐิตสฺสทฺสภิกฺขุ อหสิ
ทฺติเย นวฺติโกณฺฐิโย ตติเย อสีติโกณฺฐิโย โหนติ ฯ ตทา โพธิ-
สตุโต อุกฺคเตโช อภิญญาพลสมฺปนฺโน มงฺคโล นาม ตาปโส
หุตฺวา มหาชมฺพฺพลํ อahrtฺวา ตถาคตสฺส อทาสิ ฯ สตุถา
ตํ ผลํ ปรีภฺยชิตฺวา จตฺตุนวฺตฺติกปฺปมตฺถเก พุทฺโธ ภวิสฺสสีติ
โพธิสตุตํ พุยาภาสิ ฯ

ตสฺส ภควโต นกรํ เวการํ นาม อโหสิ ฯ ปีตา
เชยฺยเสโน นาม ราชา มาตา สฺุพฺสสา นาม สมฺพโล
จ สฺุมิตฺโต จ เทว อคฺคสาวกา เรวโต นามปฏฺฐาโก
๑. ม. สพฺพนา มา ฯ ๒. สี. รตฺตงฺกูรวกรุกฺโข ฯ ม. รตฺตงฺกูรวกรุกฺโข ฯ

สีวลทา จ สุรามา จ เทว อคคสาวิกา กณณการรูกุโ
โพธิ สรริ สฏฐิหตุฎพเพธ อโหสิ ฯ วสสสตสหสฺสํ आयुติ ฯ
ตสฺส อปรภาเค อโตะ เทว นวตักปฺมตถเก ติสฺโส
ปฺสฺโสติ เอกสมิ กปฺเป เทว พุทฺธา นิพพตฺตีสุ ฯ ติสฺสส
ปน ภควโต ตโย สวากสนฺนิปาตา ปจฺมสนฺนิปาเต ภิกฺขุณ
โกฏฐิตํ อโหสิ ทฺติเย นวตักโกฏฺโธ ตติเย อสฺตีโกฏฺโธ ฯ
ตทา โพธิสฺสโต มหาโกโค มหายโส สุขาโต นาม ขตฺติโย
หุตฺวา อธิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา มหิทฺธิกาวั ปตฺวา พุทฺโ
อุปฺปนฺโนติ สุตฺวา ทิพฺพมณฺฑารวปฺทุมปาริจฺจตฺตกปฺปฺผาน
อาทาย จตฺตปริสฺมชฺเฒ กจฺจนตํ ตถาคตํ ปฺุเชสิ ฯ อากาเส
ปฺปฺผวิตานํ หุตฺวา อฏฺฐาสิ ฯ โสปี นํ สตฺถา อโตะ เทว
นวตักปฺมตถเก พุทฺโธ ภวิสฺสสฺตี พฺยาภาสิ ฯ

ตสฺส ภควโต เขมิ นาม นครํ อโหสิ ฯ ปิตา ชนสฺสฺโ (๑)
นาม ขตฺติโย มาตา ปฺทุมมา นาม พุรฺหมเทโว จ อุทโย
จ เทว อคคสาวกา สุมงฺคโต นามุปฏฺฐาโก ปฺสฺสา จ สฺสทฺตทา
จ เทว อคคสาวิกา อสนรูกุโ โพธิ สรริ อสฺตีหตุฎพเพธ
อโหสิ ฯ วสสสตสหสฺสํ आयุติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค ปฺสฺโส (๒) นาม สตฺถา อุทปาติ ฯ ตสฺสาปี
ตโย สวากสนฺนิปาตา ปจฺมสนฺนิปาเต สฏฺฐิ ภิกฺขุสฺสสหสฺसानิ
๑. ม. ชนสนฺโธ ฯ ๒. ม. สฺสฺโส ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 106

อहेสิ ทุติเย ปณฺหาส ตติเย ทฺวตฺตีส ๑ ตทา โพธิสตุโต
วิชิตาวิ นาม ขตฺติโย หุตฺวา มหารชฺชํ ปหาย สตฺถุ สนฺติเก
ปพฺพชิตฺวา ตีณิ ปิฎฺฎกานิ อุกฺกเหตุวา มหาชนสฺส ธรรมกถํ
กเถสิ สีลปารมิตฺจ ปฺุเรสิ ๑ โสปี นํ พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ
พฺยาภาสิ ๑

ตสฺส ภควโต กาสี นาม นครํ อโหสิ ๑ ชยเสโน
นาม ราชา ปิตา สิริมา นาม มาตา สฺรภฺขิตฺโต จ
ธรรมเสโน จ เทว อุกฺกสาวกา สภฺโย นามฺปฏฺฐาโก จาลา
จ อุปฺจาลา จ เทว อุกฺกสาวิกา อามลกรฺภฺโข โพธิ สรีริ
อฏฺฐปณฺหาสทตฺถพฺเพธํ อโหสิ ๑ นวฺติวสฺสทสฺसानิ आयูติ ๑

ตสฺส อปรภาเค อโธ เอกนวฺติกปฺเป วิปสฺสี ภควา
อุทฺปาที ๑ ตสฺสาปี ตโย สวากสนฺนิปาตา ปจฺมสนฺนิปาเต อฏฺฐ-
สฏฺฐี ภัทฺตสฺสทสฺसानิ อहेสิ ทุติเย เอกสตฺสทสฺสํ ตติเย
เอกอสฺตีตฺสทสฺसानิ ๑ ตทา โพธิสตุโต มหิทฺธิโก มหानุภาโว
อตุโล นาม นาคราชา หุตฺวา สตฺถุตรตนขจิตํ สุวณฺณมหาปีถํ (๑)
ภควโต อทาสี ๑ โสปี นํ สตฺถา อโธ เอกนวฺติกปฺเป พุทฺโธ
ภวิสฺสตีติ พฺยาภาสิ ๑

ตสฺส ภควโต พนฺธุมตี นาม นครํ อโหสิ ๑ พนฺธุมา
นาม ราชา ปิตา พนฺธุมตี นาม มาตา ขณฺโฑ จ
๑. ม. โสวณฺณมยฺ มหาปีถํ ๑

ติสุโส จ เทว อคฺคสาวกา อโสโก นามุปฺภูจโก จนฺทา
จ จนนฺทิตฺตา จ เทว อคฺคสาวิกา ปาณฺฑิทรุกฺโข โโพธิ สริริ
อสีติหตฺตพฺเพชฺช อโหสิ สริริปฺปภา สมฺนฺตา (๑) สตฺตโยชนานิ
ผริตฺวา อฏฺฐาสิ อสีติวสุตฺตสฺสหาสนานิ อายุติ ฯ

ตฺสฺส อปรภาเค อโโต เอกตีสกปฺเป สีชี จ เวสฺสภู
จาติ เทว พุทฺธา นิพฺพตฺตีสฺส (๒) ฯ สีชีสฺสาปิ ภควโต ตโย
สาวกสนฺนิปาตา ปจฺมสนฺนิปาเต ภิกฺขุสฺตสฺสหาสนานิ อเหตุํ ทฺติเย
อสีติสฺสหาสนานิ ตฺติเย สตฺตติ ฯ ตทา โโพธิสฺสโต อรินฺทโม
นาม ราชา หุตฺวา พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส สจฺฉิวิ
มหาทานํ ปวตฺเตตฺวา สตฺตรตฺนปฏฺิมนฺฑิตํ หตฺถิรตฺนํ ทตฺวา
หตฺถิปฺปมาณํ กตฺวา กปฺปิยภณฺฑํ อทาสิ ฯ โสปี นํ อโโต
เอกตีสเ กปฺเป พุทฺโธ ภวิสฺสสีติ พฺยาทาสิ ฯ

ตฺสฺส ปน ภควโต อรุณวตี นาม นคริ อโหสิ ฯ
อรุโณ นาม ขตฺติโย ปิตา ปภาวตี นาม มาตา อภิกฺกุ
จ สมฺภโว จ เทว อคฺคสาวกา เขมฺงฺกโร นามุปฺภูจโก
สขิลา จ ปทุมมา จ เทว อคฺคสาวิกา ปุณฺฑริกรุกฺโข โโพธิ
สริริ สตฺตติหตฺตพฺเพชฺช อโหสิ ฯ สริริปฺปภา โยชนตฺตยํ ผริตฺวา
อฏฺฐาสิ ฯ สตฺตติวสุตฺตสฺสหาสนานิ อายุติ ฯ

ตฺสฺส อปรภาเค เวสฺสภู นาม สตฺถา อุตฺปาติ ฯ ตฺสฺสาปิ
๑. ม. สทา ฯ ๒. ม. อเหตุํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 108

ตโย สาวกสนุนิปาตา ปจฺมสนุนิปาเต อสีติภิกขุสหฺสฺสานิ อเหตุ
ทฺติเย สตฺตติ ตติเย สฏฺฐิ ฯ ตทา โพธิสฺสโต สฺทสฺสโน นาม
ราชา หุตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส สจฺฉิรํ มหาทานํ
ทตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา อจารคุณสมฺปนฺโน พุทฺธ-
รตฺเน จิตฺติการปฺตีพฺพโล อโหสิ ฯ โสปี นํ ภควา อิตฺโต
เอกตฺธีสกปฺเป พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ พุยาภาสิ ฯ

ตสฺส ปน ภควโต อโนมํ นครํ อโหสิ ฯ สฺวปฺตีโต นาม
ราชา ปิตายสวตี นาม มาตา โสโน จ อุตฺตโร จ
เทว อคฺคสาวกา อุปฺสนฺโต นามปฺนฺจฺจาโก รามา (๑) จ สฺปลา
จ (๑) เทว อคฺคสาวิกา สาตรุกฺโข โพธิ สจฺฉิรํ สฏฺฐิหตฺถพฺเพ
อโหสิ ฯ สฏฺฐิ วสฺสสหฺสฺสานิ आयูติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค อิมสฺมี กปฺเป จตฺตาริ พุทฺธา นิพฺพตฺตีสุ
กกุสนฺโธ โจนาคมนโน กสฺสโป อมฺหากํ ภควาติ ฯ กกุสนฺธสฺส
ภควโต เอโก สาวกสนุนิปาโต ตตฺถ จตฺตาริภิสฺส ภิกขุสหฺสฺสานิ
อเหตุ ฯ ตทา โพธิสฺสโต เขโม นาม ราชา หุตฺวา พุทฺธปฺป-
มุขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส สปฺตตจฺฉิรํ มหาทานญฺเจว อญฺชนานิ
เกสฺชฺชานิ จ ทตฺวา สตฺถุ ธรรมเทสนํ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา
โสปี นํ สตฺถา พุยาภาสิ ฯ

กกุสนฺธสฺส ปน ภควโต เขมํ นาม นครํ อโหสิ ฯ

๑. ม. ทามา จ สมาลา จ ฯ

อคุทิตโต นาม พุราหุมนโณ ปิตา วิสาขา นาม พุราหุมนี
มาตา วิฐุโร จ สณชีโว จ เทว อคฺคสาวกา วุฑฺฒิชฺโช (๑)
นามุปฺภุจฺจาโก สามา จ สรพฺภา (๒) จ เทว อคฺคสาวิกา
มหาสิริสรุโก โปธิ สิริริ จตฺตافیสฺสหตฺตพฺเพธฺ อโหสิ ฯ
จตฺตافیสฺส วสฺสสฺสหฺสฺสานิ อายฺยติ ฯ

ตสฺส อปรภาเค โจนาคมนโน นาม สตฺถา อุทปาติ ฯ
ตสฺสปี เอโก สวากสนฺนิปาโต ตตฺถ ตีส ภิขุสฺสหฺสฺสานิ
อเหตุํ ฯ ตทา โปธิสฺสโต ปพฺพโต นาม ราชา หุตฺวา อมจฺจ-
คณปริวฺโต สตฺถุ สนฺติโก คนฺตฺวา ธรรมเทศนํ สุตฺวา พุทฺธปฺปมฺขํ
ภิขุสฺสงฺมํ นิมนฺเตตฺวา มหาทานํ ปวตฺเตตฺวา ปคฺคณจินปฺภุ-(๓)
โกเสยฺยกมฺพลทฺกุลานิ เจว สุวณฺณปฺภุคฺคณจ (๔) ทตฺวา สตฺถุ
สนฺติเก ปพฺพชฺชิ ฯ โสปี นํ สตฺถา พฺยาภาสิ ฯ

ตสฺส ภควโต โสภนํ (๕) นาม นคริ อโหสิ ฯ ยลฺลทตฺโต
นาม พุราหุมนโณ ปิตา อุตฺตรา นาม พุราหุมนี มาตา
ภิชฺยโส จ อุตฺตโร จ เทว อคฺคสาวกา โสตฺถิชฺโช นาม-
ปฺภุจฺจาโก สมุทฺทา จ อุตฺตรา จ เทว อคฺคสาวิกา อุทฺมพฺร-
รฺกฺโข โปธิ สิริริ ตีสหตฺตพฺเพธฺ อโหสิ ฯ ตีส วสฺสสฺสหฺสฺสานิ
อายฺยติ ฯ

๑. ม. พุฑฺฒิชฺโช ฯ ๒. ม. จมฺปา ฯ ๓. ม. ปตฺตคฺคณ ... ฯ ๔. ส.

สุวณฺณปฺภุคฺคณจ ฯ ม. สุวณฺณปฺภุคฺคณจ ฯ ๕. ม. โสภวตี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 110

ตสฺส อปรภาเค กสฺสโป นาม สตุถา อุทปาที ฯ
ตสฺสาปี เอโกว สวากสนฺนิปาโต ตตฺถ วีสติ ภิกฺขุสทฺสทานิ
อเหตุํ ฯ ตทา โพธิสตุโต โชติปาโล นาม มาณโว ตินฺณํ
เวทานํ ปารคฺช ภูมियญฺเจว อนุตฺตลิกฺเข จ ปากโณ ฃฎฺฐิการสฺส
กุมภการสฺส มิตฺโต อโหสี ฯ โส เตน สทฺธี สตุถาริ
อุปสงฺกมิตฺวา ฃมฺมกถํ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา (๑) อารทฺชวิริโย ตินฺนํ
ปิฎกานิ อุกฺกเหตุวา วตฺตสมฺปตฺตติยา (๒) พุทฺธสฺสสนํ โสเชติ (๓) ฯ
โสปี นํ สตุถา พฺยาภาสิ ฯ

ตสฺส ภควโต ชาตนคริ พาราณสี นาม อโหสี ฯ
พฺรหฺมทตฺโต นาม พฺราหฺมโณ ปิตา ฃนวตี (๔) นาม พฺราหฺมณิ
มาตา ติสฺโส จ ภารทฺวาไซ จ เทว อุกฺกสวากา สพฺพ-
มิตฺโต นาม ปุญฺจาโก อรุณา (๕) จ อรุเวลา จ เทว อุกฺกสวาวิกา
นิโครชฺชุกฺโข โพธิ สรริ วีสติหตฺถุพฺเพธ อโหสี ฯ วีสติวสฺส-
สทฺสทานิ आयูติ ฯ

ตสฺส ปน ภควโต โอรภาเค จเปตฺวา อิมิ อมฺหากํ
สมฺมาสมฺพุทฺธิ อญฺโฆ พุทฺโธ นาม นตฺถิติ ฯ อิติ ทีปงฺกราทินํ
จตุวีสติยา พุทฺธานํ สนฺตฺติเก ลทฺชพฺยากรโณ ปน โพธิสตุโต
เย เตน (๖)

๑. สี. ปสฺสิตฺวา ปพฺพชิตฺวา ฯ ๒. ม. วตฺตาวตฺตสมฺปตฺตติยา ฯ

๓. ม. โสเชติ ฯ ๔. สี. จนฺทวตี ฯ ๕. ม. อนฺพา ฯ ๖. ม. เยเนน ฯ

มนุสฺสตัดฺดี ลิงคสมปฺตติ เหตุ สตฺถารทสฺสนํ
ปพฺพชฺชา คณสมปฺตติ อธิกาโร จ ฉนฺตทา
อฏฐมหมสโมชานา อภินิหารโ สมิชฺฌตฺติ (๑)□

อิม อฏฐ มหม สโมชานตฺวา ที่ปงฺกรปาทมูลเ กตภินิหารเ
หนฺต พุทฺธกรเ มหม วิจินามิ อิตฺ จิตฺติ อุตฺสาหํ กตฺวา
วิจินฺนฺโต ตทา ทกฺขี ปงมํ ทานปารมิณฺติ ทานปารมิตาทโย
พุทฺธการกมฺมา ทิฏฺฐา เต ปุเรณฺโต ยาว เวสฺสนฺตรตฺตภาวา
อาคมิฯ อาคจฺฉนฺโต เย เต กตภินิหารานํ โโพธิสตฺตานํ
อานิสฺสา สํวณฺตีตา

เอวํ สพฺพวงฺคสมปฺนฺนา โโพธิยา นียตา นรา
ลํสริ ทิมมทฺธานํ กปฺปโกฏฺฐิตฺเทหิปี ฯ
อวิจิมฺหิ น อุปฺปชฺชนฺติ ตถา โลกนฺตเรสุ จ
นิชฺฌามตฺตมหาอุปฺปิปาสา น โหนฺติ กาลกณฺชิกา (๒) ฯ
น โหนฺติ ขุทฺทกา ปาณา อุปฺปชฺชนฺตาปี ทฺถคฺตํ
ชยมาณา มนุสฺสเสสุ ชจฺฉนฺธา น ภวานฺติ เต ฯ
โสตเวกฺลลตา นตฺถิ น ภวานฺติ มฺหคฺคกฺชิกา
อิตฺถิภาวํ น คจฺฉนฺติ อุกฺโตพฺยญฺชนปฺนฺตกา ฯ
น ภวานฺติ ปรียาปฺนฺนา โโพธิยา นียตา นรา
มุตฺตา อานนฺตริเกหิ สพฺพตฺถ สฺทฺธโคจฺรา ฯ

๑. บ. พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๒๒ ฯ ๒. ส. กาลกณฺชิกา ฯ ม. กาลกณฺชกา ฯ

๓. ม. มฺหคฺคกฺชิกา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 112

มิจฺจาทิฏฺฐี น เสวนฺติ กम्मกิริยทสฺสนา
วสมานาปี สกฺเคสุ อสฺสณฺณิ (๑) นฺุปปชฺชเร ฯ
สุทฺธาวาสฺส เทเวสุ เหตุ นาม น วิชฺชติ
นิกฺขมณินฺนา (๒) สปฺปริสา วิสฺยุตฺตา ภวาทเว
จฺรณฺติ โลกตฺถจฺริยา (๓) ปฺุเรนฺติ สพฺพปารมิณฺติ ฯ

เต อานิสฺเส อธิคฺนตฺวาว จ อากโธ ปารมิโย

ปฺุเรนตฺสฺส จ ตฺสฺส อภิตฺติกพฺุราหฺมณฺกาลเ สงฺขพฺุราหฺมณฺกาลเ
ชนฺณชฺรราชกาลเ มหาสุทฺสฺสนราชกาลเ มหาโควินฺทกาลเ
นินฺมิมหราชกาลเ จนฺทกฺุมารกาลเ วิสยฺุเสฏฺฐิกาลเ สสฺปณฺฑิต-
กาลเ (๔) สิวราชกาลเ เวสฺสนฺตรกาลเติ ทานปารมิตาย ปฺุริตตฺต-
ภวานํ ปริมาณํ นาม นตฺถิ ฯ เอกนฺเตน ปนฺสฺส สสฺปณฺฑิต-
ชาตเก

ภิกฺขาย อฺุปลตฺํ ทิสฺวา สกฺคตฺานํ ปริจฺจซี
ทานน เม สโม นตฺถิ เอสา เม ทานปารมิตี (๕)

เอวํ อตฺตปริจฺจจกํ กโรนฺตฺสฺส ทานปารมิตา ปรมตฺถปารมิตา (๖)
นาม ชาตา ฯ

ตถา สิวราชกาลเ จมฺเปยฺยนาคราชกาลเ ฐฺุริทตฺต-

- # ๑. ม. อสฺสณฺณิ ฯ ๒. ม. เนกฺขมฺมณินฺนา ฯ ๓. สี. โลกตฺถจฺริยาย ฯ
- # ม. โลกตฺถจฺริยาโย ฯ ๔. ม. อยํ ปาโธ นตฺถิ ฯ ๕. ขุ. จฺริยา. ๓๓/
๑๐/๕๖๗ สสฺปณฺฑิตจฺริยา ตฺสฺสทฺุทานํ ฯ ๖. ม. ปรมตฺถปารมิตี ฯ
- # เอวมฺุปริปี ฯ

นาคราชกาเล ฉททนต์กาเล ชยทิสราชปุตตกาเล อลีน-
จิตตกุมารกาเลติ (๑) สีสปารมิตาย ปุริตตตภาวานัน ปมาณัน นาม
นตฺถิ ฯ เอกนฺเตน ปนสฺส สงฺขปาลชาตเก

สูเลหิ วิชฺฌยฺนฺเตปี โกฏญฺยฺนฺเตปี (๒) สตฺติภิกิ

โกชปุตฺเต น กุปฺปามิ เอสา เม สีสปารมิตี (๓)

เอวํ อตฺตปริจฺจาคํ กโรนฺตสฺส สีสปารมิตา ปรมตฺถปารมิตา
นาม ชาตา ฯ

ตถา โสมนสฺสกุมารกาเล หตฺถิปาลกุมารกาเล อโยมร-
ปญฺชิตกาเลติ มหารชฺชํ ปหาย เนกขมฺมปารมิตาย ปุริตตต-
ภาวานัน ปมาณัน นาม นตฺถิ ฯ เอกนฺเตน ปนสฺส จุฬสฺตต-
โสมนชาตเก

มหารชฺชํ หตฺถคคฺคิ เจพปีณฺทว นทฺทथี

จชโต น โหติ ลกฺขณํ เอสา เม เนกขมฺมปารมิตี

เอวํ นิสฺสกกฺคทาย (๔) รชฺชํ นทฺทเทตฺวา นิกฺขนฺตสฺส เนกขมฺม-
ปารมิตา ปรมตฺถปารมิตา นาม ชาตา ฯ

ตถา วิธูรปญฺชิตกาเล มหาโควินทปญฺชิตกาเล กุฑทาล-
ปญฺชิตกาเล อรกปญฺชิตกาเล โพธิปริพฺพาชกกาเล มโหสฺส-
ปญฺชิตกาเลติ ปญฺญาปารมิตาย ปุริตตตภาวานัน ปมาณัน นาม

๑. ม. อลีนสฺตตฺตุมารกาเลติ ฯ ๒. สี. สูเลหิ วิชฺฌยฺนฺเตปี โกฏญฺย-

เตปี ฯ ๓. พุ. จริยา. ๓๓/๒๐/๕๗๘ ฯ สงฺขปาลจริยา ฯ

๔. ม. นิสฺสกกฺคทาย ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 114

นตฺถิ ฯ เอกนฺเตน ปนสฺส สตฺตฺกสฺสชาตเก (๑) เสนกปณฺฑิตกาเล

ปฺลฺยา ย วิจฺฉินฺนุโตะหิ พฺรหฺมาหฺมณฺโณ โมจฺยี ทฺกฺขา

ปฺลฺยา ย เม สโม นตฺถิ เอสา เม ปฺลฺยา ปารมิตี

เอวํ อนฺนุโตะกสฺสคฺคํ สปฺปํ ทสฺเสนฺตสฺส ปฺลฺยา ปารมิตา

ปรมตฺถปารมิตา นาม ชาตา ฯ

ตถา วิริยปารมิตาทินมฺปิ ปฺริตตฺตภาวานํ ปมาณํ นาม

นตฺถิ ฯ เอกนฺเตน ปนสฺส มหาชนกชาตเก

อตฺริทสฺสี ชลมชฺเฌ มตา สพฺเพ (๑) จ มานุสา

จิตฺตสฺส อณฺณถา นตฺถิ เอสา เม วิริยปารมิตี

เอวํ มหาสมุทฺทํ ตรนฺตสฺส วิริยปารมิตา ปรมตฺถปารมิตา นาม

ชาตา ฯ

ขนฺตฺวาทีชาตเก

อเจตฺนํ โกณฺณุโตะ ติณฺเฬน พฺรสุนา มมํ

กาสิราเช น กุปฺปามิ เอสา เม ขนฺติปารมิตี

เอวํ อเจตนาภาเวน วิย มหาทฺกฺขํ อธิวาเสนฺตสฺส ขนฺติปารมิตา

ปรมตฺถปารมิตา นาม ชาตา ฯ

มหาสุตฺโตสมชาตเก

สจฺจวาจํ อนฺนุรฺกขณฺโตะ จชิตฺวา มม ชีวิตํ

โมเจมิ เอกสฺตกฺขเตย (๓) เอสา เม สจฺจปารมิตี

๑. ม. สตฺตฺกสฺสชาตเก ฯ ๒. ม. หตา สพฺเพ ฯ ๓. ม. โมเจสิ

เอกสฺตํ ขตฺติเย ฯ

เอวํ ชีวิตํ จชิตฺวา สจฺจนฺนุรฺกฺขนฺตฺสฺส สจฺจปารมิตา ปรมตฺถ-
ปารมิตา นาม ชาตา ฯ

มุกฺปกฺขชาตเก

มาตาปีตา น เม เทสฺสา น เม (๑) เทสฺสํ มหายสฺสํ
สพฺพญฺญุตํ ปิยํ มยฺหํ ตสฺมา วตฺตมธฺธิฏฺฐหิन्दิ (๒)

เอวํ ชีวิตมฺปิ ปริจฺจชิตฺวา วตฺตํ อธิฏฺฐหนฺตฺสฺส อธิฏฺฐาน-
ปารมิตา ปรมตฺถปารมิตา นาม ชาตา ฯ

เอกราชชาตเก

น มํ โภจิ อุตฺตสฺติ น ปิหํ ภายามิ กสฺสจฺจิ
เมตฺตทาพเลนฺนปฺตฺถทฺโธ รามํ ปวเน ตทาติ (๔)

เอวํ ชีวิตมฺปิ อนวโลเกตฺวา เมตฺตายนฺตฺสฺส เมตฺตปารมิตา
ปรมตฺถปารมิตา นาม ชาตา ฯ

โลมหํสชาตเก

สุสฺसाने เสยฺยํ กปฺเปมิ อฺปนฺนินฺนํ นวญฺจิกํ
คามณฺฑลํ (๕) อฺปนฺนินฺนํ รูปํ ทสฺเสนฺนติ อนปฺปนฺนินฺนํ

เอวํ กามทารเกสุ นิฏฺฐจฺจนฺนาทึหิ เจว มาลาคนฺนุรูปหาราทึหิ
จ สุขทฺกฺกํ อฺปนฺนินฺนํ เตสฺสปี อฺปนฺนินฺนํ อนตฺตวตฺตนฺตฺสฺส อฺปนฺนินฺนํ-
ปารมิตา ปรมตฺถปารมิตา นาม ชาตา ฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป ฯ

๑. ม. นปี ฯ ๒. ข. จริยา. ๓๓/๒๖/๕๘๖ ฯ ม. วตฺตมธฺธิฏฺฐหิन्दิ ฯ

๓. อุตฺตสฺติ ฯ ๔. ข. จริยา. ๓๓/๓๓/๕๘๓ ฯ ๕. ส. โคมณฺฑลํ ฯ

ม. กามณฺฑลํ ฯ

วิตุถารโต ปเนส อตุโถ จริยาปิฎเกค คเหตุพุโพ ๑ เอว ปารมิโย
ปุเรตฺวา เวสุสนฺตรตฺตภาเว จิตฺ

อเจตนาญ ปจวี อวิญญาเย สุขทุกฺขํ

สาปี ทานพลา มยฺหํ สตฺตกฺขตฺตํ ปกมฺปถาติ (๑)

เอว มหาปจวีกมฺปนานิ มหาปุญฺญานิ กตฺวา อายุหฺปรีโยसानเ
อิโต (๒) จูโต ตฺตฺติทฺทวเน นิพฺพุตฺติ ๑ ตตฺถ อญฺเญ เทเว ทสฺหิ
จฺานนฺหิ อธิคณฺหิตฺวา ยาวตฺยาญํ ทิพฺพสมฺปตฺตี อนฺุทวณฺุโต
มนุสฺสคณฺณาย สญฺุจิวสฺสตฺตสฺสทฺสาธิกานิ สตฺตปฺญญาสวสฺส-
โกฏฺฐิโย อิทานิ สตฺตฺทหิ ทิวเสหิ อายุกฺขยํ ปาปฺญณฺิสฺสตีติ วตฺถานิ
กิลิฺสฺสนฺติ มาลา มิลายนฺติ กจฺเจหิ เสทา มุญฺจนฺติ กายเ
เววณฺุณฺิโย โอกกมฺติ เทโว เทवासเน น สณฺุจฺหตีติ อิมสฺสุ ปญฺุจฺสุ
ปุพฺพนิมิตฺเตสฺสุ อุปฺปนฺเนสฺสุ ตานิ ทิสฺวา สฺุญฺญา วต โภ
สฺสุคา ภวิสฺสนฺตีติ สํเวคชาตฺทาหิ เทวตฺทาหิ มหาสตฺตฺสฺส
ปุริตปารมิภาวํ ญตฺวา อิมสฺสมิ อิทานิ อญฺญํ เทวโลกํ
อนฺุปกนฺตฺวา มนุสฺสโลเก อุปฺปชฺชิตฺวา พุทฺธภาวํ ปตฺเต
ปุญฺญานิ กตฺวา จุตฺตา จุตฺตา มนุสฺสา เทวโลกํ ปรีปุเรสฺสนฺตีติ
จินฺเตตฺวา

ยโตหํ (๓) ตฺตฺติเต กายเ สนฺุตฺติโต นามหํ ตทา

ทสฺสทฺสฺสี สมากนฺตฺวา ยาจฺนฺติ อญฺชลิ (๔) มมํ ๑

๑ พุ.จริยา. ๓๓/๕/๕๖๕ ๑ ๒ ม. ตโต ๑ ๓. ม. ยทาหํ ๑

๔. ม. ปญชลิ ๑

กาโลย (๑) เทว มหาวีร อุปปชช มาตุกัจฉิย
สเทวกั ตารยนุโต พุชฌสสุ อมตัม ปทนต์ (๒) ฯ

เอวํ พุทฺธภาวตถาย อายาจิโต กาลัม ทีปํ เทสิํ กุลัม ชเนตฺติยา
อายุปริมาณนฺติ (๓) อิมานิ ปญจ มหาวิโลกนานิ วิโลเกตฺวา
กตสนฺนิฏฺฐาโน ตโต จูโต สกฺยราชกุเล ปฏฺฐิสฺสนฺธิํ คเหตุวา
ตตถ มหาสมฺปตฺติยา ปริจาริยมาโน อนุกฺกเมน ภทฺรโยพฺพนํ
อนุปาปฺณิ ฯ อิมสฺมี อนนฺตเร สโต สมฺปชาโน อานนฺท โปธิ-
สตุโต ตฺตติคทายา จวิตฺวา มาตุกัจฉิ โอกกมิตฺทอาทีนํ (๔) สุตฺต-
ปทานญฺเจว เตสิํ อฏฺฐกถาย จ วเสน วิตฺถาโร เวทิตฺพุโป ฯ

โส ตินณํ อุตฺถนํ อนุกฺกวิเกสุ ตีสุ ปาสาเทสุ เทวโลก-
สทิสฺรชฺชสิริ (๕) อนุกฺกมาโน อุตฺถยานกิปาย กมนสมเย อนุกฺกเมน
ชินฺณพฺยาธิมตฺตสงฺขาเต ตโย เทวทูเต ทิสฺวา สยฺชาตสิเวโค
ตโต นีวตฺตติคฺวา จตฺตถวาระ ปพฺพชิตํ ทิสฺวา สาธุ ปพฺพชฺชาติ
ปพฺพชฺชาย รุจฺจํ อุปปาเทตฺวา อุตฺถยานํ กนฺตฺวา ตตถ ทิวสิํ
เขเปตฺวา มงฺกลโปกฺขรณฺตีเร นิสฺสินฺโน กปฺปกเวสิํ คเหตุวา
อากเตน วิสุสฺสกมฺมเทวปฺตฺเตน อลงฺกตปฏฺิยตุโต ราหุลกฺุมารสฺส
ชาตสาสนํ สุตฺวา ปฺตฺตฺตสิเนหสฺส พลวภาวํ ญตฺวา ยาว อิมํ
พฺนฺธนํ น วทฺตติ ตาวเทว นํ ฉินฺทิสฺสามิตฺติ จินฺเตตฺวา
๑. ม. กาโล โข เต ฯ ๒. บ. พุทฺธ. ๓๓/๑/๔๑๓ ฯ ๓. ม. อายุปป-
มาณนฺติ ฯ ๔. ม. อ. ๑๔/๓๖๓/๒๔๘ ฯ ๕. ม. เทวโลกสิริ วิย
รชชสิริ ฯ

สาย นคร ปวิสโนโต ฯ

นิพพุตา นูน สามาตา นิพพุโต นูน โส ปิตา

นิพพุตา นูน สานารี ยสสาย อีทิส ปตีติ

กิสาคอตมียา นาม ปิตุจจาธิตาย ภาสิต อิม คาลิ สุตวา
 อห อิมาย นิพพุตปท สาวิตติ คิวโต สดสหัสสคณนิก
 มุตตอาหาร มุลจิตวา ตสสา เปเสตวา อตตโน ภาวน ปวิสิตวา
 สิริสยเน นิสินโน นิตทาวเสน นาฏกาน วิปการ ทิสวา
 นิพพินุนททโย ฆนุณ อฏฐาเปตวา กณจก (๑) อาหาราเปตวา
 กณจก อารุยห ฆนุนสหาโย ทสสหัสสิโลกธาตุนิ เทวตาหิ
 กตปริวาโร มหาภิกขุฆมน นิกขमितวา เตเนว รตตาวเสเสน
 ตินิ มหารชชานิ อติกกमितวา อโนมานทีตีเร ปพพชิตวา
 อนุกกเมน ราชคหิ ฆนุตวา ตตถ ปณทาย จริตวา ปณทว-
 ปพพตปพการ นิสินโน มคชราเชน [๒] นิมนตียมาโน ต
 ปฏิกขิปิตวา สพพณญต ปตวา ตสส วิชิต อากมนตถาย
 เตน คหิตปฏิลโย อาพารญจ อุตทกญจ (๓) อุปสงกमितวา เตล
 สนตเท อธิคตวิเสเสน อปริตฏฐโ จพพสสานิ มหาปธาน
 ปทหิตวา วิสาขปณณมทิวเส (๔) ปาโตว เสนานิกเม (๕) สชชิตาย
 ทินน ปายาส ปริภุชชิตวา เนรชชราย นทียา สวณณปาตี
 ปวาเหตุวา เนรชชราย ตีเร มหาวนสนนเท นานาสมาปตตีหิ
 # ๑. ส. กนุณก ฯ ม. กณจก ฯ ๒. ม. เหตุณนตเร รชชชชาติ ทิสตติ ฯ
 # ๓. ม. อุตทกญจ ฯ ๔. วิสาขปณณมทิวเส ฯ ๕. ส. เสนานินิกเม ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 120

อนุสตริตวา อฎฐายาสนา กาสิกปุริ คจจนุโต อนุตรามคฺเค
อุปเคน สทฐี มนุเตตฺวา อาสาพหฺปนุณฺณมีทิวเส (๑) อธิปตเน
มิกทาเย ปณฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณํ วสนฎฺฐานํ ปตฺวา เต
อนนฺจฺฉวิเณ สมฺมาจาเรน สมฺมาจฺรนฺเต สลฺยาเปตฺวา
ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตนุโต อณฺญาโกณฺฑลฺลตฺเถรปฺปมฺหา (๒) อฎฐารส
พฺรหฺมโกฎฺฐิโย เจว อมตปानํ ปาเยสิ ฯ เอวํ ยาว ธมฺม-
จกฺกปฺปวตฺตนา เทสนานิทานํ เวทิตพฺพิ ฯ อยเมว (๓) สงฺเขโป ฯ
วิตฺถาโร ปน สาฎฺฐกถานํ อริยปริเยสนปฺพพฺพชฺชาสุตฺตาทินํ (๔)
วเสน เวทิตพฺโพ ฯ

เอวํ อธิคมฺนิทานเทสนานิทานสมฺปนฺนสฺส ปนสฺส
อภิธมฺมสฺส อปรานิปิ ทูเรนิทานํ อวิทูเรนิทานํ สนฺติเกนิทานนฺติ
ตีณิ นิตานานิ ฯ ตตฺถ ทิปฺงฺกรปาทมูลโต ปฎฺฐาย ยาว
ตฺสิตปฺปรา ทูเรนิทานํ เวทิตพฺพิ ฯ ตฺสิตปฺรโต ปฎฺฐาย ยาว
โพธิมณฺฑา อวิทูเรนิทานํ ฯ เอกํ สมฺมํ ภควา เทเวสุ วิหฺรติ
ดาวตีเสสุ ปาริจฺจตฺตกมฺมูลมฺหิ ปณฺทกมฺพลสิลาธํ ตฺตร โข ภควา
เทวานํ ดาวตีसानํ อภิธมฺมํ กเถสิตี อิทมฺสฺส สนฺติเกนิทานํ ฯ
อัยํ ตาว นิตานกถา ฯ

นิตานกถา นิฎฺฐิตา ฯ

- # ๑ ม. อาสาพหฺปนุณฺณมีทิวเส ฯ ๒. ม. อณฺญาสิ...ฯ เอวมุปริปิ ฯ
- # ๓ ม. อยเมตฺถ ฯ ๔. ม .มฺ. ๑๒/๔๑๑/๔๑๑ ฯ บุ. สฺ. ๒๕/๓๕๔/๔๐๕ ฯ

มาติกาย อนุப்புพทวณณา (๑)
ติกมาติกาปทวณณา

อิทานิ

อิติ เม ภาสमानสุส อภิธรรมกถ อิม
อวิกจิตตานิ นิสामเถ ทุลลภา हि อัย กถาติ ฯ

เอวํ ปฏิญญาตาย อภิธรรมกถาย กถโนกาโส สมฺปตฺโต ฯ
ตตฺถ ยสุมา อภิธฺโม นาม อภิธรรมสังคณีอาทีนํ (๒) สตฺตฺ-
ปกรณานิ ฯ ธรรมสังคณียาปี (๓) จิตฺตฺตฺปาทกถาทานํ วเสน
จตฺตาริ กถาทานิ ฯ จิตฺตฺตฺปาทกถาทมฺปิ มาติกาปทกถานियวเสน
ทฺวิธํ ฯ ตตฺถ ติกมาติกา อาทิ ฯ สปิ ติกมาติกา ทฺกมาติกาติ
ทฺวิธา ฯ ตตฺถ ติกมาติกา อาทิ ฯ ติกมาติกาปี กุสลตฺติก
อาทิ ฯ กุสลตฺติเกปี กุสลา ธรรมมาติ อิทํ ปทํ ฯ ตสุมา

อิโต ปญฺจาย คมฺภีริ อภิธรรมกถ อิม
วฺจฺจมานํ นิสामเถ เอกกฺคา สาธฺ สาธฺโวติ ฯ

กุสลา ธรรมมา อกุสลา ธรรมมา อพฺยาคตา ธรรมมาติ อัย
ตาว อาทีปเทน ลทฺธนาโม กุสลตฺติโก นาม ฯ สุขาย เวทนาย
สมฺปยุตฺตา ธรรมมา ทฺกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธรรมมา
อทฺกฺขมฺสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธรรมมาติ อัย สพฺพเทहि
ลทฺธนาโม เวทนาตฺติโก นาม ฯ เอวํ อาทีปทวเสน วา
๑. ม. จิตฺตฺตฺปาทกถาทํ ติกมาติกาปทวณณา ฯ ๒. ม. ธรรม-
สังคณีอาทีนํ ฯ ๓. ม. ธรรมสังคณียาปี ฯ

สพฺพปทวเสน วา สพฺพเสสมปี ติกทูกานํ นามํ เวทิตพฺพํ ฯ
สพฺพเพเปเต (๑) ปญจทสสี ปริจฺเจเทหิ ววฏฺฐิตา ฯ ติกานํ หิ เอโก
ปริจฺเจโท ทูกานํ จุทฺทส ปริจฺเจทา ฯ เหตุ ฐมฺมา น เหตุ
ฐมฺมาติอาทโย ฉ ทูกา คนฺถโต จ อตฺถโต จ อลฺลวมลฺลว-
สมฺพนฺธา ปุํปกณฺณิกาย (๒) ฆฏฺฐา วีย หุตฺวา จิตฺตฺตาเหตุ-
โคจฺจโกติ วุจฺจตี ฯ ตโต ปริ (๓) สปฺปจฺจยา ฐมฺมา อปฺปจฺจยา
ฐมฺมาติ อาทโย สตฺตฺ ทูกา อลฺลวมลฺลวํ อสมฺพนฺธา เกวลํ
ทูกสามลฺลวโต อฺจฺจินฺตฺวา โคจฺจกนฺตเร จปีตฺตฺตา อลฺลเวหิ จ
อนฺตรทูกेหิ จุพฺพคฺคฺตา จุพฺพนฺตรทูกาติ เวทิตพฺพา ฯ ตโต ปริ
อาสวทูกาทินํ ฉนฺนํ วเสน อาสวโคจฺจโก ฯ ตถา สลฺลโยชน-
ทูกาทินํ ฉนฺนํ วเสน สลฺลโยชนโคจฺจโก ฯ ตถา คนฺจ-
โอมโยคณิวรรณทูกาทินํ วเสน คนฺถโอมโยคณิวรรณโคจฺจโก ฯ
ปรามาสทูกาทินํ ปญฺจนฺนํ วเสน ปรามาสโคจฺจโกติ ฯ
สพฺเพปี สตฺตฺ โคจฺจกาติ เวทิตพฺพา ฯ ตโต ปริ สารมฺมณา
ฐมฺมาติ อาทโย จุทฺทส ทูกา มหฺนฺตรทูกา นาม ฯ ตโต
อฺปาทานทูกาทโย ฉ ทูกา อฺปาทานโคจฺจโก นาม ฯ ตโต
กิลฺลสทูกาทโย อฏฺฐ ทูกา กิลฺลสโคจฺจโก นาม ฯ ตโต ปริ
ทสฺสเนน ปหาตพฺพทูกาทโย อฏฺฐารส ทูกา อภิฐมฺมมาติกาย
ปริโยसाने จปีตฺตฺตา ปิฏฺฐิทูกา นาม ฯ วิชฺชาภาคินอ ฐมฺมา
๑. ม. สพฺพเว เจเต ฯ ๒. ม. กณฺณิกาย ฯ ๓. ม. อปฺเร ฯ

เล่มที่ 46 มาตีกาย อนุப்புพทวณณา หน้ 123

อวิชราภาคินอ ฐมมาติ อาทโย ปน ทวาทตตาทีส ทุกา
สตุตตุนตติกทูกา นาม ๔ เอวิ สพุเพเปเต ปณจทสทหิ ปริจเเทเทหิ
ววภูจิตาติ เวทิตพุพา ๔

เอวิ ววภูจิตา ปเนเต สปปเทสวเสน (๑) เทวว โภภูจาสา
โหนติ ๔ เอเตสุ หิ นว ตีกา เอกสตุตติ จ ทูกา สปปเทसानัน
รูปรารูฐมมานัน ปริคคหิตตตทา สปปเทสา นาม ๔ อวเสสา
เตรส ตีกา เอกสตุตติ จ ทูกา นิปปเทสา นาม ๔ ตตถ
ติเกสุ ตาว เวทนาตติโก วิตกตตติโก ปิติตติโก อูปปนุนตติโก
อติตตติโก จตตารอ อารมมณตติกาติ อิเม นว ตีกา สปปเทสา
นาม ๔ ทูเกสุ เหตุโภจณกาทินัน อูปาทานโภจณกปริโยसानานัน
นวนนัน โภจณกานัน ปริโยसानเน ตโย ตโย ทูกา กิเลสโภจณก-
ปริโยसानเน จตตารอ จตตารอ (๒) จิตตสมปยุตตทา ฐมมา จิตต-
วิปปยุตตทา ฐมมา จิตตสัฏฐจา ฐมมา จิตตวิสัฏฐจา ฐมมาติ
เทว (๓) เทว มหนตตรทูกา สตุตตุนตติกทูเกสุ อธิวจนทูกัน นิรุตติทูกัน
ปณญตติทูกัน นามรูปทูกนุติ อิเม จตตารอ ทูเก จเปตวา
อวเสสา อภูจตีส ทูกา จาติ เอเต สปปเทสา นาม ๔ วุตตา-
วเสสา ตีกทูกา สพุเพปี นิปปเทสาติ เวทิตพุพา ๔

อิทานิ กุสลา ฐมมาติอาทินัน มาตีกาปทานัน อัย อนุ-
ப்புพทวณณา ๔ กุสลสทโท ตาว อารอคยานวชชเนก
๑. ม. สปปเทสนิปปเทสวเสน ๔ ๒. ม. จตตารอ ทูกา ๔
๓. ม. เทว มหนตตรทูกา ๔

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 124

สุขวิปาเกสุ ทิสฺสติ ฯ อยฺยหิ กจฺจิ นฺ โภโต กุสลํ กจฺจิ
 โภโต อนามยฺนฺติอาทิสฺ (๑) อาโรเคยฺ ทิสฺสติ ฯ กตโม ปน ฆนฺเต
 กายสมาจาโร กุสลโล โย โข มหาราช กายสมาจาโร
 อนวชฺไซฺติ (๒) จ ปฺน (๓) จ ปรี (๓) ฆนฺเต เอตทฺานุตฺตริยํ (๔) ยถา ภควา
 ฌมฺมํ เทเสติ กุสเลสุ ฌมฺเมสุติ (๕) จ เอวมาทิสฺ อนวชฺเช ฯ
 กุสลโล ตฺวํ รตฺสฺส อํกปจฺจกานํ (๖) กุสลา นจฺจกิตฺสฺส สฺสติกฺขิตา (๗)
 จตฺตริตฺติโยติอาทิสฺ (๘) ฌเเก ฯ กุสลาณํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ สมากาน-
 เหตุ กุสลสฺส กมฺมสฺส กตตฺตาทิอาทิสฺ (๙) สุขวิปาเก ฯ สุวายมิช
 อาโรเคยฺปิ อนวชฺเชปิ สุขวิปาเกปิ วฏฺฐติ ฯ

ฌมฺมสทฺโท ปนายํ ปริยตฺติเหตุคฺคณนิสฺสตฺตนิชฺชิวทาทิสฺ
 ทิสฺสติ ฯ อยฺยหิ ฌมฺมํ ปริยาปฺณาติ สุตฺตํ เภยฺยนฺติอาทิสฺ (๑๐)
 ปริยตฺติยํ ทิสฺสติ ฯ เหตุมฺหิ ฌานํ ฌมฺมปฏฺิสมฺภิทาทิอาทิสฺ (๑๑)
 เหตุมฺหิ ฯ

น หิ ฌมฺโม อฌมฺโม จ อฺโภ สมวิปาเกโน
 อฌมฺโม นิรยํ เนติ ฌมฺโม ปาเปติ สุกฺคตฺตินฺติ (๑๒)

อาทิสฺ กุณฺเณ ฯ ตสฺมี โข ปน สมเย ฌมฺมา โหนฺติ (๑๓) ฌมฺเมสุ
 # ๑. พุ. ชา. ๒๗/๒๑๓๓/๔๓๓ ฯ ๒๘/๑๕๑/๖๑ ฯ ๒. ม.ม. ๑๓/
 # ๕๕๔/๕๐๒ ฯ ๓. ม. อปรี ปน ฯ ๔. สී. เอตทฺานุตฺตริยํ ฯ ม. เอต-
 # ทานุตฺตริยํ ฯ ๕. ม. ม. ๑๓/๕๕/๕๒ ฯ ๖. ม. ม. ๑๓/๕๕/๕๒ ฯ
 # ๗. ม. สิกฺขิตา ฯ ๘. พุ. ชา. ๒๘/๔๓๖/๑๖๒ ฯ ๙. อภิ. สํ. ๓๔/
 # ๔๓๑/๑๕๑ ฯ ๑๐. อภุ. จตฺตฺก. ๒๑/๑๐๒/๑๓๗ ฯ ๑๑. อภิ. วิ. ๓๕/
 # ๗๗-๕/๓๕๕ ฯ ๑๒. พุ. เถร. ๒๖/๓๓๒/๓๑๕ ฯ ๑๓. อภิ. สํ. ๓๔/
 # ๕๕/๓๓ ฯ

เล่มที่ 46 มาติกาฯ อนุப்புพทวณฺณนา หน้า 125

ธมฺมานุปลสฺสี วิหฺรตีติอาทิสฺ (๑) นิสฺสตุตฺตนิชฺชิวตฺตาย ฯ สุวายมิธปิ
นิสฺสตุตฺตนิชฺชิวตฺตายเมว วตฺตติ ฯ

วจนฺตุโถ ปเนตฺต ฯ กุจฺฉิตฺเต ปาปเก ธมฺเม สลยฺนฺติ
จลยฺนฺติ กมฺเปนฺติ วิทฺธฺเสนฺตีติ กุสลา ฯ กุจฺฉิตฺเตน วา อากาเรน
สลยฺนฺตีติ กุสลา ฯ เต อกุสลสงฺขาเต กุเส ลฺลนฺติ ฉินฺหนฺตีติ
กุสลา ฯ กุจฺฉิตานํ วาसानโถ ตนฺนฺกรณโถ [๒] ฅาณํ กุสฺ
นาม ฯ เตน กุเสน วา ลาทพฺพาติ กุสลา ฯ กเหตุพฺพา
ปวตฺเตตพฺพาติ อตุโถ ฯ ยถา วา กุสลา อุกฺยภาคคตฺ หตฺถป-
ปเทสํ ลฺลนฺติ ฯ เอวมิเมปิ อุปฺปนฺนानุปฺปนฺนภาเวน อุกฺย-
ภาคคตฺ สงฺกิลฺลสปฺกํ ลฺลนฺติ กุสลา ฯ ตสฺมา กุสลา วิย
ลฺลนฺติ ฉินฺหนฺตีติปิ กุสลา ฯ อตฺตโน ปน สภาวํ ธาเรนฺตีติ
ธมฺมา ฯ ธริยฺนฺติ (๓) วา ปจฺจเยหิ (๔) ธาเรนฺติ วา ยถาสภาวโถติ
ธมฺมา ฯ น กุสลาติ อกุสลา ฯ มิตฺตปฺปฏิปฺกฺขา อมิตฺตา วิย
โลภาทีปฺปฏิปฺกฺขา อโลภาทโย วิย จ กุสลปฺปฏิปฺกฺขาติ อตุโถ ฯ
น พฺยากตาติ อพฺยากตา ฯ กุสลา กุสลภาเวน อกฺกิตาติ
อตุโถ ฯ เตสฺส ปน อนวชฺชสุขวิปាកกฺขณา กุสลา ฯ สาวชฺช-
ทฺกฺขวิปាកกฺขณา อกุสลา ฯ อวิปាកกฺขณา อพฺยากตา ฯ

กึ ปเนตฺตานิ กุสลาติ วา ธมฺมาติ วา อาทีนึ เอกตฺถานิ

๑. ที. มหา. ๑๐/๒๗๓/๓๒๕ ฯ ๒. ม. เอตถนฺตเร โอสานกรณ-

โถติ ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. ธาเรนฺติ ฯ ๔. ม. ธาเรนฺติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 126

อุทาหุ นานตุถานีติ ฯ กิณฺเจตฺต ยถิ ตาว เอตานิ เอกตุถานี
กุสลา ฐมาติ อิทํ กุสลากุสลาติ วุตฺตสทิสํ อโหสิ ฯ (๑) อถ
นานตุถานี ติกทูกานํ จกุกจตุกุกภาโว อาปชฺชติ ปทานญจ
อสมฺพนุโร ฯ

ยถา หิ กุสลา รูปํ จกุกฐมาติ วุตฺเต อตุถวเสน
อญฺญมญฺญํ อโนโลเกนฺตานิ ปทานํ น โกจิ สมฺพนุโร ฯ
เอวมิธาปิ ปทานํ อสมฺพนุโร อาปชฺชติ ปุพฺพาปรสมฺพนุร-
รหิตานิ จ ปทานิ นิปฺปโยชนานิ นาม โหนฺติ ฯ ยปิ เจสา
ปรโต กตเม ฐมา กุสลาติ ปุจฺฉา ฯ ตายปิ สทฺธิ วิโรโร
อาปชฺชติ เนว หิ ฐมา กุสลา ฯ อถ จ ปนิตํ วุจฺจติ
กตเม ฐมา กุสลาติ ฯ อปโร นโย ยถิ เอตานิ เอกตุถานี
ติณฺณํ ฐมานํ เอกตุตา กุสลาทีนฺมฺปิ เอกตุตํ อาปชฺชติ ฯ
กุสลาทีปทานํ (๒) หิ ติณฺณํ ฐมานํ ฐมฺภาเวน เอกตุตํ ฯ
ตสฺมา ฐมฺมตฺตเยน สทฺธิ อตุถโต นินฺนนานตุถานํ กุสลาทีนฺมฺปิ
เอกตุตํ อาปชฺชติ ฯ ยเทว กุสลํ ตํ อกุสลํ ตํ อพฺยากตฺนฺติ ฯ
อถापิ ติณฺณํ ฐมานํ เอกตุตํ น สมฺปฏฺิจฺจล อญฺโลจ (๓)
กุสลปโร ฐมฺโม อญฺโลจ อกุสลปโร ฐมฺโม อญฺโลจ จ
อพฺยากตฺปโร ฐมฺโมติ วทล ฯ เอวํ สนฺเต ฐมฺโม นาม ภาโว
ภาวโต จ อญฺโล อภาโวติ กุสลปฺราภาวสงฺฆาตา ฐมา
อญฺโล อกุสลปโร ฐมฺโม อภาโว สียา ตถา อพฺยากตฺปโรปิ
๑. ม. โหติ ฯ ๒. ม. กุสลาทีปฺรานํ ฯ ๓. ม. อญฺโลว ฯ

เล่มที่ 46 มาติกา ย อนุப்புพทวณณา หน้า 127

เตหิ จ อญโธ กุสลปโรปี ฯ เอว อภาวตตัม อาปนุเนหิ

ชมฺเมหิ อญฺเณ กุสลาทโยปี อภาวาเยว สियฺนฺติ ฯ

สพฺพเมตํ อการณํ ฯ กสฺมา ฯ ยถานุมติโวหารสิทฺธิโต ฯ

โวหาโร หิ ยถายถา อตฺเตสุ อนุมโต สมฺปฏฺิจฺฉิตฺโต ตถา

ตเถว สิทฺธิโร ฯ น จายํ กุสลา ชมฺมาตฺถิยาทิสฺสุ กุสลปฺพุโพ

ชมฺมาภิลาโป ชมฺมปโร จ กุสลาภิลาโป ยถา กุสลากุสลาติ

เอวํ อตฺตโน อตฺตวิเสสาภาเวน ปณฺฑิตฺเตหิ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺโต น

จ กุสลา รูปี จกฺขมา สทฺธา วิย อญฺณมณฺณํ อนฺโนโลกิตตฺต-

ภาเวน ฯ กุสลสทฺโท ปเนตฺต อนวชฺชสุวิปากสงฺฆาตฺตฺส อตฺตตฺส

ชฺชิตกฺภาเวน สมฺปฏฺิจฺฉิตฺโต อกุสลสทฺโท สวชฺชทฺกฺขวิปากตฺต-

ชฺชิตกตฺเตน ฯ อพฺยาคตสทฺโท อวิปากตฺตชฺชิตกตฺเตน ฯ ชมฺม-

สทฺโท สภาวชารณาทิตฺตชฺชิตกตฺเตน ฯ โส เอเตสํ อญฺณตรา-

นฺนตฺเร วุจฺจมานโน อตฺตโน อตฺตสามณฺณํ ทิเปติ สพฺเพว หิ

เอเต สภาวชารณาทินา ลกฺขณฺน ชมฺมา ฯ กุสลาทิสทฺธา

จาปี ชมฺมสทฺทฺสฺส ปฺรูโต วุจฺจมานา อตฺตโน อตฺตวิเสสํ ตฺสฺส

ทิเปนฺติ ฯ ชมฺโม หิ กุสโล วา โหติ อกุสโล วา อพฺยาคโต

วา ฯ เอวเมเต วิสฺสุ วิสฺสุ วุจฺจมานา อตฺตโน อตฺตโน อตฺตมตฺต-

ทิปกตฺเตน [๑] สห วุจฺจมานา อตฺตโน อตฺตสามณฺณอตฺตวิเสส

ทิปกตฺเตน (๒) โลกเก ปณฺฑิตฺเตหิ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺตา ฯ ตสฺมา ยเทตฺตเมตฺต

๑. ม. เอตฺตฺนตฺเร สมฺปฏฺิจฺฉิตฺตา ชมฺมสทฺเทนฺนาติ ทิสฺสตี ฯ

๒. ม. อตฺตสามณฺณํ อตฺตวิเสสํ วา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 128

เอกตถนนานตถตํ วิกปเปตฺวา โทสาโรปนการณํ วุตฺตํ สพฺพเมตํ
อการณํ ฯ อยนฺตาว กุสลตฺตีกุสฺส อนฺนุปฺพุพฺพทวณฺณา ฯ
อิมินาว นยฺน เสตติกทูกานมฺปิ นโย เวทิตฺพุโป ฯ อิตฺ
ปรึ ปน วิเสสมตฺตเมว วกฺขามิ (๑) ฯ

สุขาย เวทนายตฺตือทิสฺ สุขสทฺโท ตาว สุขเวทนาสุขมฺล-
สุขารมฺมณสุขเหตุสุขปจฺจยญฺจานอพฺยาปชฺฉนนิพฺพานาทิสฺ ทิสฺตติ ฯ
อยณฺหิ สุขสฺส จ ปหานตฺตือทิสฺ (๒) สุขเวทนาย ทิสฺตติ ฯ สฺโ
พฺพุทฺธานํ อุปฺปาโท (๓) สุขา วิราคตา โลเกตฺตือทิสฺ (๔) สุขมฺลเ
ยสฺมา จ โข มหาลึ รุปี สุขํ สุขานุปฺตติ สุขาวกฺกนฺตฺนตฺติ-
อาทิสฺ (๕) สุขารมฺมณเ ฯ สุขสฺเสตฺติ ภิกฺขเว อธิวจฺนํ ยทิตฺ
ปฺลฺลณานีตฺตือทิสฺ (๖) สุขเหตุมฺหิ ฯ ยาวลฺลจิทฺ ภิกฺขเว น สฺกั
อกฺขานนฺน ปาปฺณิตฺตฺยิว สุขา สกฺกา (๗) น เต สุขํ ปชานนฺติ
เย น ปสฺสนฺติ นนฺทนฺตฺตือทิสฺ (๘) สุขปจฺจยญฺจานเ ฯ ทิญฺจ-
ธมฺมสุขวิหารา เอเต ธมฺมาตฺตือทิสฺ (๙) อพฺยาปชฺฉเ ฯ นิพฺพานํ
ปรมํ สุขนฺตฺตือทิสฺ (๑๐) นิพฺพานเ ฯ อธิ ปนํยํ สุขเวทนายเมว
ทญฺจพุโป ฯ เวทนาสทฺโท วิทิตา เม เวทนา อุปฺปชฺชนตฺตือทิสฺ (๑๑)

- # ๑. ม. วกฺขาม ฯ ๒. ม. มฺ. ๑๒/๒๐๕/๑๗๗ ฯ อภฺ. สฺง. ๓๔/๒๕๕/๕๒
- # ๓. พุ. ฐ. ๒๕/๒๔/๔๑ ฯ ๔. วิ. มหา. ๔/๕/๖ ฯ พุ. อฺ. ๒๕/๕๑/๘๖
- # ๕. สฺ. ข. ๑๗/๑๓๑/๘๖ สุขาวกฺกนฺตฺติ ฯ ม. สุขาวกฺกนฺตฺติ ฯ ๖. อฺง.
- # จตฺกฺก. ๒๑/๕๕/๕๐ ฯ ๗. ม. อฺ. ๑๔/๔๘๘/๓๒๔ ฯ ๘. สฺ. สฺ. ๑๕/-
- # ๒๔/๘ ฯ ๙. ม. มฺ. ๑๒/๑๐๒/๓๓ ฯ ๑๐. พุ. ฐ. ๒๕/๒๕/๔๒ ฯ
- # ๑๑. ม. อฺ. ๑๔/๓๗๕/๒๕๔ ฯ

เล่มที่ 46 มาติกาฯ อนุப்புพพทวณณา หน้า 129

เวทียิตฺตฺมีเยว วตฺตติ (๑) ฯ

ทฺกฺขสทฺโท ทฺกฺขเวทนาทฺกฺขวตฺตฺทฺกฺขารมฺมณทฺกฺขปจฺจย-
ทฺกฺขปจฺจยภูจฺจนาทิสฺ ทิสฺสติ ฯ อยฺยหิ ทฺกฺขสฺส จ ปหานาติ-
อาทิสฺ ทฺกฺขเวทนายิ ทิสฺสติ ฯ ชาติปิ ทฺกฺขาติอาทิสฺ (๒) ทฺกฺข-
วตฺตฺตฺมี ฯ ยสฺมา จ โข มหาสิ รูปิ ทฺกฺขํ ทฺกฺขานุปตฺติตฺ
ทฺกฺขาวกฺกนฺตฺนติอาทิสฺ (๓) ทฺกฺขารมฺมณ ฯ ทฺกฺโข ปาปสฺส
อฺจฺจโยติอาทิสฺ (๔) ทฺกฺขปจฺจเย ฯ ยาวณฺจิทฺ ภิทฺขเว น สฺกฺริ
อกฺขานน ปาปฺณิตฺตฺ ยาว ทฺกฺขา นิรยาติอาทิสฺ (๕) ทฺกฺข-
ปจฺจยภูจฺจเน ฯ อิทฺ ปนายิ ทฺกฺขเวทนายเมว ทฺกฺจพฺโพ ฯ

วจนฺตฺโถ ปเนตฺถ ฯ สฺขยตีติ สฺขา ฯ ทฺกฺขยตีติ ทฺกฺขา ฯ
น ทฺกฺขา จ น สฺขา จาติ อทฺกฺขมฺสฺขา ฯ มกาโร ปท-
สนฺธิวเสน วตฺโต ฯ สพฺพาปิ อารมฺมณสฺส รตฺติ เวทยนฺติ (๖)
อนฺภูวณฺตีติ เวทนา ฯ ตาสฺ อิกฺขฺจฺจานฺภูวณฺลกฺขณา สฺขา ฯ
อนิกฺขฺจฺจานฺภูวณฺลกฺขณา ทฺกฺขา ฯ อุกฺขวิปริตฺตานฺภูวณฺลกฺขณา
อทฺกฺขมฺสฺขา ฯ โย ปนายิ ติสฺ ปเทสฺ สมนฺยตฺตฺสทฺโท ฯ
ตฺสฺสฺตฺโถ สมนฺมา (๗) ปกาเรหิ ยุตฺตฺตาติ สมนฺยตฺตฺตา ฯ กตฺเรหิ
ปกาเรหิตฺติ เอกฺกฺปปาทาทิหิ (๘) ฯ นตฺถิ เกจฺ ฐมฺมา เกหิจฺ ฐมฺเมหิ
สมนฺยตฺตฺตาติ ฯ อามนฺตา อิติ หิ อิมสฺส ปญฺหสฺส ปฏิกฺกฺเขเป
๑. ม. วตฺตติ ฯ ๒. ที. มหา. ๑๐/๒๕๔/๓๔๐ ฯ ๓. ม. ทฺกฺขาวกฺกนฺตฺ
๔. พ. ฐ. ๒๕/๑๕/๓๐ ฯ ๕. ม. อ. ๑๔/๔๗๕/๓๑๗ ฯ ๖. ที.
เวทียนฺติ ฯ ๗. ม. สมนฺ ฯ ๘. ม. เอกฺกฺปปาทาทิหิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้ 130

นฺ อตฺถิ เกจิ ฐมา เกหิจิ ฐเมหิ สหคตา สหชตา
สํสฺฐจฺา เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา เอการมฺมณาติ (๑)
เอวํ เอกุปฺปาทาทีนํ วเสน สมฺปโยคตฺถิ วุตฺโต ๑ อิติ อิเมหิ
เอกุปฺปาทาทีหิ สม่มา (๒) ปกาเรหิ ยุตฺตาติ สมฺปยุตฺตา ๑

วิปากตฺติเก อณฺณมณฺณํ วิสิญฺจันํ กุสลาकुสลันํ ปากาติ
วิปากา ๑ วิปกุกถาวมาปนนันํ อรูปฐมฺมานเมตฺ อธิวจันํ ๑
วิปากฐมฺมฐมาติ วิปากฐมฺมานํ (๓) ฐมา วิปากชนกา ฐมา
ยถา ชชาติชราสกาวา ชชาติชราปคตีกา สตฺตา ชชาติฐมา
ชราฐมาติ วุจฺจนฺติ เอวํ วิปากชนกตฺเตน (๔) วิปากสกาวา
วิปากปคตีกา ฐมาติ อตฺถิ ๑ ตติยปํ อุกยสกาวาปฏิกฺเขป-
วเสน วุตฺติ ๑

อุปาทินฺนุปาทานิยตฺติเก อารมฺมณกรณวเสน ตณฺหาทีหิ (๕)
อุปเตน กมฺมฺนา อาทินฺนา ผลภาเวน คหิตาติ อุปาทินฺนา (๖) ๑
อารมฺมณภาวํ อุปคฺคฺวา อุปาทานสมฺพนฺเรน (๗) อุปาทานันํ
หิตาติ อุปาทานิยา ๑ อุปาทานสฺส อารมฺมณปจฺยญฺจทานันํ เอตฺ
อธิวจันํ ๑ อุปาทินฺนา จ เต อุปาทานิยา จาติ อุปาทินฺ-
นุปาทานิยา ๑ สาสวกมฺมนิพฺพตฺตานันํ รูปารูปฐมฺมานเมตฺ

- # ๑. อภฺ. ก. ๓๓/๑๑๓๔/๓๖๕ ๑ ๒. ม. สม่ ๑ ๓. ม. วิปากสกาวา-
- # ฐมา ๑ ๔. ม. วิปากชนกญฺเณน ๑ ๕. ม. ตณฺหาทิฏฺฐีหิ ๑ ๖. สฺ. อุปา-
- # ทินฺณา ๑ ๗. ม. อุปาทานสมฺพนฺเรน ๑

เลมที่ 46 มาตีกาย อนุப்புพพทวณนา หนา 131

อริวจนั ฯ อิติ อิมินา นเยน เสสปททวเย ปฏิเสธสहित
อตุโถ เวทิตพุโพ ฯ

สงกิลิฏฐสงกิลีสกิตฺตเก สงกิลเสตีติ สงกิลโส ฯ วิพชาติ
อุปตาเปตีติ อตุโถ ฯ สงกิลเสสน สมมุนาคตาติ สงกิลิฏฐา ฯ
อตุตทานั อารมมณั กตุวา ปวตฺตเนน สงกิลีส อรหนตี
สงกิลเส วา นียุตฺตา ตสฺส อารมมณภาวึ อนตฺกุกมมโตติ
สงกิลีสิกา ฯ สงกิลเสตฺส อารมมณปจฺจยภูตทานั เอตฺ อริวจนั ฯ
สงกิลิฏฐา จ เต สงกิลีสิกา จาติ สงกิลิฏฐสงกิลีสิกา ฯ
เสสปททวยั ปุริมตฺตเก วุตฺตเนเนว เวทิตพุพิ ฯ

วิตกฺกตฺตเก สมฺปโยควเสน วุตฺตมาเนน (๑) สหวิตกฺเกน
สวิตกฺกา ฯ สหวิจारेน สวิจारा ฯ สวิตกฺกา จ เต สวิจारा
จาติ สวิตกฺกสวิจारा ฯ อุกฺขรหิตา อวิตกฺกสวิจारा ฯ วิตกฺก-
วิจारेสุ วิจारेว มตฺตา ปมานั เอเตสนตี วิจารมตฺตา ฯ
วิจารโต อุตฺตริ วิตกฺเกน สทฺธิ สมฺปโยคั น กจฺจนตีติ
อตุโถ ฯ อวิตกฺกา จ เต วิจารมตฺตา จาติ อวิตกฺก-
วิจารมตฺตา ฯ

ปีติตฺตเก ปีติยา सह เอกุप्पाทาทิภาวึ คตาคี
ปีติสหคตา ปีติสมฺปยุตฺตาคี อตุโถ ฯ เสสปททวเยปี เอเสว
นโย ฯ อุปฺเปกฺขาติ เจตฺถ อทุกฺขมสุขา เวทนา วุตฺตา ฯ ส
๑. ม. ปวตฺต... ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 132

หิ สุขทุกขาการปฺปวตฺตี อฺเพกฺขติ มชฺชตฺตาการสณฺจิตตฺตา
เตนาการณ ปวตฺตตีติ (๑) อฺเพกฺขา ฯ อิติ เวทนาตฺติกโต
ปททฺวยเมว คเหตุวา นิปฺปิตฺกิสฺส สุขสฺส สปฺปิตฺกิสฺสโต
วิเสสทสฺสนวเสน อยฺย ติกโก วุตฺโต ฯ

ทสฺสนตฺติกเก ทสฺสเนนาติ โสตาปตฺติมคฺเคน ฯ โส หิ
ปจฺมํ นิพฺพานํ ทสฺสนโต ทสฺสนนฺติ วุตฺโต ฯ โคตรภู ปน
กิลฺยจาปี ปจฺมตรํ ปสฺสตี ฯ ยถา ปน รณฺโณ สนฺติกํ เกนจิทฺเว
กรรมเยน อากโต (๒) ปฺริโส ทฺูรโตว รติกาย จรณฺตํ หตฺถิกฺขนฺธคตฺ
ราชานํ ทิสฺวาปี ทิกฺกุโ จ เต ราชานํ ปฺกุโ จ ทิสฺวาปี กตฺตพฺพ-
กิลฺยสฺส อกตฺตฺตา น ปสฺสามีติ อาห ฯ เอวเมว นิพฺพานํ
ทิสฺวาปี กตฺตพฺพสฺส กิลฺยสฺสปฺพานสฺสาภาวา น ทสฺสนนฺติ
วฺจจตี ฯ ตณฺหิ ฌานํ มคฺคสฺส อวชฺชชนฺนฺจฺจเน ติกฺกุจตี ฯ
ภาวนาชาติ เสสมคฺคตฺตเยน ฯ เสสมคฺคตฺตยณฺหิ ปจฺมมคฺเคน
ทิกฺกุจฺสมิเยว ฌมฺเม ภาวนาเวสเน อฺปฺปชฺชตี อทิกฺกุจฺปฺพํ กิลฺยจि
น ปสฺสตี ตสฺมา ภาวนาติ วฺจจตี ฯ ตติยปทํ อฺภยปฺทิกฺเขป-
วเสน วุตฺตี ฯ

ตทนนฺตรตฺติกเก ทสฺสเนน ปหาตพฺโพ เหตุ เอเตสนฺติ
ทสฺสเนน ปหาตพฺพเหตุกา ฯ ทฺติยปเทปี เอเสว นโย ฯ ตติยปเท
เนว ทสฺสเนน จ ภาวนาย จ ปหาตพฺโพ เหตุ เอเตสนฺติ
๑. ม. ปวตฺตตีติ ฯ ๒. กตฺถจि. ทฺูรากโต ฯ

เล่มที่ 46 มาติกาฯ อนุப்புพพทวณณา หน้า 133

เอวมตฺถิ อคฺคเหตุว เณว ทสฺสเนน น ภาวนาย ปหาตพฺโพ
 เหตุ เอเตลฺล อตฺถิติ เอวมตฺถิโถ คเหตุพฺโพ ฯ อิตฺถา หิ อเหตุกานํ
 อคฺคหณฺนิ ภเวยฺย ฯ เหตุเยว หิ เอเตลฺล นตฺถิ ฯ โย ทสฺสเน-
 ภาวนาย ปหาตพฺโพ สียา สเหตุเกสุปี ฯ เหตุวชฺชานํ ปหานํ
 อาปชฺชติ น เหตุณํ ฯ เหตุเยว หิ เอเตลฺล เณว ทสฺสเนน
 น ภาวนาย ปหาตพฺโพติ วุตฺโต น เต ฐมา ฯ น อุภยมปี
 เจตฺ อธิปฺเปตฺติ ฯ ตสฺมา เณวทสฺสเนน นภาวนาย ปหาตพฺโพ
 เหตุ เอเตลฺล อตฺถิติ เณวทสฺสเนน นภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกาติ
 อยมตฺถิโถ คเหตุพฺโพ ฯ

อาจยคามิตฺติเก กมฺมกิลเสหิ อาจยตีติ (๑) อาจโย ฯ ปฏฺฐนฺธิ-
 จุติคฺคิปปวตฺตานํ เอตํ นามํ ฯ ตสฺส การณํ หุตฺวา นิปฺพาทนก-
 ภาเวน ตํ อาจยํ คจฺจนฺตฺติ ยสฺส วา ปวตฺตนฺตฺติ ตํ ปุคฺคํ
 ยถาวุตฺตเมว อาจยํ คเมนนฺตีติปิ อาจยคามิโน ฯ สาสวกฺสลา-
 กุสลานํ เอตํ อธิวจฺนํ ฯ ตโตเอว อาจยสงฺฆาตา จยา อเปตฺตฺตา
 นิพฺพานํ อเปตฺติ จยาติ อปจโย (๒) ฯ ตํ อารมฺมณํ กตฺวา ปวตฺตนโต
 อปจยํ คจฺจนฺตฺติ อปจยคามิโน ฯ อริยมคฺคานเมตํ อธิวจฺนํ ฯ
 อปิจ ปาการิ อภฺภูจกฺวทฺตเก วิย ปวตฺตํ อาจฺจินฺนฺตา คจฺจนฺตฺติ
 อาจยคามิโน ฯ เตน จิตฺ จิตฺ อภฺภูจกํ วิทฺธิสฺยมาโน (๓) ปุริโส
 วิย ตเทว ปวตฺตํ อปจฺจินฺนฺตา คจฺจนฺตฺติ อปจยคามิโน ฯ
 # ๑. ม. อาจยตีติ ฯ ๒. ม. อปจโย ฯ ๓. ม. วิทฺธิสฺยมาโน ฯ

ตติยปทํ อุกยปฏิกุเขเปน วุตตํ ฯ

เสกขตฺติเก ตีสฺ สิกฺขาสฺ ชาติตติ เสกฺขา ฯ สตฺตุนนํ
เสกฺขานํ เอเตตฺติปี เสกฺขา อปริโยสิตฺตสิกฺขตฺตย สิกฺขนฺตฺติปี
เสกฺขา ฯ อฺปริ สิกฺขิตฺตพฺพาภาวโต น เสกฺขาติ อเสกฺขา ฯ
วฺจฺจตีปฺตฺตฺตา วา เสกฺขาติปี อเสกฺขา อรหตฺตผลธฺมมานํ
เอตํ อธิวจฺจํ ฯ ตติยปทํ อุกยปฏิกุเขเปน วุตตํ ฯ

ปริตฺตตฺติเก สมฺนตฺโต ขณฺฑิตตฺตฺตา อปฺปมตฺตํ ปริตฺตฺตฺติ
วฺจฺจตี ปริตฺตํ โคมยปีณฺฑนฺตฺติอาทิสฺ (๑) วิย อิมปี อปฺปานฺ-
ภาวตฺตย ปริตฺตฺตา วิยาตี ปริตฺตฺตา ฯ กามาวจรธฺมมานเมตํ
อธิวจฺจํ ฯ กิเลสฺวิภฺกนสมตฺตตฺตย วิปฺลผลตฺตย ทิฆสนฺตฺตย
จ มหฺนตฺตภาวํ คตฺตา มหฺนเตหิ วา โอิพารจฺจนฺทวิริยจิตฺตปฺญฺเณหิ
คตฺตา ปฺฏิปฺนฺนาตีปี มหคฺคตฺตา ฯ ปฺมาณกรฺรา ธฺมมา ราคาทโย
ปฺมาณํ นาม ฯ อารมฺมณโต วา สมฺปโยคโต วา นตฺติ
เอเตสํ ปฺมาณํ ปฺมาณสฺส จ ปฺฏิปฺกฺขาตี อปฺปมาณฺา ฯ

ปริตฺตฺตารมฺมณตฺติเก ปริตฺตํ อารมฺมณํ เอเตสนฺติ ปริตฺตฺตา-
รฺมมณฺา ฯ เสสฺปททฺเวปี เอเสว นโย ฯ

หีนตฺติเก หีนาคี ลามกา อุกฺสลา ธฺมมา ฯ หีนปฺปณฺิตานํ
มชฺเณ ภวาตี มชฺฉิมา อวเสสา เตภฺมิกา ธฺมมา ฯ อุตฺตมภฺจฺเณ
อติปฺปกฺกฺเจน (๒) จ ปณฺิตา โลกุตฺตรา ธฺมมา ฯ

๑. สํ. ข. ๑๗/๒๔๕/๑ ฯ ๒. ม. อตฺตปฺปกฺกฺเจน ฯ

เล่มที่ 46 มาติกาฯ อนุப்புพพทวณณา หน้า 135

มิจจตตตติเก หิตสุขาวหา เม ภวิสสนุติติ เอว
อาสีสิตาปี ตตา อภาวโต อสุภาทีสุเยว สุกนติ อาทิ-
วิปริตปฺวตฺติโต จ มิจฺฉาสภาวติ มิจฺฉตฺตา ฯ วิปากทาน
สติ ขนฺธเกทานนฺตรเมว วิปากทานโต นียตา มิจฺฉตฺตา จ
เต นียตา จาติ มิจฺฉตฺตนิยตา ฯ วุตฺตวิปริเตน อตฺเถน สมมา
สภาวติ สมมตฺตา ฯ สมมตฺตา จ เต นียตา จ อนนฺตรเมว
ผลทานนาติ (๑) สมมตฺตนิยตา ฯ อุกฺยถาปี น นียตาติ อนียตา ฯ

มคฺการมมตฺติเก นิพฺพานํ มคฺคติ กเวสติ กิเลสํ วา
มาเรนฺโต คจฺฉตีติ มคฺโค ฯ มคฺโค อารมฺมณํ เอเตสนฺติ
มคฺการมมณา ฯ อฏฺฐงฺกโกปี มคฺโค ปจฺจยญฺเจน เอเตตํ เหตุติ
มคฺคเหตุกา ฯ มคฺคสมปฺยุตฺตา วา เหตุ มคฺเค วา เหตุติ
มคฺคเหตุ เต เอเตตํ เหตุติ มคฺคเหตุกา ฯ สมมาทิฏฺฐิ สยํ
มคฺโค เจว เหตุ จ อิติ มคฺโค เหตุ ฯ เต เอเตสนฺติปี
มคฺคเหตุกา ฯ อภิภวิตฺวา ปวตฺตตฺนญฺเจน มคฺโค อธิปฺติ เอเตสนฺติ
มคฺคอาธิปฺติโน ฯ

อุปฺปนฺนตฺติเก อุปฺปาทโต ปฏฺฐาย ยาว ภงฺกา
อุทฺธํ ปนฺนา คตา ปวตฺตตาติ อุปฺปนฺนา ฯ น อุปฺปนฺนาติ
อนุปฺปนฺนา ฯ ปรินิฏฺฐิตการณกเทสฺตฺตา อวสฺสํ อุปฺปชฺชิสฺสนฺติติ
อุปฺปาทีโน ฯ

๑. กตฺถจฺ. ผลทานนียเมนาติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 136

อดีตตติเก อตฺตโน สภาวํ อุปฺปาทาติกุขณํ วา ปตฺวา
อติกกนฺตาทิ อตีตาฯ ตทฺถมฺปิ น อากตฺติ อนาคตาฯ
ตฺนุตํ การณํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนาคิ ปจฺจอุปฺปนฺนาฯ

อนนฺตรตฺติเก อตีตํ อารมฺมณํ เอเตสนฺติ อตีตารมฺมณาฯ
เสสฺสพทฺทเวปี เอสฺว นโยฯ

อหฺมตฺตตฺติเก เอวํ ปวตฺตมาณา มยํ อตฺตาทิ กหณํ
กมิสฺสามาคิ อิมินา วิย อธิปฺปาเยน อตฺตानํ อธิการํ กตฺวา
ปวตฺตาทิ อหฺมตฺตาฯ อหฺมตฺตสทฺโท ปนํยํ โจรหฺมตฺเต
นียกหฺมตฺเต อหฺมตฺตหฺมตฺเต วิสยหฺมตฺเตติ จตฺตฺส อตฺเตสฺ
ทิสฺสตีฯ เตนํนํท ภิภฺขุณา ตสฺมีเยว ปฺริมสฺมี สฺมาธินิมิตฺเต
อหฺมตฺตเมว จิตฺตํ สณฺจเปตพฺพํ (๑) อหฺมตฺตฺรโต สฺมาหิโตติอาทิสฺ (๒)
หิ อยํ โจรหฺมตฺเต ทิสฺสตีฯ อหฺมตฺตํ สฺมปฺสทานํ (๓) อหฺมตฺตํ
วา รมฺเมสฺ รมฺมานุสฺสึ วิหฺรตีติอาทิสฺ (๔) นียกหฺมตฺเตฯ น
อหฺมตฺติกานิ อายตฺนํนิติอาทิสฺ (๕) อหฺมตฺตหฺมตฺเตฯ อยํ โข
ปฺนํนํท วิหาโร ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธ ยทิตํ สพฺพ-
นิมิตฺตํ อมนสิการา อหฺมตฺตํ สฺยลตํ อุปฺสมฺปชฺช วิหฺรตีติ-
อาทิสฺ (๖) วิสยหฺมตฺเต อิสฺสรียญฺจํเนติ อตฺโถฯ ผลสฺมาปฺตฺติ

๑. ม.อ. ๑๔/๓๔๗/๒๓๗ฯ ๒. พ. ฐ. ๒๕/๓๕/๖๔ฯ

๓. ที. ส. ๕/๓๒๖/๒๖๐ฯ อภ. สจ. ๓๔/๑๔๐/๔๔ฯ

๔. ที. มหา. ๑๐/๒๕๑/๓๓๗ฯ ๕. ม. อ. ๑๔/๖๑๘/๔๐๐ฯ

๖. ม.อ. ๑๔/๓๔๖/๒๓๖ฯ

เล่มที่ 46 มาติกาฯ อนุปฺพุพฺพทวณฺณา หน้า 137

หิ พุทฺธานํ อีสฺสรียญฺจานํ นามฯ อธิ ปน นียกชฺฌตฺเต
อธิปฺเปโตฯ ตสฺมา อตฺตโน สนฺตाने ปวตฺตา ปาฏิปฺคฺคฺติกา
ชฺมมา อชฺฌตฺตาติ เวทิตฺพุพาฯ ตโต พหิฏฺฐา ปน อินฺทฺริย-
พฺพุธา วา อนินฺทฺริยพฺพุธา วาติ พหิทฺฐา นามฯ ตติยปฺทํ
ตทฺถยวเสน วุตฺตํฯ

อนนฺตรตฺติโก ปน เตยฺเว ติปฺปการาเปี ชฺมเม อารมฺมณฺ
กตฺวา ปวตฺตนวเสน วุตฺโตฯ

สนิทฺตฺสนตฺติเก ทญฺจพฺพภาวสงฺขาเตน สห นิตฺตฺสนเนนาติ
สนิทฺตฺสนาฯ ปฺปฏิหนนภาวสงฺขาเตน สห ปฺปฏิเฆนาติ สปฺปฏฺฐิมาฯ
สนิทฺตฺสนา จ เต สปฺปฏฺฐิมา จาติ สนิทฺตฺสนสปฺปฏฺฐิมาฯ
นคฺติ เอเตสํ ทญฺจพฺพภาวสงฺขาตํ นิตฺตฺสนนฺติ อนิทฺตฺสนาฯ
อนิทฺตฺสนา จ เต วุตฺตนยฺเนว สปฺปฏฺฐิมา จาติ อนิทฺตฺสน-
สปฺปฏฺฐิมาฯ ตติยปฺทํ อุกฺกยปฺปฏิกฺเขเปน วุตฺตํฯ อัยฺ ตาว
ติกฺมาติกาฯ อนุปฺพุพฺพทวณฺณาฯ

ติกฺมาติกาปทวณฺณา นิฏฺฐิตาฯ

เล่มที่ 46 ทุกมตีกาปทวณณา หน้า 138

ทุกมตีกายํ ปน ติเกสุ อนาคตปทวณณํเยว กริสฺสาม ฯ
เหตุโคจจกเก ตาว เหตุ ฐมฺมาติ มฺลตฺถเนน เหตุสงฺฆาตา
ฐมฺมา เหตุฐมฺมาติปี ปาโจ ฯ น เหตุติ เตสฺสเยว ปฏิกฺขเป-
วณฺํ ฯ สมฺปโยคโต ปวตฺเตน สห เหตุนาติ สเหตุกา ฯ ตเถว
ปวตฺโต นตฺถิ เอเตสฺส เหตุติ อเหตุกา ฯ เอกุปฺปาทาตีตาย
เหตุนา สมฺปยุตฺตาติ เหตุสมฺปยุตฺตา ฯ เหตุนา วิปฺยุตฺตาติ
เหตุวิปฺยุตฺตา ฯ อิมํ ฐวินฺนํมฺปี ทูกานํ กิณฺจาปี อตฺถโต
นानตฺตํ นตฺถิ เทสนาวิลาเสน ปน ตถา พุชฺฌนกสฺตฺตานํ (๑)
วา ปุคฺคถานํ อชฺฌาตยวเสน วุตฺตา ฯ ตโต ปรี สกเลกเทส-
วเสน (๒) ปจฺมทฺกํ ทฺติยตฺติเยหิ สทฺธี โยเชตฺวา เตสฺส เหตุณํ (๓)
เหตุติอาทินํ ปทานํ วเสน ยถาสมฺภวโต อปเรปี ตโย ทูกา
วุตฺตา ฯ ตตฺถ ยถเอว เหตุเจว ฐมฺมา สเหตุกา จาติ
เอตํ สมฺภวติ ตถา เหตุ เจว ฐมฺมา อเหตุกา จาติ อิทํ
ทูกมฺปี (๔) ฯ ยถา จ สเหตุกา เจว ฐมฺมา น จ เหตุติ เอตํ
สมฺภวติ ฯ ตถา อเหตุกา เจว ฐมฺมา น จ เหตุติ อิทมฺปี ฯ
เหตุสมฺปยุตฺตทฺถเนน สทฺธี โยชฺฌนาปี เอเสว นโย ฯ

ตตฺร ยเทตํ น เหตุ ฐมฺมา สเหตุกาปี อเหตุกาปีติ

๑. ม. ตถา พุชฺฌนตฺตานํ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๓. สี. เหตุ. นเหตุอาทินํ ฯ ม. เหตุ น เหตุติอาทินํ ฯ

๔. ม. อิทมฺปี ฯ

เล่มที่ 46 มาตีกาย อนุப்புพพทวณนนา หน้ 139

สัทธเช น เหตุ โข ปน ฐมมาติ อติริตต์ โข ปนาติ ปท
 วุตต์ ๑ ตสฺส วเสน อัย อติเรกตฺโถ สงฺคหิโตติ เวทิตพุโพ ๑
 กถิ น เกวลิ น เหตุ ฐมมา อถ โข อญฺเณปี จ
 สเหตุกาปี อเหตุกาปี อิจฺเจวํ อถ โข อญฺเณปีติ ๑ อิทํ
 วุตต์ โหติ ยถเว หิ น เหตุ ฐมมา สเหตุกาปี อเหตุกาปี
 เอวํ เหตุ ฐมมา สเหตุกาปี อเหตุกาปี ๑ ยถา(๑) ปน เหตุฐมมา(๑)
 สเหตุกาปี อเหตุกาปี เอวํ น เหตุฐมมา เหตุสมฺปยุตฺตาปี
 เหตุวิปฺปยุตฺตาปีติ ๑

จฺพนฺตรทฺเฏ(๒) อตฺตโน นิปฺผาทเกน สห ปจฺจเยนาติ
 สปฺปจฺจยา ๑ นตฺถิ เอเตสํ อฺปปาเท วา จิตฺธิ วา ปจฺจโยติ
 อปฺปจฺจยา ๑ ปจฺจเยหิ สมากนฺตฺวา กตาทิ สงฺขตา ๑ น
 สงฺขตาทิ อสงฺขตา ๑ อวินิพฺโปกวเสน รฺูปิ เอเตสํ อตฺถิติ
 รฺูปิโน ๑ ตถาวริํ นตฺถิ เอเตสํ รฺูปนฺติ อรฺูปิโน ๑ รฺูปน-
 ลกฺขณํ วา รฺูปนฺติ เอเตสํ อตฺถิติ รฺูปิโน ๑ น รฺูปิโน
 อรฺูปิโน ๑ โลกียา ฐมมาติ โลโกติ วุจฺจติ ลฺุชฺชนปฺลฺุชฺชนตฺเถน
 วฏฺฐํ ตสฺมิ ปฺริยาปนฺนภาเวน โลเก นียุตฺตาทิ โลกียา ๑
 ตโต อุตฺตติณฺณาติ อุตฺตรธา ๑ โลเก อปฺริยาปนฺนภาเวน โลโกโต
 อุตฺตรธาติ โลกุตฺตรธา ๑ เกนจि วิญฺเญยฺยติ จกฺขุวิญฺญาณาทีสุ
 เกนจि เอเกน จกฺขุวิญฺญาเณน วา โสตวิญฺญาเณน วา
 # ๑. ม. ยถา จ น เหตุ ฐมมา ๑ ๒. ม. จฺพนฺตรทฺเฏสุ ๑

วิชานิตพุพา ฯ เกนจิ น วิญญะยชาติ เอเตเนว จกขุวิญญาณน
วา โสตวิญญาณน วา น วิชานิตพุพา ฯ เอว สนุเต
ทวิณฺณมปิ ปทานํ อตฺถนानตฺตโต ทุโก โหติ ฯ

อาสวโคจฺจนเก อาสวณฺตีติ อาสวา จกขุโตปิ ฯเปฯ
มนโตปิ สนฺทนต์ติ ปวตฺตณฺตีติ วุคฺตํ โหติ ฯ ฌมฺมโต ยาว
โคตรภูโอกาสโต ยาว ภวคฺคํ สวณฺตีติ วา อาสวา เอเต
ฌมฺเม เอตฺถจ โอกาสํ อนฺโตกริตฺวา ปวตฺตณฺตีติ อตฺถโต ฯ
อนฺโตกรณฺตฺถโต หิ อัย อากาโร ฯ จิรปฺปาริวาสียคฺเชน
มทิวราทโย อาสวา วียาติ (๑) อาสวา ฯ โลกสฺมี หิ จิรปฺปาริ-
วาสิกามทิวราทโย อาสวาติ วุจฺจนฺติ ฯ ยถิ จ จิรปฺปาริ-
วาสียคฺเชน อาสวา เอเตยว ภวิตฺตมรหนฺติ ฯ วุคฺตํ เหตุํ ปุริมา
ภิกฺขเว โกฏฺฐิ น ปญฺญาตติ อวิชฺชาย อิตฺโต ปุพฺพเพ อวิชฺชา
นาโหสีติอาทิ (๒) ฯ อายตํ วา สํสารทฺถกฺขํ สวณฺติ ปสวณฺตีติปิ
อาสวา ฯ ตโต อญฺเณ โน อาสวา นาม ฯ อตฺถนํ
อาธมฺมณฺํ กตฺวา ปวตฺเตหิ สห อาสเวหีติ สาสวา ฯ เอว
ปวตฺตมานา นตฺถิ เอเตสํ อาสวาติ อนาสวา ฯ เสสํ เหตุโคจฺจนเก
วุคฺตณฺยเนว เวทิตฺพุพฺพ ฯ อัย ปน วิเสโส ยถา ตตฺถ น
เหตุ โข ปน ฌมฺมา สเหตุกาปิ อเหตุกาปิติ อัย โอสานทฺถโก
ปจฺมทฺถสฺส ทฺถียปทํ อาทิมฺหิ จเปตฺวา วุคฺโต เอว อิท
โน อาสวา โข ปน ฌมฺมา สาสวาปิ อนาสวาปิติ น
๑. ม. อาสวา อาสวา วียาติปิ ฯ ๒. อ. ๑. ทสก. ๒๔/๖๑/๑๒๐ ฯ

เล่มที่ 46 มาติกา ย อนุப்புพพทวณนา หน้า 141

วตุโต ๑ กิจจาปี น วตุโต ๑ อถ โข อยญจ อญโย

จ เกโท ตตถ วตุตนเยเนว เวทิตพุโพ ๑

สญโยชนโคจจเก ยสฺส สํวิชฺชนติ ตํ ปุคฺคํ วฏฺฐสฺมี
สํโยชนติ พนฺเชนฺตีติ สญโยชนา ๑ ตโต อญญे โน
สญโยชนา นาม ๑ อารมฺมณภาวํ อุปกนฺตฺวา สญโยชน-
สมฺพนฺเชน (๑) สญโยชนานํ หิตาติ สญโยชนินยา ๑ สญโย-
ชนสฺส อารมฺมณปจฺจยภูตानํ เอตํ อธิวจัน ๑ น สญโยชนินยา
อสญโยชนินยา ๑ เสถํ เหตุโคจจเก วตุตนเยเนว โยเชตพุพํ ๑

กนฺจโคจจเก ยสฺส สํวิชฺชนติ ตํ จุติปฏิสนฺธิวเสน วฏฺฐสฺมี
กนฺเจนติ จมฺเณนฺตีติ กนฺจา ๑ ตโต อญญे โน กนฺจา ๑
อารมฺมณกรณวเสน กนฺเจหิ กนฺจิตพุพาติ กนฺจนินยา ๑ เสถํ
เหตุโคจจเก วตุตนเยเนว โยเชตพุพํ ๑ ยถา จ อธิ เอวํ อโต
ปเรสุปี วตุตฺวาเสถํ ตตถ ตตถ วตุตนเยเนว เวทิตพุพํ ๑

อฆโคจจเก ยสฺส สํวิชฺชนติ ตํ วฏฺฐสฺมีเยว โอมฺหนฺติ (๒)
โอสีทาเปนฺตีติ โอมฺมา ๑ อารมฺมณํ กตฺวา อติกฺกมฺนียโต
โอมฺเมหิ อติกฺกमितพุพาติ โอมฺนินยา ๑ โอมฺมานํ อารมฺมณชฺมมาเอว
เวทิตพุพา ๑

โยคโคจจเก ยสฺส (๓) สํวิชฺชนติ ตํ (๓) วฏฺฐสฺมี โยเชนฺตีติ
โยคา ๑ โยคนินยา โอมฺนินยา วิย เวทิตพุพา ๑

๑. สํโยชนสํวทฺธเนน ๑ สํโยชนสมฺพนฺชเนน ๑

๒. ม. โอมฺหนฺติ ๑ ๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 142

นัวรรณโคจณเก จิตต์ นัวรรณติ ปรีโยนทุชนุตติ นัวรรณา ฯ
นัวรรณยา สณโชนินยา วีย เวทิตพพา ฯ

ปรัมมาสโคจณเก ฆมมานัน ยถาภูตัง อนิจจาทีอาการัง
อติกกมิตวา นัจจนติ อาทีวเสน ปวตตมานา ปรีโต อามสนุตติ
ปรัมมาสา ฯ ปรัมมาเสหิ อารมมณกรณวเสน ปรัมภูจตตา
ปรัมภูจจา ฯ

มหนตรทุเกสุ อารมมณัน อคคเหตุวา อปปวตติโต สห
อารมมณณาติ สารมมณา ฯ นคฺถิ เอเตสํ อารมมณนติ
อนารมมณา ฯ จินตตนตฺเถน จิตฺตา วิจิตตตฺเถน วา จิตฺตา ฯ
อวิปฺปโยควเสน เจตสิ นียุตฺตาติ เจตสิกา ฯ นัรณตรภาวูป-
กมนตาย อูปฺปาทโต ยาว ภงฺกา จิตฺเตน สํสญฺจาติ จิตฺต-
สํสญฺจา ฯ เอกโต วตตมานาปี นัรณตรภาวํ อนูปกมนตาย
จิตฺเตน วิสํสญฺจาติ จิตฺตวิสํสญฺจา ฯ สมญฺจหนติ เอเตนาติ
สมญฺจจันัน จิตฺตํ สมญฺจจันัน เอเตสนนติ จิตฺตสมญฺจจันานา ฯ
สห ภวนุตติ สหฺกฺโน จิตฺเตน สหฺกฺโน จิตฺตสหฺกฺโน ฯ
อนุปรีวตตฺนุตติ อนุปรีวตติโน ฯ ก็ อนุปรีวตตฺนติ จิตฺตํ ฯ
จิตฺตสฺส อนุปรีวตติโน จิตฺตานุปรีวตติโน ฯ จิตฺตสํสญฺจา จ เต
จิตฺตสมญฺจจันานาเยว จาติ จิตฺตสํสญฺจสมญฺจจันานา ฯ จิตฺตสํสญฺจา
จ เต จิตฺตสมญฺจจันานา จ จิตฺตสหฺกฺโนเอว จาติ จิตฺตสํสญฺจ-
สมญฺจจันสหฺกฺโน ฯ จิตฺตสํสญฺจา จ เต จิตฺตสมญฺจจันานา จ

เล่มที่ 46 มาติกาฯ อนุப்புพทวณณา หน้า 143

จิตฺตานุปริวตฺติโนเอว จาติ จิตฺตสํสฺกฺรสมฺภฺจานานุปริวตฺติโน ฯ
เสธานี สพฺพทานิ วุตฺตปทานิ ปฏิกฺเขปวเสน เวทิตฺตพฺพานิ ฯ
อชฺมตฺตชฺมตฺตํ สนฺธาย อชฺมตฺตตฺติเก วุตฺตวเสน อชฺมตฺตาว
อชฺมตฺติกา ฯ ตโต พหิภูตฺติ พหิรา ฯ อุปาทิยนฺเตว ภูตานิ
น ภูตา วิย อุปาทายนฺตฺติ อุปาทา ฯ น อุปาทิยนฺเตวาทิ อุปาทา (๑) ฯ

อุปาทานโคจฺจเก ภูตํ อาทิยนฺตฺติ อุปาทานา ฯ ทพฺหคฺคากํ
คณฺหนตฺติ อตฺถโ ๑ ตโต อณฺเณ โน อุปาทานา ฯ

กิลเสโคจฺจเก สงฺกิลิฏฺจตฺติเก วุตฺตนเยเนว อตฺถโ
เวทิตฺตพฺโป ฯ

ปฏฺจิทฺเทสุ กามเ อวฺจรณฺตฺติ กามาวจฺรา ฯ รุเป อวฺจรณฺตฺติ
รูปาวจฺรา ฯ อรูปเ อวฺจรณฺตฺติ อรูปาวจฺรา ฯ อยมตฺถ สงฺเขโป ฯ
วิตฺถารो ปน ปฺรโต อาวึภวิสฺสตี ฯ เตภูมิกวภูเ ปฺรียาปฺนฺนา
อนฺโตคฺธาติ ปฺรียาปฺนฺนา ฯ ตสฺมี น ปฺรียาปฺนฺนาติ อปฺรียา-
ปฺนฺนา ฯ วภูมฺมํ ฌินฺทิตฺวา นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา วภูมฺโต
นียฺยนฺตฺติ นียฺยานิกา ฯ อิมินา ลกฺขณฺน น นียฺยนฺตฺติ
อนียฺยานิกา ฯ จุตฺติยา วา อตฺตโน วา ปวตฺติยา อนนฺตรํ
ผลทาเนน นียตฺตฺตา นียตา ฯ ตถา อนียตฺตฺตา อนียตา ฯ
อณฺเณ ฐมฺเม อุตฺตรนฺติ ปชฺหนตฺติ อุตฺตรา อตฺตานํ อุตฺตริตฺตํ

๑. ม. โน อุปาทา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 144

สมตฺเถหิ สห อุตฺตเรหิติ สอุตฺตราฯ นตฺถิ เอเตสํ อุตฺตราติ
อนุตฺตราฯ รณนฺติ เอเตหิติ รณาฯ เขหิ อภิกฺขตา สตฺตา
นानปฺปการเณ กนฺทนฺติ ปรีเทวนฺติ เตสํ ราคาทีนํ เอตํ
อริวจันํฯ สมปฺโยควเสน ปหานกภูจตาวเสน จ สห รณฺเหหิติ
สธรรณาฯ เตนากาเรน นตฺถิเอเตสํ รณาติ อสรณาฯ

สฺตฺตฺตฺนตฺติกทฺกมาติกาปทวณณา

สฺตฺตฺตฺนตฺติกทฺเกสฺ สมปฺโยควเสน วิชฺขํ ภษนฺตีติ วิชฺชา-
ภาคิโนฯ วิชฺชาภาเค วิชฺชาโกภุจาสเ วตฺตฺนตฺตีติปิ วิชฺชา-
ภาคิโนฯ ตตฺถ วิปสฺสนาณานํ มโนมยิทฺธิ น อภิลุณฺหาติ
อภุจ วิชฺชาฯ ปุริเมน อตฺถเณ ตาหิ สมปฺยุตฺตา ฐมฺมาติ (๑)
วิชฺชาภาคิโน ปจฺฉิเมน อตฺถเณ ตาสฺ ยากาจิ เอกา วิชฺชา
วิชฺชา (๒)ฯ เสสา วิชฺชาโย วิชฺชาภาคิโนติ เอวํ วิชฺชาปี วิชฺชาย
สมปฺยุตฺตฐมฺมาปี วิชฺชาภาคิโนเตวเว เวทิตพฺพาฯ อธิ ปน
สมปฺยุตฺตฐมฺมา จ อธิปฺเปตาฯ สมปฺโยควเสน อวิชฺขํ ภษนฺตีติ
อวิชฺชาภาคิโนฯ อวิชฺชาภาเค อวิชฺชาโกภุจาสเ วตฺตฺนตฺตีติปิ
อวิชฺชาภาคิโนฯ ตตฺถ ทุภุชปฺปฏิจฺฉาทกตโม สมุทฺยาทีปฺปฏิจฺฉาท-
กนฺติ จตฺสโส อวิชฺชาฯ ปุริเมนเยเนว ตาหิ สมปฺยุตฺตา ฐมฺมาปี
อวิชฺชาภาคิโนฯ [๓] ตาสฺ ยากาจิ เอกา อวิชฺชา อวิชฺชาฯ
๑ ม. ฉินฺทนฺตา ๒ ม. ผลทาน ๓ ม. เอกา วิชฺชา

เล่มที่ 46 มาติกาย อนุப்புพพทวณณา หน้า 145

เสสา อวิชาภาคิโนติ เอว อวิชาปี อวิชาย สมฺปยุตฺต-
ชมฺมาปี อวิชาภาคิโนเตว เวทิตพฺพา ฯ อธิ ปน สมฺปยุตฺต-
ชมฺมาว อธิปฺเปตา ฯ

ปฺน อนชฺโฆตฺตรณภาเวน (๑) กิเลสฺนุการิ วิทฺธิเสตฺถุ
อสมตฺตตาย วิชฺช อุปฺมา เอเตสนฺติ วิชฺชูปฺมา ฯ นิสเสส-
วิทฺธิสนสมตฺตตาย วชิริ อุปฺมา เอเตสนฺติ วชิรูปฺมา ฯ พาเลสฺ
จิตตฺตา ยตฺถ จิตฺตา ตฺวูปจารเณ พาลา ฯ ปณฺหิตฺเตสฺ จิตตฺตา
ปณฺหิตฺตา ฯ พาลกรณตฺตา (๒) วา พาลา ฯ ปณฺหิตกรณตฺตา (๓)
วา ปณฺหิตฺตา ฯ กณฺหาติ กาพกา จิตฺตสฺส อปฺกสฺสร-
ภาวกรณา ฯ สุกฺกาติ โอทาทา ฯ จิตฺตสฺส ปฺกสฺสรภาวกรณา ฯ
กณฺหาภิชาติเหตุโต วา กณฺหา ฯ สุกฺกาภิชาติเหตุโต วา
สุกฺกา ฯ อธิ เจว สมฺปฺราเย จ ตปฺนตีติ (๔) ตปฺนียา ฯ น
ตปฺนียา อตปฺนียา ฯ

อริวจนฺตฺกาทโย ตโย อตฺถโต นิมนฺนากรณา ฯ
พฺยลฺขณเมเวตฺถ นานํ สิริวฑฺฒโก ธนวฑฺฒโกติ อาทโย हि
อริวจนฺตฺตเมว อธิการิ กตฺวา ปวตฺตา อริวจนฺนา นาม ฯ
อริวจนานํ ปถา อริวจนปถา ฯ อภิสงฺขโรนฺตีติ โข ภิกฺขเว
ตสฺมา สงฺขาราติ วุจฺจตีติ (๕) เอว วิตฺถาเรตฺวา สเหตุกํ
กตฺวา วุจฺจมานา อภิลาปา นิรุตฺติ นาม ฯ นิรุตฺตีนํ ปถา
๑. ม. อนชฺโฆตฺตรณภาเวน ฯ ๒. ม. พาลกรณตฺตา ฯ
๓. ม. ปณฺหิตกรณตฺตา ฯ ๔. ม. ตปฺนตีติ ฯ
๕. ตี. ข. ๑๓/๑๕๕/๑๐๖ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณิวัฒนา หน้า 146

นิรุติปลา ฯ ตกโก วิตกโก สงกโปปติ (๑) เอว เตน เตน
ปกาเรน ฌาปนโต ปญฺจตฺติ นาม ปญฺจตฺตินํ ปถา
ปญฺจตฺติปลา ฯ เอตถ จ เอกํ ทุกํ วตฺวาปี อิตเรสํ วจเน
ปโยชนํ เหตุโคจฺจเก วุตฺตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ

นามรูปทฺเฐ นามกรณญฺเฐน นมนตฺเถน นามนตฺเถน วา
นามํ ฯ รูปปฺนตฺเถน รูปํ ฯ อยมตฺถ สงฺเขโป ฯ วิตฺถาโร ปน
นาม นิกฺเขปกณฺเฑ อาวีกวิสฺสติ ฯ อวิขฺชาติ ทฺกฺขาทีสุ
อญฺญาณํ ฯ ภาตฺตฺมหาติ ภาตฺตฺถนา ฯ ภาตฺตฺทิจฺฉิ ภาโว วุจฺจติ
สฺสสฺสํ สฺสสฺสวเสน อุปฺปชฺชนทฺธิญฺจํ ฯ วิภวทฺธิญฺจิจฺฉิ วิภโว วุจฺจติ
อฺจฺจเนโท (๒) อฺจฺจเนทวเสน อุปฺปชฺชนทฺธิญฺจํ ฯ สฺสสฺสโต อตฺตา จ
โลโก จาติ ปวตฺตา ทฺธิญฺจํ สฺสสฺสทฺธิญฺจํ ฯ อฺจฺจนิชฺชิสฺสตีติ
ปวตฺตา ทฺธิญฺจํ อฺจฺจเนททฺธิญฺจํ ฯ อนตฺวาติ ปวตฺตา ทฺธิญฺจํ อนตฺวา-
ทฺธิญฺจํ ฯ อนนตฺวาติ ปวตฺตา ทฺธิญฺจํ อนนตฺวาทฺธิญฺจํ ฯ ปฺพพฺพนตฺ
อนุคฺตา ทฺธิญฺจํ ปฺพพฺพนตฺตานุทฺธิญฺจํ ฯ อปรนตฺ อนุคฺตา ทฺธิญฺจํ
อปรนตฺตานุทฺธิญฺจํ ฯ อหิริกนฺติ ยํ น หิริยติ หิริยิตพฺเพนาติ (๓)
เอว วิตฺถาริตา นิลฺลชฺชตา ฯ อโนตฺตปฺปนฺติ ยํ น โอตฺตปฺปติ
โอตฺตปฺปิตพฺเพนาติ เอว วิตฺถาริตโต อภายนกกอากาโร ฯ หิริยนา
หิริ ฯ โอตฺตปฺปนา โอตฺตปฺปํ ฯ โทวจฺจสฺสตาทีสุ ทฺกฺขํ วโจ
เอตฺสมี วิปฺปฏิภูจกถาหิมฺหิ วิปฺจฺจนิกฺสาเต อนาทเร ปฺคฺคฺเตติ

๑. อภ.สง. ๓๔/๒๒/๑๑ ฯ ๒. ม. อฺจฺจเนทํ ฯ

๓. อภ. สง. ๓๔/๘๕๐/๓๒๕ ฯ

เล่มที่ 46 มาติกาย อนุப்புพพทวณณา หน้า 147

ทพพโจ ๑ ตสฺส กมฺมํ โทวจสฺสํ ๑ ตสฺส ภาโว โทวจสฺสตา ๑
ปาปา อสฺสทุทธาโย ปุคฺคลาเอตสฺส มิตฺตาทิ ปาปมิตฺโต ๑
ตสฺส ภาโว ปาปมิตฺตตา ๑ โสวจสฺสตา จ กลฺยาณมิตฺตตา
จ วุตฺตปฏิปกฺขนเยเนว เวทิตพฺพา ๑

ปลฺลจปี อาปตฺติกฺขนฺธา อาปตฺติโย สตฺตปี อาปตฺติกฺขนฺธา
อาปตฺติโยติ (๑) เอวํ วุตฺตาสฺส อาปตฺตีสฺส กุสฺลภาโว อาปตฺติ-
กุสฺลตา ๑ ตาหิ อาปตฺตีหิ วุฏฺฏาเน กุสฺลภาโว อาปตฺติวุฏฺฏาเน-
กุสฺลตา ๑ สฺมาปตฺตีสฺส กุสฺลภาโว สฺมาปตฺติกุสฺลตา ๑ สฺมาปตฺตินํ
อปฺปนาปริจฺเจทปลฺลญาเยตํ อธิวจัน ๑ สฺมาปตฺตีหิ วุฏฺฏาเน
กุสฺลภาโว สฺมาปตฺติวุฏฺฏาเนกุสฺลตา ๑ อฏฺฐารสฺส ชาตฺตฺส กุสฺล-
ภาโว ชาตฺตฺกุสฺลตา ๑ ตาสํเยว ชาตฺตฺนํ มนสิกาเร กุสฺลภาโว
มนสิการกุสฺลตา ๑ จกฺขายตนาทิสฺส กุสฺลภาโว อายตฺนกุสฺลตา ๑
ทฺวาทสงฺเค ปฏิจฺจสมฺบุปฺปาเท กุสฺลภาโว ปฏิจฺจสมฺบุปฺปา-
กุสฺลตา ๑ ตสฺมึ ตสฺมึ จาเน กุสฺลภาโว จานกุสฺลตา ๑ จานนฺติ
การณํ วุจฺจติ ๑ ตสฺมึ หิ จาเน ตทายตฺตวุตฺติตฺตาย ผลํ
ติฏฺฐจฺติ นาม ตสฺมา จานนฺติ วุตฺตํ ๑ อจาเนสฺส กุสฺลภาโว
อจาเนกุสฺลตา ๑

อุชฺฐโน (๒) ภาโว อาชฺชโว ๑ มฺหฺฐโน ภาโว มฺหฺฐโว (๒) ๑
อธิวาทสนสงฺขาโต ขมนภาโว ขนฺติ ๑ สฺรตสฺส ภาโว โสฺรจฺจํ ๑
๑. อภิ. สจฺ. ๓๔/๘๕๔/๓๓๐ ๑ ๒. ม. อุชฺฐภาโว อชฺชโว ๑
มฺหฺฐโว ๑

สมุโหมทกมุตทภาวสงขาโต สขิลภาโว สาขลย์ ฯ ยถา ปเรหิ
สทฐี อตุตโน ฉิทุท น โหติ เอว ทุมามิเสหิ ปฏิสนุถรณั
ปฏิสนุถาโร ฯ อินุทริยสัวรเกทสงขาโต มนจฺญญเจสุ อินุทริเยสุ
อคุตฺตทวารภาโว อินุทริเยสุ อคุตฺตทวารตา ฯ ปฏิกุคฺคหณปริโกค-
วเสน โภชเน มตฺตํ อชานนภาโว โภชเน อมตฺตตฺตฺตฺตฺต ฯ
อนนฺตรทฺโถ วุตฺตปฏฺฐิปกฺขวเสน เวทิตฺตฺตฺตฺต ฯ สติวิปฺปวาส-
สงขาโต มุญฺจสฺสตีสุส ภาโว มุญฺจสฺสจฺจํ ฯ อสมฺปชานภาโว
อสมฺปชณฺณํ ฯ สรตีตี สติ ฯ สมฺปชานาตีตี สมฺปชณฺณํ ฯ
อปฺปฏฺฐิสงฺขานเ อกมฺปนฺนุเจเน ปฏฺฐิสงฺขานสงฺขาทํ พลั ปฏฺฐิสงฺขาน-
พลั ฯ วิริยสีเสน สตฺตฺตโปชณฺงเก ภาเวเนตฺตฺตฺต อฺปฺปนฺนพลั
ภาวนาพลั ฯ ปจฺจนิกฺกมฺเม สเมตีตี สมโถ ฯ อนิจฺจาทิวเสน
วิวิเรน อากาเรน ปสฺสตีตี วิปสฺสนา ฯ สมโถว ตํ อากาเร
คเหตุวา ปฺน ปวตฺเตตฺตฺตฺตฺต ปจฺมสฺส นิมิตฺตวเสน สมถ-
นิมิตฺตํ ฯ ปคฺคาหนิมิตฺเตปี เอเสว นโย ฯ สมฺปยุตฺตมฺเม
ปคฺคณฺหตีตี ปคฺคาโห ฯ น วิกฺขิปตีตี อวิกฺเขโป ฯ

สีลวินาสิกา(๑) อสัวรสงฆาตา สีลสฺส วิปตฺติ สีลวิปตฺติ ฯ
สมฺมาทิกฺกุจฺจวินาสิกา(๒) มิจฺฉาทิกฺกุจฺจสงฆาตา ทิกฺกุจฺจา วิปตฺติ ทิกฺกุจฺจ-
วิปตฺติ ฯ โสฺรจฺจเมว สีลสฺส สมฺปาทนโต สีลสฺส ปรีปฺรณโต
สีลสฺส สมฺปาทาตี สีลสมฺปทา ฯ ทิกฺกุจฺจปารีปฺรณฺตํ ฌานั ทิกฺกุจฺจา
๑. ม. สีลวินาสิกา ฯ ๒. ม. สมฺมาทิกฺกุจฺจวินาสิกา ฯ

เล่มที่ 46 มาติกาฯ อนุப்புพทวณณา หน้า 149

สมปทาติ ทิฏฺฐิสมปทาฯ วิสุทฺธิภาวปฺปตฺตา (๑) สีลสงฺฆาตา สีลสฺส
วิสุทฺธิ สีลวิสุทฺธิฯ นิพฺพานสงฺฆาตํ วิสุทฺธิ ปาเปตฺตํ สมตฺถา
ทสฺสนสงฺฆาตา ทิฏฺฐิยา วิสุทฺธิติ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิฯ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ
โฆ ปน ยถาทิฏฺฐิสฺส จ ปธานนฺติ กมฺมสฺส กตถาณาทิสงฺฆาตา
ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ เจว ยถาทิฏฺฐิสฺส จ อนุรูปฺทิสฺส กฺลฺยาณ-
ทิฏฺฐิสฺส ตํสมปฺยตฺตเมว ปธานํฯ สํเวโคติ ชาติอาทีนํ ปฏฺิจจ
อุปฺปนฺนภยสงฺฆาตํ สํเวชนํ (๒)ฯ สํเวชนิยฺญจानนฺติ สํเวคชนกํ ชาติ-
อาทิการณํฯ สํวิกุสฺส จ โยนิโสปธานนฺติ เอวํ สํเวคชา-
ตสฺส อุบายปฺปธานํฯ อสนฺตฺตฺตฺตา จ กุสเลสุ ธรรมเมสฺสติ กุสล-
ธรรมปฺรเณ อสนฺตฺตฺตฺตฺตาโวฯ อปฺปฏฺิวานิตา จ ปธานสฺมินฺติ
อรหตฺตํ อปฺตฺวา ปธานสฺมี อนิวตฺตฺนตา จ อโนสฺสกฺกนตาฯ
วิชฺชานนโต วิชฺชาฯ วิมฺจฺจนโต วิมฺตฺติฯ ขเย ฌาณนฺติ-
กิลฺลสฺส กฺขยเกร อริยมกฺเค ฌาณํฯ อนุปฺปาเท ฌาณนฺติ
ปฏฺิสนฺธิวเสน อนุปฺปาทภูเต ตํตํมกฺควชฺสมกิลฺลสฺสํ อนุปฺปาท-
ปริโยसानเ อนุปฺปนฺเน อริยผล ฌาณํฯ อยํ มาติกาฯ อนุ-
ப்புพทวณณาฯ

ทุกมาติกาปทวณณา นิฏฺฐิตาฯ

๑. ม. วิสุทฺธิภาวํ สมปฺตฺตาฯ ๒. ม. สํวิชฺชนํฯ

จิตตูปปาภณวณณา (๑)

กามาวจรกุสลาภณวณณา

อิทานิ ยถานิกุจิตตตาย มาติกาย สงคหิตะ ฐมเม ปภะทโต
ทสเสตุ กตเม ฐมา กุสลาติ อิทั ปทภาชนีย อารทุธิ ๑
ตตถ ยเทต ยสุมิ สมเย กามาวจริ กุสลัม จิตตัม อุปปนณัม
โหตีติ ปจัม กามาวจริ กุสลัม ทสตีติ ๑ ตสส ตาว นิตุเทเส
ฐมมววฏฐานวาโร สงคหวาโร สุลลตวาโรติ ตโย มหาวารา
โหนติ ๑ เตสุ ฐมมววฏฐานวาโร อุทเทสนิตุเทสวเสน ทูริชา
จิตโต ๑ เตสุ อุทเทสวารสส ปุจฐาสมยนิทุเทโส ฐมมทุเทโส
อปปนาติ จตทาโร ปริจเจทา ๑ เตสุ กตเม ฐมา กุสลาติ
อัย ปุจฐา นาม ๑ ยสุมิ สมเย กามาวจริ กุสลัม จิตตัม
อปปนณัม โหติ ๑เป ๑ ตสุมิ สมเยติ อัย สมยนิทุเทโส
นาม ๑ สสโส โหติ ๑เป ๑ อวิกุเขโป โหตีติ อัย ฐมม-
นิทุเทโส นาม ๑ เย วา ปน ตสุมิ สมเย อญญะปิ อคฺติ
ปฏิจจสมุปปนนา อรูปิน ฐมา อิม ฐมา กุสลาติ อัย
อปปนา นาม ๑

เอว จตุหิ ปริจเจเทหิ จิตสส อุทเทสวารสส ยวายิ
ปจโม ปุจฐาปริจเจโท ๑ ตตถ กตเม ฐมา กุสลาติ อัย
๑. ม. กามาวจรกุสลาภณวณณา ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 151

กเถตุกมยตาปจญา ฯ ปญจวิธา หิ ปจญา อทัญจโชตนาปจญา
ทัญจัสสนุทนาปจญา วิมตัจเจทนาปจญา อนุมตูปจญา กเถตุ-
กมยตาปจญาติ ฯ เอตาส์ อิทํ นานตุตํ

กตมา อทัญจโชตนาปจญา(๑) ปกตिया ลกขณํ อญญาตํ
โหติ อทัญจํ อตุลิตํ อติริตํ อวิญจํ อวิภาวิตํ ตสฺส ญาณาย
ทสฺสนาย ตุลนาย ตีรณาย วิญญาตยา (๒) วิภาวนตฺตยาตยา ปญหํ
ปจฺจติ ฯ อยํ อทัญจโชตนาปจญา ฯ

กตมา ทัญจัสสนุทนาปจญา ปกตिया ลกขณํ ญาตํ
โหติ ทัญจํ ตฺลิตํ ตีริตํ วิญจํ วิภาวิตํ โส อญญาเนหิ ปญฺชิตฺเตหิ
สทฺฐี สฺสนุทตฺตยาตยา ปญหํ ปจฺจติ ฯ อยํ ทัญจัสสนุทนาปจญา ฯ

กตมา วิมตัจเจทนาปจญา ฯ ปกตिया สฺสยํ ปกฺขนฺโต (๓)
โหติ วิมตฺตี ปกฺขนฺโต เทวพฺพหคชาโต เอวํ นฺ โข นนฺ
โฆ กิณฺนุ โฆ กถนฺนุ โขติ โส วิมตัจเจทตฺตยาตยา ปญหํ
ปจฺจติ ฯ อยํ วิมตัจเจทนาปจญา ฯ

กตมา อนุมตูปจญา ฯ ภคฺวา ภิกฺขุณฺโณ อนุมตฺติยา ปญหํ
ปจฺจติ ตํ ก็ มญฺญถ ภิกฺขเว รุปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ
วาติ อนิจฺจํ ภนฺเต ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สฺขํ วาติ
ทุกฺขํ ภนฺเต ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ กลฺลํ นฺ

๑. ข. มหา. ๒๕/๓๐๐/๔๐๕ ฯ พ. จุฬ. ๓๐/๑๒๒/๔๗ ฯ

๒. ม. วิญจตฺตยาตยา ฯ ๓. ม. สฺสยปกฺขนฺโต ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 152

ตัม สมนุปลุสตีตุ เอตัม มม เอโสหสมฺมิ เอโส เม อตฺตาคี

โน เหนตัม ภาณเตติ ฯ อัย อญฺมตีปฺจญา ฯ

กตมา กเถตุกมฺยตาปฺจญา ภควา ภิกฺขุณฺโณ กเถตุ-
กมฺยตาย ปญฺหํ ปฺจจฺจตี จตฺตารอเม ภิกฺขเว สตีปฺจฺจญา
กตเม จตฺตารอติ ฯ (๒) อัย กเถตุกมฺยตาปฺจฺจจตี ฯ

ตตฺถ พุทฺธานํ ปฺริมา ติสฺโส ปฺจฺจญา นตฺถิ กสฺมา ฯ
พุทฺธานํ หิ ติสฺส อทฺธาสุ กิลฺยจิ สงฺขตํ อทฺธาวินิมฺตตํ วา
อสงฺขตํ อทฺธิฏฺฐํ (๓) อโชติตํ อตฺถิตํ อตีริตํ อวิฏฺฐํ อวิภาวิทํ นาม
นตฺถิ ฯ เตน เตสํ อทฺธิฏฺฐโชนาปฺจฺจญา นตฺถิ ฯ ยํ ปน
ภควตา อตฺตโน ญาเณน ปฏฺวิวิทฺธํ ฯ ตสฺส อญฺเณน สมนเณ
วา พฺรหฺมเณน วา เทเวณ วา มารเณ วา พฺรหฺมญา
วา สทฺธี สํสนฺทนกิจฺจํ นตฺถิ ฯ เตนสฺส ทิฏฺฐสํสนฺทนา-
ปฺจฺจญา นตฺถิ ฯ ยสฺมา ปเนส อกถํกถิ ตินฺณวิจิกฺกโณ สพฺพ-
ธมฺเมสุ วิหตสํสโย ฯ เตนสฺส วิมตฺติจฺเจทนา ปฺจฺจญา นตฺถิ ฯ
อิตฺรา ปน เทว ปฺจฺจญา ภควโต อตฺถิ ฯ ตาสุ อัย กเถตุ-
กมฺยตาปฺจฺจจตี เวทิตพฺพา ฯ

ตตฺถ กตเมติ ปเทน นิตฺทิสิตพฺพธมฺเมสุ (๔) ปฺจฺจจตี ฯ ฐมฺมา
กุสลาตี หิ วจฺนมตฺเตน กิ กตา กิ วา กโรนฺตีติ น

๑. วิ. มหา. ๔/๒๑/๒๖ ฯ สํ. ข. ๑๗/๑๕๒/๑๐๑ ฯ

๒. ที. มหา. ๑๐/๒๗๓/๓๒๕ ฯ ๓. ม. อทฺธิฏฺฐํ อนญฺญาตํ ฯ

๔. ม. นิตฺทิสิตพฺพธมฺเม ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 153

สกุภา ภาตุ ๆ กตเมติ วุตเต ปน เนสิ ปุญญาโว
ปญญาติ ๆ เตน วุตติ กตเมติ ปเทน นิททิสิตัพพชเมสุ
ปุจจตีติ ๆ ชมมา กุสลาติ ปททวเณน ปุจญาช ปุญจชเม
ทสเสติ ๆ เตสิ อตุโถ เหญจา ปกาสิโตเอว ๆ

กสฺมา ปเนตถ มาติกาย วีย กุสลา ชมมาติ อวตฺวา
ชมมา กุสลาติ ปทานุกุโม กโตติ ๆ ปเภทโต ชมมานํ เทสนํ
ทีเปตฺวา ปเภทวนฺตํ ทสฺสนตฺถํ ๆ อิมสฺมี หิ อภิชฺเม ชมมา
เทเสตพฺพา ๆ เต จ กุสลาทีหิ ปเภทเทหิ อนेกปฺเภทา ตสฺมา
ชมมาเอว อิชฺ เทเสตพฺพา นายํ โวหารเทสนา เต จ
อนेกปฺเภทโต เทเสตพฺพา น ชมมตฺตโต ๆ ปเภทโต หิ
เทสนา ฆนวินิพฺโกลกปฺภิสฺมภิทาณาณาหา โหตีติ ๆ กุสลา
ชมมาติ เอวํ ปเภทโต ชมมานํ เทสนํ ทีเปตฺวา อิทานิ
เย เตน ปเภทเณ เทเสตพฺพา ชมมา เต ทสฺเสตุ อัยํ กตเม
ชมมา กุสลาติ ปทานุกุโม กโตติ เวทิตพฺโพ ๆ ปเภทวนฺเตสุ
หิ ทสฺสีเตสุ ปเภทो ทสฺสียมาโน ยุชฺชติ สุวัญญโย จ
โหตีติ ๆ

อิทานิ ยสฺมี สมเย กามาวจฺริ กุสลํ จิตฺตุนฺติ เอตถ

สมเย นิททิสิ จิตฺตํ จิตฺเตน สมยํ มุนิ

นियเมตฺวาน ทีเปตฺตุ ชมเม ตตฺถ ปเภทโต ๆ

ยสฺมี สมเย กามาวจฺริ กุสลํ จิตฺตุนฺติ หิ นิททิสฺนโต

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 154

ภควา สมเย จิตตํ นิตฺติสึ ๑ กิการณา เตน สมยนิยมิเตน
จิตฺเตน ปรีโยसानเ ตสฺมี สมเยติ เอวํ สมยํ นิยมิตฺวา อถ
วิชฺชมานเปี สมยนาณตฺเต ยสฺมี สมเย จิตตํ โหติ ตสฺมีเยว
สมเย ผลสฺโส โหติ เวทนา โหตีติ เอวํ ตสฺมี จิตฺต นิยมิเต (๑)
สมเย เอเต สนฺตติสมฺมทกิจจารมฺมณฺณนวเสน ทฺรณฺุโพชปฺปเกเท
ผลสฺสเวทนาทโย ธรรมเ โพเชตฺตุนฺติ อตฺถโ ๑

อิทานิ ยสฺมี สมเยติอาทิสฺส อัย อนุปฺพุพฺพทวณฺณา ๑
ยสฺมินฺติ อนิยฺมโต ภูมฺมณิฑฺเตสฺส ๑ สมเยติ อนิยฺมณิฑฺติภูจ-
ปรีทีปนํ ๑ เอตฺตาวตา อนิยฺมโต สมโย นิตฺติภูจ โหติ ๑
ตตฺถ สมยสทฺโท

สมวาเย ขณฺ กาลเ สมฺมเห เหตุทิฏฺฐิจิสฺส
ปฏฺิลาเภ ปหานเ จ ปฏฺิเวเช จ ทิสฺสตี ๑

ตถาหิสฺส อปฺเปว นาม เสวปี อุปฺสงฺกเมยฺยยาม กาลณฺจ
สมยณฺจ อุปาทายาติ (๒) เอวมาทิสฺส สมวาโย อตฺถโ ๑ เอโกว จ
โย ภิกฺขเว ขณฺ จ สมโย จ พฺรหฺมจริยวาทายาติอาทิสฺส (๓)
ขณฺ ๑ อุณฺหสมโย ปรีพาหสมโยติอาทิสฺส (๔) กาลโ ๑ มหาสมโย
ปวนสฺมินฺติอาทิสฺส (๕) สมฺโห ๑ สมโยปี โข เต ภทฺทาลี
อปฺปฏิวิทฺโร อโหสิ ภควาปี โข สวตฺถึย วิหฺรติ ภควาปี

๑. ม. จิตฺตนิยมิเต ๑ ๒. ที. สี. ๕/๓๑๖/๒๕๑ ๑ ๓. อัง. อฏฺฐก.
๒๓/๑๑๕/๒๓๐ ๑ ๔. วิ. มหาวิ. ๒/๖๑๑/๓๕๕ ๑ ๕. ที. มหา.
๑๐/๒๓๖/๒๘๓ ๑

เล่มที่ 46 จิตตฺปปากณฺทวณณา หน้ 155

มํ ชานิสฺสตี ภาททาลี นาม ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย
 อปริปรุการีตี ฯ อยมฺปิ โข เต ภาททาลี สมโย อปฺปฏิวิทฺโฆ
 อโหสีตีอาทิสฺ (๑) เหตุ ฯ เตน โข ปน สมเยน อุกฺคาหมาโน
 ปริพฺพาชโก สมณฺมณฺฑิกาทฺตฺโต (๒) สมยฺปฺปวาทเก ตินฺนุทฺทาจเร
 เอกสาลเก มลฺลิกาย อารามे ปฏิวสตีตีอาทิสฺ (๓) ทิฏฺฐิ ฯ
 ทิฏฺฐเจ รมเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิกो
 อตฺถลภิสฺมยา ชีโร ปณฺฑิตฺโตติ ปวฺจจตีตี-
 อาทิสฺ (๔) ปฏิลาโก ฯ สมฺมามานาภิสฺมยา อนฺตมกาตี ทฺกฺขสฺสชาติ-
 อาทิสฺ (๕) ปหานํ ฯ ทฺกฺขสฺส ปิพนฺฑฺโจ สงฺขตฺตฺโจ สนฺตาปฺนฺโจ
 วิปริณามฺนฺโจ อภิสฺมยฺนฺโจตีอาทิสฺ ปฏิเวโร (๖) ฯ เอวมเนเกสฺ สมเยสฺ
 สมวาโย ชโณ กาลो สมฺโห เหตุเยว จ
 เอเต ปญฺจาปี วิญญฺเยยฺยา สมฺยา อิธ วิญญฺนา ฯ
 ยสฺมี สมเย กามาวจโร กุสลนฺตี อิมสฺมี หิ กุสลาทิกारे
 เตสฺ นวสฺ สมเยสฺ เอเต สมวาทโย ปญฺจ สมฺยา ปณฺฑิตฺเตน
 เวทิตฺตฺวา ฯ

เตสฺ ปจฺจยสามคฺติ สมวาโย ชโณ ปน
 เอโก จ นวโม ญฺเยโย จกฺกานิ จตฺโรปี วา ฯ
 ยา หิ เอสา สาธารณฺผลนฺิปฺพาทกตฺเตน สณฺจिता
 # ๑. ม. ม. ๑๓/๑๖๓/๑๖๕ ฯ ๒. ที. สมณฺมณฺฑิกาทฺตฺโต ฯ ๓. ม.ม.
 # ๑๓/๓๕๖/๓๔๒ ฯ ๔. ที. ๑๕/๓๘๐/๑๒๖ ฯ ๕. ม.ม. ๑๒/๑๕/-
 # ๒๐ ฯ ๖. ป. ๓๑/๕๔๕/๔๔๕ ฯ

ปัจจุยานัน สามคฺคิ ฯ ตา อิธ สมวาโยติ ฌาตพฺพา ฯ เอโก
จ โข ภิกฺขเว ขโณ จ สมโย จ พุรฺหมจฺริยวาสายาติ (๑)
เอวํ วุตฺโต ปน นวโม ขโณ เอโก ข โณติ เวทิตฺตพฺโพ ฯ ยานี
วา ปเนตานิ จตฺตาริมาณี ภิกฺขเว จกฺกานี เยหิ สมนฺนาคตานิ
เทวมนุสฺसानัน จตฺตจกฺกํ ปวตฺตตีติ (๒) เอตฺถ ปฏฺฐิรूपเทสวาโส
สปรฺปริสฺสูปสฺสโย อตฺตสมฺมาปณฺธิริ ปุพฺเพ จ กตฺตปฺลฺลตฺตาติ (๓)
จตฺตาริ จกฺกานี วุตฺตานิ ตานี วา (๖) เอกชฺฌํ กตฺวา โโอกาสฺกุเถน
ขโณติ เวทิตฺตพฺพานิ ฯ ตานี หิ จตฺตจกฺกานี กุสฺลุปฺปตฺติยา
โโอกาสฺกุตฺตานี ฯ เอวํ สมวายนฺจ ขณฺณจ ฌตฺวา อิตฺเรสุ

 ตํ ตํ อฺปปาทาย ปฺลฺลตฺตโต กาลอ โวหารมตฺตโก
 ปฺลฺลชฺช ฆสฺสสาทิธฺมมานัน สมฺโหติ วิภาวิโต ฯ

 จิตฺตกาลอ รูปกาลอติอาทินา นเยน ธฺมฺเม วา อตีโต
อนาคโตติอาทินา นเยน ธฺมฺมวุตฺตี วา วิชกาลอ อํกุรกาลอติ-
อาทินา นเยน ธฺมฺมปฏฺฐิปาฎี วา อฺปปาทกาลอ ชรกาลอติ-
อาทินา นเยน ธฺมฺมลกฺขณัน วา เวทิตฺตกาลอ (๕) สลฺยชานนกาลอติ-
อาทินา นเยน ธฺมฺมกิจฺจัน วา นฺหานกาลอ ปานกาลอติอาทินา
นเยน สตฺตกกิจฺจัน วา คมนกาลอ จานกาลอติอาทินา นเยน
อิริยาปถัน วา ปุพฺพโณหฺสายนฺหิตฺวารตฺตตีติอาทินา นเยน

๑. อ. อ. ภูจก. ๒๓/๑๑๕/๒๓๐ ฯ ๒. วตฺตีติ ฯ ๓. อ. จตฺตจก.
๒๑/๓๑/๔๑ ฯ ๔. ส. เอตานิ วา ปน ฯ ม. เอตานิ วา ฯ
๕. ม. เวทิตฺตกาลอ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณณา หน้า 157

จฺนฺทิมสฺสุรียาทิปริวตฺตํ วา อทฺตมาโส มาโสติอาทินา นเยน
อโหฺรตฺตาทิสฺงฺขาทํ กาลสฺสจฺยํ วาติ เอวํ ตํ ตํ อฺปาทาย
ปฺลฺยตฺตฺโต กาลโถ นาม ๑ โส ปเนส สภาวโถ อวิชฺชมานตฺตา
ปฺลฺยตฺตฺติมตฺตโกเอวาทิ เวทิตฺตฺตฺโป ๑ โย ปเนส ผสฺสเวทนาทินํ
ธมฺมานํ ปฺลฺยไซ โส อธิ สมฺมโหติ วิภาวิทฺ ๑ เอวํ กาลสฺมฺมฺหิปี
ตฺตฺวา อิตโร ปน

เหตุติ ปจฺจโย เจตฺถ (๑) ตสฺส ทฺวารวเสน วา
อนกภาโวปี วิญฺญฺเยโย ปจฺจยानํ วเสน วา ๑

เอตฺถ หิ ปจฺจโยว เหตุ นาม ตสฺส ทฺวารานํ วา
ปจฺจยानํ วา วเสน อนกภาโว เวทิตฺตฺตฺโป ๑ กถํ ๑
จกฺขุทฺวาราทิสฺสุ หิ อฺปฺปชฺชมานานํ จกฺขุวิญฺญาณาทินํ จกฺขุ-
รฺูปอาโลกมนสิการาทโย ปจฺจยา มหาปกรณฺจ เหตุปจฺจโยติ-
อาทินา นเยน จตฺตฺวิสติ ปจฺจยา วุตฺตา ๑ เตสฺสุ จเปตฺวา
วิปากปจฺจยญฺจ ปจฺจญาชาตปจฺจยญฺจ เสสา กุสฺลธมฺมานํ
ปจฺจยา โหนฺตฺติเยว ๑ เต สพฺเพปี อธิ เหตุติ อธิปฺเปตฺวา ๑
เอวมสฺส อิมินา ทฺวารวเสน วา ปจฺจยวเสน วา อนกภาโว
เวทิตฺตฺตฺโป ๑ เอวเมเต สมวายาทโย ปฺลฺยจ อตฺถา อธิ สมย-
สทฺเทน ปรีคฺคหิตาติ เวทิตฺตฺตฺปา ๑

กสฺมา ปน เอเตสฺсу ยงฺกิลฺยจฺจิ เอกํ อปรีคฺคเหตุวา สพฺเพสฺส

๑. ม. ปจฺจโยเวตฺถ ๑

ปริกคโห กโตติ เจ ๑ เตน เตน ตสฺส ตสฺส อตฺถวิเสสสฺส
ทีปนโต ๑ เอเตสุ หิ สมวายสงฺขาโต สมโย อนนฺกเหตุโต วุตฺตี
ทีเปติ ๑ เตน เอกการณวาโท ปฏฺิเสธิตโต โหติ ๑ สมวಾಯ
จ นาม สาธารณผลนฺิปฺพาทเน อญฺญมณฺเฑนเปกฺโข โหติ ตสฺมา
เอโก กตฺตนา นม นตฺถิตติ อิมมปิ อตฺถํ ทีเปติ ๑ สภาเวน
หิ การเก สติ การณนฺตราเปกฺขา อยฺยตฺตติ เอว เอกสฺส
กสฺสจฺจ การกสฺส อภาวทีปนเนน สยํ กตํ สุขทฺกฺขนฺนติอาทิ
ปฏฺิเสธิตโต โหติ ๑

ตตฺถ ลียา ยํ วุตฺตํ อนนฺกเหตุโต วุตฺตี ทีเปตีติ ตํ
น ยุตฺตํ ๑ กิการณา ๑ อสามคฺคิยํ อเหตุนฺนํ สามคฺคิยมฺปิ
อเหตุภาวาปตฺติโต น หิ เอกสฺมี อนนฺเช ทญฺฺจํ อสกโกนฺเต
อนนฺชตํ ปสฺสตีติ ๑ โน น ยุตฺตํ ๑ สาธารณผลนฺิปฺพาทกตฺเตน
จิตฺภาโว สามคฺคิ ๑ น อนนฺเกสํ สโมธานมตฺตํ ๑ น จ
อนนฺชานํ ทสฺสนํ นาม สาธารณผลํ ๑ กสฺมา ๑ อนนฺชเต
สตีปี ตสฺส อภาวโต ๑ จกฺขาทินํ ปน ตํ สาธารณผลํ เตสํ
ภาเว ภาวโต ๑ อสามคฺคิยํ อเหตุนฺนํปิจ สามคฺคิยํ เหตุภาโว
สิทฺุโร ๑ สุวายํ อสามคฺคิยํ ผลาภาเวน สามคฺคิยญฺจสฺส-
ภาเวน เวทิตฺพุโพ ๑ จกฺขาทินํ หิ เวกฺลฺเต จกฺขวิญฺญาณาทีนํ
อภาโว อเวกฺลฺเต จ ภาโว ปจฺจกฺขสิทฺุโร โลกสฺสาติ อยํ
ดาว สมวายสงฺขาเตน สมเยน อตฺถโถ ทีปีโต ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 159

โย ปเนส อฏฐหิ อกฺขณฺเหหิ วิวชฺชิตฺโต นวโม ขโณ
 ปฏฺฐิรูปเทสวาสาทิกโก จ จตฺตจกฺกสงฺขาโต โโอกาสฏฺเณน ขโณ
 วุตฺโต ฯ โส มนุสฺสจตฺตพฺพทฺฐปฺปาทสทฺทมฺมสฺสวณสมฺมาทิกฺกุจฺจิตฺตาทิกฺกั (๑)
 ขณฺสามคฺคิ วินา นตฺถิ ฯ มนุสฺสจตฺตาทินฺนํ จ กาณกจฺจโปปฺมาทึหิ
 ทฺลลภภาโว ฯ อิติ ขณฺสฺส ทฺลลภตฺตา สฺสฏฺฐจฺจตฺรํ ขณฺยจฺจตฺ
 โลกจฺจตฺตรชฺชมฺมานํ อุปการจฺจตฺตํ กุสฺลํ ทฺลลภเมว ฯ เอวเมเตสฺ
 ขณฺสงฺขาโต สมโย กุสฺลจฺจปฺปตฺติยา ทฺลลภภาวํ ทึเปติ ฯ เอว
 ทึเปนฺเตน จาเนน (๒) อธิคฺคขณฺนํ ขณฺยจฺจตฺตสฺส ตฺสฺส กุสฺลตฺสฺส
 อณฺุจฺจานเนน โมฆขณฺณํ กุรฺมณานํ ปฺมาทวิหาโร ปฏฺฐิเสทิตฺโต
 โหติ ฯ อยํ ขณฺสงฺขาเตน สมเยน อตฺโต ทึปิโต ฯ

โย ปเนตฺสฺส กุสฺลตฺสฺส จิตฺตตฺสฺส ปวตฺติกาโล นาม โหติ
 โส อติปริตฺโต สา จตฺสฺส อติปริตฺตตฺตา ยถา จ ภิกฺขเว
 ตฺสฺส ปุริสฺสฺส ชโว ยถา จ จนฺทิมสฺสุริยานํ ชโว ยถา
 จ ยา เทวตา จนฺทิมสฺสุริยานํ ปุโรโต ชาวนฺติ ตาสํ เทวตानํ
 ชโว ตโต (๓) สึฆตฺรํ อายุสงฺขารา จิยนฺตฺติ (๔) อิมสฺส สฺสจฺจตฺสฺส
 อฏฺฐจกฺกาวเสน เวทิตพฺพา ฯ ตตฺร หิ โส รุพชฺชิวินฺนทฺริยสฺส
 ตาว ปริตฺตโก กาโล วุตฺโต ฯ ยาว ปจฺจจฺจปฺปนฺนํ (๕) รุพํ ติกฺกุจฺจิตฺ
 ตาว โสพสจิตฺตานิ อุปฺปชฺชิตฺวา ภิชฺชชฺชนฺติ ฯ อิติ เตลลํ

๑. สึ. สมฺมาทิกฺกุจฺจิตฺตาทิกฺกั ฯ ม....สทฺทมฺมจฺจิตฺตาทิกฺกั ฯ ๒. ม. อนเนน ฯ
 # ๓. ม. ย. ตโต สึฆตโร ฯ ๔. สึ. นี ๑๖/๖๗๑/๓๑๐ ฯ ๕. สึ.
 # ปนฺุปฺปนฺนํ ฯ ม. ปนฺุปฺปนฺนํ ฯ

กาลปริตตตาย อุปมาปี นตฺถิ ๑ เตเนวาท ยาวณฺจิทฺถํ ภิกฺขเว
อุปมาปี น สุกฺรา ยาว สหุปริวตฺตํ จิตฺตุนฺติ (๑) ๑ เอวเมเตสุ
กาลสงฺขาโต สมโย กุสลจิตฺตปฺปวตฺตีกาลสฺส อติปริตตํ ทีเปติ ๑
เอวํ ทีเปเนเตน จานเนน อติปริตตกาลตาย วิชฺชุตฺตภาเสน (๒)
มุตตาวุณฺณํ วิย ทุปฺปปฏิวิทฺธิมฺหิ (๓) จิตฺตํ ตสฺมา เอตสฺส ปฏฺิเวเช
มหาอุสฺสาโห จ อาทโร จ กตฺตพฺโพติ โอวาโท ทินฺโน
โหติ ๑ อยํ กาลสงฺขาเตน สมเยน อตฺถโถ ทีปิตฺโต ๑

สมฺมุทสงฺขาโต ปน สมโย อนเนกสมฺปิ สหุปรฺตติ ทีเปติ ๑
ผลฺสสาทึนํ หิ ฌมฺมานํ ปุณฺโฆ สมฺโหติ วุตฺโต ๑ ตสฺมิมฺหจ
อุปฺปชฺชมานํ จิตฺตํ สห เตหิ ฌมฺเมหิ อุปฺปชฺชตีติ อนเนกํ
สหุปรฺตติ ทีปิตา ๑ เอวํ ทีเปเนเตน จานเนน เอกสฺเสว ฌมฺมสฺส
อุปฺปตฺติ ปฏฺิเสธิตา โหติ ๑ อยํ สมฺมุทสงฺขาเตน สมเยน อตฺถโถ
ทีปิตฺโต ๑

เหตุสงฺขาโต ปน สมโย ปรายตฺตวตฺติตฺตํ ทีเปติ ๑
ยสฺมี สมเยติ หิ ปทสฺส ยสฺมา ยมฺหิ เหตุมฺหิ สติ อุปฺปนํ
โหตีติ อยมตฺถโถ ๑ ตสฺมา เหตุมฺหิ สติ ปวตฺติตฺโต ปรายตฺต-
วตฺติตฺตา ทีปิตา ๑ เอวํ ทีเปเนเตน จานเนน ฌมฺมานํ วสวตฺติตฺตา-
ธิมานो ปฏฺิเสธิตฺโต โหติ ๑ อยํ เหตุสงฺขาเตน สมเยน อตฺถโถ
ทีปิตฺโต โหติ ๑

๑. อภฺ. เอกก. ๒๐/๔๕/๑๑ ๑ ๒. ม. วิชฺชุตฺตภาเสน ๑

๓. ม. ทุปฺปปฏิวิทฺธิมฺหิ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 161

ตตถ ยสุมี สมเขติ กาลสงขาทสส สมยสส วเสน
ยสุมี กาลเถติ อตุโธ ๑ สมุหสงขาทสส ยสุมี สมุเหติ ขณ-
สมวายเหตุสงขาทานัน ยสุมี ขณ สติ ยาย สามคฺคิยา สติ
ยมฺหิ เหตุยมฺหิ สติ กามาวจร กุสล จิตตฺ อุปฺปนฺน โหติ
ตสุมีเยว สติ ผสฺสาทโยปีติ อยมตุโธ เวทิตพุโพ ๑ อธิกรณํ
หิ กาลสงขาโต สมุหสงขาโต จ สมโย ๑ ตตถ วุตฺตธมฺมานนฺติ
อธิกรณวเสนตถ ภูมํ ๑ ขณสมวายเหตุสงขาทสส จ สมยสส
ภาเวน เตสํ ภาโว ลกฺขิยตีติ ภาเวน ภาวลกฺขณวเสนตถ
ภูมํ ๑

กามาวจรนฺติ กตเม ฐมฺมา กามาวจรา เหฏฺฐโต อวีจिनฺริยํ
ปริยนฺตํ กริตฺวา อฺปรโต ปฺรนิมฺมิตฺวสวตฺติเทเว อนฺโต กริตฺวาติ-
อาทินา(๑) นเยน วุตฺเตสุ กามาวจรธมฺเมสุ ปฺริยาปนฺน ๑ ตตฺรายนํ
วจนตุโธ อฺทานโต เทว กามา วตฺตุกาโม จ กิเลสกาโม
จ ๑ ตตถ กิเลสกาโม อตฺถโต ฉนฺนฺทราโค จ ๑ วตฺตุกาโม
เตภูมิกวภูมฺ ๑ กิเลสกาโม เจตฺถ กามเตตีติ กามो ๑ อิตโร
กามิยตีติ กามो ๑ ยสุมี ปน ปเทเส ทฺวิโรเปโส กามो
ปวตฺติวเสน อวจรตี ๑ โส จตฺนุนํ อปายานํ มนฺุสฺสานํ
ฉนฺนญจ เทวโลกานํ วเสน เอกาทสฺวิโร ปเทโส ๑ กามो
เอตถ อวจรตีติ กามาวจโร สสฺตถาวจโร วिय ๑ ยถา หิ
๑. อภ. สจ. ๓๔/๘๒๘/๓๒๔ ๑ ม. ปฺรนิมฺมิตฺวสวตฺตํ ปฺริยนฺตํ
กตฺวาติ ๑

ยสุมี ปเทเส สสตุปปริสา อวจรนติ ฯ โส วิชขมาเนสุปี
อญเณสุ ทวิปปทจตุปปเทสุ อวจรนเตสุ เตสํ อภิตกฺขิตตฺตา
สสตุดาวจโรเตว วุจฺจติ ฯ เอวํ วิชขมาเนสุปี อญเณสุ
รูปาวจราทีสุ ตตฺถ อวจรนเตสุ เตสํ อภิตกฺขิตตฺตา อัย ปเทโส
กามาวจโรเตว วุจฺจติ ฯ สุวายํ ยถารูปกโว รุปํ เอวํ
อุตฺตรปเท โลปี (๑) กตฺวา กาโมเตว วุจฺจติ ฯ เอวมิทํ จิตฺตํ
อิมสุมี เอกาทสฺสพเทสสงฺขาเต กามे อวจรตีติ กามาวจโร ฯ

กิญฺจาปี หิ เอตํ รูปารูปกเวสุปี อวจรนติ ฯ ยถา ปน
สงฺกามे อวจรนโต สงฺกามาวจโรติ ลทฺธนาโม (๒) นาโก นคเร
จฺรนฺโตปี สงฺกามาวจโรเตว วุจฺจติ ฯ ถลชเล (๓) จรา จ พหุ
ปาณาทย (๓) อถเล อชเล จ จิตาปี ถลจฺจรา ชลจฺจราเตว
วุจฺจนติ ฯ เอวมิทํ อญฺญตฺถ อวจรนฺตํปี กามาวจรเมวาทิ
เวทิตพฺพํ ฯ อารมฺมณกรณวเสน วา เอตฺถ กาโม อวจรตีติปี
กามาวจโร ฯ กามญฺเจส รูปารูปาวจเรสุปี อวจรนติ ฯ ยถา ปน
วทตีติ วุจฺจโน มหิยํ เสตีติ มหิโสติ (๔) วุจฺจเต น [๕] ยตฺตกา
วทนฺติ มหิยํ วา เสนฺติ สพฺเพสํ ตํ นามํ โหติ ฯ เอวํ
สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ฯ อปีจ กามภวสงฺขาเต กามे ปฏฺฐิสฺนฺธี
อวจาเรตีติปี กามาวจโร ฯ

๑. ม. อุตฺตรปทโลปี ฯ ๒. ม. ลทฺธนามโก ฯ ๓. ม. ถลชลจฺจรา จ

ปาณา ฯ ๔. ม. มหิโสติ ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร สตฺตาติ ทิสฺสตีติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 163

กุสลนุติ กุจฉิตานัน สลนาทีหิ อตฺเถหิ กุสลํ ฯ อปีจ
อาโรคฺยกุณเณ อนวชฺชกุณเณ โกสลยสมภูตกุณเณ จ กุสลํ ฯ
ยเถว หิ กจฺจि นุ โภโต กุสลนุติ (๑) รูปกาเย อนาตุรตฺตาย
อเคลณฺเณน นิพฺพยชาติตฺตาย อาโรคฺยกุณเณ กุสลํ วุคฺคํ ฯ เอวํ
อรูปรหมเมว กิเลสชาติตฺตาย กิเลสเคลณฺณสฺส จ กิเลสพฺพยชาติโน
จ อภาเวน อาโรคฺยตฺเถน กุสลํ เวทิตพฺพํ ฯ กิเลสวชฺชสฺส
ปน กิเลสโทสสฺส กิเลสทรธสฺส จ อภาวา อนวชฺชตฺเถน
กุสลํ ฯ โกสลลํ วุจฺจติ ปญฺญา ฯ โกสลลโต สมภูตตฺตา
โกสลยสมภูตตฺเถน กุสลํ ฯ

ฅาณสมฺปยุตฺตํ ตาว เอวํ โหตุ ฅาณวิปฺยุตฺตํ โหติ
กถนุติ ฯ ตมปิ รุพฺหิสทฺเทน กุสลเมว ฯ ยถา หิ ตาล-
ปณฺเณหิ อกคฺวา กิลยชาติหิ กตมปิ ตํ สริกฺขตฺตา รุพฺหิ-
สทฺเทน ตาลปณฺณเตว วุจฺจติ ฯ เอวํ ฅาณวิปฺยุตฺตมปิ
กุสลนฺเตว เวทิตพฺพํ ฯ นิปฺปรียาเยน ปน ฅาณสมฺปยุตฺตํ
อาโรคฺยตฺเถน อนวชฺชตฺเถน โกสลยสมภูตกุณเณนาติ ติวิเรนปิ
กุสลนุติ นามํ ลภติ ฯ ฅาณวิปฺยุตฺตํ ทฺวิเรนเนว ฯ อิติ ยญจ
ชาติกปริยาเยน ยญจ พาทริกสุตฺตปริยาเยน ยญจ อภิธมฺม-
ปริยาเยน กุสลํ กถิตํ สพฺพนฺตฺนุติหิปี อตฺเถหิ อิมสฺมี จิตฺเต
ลพฺภติ ฯ

๑ พุ. ชา. ๒๓/๒๑๓๓/๔๓๓ ฯ พุ. ชา. ๒๘/๑๕๑/๖๑ ฯ

ตเทตฺถิ ลกฺขณาทิวเสณ อนนฺวชฺชสฺสขวิปាកลกฺขณํ อกฺกุสล-
วิทฺธฺสนฺรลํ โวทานปจฺจุปฺปญฺจานํ โยนิโสมนสํการปทฺทฺจฺจานํ
อนนฺวชฺชปทฺทฺจฺจานํ วา สวชฺชปฺปฏิปทฺทฺจฺจตา วา (๑) อนนฺวชฺช-
ลกฺขณเมว กุสลํ โวทานภวฺรลํ อฏฺฐวิปាកปจฺจุปฺปญฺจานํ ยถา-
วุตฺตปทฺทฺจฺจานเมว ฯ ลกฺขณาทิสฺสุ หิ เตลํ เตลํ ธรรมานํ สภาโว
วา สามณฺญํ วา ลกฺขณํ นาม ฯ กิจจํ วา สมฺปตฺติ วา
รโธ นาม ฯ อุปฺปญฺจานากาโร วา ผลํ วา ปจฺจุปฺปญฺจานํ
นาม ฯ อาสนนฺนการณํ ปทฺทฺจฺจานํ นาม ฯ อิติ ยตฺถ ยตฺถ
ลกฺขณาทินิ วกฺขาม ตตฺถ ตตฺถ อิมินาว นเยน เตลํ นานตฺถํ
เวทิตพฺพิ ฯ

จิตฺตฺตฺนฺติ อารมฺมณํ จินฺเตตฺติ จิตฺตํ ฯ วิชานาตฺติ อตฺถโธ ฯ
ยสฺมา วา จิตฺตฺตฺนฺติ สพฺพจิตฺตสวฺชารโณ เอส สทฺโท ฯ ตสฺมา
ยเทตฺถ โลกียกฺกุสลา กุสลมหากิริยจิตฺตํ ฯ ตํ ชวนวิถิวเสณ อตฺตโน
สนฺตฺตานํ จินฺเตตฺติ จิตฺตํ ฯ วิปាកํ กมฺมกิลเสหิ จิตฺตฺตฺนฺติ (๒)
จิตฺตํ ฯ อปฺปิจ สพฺพมฺปิ ยถานูรูปโต จิตฺตตฺตฺตฺย จิตฺตํ ฯ
จิตฺตฺตฺนฺตฺตฺย จิตฺตฺตฺนฺติ เอวมฺเปตฺถ อตฺถโธ เวทิตพฺพิ ฯ ตตฺถ
ยสฺมา อณฺณเทว สรคํ จิตฺตํ อณฺณํ สโทลํ อณฺณํ สโมหํ
อณฺณํ กามาวจฺริ อณฺณํ รูปาวจฺราทิเกทํ อณฺณํ รูปารมฺมณํ
อณฺณํ สทฺทาทิอารมฺมณํ รูปารมฺมณฺเสสุปี (๓) อณฺณํ นีลารมฺมณํ
๑. ม. อนนฺวชฺชปฺปฏิปทฺทฺจฺจตา วา ฯ ๒. ม. จิตฺตฺตฺนฺติ ฯ ๓. ม. รูปารมฺม-
เณสุ จาปี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 165

อดุลฺ ปิตาทิอารมฺมณฺ สทฺทาทิอารมฺมณาทิสฺสูปี (๑ปฺ เอเสว นโย
 สทฺทเพสุ เตสุ อดุลฺ หีนํ อดุลฺ มชฺฌิมํ อดุลฺ ปณฺตีตํ
 หีนาทิสฺสูปี อดุลฺ ฉนฺทาทิปเตยฺยํ อดุลฺ วิริยาทิปเตยฺยํ อดุลฺ
 จิตฺตาทิปเตยฺยํ อดุลฺ วิมฺสาทิปเตยฺยํ ตสฺมาสฺส อิมํสํ สมฺปยุตฺต-
 ภูมิอารมฺมณหีนมชฺฌิมปณฺตีตาทิปตีนํ วเสน จิตฺตตา เวทิตพฺพา ฯ
 กามญฺเจตฺถ เอกเมว เอตํ (๒) จิตฺตํ น โหติ จิตฺตानํ ปน
 อนฺโตคฺชตฺตตา ฯ เอเตสุ ยงฺกิลฺลิจิ เอกมฺปิ จิตฺตตาย จิตฺตนฺติ
 วตฺตํ วฏฺฏติ ฯ เอวํ ตาว จิตฺตตาย จิตฺตํ ฯ

กถํ จิตฺตกรณตยาติ ฯ โลกสฺมี หิ จิตฺตกมฺมโต อุตฺตรํ
 อดุลฺ จิตฺตํ นาม นตฺถิ ฯ ตสฺมีมฺปิ จรณํ นาม จิตฺตํ อติจิตฺตเมว
 โหติ ฯ ตํ กโรนฺตานํ จิตฺตการานํ เอวํ วิชานานํ เอตฺถ
 รูปานํ กตฺตพฺพานิตี จิตฺตสญฺญา อฺุปฺปชฺชติ ฯ จิตฺตตาย (๓) สญฺญาย
 เลขารณฺชนกหณฺรณฺชนอฺุชฺโชตฺนาวตฺตนาทินิปฺผาทิกตา (๓) จิตฺตกิริยา
 อฺุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตโต จรณฺสงฺขาเต จิตฺเต อดุลฺลตฺรํ วิจิตฺตรูปํ
 นิปฺผชฺชติ (๔) ฯ ตโต อิมฺสฺส รูปฺสฺส อฺุปริ อิทํ โหตุ เหฏฺฐา
 อิทํ โหตุ อฺุภยปฺสฺเส อิทนฺติ จินฺเตตฺวา ยถา จินฺติเตน กมฺเมน (๕)
 เสสจิตฺตรูปนิปฺผาทนํ โหติ เอวํ ยงฺกิลฺลิจิ โลเก วิจิตฺตํ สิปฺปชฺชาติ
 สทฺทพฺพนฺตํ จิตฺเตเนว กยิรติ ฯ เอวมิมาย กรณฺวิจิตฺตตาย ตสฺส
 # ๑. ม. สทฺททานิ อารมฺมณฺเสสุปี ฯ ๒ ม. เอวํ ฯ ๓. ม. ตายจิตฺตสญฺญาย
 # เลขากหณฺรณฺชนอฺุชฺโชตฺนาวตฺตนาทินิปฺผาทิกตา ฯ ๔. ม. นิปฺผชฺชติ
 # ๕. ม. กเมน ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 166

จิตตสฺส นีปฺผาทนํ (๑) จิตฺตมฺปี ตเถว จิตฺตํ โหติ ฯ ยถา

จินฺติตฺตสฺส วา อนวเสตฺสสฺส อภินิปฺพชฺชนโต (๒) ตโตปี จิตฺตเมว

จิตฺตตฺรํ ฯ เตนาห ภควา ทิฏฺฐํ โว ภิกฺขเว จรณํ นาม

จิตฺตนฺติ เอวมฺภนฺเต ตมฺปี โข ภิกฺขเว จรณํ จิตฺตํ จิตฺเตเนว

จินฺติตํ เตนปี โข ภิกฺขเว จรเณน จิตฺเตน จิตฺตํเยว

จิตฺตตรนฺติ (๓) ฯ

ตถา ยเทตํ เทวมฺนุสฺสํนिरยตฺริจฺฉานภทาสฺส คตฺติสฺส กมฺม-

ลึงฺกสฺสญฺญาโวหาราทิเกทํ อชฺชตฺตํ จิตฺตํ ตํปี จิตฺตกตฺตเมว ฯ

กายกมฺมาทิจเกทํ หิ ทานสึลวิหีสํสาธาเยยฺยาทินยปฺปวตฺตํ กุสลา-

กุสลกมฺมํ จิตฺตนิปฺผาทิตํ กมฺมฺนํนตฺตํ ฯ กมฺมฺนํนตฺตเตเนว จ

ตาสฺส ตาสฺส คตฺติสฺส หตฺถปาทอฺทฺรคิwmุขาทิสฺสญฺจํ (๔) ภินฺนํ

ลึงฺกนํนตฺตํ ฯ ลึงฺกนํนตฺตโต ยถาคหิตฺสญฺจํนวเสน อຍํ อิตฺถิ

อຍํ ปุริโสติ อูปฺพชฺชมนาย สญฺญาเยย สญฺญานํนตฺตํ ฯ

สญฺญานํนตฺตโต สญฺญานํรฺูเปณ อิตฺถิตฺติ วา ปุริโสติ วา

โวหรนฺตํนํ โวหารนํนตฺตํ ฯ โวหารนํนตฺตวเสน ปน ยสฺมา

อิตฺถิ ภวิสฺสามิ ปุริโส ภวิสฺสามิ ขตฺติโย ภวิสฺสามิ พุราหุมนโณ

ภวิสฺสามิตฺติ เอวํ ตสฺส ตสฺส อตฺตภาวสฺส ชนกกมฺมํ กรียติ (๕) ฯ

ตสฺมา โวหารนํนตฺตโต กมฺมฺนํนตฺตํ ฯ ตํ ปเนตํ กมฺมฺนํนตฺตํ

๑. ม. นีปฺผาทกํ ฯ ๒. ม. อนิปฺพชฺชนโต ฯ ๓. ส. ข ๑๗/๒๕๕/๑๘๔

๔. ม. หตฺถปาทกณฺณ... ฯ ๕. ม. กรียติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภณทวณณา หน้า 167

ยถาปตฺถิตํ ภวํ นิพฺพตฺเตนตํ ยสฺมา คตฺวิเสณ นิพฺพตฺเตติ
 ตสฺมา กมฺมณานตฺตโต คตฺนानตฺตํ ฯ กมฺมณานตฺเตเนว จ
 เตสํ เตสํ สตฺตानํ ตสฺสา ตสฺสา คตฺติยา อปาทกทฺวิปฺปาท-
 กาทิตา ตสฺสา ตสฺสา อุปฺปตฺติยา อัจฺจนีจาทิตา ตสฺมี ตสฺมี
 อตฺตภาเว สุวณฺณทฺพพฺพณฺณาทิตา โลกธมฺเมสุ ลาภาลาทิตา
 จ ปญฺญาติ ฯ ตสฺมา สพฺพเมว ตํ เทวมนุสฺสณิรยติรจฺจาน-
 เกทาสฺว คตฺตีสุ กมฺมลึงกสฺสณฺวา โวหาราทิเกทํ อชฺชตฺตํ จิตฺตํ
 จิตฺเตเนว กตฺนติ เวทิตพฺพิ ฯ โสยมตฺถอ อิมสฺส สงฺคีตี
 อนารุพฺหสฺส สุตฺตสฺส วเสณ เวทิตพฺโพ ฯ วุตฺตญฺเฬหํ

กมฺมณานตฺตปฺปฏฺตตฺตปฺปเกทววฏฺฐานวเสณ ลึงกณานตฺต-
 ปฺปฏฺตตฺตปฺปเกทววฏฺฐานํ ภวติ ลึงกณานตฺตปฺปฏฺตตฺตปฺปเกทววฏฺฐาน-
 วเสณ สลฺยณานานตฺตปฺปฏฺตตฺตปฺปเกทววฏฺฐานํ ภวติ สลฺยณ-
 นานตฺตปฺปฏฺตตฺตปฺปเกทววฏฺฐานวเสณ โวหารณานตฺตปฺปฏฺตตฺตปฺปเกท-
 ววฏฺฐานํ ภวติ โวหารณานตฺตปฺปฏฺตตฺตปฺปเกทววฏฺฐานวเสณ
 กมฺมณานตฺตปฺปฏฺตตฺตปฺปเกทววฏฺฐานํ ภวติ กมฺมณานาจรณํ ปฏฺธิจฺจ
 สตฺตानํ คตฺติยา นานาจรณํ ปญฺญาติ อปาทา ทฺวิปฺปาทา
 จตฺตปฺปาทา พหุปฺปาทา รูปีโน อรูปีโน สลฺยณโน อสลฺยณโน
 เนวสลฺยณินาสลฺยณโน กมฺมณานาจรณํ ปฏฺธิจฺจ สตฺตानํ
 อุปฺปตฺติยา นานาจรณํ ปญฺญาติ อัจฺจนีจตา หีนปฺปณฺตีตตา
 สุกตทฺคคตฺตา กมฺมณานาจรณํ ปฏฺธิจฺจ สตฺตानํ อตฺตภาเว

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 168

นนานากรณ์ ปญญาติ สฺวณฺทพฺพณฺดา สฺชาตทฺชฺชาตตา
สุสณฺจิตฺตสุสณฺจิตฺตา กมฺมณานากรณ์ ปฏิจฺจ สตฺตานิ โลกธมฺเม
นนานากรณ์ ปญญาติ ลาภาลาภะ ยสาเยส นินฺทาปัสฺสาย
สุขทุกฺเขตฺติ ฯ อปรมฺปิ วุตฺตํ

กมฺมโต ลิงฺคโต เจว ลิงฺคสณฺหา ปวตฺตเร
สณฺหาโต เกทํ กจฺจนฺติ อิตฺถายํ ปุริโสติ วา ฯ
กมฺมฺนา (๑) วตฺตตี โลกํ กมฺมฺนา วตฺตตี ปชา
กมฺมนิพฺนฺชฺนา สตฺตา รตฺสฺสาณิว ยายโต (๒) ฯ

กมฺเมน กิตฺตี ลภเต ปัสฺสํ

กมฺเมน ชานิลฺลจ วรณฺจ พนฺธํ

ตํ กมฺมณานากรณ์ วิทิตฺวา

กสฺมา วเท นตฺถิ กมฺมนฺติ โลก (๓) ฯ

กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนิ
กมฺมพฺนฺชฺ กมฺมปฏิสฺสรณา กมฺมํ สตฺเต วิภชฺติ (๔) ยทิตํ
หีนปฺปณฺีตคฺยาติ (๕) ฯ

เอวํ อิมาย กรณจิตฺตคฺยา จิตฺตสฺส จิตฺตตา เวทิตพฺพา ฯ
สพฺพานิปี หิ เอตานิ วิจิตฺรานิ จิตฺเตเนว กตานิ ฯ
อลทฺโรกาสสฺส ปน จิตฺตสฺส ยํ วา ปน อวเสสปจฺยวิกฺลํ
ตสฺส เอกจฺจจิตฺตกรณาภาวโต ยเทตํ จิตฺเตน กตํ อชฺฌตฺติก-
๑. สี่. กมฺมฺนา ฯ ๒. ม.ม. ๑๓/๗๐๗/๖๔๘ ฯ ๓ อภิ. ก. ๓๗/-
๑๓๐๐/๕๓๕ ฯ ๔. ม. วิภชฺติ ฯ ๕. ม.อุ. ๑๔/๕๘๑/๓๗๖ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณฺณา หน้ 169

จิตฺตํ วุตฺตํ ตโตปี จิตฺตเมว จิตฺตตรํ ฯ เตนาห ภควา นานํ
ภิกฺขเว อณฺณํ เอกนิกายมฺปี สมนฺุปลฺสสามิ เอวํ จิตฺตํ ยถยิทํ
ภิกฺขเว ตีรจฺจนาคตา ปาณา เตหิปี โข ภิกฺขเว ตีรจฺจน-
คเตหิ ปาณฺเหหิ จิตฺตยฺเยว จิตฺตตรนฺติ (๑) ฯ

อุปฺปนฺนํ โหตีติ เอตฺถ วตฺตมานญฺตอปคโตกาสกตญฺมิลทฺช-
วเสน อุปฺปนฺนํ นาม อนฺกปฺปเกทํ ฯ ตตฺถ สพฺพมฺปี อุปฺปาท-
ชฺรารญฺคสมงฺกีสงฺขาตํ วตฺตมานุปฺปนฺนํ นาม ฯ อารมฺมณฺรตํ
อนฺุภวิตฺวา นิรุทฺธํ อนฺุญฺตอปคตสงฺขาตํ กุสลาकुสลํ อุปฺปาทา-
ทิตฺตยํ อนฺุปรตฺวา นิรุทฺธํ ญฺตอปคตสงฺขาตํ เสสสงฺขตยฺจ
ญฺตอปคตฺุปฺปนฺนํ นาม ฯ ยานิสฺส ตานิ ปฺุพฺเพ กตานิ
กมฺมานีติ (๒) เอวมาทินา นเยน วุตฺตํ กมฺมํ อตีตมฺปี สมานํ
อณฺณํ วิปากํ ปฺุภิวาหิตฺวา อตฺตโน วิปากสฺโสกาสํ กตฺวา
จิตฺตฺตา ตถา กโตกาสยฺจ วิปากํ อนฺุปฺปนฺนมฺปี สมานํ เอวํ
กโตกาเส เอกนฺเตน อุปฺปชฺชนโต โอบกาสกตฺุปฺปนฺนํ นาม ฯ
ตาสฺ ตาสฺ ญฺมึสฺ อสมฺมุหตํ อกุสลํ ญฺมิลทฺชฺุปฺปนฺนํ นาม ฯ
เอตฺถ จ ญฺมึยา ญฺมิลทฺชฺส จ นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ ญฺมึติ
วิปฺสฺสนาย อารมฺมณญฺตาทฺเตญฺมิกา (๓) ปญฺจกฺขนฺธา ฯ ญฺมิลทฺธํ
นาม เตสฺ ขนฺุเชสฺ อุปฺปตฺตฺริหํ (๔) กิเลสชาติ ฯ เตนฺ เหา
ญฺมิลทฺธา นาม โหตี ตสฺมา ญฺมิลทฺชนฺติ วุจฺจติ ฯ เอวเมเตสฺ
๑. สฺ. ข. ๑๗/๒๕๕/๑๘๔ ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๔๗๑/๓๑๓ ฯ
๓. ม. เถญฺมิกา ฯ ๔. ม. อุปฺปตฺตฺริหํ ฯ

จตุส อุปปนุเนสุ อธิ วตตมานุปปนุ อธิปุเปตฺ ๑

ตตฺราย วจนตุโธ ๑ ปุพฺพนตฺโต อุตฺธ อุปปาทาทิอภิมุข
ปนฺนุนฺติ อุปปนุ ๑ อุปปนุสทฺโท ปเนส อตีเต ปฏฺฐิตฺเท
สมฺภูจฺเจ อวิกฺขมฺภิตฺ อสมฺภูจฺฉินฺเน ขณฺตฺตยคเตติ อนเนเกสุ อตฺถเส
ทิสฺสตี ๑ อยฺยหิ เตน โข ปน ภิภฺขเว สมเยน กกุสนฺโธ
ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลกฺเก อุปปนุโนติ (๑) เอตฺถ อตีเต
อากฺโข ๑ आयสฺมโต อานนฺทสฺส อติเรกจิวริ อุปปนุ โหตีติ (๒)
เอตฺถ ปฏฺฐิตฺเท ๑ เสยฺยถาปี ภิภฺขเว อุปปนุ มหาเมฆ
ตเมณฺ มหาวาโต อนฺตรายเว อนฺตรธาเปตีติ (๓) เอตฺถ สมฺภูจฺเจ ๑
อุปปนุ คมฺยจิตฺตํ ทฺวปฺปฏิวิโนทฺยญฺจ (๔) อุปปนุปปนุเน ปาปก
อกุสเล ฐมฺเม จานโส อนฺตรธาเปตีติ (๕) เอตฺถ อวิกฺขมฺภิตฺ ๑
อริยํ อฏฺฐจฺจกํ มกฺกํ ภาเวนฺโต พหุสฺสโรนฺโต อุปปนุปปนุเน
ปาปก อกุสเล ฐมฺเม จานโส อนฺตรายเว อนฺตรธาเปตีติ (๖) เอตฺถ
อสมฺภูจฺฉินฺเน ๑ อุปปชฺชมานํ อุปปนุนฺติ อามนฺตาคิ (๗) เอตฺถ
ขณฺตฺตยคเต ๑ สุวามิธาปี ขณฺตฺตยคเตว ทฏฺฐพฺโพ ๑ ตสฺมา
อุปปนุ โหตีติ เอตฺถ ขณฺตฺตยคตํ โหติ วตฺตมานํ โหติ
ปจฺจุปปนุ โหตีติ อํยฺ สงฺเขปฺตุโธ ๑

๑. ส. นี. ๑๖/๔๕๗/๒๒๕ ๑ ๒. วิ. มหาวิ. ๒/๒/๒ ๑ ๓. ส. ม

๑๕/๒๘๖/๗๖ ๑ ๔. วิ. ปรี. ๘/๕๓๕/๓๒๖-๗ ๑

๕. วิ. มหาวิ. ๑/๑๓๘/๑๓๒ ๑ ๖. ส. มหา. ๑๕/๒๘๔/๗๕ ๑

๗. อภ. ย. ๓๕/๕๕/๒๒ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 171

จิตต์ อุปปนันติ (๑) เจตฺ เทสนาสีสเมว ๆ น ปน จิตต์
เอกกเมว อุปฺปชฺชติ ๆ ตสฺมา ยถา ราชา อากโตติ วุตฺเต
น ปริสฺสํ ปหาย เอกโกว อากโต ราชา ปริสฺสาย ปน
สทฺฐีเยว อากโตติ ปญฺญาติ ๆ เอวมิทํ จิตฺตมฺปิ ปโรปณฺณาส-
กุสฺสธมฺเมหิ สทฺฐีเยว อุปฺปนฺนฺนฺติ เวทิตพฺพํ ๆ ปุพฺพงฺกมตฺเถน
ปน จิตต์ อุปฺปนฺนํ โหติจฺเจตฺ วุตฺตํ ๆ

โลกิยธมฺมณฺหิ ปตฺวา จิตต์ เชฏฺฐกํ จิตต์ ชฺฐํ จิตต์
ปุพฺพงฺกมํ โหติ ๆ โลกุตฺตรธมฺมํ ปตฺวา ปญฺญา เชฏฺฐจิกฺกา (๒)
ปญฺญา ชฺฐรา ปญฺญา ปุพฺพงฺกมา ๆ เตเนว ภควา วินยปริยายํ
ปตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺโต ก็ ผสฺโสสิ ก็ เวทโนสิ ก็ สญฺโฆสิ
ก็ เจตโนสิติ อุปฺปจฺจิตฺวา ก็ จิตฺโต ตวํ ภิกฺขุติ (๓) จิตฺตเมว
ชฺฐํ กตฺวา ปุจฺฉติ ๆ อถฺยฺยจิตฺโต อหํ ภควาติ วุตฺเต
อนาปตฺติ อถฺยฺยผสฺสสฺสาติอาทีนํ อวตฺวา อนาปตฺติ ภิกฺขุ
อถฺยฺยจิตฺตสฺสาติ (๔) วทติ ๆ

น เกวลญฺจ วินยปริยายํ อญฺญมฺปิ โลกิยเทสนํ เทเสนฺโต
จิตฺตเมว ชฺฐํ กตฺวา เทเสติ ๆ ยถาหฺ เย เกจิ ภิกฺขเว ธมฺมา
อกุสฺลา อกุสฺลภาคิยา อกุสฺลปกฺกจิกฺกา สพฺเพ เต มโนปุพฺพงฺกมา
มโน เตสํ ธมฺมานํ ปจฺมํ อุปฺปชฺชติ (๕) ๆ

๑. ม. จิตต์ อุปฺปนฺนํ โหติติ ๆ ๒. ม. เชฏฺฐจิกฺกา ๆ เอวมฺปิริปี ๆ

๓. วิ. มหาวิ. ๑/๑๕๒/๑๑๖ ๆ ๔. วิ. มหาวิ. ๑/๑๕๕/๑๑๘ ๆ

๕. อจฺ. เอก. ๒๐/๕๗/๑๒ ๆ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 172

มโนปุพฺพพฺกมา ฐมฺมา	มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทฺฐุเจน	ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ	จกฺกัว วหโต ปทํ ฯ
มโนปุพฺพพฺกมา ฐมฺมา	มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺนเนน	ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ สุขมเนวติ	ฉายาว อนฺุปายินี (๑) ฯ
จิตฺเตน นียติ โลโก	จิตฺเตน ปริกสฺสติ
จิตฺตสฺส เอกธมฺมสฺส	สพฺเพว วสมนฺวภู (๒) ฯ

จิตฺตสงฺกิลเสสา ภิกฺขเว สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ จิตฺตโวทานา
 วิสุขฺฆนฺติ (๓) ฯ ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตณฺจ โข อากนฺตุเกหิ
 อุปกฺกิลเสสฺหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ (๔) ฯ

จิตฺเต คหปติ อรฺกฺขิตฺเต กายกมฺมมฺปิ อรฺกฺขิตฺตํ โหติ
 วจิกมฺมมฺปิ อรฺกฺขิตฺตํ โหติ มโนกมฺมมฺปิ อรฺกฺขิตฺตํ โหติ จิตฺเต
 คหปติ รฺกฺขิตฺเต ฯเปฯ จิตฺเต คหปติ พุยาปนฺเน ฯเปฯ จิตฺเต
 คหปติ อพุยาปนฺเน ฯเปฯ จิตฺเต คหปติ อวสฺสุเต ฯเปฯ จิตฺเต
 คหปติ อนวสฺสุเต กายกมฺมมฺปิ อนวสฺสุตฺตํ โหติ วจิกมฺมมฺปิ
 อนวสฺสุตฺตํ โหติ มโนกมฺมมฺปิ อนวสฺสุตฺตํ โหตีติ (๕) ฯ

เอวํ โลกิชฺชมมํ ปตฺวา จิตฺตํ เชฏฺฐกํ โหติ จิตฺตํ ชฺฐํ
 # ๑. พุ. ฐ. ๒๕/๑๑/๑๕ ฯ ๒. ตี. ตี. ๑๕/๑๘๑/๕๔ ฯ ๓. ตี. ข.
 # ๑๓/๒๕๕/๑๘๔ ฯ ๔. อัง. เอกก. ๒๐/๕๐/๑๑ ฯ ๕. อัง. ตีก.
 # ๒๐/๕๔๕/๓๓๕-๖ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 173

โหติ จิตตํ ปุพฺพงฺกมํ โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ อิมสฺส ปน สุตเตสฺส
เอกํ วา เทว วา อคฺคเหตฺวา สุตตานุรฺกฺขนตถาย สพฺพานิปิ
คหิตานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ

โลกุตฺตรธมฺมํ ปุจฺจนฺโต ปน กตฺริ ผสฺสํ อธิคโตสิ กตฺริ
เวทณํ กตฺริ สยฺมํ กตฺริ เจตนํ กตฺริ จิตฺตฺนฺติ อปฺจูจฺจิตฺวา
กตฺริ ปญฺณํ ตฺวํ ภิกฺขุ อธิคโตสิ ก็ ปจฺมํ มกฺคปญฺณํ อุทาหุ
ทฺธิยํ ฯเปฯ ตฺธิยํ ฯเปฯ จตฺตํ มกฺคปญฺณํ อธิคโตสีติ ปญฺณํ (๑)
ธฺริ กตฺวา ปุจฺจติ ฯ ปญฺณตฺตฺรา สพฺเพ กุสลา ธมฺมา
น ปริหายนฺติ (๒) ฯ ปญฺณา ปน กิมนฺติยา (๓) ฯ ปญฺณวโต ภิกฺขเว
อริยสาวกสฺส ตทฺนฺวยา สทฺธา สณฺจาทิ ตทฺนฺวํ วิริยํ
สณฺจาทิ ตทฺนฺวยา สติ สณฺจาทิ ตทฺนฺวโย สมาริ สณฺจาทีติ (๔)
เอวมาทีนิ ปนตฺถ สุตตานิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ อิติ โลกุตฺตรธมฺมํ
ปตฺวา ปญฺณา เชฏฺฐจิกฺกา โหติ ปญฺณา ธฺรา โหติ ปญฺณา
ปุพฺพงฺกมา โหตีติ เวทิตพฺพา ฯ อัย โลกิยเทสนา ฯ ตสฺมา
จิตฺตํ ธฺริ กตฺวา เทสนฺโต จิตฺตํ อูปฺปนฺนํ โหตีติ อาห ฯ

โสมนสฺสสทฺทคตฺนฺติ สาทมธฺรเวทิตสงฺขาเตน โสมนสฺสเสน
สทฺ เอกุปฺปาทาทีภาวํ คตฺ ฯ อัย ปน สทฺทสทฺโท ตพฺภาเว
โวกิณฺเณ นิสฺสเย อารมฺมเณ สํสญฺเจติ อิมสฺส อตฺเตสฺส ทิสฺสติ ฯ
๑. ม. อธิคโตติ ปญฺณํ เชฏฺฐจิกํ ฯ ๒. อญฺ. อฏฺฐจก. ๒๓/๑๘๕/๓๕๐ ฯ
อญฺ. ทสก. ๒๔/๕๘/๑๑๔ ฯ ๓. ม. มฺ. ๑๒/๔๕๖/๕๓๕ ฯ
๔. สํ. มหา. ๑๕/๕๘๕/๒๕๔ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 174

ตตถ ยายั ตณหา โปโนภวิกา (๑) นนุทึรคศหคตาคี (๑) ตพภาเว
เวทิตพโพ ฯ นนุทึรคศหคตาคี อตุโถ ฯ ยายั ภิกขเว วิมงสา
โกสชชศหคตา โกสชชสมปยุตตาคี (๒) โวกินณเณ เวทิตพโพ ฯ
อนุตตนตรา อุปปชชมานเนน โกสชเชน โวกินณนาคี อยเมตถ
อตุโถ ฯ อฏฐิกสณณาสหคตัส สติสมโพชฌงกั ภาเวตีติ (๓) นิสสเย
เวทิตพโพ ฯ อฏฐิกสณณั นิสสาย อฏฐิกสณณั ภาเวตวา
ปฏฐิตทชนติ อตุโถ ฯ ลากิ โหติ รูปสหคตานิ วา สmapตตีนิ
อรูปสหคตานิ วาติ (๔) อารมมณเณ เวทิตพโพ ฯ รุปารูปา-
รmmณานนติ อตุโถ ฯ อิทั สขั อิมาย ปิตिया สหคตัส โหติ
สชชาติ สัฏฐัจ สmpยุตตนติ (๕) สัฏฐเจ ฯ อิมสมิ ปเท อยเมว
อตุโถ อธิปเปโต ฯ โสมนสสสัฏฐัจ หิ อธิ โสมนสสสหคตนติ
วตุตติ ฯ

สัฏฐจสทโทปิ เจส สทิสเส อวสสุเต มิตตสนนถเว สชชาติเตติ
จ พหุสุ อตุเถสุ ทิสสติ ฯ อยณหิ กิเส ญเณ จ วิวชเชตวา
สัฏฐจา โยชิตา หยาคี (๖) เอคถ สทิสเส อากโต ฯ สัฏฐจา
จ ตุมمه อยเย วิหระถาคี (๗) อวสสุเต ฯ กิหิสัฏฐโจ วิหระตีติ (๘)
มิตตสนนถเว ฯ อิทั สขั อิมาย ปิตिया สหคตัส โหติ สชชาติ

- # ๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๕๘/๑๓๑ ฯ ม. โปโนภวิกา ฯ ๒. สั. มหา.
- # ๑๕/๑๑๕๘/๓๖๐ ฯ ๓. สั. มหา. ๑๕/๖๔๑-๖๔๒/๑๗๕ ฯ
- # ๔. อภ. ธา. ๓๖/๒๑/๑๔๑ ฯ ๕. อภ. วิ. ๓๕/๖๕๔/๓๔๗ ฯ
- # ๖. พุ. ชา. ๒๘/๔๒๐/๑๖๐ ฯ ๗. วิ. ภิกขุณี. ๓/๘๕/๕๘ ฯ
- # ๘. สั. พ. ๑๗/๑๖/๑๔ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 175

สํสฏฺจํ สมฺปยุตฺตฺนฺติ (๑) สหชาเต ๑ อธิปปี สหชาเต อธิปเปโต ๑
ตตฺถ สหคตํ ปน อสหชาตํ อสํสฏฺจํ อสมฺปยุตฺตํ นาม
นฺตฺติ ๑ สหชาตํ ปน สํสฏฺจํ สมฺปยุตฺตํ โหติปิ น โหติปิ ๑
รूपารูปชฺรมเมสุ หิ เอกโต ชาเตสุ รูปํ อรูปํ สหชาตํ โหติ
น สํสฏฺจํ น สมฺปยุตฺตํ ตถา อรูปํ รูปํ รุปญฺจ รุปํ ๑
อรูปํ ปน อรูปํ สทฺธี นียมโตว สหคตํ สหชาตํ สํสฏฺจํ สมฺปยุตฺตเมว
โหตีตี ตํ สนฺธาย วุตฺตํ โสมนสฺสสหคตฺนฺติ ๑

ฅาณสมฺปยุตฺตฺนฺติ ฅาณน สมฺปยุตฺตํ สมนํ เอกุปฺปาทาที-
ปการเหที ยุตฺตฺนฺติ อตฺถโธ ๑ ยํ ปเนตฺถ วตฺตพฺพิ ลียา ๑
ตํ มาตีกาวณฺณาย เวทนาตฺติเก วุตฺตฺนยเมว ๑ ตสฺมา เอกุปฺปาทา
เอกนโรธา เอกวตฺตฺกฺกา เอการมฺมณฺชาติ อิมินา ลกฺขณฺเนว (๒) ตํ
สมฺปยุตฺตฺนฺติ เวทิตพฺพิ ๑ อุกฺกฏฺจฺนิตฺเทโส เจส ๑ อรูปํ ปน
วินาปี เอกวตฺตฺกฺกาวิ สมฺปโยโค ลพฺภติ ๑

เอตฺตาวตฺตา กิํ กถิตํ ๑ กามาวจรกฺุสเลสุ โสมนสฺส-
สหคตฺนฺติ เหตุกฅาณสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ มหาจิตฺตํ กถิตํ ๑
กตเม ชฺมมา กฺุสลาตี หิ อนนฺยมิตฺตฺตฺตฺตฺตฺต จตฺตฺตฺตํ กฺุสลํ
คหิตํ ๑ กามาวจรํ กฺุสลํ จิตฺตํ อฺุปฺปนํ โหตีตี วจเนน ปน
เตฏฺมิกํ กฺุสลํ ปริจฺจชิตฺวา (๔) อฏฺฐวิธํ กามาวจรกฺุสเลว คหิตํ ๑

๑. อภ. วิ. ๓๕/๖๕๔/๓๔๗ ๑ ๒. ม. ลกฺขณฺเนนตี ๑ ๓. ม....

สหคตํ ตีเหตุกํ ๑ ๔. ม. ปริจฺจชิตฺวา ๑

โสมนสฺสสทคตฺตํ วจเนน ตโตว จตฺตพฺพิชฺชํ อฺเปกฺขาสทคตํ
ปริจฺจชิตฺวา จตฺตพฺพิชฺชํ โสมนสฺสสทคตเมว คหิตํ ๑ ฅาณ-
สมฺปยุตฺตตฺตํ วจเนน ตโตว ทฺวริชฺชํ ฅาณวิปฺปยุตฺตํ ปริจฺจชิตฺวา
เทว ฅาณสมฺปยุตฺตานเว คหิตานิ ๑ อสงฺขาริกภาโว ปน
อนาภฺจตฺตาเยว น คหิตโต ๑ กิณฺจปิ น คหิตโต ปฺรโต ปน
สสงฺขารเณตํ วจเนน ๑ อธิ อสงฺขารเณตํ อวฺตเตปิ อสงฺขาร-
ภาโว เวทิตพฺโพ ๑ สมฺมาสมฺพุทฺโธ หิ อาทิตฺว อิทํ มหา-
จิตฺตํ ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺตํ นิยมตฺตวาว อิมํ เทสนํ อารกิตฺติ ๑
เอวเมตถ สนนฺนิฏฺฏานํ กตฺตํ เวทิตพฺพิ ๑

อิทานิ ตเมว จิตฺตํ อารมฺมณโต ทสฺเสตฺตํ รฺูปารมฺมณํ
วาทิตอาทิมาท ๑ ภควา หิ อรฺูปธมฺเม (๑) ทสฺเสนโต วตฺตฺตนา วา
ทสฺเสตติ อารมฺมณเณ วา วตฺตฺตารมฺมณเห หิ วา สรสภาเวน
วา ๑ จกฺขุสมฺผลฺโส ๑เป ๑ มโนสมฺผลฺโส จกฺขุสมฺผลฺสชา
เวทนา ๑เป ๑ มโนสมฺผลฺสชา เวทนา ๑ จกฺขุวิญฺญาณํ ๑เป ๑
มโนวิญฺญาณนฺตฺตํ อาทิสฺส วตฺตฺตนา อรฺูปธมฺมา ทสฺสิตา ๑ รฺูป-
สลฺลยา ๑เป ๑ ธมฺมสลฺลยา ๑ รฺูปสลฺลเจตนา ๑เป ๑ ธมฺม-
สลฺลเจตนาตฺตํ อาทิสฺส หิ อารมฺมณเณ ๑ จกฺขุญจ ปฺฏิจฺจ รฺูเป จ
อฺุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ ติณฺณํ สงฺคติ ผลฺโส ๑เป ๑ มนญฺจ
ปฺฏิจฺจ ธมฺเม จ อฺุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ ติณฺณํ สงฺคติ
๑. ม. อรฺูปธมฺมํ ๑

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณณา หน้ 177

ผลฺโสติอาทิสฺ (๑) วตถารมฺมณฺเหหิ ฯ อวิชฺชาปจฺจยา ภิกฺขเว
สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺตฺติอาทิสฺ (๒) สรสฺภาเวณ อรูป-
ชฺมมา ทสฺสิตา ฯ อิทานิ อิมสฺมี จาเน อารมฺมณฺน ทสฺเสนฺโต
รูปารมฺมณฺ วตฺติอาทิมหา ฯ

ตตฺถ จตฺตสมฺมูจฺจานํ อตฺติตานาคตฺตปจฺจฺจปฺนํ รุปเมว
รูปารมฺมณฺ ฯ ทฺวิสมฺมูจฺจานํ อตฺติตานาคตฺตปจฺจฺจปฺนํ สทฺโทว
สทฺททารมฺมณฺ ฯ จตฺตสมฺมูจฺจานํ อตฺติตานาคตฺตปจฺจฺจปฺนํ คนฺโชร
คนฺชารมฺมณฺ ฯ จตฺตสมฺมูจฺจานํ อตฺติตานาคตฺตปจฺจฺจปฺนํ รโสว
รสารมฺมณฺ ฯ จตฺตสมฺมูจฺจานํ อตฺติตานาคตฺตปจฺจฺจปฺนํ โสภฺจพฺพเมว
โสภฺจพฺพารมฺมณฺ ฯ เอกสมฺมูจฺจานา ทฺวิสมฺมูจฺจานา ติสฺมูจฺจานา
จตฺตสมฺมูจฺจานา น กุโตนฺปิ สมฺมูจฺจิตา (๓) อตฺติตานาคตฺตปจฺจฺจปฺนนา
[๔] เจว ตถา น วตฺตพฺพา จ วุตฺตาวเสสา จิตฺตโคจรสงฺขาทา
ชฺมมาเยว ชฺมมารมฺมณฺ ฯ ยะ ปน อนาปาถคตฺตา รูปาทโยปิ
ชฺมมา (๕) เตปิ ชฺมมา (๕) ชฺมมารมฺมณฺมิจฺเจว วทฺนฺติ ฯ เต อิมินา
สฺสฺเตน ปฏิกฺขิปปิตพฺพา ฯ วุตฺตํ เหนฺติ อิมสฺส โข อวฺโส
ปญฺจนํ อินฺทฺริยานํ นานาวิสฺยานํ นานาโคจฺรานํ น
อณฺณมณฺณสฺส โคจฺรวิสยํ ปจฺจนฺโกนฺตานิ มโน ปฏิสฺรณฺ
มโนว เนสฺส โคจฺรวิสยํ ปจฺจนฺโกตฺตฺติ (๖) ฯ

๑. สฺ. สพา. ๑๘/๖๓/๓๕ ฯ ๒. สฺ. นี ๑๖/๒/๑ ฯ ๓. ม. นกุโตนฺ-
สมฺมูจฺจานา ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตฺเร จิตฺตเจตฺตีกาติ ทิสฺสฺติ ฯ
๕. ม.อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๖. ม.ม. ๑๒/๕๐๐/๕๔๑ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณิวัฒนา หน้า 178

เอเตสํ หิ รูปารมมณาทินิ โคจรวิสโย นาม ฯ ตานิ
มเนน ปจฺจนุภวียมานานิ รูปารมมณาทินิเยวาทิ อยมตฺโถ สิทฺโธ
โหติ ฯ ทิพฺพจกฺขุณาณาทินนฺจ รูปาทิอารมฺมณตฺตาคปิ (๑) อยมตฺโถ
สิทฺโธเยว โหติ ฯ อนาปาถคตानนฺว หิ รูปารมมณาทินิ ทิพฺพ-
จกฺขุณาณาทินํ อารมฺมณานิ น จ ตานิ ธรรมารมมณานิ
ภวนฺตํตีติ วุตฺตนเยเนว อารมฺมณวฏฺฏจันํ เวทิตฺตํ ฯ

ตตฺถ เอเกกํ อารมฺมณํ ทฺวิสุ ทฺวิสุ ทฺวารesu อปาถ-
มากจฺจติ ฯ รูปารมมณํ หิ จกฺขุปฺปสาทํ ฆญฺเฏตฺวา (๒) ตํขณฺเวย
มโนทฺวารे อปาถมากจฺจติ ฯ ภวํจฺจลนสฺส ปจฺจโย โหตีติ
อตฺโถ ฯ สทฺทกนฺตรสโผฏฺฐพฺพารมฺมณฺสุปิ เอสฺว นโย ฯ ยถา
หิ สกฺุณฺเ อากาเสนาคนฺตฺวา รุกฺขกฺเค นิลียมาโนว รุกฺข-
สาขญฺจ ฆญฺเฏติ ฯ ฉายา จสฺส ปจฺวิยํ ปฏฺิหณฺยติ ฯ สาขา
ฆญฺเฏน ฉายาพรณานิ อปฺพุทฺพิ อจฺริมํ เอกกฺขณฺเวย ภวนฺติ ฯ
เอวํ ปจฺจปฺปนฺนรูปาทินํ จกฺขุปฺปสาทาหิ ฆญฺเฏนญฺจ ภวํจฺจลน
สมตฺถตฺตาย มโนทฺวารे อปาถคมนนฺจ อปฺพุทฺพิ อจฺริมํ
เอกกฺขณฺเวย โหติ ฯ ตโต ภวํจํ วิจฺฉินฺนํตีติ จกฺขุทฺวาราทิสฺสุ
อฺปฺปนฺนํ อวชฺชนาทินํ โวฏฺฐวณปริโยसानนํ (๓) อนนฺตรา
เตสํ อารมมณานํ อลฺยตฺรสมิ อิทํ มหาจิตฺตํ อฺปฺปชฺชติ ฯ
๑. ม...อารมมณตฺตาคปิ ฯ ๒. ม. ฆญฺเฏตฺวา ฯ เอวมฺปฺริปิ ฯ
๓. ส. โวตฺถปน ปริโยसानนํ ฯ ม. โวฏฺฐพฺพน... ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 179

สุทฺธมโนทวาระ ปน ปสาทฆณุกิจจํ นตฺถิ ฯ ปกตฺติยา
ทิกฺกุสฺสุตฺตมายิตฺตายิตฺตมุฏฺฐวเสนเอนเอน เอนานิ อารมฺมณานิ อาปาถ-
มากจฺจนฺตฺติ ฯ กถํ ฯ อิเชกฺกจฺโจ กตฺตฺสฺสากมฺมํ หริตฺตลมนโนสฺสลาทิ-
วณฺณวิจิตฺตํ ปคฺคหิตนนานปฺปการชฺชปฺปฏากํ มาลาทามวินทฺธํ
ทีปมาลาปริกฺขิตฺตํ อติมนโรมาย สิริยา วิโรจมานํ อลงฺกต-
ปฺปฏฺยตฺตํ มหาเจตฺติยํ ปทกฺกขิณํ กตฺวา โสฬสฺส ปาทปฺปิจฺจิกาสุ (๑)
ปณฺจปตฺติภูจฺจิตฺเตน วนฺทิตฺตวา อณฺชตี ปคฺคยฺห โอลฺโลเกนฺโต พุทฺธา-
รณฺมณํ ปีตี กเหตุวา ติกฺกุจฺจติ ฯ ตสฺส เอนํ เจตฺติยํ ปสฺสิตฺตวา
พุทฺธารณฺมณํ ปีตี นิพฺพตฺเตตฺตวา อปรภาเค ยตฺถกตฺถจฺจิ กตฺตฺส
รตฺตติภูจฺจาทิวาภูจฺจานเอนสุ นิสฺสินฺนสฺส อวชฺชมานสฺส อลงฺกต-
ปฺปฏฺยตฺตํ มหาเจตฺติยํ จกฺขุทวาระ อาปาถํ อากตฺสทิสเมว โหติ
ปทกฺกขิณํ กตฺวา เจตฺติยวณฺทนกาโล วีย โหติ ฯ เอนํ ตาว
ทิกฺกุจฺจวเสน รุปรณฺมณํ อาปาถมากจฺจนฺตฺติ ฯ

มรฺฐเรน ปน สเรน ฌมฺมกถิกสฺส วา ฌมฺมกถํ กถเอนตฺสฺส
สฺสราณกสฺส วา สเรน ฆณฺนตฺสฺส สทฺทํ สุตฺตวา อปรภาเค
ยตฺถกตฺถจฺจิ นิสฺสิทิตฺตวา อวชฺชมานสฺส ฌมฺมกถา วา สฺสราณณํ
วา โสตฺตทวาระ อาปาถํ อากถํ วีย โหติ สาธฺกการํ ทตฺตวา
สฺสณนกาโล วีย โหติ ฯ เอนํ สุตฺตวเสน สทฺทธารณฺมณํ อาปาถํ
อากจฺจนฺตฺติ ฯ

๑. สี่. ปาทปฺปิจฺจิกาสุ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 180

สุคนธ์ ปน คนธ์ วา ม่าล วา ลภิตฺวา อาสเน

วา เจตฺเตวา คนฺธารมฺมณฺเนน จิตฺเตน ปุชฺช กตฺวา อปรภาเค
ยตฺถกตฺถจฺจ นิสฺสํทิตฺวา อวชฺชมานสฺส ตํ คนฺธารมฺมณฺณํ ฆาน-
ทฺวารเ อาปาถํ อาคตํ วีย โหติ ปุชฺชากรณกาโล วีย โหติ ฯ
เอวํ ฆายิตฺวเสน คนฺธารมฺมณฺณํ อาปาถํ มากจฺจติ ฯ

ปณฺธิตํ ปน ขาทนฺธิยํ วา โภชนนฺธิยํ วา สพฺรหฺมจารีหิ
สทฺฐีํ สํวิภิชิตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อปรภาเค ยตฺถ กตฺถจฺจ กุทฺรุต-
กาทีโภชนํ ลภิตฺวา อสุกกาเล ปณฺธิตโภชนํ สพฺรหฺมจารีหิ
สทฺฐีํ สํวิภิชิตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อวชฺชมานสฺส ตํ รสารมฺมณฺณํ
ชิวฺหาทฺวารเ อาปาถํ อาคตํ วีย โหติ ปริภุญฺชนกาโล วีย
โหติ ฯ เอวํ สายิตฺวเสน รสารมฺมณฺณํ อาปาถํ มากจฺจติ ฯ

มฺหุทํ ปน สุขสมฺพฺสสฺสํ มลฺลจปีจํ วา อตฺถรณฺณํ (๑) วา
ปาปฺรณฺณํ วา ปริภุญฺชิตฺวา อปรภาเค ยตฺถกตฺถจฺจ ทฺกฺขเสยฺยํ
กปฺเปตฺวา อสุกกาเล เม มฺหุทํ มลฺลจปีจํ [๒] ปริภุญฺชิตฺวา อวชฺช-
มานสฺส ตํ โฝฏฺฐพฺพารมฺมณฺณํ กายทฺวารเ อาปาถํ อาคตํ
วีย โหติ สุขสมฺพฺสสฺสํ เวทียนกาโล วีย โหติ ฯ เอวํ ฝุฏฺฐวเสน
โฝฏฺฐพฺพารมฺมณฺณํ อาปาถํ มากจฺจติ ฯ เอวํ สุตฺถมโนทฺวารเ
ปฺสาทมฺภูณิกจฺจํ นตฺถิ ฯ ปกตฺติยา ทิฏฺฐสฺสุตฺถมยิตฺตํ สยิตฺตํ ฝุฏฺฐวเสน
เอตานิ อารมฺมณานิ อาปาถมากจฺจนฺตํ เวทิตฺพฺพานิ ฯ
๑. ม. อตฺถรณฺณปาฐรณฺณํ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร อตฺถรณฺณปาฐรณฺณนฺตํ
ทิสฺสตี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 181

อิทานิ ปกคิยา ทิฏฐาทีนั วเสน อาปาถกมเน อยมปโรปี
 อฏฐกถามุตตโก นโย โหติ ฯ ทิฏฐัง สุตัง อภยสมพฺพนฺชติ
 อิเม ตาว จ ทิฏฐาทโย เวทิตพฺพา ฯ ตตถ ทิฏฐัง นาม
 ปญจทวารวเสน คหิตปฺพุพฺ ฯ สุตนฺติ ปจฺจกฺขโต อทิสฺวา
 อนุสฺสววเสน คหิตา รูปาทโย จ ฯ เอเตหิ ทฺวีหิปี สมพฺพนฺช
 อภยสมพฺพนฺช นาม ฯ อิติ อิเมสมฺปิ ทิฏฐาทีนั วเสน เอตานิ
 มโนทวารे อาปาถมากจฺจนฺตีติ เวทิตพฺพานิ ฯ ตตถ ทิฏฐวเสน
 ตาว อากมนั เหฏฐา ปญฺจहि นเยहि วุตฺตเมว ฯ

เอกจฺโจ ปน สฺฆาติ ภกฺวโต ปุณฺณชาติสยนิพฺพตฺตํ (๑) เอวรूपิ
 นาม รูปิ อติมฺชฺโร สทฺโท กสมฺมิญฺจิ ปเทเส เกสณฺจิ ปุปฺผานั
 อติมนุญฺโล คนฺโธ เกสณฺจิ ผลานั อติมฺชฺโร รโส เกสณฺจิ
 ปาปุรณาทีนั อติสุโข สมฺผลฺโสติ ฯ ตสฺส จกฺขุปฺปสาทาทิฆฺฏนั
 วินา สุตมตฺตानेว ตานิ รูปาทีนึ มโนทวารे อาปาถมา-
 คจฺจนฺติ ฯ อถสฺเสตํ จิตฺตํ ตสฺมี รูเป วา สทฺเท วา
 ปสาทวเสน คนฺธาทีสุ อริยานั ทาทูกามตาวเสน อญฺเฆหิ
 ทินฺเนสุ อนฺโฆทนาเวเสน วา ปวตฺตติ ฯ เอวํ สุตวเสน เอตานิ
 มโนทวารे อาปาถมากจฺจนฺติ ฯ

อปเรน ปน ยถาวุตฺตานิ รูปาทีนึ ทิฏฺฐานึ วา สุตานึ
 วา โหนฺติ ฯ ตสฺส อีทิสฺส รูปิ आयत्ति อฺปฺปชฺชนกพฺพุทฺธสฺสาปี
 # ๑. สี่. ปุณฺณชาติสยขลนิพฺพตฺตํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 182

ภวิสสตีติอาทีนา นเยน จกขุปป์สาทาาทิฆณฺฑํ วินา ทิฏฐสฺส-
สมฺพนฺเชเนว ตานิ มโนทฺวารे อาปาถมากจฺจนฺตึ ฯ อถสฺส
हेฎฺฐา วุตฺตณฺเยเนว เตสฺ อณฺเฏตรารมฺมณฺ อิทํ มหาจิตฺตํ
ปวตฺตติ ฯ เอวํ อุกฺขสมฺพนฺชวเสน เอตานิ มโนทฺวารे
อาปาถมากจฺจนฺตึตีติ ฯ

อิทํปิ จ มุขมตฺตเมว ฯ สทฺธารุจิอาการปริวิตกฺกทิกฺกุจิ-
นิชฺฌานกฺขนฺติอาทีนํ ปน วเสน วิตุถารโต เอเตสํ มโนทฺวารे
อาปาถูปกมฺนํ (๑) เวทิตพฺพเมว ฯ ยสฺมา ปน เอวํ อาปาถมา-
คจฺจนฺตานิ ภูตานิปิ โหนฺติ อภูตานิปิ ตสฺมา อญฺ นโย
อฏฺฐกถายํ น กหิโต ฯ เอวํ เอเกการมฺมณฺ ชวณฺ ทฺวิสฺ ทฺวิสฺ
ทฺวารेสฺส อฺอุปฺชชตีติ เวทิตพฺพํ ฯ ฐปารมฺมณฺ หิ ชวณฺ
จกขุทฺวารेปิ อฺอุปฺชชติ มโนทฺวารेปิ ฯ สทฺธาทิอาการมฺมณฺเสสุปี
เอเสว นโย ฯ ตตฺถ มโนทฺวารे อฺอุปฺชชมานํ ฐปารมฺมณฺ
ชวณฺ ทานมยํ สีลมยํ ภาวนามยฺนฺติ ติวริํ โหติ ฯ เตสฺ
เอเกกํ กายกมฺมํ วจิกมฺมํ มโนกมฺมณฺติ ติวริเมว โหติ ฯ
สทฺธทกฺขรฺสโฝฏฺฐพฺพชมฺมารมฺมณฺเสสุปี เอเสว นโย ฯ

ตตฺถ ฐปํ ตาว อารมฺมณฺ กตฺวา อฺอุปฺชชมานํ
เอตํ มหากุสฺลจิตฺตํ นีลปีตโลहितโธทาตวณฺเณสฺส ปฺปฺพวตฺถุธาตฺสฺ (๒)
อณฺเฏตรํ สุกฺกนิมิตฺตสงฺขาตํ อิกฺกุจฺจํ กนฺตํ มนาปี รชณียํ วณฺณํ
๑. ม. อาปาถกมฺนํ ฯ ๒. ม. ปฺปฺพวตฺถุธาตฺสฺ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 183

อารมมณั กตวา อุปปชชติ ๑ นนุ เจต อภุจอารมมณั โลกสส
 วตถุ ถถั เอต จิตตึ กุสลั นาม ชานนติ นิยมิตวเสน
 ปริณามิตวเสน สมุทาจารวเสน อภุจิตวเสนาคี ๑ ยสส หิ
 กุสลเมว มยา กตตพพุนติ กุสลกรณเ จิตตึ นิยมิตั โหติ ๑
 อกุสลปวตติโต นีวตเตตวา กุสลกรณเเยว ปริณามิตั ๑
 อภินุทกรณเณ กุสลสมุทาจารเเนว สมุทาจรณั (๑) ปภุจรูป-
 เทสวาสสปปริสูปนิสสยสทมมสสวณนุพเพกตปญจตาทิหิ จ
 อุปนิสสเยหิ โยนิสเ จ อาโกโก ปวตตติ ๑ ตสส อมินา
 นิยมิตวเสน ปริณามิตวเสน สมุทาจารวเสน อภุจิตวเสน จ
 กุสลั นาม ชาคั โหติ ๑

อารมมณวเสน ปเนตถ โสมนสสสทคตภาโว เวทิตพโพ ๑
 อภุจอารมมณสมิ หิ อุปปนุนตตวา เอต โสมนสสสทคตั ชาคั ๑
 สทฐาพหุลตาทินิ เจตถ การณานิเยว ๑ อสสทฐานั หิ
 มิจจนาทิฏฐิจานณจ (๒) เอกนตั อภุจอารมมณภูตั ตถาคตรูปปี ทิสวา
 โสมนสสั นุปปชชติ ๑ เย จ กุสลูปปตติยั (๓) อานิสสั น
 ปสสนนติเตสั ปเรหิ อสสทาหิตานั กุสลั กโรนตานมปิ โสมนสสั
 นุปปชชติ ๑ ตสมา สทฐาพหุลตวา วิสทฐทิฏฐิจิตา อานิสส-
 ทสสาวิตาติเอว เจตถ (๔) โสมนสสสทคตภาโว เวทิตพโพ ๑
 อปีจ เอกาทสธมมา ปิติสมโพชณงคสส อุปปาทาย สัวตตุนติ
 # ๑. ม. สมุทาจรติ ๑ ๒. ม. มิจจนาทิฏฐินณจ ๑
 # ๓. ม. กุสลูปปวตติยั ๑ ๔. ม. เอวเมตถ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 184

พทุธานุสสติ ฐมานุสสติ สงฆมานุสสติ สีถานุสสติ จาคานุสสติ
เทวดานุสสติ อุปสมานุสสติ ฐขปุคคลปริวชชนตา สีนีทฐ-
ปุคคลเสวนตา ปสาทนียสุตตุนตปจเวกขณตา ตทฐิมุตตตาดิ
อิมะหิปี การณเหตุถ โสมนสุสสทคตภาโว เวทิตพุโพ ๗ อิมลั
ปน วิตุถาโร โพชฌงควิภงเก อาวิภวิสสติ ๗

กมมโต อุปตติโต อินทฐิยปริปากโต กิเลสทฐิภาวโต
อิตติ อิมะหิ ปนตถถ การณะหิ ฌาณสมปยุตตตา เวทิตพุพา ๗
โย หิ ปเรลั ฐมมึ เทเสติ อนุวชชานิ สิปปลายตณกมมาย-
ตณวิชชากุจจานานิ สิกขาเปติ ฐมมกถิกิ สกุการิ กตุวา ฐมมึ
กถาเปติ อายตี ปญญาภา ภาวิสสามิติ ปตถนั จเปตุวา (๑)
นानปปรการิ ทานั เทติ ๗ ตสส เอรฐปี กมมึ อุปนิตุสสาย
กุสลั อุปปชชมานั ฌาณสมปยุตตั อุปปชชติ ๗ อพยาปชเช
โลเก อุปปนุสส วาปี ตสส ตถถ สุขิโน ฐมมปทา
วิลปนุติ ๗ ทนุโร ภิกเว สตุปปาโท อถ โส สตุโต จิปปเยว
วิเสสคามิ โหตีติ (๒) อิมินา นเยน อุปตติ นิตุสสายปี อุปปชชมานั
กุสลั ฌาณสมปยุตตั อุปปชชติ ๗ ตถา อินทฐิยปริปากั
อุปกตानั ปญญาทสทปตตทานั อินทฐิยปริปากั นิตุสสายปี
กุสลั อุปปชชมานั ฌาณสมปยุตตั อุปปชชติ ๗ เยหิ ปน
กิเลสา วิภขมภิตา ๗ เตลั กิเลสทฐิภาว นิตุสสายปี อุปปชชมานั
๑. ม. ปฎฐเปตุวา ๗ ๒. อจ. จตุกก. ๒๑/๑๕๑/๒๕๒

กุสลํ ฅาณสมฺปยุตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ วุคฺคํปี เจตํ

โยคา เว ชายเต ภูริ อโยคา ภูริสฺงฺขโย

เอตํ ทฺวิธา ปถํ ฅตฺวา ภาวย วิภวาย จ

ตถตฺตานํ นิเวเสยฺย ยถา ภูริ ปวทฺตตีติ (๑) ฯ

เอวํ กมฺมโต อุปฺปตฺติโต อินฺทฺริยปริปากโต กิเลสทฺริ-
ภาวโตติ อิมหิ การณฺหิ ฅาณสมฺปยุตฺตตา เวทิตฺตฺพพา ฯ

อปฺิจ สตฺต ฅมฺมา ฅมฺมวิจยสมฺโพชฅณฺจฺสฺส อุปฺปาทาย
สํวตฺตนฺตฺติ ฯ ปริปฺจฺจกฺตา (๒) วตฺถุวิสทฺกิริยตา อินฺทฺริยสมตฺตปฺฏิ-
ปาทนตา ทฺุปฺปฅนฺตฺกฺลปฺริวชฺชนตา ปฅนฺตฺกฺลเสวนตา
กมฺภีรฅาณจฺริยปจฺจเวกฺชฅนตา (๒) ตทธิมฺตฺตตฺตาติ อิมหิ การณ-
เหตุถ ฅาณสมฺปยุตฺตตาเวทิตฺตฺพพา ฯ อิมสํ ปน วิตฺถาโร
โพชฅณฺจฺวิภฺงฺกฺฏจกถายํ (๑) อาวิภฺวิสฺสตี ฯ

เอวํ ฅาณสมฺปยุตฺตํ หุตฺวา อุปฺปนฺนญฺเจตํ อสฺงฺขารณ
อฺุปฺปโยเคน อฺุณฺปายจฺินฺตฺนายน อุปฺปนฺนตฺตา อสฺงฺขาริกํ (๔) นาม
ชาตํ ฯ ตยิทํ รัชฅนียวณฺณารมฺมณํ หุตฺวา อุปฺปชฺชมานเมว
ตฺวิเรน นียเมน อุปฺปชฺชติ ทานมยํ วา โหติ สีลมยํ วา
ภาวนามยํ วา ฯ

กถํ ฯ ยทา หิ นีลปิตฺโตหิโตทาเตสฺส ปุปฺผาทิสฺส อณฺณตฺริ
๑. บ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๒ ฯ ๒. ม. ...กิริยา...ปฏฺิปาทนา...ปฺริวชฺชนา...
เสวนา...ปจฺจเวกฺชฅนา ฯ ๓. ม. โพชฅณฺจฺวิภฺงฺเค ฯ ๔. ม. อสฺงฺขารํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 186

ลภิตฺวา วรรณวเสน อภุจิตฺวา วรรณทานํ มยุหนฺติ พุทฺธ-
รตนาทีนํ ปุเชติ ตทา ทานมยํ โหติ ฯ ตตฺริทํ วัตฺถุ ฯ

ภณฺทาคาริกสงฺฆมิตฺโต กิร เอกํ สุวณฺณขจิตํ วัตฺถํ
ลภิตฺวา อิทํปี วัตฺถํ สุวณฺณวณฺณํ สมนฺทาสมฺพุทฺโธปี สุวณฺณ-
วณฺโณ สุวณฺณวณฺณํ วัตฺถํ สุวณฺณวณฺณสฺเสว อนฺุจฺจวิกํ
อมฺหากถจ วรรณทานํ ภวิสฺสตีติ มหาเจติเย อโรเปสิ ฯ
เอวฺรุเปปี กाले ทานมยํ โหตีติ เวทิตฺพุทฺ ฯ ยทา ปน
ตถารูปเมว เทยฺยธมฺมํ ลภิตฺวา มยุทํ กุลฺวิโส กุลตฺนติ
กุลปฺปเวณิ เอสา วัตฺถํ (๑) เอตฺนติ พุทฺธรตนาทีนํ ปุเชติ ตทา
สีลมยํ โหติ ฯ ยทา ปน ตาทิเสน วัตฺถุณา วัตฺถุรตฺนตฺตยปฺุชํ
กตฺวา อยํ วรรณํ ขยํ กจฺฉิสฺสตีติ วยํ กจฺฉิสฺสตีติ ขยวยํ
ปญฺจเปติ ตทา ภาวนามยํ โหติ ฯ

ทานมยํ ปน หุตฺวา วัตฺถุมาณมฺปิ ยทา ตีณิ รตนาณิ
สทฺตฺเถน ปุเชนฺตฺสส ปวตฺตติ ตทา กายกมฺมํ โหติ ฯ ยทา
ตีณิ รตนาณิ ปุเชนฺโต ปุตฺตทาทาสกมฺมกรโปริสาทโยปี
อาณาเปตฺวา ปุชาเปติ ตทา วจิกมฺมํ โหติ ฯ ยทา ตเมว
วัตฺถุตปฺปการํ วิชฺชมานกวัตฺถุ อารพฺก วรรณทานํ ทสฺสามิติ
จินฺเตติ ตทา มโนกมฺมํ โหติ ฯ วินยปรียายํ ปตฺวาปี ทสฺสามิ
กริสฺสามิติ วาจา ภินฺนา โหตีติ (๒) อิมินา ลกฺขณฺน ทานํ นาม
๑. ม. กุลวตฺ ฯ ๒. วิ. มหาวิ. ๒./๑๗๐/๑๕๐ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 187

โหติ ๑ อภิธรรมปริยาย ปตวา ปน วิชชมานกวัตถุ อารพภ
ทสสามิติ มนสา จินติตกาลโต ปญจาย กุสลโ โหติ ๑ อปรภาเค
กาเยน วา วาจาเย วา กตตพพิ กริสตตีติ วุตติ ๑ เอว
ทานมย กายวจิมโนกมฺวเสน ติวริ โหติ ๑

ยทา ปน ตั วุตตูปการิ วตถุ ลภิตวา กุลวสาทิวเสน
สทตธา รตนตตย ปุเชติ ตทา สิลมย กายกมฺ โหติ ๑
ยทา กุลวสาทิวเสนเว ปุตตทาราทโย อาณาเปตวา ปุชาเปติ
ตทา วจิกมฺ โหติ ๑ ยทา มยหิ กุลวโส กุลตุนติ กุลปฺเวณิ
เอสา วตติ (๑) เอตุนติ วิชชมานกวัตถุ อารพภ วนณทาน
ทสสามิติ จินเตติ ตทา มโนกมฺ โหติ ๑ เอว สิลมย
กายวจิมโนกมฺวเสน ติวริ โหติ ๑

ยทา ปน ตั วุตตูปการิ วตถุ ลภิตวา ตินิ รตนานิ
ปุเชตวา จงกมนโต ขยวย ปญฺชเปติ ตทา ภาวนามย กายกมฺ
วา โหติ ๑ วาจาเย สมฺมสนฺ ปญฺชเปนตสฺส วจิกมฺ โหติ
กายงควาจกานิ อโจเปตวา มนสาว สมฺมสนฺ ปญฺชเปนตสฺส
มโนกมฺเมว โหติ ๑ เอว ภาวนามย กายวจิมโนกมฺวเสน
ติวริ โหติ ๑ เอวเมตถ (๒) รูปารมฺณ กุสล ติวริปฺญญกิริยา-
วตถุวเสน นวหิ กมฺมทวารหิ ภาชตวา ทสเสสิ ฐมฺมราชา ๑
สทฺทารมฺณาทิสฺปิ เอเสว นโย ๑

๑. ม. กุลวตตเมตุนติ ๑ ๒. ม. เอวเมต ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณิวัฒนา หน้า 188

ภริสททาที่สุ หิ รัชนียสททำ อารมมณั กตุวา เหฏฐา
วตุตตนเยเนว ตีหิ นียเมเหตัง กุสลั อุปปชชติฯ ตตุถ สททำ
กนุทมูลั วย อุปปาญะตุวา นิลุปปลหตุถักั วย จ หตุเถ
จเปตุวา ทาตุ้ นาม น สกุกา สวตุถักั ปน กตุวา เทนุโต
สทททานัน เทติ นามฯ ตสุมา ยทา สทททานัน ทสุสามิติ
ภริมูทิงกาที่สุ อณุตตรตุริเยน ตินณัน รตนานัน อุปหาริ
กโรติ สทททานัน เมติ ภริอาทีนั วชชปาเปติ(๑) ธรรมกถิกิกิภูจัน
สรภเสชชเชลผาณิตาทีนั เทติ ธรรมสุสวานัน โฆเสติ สรภณณัน
ภณติ ธรรมกถั กเถติ อุปนิสินันกถั อนุโมทนกถั กเถติ(๒)
ตทา ทานมยั โหติฯ ยทา เอตเทว วิชานัน กุลวาสาทิวเสน
วตุตตวเสน กโรติ ตทา สิลมยั โหติฯ ยทา สพพเมตัง กตุวา
อัย เอตตุโก สทโท พุรหุมโลกปุปมาโณปี หตุวา ขัย คมิสสุตติ
วัย คมิสสุตติตี สมมสนัน ปญุจเปติ ตทา ภาวนามยั โหติฯ

ตตุถ ทานมยั ตาว ยทา ภริอาทีนั คเหตุวา สหตุถา
อุปหาริ กโรติ นิจอุปหารตุถาย จเปนุโตปี สหตุถา จเปติ
สทททานัน เมติ ธรรมสุสวานัน โฆเสตุ คจจติ ธรรมกถั สรภณณัน
กาตุ้ วา คจจติ ตทา กายกมมัม โหติฯ ยทา คจจถ ตาตา
อมุหากั สทททานัน ตินณัน รตนานัน อุปหาริ กโรธาติ
อาณาเปติ สทททานัน เมติ เจตियงคณเ (๓) อิมั ภริ อิมั มูทิงคั
๑. ม. จปาเปติฯ ๒. ม. กโรติฯ ๓. ม. เจตियงคณเสุฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณฺณา หน้า 189

จเปถาติ อาณาเปติ สยเมว ธรรมสฺสวณฺ โฆเสติ ธรรมกถํ กเถติ
สรภณฺณํ ภณฺติ ตทา วจิกมฺมํ โหติ ฯ ยทา กายฺจฺควาจฺจฺคานี
อโจเปตฺวา สทฺททานํ ทสฺสามีติ วิชฺชมานกฺวตฺถุํ มนสา
ปริจฺจชฺติ ตทา มโนกมฺมํ โหติ ฯ

สีลมยฺปิ สทฺททานํ นาม มยฺหํ กุลฺวโส กุลตฺนฺติ
กุลฺปปเวณฺณิติ เภริอาทีนํ สหตฺถา อุปหาริ กโรนฺตสฺส เภริอาทีนํ
สหตฺถา เจตฺยงฺกณฺาทีสุ จเปนฺตสฺส ธรรมกถิกานํ สรภเสชฺช
สหตฺถา ททนฺตสฺส วตฺตสีเสน ธรรมสฺสวณฺโฆสนฺธรรมกถากถน-
สรภณฺณภณฺนตฺถาย จ จจฺจนฺตสฺส กายกมฺมํ โหติ ฯ สทฺททานํ
นาม อมฺหากํ กุลฺวโส กุลตฺนฺติ กุลฺปปเวณฺณิ จจฺจนฺต ตาตา
พฺพุทฺตรนาทีนํ อุปหาริ กโรถาติ อาณาเปนฺตสฺส กุลฺวโส-
วเสเนว อตฺตนา ธรรมกถํ วา สรภณฺณํ วา กโรนฺตสฺส
จ วจิกมฺมํ โหติ ฯ สทฺททานํ นาม มยฺหํ กุลฺวโส สทฺททานํ
ทสฺสามีติ กายฺจฺควาจฺจฺคานี อโจเปตฺวา มนสฺวา วิชฺชมานก-
วตฺถุํ ปริจฺจชฺนฺตสฺส มโนกมฺมํ โหติ ฯ

ภาวนามยฺปิ ยทา จงฺกมฺนฺโต สทฺทเท ขยวํ ปญฺจเปติ
ตทา กายกมฺมํ โหติ ฯ กายจฺจํ วา ปน อโจเปตฺวา วาจาย
สมฺมสนฺตสฺส วจิกมฺมํ โหติ ฯ กายจฺจฺควาจฺจฺคานี อโจเปตฺวา
มนสฺวา สทฺททายตฺนํ สมฺมสนฺตสฺส มโนกมฺมํ โหติ ฯ เอวํ สทฺทา-
รम्मณฺปี กุสลํ ติวิรฺปฺลฺลยฺกิริยาตฺถฺวเสน นวหิ กมฺมทฺวาเรหิ

ภาเซตวา ทสเสติ ธรรมราชา ฯ

มุลคนฐาทีสุปี รชนียคนฐ์ อารมมณั กตฺวา เหฏฐา
วุตฺตนเยเนว ตีหิ นียเมเหตํ กุสลํ อุปฺปชฺชติ ฯ ตตฺถ ยทา
มุลคนฐาทีสุ ยงฺกิลฺลิจิ คนฐ์ ลภิตฺวา คนฺธวเสน อากฺขิตฺวา
คนฺธทานํ มยฺहनฺติ พุทฺธรรตนาทีนึ ปฺปุเชติ ตทา ทานมยฺ
โหตีติ ฯ สพฺพํ วนฺณทานเน วุตฺตนเยเนว วิตุถารโต เวทิต
ตพฺพํ ฯ เอวํ คนฺธารมมณัปี กุสลํ ติวิชฺปฺลฺลยฺกิริยาตฺถวเสน
นวหิ กมฺมทฺวารเหติ ภาเซตวา ทสเสติ ธรรมราชา ฯ มุตรสาทีสุ
ปน รชนียสรลั อารมมณั กตฺวา เหฏฐา วุตฺตนเยเนว ตีหิ
นียเมเหตํ กุสลํ อุปฺปชฺชติ ฯ ตตฺถ ยทา มุตรสาทีสุ ยงฺกิลฺลิจิ
รชนียสรตฺถุ ลภิตฺวา รสวเสน อากฺขิตฺวา รสทานํ มยฺहनฺติ
เทติ ปริจฺจชฺติ ตทา ทานมยฺ โหตีติ ฯ สพฺพํ วนฺณทานเน
วุตฺตนเยเนว วิตุถารโต เวทิตพฺพํ ฯ สิลฺมเย ปเนตฺถ สงฺฆสฺส
อทฺตวา ปริภุชฺชนํ นาม อมฺหากํ น อัจฉินฺนุติ ทฺวาทสนฺนํ
ภิกฺขุสทฺสสนํ ทาเปตฺวา สาทฺธรลั ปริภุชฺชนตฺสส(๑) ทฺฐกคา
มณโฑภยรลฺโย วตฺถุ อาทึ กตฺวา มหาอฏฐกถาย วตฺถุณิ
อากตานิ ฯ อยเมว วิเสโส ฯ เอวํ รสธารมมณัปี กุสลํ
ติวิชฺปฺลฺลยฺกิริยาตฺถวเสน นวหิ กมฺมทฺวารเหติ ภาเซตวา
ทสเสติ ธรรมราชา ฯ

โฏฐพฺพารมมณัปี ปจฺวีธาตฺ เตโชธาตฺ วาโยธาตฺติ ตีณิ
๑. ม. ปริภุชฺชนตฺสส ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวถนนา หน้า 191

มหาภูตานิ โฝฏฐพพารมมณั นาม ๑ อิมสมี จาเน เอเตสั
วเสน โยชนั อกควา มณจปีจาทิวเสน กาทพพา ยทา หิ
มณจปีจาทีสุ ยงกิลลิจิ รชนียั โฝฏฐพพวตถุ ลภิตวา โฝฏฐพพ-
วเสน อากุชิตวา โฝฏฐพพทานั มยหนุตติ เทติ ปริจจชติ ตทา
ทานมยั โหตีติ สพพั วถนทานเน วุตตนเยเนว วิตุถารโต
เวทิตพพั ๑ เอวั โฝฏฐพพารมมณัปี กุสลั ตีวิธปุลลภิกิริยา-
วตถุวเสน นวหิ กมมทวาระหิ ภาเชตวา ทสเสสิ ธรรมราชา ๑

ธรรมารมมणे ปน จ อชตตติกายตनानि คีณิ लक्षणानि
तयो अरुपीनो चन्द्रा पल्लवरससुचमरुपानि निपुपानपल्लवत्तिति
อิमे ธรรมायตने प्रियापनना ज अप्रियापनना ज ธรรมा
ธรรมारममณั นาม ๑ อิมสมี ปน จาเน เอเตสั วเสน โยชนั
อกควา โอชทานปานทานชีวิตทานวเสน กาทพพา ๑ โอชาทีสุ
หิ รชนียั ธรรมารมมณั อารมมณั กควา เหฏฐา วุตตนเยเนว
ตีหิ นียเมहेตั กุสลั อุปปชชติ ๑

ตตถ ยทา โอชทานั มยหนุตติ สปปินวณิตาทีนั เทติ
ปานทานนุตติ อฏฐ ปานานิ เทติ ชีวิตทานนุตติ สลากภตต-
ปกุชियภตตสงฆภตตาทินี (๑) เทติ อผาสุกภิกุชุนั เกสชชั เทติ
เวชชั ปจจุปฏฐาเปติ ชาลั ชาลาเปติ (๒) กุมินั (๒) วิทุธสาเปติ
สกุณปถชรั วิทุธสาเปติ พนุชนโมกขั การติ มาฆาตเกเร
จाराเปติ (๑) อถณานปี ชีวิตปริตตาทนถลั เอวรुपानि กมमानิ
๑. ม. สลากภตตสงฆภตตาทินี ๑ ๒. ม. ผาลาเปติ กุมินั ๑

๓. ม. จราเปติ ๑

กโรติ ตทา ทานมย โหติ ฯ ยทา ปน โชทานปานทาน-
ชีวิตทานานิ มยหํ กุลวโส กุลตุนติ กุลปฺเปเวณฺติ จ วุตฺตสีเสน
โชทานาทีนึ ปวตฺเตติ ตทา สีสมย โหติ ฯ ยทา ฐมฺมา-
รุมณฺสมึ ขยวยํ ปฏฺฐเปติ ตทา ภาวนามย โหติ ฯ

ทานมย ปน หุตฺวา วุตฺตมานํปี ยทา โชทานปาน-
ทานชีวิตทานานิ สหตฺถา เทติ ตทา กายกมฺมํ โหติ ฯ ยทา
ปฺปุตฺตทาราทย โอาณาเปตฺวา ทาเปติ ตทา วจิกมฺมํ โหติ ฯ
ยทา กายงฺควาจฺจนานิ อโงเปตฺวา โชทานปานทานชีวิต-
ทานวเสน วิชฺชมานกวตฺถุํ ทสฺสามิติ มนฺสา จินฺเตติ ตทา
มโนกมฺมํ โหติ ฯ

ยทา ปน วุตฺตปฺปการํ วิชฺชมานกวตฺถุํ กุลวฺสาทิวเสน
สหตฺถา เทติ ตทา สีสมย กายกมฺมํ โหติ ฯ ยทา กุลวฺสาทิ-
วเสนเนว ปฺปุตฺตทาราทย โอาณาเปตฺวา ทาเปติ ตทา วจิกมฺมํ
โหติ ฯ ยทา กุลวฺสาทิวเสนเนว วุตฺตปฺปการํ วิชฺชมานกวตฺถุํ
ทสฺสามิติ มนฺสาว จินฺเตติ ตทา มโนกมฺมํ โหติ ฯ

จฺงกมิตฺวา ฐมฺมารุมณฺเ ขยวยํ ปฏฺฐเปนฺตสฺส ปน
ภาวนามย กายกมฺมํ โหติ ฯ กายงฺกํ อโงเปตฺวา วาจา
ขยวยํ ปฏฺฐเปนฺตสฺส วจิกมฺมํ โหติ ฯ กายงฺควาจฺจนานิ
อโงเปตฺวา มนฺสาว ฐมฺมารุมณฺเ ขยวยํ ปฏฺฐเปนฺตสฺส
มโนกมฺมํ โหติ ฯ เอวํ ภาวนามย กายวจิมโนกมฺมวเสน ติวริ

โหติ ฯ เอวเมตถ ธรรมารมณํ กุสลํ ติวิธปุณฺณกิริยาวตฺถวเสน
นวหิ กम्मทวารหิ ภาเชตฺวา ทสฺเสสิ ธรรมราชา ฯ

เอวมิทํ จิตฺตํ นานาวตฺถุนานารมณวเสน (๑) ทีปิตํ ฯ อิทํ
ปนฺน เอกวตฺถุสฺสํ นานารมณวเสน ลพฺภนฺติ ฯ กถํ จตฺถุ
หิ ปจฺจเยสุ จีวรํ ฉ อารมณานิ ลพฺภนฺติ ฯ นวตฺตสฺส หิ
จีวรสฺส วณฺโณ มนาโป ทสฺสนีโย โหติ อิทํ วณฺณารมณํ ฯ
ปริโภกกาลํ ปนฺน ปฏฺฐปฏฺฐทํ กโรติ อิทํ สทฺทการมณํ ฯ
โย ตตฺถ กภาพจฺจกาทิกนฺุโร (๒) อิทํ กนฺุธารมณํ ฯ ธรรมารมณํ
ปนฺน ปริโภกรสวเสน กถิตํ ฯ ยา ตตฺถ สุขสมฺผลสฺสตา อิทํ
โผฏฺฐพฺพารมณํ ฯ จีวรํ ปฏฺฐิจฺจ อูปฺปนฺนา สฺสา เวทนา
อิทํ ธรรมารมณํ ฯ ปิณฺุทปาเต ธรรมารมณํ นิปฺปฺริยาเยเนว
ลพฺภติ ฯ เอวํ จตฺถุสฺสํ ปจฺจเยสุ นานารมณวเสน โยชนํ กตฺวา
ทานมยาทีเกโท เวทิตพฺุโป ฯ

อิมสฺส ปนฺน จิตฺตสฺส อารมณเมว นิพฺพุตํ (๓) วินา
อารมณเณน อนุปฺปชฺชนโต ฯ ทวารํ ปนฺน อนิพฺพุตํ ฯ กสฺมา ฯ
กम्मสฺส อนิพฺพุตฺตา ฯ กम्मสมฺมิญฺหิ อนิพฺพุเต ทวารํปี
อนิพฺพุตเมว โหติ ฯ

๑. ม. นานาวตฺถุสฺสํ นานารมณวเสน ฯ ๒. ม. กภาพจฺจกาทิกนฺุโร ฯ

๓. ม. นิพฺพุตํ ฯ เอวมุปรีปี ฯ

กายกมมทวารกถา

อิมสฺส ปนตฺถสฺส ปกาสนตฺถํ อิมสฺมึ จาเน มหาอฏฺฐกถายั
ทวารกถา กถิตาฯ ตตฺถ ตีณิ กมฺมานิ ตีณิ กมฺมทวารานิ
ปฺลจฺ วิญญาณานิ ปฺลจฺ วิญญาณทวารานิ จ ผสฺสา จ
ผสฺสทวารานิ อฏฺฐ อสฺวารอฏฺฐ อสฺวารทวารานิ อฏฺฐ สฺวาร
อฏฺฐ สฺวารทวารานิ ทส กุตฺลกมฺมปถา ทส อกุตฺลกมฺมปถาติ
อิทํ เอตฺตํ ทวารกถาย มาติกาจปณฺ นาม ฯ

ตตฺถ กิณฺจาปี ตีณิ กมฺมานิ ปจฺมํ วุตฺตานิ ฯ ตานิ
ปนฺ จเปตฺวา อาทิตฺ ตาว ตีณิ กมฺมทวารานิ ภาเชตฺวา
ทสฺสิตานิ ฯ กตฺมานิ ตีณิ ฯ กายกมฺมทวาริ วจิกมฺมทวาริ
มโน กมฺมทวารนฺติ ฯ

ตตฺถ จตฺพุพิโร กายิ อฺปาทินฺนโก อาหารสมฺภูจจาโน
อฺตุสมฺภูจจาโน จิตฺตสมฺภูจจาโนติ ฯ ตตฺถ จกฺขายตนาทีนํ ชีวิตินฺ-
ทฺริยปริยนฺตานิ อฏฺฐ กมฺมสมฺภูจจากรูปานิปิ กมฺมสมฺภูจจานาเนว
จตฺสฺโส ธาตุโย วณฺโณ คนฺโชรโร โส โอชาติ อฏฺฐ อฺปาทินฺนก-
กายิ นาม ฯ ตาเนว อฏฺฐ อาหารชานิ อาหารสมฺภูจจานิก-
กายิ นาม ฯ อฏฺฐ อฺตุชานิ อฺตุสมฺภูจจานิกกายิ นาม ฯ อฏฺฐ
จิตฺตชานิ จิตฺตสมฺภูจจานิกกายิ นาม ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณนนา หน้ 195

เตสุ กายกมมทวารนุติ เนว อูปาทินนุกายสุส นามิ
 น อิตเรลัฯ จิตตสมภูจนาเนสุ ปน อภุจสุ รูปเปสุ เอกา
 วิถนตตติ อตติ อิทั กายกมมทวาริ นามฯ ยิ สนุชาย
 วุตตัม กตมมุตัม รูปิ กายวิถนตตติ ยา กุสลจิตตตตส วา
 อกุสลจิตตตตส วา อพฺยากตจิตตตตส วา อภิกุกมมุตตตส วา
 ปฏิกุกมมุตตตส วา อาโลเกนุตตตส วา วิโลเกนุตตตส วา
 สมมิถเชนตตตส (๑) วา ปสาเรนุตตตส วา กายสุส อมุกนา
 สนุถมุกนา สนุถมุกิตตตัม วิถนตตติ วิถนตตปนา วิถนตตปิตตตัม
 อิทนตัม รูปิ กายวิถนตตตติ (๒)ฯ อภิกุกมิตตตตมิ ปฏิกุกมิตตตตมิ
 หิ จิตตัม อูปปชชมานัน รูปิ สมภูจนาเปติฯ ตตถ ยา ปจวิธาตุ
 อาไปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ตนุสิสสิโต วณฺโณ กนุโธ
 รโส โอชาติ อิมลั อภุจนุณัน รูปกลาปานัน อพฺกนุตเร
 จิตตสมภูจนา วาโยธาตุ สวา อตตนา สหชาตัม รูปิ กายิ
 สนุถมุกเกติ สณฺจเรติ (๓) จาเลติ อภิกุกมาเปติ ปฏิกุกมาเปติฯ

ตตถ เอกาวชชนวิถियิ สตตตส ชวเนสุ ปจมจิตตสมภูจिता
 วาโยธาตุ [๔] สนุถมุกเกตุ สณฺจเรตุ (๕) สกโกติฯ อปฺราปฺริ ปน
 จาเลตุน สกโกติฯ ทุตติยาทิสูปิ เอเสว นโยฯ สตตตม-
 จิตเตน ปน สมภูจिता วาโยธาตุ เหภูจนา จหิ จิตเตหิ สมภูจิตัม
 # ๑. ม. สมณนุตตตสฯ ๒. อภิ. สง. ๓๔/๕๓๖/๒๒๔ฯ
 # ๓. ม. สนุชาเรติฯ ๔. ม. เอตฺถนุตเร อตตนา สหชาตัม รูปิกายนุติ
 # ทิสฺสติฯ ๕. ม. สนุชาเรตุฯ

วาโยธาตุ อุตตมมกนปจจยิ ลกิตวา อุตตนา สหชาติ รูปกาย
สนนถมเกตุ สณจเรตุ จาเลตุ อภิกกมาเปตุ ปฏิกกมาเปตุ
อาโลกาเปตุ วิโลกาเปตุ สมมิชชาเปตุ ปสाराเปตุ สกโกติ ฯ
เตน คมนิ นาม ชายติ อากมนิ นาม ชายติ คมนาคมนิ
นาม ชายติ ฯ โยชนิ คโต ทสโยชนิ คโตติ วุตตพุตติ
อาปชชาเปติ ฯ

ยถา หิ สุตตหิ ยุเคหิ อากทตติตพเพ สกญเ ปจมยเค
ยุตตโคณา ยุกิ ตาว สนนถมเกตุ สณจเรตุ สกโกนติ จุกิ
ปน นปวตเตนติ ฯ ทุตियाทีสุปี อเสว นโย ฯ สุตตมยเค
ปน โคนเ โยเชตวา ยทาเจโก สารถิ ชุเร นิสีทิตวา
โยตุตานิ อาทาย สพพปริมโต ปญจาย ปโตทยญุจिया โคนเ
อาโกญติ ฯ ตทา สพเพว เอกพลา หุตวา ชุรณจ สณจเรนติ
จุกานิ จ ปวตเตนติ ฯ สกญิ คเหตุวา ทสโยชนิ คโต (๑)
วีสติโยชนิ คโตติ (๒) วุตตพุตติ อาปาเทนติ ฯ เอว สมุปทมิท
เวทิตพพิ ฯ

ตตถ โย จิตตสมญจานิกกาโย น โส วิญญตติ ฯ
จิตตสมญจานาย ปน วาโยธาตุยา สหชาติ รูปกาย สนนถมเกตุ
สณจเรตุ จาเลตุ ปจจโย ภวิตุ สมตโต เอโก อาการวิกาโร
อตุถิ อัย วิญญตติ นาม ฯ सा अणु रूपानि विय न
๑. ม. คตา ฯ ๒. ม. คตาทิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตฺปฺปากณฺทวณฺณา หน้า 197

จิตตสมฺภูจฺจนา ฯ ยถา ปน อนิจฺจาทีเกทานํ ชมฺมานํ ชรา-
มรณตฺตา ชรามรณํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ สขฺขตฺนตฺติอาที (๑) วุตฺตํ ฯ
เอวํ จิตตสมฺภูจฺจนา นํ รูปานํ วิญฺญตฺตฺติตาย ตาปี จิตต-
สมฺภูจฺจนา นาม โหตีตี ฯ

วิญฺญาปนตฺตา ปเนสา วิญฺญตฺตฺติ วุจฺจตี ฯ ก็
วิญฺญาเปตีตี ฯ เอกํ กายิกกรรมํ ฯ จกฺขุปฺตสฺมี หี จิโต หตฺถํ
วา ปาหํ วา อุกฺขิปตี ลีลํ วา ภมฺกํ วา จาเลตี ฯ อัย
หตฺถาทินํ อากาโร จกฺขุวิญฺญเยโย โหตี ฯ วิญฺญตฺตฺติปี (๒) น
จกฺขุวิญฺญเยยา มโนวิญฺญเยยาเอว ฯ จกฺขุณา หี หตฺถวิการาทิ-
วเสน วิปฺสนฺทมานํ วณฺณารมฺมณเมว ปสฺสตี ฯ วิญฺญตฺตฺติ
ปน มโนทวาริกจิตฺเตน จินฺเตตฺวา อิทฺถจิทฺถจฺจ เอส การเตตี
มณฺเฑตี ชานาตี ฯ

ยถา หี อรณฺเณ นีทาสมฺเมย อุกฺกฏฺจฺจเน มนุสฺสา
อิมาย สลฺลยา ย อีธ อุกฺกสฺส อตฺถิภาวํ ชานิสฺสนฺตีตี รุกฺขคฺเค
ตาลปฺณณาทินิ พนฺธาเปนฺติ สุราปานทฺวาเร ชชฺ อุสฺสาเปนฺติ
อุจฺจํ วา ปน รุกฺขํ วาโต ปหริตฺวา จาเลตี อนฺโต อุกฺเก
มจฺเจว จลนฺเต อุปฺริ ปุพฺพุกานิ อุกฺกฺจฺจหนฺติ มโหสมฺส
คตฺมคฺคปริยนฺเต ตินฺปณฺณกสฺสํ (๓) อุสฺสาทิตํ (๔) โหตี ฯ ตตฺถ
ตาลปณฺณชฺชสาจลนฺปุพฺพุกตฺตินฺปณฺณกสฺสเฏ ทิสฺวา ยทา
๑. ลี. นี. ๑๖/๖๒/๓๑ ฯ ๒. ม. วิญฺญตฺตฺติ ฯ ๓. ม. ตินฺปณฺณกสฺสํ ฯ
๔. ม. อุกฺกสฺสทิตํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 198

จกขุณา อธิฏฐมปิ เอตถ อุทกั ภาวิสุตติ สุรา ภาวิสุตติ อัย
รุกโข วาเตน ปหโต ภาวิสุตติ อนโตอุทเท มจฺโฆ ภาวิสุตติ
เอตตัก จานั อชฺโฆตฺตริตฺวา โอิฆ คโต ภาวิสุตตีติ มโน-
วิญญาณน ชานาติ ฯ เอวเมว วิญญตฺติปิ น จกขุวิญญเยยฺยา
มโนวิญญเยยฺยา ฯ จกขุณา หิ หตฺถวีการาทิวเสน วิปฺพนุทมานั
วณฺณารมฺมณเมว ปสฺสตี ฯ วิญญตฺตี ปน มโนทวาริกจิตฺเตน
จินฺเตตฺวา อิทฺถจิตฺตจฺจ เอส การตี มณฺเฑติ ชานาติ ฯ

น เกวลญฺเจสา วิญญาปนโต ว วิญญตฺติ นาม ฯ
วิญญเยยฺยโตปิ ปน วิญญตฺติเยว นาม ฯ อยญฺหิ ปเรสั อนฺตมโส
ตฺริจฺฉานกตानมปิ ปากฺกา โหติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ สนนฺิปตฺตา
หิ โสณฺสิงคาลากโกณาทโย ทณฺฑั วา เลณฺฑ (๑) วา กเหตุวา
ปหรณากาเร ทสฺสีเต อัย โน ปหริตฺกामตี ญตฺวา เยน
วา เตน วา ปลายนฺติ ฯ ปากการกฺุฑฺฑาทิอนฺตริกสฺส (๒) ปน
ปรสฺส อปากฺกาโลปิ อตฺถิ ฯ กิญฺจาปิ ตสฺมี ขณฺเ อปากฺกา
สมฺมุจฺจิตานัน ปน ปากฺกตฺตา วิญญตฺติเยว นาม โหติ ฯ

จิตฺตสมฺมุจฺจานิกกาเย ปน จลนฺเต ติสฺมุจฺจานิกโก จลตี น
จลตีติ ฯ โสปี ตเถว จลตี ฯ ตํคตีโก ตทนฺวตฺติโกว โหติ ฯ
ยถา หิ อุทเท กจฺจนฺเต อุทเท ปตฺตานี สุกฺขทณฺฑทกตีณ-
ปณฺณาทินิปี อุทกคตีกาเนว ภาวนฺติ ตสฺมี กจฺจนฺเต กจฺจนฺติ
๑. ม. เลทฺฑั ฯ ๒. ม. ปากการกฺุฑฺฑาทิอนฺตริกสฺส ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 199

ติฏจนเต ติฏจนติ ฯ เอวํ สมปทมิทํ เวทิตพพิ ฯ เอวเมสาปี
จิตตสมภูจนาเนสุ รูปเส วิถนตติ กายกมมทวารํ นามาติ
เวทิตพพา ฯ

ยา ปน ตสมี ทวาระ สิทฐา เจตนา ฯ ยาย ปาณํ
หนติ อทินนํ อาทียติ มิจณาจาร์ จรติ ปาณาติปาตาทึหิ
วิรมติ อิทํ กายกมมํ นาม ฯ เอวํ ปรวาทิมุหิ สติ กาโย
ทวารํ ตมุหิ ทวาระ สิทฐา เจตนา กายกมมํ กุสลํ วา
อกุสลํ วาติ จเปตพพิ ฯ ปรวาทิมุหิ ปน อสติ กุสลํ วา
อกุสลํ วา อพุยกตํ วาติ ติกํ ปูเรตวาว จเปตพพิ ฯ
ตตถ ยถา นครทวารํ กตภูจนาเนเขว ติฏจติ องकुติมตตมุปี
อปราปริ น สงกมติ เตน เตน ปน ทวาระน มหาชโน
สญจรติ ฯ เอวเมว [๑] ทวารํ น จรติ (๒) กมมํ ปน ตสมี
ตสมี ทวาระ อุปปชชนโต จรติ ฯ เตนานุ โปราณา

ทวาระ จรนติ กมมานิ น ทวาระ ทวาระจาริโน
ตสมา ทวาระหิ กมมานิ อถนถนถนํ ววภูจिताติ ฯ

ตตถ กมเมนปี ทวารํ นามํ ลกติ ทวาระนปี กมมํ ฯ
ยถา หิ วิถนถาณาทึนํ อุปปชชนภูจนาณานิ วิถนถาณทวารํ
ผสสทวารํ อสัวรทวารํ สัวรทวารนติ นามํ ลกนติ ฯ เอวํ
กายกมมสส อุปปชชนภูจนาณํ กายกมมทวารนติ นามํ ลกติ ฯ
๑. ม. เอตถนตเร ทวาระติ ทิสสติ ฯ ๒. ม. สญจรติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 200

วจิกมมโนกมมทวารสุปี เอเสว นโยฯ ยถา ปน ตสมี
ตสมี รุกเข อชิวตถา เทวตา สิมุพลีเทวตา ปลาตเทวตา
ปุจิมนุทเทวตา ผนุทนเทวตาตี เตน เตน รุกเขน นาม
ลภติ ฯ เอวเมว กายทวารน กตัม กมมัม กายกมมุนติ
ทวารน นาม ลภติ ฯ วจิกมมโนกมเมสุปี เอเสว นโย ฯ
ตตถ อญโฬ กาโย อญลัม กมมัม กาเยน ปน กตตถา
ตัม กายกมมุนติ วุจจติ ฯ เตนาหุ อภุทธกถาจริยา

กาเยน เจ กตัม กมมัม	กายกมมุนติ วุจจติ
กาโย จ กายกมมุนจ	อญลุมลลัม ววภูจिता ฯ
สุจिया เจ กตัม กมมัม	สุจิกมมุนติ วุจจติ
สุจิ จ สุจิกมมุนจ	อญลุมลลัม ววภูจिता ฯ
วาสิยา เจ กตัม กมมัม	วาสิกมมุนติ วุจจติ
วาสิ จ วาสิกมมุนจ	อญลุมลลัม ววภูจिता ฯ
ปุริเสน เจ กตัม กมมัม	ปุริสกมมุนติ วุจจติ
ปุริโส จ ปุริสกมมุนจ	อญลุมลลัม ววภูจिता ฯ

เอวเมว

กาเยน เจ กตัม กมมัม	กายกมมุนติ วุจจติ
กาโย จ กายกมมุนจ	อญลุมลลัม ววภูจिताติ ฯ

เอว สนุเต เนว ทวารววภูจัน ยุชชติ น กมม-
ววภูจัน ฯ กถัม ฯ กายวิญญตติยัม หิ ทวารเอ จรณติ กมมานันติ

วจนโต วจิมมมปี ปวตตติ เตนสสา กายกมมทวารนุติ ววฏฐานัน
น ยุตติ กายกมมณจ วจิวินตติยมปี ปวตตติ เตนสส กาย-
กมมณติ ววฏฐานัน น ยุชชตีติ ๑ โน น ยุชชติ ๑ กสฺมา ๑
เยกฺกยฺเยน วุตติตตาย เจว ตพฺพหุลวุตติตตาย จ ๑ กายกมมเมว
หิ เยกฺกยฺเยน กายวินตติยํ ปวตตติ น อิตรานีติ (๑) ๑ ตสฺมา
กายกมมสส เยกฺกยฺเยน ปวตตติโต อสสา กายกมมทวารภาโว
สิทฺโธ พฺราหฺมณคามอมฺพวณนาควนาทีนํ พฺราหฺมณคามาทิภาโว
วียาติ ทวารววฏฐานัน ยุชชติ ๑ กายกมมํ ปน กายทวารเยว
พหุลํ ปวตตติอปปี วจิทวารเร ๑ ตสฺมา หิ กายทวาร
พหุลํ ปวตตติโต เอตสส กายกมมภาโว สิทฺโธ วนจรกถุถ
กุมาริกาทีโคจฺรानํ วนจรกาทิภาโว วียาติ เอวํ กมมววฏฐานมปี
ยุชชตีติ ๑

กายกมมทวารกถา นิฏฐิตา ๑

วจิมมทวารกถา

วจิมมทวารกถายํ ปน เจตนาวิริตฺตทวเสน ติวินา
วจา นาม ๑ ตถถ จตุหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตา
วจา สฺภาสิตา โหติ โน ทฺพฺภาสิตา อนวชฺชา จ
อนวชฺชา จ วินฺญุนนฺติ (๒) อัยฺ เจตนาวจา นาม ๑ ยา
๑. ม. อิตฺตทฺโท นคฺถิ ๑ ๒. ส. ส. ๑๕/๗๓๘/๒๗๗ ๑

จตุหิ วรฺจฺจเรเตหิ อารตี วรฺตี ฯเปฯ อัย วุจฺจตี สมนฺมา-
วาทตี (๑) อัย วรฺตีวาทา นาม ฯ วาทา หิ คีรา พุยฺปโป
อุทฺธิรณฺ โฆโส โฆสกมฺมํ วาทา วรฺเกโทตี อัย สทฺทวาทา
นาม ฯ ตาสฺ วรฺจิกมฺมทฺวารนฺตี เนว เจตนาถ นามํ น
วรฺตียา ฯ สทฺสทฺทา ปน เอกา วิญฺญตฺตตี อตฺถิ อิทํ
วรฺจิกมฺมทฺวารํ นาม ฯ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ กตฺมนฺตํ รูปี วรฺจิวินฺญตฺตตี
ยา กุสลจิตฺตตฺสฺส วา อกุสลจิตฺตตฺสฺส วา อพฺยาगतจิตฺตตฺสฺส
วา วาทา คีรา พุยฺปโป อุทฺธิรณฺ โฆโส โฆสกมฺมํ วาทา
วรฺเกโทตี อัย วุจฺจตี วาทา ฯ ยา ตาย วาทาย วิญฺญตฺตตี
วิญฺญาปนา วิญฺญาปิตตฺตํ อิทนฺตํ รูปี วรฺจิวินฺญตฺตตี (๒) ฯ

อิทํ วกฺขามิ เอตํ วกฺขามิตี หิ วิตกฺกยโต วิตกฺก-
วิปฺฝารสทฺโท นาม อุปฺปชฺชตี ฯ อัย น โสตฺวิญฺญายโย
มโนวิญฺญายโยตี มหาอภฺจกถายํ อากโต ฯ อากมฺภฺจกถาสฺ ปน
วิตกฺกวิปฺฝารสทฺทนฺตี วิตกฺกวิปฺฝารวเสน อุปฺปนฺนํ วิปฺปลปนฺนตฺตํ
สฺส
ตฺสฺส โส วิตกฺกวิปฺฝารสทฺโท อุปฺปนฺโน ตฺสฺส วเสน เอวมฺปิ
เต มโน อิตฺถมฺปิ เต มโนตี อาทิสตีตี วตฺวา วตฺถุนิปี
กถิตานี ฯ ปญฺจานนปี จิตฺตสมฺภูจฺจานํ สทฺททายตฺนํ โสตฺวิญฺญาณสฺส
อารมฺมณฺปจฺจเยน ปจฺจโยตี อากตํ ฯ ตสฺมา วินา วิญฺญตฺตตี-
๑. อภฺ. วิ. ๓๕/๑๓๘/๑๓๙ ฯ ๒. อภฺ. สจฺ. ๓๔/๕๒๙/๒๑๓ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณฺณนา หน้ 203

ฃมฺุณาย อฺุปรฺชฺฆมาโน อฺุโศตฺวิณฺญเยโย วิตฺกฺกฺวิปรฺสทฺโท
นาม นตฺถิ ๑ อฺุทฺ วกฺขามิ เอตฺ วกฺขามิติ อฺุปรฺชฺฆมานํ ปน
จิตฺตํ ปจฺวีธาตฺ อฺุอาโปธาตฺ เตโฆธาตฺ วาโยธาตฺ วณฺโณ คนฺุโ
รโธ โອชาติ อภฺฐ รฺูปานิ สมฺุฏฺฐาเปติ ๑ เตลฺลํ อฺุพฺกนฺุตเร
จิตฺตสมฺุฏฺฐานา ปจฺวีธาตฺ อฺุปาทีนฺุนํกมฺุฏฺฐิมาเนา อฺุปรฺชฺฆติ ๑
เตน ปจฺวีธาตฺสงฺฆมฺุณเณ (๑) สเหว สทฺโท อฺุปรฺชฺฆตีติ ๑ อຍ
จิตฺตสมฺุฏฺฐาโน สทฺโท นาม อຍ น วิณฺญตฺติ ๑ ตสฺสา ปน
จิตฺตสมฺุฏฺฐานาย ปจฺวีธาตฺยา อฺุปาทีนฺุนํกมฺุณฺุสฺส ปจฺจยฺภูโต
เอโก อาการวิกาโร อตฺถิ อຍ วิจิวิณฺญตฺติ นาม ๑ อฺุโ
ปริ สา อภฺฐ รฺูปานิ วิย น จิตฺตสมฺุฏฺฐานาติอาทิ สพฺพิ
เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพํ ๑

อิธาปี หิ ติสฺส ทตฺต มิตฺตาติ ปกฺโกสนฺุตฺสฺส สทฺทํ
สฺุคฺควา วิณฺญตฺตี มโนทฺวาริกจิตฺเตน จินฺุเตคฺควา อฺุทฺลฺยจิทฺลฺยจ เอส
กาเรติ มณฺุญฺเติ ชานาติ ๑ กายวิณฺญตฺติ วิย จ อຍปี
ตฺริจฺจนคตานิปี ปากฺฐา โหติ ๑ เอหิ ยาหิตี หิ สทฺทํ
สฺุคฺควา ตฺริจฺจนคตานิปี อฺุทฺ นามสฺ กาเรติ มณฺุญฺเติ ลฺยคฺควา
อากจฺจนฺุติ เจว จจฺจนฺุติ จ ๑ ติสฺมฺุฏฺฐานิกายํ จาเลติ น
จาเลตีติ ๑ อຍ ปน วาโร อฺุช น ลพฺกฺติ ๑ ปฺุริมจิตฺตสมฺุฏฺฐานาย
อฺุปรฺกตฺมฺุณกิจฺจมฺุปี นตฺถิ ๑ ยา ปน ตสฺมี วิจิทฺวาเรปี สิทฺธา
๑. ม. ธาตฺสงฺฆมฺุณเณ ๑

เจตนา ฯ ยาย มุสา กเถติ เปสุณฺณํ กเถติ ผรุสํ กเถติ
สมุสฺสปลาปี (๑) ลปฺติ มุสาวาทาทีหิ วิจารณ์ อิทํ วจีกรมํ
นาม ฯ อีโต ปรี สฬฬํ กम्मวฏฺฏจันํ ทวารวฏฺฏจันญจ
เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ
วจีกรมทวารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

มโนกम्मทวารกถา

มโนกम्मทวารกถายํ ปน กามาวจราทิวเสน จตุพฺพิโธ
มโน มโน นาม ฯ ตตฺถ กามาวจโร จตุปณฺณาสวิโธ โหติ
รูปาวจโร ปณฺณรสวิโธ อรูปาวจโร ทฺวาทสวิโธ โลกุตฺตโร
อภุจวิโรติ สฬฬปิ เอกุณฺนวุตฺติวิโธ โหติ ฯ ตตฺถ อัย นาม
มโน มโนทวารํ น โหติติ น วตฺตพฺโพ ฯ ยถา หิ อัย
นาม เจตนา กम्मํ น โหติติ น วตฺตพฺพา ฯ อนนฺตมโส
ปณฺจวิญฺญาณสมุปยุตฺตาปี หิ เจตนา มหาปกรณ กम्मนฺเตว
นิทฺธิฏฺฐา ฯ เอวเมว อัย นาม มโน มโนทวารํ น โหติติ
น วตฺตพฺโพติ (๒) ฯ

เอตฺถาห กम्मํ นามตํ ก็ กโรตฺติติ ฯ อายุหติ อภิสงฺขโรติ
ปิณฺฑํ กโรติ เจเตติ กปฺเปติ ปกปฺเปตฺติติ ฯ เอวํ สนฺเต
ปณฺจวิญฺญาณเจตนา ก็ อายุหติ อภิสงฺขโรติ ปิณฺฑํ กโรตฺติติ ฯ
๑. ม. สมฺผิ ฯ ๒. ม. อิตฺสทฺโท นตฺถิ ฯ

สหชาตธมเม ฯ สาปี หิ สหชาเต สมฺปยุตฺตกฺขนฺเช อายุหติ
อภิสงฺขโรติ ปิณฺหํ กโรติ เจเตติ กปฺเปติ ปกปฺเปตฺติ ฯ กิ
วา อิมินา วาเทน ฯ สพฺพสงฺคาหิกวเสน เหนฺตํ วุตฺตํ ฯ อิทํ
ปเนตฺถ สนนฺนิฏฺฐานํ ฯ เตภูมิกกุสลาคุสลาเสน (๑) เอญฺนตฺตีสติวิโร
มโน มโนกมฺมทวารํ นาม ฯ ยา ปน ตสฺมिํ มโนทวาร
สิทฺธาเจตนา ฯ ยาย อภิขุณาพฺยาปาทมิขฺญาทสุสนานิ เจว
อนภิขุณาพฺยาปาทสมฺมาทสุสนานิ จ กณฺหาติ (๒) อิทํ มโนกมฺม
นาม ฯ อิตฺโต ปริ สพฺพํ กมฺมววฏฺฐานํ ทวารววฏฺฐานนฺจ
हेฏฺฐา วุตฺตนฺเยเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ อิมานิ ตีณิ กมฺมทวารานิ
นาม ฯ

มโนกมฺมทวารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

กมฺมกถา

อิทานิ ยานิ ตีณิ กมฺมานิ จเปตฺวา อิมานิ กมฺม-
ทวารานิ ทสุตฺตานิ ตานิ อาที กตฺวา อวเสสสุสทวารกถาย (๓)
มาติกาสปนฺนํ วิตถารกถา โหติ ฯ ตีณิ หิ กมฺมานิ กาย-
กมฺมํ วจิกมฺมํ มโนกมฺมนฺติ ฯ กิ ปเนตฺถ กมฺมํ นามาติ ฯ
เจตนา เจว เอกจฺเจ จ เจตนาสมฺปยุตฺตกา ธมฺมา ฯ ตตฺถ
เจตนาถ กมฺมภาเว อิมานิ สุตฺตานิ ฯ
๑. ม. เตภูมิกกุสลาคุสโล ฯ ๒. ม. กณฺหาติ ฯ ๓. ม. อวเสสสุส-
ทวารกถาย ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 206

เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ
 กายเณ วาจาเณ มนสา (๑) ฯ กายเณ วา หิ หานนฺท สติ
 กายสญเจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํ ฯ วาจาเณ
 อานนฺท สติ วจีสญเจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํ (๒)
 มเนเณ วา อานนฺท สติ มโนสญเจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ
 สุขทุกฺขํ ฯ ติวริชา ภิกฺขเว กายสญเจตนา อกุสลํ กายกมฺมํ
 ทุกฺขทฺรยํ ทุกฺขวิปากํ จตุพฺพิชา ภิกฺขเว วจีสญเจตนา
 อกุสลํ ฯ เปฯ ติวริชา ภิกฺขเว มโนสญเจตนา กุสลํ มโนกมฺมํ
 สุขินทฺรยํ สุขวิปากํ (๓) ฯ สจายํ อานนฺท สมิทฺธิ โมฆปุริโส
 โปตฺถลิปฺตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอวํ ปุณฺโณ เอวํ พฺยากรเญย
 สญเจตนิยํ อวาโส โปตฺถลิปฺตฺต กมฺมํ กตฺวา กายเณ วาจา
 มนสา สุขเวทนิยํ สุขํ โส เวทียติ ฯ เปฯ อทุกฺขมสุขเวทนิยํ
 อทุกฺขมสุขํ โส เวทียตีติ ฯ เอวํ พฺยากรมาโน โข อานนฺท
 สมิทฺธิ โมฆปุริโส โปตฺถลิปฺตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส สมฺมา-
 พฺยากรมาโน พฺยากรเญยาคี (๔) ฯ

อิมานิ ตาว เจตนาเย กมฺมภาเว สุตฺตานิ ฯ เจตนาเย
 สมฺปยุตฺตธมฺมานํ ปน กมฺมภาโว กมฺมจตุกฺเคน ทิปิโต ฯ วุตฺตํ
 # ๑. อ.จ. ฉก.ก. ๒๒/๓๓๔/๔๖๔ ฯ อ.ภ. ก. ๓๗/๑๒๘๑/๔๒๒ ฯ
 # ๒. ส. น. ๑๖/๘๓/๔๗ ฯ อ.จ. จตุก.ก. ๒๑/๑๗๑/๒๑๓ ฯ
 # ๓. อ.จ. ทศก. ๒๔/๑๕๕/๓๑๕ ฯ อ.ภ. ก. ๓๗/๑๒๘๑/๔๒๒ ฯ
 # ๔. ม. อ. ๑๔/๖๐๒/๓๘๘ ฯ อ.ภ. ก. ๓๗/๑๒๘๑/๔๒๒ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 207

เหน้ จตุตาริมาณี ภิกฺขเว กมฺมานิ ยานิ มยา สยฺ อภินฺญา
 สจฺฉิกฺคฺวา ปเวทิตานิ กตฺมานิ จตุตาริ อตฺถิ ภิกฺขเว กมฺมํ
 กณฺ्हํ กณฺ्हวิปากํ อตฺถิ ภิกฺขเว กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ
 อตฺถิ ภิกฺขเว กมฺมํ กณฺ्हสุกฺกํ กณฺ्हสุกฺกวิปากํ อตฺถิ ภิกฺขเว
 กมฺมํ อกณฺ्हสุกฺกํ อกณฺ्हสุกฺกวิปากํ กมฺมํ กมฺมกฺขยาย
 สํวตฺตติ (๑) ฯ กตฺมณฺจ ภิกฺขเว กมฺมํ อกณฺ्हสุกฺกํ อกณฺ्हสุกฺก-
 วิปากํ กมฺมํ กมฺมกฺขยาย สํวตฺตติ ยทิตํ สตฺตโพชฺฌนฺกา
 สติสมฺโพชฺฌนฺโค ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺโค อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว
 กมฺมํ อกณฺ्हสุกฺกํ อกณฺ्हสุกฺกวิปากํ กมฺมํ กมฺมกฺขยาย
 สํวตฺตติ (๒) กตฺมณฺจ ภิกฺขเว กมฺมํ อกณฺ्हสุกฺกํ อกณฺ्हสุกฺก-
 วิปากํ กมฺมํ กมฺมกฺขยาย สํวตฺตติ อยเมว อริโย อฏฺฐจฺงฺกโก
 มคฺโค เสยฺยถิตํ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ อิทํ วุจฺจติ
 ภิกฺขเว กมฺมํ อกณฺ्हสุกฺกํ อกณฺ्हสุกฺกวิปากํ กมฺมํ
 กมฺมกฺขยาย สํวตฺตติ (๒) ฯ

เอวมิเม โโพชฺฌนฺคมคฺคฺจฺกปฺปเกทโต ปณฺณรส ฐมฺมา กมฺม-
 จตุกฺเคน ทิปิตา ฯ อภิชฺฉา พฺยาปาโท มิจฺฉาทิฏฺฐิ อนภิชฺฉา
 อพฺยาปาโท สมฺมาทิฏฺฐิติ อิเมหิ ปน จหิ สทฺธี เอกวีสติ
 เจตนาสมฺปยุตฺตกา ฐมฺมา เวทิตพฺพา ฯ

ตตฺถ โลกุตฺตรมคฺโค ภาชาปิยมาโน กายกมฺมาทีนํ ตีณิ

๑. อัง. จตุกฺก. ๒๑/๒๓๒/๓๑๓ ฯ ๒. อัง. จตุกฺก. ๒๑/๒๓๔/๓๑๕ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 208

กมฺมานิ ภชติฯ ยํ หิ กาเยน ทุสฺสีลํ อชฺฌาจรติ ตมฺหา
สํวโร กายิโกติ เวทิตฺตํ พุทฺโธ ยํ วาจาเยน ทุสฺสีลํ อชฺฌาจรติ
ตมฺหา สํวโร วาจาโกติ เวทิตฺตํ พุทฺโธ อิติ สมฺมา กมฺมนฺโต
กายกมฺมํ สมฺมา วาจา วจิกมฺมํฯ เอตสฺมี ทฺวเย คหิตฺเต สมฺมา-
อาชีโว ตปฺปกฺขกตฺตา คหิตฺตว โหติฯ ยํ ปน มเนน ทุสฺสีลํ
อชฺฌาจรติ ตมฺหา สํวโร มานสิโกติ เวทิตฺตํ พุทฺโธ โส
ทิกฺกุจิสฺส กปฺปวายามสฺติ สสมาชิเวสเณน ปญฺจวิโร โหติฯ อयํ ปญฺจ-
วิโรปี มโนกมฺมํ นามฯ เอวํ โลกุตฺตรมคฺโค ภชาปิยมาโน
ตีณิ กมฺมานิ ภชติฯ

อิมสฺมี จาเน ทฺวารสํสนฺทนํ นาม โหติฯ กายวจิทฺวาเรสุ
หิ โจปนํ ปตฺวา กมฺมปถํ อปฺปตฺตมฺปิ อตฺถิ มโนทฺวาเรสุ
สมฺมาทาจาร์ ปตฺวา กมฺมปถํ อปฺปตฺตํ อตฺถิ ตํ คเหตุวา
ตํตํทฺวารปฏิกเมว อํสุฯ

ตตฺตฺรา ยํ นโยฯ โย มิควํ คมิสฺสามิตี ฐนฺตุ สชฺเชติ
ชยิํ วฏฺฏเฐติ สตฺตี นิสฺเสติ ภตฺตํ ภูชฺชติ วตฺถํ ปรีทหติฯ
เอตฺตวตา กายทฺวาเร โจปนํ ปตฺตํ โหติฯ โส อรญฺเณ
ทิวสํ จริตฺวา อนฺตมโส สสฺวิพารมตฺตํปี น ลภติ อิทํ อฏฺฐลํ
กายกมฺมํ นาม โหติ น โหตีติฯ น โหติฯ กสฺมาฯ
กมฺมปถํ อปฺปตฺตตฺตาเยฯ เกวลํ ปน กายทฺวจฺจริตํ นาม โหตีติ
เวทิตฺตํ พุทฺโธ มจฺจลคฺคหณาทปิโยคฺคสุปี เอเสว นโยฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 209

วจิตุวารเปปี มิคว คมิตุสสามิ เวเคน ธนุอาทีนิ สชเชธาติ
อาณาเปตวา ปุริมินเยเนว อरणเย กิณจि อถนุตตส กิณจาปี
วจิตุวาร โจปนํ ปตติ กम्मปลํ อปุตตตาย ปน กายกम्मํ (๑)
น โหติ ฯ เกวลํ วจิตุจจริตํ นาม โหตีติ เวทิตัพพํ ฯ

มโนทวารे ปน วชกเจตนาย อุปปนุนมตฺตาเอว กम्मปล-
เกโทว โหติ ฯ โส จ โข พยาปาทวเสน น ปาณาติปาต-
วเสน ฯ อกุสลญฺหิ กายกम्मํ กายวจิตุวารेषु สมฺภูจชาติ น
มโนทวารे ฯ ตถา อกุสลํ วจิตกम्मํ ฯ อกุสลํ มโนกम्मํ ปน
ตีสุปี ทวารेषु สมฺภูจชาติ ฯ ตถา กุสลานิ กายวจิมโนกम्मานิ ฯ

กถํ ฯ สหตฺถาปี หิ ปาณํ หนนุตตส อทินนํ อาทियนุตตส
มิจฺจจาจาริ จรนุตตส กम्मํ กายกम्मเมว โหติ ฯ ทวารปี
กายทวารเมว โหติ ฯ เอวํ ตาว อกุสลํ กายกम्मํ กายทวาร
สมฺภูจชาติ ฯ เตหิ ปน จิตฺเตหิ สหชาตา อภิขมฺมาพฺยาปาท-
มิจฺจาทิฏฺฐิจโย เจตนาปกฺขิกา वा ภวนฺติ อพฺโพหาริกา वा ฯ
คจฺจ อิตฺถนฺนามํ ชีวิตา โวโรเปหิ อิตฺถนฺนามํ ภณฺทํ อวหฺราติ
อาณาเปนุตตส ปน กम्मํ กายกम्मํ โหติ ทวารํ ปน
วจิตุวารํ ฯ เอวํ อกุสลํ กายกम्मํ วจิตุวารे สมฺภูจชาติ ฯ
เตหิ ปน จิตฺเตหิ สหชาตา อภิขมฺมาพฺยาปาทมิจฺจาทิฏฺฐิจโย
เจตนาปกฺขิกา वा ภวนฺติ อพฺโพหาริกา वा ฯ เอตฺตกา (๒)

๑. ม. กายกम्मํ ฯ ๒. ส. เอตฺตกา ฯ

อาจริยานัน สمانภูจกถา นาม ฯ

วิตถุทวาทิ ปนาห อกุสลั กายกมมัม มโนทวารเปปี
สมภูจชาติติ ฯ โส ตโย สงคเห อารุพหุสตุตติ ออาหาราหิติ วุคฺโต
อิทํ กุลุมพหุสตุตติ นาม อหาริ ปุน จปรี ภิกฺขเว อิเชกฺโข
สมโณ วา พุราหุมโณ วา อิทธิมา เจโตวสิปฺปคฺโต อณฺณิสฺสา
กฺขณฺณิคตํ คพฺภํ ปาปเกน มนसानุเปกฺโขโต โหติ อโห วตายั
กฺขณฺณิคโต คพฺภโก น โสตุถินา อภินิกฺขเมยฺยาติ เอวํ ภิกฺขเว
กุลุมพหุสตุ อูปฆาโต โหตีติ ฯ

อิทํ สตุตติ อหาริตฺวา อหา เอวํ จินฺติตมตฺเตยว ปนฺตฺสา(๑)
กฺขณฺณิคโต คพฺภโก เพณฺณปิณฺโท วिय วิถียติ เอตฺถ กฺโข
กายงฺคโงปนํ วา วาจงฺคโงปนํ วา มโนทวารสมฺมึยว ปน
อิทํ อกุสลั กายกมมัม สมภูจชาติติ ฯ

ตเมนนํ ทว สตุตฺตสฺส อตุถิ ตฺถยิสฺสามาติ วตฺวา เอวํ
ตุลยีสฺส ตวํ อิทธิยา ปฺรुปฆาตํ วเทสิ อิทธิ นาม เจสา
อิทธิจฺจานา(๒) อิทธิ วิภุพฺพนา อิทธิ มโนมยา อิทธิ ฌานวิปฺฟารา
อิทธิ สมาริวิปฺฟารา อิทธิ อริยา อิทธิ กมฺมวิปากฺขา อิทธิ
ปฺลฺลยวโต อิทธิ วิชฺชามยา อิทธิ ภาวนามยา(๓) อิทธิ(๓) ตตฺถ
ตตฺถ สมมาปโยคปจฺจยา อิชฺฌนตฺถเณน อิทธิติ ทสฺวิธา(๔) ตตฺถ
๑. สี่. ปฺรตฺส ฯ ม. มนสา ฯ ๒. ม. อิทธิจฺจานิทธิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ
๓. ม. อิเม ปาจา นตฺถิ ฯ ๔. พุ. ปฺฏิ. ๓๑/๖๘๐/๕๘๕ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณนา หน้ 211

กตริ อธิธิ วเทสิติฯ ภวานามยนิติฯ กิ ปน ภวานามยาย
อิทธิยา ปรูปฆาตกมมํ โหติติฯ อามนตาฯ เอกจเจ อจริยา
เอกวาริ โหติติ วทนิติฯ ยถา หิ ปริ ปหริตุกามเนน อุกกกริเต
จณเฏ จิตเต จณเฏปี กิขชติ อุกกมปี นสสติฯ เอวเมว
ภวานามยาย อิทธิยาเอกวาริ ปรูปฆาตกมมํ โหติ ตโต
ปฏุจาย ปน สานสสตีติฯ อถ น ภวานามยาย อิทธิยา
เนว เอกวาริ น เทว วาเร ปรูปฆาตกมมํ โหติติ วตุวา
วาจาสถณตติ อคจณนติ (๑) ปุจณิสสุ ภวานามยา อิทธิ กิ กุสลา
วา อุกุสลา วา อพุกตา วา สุขาย เวทนาย สมมุยตุตา
ทุกุขาย เวทนาย สมมุยตุตา อุกุขมสุขาย เวทนาย สมมุยตุตา
สวิตกุกสวิจารา อวิตกุกวิจารมตุตา อวิตกุกอวิจารา กามา-
วจรา รุปาวจรา อรูปาวจราติฯ

อิมิ ปน ปญหิ โย ชานาติฯ โส เอวิ วกขติ
ภวานามยา อิทธิ กุสลา วา โหติ อพุกตา วา อุกุขม-
สุขเวทนียาเจว อวิตกุกอวิจาราเอว รุปาวจราเอว จาติฯ โส
วตตพโพ ปาณาติปาตเจตนา กุสลาทีสุ กตริ โกฏฐาสิ
ภชตีติฯ ชานนุโต วกขติ ปาณาติปาตเจตนา อุกุสลา จ
ทุกุขเวทนียา จ สวิตกุกสวิจารา จ กามาวจราเอวาติฯ เอวิ
สนุเต ตว ปญโห เนว กุสลตติเกน สเมติ น เวทนาตติเกน
๑. ม. ตํ สถณตติ อคจณนติฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 212

น วิตกุกคตติเกน น ภูมมนุตเรนาคี ฯ

กี ปน เอวํ มหนตํ สุตตํ นีรตถกนฺติ ฯ โน นีรตถกํ ฯ
ตวํ ปนสฺส อตถํ น ชานาสี อิทฺธิมา เจโตวสีปฺปตฺโตติ
เอตถ หิ น ภาวนามยา อิทฺธิ อธิปฺเปตา ฯ อาถพฺพนิตฺธิ
จ ปน อธิปฺเปตา ฯ สว หิ เอตถ ลพฺภมานา ลพฺภติ สว
ปน กายวชิทวารานี มฺลจิตฺวา กาคฺคํ น สกฺกา ฯ อาถพฺพ-
นิตฺธิกา (๑) หิ สตฺตาหํ อโลณกํ ภูณฺชิตฺวา ทพฺเพ อตฺถริตฺวา
ปจฺจวิยํ สยमानา ตปํ จริตฺวา สตฺตเม ทิวเส สฺसानญฺมึ
สชฺเชตฺวา สตฺตเม ปเท จตฺวา หตถํ ฏฺเฏตฺวา มฺเขน วิชฺชํ
ปรีชปฺปนฺติ ฯ อถ เนสํ กมฺมํ สมฺมิชฺชติ ฯ เอวํ อยมฺปิ อิทฺธิ
กายวชิทวารานี มฺลจิตฺวา กาคฺคํ น สกฺกาติ ฯ น กายกมฺมํ
มโนทฺวารเ สมฺภูจชาติติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ ฯ

หตฺถมฺทฺธาช ปน มฺสวาทาทินี กถนฺตสฺส กมฺมํ
วจิกมฺมํ ทฺวารํ ปน กายทฺวารํ โหติ ฯ เอวํ อกฺสลํ วจि-
กมฺมํปิ กายทฺวารเ สมฺภูจชาติ ฯ เตหิ ปน จิตฺเตหิ สหชาตา
อภิชฺฌาพฺยาปาทมิจฺฉาทิฏฺฐิโย เจตนาปฺกฺขิกา วา ภวฺนฺติ
อพฺโพหาริกา วา ฯ วจิกมฺมํ ปน กตฺวา มฺสวาทาทินี
กถนฺตสฺส กมฺมํปิ วจิกมฺมํ ทฺวารํปิ วจิทฺวารเมว ฯ เอวํ
อกฺสลํ วจิกมฺมํ วจิทฺวารเ สมฺภูจชาติ ฯ เตหิ ปน จิตฺเตหิ
๑. สี. อถพฺพนิตฺธิ ฯ ม. อาถพฺพนิตฺธิ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 213

สหชาตา อภิขณาพญาปาทมิจณาทีญุจโย เจตนาปกุชีกา วา
ภวนติ อพโพหาริกา วา ฯ เขตตกา อจาริยานัน สمانภูจกถา นาม ฯ

วิตถทวาที ปนาห อกุสลัน วิจิมมม มโนทวารปี
สมภูจชาติติ ฯ โส ตโย สงคเห อารุพหุสตุตติ อหาราหิตี วุตโต
อิทํ อโปสถกขนุชกโต สตุตติ อหาริ โย ปน ภิกขุ ยาวตติย
อนุสสาวิยามาเน สรมาโน สนุตี อापตตี นาวิกเรย
สมปชานมุตสาวาทสส โหตีติ (๑) ฯ

อิทํ สตุตติ อหาริตวา อหา เอว อापตตี อนาวิกโรนโต
ตุณ्हีภูโตว อณณ อापตตี อापชชติ เขตถ กุโต กายงคโจปน
วา วาจงคโจปน วา มโนทวารสมิเยว ปน อิทํ อกุสลัน
วิจิมมม สมภูจชาติติ ฯ

โส วุตตพโพ ก็ ปเนตติ สตุตติ เนยตติ อูทาทุ
นิตตถนุติ ฯ นิตตถเมว มยห สตุตถนุติ ฯ โส มา เอว อว
ตุลยิสสามสส อตถนุติ วตวา เอว ปุจจิตพโพ สมปชาน-
มุตสาวาเท ก็ โหตีติ ฯ ชานนุโต สมปชานมุตสาวาเท ทุกกภู
โหตีติ วกขติ ฯ ตโต วุตตพโพ วินยสส เทว มุลานี กาโย
จ วาจา จ สมมาสมพุทเรน หิ สพพापตติโย อิเมสเยว
ทวิสุ ทวารesu ปณณตตา มโนทวารเอ อापตติปณณปนัน นาม
๑. วิ. มหา. ๔/๑๔๕/๒๐๔ ฯ

นตฺถิ ตฺวํ อตฺถิวิย วินยเย ปกตญฺญ โย สตฺถารํ อปฺลยตฺเต
จํเน อปตฺตี ปฺลยเปตี สมนฺตสมฺพุทฺธํ อพฺภากฺขสิ ชินจกฺกํ
ปฺหรัสตี อาทิจฺเจเนหิ นิคฺคณฺหิตฺวา อุตฺตรํปฺลยํ โส เอวํ
ปฺจฺจุตฺตํพุทฺโธ สมนฺตสมฺพุทฺธาโ ทึ กิริยโต สมนฺตญฺจติ อุตฺทา
อภฺจฺจิตฺตํ ๑ ชานนฺโต กิริยโตติ วกฺขติ ๑ ตโต วตฺตํพุทฺโธ
อนาวิกโรนฺโต กตฺรํ กิริยํ กโรตีติ ๑ อทฺธา หิ กิริยํ อปฺสฺสนฺโต
วิฆาตํ อปฺชชฺชิสฺสตี ๑ ตโต อิมสฺส สุตฺตสฺส อตฺเถน สลฺลยา-
เปตํพุทฺโธ ๑ อยฺเยหตฺถ อตฺโถ ยวํยํ สมนฺตสมฺพุทฺธาโ
โหตีติ วุตฺโต โส อปตฺตีโต กิ โหตี กตฺราปตฺตี โหตีติ
อตฺโถ ๑ ทฺถกฺกฺวาปตฺตี โหตี ๑ สํ จ โข ปน มฺสวาทลกฺขณฺน
ภควโต ปน วจฺเนน วจิทฺวาเร อภฺจฺจิสมนฺตญฺจนา
อปตฺตี โหตีติ เวทิตฺวา ๑ วุตฺตมฺปิ เจตํ
อนาลปฺนฺโต มนฺเชน เกนจि
วจา คิริ โน จ ปเร ภณฺนย
อปฺชชฺชย วาสิกํ น กายิกํ
ปฺลฺยา เมสา กุสเลหิ จินฺติตฺตํ (๑) ๑
เอวํ อกฺสลํ วจิกมฺมํ น มโนทฺวาเร สมนฺตญฺจตีติ
นิกฺขเมตฺถ คนฺตพฺพิ ๑
ยทา ปน อภฺจฺจิสสทฺทฺเตน เจตฺสว กายจฺกํ โขเปนฺโต
๑. วิ. ปรี. ๘/๑๓๐๖/๕๓๐ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺฑวาทนา หน้า 215

หตฺถกฺคาหาทีนึ กโรติ พฺยาปาทสทฺทเตน เจตฺสา ทณฺฑ-
ปฺรามาสาทีนึ มิจฺฉาทิฏฺฐิสทฺทเตน เจตฺสา ขนฺธสฺสิวาทโย
เสฏฺฐจาทึ เตสํ อภิวัตฺนอณฺชลิกมฺมกุฎปฺจกปฺริกณฺฑาทึนึ
กโรติ ฯ ตทา กมฺมํ มโนกมฺมํ โหติ ทวาริ ปน กาย-
ทวาริ ฯ เอวํ อกุสลํ มโนกมฺมํ กายทวารे สมฺภูจาทึ ฯ เจตนา
ปเนตฺถ อพฺโพหาริกา ฯ

ยทา อภิขฺมาสทฺทเตน เจตฺสา วาจํคิ โจเปนฺโต อโห
วตฺถํ ปฺรสุส ตํ มมฺสฺสาตี ปฺรวิตฺตูปกฺรณฺนิ อภิขฺมายนฺตี ฯ
พฺยาปาทสทฺทเตน เจตฺสา อิมํ สตฺตฺตา หลณฺณตฺถ วา พชฺฉนฺตฺถ (๑)
วา อฺจุฉิขฺชนฺตฺถ วา มา วา อเหสฺนฺติ วทตี ฯ มิจฺฉา-
ทิฏฺฐิสทฺทเตน เจตฺสา นตฺถิ ทินฺนํ นตฺถิ ยิฏฺฐนฺตฺถิอาทีนึ
วทตี ฯ ตทา กมฺมํ มโนกมฺมํ โหติ ทวาริ ปน วจิทวาริ ฯ
เอวํ อกุสลํ มโนกมฺมํ วจิทวารे สมฺภูจาทึ ฯ เจตนา ปเนตฺถ
อพฺโพหาริกา ฯ

ยทา ปน กายํควาจํคานึ อโจเปตฺวา รโห นิสฺสนฺโน
อภิขฺมาพฺยาปาทมิฉฺฉาทิฏฺฐิสทฺทตฺตานึ จิตฺตานิ อฺปปาทฺเตตี ฯ
ตทา กมฺมํ มโนกมฺมํ ทวารมฺปิ มโนทวารเมว ฯ เอวํ อกุสลํ
มโนกมฺมํ มโนทวารे สมฺภูจาทึ ฯ อิมสฺมี ปน จานฺเน เจตนาปี
เจตนาสมฺปยุตฺตกา ฐมฺมาปี มโนทวารเอเวว สมฺภูจฺหนฺตึ ฯ เอวํ
๑. ม. พชฺฉนฺตฺถ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 216

อกุสลํ มโนกมมํ ตีสูปิ ทวารเรสุ สมภูจชาติติ เวทิตพัพ ๑

ยํ ปน วุตตํ ตถา กุสลานิ กายวจิมโนกมมานนิติ ๑
ตตฺรารยํ นโย ๑ ยทา หิ เกนจि การณน วตฺตํ อสกุโกนุโต
ปาณาติปาตา อทินฺนาทานา กามเมสุมิจฺจจาจรา ปฏฺวิรัมมามีติ
อิมานิ สิกฺขาปทานิ หตฺถมฺทุชาย คณฺหาติ ๑ ตทา กมมํ
กายกมมํ ทวารมฺปิ กายทวารเมว ๑ เอวํ กุสลํ กายกมมํ
กายทวารे สมภูจชาติ ๑ เตหิ จิตฺเตหิ สหคตา อนภิชฺฌาทยโย
เจตนาปกฺขิกา วา โหนฺติ อพฺโพหาริกา วา ๑

ยทา ปน ตาเนว สิกฺขาปทานิ วจिเกทํ กตฺวา
คณฺหาติ ตทา กมมํ กายกมมํ ทวารํ ปน วจิทวารํ
โหติ ๑ เอวํ กุสลํ กายกมมํ วจิทวารे สมภูจชาติ ๑ เตหิ
จิตฺเตหิ สหคตา อนภิชฺฌาทยโย เจตนาปกฺขิกา วา โหนฺติ
อพฺโพหาริกา วา ๑

ยทา ปน เตสุ สิกฺขาปเทสุ ทิยมาเนสุ กายงฺควาจฺจนานิ
อโจเปตฺวา มนสาว ปาณาติปาตา อทินฺนาทานา กาม-
เมสุมิจฺจจาจรา ปฏฺวิรัมมามีติ คณฺหาติ ๑ ตทา กมมํ กายกมมํ
ทวารํ ปน มโนทวารํ โหติ ๑ เอวํ กุสลํ กายกมมํ มโนทวารे
สมภูจชาติ ๑ เตหิ จิตฺเตหิ สหคตา อนภิชฺฌาทยโย เจตนา-
ปกฺขิกา วา โหนฺติ อพฺโพหาริกา วา ๑

มุสาวาทา เวรมณีนานินิ ปน จตฺตาริ สิกฺขาปทานิ
วุตฺตนเยเนว กายาทิหิ คณฺหนตฺตสฺส กุสลํ วจิกมมํ ตีสู ทวารเรสุ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 217

สมุญจชาติติ เวทิตพัพพี ๑ อิธาปี อนภิขฌาทยโ เจตนาปุกุชิกา
วา โหนติ อพุโพหาริกา วา ๑

อนภิขฌาติสทคเตหิ ปน จิตเตหิ กายงคัม โจเปตวา
เจตियงคณสมมุชชนคนฐมาลาทีปฺชนเจตियวฺนุทนาทีนิ กโรนุตตส
กมฺมํ มโนกมฺมํ โหติ ทวารํ ปน กายทวารํ ๑ เอวํ กุสลํ
มโนกมฺมํ กายทวารเ สมุญจชาติ ๑ เจตนา ปเนตถ อพุโพหาริกา
วา ๑ อนภิขฌาสทคเตน จิตเตน วาจงคัม โจเปตวา อโ
วต ยํ ปรสส วิตฺตูปกรณํ น ตํ มมสฺสาติ อนภิขฌายโต
อพฺยาปาทสทคเตน จิตเตน สพฺเพ สตุตา อเวรา อพฺยาปชฌา
อนิชา สุขี อตฺตานํ ปรีหรนฺตฺติ วทนฺตสฺส สมฺมาทีฏฺจิสทคเตน
จิตเตน อตฺถิ ทินฺนุนฺตฺติอาทีนิ อุทาหรนฺตสฺส กมฺมํ มโนกมฺมํ
โหติ ทวารํ ปน วจิทวารํ ๑ เอวํ กุสลํ มโนกมฺมํ วจิทวาร
สมุญจชาติ ๑ เจตนา ปเนตถ อพุโพหาริกา ๑ กายงควาจงคานิ
ปน อโจเปตวา รโห นิสินฺนสฺส มนสาว อนภิขฌาติสทคตานิ
จิตตานิ อุปฺปาเทนฺตสฺส กมฺมํ มโนกมฺมํ ทวารํปี มโน-
ทวารเมว ๑ เอวํ กุสลํ มโนกมฺมํ มโนทวารเ สมุญจชาติ ๑
อิมสฺมี ปน จาเน เจตนาปี เจตนาสมฺปยุตฺตทฺมมาปี (๑) มโน-
ทวารเเวว สมุญฺจหนฺติ ๑

ตตฺถ อาณตฺติสมุญฺจิตฺสฺ ปาณาติปาตอทินฺนาทานเสฺส กมฺมํปี
กายกมฺมํ ทวารํปี กมฺมวเสเนว กายทวารนฺติ วทนฺโต กมฺมํ
๑. ม. สมฺมปยุตฺตกา ทฺมมาปี ๑

รกขติ ทวาริ ภินุทติ นาม ฯ หตุถมุตฺตาสมฺภูจิตฺตฺ (๑) มุสวาทาทีสุ
ทวารมฺปิ กายทวาริ กมฺมฺปิ ทวารวเสนว กายกมฺมนฺติ วทฺนฺโต
ทวาริ รกขติ กมฺมฺ ภินุทติ นาม ฯ ตสฺมา กมฺมฺ รกขามิตี
ทวาริ น ภินุทิตพฺพิ ฯ ทวาริ รกขามิตี กมฺมฺ น ภินุทิตพฺพิ ฯ
ยถาวุตฺเตเนว ปน นยฺน กมฺมฺลจ ทวารลจ เวทิตพฺพิ ฯ
เอวํ กถฺนฺโต หิ เนว กมฺมฺ น ทวาริ ภินุทิตฺตี ฯ
กมฺมกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ ปญฺจ วิญฺญาณานิ ปญฺจ วิญฺญาณทวารานีตี-
อาทีสุ จกฺขุวิญฺญาณํ โสตวิญฺญาณํ ฆานวิญฺญาณํ ชิวฺหา-
วิญฺญาณํ กายวิญฺญาณนฺติ อิมานิ ปญฺจ วิญฺญาณานิ นาม ฯ
จกฺขุวิญฺญาณทวาริ โสตฆานชิวฺหากายวิญฺญาณทวารนฺติ อิมานิ
ปญฺจ วิญฺญาณทวารานิ นาม ฯ อิมสฺส ปญฺจนฺนํ ทวารานํ
วเสน อฺปปนฺนา เจตนา เนว กายกมฺมฺ โหติ น วจิกมฺมฺ
มโนกมฺมฺเมว โหตีตี เวทิตพฺพิ (๑) ฯ จกฺขุสมฺพฺสฺโส โสตฆานชิวฺหา-
กายมโนสมฺพฺสฺโสตี อิม ปน จ สมฺพฺสฺสา นาม ฯ จกฺขุ-
สมฺพฺสฺสทวาริ โสตฆานชิวฺหากายมโนสมฺพฺสฺสทวารนฺติ อิมานิ
จ สมฺพฺสฺสทวารานิ นาม ฯ

จกฺขุอสิวโร โสตฆานชิวฺหาปสาทกายโจปนกายอสิวโร
วาจาอสิวโร มโนอสิวโรตี อิม อฏฺฐ อสิวรา นาม ฯ เต
๑. ม. หตุถมุตฺตาสมฺภูจิตฺตฺ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 219

อตุตโต ทุสสีลยฺ มุฏฺฐสฺจจํ อณฺณณํ อกฺขนฺติ โกสฺชชฺนฺติ
อิเม ปณฺจ ฐมา โหนฺติฯ เตสุ เอกฐมฺโมปี ปณฺจทวาร
โวฏฺฐพฺพนปริโยสานนฺตุ จิตฺเตสุ น อุปฺปชฺชติ ชวนกฺขณฺเนย
อุปฺปชฺชติฯ ชวเน อุปฺปนฺโนปี ปณฺจทวาร อสฺวโรติ วุจฺจติฯ
จกฺขุวิณฺณสทฺทสาโต หิ ผลฺโส จกฺขุสมฺผลฺโส นาม
เจตนา มโนกมฺมํ นาม ตํ จิตฺตํ มโนกมฺมทวารํ นามฯ
เอตถ ปณฺจวิโร อสฺวโร นตฺถิฯ สมฺปฏฺิจฺจนฺนสทฺทสาโต ผลฺโส
มโนสมฺผลฺโส นาม เจตนา มโนกมฺมํ นาม ตํ จิตฺตํ
มโนกมฺมทวารํ นามฯ เอตถปี อสฺวโร นตฺถิฯ สนฺตฺริณ-
โวฏฺฐพฺพนนฺตุปี เอเสว นโยฯ ชวนสทฺทสาโต ปน ผลฺโส
มโนสมฺผลฺโส นาม เจตนา มโนกมฺมํ นาม ตํ จิตฺตํ มโน-
กมฺมทวารํ นามฯ เอตถ อสฺวโร จกฺขุอสฺวโร นาม โหติฯ
โสตฺถมานชิวฺหาปสทฺททวารนฺตุปี เอเสว นโยฯ ยทา ปน
รูปาทิสฺส อณฺณตฺรารมฺมณฺมํ มโนทวาริกชวณฺํ วินา วจฺิทฺวารน
สุทฺททวารสงฺขาตํ โจบปฺนํ ปาปยฺมานํ อุปฺปชฺชติฯ ตทา
เตน จิตฺเตน สทฺทสาโต ผลฺโส มโนสมฺผลฺโส นาม เจตนา
กายกมฺมํ นาม ตํ ปน จิตฺตํ อพฺโพหาริกํ โจบปฺนสฺส
อุปฺปนฺนตฺตา มโนทวารนฺติ สงฺขยฺ น กจฺจติฯ เอตถ
อสฺวโร ปน กายอสฺวโร นามฯ ยทา ตาทิสฺสยฺ ชวณฺํ
วินา กายทวารนฺ สุตฺทวจฺิทฺวารสงฺขาตํ โจบปฺนํ ปาปยฺมานํ
อุปฺปชฺชติฯ ตทา เตน จิตฺเตน สทฺทสาโต ผลฺโส มโนสมฺผลฺโส

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 220

นาม เจตนา วจิกมมัม นาม ตัม ปน จิตตัม อพฺโพหาริกัม
โจปนสฺส อุปฺปนฺนตฺตา มโนทวารนฺติ สงฺขยํ น คจฺจติ ฯ
เอตฺถ อสฺสโร วาจาอสฺสโร นาม ฯ ยทา ปน ตาทิสํ ชวนจิตตัม
วินา กายวจิตฺวาเรหิ สุตฺถมโนทวารเมว หุตฺวา อุปฺปชฺชติ ฯ ตทา
เตน จิตฺเตน สหชาโต ผลฺโส มโนสมฺผลฺโส นาม เจตนา
มโนกมมัม นาม ตัม ปน จิตตัม มโนกมมทฺวารัม นาม ฯ เอตฺถ
อสฺสโร มโนอสฺสโร นาม ฯ อิติ อิมสํ อฏฺฐนฺนํ อสฺสรานํ
วเสน จกฺขุอสฺสรทฺวารัม โสตฺถมานชิวฺหาปฺสาทกายนฺโจปนกายวาจา-
มโนอสฺสรทฺวารนฺติ อิมานิ อฏฺฐ อสฺสรทฺวารานิ เวทิตพฺพานิ ฯ
จกฺขุสฺสโร โสตฺถมานชิวฺหาปฺสาทกายนฺโจปนกายวาจามโน-
สฺสโรติ อิม ปน อฏฺฐ สฺสราน นาม ฯ เต อตฺถโต ลีลํ
สตี ฌานํ ขนฺติ วัริยนฺติ อิม ปญฺจ ธรรมมา โหนฺติ ฯ
เตสุปิ เอกธมฺโมปิ ปญฺจทฺวาเร โวฏฺฐพฺพนปริโยसानสฺส จิตฺเตสุ
นฺอุปฺปชฺชติ ฯ ชวนกฺขณฺเณว อุปฺปชฺชติ ชวน อุปฺปนฺโนปิ
ปญฺจทฺวาเร สฺสโรติ วุจฺจติ ฯ ตสฺส สพฺพสฺสาปิ จกฺขุ-
วิญฺญาณสหชาโต หิ ผลฺโส จกฺขุสมฺผลฺโสติอาทินา อสฺสเร
วุตฺตนเยเนว อุปฺปตฺติ เวทิตพฺพา ฯ อิติ อิมสํ อฏฺฐนฺนํ สฺสรานํ
วเสน จกฺขุสฺสรทฺวารัม ฯ เปฯ มโนสฺสรทฺวารนฺติ อิมานิ อฏฺฐ
สฺสรทฺวารานิ เวทิตพฺพานิ ฯ

ปาณาติปาโต อทินนาทานํ กามเมสุมิจฺจจาโร มุสาวาโท
ปีสุณวจาพรุสวจา สมุสฺสปลลาโป อภิชฺฌา พยาปาโท
มิจฺจาทิฏฺฐีติ อิม ปน ทส อภุสตกมมปถา นาม ฯ

ตตฺถ ปาณสฺส อติปาโต ปาณาติปาโต นาม ปาณวโร
ปาณฆาโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ ปาโณติ เจตฺถ โวหารโต สตุโต
ปรมตฺถโต ทูริธฺ (๑) ชีวิตินฺทฺริยํ ฯ ตสฺมี ปน ปาณ ปาณ-
สฺสณฺณิน ชีวิตินฺทฺริยฺยฺจฺเจทกอุปกฺกมสมฺมุจฺจาปีกา กายวจิ-
ทวารานํ อณฺตรทวารปฺปวตฺตา วรฺกเจตนา ปาณาติปาโต ฯ
โส คุณวิริเตสฺส ติรฺจฺจณนคตาทีสุ ปาณสฺส ชุทฺทเก ปาณ
อปฺปสวชฺโซ มหาสรีเร มหาสวชฺโซ ฯ กสฺมา ฯ ปโยค-
มหนฺตตาย ฯ ปโยคสมตฺเตปี วตฺถุมหนฺตตาย ฯ คุณวณฺเตสฺส
มนุสฺสชาติสุ อปฺปคฺุณ ปาณ อปฺปสวชฺโซ มหาคฺุณ มหา-
สวชฺโซ ฯ สรีรคฺุณานํ ปน สมภาเว สติ กิเลसानํ อุปกฺก-
มานณฺจ มุทฺตาย อปฺปสวชฺโซ ติกฺขตาย มหาสวชฺโซติ
เวทิตพฺโพ ฯ

ตสฺส ปญฺจ สมุทฺธา โหนฺติ ปาโณ ปาณสฺสณฺณิตา
วรฺกจิตฺตํ อุปกฺกโม เตน มรณฺนฺติ ฯ จ ปโยคา สาหตฺถิโก
อาณตฺติโก นิสฺสคฺุคิโย ถาวโร วิชฺชามโย อิทฺธิมโยติ ฯ อิมสฺมี
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวิวณณา หน้า 222

ปน อตฺเถ วิตุถาริยามเน อติปฺปญฺโจ โหติ ฯ ตสฺมา ตํ
น วิตุถารยาม อญฺญํ จ เอวรูปํ ฯ อตฺถิเกหิ ปน สมฺนุต-
ปาสาทิกวินยฺญุสฺสํ โอลิเกตฺวา กเหตุพฺพํ ฯ

อทินฺนสฺส อาทานํ อทินฺนาทานํ ปรสฺส (๑) ภณฺฑหฺรณฺ
เถยฺยํ โจริกนฺติ (๑) วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ อทินฺนนฺติ ปรปรฺคฺคหิตํ ฯ
ยตฺถ ปโร ยถากามํ การิตํ อาปชฺชนฺโต อทณฺฑารโห
อนนฺวชฺโช (๒) จ โหติ ฯ ตสฺมี ปน ปรปรฺคฺคหิตเต ปรปรฺคฺคหิต-
สญฺญินิ ตทาทยกอุปกฺกมสมฺมุจฺจาปีกา เถยฺยเจตนา อทินฺนา-
ทานํ ฯ ตํ หีนเ ปรสนฺตเก วตฺตสฺมี อปฺปสาวชฺชํ ปณฺเิต
มหาสาวชฺชํ ฯ กสฺมา ฯ วตฺตูปฺปณฺเิตตาย ฯ วตฺตสมฺตเต สติ
คฺุณฺฑาริกานํ สนฺตเก วตฺตสฺมี มหาสาวชฺชํ ฯ ตํคฺุณฺฑาริกํ
อุปาทย ตโต ตโต หีนคฺุณฺฑสฺส สนฺตเก วตฺตสฺมี อปฺปสวา-
วชฺชํ ฯ

ตสฺส ปญฺจ สมฺภารา โหนฺติ ปรปรฺคฺคหิตํ ปรปรฺคฺคหิต-
สญฺญิตา เถยฺยจิตฺตํ อุปกฺกโม เตน หฺรณฺนฺติ ฯ ฌปฺโยคา
สาหตฺถิกาทโยว ฯ เต จ โข ยถานฺรูปี เถยฺยวหาโร
ปสฺยหาวหาโร ปฏฺิจฺจนฺนาวหาโร ปรฺกปฺปาวหาโร กุสาวหาโรติ
อิมลํ ปญฺจนฺนํ อวารานํ วเสน ปวตฺตนฺติ ฯ อยเมตฺถ
สงฺเขโป ฯ วิตุถาโร ปน สมฺนุตปาสาทิกาย วุตฺโต ฯ
๑. ม. ปรสฺสหฺรณฺ เถยฺยํ โจริกาทิ ฯ ๒. ม. อนฺนวชฺโช ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้ 223

กาเมสุมิจจาจาโรติ เอตถ ปน กาเมสุติ เมถุน-
สมาจาเรสุ ฯ มิจจาจาโรติ เอกนตนิทโท ลามกาจาโร ฯ
ลกษณโต ปน อสทฐมมาธิปฺปาเยน กายทวารปฺปวตฺตา
อคมนียญฺจานัน วิติกมฺเจตนา กาเมสุมิจจาจาโร ฯ

ตตถ อคมนียญฺจานัน นาม ปฺริสานัน ตาว มาตฺรกุชิตา
ปิตฺรกุชิตา มาตาปิตฺรกุชิตา ภาตฺรกุชิตา ภคินีรกุชิตา ชาติ-
รกุชิตา โคตฺตรกุชิตา ฐมมรกุชิตา สารกฺขา สปริทญฺจาทิ
มาตฺรกุชิตาทโย ทส ฌนกฺกิตฺตา ฉนทวาสินี โภควาสินี
ปญฺจวาสินี โอทปตฺตกฺกินี โอบญฺจุมพฺญา ทาสี จ ภริยา
กมฺมการี จ ภริยา ฐชาหฺญา มุหุตฺติกาทิ เอตา ฌนกฺกิตฺตาทโย
ทสาติ วิสติ อิตฺถิโย ฯ อิตฺถิสฺ ปน ทฺวินนํ สารกฺขาสปริ-
ทญฺจานัน ทสนฺนญจ ฌนกฺกิตฺตาทินนฺติ ทฺวาทสนฺนํ อิตฺถินัน
อญฺเณ ปฺริสา ฯ อิํ อคมนียญฺจานัน นาม ฯ

โส ปเนส มิจจาจาโร สีลาทิกุณฺนวิริเท อคมนียญฺจานเ
อปฺปสวชฺโซ สีลาทิกุณฺนสมฺปนฺเน มหาสวชฺโซ ฯ ตสฺส จตฺตาโร
สมฺภารา อคมนียวตฺถุ ตสฺมี เสวนจิตฺตํ เสวนปฺปโยโค มคฺเคน
มคฺคปฏฺิพตฺติอิฐวสนฺนฺติ ฯ เอโก ปโยโค สาหตฺถิโกเอว ฯ

มฺสาติ วิสฺวาทนปฺเรกฺขารสฺส อตฺถภณฺชโก วจิปโยโค
กายปโยโค วา ฯ วิสฺวาทนาธิปฺปาเยน ปน ปฺรสฺส ปฺรวิสฺ-
วาทกกายวจิปโยคสมฺภุจาปิกา เจตนา มฺสาวาทิ ฯ อปโร

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 224

นโยฯ มุสาดี อฏฐํ อตจฺญํ วัตถุฯ วาโทธิ ตสฺส ภูตโต
ตจฺจโต วิญญาปนํฯ ลกฺขณโต ปน อตถํ วัตถุํ ตถโต
ปรํ วิญญาเปตฺตคามสฺส ตถาวิญญตฺตติสมฺมูจฺจาปีกา เจตนา มุสา-
วาโทธิฯ (๑) โส ยมตถํ ภวฺชติ ตสฺส อปฺปตฺตาย อปฺปสวชฺชโ
มหนตฺตตาย มหาสวชฺชโฯ อปีจ กหฺมฺมฺจฺจํ อตฺตโน สนฺตํ
อทาตฺตคามตฺตาย นตฺตติอาทินยปฺปวตฺโต อปฺปสวชฺชโ สกฺขินา
หุตฺวา อตฺตภวฺชชตถํ วัตฺโต มหาสวชฺชโฯ ปพฺพชิตานํ
อปฺปกมฺปิ เตลํ วา สปฺปี วา ลกฺขิตฺวา หสฺสาธิปฺปาเยน (๑)
อชฺช คามเตลํ นทิมณฺเณ สนฺทตฺติ ปฺรณกถานเยน ปวตฺโต
อปฺปสวชฺชโฯ อทิกฺกฺจเยว ปน ทิกฺกฺจนฺตติอาทินา นเยน วทนฺตานํ
มหาสวชฺชโฯ

ตสฺส จตฺตาโร สมฺภารา โหนฺติ อตถํ วัตถุํ (๒) วิสฺวาทน-
จิตฺตํ ตชฺชโ วายาโม ปฺรสฺส ตตฺตถวิชานนฺนฺติฯ เอโก ปโยโค
สาหตฺถิโกวฯ โส จ กายเยน วา กายปฺปฏิพฺพุเชน วา วาจา
วา ปฺรวิสฺวาทกิริยากรณฺน ทกฺกฺจพฺโพฯ ตาย เจ กิริยา
ปโร ตมตถํ ชานาติฯ อยํ กิริยสมฺมูจฺจาปีกเจตนาภวฺชเยว
มุสวาทกมฺมฺนา พชฺชติฯ ยสฺมา จ ยถา กายกายปฺปฏิพฺพุท-
วาทิ (๓) ปฺริ วิสํ วาทฺติฯ ตถา อิมสฺส อิมํ ภาณํ
อาณาเปนฺโตปี ปณฺณํ ลิจิตฺวา ปฺรโต วิสชฺชนฺโตปี (๔)ฯ อยมตฺโต
๑. ม. หสฺสาธิปฺปาเยนฯ ๒. ม. วัตถุฯ ๓. ม. กายกายปฺปฏิพฺพุทวาทิฯ
๔. ส. นิสฺสชฺชนฺโตปีฯ ม. นิสฺสชฺชนฺโตปีฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 225

เอวํ ทฏฐพโพติ ฯ กุฏฐาทีสุ ลิจิตฺวา จเปนุโตปี ฯ ตสฺมา เอตฺถ
อาณตฺติกนีสฺสคฺคิยถาวราปี ปโยคา ยุชฺชนฺติ ฯ อฏฐกถาสฺ ปน
อนาคตตฺตา วิมฺสิตฺวา กเหตุพโพ ฯ

ปีสุณฺวจาติอาทีสุ ยาย วาจาย ยสฺส ตํ วาจํ ภาสตี
ตสฺส ททเย อตฺตโน ปิยภาวํ ปรสฺส จ เปสฺสญฺญภาวํ (๑) กโรตี
สา ปีสุณฺวจา ฯ ยาย ปน อตฺตนาปี ปริปี ผรุสํ
กโรตี ยา วาจา สยปี ผรุสา เนว กณฺณสุขา น ททงฺกมา
วาจา อยํ ผรุสฺวจา ฯ เยน สมฺมํ ปลปฺติ นิสฺสํโส
สมฺมปฺปลาโป ฯ เตสํ มุลกฺตา เจตนาปี ปีสุณฺวจาทีนามเมว
ลภตี ฯ สาเอว จ อธิ อธิปฺเปตาตี ฯ

ตตฺถ สงฺกิลิฏฺฐจิตฺตสฺส ปเรสํ วา เกทาย อตฺตโน
ปิยกมฺยตาย วา กายวจีปโยคสมฺมฏฺฐาปีกา เจตนา ปีสุณฺว-
วาจา ฯ สา ยสฺส เกทํ กโรตี ตสฺส อปฺปคฺคตฺตาย อปฺปสา-
วชฺชา มหาคฺคตฺตาย มหาสาวชฺชา ฯ

ตสฺสา จตฺตาโร สมฺภารา ภินฺทิตพฺโพ ปโร อิติ อิเม
นानา (๒) ภวิสฺสนฺตฺติ เกทปฺเรกฺขารตา วา อิติ อหํ ปโย
ภวิสฺสามิ วิสฺสาสีโกตี ปิยกมฺยตา วา ตชฺโซ วายาโม ตสฺส
ตทตฺถวิชานนฺติ ฯ ปเร ปน อภินฺเน กมฺมปฺถเกโท นตฺถิ
ภินฺเนเอว โหตี ฯ

ปรสฺส มมฺมจฺเจทกกายวจีปโยคสมฺมฏฺฐาปีกา เอกนฺตผรุส-
๑. สී. ปิยสุณฺญภาวํ ฯ ม. สฺสญฺญภาวํ ฯ ๒. สී. วินา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 226

เจตนา ฆรูสวาจาฯ ตสฺสา อาวีภาวตถมิทํ วตฺถุ เอโก
กิริ ทารโก มาตฺวจัน อนาทียิตฺวา อรณฺณํ คจฺจติฯ ตํ
มาตา นิวตฺเตตฺตํ อสฺสโกนฺตี จณฺทา ตํ มหีสี (๑) อนุพฺนฺชตฺติ
อกฺโกติฯ อตฺสฺส ตเถว อรณฺณเ มหีสี อฏฺฐาสิฯ ทารโก
ยํ มม มาตา มฺเชน กเถสิ ตํ มา โหตุ ยํ จิตฺเตน
จินฺเตสิ ตํ โหตุติ สจฺจกิริยํ อกาสิฯ มหีสี ตตฺเถว พนฺชา
วีย อฏฺฐาสิฯ เอวํ มมจฺเจทโกปิ ปโยโค จิตฺตสณฺหตฺาย
ฆรูสวาจา น โหติฯ มาตาปิตโร หิ กทาจิ ปฺตตฺเก เอวํปี
วทฺนฺติ โจรา โว ขณฺทาขณฺทิกํ กโรนฺตุติฯ อฺปฺปฺลปฺตตฺมปี
จ เนตํ อฺปฺริ ปตฺนํ ตํ น อิจฺฉนฺติฯ อจฺริยฺปฺชฺฌายา จ
กทาจิ นิสฺสฺสิตฺเก เอวํ วทฺนฺติ กิ อิมํ อหิริกา อโนตฺตปฺปิโน
วทฺนฺติ นิกฺกทฺตฺถ (๒) เนติฯ อถ จ เนตํ อากมาธิกมสมฺปตฺตี
อิจฺฉนฺติฯ ยถาปี จิตฺตสณฺหตฺาย ฆรูสวาจา น โหติฯ เอวํ
วจนสณฺหตฺาย อฆรูสวาจาปี น โหติฯ น หิ มาราเปตฺตฺกามสฺส
อิมํ สฺขํ สยาเปถาติ วจัน อฆรูสวาจา โหติฯ จิตฺตฆรูสฺตาย
ปเนสา ฆรูสวาจาวฯ สา ยํ สนฺชาย ปวตฺติตา ตสฺส
อฺปฺปฺคฺคฺตฺาย อฺปฺปฺสวาชฺชา มหาคฺคฺตฺาย มหาสวาชฺชาฯ ตสฺสา
ตโย สมฺภารา อกฺโกติตฺพุโป ปโร กุปิตฺจิตฺตํ อกฺโกสนาติ (๓)ฯ

อนตฺถวิญญาปิกา กายวจีปโยคสมฺภูจาปิกา อกฺุสฺสเจตนา
๑. ม. มหีสีฯ เอวํปฺริปีฯ ๒. ม. นิกฺกทฺมถฯ ๓. ม. อกฺโกสนนฺติ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 227

สมฺพปฺลาโป ๑ โส อาเสวนมนฺทตฺยา อปฺปสวชฺโช ๑
อาเสวนมนฺทตฺยา มหาสวชฺโช ๑ ตสฺส เทว สมฺภารา
การตฺยทุทฺธสีตฺทาหรณาทินิรตฺถกถาปุเรกฺขารตา ตถารูปีกถา-
กถณญจาทิ ๑ ปเร ปน ตํ กถํ อคฺคณฺหนฺเต กมฺมปถเกโท
นตฺถิ ปเรน สมฺพปฺลาเป คหิตฺเตยว โหติ ๑

อภิขฺฌายตีติ อภิขฺฌา ๑ ปรมณฺฑาทิมฺหิ หุตฺวา
ตณฺนินฺนตฺยา ปวตฺตตีติ อตฺโถ ๑ สว อโห วต อิทํ มมฺสฺสาตี
เอวํ ปรมณฺฑาทิขฺฌายนลกฺขณา อทินฺนทานํ วิย อปฺปสว-
วชฺชา มหาสวชฺชา จ ๑ ตสฺสา เทว สมฺภารา ปรมณฺฑํ
อตฺตโน ปริณามนญจาทิ ๑ ปรมณฺฑทวตฺถเก หิ โลเก อฺปปนฺเนปี
น ตาว กมฺมปถเกโท โหติ ยาว อโห วต อิทํ มมฺสฺสาตี
อตฺตโน น ปริณามติ ๑

หิตฺสฺขํ พฺยาปาทยตีติ พฺยาปาโท ๑ โส ปรวินาสาย
มโนปโทสลกฺขโณ ผรุสฺวาจา วิย อปฺปสวชฺโช มหาสวชฺโช
จ ๑ ตสฺส เทว สมฺภารา ปรสฺตโต จ ตสฺส จ วินาส-
จินฺดาตี ๑ ปรสฺตทวตฺถเก หิ โภเช อฺปปนฺเนปี น ตาว
กมฺมปถเกโท โหติ ยาว อโห วตฺยา อฺจฺฉิขฺเขยฺย วินฺสฺเสยฺยาตี
ตสฺส วินาสํ (๑) น จินฺเตติ (๒) ๑

ยถาภฺจฺจกฺคหณฺณาเวน (๓) มิจฺฉา ปสฺสตีติ มิจฺฉาทิภฺจฺจ ๑

๑. ม. วินาสํ ๑ ๒. ม. จินฺเตติ ๑ ๓. ม. ยถาภฺจฺจกฺคหณฺณาเวน ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 228

สา นตฺถิ ทินฺนุนฺตฺติอาทินา นเยน วิปริตทสฺสทนลกฺขณา
สมุพฺปลาโป วีย อปฺปสวชฺชา มหาสวชฺชา จ ฯ อปฺปิ
อนิยตา อปฺปสวชฺชา นิยตา มหาสวชฺชา ฯ ตสฺสา เทว
สมุทราวตฺตโน จ คหิตาการวิปริตตา ยถา จ ตํ คณฺหาติ
ตถาภาเวน ตสฺสอุปฺฏฺฐานนฺติ ฯ ตตฺถ นตฺถิกาเหตุกอกิริย
ทิกฺขีหิเอา กมฺมปถเกโท โหติ น อณฺณทิกฺขีหิ ฯ

อิเมตฺถปิ ทสนฺนํ อกฺุสทกมฺมปถานํ ธรรมโต โกฏฺฐาสโต
อารมฺมณโต เวทนาโต มุลโตจาทิ ปณฺจหากาเรหิ วินิจฺฉโย
เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺถ ธรรมโตติ เอเตสุ หิ ปฏิปาฏิยา สตฺต เจตนา
ธรรมาว โหณฺติ อภิขฺฌาทโย ตโยเจตนาสมฺปยุตฺตา ฯ

โกฏฺฐาสโตติ ปฏิปาฏิยา สตฺต มิจฺฉาทิกฺขี จาทิ อิเม
อภุจ กมฺมปถาเอว โหณฺติ โน มุลานิ ฯ อภิขฺฌาพฺยาปาทา
กมฺมปถา เจว มุลานิ จ ฯ อภิขฺฌา หิ มุลํ ปตฺวา โลโก
อกฺุสทมุลํ โหติ ฯ พฺยาปาโท โทโส อกฺุสทมุลํ โหติ ฯ

อารมฺมณโตติ ปาณาติปาโต จีวิตินฺนุทริยารมฺมณโต
สงฺขารารมฺมโณ โหติ ฯ อทินฺนาทานํ สตฺตารมฺมณํ วา โหติ
สงฺขารารมฺมณํ วา ฯ มิจฺฉาจาโร โฝฏฺฐพฺพวเสน สงฺขารา
รมฺมโณ โหติ ฯ สตฺตารมฺมโณติปิ เอเก ฯ มุสาวาทิ สตฺตา-
รมฺมโณ วา สงฺขารารมฺมโณ วา ฯ ตถา ปิสฺสนาวาจา ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 229

พรุสวาจา สุตตารมมณา วฯ สมุสปปลาโป ทิฏฐุตตมตวิณณาต-
วเสน สุตตารมมโณ วา สงขารารมมโณ วาฯ ตถา
อภิขณาพุยาปาโท สุตตารมมโณวฯ มิจฉาทิฏฐิ เตภูมิกขมม-
วเสน สงขารารมมณา วฯ

เวทนาโตติ ปาณาติปาโต ทุกุขเวทโน โหติฯ กิณจาปี
หิ ราชานโน โจริ ทิสฺวา หสมานาปี กจจถ น มาเตถาติ
วทนต์ิฯ สนนฺนิฏฐาปกเจตนา ปน เนลฺล ทุกุขสมฺปยุตฺตาว โหติฯ
อทินฺนาทานํ ติเวทนต์ิฯ ตลฺยหิ ปรภณฺทํ ทิสฺวา ฬฏฐตฺตฺตฺต
คณฺหโต สุขเวทนต์ิ โหติ ภูตฺตฺตฺต (๑) คณฺหโต ทุกุขเวทนต์ิฯ ตถา
วิปากนิตฺตสนฺทผลานี ปจฺจเวกฺขนตฺตฺต คหณกาเล มชฺฉตฺตภาเว
จิตฺตฺต ปน คณฺหโต อทุกุขมสุขเวทนต์ิ โหติติฯ มิจฉาจาโร
สุขมชฺฉตฺตวเสน ทฺวิเวทโนฯ สนนฺนิฏฐาปกจิตฺเต ปน มชฺฉตฺต-
เวทโน น โหติฯ มุสวาทาโท อทินฺนาทานเน วุตฺตนเยเนว
ติเวทโนฯ ตถา ปิสฺตฺตวาจาฯ พรุสวาจา ทุกุขเวทณาฯ
สมุสปปลาโป ติเวทโนฯ ปเรสุ หิ สาธุกาโร ททนต์ฺต
เจลาทีนํ อุกฺขิปนฺเตสุ (๒) ฬฏฐตฺตฺต สีสฺตาหฺรณภาเรตฺตฺตธาทีนํ
กถนกาเล โส สุขเวทโน โหติฯ ปจฺจมทินฺนเวตเนน เอเกน
ปจฺจฉา อาคณฺตฺตวา อาทีโต ปฏฺจาย กเถหิตฺติ วุตฺเต อนนฺ-
สนฺธิกํ ปกิณณกถํ กเถสุสามิ นฺ โข โนติ โทมนสุตฺต
๑. ม. ภูตฺตฺตฺต ๑ ๒. ม. เจลฺลฺกฺเขปาทีนํ ขิปนฺเตสุ ๑

กถนกาเล ทุกุขเวทโน โหติ ฯ มชฺฌตตสฺส กถยโต อทุกุขม-
สุขเวทโน โหติ ฯ อภิขุฌา สุขมชฺฌตตวเสน ทุวิเวทนา ฯ
ตถา มิจฺฉาทิฎฺฐิ ฯ พยาปาโท ทุกุขเวทโน ฯ

มุลโตติ ปาณาติปาโต โทสโมหวเสน ทุวิมุลโก โหติ ฯ
อทินฺนาทานํ โทสโมหวเสน วา โลภโมหวเสน วา ฯ มิจฺฉา-
จาโร โลภโมหวเสนเนว ฯ มุสาวาโท โทสโมหวเสน วา โลภโมห-
วเสน วา ฯ ตถา ปิสฺสนวาจา สมุสฺสปลลาโป จ ฯ ผรุส-
วาจา โทสโมหวเสน ฯ อภิขุฌา โมหวเสน เอกมฺมุลา ฯ ตถา
พยาปาโท ฯ มิจฺฉาทิฎฺฐิ โลภโมหวเสน ทุวิมุลลาติ ฯ
อฎฐลกมฺมปถกถา นิฎฺฐิตา ฯ

กฐลกมฺมปถกถา

ปาณาติปาตาทีหิ ปน วิรติโย อนภิขุฌาอพยาปาท-
สมุมาทิฎฺฐิโย จาคี อิเม ทส กฐลกมฺมปถา นาม ฯ ตตฺถ
ปาณาติปาตาทโย วุตฺตตถาเอว ฯ ปาณาติปาตาทีหิ เอตาย
วิรมนฺติ สยฺ วา วิรมติ วิรมณฺมตฺตเมว วา เอตนฺติ วิรติ ฯ
ปาณาติปาตา วิรมนฺตสฺส ยา ตสฺมี สมเย ปาณาติปาตา
อารติ วิรตีติ (๑) เอว วุตฺตา กฐลจิตฺตสมฺปยุตฺตา วิรติ ฯ สา
ปเภทโต ติวิธา โหติ สมฺปตฺตวิรติสมาทานวิรติ สมฺจุญฺเฑทวิรตีติ ฯ
๑. อภี. สจฺ. ๓๔/๒๑๘/๘๕ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 231

ตตถ อสมาทินนสิกขาปทานัน อตตโน ชาตวพาหุ-
สจจาทีนึ ปจจเวกขิตฺวา อยฺยตฺตํ อมฺหากํ เอวรूपึ กาคฺคฺนฺตึ
สมปฺตฺตวตฺถุ อวิตฺกมฺนฺตानัน อูปฺชชฺฆมานา วิรตี สมปฺตฺต-
วिरตีตี เวทิตพฺพาฯ ตตฺริทํ วตฺถุ สึหลทีเป จกฺกนสฺส
อุปาสกสฺส (๑) วิยฯ ตสฺส กิร ทหฺรกาเลเยว มาตฺยา โรโค
อูปฺชชฺฆิฯ เวชฺเชน จ อลฺลสสฺมึสึ ลทฺฐึ วฏฺฐตีตี วุตฺตํฯ
ตโต จกฺกนสฺส ภาตา คจฺฉ ตาต เขตฺตํ อาหิณฺฑาหีตี
จกฺกนึ เปเสตีฯ โส ตตฺถ คโตฯ ตสฺมึ ปน สมเยเอโก
สโส ตฺรณสสฺสึ ขาทิตฺุ อากโต โหตีฯ โส ตํ ทิสฺวา
เวเคน ชาวนฺโต วลฺลียา พทฺโธ กิรึ กิรตี สทฺทมกาตีฯ
จกฺกโน เตน สทฺเทน คนฺตฺวา ตํ กเหตุวา จินฺเตสึ มาตฺ
เกสชฺชึ กโรมีตีฯ ปฺน จินฺเตสึ น เมตฺ ปฏฺฐึปฺยวาทํ (๒)
มาตฺ ชีวิตการณา ปรี ชีวิตา โวโรเปยฺยนฺตึฯ อถ นํ คจฺฉ
อรณฺเณ สเสหิ สทฺธีตีโณทกํ ปรีกฺขฺชาตี มฺลฺยจึฯ ภาตฺรา
จ กึ ตาต สโส ลทฺโธตี ปุจฺฉิตโต ตํ ปวตฺตี อโรเจตีฯ
ตโต นํ ภาตา ปรีภาตีฯ โส มาตฺ สนฺตีกํ คนฺตฺวา ยโตหํ
ชาโต นากิขานามิ สณฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตาตี สจฺจํ
วตฺวา อฏฺฐาตีฯ ตาวเทวสฺส มาตา อโรคาอโหตีฯ

สมาทินนสิกขาปทานัน ปน สิกขาปทสมาทาเนว

๑. กตฺถจึ. ชคฺคนอุปาสกสฺสฯ ๒. สึ. ยมฺหํฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 232

ตทุตตริยจ (๑) อุตตโน ชีวิต ปริจจชิตวา วตถุ อวิติกกมนนุทานัน
อุปปชชมานา วิรติ สมหานวิรตีติ เวทิตพพาฯ ทนฺตร-
วทุฒมานปพพตวาตีอุปาสกสฺส (๒) วิยฯ โส กิร อมฺพริยวิหาร-
วาตีโน (๓) ปิงฺกลสฺส พุทฺธกฺขิตตฺเถรสฺส สฺนฺติเก สิกฺขาปทานิ
กเหตุวา เขตฺตํ กสฺตีฯ อถสฺส โคโณ นฏฺโฐฯ โส ตํ
กเวสนฺโต ทนฺตรวทุฒมานปพพตํ อารุหิฯ ตตฺร นํ มหา-
สโป อกฺกเหสิฯ โส จินฺเตสิ อิมายสฺส ติจิณฺวาตียา สีตํ
ฉินฺทามิติฯ ปุณฺ จินฺเตสิ น เมตํ ปฏฺฐูปิ ยวาทํ ภาวนียสฺส
ครุโน สฺนฺติเก สิกฺขาปทานิ กเหตุวา ภินฺนุทยฺยนฺติฯ เอว
ยวตตฺถิย จินฺเตตฺวา ชีวิต ปริจจชามิ น สิกฺขาปทฺนฺติ อเส
จปีตํ ติจิณฺทณฺทวาสี อรณฺเณ ฉฯฯเหสิฯ ตาวเทว นํ
มหาสโป มุญฺจิตฺวา อคฺมาสีติฯ

อริยมกฺกสมฺปยุตฺตา วิรติ สมฺจุญฺเฑทวิรตีติ เวทิตพพาฯ
ยสฺสา (๔) อุปปตฺติโต ปฏฺฐิ ปาณฺ ฆาเตสฺสามาติ อริยปุคฺคลานัน
จิตฺตมฺปิ น อุปปชชตีติฯ

อิทานิ ยถา อกฺุสลานัน เอว อิมสฺปิ กุสลกมฺม-
ปถานัน ธรรมโต โกฏฺฐาสโต อารมฺมณโต เวทนาโต มุลโตติ
ปญฺจหากาเรหิ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพฯ

ตตฺถ ธรรมโตติ เอเตสุ หิ ปฏฺฐิปาฎฺฐิยา สตฺต เจตนาปี

๑. ม. ตตฺตตฺตริยจฯ ๒. ม. อุตฺตรวทุฒมานปพพต...ฯ ๓. กจฺจจ.

อมฺพตฺติสฺส...ฯ ๔. สี. ตสฺสาฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 233

วณณุตติ วิรติโยปี ฯ อนเต ตโย เจตนาสมปยุตตาว ฯ

โกฏฐาสโตติ ปฏิปาฎิยา สตุต กมมปถาเอว โน
มุลานี ฯ อนเต ตโย กมมปถา เจว มุลานี จ ฯ อนภิชฌา
หิ มุลํ ปตฺวา อโลโก กุสลมุลํ โหติ อพฺยาปาโท อโทโส
กุสลมุลํ สมนมาทิจฺจ อโมโห กุสลมุลํ ฯ

อารมมณโตติ ปาณาติปาตาทึนํ อารมมณานาว เอเตถํ
อารมมณานี ฯ วิติกุมิตพฺพโตเยว หิ วิรติ (๑) เวรมณิ นาม
โหติ ฯ ยถา ปน นิพฺพานารมมโณ อริยมคฺโค กิเลส
ปชหติ ฯ เอวํ ชีวิตินุทฺริยาทวารมมณา เจเต กมมปถา
ปาณาติปาตาทึนํ ทุสฺสึลฺยานิ ปชหนฺตีติ เวทิตพฺพา ฯ

เวทนาโตติ สพฺเพ สุขเวทนา วา โหนฺติ มชฺฌตฺตเวทนา
วา ฯ กุสลํ ปตฺวา หิ ทุกฺขเวทนา นาม นตฺถิ ฯ

มุลโตติ ปฏิปาฎิยา สตุต ฌานสมปยุตตจิตฺเตน วิรมนฺตสฺส
อโลกอโทสอโมหวเสน ติมุลา โหนฺติ ฯ ฌานวิปฺยุตตจิตฺเตน
วิรมนฺตสฺส ทฺวิมุลา ฯ อนภิชฌาฌานสมปยุตตจิตฺเตน วิรมนฺตสฺส
ทฺวิมุลา โหติ ฯ ฌานวิปฺยุตตจิตฺเตน วิรมนฺตสฺส เอกมุลา ฯ
อโลโก ปน อตฺตนา จ อตฺตโน มุลํ น โหติ ฯ อพฺยาปาเทปี
เอเสว นโย ฯ สมนมาทิจฺจ อโลภาโทสวเสน ทฺวิมุลา จาติ
อิม ทส กุสลกมมปถา นาม ฯ

กมมปถสัสนทนถา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 กัมมปถสัสนุทนกถา หน้า 234

อิทานิ อิมสฺมี จาเน กัมมปถสัสนุทนํ นาม เวทิตพฺพํ ฯ
ปญฺจสมฺภุสฺสทวารวเสน หิ อุปฺปนฺโน อสฺวโร อกุสลํ มโน-
กมฺมเมว โหติ ฯ มโนสมฺภุสฺสทวารวเสน อุปฺปนฺโน ตีณปิ
กมฺมานิ โหนฺติ ฯ โส หิ กายทวารे โจปนํ ปตฺโต อกุสลํ
กายกมฺมํ โหติ ฯ วจิทวารे อกุสลํ วจิกมฺมํ ฯ อุภยตฺถ โจปนํ
อุปฺตฺโต อกุสลํ มโนกมฺมํ โหติ ฯ ปญฺจอสฺวรทวารวเสน
อุปฺปนฺโน อกุสลํ มโนกมฺมเมว โหติ ฯ โจปนกายอสฺวรทวาร-
วเสน อุปฺปนฺโน อกุสลํ กายกมฺมเมว โหติ ฯ วจาอสฺวร-
ทวารวเสน อุปฺปนฺโน อกุสลํ วจิกมฺมเมว โหติ ฯ มโนอสฺวร-
ทวารวเสน อุปฺปนฺโน อกุสลํ มโนกมฺมเมว โหติ ฯ ติวริ
กายทฺวจริตํ อกุสลํ กายกมฺมเมว โหติ ฯ จตฺตพฺพิชฺชํ วจิทฺวจริตํ
อกุสลํ วจิกมฺมเมว โหติ ฯ ติวริ มโนทฺวจริตํ อกุสลํ มโน-
กมฺมเมว โหติ ฯ

ปญฺจสมฺภุสฺสทวารวเสน อุปฺปนฺโน สฺวโรปิ กุสลํ มโน-
กมฺมเมว โหติ ฯ มโนสมฺภุสฺสทวารวเสน อุปฺปนฺโน ปน อํปิ
อสฺวโร วिय ตีณปิ กมฺมานิ โหนฺติ ฯ ปญฺจอสฺวรทวารวเสน
อุปฺปนฺโนปิ กุสลํ มโนกมฺมเมว โหติ ฯ โจปนกายอสฺวรทวารวเสน
อุปฺปนฺโน กุสลํ กายกมฺมเมว โหติ ฯ วจาอสฺวรทวารวเสน
อุปฺปนฺโน กุสลํ วจิกมฺมเมว โหติ ฯ มโนอสฺวรทวารวเสน

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 235

อุปปนโน กุสลํ มโนกมมเมว โหติ ฯ ติวริ กายสุจริตํ กุสลํ
กายกมมเมว โหติ ฯ จตฺตพฺพิริ วจิสฺสุจริตํ กุสลํ วจีกมมเมว
โหติ ฯ ติวริ มโนสุจริตํ กุสลํ มโนกมมเมว โหติ ฯ

อกุสลํ กายกมมํ ปญฺจสมฺผลสฺสทวารวเสน นฺุปปชฺชติ ฯ
มโนสมฺผลสฺสทวารวเสนเนว อุปปชฺชติ ฯ ตถา อกุสลํ วจีกมมํ ฯ
อกุสลํ มโนกมมํ ปน ฉสมฺผลสฺสทวารวเสนเนว อุปปชฺชติ ฯ ตํ
กายวจิทฺวารเรสุ โจบปฺนํ ปตฺตํ อกุสลํ กายกมมวจีกมมํ โหติ ฯ
โจบปฺนํ อปฺปตฺตํ อกุสลํ มโนกมมเมว โหติ ฯ ยถา จ ปญฺจ-
สมฺผลสฺสทวารวเสน เหวํ ปญฺจอสํวรทวารวเสนปี อกุสลํ
กายกมมํ นฺุปปชฺชติ ฯ โจบปนกายอสํวรทวารวเสน วาจาอสํว-
รทวารวเสน จ อุปปชฺชติ ฯ มโนอสํวรทวารวเสน นฺุปปชฺชติ ฯ
อกุสลํ วจีกมมมฺปี ปญฺจอสํวรทวารวเสน อุปปชฺชติ โจบปน-
กายวาจาอสํวรทวารวเสน อุปปชฺชติ ฯ มโนอสํวรทวารวเสน
นฺุปปชฺชติ ฯ อกุสลํ มโนกมมํ อญฺฺจอสํวรทวารวเสนปี
อุปปชฺชเตว ฯ กุสลกายกมมาทิสฺสุปี เอสฺว นโย ฯ

อโย ปน วิเสโส ฯ ยถา อกุสลกายกมมวจีกมมมานิ มโน-
อสํวรทวารวเสน นฺุปปชฺชติ ฯ น ตถา เอตานิ ฯ เอตานิ ปน
กายงฺควาจํคํ อโยเปตฺวา สิกฺขาปทานิ คณฺฺหนตฺตสฺส มโนสํว-
รทวารวเรปี อุปปชฺชนฺุติ ฯ เหวํ ตตฺถ กามาจรกุสลจิตฺตํ ติวริกมม-
ทวารวเสน อุปปชฺชติ ฯ ปญฺจวิถณณาทวารวเสน นฺุปปชฺชติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 236

ยมิปัท จกขุสมฺพสฺสปลจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตฺตํ สฺขํ วา ทุกฺขํ
วา อทุกฺขมฺสฺขํ วาติ ฯ อิมินา ปน นเยน ฉสมฺพสฺสทวารวเสน
อุปฺปชฺชติ ฯ อฏฺฐอสังฺวรทวารวเสน นฺุปฺปชฺชติ ฯ อฏฺฐสังฺวรทวาร-
วเสน อุปฺปชฺชติ ฯ ทสกฺกุสลกมฺมปถวเสน นฺุปฺปชฺชติ ฯ ทสกฺกุสล-
กมฺมปถวเสน อุปฺปชฺชติ ฯ ตสฺมา อิํทํ จิตฺตํ ติวริชกมฺมทวาร-
วเสน วา อุปฺปนฺนํ โหติ (๑) ฉสมฺพสฺสทวารวเสน วา อฏฺฐสังฺวร-
ทวารวเสน วา ทสกฺกุสลกมฺมปถวเสน วา ฯ กามาวัจฺริ กุสลํ
จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ ฯ เปฯ ฐปารมฺมณํ วา ฯ เปฯ ฐมฺมา-
รมฺมณํ วาติ วุตฺเต สพฺพิ วุตฺตเมว โหตีติ ฯ

ทวารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ยํ ยํ วา ปนารพฺภาติ เอตฺถ อยํ โยชฺนา ฯ เหฏฺฐา
วุตฺเตสุ ฐปารมฺมณาทีสุ ฐปารมฺมณํ วา อารพฺก ฯ อารมฺมณํ
กตฺวาติ อตฺโถ ฯ สทฺทพารมฺมณํ วา ฯ เปฯ ฐมฺมารมฺมณํ วา
อารพฺก อุปฺปนฺนํ โหติ ฯ เอตฺตาวตา เอตฺตสฺส (๒) จิตฺตสฺส เอเตสุ
อารมฺมณฺเสสุ ฆงฺกิลฺลิจิ เอกเมว อารมฺมณํ อนฺุญฺญาตสฺสทิสํ โหติ ฯ
อิทลฺลจฺจ เอกสฺมี สมเย เอกสฺส วา ปุคฺคสฺส ฐปารมฺมณํ
อารพฺก อุปฺปนฺนํ ปุณฺ อลฺลสฺมี สมเย อลฺลสฺส วา ปุคฺคสฺส
สทฺทพาทิสฺสปี อลฺลตฺริ อารมฺมณํ อารพฺก อุปฺปชฺชติเอว ฯ เอว
๑ ม. โหตุ ๒ ส. เอกสฺส

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 237

อุปฺปชฺชมานสฺส จสฺส เอกสฺมี ภเว ปจฺมํ รูปารมฺมณฺ์ อารพฺก
 ปวตฺติ โหติ ปจฺจนา สทฺทการมฺมณฺนฺติ อัยฺปิ กโม นตฺถิ ฯ
 รูปาทิสฺสุ จาปิ ปจฺมํ นีลารมฺมณฺ์ ปจฺจนาปีตารมฺมณฺนฺติ อัยฺปิ
 นิยมโน นตฺถิ ฯ อิติ อิมํ สพฺพการมฺมณฺ์ (๑) ตณฺเฏจว กมาภาวณฺจ
 กมาภาเวปิ จ นีลปีตาทิสฺสุ นิยมภาวณฺจ ทสฺเสตฺถุํ ยํ ยํ
 วา ปนารพฺกาทิ อาห ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ อิมสฺสุ รูปาทิสฺสุ
 น ยงฺกิลฺลจฺจ เอกเมว อตฺถิ ยํ ยํ วา ปนารพฺก อุปฺปนฺนํ
 โหติ ฯ เอวํ อุปฺปชฺชมานมฺปิ จ ปจฺมํ รูปารมฺมณฺ์ ปจฺจนา
 สทฺทการมฺมณฺ์ อารพฺกาทิ เอวมฺปิ อนฺนูปฺปชฺชิตฺวา ยํ ยํ วา
 ปนารพฺก อุปฺปนฺนํ โหติ ปฏฺิโถมโต วา อนฺนโถมโต วา
 เอกนฺตริกทฺวีกนฺตริกาทินฺนเณ (๒) วา รูปารมฺมณาทิสฺสุ ยํ วา ตํ
 วา อารมฺมณฺ์ กตฺวา อุปฺปนฺนํ โหตีตี อตฺถิโต ฯ รูปารมฺมณฺ์ (๓)
 จ ปจฺมํ นีลารมฺมณฺ์ วา ปจฺจนา ปีตารมฺมณฺนฺติ อิมินาปิ
 นิยมเนน อนฺนูปฺปชฺชิตฺวา ยํ ยํ ปนารพฺก ฯ นีลปีตาทิสฺสุ
 รูปารมฺมณฺ์ ยํ วา ตํ วา รูปารมฺมณฺ์ อารพฺก อุปฺปนฺนํ
 โหตีตี อตฺถิโต ฯ สทฺทการมฺมณาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ อัยฺ ตาว
 เอกา โยชนา ฯ

อัยฺ ปน อปรา ฯ รูปํ อารมฺมณฺ์ เอตฺสฺสาตี

๑. ม. สพฺพการมฺมตณฺเฏจว ฯ ๒. ม. เอกนฺตริกทฺวีกนฺตริกาทินฺนเณ ฯ

๓. สี. รูปารมฺมณฺ์ จ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 238

รูปารมมณฺ ๗เป๗ ฌมโม อารมมณฺ เอตสฺสชาติ ฌมมารมมณฺ
อิติ รูปารมมณฺ วา ๗เป๗ ฌมมารมมณฺ วา จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ
โหตีติ วตฺวา ปฺน ยํ ยํ วา ปนารพฺภาติ อาท ๗ ตสฺสตุโล
เอเตสุ รูปาทิสฺสุ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว ยํ วา ตํ วา ปนารพฺภ
อุปฺปนฺนํ โหตีติ ๗ มหาอภฺจกถายํ ปนฺ เยวาปนเก (๑) อภินวํ นตฺถิ
เหฏฺฐา กหิตเมว กหิตนฺติ วตฺวา รูปํ วา อารพฺภ ๗เป๗
ฌมมํ วา อารพฺภ อิํ ๗ อิํ ๗ วา อารพฺภภาติ กเถตุ
อิํ ๗ วุตฺตนฺติ เอตฺตกเมว อากตํ ๗

กมฺมปถสํสนฺทนกถา นิฏฺฐิตา ๗

กามาวจรกฺุสลฌมฺมทฺเทศกถา

ฌมฺมทฺเทศวารผลสฺสปลญฺจมกราสิวณณา

ตสฺมี สมเยติ อิํ อนิยมนิทฺทิกฺุสสฺส สมยสฺส นิชมโต
ปฏฺินิทฺทเทสวจฺนํ ๗ ตสฺมา ยสฺมี สมเย กามาวจรํ กุสลํจิตฺตํ
อุปฺปนฺนํ โหติ ตสฺมีเยว สมเย ผลสฺโส โหติ ๗เป๗ อวิกฺเขโป
โหตีติ อยํ จสฺสตุโล (๒) เวทิตพฺโพ ๗ ตตฺถ ยถา จิตฺตํ เอวํ
ผลสฺสาทิสฺสุปี ผลสฺโส โหตีติ ๗ ก็ โหติ ๗ กามาวจโร โหติ กุสโล
โหติ อุปฺปนฺโน โหติ โสมนสฺสสทฺทโต โหตีติอาทินา นเยน
ลพฺภมานปทวเสน โยชฺนา กาทพฺพา ๗ เวทนาย หิ โสมนสฺส-
สทฺทตฺติ ปญฺฉินฺทริเย จ ฌาณสมฺปยุตฺตตฺติ (๓) น ลพฺภติ ๗
๑. สี. ยํ ยํ วา ปน ตํ ๗ ม. ยิวาปนเก ๗ ๒. ม. อยมตฺโล ๗
๓. ม. ฌาณสมฺปยุตฺตนฺติ ๗

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณณา หน้า 239

ตฺสฺมา ลพฺกฺมานปทวเสนาติ วุตฺตํ ๑ อิทํ อภฺจกถามุตฺตํ
อาจริยานํ มตฺตํ น ปเนตฺติ สारโตะ ทภฺจพฺพํ ๑

กสฺมา ปเนตฺถ ผสฺโสว ปจฺมํ วุตฺโตติ ๑ จิตฺตสฺส
ปจฺมาภินิปาตตฺตา ๑ อารมฺมณฺสฺมี หิ จิตฺตสฺส ปจฺมาภินิปาโต
หุตฺวา ผสฺโส อารมฺมณฺ คฺสฺมาโน อุปฺปชฺชติ ๑ ตฺสฺมา ปจฺมํ
วุตฺโต ๑ ผสฺเสน ปน คฺสฺสิตฺวา เวทนาย เวทียติ (๑) สลฺยณาย
สลฺยชานาติ เจตนาย เจเตติ ๑ เตน วุตฺตํ คฺสฺสฺสฺส ภิภฺชเว
เวเทติ คฺสฺสฺสฺส สลฺยชานาติ คฺสฺสฺสฺส เจเตตีติ (๒) ๑

อปีจ อยํ ผสฺโส นาม ยถา ปาสาทํ ปตฺวา ฌมฺโภ
นาม เสสทพฺพสมฺภารานํ พลวปจฺจโย ตฺลาสงฺฆาภฺจิตฺติปาท-
ภฺจฺจโลปานสีสงฺฆาภฺจกปภฺชปาสกมฺขวภฺจโย ฌมฺภาทฺทฺธา (๑) ฌมฺภ
ปติภฺจฺจิตฺตา ๑ เอวเมว สหชาตสมฺปยุตฺตธมฺมานํ พลวปจฺจโย
โหติ ๑ ฌมฺภทฺทฺทิสฺส หิ เอส อวเสสา ทพฺพสมฺภารสทฺทฺธาติ ๑
ตฺสฺมาปปี ปจฺมํ วุตฺโต ๑ อิทํ ปน อการณฺ ๑ เอกจิตฺตสฺมี
หิ อุปฺปนฺนธมฺมานํ (๔) อยํ ปจฺมํ อุปฺปนฺโน อยํ ปจฺจชาติ อิทํ
วตฺตํ น ลพฺกา จ ๑ พลวปจฺจยภาเวปี ผสฺสสฺส การณฺ
น ทิสฺสติ ๑ เทสนาวาเรเนว ผสฺโส ปจฺมํ วุตฺโต ๑ เวทนา
โหติ ผสฺโส โหติ สลฺยณ โหติ ผสฺโส โหติ เจตนา
โหติ ผสฺโส โหติ ๑ จิตฺตํ โหติ ผสฺโส โหติ เวทนา
๑. ม. เวทียติ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒. ส. สฟา. ๑๘/๑๒๓/๘๗ ๑
๓. ส. ฌมฺภ ทฺทฺธา ๑ กตฺถจ. ฌมฺภทฺทฺธา ๑ ๔. ส. อุปฺปนฺนธมฺมา ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 240

โหติ สณฺหา โหติ เจตนา โหติ วิตกฺโก โหตีติ อหริตฺตํ
หิ ฏฺฐเยยฺย ๑ เทสนาวาเรน ปน ผสฺโสว ปจฺมํ วุตฺตติ
เวทิตฺตํ ๑ ยถา เจตถ เอวํ เสสธมฺเมสุปี ปุพฺพปาปรกฺกโม
นาม น ปริเยสิตฺตํ ๑ วจนตฺถลกฺขณรสาทีหิ ปน ธมฺมาเอว
ปริเยสิตฺตํ ๑

เสยฺยถิํ ๑ ผสฺสตีติ ผสฺโสว ๑ โส อัยฺย ผสฺสนลกฺขโณ
สงฺฆนฺทรโส สนฺนิปาตปจฺจุปฏฺฐาโน อาปาถคตฺตวิสยปทฺฐาโน ๑
อัยฺย หิ อรูปธมฺโมปี สฺมาโน อารมฺมณฺเ ผสฺสนากาเรนว
ปวตฺตตีติ ผสฺสนลกฺขโณ ๑ เอกเทเสน จ อนลฺลียมาโนปี รูปํ
วีย จกฺขุ สทฺโท วีย จ โสตีติ อารมฺมณฺณจ สงฺฆญฺเจตีติ
สงฺฆนฺทรโส ๑ วตฺถารมฺมณสงฺฆนฺโต วา อุปฺปนฺนตฺตา สมฺปตฺติ
อตฺถนปี รเสน สงฺฆนฺทรโสตีติ เวทิตฺตํ ๑ วุตฺตํ เหนือ อฏฺฐ-
กถายฺย จตฺถมิกผสฺโส หิ โนผสฺสนลกฺขโณ นาม นตฺถิ ๑
สงฺฆนฺทรโส ปน ปญฺจทวาริกอว โหตี ๑ ปญฺจทวาริกสฺส
หิ ผสฺสนลกฺขโณตีปี สงฺฆนฺทรโสตีปี นาม ๑ มโนทวาริกสฺส
ผสฺสนลกฺขโณเตว นาม น สงฺฆนฺทรโสตี ๑

อิทฺถจ วตฺวา อิทํ สุตฺตํ อากตฺตํ ยถา มหาราช เทว
เมณฺหา ยุชฺฌเยยฺย เตสฺส ยถา เอโก เมณฺโห เอวํ จกฺขุ
ทฏฺฐพฺพิ ยถา ทฺติโย เมณฺโห เอวํ รูปํ ทฏฺฐพฺพิ ยถา
เตสํ สนฺนิปาโต เอวํ ผสฺโสว ทฏฺฐพฺพิ เอวํ ผสฺสนลกฺขโณ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณฺณา หน้ 241

จ ผสฺโส สงฺฆณฺรโส จ ๑ ยถา มหาราช [๑] เทว ปาณิ
สมมา วฏฺเฐยฺย (๒) ยถา เอโก ปาณิ เอวํ จกฺขุ ทฏฺฐพฺพิ
ยถา ทฺติโย ปาณิ เอวํ รุปี ทฏฺฐพฺพิ ยถา จ เตสํ
สนฺนิปาโต เอวํ ผสฺโส ทฏฺฐพฺโพ เอวํ ผุสนฺลกฺขโณ จ
ผสฺโส สงฺฆณฺรโส จาติ วิตฺถาโร ๑

ยถา วา จกฺขุนา รุปี ทิสฺวาติอาทิสฺ (๓) จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ
จกฺขุอาทินาเมน วุตฺตานํ ๑ เอวมฺิชาปี ตานํ จกฺขุอาทินาเมเนว
วุตฺตานํตี เวทิตฺพฺพานํ ๑ ตสมมา เอวํ จกฺขุ ทฏฺฐพฺพนฺติ-
อาทิสฺ เอวํ จกฺขุวิญฺญาณํ ทฏฺฐพฺพนฺติ อิมินา นเยน อตฺโถ
เวทิตฺพฺโพ ๑ เอวํ สนฺเต จิตฺตารมฺมณฺสงฺฆณฺโต อิมสฺมิมีปี สุตฺเต
กิจฺจฏฺฐเจเนว รเสน สงฺฆณฺรโสติ สิทฺโธ โหติ ๑

ติกสนฺนิปาตสงฺขาตฺส ปน อตฺตโน การณฺสฺส วเสน
ปเวทิตฺตฺตา สนฺนิปาตปจฺจุปฏฺฐาโน ๑ อยฺยหิ ตตฺถ ตตฺถ
ติณฺณํ สงฺกตฺติยา ผสฺโสติ (๔) เอวํ การณฺสฺส วเสน ปเวทิตฺติ
อิมสฺส จ สุตฺตปทฺสฺส ติณฺณํ สงฺกตฺติยา ผสฺโสติ อยมตฺโถ ๑ น
สงฺกตฺติมตฺตเมว ผสฺโสติ ๑

เอวํ ปเวทิตฺตฺตา ปน เตเนวากาเรน ปจฺจุปฏฺฐาตีติ
สนฺนิปาตปจฺจุปฏฺฐาโนติ วุตฺโต ๑ ผลตฺถเนน ปน ปจฺจุปฏฺฐาเนเนส
๑. ม. เอตฺถนฺตเร เทว สมมา วชฺเชยฺย ๑ เปฯ เทว ปาณิตีติ ทิสฺสตี ๑
๒. ม. วชฺเชยฺย ๑ ๓. อภฺ. สงฺ. ๓๔/๘๖๓/๓๓๔ ๑
๔. สฺ. นี. ๑๖/๑๖๒/๘๖ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 242

เวทนาปัจจุภูจจาโน นาม โหติ ฯ เวทนี เหส ปัจจุภูจจาเปติ
อุปปาเทตีติ อตุโถ ฯ อุปฺปาทียมาโน จ ยถา พหิทฺธา
อุณฺหปจฺจยาปี ตาษาสงฺฆาตธาตุนิสฺสิตา อุตฺมา อตุตโน นิสฺสเย
มฺหุทฺทาวารี โหติ ฯ น อตุตโน ปจฺจยญฺเจปิ พหิทฺธา
วีตฺตจิตฺตงฺการสงฺฆาเต อุณฺหภาเว ฯ เอวํ วตฺถารมฺมณสงฺฆาโต
อณฺโโล ปจฺจโยปี สฺมาโน จิตฺตนิสฺสิตตฺตา อตุตโน นิสฺสยญฺเจ
จิตฺเตยฺเว เอส เวทนฺอุปฺปาทโก โหติ ฯ น อตุตโน ปจฺจยญฺเจปิ
วตฺตมฺหิ อารมฺมณฺเ วาตี เวทิตฺตฺโพ ฯ ตชฺชาสมนฺนาหาเรน
จ อินฺทฺริเยน จ ปรีกฺขิตฺเต วิสเย อนนฺตราเยน อุปฺปชฺชนโต
เอส อาปาถกตฺตวิสยปทฺทฺจจาโนติ วุจฺจติ ฯ

เวทียตีติ เวทนา ฯ สา เวทียิตลฺกฺขณา อณฺทวนรสา
อิฏฺฐการสมฺโภครสา วา เจตสิกอสฺสาทปัจจุภูจจาณา ปสฺสทฺธิ-
ปทฺทฺจจาณา ฯ

จตุฏฺฐมิกเวทนา หิ โนเวทียิตลฺกฺขณา นาม นตฺถิ ฯ
อณฺทวนรสา ปน สุขเวทนายเมว ลพฺภตีติ วตฺวา ปฺน ตํ
วาทำ ปฏิกฺขิปิตฺวา สุขเวทนา วา โหตุ ทฺกฺขเวทนา วา
อทุกฺขมสุขเวทนา วา สพฺพา อณฺทวนรสาตี วตฺวา อยมตฺโถ
ทีปิตฺโต ฯ อารมฺมณฺรसानฺทวนญฺจานํ หิ ปตฺวา เสสสมฺปยุตฺต-
ธมฺมา เอกเทสมตฺตกเมว อณฺทวนฺติ ฯ ผสฺสสฺส หิ ผุสน-
มตฺตกเมว โหติ ฯ สลฺยาย สลฺยชานนฺมตฺตกเมว เจตนาย

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 243

เจตนามตตกเมว วิญญาณสุส วิชานนมตตกเมว ฯ เอกัสโต ปน
อิสฺสรวตาย วิสวิตาย (๑) สามิภาเวน เวทนา จ อารมฺมณรลั
อนุภาวติ ฯ

ราชา วิย หิ เวทนา สฺวโท วิย เสสชฺมมา ฯ ยถา
สฺวโท นานคฺครสโกชนํ สมฺปาเทตฺวา เปลลย ปกฺขิปิตฺวา ลลฺยจฺฉ
ทตฺวา รณฺโณ สนฺติเก โอตารेतฺวา ลลฺยจฺฉ (๒) กิณฺหิตฺวา เปลล
วิวริตฺวา สพฺพสฺวปฺพยฺยชฺเชนหิ อคฺคํ (๓) อาทาย ภาชเน ปกฺขิปิตฺวา
สโทสนิทฺุโทสกาวิ วิมฺสนตฺถํ อชฺโณหฺรติ ฯ ตโต รณฺโณ
นानารสโกชนํ อุปเนติ (๔) ฯ ราชา อิสฺสรวตาย วิสวิตาย
สามิ หุตฺวา อิจฺฉิตฺิจฺฉิตํ ภูณฺชติ ฯ ตตฺถ หิ สฺวทสุส ภตฺต-
วิมฺสนมตฺตมิว เสสชฺมมานํ อารมฺมณรลสฺส เอกเทसानุภาวนํ ฯ
ยถา หิ สฺวโท ภตฺเตกเทสมตฺตเมว วิมฺสติ ฯ เอวํ เสสชฺมมาปี
อารมฺมณรเสกเทสเมว อนุภาวนฺติ ฯ ยถา ปน ราชา อิสฺสรวตาย
วิสวิตาย สามิ หุตฺวา ยทิจฺฉิตํ ภูณฺชติ ฯ เอวํ เวทนาปี
อิสฺสรวตาย วิสวิตาย สามิภาเวน อารมฺมณรลั อนุภาวติ ฯ
ตสฺมา อนุภาวนรสาติ วุจฺจติ ฯ

ทฺุติเย อตฺถวิกปฺเป อัย อิช อธิปฺเปตา เวทนา ยถา
วา ตถา วา อารมฺมณสุส อิกฺุจการเมว รลั ภูณฺชตีติ (๕)
๑. ม. วิสฺสวิตาย ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ม. ลลฺยจฺฉ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
๓. ม. อคฺคคฺคํ ฯ ๔. ม. อุปนาเมติ ฯ ๕. ม. สมฺภูณฺชตีติ ฯ

อฏฐการสมโภครสาตี วุตตาฯ เจตสิกอสุสาทโต ปเนสา อตุตโน
สภาวเนว อฏฐจัน สนุชาย เจตสิกอสุสาทปัจจุฏฐจันนาตี
วุตตาฯ ยสุมา ปน ปสสุทฐกาโย สุขัง เวเทตีฯ ตสุมา
ปสสุทฐิปฏฐจันนาตี เวทิตพพาฯ

นีลาทีเกท อารมมณั สลชานาตีตี สลชวาฯ ส
สลชานนลกขณา ปจจาภิญญาณรสา(๑)ฯ จตุฏฐมิกสลชวา หี โน-
สลชานนลกขณา นาม นตุตีฯ สพพา สลชานนลกขณาฯ
ยา ปเนตตุ อภิญญาณน สลชานาตี ส ปจจาภิญญาณ-
รสา นาม โหตีฯ

ตสุสา วทุฏฐิกิสฺส ทารุมฺหิ อภิญญาณั กตุวา ปุณ เตน
อภิญญาณน ตั ปจจาภิญญาณกาเล ปุริสสุส กาทิลกาทีหิ
อภิญญาณั สลลกเขตฺวา ปุณ เตน อภิญญาณน อสุโก นาม
เอโสตี ตสุส ปจจาภิญญาณกาเล รยโย ปิลนุชนโคปายิก-
ภณฺฑาทาการิกสุส (๒) ตสุมี ตสุมี ปิลนุชน นามปณฺณกั พนุชิตฺวา
อสุกปิลนุชนั นาม อหาราตี วุตเต ทีป ชาเลตุวา เตน
คพุกั ปวิสิตฺวา ปณฺณกั วาเจตุวา ตสุส ตสุเสว ปิลนุชนสุส
อหารณกาเล จ ปวตุตี เวทิตพพาฯ

อปโร นโยฯ สพพสงคาหิกวเสน หี สลชานนลกขณา
สลชวา ปุณ สลชานนปจฺจยนิมิตฺตกรณรสา ทารุอาทีสุ
๑. ม. ปจจาภิชานนกาเลฯ ๒. ม. ปิลนุชนโคปภณฺฑาทาการิกสุสฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณฺณา หน้า 245

ตจฺจนกาทโย วีย ยถาคหิตนินิตฺตวเสน อภินิเวสกรณปจฺจ-
ปฏฺจานา หตฺถิตฺตฺสทกอนุชา วีย อารมฺมณฺเ อโนคาพฺหฺวตฺติตาย
อจฺริฏฺจานปจฺจปฏฺจานา วา วิชฺช วีย ยถาอุปฏฺจิตฺตวิสย
ปทฺฏฺจานา ตินฺนปฺริสเกสฺส มิคโปตกานํ ปฺริสชาติ อุปฺปนฺนสญฺญา
วีย ฯ ยา ปเนตฺถ ฅาณสมฺปยุตฺตทา โหติ สทา ฅาณเมว
อนฺวตฺตติ สสมฺภารปจฺจวิอาทิสฺส เสสธมฺมา ปจฺจวิอาทินิ วียาติ
เวทิตฺตพฺพา ฯ

เจตยตีติ เจตนา ฯ สทฺธิ อตฺตนา สมฺปยุตฺตธมฺเม
อารมฺมณฺเ อภิสนฺนทหตีติ อตฺถโถ ฯ สทา เจตยิตฺตกฺขณฺวา ฯ เจตนา-
ภาวลกฺขณฺวาติ อตฺถโถ ฯ आयฺุหนรสฺทา ฯ จตฺตฺถมิกเจตนา หิ
โนเจตยิตฺตกฺขณฺวา นาม นตฺถิ ฯ สพฺพา เจตยิตฺตกฺขณฺวา ฯ
 आयฺุหนรสฺตา ปน กุสลาकुสเลสฺสเอว โหติ ฯ กุสลาकुสลกมฺมา-
ยฺุหนญฺจानํ ปตฺวา เสสสมฺปยุตฺตธมฺมานํ เอกเทสมตฺตกเมว
กิจฺจํ โหติ ฯ เจตนา ปน อติเรกอุสฺสาหา อติเรกวางฺยามา
ทิกฺคณฺอุสฺสาหา ทิกฺคณฺวางฺยามา ฯ เตนาหุ โปราณา ถาวริย-
สภาวสณฺจिता จ ปเนสทา เจตนาติ ฯ ถาวริโยติ เขตฺตฺตสामी (๑)
 วุจฺจติ ฯ ยถา หิ เขตฺตฺตสामीปฺริโส ปญฺจปณฺณาสพฺลปฺริเส
คเหตุวา ถายิสฺสามีติ เอกโต เขตฺตํ โอตฺตติ ฯ ตสฺส อติเรโก
อุสฺสาโห อติเรโก วายาโม ทิกฺคฺโณ อุสฺสาโห ทิกฺคฺโณ วายาโม
๑. ม. เขตฺตฺตสामी ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 246

โหติ ฯ นินนตฺรํ คณฺหถาติอาทีนํ วทติ สีมํ อาจิกฺขติ ฯ
เตสํ สุรารกตฺตคณฺฆมาลาทีนํ ชานาติ มคฺคํ สมกํ หนฺติ ฯ
เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ฯ เขตฺตสามิปฺริโส วิย หิ เจตนา ฯ
ปฺลจฺปณฺณาสพฺลปฺริสา วิย จิตฺตงฺกเวสเน อุปฺปนฺนา ปฺลจ-
ปณฺณาสกุสลา ฆมฺมา ฯ เขตฺตสามิปฺริสสฺส ทิกฺกณฺสุสาหทิกฺกณ-
วายามกรณกาโล วิย กุสลากุสลกมฺมายุหนฺนุจฺจํ ปตฺวา
เจตนา ย ทิกฺกณฺสุสาโห ทิกฺกณฺวยาโม โหติ ฯ เอวมสฺสา
อายุหนฺรเสตา เวทิตพฺพา ฯ

สา ปเนสา สํวิทหนปจฺจุปฺภูจฺจนา ฯ สํวิทหนานา หิ
อํยํ อุปฺภูจฺจติ (๑) สกฺิจจปรกฺิจจสาธกา เขฏฺฐสฺสิสฺสมหาเวทกฺิอาทโย
วิย ฯ ยถา หิ เขฏฺฐสฺสิสฺโส อุปฺชฺฌายํ ทูโรโตว อากจฺจนฺตํ
ทิสฺวา สยํ อธิยมาโน (๒) อิตเรปี ทารเก อตฺตโน อตฺตโน
อชฺฌยณกมฺเม (๓) ปวตฺตยติ ฯ ตสฺมี อธิยิตฺตุํ (๔) อารทฺเช เตปี อธิยณฺติ
ตทฺนฺวตฺติตาย ฯ ยถา จ มหาเวทกฺิ สยํ ตจฺจนฺโต อิตเรปี
ตจฺจนเก อตฺตโน อตฺตโน ตจฺจนกมฺเม ปวตฺตยติ ฯ ตสฺมี หิ
ตจฺจิตฺตุํ อารทฺเช เตปี ตจฺจนฺติ ตทฺนฺวตฺติตาย ฯ ยถา จ
โยธนายโก สยํ ยุชฺฌมาโน อิตเรปี โยเช สมฺปหารวฺตฺตियํ
ปวตฺตยติ ฯ ตสฺมี หิ ยุชฺฌิตฺตุํ อารทฺเช เตปี อนฺวตฺตมานา
ยุชฺฌณฺติ ตทฺนฺวตฺติตาย ฯ เอวมเสวาปี อตฺตโน กิจฺเจเน อารมฺมเณ
๑. ม. อุปฺภูจฺจติ ฯ ๒. ม. อธิยมาโน ฯ ๓. ม. อชฺฌยณกมฺเม ฯ
๔. ม. อธิยติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณฺณนา หน้า 247

วตฺตมานาปี อณฺเณปี สมฺปยุตฺตธมฺเม อตฺตโน อตฺตโน กิริยา
ปวตฺเตติ ฯ ตสฺสา หิ อตฺตโน กิจฺจํ อารทฺธาย ตํสมฺปยุตฺตาปี
อารกฺขติ ฯ เตน วุตฺตํ สกฺกิจฺจปรกฺกิจฺจสาธกา เชฏฺฐสฺสิสฺสมหา-
วทฺตกฺกือทโย วิทยาติ ฯ อจฺจายิกกมฺมานุสฺสรณาทีสุ จ ปนํยํ
สมฺปยุตฺตธมฺมานํ อุตฺสาหนภาเวน วตฺตมานา (๑) ปากฺญา โหตีติ
เวทิตฺตพฺพา ฯ

อารมฺมณฺ์ จินฺเตตีติ จิตฺตฺตฺนฺติอาทินา นเยน จิตฺตฺตฺส
วจนฺตฺโต วุตฺโตเอว ฯ ลกฺขณาทีโต ปน วิชาณนลกฺขณฺ์ จิตฺตํ
ปฺพพฺงกมฺรตี สนฺธานปจฺจุปฺภูจฺจํ (๒) นามรูปปทฺภูจฺจํ ฯ จตฺตฺตฺมิก-
จิตฺตํ หิ โนวิชาณนลกฺขณฺ์ นาม นตฺถิ ฯ สพฺพิ วิชาณน-
ลกฺขณเมว ฯ ทวารํ ปน ปตฺวา อารมฺมณวิภาวนภูจฺจเนน จิตฺตํ
ปฺพพฺงกมฺ์ ปฺเรจาริตฺติ (๓) โหติ ฯ จกฺขุณา หิ ทิฏฺฐิ รุปารมฺมณฺ์
จิตฺเตเนว วิชาณาติ ฯ เปฯ มเนน วิญฺญาตํ ธมฺมารมฺมณฺ์
จิตฺเตเนว วิชาณาติ ฯ ยถา หิ นครคฺคฺติโก นาม นกรมชฺเณ
สิงฆาฏเก นิสีทิตฺวา อยํ เนวาสิโก อยํ อากนฺตฺโกติ อากตาคตํ
ชนํ อุปฺชาเรติ ววฺฐเปติ ฯ เอวํ สมฺปทมิทํ ทฏฺฐพฺพิ ฯ
วุตฺตมฺปี เจตํ มหาเถเรณ (๔) ยถา มหาราช นครคฺคฺติโก นาม
มชฺเณ นกร (๕) สิงฆาฏเก นิสินฺโน ปฺรตฺถิมโต ทิสโต ปฺริสํ
๑. ม. ปวตฺตมานา ฯ ๒. ม. สนฺทหนปจฺจุปฺภูจฺจํ ฯ เอวมฺปฺริปี
๓. ม. ปฺเรจาริกํ ฯ ๔. สී. นาคเสนตฺเถเรณ ฯ ๕. ม. นกรตฺส ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 248

อากจณฺหํ ปสฺเสยฺย ปจฺฉิมโต ทกฺขิมโต อุตฺตรโต ทิสฺโต
ปฺริสฺ อากจณฺหํ ปสฺเสยฺย เอวเมว โข มหาราช ยํ จกฺขุณา
รูปํ ปสฺสตี ตํ วิญฺญาณน วิชานาตี ยํ โสเตน สทฺทํ
สุณาตี ฉานน คนฺธํ ฌายตี ชิวัหาย รสํ สายตี กาเยน
โผฏฺฐพฺพํ ผุสตี มนสา ฌมฺมํ วิชานาตี ตํ วิญฺญาณน
วิชานาตีตี (๑) ฯ เอวํ ทวารํ ปตฺวา อารมฺมณวิภาวนญฺจानน
จิตฺตเมว ปุพฺพกมฺมํ จิตฺตํ ปุเรจาริกํ ฯ ตสฺมา ปุพฺพกมฺมรสนฺติ
วฺจฺจตี ฯ

ตเทตํ ปจฺฉิมํ ปจฺฉิมํ อฺปฺปชฺชมานํ ปฺริมํ ปฺริมํ
นิรนฺตรํ กตฺวา สนฺธานเมว อฺปฺปญฺจาตีตี สนฺธาน-
ปจฺจฺปญฺจานํ ฯ ปลฺลวโวการภเว ปนสฺส นียมโต นามรูปํ
จตุโวการภเว นามเมว ปทญฺจานํ ฯ ตสฺมา นามรูป-
ปทญฺจานนฺตี วฺจฺจตี ฯ

ก็ ปเนตํ จิตฺตํ ปฺริมนิทฺติญฺจจิตฺเตน สทฺธี เอกเมว อฺทาหุ
อณฺณนฺตี เอกเมว ฯ อถ กสฺมา [๒] ปฺน วฺจฺจตฺนฺตี ฯ อวิจาริตํ
เอตํ อฏฺฐกถายํ ฯ อยํ ปเนตถ ยฺจตี ฯ ยถา หิ รูปาทีนํ
อฺปาทาย ปณฺณตฺตา สฺริยาทโย น อตฺถโต รูปาทีนํ อณฺณ
โหนตี ฯ เตเนว ยสฺมี สมเย สฺริโย อฺเทตี ตสฺมี สมเย ตสฺส
เตชสงฺขาตํ รูปํ (๓) ปณฺณายตี ฯ เอวํ วฺจฺจมาเนปี น รูปาทีนํ
๑. มิตินฺท. ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ปฺริมนิทฺติญฺจนฺตี ทิสฺสตี ฯ
๓. ม. เตชสงฺฆาตรูปมฺปีตี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 249

อญโธ สุริโย นาม อตฺถิ ฯ น ตถา จิตฺตํ ผสฺสาทโย ฐมเม
อุปาทาย ปญญาปิยติ ฯ อตฺถโต ปเนตํ เตหิ อญฺญเมว ฯ
เตน ยสฺมี สมเย จิตฺตํ อุปฺปนํ โหติ เอกํเสเนว ตสฺมี
สมเย ผสฺสาทิหิ อตฺถโต อญฺญเมว ตํ โหตีติ อิมสฺส อตฺถสฺส
ทีปนตฺถาย เอตํ ปฺน วุตฺตุนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ยถา จ ยสฺมี สมเย รูปรูปตฺติยา มคฺคิ ภาเวติ ฯเปฯ
ปรจิวิกลินฺนํ ตสฺมี สมเย ผสฺโส โหติ เวทนา โหตีติอาทิสฺ
ภาเวนฺเตน ววฏฺฐาปีเต สมเย โย ภาเวติ ฯ น โส อตฺถโต
อุปฺปชฺชติ นาม ฯ เตเนว ตตฺถ ยถา ผสฺโส โหติ เวทนา
โหตีติ (๑) วุตฺตํ ฯ น เอวํ โย ภาเวติ โส โหตีติ วุตฺตํ ฯ
ยสฺมี สมเย กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนํ โหตีติอาทิสฺ
ปน จิตฺเตน ววฏฺฐาปีเต สมเย สมยววฏฺฐาปีตํ จิตฺตํ น ตถา
อตฺถโต นฺอุปฺปชฺชติ ฯ ยถา ปน ตทา ผสฺโส โหติ เวทนา
โหติ วุตฺตํ ตถา จิตฺตมฺปิ โหตีติ อิมสฺสาปี อตฺถสฺส ทีปนตฺถมิตํ
ปฺน วุตฺตุนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อิทํ ปเนตฺถ สนนฺนิฏฺฐานํ ฯ อุกฺกุเทสวาเร
สงฺคณฺหนตฺถํ นิตฺเทสวาเร จ วิภชนตฺถํ ฯ ปฺริเมน หิ จิตฺต-
สทฺเทน เกวลํ สมโย ววฏฺฐาปีโต ฯ ตสฺมี ปน จิตฺเตน
ววฏฺฐาปีเต สมเย เย ฐมมา โหนฺติ เตลฺลํ ทสฺสนตฺถํ ผสฺโส
โหตีติอาทิสฺ อารทฺธํ ฯ จิตฺตญฺจาปี ตสฺมี สมเย โหติเยว ฯ

๑. อภ. สง. ๓๔/๑๔๐/๔๕ ฯ

ตสฺมา ตสฺสาปิ สงฺกณฺหนตฺตเมตํ ปฺน วุตฺตํ ฯ อิมสฺมี ปน
จानเ อตสฺมี อวฺจฺจมานเ กตมํ ตสฺมี สมเย จิตฺตฺนฺติ น
สฺกกา ภาเวยฺย นินฺทฺเตสฺวาเร วิภิชิตฺตุํ ฯ เอวมสฺส วิภชนฺเอา
ปริหาเยถ ฯ ตสฺมาเยว ตสฺส นินฺทฺเตสฺวาเร วิภชนตฺตมฺปิ เอตํ (๑)
ปฺน วุตฺตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ยสฺมา วา อุปฺปนฺนํ โหตีติ เอตฺถ จิตฺตํ อุปฺปนฺนฺนฺติ
เอตํ เทสฺนาสีสเมว ฯ น ปน จิตฺตํ เอกเมว อุปฺปชฺชตีติ
อฏฺฐกถายํ วิจาริตํ ฯ ตสฺมา จิตฺตํ อุปฺปนฺนฺนฺติ เอตฺถาปิ
จิตฺตเมว อกฺกเหตุวา ปโรปนฺณาสฺส
กหิตํ ฯ เอวํ ตตฺถ สงฺเขปฺโต สพฺเพปิ จิตฺตเจตฺตสิกฺกมฺเมว
กเหตุวา อิธ สฺรฺูปเนว ปภทฺโต ทสฺเสตฺตุํ ผลฺโส โหตีติ-
อาทิ อารทฺธํ ฯ อิติ ผลฺสาทโย วิย จิตฺตมฺปิ วุตฺตเมวาติ (๒)
เวทิตพฺพํ ฯ

ธมฺมทฺเตสฺวารณฺนางฺคราสีวณฺณา

วิตฺกฺเกตีติ วิตฺกฺโก ฯ วิตฺกฺกนํ วา วิตฺกฺโก ฯ อูหนฺนฺติ
วุตฺตํ โหตี ฯ สุวํ อารมฺมเณ จิตฺตสฺส อภินิโรปนฺนลฺกฺขโณ ฯ
โส หิ อารมฺมเณ จิตฺตํ อาโรเปตี ฯ ยถา หิ โกจิ ราชวฺลฺลํ
ณาคี วา มิตฺตํ วา นิสฺสาย ราชเคหํ อาโรหตี ฯ เอวํ

๑. ม. เอตฺถจฺจ ฯ ๒. ม. วุตฺตเมวาติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 251

วิตกกัม นิสฺสาย จิตฺตํ อารมฺมณํ อาโรหิตี ๑ ตสฺมา โส
อารมฺมณเ จิตฺตสฺส อภินิโรปนลกฺขโณติ วุตฺโต ๑ นาคเสนตฺเถโร
ปนาห อโปกฺกณลกฺขโณ วิตกกโ ๑ ยถา มหาราช เภรี
อโปกฺกิตฺตา อถ ปจฺจลา อนุรวติ อนุสทฺทายติ ๑ เอวเมว โข
มหาราช ยถา อโปกฺกณา เอว วิตกกโ ทฏฺฐพฺโพ ๑ ยถา
ปจฺจลา อนุรวนา อนุสทฺทายนา (๑) เอว วิชาโร ทฏฺฐพฺโพติ ๑
สฺวายํ อาหนนปฺริยาหนนโรโส ๑ ตถา หิ เตน โยคาวจโร
อารมฺมณํ วิตกกาทตํ วิตกกปฺริยาหตํ กโรตฺตีติ วุจฺจติ ๑
อารมฺมณเ จิตฺตสฺส อานยนปจฺจูปฺกฺจฺจาโน ๑

อารมฺมณเ เตน จิตฺตํ วิจาริตฺติ วิชาโร ๑ วิจารณ์ฺ วา
วิชาโร ๑ อนุสทฺทจรณฺนติ วุตฺตํ โหติ ๑ สฺวายํ อารมฺมณานุ-
มชฺชนลกฺขโณ ตตฺถ สหชาตานุโยชนโรโส จิตฺตสฺส อนุป-
ปพฺนชฺชปจฺจูปฺกฺจฺจาโน ๑ เอว สฺนฺเตปี จ เนลฺลํ กตฺถจि อวิโยเค
โอพาริกตฺเถน ปุพฺพกฺมตฺเถน จ ฆณฺฑาทิกฺขมาโต (๒) วิกฺข อภิ-
นิโรปนตฺเถน จ เจตโส ปจฺจมาภินิปาโต วิตกกโ ๑ สุขุมตฺเถน
อนุมชฺชนสภาวตฺเถน ฆณฺฑาทานุโร วิกฺข อนุปฺปพฺนชฺช วิชาโร ๑
วิปฺพารวา เจตฺถ วิตกกโ ปจฺจมุปฺปตฺติกาลเ ปรีปฺพนฺทนฺนุโต
จิตฺตสฺส อากาเส อุปฺปตฺติกามสฺส ปกฺขิโน ปกฺขวิกฺขเโป วิกฺข
ปทุมมาภิมุขปาโต วิกฺข จ คนฺธานุปฺนชฺชเจตโส (๓) ฆมฺรสฺส ๑
๑. ม. อนุสทฺทายนา ๑ ๒. ม. ฆณฺฑาทิกฺขมาโต ๑ ๓. ม. คนฺธานุปฺนชฺช-
เจตโส ๑

สนตวุตติวิจาโร นาติปริปฺพนทภาโว จิตตสฺส อากาเส
อุปฺปตฺตสฺส (๑) ปกฺขิโน ปกฺขปฺปสารณํ วิย ปริพฺภมฺนํ วิย
จ ปทุมมภิมุขปตฺตสฺส ภมฺรสฺส ปทุมสฺส อุปริภาเค ฯ

ทุกนิปาตภูจกถายํ (๒) ปน อากาเส คจฺจโต มหาสกฺกสฺส
อุโภหิ ปกฺเขหิ วาตํ คเหตุวา ปกฺখে สนฺนีสีทาเปตฺวา คมฺนํ
วิย อารมฺมเณ เจตโส อภินิโรปนภาเวน ปวตฺโต วิตฺกโก ฯ โส
หิ เอกฺกโค หุตฺวา อปฺเปติ ฯ วาตคฺคหณตฺถํ ปกฺখে ฝนฺทาปย-
มานสฺส คมฺนํ วิย อนุมฺชฺชนภาเวน ปวตฺโต วิจาโร ฯ โส
หิ อารมฺมณํ อนุมฺชฺชตีติ วุตฺตํ ฯ ตํ อนุปฺปพฺนฺเรน ปวตฺตियิ
อติวिय ยฺชฺชติ ฯ โส ปน เนลฺลํ วิเสโส ปจฺมทฺตियชฺฌมานेสุ
ปากโฏ โหติ ฯ อปิจ มลคฺคหิตํ กัสมฺภานํ เอเกน หตฺเถน
ทพฺหํ คเหตุวา อิตฺเรน หตฺเถน จฺณฺณเตเลน วา ลณฺฑุพฺเพน
ปริมชฺชนตฺสฺส ทพฺหํ คหณหตฺโถ วิย วิตฺกโก ฯ ปริมชฺชนหตฺโถ
วิย วิจาโร ฯ ตถา กุมฺภการสฺส ทณฺฑุพฺปหารเณ จกฺกํ
ภมฺยิตฺวา ภาชนํ กโรนตฺสฺส อุปฺปิปฺพนหตฺโถ วิย วิตฺกโก ฯ
อิโต จิโต จ สญฺจรณหตฺโถ วิย วิจาโร ฯ ตถา มณฺฑลํ
กโรนตฺสฺส มชฺเฌ สนฺนिरูพฺพิตฺวา (๓) จิตฺกณฺฏโก วิย อภินิโรปโน
วิตฺกโก ฯ พหิ ปริพฺภมฺนกณฺฏโก วิย อนุมฺชฺชนโต (๔) วิจาโร ฯ
๑. ม. อุปฺปตฺตสฺส ฯ ๒. ม. อฏฐกถายํ ฯ ๓. ม. สนฺนिरูมฺภิตฺวา ฯ
๔. สී. อนุมฺชฺชโน ฯ ม. อนุมฺชฺชมาโน ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 253

ป็นยตีติ ปีติ สา สมปิยายนลกฤษณา กายจิตตปีนรรสา
พรณรสา วา โอทกยปจจุปฏฐานาฯ สา ปเนสา ขุททกาปีติ
ขณิกาปีติ โอกกนตีกาปีติ อุพเพงคาปีติ (๑) พรณาปีตีติ ปญจวิธา
โหติฯ

ตตถ ขุททกาปีติ (๒) สรีเร โลมหंसมตตเมว กาคู สกโกติฯ
ขณิกาปีติ ขณ ขณ วิชขุปุปาทสทิสสา โหติฯ โอกกนตีกาปีติ
สมุททธีริ วิจิ วิย กาย โอกกมิตวา โอกกมิตวา กิษชติฯ
อุพเพงคาปีติ พลวตี โหติ กาย อุทคคัม กตวา อากาเส
ลงฆาปนปุปมาณปตตทาฯ ตถา หิ ปุณณवलลิกวาสิ มหา-
ติสสเสโร ปุณณมีทิวเส สายั เจติยงคณั กนตวา จนุทาโลกั
ทิสวา มหาเจติยาภิมุโข หุตวา อิมาย วต เวลาย จตสโส
ปริสา มหาเจติยั วนุทนต์ตีติ ปกตिया ทิฏฐารมมณวเสน พุทฐา-
รम्मณั อุพเพงคาปีตี อุปปาเทตวา สุธาทเล ปหตจิตฺตรเกณฺฑโก (๓)
วिय อากาเส อุปปติตวา มหาเจติยงคณเยว ปติฏฐาติ (๔)ฯ

ตถา คิริกณฺฑกวิหารสฺส อุปนีสฺสเย วตฺตคาลกคาม (๕) เอกา
กุลธีตาปี พลวพุทฐารมมณาย อุพเพงคาปีติยา (๖) อากาเส
ลงฆลสิฯ ตสฺสา กิร มาตาปิตโร สายั ธรรมสฺสวณฺตถาย
๑. ม. อุพเพงคาปีติฯ เอวมุปริปีฯ ๒. ม. ขุททกาปีติฯ
๓. สี. ปหฏฐจิตฺตรเกณฺฑโกฯ ๔. ม. อฏฐาสีฯ
๕. กตถจ. วตฺตคาลกคามฯ ๖. ม. อุพเพงคาปีติยาฯ
กตถจ. อุพเพงคาปีติยาฯ

วิหาริ คจฺจนฺตา อมฺม ตฺวํ คุรุภารา อเมหิ สหุธี อกาเล
วิจริตุํ น สกฺโกสิ มยฺหํ ตฺยฺหํ ปตฺตี กตฺวา ฐมฺมํ
โสสุสามาติ อคฺมํสุฯ สฺวา คนฺตุคามปิ เตสํ วจฺนํ ปฏิพาหิตุํ
อสกฺโกเกนฺตี ฆเร โอิหิยิตฺวา ฆรทฺวาเร จตฺวา จนฺทาโลเกน
คิริกณฺฑเก อากาเส เจตियงฺกณฺโณ โอลเกนฺตี เจตियสฺส ทีปฺปงฺข
อทฺทสฺสฯ สฺวา จตฺสฺโส จ ปริสฺวา มาลาคนฺธาทีหิ เจตियงฺข
กตฺวา ปทกฺขินฺดํ กโรนฺติโย ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ คณฺสขฺฌายสทฺทํ
อสฺสฺโสสิฯ อตฺสฺสา ฐณฺณา วตีเม มนฺุสฺสาเย วิหาริ คนฺตุวา
เอวฺรูเป เจตियงฺกณฺเณ อนฺุสฺสจฺริตุํ เอวฺรูปลฺวจ มจฺจฺริ ฐมฺมกถํ
โสตุํ ลกฺขณฺตีติ มุตฺตฺราสฺสทิสํ เจตियํ ปสฺสนฺติยาเอว อุพฺเพงฺกาปีติ
อุทฺปาทีฯ สฺวา อากาเส ลงฺขิตฺวา มาตาปีตฺตนํ ปฺริมตฺริเยว
อากาเสน เจตियงฺกณฺเณ โอรุຍฺห เจตियํ วนฺทิตฺวา ฐมฺมํ สฺุณฺมานา
อฏฺฐจฺสาสิฯ อถ นํ มาตาปีตโร อากนฺตุวา อมฺม ตฺวํ กตฺเรน
มคฺคเณ อากตาสีตี ปุจฺฉีสุฯ สฺวา อากาเสน อากตฺตามฺหิ น
มคฺคเณนาตี วตฺวา อมฺม อากาเสน นาม ชีณฺาสฺวา สฺลยจฺรณฺตี
ตฺวํ กถํ อากตาสีตี วุตฺตา(๑) อาห มยฺหํ จนฺทาโลเกน เจตियํ
โอลเกนฺติยา จิตฺยา พุทฺธารมฺมณา พลวปีติ อุปฺปชฺชติ อถาห
เนว อตฺตโน จิตฺภาวํ วา นิสินฺนภาวํ วา อณฺุณาสี คหิต-
นิมิตฺเตเนว ปน อากาสี ลงฺขิตฺวา เจตियงฺกณฺเณ ปตฺติจฺจิตฺตามฺหีติฯ
๑. ม. ปุฏฺฐาฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภณทวณณา หน้า 255

เอว อุกุเพงคาปีติ อากาเส ลงฆาปนปุปมาณา โหติ ฯ

พรรณาปีติยา ปน อุปปนนาย สกตสรีริ ฬริตวา(๑) ปุริตวตฺถิ
วีย มหตา อุทโกเมน ปกฺขนทปพตฺถจฺฉิ วีย จ อนุปริปฺมุฏฺ
โหติ ฯ สตา ปเนสา ปณฺจวิธา ปีติ คพฺภํ คณฺหนฺติ ปรีปากํ
คจฺฉนฺตี ทฺวิธํ ปสฺสทฺธิ ปรีปุเรติ กายปสฺสทฺธิ จ จิตต-
ปสฺสทฺธิจฺจ ฯ ปสฺสทฺธิ คพฺภํ คณฺหนฺติ ปรีปากํ คจฺฉนฺตี
ทฺวิธํปี สฺขํ ปรีปุเรติ กายิกจฺจ เจตสิกจฺจ ฯ สฺขํ คพฺภํ
คณฺหนฺติ ปรีปากํ คจฺฉนฺตี ตฺวิธํ สมารี ปรีปุเรติ ขณฺิก-
สมารี อุปจารสมารี อุปปนาสมารินฺติ ฯ ตาสฺ จเปตฺวา
อุปปนาปุริตี อิตฺรา เทวปี อิชฺ ยฺชฺชนฺติ ฯ

สุขยตีติ สฺขํ ยสฺสฺสฺปชฺชติ ตํ สฺขิตํ กโรตีติ อตฺโถ ฯ
สฺกฺจฺจ วา ขาทติ ขนฺติ จ กายจิตฺตาพารนฺติ สฺขํ ฯ โสมนสฺส-
เวทนาเยตํ นามํ ฯ ตสฺส ลกฺขณาทีนิ เวทนาปเท วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพานิ ฯ

อุปโร นโย สาทลฺกขณํ สฺขํ สมฺปยุตฺตานํ อุปพฺรฺหฺนรลํ
อนฺนคฺคหณฺปจฺจ
อวิโยเค อิกฺุจฺจารมฺมณฺปฏฺธิลาภคฺคฺจฺฉิ ปีติ ปฏฺธิลทฺทฺรฺसानุภวํ สฺขํ
ยตฺถ ปีติ ตตฺถ สฺขํ ยตฺถ สฺขํ ตตฺถ น นียมโต ปีติ
สงฺขารกฺขนฺธสงฺคหิตา ปีติ เวทนาภฺกฺขนฺธสงฺคหิตํ สฺขํ ฯ

๑. ม. ฬมิตฺวา ฯ

กนตารจินนสฺส วนนุตฺตทกนตทสฺสนสวเน (๑) วย ปีติ ฯ วนจฺญาปา-
ปเวสนอฺตทปริโกเคสุ วย สฺขํ ฯ

ยถา หิ ปุริโส มหากนตารมคฺคํ ปฏิปนฺโน
 ฃมฺมปเรโต ตสิโต ปีปาสีโต ปฏิปถํ (๒) ปุริสํ ทิสฺวา กตฺถ
 ปานียํ อตฺถิติ ปุจฺเจยฺย ฯ โส อฏฺฐวี อุตฺตริตฺตวาว ชาตสฺสรวน-
 สณฺโฑ อตฺถิ ตตฺถ กนตฺวา ลภิสฺสสึตี วเทยฺย ฯ โส ตสฺส
 กถํ สุตฺวา (๓) ฆฏฺฐปฆฏฺฐโจ ภเวยฺย ตโต กจฺจนฺโต ภูมียํ
 ปตฺตานี อฺปฺปทลนาลปตฺตาทินี (๔) ทิสฺวา สฺสฏฺฐตฺร ฆฏฺฐปฆฏฺฐโจ
 หุตฺวา กจฺจนฺโต อลฺลวตฺถे อลฺลเกเส ปุริเส ปสฺเสยฺย วนกุกฺกฏ-
 วนโมราทินี (๕) สทฺทํ สฺสณฺเยย ชาตสฺสรปริยฺนเต ชาตํ มณฺนิ-
 ชาลสทิสํ นีลวนสณฺฑํ ปสฺเสยฺย ฯ สเร ชาตานี อฺปฺปลปทฺม-
 กุมฺพาทินี ปสฺเสยฺย อจฺฉํ วิปฺปสนฺนํ อฺตทํ ปสฺเสยฺย ฯ โส
 ภยฺโย ฆฏฺฐปฆฏฺฐโจ หุตฺวา ชาตสฺสรํ โอตฺริตฺตวาว ยถารุจึ
 นฺหาตฺวา (๖) จ ปีวิตฺตว (๗) จ ปสฺสทฺททโรถิ ภีสฺมฺลโปกฺขราทินี
 ชาทิตฺตว นีลฺปฺปลาทีนํ ปีลนฺธิตฺตว มนฺทาลกมฺมฺลانی ขนฺธ
 จิปิตฺตว (๘) อุตฺตริตฺตว สากฺกํ นีวาเสตฺตว อฺตทสากฺกํ อตฺเตเป
 กตฺวา สิตฺตจฺญายาย มนฺทมนฺเท วาเต ปหรนฺเต นีปนฺโน อโห
 # ๑. ม. วนนฺโตทททสฺสนสวเนสุ ฯ ๒. ม. ปฏิปเถ ฯ ๓. สී. สุตฺตว ฯ
 # ๔. กตฺถจ. นาฬิปตฺตาทินี ฯ ๕. สී. วนโมราทินี ฯ
 # ม. วนกุกฺกฏฺฐโมราทินี ฯ ๖. ม. นฺหาตฺวา ฯ ๗. สී. นฺหาตฺวา จ
 # ปีตฺตว จ ฯ ๘. ม. กริตฺตว ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 257

สุขั อโห สุขนุติ วเทยย ๔ เอว สมนุทมิท ทภูจพพิ ๔

ตสส หิ ปุริตสส ชาตสสรวนสมทสวนโต ปญจาย
ยาว อุทกทสสนา หญจปหญจกาโล วีย ปุพุกภาการมมณ
หญจปหญจการา ปิตี ๔ นุหาตุวา จ ปิวิตวา จ สียาย
ณยยาย มนุทมนุเท วาเต ปหรนุเต อโห สุขั อโห สุขนุติ
วทโต นิปนุนกาโล วีย พลปุตติ อารมมณรसानุกวนการ-
สณจิตติ สุขั ๔ ตสมี ตสมี สมเย ปากญกาวัต เจตติ วุตตนุติ
เวทิตพพิ ๔ ยตถ ปน ปิตี สุขัปี ตตถ อตถิติ วุตตเมเวตติ ๔

จิตตสเสกกุกตาคี จิตตสส เอกกุกกาโว ๔ สมาริสเสตติ
นามิ ๔ ลกขณาทิสู ปนสส อญจกถายิ ตาว วุตติ ๔
ปาโมกขลกขโณ จ สมาริ อวิกเขปลกขโณ จ ๔ ยถา หิ
กุกการกณณิกกา เสสทพสมการานิ อาพนุชนโต ปมุขา
โหติ ๔ เอวเมว สพุกสลธมมานิ สมาริจิตเตน อิชณนโต
สพเพสปี เตสสิ ธมมานิ สมาริ ปาโมกโข โหติ ๔ เตน วุตติ
เสยยถาปี (๑) มหาราช กุกการสส ยา กากิ โคปานสิโย สพพา
ตา กุกงคมา โหนติ กุกนินนา กุกสโมสรณา กุกปพการา
กุกุ ตาสสิ อคคมกขายติ เอวเมว โข มหาราช เย เกจิ
กุกสลา ธมมา สพเพ เต สมารินินนา โหนติ สมาริโปณา
สมาริปพการา สมาริ เตสสิ อคคมกขายตีติ ๔

๑. ม. ยถา ๔

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 258

ยถา จ เสนงคํ ปตฺวา ราชา นาม ยตถ ยตถ
เสนา โอสีหติ ตํ ตํ จานํ กจฺจติ ตสฺส กตคตฏฺฐานเ
เสนา ปริปุรติ ประเสนา ภิชฺชิตฺวา ราชานเมว อนฺวตฺตติ ฯ
เอวเมว สหชาตธมฺมานํ วิภฺชิตฺวํ วิปฺปกิริตฺวํ อปฺปทานโต สมาริ
อวิภฺชปฺลภฺขโณ นาม โหตีติ ฯ อปโร ปน นโย อโย จิตฺตสฺ-
เสกคฺคตาสงฺขาโต สมาริ นาม อวิสารณลภฺขโณ วา อวิภฺชป-
ลภฺขโณ วา สหชาตानํ สมฺปฺปนฺนโรโส นหานิยจฺจนฺณํ อุกกํ
วีย อุปสมปจฺจูปฏฺจาโน ฅาณปจฺจูปฏฺจาโน วา ฯ สมาริโต
ยถากุตํ ปชานาติ ปสฺสตีติ (๑) วุตฺตํ ฯ วิเสสโต สุขปทฏฺจาโน
นิวาเต ที่ปจฺจัน จิตฺติ วีย เจตโส จิตฺติ ทฏฺจพฺโพ ฯ

อินฺทริยราสีวณณา

สทฺทหนฺติ เอตาย สยํ วา สทฺทหติ สทฺทหนมตฺตเมว
วาเอสาติ สทฺธา ฯ สา จ อสฺสทฺทริยสฺส อภิภวนโต อธิปฺติ-
ยตฺเถน อินฺทริยํ ฯ อธิโมภฺขลภฺขณเ วา อินฺทตฺถํ (๒) การตีติ
อินฺทริยํ ฯ สทฺธาเอว อินฺทริยํ สทฺธินฺทริยํ ฯ สา ปเนสา
สมฺปสาทนลภฺขณา จ สทฺธา ปภฺชนทนลภฺขณา (๓) จ ฯ

ยถา หิ รณฺโณ จกฺกวตฺตีสฺส อุกกปฺปสาทโก มณฺนิ

๑. สํ. สฟา. ๑๘/๑๔๗/๑๐๐ ฯ สํ. มหา. ๑๕/๑๖๕๔/๕๒๐ ฯ

๒. ม. อินฺทฏฺฐํ ฯ เอวมุปริปิ ฯ ๓. ม. สมฺปภฺชนทน....

เอวมุปริปิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 259

อุทเท ปกฺขิตฺโต ปงฺกเสवालปณกททมฺ สนนีสีทาเปติ อุทกํ
อจฺฉํ กโรติ วิปฺปสนฺนํ อนาวิลํ ฯ เอวเมว สทฺธา อุปฺปชฺช-
มานา นีวรณฺ วิกฺขมฺภตฺติ กิเลสฺ สนนีสีทาเปติ จิตฺตํ ปสาเทติ
อนาวิลํ กโรติ ปสนฺเนน จิตฺเตน โยคาวจโร กุลฺปฺตฺโต
ทานํ เทติ สีลํ สฺมาทฺยติ อุโปสถกมฺมํ กโรติ ภาวนํ อารภติ
เอวํ ตาว สทฺธา สมฺปสาทนลกฺขณฺมาติ เวทิตฺตฺวา ฯ เตนาห
อายุสฺมา นาคเสโน ยถา มหาราช ราชฺา จกฺกวตฺติ จตฺตฺร-
กฺนินฺยา เสนาย [๑] ปฺริตฺตํ อุทกํ ตเรยฺยํ ฯ อุทกํ หตฺถีหิ
จ อสฺเสหิ จ รเถหิ จ ปตฺตีหิ จ ชฺฐกิตฺ (๒) ภเวยฺย อาวิลํ
ลฺพิตํ กตฺถีกฺกํ ฯ อุตฺตฺติณฺโณ จ ราชฺา มนฺสฺเส อาณฺาเปยฺย
ปานียํ ภณฺ อารถ ตํ ปิวิสฺสามิตี ฯ รณฺโณ จ อุทกปฺ-
ปสาทโก มณฺี ภเวยฺย ฯ เอวํ เทวตี โข เต มนฺสฺสา
रणฺโณ ปฏฺิสฺมิตฺวา ตํ อุทกปฺปสาทกมฺณี อุทเท ปกฺขิเปยฺย
สทฺ อุทเท ปกฺขิตฺตมฺตฺเตน ปน ปงฺกเสवालปณกททโม จ
สนนีสีเทยฺย (๓) อจฺฉํ ภเวยฺย อุทกํ วิปฺปสนฺนํ อนาวิลํ ฯ
ตโต รณฺโณ ปานียํ อุปฺนาเมยฺย ปิวตฺ เทโว ปานียฺนฺติ ฯ

ยถา มหาราช อุทกํ เอวํ จิตฺตํ ทฏฺฐพฺพํ ยถา

๑. ม. เอตฺถนฺตเร สทฺธี อทิธานมคฺคปฺปฏิปฺนฺโนติ ทิสฺสตี ฯ

ม. สจฺจชฺฐกิตฺ ฯ กตฺถจฺ. สจฺจชฺฐกิตฺ ฯ ๓. ม. ตสฺมี อุทเท ปกฺขิตฺตมฺตฺเต

ปงฺกเสवालปณกํ วิคฺจฺเจยฺย กทฺทโม จ สนนีสีเทยฺย ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 260

เต มนุสสา เอว โยคาวจโร ทฏฐพโพ ฯ ยถา ปงกเสवाल-
ปณกททโม จ เอว กิเลสา ทฏฐพพา ฯ ยถา อุทกปุปสา-
ทกมณิ เอว สทฐา ทฏฐพพา ฯ ยถา อุทกปุปสาทกมณิมหิ
ปกุจิตตมตเต ปงกเสवालปณกททโม (๑) จ สนนีสีทติ (๑) อจัน्हิ ภวติ
อุทกั วิปฺปสนฺนั อนาวิลั ฯ เอวเมว โข महाराज सत्तु
उपुष्यमाना नीवरणे विषयभेदे विनीरन्ति जित्तुं होति अजन्हि
विपुसन्नं अनारिलन्ति ฯ

ยถา ปน กุมภิลมกรคากรทสาทิกิณฺณั ปุริ महान्ति
आकम्म गिरुचना उगोसु तीरेसु तिण्णन्ति ฯ संकामसुโร ปन
महायोचि आकनत्तुवा कसुमा तिण्णत्ताति पुज्जित्तुवा सप्पปฏิग्य-
णाเวน ओत्तित्तुं न विषहामาति वुत्ते निसुत्तिप्पि (๒) ตั อสิ
कहेत्तुवा मम पञ्चतो ऐठ मा गायित्तुवाति वत्तुवा न्ति
ओत्तित्तुवा आकते कुम्भिलात्तो पणिपाहित्तुवा ओरिम-
त्तिरतो मनुससान् सोत्तिภาवं करोन्तो परिमत्तिरि नेत्ति ฯ
परिमत्तिरतोप्पि सोत्तिणि आरिमत्तिरि नेत्ति ฯ एवमेव तान् तत्तो
सिल्लं रก्यतो उप्पोसठกम्मं करोत्तो गान् आरगत्तो सत्तु
पुप्पुप्फुक्कमा पुเรजारिका होत्ति ฯ तेन वुत्तुं पุก्यन्तलक्यणा
ज सत्तुत्तात्ति ฯ

อปโร नโย ฯ सत्तुत्तलक्यणा सत्तुत्ता ओกपुप्पलक्यणा
๑. म. पंगकसेवालपणकं विज्जन्ति कत्तुत्तโม ज सन्निसीत्ति ฯ
๒. म. सन्निसीत्ति ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวาทณา หน้า 261

วา ปสาทนรสา อุทกปฺปสาทกมณิ วีย ปกฺขนฺทนรสา วา
โอฆุตฺตรโณ วีย อกาลุสฺสียปจฺจุปฺภูจฺจนา (๑) อธิมุตฺติปจฺจุปฺภูจฺจนา
วา สทฺธเชยฺยวตฺถุปฺทฺภูจฺจนา โสตาปตฺติยงฺคปฺทฺภูจฺจนา วา
หตฺถวิตฺตวិชาณี (๒) วีย ทฺฐจฺจุพา ฯ

วีรานํ (๓) ภาโว วิริยํ ฯ วีรานํ วา กมฺมํ วิริยํ ฯ วิธินา
วานเยน อุปาเยน อีริยิตพฺพํ (๔) ปวตฺตยิตฺตพฺพนฺติ วิริยํ ฯ ตเวท
โกสขชฺชสฺส อภิภวนโต อธิปตฺติยตฺถเนน อินฺทฺริยํ ฯ ปคฺคหณ-
ลกฺขณฺเน วา อินฺทฺตถฺถิ การตฺตีติ อินฺทฺริยํ ฯ วิริยเมว อินฺทฺริยํ
วิริยอินฺทฺริยํ ฯ ตํ ปเนตฺติ อุปตฺถมฺภนลกฺขณฺณจฺจ วิริยํ ปคฺคหณ-
ลกฺขณฺณจฺจ ฯ ยถา หิ ชินฺณจฺจรํกํ อากนฺตฺถเนน อุตฺถปตฺถมฺภเนน
ติฏฺฐติ เอวเมว โยคาวจโร วิริยุปตฺถมฺภเนน อุปตฺถมฺภินฺโต หุตฺวา
สพฺพกฺุสฺสธมฺเมหิ น หายติ น ปริหายติ ฯ เอวํ ตาวสฺส
อุปตฺถมฺภนลกฺขณฺตา เวทิตพฺพา ฯ เตนนาหฺ เกโร นาคเสโน
ยถา มหาราช ปฺริโส เกเหปี ปตฺนฺเต ตมณฺเณน ทารุณา
อุปตฺถมฺภเยยฺ อุปตฺถมฺภินฺติ สนฺตํเอวํ ตํ เกหํ น ปเตยฺย ฯ
เอวเมว โข มหาราช อุปตฺถมฺภนลกฺขณฺ วิริยํ วิริยุปตฺถมฺภินฺตา
สพฺเพ กุสฺสธมฺมา [๕] น ปริหายนฺตีติ (๖) ฯ

ยถา ปน ชุทฺททฺกาย จ มหตฺติกฺาย จ เสนาย สงฺคาม
๑. ม. อกาลุสฺสีย...ฯ ๒. ม. สทฺธ หตฺถวิตฺตวិชาณี ฯ ๓. ม. วีรฺสฺส ฯ
๔. ม. อีริยิตพฺพํ ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร น หายนฺตีติ ทิสฺสติ ฯ
๖. มิตินฺท.

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 262

ปวตเต ชุททกา เสนา โอลีเยย ๑ ตโต รมโย อาโรเจย
ราชา พลวาหน เปเสย เตน ปคคหิตา สกเสนา ประเสน
ปราเชย ๑ เอวเมว วิริย สหชาตสมบุตตมมาน โอลียิตุ
โอสกุกิตุ น เทติ อุกขิปติ ปคคณหติ ๑ เตน วุตต ปคคณ-
ลกขณณจ วิริยนติ ๑

อปโร นโย ๑ อุตสาหลกขณ วิริย สหชาตมมาน
อุปตตมภนรตี อัสสีทนภาวปจจุปฏจัน สวิคุโก โยนิโส ปทหตีติ (๑)
วจนโต สเวคปทจจัน วิริยารมภวตตูปทจจัน วา ๑ สมมา
อารทฐ สพพาสี สมปตตีนิ มุต โหตีติ ทฏจพพิ ๑

สรนติ เอตาย สย วา สรติ สรณมตตเมว วา
เอสาตี สติ ๑ สา จ มฏจสจจส อวิภวนโต อธิปัตติยตเถน
อินทริย ๑ อุปฏจจันลกขณ วา อินทตต การตีติ อินทริย ๑
สติเอว อินทริย สตินทริย ๑ สา ปเนสา อปิลापนลกขณา
สติ อุปคคณนลกขณา จ ๑ ยถา หิ รมโย ภณทาคาริโก
ทสวริ รตน โคปยนโต สาย ปาโต (๒) ราชาน อิสสรियสมปตตี
สลลกขาเปตี สาเรตี ๑ เอวเมว สติ กุสลกมม สมมา (๓)
สลลกขาเปตี สาเรตี (๔) ๑ เตนาห เถโร ยถา มหาราช รมโย
จกุกวตตีสส ภณทาคาริโก ราชาน จกุกวตตี สาย ปาโต

๑. อญ. จตุกก. ๒๑/๑๑๓/๑๕๔ ๑ ๒. ม. สาย ปาติ ๑ เอวมุปริปี ๑

๓. ม. อัย ปาโจ นตติ ๑ ๔. ม. สราเปตี ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 263

อิสฺสรียสมฺปตฺตี สยฺ สราเปติ เอตฺตกา เทว หตฺถิ เอตฺตกา
 อสฺสา เอตฺตกา รธา เอตฺตกา ปตฺติโย เอตฺตกํ หิริณฺณํ
 เอตฺตกํ สุวณฺณํ เอตฺตกํ สพฺพํ สापเตยฺยํ ตํ เทโว สรตฺตติ
 เอมฺเมว โข มหาราช สติ กุสลธมฺเม อปีลาเปติ อิมเ จตฺตารโ
 สติปญฺ्ञานา อิมเ จตฺตารโ สมนฺนปฺปชานา อิมเ จตฺตารโ
 อิทฺธิปาทา อิมานิ ปญฺจอินฺทฺริยานิ อิมานิ ปญฺจ พลาณิ อิมเ
 สตฺต โภชฺณมฺกกา อยฺ อริโย อญฺ्ञงฺกโก มคฺโค อยฺ สมโถ
 อยฺ วิปฺสฺสนา อิมานิ (๑) อริยสจฺจานิ (๑) อยฺ วิชฺชา อยฺ วิมุตฺติ
 อิมเ โลกุตฺตรธมฺมาติ เอวํ โข มหาราช อปีลาปนฺนทกฺขณา
 สตีติ ฯ

ยถา ปน รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส ปริณายกรตฺนํ รมฺโถ
 อหิตเ จ หิตเ จ ฉตฺวา อหิตเ อปฺยาเปติ หิตเ อฺปฺยาเปติ ฯ
 เอมฺเมว สติ หิตาหิตานํ รมฺมานํ คตฺติโย สมนฺเนวสฺติตฺวา (๒) อิมเ
 กายทฺวจริตาทโย รมฺมา หิตาติ หิตเ รมฺเม อปฺกคฺคณฺนุเหติ ฯ
 เตนานหฺ เถโร ยถา มหาราช รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส ปริณาย-
 กรตฺนํ รมฺโถ หิตาหิตํ ชานาติ อิมเ รมฺโถ หิตา อิมเ
 อหิตา อิมเ อฺปการา อิมเ อฺนฺนูปการาติ ตโต อหิตเ อปฺนุเทติ
 หิตเ อฺปคฺคณฺหาติ เอมฺเมว โข มหาราช สติ อฺปฺปชฺชมานา
 # ๑. ม. อิมเ ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. สี. สมนฺเนวสฺติตฺวา ฯ ๓. กตฺถจฺ. อปฺนุเทติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 264

หิตาหิตานัน ฐมมานัน คติโย สมเนวสติ อิเม ฐมมา หิตา
อิเม ฐมมา อหิตา อิเม ฐมมา อุปการา อิเม ฐมมา อนุป-
การาติ ตโต อหิตะ ฐมเม อนุเทติ หิตะ ฐมเม อุปคณหาติ
เอว โข มหาราช อุปคณหนลกขณา สตีติ ฯ

อปโร นโย ฯ อปีลาปนลกขณา สติ อสมโสมสนรสา
อารกขปจจุปฏจानา วิสยาภิมุขีภาวปจจุปฏจानา วา ธิร-
สณณาปทฏจानา กายาติสตีปฏจानปทฏจानา วา อารมมณ-
ทพหंपติฏฐิตตตทา (๑) ปน เอลิกา วิย จกขุทวาราทิรกขนโต
โทวาริโก วิย จ ทฏฐพพา ฯ

อารมมณะ จิตตัม สมนมา อาธิยติ จเปตีติ สมาริ ฯ โส
จ วิกเขปสสุ อภิภวนโต อธิปติยตุเถน อินุทริยัม ฯ อวิกเขป-
ลกขณะ วา อินุทตถัม การะตีติ อินุทริยัม ฯ สมาริเยว อินุทริยัม
สมารินุทริยัม ฯ ลกขณาทีนิ ปนสสุ เหฏฐา วุคตุนเยเนว
เวทิตพพานิ ฯ

ปชานาตีติ ปญญา ฯ ก็ ปชานาตีติ ฯ อิทัม ทุกขนตติ-
อาทีนา นเยน อริยสจจانی ฯ อฏฐกถายัม ปน ปญญาเปตีติ
ปญญาติ วุคตัม ฯ กิณติ ปญญาเปติ ฯ อนิจจัม ทุกขัม อนตตาทิ
ปญญาเปติ ฯ สวา จ (๒) อวิชชาย อภิภวนโต อธิปติยตุเถน
อินุทริยัม ฯ ทสฺสนลกขณะ วา อินุทตถัม การะตีติ อินุทริยัม ฯ

๑. ม. อารมมณะ ทพหัม ปติฏฐิตตตทา ฯ ๒. ม. สวา ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 265

ปลยณาเอว อินทริยิ ปลยณินทริยิ ฯ สา ปเนสา โภภาสน-
ลกฤษณา จ ปลยณา ปชานนลกฤษณา จ ฯ ยถา हि จตุภิตติเก
เคहे รตติภากะ ทีเป ชลิตะ อุนธกาโร นิรุชฌติ อาโลโก
ปาตุภวติ ฯ เอวเมว โภภาสนลกฤษณา ปลยณา ฯ ปลยโยภาสสโม
โยภาสो नाम नदुति ฯ ปลยवतो हि एकपल्लुगेन निसिन्नसुस
ทससहसुतिโลกธาคู เอกาโลกา โหติ ฯ เตนาห เกโร ยถา
มหาราช ปุริโส อุนธการะ เคहे เตลปทีปี (๑) ปเวเสยย ปวิญ्ञो
ปทีโป อุนธการิ วิทุเสติ โภภาสि चनेति อาโลกि विटुसेति (๒)
ปากฎานิ จ รูปานิ กโรติ เอวเมว โข มหาราช ปลยณา
อุปปชชमानา อวิชชนธการิ วิทุเสติ วิชชोภาสि चनेति
वामालोकि विटुसेति पाकडानि ज उरियसज्जानि गरोति एवमेव
खो मरारख ओभासनलगुषणा पलुणाति ฯ

ยถา वा पन चेโก गिस्सो आचुरानि सपपायासपपायानि
गेषुशुशानि चानाति ฯ ऐवं पलुणा उप्पचชमाना गुसलगुसले
सेवितपुषासेवितपुषे हिनपपณिते कणुहसुकुगे सपपणिकापाणिकाके
ठममे पचानाति ฯ वुत्तमपी जेतं ठम्मसेनापतिना पचानाति
पचानातिदि खो आउसो तसुमा पलुणाति वुज्जति ฯ गिणुजि
पचानाति ฯ अिं तुकुषुनुदि पचानातिदि (३) विटुधारेत्तपुष्पिं एवमसुसा
पचाननलगुषणता वेहितपुषा ฯ

๑. ม. ปทีปี ฯ ๒. ม. วิทุเสติ ฯ เอวมุปรีปี ๓. ม. ม. ๑๒/๔๕๔/๕๓๖ ฯ

อปโร นโย ยถาสภาวปฏิเวธลกฺขณา ปญฺญา อภฺจฺลิต-
ปฏิเวธลกฺขณา วา กุสลิตฺตาสชิตฺตอฺสฺสฺปฏิเวโห วีย วิสโยภาส-
รสา ปทีโป วีย อสมฺโมหปจฺจฺภูจฺจฺนา อรณฺยคตฺตฺสฺเทสโก (๑) วีย ฯ

มฺนุเต (๒) อิติ มโน ฯ วิชาเนาตีติ อตฺโถ ฯ อภฺจฺกถาจรียา
ปนาหุ นาพิยา มินมาโน วีย มหาตุลาช ธารยมาโน วีย
จ อารมฺมณฺ์ มินตี ชานาตีติ มโนตี ฯ ตเทว มนณลกฺขณเ
อินฺทุตฺตํ การตีติ อินฺทุริยํ ฯ มโนเอว อินฺทุริยํ มนินฺทุริยํ ฯ
เหตุจฺจา วุคฺตจิตฺตฺสฺเสเวตี เววจนํ ฯ

ปีติโสมนสฺสสมฺปโยคโต โสภณํ มโน อสฺสาตี สุมโน ฯ
สุมนสฺส ภาโว โสมนสฺสํ ฯ สาทลกฺขณเ อินฺทุตฺตํ การตีติ
อินฺทุริยํ ฯ โสมนสฺสเมว อินฺทุริยํ โสมนสฺสอินฺทุริยํ ฯ เหตุจฺจา
วุคฺตเวทนาเยเวตี เววจนํ ฯ

ชีวนฺตี เตน ตํสมฺปยุคฺตชฺรมาตี ชีวิตํ ฯ อนุपालน-
ลกฺขณเ อินฺทุตฺตํ การตีติ อินฺทุริยํ ฯ ชีวิตเมว อินฺทุริยํ
ชีวิตินฺทุริยํ ฯ ตํ ปวคฺตสนฺนตฺตาริปเตยฺยํ โหตี ฯ ลกฺขณาทีหิ
ปน อตฺตนา อวินา (๓) ภูตानํ (๓) ชฺรมาณํ อนุपालนลกฺขณํ
ชีวิตินฺทุริยํ เตสํ ปวคฺตนรสํ เตสํเยว จปนปจฺจฺภูจฺจฺนํ
ยาปยิตพฺพชฺรมาปทฺฏจฺจฺนํ ฯ สนฺเตปี จ อนุपालนลกฺขณาทีมฺหิ
วิชาเน อตฺตลกฺขณเยวํ สนเต (๔) ชฺรमे อนุปาเลตี อุตฺกํ วีย
๑. ม....สฺสฺเทสโก ฯ ๒. ม. มนตีติ ฯ ๓. ม. อวินิภูตฺตานํ ฯ

๔. ม. ตํ เต ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 267

อุปปลาทีนึ ยถาสกั ปจจุยูปปนเนปิจ ฐมเม ปาเลติ ชาติ
วีย กุมารั สยั ปวตตติฐมมสมพนุเชเนว ปวตตติ นิยามโก
วีย นาวั น ภงคโต อุทุธิ์ ปวตตยติ อตตโน จ
ปวตตยิตพพานญจ อภาวา น ภงคกษณเ จเปติ สยั
ภิชชมานตตทา ชียมาโน วีย วภูฏิสเสนโห ปทีปสิขั ๑ น จ
อนุปาลนปวตตตจนปนาอนุภาววิริหิตั ยถาวตตกษณเ ตสส ตสส
สาธนโตติ ทภูจพพิ ๑

มคฺคจฺจราสีวณณา

สมมาทิภูจิจิตฺติอาทีสุ ทสฺสนตฺเถน สมมาทิภูจึ ๑ อภินิโร-
ปนภูเจน สมมาสฺงกปโป ๑ ปกคหนตฺเถน สมมาวายาโม ๑
อุปปุจฺจานตฺเถน สมมาสตี ๑ อวิกฺเขปนตฺเถน สมมาสมาธิ
เวทิตพฺโพ ๑ วจนตฺถโต ปน สมมา ปสฺสตี สมมา วา
ตาย ปสฺสนตฺตีติ สมมาทิภูจึ ๑ สมมา สงฺกปฺเปติ สมมา วา
เตน สงฺกปฺเปนตฺตีติ สมมาสฺงกปโป ๑ สมมา วายมตี สมมา
วา เตน วายมตฺตีติ สมมาวายาโม ๑ สมมา สรตี สมมา
วา ตาย สรตฺตีติ สมมาสตี ๑ สมมา สมาธิยตี สมมา วา
เตน สมาธิยตฺตีติ สมมาสมาธิ ๑ อปิจ ปสฺสจฺจา สุนฺทรา
ทิภูจึ สมมาทิภูจิสตี อิมินาปี นเยน เตสั เตสั วจนตฺถโต
เวทิตพฺโพ ๑ ลกฺขณาทินิ ปน เภฏจฺจา วุตฺตนาเนว ๑

สทฐาพลาทีสุปี สทฐาทีนิ วุตตตถาเนว ๆ อกมปิยตถเนน
ปน พลนติ เวทิตพัพ ๆ เอวเมเตสุ อสสทฐิเย น กมปตีติ
สทฐาพล ๆ โกสชเช น กมปตีติ วิริยพล ๆ มฏฐสจเจ น
กมปตีติ สติพล ๆ อุทฐเจ น กมปตีติ สมาริพล ๆ อวิชชาย
น กมปตีติ ปญญาพล ๆ อหิริเก น กมปตีติ หิริพล ๆ
อโนตตปเป น กมปตีติ โอตตปเปลนติ ๆ อัย อุกยปทวเสน
อตถวณณา โหติ ๆ

ตตถ ปริมาณิ ปญจ เหฏฐา ลกขณาทีหิ ปกาตีตानเนว
ปจฉิมทวเย กายทจจริตาทีหิ หิริยตีติ หิริ ๆ ลชชชเยตี อธิ-
วณัน เตหิเยว โอตตปเปลติ (๑) โอตตปเป ๆ ปापโต อุพเพกสเสตี
อชวณัน ๆ เตส นานากรรมทีปนตถิ สมฏฐานัน อธิปติลชชช-
ภยลกขณเนน จาติ อิม มาตีกิ จเปตวา อัย วิตุถารกถา
วตุตา ๆ

อชตตตสมฏฐานา หิริ นาม ๆ พหิทฐาสมฏฐานัน
โอตตปเป นาม ๆ อตถาธิปติ หิริ นาม ๆ โลกาธิปติ โอตตปเป
นาม ๆ ลชชชสภาวสณจिता หิริ นาม ๆ ภยสภาวสณจิตถิ
โอตตปเป นาม ๆ สปปติสสवलกขณา หิริ นาม ๆ วชชชกรุก-
ภยทสสาวิลกขณัน โอตตปเป นาม ๆ

๑. ส. โอตตปเปลติ ๆ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 269

ตตฺถ อชฺฌตฺตสมฺภูจฺจานหิริ จตฺถิ การณฺเหสิ สมฺภูจฺจาเปติ
 ชาตี ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา วยฺ ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา สุรภาวํ ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา
 พาหุสจฺจํ ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา ฯ กถํ ฯ ปาปกรณฺณนาเมตํ น
 ชาตีสมฺปนฺนानํ กมฺมํ หีนชจฺจานํ เกวภูฏาทีนํ อิทํ กมฺมํ
 มาทิสสฺส ชาตีสมฺปนฺนสฺส อิทํ กมฺมํ กาคฺตุํ น ยุตฺตฺนฺติ
 เอวํ ตาว ชาตี ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา ปาณาติปาตาทึปาปํ อกโรนฺโต
 หิริ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ ตถา ปาปกรณฺณนาเมตํ ทหเรหิ กตฺตพฺพ-
 กมฺมํ มาทิสสฺส วเย จิตฺตฺส อิทํ กมฺมํ กาคฺตุํ น ยุตฺตฺนฺติ
 เอวํ วยํ ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา ปาณาติปาตาทึปาปํ อกโรนฺโต หิริ
 สมฺภูจฺจาเปติ ฯ ตถา ปาปกรณฺณนาเมตํ (๑) ทุพฺพลชาตีกานํ กมฺมํ
 [๒] มาทิสสฺส สุรภาวสมฺปนฺนสฺส อิทํ กมฺมํ กาคฺตุํ น ยุตฺตฺนฺติ
 เอวํ สุรภาวํ ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา ปาณาติปาตาทึปาปํ อกโรนฺโต
 หิริ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ ตถา ปาปกรณฺณนาเมตํ อนฺธพาลานํ กมฺมํ
 น ปณฺฑิตานํ มาทิสสฺส ปณฺฑิตสฺส พหุสฺสฺสฺส อิทํ กมฺมํ
 กาคฺตุํ น ยุตฺตฺนฺติ เอวํ พาหุสจฺจํ ปจฺจเวกฺขิตฺตฺวา ปาณาติ
 ปาตาทึปาปํ อกโรนฺโต หิริ สมฺภูจฺจาเปติ เอวํ อชฺฌตฺต
 สมฺภูจฺจานหิริ จตฺถิ การณฺเหสิ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ สมฺภูจฺจาเปตฺวา จ
 ปน อตฺตโน จิตฺเต หิริ ปเวเสตฺวา ปาปกมฺมํ น กโรติ ฯ
 เอวํ อชฺฌตฺตสมฺภูจฺจานา หิริ นาม โหติ ฯ
 # ๑. ม. ปาปกมฺมํ นามตํ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. เอตถนฺตเร น
 # สุรภาวานนฺติ ทิสฺสติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 270

กถิ พหิทฺฐาสมภูจจัน โอตฺตปฺปํ นาม ๑ สเจ ตฺวํ
ปาปกมฺมํ กริสฺสตี จตุสฺส ปรีสาสฺส กรหปฺปตฺโต ภวิสฺสตี
ครหิสฺสนฺตติ ตํ วิญญู อสุจึ นาคริโก ยถา
วิวชฺชิตฺโต สีลวนฺเตหิ กถิ ภิกฺขุ กริสฺสตีตี
เอวํ ปจฺจเวกฺขนฺโต หิ พหิทฺฐาสมภูจฺเจเตน โอตฺตปฺเปน ปาปกมฺมํ
น กโรตติ ๑ เอวํ พหิทฺฐาสมภูจจัน โอตฺตปฺปํ นาม โหตี ๑

กถิ อตฺตาริปีตี หิริ (๑) นาม ๑ อิเชกฺโข จ กุลปฺปตฺโต
อตฺตจัน อธิปตี เชฏฺจกํ กตฺวา มาทิสฺสสฺส สทฺธาปพฺพิตฺตสฺส
พหุสฺสสฺสสฺส ชฺฐวาทฺสส (๒) น ยุตฺตํ ปาปกมฺมํ (๓) กาคฺคฺนฺตติ ปาปกมฺมํ
น กโรตติ ๑ เอวํ อตฺตาริปีตี หิริ นาม โหตี ๑ เตนหา
ภควา โส อตฺตจันเยว อธิปตี เชฏฺจกํ กริตฺวา อกฺคฺลํ
ปชฺหตี กุสฺลํ ภาวตติ สวชฺชํ ปชฺหตี อนวชฺชํ ภาวตติ
สุทฺธํ อตฺตจัน ปรีหริตีตี (๔) ๑

กถิ โลการิปีตี โอตฺตปฺปํ นาม ๑ อิเชกฺโข จ กุลปฺปตฺโต
โลกํ อธิปตี เชฏฺจกํ กตฺวา ปาปกมฺมํ น กโรตติ ๑ ยถาห
มหา โข ปนํยํ โลกสนฺนินฺวาโส มหฺนตฺตฺมึ โข ปน โลก-
สนฺนินฺวาเส สนฺตติ สมณพฺรหฺมณา อิทฺธิมนฺโต ทิพฺพจกฺขุกา
ปรีจิตฺตวิทฺโธ เต ทูรโตปี ปสฺสนฺตติ อาสนฺนาปี น ทิสฺสนฺตติ
๑. ม. หิริ ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๒. ม. ชฺฐตฺตฺกชฺรตฺส ๑ กตฺถจฺจ. ชฺฐตฺตฺก-
ฐาริสฺส ๑ ๓. ม. ปาปี ๑ ๔. อจฺ. ติก. ๒๐/๔๗๕/๑๘๗ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 271

เจตสาปี จิตตํ ปชานนฺติ (๑) เตปี มํ เอวํ ชานิสฺสนฺติ ปสฺสธ
 โภ อิมํ กุลปฺตฺตํ สทฺธาเย (๒) อคารสฺมา อนคาริเย ปพฺพชิตฺ
 สมานโน วอิกณฺโณ วิหฺรติ ปาปเกหิ อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหิตี สนฺติ
 เทวตา อิทฺธิมนฺติโย (๓) ทิปฺพพจกฺขุกา ปฺรจิตฺตวิทฺธิโย ตา ทฺูโรตฺปิ
 ปสฺสสนฺติ อาสนฺนาปี น ทิสฺสนฺติ เจตสาปี จิตตํ ปชานนฺติ
 ตาปี มํ เอวํ ชานิสฺสนฺติ ปสฺสธ โภ อิมํ กุลปฺตฺตํ สทฺธาเย
 อคารสฺมา อนคาริเย ปพฺพชิตฺ สมานโน วอิกณฺโณ วิหฺรติ
 ปาปเกหิ อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหิตี ฯ โส โลกํเยว อธิปตี ฌฏฺฐกํ
 กตฺวา อกฺุสลํ ปชฺหติ กฺุสลํ ภาเวติ สาวชฺชํ ปชฺหติ อนวชฺชํ
 ภาเวติ สฺทฺธํ อตฺตํ ปฺริหฺรตีติ ฯ เอวํ โลกาทิปตี โอตฺตปฺปี
 นาม โหติ ฯ

ลขฺชาสภาวสณฺจิตา หิริ ภยสภาวสณฺจิตํ โอตฺตปฺปนฺติ
 เอตฺถ ปน ลขฺชาติ ลขฺชนากาโร ฯ เตน สภาเวน สณฺจิตา
 หิริ ฯ ภยฺนฺติ อปายภยํ ฯ เตน สภาเวน สณฺจิตํ โอตฺตปฺปี ฯ
 ตทฺถภยมฺปี ปาปปฺริวชฺชเน ปากกฺุํ โหติ ฯ เอกจฺุโจ หิ ยถา
 นาม เอกจฺุโจ (๔) กุลปฺตฺโต อฺุจฺจารปสฺสวาทีนํ กโรนฺโต ลขฺชิต-
 ตพฺพยฺตฺตํ เอกํ ทิสฺวา ลขฺชนาการปฺตฺโต ภเวยฺย นิลินฺ (๕)
 ลขฺชิตฺ เอวเมว อชฺฉตฺตํ ลขฺชิตฺมมํ โอกฺุกมิตฺวา ปาปกมมํ
 # ๑. อ. ต. ก. ๒๐/๔๗๕/๑๘๘ ฯ ม. ปชานนฺติ ฯ ๒. ม. สทฺธา ฯ
 # เอวมฺปฺริปี ฯ ๓. ม. อิทฺธิมนฺตินิโย ฯ ๔. ม. เอโก ฯ ๕. ม. หีพิโต ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 272

น กโรติ ฯ เอกจโจ อปายภยภิตโต หุตฺวา ปาปกมมํ น
กโรติ ฯ

ตฺตริทํ อุปมํ ยถา หิ ทฺวิสุ อโยคุเพสุ เอโก สีสโต
ภเวยฺย คุถมกฺขิตโต เอโก อุณฺห อาทิตฺโต ตตฺถ ปณฺทิตโต
สีตลํ คุถมกฺขิตตฺตา ชิกฺขุจฺจนฺโต น คณฺหาติ อิตฺริ ทาหฺภเยน ฯ
ตตฺถ สีตลสฺส คุถมกฺขิตสฺส (๑) ชิกฺขุจฺจนาย อคณฺหนํ วिय อชฺฌตฺตํ
ลชฺชิมมํ โอกกมิตฺวา ปาปสฺส อกรณฺํ ฯ อุณฺหสฺส ทาหฺภเยน
อคณฺหนํ วिय อปายภเยน ปาปสฺส อกรณฺํ เวทิตพฺพิ ฯ

สฺปฺปติสฺสวลกฺขณา หิริ วชฺชภีรูกภยทสฺสาวิลกฺขณฺํ
โอดตฺตปฺปนฺติ อิทฺปี ทวยํ ปาปปริวชฺชเนนฺน เอว ปากฺกํ โหติ ฯ
เอกจโจ หิ ชาติมหตฺตปฺจเวกฺขณา สตฺถมฺมหตฺตปฺจเวกฺขณา
ทายชฺชมฺมหตฺตปฺจเวกฺขณา สพฺรหฺมจาริมฺมหตฺตปฺจเวกฺขณาติ
จตุหิ การณฺเหหิ สฺปฺปติสฺสวลกฺขณฺํ หิริ สมฺภูจฺจาเปตฺวา ปาปํ
น กโรติ ฯ เอกจโจ อตฺตานุวาทภยํ ปฺรานุวาทภยํ ทณฺฑภยํ
ทูกคฺติภยนฺติ จตุหิ การณฺเหหิ วชฺชภีรูกภยทสฺสาวิลกฺขณฺํ
โอดตฺตปฺปํ สมฺภูจฺจาเปตฺวา ปาปํ น กโรติ ฯ ตตฺถ ชาติมหตฺต-
ปฺจเวกฺขณาทีนํ เจว อตฺตานุวาทภยาทีนํ จ วิตุลาเรตฺวา
กเถตพฺพานีติ ฯ

๑. ม. คุถมกฺขนชิกฺขุจฺจนาย ฯ

น ลุพฺพนฺติ เอเตน สยํ วา น ลุพฺภติ น ลุพฺภน-
มตฺตเมว วา เอตฺนฺติ (๑) อโลโกฯ อโทสาโมหเสวปี เอเสว นโยฯ
เตสุ อโลโก อารมฺมณฺเ จิตฺตสฺส อเคธลกฺขโณ อลคฺคภาวลกฺขโณ
วา กมลทเล ชลพินฺทุ วีย อปริคฺคหณฺโรโส มุตฺตภิกฺขุ วีย
อนลฺลีนภาวปจฺจุปฺภุจฺจาโน อสุจิมฺหิ ปตฺติปฺริโส วียฯ อโทโส
อจฺจนฺตีกกฺลลกฺขโณ อวิโรธลกฺขโณ วา อนุกฺลมิตฺโต วีย อาฆาต-
วินยฺโรโส ปรีพาหวินยฺโรโส วา จนฺทนํ วีย โสมมภาวปจฺจุ-
ปฺภุจฺจาโน ปุณฺณจฺนโท วียฯ อโมโห ลกฺขณาทิหิ เหฏฺฐาป-
ปณฺณินฺทฺริยปฺเท จิตฺเตวฯ

อิมฺสฺ ปน ตีสุ อโลโก มจฺเจรฺมลสฺส ปฏฺิปกฺโข อโทโส
ทฺสฺสลิยฺมลสฺส อโมโห กุสเลสุ ฐมฺเมสุ อภาวนาย ปฏฺิปกฺโขฯ
อโลโก เจตฺถ ทานเหตุ อโทโส สิลเหตุ อโมโห ภาวนาเหตุฯ
เตสุ จ อโลเกน อนธิกํ คณฺหาติ ลุทฺธสฺส อธิกคฺคหนฺโตฯ
อโทเสน อนฺนํ ทฺฐุจฺสฺส โอนคฺคหนฺโตฯ อโมهن อวิปฺริตฺติ
มุพฺพหฺสฺส วิปฺริตคฺคหนฺโตฯ

อโลเกน เจตฺถ วิชฺชมานํ โทสํ โทสโต ธาเรนฺโต โทเส
ปวตฺตติฯ ลุทฺโธ หิ โทสํ ปฏฺิจฺฉาเทติฯ อโทเสน วิชฺชมานํ
คฺฉํ คฺฉโต ธาเรนฺโต คฺฉณ ปวตฺตติฯ ทฺฐุจฺ หิ คฺฉํ

๑. ม. ตนฺติฯ ๒. ม. วิภาวิทฺเตวฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 274

มกฺเขติ ฯ อโหมเหน ยถาวสภาวํ (๑) ยถาวสภาวโต ชาเรนุโต
ยถาวสภาวเว ปวตฺตติ ฯ มุโฬห หิ ตจฺจนฺตจฺจน (๒) อตจฺจนํ จ
ตจฺจนฺติ คณฺหาติ ฯ อโโลเกน จ ปิยวิปฺปโยคทุกฺขํ น โหติ
ลฺลทฺฐสฺส ปิยสภาวโต ปิยวิปฺปโยคาสหนโต จ ฯ อโทเสน
อฺปฺปิยสมฺปโยคทุกฺขํ น โหติ ทฺฐสฺส หิ อฺปฺปิยสภาวโต
อฺปฺปิยสมฺปโยคาสหนโต จ ฯ อโหมเหน อิจฺฉิตาลากทุกฺขํ น
โหติ อมฺพฺหสฺส หิ ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ (๓) เอวมาถิ ปจฺจเวกฺขณ-
สมภวโต ฯ

อโโลเกน เจตฺถ ชาติทุกฺขํ น โหติ อโโลกสฺส ตณฺหา-
ปฏฺธิปกฺขตฺตา ตณฺหามูลกตฺตา จ ชาติทุกฺขสฺส ฯ อโทเสน
ชราทุกฺขํ น โหติ ติกฺขโทสสฺส จิปรชราสมภวโต ฯ (๔) อโหมเหน
มรณทุกฺขํ น โหติ ฯ สมฺโหมมรณํ หิ ทุกฺขํ น จ ตํ
อมฺพฺหสฺส โหติ ฯ อโโลเกน จ กหณฺจฺจํ อโหมเหน ปพฺพชิตานํ
อโทเสน ปน สพฺเพสมฺปิ สุขสํวาสตา โหติ ฯ

วิเสสโต เจตฺถ อโโลเกน ปิตฺติวิสเย อฺปฺปตฺติ น โหติ ฯ
เยภฺยเยน หิ สตฺตา ตณฺหาเย ปิตฺติวิสยํ อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ ตณฺหาเย
จ ปฏฺธิปกฺโข อโโลกํ ฯ อโทเสน นิรเย อฺปฺปตฺติ น โหติ ฯ
โทเสน หิ จณฺทชาติตาย โทสสทิสํ นิรยํ อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ

๑. สี. ยถาสภาวํ ฯ ๒. ม. ตจฺจนฺ อตจฺจนฺติ ฯ ๓. ที. ปา. ๑๑/๒๕๒/-

๒๗๗ ฯ ๔. ม. นิจฺจํ ชราสมภวโต ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 275

โทสสฺส จ ปฏฺิปกฺโข อโทโสฯ อโหมเหน ตฺริจฺจนโยนฺย
นิพฺพตฺติ น โหติฯ โหมเหน หิ นิจฺจสมฺมุพฺหา (๑) ตฺริจฺจนโยนฺย
อุปชฺชนฺติฯ โมหสฺสฺสปฏฺิปกฺโข จ อโหมโหฯ เอเตสุ จ อโลโก
ราควเสน อุปคฺมนสฺส อภาวํ กโรติ อโทโส โทสวเสน
อุปคฺมนสฺส อโหมโห โมหวเสน อมชฺชตฺตภาวสฺสฯ

ตีหิปี เจเตหิ ยถาปฏฺิปาฎฺิยา เนกฺขมฺมสณฺหา อพฺยาปาท-
สณฺหา อวิหีสาสณฺหาติ อีมา ติสฺโส สณฺหา โหนฺติฯ
อสฺกสณฺหา อุปฺปมาณสณฺหา ธาตฺสณฺหาติ อีมา จ ติสฺโส
สณฺหา โหนฺติฯ อโลเกน ปน กามสฺขลฺลิกานฺุโยคฺนตฺส
ปฺริวชฺชนํฯ อโทเสน อตฺตกิลมณฺานฺุโยคฺนตฺส ปฺริวชฺชนํ โหติ
อโหมเหน มชฺฌิมา ย ปฏฺิปตฺติยา ปฏฺิปชฺชนํฯ ตถา อโลเกน
อภิชฺฌากายคฺนตฺส ปเลทนํ โหติฯ อโทเสน พฺยาปาท-
กายคฺนตฺส อโหมเหน เสสคฺนตฺทวยสฺส ปฺริมานิ จ เทว
สตีปฏฺุจฺจานานิ ปฺริมานํ ทฺวินฺนํ อานฺุภาเวน ปจฺฉิมานิ
ปจฺฉิมสฺเสว อานฺุภาเวน อิชฺฌนฺติฯ

อโลโก เจตฺถ อโรคฺยสฺส ปจฺจโย โหติฯ อลฺุทฺุโห หิ
โลภฺนียมฺปิ อสฺปฺปายํ น เสวติ เตน อโรโค โหติฯ อโทโส
โยพฺพนสฺส (๒) อทฺุจฺจ หิ วลิตฺตจปฺลิตาวเหน (๓) โทสคฺคินา
อทฺุยฺหมาโน ทิฆรตฺตํ ยฺวา โหติฯ อโหมโห ทิฆมายฺกตฺตายฯ
๑. ม. นิจฺจสมฺมุพฺหํฯ ๒. สී. โยพฺพนสฺสฯ ๓. ม. วลิตฺตาวเหนฯ

อมุโพห หิ หิตาหิตं ถตฺวา อหิตं ปริวชฺชมาโน หิตญจ

ปฏิเสวมาโน ทีฆายุก โหติ ฯ

อโลโก เจตถ โภคสมฺปตฺติยา ปจฺจโย โหติ อลฺลทฺสฺส

หิ จาเคน โภคปฏิลาโก ฯ อโทโส มิตฺตสมฺปตฺติยา ฯ อทฺฐจฺสฺส

หิ เมตฺตาย มิตฺตานิ ปฏิลาโก เจว อปริหานโต (๑) จ ฯ

อโมโห อตฺตสมฺปตฺติยา ฯ อมุโพห หิ อตฺตโน หิตเมว กโรนฺโต

อตฺตานิ สมฺปาเทติ ฯ อโลโก จ ทิพฺพวิหารสฺส ปจฺจโย โหติ

อโทโส พุทฺทมวิหารสฺส อโมโห อริยวิหารสฺส ฯ

อโลเกน เจตถ สกปกฺเขสุ สตฺตสงฺขารेषु นิพฺพุโต

โหติ เตสํ วินาเสน อภิสงฺกเหตุกฺสฺส ทฺกฺขสฺส อภาวา ฯ

อโทเสน ปฺรปกฺเขสุ อทฺฐจฺสฺส หิ เวรีสุปี เวริสญฺญา

อภาวโต ฯ อโมहेन อูทาสินปกฺเขสุ อมุพฺุสฺส สพฺพาทิสงฺกตฺต

อภาวโต ฯ

อโลเกน จ อนิจฺจทฺสฺสนํ โหติ ฯ ลฺลทฺสฺส หิ อฺปโกคาสาย

อนิจฺเจปิ สงฺขารे อนิจฺจโต น ปสฺสตี ฯ อโทเสน ทฺกฺข-

ทฺสฺสนํ ฯ อโทสชฺฆาตโย หิ ปฺริจฺจตฺตอาฆาตฺตลฺลปฺริคฺคโ

สงฺขารेषว ทฺกฺขโต ปสฺสตี ฯ อโมहेน อนตฺตทฺสฺสนํ ฯ อมุโพห

หิ ยถาสภาวคหณฺกุสโล (๒) อปริณายกํ ขนฺธปญฺจกํ อปริณายกโต

พฺุชฺฉตี ฯ ยถา จ เอเตหิ อนิจฺจทฺสฺสนาทีนํ ฯ เอวเมว เตปี

๑. สี. อปริหานโต ฯ ๒. ม. ยถาวคหณฺกุสโล ฯ

อนิจทสสนาทีหิ โหนติ ฯ อนิจทสสนเนน หิ อโลโก โหติ ฯ
ทุกขทสสนเนน อโทโส โหติ ฯ อนตตทสสนเนน อโมโห โก
หิ นาม อนิจจमितนติ สมนมา ลตวา ตสสตุถาย ปิหิ
อุปปาทะยย สขวาเร วา ทุกขนติ ชานนโต อปรมปี อจุนต์ (๑)
ติกขโกธทุกขัง อุปปาทะยย ฯ อตตสสุลลตลจ พุชฌิตวา ปุณ
สมโมหิ อापชเชย วาติ ฯ

กมมปถราสีวณณา

น อภิขฌายตีติ อนภิขฌมา ฯ กายิกเจตสิกสุขัง อิธโลก
ปรโลกหิติ คุณานุภาวปฏิลทฐิ กิตติสททลจ ฯ น พยาปาเทตีติ
อพยาปาโท ฯ สมนมา ปสสตี โสภนา วา ทิฏฐีตี สมนมา-
ทิฏฐี ฯ อโลภาทีนเวย ตานิ นามานิ ฯ เหฏฐา ปเนเต ชมนมา
มูลวเสน กหิตา อิธ กมมปถวเสนาคี เวทิตพพา ฯ
๑. อจุนต์ติกขิ ฯ

หิโรตตปฺปานิปี เหฏฺฐา พลวเสน คหิตานิ อิทโลก-
पालวเสน ฯ โลกํ หิ อิเม เทว ฐมฺมา ปาเลนฺติ ฯ (๑) ยถาห
เทวเม ภิกฺขเว สุกฺกา ฐมฺมา โลกํ ปาเลนฺติ กตเม เทว
หิริ จ โอตตปฺปณฺจ อิเม โข ภิกฺขเว เทว สุกฺกา ฐมฺมา
โลกํ ปาเลนฺติ สเจ ภิกฺขเว เทว สุกฺกา ฐมฺมา โลกํ น
ปาเลยฺยํ นยิธ ปณฺญาเยถ มาตาติ วา มาตฺตฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
มาตฺตฺลानीติ วา อารยิภริยาติ วา ครุณํ ทาราติ วา สมฺเภถ
โลโก อคฺมิสฺส (๒) ยถา อเชพฺกา กุกฺกฏฺสุกรรา โสณฺสิงฺคาลา
ยสุมา จ โข ภิกฺขเว อิเม เทว สุกฺกา ฐมฺมา โลกํ ปาเลนฺติ
ตฺต
อารยิภริยาติ วา ครุณํ ทาราติ วาติ ฯ (๓)

ปสฺสทฺธาติยฺคฺลวณณา

กายปสฺสมฺภนํ กายปสฺสทฺธิ ฯ จิตฺตปสฺสมฺภนํ จิตฺต-
ปสฺสทฺธิ ฯ กาโยติ เจตฺถ เวทนาทโย ตโย ขนฺธา ฯ
อุโปปี ปเนตา เอกโต กตฺวา กายจิตฺตทฺรณฺวปฺสมลฺกฺขณา
กายจิตฺตปสฺสทฺธิโย กายจิตฺตทฺรณฺนิมฺมทฺนรสา กายจิตฺตํ
อปริปฺพนฺทนฺสีติภาวปจฺจุปฺภูจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
๑. ม. ปาลยฺนฺติ ฯ ๒. ม. อาคฺมิสฺสตี ฯ ๓. อ.จ. ทุก. ๑๕/๒๕๕/๖๕-๖๖ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปาภฺจทวณณา หน้าที่ 279

จิตฺตํ อวฺปสมกรอุทฺทจฺจาทิกิเลสปฏิบัติปฺกฺขภูตาทิ ทฺฐจฺพฺพา ฯ

กายสฺส ลหฺภาโว กายลหฺตา ฯ จิตฺตสฺส ลหฺภาโว

จิตฺตลหฺตา ฯ ตา กายจิตฺตกรฺภาววฺปสมลกฺขณา กายจิตฺต-

กรฺภาวนิมฺมทฺนรสา กายจิตฺตํ อทฺนฺชตาปจฺจุปฺภฺจจฺนา

กายจิตฺตปทฺฐจฺนา กายจิตฺตํ กรฺภาวกรธินมิทฺธาतिकิเลส-

ปฏิบัติปฺกฺขภูตาทิ ทฺฐจฺพฺพา ฯ

กายสฺส มฺหฺภาโว กายมฺหฺตา ฯ จิตฺตสฺส มฺหฺภาโว

จิตฺตมฺหฺตา ฯ ตา กายจิตฺตตทฺทกรฺภาววฺปสมลกฺขณา กายจิตฺต-

ตทฺทกรฺภาวนิมฺมทฺนรสา อปฺปฏิฆาตปจฺจุปฺภฺจจฺนา กายจิตฺต-

ปทฺฐจฺนา กายจิตฺตํ ตทฺทกรฺภาวกรทฺธิจฺมึนาทิกิเลสปฏิบัติ-

ปฏิบัติปฺกฺขภูตาทิ ทฺฐจฺพฺพา ฯ

กายสฺส กมฺมณฺณภาโว กายกมฺมณฺณตา ฯ จิตฺตสฺส

กมฺมณฺณภาโว จิตฺตกมฺมณฺณตา ฯ ตา กายจิตฺตอกมฺมณฺณภาว-

วฺปสมลกฺขณา กายจิตฺตอกมฺมณฺณภาวนิมฺมทฺนรสา กายจิตฺตํ

อารมฺมณฺณกรณสมฺปตฺติปจฺจุปฺภฺจจฺนา กายจิตฺตปทฺฐจฺนา กาย-

จิตฺตํ อกมฺมณฺณภาวกราวเสสฺนึวณฺปฏิบัติปฺกฺขภูตาทิ ทฺฐจฺพฺพา ฯ

ตา ปสาทนิยวตฺถุสฺส ปสาทวหา หิตทฺริยาสฺวินิโยคกฺเขม-

ภาววหา สฺวณฺณวิสุทฺธิ วิทยาติ ทฺฐจฺพฺพา ฯ

กายสฺส ปาคฺคณฺณภาโว กายปาคฺคณฺณตา ฯ จิตฺตสฺส ปาคฺคณฺณ-

ภาโว จิตฺตปาคฺคณฺณตา ฯ ตา กายจิตฺตอเคลณฺณภาวลกฺขณา

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 280

กายจิตตเคลณณนิมมทรรสา นีราทีนวปจจุปฏฐานา กายจิตต-
ปทฐฐานา กายจิตตเคลณณกรอสสุทฐิยาทิกิเลสปฏิปกุขฐฐาติ
ทฐฐพพา ฯ

กายสสุ อฐฐกาโว กายฐฐกตา ฯ จิตตสสุ อฐฐกาโว
จิตตฐฐกตา ฯ ตา กายจิตตอาฐฐวลกฐฐณา กายจิตตกุฐฐิลภาว-
นิมมทรรสา กายจิตตทานัน อฐฐิมหตาปจจุปฏฐานา กายจิตต-
ปทฐฐานา กายจิตตทานัน กุฐฐิลภาวกรมายาสาเสยยาทิกิเลส-
ปฏิปกุขฐฐาติ ทฐฐพพา ฯ

สรตตีติ สติ ฯ สมปฐฐานาตีติ สมปฐฐณณัน ฯ สมนตโต
ปกาทเรหิ ชานาตีติ อตุโถ ฯ ตตถ สาทถกสมปฐฐณณัน
สปฐฐายสมปฐฐณณัน โคจรสมปฐฐณณัน อสมโหมสมปฐฐณณนติ
อิมสั จตุนัน ปนสสุ วเสน เกโท เวทิตพโพ ฯ ลกฐฐณาทีนิ
เจเตสั สตินุทฐิยปฐฐณณินุทฐิเยสุ วุตตณเยเนว เวทิตพพานิ ฯ
อิตติ เหฐฐฐา วุตตเมเวตัม ฐฐมมทวยัน ปุน อิมสุมิ จาเน อุปการ-
วเสน กหิตัม ฯ

กามจฐฐนทาทโย ปจจันนิกรฐฐเม สเมตตีติ สมโถ ฯ อนิจฐฐาติ
วเสน วิวิเชหิ อากาทเรหิ ฐฐมเม ปสสุตตีติ วิปสสุสนา ฯ
ปฐฐณณาวเสา อตุถโต ฯ อิมสมปิ ทฐฐินัน ลกฐฐณาทีนิ เหฐฐฐา
วุตตทานเว ฯ อธิ ปเนเต ยุกนทฐฐวเสน (๑) กหิตา ฯ สหฐฐาต-
๑. ม. ยุกนทฐฐวเสน ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณณา หน้า 281

ธมฺเม ปคฺคณฺหาตีติ ปคฺคาโห ๆ อฺทฺทจฺจสงฺขาตสฺส วิกฺเขปสฺส
ปฏฺธิปฺกฺขภาวโต น วิกฺเขโปติ อวิกฺเขโป ๆ เอเตสํปี ลกฺขณาทินิ
เหฏฺฐา วุตฺตนาเนว ๆ อิธ ปเนตํ ปททฺวยํ วิริยสมาริโยชนตฺถาย
คหิตนฺตฺติ เวทิตพฺพํ ๆ

เยวาปนกวณณา

เย วา ปน ตสฺมี สมเย อณฺเณปี อตฺถิ ปฏฺิจฺจ-
สมฺบุปฺปนา อรูปิโน ธมฺมา อิม ธมฺมา กุสลาติ ผสฺโส
โหติ ๆเปฯ อวิกฺเขโป โหตีติ น เกวลํ ปทปฏฺธิปาฎิยา อฺทฺททฺฐา
อิม ปโรปนฺณาสธมฺมาเอว ๆ อถ โข ยสฺมี สมเย กามาวจริ
ติเหตุกโสมนสฺสสหคฺติ ปจฺมํ อสงฺขาริกํ มหาจิตฺตํ อฺบุปฺปนํ
โหติ ๆ ตสฺมี สมเย เยวาปนกา อณฺเณปี เตหิเยว ผสฺสาทิหิ
สมฺบุยฺยตฺตา หุตฺวา ปวตฺตมานา อตฺถิ อตฺตโน อตฺตโน อนุรูป
ปจฺจยํ ปฏฺิจฺจ สมฺบุปฺปนา รูปาภาเวน อรูปิโน สภาวโต
อฺปลพฺภมานา ธมฺมา สพฺเพปี อิม ธมฺมา กุสลาติ ๆ

เอตฺตาวตา จิตฺตฺตฺกวเสน ปาลิยํ อารุเพห ปโรปนฺณาส-
ธมฺเม ทิเปตฺวา เยวาปนกวเสน อปฺเรปี นว ธมฺเม ธมฺมราชา
ทิเปติ ๆ เตสฺส เตสฺส หิ สุตฺตปฺเทสฺส ฆนฺโท อธิโมกฺโข มนสิกาโร
ตฺตรมชฺชตฺตตา กรุณา มุทิตา(๑) กายทฺวจฺจริตฺตวิริติ วจฺิทฺจฺจริตฺตวิริติ
๑. ม. มุทิตา ๆ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 282

มิจฺฉาชีววิรตีติ อิม นว ฐมา ปญฺญายนฺติ ฯ อิมสฺมี จาปี
มหาจิตฺเต กตฺตกมฺยตา กุสฺลฐมฺมจฺจนฺโท อตฺถิ จิตฺตงฺควเสน ปน
ปาลี อนารุพฺโห ฯ (๑) โส อธิ ยเววาปนกวเสน คหิตฺโต ฯ

อธิโมกฺโข อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ ตตฺตรมฺชฌตฺตตา อตฺถิ
เมตฺตปาปฺพุพฺภาโค อตฺถิ ฯ โส อโทเส คหิตฺเต คหิตฺโตเอว โหติ ฯ
กรฺณาปฺพุพฺภาโค ปน อตฺถิ มุทิตาปฺพุพฺภาโค อตฺถิ อุเปกฺขา-
ปฺพุพฺภาโค อตฺถิ ฯ โส ปน ตตฺตรมฺชฌตฺตตาย คหิตาย คหิตฺโตเอว
โหติ ฯ สมฺมาวาจา อตฺถิ สมฺมากมฺมนฺโต อตฺถิ สมฺมาอาชีโว
อตฺถิ จิตฺตงฺควเสน ปาลี อนารุพฺโห โสปี อธิ ยเววาปนก-
วเสน คหิตฺโต ฯ

อิมสฺส ปน นวสฺส จฺนฺโท อธิโมกฺโข มนสิกาโร ตตฺตร-
มฺชฌตฺตตฺตาติ อิม จตฺตาโรว เอกกฺขณฺเน ลพฺภนฺติ เสสา
นานากฺขณฺเน ฯ ยทา หิ อิมินา จิตฺเตน มิจฺฉาวาจํ ปชฺหติ
วิรตีวเสน สมฺมาวาจํ ปฺุเรติ ฯ ตทา จฺนฺทาทโย จตฺตาโร สมฺมา-
วาจา จาติ อิม ปญฺจ เอกกฺขณฺเน ลพฺภนฺติ ฯ ยทา มิจฺฉา-
กมฺมนฺตํ ปชฺหติ วิรตีวเสน สมฺมากมฺมนฺตํ ปฺุเรติ ฯ เปฯ มิจฺฉา-
อาชีวํ ปชฺหติ วิรตีวเสน สมฺมาอาชีวํ ปฺุเรติ ฯ เปฯ ยทา กรฺณาย
ปริกมฺมํ กโรติ ฯ เปฯ ยทา มุทิตาย ปริกมฺมํ กโรติ ฯ ตทา
จฺนฺทาทโย จตฺตาโร มุทิตาปฺพุพฺภาโค จาติ อิม ปญฺจ
๑. ม. ปาฬิยน อารุพฺโห ฯ เอมฺปริปี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวาทนา หน้า 283

เอกกฺขณฺณํ ลพฺภนฺตํ ๑ อิตฺโต ปน มุญฺจิตฺวา ทานํ เทนฺตสฺส
สีลํ ปุเรนฺตสฺส โยเคน กมฺมํ กโรนฺตสฺส จตฺตาริ อปฺนฺณกฺกคาเนว
ลพฺภนฺตํ ๑

เอวเมเตสุ นวสุ เยวาปนกรมฺเมสุ จนนฺโทติ กตฺตฺกมฺยตาเยตํ
อริวจัน ๑ ตสฺมา โส กตฺตฺกมฺยตาลกฺขโณ จนนฺโท อารมฺมณ-
ปริเยสฺสรโส อารมฺมณฺเนน อตฺถิกตาปจฺจุปฺปจฺจาโน ๑ ตเทวสฺส
ปทฺฐจฺานํ ๑ อารมฺมณกฺกหณฺณํ จายํ เจตฺโส หตฺถปฺปสฺสาร์ณํ วิย
ทฺฐจฺุโพ ๑ อธิมฺจจัน อธิโมกฺโข ๑ โส สนนฺนิจฺจฺานลกฺขโณ
อัสสปฺปนฺรโส นิจฺจลยาปจฺจุปฺปจฺจาโน สนนฺนิจฺจฺาตพฺพธมฺมปทฺฐจฺาโน
อารมฺมณฺเน นิจฺจลภาเวเน อินฺทฺพิโล วิย ทฺฐจฺุโพ ๑

กิริยา การิ มนฺสฺมี การิ มนฺสิกาโร ๑ ปฺริมฺมนโต
วิสทิสฺ มนํ กโรตฺติปิ มนฺสิกาโร ๑ สุวายํ อารมฺมณปฺปฏิปาทโก
วิธิปฺปฏิปาทโก ชวณปฺปฏิปาทโกติ ติปฺปการิ ๑ ตตฺถ อารมฺมณ-
ปฺปฏิปาทโก มนฺสฺมี กโรติ มนฺสิกาโร ๑ โส สारมฺมณลกฺขโณ (๑)
สมฺปยุตฺตานํ อารมฺมณฺเนน สํโยชนฺรโส อารมฺมณภิกฺมุขภาว-
ปจฺจุปฺปจฺจาโน สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน อารมฺมณปฺปฏิปาท-
กตฺเตเน สมฺปยุตฺตานํ สารี วิย ทฺฐจฺุโพ ๑ วิธิปฺปฏิปาทโกติ
ปนฺ ปญฺจทวาราวชฺชนสฺเสตํ อริวจัน ๑ ชวณปฺปฏิปาทโกติ
มโนทวาราวชฺชนสฺเสตํ อริวจัน ๑ น เต อธิ อธิปฺเปตา ๑
๑. ม. สारณลกฺขโณ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 284

เตสุ ฐมเมสุ มชฺฌตตตา ตตฺตรมชฺฌตตตาฯ สา จิตฺต-
เจตฺตีกานํ สมวาหิตลภฺขณา โอนาธิกนิวารณฺรสา ปภฺขปาตุ-
ปจฺเจทฺนรสา วา มชฺฌตตภาวปจฺจุปฺภูจานา จิตฺตเจตฺตีกานํ
อชฺฌเปกฺขนวเสน สมปฺปวตฺตานิ อชฺชาเนยฺยานํ อชฺฌเปกฺขน-
สารถิ วีย ทฺภูจพฺพา ฯ

กรฺรณามุทิตา พุรฺหมวิหารนิทฺเทศ อาวิภวิสฺสนฺติ ฯ เกวลํ
หิ ตา อปฺปนาปฺปตฺตา รฺูปาวจฺรา อธิ กามาวจฺราติ อยเมว
วิเสโส ฯ

กายทฺุจฺจริตฺโต วิรติ กายทฺุจฺจริตฺตวิรติ ฯ เสสทฺุยเยปี เอเสว
นโย ฯ ลภฺขณาทิตฺโต ปเนตา ติสฺโสปี กายทฺุจฺจริตฺตาทิวตฺตฺนํ
อวิตฺตีกมลภฺขณา ฯ อมทฺุทนลภฺขณาติ วุตฺตํ โหติ ฯ กาย-
ทฺุจฺจริตฺตาทิวตฺตฺโต สงฺโกจฺนรสา (๑) อภิรียปจฺจุปฺภูจานา สทฺุธา-
หิโรตฺตปฺปอปฺปิจฺจตฺตาทิกฺุณปทฺุจฺจานา ปาปภิรียตฺโตปี จิตฺตสฺส
วิมุขีภาวภูตฺตติ (๒) ทฺุจฺจพฺพา ฯ

อิตฺติ ผสฺสาทิตฺติ ฌปญฺญาส ยเวาปนกวเสน วุตฺตานิ
นวาติ สพฺพานิปิ อิมสฺมี ฐมฺมทฺุเทศวาเร ปญฺจสฺสฺจฺจ (๓) ฐมฺมปทานิ
ภวานฺติ ฯ เตสุ เอกภฺขณฺเ กทาจิ เอกสฺสฺจฺจ ภวานฺติ กทาจิ
สมสฺสฺจฺจ ฯ ตานิ หิ สมฺมาวาจาปฺุรณาทิวเสน วุตฺตานิ (๔) ปวตฺตียิ (๕)
๑. ม. สงฺ.โกจฺนรสา ฯ ๒. ม. วิมุขภาวตา ฯ ๓. ม..สฺสฺจฺจ ฯ เอวมฺปฺริปีฯ
๔. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ ๕. ม. อุปฺปตฺตียิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 285

ปญฺจสุ จานนฺสุ เอกสฺสฺสึ ภาวนฺติ ฯ เตหิ มุตฺเต เอกสฺมี จานน
สมสฺสฺสึ ภาวนฺติ ฯ จเปตฺวา ปน ยेषวปนเก ปาลียฺ ยถารุพฺหิ-
วเสน คยฺหมานานิ นปญฺญาส โหนฺติ ฯ อคฺคหิตคฺคฺคฺคฺค
ปเนตฺถ ผสฺสปญฺจกํ วิตกฺโก วิจาโร ปีติ จิตฺเตกคฺคฺค
ปญฺจินฺทฺริยานิ หิริพลํ โอตฺตปฺปพฺลนฺติ เทว พฺลานิ อโลโก
อโทโสติ เทว มฺลานิ กายปฺสฺสทฺธิ จิตฺตปฺสฺสทฺธิติ อาทโย
ทฺวาทส ชมฺมาติ สมตฺตีส ชมฺมา โหนฺติ ฯ

เตสุ สมตฺตีสาย ชมฺเมสุ อฏฺฐารส ชมฺมา อวิกฺคฺคฺค
โหนฺติ ฯ ทฺวาทส ชมฺมา สวิกฺคฺคฺค ฯ กตเม อฏฺฐารส ฯ
ผสฺโส สญฺญา เจตนา วิจาโร ปีติ จีวิตินฺทฺริยํ กายปฺสฺสทฺธิ-
อาทโย ทฺวาทสชฺมมาติ อิม อฏฺฐารส อวิกฺคฺคฺค ฯ เวทนา
จิตฺตํ วิตกฺโก จิตฺเตกคฺคฺค สทฺธินฺทฺริยํ วิริยนฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ
ปญฺฉินฺทฺริยํ หิริพลํ โอตฺตปฺปพฺลํ อโลโก อโทโสติ อิม
ทฺวาทส ชมฺมา สวิกฺคฺคฺค ฯ เตสุ สตฺต ชมฺมา ทฺวีสุ จานนฺสุ
วิกฺคฺคฺค ฯ เอโก ตีสุ ฯ เทว จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สตฺต

กถํ จิตฺตํ วิตกฺโก สทฺธาหิริ โอตฺตปฺปํ อโลโก อโทโสติ
อิม สตฺต

เอเตสุ หิ จิตฺตํ ตาว ผสฺสปญฺจกํ ปตฺวา จิตฺตํ โหตีติ
วุตฺตํ อินฺทฺริยานิ ปตฺวา มนินฺทฺริยนฺติ ฯ วิตกฺโก ฌานนฺจกานิ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 286

ปตฺวา วิตฺกโก โหตีติ วุตฺโต มคฺคกฺกานิ ปตฺวา สมฺมา-
สงฺกปฺโปติ ฯ สทฺธา อินฺทฺริยานิ ปตฺวา สทฺธินฺทฺริยิ โหตีติ
วุตฺตา พฺลานิ ปตฺวา สทฺธาพฺลนฺติ ฯ หิริ พฺลานิ ปตฺวา
หิริพฺลํ โหตีติ วุตฺตา โลกपालทฺกํ ปตฺวา หิริตี ฯ โอดตฺตปฺเปปี
เอเสว นโย ฯ อโลโก มฺลํ ปตฺวา อโลโก โหตีติ วุตฺโต
กมฺมปถํ ปตฺวา อนภิชฺฌมาติ ฯ อโทโส มฺลํ ปตฺวา อโทโส
โหตีติ วุตฺโต กมฺมปถํ ปตฺวา อพฺยาปาโทติ ฯ อิมํ สตฺต
ทฺวิสุ จานํสุ วิภตฺตา ฯ

เวทนา ปน ผสฺสปลยจกํ ปตฺวา เวทนา โหตีติ
วุตฺตา ฌานํกานิ ปตฺวา สุขนฺติ อินฺทฺริยานิ ปตฺวา
โสมนสฺสอินฺทฺริยนฺติ ฯ เอวมยํ เอโก ฌมฺโม ติสฺสุ จานํสุ
วิภตฺโต ฯ วิริยํ ปน อินฺทฺริยานิ ปตฺวา วิริยินฺทฺริยิ โหตีติ
วุตฺตํ มคฺคกฺกานิ ปตฺวา สมฺมาวายาโมติ พฺลานิ ปตฺวา
วิริยพฺลนฺติ ปิฎฺฐิจฺทกํ ปตฺวา ปคฺคาโหติ ฯ สติปี อินฺทฺริยานิ
ปตฺวา สตินฺทฺริยิ โหตีติ วุตฺตา มคฺคกฺกานิ ปตฺวา สมฺมาสตีติ
พฺลานิ ปตฺวา สติพฺลนฺติ ปิฎฺฐิจฺทกํ ปตฺวา สติ โหตีติ
วุตฺตา ฯ เอวํ อิมํ เทว ฌมฺมา จตฺตฺสุ จานํสุ วิภตฺตา ฯ

สมาธิ ปน ฌานํกานิ ปตฺวา จิตฺเตกคฺคตา โหตีติ
วุตฺโต อินฺทฺริยานิ ปตฺวา สมาธินฺทฺริยนฺติ มคฺคกฺกานิ
ปตฺวา สมฺมาสมาธิตี ฯ พฺลานิ ปตฺวา สมาธิพฺลนฺติ ปิฎฺฐิจฺทกํ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณนา หน้า 287

ปตฺวา สมโถ อวิกฺเขโปติ เอวมยฺ เอโก ชมฺโม จสุ จานนฺสุ
วิกตฺโต ฯ

ปญฺญา ปน อินฺทฺริยานิ ปตฺวา ปญฺณินฺทฺริยํ โหตีติ
วุตฺตามคฺคณฺยานิ ปตฺวา สมฺมาทิฏฺฐีติ พลานิ ปตฺวา ปญฺญา-
พลนฺติ มูลานิ ปตฺวา อโมโหติ กมฺมปถํ ปตฺวา สมฺมา-
ทิฏฺฐีติ ปิฏฺฐิทุํ ปตฺวา สมฺปชฅณฺ์ วิปฺสฺสนาติ ฯ เอวมยฺ
เอโก ชมฺโม สตฺตฺสุ จานนฺสุ วิกตฺโต ฯ

สเจ ปน โกจิ วเทยฺย เอตฺถ อปฺพุพฺพิ นาม นตฺถิ
เหฏฺฐา คหิตเมว กณฺ्हิตฺวา ตสฺมี ตสฺมี จานนํ ปทํ ปฺริตํ
อนนฺตฺสนฺธิกา กถา อฺปฺปตฺติปาฎิยา โจเรหิ อากฺกณฺฑสทิสฺสา
โคยฺยูถน คตมคฺเค อาลุพิตฺตินฺสทิสฺสา อชานิตฺวา กถิตาติ ฯ
โส มาเหวนฺติ ปฏฺิเสเชตฺวา วตฺตพฺโพ ฯ พุทฺธานํ เทสนา
อนนฺตฺสนฺธิกา นาม นตฺถิ สานนฺตฺสนฺธิกาวิ โหติ อชานิตฺวา
กถิตาปี นตฺถิ สพฺพา ชานิตฺวา กถิตาว ฯ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
หิ เตสํ เตสํ ชมฺมานํ กิจฺจํ ชานาติ ตํ ญตฺวา กิจฺจวเสน
วิกตฺตี อารोเปนฺโต อฏฺฐจารส ชมฺมา เอเกกกิจฺจาติ ญตฺวา
เอเกกสฺมี จานนํ วิกตฺตี อารोเปสิ ฯ สตฺต ชมฺมา เทว เทว
กิจฺจาติ ญตฺวา ทฺวิสุ ทฺวิสุ จานนฺสุ วิกตฺตี อารोเปสิ ฯ
เวทนา ตีสุ จานนฺสุ กิจฺจาติ ญตฺวา ตีสุ จานนฺสุ วิกตฺตี
อารोเปสิ ฯ วีริยสตีณํ จตฺตาริ จตฺตาริ กิจฺจานีติ ญตฺวา

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 288

จตุส จตุส จานเนสุ วิภคตี อโรเปสิ ฯ สมာธิ ฉ กิจจาติ
ลตฺวา ฉสุ จานเนสุ วิภคตี อโรเปสิ ฯ ปญญา สตฺต
กิจจาติ ลตฺวา สตฺตสุ จานเนสุ วิภคตี อโรเปสิ ฯ ตฺตริทำ
อุปมํ (๑)

เอโก กิร ปญฺหิตโต ราชา รโห คโต จินฺเตสิ อิทํ
ราชกุลสนฺตํ น ขถา วา ตถา วา ขาทิตพฺพํ สิปฺปานุจ-
ฉวิกํ เวตน์ วทฺเสสฺสามิตี ฯ โส สพฺเพ สิปฺปเก (๒) สนฺนิปาตา-
เปตฺวา เอเกกํ (๓) สิปฺปชานนเก ปกฺโกสธาคี อาห ฯ เอวํ
ปกฺโกสียมานา อฏฺฐารส ชนา อฏฺฐหีสฺ เตสํ เอเกกํ
ปฏฺวิสิ (๔) ทาเปตฺวา วิสขฺเขสิ ฯ เทว เทว สิปฺปานิ ชานนฺตา
อากฺขณฺตฺติ วุตฺเต ปน สตฺต ชนา อากฺขณฺตฺติ ฯ เตสํ เทว
เทว ปฏฺวิเส ทาเปสิ ฯ ตีณิ สิปฺปานิ ชานนฺตา อากฺขณฺตฺติ
วุตฺเต เอโก จ อากฺขณฺติ ฯ ตสฺส ตโย ปฏฺวิเส ทาเปสิ ฯ
จตฺตาริ สิปฺปานิ ชานนฺตา อากฺขณฺตฺติ วุตฺเต เทว ชนา
อากฺขณฺตฺติ ฯ เตสํ จตฺตาริ จตฺตาริ ปฏฺวิเส ทาเปสิ ฯ ปญฺจ
สิปฺปานิ ชานนฺตา อากฺขณฺตฺติ วุตฺเต เอโกปี นากฺขณฺติ ฯ
ตสฺส ฉ ปฏฺวิเส ทาเปสิ ฯ สตฺต สิปฺปานิ ชานนฺตา
๑. ม. โอปมมํ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. สิปฺปิเก ฯ
๓. ม. เอกกสิปฺปชานนเก ฯ ๔. สී. ปฏฺวิสิ ฯ ม. ปฏฺวิสิ ฯ

อาคจณนตุติ วุตเต เอโกว อาคณฺธิ ฯ ตสฺส ตตฺต ปฏิวีสเ
ทาเปสิ ฯ

ตตฺถ ปณฺฑิตโต ราชา วีย อนฺตฺตโร ธรรมราชา สิปฺป-
ชานนกา วีย จิตฺตงฺกวเสน (๑) อุปฺปนฺนา ธรรมา สิปฺปानุจฺจวิกิ
เวตนวทฺฒนํ วีย กิจฺจวเสน เตสํ เตสํ ธรรมานํ วิกิตฺติ-
อาโรปนํ ฯ

สพฺเพปิ ปเนเต ธรรมา ผสฺสปลฺลจฺจวเสน ฌานงฺกวเสน
อินฺทฺริยวเสน มคฺคงฺกวเสน (๒) พลวเสน มฺลวเสน กมฺมปลฺลวเสน
โลกปาลวเสน ปสฺสทฺทฺธิวเสน ลหฺุตาวเสน มฺทฺทวเสน
กมฺมมฺลวเสน ปากฺคณฺตวเสน อุชฺคตวเสน สติสมฺปชฺลณ-
วเสน สมถวิปสฺสนาวเสน ปคฺคาหาวิกฺเขปวเสนาคิ สตฺตรส
ราสิโย โหนฺตฺติ ฯ

ธรรมทฺทฺสวารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. จิตฺตจิตฺตงฺกวเสน ฯ ๒. ม. มคฺควเสน ฯ

อิทานิ ตาเนว ธรรมุตุเทศวาระ ปาลีอารุพุหानी ฉปญญาส
ปทานิ วิภชิตฺวา ทสฺเสตฺถ กตโม ตสฺมี สมเย ผลฺโส โหตีติ-
อาทินา นเยน นิตุเทศวโร อารุโธ ๑

ตตฺถ ปุจฺจาย ตาว อยมตฺโถ ๑ ยสฺมี สมเย กามาวจร
กุสลํ โสมนสฺสสหคตํ ติเหตุกํ อสงฺขาริกํ มหัจฺจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ
ตสฺมี สมเย ผลฺโส โหตีติ วุตฺโต กตโม โส ผลฺโสติ
อิมินา นเยน สพฺพปุจฺจาสฺส อตฺโถ เวทิตฺพุโป ๑

โย ตสฺมี สมเย ผลฺโสติ ตสฺมี สมเย โย สฺสนกฺวเสน
อุปฺปนฺโน ผลฺโส โส ผลฺโสติ อิํ สสฺสสฺส สภาวทีปนโต
สภาวปทฺนนาม ๑ สฺสนาติ สฺสนากาโร ๑ สมฺสฺสนาติ สมฺสฺสนา-
กาโรว ๑ อุปฺสกฺวเสน ปทํ วทฺเตตฺวา วุตฺโต ๑ สมฺมุสฺสิตตฺตฺนฺติ
สมฺมุสฺสิตกาโว ๑ อัย ปเนตฺถ โยชฺนา ๑ โย ตสฺมี สมเย
สฺสนกฺวเสน ผลฺโส ยา ตสฺมี สมเย สฺสนา ยา ตสฺมี
สมเย สมฺสฺสนา ยํ ตสฺมี สมเย สมฺมุสฺสิตตฺตํ ๑ อถฺวา โย ตสฺมี
สมเย สฺสนกฺวเสน (๑) ผลฺโส อญฺเณนาปี จ ปริยาเยน สฺสนา
สมฺสฺสนา สมฺมุสฺสิตตฺตฺนฺติ วุจฺจติ อัย ตสฺมี สมเย ผลฺโส
โหตีติ ๑ เวทนาทีนํปี นิตุเทศสฺส อิมินา นเยน ปทโยชฺนา
เวทิตฺพุพา ๑

๑. ม. สฺสนกฺวเสน ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 291

อัย ปเนตถ สพพสาธารโณ วิภคฺติวินิจฺจนโย ฯ ยานีมานิ
ภควตา ปจมี กามาวจรํ กุสลํ มหาจิตฺตํ ภาเชตฺวา ทสฺเสนฺเตน
อติเรกปณฺณาสพทานิ มาติกาเวสเนน จเปตฺวา ปุณฺ เอเกกปํทํ
คเหตฺวา วิภคฺตี อารโปกฺตานิ ฯ ตานิ วิภคฺตี คจฺจนฺตานิ
ตีหิ การณฺเหหิ วิภคฺตี คจฺจนฺติ ฯ นานา โหนฺตานิ จตฺตฺหิ
การณฺเหหิ นานา ภวฺนฺติ ฯ อปรทีปนา ปเนตถ เทว จานานิ
คจฺจนฺติ ฯ ถมฺ ๑ เอตานิ หิ พุยฺยชนวเสเนน อุปลศฺควเสเน
อตุถวเสนาติ อิมเหหิ ตีหิ การณฺเหหิ วิภคฺตี คจฺจนฺติ ฯ ตตฺถ
โกโร กุชฺฌณา กุชฺฌิตตฺตํ โทโส ทสฺเสนา ทสฺสิตตฺตฺนฺติ เอวํ
พุยฺยชนวเสเนน วิภคฺตฺคิมนํ เวทิตพฺพํ เอตฺถ หิ เอโกว โโกโร
พุยฺยชนวเสเนน เอวํ วิภคฺตี คโต ฯ จาโร วิจาโร อนุวิจาโร
อุปวิจาโรติ เอวํ ปน อุปลศฺควเสเนน วิภคฺตฺคิมนํ เวทิตพฺพํ ฯ
ปณฺทิจฺจํ โกสลลํ เนปฺปญฺญํ เวทพฺยา จินฺตา อุปปริกฺษาติ
เอวํ อตุถวเสเนน วิภคฺตฺคิมนํ เวทิตพฺพํ ฯ เตสุ ผลสฺสพทฺนิตฺเตเส
ตาว อีมา ติสฺโสปี วิภคฺติโย ลพฺภนฺติ ฯ ผลสฺโส สฺสนาติ
หิ พุยฺยชนวเสเนน วิภคฺตฺคิมนํ โหติ สมฺมุสฺสนาติ อุปลศฺคว-
วเสเนน ฯ สมฺมุสฺสิตตฺตฺนฺติ อตุถวเสเนน ฯ อิมินา นเยเนน สพพปท-
นิตฺเตเสสุ วิภคฺตฺคิมนํ เวทิตพฺพํ ฯ

นานา โหนฺตานิปิ ปน นามนानตฺเตเนน ลกฺขณนानตฺเตเนน
กิจฺจนานตฺเตเนน ปฏิกฺกฺเขปนानตฺเตเนนาติ อิมเหหิ จตฺตฺหิ การณฺเหหิ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 292

นानา โหนติ ฯ ตตถ กตโม ตสฺมี สมเย พยาปาโท โหติ
โย ตสฺมี สมเย โทโส ทุสฺสนาติ (๑) เอตถ พยาปาโทติ วา
โทโสติ วา เทวปีเอเต โกโธเอว นามน นานตฺตํ คโตติ (๒)
เอวํ นามนानตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ

ราสตุเจน จ ปญฺจปี ขนฺธา โหนติ (๓) เอโกว ขนฺโธ
โหติ ฯ เอตถ ปน รูปํ รูปนลกฺขณํ เวทนา เวทยิตลกฺขณา
สญฺญา สญฺขานนลกฺขณา เจตนา เจตยิตลกฺขณา วิญฺญาณํ
วิชานนลกฺขณนฺติ อิมินา ลกฺขณนानตฺเตน ปญฺจกฺขนฺธา
โหนติ ฯ เอวํ ลกฺขณนानตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ

จตุตาโร สมมปฺปชานา อิธ กิกฺขุ อนุปฺปนฺนํ
ปาปกาณํ อกฺุสลาณํ ฆมฺมานํ อนุปาทาย ฯเปฯ จิตฺตํ
ปคฺคณฺหาติ ปทหตีติ (๔) เอวํ เอกเมว วิริยํ กิจฺจนานตฺเตน จตฺตุ
จฺานสฺสุ อากตฺตํ ฯ เอวํ กิจฺจนานตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ

จตุตาโร อสทฺฐมฺมา โภชกรฺรตา น สทฺฐมฺมกรฺรตา
มกฺขกรฺรตา น สทฺฐมฺมกรฺรตา ลาภกรฺรตา น สทฺฐมฺมกรฺรตา
สกฺกากรฺรตา น สทฺฐมฺมกรฺรตาติเอวมาทีสุ (๕) ปน ปฏิกฺเขป-
นानตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ

อิมานิ ปน จตฺตารี นานตฺตานิ น ผสฺเสยว

๑ อภิ. สจฺ. ๓๔/๓๒๖/๑๒๓ ทุสฺสนา ฯ ๒. ม. คตาติ ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ที. มหา. ๑๐/๒๕๕/๓๔๕ ฯ

๕. อจฺ. จตฺกฺก. ๒๑/๔๔/๖๐ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกฏทวณณา หน้า 293

ลพภนฺติ ฯ สพฺเพสุปี ผสฺสปลยจกาทีสุ ลพภนฺติ ฯ ผสฺสสุส
หิ ผสฺโสติ นามํ ฯเปฯ จิตฺตสุส จิตฺตนฺติ ฯ ผสฺโส จ ผฺสน
ลกฺขโณ เวทนา เวทยิตลกฺขณา สลฺยา สลฺยชานนลกฺขณา
เจตนา เจตยิตลกฺขณา วิญฺญาณํ วิชานนลกฺขณํ ฯ ตถา ผสฺโส
ผฺสนกิจฺโจว เวทนา อนุกฺวณกิจฺจา สลฺยา สลฺยชานนกิจฺจา
เจตนา เจตณกิจฺจา (๑) วิญฺญาณํ วิชานนกิจฺจนฺติ เอวํ กิจฺจ-
นानตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ

ปฏฺิกฺเขปนนานตฺตํ ผสฺสปลยจเก นตฺติ ฯ อโภกาทีนิตฺเทเส
ปน อโลโก อลฺพภนา อลฺพภิตตฺตนฺติอาทีนา นเยน ลพภตีตี
เอวํ ปฏฺิกฺเขปนนานตฺเตน นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ สพฺพปท-
นิตฺเทเสสุ ลพภมานวเสน จตฺตพฺพิชฺมปี นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ

อปรทีปนา ปน ปทตฺตฺติ (๒) วา โหติ ทพฺพีกมฺมํ วาตี
เอวํ เทว จานานิ จจฺจติ ฯ ยญฺจิกโกญฺยา อฺปปีเพนฺเตน วีย
หิ สกิเมว ผสฺโสติ วุตฺเต เอตํ ปทํ ผฺลิตมณฺฑิตวิญฺสิตนฺนาม (๓)
น โหติ ฯ ปฺนปฺปฺนํ พฺยลฺยชนวเสน อฺปสคฺควเสน อตฺถวเสน
ผสฺโส ผฺสนา สมฺผฺสนา สมฺผฺลิตตฺตนฺติ วุตฺเต ผฺลิตมณฺฑิตวิญฺสิตํ
นาม โหติ ฯ ยถา หิ ททฺรกฺมารํ นฺหาเปตฺวา มโนรมวตฺถํ
ปริททาเปตฺวา ปุปฺพานิ ปิลนฺธาเปตฺวา อกฺขีนิ อลฺยชาเปตฺวา

๑. ม. เจตยิตกิจฺจา ฯ ๒. ม. ปทตฺตฺติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

๓. ม. ผฺลิตมณฺฑิตวิญฺสิ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 294

อถุสส ลลาเต เอกเมว มโนสึถาย พินทุ กเรยเย ฯ ตสุส
น เอตตาวตา จิตตติลโก นาม โหติ ฯ นานาวณฺเณหิ ปน
ปริวารेतฺวา พินทุสฺส กเตสฺ จิตตติลโก นาม โหติ ฯ เอว
สมุปทมิทํ เวทิตพฺพํ ฯ อัย ปทตฺถุติ นาม ฯ

พยุฉนฺวเสน ปน อตฺถวเสน อุปสฺสควเสน จ ปฺนปฺปฺนํ
ภณฺนเมว ทพฺพิกมฺมํ นาม ฯ ยถา หิ อาวุโสติ วา ภนฺเตติ
วา ยกฺโขติ วา สปฺโปติ วา วุตฺเต ทพฺพิกมฺมํ นาม น
โหติ ฯ อาวุโส อาวุโส ภนฺเต ภนฺเต ยกฺโข ยกฺโข สปฺโป
สปฺโปติ วุตฺเต ปน ทพฺพิกมฺมํ นาม โหติ ฯ เอวเมว (๑) สกฺิเทว
ยญฺจิกโกญฺญา อุปฺปิเพฺนฺเตน วีย ผลฺโสติ วุตฺตปฺเทน (๒) ทพฺพิกมฺมํ
นาม น โหติ ฯ ปฺนปฺปฺนํ พยุฉนฺวเสน อุปสฺสควเสน
อตฺถวเสน ผลฺโส สฺสนา สมฺสฺสนา สมฺสฺสิตตฺตฺนฺติ วุตฺเตยว
ทพฺพิกมฺมํ นาม โหตีติ ฯ เอว อปรทีปนา จ เทว จานานี
คจฺฉติ ฯ เอตฺสสาปี วเสน ลพฺภมานกปทนิทฺเทเสสฺส สพฺพตฺถ
อตฺถโถ เวทิตพฺโพ ฯ

อัย ตสฺมี สมฺเย ผลฺโส โหตีติ ยสฺมี สมฺเย
ปจฺมํ กามาวจรํ มหากุสฺล จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ตสฺมี สมฺเย
อัย ผลฺโส นาม โหตีติ อตฺถโถ (๓) ฯ อัย ตาว ผลฺสสปท-
นิทฺเทสฺส วณฺณนา ฯ อิตฺโต ปเรสฺส ปน เวทนาทิปทานํ
๑. ม. เอวเมว ฯ ๒. ม. วุตฺเต ปทํ ฯ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 295

นิทเทเสสุ วิเสสมตตเมว วณณยิสสาม ๆ เสสิ อธิ วุตตนเยเนว
เวทิตพพิ ๆ

ยิ ตสมี สมเยติ เอตถ กิณจาปี กตมา ตสมี สมเย
เวทนา โหตีติอาทิ อารทฐิ ๆ สาทปทวเสน ปนยนติ วุตติ ๆ
ตชชามโนวิถณณชาตสมสสนนติ เอตถ ตชชชา วุจจติ ๆ ตสส
สาทสส สขสส อนุจจวิกา สารูปา ๆ อนุจจวิกตโถปี หิ อัย
ตชชสาทโท โหติ ๆ ยถาห ๆ ตชช สารูปี (๑) กถิ มนเตตีติ ๆ (๒)
เตหิ วา รูปาทีหิ อารมมณหิ อิมสส จ สขสส ปจจเยหิ
ชาตาคีปี ตชชชา ๆ มโนวิถณณเมว นิสตตตฏเจเน ชาตติ
มโนวิถณณชาต ๆ สมสสโต ชาตี สมสสเส วา ชาตนติ
สมสสสข ๆ จิตตนิสสิตตตทา เจตสิกิ ๆ มฐรตถเนน สาคิ ๆ อิทิ
วุตติ โหติ ยิ ตสมี สมเย ยถาวุตเตน อตถเนน ตชชชาย
มโนวิถณณชาตยา สมสสสขิ เจตสิกิ สาคิ อัย ตสมี สมเย
เวทนา โหตีติ ๆ เอวิ สพพเพหิ สทฐิ โยชณา เวทิตพพา ๆ

อิทานิ เจตสิกิ สขนติอาทิสู เจตสิกิปนเนน กายิกสขิ
ปฏิกขิปติ สขปนเนน เจตสิกิ ทุกขิ ๆ เจโตสมสสสนนติ จิตติ
สมสสเส ชาตี ๆ สาคิ สขิ เวทยิตนติ สาคิ เวทยิติ น อสาคิ
เวทยิติ สขิ เวทยิติ น ทุกขิ เวทยิติ ๆ ปรัต ปน ตีณิ
ปทานิ อิตถิลิงควเสน วุตตานิ ๆ สาคา เวทนา น อสาคา
๑. ม. ตสสารูปี ๆ ๒. ม. อ. ๑๔/๔๘๕/๓๒๑ ๆ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 296

สุขา เวทนา นทุกขาเวทนาติ อยเมว ปเนตถ อตุโถ ๑

สยฺหานิทฺเทเส ตชฺชามโนวิญญานธาตฺสมฺผลสฺสชาติ ตสฺสา
กุสฺลสยฺหา ย อนฺจฺฉวิกาย มโนวิญญานธาตฺยา สมฺผลสฺสมฺหิ
ชาติตา ๑ สยฺหาติ สภาวนามํ ๑ สยฺชานนาติ สยฺชานนา-
กาโร ๑ สยฺชานิตตฺตฺนฺติ สยฺชานิตภาโว ๑

เจตฺตานิทฺเทโสปี (๑) อิมินาว นยฺน เวทิตฺตฺโพ ๑

จิตฺตฺนิตฺเทเส จิตฺตฺวิจิตฺตฺตฺยา ย จิตฺตํ ๑ อารมฺมณํ มินฺมานํ
ชานาตีติ มโน ๑ มานสนฺติ มโนเอว ๑ อนฺตฺลิกฺขจโร ปาโส
ยฺวายํ จรฺติ มานโสติ (๒) เอตฺถ หิ มนฺสา (๓) สมฺปยุตฺตกฺรฺมโม
มานโสติ วุตฺโต ๑

กถฺยฺหิ ภควา ตฺยฺหํ สวาโก สาสเน รโต

อฺปฺปตฺตฺมานโส เสโฆ กาลํ กยฺรา ชเนตฺตาติ ๑ (๔)

เอตฺถ อรหฺตฺตํ มานสนฺติ วุตฺตํ ๑ อีธ ปน มโนว มานสํ ๑

พฺยญฺชนวเสน เหนํ ปทํ วทฺตฺติตํ ๑

หทยฺนฺติ จิตฺตํ วา เต ชิปฺปฺสฺสามิ หทยํ วา เต

ผาเลตฺสฺสามิตฺติ (๕) เอตฺถ อูโร หทยฺนฺติ วุตฺตํ ๑ หทยาหทยํ มนฺญเ
อญฺญา ย ตจฺจฺตฺตีติ (๖) เอตฺถ จิตฺตํ ๑ วกฺกํ หทยฺนฺติ (๗) เอตฺถ หทย-

๑. ม. เจตฺตานิทฺเทโสปี ๑ ๒. ส. ส. ๑๕/๔๕๕/๑๖๔ ๑ ๓. ม. หิ เอตฺถ

ปน ๑ ๔. ส. ส. ๑๕/๔๕๐/๑๗๗ ๑ ๕. ส. ส. ๑๕/๘๓๔/๓๑๔ ๑

พุ. ส. ๒๕/๓๑๐/๓๖๐ ๑ ๖. ม. ม. ๑๒/๓๒/๕๕ ๑ ๗. ที. มหา.

๑๐/๒๗๗/๓๒๕ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 297

วตถุ ฯ อิธ ปน จิตตเมว อพภนตฺรภูเจน หทยนฺติ วุตฺติ ฯ
ตเมว ปริสุทฺตเถน ปณฺฑริ ฯ ภวํกํ สนฺธาเยตํ วุตฺติ ฯ
ยถาห ฯ ปกฺสฺสรมิตํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตถจ โข อากนฺตฺเกหิ
อุปกฺกิลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐนฺติ ฯ (๑) ตโต นิกฺขนฺตตฺตา จ ปน กุสลปี
กฺกาย นิกฺขนฺตา นทีกฺกา วिय โคธาวริโต นิกฺขนฺตา
โคธาวริ วिय จ ปณฺฑรณฺเตว วุตฺติ ฯ

มโน มนายตฺนนฺติ อิธ ปน มโนคณฺหํ มนฺสเสว
อายุตฺนภาวทีปนตฺถํ ฯ เตเนตํ ทีเปติ ฯ นยิทํ เทวายนํ
วिय มนฺสส อายุตฺนตฺตา มนายตฺนํ ฯ อถ โข มโนเอว
อายุตฺนํ มนายตฺนนฺติ ฯ ตตฺถ นีวาสนภูจฺจานตฺเถน อากฺรตฺเถน
สโมสฺรณภูจฺจานตฺเถน สลฺยชาติเทสฺตฺเถน การณตฺเถน จ อายุตฺนํ
เวทิตพฺพํ ฯ ตถา หิ โลเก อิตฺสฺสรายตฺนํ วาสฺสเทวายนนฺติ
อาทิสฺส นีวาสนภูจฺจํ อายุตฺนนฺติ วุจฺจติ ฯ สุวณฺณายตฺนํ
รตฺนายนนฺติอาทิสฺส (๒) อากโร ฯ สาสเน ปน มโนรมฺเม อายุตฺเน
เสวนฺติ นํ วิหงฺกมาติอาทิสฺส สโมสฺรณภูจฺจํ ฯ ทกฺขินาปโถ
คฺคฺคฺนํ อายุตฺนนฺติอาทิสฺส สลฺยชาติเทโส ฯ ตตฺร ตเตรว
สกฺขิปุชฺชตํ ปาปุณาติ สติ สติอายุตฺเนติอาทิสฺส (๓) การณํ ฯ อิธ
ปน สลฺยชาติเทสฺตฺเถน สโมสฺรณภูจฺจานตฺเถน การณตีเถนาติ
ติธาปี วญฺญติ ฯ

๑. อ.อ. เอก. ๒๐/๕๐/๑๑ ฯ ๒. ม. รชตายนนฺติอาทิสฺส ฯ

๓. ม .อ. ๑๔/๓๑๔/๒๑๓ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวิจารณ์ หน้า 298

ผลสาทโย หิ ฐมา เอตถ สยขานนฺตฺติ สยชาติ(๑)

เทสตุเถนาปี เอตํ อายตน์ ฯ พหิทฺธา รูปสทฺททกนฺธรสโผฏฺจพฺพา-
อารมฺมณภาเวเนตถ โอสรณฺตฺติ สโมสฺรณฺจฺจานตฺเถนาปี อายตน์ ฯ
ผลสาทํนํ ปน สหชาติทิจฺจยตฺเถน การณตฺตา การณตฺเถนาปี
อายตนฺนฺตฺติ เวทิตพฺพํ ฯ มนินฺทฺริยํ วุตตตฺถเมว ฯ

วิชานาตฺติ วิญฺญาณํ ฯ วิญฺญาณเมว ขนฺโธ วิญฺญาณก-
ขนฺโธ ฯ ตสฺส ราสีอาทิวเสน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ มหา-
อฺทกกขนฺโธเตว สงฺขยํ กจฺจตฺติ (๒) เอตถ หิ ราสตุเถน ขนฺโธ
วุตฺโต ฯ สีนกขนฺโธ สมาริกขนฺโธตฺอาทิสฺ (๓) กุณตฺเถน ฯ อทฺทสา
โฆ ภควา มหนตฺ ฑารุกขนฺธนฺตฺติ (๔) เอตถ ปณฺณตฺติมตฺตเถน ฯ
อิธ ปน รุพฺหิตฺโต ขนฺโธ วุตฺโต ฯ ราสตุเถน หิ วิญฺญาณก-
ขนฺธสฺส เอกเทโส เอกํ วิญฺญาณํ ฯ ตสฺมา ยถา รุกฺขสฺส
เอกเทสํ ฉินฺทนฺโต รุกฺขํ ฉินฺทตฺติ วุจฺจติ ฯ เอวเมว วิญฺญาณก-
ขนฺธสฺส เอกเทสญฺตํ เอกํปี วิญฺญาณํ รุพฺหิตฺโต วิญฺญาณก-
ขนฺโธติ วุตฺตํ ฯ

ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุติ เตสํ ผลสาทํนํ ฐมานํ อนฺนจฺจ-
วิกามโนวิญฺญาณธาตุ ฯ อิมสฺมี หิ ปเท เอกเมว จิตฺตํ
มินนตฺเถน มโน วิชานนตฺเถน วิญฺญาณํ สภาวตฺเถน วา

- # ๑. ม. สยชาติเทสญฺเจนาปี ฯ ๒. อญฺ. จตฺตกฺก. ๒๑/๕๑/๗๒ ฯ
- # ๓. ที. ปา. ๑๑/๒๕๒/๒๔๑ ฯ ๔. สฺ. สฟา. ๑๘/๓๒๒/๒๒๓ ฯ
- # ๕. ม. มินนญฺเจน ฯ

นิสฺสตุตฺตญฺเฐน วา ธาตุติ ตีหิ นามะหิ วุตฺตํ ฯ อิติ อิมสฺมี
ผลสฺสปลยฺจเก ผลฺโส ตาว ฯ ยถา ผลฺโส เอวํ น ตชฺชา-
มโนวิถฺตณนาธาตฺสมผลฺสขฺ (๑) จิตฺตลยฺ ยสฺมา ตชฺชามโนวิถฺตณนา-
ธาตฺเอวํ ฯ ตสฺมา อิมสฺมี ปททฺเว ตชฺชามโนวิถฺตณนาธา-
ตสมผลฺสชา (๒) ปลยฺจตุติ น อาริปิตา วิตกฺกปทาทีสุ ปน
ลพฺภมานาปี อีธ ปริจฺฉินฺนตฺตา น อุตฺทฏฺฐา ฯ

อิมสลยฺ ปน ผลสฺสปลยฺจกานํ ฃมฺมานํ ปาฎิเยกฺกํ ปาฎิเยกฺกํ (๓)
วินิฟูโกกํ กตฺวา ปลยฺจตุตี อุตฺทฐรฺมานน ภาวตา ทฺกฺกริ
กตํ ฯ นานาอุทกานํ นานาเตลานํ วา เอกภาชเน ปกฺขิปิตฺวา
ทิวสํ นิมฺมถิตานํ วณฺณคนฺธรสานํ นานตฺตาย ทิสฺวา วา
ฃมายิตฺวา วา สายิตฺวา วา นานากรรมํ สกฺกา ภเวยฺย
ถาคฺคฺ เอวํ สนฺเตปี ตํ ทฺกฺกรนฺติ วุตฺตํ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺธเณ
ปน อิมสํ อรูปิณํ จิตฺตเจตฺตีกานํ ฃมฺมานํ เอการมฺมณเ
วตฺตมานานํ ปาฎิเยกํ ปาฎิเยกํ วินิฟูโกกํ กตฺวา ปลยฺจตุตี
อุตฺทฐรฺมานน อติทฺกฺกริ กตํ ฯ เตนาห อายสฺมา นาค-
เสนตฺเถโร ฯ

ทฺกฺกริ มหาราช ภาวตา กตฺนฺติ ฯ ก็ ปน ฆนฺเต
นาคเสน ภาวตา ทฺกฺกริ กตฺนฺติ ฯ ทฺกฺกริ มหาราช ภาวตา
๑. ม.สมฺผลฺสโซ ฯ ๒. ม. ...สมฺผลฺสชาติ ฯ ๓. ม. ปาฎิเยกฺกํ
ปาฎิเยกฺกํ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 300

กตัม ยัม อิมสฺส อรุปีนํ จิตฺตเจตสีگانํ ฐมฺมานํ เอการมฺมเณ
วตฺตมานานํ ววฏฺฏานํ อกฺขาตํ อยฺม สฺสฺโส อยฺม เวทนา อยฺม
สญฺญา อยฺม เจตนา อิทํ จิตฺตฺตฺตํ ๑ อุปมํ ฆนฺเต กโรหิตี ๑
ยถา มหาราช โกจิวทว ปุริโส นาวาย สมฺมทํ อชฺโฆคาเหตุวา
หตฺถปฺปฺปนฺนํ อุกกํ กเหตุวา ชิวหาย สายิตฺวา ชานเยยฺม นฺุ โข
มหาราช โส ปุริโส อิทํ กงฺกาย อุกกํ อิทํ ยมฺนายนํ อุกกํ
อิทํ อจิววตฺตยา อุกกํ อิทํ สรญฺยา อุกกํ อิทํ มหียา
อูกกนฺตํ ๑ ทุกฺกรํ ฆนฺเต นาคเสน ชานิตฺตฺตํ ๑ ตโต ทุกฺกรตฺรํ
โฆ มหาราช ภาวตา กตัม ยัม อิมสฺส อรุปีนํ จิตฺตเจตสีگانํ
ฐมฺมานํ เอการมฺมเณ วตฺตมานานํ ๑เป๑ อิทํ จิตฺตฺตํ ๑

วิตกฺกนินฺทเทเส ตกฺกนวเสน ตกฺโก ๑ ตสฺส กิตฺตํ
ตกฺเกสิ กุมภํ ตกฺเกสิ สกฺกํ ตกฺเกสิ โยชนํ ตกฺเกสิ อจฺจตฺตโยชนํ
ตกฺเกสิตีเอวํ ตกฺกนวเสน ปวตฺตติ เวทิตฺตพฺพา ๑ อิทํ ตกฺกตฺส
สภาวปทํ ๑ วิตกฺกนวเสน วิตกฺโก ๑ พลวตฺรตกฺกตฺสเสตํ นามํ ๑
สฺสฺสฺสฺส กปฺปนวเสน สกฺกปฺโป ๑ เอกกฺกจิตฺตํ อารมฺมเณ อปฺเปตฺตติ
อปฺปนา ๑ ทุตฺตปทํ อปฺสคฺควเสน วจฺจตฺตํ ๑ พลวตฺรา วา
อปฺปนา พุชฺชปฺปนา ๑ อารมฺมเณ จิตฺตํ อภินิโรเปติ ปตฺติจฺจาเปตฺตติ
เจตโส อภินิโรปนา ๑ ยถาวตฺตย นียฺยานิกตฺตย จ กุสฺล-
ภาวปฺปตฺโต ปสฺสฺสฺส สกฺกปฺโปติ สมฺมาสกฺกปฺโป ๑

วิจารนินฺทเทเส อารมฺมเณ จรณวเสน จาโร ๑ อิทมฺสฺส

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 301

สภาวะปทํ ๑ วิจรวเสณ วิจาโร ๑ อนุคนุตวา วิจรวเสณ
อนุวิจาโร ๑ อุปคนุตวา วิจรวเสณ อุปวิจาโรติ ๑ อุปสกุค-
วเสณ ปทานิ วทตฺตานิ ๑ อารมมณฺเ จิตฺตํ สรํ วีย ชียาย
อนุสนฺทหิตฺวา จปนโต จิตฺตสฺส อนุสนฺชฺนตา ๑ (๑) อารมมณฺ
อนุเปกฺขมาโน วีย ติฏฺฐตีติ อนุเปกฺขนตา ๑ จิตฺตสฺส วิจรว-
วเสณ(๒) วา น อนุเปกฺขนตาติ อนุเปกฺขนตา ๑ (๒)

ปีตินิทฺเตเส ๑ ปีตีติ สภาวะปทํ ๑ ปมฺพิตฺทภาโว ปาโมชฺชํ ๑
อาโมทนาภาโร อาโมทนา ๑ ปโมทนาภาโร ปโมทนา ๑ ยถา
เภสชฺชานํ วา เตลานํ วา อุโณหฺทกสิโตทกานํ วา เอกโตกรณฺ
โมทนาติ วุจฺจติ ๑ เอวมยฺมปี ปีติ ฌมฺมานํ เอกโต กรณฺ
โมทนา อุปสกุคฺวเสณ ปน มณฺเฑตฺวา อาโมทนา ปโมทนาติ
วุตฺตา ๑ หาเสตีติ หาโส ๑ ปหาเสตีติ ปหาโส ๑ หฎฺฐปหฎฺฐา-
การานํ เอตํ อธิวณฺ ๑ วิตฺตีติ วิตฺตํ ๑ ฌนฺสฺเสตฺตํ นามํ ๑
อัย ปน โสมนสฺสปจฺจยตฺตา วิตฺตีสริกฺขตฺตา วิตฺติ ๑ ยถา
หิ ฌนินฺ ฌนํ ปฎฺิจฺจ โสมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ๑ เอวํ ปีติมโต
ปีตี ปฎฺิจฺจ โสมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ๑ ตสฺมา วิตฺตีติ วุตฺตา ๑
ตฺถุจิสภาวสณฺจติยาปีติยาเอตํ นามํ ๑ ปีติมา ปน ปุคฺคโล
กายจิตฺตานํ อุคฺคตฺตฺตา อพฺุคฺคตฺตฺตา อุทฺคโคติ วุจฺจติ ๑
อุทฺคคฺสฺส ภาโว โอทฺคฺยํ ๑ อตฺตโน มนฺตา อตฺตมนฺตา ๑
๑. อนุสนฺชานตา ๑ ๒. ม. วิจรวเสณ วา อนุเปกฺขนตา อนุเปกฺขนตา ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 302

อนภริทศส หิ มโน ทุกขปทญจानตฺตา น อตฺตโน มโน
นาม โหติ ฯ อภริทศส ปน สุขปทญจानตฺตา อตฺตโน มโน
นาม โหติ ฯ อิติ อตฺตโน มนตา อตฺตมนตา สกมนตา ฯ
สกมนสฺส ภาโวติ อตฺโต ฯ สา ปน ยสฺมา น อลฺลสฺส
กสฺสจि อตฺตมนตา (๑) จิตฺตสฺเสว ปเนโส สภาโวติ (๒) อตฺโต ฯ สา
ปน ยสฺมา น อลฺลสา (๒) เจตฺตีโก ฐมฺโม ตสฺมา อตฺตมนตา
จิตฺตสฺสาตี วุตฺตา ฯ

จิตฺตสฺเสกคฺคตานิทุเทเส (๑) อจลภาเวน อารมฺมณฺเ ติญฺจตีติ
จิติ ฯ ปโรโต ปททวํ อฺปสคฺควเสน วทฺตมิตฺติ ฯ อปิจ สมฺปยุตฺต-
ฐมฺเม อารมฺมณฺมุหิ สมฺปิณฺเฑตฺวา ติญฺจตีติ สณฺจิติ ฯ อารมฺมณฺ
โอกาเหตุวา अनुปริสิตฺวา ติญฺจตีติ อวญฺจิติ ฯ กุสลปฺกขสฺมี หิ
จตุตาโร ฐมฺมา อารมฺมณฺ โอกาหนฺติ สทฺธา สติ สมာธิ
ปญฺญาตี ฯ เตเนว ฐมฺมา สทฺธา โอกปฺปนาตี วุตฺตา ฯ สติ
อปฺลาปนฺตาตี ฯ สมာธิ อวญฺจิตฺตีติ ฯ ปญฺญา ปรีโยคาหนฺตาตี ฯ
อกุสลปฺกขे ปน ตโย ฐมฺมา อารมฺมณฺ โอกาหนฺติ ตณฺหา
ทิกฺขุจि อวิชฺชาตี ฯ เตเนว ฐมฺมา เต โอกมาตี วุตฺตา ฯ
จิตฺเตกคฺคตา ปเนตฺถ น พลวตี โหติ ฯ ยถา หิ รัชฺชญา-
นญฺจानเ อุตฺเทน สิลฺลจิตฺวา สมญฺเจ โลกเมว กาลํ รโช
สนฺนีสีทตี ฯ สุกฺขนฺเต สุกฺขนฺเต ปฺน ปกตฺติภาเวเนว วุญฺจตีติ ฯ
๑. ม. อตฺตโน มนตา ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๓. ม. เอกคฺคต-
นิทุเทเส ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณณา หน้า 303

เอวมฺว อกฺุสลปฺกฺเข จิตฺเตกคฺคตา น พลวตี โหติ ฯ ยถา
ปน ตสฺมี จานเ ฉนฺนเหหิ อฺทกํ อาสึญจิตฺวา กุทฺทาเลน
ขนิตฺวา อาโกณฺณนมหฺทนฉนฺณณานิ กตฺวา อฺปลิตฺเต อาทาเส
วีย ฉายา ปณฺณายติ ฯ วสฺสสตาติกฺกเมปี จิตฺตํ มฺหุตฺตกตํ (๑)
วีย โหติ ฯ เอวมฺว อกฺุสลปฺกฺเข จิตฺเตกคฺคตา พลวตี โหติ ฯ

อฺทฺทจฺจวิจิกิจฺฉาวเสน ปวตฺตสฺส วิสาหารสฺส ปฺปฏิปฺกฺขโต
อฺวิสาหาโร ฯ อฺทฺทจฺจวิจิกิจฺฉาวเสเนว คจฺฉนฺตํ จิตฺตํ วิกฺขิปปตี
นาม ฯ อຍฺ ปน ตถาวิโร วิกฺขิโป น โหตีติ อฺวิกฺขิโป ฯ
อฺทฺทจฺจวิจิกิจฺฉาวเสเนว จิตฺตํ วิสาหฺมฺ นาม โหติ ฯ อฺโต
จฺโต จ หริยติ อຍฺ ปน เอวํ อฺวิสาหฺมฺสฺส มานสฺส
ภาวตี อฺวิสาหฺมฺมานสตา ฯ

สมโถติ ตฺวิโร สมโถ จิตฺตสมโถ อธิกรณสมโถ
สพฺพสงฺขารสมโถติ ตตฺถ อภฺจฺสฺส สฺมาปฺตฺตีสุ จิตฺเตกคฺคตา
จิตฺตสมโถ นาม ฯ ตถฺหิ อากมฺม จิตฺตจฺฉนํ จิตฺตวิปฺพนฺทํ
สมฺมตฺติ ฐปฺสมฺมตฺติ ฯ ตสฺมา โส จิตฺตสมโถติ ฐจฺจติ ฯ สมฺมุขာ-
วินยาทิสฺตฺตฺวิโร อธิกรณสมโถ นาม ฯ ตถฺหิ อากมฺม ตานิ
ตานิ อธิกรณานิ สมฺมนฺติ ฐปฺสมฺมนฺติ ฯ ตสฺมา โส อธิกรณ-
สมโถติ ฐจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน สพฺเพ สงฺขารา นิพฺพานํ
อากมฺม สมฺมนฺติ ฐปฺสมฺมนฺติ ฯ ตสฺมา ตํ สพฺพสงฺขารสมโถติ
๑. ม. ตํมฺหุตฺตกตํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 304

วุจจติ ฯ อิมสฺมี อตเถ จิตฺตสมโถ อธิปฺเปโต ฯ สมာธิลกุขณ
อินฺทตฺตํ กาทเรตีติ สมာธินฺทริยํ ฯ อุทฺทจฺเจ น กมฺปตีติ
สมာธิพลํ ฯ สมฺมาสมาริตี ยถาวสมาริ นิยุยานิกสมาริ
กุสลสมาริตี ฯ

สทฺธินฺทริยนิทฺเทเส พุทฺธาทิกุณฺณํ สทฺทหนวเสน
สทฺธา ฯ พุทฺธาทีนํ วา รตนานํ สทฺทหติ ปติยายตีติ
สทฺธา ฯ สทฺทหนาคี สทฺทหนากาโร ฯ พุทฺธาทิกุณฺณํ โอคาทติ
ภินฺทิตฺวา วิย อนฺุปวิสตีติ โอคปฺปนา ฯ พุทฺธาทิกุณฺณํ สฺสฺ เอตาย
สตุตฺตา อติวิย ปสิทฺหนติ สยํ วา อภิปฺปสิทตีติ อภิปฺปสาโท ฯ
อิทานิ ยสฺมา สทฺธินฺทริยาทีนํ สมาสปทานํ วเสน อณฺุสฺมี
ปริยาเย อารทฺเช อาทิปํทํ กเหตุวาว ปทภาชนํ กรียตีติ ฯ
อัย อภิธมฺเม ธมฺมตา ฯ ตสฺมา ปฺน สทฺธาติ วุจฺจตีติ ฯ ยถา
วา อิตฺถิยา อินฺทริยํ อิตฺถินฺทริยํ ฯ น ตถา อิํ ฯ อิํ
ปฺน สทฺธาว อินฺทริยํ สทฺธินฺทริยญฺติ ฯ เอวํ สมานาธิ-
กรณภาวํ ฌาปนตฺถึปี ปฺน สทฺธาติ วุจฺจตีติ ฯ เอวํ สทฺท-
ปทนิทฺเทเสสุ อาทิปทสฺส ปฺน วจนปโยชนํ เวทิตพฺพํ ฯ
อธิโมกฺขลกุขณํ อินฺทตฺตํ กาทเรตีติ สทฺธินฺทริยํ ฯ อสฺสทฺธิเย
น กมฺปตีติ สทฺธาพลํ ฯ

วิริยินฺทริยนิทฺเทเส ฯ เจตสิโกติ อิํ วิริยสฺส นิยมโต
เจตสิกาวิทฺถึปี วุจฺจตีติ ฯ อิํ หิ วิริยํ ยทฺปิ ภิกฺขเว กายิกํ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณฺณา หน้ 305

วิริยํ ตทปี วิริยสมฺโพชนฺงฺโค ยทปี เจตสิกํ วิริยํ ตทปี วิริย-
สมฺโพชนฺงฺโคติ อิติ หิํ อุตฺเทสํ กจฺจตฺติเอวมาทิสฺ (๑) สฺตฺเตสฺ
จฺงฺมาทินิ กโรนฺตฺสฺส อฺปฺปนฺนตฺาย กายิกนฺติ วุจฺจมานมฺปี
กายวิญฺญาณํ วิย กายิกํ นาม นตฺถิ ๑ เจตสิกเมว ปเนตฺนตฺติ
ทีเปตฺ (๒) เจตสิกโกติ วุจฺจตฺ ๑ วิริยารมฺภโกติ วิริยสงฺขาโต อารมฺภโก ๑
อิมินา เสสฺารมฺภ ปฏฺิกฺขิปปติ ๑ อยํ หิ อารมฺภสฺทฺโท กมฺเม
อาปฺตฺติยํ กิริยาयํ วิริเย หีสาย วิโกปเนติ อนเนกสฺ อตฺเตสฺ
อาคโต ๑

ยงฺกิลฺลิจิ ทฺกขํ สมฺภโกติ สพฺพิ อารมฺภปจฺจยา
อารมฺภานํ นิโรเชน นตฺถิ ทฺกขสฺส สมฺภโวติ (๓)

เอตฺถ หิ กมฺมํ อารมฺภโกติ อาคตํ ๑ อารมฺภติ จ วิปฺปฏิสฺาริ
จ โหตฺติติ (๔) เอตฺถ อาปฺตฺติ ๑ มหฺายญฺญา มหฺารมฺภาน น เต
โหนตฺติ มหฺปฺผลาติ (๕) เอตฺถ ยฺยฺสฺสาปนาทิจิ กิริยา ๑ อารมฺภ
นิกฺขมถ ยฺยฺชถ พุทฺธสฺสเนติ (๖) เอตฺถ วิริยํ ๑ สมณํ โคตมํ
อฺทฺทิสฺส ปาณํ อารมฺภนฺตฺติติ (๗) เอตฺถ หีสาย ๑ พิชคามภฺตคาม-
สมฺารมฺภาน ปฏฺิวิริโต โหตฺติติ (๘) เอตฺถ เจทฺนภณฺชนาทิจิ (๙) วิโกปนํ ๑
อิธ ปน วิริยเมว อธิปฺเปตํ ๑ เตนาห วิริยารมฺภโกติ ๑

- # ๑. สฺ. มหา. ๑๕/๕๖๒/๑๕๔ ๑ ๒. ม. ทสฺเสตฺตํ ๑
- # ๓. พุ. สฺ. ๒๕/๔๐๐/๔๓๘ ๑ ๔. อภฺ. สฺง. ๓๔/๑๔๑/๒๒๐ ๑
- # ๕. สฺ. สฺ. ๑๕/๓๕๑/๑๑๐ ๑ ๖. สฺ. สฺ. ๑๕/๖๑๓/๒๓๐ ๑
- # ๗. ม. ม. ๑๓/๕๖/๔๘ ๑ ๘. ม. มฺ. ๑๒/๓๓๓/๓๔๓ ๑
- # ๙. ม. เจทฺนภณฺชนาทิจิกํ ๑

เล่มที่ 46 ชุมมสังคณีวณณา หน้า 306

วิธีสงขาโต อารมฺภโถติ อตุโถ ๗ วิธียฺหิ อารมฺภนวเสน
อารมฺภโถติ วุจฺจติ ๗ อิทมฺสฺส สภาวปํทํ ๗ โภสชฺชโต นิกฺขมณ-
วเสน นิกฺกโม ๗ ปรมฺปรมตฺถานํ อุกมฺนวเสน ปรกฺกโม ๗
อุคฺคณฺตุวา ยมนวเสน อุยฺยาโม ๗ วายมนวเสน วายาโม ๗
อุสฺสาหนวเสน อุสฺสาโห ๗ อธิมตฺตฺสฺสาหนวเสน อุสฺโสฬหฺมึ ๗
ติรภาวตฺถเนน ตาโม ๗ จิตฺตเจตฺตีกานํ ธารณวเสน อวิจฺเจทโต (๑)
วา ปวตฺตณวเสน กุสฺลสนฺตฺตานํ ธารณฺตีติ ธิติ (๒) ๗

อปโร นโย ๗ นิกฺกโม เจโส กามานํ ปนฺนทนาย ๗ ปรกฺกโม
เจโส พนฺชณฺจฺเจทาย อุยฺยาโม เจโส โอฆมฺสฺส นิตฺถรณาย
วายาโม เจโส ปารจฺกมณตฺถเนน อุสฺสาโห เจโส ปุพฺพจฺกมตฺถเนน
อุสฺโสฬหฺมึ เจโส อธิมตฺตตฺถเนน ตาโม เจโส ปลิฆฺกฺฆาตฺนตฺตาย
ธิติ เจสา อตฺถิกการิตายาติ (๓) ๗

กามํ ตโจ จ นหารุ จ อภฺษิติ จ อวสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส (๔) เอวํ
ปวตฺติกาลเ อสิถิลปรกฺกมณวเสน อสิถิลปรกฺกมณตา ๗ ติร-
ปรกฺกโม ทพฺพปรกฺกโมติ อตุโถ ๗ ยสฺมา ปเนตํ วิธีย
กุสฺลกมฺมกรณญฺจ
น โอตาเรติ น วิสชฺเซติ อนิสกฺกิตฺตมานสํ อวหติ ๗ ตสฺมา
อนิกฺขิตฺตจฺจ
อุทกสมฺภินฺนญฺจ
๗ โส

๑. ม. อวิจฺเจทโต ๗ ๒. ม. ธิติ ๗ เอวมฺปฺริปี ๗

๓. ม. อภฺษิติกการิตายาติ ๗ ๔. ม. อวสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ๗

ตี. นี. ๑๖/๖๖/๓๔ ๗

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 307

ชนนุเกหิ ภูมियิ (๑) อุปปีเพตวาปิ ฐริ วหติ ภูมियิ ปติตุ น
เทติ ฯ เอวเมว วิริยิ กุสลกมมกรณภูจจาเน ฐริ อุกขิปติ
ปกุคณหาติ ฯ ตสฺมา ฐรสุมปกุคาโหติ วุตฺตํ ฯ ปกุกาห-
ลกขุณเ อินฺทตฺตํ กาทเรตีติ วิริยินฺทริยิ ฯ โกสชฺเช น กมฺปตีติ
วิริยพลํ ฯ ยถาวนियยานิกกุสลวายามตาย สุมมาวายาโม ฯ

สตินฺทริยนิทฺเทเส สรณวเสน สติ ฯ อิทํ สติยา
สทาวปทํ ฯ ปฺนปฺปนํ สรณโต อนุสฺสรณวเสน อนุสฺสติ ฯ
อภิมฺขํ คนฺตฺวา วิย สรณโต ปฏฺิสรณวเสน ปฏฺิสฺสติ ฯ
อุปสกุวเสน วา วทฺธิตมตฺตเมตํ ฯ สรณากาโร สรณตา ฯ
ยสฺมา ปน สรณตาติ ตินฺณํ สรณานํปี นามํ ฯ ตสฺมา ตํ
ปฏฺิเสเชตฺตํ ปฺน สติคหณํ กตํ ฯ สติสงฺขาตา สรณตาติ อยฺยเหตุ
อตุโถ ฯ สุตฺตปริยตฺตสฺส ธารณทาวโต ธารณตา ฯ อนุปวิสน-
สงฺขาเตน โอคาทนฺตฺเถน อปีลาปนทาวโ อปีลาปนตา ฯ ยถา
หิ ลาพุกฎาหาทีนํ อุทเก ปฺลวณฺติ น อนุปวิสนฺติ ฯ น
ตถา อารมฺมณเ สติ ฯ อารมฺมณเ หิ เอสา อนุปวิสติ ฯ
ตสฺมา อปีลาปนตาติ วุตฺตา ฯ จิรกตจิรทาสิตานํ น สมฺมุสน-
ทาวโต อสมฺมุสนตา ฯ อุปภูจจานลกขุณเ [๒] อินฺทตฺตํ กาทเรตีติ
อินฺทริยิ ฯ สติสงฺขาคํ อินฺทริยิ สตินฺทริยิ ฯ สติเอว (๓) อินฺทริยิ
สตินฺทริยิ ฯ ปมาเท น กมฺปตีติ สติพลํ ฯ ยถาวาสติ

๑. ม. ชณฺณนา ภูมียิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร โชตนลกขุณเ จาติ

ทิสฺสติ ฯ ๓. ม. อิมเ ปาจา นตฺถิ ฯ

นียยานิกสตี กุสลสตีตี สมนาสตี ฯ

ปณณินทริยนิทเทเส ตสฺส ตสฺส อตฺถสฺส ปากฏกรณ-
สงฺขาเตน ปณฺญาปนตฺถเนน ปณฺญา ฯ เตน เตน วา อนิจฺจาทีนา
ปกฺกาเรณ ฌมฺเม ชานาตีตี ปณฺญา ฯ อิทมฺสฺสา สภาวปํทํ ฯ
ปชานนากาโร ปชานนา ฯ อนิจฺจาทีนํ วิจินาตีตี วิจโย ฯ
ปวิจโยตี อุปสฺสคฺเคน ปทํ วทฺตํตี ฯ จตฺตจฺจฌมฺเม วิจินาตีตี
ฌมฺมวิจโย ฯ อนิจฺจาทีนํ สลฺลทฺทกฺขณวเสน สลฺลทฺทกฺขณา ฯ สาเยว
อุปสฺสคฺคนานตฺถเนน อุลทฺทกฺขณา ปจฺจุปลทฺทกฺขณาตี วุตฺตา ฯ
ปณฺฑิตสฺส ภาโว ปณฺฑิตจฺจ ฯ กุสลสฺส ภาโว โกสลลํ ฯ นิปฺณสฺส
ภาโว เนปฺณลํ ฯ อนิจฺจาทีนํ วิภาวนวเสน เวทฺทพฺยา ฯ อนิจฺจาทีนํ
จินฺตณกฺวเสน จินฺตา ฯ ยสฺส วา อูปฺปชฺชตี ตํ อนิจฺจาทีนํ
จินฺตายนตีตี (๑) จินฺตา ฯ อนิจฺจาทีนํ อูปฺปริกฺขตีตี อูปฺปริกฺขา ฯ
ภฺวรีตี ปจฺวิยา นามํ ฯ อยํ หิ สาณฺหตฺถเนน วิตฺถตฺถเนน จ
ภฺวรี วิยาตี ภฺวรี ฯ เตน วุตฺตํ ภฺวรีตี วุจฺจตี ปจฺวี ฯ ตาย
ปจฺวีสมาย วิตฺถตฺตาย วิปฺลตาย ปณฺญาย สมนฺนาคโตตี ภฺวรี-
ปณฺโณตี ฯ อปีจ ปณฺญาเยตํ อธิวจฺนํ ภฺวรีตี ฯ ภฺวเต อตฺถ
รมตีตี ภฺวรี ฯ อสนิ วิย สิลฺลจฺจเย กิเลเส เมชตี หีสตีตี
เมธา ฯ จิปปํ คหณฺชารณตฺถเนน วา เมธา ฯ ยสฺส อูปฺปชฺชตี
ตํ สตฺตํ หิตปฺปฏิปตฺตติยํ สมนฺปยุตฺตฌมฺเม จ ยถาวาลกฺขณ-
๑. ม. จินฺตาเปตีตีปี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 309

ปฏิเวธ ปริเนตฺติ (๑) ปริณายิกา ฯ อนิจฺจาทิวเสน ฐมฺเม วิปฺสฺสตีติ
 วิปฺสฺสนา ฯ สมฺมา ปการเหหิ อนิจฺจาทีนึ ชานาตีติ สมฺปชฺฌณํ ฯ
 อุปฺปถํ ปฏิปนฺเน สินฺชเว วิถิ อารโปนฺตถํ ปโตโท วีย
 อุปฺปเถ ชาวนกกุฏจิตฺตํ วิถิ อารโปนฺตถํ วิชฺฌตีติ ปโตโท
 วีย ปโตโท ฯ ปญฺฉาว (๒) ปโตโท ปญฺฉวาปโตโท (๒) ฯ ทสฺสน-
 ลกฺขณเ อินฺทตถํ การตีติ อินฺทริยํ ฯ ปญฺฉวาสงฺขาตํ อินฺทริยํ
 ปญฺฉินฺทริยํ ฯ ปญฺฉาเอว อินฺทริยํ ปญฺฉินฺทริยํ (๒) ฯ อวิชฺชายน
 กมฺปตีติ ปญฺฉาพลํ ฯ กิเลสจฺเจทนฺตฺเถน ปญฺฉาว สตฺถํ ปญฺฉา-
 สตฺถํ ฯ อจฺจุคฺคตฺเถน ปญฺฉาว ปาสาโท ปญฺฉวาปาสาโท ฯ

อาโลกนฺตฺเถน ปญฺฉาว อาโลโก ปญฺฉวาอาโลโก ฯ
 โองาสนฺตฺเถน ปญฺฉาว โองาโส ปญฺฉวาโองาโส ฯ โชตนฺตฺเถน
 ปญฺฉาว ปชฺโชโต ปญฺฉวาปชฺโชโต ฯ ปญฺฉวโต หิ เอก-
 ปลฺลนฺเกน นิสินฺนสฺส ทสฺสทสฺสีโลกธาตฺถุ เอกาโลกา เอโกภาสา
 เอกปชฺโชตา โหติ เตเนตฺถํ วุตฺถํ ฯ อิมสฺส ปน ตีสุ ปเทสุ
 เอกปเทนปี เอกสฺมี อตฺถเถ สิทฺเท ยานตฺตานึ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว
 อาโลกา ฯ กตฺเม จตฺตาโร จนฺทาโลโก สุริยาโลโก อคฺขยาโลโก
 ปญฺฉวาโลโก อิมเ โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อาโลกา เอตทคฺคํ
 ภิกฺขเว อิมสฺสํ จตฺตุนฺนํ อาโลกานํ ยทิตฺถํ ปญฺฉวาโลโกติ ฯ ตถา
 จตฺตาโรเม ภิกฺขเว โองาสา ฯเปฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว

๑. ม. ปริณามตฺตีติ ฯ ๒. ม. อิมเ ปาจา นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 310

ปชฺโชตาคี (๑) สตุตทานํ อชฺฌมาสยวเสน สตุตทานิ เทสิตานิ ฯ

ตทนุรุเปเนว อิชาปี เทสณา กตา ฯ อตุโถ หิ อเนเกหิ

อากาเรหิ วิชมาโน สุวิกตฺโต โหติ ฯ อลฺลถา จ อลฺลเ

พฺพชฺฌนฺติ อลฺลถา จ อลฺลเติ ฯ

รติการกตุเถน (๒) ปน รติทายกตุเถน รติชนกตุเถน วิตุตฺติกตุเถน (๓)

ทูลลภาตฺตภาวตุเถน อตุลตุเถน อโนมสตุตปรีโถกตุเถน จ

ปลฺลถาว รตนํ ปลฺลถารตนํ ฯ น เตน สตุตทา มฺยฺहनฺติ

สยฺมฺ วา อารมฺมเณ น มฺยฺหติ อมฺยฺहनฺมตฺตเมว (๔) วา ตนฺติ (๕)

อโมโห ฯ ธรรมวิจยปํ ฐิตตฺตเมว ฯ กสฺมา ปเนตฺติ ปฺน

ฐิตตฺตฺติ ฯ อโมหสฺส โมหปฺปฏิปกฺขภาวทีปนตฺถิ ฯ เตเนตฺติ ทีเปติ ฯ

ยวํ อโมโห โส น เกวลํ โมหโต อลฺลโถ ธรรมโม

โมหสฺส ปน ปฺฏิปกฺโข ธรรมวิจยสงฺขาโต อโมโห นาม อิธ

อิธปฺเปโตติ ฯ สมฺมาทิฏฺฐิจฺฉิ ยถาวนียฺยานิกุสฺสทิฏฺฐิจิ ฯ

ชีวิตินุทฺริยนิทฺเทเส ฯ โย เตสํ อรูปีนํ ธรรมานํ आयูติ

เตสํ สมฺปยุตฺตกานํ อรูปีนํ ธรรมานํ โย อายาปนตุเถน आयุ ฯ

ตสฺมี หิ สติ อรูปธรรมมา อยฺนฺติ กจฺจนฺติ ปวตฺตฺนฺติ

ตสฺมา आयูติ วุจฺจติ ฯ อิทมสฺส สภาวปํ ฯ ยสฺมา ปน เต

ธรรมมา आयุสฺมีเยว สติ ติฏฺฐนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺติ อิริยฺนฺติ

๑. อ. จตุกก. ๒๑/๑๔๕/๑๘ ฯ ๒. ม. รติกรณฎฺเฐน ฯ

๓. ม. จิตฺตีกตฎฺเฐน ฯ ๔. ม. อิเม ปาจา นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 311

วตุนติ ปาลยนติ ตสฺมา จิตฺตืออาทนี วุตตานิ ๆ วจนตฺโถ
ปเนตฺถ ๆ เอตาย ตัญญนฺตฺติ จิตฺติ ๆ ยเปนฺตฺติ ยปนา ๆ ตถา
ยาปนา ๆ เอว พุชฌนกสฺตฺตานิ (๑) ปน วเสน ปุริมปเท รสฺสตฺตํ
กตํ ๆ เอตาย อิริยนฺตฺติ อิริยนา ๆ วตุนตฺติ วตุนา ๆ
ปาลยนฺตฺติ ปาลนา ๆ ชีวนฺติ เอเตนาติ ชีวิตํ ๆ อนุปาลน-
ลกฺขณ อีนฺทตฺตํ การตฺติ ชีวิตินฺทฺริยํ ๆ

หิริพลนินฺทฺเทเส ๆ ยํ ตสฺมี สมเยติ เยน ฌมฺเมน ตสฺมี
สมเย ลิงฺควิปฺลลาลํ วา กตฺวา โย ฌมฺโม ตสฺมี สมเยติปี
อตฺโถ เวทิตฺตฺโพ ๆ หิริยิตฺตฺเพนาติ อุปโยคตฺถ กรรมวจนํ
หิริยิตฺตฺพฺยตฺตํ กายทฺวจฺริตาทฺมมํ หิริยติ ชิกฺขณตฺติ อตฺโถ ๆ
ปাপกานนฺติ ลามกานํ ๆ อภุจสถานํ ฌมฺมานนฺติ อโกสลลส-
สมฺภูตานิ ฌมฺมานํ ๆ สฺมาปตฺติยาติ อิทมฺปิ อุปโยคตฺถ กรรม-
วจนํ ๆ เตสํ ฌมฺมานํ สฺมาปตฺตี ปฏฺิลาภํ สมงฺกึภาวํ หิริยติ
ชิกฺขณตฺติ อตฺโถ ๆ

โอตฺตูปฺพลนินฺทฺเทเส ๆ โอตฺตูปฺปิตฺตฺเพนาติ เหตุวตฺถ
กรรมวจนํ ๆ โอตฺตูปฺปิตฺตฺพฺยตฺตเคน โอตฺตูปฺปิตฺตฺพฺยสฺส เหตุภูเตน
กายทฺวจฺริตาทฺินา วุตฺตูปฺปการาย จ สฺมาปตฺติยา โอตฺตูปฺปสฺส
เหตุภูตฺย โอตฺตูปฺปติ ภายตฺติ อตฺโถ ๆ

อโลภนินฺทฺเทเส อลฺพฺพนกฺวเสน อโลโก น ลฺพฺภตฺติปี

๑. ม. พุชฌนฺตานิ

อโโลกะ อิทมสสุ สภาวปทัง อลฺลพฺภนาติ อลฺลพฺภนากาโร ฯ
 โลกสมมุติปุคฺคโล ลฺลพฺภโต นาม ฯ น ลฺลพฺภโต อลฺลพฺภโต ฯ
 อลฺลพฺภิตสฺส ภาโว อลฺลพฺภิตตฺตํ ฯ สาราคปฏิกุเขปโต (๑) น สาราโคติ
 อสาราโค ฯ อสารชฺชนาติ อสารชฺชนากาโร ฯ อสารชฺชิตสฺส
 ภาโว อสารชฺชิตตฺตํ ฯ น อภิขุณฺณายตีติ อนภิขุณฺณา ฯ อโโลก
 กุสลมฺมุนฺติ อโโลกสงฺขาตํ กุสลมฺมํ ฯ อโโลกํ หิ กุสลานํ ฌมฺมานํ
 มฺมฺลํปจฺจยตฺถเนนปปี กุสลมฺมํ ฯ กุสลมฺมจํ ตํ ปจฺจยตฺถเนน มฺมฺลจฺจาติปปี
 กุสลมฺมํ ฯ

อโทสนิทฺเทเส อทฺตฺสนกฺวเสน อโทโส ฯ น ทฺตฺสตีติปปี
 อโทโส ฯ อิทมสฺส สภาวปทัง อทฺตฺสนาติ อทฺตฺสนากาโร ฯ
 อทฺตฺสตีตสฺส ภาโว อทฺตฺสตีตตฺตํ ฯ พฺยาปาทปฏิกุเขปโต (๒) น
 พฺยาปาโทติ อพฺยาปาโท ฯ โกรทฺทกฺขปฏิกุเขปโต (๓) น พฺยาปชฺโชติ
 อพฺยาปชฺโช (๔) ฯ อโทสสงฺขาตํ กุสลมฺมํ อโทโส กุสลมฺมํ ฯ ตํ
 วุตฺตตฺถเมว ฯ

กายปสฺสทฺธินิทฺเทสาทิสฺส ยสฺมา กาโยติ ตโย ขนฺธา
 อธิปฺเปตา ฯ ตสฺมา เวทนา กฺขขนฺธสฺสาติอาทิจฺจ วุตฺตํ ฯ ปสฺสทฺธนาติ
 เอตาย เต ฌมฺมา วิคตฺทรธา ภาวนฺติ สมสฺสาสปฺปตฺตาติ
 ปสฺสทฺธิ ฯ ทฺตฺติยปทัง อฺปสฺสทฺทวเสน วทฺตฺติตํ ฯ ปสฺสทฺธนาติ
 # ๑. ม. สาราคปฏิกุเขปโต ฯ ๒. ม. พฺยาปาทปฏิกุเขปโต ฯ
 # ๓. ม. โกรทฺทกฺขปฏิกุเขปโต ฯ ๔. ม. อพฺยาปชฺโช ฯ

เลมที่ 46 จิตตูปปาภณทวณนา หนา 313

ปสสมภนากาโร ๑ ทุตยปทํ ออุปสคควเสน วทตติตํ ๑ ปสสทฐิ-
สมงคิตาย ปฏิปสสมภิตสส ขนุชตตยสส ภาโว ปฏิปสสมภิตตตํ ๑
สพพเพหิปี ตินณํ ขนุชานํ กิเลสทรถปฏิปสสทฐิเอว กถิตา
ทุตยนเยน วิถณณกขนุชสส ทรถปฏิปสสทฐิ กถิตา ๑

ลหุตาทิ ลหุตากาโร ๑ ลหุปรินามตาทิ ลหุปรินาโม เอเตลล
ชมมานนุติ ลหุปรินามา ๑ เตลล ภาโว ลหุปรินามตา ๑ สงงม
สงงม ปวตตจนสมตถตาทิ (๑) วุตตํ โหติ ๑ อทนุชนตาทิ ครุภาว-
ปฏิกุเขปวจนเมตํ ๑ อการียตาทิ อตุโถ ๑ อวิตถนตาทิ ถิน-
มานาทิกิเลสภารสส อภาเวน อถทฐตา ๑ อถวา ถินมิทฐาทิ-
กิเลสภารสส อภาวโต อวิตถนภาโว อวิตถนตา เอเตลล ตินณํ
ขนุชานํ ลหุตากาโร กถิตโต ๑ ทุตยนเยน (๒) วิถณณกขนุชสส
ลหุตากาโร กถิตโต ๑

มุตตาทิ มุตภาโว ๑ มุตทวตาทิ มุตทวํ วุจจติ สินิทฐ
มฏฐํ ๑ มุตทวสส ภาโว มุตทวตา ๑ อกกขพตาทิ อกกขพ-
ภาโว ๑ อกกถินตาทิ อกกถินภาโว ๑ อฐาปี ปุริมนเยน ตินณํ
ขนุชานํ ปจจถินนเยน วิถณณกขนุชสส มุตตากาโร กถิตโต ๑

กมมถถตาทิ กมมสาธตาทิ ๑ กุสลกิริยาย วินโยคกขมตาทิ
อตุโถ ๑ เสสพททวยํ พุชชชนวเสนเนว วทตติตํ ๑ ปททวเยนาปี
หิ ปุริมนเยน ตินณํ ขนุชานํ ปจจถินนเยน วิถณณกขนุชสส

๑. ม. ปวิวตตจนสมตถตาทิ ๑ ๒. ม. นเยน ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 314

กมมนิยาการโ กถิตโต ฯ

ปกุณตาดิ ปกุณภาโว ฯ อนาตุรตา นิกุคิตานตาดิ
อตุโถ ฯ เสสพททวยั พุชชชวเสน วทุฒิตั ฯ อธิราปี
ปริมนเยน ตินุณั ชนุชานั ปจฉิมนเยน วิญญาณกขนุชสส
นิกุคิตานากาโรว กถิตโต ฯ

อุชุกตาดิ อุชุกภาโว ฯ อุชุกเณ อากาเรน ปวตตุนตาดิ
อตุโถ ฯ อุชุกสส ชนุชตตยสส วิญญาณกขนุชสส จ ภาโว
อุชุกตา ฯ อชิมหตาดิ โคมุตตวงภาวปฏิกเขโป ฯ อวงกตาดิ
จนุทเลขาวงภาวปฏิกเขโป อกุกุคิตาดิ นงคคโกกุกิวงภาว-
ปฏิกเขโป ฯ

โย หิ ปาปี กตุวาว น กโรมิติ ภาสติ ฯ โส คนตุวา
ปจโจสกนตาย โคมุตตวงโก นาม โหติ ฯ โย ปาปี กโรนุโตว
ภายามหิ ปาปสสาติ ภาสติ ฯ โส เขภุชเยน กุกุคิตาย
จนุทเลขาวงโก นาม โหติ ฯ โย ปาปี กโรนุโตว โก ปาปสส
น ภายเยยาดิ ภาสติ ฯ โส นาติกุกุคิตาย นงคควงโก นาม
โหติ ฯ ยสส วา ตินิ กम्मทวารานิ อสุทธานิ โส โคมุตต-
วงโก นาม โหติ ฯ ยสส ยานิกานิจิ เทว โส จนุทเลขาวงโก
นาม ฯ ยสส ยงกิชจิจิ เอกัง โส นงคคโกกิวงโก นาม ฯ

ทิมภานกา ปนาหุ เอกจโจ ภิกขุ สพพเวเย เอกวีสติยา
อนีสนาสุ ฉส จ อโคจเรสุ จรติ ฯ อัย โคมุตตวงโก นาม ฯ
เอโก ปจมวเย จตุปาริสุททธิสสิลั ปรีปุเรติ ลชชี กุกุจจโก

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 315

สิทฺฐากาโม โหติ ฯ มชฺฌิมวเย ปุริมสทิสโย อัยฺ จนฺทเลขาวังโก
นาม ฯ เอโก ปจฺจวเยปี มชฺฌิมวเยปี จตฺตปาริสฺสทฺธิสฺสํ ปุเรติ
ลชฺชํ กุกฺกจฺจโก สิทฺฐากาโม โหติ ฯ ปจฺจิมวเย ปุริมสทิสโย
อัยฺ นนฺทลโกฏิวงโก นาม ฯ

ตสฺส กิเลสวเสน เหวํ วงฺกสฺส ปุคฺคตสฺส ภาโว ชิมฺหตา
วงฺกตา กุฏิลตาติ วุจฺจติ ฯ ตาถํ ปฏิกฺขเปวเสน อชิมฺหตาทิกา
วุตฺตา ฯ ขนฺธธาธิญฺ्ञานเทสนา กตา ฯ ขนฺธานํ ทิ เอตา
อชิมฺหตาทิกาน ปุคฺคตสฺสตาติ ฯ เหวํ สพฺเพหิปี อิเมหิ
ปเทหิ ปุริมนเยน ตินฺณํ ขนฺธานํ ปจฺจิมนเยน วิณฺญาณก-
ขนฺธสฺสตาติ อรูปีนํ ธรรมานํ นิกฺกิลเสตตาย อชฺชุตากาโรว กถิตฺติ
เวทิตฺตพฺโพ ฯ

อิทานิ ยฺวายํ ยเววาปนาติ อปฺปนาวาโร วุตฺโต ฯ เตน
ธมฺมุทเทสวเร ทสฺสิตานํ ยเววาปนทานํยเว สงฺเขปโต นิตฺตเทโส
กถิตฺโต โหตีติ ฯ

นิตฺตเทสวารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

เอตฺตาวตา ปุจฺจนา สมยฺนิตฺตเทโส ธมฺมุทเทโส อปฺปนาติ
อชฺชุตเทสวเร จตฺตหิ ปรีจฺเจเทหิ ปุจฺจนา สมยฺนิตฺตเทโส ธมฺมุทเทโส
อปฺปนาติ นิตฺตเทสวเร จตฺตหิ ปรีจฺเจเทหิติ อญฺ्ञปรีจฺเจท-
ปฏิมณฺฑลิตฺโต ธมฺมววจฺจานวาโร นิฏฺฐิตฺโตว โหติ ฯ

เล่มที่ 46 โกฎฐาสวารวณนนา หน้า 316

อิทานิ ตสฺมี โข ปน สมเย จตฺตารโ ขนฺธา โหนฺตฺติ
สงฺคหฺวารโ อารทฺโธ ๑ โส จ อุทฺเทสนิทฺเทสปฏินิทฺเทสํ
วเสน ติวโร โหติ ๑ ตตฺถ ตสฺมี โข ปน สมเย จตฺตารโ
ขนฺธาติ เอวมาทิโก อุทฺเทโส ๑ กตเม ตสฺมี สมเย จตฺตารโ
ขนฺธาติ อาทิโก นิทฺเทโส ๑ กตโม ตสฺมี สมเย เวทนาถฺขนฺโธติ
อาทิโก ปฏินิทฺเทโสติ เวทิตพฺโพ ๑

ตตฺถ อุทฺเทสวเร จตฺตารโ ขนฺธาติ อาทิโย เต วิสฺติ
โกฎฐาสา โหนฺติ ๑ เตสํ เอวมตฺถิ เวทิตพฺโพ ยสฺมี สมเย
กามาวจรํ ปจฺมํ มหากุสลจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ๑ ये ตสฺมี สมเย
จิตฺตงฺควเสน อุปฺปนฺนา จเปตฺวา ยेषนเก ปาลี อารุพฺหา
อติเรกปณฺณาสมฺมา เต สพฺเพปิ สงฺกยฺหมานา ราสฺตฺถเณ
จตฺตารโ ขนฺธา โหนฺติ ๑ เหฏฐา วุคฺเตน आयตฺนคฺเตน เทว
อายตฺนานิ โหนฺติ ๑ สภาวคฺเตน สุณฺณคฺเตน นิสฺสคฺตคฺเตน
เทว ชาติโย โหนฺติ ๑ ปจฺจยสงฺขาเตน อารมฺคฺเตน ตโยเวตฺถ
สมฺมาอาหารา โหนฺติ ๑ อวเสสา โน อาหารา ๑

ก็ ปเนเต อณฺณมณฺณิ (๑) วา ตํสมฺภูจฺานรูปสฺส วา ปจฺจยา
น โหนฺตฺติ ๑ โน น โหนฺติ ๑ อิเม ปน ตถา จ โหนฺติ
อณฺณตา จาติ สมานปี ปจฺจยคฺเต อติเรกปจฺจยา โหนฺติ
ตสฺมา อาหาราติ วุคฺตา ๑ กถิ เอเตสฺส หิ ผสฺสาหาโร
๑. สี่. อณฺณมณฺณสฺสวา ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 317

เยสํ ฐมฺมานํ อวเสสา จิตฺตเจตฺติกา ปจฺจยา โหนฺติ เตสํ จ
ปจฺจโย โหติ ติสฺโส จ เวทนา อหฺรติ ฯ มโนสญฺเจตนาหาโร
เตสญฺจ ปจฺจโย โหติ ตโย จ ภเว อหฺรติ ฯ วิญฺญาณาหาโร
เตสญฺจ ปจฺจโย โหติ ปฏฺฐินฺธิ นามรูปญฺจ อหฺรติ ฯ นนฺ
จ โส วิปาโกว อิทํ ปน กุสลวิญฺญาณนฺติ ฯ กิณฺจาปี กุสล-
วิญฺญาณํ ตํ สฺริกฺขตาย ปน วิญฺญาณาหาโรเตว วุตฺตํ ฯ
อุปฺตถมกฺกเถน วา อิเม ตโย อหฺรติ วุตฺตา ฯ อิเมหิ
สมฺปยุตฺตกฐมฺมานํ กพฺพิงฺการาหาโร วิย รูปกายสฺส อุปฺตถมก-
กปจฺจยา โหนฺติ ฯ เตเนว วุตฺตํ อรูปิโน อหฺรติ สมฺปยุตฺตกานํ
ฐมฺมานํ ตํสมฺภูจฺจานนญฺจ รูปานํ อหฺรติ ปจฺจเยน ปจฺจโยติ (๑) ฯ

อปโร นโย ฯ อชฺฌตฺติกสนฺตติยา วิเสสปจฺจยตฺตา กพฺพิ-
การาหาโร วิย อิเม จ ตโย ฐมฺมา อหฺรติ วุตฺตา ฯ
วิเสสปจฺจโย หิ กพฺพิงฺการาหารกฺกขานํ สดฺตานํ รูปกายสฺส
กพฺพิกาโร อหฺรติ นามกาเย เวทนาย สฺสโส วิญฺญาณสฺส
มโนสญฺเจตนา นามรูปสฺส วิญฺญาณํ ฯ ยถา

เสยฺยถาปี ภิกฺขเว อโย กาโย อหฺรติ กุจฺจติโก อหฺรติ
ปฏฺฐิจฺจ ติณฺจติ อนาหาโร โน ติณฺจติ (๒) ฯ ตถา สฺส-
ปจฺจยา เวทนา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ วิญฺญาณปจฺจยา
นามรูปนฺติ (๓) ฯ

อธิปตฺยเถน ปน อญฺเจว ฐมฺมา อินฺทฺริยานิ โหนฺติ น

๑. อภิ. ป. ๔๐/๑๖/๕ ฯ ๒. สํ. มหา. ๑๕/๓๗๕/๕๔ ฯ

๓. สํ. นี. ๑๖/๒/๑ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 318

อวเสสา ฯ เตน วุตตํ อฏฐินทุริยานิ โหนตฺติ ฯ อุปนิชฌาย-
นตุเถน ปญฺเจว ฐมา ฆานงฺคานิ โหนติ ฯ เตน วุตตํ
ปญฺจกิกิ ฆานํ โหตฺติ ฯ

นियฺยานตุเถน จ เหตุวตุเถน จ ปญฺเจว ฐมา มคฺคกฺคานิ
โหนติ ฯ เตน วุตตํ ปญฺจกิกิโก มคฺโค โหตฺติ ฯ กิยฺจาปี
หิ อฏฐกิกิโก อริยมคฺโค โลกิยจิตฺเต ปน เอกกฺขณฺเน ติสฺโส
วิริติโย น ลพฺภนฺติ ฯ ตสฺมา ปญฺจกิกิโกติ วุตฺโต ฯ นนฺ จ
ยถาคตมคฺโคติ โข มคฺโค ภิกฺขุ อริยสฺเสตํ อฏฐกิกิสฺส
มคฺคสฺส อธิวณฺนติ (๑) อิมสฺมี สุตฺเต ยถว โลกุตฺตรมคฺโค
อฏฐกิกิโก ปุพฺพภาควิปฺสฺสนามคฺโคปิ ตถว อฏฐกิกิโกติ ยถา-
กตวจเนน อิมสฺสตฺถสฺส ทิปิตตฺตา โลกิยมคฺเคนาปี อฏฐกิกิเกน
ภวิตพฺพนฺติ น ภวิตพฺพิ ฯ อัยฺ หิ สุตฺตฺนตฺติกเทสฺนา นาม
ปริยายเทสฺนา ฯ เตนวหา ปุพฺเพว โข ปนสฺส กายกมฺมํ
วจิกมฺมํ อาชีโว สฺปริสฺสุทฺโธ โหตฺติ ฯ อัยฺ ปน นิปุปริยาย-
เทสฺนา ฯ โลกิยจิตฺตสฺมี หิ ติสฺโส วิริติโย เอกกฺขณฺเน น
ลพฺภนฺติ ฯ ตสฺมา ปญฺจกิกิโกว วุตฺโตติ ฯ

อกมฺปิยญฺเณน ปน สตฺเตว ฐมา พลานิ โหนติ ฯ
มุลตุเถน ตโยว ฐมา เหตุ ฯ สฺสนกฺตุเถน เอโกว ฐโม
ผลฺโส ฯ เวทิตตุเถน เอโกว ฐโม เวทนา ฯ สลฺยชานนตุเถน
เอโกว ฐโม สลฺยญา ฯ สลฺยเจตฺนตุเถน (๓) เอโกว ฐโม
๑. ส. สห. ๑๘/๓๔๒/๒๔๒ ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๘๓๐/๕๒๕ ฯ
๓. ม. เจตฺยญฺเณน ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณฺณา หน้ 319

เจตนาฯ จิตฺตฺวิจิตฺตฺตฺเถน เอโกว ฌมฺโม จิตฺตํฯ ราสฺตฺเถน เจว
เวทฺยิตฺตฺเถน จ เอโกว ฌมฺโม เวทฺนากุณฺนุโหฯ ราสฺตฺเถน
สลฺยฆานนฺตฺเถน จ เอโกว ฌมฺโม สลฺยฆากุณฺนุโหฯ ราสฺตฺเถน
อภิสงฺขรณฺตฺเถน จ เอโกว ฌมฺโม สงฺขารกุณฺนุโหฯ ราสฺตฺเถน
จ จิตฺตฺวิจิตฺตฺตฺเถน จ เอโกว ฌมฺโม วิญฺญาณกุณฺนุโหฯ
วิฆานนฺตฺเถน เจว เหฏฺฐา วุตฺตฺอายตฺนตฺเถน จ เอกเมว
มฺนายตฺนํฯ วิฆานนฺตฺเถน จ อธิปฺตฺยตฺเถน จ เอกเมว
มฺนินฺทุริยํฯ วิฆานนฺตฺเถน จ สภาวสฺสยตฺนินฺตฺตฺตฺเถน จ
เอโกว ฌมฺโม มฺโนวิญฺญาณฐาตฺ นาม โหตีฯ น อวเสสาฯ
ฌมฺมา(๑)ฯ จเปตฺวา ปน จิตฺตํ ยถาวุตฺตฺเถน (๒) อวเสสา
สพฺเพปี ฌมฺมา เอกํ ฌมฺมายตฺนเมว เอกา จ ฌมฺมฐาตฺเยว
โหตีตีฯ

เย วา ปน ตสฺมี สมฺยติ อิมินา ปน อปฺปนาวาเรน
อิฐาปี เหฏฺฐา วุตฺตา ยेषวปฺนกา สงฺกหิตาวฯ ยถา
จ อิฐ เอวํ สพฺพตฺถฯ อิโต ปรี หี เอตฺตฺกํปี น
วิจาริสฺสามิฯ นินฺทุเทสฺปฺนินฺทุเทสฺวาเรสุ เหฏฺฐา วุตฺตฺนเยเนว
อตฺถโต เวทิตฺตฺโพฯ

สงฺคหฺวาโร นินฺดูจฺโตฯ

โกฏฺฐาสฺวาโรตีปี เอตฺตฺเสว นามํฯ

๑. ม. ฌมฺมาตี นตฺถิฯ ๒. ม. ยถาวุตฺตฺเถน อตฺเถนฯ

อิทานิ ตสฺมี โข ปน สมเย ชมฺมา โหนฺตึติ สุลยตวาโร
อารทฺโธฯ โส อุตฺเทศนิตฺเทศวเสน ทฺวิธา ววตฺถโตฯ ตตฺถ
อุตฺเทศวเร ชมฺมา โหนฺตึติ อิมินา สทฺธิ จตุวิสติ โภจฺจาสา
โหนฺตึฯ สพฺพโภจฺจาสเสสุ จ จตฺตวาโร เทว ตโยติ คณน-
ปริจฺเณโท น วุตฺโตฯ กสฺมาฯ สงฺคหฺวเร ปริจฺฉินฺนตฺตวาฯ
ตตฺถ ปริจฺฉินฺนา ชมฺมาเยว หิ อิธาปี วุตฺตวาฯ น เหตุถ
สตุโต วา ภาโว วา อตฺตวา วา อุปฺลพฺภติฯ ชมฺมา ว
เอเต ชมฺมมตฺตวา อสारा อปริณายิกาคิ อิมิสฺสา สุลยตตาย
ทีปนตฺถิ วุตฺตวาฯ ตสฺมา เอวเมตฺถ อตฺถิโต เวทิตฺพฺโพฯ ยสฺมี
สมเย กามาวจฺริ ปจฺฉมฺ มหาคุสลจิตฺตํ อุปฺปชฺชติฯ ตสฺมี สมเย
จิตฺตงฺคฺวเสน อุปฺปนฺนา อติเรกปณฺณาสมฺมา สภาวตฺถเณ
ชมฺมาเอว โหนฺตึฯ น อญฺโฆ โภจฺจิ สตุโต วา ภาโว
วา ชีโว(๑) วา โปโส วา ปุคฺคโล วา โหตีติฯ ตถา
ราสตุถเณ ขนฺธาว จ โหนฺตึติฯ เอวํ ปุริมนเยเนว สพฺพปฺเทศุ
อตุถโยชฺณา เวทิตฺพฺพาฯ ยสฺมา ปนชฺฌานโต อญฺญํ ฌานงฺกํ
มคฺคโต วา อญฺญํ มคฺคงฺกํ นตฺถิฯ ตสฺมา อิธ ฌานํ
โหตี มคฺคโค โหตี อิจฺเจว วุตฺตํฯ อุปฺนิชฺฌายนตฺถเณ หิ
ฌานเมว เหตุวตฺถเณ มคฺคโคว โหตีฯ น อญฺโฆ โภจฺจิ สตุโต
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณฺณา หน้า 321

วา ภาโว วาติ เอวํ สพฺพปฺเทศฺ อตฺถโยชนา กาทพฺพา ฯ

นิตฺตฺเตสวโร อุตฺตฺตฺนคฺโถเอวาทิ ฯ

สฺสณฺตวโร นิกฺขิตฺโต ฯ

นิกฺขิตฺตา จ ตีหิ มหาวารเหหิ มณฺเฑตฺวา

นิตฺตฺตฺกฺกฺสส ปจฺมจิตฺตฺสส อตฺถวณฺณา ฯ

ทฺตฺยจิตฺตวณฺณา

อิทานิ ทฺตฺยจิตฺตาทินิ ทสฺเสตฺตํ ปฺน กตฺเม ฆมฺมาติอาทิ
อารทฺธํ ฯ เตสฺส สพฺพเพสฺสปี ปจฺมจิตฺเต วุตฺตฺนเยเนว ตโย ตโย
มหาวารว เวทิตพฺพา ฯ น เกวถํ จ วารวเอว ปจฺมจิตฺเต
วุตฺตฺสทิสานํ สพฺพปทานํ อตฺถโถปี วุตฺตฺนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ
อิโต ปรี หิ (๑) อปฺพุพฺพทวณฺณนฺเยว กริสฺสาม ฯ อิมสฺมี ตาว
ทฺตฺยจิตฺตฺนิตฺตฺเตส ฯ สสฺงฺขารนาติ อิทเมว อปฺพุพฺพํ ฯ ตสฺสคฺโถ
สทฺ สสฺงฺขารนาติ สสฺงฺขารโร ฯ เตนฺ สสฺงฺขารนฺ สปฺปโยเคน (๒)
สอฺปาเยน สปฺปจฺจยคณฺนาติ อตฺถโถ ฯ येन หิ อารมฺมณาทินา
ปจฺจยคณฺนํ ปจฺมจิตฺตํ อฺปฺปชฺชติ ฯ เตนฺว สปฺปโยเคน
สอฺปาเยน อิทํ อฺปฺปชฺชติ ฯ

ตสฺเสวํ อฺปฺปตฺติ เวทิตพฺพา ฯ อิเชกฺจโจ ภิกฺขุ วิหารปจฺจนฺเต
วสฺมาโน เจตฺยงฺคณฺสสมฺมชฺชนเวลาย วา เถรฺปญฺจานเวลาย วา
๑. ม. ปรมฺปิ ฯ ๒. ม. สปฺปโยเคน ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 322

สมฺปตฺตตาย ธรรมสฺสวณทิวเส วา สมฺปตฺเต มยฺหิ คนฺตวา
ปจฺจจากจฺจโต อติทฺฐิ ภาวิสฺสติ น คมิสฺสามิติ จินฺเตตฺตวา ปุณ
จินฺเตติ (๑) ภิกฺขุสฺส นาม เจตियฺกณฺณิ วา เถรฺปฏฺฐานํ
วา ธรรมสฺสวณํ วา อคนฺตุ อสารุปฺปี คมิสฺสามิติ คจฺจติ ฯ
ตสฺสเสวํ อตฺตโน ปโยเคน วา ปเรน วา วตฺตาทินํ อกรณ
อาทินํว กรณ จ อานิสฺสํ ทสฺเสตฺตวา โอวทियมานสฺส นิคฺคห-
วเสเนว วา เอหิ อิทํ กโรหิติ การियมานสฺส อุปฺปนฺนํ กุสล-
จิตฺตํ สสฺงฺขารเณ ปจฺจยคณฺเณ อุปฺปนฺนํ นาม โหติติ ฯ
ทฺติยจิตฺตํ นิฏฺฐิตา ฯ

ตฺติยจิตฺตวณณา

ตฺติเย ฯ ฅาณวิปฺปยุตฺตฺตฺติ (๒) ฅาณเณ วิปฺปยุตฺตฺตฺติ ฯ ฅาณ-
วิปฺปยุตฺตํ ฯ อิทมฺปิ หิ อารมฺมณเณ หฏฺฐปหฏฺฐํ โหติ
ปฺริจฺฉินฺทกณฺณํ ปเนตฺถ น โหติ ฯ ตสฺมา อิทํ ทหร-
กุมารกานํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา อยฺ เถโร มยฺहनฺติ วณฺทนกาล
เตเนว นเยน เจตियวณฺทนธรรมสฺสวณกาลาทิสฺ จ อุปฺปชฺชตีติ
เวทิตพฺพํ ฯ ปาลียํ ปเนตฺถ สตฺตสฺสฺจฺจเนสฺส ปญฺญา ปฺริหายติ ฯ
เสสํ ปากตฺติกเมวาทิ ฯ

ตฺติยจิตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. จินฺเตติ ฯ ๒. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

จิตตจิตตวณณา

จิตตจิตตเตปี เอเสว นโย ๙ อิํ ปน สสงฺขาเรนาติ
วจนโต ยทา มาตาปีโตโร ทรรกฺมารเก สีเส กเหตุวา
เจติยาทีนิ วนฺทาเปนฺติ เต จ อนตฺติกา สมานาปี ญฺจปญฺจจา
วนฺทนฺติ เอวรฺูเป กाले ลพฺภตฺตีติ เวทิตพฺพิ ๙

จิตตจิตตวณณา นิฏฺฐิตา ๙

ปญฺจมจิตตวณณา

ปญฺจเม ๙ อุเปกฺขาสหคตฺตฺติ อุเปกฺขาเวทนาย สมฺปยุตฺติ
อิํ หิ อารมฺมเณ มชฺฌตฺติ โหติ ๙ ปริจฺฉินฺทกถาณเมตฺถ
โหติเยว ๙ ปาลียฺ ปเนตฺถณฺนจตฺตฺเก อุเปกฺขา โหติ
อินฺทฺริยญฺจเก อุเปกฺชินฺทฺริยฺ โหตีติ วตฺวา สพฺเพสฺมปี เวทนา-
ปทานํ นิทฺเทเส สาดาสาสฺสขทฺกฺขปฏิกฺเขปวเสน เทสนํ กตฺวา
อทฺกฺขมสฺสเวทนา กถิตา ๙ ตสฺสา มชฺฌตฺตลกฺขเณ อินฺทตฺถิ
กรณวเสน อุเปกฺชินฺทฺริยภาโว เวทิตพฺโพ ๙ ปทปฏฺฐิปาญฺญา จ
เอกสฺมี จาเน ปีติ ปริหีนาว ๙ ตสฺมา จิตตฺงฺควเสน ปาลี
อารุพฺพา ปญฺจปณฺณาส รมฺมา โหนฺติ ๙ เตสํ วเสน
สพฺพโกญฺจาเสสฺส สพฺพวาเรสฺส จ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ๙

ปญฺจมจิตตวณณา นิฏฺฐิตา ๙

เล่มที่ 46 ฦจจิตตาทิวณณา หนา 324

ฦจสคตมอฏฐมานิ ทุคิตตติยจคตเถสุ วุคตุนเยเนว
เวทิตพพานิ ๑ เกวลั อิเมสุ เวทนาปรัวคตุนญเจว ปิติปรัหานญจ
โหติ ๑ เสลั สทฐี อูปรคตุนิเยน ตาทิสเมว ๑ กรุณา-
มูทิตาปริกมมกาเลปี หิ อิเมลั อูปรคตติ มหาอฏฐกถายั
อนุลลวตาเอว ๑ อิมานิ อฏฐ กามาจรกุสลจิตตานิ นาม ๑
ฦจจิตตาทิวณณา นิฏฐจิตา ๑

ปุลลณกิริยาวคตาทิกถา

ตานิ สพพานิปิ ทสหิ ปุลลณกิริยาวคตุนิ ทีเปตพพานิ ๑
กถั ทานมยั ปุลลณกิริยาวคตุนิ สีมยั ภาวนามยั อปจิติสหคตั
เวยยาวจจสหคตั ปคตทานุปรทานัน อพุภานูโมทนัน เทสนามยั
สวณมยั ทิฏฐชุกมมปุลลณกิริยาวคตุนิ อิมานิ ทส ปุลลณกิริยา-
วคตุนิ นาม ๑ คคตท ทานเมว ทานมยั ๑ ปุลลณกิริยา จ
สา เตลั เตลั อานิลัสสานัน วคตุนิ จาติ ปุลลณกิริยาวคตุนิ
นาม ๑ เสเสสุปี เอเสว นโย ๑

คคตท จีวราทิส จคตุนิ ปจเจเสสุ รูปาทิส วา จคตุนิ
อารมมณเสสุ อนุนาาทิส วา ทสสุ ทานวคตุนิ ตั ตั เทนุคตุนิ
เตลั เตลั อูปรคตุนิโต ปฏฐาย ปุพพภาเค ปรัจจากกาเล
ปจจนา โสมนสคตุนิเตน อนุสสรณ จาติ ตีสู กาลเสสุ ปวคตุนิ
เจตนา ทานมยั ปุลลณกิริยาวคตุนิ นาม ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 325

ปลยจสีลั วา อฏฐสีลั วา ทสสีลั วา(๑) สมายินนตสส
ปพพชิสสามิติ วิหาริ คจจนนตสส ปพพชนนตสส มโนรถิ มตถกั
ปาเปตวา ปพพชิตโต วตมहि สาธุ สฏฐจติ อวชเชนตสส
ปาฎิโมกขั สัวรรณตสส จีวราทโย ปจจเย ปจจเวกขนตสส
อาปาถคเตสุ รูปาทีสุ จกขุทวาราทินิ สัวรรณตสส อาชีวั
โสเชนตสส จ ปวตตะตา เจตนา สีลมยั ปุณณกิริยาวตถุ นาม ฯ

ปฏิสมภิตายั (๒) วุตเตน วิปัสสนามคฺเคน จกขุ อนิจฺจโต
ทกฺขโต อนตฺตโต ภาเวนตสส โสถิ ฯเปฯ มนั รูปे ฯเปฯ
ชมฺเม จกขุวิญญานั ฯเปฯ มโนวิญญานั จกขุสมมฺสสั ฯเปฯ
มโนสมมฺสสั จกขุสมมฺสสชั เวทนั ฯเปฯ มโนสมมฺสสชั เวทนั
รูปสณณั ฯเปฯ ชรามรณั ฯเปฯ อนิจฺจโต ทกฺขโต อนตฺตโต
ภาเวนตสส ปวตตะตา เจตนา อฏฐสีสาย วา อารมฺมณฺเส
อปปนั อปปตตะตา สพฺพาปิ เจตนา ภาวนามยั ปุณณกิริยา-
วตถุ นาม ฯ

มหลลกั ปน ทิสฺวา ปจฺจกฺคฺมนปตฺตจิวรปฏิกฺคหณ-
อภิวาทนมคฺคสมฺปทานาทิวเสน อปจิตฺตสทคตฺ เวทิตพฺพิ ฯ

วฺจฺจตฺตรานั วตฺตปฏิวตฺตกรณวเสน (๓) คามั ปิณฺฑาย ปวิฏฺจั
ภิกฺขุ ทิสฺวา ปตฺตั คเหตุวา คามे ภิกฺขุ สมายเปตวา
อุปสัทรณวเสน คจฺจ ภิกฺขุณั ปตฺตั ออาหารติ สุตฺวา เวเคน
๑. ม. วาสททตฺยั นตฺถิ ฯ ๒. ขุ. ปฏิ. ๓๑/๗๓๕/๖๒๕ ฯ
๓ ม. วตฺตปฏิปตฺติกฺคกรณวเสน ฯ

คณฺฐวา ปตฺตาหรรณาทิวเสณ จ กายเวยฺยาวฎฺฐิกกาเล เวยฺยาวจฺจ-
สหคตฺ เวทิตพฺพํ ฯ

ทานํ ทตฺวา คณฺฐาทิหิ ปุञฺจ กตฺวา อสุกสฺส นาม
ปตฺติ โหตุติ วา สพฺพสฺตฺตานํ โหตุติ วา ปตฺตี ททโต
ปตฺตานุปฺปทานํ เวทิตพฺพํ ฯ กิ ปเนตฺ (๑) ปตฺตี ททโต ปุณฺณกฺขโย
โหตีติ ฯ น โหติ ฯ ยถา ปน เอกํ ปทีปํ ชาเลตฺวา ตโต
ทีปสฺสสฺสํ ชาเลนตฺสฺส ปจฺมทีโป จิโณติ น วตฺตพฺโพ ฯ
ปุริมาโลเกน ปน สทฺธิ ปจฺฉิมาโลโก เอกโต หุตฺวา อติมหา
โหติ ฯ เอวเมว ปตฺตี ททโต ปรีหานิ นาม นตฺถิ วุฑฺฒิเยว
ปน โหตีติ เวทิตพฺโพ ฯ

ปเรหิ ทินฺนนาย ปตฺติยา วา อณฺญา วา ปุณฺณกิริยาย
สาธฺมฺ สฺมฺมจฺจติ อนุโมทนวเสณ อพฺภานฺนุโมทนํ เวทิตพฺพํ ฯ

เอโก เอวํ มํ ธรรมกถิโกติ ชานิสฺสฺสนฺตีติ อิจฺฉาย จตฺวา
ลาภกรฺโก หุตฺวา เทเสติ ตํ น มหปฺผลํ โหติ ฯ เอโก
อตฺตโน ปคฺฉํ ธรรมํ อปฺจจาสิสฺมาโน วิมุตฺตตายตฺนสึเสณ ปเรตฺ
เทเสติ อิทํ เทสนามยํ ปุณฺณกิริยวตฺถุ นาม ฯ

เอโก สฺสนฺโต อิติ มํ สทฺธิโรติ ชานิสฺสฺสนฺตีติ สฺสนาติ
ตํ น มหปฺผลํ ฯ เอโก เอวํ เม มหปฺผลํ ภวิสฺสตีติ
हितฺพรเณน มุฑฺจิตฺเตน ธรรมํ สฺสนาติ อิทํ สวณมยํ

๑. ม. ปเนว ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 327

ปุลลทกิริยาวตถุ นาม ฯ

ทิกฺขี อุกฺก กโรนตสฺส ทิกฺขชุกมมปุลลทกิริยาวตถุ นาม ฯ
ทิมภานกา ปนาหุ ทิกฺขชุกมม (๑) สพฺเพสํ นิยมลกฺขณํ ยงฺกิลฺลิจิ
ปุลลํ กโรนตสฺส หิ ทิกฺขชียา อุกฺกภาเวเนว มหปฺผลํ โหตีติ ฯ

เอเตสุ ปน ปุลลทกิริยาวตถุสุ ทานมยํ ตาว ทานํ
ทสฺสามิติ จินฺเตนตสฺส อุปฺปชฺชติ ทานํ ททโต อุปฺปชฺชติ
ทินฺนมนฺเมติ ปจฺจเวกฺขนตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯ เอวํ ปุพฺพเจตนํ
มฺลฺลจฺนเจตนํ อปรเจตนนฺติ ติสฺโส เจตนา เอกโต กตฺวา ทานมยํ
ปุลลทกิริยาวตถุ นาม โหติ ฯ สีสฺมยํปี สีสํ ปุเรสฺสามิติ
จินฺเตนตสฺส อุปฺปชฺชติ สีสํ ปุรณกาเล อุปฺปชฺชติ ปุริตมฺเมติ
ปจฺจเวกฺขนตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯ ตา สพฺพปาปี เอกโต กตฺวา
สีสฺมยํ ปุลลทกิริยาวตถุ นาม โหติ ฯ เปฯ ทิกฺขชุกมมมฺปี ทิกฺขี
อุกฺกํ กริสฺสามิติ จินฺเตนตสฺส อุปฺปชฺชติ ทิกฺขี อุกฺกํ
กโรนตสฺส อุปฺปชฺชติ ทิกฺขี เม อุกฺกา กตฺวาติ ปจฺจเวกฺขนตสฺส
อุปฺปชฺชติ ฯ ตา สพฺพปาปี เอกโต กตฺวา ทิกฺขชุกมมํ ปุลล-
ทกิริยาวตถุ นาม โหติ ฯ

สฺสฺเตเต ปน ตีณิเยว ปุลลทกิริยาวตถุณิ อากตานิ ฯ เตสุ
อิตเรสํปี สงฺกโห เวทิตฺตพฺโพ ฯ อปจิติเวยฺยาวจฺจานิ หิ สีสฺมเย
สงฺกหํ กจฺจนฺติ ฯ ปตฺตานุปฺปทานอพฺภานูโมทนานิ ทานมเย ฯ

๑. ม. ทิกฺขชุกมมํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 328

เทศนาสวนทิจุชุกุมมานิ ภาวนามเย ฯ เย ปน ทิจุชุกุมมัม
สพฺเพสํ นิยมลกฺขณฺนติ วทนฺติ เตสนฺตํ ตีสฺสุปี สงฺกหํ กจฺจติ ฯ
เอวเมตานิ สงฺเขปโต ตีณิ หุตฺวา วิตุถารโต ทส โหนฺติ ฯ

เตสุ ทานํ ทสฺสามิตฺติ จินฺเตนฺโต อฏฺฐนฺนํ กามาวจร-
กฺุสลจิตฺตทานํ อลฺยตเรเนว จินฺเตติ ฯ ททมาโนปี เตสฺสเยว
อลฺยตเรเนว เทติ ฯ ทานํ เม ทินฺนนฺติ ปจฺจเวกฺขนฺโตปี เตสฺสเยว
อลฺยตเรเนว ปจฺจเวกฺขติ ฯ สีสํ ปุเรตฺสามิตฺติ จินฺเตนฺโตปี เตสฺสเยว
อลฺยตเรเนว จินฺเตติ ฯ สีสํ ปุเรนฺโตปี เตสฺสเยว อลฺยตเรเนว
ปุเรติ ฯ สีสมฺเม ปุริตฺนฺติ ปจฺจเวกฺขนฺโตปี เตสฺสเยว อลฺยตเรเนว
ปจฺจเวกฺขติ ฯ ภาวนํ ภาเวตฺสามิตฺติ จินฺเตนฺโตปี เตสฺสเยว
อลฺยตเรเนว จินฺเตติ ฯ ภาวนํ (๑) ภาเวนฺโตปี เตสฺสเยว อลฺยตเรเนว
ภาเวติ ฯ ภาวนา เม ภาวิตาติ ปจฺจเวกฺขนฺโตปี เตสฺสเยว
อลฺยตเรเนว ปจฺจเวกฺขติ ฯ

เชฏฺฐสฺส อปจฺิติกมฺมํ กริสฺสามิตฺติ จินฺเตนฺโตปี เตสฺสเยว
อลฺยตเรเนว จินฺเตติ ฯ กโรนฺโตปี เตสฺสเยว อลฺยตเรเนว กโรติ ฯ
กตํ เมติ ปจฺจเวกฺขนฺโตปี เตสฺสเยว อลฺยตเรเนว ปจฺจเวกฺขติ ฯ
กายเวยฺยาวุฏฺติกมฺมํ กริสฺสามิตฺติ จินฺเตนฺโตปี กโรนฺโตปี กตํ
เมติ ปจฺจเวกฺขนฺโตปี เตสฺสเยว อลฺยตเรเนว ปจฺจเวกฺขติ ฯ ปตฺตี
ทสฺสามิตฺติ จินฺเตนฺโตปี ททนฺโตปี ทินฺนา (๒) เมติ ปจฺจเวกฺขนฺโตปี
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ทินฺนํ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 329

ปตฺตี วา เสสกุสฺสํ วา อนุโมทิสฺสามิตฺติ จินฺตฺนุโตปิ เตสํเยว
อณฺฺตเรน จินฺตฺติ ฯ อนุโมทฺนุโตปิ เตสํเยว อณฺฺตเรน
อนุโมทฺติ อนุโมทิตฺตมฺเมตฺติ ปจฺจเวกฺขนุโตปิ เตสํเยว อณฺฺตเรน
ปจฺจเวกฺขติ ฯ ฃมฺมํ เทเสสฺสามิตฺติ จินฺตฺนุโตปิ เตสํเยว อณฺฺตเรน
จินฺตฺติ ฯ เทเสนุโตปิ เตสํเยว อณฺฺตเรน เทเสตฺติ ฯ เทสิโต
เมตฺติ ปจฺจเวกฺขนุโตปิ เตสํเยว อณฺฺตเรน ปจฺจเวกฺขติ ฯ ฃมฺมํ
โสสฺสามิตฺติ จินฺตฺนุโตปิ เตสํเยว อณฺฺตเรน จินฺตฺติ ฯ สฺสนุโตปิ
เตสํเยว อณฺฺตเรน สฺสนาติ ฯ สฺตมฺเมตฺติ (๑) ปจฺจเวกฺขนุโตปิ เตสํเยว
อณฺฺตเรน ปจฺจเวกฺขติ ฯ ทิฏฺฐิ อฺชุกํ กริสฺสามิตฺติ จินฺตฺนุโตปิ
เตสํเยว อณฺฺตเรน จินฺตฺติ ฯ อฺชุกํ กโรนุโต ปน จตฺนุณฺ
ณานสมฺปยุตฺตํ อณฺฺตเรน กโรติ ฯ ทิฏฺฐิ เม อฺชุกา กตฺตาติ
ปจฺจเวกฺขนุโต อณฺฺจณฺ อณฺฺตเรน ปจฺจเวกฺขติ ฯ

อิมฺสฺมี ฃาน จตฺตารี อนนฺตานิ นาม คหิตานิ
จตฺตารี หิ อนนฺตานิ อากาโส อนนุโต จกฺกวาพานิ
อนนฺตานิ สตฺตนิกาโย อนนุโต พุทฺธณานํ อนนฺตํ ฯ
อากาสสฺส หิ ปุรตฺถิมทิสาย วา ปจฺจิมุตฺตรทกฺขินาสฺส วา
เอตฺตกานิ วา โยชนสฺตานิ เอตฺตกานิ วา โยชนสฺสสฺสานิตฺติ
ปฺริจฺเจโท นตฺติ ฯ สฺนิเนรุมตฺตํปิ อโยกฺกํ ปจฺวี ทฺวิธา กตฺวา
เหฏฺฐา จิตฺตํ ภสฺเสถว โน ปตฺติฏฺฐิ ลภฺถ ฯ เอวํ อากาสํ
๑. ม. สฺสโตเมตฺติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 330

อนนุตฺตํ นาม ฯ

จกฺกวาพานํปี สเทหิ वा सहसฺसेहि वा สत्तसहसฺसेहि (๑)
วา ปริจฺเจโท นตฺถิ ฯ สเจปี हि อกฺกนิฏฺฐกฺวเน นิพฺพตฺตา
ทพฺพทามชฺนุคฺคหสฺส (๒) สลฺลหุเกน สเรณ (๓) ติริยิ ตาลจฺฉายิ
อติกฺกมมตฺเตน กालेณ จกฺกวาพสฺตสหสฺสอติกฺกมมสมตฺเตน
ชเวณ สมนฺนาคตา จตฺตาโร มหาพฺรหฺมาโน จกฺกวาพปริยฺนตฺตํ
ปสฺสตีสุสามาติ เตน ชเวณ ชาเวยฺยิ ฯ จกฺกวาพปริยฺนตฺตํ อทิสฺวา
ปริยฺนิพฺพาเยยฺยิ ฯ เอวํ จกฺกวาพานิ อนนฺตานิ นาม ฯ

เอตฺตเกสุ ปน จกฺกวาเพสุ อุทกฺกจกฺกถกฺกจกฺกสत्तํ
ปมาณํ นตฺถิ ฯ เอวํ สत्ตนิกาโย อนนฺโต นาม ฯ ตโตปี
พฺุทฺธวณฺณิ อนนฺตเมว ฯ

เอวํ อปริมาณेषु จกฺกวาเพสุ อปริมาณํ สत्ตํ กามา-
วจรโสมนสฺสสหคฺคตฺตวณฺณสมฺปยุตฺตอสงฺขาริกกฺกสจฺจิตฺตานิ เอกสฺส
พฺุทฺธนิ อุปฺปชฺชนตฺติ ฯ พฺุทฺธนํปี พฺุทฺธนิ อุปฺปชฺชนตฺติ ฯ ตานิ
สพฺุทฺธานิปี กามาจรตฺเตน โสมนสฺสสหคฺคตฺเตน ฅวณ-
สมฺปยุตฺตตฺเตน อสงฺขาริกตฺเตน เอกตฺตํ กจฺฉนตฺติ ฯ เอกเมว
โสมนสฺสสหคฺคํ ติहेตฺถกํ อสงฺขาริกํ มหาจิตฺตํ โหติ ฯ ตถา
สสงฺขาริกํ มหาจิตฺตํ ฯเปฯ ตถา อุเปกฺกขาสหคฺคํ ฅวณ-
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ทพฺุทฺธมมชฺนุคฺคหสฺส ฯ
๓. สී. อสเนน ฯ ม. ลหุเกน สเรณ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณณา หน้า 331

วิปฺปยุตฺตํ ทฺเหตฺกํ สสงฺขาริกํ จิตฺตฺตฺนฺติ ฯ เอวํ สพฺพานิปี
อปริมาณฺเส จกฺกฺวาเพสฺส อปริมาณํ สดฺตํ อฺปฺปชฺชํมานานิ
กามาจรกฺสจิตฺตํ สมนฺมาสมฺพุทฺโธ มหาตฺถาย ตฺถยมาโน
วีย ตฺมฺเพ ปกฺขิปีตฺวา มินฺมาโน วีย สพฺพญฺญตฺตฺวาณน
ปริจฺจฺฉินฺทิตฺวา อภฺจเวตานิตี สริกฺขตฺถน อภฺจเว โภจฺจาส
กตฺวา ทสฺเสตี ฯ

ปฺน อิมสฺมี จาเน ฉพฺพิเชน ปฺญญายฺหฺนํ นาม
คหิตํ ฯ ปฺญญตฺตฺหิ อตฺถิ สยงฺการิ อตฺถิ ปฺรจฺการิ อตฺถิ
สาหตฺถิกิ อตฺถิ อาณตฺถิกิ อตฺถิ สมนฺปฺชานกตฺ อตฺถิ
อสมฺปฺชานกตฺตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ อตฺถโน ธรรมตฺถาย กตฺ สยงฺการิ นาม ฯ ปฺริ
กโรนฺตํ ทิสฺวา กตฺ ปฺรจฺการิ นาม ฯ สหตฺถน กตฺ สาหตฺถิกิ
นาม ฯ อาณาเปตฺวา การิตํ อาณตฺถิกิ นาม ฯ กมฺมญจ
ผลญจ สทฺทฺทิตฺวา กตฺ สมนฺปฺชานกตฺ นาม ฯ กมฺมมฺปี ผลมฺปี
อชานิตฺวา กตฺ อสมฺปฺชานกตฺ นาม ฯ เตสฺ สยงฺการิ กโรนฺโตปี
อิมสฺ อภฺจจฺจํ กุสฺลจิตฺตํ อญฺญตฺเรเนว กโรตี ฯ ปฺรจฺการิ
กโรนฺโตปี สหตฺถน กโรนฺโตปี อาณาเปตฺวา กโรนฺโตปี อิมสฺ
อภฺจจฺจํ กุสฺลจิตฺตํ อญฺญตฺเรเนว กโรตี ฯ สมนฺปฺชานกรณํ
ปฺน จตฺตฺหิ ฌานสมฺปฺยุตฺเตหิ โหตี อสมฺปฺชานกรณํ จตฺตฺหิ
ฌานวิปฺปยุตฺเตหิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 332

อปราปี อิมสฺมี จาเน จตฺสโส ทกฺขิณาวิสุทฺธิโย คหิตา
ปจฺจยानํ ฌมฺมิกตา เจตนามหตฺตํ วตฺตฺสุมฺปตฺติ คฺุณาติเรกตาติ ฯ
ตตฺถ ฌมฺเมน สเมน อุปฺปนฺนา ปจฺจยา ฌมฺมิกา นาม ฯ
สทฺทหิตฺวา โอกฺปฺเปตฺวา ททฺโต ปน เจตนามหตฺตํ นาม
โหติ จีณาสวภาโว วตฺตฺสุมฺปตฺติ นาม ฯ จีณาสวเสว
นิโรธา วุฏฺฐิตภาโว คฺุณาติเรกตา นาม ฯ อิมานิ จตฺตาริ
สโมชานตฺวา ทาทฺสุ สกฺโกนฺตสฺส กามาวจรกฺุสฺลํ อิมสฺมีเยว
อตฺตภาเว วิปากํ เทติ ฯ ปุณฺณกเสฏฺฐิกาลวลียสุมฺนมาลา-
การาทินํ วีย ฯ

สงฺเขปโต ปเนตฺติ สพฺพิปี กามาวจรกฺุสฺลํ จิตฺตํ จิตฺตฺนฺติ
กริตฺวา จิตฺตฺวิจิตฺตฺตฺเถน เอกเมว โหติ ฯ เวทฺนาวเสน
โสมนสฺสสหคฺตํ อุเปกฺขาสหคฺตฺนฺติ ทฺวิธิํ โหติ ฯ ฌาน-
วิกฺตฺติเทสนาวเสน จตฺตฺพิธิํ โหติ โสมนสฺสสหคฺตํ ฌาน-
สมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกมหาจิตฺตํ อุเปกฺขาสหคฺตํ ฌานสมฺปยุตฺตํ
อสงฺขาริกมหาจิตฺตฺถจ ฌานสมฺปยุตฺตฺตฺเถน อสงฺขาริกตฺเถน จ
เอกเมว โหติ ฯ ตถา ฌานสมฺปยุตฺตํสสงฺขาริกฌานวิปฺยุตฺต-
อสงฺขาริกฌานวิปฺยุตฺตสสงฺขาริกญฺจาติ เอวํ ฌานวิกฺตฺติ-
เทสนาวเสน จตฺตฺพิเช ปเนตฺสฺมี อสงฺขารสสงฺขารวิกฺชนโต (๑)
จตฺตาริ อสงฺขาริกานิ จตฺตาริ สสงฺขาริกานีติ อฏฺฐเจว
๑. ม. วิกฺตฺติโต ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 333

กุสลจิตตานี โหนติ ฯ ตานี ยถาวโต ญตวา ภควา สพุพญญ
คณวีโร มุนิสญุโ จ อจิกขติ เทเสติ ปญญเปติ ปญุจเปติ
วืวตติ วิภชติ อุตตานี กโรตติ ฯ

อภุจสาลีนียา ธรรมสงคหญจกถาย
กามาวจรกุสลนิตุเทโส สมตโต ฯ

รูปาวจรกุสลวณณา

จตุกุกนยปจมณานวณณา

อิทานิ รูปาวจรกุสลํ ทสฺเสตุํ กตเม ธรรมมา กุสลาติอาทิ
อารทฺธํ ฯ ตตถ รูปูปตฺตติยา มคฺคํ ภาวตฺตติ รูปํ วุจฺจติ
รูปภโว ฯ อุปตฺตติ นีพฺพตฺติ ชาติ สญฺชาติ ฯ มคฺคโลติ
อุปายํ ฯ วจนตฺถอ ปเนตฺถ ตํ อุปตฺตติ มคฺคติ กเวสติ
ชเนติ นีพฺพาทตฺตติ มคฺคโ ๑ อิํ วุตฺตํ โหติ เยน มคฺเคน
รูปภเว อุปตฺตติ โหติ นีพฺพตฺติ ชาติ สญฺชาติ ตํ มคฺคํ
ภาวตฺตติ ฯ กิ ปเนเตน นียมโต รูปภเว อุปตฺตติ โหตฺตติ ฯ น
โหติ ฯ สมาริ ภิกฺขเว ภาวถ สมาริโต ยถาญตํ ปชานาติ
สญฺชานาติ (๑) ปสฺสตฺตติ เอวํ วุตฺเตน น หิ นีพฺพทภากิเยน
รูปภวาติกุกโมปี โหติ ฯ รูปูปตฺตติยา ปน อิตฺถ อญฺโฆ มคฺคโ
นาม นตฺถิ ฯ เตน วุตฺตํ รูปูปตฺตติยา มคฺคํ ภาวตฺตติ ฯ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ชมมสงคณีวณณา หน้า 334

อตฺตโต จายฺ มคฺโค นาม เจตนาปี โหติ เจตนาย
สมฺปยุตฺตชฺมมาปี ตทฺทกฺกยฺปี นิริยญฺจาหิ สารีปฺตฺต ปชานามิ
นิริยคามิณฺจ มคฺคนฺติ (๑) หิ เอตฺถ เจตนา มคฺโค นาม ฯ

สทฺธา หิริยิ กุสลณฺจ ทานํ
ชฺมมา เอเต สปฺปริสานุยาตา
เอตํ หิ มคฺคํ ทิวियิ วทนฺติ
เอเตน หิ คจฺจติ เทวโลกนฺติ

เอตฺถ เจตนาสมฺปยุตฺตชฺมมา มคฺโค นาม ฯ อัยฺ ภิกฺขเว
มคฺโค อัยฺ ปฏฺิปปทาติ สงฺขารูปตฺตติสฺสุตฺตาทีสุ (๒) เจตนาปี เจตนา-
สมฺปยุตฺตชฺมมาปี มคฺโค นาม ฯ อิมสฺมี ปน จาเน ฉานนฺติ
วจนฺโต เจตนาสมฺปยุตฺตา อธิปฺเปตา ฯ ยสฺมา ปน ฉานเจตนา
ปฏฺิสนฺธิ อากทฺตติ ตสฺมา เจตนาปี เจตนาสมฺปยุตฺตชฺมมาปี
วฏฺฏนฺติเยว ฯ

ภาเวตีติ ชเนติ อุปฺปาเทติ วทฺตฺเตติ ฯ อัยฺ ตาว อิท
ภาวนา ยตฺโต ฯ อณฺณตฺถ ปน อุปฺสคฺควเสน สมฺภาวนา
ปริภาวนา วิภาวนาติ เอว อณฺณถาปี อตฺโต โหติ ฯ ตตฺถ
อิฐฺทายิ มม สวกา อธิสีเล สมฺภาวนฺติ สีลวา สมฺโน
โคตโม ปรมเณ สีลกฺขนฺเรน สมฺนฺนาคโตติ (๓) อัยฺ สมฺภาวนา
นาม ฯ โอกปฺปนาติ อตฺโต ฯ สีลปริภาวิทฺ สมาริ มหปฺผลโต

๑. ม. ม. ๑๒/๑๓๐/๑๔๘ ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๓๑๕/๒๑๓ ฯ

๓. ม. ม. ๑๓/๓๒๕/๓๒๒ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 335

โหติ มหานิสัโส สมาริปริภาวิตา ปญญา มหปผลา โหติ
มหานิสัสตา ปญญาปริภาวิตัง จิตตัง สมมเทว อาสเวหิ วิมุจจตีติ (๑)
อัย ปริภาวนา นาม ๗ วาสนาติ อตุโถ ๗ อิงฆ รุปั วิภาเวหิ
เวทณั สลลัน สขุขารเ วิถณณัน วิภาเวหีติ อัย วิภาวนา
นาม ๗ อนนุทธธาปนาติ อตุโถ ๗ ปุน จปรัง อุทายิ อกขาทา
มยา สวากานัน ปฎิปทา ยถา ปฎิปนุณา เม สวากา จตุตารโ
สตีปฎุจจาเน ภาเวตีติ (๒) อัย ปน อุปปาทนวทณนตเถน
ภาวนามยา นาม ๗ อิมสุมปี จาเน อยเมว อธิปเปตา ๗
เตน วุตตัง ภาเวตีติ ชเนติ อุปปาเทติ วทณเตตีติ ๗

กสุมมา ปเนตถ ยถา กามาวจรกุสลนิตุเทเส ธรรม-
ปุกุผลปุกุผลมา เทสนา กตา ตถา อกตวา ปุกุผลปุกุผลมา
กตาคี ๗ ปฎิปทาย โสเชตพุทโต (๓) ๗ อิทัง หิ จตุสุ ปฎิปทาสु
อญจตราย โสเชตพุทัง น กามาวจรั วิย วินา ปฎิปทาย
อุปปชชตี ๗ ปฎิปทา จ นามเสสา ปฎิปนุณเก สตี โหตีติ
เอตมตถัง ทสเสตัง ปุกุผลปุกุผลมัม เทสนัน กโรนุโต รูปูปปตติยา
มกุกัง ภาเวตีติ อาห ๗

วิวิจเจว กามะหีติ กามะหิ วิวิจจิตวา วินา หุตวา
อปกุกมิตวา (๔) ๗ โย ปนายเมตถ เอวกาโร โส นิยมตถโถติ
๑. ที. มหา. ๑๐/๓๕/๕๖ ๗ ๒. ม. ม. ๑๓/๓๓๓/๓๒๔ ๗
๓. ม. สาสเชตพุทโต ๗ เอวมุปริปปี ๗ ๔. ม. อปกุกมิตวา ๗

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 336

เวทิตพุโพ ๑ ยสุมา จ นิยมตฺโถ ตสุมา ตสุมี ปฺจฺมชฺฌานํ
อุปฺสุมฺปชฺช วิหรณฺสมเย อวิชฺชมานานมฺปิ กามานํ ตสฺส
ปฺจฺมชฺฌานสฺส ปฏฺฐิปกฺขภาวํ กามปริจฺจาเคนเนว จสฺส อธิคมํ
ทีเปติ ๑ ถลํ ๑ วิวิจฺเจว กามเมหิตี เอวญฺหิ นิยมเม กรियมาเน
อิทํ ปญฺญาตติ นฺนิมฺสฺส ฌานสฺส กามา ปฏฺฐิปกฺขญฺจตา เยสุ
สตี อิทํ นปฺปวตฺตติ อนฺธกาเร สตี ปทีโปภาโส วิย เตลํ
ปริจฺจาเคนเนว จ ตสฺส อธิคโม โหติ โอริมตีร์ ปริจฺจาเคน
ปาริมตีรสฺเสว ตสุมา นิยมํ กโรตีติ ๑

ตตฺถ ลียา กสุมา ปเนส ปุพฺพปเทเยว วุตฺโต น
อุตฺตรปเท กิ อกุสเลหิ ฐมฺเมหิ อวิวิจฺจาปี ฌานํ อุปฺสุมฺปชฺช
วิหเรยฺยาติ ๑ น โข ปเนตํ เอวํ ทฏฺฐพฺพุ ๑ ตํนิสฺสรณโต
หิ ปุพฺพปเท เอส วุตฺโต ๑ กามธาตฺสุมตฺติกฺกมฺนโต หิ กามราค-
ปฏฺฐิปกฺขโต จ อิทํ ฌานํ กามานเมว นิสฺสรณํ ๑ ยถาห ๑
กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตํ เนกฺขมฺมุนฺติ(๑) ๑ อุตฺตรปเทปี ปน
ยถาอิเชว ภิกฺขเว ปจฺโม สมฺโณ อิธ ทฺตฺติโย สมฺโณติ(๒)
เอตฺถ เอวกาโร อาเนตฺวา วุจฺจติ เอวํ วตฺตพุโพ ๑ น หิ
สกุทา อิโต อญฺเฆหิปี นีวรณฺสงฺขาเตหิ อกุสเลหิ ฐมฺเมหิ
อวิวิจฺจ ฌานํ อุปฺสุมฺปชฺช วิหริตุํ ๑ ตสุมา วิวิจฺเจว กามเมหิ
วิวิจฺเจว อกุสเลหิ ฐมฺเมหิตี เอวํ ปททฺวเยปี เอส ทฏฺฐพฺพุ ๑
๑. บ. อิติ. ๒๕/๒๕๐/๒๓๓ ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๕๔/๑๒๘ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณนา หน้า 337

ปททฺวเยปี จ กิณฺจาปี วิวิจฺจาติ อิมินา สาธารณวจนฺน
ตทฺทฺวิเวกาทโย กายวิเวกาทโย จ สพฺเพปี วิเวกา สงฺคหํ
คจฺจนฺติ ฯ ตถาปี กายวิเวโก จิตฺตวิเวโก วิภฺขมฺภนวิเวโกติ
ตโยเอว อีช ทญฺฐพฺพา ฯ

กามหีติ อิมินา ปน ปเทน เย จ นิตฺเตเส กตฺเม
วตฺตฺกามา มนาปา ปีกา รุปาติอาทินา นเยน วตฺตฺกามา
วตฺตฺตา เย จ ตตฺถเว วิภฺงฺเก จ จฺนฺโท กามิ ราโค
กามิ จฺนฺทราโค กามิ สงฺกปฺโป กามิ ราโค กามิ
สงฺกปฺปราโค กามิ อิมิ วุจฺจนฺติ กามาติ (๑) เอวํ กิเลสกา
วตฺตฺตา เต สพฺเพปี สงฺคหิตา อีเชว ทญฺฐพฺพา ฯ เอวํ
หิ สติ วิวิจฺเจว กามหีติ วตฺตฺกามหิปี วิวิจฺเจวติ อตฺถโ
ยฺชฺชติ ฯ เตน กายวิเวโก วตฺตฺโต โหติ ฯ
วิวิจฺจ อกุสเลหิ ฆมฺเมหีติ กิเลสกาเมหิ สพฺพากุสเลหิ
วา วิวิจฺจาติ อตฺถโ ยฺชฺชติ ฯ เตน จิตฺตวิเวโก วตฺตฺโต
โหติ ฯ ปุริเมน เจตฺถ วตฺตฺกามหิ วิเวกวจนฺโตเยว กามสุข-
ปริจฺจาโค ทฺติเยน กิเลสกาเมหิ วิเวกวจนฺโต เนภฺขมฺมุสฺสปริคฺคโ
วิภาวิตฺโต โหติ ฯ เอวํ วตฺตฺกามกิเลสกาวิเวกวจนฺโตเยว จ เอเตสํ
ปจฺเมน สงฺกิลเสวตฺตฺตฺตฺปหานํ ทฺติเยน สงฺกิลเสตฺตฺตฺปหานํ ฯ ปจฺเมน
โลลภาวสฺส เหตุปริจฺจาโค ทฺติเยน พาลภาวสฺส เหตุปริจฺจาโค

๑. อภฺ. วิ. ๓๕/๖๕๑/๓๔๖ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 338

ปรจเมน ปโยคสุทฺธิ ทฺติเยน จิตฺตอสาชโยปนํ วิภาวิตํ โหตีติปิ
ฌาตพฺพิ ฯ เอส ตาว นโย กามะหีติ เอตฺถ วุตฺตกามะสุ
วตฺตูกามปกฺเข ฯ

กิละสคามปกฺเข ปน ฉนฺโทติ จ ราโคติ จ เอวมาทีหิ
อเนกภะโท กามฉนฺโทเยว กามโติ อธิปะเปโต ฯ โส จ
อกุสลปริยาปนโนปิ สมานิ ตตฺถ กตโม ฉนฺโท กามโติ-
อาทีนา นเยน วิภงฺเก (๑) ฉานงฺคปฏฺธิปกฺขโต วิสุํ วุตฺโตติ ฯ
กิละสคามตฺตา วา ปุริมปะเท วุตฺโต อกุสลปริยาปนฺนตฺตา
ทฺติยปะเท วุตฺโต ฯ อเนกภะโท จสฺส กามโติ อวตฺวา
กามะหีติ วุตฺตํ ฯ อญฺเฌสมปิ จ ฆมฺมานํ อกุสลาเว วิชฺชมาเน
ตตฺถ กตเม อกุสลา ฆมฺมา กามฉนฺโทติอาทีนา (๒) นเยน
วิภงฺเก อุปริชฌานงฺคปจฺจณีกปฏฺธิปกฺขภาวทสฺสนโต นีวรณาเนว
วุตฺตานิตี ฯ นีวรณานิ หิ ฉานงฺคปจฺจณีกานิ ฯ เตสํ
ฉานงฺคาเนว ปฏฺธิปกฺขานิ วิทฺธัสกานิ วิฆาตกานิตี วุตฺตํ
โหตี ฯ ตถา หิ สมาริ กามฉนฺทสฺส ปฏฺธิปกฺโข ปีติ
พฺยาปาทสฺส วิตฺกโก ถีนมิทฺทสฺส สฺขํ อฺทฺทจฺจกฺกจฺจจฺจสฺส
วิจาโร วิจิกิจฺจายาติ เปฏฺเฏ วุตฺตํ ฯ

เอวเมตฺถ วิวิจฺเจว กามะหีติ อิมินา กามฉนฺทสฺส
วิกฺขมฺภนวิเวโก วุตฺโต โหตี ฯ วิวิจฺจ อกุสเลหีติ อิมินา
๑. อภ. วิ. ๓๕/๔๖๗/๒๘๐ ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๖๕๑/๓๔๖ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 339

ปญจนนฺมปี นีวรณานํ ฯ อคฺคหิตคฺคหณน ปน ปจเมน
 กามจฺจนฺทสฺส ทฺติเยน เสสนีวรณานํ ฯ ตถา ปจเมน ตีสุ
 อกฺสลมฺเเลสุ ปญจกามคฺคณภทวิสยสฺส โลกสฺส ทฺติเยน อาฆาต-
 วตฺตฤททาทีวิสยานํ โทสโมหานํ ฯ โอมาทีสุ วา ฆมฺเมสุ
 ปจเมน กาโมฆกามโยคกามาสวกามูปาทานอภิขุฎากายคฺนฺจ-
 กามราคสญฺโฆชนานํ ทฺติเยน อวเสสโอมโยคาสวอูปาทาน-
 คฺนฺดสญฺโฆชนานํ ฯ ปจเมน จ ตณฺหยา ตํสมฺปยุตฺตกานณฺจ
 ทฺติเยน อวิขฺชาย ตํสมฺปยุตฺตกานณฺจ ฯ อปีจ ปจเมน โลก-
 สมฺปยุตฺตอภฺรจิตตูปปาทานํ ทฺติเยน เสสานํ จตฺนุนํ อกฺสล-
 จิตตูปปาทานํ วิภฺขมฺภนวิเวโก วุตฺโต โหตีติ เวทิตพฺโพ ฯ อัย-
 ตาว วิวิจฺเจว กามเมหิ วิวิจฺจ อกฺสเลหิ ฆมฺเมหิติ เอตฺถ
 อตฺถูปปาสนา ฯ

เอตฺตาวตา จ ปจฺมสฺส ฆานสฺส ปหานงฺกํ ทสฺเสตฺวา
 อิทานี สมฺปโยคํ ทสฺเสตฺถ สวิตกฺกํ สวิจารนฺตฺติอาที วุตฺตํ ฯ
 ตตฺถ เภฏฺฐา วุตฺตลกฺขณาทีวิภาเคน อปฺปนาสมฺปโยคโต
 รุปาจรภาวปฺปตฺเตน วิตกฺเคน เจว วิจारेณ จ สห วตฺตติ
 รุกฺโข วิย ปุ่ปุเณน เผลน จาติ อิทํ ฆานํ สวิตกฺกํ สวิจารนฺติ
 วุจฺจติ ฯ วิภฺงเค ปน อิมินา จ วิตกฺเคน อิมินา จ วิจारेณ
 อูเปโต โหติ สมฺเปโต โหตีติอาทีนา(๑) นเยน ปุ่คฺคลาธิฏฺฐานา
 # ๑. อภฺ. วิ. ๓๕/๖๕๒/๓๔๗ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 340

เทศนา กตาฯ อตุโถ ปน ตตุราปี เอวเมว ทฏฐพุโพ ฯ

วิเวกชนุตติ เขตถ วิวิตติ วิเวโก นีวรรณวิกโมติ อตุโถ ฯ
วิวิตโตติ วา วิเวโก นีวรรณวิวิตโต ฌานสมบุยุตตธรรมราสีติ
อตุโถ ฯ ตสฺมา วิเวกา ตสฺมี วา วิเวเก ชาตุนุตติ วิเวกซ์ ฯ
ปีติสุขนุตติ เขตถ ปีติสุขานิ เหฏฐา ปกาสีตานาว ฯ เตสุ
วุตตปฺปการาย ปญจวิธาย ปีติยา ยา อปฺปนาสมาธิสฺส มฺถ
หุตฺวา วทฺธมาณา สมาธิสมฺปโยคํ กตา ฌรณาปีติ ฯ อัย
อิมสฺมี อตุเถ อธิปฺเปตาปีติติ ฯ อยญฺจ ปีติ อิทญฺจ สุขํ
อสฺส ฌานสฺส อสฺมี วา ฌานเ อตุถิติ อิทํ ฌานํ ปีติสุขนุตติ
วฺจฺจติ ฯ อถวา ปีติจ สุขญฺจ ปีติสุขํ ธรรมวินยาทโย วีย ฯ
วิเวกซ์ ปีติสุขมสฺส ฌานสฺส อสฺมี วา ฌานเ อตุถิติ เอวมฺปิ
วิเวกซ์ ปีติสุขํ ฯ ยถว หิ ฌานํ เอว ปีติสุขํ เจตถ
วิเวกขเมว โหติ ฯ ตถฺยจฺจสฺส อตุถิ ตสฺมา เอกปเทเนว
วิเวกขมฺปีติสุขนุตติ วตฺถุํ ยฺชชติ ฯ วิภงฺเก ปน อิทํ สุขํ อิมาย
ปีติยา สหคตฺตุนุตติอาทินา(๑) นเยน วตฺถุํ ฯ อตุโถ ปน ตตุราปี
เอวเมว ทฏฐพุโพ ฯ

ปรหมฺชฌานนุตติ เขตถ คณฺณานุปฺพุทตฺตาย(๒) ปจฺมํ ฯ ปจฺมํ
อุปฺปนฺนนุตติ ปจฺมํ ฯ ปจฺมํ สฺมาปชฺชิตฺตพฺพนฺติปี ปจฺมํ ฯ อิทํ
ปน น เอกนฺตลกฺขณํ ฯ จินฺณวสฺสิกาโว หิ อฏฐสฺมาปตฺตฺตลาภี
๑. อภิ. วิ. ๓๕/๖๕๔/๓๔๗ ฯ ๒. ม. คณฺณานุปฺพุทตฺตา ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 341

อาทิตฺตํ ปฏฺฐาย มตฺถกํ ปาเปนฺโตปิ สฺมาปชฺชิตฺตํ สกฺโกติ ฯ
มตฺถกโต ปฏฺฐาย อาทิตฺตํ ปาเปนฺโตปิ สฺมาปชฺชิตฺตํ สกฺโกติ ฯ
อนฺตรนฺตรา โอกกมฺนฺโตปิ สกฺโกติ ฯ เอวํ ปุพฺพูปตฺตียตฺถเนน
ปนฺนํ ปจฺมํ นาม โหติ ฯ

ฉานนฺตํ ทูวริํ (๑) ฉานํ โหติ อารมฺมณฺูปนฺชฺฉานณฺจ
ลกฺขณฺูปนฺชฺฉานณฺจ ฯ (๑) ตตฺถ อฏฺฐ สฺมาปตฺตํ โย ปจฺจวีกฺกสิณฺทา-
อารมฺมณฺ์ อฺูปนฺชฺฉายนฺตํ อารมฺมณฺ์ ูปนฺชฺฉานนฺตํ สงฺขยํ คตา ฯ
วิปฺสฺสนามกฺคผลานํ ปนฺนํ ลกฺขณฺ์ ูปนฺชฺฉานํ นาม ฯ ตตฺถ
วิปฺสฺสนา อนฺิจจาทิลกฺขณฺ์ อฺูปนฺชฺฉานโต ลกฺขณฺ์ ูปนฺชฺฉานํ ฯ
วิปฺสฺสนาย กตฺถกฺจสฺส มกฺเคน อิชฺฉนโต มกฺโก ลกฺขณฺ์ ูป-
นฺชฺฉานํ ฯ ผลํ ปนฺนํ นโรธสจฺจํ ตตฺถลกฺขณฺ์ อฺูปนฺชฺฉายตํ
ลกฺขณฺ์ ูปนฺชฺฉานํ ฯ เตสฺส อิมสฺมึ อตฺถ อารมฺมณฺ์ ูปนฺชฺฉานํ
อธิปฺเปตํ ฯ ตสฺมา อารมฺมณฺ์ ูปนฺชฺฉานโต ปจฺจนฺิกชฺฉาปนโต
วา ตํ ฉานนฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ

อฺูปสฺมปฺชฺชาติ อฺูปคณฺ์ ตฺวา ปาปฺณิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อฺูปสฺมปาทยิตฺวา วา นิปฺพาเตตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ วิภงฺเก
ปนฺนํ อฺูปสฺมปฺชฺชาติ ปจฺมชฺฉานสฺส ลาโก ปฏฺฐิตาโก ปตฺติ
สฺมปตฺติ สํสุตฺนา สจฺฉนฺิกิริยา อฺูปสฺมปทาติ (๒) วุตฺตํ ฯ ตสฺสาปิ
เอวเมวตฺถ โทฏฺฐพฺโพ ฯ วิหฺรตฺติ ตทฺนฺรูปน อิริยาปถวิหาเรน
๑. ม. ทูวริํ ฉานํ อารมฺมณฺ์ ูปนฺชฺฉานํ ลกฺขณฺ์ ูปนฺชฺฉานนฺตํ ฯ
๓. อภ. วิ. ๓๕/๕๐๘/๒๕๓ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 342

อติวุตตปการชฌานสมงคิ หุตวา อตตภาวสุส อิริยน์ วุตตี
पालนั ยปนั ยาปนั จาริ วิหาริ อภินิปลาเทติฯ วุตตี
เหตติ วิภงเก วิหริตีติ อิริยติ วุตตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ
จرتติ วิหริติ เตน วุจติ วิหริตีติ (๑) ฯ

ปรจวิกสิณนุติ เอตถ ปรจวิมณฺฑลมุปี สกถญฺเณน ปรจวิ-
กสิณนุติ วุจติ ฯ ตั นิสฺสาย ปฏฺฐิตทฺชฺณิมิตตปิ ปรจวิกสิณฺ ๑
นิमितเต ปฏฺฐิตทฺชฺณานปิ ปรจวิกสิณฺ ตตถ อิมสฺมี อตฺเถ
ฉานัน ปรจวิกสิณนุติ เวทิตพฺพิ ฯ ปรจวิกสิณสงฺขาตํ ฉานัน
อุปสมบฺชช วิหริตีติ อัยฺ เหตุถ สงฺเขปตฺโต ๑ อิมสฺมี ปน
ปรจวิกสิเน ปริกมฺมํ กตฺวา จตฺกปญฺจกชฌานานิ นิพฺพตฺเตตฺวา
ฉานปทญฺจานัน วิปสฺสนัน วาฑฺฒเตตฺวา อรหตฺตํ ปตฺตฺกามเณ
กุลปฺตฺเตน ก็ กตฺตพฺพนุติ ฯ อาทิตโต ตาว ปาฎิโมกฺขสํวร-
อินฺทฺริยสํวรอาชีวปาริสฺสุทฺธิปจฺจยสนฺนิสฺสิตสงฺขาตานิ จตฺตาริ สีลานิ
วิโสเชตฺวา สฺุปริสฺสุทฺเช สีเล ปตฺติญฺจิตฺเตน ยฺวาสฺส อาวาสาทิสฺสุ
ทสฺสุ ปลิโปเชสฺสุ ปลิโปโร อตฺถิ ตํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา กมฺมญฺจาน-
ทายกั กถฺยณมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปาลิยํ อากเตสฺสุ อญฺจตีสาย
กมฺมญฺจานเณสฺสุ อตฺตโน จริยานุกฺกั กมฺมญฺจานัน อุปปริกฺขณฺเตน
สจฺจสฺส อิทํ ปรจวิกสิณฺ อนุกฺกั โหติ อิทเมว กมฺมญฺจานัน คเหตฺวา
ฉานภาวนาย อนนฺรูปํ วิหาริ ปหาย อนนฺรูเป วิหารเ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๔๓๖/๒๕๕ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 343

วิหรนุเตน ขุททกปติโพธูปจเจทํ กตฺวา กสิณปริกมฺมนิมิตฺตานุ-
รกุขณํ สตฺตอสฺปายปรีวชฺชนํ สตฺตอสฺปายเสวนํ ทสฺวิธอสฺปนา-
โกสฺสลุสฺสเปทํ สพฺพํ ภาวนาวิธานํ อปริหาเปนฺเตน ฌานาธิค-
มตฺถาย ปฏฺธิปชฺชิตฺตพฺพํ ๑ อยเมตฺถ สงฺเขโป ๑ วิตุถาโร ปน
วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตเนยเนว เวทิตฺตพฺโพ ๑ ยถา เจตฺถ เอวํ อิติ
ปเรสุปี ๑ สพฺพกมฺมภูจจานานํ หิ ภาวนาวิธานํ สพฺพํ
อฏฺฐกถานเยน คเหตุวา วิสุทฺธิมคฺเค วิตุถาริตํ ๑ กิ เตน
ตตฺถ ตตฺถ ปฺน วุตฺตเนนาติ น ตํ ปฺน วิตุถารยาม ๑
ปาลียา ปน เหฏฺฐา อนาคตํ อตฺถิ อปริหาเปนฺโต(๑) นีรฺนตฺริ
อนฺุปทวณฺณนเมว กริสฺสาม ๑

ตสฺมี สมเยติ ตสฺมี ปจฺมชฺฌานํ อุปสมฺบฺพชฺช วิหรณสมเย
ผลฺโส โหติ ๑เป ๑ อวิกฺเขโป โหตีติ อิมे กามาวจรปจฺม-
กฺุสฺสจิตฺเต วุตฺตปฺปการาว ปทปฏฺธิปาฎิยา จปฺปณฺณาส ฐมฺมา
โหนฺติ ๑ เกลํ หิ เต กามาวจรา อิมे ภูมฺมฺนฺตฺรวเสน
มหฺกคฺคา รูปาวจราติ อยเมตฺถ วิเสโส ๑ เสสํ ตาทิสเมว ๑
เยวาปนกา ปเนตฺถ ฉนฺทาทโย จ จตฺตาโรว ลพฺภนฺติ ๑
โกฏฺฐาสวารสฺสญฺญตฺวารา ปากตฺิกาเอวาติ ๑

ปจฺมชฺฌานวณฺณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. สี. อปริหาเปตฺวา ๑ ม. อปริหาเปนฺตา ๑

ทุตยชฎานวณณา

ทุตยชฎานนิตุเทเส ๑ วิตกุกวิจารานัน ฐุปสมาติ วิตกุกสุส
จ วิจารณ์สุส จาติ อิมสั ทูวินัน ฐุปสมา สมติกุกมา ๑
ทุตยชฎานกุกณ อปาทูกาวาติ วุคตัง โหติ ๑ ตตุถ กิณจาปี
ทุตยชฎานเน สพุเพปี ปจุมชฎานชฎมา น สนุติ อญญเยเว
หิ ปจุมชฎานเน ผสสาทโย อญญ อธิ ๑ โอปาริกสุส ปน
โอปาริกสุส องคสุส สมติกุกมา ปจุมชฎานโต ปเรสิ
ทุตยชฎานาทีน อธิโม โหติติ ทีปนตุถ วิตกุกวิจารานัน
ฐุปสมาติ เอวั วุคตุนุติ เวทิตพุโพ ๑ อชฎตุนุติ อธิ
นียกชฎตตุ อธิปุเปติ ๑ วิงกเค ปน อชฎตตุ ปจจตุตุนุติ (๑)
เอตุตกเมว วุคตัง ๑ ยสุมา นียกชฎตตุ อธิปุเปติ ตสุมา
อตุตโน สนุตานเน ชาติ อตุตโน สนุตานเน นีพุพตุตุนุติ อยมตุถ
อตุโต ๑

สมุปสาทนनुติ สมุปสาทนัน วุจจติ สพุธา ๑ สมุปสาทน-
โยคโต ฉานนุปี สมุปสาทนัน นีลวณญโยคโต นีลวตุถ วิย ๑
ยสุมา วา ตัง ฉานัน สมุปสาทนสมนุณาคตตุตา วิตกุก-
วิจารณ์กุกโขภฐุปสเมน จ เจโต สมุปสาทยติ ตสุมา สมุปสาท-
นनुติ วุคตัง ๑ อิมสมิณญ อตุถวิกปุเป สมุปสาทนัน เจตโสติ
เอวั ปทสมุพนุโร เวทิตพุโพ ๑ ปุริมสมิ ปน อตุถวิกปุเป
๑. อภ. วิ. ๓๕/๖๖๐/๓๔๘ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 345

เจตโสติ เอตํ เอโกทิกาวณ สทฐี โยเชตพัพพํ ฯ

ตตฺตฺรายํ อตฺตโยชนา ฯ เอโก อุเทตฺติติ เอโกทิกิ ฯ วิตกฺก-
วิจฺจเรหิ อนชฺฌมารุพฺพหตฺตา อคฺโค เสฏฺโฐ หุตฺวา อุเทตฺติติ
อตฺตโถ ฯ เสฏฺโฐปิ หิ โลกเอโกติ วุจฺจติ ฯ วิตกฺกวิจฺจ-
วิรหิตฺโต (๑) วา เอโก อสหาโย หุตฺวา อุเทตฺติติ วตฺตํปิ วฏฺฏติ ฯ
อถวา สมฺปยุตฺตตมฺเม อุทายตฺติติ อุทิกิ ฯ อฏฺฐเปตฺติติ (๒) อตฺตโถ ฯ
เสฏฺฐญฺเฐน เอโก จ โส อุทิกิ จาติ เอโกทิกิ ฯ สมฺมาธิสฺเสตํ
อธิวจฺฉนํ ฯ อิติ อิมํ เอโกทิกิ ภาเวติ วทฺฺเมตฺติติ อิทํ ทุตฺติยชฺฌานํ
เอโกทิกาวํ ฯ โส ปนํยํ เอโกทิกิ ยสฺมา เจตโส น สตฺตสฺส
น ชีวสฺส ตสฺมา เอตํ เจตโส เอโกทิกาวนฺติ วุตฺตํ ฯ

นनु จายํ สทฺฐา ปจฺจมชฺฌาเนปิ อตฺตติ อยญฺจ
เอโกทินามโก สมฺมาธิ อถ กสฺมา อิทเมว สมฺปสฺสทฺถนํ เจตโส
เอโกทิกาวณฺจจาติ วุตฺตํ ฯ วุจฺจเต ฯ อทฺถํ หิ ปจฺจมชฺฌานํ
วิตกฺกวิจฺจรฺกฺโขภณ วิจิตฺตฺรจฺจสฺมา กุลมิมิ วลฺลํ น สฺสฺสฺสทฺถนํ
โหติ ตสฺมา สติยาปิ สทฺฐาย สมฺปสฺสทฺถนฺนํ น วุตฺตํ ฯ
น สฺสฺสทฺถนฺนตฺตาเยว เจตถ สมฺมาธิปิ น สฺสฺสจฺจูปากโฏ ตสฺมา
เอโกทิกาวนฺติปิ น วุตฺตํ ฯ อิมสฺมี ปนชฺฌาเน วิตกฺกวิจฺจ-
ปฺลิตฺตโฆธาภาเวน ลทฺธิโรกาสา พลวตี สทฺฐา พลวสทฺฐาสหาย-
ปฏฺฐิตาภเนว จ สมฺมาธิปิ ปากโฏ ตสฺมา อิทเมว เอวํ วุตฺตนฺติ
๑. ม. วิรหิตฺโต ฯ ๒. ม. อฏฺฐาเปตฺติติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 346

เวทิตพุพ ๗ วิงุเค ปน สมุปสาทนนุติ ยา สททา สททหนา
โอกุปปนา อภิปปสาโท ๗ เจตโส เอโกทิกาวนุติ ยา จิตตสสุ
จิติ สณจิติ ๗เป ๗ สมมาสมาธิติ (๑) เอตตกเมว วุตต ๗ เอว
วุตเตน ปเนเตน สทธี อัย อตถวณณา ยถา น วิรุชฌติ
อณณทตถุ ลัสนุทติ เจว สเมติ จ เอว เวทิตพุพา ๗

อวิตกกั อวิจารณ์ุติ ภาวนาย ปหีนตทา เอตสุมิ เอตสสุ
วา วิตกโก นตถิติ อวิตกกั ๗ อมินาว นเยน อวิจารณ์ุ ๗
วิงุเคปี วุตต ๗ อิติ อยณจ วิตกโก อยณจ วิจาโร สนุตา
โหนติ สมิตา วุปสนุตา อตถงคตา อพทตถงคตา อปปิตา
พยุปปิตา โสสิตา วิโสสิตา พุยนตีกตา เตน วุจจติ อวิตกกั
อวิจารณ์ุติ (๒) ๗

เอตถาห นนุ จ วิตกกวิจารณ์ุ วุปสมาติ อมินาปี
อยมตโถ สิทุโธ อถ กสุมา ปุณ วุตต อวิตกกั อวิจารณ์ุติ ๗
วุจเจเต ๗ เอวเมว สิทุโธ วายมตโถ น ปเนตติ ตทตถทีปิกั ๗
นนุ อโวจุมห อโฬาริกสสุ ปน อโฬาริกสสุ องคสสุ
สมตีกกมา ปรมชฌานโต ปเรลลั ทุตติชฌานาทีนั สมธิคโม
โหตีติ ทสสนตถุ (๓) วิตกกวิจารณ์ุ วุปสมาติ เอว วุตตनुติ ๗

อปีจ วิตกกวิจารณ์ุ วุปสมา อิทั สมุปสาทนั น
กิลเสกาลุสสุสิยสสุ วิตกกวิจารณ์ุ วุปสมา จ เอโกทิกาวุ น
๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๘๓/๑๔๐ ๗ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๖๖๒/๓๔๘ ๗
๓. ม. ทีปนตถุ ๗

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้ 347

อุปจารชฌานมिव นีวรรณูปปหานา น ปจมชฌานมिव จ
องคปาตุภาวติ เอว สมุปสาทนเอโกทิกาวานํ เหตุปรตีปกมิตํ
วจนํ ๑ ตถา วิตกุกวิจารานํ วุปสมา อิตํ อวิตกุกํ อวิจารํ
น ตตยจตุตถชฌานานํ วีย จกุกุวิลุณณาทินิ วีย จ
อภาวติ เอว อวิตกุกวิจารภาวสุส เหตุปรตีปกณจ น
วิตกุกวิจารภาวตตปรตีปกํ ๑ วิตกุกวิจารภาวตตปรตีปกเมว
ปน อวิตกุกํ อวิจารนตติ อิตํ วจนํ ตสุมมา ปุริมํ วตวา
ปน วตตพพเมวาทิ ๑

สมาธิชนตติ ปจมชฌานสมาธิโต สมุปยตตสมาธิโต วา
ชาตนตติ อตโต ๑ ตตถ กิณจาปี ปจมมปี สมุปยตตสมาธิโต
ชาตํ อตโข อยเมว สมาธิ สมาธิติ วตตพพตํ อรหติ
วิตกุกวิจารกุกุภวिरهن อตติวีย อจลตตตา สุปปสนนตตตา จ
ตสุมมา อิมสุส วณณณตถํ อิทเมว สมาธิชนตติ วุตตํ ๑
ปีตติสุขชนตติ อิตํ วุตตนยเมว ๑

ทุกุติยนตติ คณนนานุปุพพโต (๑) ทุกุติยํ อิตํ ทุกุติยํ
สมาปชชตติปี ทุกุติยํ ๑ ตสุมมี สมเย ผลสุโส โหตติอาทิสุ
ณณปณจเก วิตกุกวิจารปทานิ ปรีหีนานิ มกुकปณจเก จ
สมมาสงุกูปปทํ ปรีหีนํ ๑ เตสํ วเสน สวิกตติกาวิกตติก-
ปทวินิจจโย เวทิตพโพ ๑ โภจจาสวาเรปี ติวงคิกํ ฌานํ
๑. ม. คณนนานุปุพพตา ๑

โหติ จตุรงฺกโก มคฺโค โหตีติ อากตฺ ๑ เสสํ ปจฺมชฺฌาน-
สทิสเมวาทิ ๑

ทุตฺติชฺฌานวณณา นิฏฺฐิตา ๑

ตตฺติชฺฌานวณณา

ตตฺติชฺฌานนินฺทเทเส ๑ ปิตฺติยา จ วิราคาติ วิราโค นาม
วุตฺตปฺปการาย ปิตฺติยา ชิกฺขจฺจนํ วา สมตฺติกฺกโม วา ๑ อุภินฺนํ
ปน อนฺตรา จสทฺโท สมฺปฺปิณฺฑนฺตฺโต ๑ โส วุปฺสมํ วา
สมฺปฺปิณฺฑเทติ วิตกฺกวิจฺจารานํ วุปฺสมํ วา ๑ ตตฺถ ยทา วุปฺสมเมว
สมฺปฺปิณฺฑเทติ ตทา ปิตฺติยา วิราคา จ กิณฺจฺจ กิณฺจฺโย(๑) วุปฺสมา
จาทิ เอวํ โยชฺนา เวทิตพฺพา ๑ อิมิสฺสา จ โยชฺนาย วิราโค
ชิกฺขจฺจนฺตฺโต โหติ ตสฺมา ปิตฺติยา ชิกฺขจฺจนฺตา จ วุปฺสมา
จาทิ อยมตฺโต ทฏฺฐพฺโพ ๑ ยทา ปน วิตกฺกวิจฺจารานํ
วุปฺสมํ สมฺปฺปิณฺฑเทติ ตทา ปิตฺติยา จ วิราคา กิณฺจฺจ กิณฺจฺโย
วิตกฺกวิจฺจารานญจ วุปฺสมาติ เอวํ โยชฺนา เวทิตพฺพา ๑
อิมิสฺสา จ โยชฺนาย วิราโค สมตฺติกฺกมฺนตฺโต โหติ ตสฺมา
ปิตฺติยา จ สมตฺติกฺกมา วิตกฺกวิจฺจารานญจ วุปฺสมาติ อยมตฺโต
ทฏฺฐพฺโพ ๑

กามญฺเจเต วิตกฺกวิจฺจารา ทุตฺติชฺฌานเนยฺเว วุปฺสนฺตา

๑. ม. กิณฺจ กิณฺจฺโย ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

เลมที่ 46 จิตตูปปากณทวณนา หนา 349

อิมสฺส ปนณานสฺส มคฺคปริทีปนตฺถํ วณณภณนตฺถลฺลจฺ เอตํ
วฺตุตฺถํ ๑ วิตกฺกวิจารานํ วฺอุปสฺมาติ หิ วฺตุเต อิทํ ปณฺณายติ
นฺน วิตกฺกวิจารวฺอุปสฺโม มคฺโค อิมสฺส ฌานสฺสาติ ๑ ยถา
จ ตติเย อริยมคฺเค อปฺปหีนานมฺปิ สกฺกายทิกฺขาทีนํ ปณฺจณฺนํ
โอรฺมภาคิยานํ สลฺโยชนานํ ปหานาติ (๑) เอวํ ปหานํ วฺจฺจมานํ
วณณภณนํ โหติ ตททิกฺมาย อฺสฺสูกฺกานํ อฺสฺสาหชนตฺถํ
เอวเมว อิท อวฺอุปสนฺตानํปิ วิตกฺกวิจารานํ วฺอุปสฺโม วฺจฺจมาโน
วณณภณนํ โหติ ๑ เตนายมตฺโถ วฺตุโต ปีตฺติยา จ สมตฺติกฺกมา
วิตกฺกวิจารานลฺลจฺ วฺอุปสฺมาติ ๑

อฺเปกฺขโก จ วิหฺรตีติ เอตฺถ อฺปฺปตฺติโต อิกฺขตีติ
อฺเปกฺขา ๑ สมํ ปสฺสตี อฺปฺกฺขปตฺติตาว หุตฺวา ปสฺสตีติ อตฺโถ ๑
ตาย วิสทาย วิปฺลายนํ ตามกตายนํ สมฺนฺนาคตฺตฺตา ตติยชฺฆาน-
สมงฺคี อฺเปกฺขโกติ วฺจฺจติ ๑

อฺเปกฺขา ปน ทสฺวิธา โหติ ฉพฺงฺกุเปกฺขา พฺรหฺม-
วิหฺารุเปกฺขา โปชฺฉงฺกุเปกฺขา วิริยฺเปกฺขา สงฺขารุเปกฺขา
เวทฺฐุเปกฺขา วิปฺสฺสนุเปกฺขา ตตฺตรมชฺฉตฺตฺเปกฺขา ฌานุเปกฺขา
ปาริสฺสุทฺธิอฺเปกฺขาติ ๑

ตตฺถ ยถา อิท ชีณาสโว (๒) กิกฺขุ จกฺขุณา รุปี ทิสฺวา
เนว สฺมโน โหติ น ทฺมฺมโน อฺเปกฺขโก จ วิหฺรตี สโต
๑. ม. ม. ๑๓/๑๕๖/๑๕๗ ปหานาย ๑ ๒. ม. กิกฺขเว ๑

สมฺปชาโนติ(๑) เอวมาคตา จีณาสวสฺส ฌสฺส ทฺวารสฺส อิกฺุจา-
นิกฺุจพารมฺมณาปาเถ ปรีสุทฺทปคตีกาธา วิชหนาการภูตา
อุเปกฺุขา อัย ฌพฺงคฺุเปกฺุขา นาม ฯ

ยา ปน อุเปกฺุขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ฌริตฺวา
วิหรีตีติ(๒) เอวมาคตา สตฺเตสฺส มชฺฌตฺตาคารภูตา อุเปกฺุขา อัย
พฺรหฺมวิหารูเปกฺุขา นาม ฯ

ยา ปน อุเปกฺุขาสมฺโพชฌงคํ ภาเวตี วิเวกนิสฺสิตินฺติ(๓)
เอวมาคตา สหชาตธมฺมานํ มชฺฌตฺตาคารภูตา อุเปกฺุขา อัย
โพชฌงคฺุเปกฺุขา นาม ฯ

ยา ปน กาเลน กาลํ อุเปกฺุขา นิमितฺตํ มนสิกโรตีติ(๔)
เอวมาคตา อนจฺจารทฺธนาตีสิติลวีริยสงฺขาตา อุเปกฺุขา อัย
วีริยูเปกฺุขา นาม ฯ

ยา จ กตฺติ สงฺขารูเปกฺุขา สมาริวเสน(๕) อุปฺปชฺชนฺติ
กตฺติ สงฺขารูเปกฺุขา วิปสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺติ อภฺุจฺ สงฺขา-
รฺูเปกฺุขา สมาริวเสน อุปฺปชฺชนฺติ ทสฺ สงฺขารูเปกฺุขา
วิปสฺสนาวเสน อุปฺปชฺชนฺตีติ(๖) เอวมาคตา นีวรณาทีปฺปฏิสงฺขา-
สนฺติภฺุจฺจนาคหเณ มชฺฌตฺตาคารภูตา อุเปกฺุขา อัย สงฺขา-
รฺูเปกฺุขา นาม ฯ

๑. อภฺ. จตฺกฺุภ. ๒๑/๑๕๕/๒๖๕ ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๒๑/๒/ ฯ

๓. ม. ม. ๑๓/๓๓๘/๓๒๖ ฯ ๔. อภฺ. ติก. ๒๐/๕๔๒/๓๒๕ ฯ

๕. ม. สมาริวเสน ฯ ๖. บฺ. ปฺฏิ. ๓๑/๑๓๔/๕๓ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณณา หน้า 351

ยา ปน ยสฺมี สมเย กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ

โหติ อุเปกฺขาสหคตฺนฺติ เอวมากตา อทุกฺขมสุขสณฺณิตฺตา (๑) อุเปกฺขา

อัย เวทฺนฺอุเปกฺขานาม ๑ ยา ปน ยทตฺถิ ยํ ภูตํ ตํ

ปชหติ อุเปกฺขํ ปฏฺฐิตฺตํ เอวมากตา วิจฺจเนน มชฺฌตฺตฺภูตา

อุเปกฺขา อัย วิปสฺสนฺอุเปกฺขานาม ๑

ยา ปน ฌนฺทาทิสฺสฺสฺ เวยวาปนเกสฺสฺ อากตา สหชาตานิ

สมวาทิตฺตฺภูตา อุเปกฺขา อัย ตตฺตรมชฺฌตฺตฺอุเปกฺขานาม ๑

ยา อุเปกฺขโก จ วิหฺรตฺตํ เอวมากตา อคฺคสฺสฺเขปี ตสฺมี

อปฺกฺขปาตชนนํ อุเปกฺขา อัย ฌานฺอุเปกฺขานาม ๑

ยา ปน อุเปกฺขา สติปาริสฺสฺสฺ จิตฺตํ ฌานนฺติ

เอวมากตา สพฺพปจฺจนิคฺคปาริสฺสฺสฺ ปจฺจนิคฺคฺวปสมเนปี อพฺยา-

ปารภูตา อุเปกฺขา อัย ปาริสฺสฺสฺอุเปกฺขานาม ๑

ตตฺถ ฌพฺงฺคฺอุเปกฺขา จ พุรฺหุมฺวิหฺรอุเปกฺขา จ

โพชฌงฺคฺอุเปกฺขา จ ตตฺตรมชฺฌตฺตฺอุเปกฺขา จ ฌานฺอุเปกฺขา จ

ปาริสฺสฺสฺอุเปกฺขา จ อตฺถโต เอกา ตตฺตรมชฺฌตฺตฺอุเปกฺขาว

โหติ ๑ เตน เตน อวตฺถาเถเทน ปนสฺสา อัย เกโท

เอกสฺสาปี สโต สตฺตสฺสฺ กุมารยฺวเถรเสนาปติราชาทิวเสน

เกโท วีย ๑ ตสฺมา ตาสฺสฺ ยตฺถ ฌพฺงฺคฺอุเปกฺขา น ตตฺถ

โพชฌงฺคฺอุเปกฺขาทโย ยตฺถ วา ปน โพชฌงฺคฺอุเปกฺขาน ตตฺถ

๑. ม. อทุกฺขมสุขสงฺขาตา ๑ ๒. อภฺ. สงฺ ๓๔/๑๔๓/๔๖ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 352

ฉพงกุเปกขาทโย โหนุตตีติ เวทิตพพา ฯ

ยถา เจตาส์ อตุถโต เอกีภาโว เอวํ สงขารูปेกขา-
วิปัสสนูปेกขานมปิ เอกีภาโว ฯ ปญญาเอว हि सा गिज्ज्वसेन
ทुวิชา गिन्ना ฯ यथा हि प्रुससुस सायन्तुं केहं प्रुिणुं
स्पपी ओषत्तत्तुं कहेत्ता प्रुयेसमानसुस तुं तुसโกणुजे
निपुननुं तिसुवा स्पुपो नुं โข नोदि ओवलगेनुत्तस
โสवत्तुत्तुत्तुं तिसुवा निपुเพमतिसुस स्पुपो न स्पुपोदि
विजिनने मชुत्तुत्ता โหदि ฯ ओवमेव या आरत्तुविपुसत्तु
विपुसनाणाणेन लकुत्तुत्तये तिणुजे संगखारानं अनिज्ज-
ภาवातिविजिनने मชुत्तुत्ता ओषत्तुत्ति ओयं विपुसनुपेकखा ฯ
यथा पन तुसु प्रुससुस ओषत्तुत्तुगेन कापुहि स्पुपी
कहेत्ता गिन्ताहि ओमं स्पुपी कहेत्ता ओविहेनुत्तो ओत्ताननुज
ओमिना ओत्तासापेनुत्तो मुणुजेयनुत्ति मुणुजनากारमेव प्रुयेसतो
कहेत्ते मชुत्तुत्ता โहदि ฯ ओवमेव या लकुत्तुत्तुत्तु तिणुत्तुत्ता
ओत्तिकुत्ते विय तुयो गवे प्रुसुतो संगखरुकुत्ते मชुत्तुत्ता
ओयं संगखरुपेकखा नाम ฯ ओदि विपुसनुपेकखाय तिणुत्तु
संगखरुपेकखापि तिणुत्तुत्ता โहदि ฯ ओमिना पनेसा विजिननुत्तुत्तु
मชुत्तुत्तुत्तुत्ता गिज्जेन तुวิชา गिन्नाति ฯ विरियुपेकखा पन
वेत्तुत्तुत्ता ओ लकुत्तुत्तुत्तुत्तु ओवसेसा हि ओ ओत्तुत्तो
गिन्नाओวาति ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณฺณา หน้ 353

อิติ (๑) อิมาสฺ อฺเปกฺขาสฺ ฌานฺุเปกฺขา อิธ อธิปฺเปตา ฯ
สา มชฺฌตฺตลกฺขณา อนาโภครสา อพฺยาปารปฺจฺจุปฺญฺจานา
ปฺตีวราคปทฺฏฺจานาติ ฯ เอตฺถาห นนฺุ จายํ อตฺถโต ตฺตร-
มชฺฌตฺตฺเปกฺขาว โหติ สา จ ปฺจฺมทฺุติยชฺฌาเนสุ ปิ อตฺถิ
ตฺสฺมา ตฺตราปิ อฺเปกฺขโก จ วิหฺรตีติ เอวมยํ วตฺตพฺพา
สียา สา กสฺมา น วุตฺตาติ ฯ อปฺริพฺยตฺตกิจฺจตฺตา (๒) ฯ
อปฺริพฺยตฺตํ หิ ตฺสฺสา ตตฺถ กิจฺจํ วิตฺกกาทีหิ อภิฏฺตตฺตา ฯ
อิธ ปฺนายํ วิตฺกกวิจฺจารปฺตีหิ อนภิฏฺตตฺตา อุกฺขิตฺตสึรา วีย
หฺตุวา ปฺริพฺยตฺตกิจฺจา ซาตา ตฺสฺมา วุตฺตาติ ฯ

นิฏฺฐิตา อฺเปกฺขโก จ วิหฺรตีติ เอตฺสฺส สพฺโพส
อตฺถวณฺณา ฯ

อิทานิ สโต จ สมฺปชาโนติ เอตฺถ สรตีติ สโต ฯ
สมฺปชานาตีติ สมฺปชาโน ฯ อิติ ปฺุคฺคเลน สติ จ สมฺปชฌณฺญจ
วุตฺตํ ฯ ตตฺถ สรณฺลกฺขณา สติ อปฺมมุสฺสนรสา อารกฺข-
ปฺจฺจุปฺญฺจานา ฯ อสมฺโมหลกฺขณํ สมฺปชฌณํ ตีรณฺรลํ ปฺวิจย-
ปฺจฺจุปฺญฺจานํ ฯ

ตตฺถ กิณฺจาปิ อิํ สติสมฺปชฌณํ ฯ ปฺริมชฺฌาเนสุปิ
อตฺถิ ฯ มุฏฺฐสฺสตีสฺส หิ อสมฺปชานสฺส อฺปฺจารมตฺตมฺปิ น
๑. ม. อิตฺิสทฺุโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อปฺริพฺยตฺตกิจฺจโต ฯ

สมุปรุชติ ปเคว อปฺปนาฯ โอพาริกตฺตา ปน เตสํ ฆานานํ
 ภูมียํ วิย ปุริสสฺส จิตฺตสฺส คติ สุขาว โหติ อพฺยตฺตํ
 ตตฺถ สติสมฺปรุชณฺณกิจฺจํ ฯ โอพาริกงฺคปฺปหานเนน ปน สุขุมตฺตา
 อิมสฺส ฆานสฺส ปุริสสฺส ขุรธารายํ วิย สติสมฺปรุชณฺณ-
 กิจฺจปฺริคฺคหิตาเยว จิตฺตสฺส คติ อิจฺฉิตพฺพาติ อีเชว วุตฺตํ ฯ
 กิลฺลจि กิยฺโย ยถา เชนฺอุปโก วจฺโณ เชนฺโต อปฺนีโต
 อรฺกขิยมาโน ปฺนทเว เชนฺํ อุปกจฺจติ เอวมิํทํ ตติยขฺฆานสฺสํ
 ปีติโต อปฺนีตํ (๑) ตํ สติสมฺปรุชณฺณารกฺเขน อรฺกขิยมานํ ปฺนทเว
 ปีตี อุปกจฺเจยฺย ปีติสมฺปรุชตฺตเมว สियाฯ สุขเข จาปี สตฺตา
 สารขฺชนติ อิทลฺลจ อติวีย มรฺฐํ สฺสํ ตโต ปรี สุขาภาวา
 สติสมฺปรุชณฺณานฺภาเวน ปเนตฺถ สุขเข อสารขฺชนา โหติ โน
 อณฺณถาติ ฯ อิมมฺปิ อคฺควิเสสํ ทสฺเสตฺถ อิทมิเชว วุตฺตนฺติ
 เวทิตพฺพํ ฯ

อิทานิ สุขญฺจ กาเยน ปฏฺฐิสฺสเวเทตีติ เอตฺถ กิลฺลจาปี
 ตติยขฺฆานสมงฺคิโน สุขปฏฺฐิสฺสเวทนาโกโค นตฺถิ เอวํ สนฺเตปี
 ยสฺมา ตสฺส นามกาเยน สมฺปรุชตฺตํ สฺสํ ยํ วา ตํ
 นามกายสมฺปรุชตฺตํ สฺสํ ตํสมฺภูจฺจานเนนสฺส ยสฺมา อติปฺณีเตน
 รุเปน รูปกาโย สฺมุจฺโจ (๒) กายสฺส สฺมุจฺจตฺตา ฆานวฺภูจฺจิตฺตปี
 สฺสํ ปฏฺฐิสฺสเวเทยฺย ตสฺมา เอตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต สุขญฺจ กาเยน
 # ๑. ม. อปฺนีตมฺปิ ฯ ๒. ม. สฺมุจฺโจ ฯ

ปฏิสเวเทตติ อห ๕

อิทานิ ынดํ อริยา อัจจนฺติ อุเปกฺโข สติมา
สุขวิหารีติ เอตฺต ยมฺมานเหตุ ยมฺมานการณา ตํ ตติยชฺฌาน-
สมงฺคิปุคฺคํ พุทฺธาทโย อริยา อัจจนฺติ เทเสนฺติ
ปฺลนฺเปนฺติ ปฏฺฐนฺติ วิวฺรณฺติ วิกฺชนฺติ อุตฺตานิโกโรนฺติ
ปกฺกาเสนฺติ ปัสสณฺตีติ อธิปฺปาโย ๕ กิณฺติ ๕ อุเปกฺโข สติมา
สุขวิหารีติ ตํ ตติยชฺฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ เอวเมตฺต
โยชณา เวทิตฺตพฺพา ๕

กสฺมา ปน ตํ เต เอวํ ปัสสณฺตีติ ๕ ปัสฺสารหโต ๕
อัยฺ หิ ยสฺมา อติมฺชฺรสุเข สุขปารมिปปตฺเตปี ตติยชฺฌานเ
อุเปกฺโข น ตตฺต สุขากิสงฺเคน อากทฺธิยตีติ (๑) ๕ ยถา จ
ปีติ น อุปฺปชฺชติ เอวํ อุปฺภูจิตฺตสฺสตีตาย สติมา ยสฺมา จ
อริยกนฺตํ อริยชนเสวิตเมว จ อสงฺกิลิฏฺจํ สุขํ นามกาเยน
ปฏิสเวเทติ ตสฺมา ปัสฺสารโห ๕ อิติ ปัสฺสารหโต นํ อริยา
เต เอวํ ปัสฺสารหเหตุฏฺเต (๒) กุณฺเ ปกฺกาเสนฺตา อุเปกฺโข สติมา
สุขวิหารีติ เอวํ ปัสสณฺตีติ เวทิตฺตพฺพิ ๕

ตติยนฺติ กณฺณานุปฺพุทฺโต ตติยํ ๕ อิทํ ตติยํ สมา-
ปชฺชตีติ ตติยํ ๕ ตสฺมี สมนเย ผสฺโส โหตีติอาทิสฺส ฌานปฺลนฺจเก
ปีติปทํปี ปริหีนํ ตสฺสาปี วเสน สวิกตฺติกาวิกตฺติกปทวินิจฺจโย
๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ๕ ๒. ม. ปัสฺสาเหตุฏฺเต ๕

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 356

เวทิตพุโพ ฯ โภฏฐาสวาเรปี ทวุงคิกั ฌานั โหตีติ อากตั ฯ
เสถั ทุตติชฌานสทิสเมวาติ ฯ

ตติยชฌานวณณา นิฏฐิตา ฯ

จตุตถชฌานวณณา

จตุตถชฌานนินุทเทเส ฯ สุขสุส จ ปหานา ทุกุขสุส จ
ปหานาติ กายิกสุขสุส จ กายิกทุกุขสุส จ ปหานา ฯ
ปุพฺพเววาติ ตถจ โข ปุพฺพเวว น จตุตถชฌานกุขณเ ฯ
โสมนสุสโทมมสุสานั อตถงคมาติ เจตสิกสุขสุส เจตสิก-
ทุกุขสุส จาติ อิมะสั ทวินันนั ปุพฺพเวว อตถงคมา ปหานา
อิจฺเจวั วุตตัม โหติ ฯ กทา ปน เนสั ปหานั โหติ ฯ
จตุณัน ฌานานมุปจารกุขณเ ฯ โสมนสุสั หิ จตุตถชฌานสุส
อุปจารกุขณเเยว ปหียติ ฯ ทุกุขโทมมสุสสุขานิ ปรมทุตติย-
ตติยานัน อุปจารกุขณเสุ ฯ เอวเมเตสั ปหานกุกเมน อวุตตานัน
อินุทริยวิภงฺเก ปน อินุทริยานัน อุกุเทศกุกเมนเว อิธาปี
วุตตานัน สุขทุกุขโสมนสุสโทมมสุสานัน ปหานัน เวทิตพุพั ฯ

ยทิ ปเนตานิ ตสุส ตสุส ฌานสุส อุปจารกุขณเเยว
ปหียนติ ฯ อถ กสุมา กตถ จุปฺปนัน ทุกุขินุทริยั อปริเสถัสั
นินุชฺชตติ อิธ ภิกุขเว ภิกุขุ วิวิจฺเจว กามะหิ ฯเป ฯ
ปจฺมัม ฌานัน อุปสมฺปชฺช วิหริติ เอตถุปฺปนัน ทุกุขินุทริยั

เล่มที่ 46 จิตตูปปาณทวณณา หน้า 357

อปริเสถ์ นิรุชฌติ กตถ จุปปนุณิ โทมนสฺสินุทฺริยิ สฺชินุทฺริยิ
 โสมนสฺสินุทฺริยิ อปริเสถ์ นิรุชฌติ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
 สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตฺตถิ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ
 เอตถจฺอุปปนุณิ โสมนสฺสินุทฺริยิ อปริเสถ์ นิรุชฌติ(๑) เอวํ ฌานเสว
 นิโรโร วุตฺโตติ ฯ อติสยนิโรธตฺตา ฯ อติสยนิโรโร หิ เตสํ
 ปจฺมชฺฌานาทีสุ น นิโรโรเยว ฯ นิโรโรเยว ปน อุปจารกฺขณ
 นาติสยนิโรโร ฯ ตถา หิ นานาวชฺชเน ปจฺมชฺฌานสฺสุปฺจาร
 นิรุทฺธสฺสาปี ทฺถุชฺชินุทฺริยสฺส ทํสมกฺสาทิสมฺพสฺเสน วา วิสมา-
 สนฺนูปฺตาเปน วา สฺยา อุปฺปตฺติ น เตวว อนฺโตอุปฺปนายิ ฯ
 อุปฺจารเ วา นิรุทฺธํ เปตํ น สฺนฺนํ นิรุทฺธํ โหติ ปฺฏิปฺกฺเขน
 อวิหฺตตฺตา ฯ อนฺโตอุปฺปนายิ ปน ปิตฺธิรณฺเนน สพฺโพ กาโย
 สฺโขกฺกนฺโต โหติ ฯ สฺโขกฺกนฺตฺกายสฺส จ สฺนฺนํ นิรุทฺธํ
 โหติ ทฺถุชฺชินุทฺริยิ ปฺฏิปฺกฺเขน วิหฺตตฺตา นานาวชฺชเนเยว จ
 ทฺติยชฺฌานูปฺจารเ ปหีนสฺส โทมนสฺสินุทฺริยสฺส ยสฺมา เอตํ
 วิตกฺกวิจฺจารปฺจฺเจยิ กายกิลมฺเถ จิตฺตูปฺมาเต จ สติ อุปฺปชฺชติ
 วิตกฺกวิจฺจาราภาเว จ เนว อุปฺปชฺชติ ฯ ยตถ ปน อุปฺปชฺชติ
 ตตถ วิตกฺกวิจฺจาราภาเว อุปฺปหีนเว จ ทฺติยชฺฌานูปฺจาร
 วิตกฺกวิจฺจาราติ ตตถสฺส สฺยา อุปฺปตฺติ อุปฺปหีนปฺจฺจยตฺตา(๒) น
 เตวว ทฺติยชฺฌานเ ปหีนปฺจฺจยตฺตา ฯ ตถา ตฺติยชฺฌานูปฺจาร
 # ๑. สํ. มหา. ๑๕/๕๖๐/๒๘๕ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 358

ปหีนสุสาปี สุนินทริยสุส ปิติสมภูจกถาปณิตรูปภุจกายสุส
สียา อุปปตติ น เตวว ตติยชฎาเน ฯ ตติยชฎาเน หิ สุขสุส
ปัจจุญฐตา ปิตี สพุพโส นีรุชฌติ ฯ ตถา จตุตถชฎาญจาเร
ปหีนสุสาปี โสมนสุสินทริยสุส อาสนนุตตา อปฺปนาปตตตาย
อุเปกขายาภาเวน สมฺมาอนติกกนุตตตา จ สียา อุปปตติ น
เตวว จตุตถชฎาเน ฯ ตสฺสา เอวํ จ เอตถุปฺปนํ ทุกฺชินทริย
อปริเสสํ นีรุชฌิตีติ ตตถ ตตถ อปริเสสคฺคหณํ กตฺนติ ฯ

เอตถาห อเอวํ ตสฺส ตสฺส ฆานสุสุจาเร ปหีนาปี
เอตา เวทนา อิธ กสุมา สมหาตติ ฯ สุขคฺคหณตฺถํ ฯ ยา
หิ อัย อทุกฺขมสุขนฺติ เอตถ อทุกฺขมสุขา เวทนา วุตฺตา
สา สุขุมฯ พุพฺพิณฺณเยยฺยา น สกฺกา สุขฺเนน กเหตุํ ตสฺมา
ยถา นาม ภูจสุส ยถา วา ตถา วา อุปฺสงฺกมิตฺวา กเหตุํ
อสกฺกณฺณเยยฺยสุส โภณสุส คหณตฺถํ โภโป เอกสุมี วเช
สพุพา คาโว สมหาหริติ อเถเกกํ นีหรนฺโต ปฏฺฐิปาฏฺฐียา
อาคตํ อัย โส คณฺหาถ นนฺติ ตํปี กหาปยติ ฯ เอวเมว
ภควา สุขคฺคหณตฺถํ สพุพา เอตา สมหาหริติ ฯ เอวํ หิ สมหาภู
เอตา ทสฺเสตฺวา ยํ เนว สุขํ น ทุกฺขํ น โสมนสุสํ
น โทมนสุสํ อัย อทุกฺขมสุขา เวทนาติ สกฺกา โหติ เอสา
คาหายิตฺตุํ ฯ

อปีจ อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา ปัจจยทสฺสนตฺถญฺจาปี

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 359

เอตา วุตฺตาคี เวทิตพฺพา ฯ สุขทุกฺขปรปฺหานาทโย หิ ตสฺสา
 ปจฺจยา ฯ ยถาห จตฺตารโ โข อาวุโส ปจฺจยา อทุกฺขมสุขาย
 เจโตวิมุตฺตียา สฺมาปตฺตียา อิทาวุโส ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปฺหานา
 ปฺพเพว โสมนสฺสโทมนสฺสํ อตฺถงฺคมา ฯเปฯ จตฺตํ ฌานํ
 อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ อิม โข อาวุโส จตฺตารโ ปจฺจยา อทุกฺขม-
 สุขาย เจโตวิมุตฺตียา สฺมาปตฺตียาติ ฯ ยถา วา อณฺตตถ
 ปหีนา สกฺกายทิกฺขุจาทโย ตตฺถิมกฺกสฺส วณฺณณนตฺถํ ตตฺถ
 ปหีนาติ วุตฺตาฯ เอวํ วณฺณณนตฺถํ ตสฺส ฌานสฺส ตา(๑)
 อิธ วุตฺตาคี เวทิตพฺพา ฯ ปจฺจยมาเตน วาเอตฺถ รากโทสํ
 อติทฺรภาวํ ทสฺเสตฺถฺ เจตา วุตฺตาคี เวทิตพฺพา ฯ เอตาสุ หิ
 สุขํ โสมนสฺสสฺส ปจฺจโย โสมนสฺสํ รากสฺส ทฺกขํ โทมนสฺสสฺส
 ปจฺจโย โทมนสฺสํ โทสสฺส สุขาทิมมาเตน จ(๒) สปฺปจฺจยา
 รากโทสํหตฺตาคี อติทฺรเ โหนฺตฺติติ ฯ

อทุกฺขมสุขนฺติ ทฺกขาทาเวน อทุกฺขํ สุขาทาเวน อสุขํ ฯ
 เอเตเนตฺถ ทฺกขสุขปฺปฏิปทฺกษณฺตํ ตตฺถเวทณํ ทิปฺเตติ ฯ น ทฺกขาท-
 สุขาทามตฺถํ ฯ ตตฺถเวทนา นาม ฯ อทุกฺขมสุขา อูปฺกษาคีปี
 วุจฺจตีติ(๓) ฯ สทา อิกฺขุจานิกฺขุจวิปริตฺตานุกฺกวนลทฺกขณา มชฺฌตฺตรสา
 อวิภูตปจฺจูปฺกษานา สุขนิโรธปทฺกษานาคี เวทิตพฺพา ฯ

อูปฺกษาสติปาริสฺสุทฺธินฺติ อูปฺกษาย ชนิตสฺสตีปาริสฺสุทฺธิ ฯ
 # ๑. ม. วณฺณณนตฺถมฺเปตสฺส ฌานสฺสเสตา ฯ ๒. ม. จสฺส ฯ
 # ๓. ม. วุจฺจติ ฯ

อิมสมึ หิ ฌาเน สุปริสุทฺธา สติ ยา จสฺสา สติยา ปาริสุทฺธิ
สา อุเปกฺขาย กตา น อณฺเณน ตสฺมา เอตํ อุเปกฺขา-
สตีปาริสฺสุทฺธิตี วิภงฺเกปี วุตฺตํ อัย สตี อิมาย อุเปกฺขาย
วิกฺตฺตา โหตี ปริสุทฺธา ปริโยทาตา เตน วุจฺจตี อุเปกฺขา-
สตีปาริสฺสุทฺธิตี ฯ ยาย จ อุเปกฺขาย เอตถ สตีปาริสฺสุทฺธิ
โหตี सा अत्ततो तत्त्रमश्मत्ततादि वेतित्पुपा ॥ न केवल्येत्त
तय सतिवैव प्रिसुत्था अपिज् जो सपुपेपि सम्प्युत्तम्मा ॥
सतिसेन पन तेसना वुत्ता ॥

ตตฺถ กิณฺจาปี อัย อุเปกฺขา เหฏฺฐาปี ติสฺส ฌาเนสฺ
วิษฺชตี ยถา ปน ทิวา สฺวริยปฺปภาภิกฺวา โสมฺมภาเวน อคฺคโน
อุปการกตฺเตน วา สภาคาย รตฺติยา อลาภา ทิวา
วิษฺชมานาปี จนฺทเลขา อปริสุทฺธา โหตี อปริโยทาตา เอวมยฺมปี
ตตฺตรมश्मत्तुपेกฺขาจนฺทเลขา วิตกฺกาทิจฺจนี่กฺธมฺมเตชาภิกฺวา
สภาคาย จ อุเปกฺขาเวทนารตฺติยา อปฺปฏิลาภา วิษฺชมานาปี
ปจฺมาทิจฺชานภเทสฺ อปริสุทฺธา โหตี ฯ ตสฺสา จ อปริสุทฺธาย
ทิวา อปริสุทฺธจนฺทเลขาย ปภา วิย สหชาตาปี สตีอาทโย
อปริสุทฺธาว โหนฺติ ฯ ตสฺมา เตสฺส เอกํปี อุเปกฺขาสตีปาริสฺสุทฺธิตี
น วุตฺตํ ॥ อธิ ปน วิตกฺกาทิจฺจนี่กฺธมฺมเตชาภิกฺวาภาวา
สภาคาย จ อุเปกฺขาเวทนารตฺติยา ปปฏิลาภา อัย ตตฺตร-
มश्मत्तुपेกฺขาจนฺทเลขา อติวिय प्रिसुत्था ॥ ตससा प्रिसुत्थत्ता

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้ 361

ปริสุทฐจนทเลขาย ปภา วิย สหชาตาปี สติอาทโย ปริสุทฐา
โหนติ ปริโยทาตาฯ ตสุมา อิทเมว อุเปกขาสติปริสุทฐีติ
วุตตุนติ เวทิตพพิ ฯ

จตุตถุนติ คณนานุปพุโพโต จตุตถั ฯ อิทั จตุตถั
สมาปชชตีติ จตุตถั ฯ ผสุโส โหตีติอาทิสู ผสุสปลยจเก ตา
อุเปกขาเวทนา เวทนาติ เวทิตพพาฯ(๑) ฆานปลยจกอินุทริยภูจเกสุ
ปน อุเปกขา โหติ อุเปกขินุทริยั โหตีติ (๒) วุตตเมว ฯ เสธานี
ตติเย ปริหีนปทานิ อิทาปี ปริหีนานเว ฯ โกฎาสวาเรปี
ทวงุคิกั ฆานนติ ฯ อุเปกขาจิตเตกคคตาเวเสนเว เวทิตพพิ ฯ
เสถั สพพิ ตติยสทิสเมวาติ ฯ

จตุตถชฆานวณณา นิภูจิติโต ฯ

ปลยจกนขวณณา

อิทานิ กตเมว ฐมมา กุสลาติ ปลยจกนโย อารทุโร ฯ
กสุมา อิติ เจ ฯ ปุคคลชฆมาสยวเสน เจว เทสนาวิลาสเณ
จ ฯ สนนีสินุนเทวปริสาช กิร เอกจจัน เทวานัน วิตกุโกเอว
โอพาริกโต อุปภูจาสี ฯ วิจารปีตีสุขจิตเตกคคตา สนนโต
อุปภูจหนติ ฯ เตสั สปปายวเสน สตุถา จตุรงคิกั อวิตกก-
วิจามตติ ทุตติชฆานัน นาม ภาเชตี ฯ เอกจจัน วิจาโร
๑. ม. ตาว เวทนาติ อุเปกขาเวทนา เวทิตพพาฯ ๒. อภ. สง.
๓๔/๑๕๕/๕๒ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 362

โอพาริกโต อุปภูจาสี ฯ ปิติสุขจิตเตกกุกตา สนฺตโต ฯ เตลั
สฺปฺปายวเสน ติวฺจิกิํ ตติยชฺฌานํ นาม ภาเชติ ฯ เอกจฺจนํ
ปีติ โอปาริกโต อุปภูจาสี ฯ สุขจิตเตกกุกตา สนฺตโต ฯ เตลั
สฺปฺปายวเสน ทฺวฺจิกิํ จตุตฺถชฺฌานํ นาม ภาเชติ ฯ เอกจฺจนํ
สุขํ โอปาริกโต อุปภูจาสี ฯ อุเปกฺขาจิตเตกกุกตา สนฺตโต ฯ
เตลั สฺปฺปายวเสน ทฺวฺจิกิํ ปรลฺยจฺมชฺฌานํ นาม ภาเชติ ฯ
อัยฺย ตาว ปุคฺคกฺลชฺฌาสนโย ฯ

ยสฺสา ปน ฌมฺมชาตฺตยา สฺปฺภูวិวิทฺฐตา เทสนาวีลาสฺปฺปตฺตา (๑)
นาม โหติ ฯ สา ตถาคตฺตสฺส สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ณามมฺหตฺตตฺตาย เทสนาวีธาเนสฺส กุสโล เทสนาวีลาสฺปฺปตฺโต
สฺส
อิจฺฉติ ตถา ตถาเทสนํ นียาเมติ โส อิธ ปรลฺยจฺจฺจิกิํ
ปรจฺมชฺฌานํ ภาเชติ ฯ จตุรฺจฺจิกิํ อวิตกฺกวิจฺจารมฺตฺตํ ทฺติยชฺฌานํ
ติวฺจิกิํ ตติยชฺฌานํ ทฺวฺจิกิํ จตุตฺถชฺฌานํ ทฺวฺจิกิเมว
ปรลฺยจฺมชฺฌานํ ภาเชติ ฯ อัยฺย เทสนาวีลาโส นาม ฯ

อปีจฺย เย ภควตา ตโยเม ภิกฺขเว สฺมาธิํ สฺวิตกฺกสฺวิจฺจาโร
สฺมาธิ อวิตกฺกวิจฺจารมฺตฺโต สฺมาธิ อวิตกฺกอวิจฺจาโร สฺมาธิติ (๒)
สฺส
สฺมาธิ อวิตกฺกอวิจฺจาโร สฺมาธิ ภาเชตฺวา ทฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
๑. ม....สฺปฺปตฺโต ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้ 363

วจารมตุโต ปน น ทสสิโตติ ตํ ทสเสตุมปี อัย ปณจกนโย
อารทุโรติ เวทิตพุโพ ฯ

ตตถ ทุตยชฎานนิตุเทเส ผสสาทิสู วิตกุกมตตํ ปริหายติ ฯ
โกภุจาสวเว จ จตุรงคิกํ ฉานัน โหติ จตุรงคิกโก มคโค
โหติตี อยเมว วิเสโส ฯ เสถ สพุพิ ปจมชฎานสทิสเมว ฯ
ยานิ จ จตุกุกนเย ทุตยตติยจตุตถานิ ตานิ อธิ ตติย-
จตุตถปณจมานิ เตถ อธิคมปฏิปาฏิยา ทิปนตถ อัย นโย
เวทิตพุโพ ฯ

เอโก กิร อมจปตุโต ราชาน อูปภุจาดุ ชนปทโต
นคริ อากโต ฯ โส เอกทิวสเมว ราชาน ทิสวา ปานพุสเนน
สพุพิ วิกวชาตํ นาเสสิ ฯ ตํ เอกทิวสํ สุรามทมตตํ นิโจถิ
กตุวา ชินณกกุสสารกมตเตน ปฏิจจาทตุวา ปานาคารโต
นิหริสฺส ตเมนนํ สงการกุญเญ นปชชิตฺวา นิตุทายนุตํ เอโก องค-
วิหฺชาปจโก ทิสวา อัย ปุริโส มหาชนสฺส อวสฺสโย ภวิสฺสติ
ปฏิจชคิตพุโพ เอโสติ สนนิกุจานัน กตุวา มตติกาย นุหาเปตุวา
ถุลสาฎกยฺคํ นีวสาเปตุวา ปุน คนุโรทเกน นุหาเปตุวา
สุขุเมน ทุกุลยฺคเลน อจฺจาทตุวา ปาสาทํ อาริเปตุวา สุโกชนัน
โกเชตุวา เอวํ นํ ปริจารเยยถาติ ปริจารเก ปฏิจจาทตุวา (๑)
ปกุกามิ ฯ อถ นํ เต สยนํ อาริเปสิ ปานาคารกมน-
๑. ม. ปฏิปาทตุวา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 364

ปฏิพาหนตถณจ นั จตุตาโร ตาว ชนา จตุสุ หตถปาเทสุ
อุปปีเพตวา อฏฐัสสุ ฯ ตตถ เอโก ปาเท ปริมชชิตฺติ เอโก
तालपन्नि (๑) คเหตุวา วิชิตฺติ เอโก วิณฺณ วาทยมาโน คายนุโต
นีสิตฺติ ฯ

โส สยนุปกมเนน วิคตกิลมโถ โถกั นินุทายิตฺวา อฏฐจิตฺโต
หตถปาทปริมชชณฺโณ อสهماโน โโก เม ปาเท ปริมชชติ
หตถปาเท อุปปีเพติ อปกจจลลิตฺติ ตชฺเชสิ ฯ เต เอกวเจเนเนว
อปกจจณฺณิสฺสุ ฯ ตโต ปุณ โถกั นินุทายิตฺวา วฏฐจิตฺโต ปาทปริมชชณฺ
อสهماโน โโก เม ปาเท ปริมชชติ อปกจจลลิตฺติ อาห ฯ
โสปี เอกวเจเนเนว อปกจจณฺณิสฺสุ ฯ ปุณ โถกั นินุทายิตฺวา วฏฐจิตฺโต
วาทวฏฐจิตฺติ (๒) วิย ตาลปณฺณวาทิตฺติ อสหนุโต โโก เอส อปกจจลลิตฺติ
อาห ฯ โสปี เอกวเจเนเนว อปกจจณฺณิสฺสุ ฯ ปุณ โถกั นินุทายิตฺวา
วฏฐจิตฺโต กณฺณสุลลิตฺติ วิย กิตฺวาทิตฺตทุทฺติ อสهماโน วิณฺณวาทกั
ตชฺเชสิ ฯ โสปี เอกวเจเนเนว อปกจจณฺณิสฺสุ ฯ อเถว อนุกุกเมน
ปหีนกิลมณฺณูปปีพนปริมชชณฺณวาทิตฺตทุทฺตทุทฺทว สุกั
สยิตฺวา วฏฐจาย รัยโธ สนฺตีกั อคมาสิ ฯ ราชาปีสุส มหนฺต
อิสฺสรियมทาสี ฯ โส มหาชนสุส อวสุสโย ชาโต ฯ

ตตถ ปานพฺยสนเนน ปาริชฺชณฺณูปปตฺโต โส อมจฺจปตฺโต
วิย อนนฺกพฺยสนปาริชฺชณฺณูปปตฺโต ฆราวาสคโต กุลปตฺโต
๑. ม. ตาลวณฺณุ ๑ ๒. ม. วาทวฏฐจิตฺติ ๑

ทฏฐพโพ ๑ องควิชาปาสโก ปุริโส วย ตถาคโต ๑ ตสส
ปฐิสส อัย มหาชนสส อวสสโย ภวิสสติ ปฏิชคณ อรหตีติ
สนนัญญานัน วย ตถาคตสส อัย มหาชนสส อวสสโย ภวิสสติ
ปพพชช อรหติ กุลปุตโตติ สนนัญญานกรณ ๑

อถสส อมจปุตตสส มตติกามตเตน นุหปน วย
กุลปุตตสสาปี ปพพชชาปฏิตาโก ๑ อถสส อถสาฎกนิवासัน
วย อิมสสาปี ทสสิกขาปทสงฆาตสีลวตถนิवासัน ปุน ตสส
คนุโชนนุหปน วย อิมสสาปี ปาฎิมอกขสัวราทสีลคนุโชนก-
นุหปน ๑ ปุน ตสส สุขุมทุกุลยกุลจมาทัน วย อิมสสาปี
ยถาวตตสีลวิสุทฐิสมปทาสงฆาตทุกุลจมาทัน ๑

ทุกุลจมาทิตสส (๑) ปนสส ปาสาทาโรปน วย อิมสสาปี
สีลวิสุทฐิทุกุลจมาทิตสส สมာธิภาวนาปาสาทาโรปน (๒) ตโต ตสส
สุโกชนนุชช วย อิมสสาปี สมာธิอุปการกสตีสมปชญญาทิ-
ธมมามตปริญญชช ๑

ภคตโกชนสส ปน ตสส ปฐิจารเกหิ สยนาโรปน วย
อิมสสาปี วิตถกาทิหิ อุปจารชฌานาโรปน ๑ ปุน ตสส
ปานาคารคมนปฏีพาหนตถิ หตถปาทุปปีพนปฐิสจตุกถิ วย
อิมสสาปี กามสญญาภิมุขคมนปฏีพาหนตถิ อารมมณ จิตตูป-
ปิปโก เนกขมมวิตถโก ๑ ตสส ปาทปริมชชกปุริโส วย

๑. ม. ทุกุลจมาทิตสส ๑ ๒. ม....โรหน ๑

อิมสุสาปี อารมมณ จิตตานุมชชโก (๑) วิจาโร ๑ ตสุส ตาลปณณ-
วาททายโก วย อิมสุสาปี เจตโส สีสถภาวทายกาปีติ ๑

ตสุส โสตานุกคหโร คนุชพพปริโส วย อิมสุสาปี
จิตตานุกคาหัง โสมนสัส ๑ ตสุส สยนูปคมเนน วิตกถิมถสุส
โถกั นิตุทูปคมนั วย อิมสุสาปี อุچارชฌานสนนีสุสเยน
วิตถนีวณณถิมถสุส ปจมชฌานูปคมนั ๑

อถสุส นิตุทายิตวา วุฏฐิตสุส หตถปาทุปปีพนาสหนน
หตถปาทุปปีพกานั สนตชชนั เตสญจ อปคมนเนน ปุน โถกั
นิตุทูปคมนั วย อิมสุสาปี ปจมชฌานโต วุฏฐิตสุส จิตตุป-
ปีพนกวิตถกาสหนน วิตถกโทสทสุสนั วิตถกปุปหานา จ ปุน
อวิตถกวิจารมตชฌานูปคมนั ๑

ตสุส ปน สยนา วุฏฐาย ญโย สนตักกั กตสุส
๑. ม. จิตตานุมชชน โโก ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 367

อิสสริยปรตติ วย อิมสสาปี ปญจมชฌานโต วุจฺจิสฺส

วิปัสสนามคฺคํ อุปคตฺส อรหตฺตปรตติ ฯ

ตฺส ปตฺติสฺสริยสฺส พหุณฺํ ชนानํ อวสฺสยภาโว วย

อิมสสาปี อรหตฺตปรตฺตสฺส พหุณฺํ อวสฺสยภาโวปี เวทิตฺพุโป ฯ

เอตฺตาวตา หิ เอส อนฺนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ นาม โหตีติ ฯ

ปญฺจนยวณณา นิฏฺจิติ ฯ

เอตฺตาวตา จตฺกปญฺจนยทฺวยเกโท สุทฺธิกนฺวโก นาม

ปกาสีโต โหตี ฯ อตฺถโต ปเนส ปญฺจนเย จตฺกนฺยสฺส

ปวิฏฺจตฺตา ฌานปญฺจโกเอวาทิ เวทิตฺพุโป ฯ

ปฏฺิปปาทจตฺกกวณณา

อิทานิ ยสฺมา เอตํ ฌานํ นาม ปฏฺิปปาทกเมน สีหฺมตี

ตฺสฺมาสฺส ปฏฺิปปาทกเมทํ ทสฺเสตฺตํ ปุณฺ กตฺเม ฌมฺมา กุสลาตี-

อาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ ทฺกฺขา ปฏฺิปปาทา อสฺสาตี ทฺกฺขา-

ปฏฺิปปทํ ฯ ทนฺธาภิญฺญา อสฺสาตี ทนฺธาภิญฺณํ ฯ อิติ ทฺกฺขา-

ปฏฺิปปทฺนฺติ วา ทนฺธาภิญฺณนฺติ วา ปจฺวีกฺสิณฺนฺติ วา ตีณฺปิ

ฌานสฺเสว นามานิ ฯ ทฺกฺขาปฏฺิปปทํ จิปฺปาภิญฺณนฺตฺวาทีสุปี

เอเสว นโย ฯ

ตตฺถ ปจฺมสมฺนฺนาหารโต ปฏฺุจาย ยาว ตฺสฺส ตฺสฺส

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 368

ฉานสสุ อุปจาโร (๑) อุปปชชติ ตาว ปวตฺตา ฉานภาวนา
ปฏิบัติ วุจฺจติ ฯ อุปจารโต ปน ปุญฺจาย ยาว อุปปนา
ตาว ปวตฺตา ปญฺญา อภิญฺญาติ วุจฺจติ ฯ สวา ปเนสา
ปฏิบัติ เอกจฺจสฺส ทุกฺขา โหติ ฯ นีวรณาทีปจฺจนีกรรม-
สมุทธารคหตตาย กิจฺจนา อสุขเสวนาติ อตุโถ ฯ เอกจฺจสฺส
ตทภาเวน สุขา ฯ อภิญฺญาปี เอกจฺจสฺส ทนฺธา โหติ มนฺทา
อสีมปฺปวตฺติ ฯ (๒) เอกจฺจสฺส ขิปฺปา อมนฺทา สีมปฺปวตฺติ ฯ (๓) ตสฺมา
โย อาทีโต วิปสฺสนาณาณน (๔) กิเลส วิกฺขมฺเภนฺโต ทุกฺเขน
สสงฺขารน สปปโยเคน กิลมฺนฺโต วิกฺขมฺเภติ ฯ ตสฺส ทุกฺขา-
ปฏิบัติ นาม โหติ ฯ โย ปน วิกฺขมฺภิตกิลโส อุปปนา-
ปริวาสฺ วสนฺโต จิเรน องฺคปาตุภาวํ ปาปฺณาติ ฯ ตสฺส
ทนฺธาภิญฺญา นาม โหติ ฯ โย ขิปฺปี องฺคปาตุภาวํ ปาปฺณาติ
ตสฺส ขิปฺปาภิญฺญา นาม โหติ ฯ โย กิเลส วิกฺขมฺเภนฺโต
สุเขน อกิลมฺนฺโต วิกฺขมฺเภติ ตสฺส สุขา ปฏิปทา นาม
โหติ ฯ

ตตฺถ ยานิ สปปายาสปปายานิ จ ปลิโพรูปฺจเจทาทีนิ
ปฺพุพฺพกิจฺจานิ จ อุปปนาโกสลฺลานิ จ วิสุทฺธิมฺกุเต จิตฺต-
ภาวนานิทฺเทเส นิตฺทิกฺกุณฺยานิ เตสุ โย อสปปายเสวี โหติ ฯ
ตสฺส ทุกฺขาปฏิบัติ ทนฺธา จ อภิญฺญา โหติ ฯ สปปาย-
๑. ม. อุปจารํ ฯ ๒. สී. อสีมปฺปวตฺตินี ฯ ๓. ม. สีมปฺปวตฺติ ฯ
๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 369

เสวินุ สุขาปฏิปทา จิปปา อภินญาฯ โย ปน ปุพพ-
ภาเค อสปปายั เสวิตฺวา อปรภาเค สปปายเสวี โหติ
ปุพพภาเค วา สปปายั เสวิตฺวา อปรภาเค อสปปายเสวี
ตสฺส โวมิสฺสตา(๑) เวทิตพฺพาฯ อปีจ ปติโพธุปฺจเนทาทีกั
ปุพพกัจจัน อสมฺปาเทตฺวา ภาวัน อญฺญชฺชนตสฺส (๒) ทฺกฺขา-
ปฏิปทา โหติ วิปริยาเยนตสฺส สุขาปฏิปทาติ อปฺปนาโกสลฺลณานี
ปน อสมฺปาเทนตสฺส ทนฺธาอภินญา โหติ สมฺปาเทนตสฺส
จิปปาภินญา จ ฯ

อปีจ ตณฺหาอวิชฺชาวเสน สมถวิปฺสฺสนากธฺการวเสน จาปิ
เอตาสั ปภเวโท เวทิตพฺโพฯ ตณฺหาภินฺนตสฺส หิ ทฺกฺขาปฏิปทา
โหติ อนภินฺนตสฺส สุขาฯ อวิชฺชาภินฺนตสฺส จ ทนฺธาอภินญา
โหติ อนภินฺนตสฺส จิปปาฯ โย จ สมเถ อกตาริการุ ตสฺส
ทฺกฺขาปฏิปทา โหติ กตาริการุสุ สฺสสุขาฯ โย ปน วิปฺสฺสนาย
อกตาริการุ โหติ ตสฺส ทนฺธาอภินญา โหติ กตาริการุสุ
จิปปาฯ

กิลฺลสินฺทฺริยวเสนปี เอตาสั ปภเวโท เวทิตพฺโพฯ ติพฺพ-
กิลฺลสฺส หิ มุทฺทินฺทฺริยสุสฺส ทฺกฺขา ปฏิปทา โหติ ทนฺธา จ
อภินญาฯ ติกฺกจินฺทฺริยสุสฺส ปน จิปปา อภินญาฯ มนฺท-
กิลฺลสฺส จ มุทฺทินฺทฺริยสุสฺส สุขาปฏิปทา โหติ ทนฺธา จ
๑. ม. โวมิสฺสกาฯ ๒. ม. อนญฺตตสฺส ฯ

อภิณฺวา ฯ ติกฺขินฺหุริยสฺส ปน ขิปฺปา อภิณฺวาติ ฯ

อิติ อิมาสฺсу ปฏิปทาอภิณฺวาสุ โย ปุคฺคโล ทุกฺขาย
ปฏิปทาย ทนฺธาย จ อภิณฺวาย ฌานํ ปาปุณฺนาติ ฯ ตสฺส
ตํ ฌานํ ทุกฺขาปฏิปทํ ทนฺธาภิณฺวนฺตํ วุจฺจติ ฯ เสเสสุปี
เอเสว นโย ฯ

ตตฺถ ตทฺททมนฺมตา สติ สนนฺตฺถุจฺติ จิตฺติภาคินี ปญฺญาติ (๑)
เอวํ วุคฺคตฺสคฺติยา วา ตํตํฌานนิกนฺตฺติยา วา วิกฺขมฺภเน
ปฏิปทา ตนฺตํฌานูปจารปคฺตสฺส อปฺปนาปริวเส (๒) อภิณฺวา จ
เวทิตพฺพา ฯ อากมนฺวเสนาปี จ ปฏิปทาภิณฺวา โหนฺตฺติเยว ฯ
ทุกฺขาปฏิปทํ หิ ทนฺธาภิณฺवं ปจฺมชฺฌานํ ปคฺวา ปคฺตทุคฺติยมฺปี (๓)
ตาทิสเมว โหติ ฯ ตตฺถยจฺจตฺถเสสุปี เอเสว นโย ฯ ยถา จ
จตุกฺกนฺเย เอวํ ปญฺจกนฺเยปี ปฏิปทาวเสน จตุธาเกโท
เวทิตพฺโพ ฯ อิติ ปฏิปทาวเสนปี จตุตาโร นวกา วุคฺคา
โหนฺตฺติ ฯ เตสุ ปาจโต ฉตฺตีส จิตฺตานิ อตฺถโต ปน ปญฺจกนฺเย
จตุกฺกนฺยสฺส ปวิญฺจตุคา วิสฺติเมว ภวฺนฺตฺติติ ฯ

ปฏิปทาจตุกฺกวณฺณา นิฏฺฐิตํ ฯ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๘๒๘/๔๔๗ ฯ ๒. ม. อปฺปนาย ปริวเส ฯ

๓. ม. ปวตฺตํ ทุคฺติยมฺปี ฯ

เล่มที่ 46 อารมมณจตุกถาถณนา หน้ 371

อิทานิ ยสุมา เอตัง ฉานัง นาม ยถา ปฏิปทาเทเทน
เอว อารมมณเทเทนปิ จตุพพิชัง โหติ ตสุมาสุส ตัง ปเภทัง
ทสเสตุัง ปุณ กตเม ชมมา กุสลาติอาทิ อารทุชัง ๑ ตตุถ
ปริตตุตัง ปริตตารมมณนติอาทิสู ยั อปุปคณัง โหติ อุปริชฌานสุส
ปจฺจโย ภวित्तัง น สกโกติ อิทัง ปริตตุตัง นาม ๑ ยั ปน
อวทุฌิตเต สุปปมตเต วา สรารวมตเต วา อารมมณเ ปวตตุนตัง
ปริตตุตัง ๑ ปริตตุตัง อารมมณัง อสุสาติ ปริตตารมมณัง ๑ ยั
ปคณัง สุภาวิตัง อุปริชฌานสุส ปจฺจโย ภวित्तัง สกโกติ อิทัง
อปุปมาณัง นาม ๑ ยั วิปฺลเ อารมมณเ ปวตตุนตัง วุทฺธิป-
ปมาณตฺตา อปุปมาณัง ๑ อปุปมาณัง อารมมณัง อสุสาติ
อปุปมาณารมมณัง ๑ วุคตลกฺขณโวมิสฺสตาย ปน โวมิสฺสกนโย
เวทิตพฺโพ ๑ อิติ อารมมณวเสนปี จตุตาโร นวกา วุคฺตา
โหนติ ๑ จิตฺตคณนา เจตุถ ปุริมสทิสอาวาติ ๑
อารมมณจตุกถาถณนา นิฏฺฐิตัง ๑

อิทานิ อารมมณปฏิปทามิสฺสกัง โสฬสกฺขตฺตุนยั ทสเสตุัง
ปุณ กตเม ชมมา กุสลาติอาทิ อารทุชัง ๑ ตตุถ ปจฺจนเย
วุคฺตชฌานัง ทุกฺขาปฏิปทตฺตา ทนฺธาภิลลตฺตา ปริตตตฺตา
ปริตตารมมณตฺตาติ จตุหิ การณหิ หีนัง ๑ โสฬสมนเย

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 372

วุตตชฌานํ สุขาปฏิบัติปทตฺตา ขิปฺปาภิญญตฺตา อปฺปมาณตฺตา
อปฺปมาณารมฺมณตฺตาติ จตฺตฺติ การณฺเหติ ปณฺธิตํ ๑ เสเสสฺสุ จุทฺทสฺสุ
เอเกน ทฺวีหิ ตีหิ จ การณฺเหติ หีนปฺปณฺธิตฺตา เวทิตพฺพา ๑

กสฺมา ปนายํ นโย เทสิโตติ ๑ ฌานูปฺตติการณตฺตา ๑
สมฺมาสมฺพุทฺเทน หิ ปจฺจวิกฺสิเณ สฺพุทฺธิชฌานํ จตฺตฺกนยวเสน
ปฺลยจกนยวเสน จ ทสฺสตีตํ ตถา สฺพุทฺธิกปฏิบัติปทา ตถา สฺพุทฺธิ-
การมฺมณํ ๑ ตตฺถ ยถา เทวตา ปจฺจวิกฺสิเณ สฺพุทฺธิชฌานํ
จตฺตฺกนยวเสน เทสิยมานํ พุชฺฌิตฺตํ สกฺโกนฺตฺติ ตาสํ สปฺปาย-
วเสน สฺพุทฺธิชฌานเณ จตฺตฺกนโย เทสิโต ๑ ยถา ปฺลยจกนยวเสน
เทสิยมานํ พุชฺฌิตฺตํ สกฺโกนฺตฺติ ตาสํ สปฺปายวเสน ปฺลยจกนโย
เทสิโต ๑ ยถา สฺพุทฺธิกปฏิบัติปทา สฺพุทฺธิการมฺมณเณ จตฺตฺกนยวเสน
เทสิยมานํ พุชฺฌิตฺตํ สกฺโกนฺตฺติ ตาสํ สปฺปายวเสน สฺพุทฺธิก-
ปฏิบัติปทา สฺพุทฺธิการมฺมณเณ จตฺตฺกนโย เทสิโต ๑ ยถา ปฺลยจก-
นยวเสน เทสิยมานํ พุชฺฌิตฺตํ สกฺโกนฺตฺติ ตาสํ สปฺปายวเสน
ปฺลยจกนโย เทสิโต ๑ อิติ เหฏฺฐา ปุคฺคลชฌาตยวเสน เทสนา
กตา ๑

เทสนาวิลาสปฺปตฺโต เจส ปภินฺนปฺปฏิสมฺภิทอ ทสฺพลจตฺ-
เวสารชฺชวิสทญฺญาโณ ฌมฺมานํ ยถาวสสรสทกฺขณฺตสฺส สฺปฏิบัติ-
วิทฺตตฺตา ฌมฺมปฺลยจตฺตฺติกฺสตาโย โย โย นโย ลพฺภติ ตสฺส
ตสฺส วเสน เทสนํ นียเมตฺตํ สกฺโกติ ตสฺมา อิมาย เทสนา-

วิลาสฺปฺตฺติยาปี เตน เอสา ปจฺวิกฺสิณฺเณ สฺพุทฺธิกจตุกฺกนยาที3
วเสน เทสนา กตา ฯ

ยสุมา ปน เย เกจิ ฌานํ อุปฺปาเทนฺติ นาม น เต
อารมฺมณฺปฺปฏิทาหิ วินา อุปฺปาเทตฺถ สกฺโกณฺติ ตสุมา นิยมโต
ฌานฺุปฺตฺติการณฺตฺตา อัย โสพสฺกขตฺตฺกนโย กถิโต ฯ

เอตฺตาวตา เอโก (๑) สฺพุทฺธิกนฺวโก จตฺตาโร ปฺฏิปทานวกา
จตฺตาโร อารมฺมณนวกา อิมฺเว โสพสนวกาติ ปญฺจวิสฺตินวกา
กถิตา โหนฺติ ฯ ตตฺถ เอเกกสฺมี นวเก จตุกฺกปญฺจกวเสน
เทว เทว นยาติ ปญฺจาสนยา ฯ ตตฺถ ปญฺจวิสฺตียา จตุกฺก-
นเยสุ สตํ ปญฺจกนเยสุ ปญฺจวิสฺตนฺติ ปาจฺโต ปญฺจวิสาธิกานิ
เทว ฌานจิตฺตสฺตานิ โหนฺติ ฯ ปญฺจกนเย ปน จตุกฺกนยสุส
ปวิภูจตฺตา อตฺถโต ปญฺจวิสฺเมว จิตฺตสฺตํ โหติ ฯ ยานิ เจตานิ
ปาเจ ปญฺจวิสาธิกานิ เทว จิตฺตสฺตานิ เตสุ เอเกกสฺส นิตฺเตเส
ธมฺมวฏฺฏจานาทยो ตโย ตโย มหาวารา โหนฺติ ฯ เต ปน
ตตฺถ ตตฺถ นยฺมตฺตเมว ทสฺเสตฺวา สงฺขิตฺตาคี ฯ

ปจฺวิกฺสิณฺเณ นินฺนิจิตฺติ ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

อิทานิ ยสุมา อาโปกสิณาทีสุปี เอทานิ ฌานานิ
อุปปชชชติ ตสุมา เตสั ทสฺสนตฺถั ปฺน กตเม ฐมา กุสลาติ-
อาทิ อารุหุ ๙ เตสุ สพุโพ ปาตินโย จ อตฺถวิภาวนา
จ จิตฺตคณนา จ วารสงฺเขโป จ ปจฺจวิกสิเณ วุตฺตนเยเนว
เวทิตฺพุโพ ๙ ภาวนานโย ปน กสิณปริกมฺมํ อาทิ กตฺวา
สพุโพปี วิสุทฺธิมคฺเค ปกาสิโตเยว ๙ มหาสกุทฺทายิสฺสุตฺเต จ
ปน ทส กสิณานิ วุตฺตานิ ๙ เตสุ วิญญาณกสิณํ อากาเส
ปวตฺตติมหคฺคตฺวิญญาณปี ตตฺถ ปริกมฺมํ กตฺวา นิพฺพตฺต-
วิญญาณญายตนสมาปตฺติปี สพุพฺปการเณ อารุพฺปเทสนเมว
ภชติ ตสุมา อิมสฺมี จาเน น กถิตํ ๙

อากาสกสิณนฺติ ปน กสิณคฺขมาภูมิกาสปี ตํ อารมฺมณํ
กตฺวา ปวตฺตตฺกขนฺธาปี ภิตฺติจฺฉิทฺทาทีสุ อลฺยตรสฺมี คเหตุพฺพ-
นิมิตฺตปริจฺเจทากาสปี ตํ อารมฺมณํ กตฺวา อุพฺปนฺนจตฺถกฺปญฺจ-
กชฺชานมฺปี วุจฺจติ ๙ ตตฺถ ปุริมนโย อารุพฺปเทสนํ ภชติ ๙
ปจฺฉิมนโย รูปาวจรเทสนํ ๙ อิติ มิสฺสกตฺตา อิมํ รูปาวจรเทสนํ
น อารุพฺหํ ปริจฺเจทากาเส นิพฺพตฺตชฺชานํ ปน รูพฺปตฺตติยา
มคฺโค โหติ ตสุมา ตํ คเหตุพฺพํ ๙ ตสฺมี ปน จตฺถกฺปญฺจ-
กชฺชานเมว อุปปชชชติ อรูปชฺชานํ นฺนูปชชชติ ๙ กสุมา ๙
กสิณคฺขมาภูนสฺส อลาภโต ๙ ตถฺหิ ปฺนปฺปฺนํ อุกฺขมาภูมิมานปี
๑. สี่. คเหตุพฺพนิมิตฺเตเต ๙

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 375

อากาศเมว โหตีติ ๑ น ตตฺถ กสิณฺคฺขมาภูํ ลพฺภติ ตสฺมา
ตตฺถ อุปฺปนฺนํ ฌานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาราย สมฺปวตฺตติ
อภิณฺญาปาทกํ โหติ วิปฺสฺสนาปาทกํ โหติ นิโรธปาทกํ น
โหติ ๑ อนุปฺพุพฺพนิโรธํ ปเนตฺถ ยาว ปญฺจมชฺฌานา ลพฺภติ
วฏฺฏปาทกํ โหติเยว ๑ ยถา เจตํ เอวํ ปุริมกสิณฺคฺสุ
อุปฺปนฺนชฺฌานานิปี ๑ (๑) นิโรธปาทกภาโว ปน ตตฺถ วิเสโส ๑
เสสเมตฺถ อากาศกสิณฺคฺ ยํ วตฺตพฺพํ สียา ตํ สพฺพํ วิสุทฺธิ-
มคฺเค วุตฺตเมว ๑

เอโกปี หุตฺวา พหุธา โหตีติ อาทินยํ (๒) ปน อิทธิ-
วิกฺกพฺพนํ อิฉฺจนฺเตน ปุริเมสุ อฏฺฐสุ กสิณฺคฺสุ อฏฺฐ สมฺปาตฺติโย
นิพฺพุตฺเตตฺตฺวา กสิณฺยานุโลมโต กสิณฺคฺปฏิโลมโต กสิณฺยานุโลมปฏิ-
โลมโต ฌานานุโลมโต ฌานปฏิโลมโต ฌานานุโลมปฏิโลมโต
ฌานุกนฺติกโต กสิณฺคฺกนฺติกโต ฌานกสิณฺคฺกนฺติกโต อํคฺสํกนฺติกโต
อารมฺมณฺสํกนฺติกโต อํคฺการมฺมณฺสํกนฺติกโต อํคฺควาฏฺจฺจานโต
อารมฺมณฺววฏฺจฺจานโตติ อิมฺหิ จุทฺทสฺหิ อากาเรหิ จิตฺตํ
ปฺริทเมตฺตพฺพํ ๑ เตสํ วิตฺถารกถา วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตาเยว ๑

เอวํ ปน จุทฺทสฺหิ อากาเรหิ จิตฺตํ อปฺริทเมตฺตฺวา
ปฺพุพฺเพ อภาวิตฺถาวโน อาทิกมฺมิโก โหติ โยคฺวาจโร อิทธิ-
วิกฺกพฺพนํ สมฺปาเทสฺสตีติ เนตํ จานํ วิชฺชติ ๑ อาทิกมฺมิคฺสฺส
๑. ม. อุปฺปนฺนํ ฌานมฺปิ ๑ ๒. ข. ปฏิ. ๓๑/๒๕๓/๑๖๓ ๑
ที. สී. ๕/๓๓๑/๒๖๕ ๑

หิ กสิณปริกมมปิ ภาโร ๑ สเหตุ สเหตุเสตุ เอโก จ
สกุโกติ ๑ กตกสิณปริกมมสุส นิมิตตูปาทนั ภาโร สเหตุ
สเหตุเสตุ เอโก จ สกุโกติ ๑ อุปปนเน นิมิตเต ตั วฑุฑิตวา
อุปปนาธิกโม ภาโร ๑ สเหตุ สเหตุเสตุ เอโก จ สกุโกติ
อธิตตอปปนสุสาปี จุฑุฑสหาการเอหิ จิตตปริทมัน ภาโร ๑
สเหตุ สเหตุเสตุ เอโก จ สกุโกติ ๑ จุฑุฑสหิ อากาเรหิ ปริทมิต-
จิตตสุสาปี อิทฐิวิฑุฑพนนนาม ภาโร ๑ สเหตุ สเหตุเสตุ เอโก
จ สกุโกติ ๑ วิฑุฑพนปตตสุสาปี จิปปนิสนติภาโว นาม
ภาโร สเหตุ สเหตุเสตุ เอโก จ จิปปนิสนติ โหตีติ ๑
เอธมพุดเถ มหาโรธณคุดตเตธรสส กิลานุปฎุฑานัน อากเตสุ
ตีสมตเตสุ อิทฐิมนตสเหตุเสตุ อุปสมปทาย อฎฐวสุสิโก
รกุฑิตตเอโร วิย ๑ สพัพ ๑ วตถุ วิสุฑุฑิมกุเค วิตถาริตเมวาติ ๑
กสิณกถา นิฎฐิตา ๑

อภิภายตนกถา

เอว อฎฐสุ กสิณเสตุ รูปาวจรกุสลั นินุฑุฑิตวา อิทานิ
ยสุมา สมานปี อารมมเณ ภาวนาย อสมานตดา (๑) อิมเส
อฎฐสุ กสิณเสตุ อณณปี อภิภายตนสงฆาตัม รูปาวจรกุสลั ปวตตติ
ตสุมา ตั ทสุเสตุ ปุณ กตเม ฐมมา กุสลาติอาทิ อารทุฑิ ๑
๑. สี่. อสมานตาย ๑ ม. อสมานัน ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 377

ตตฺถ อชฺชตฺตํ อรูปสณฺณีติ อลาภิตาย วา อนตฺถิกตฺตาย
 วา อชฺชตฺตกรูเป (๑) ปริกรมฺสณฺณาวิริหิต๑ (๒) พหิทฺฐา รูปานิ
 ปสฺสตีติ พหิทฺฐา อฏฺฐสฺส กสิณฺณสฺส กตปริกรมฺตตาย ปริกรมฺ-
 วเสน เจว อปฺปนาวเสน จ ตานิ พหิทฺฐา อฏฺฐสฺส กสิณฺณสฺส
 รูปานิ ปสฺสตี๑ ปริตฺตานิติ อวทฺธิตานิ๑ ตานิ อภิภฺยฺยติ
 ยถา นาม สมฺปนฺนคณฺนิโก กฏฺฐจฺจุมตฺตํ ภตฺตํ ลภิตฺวา กิเมตฺถ
 ภูณฺชิตพฺพํ อตฺถีติ สงฺกทฺธิตฺวา เอกกพฺพเมว กโรติ เอวเมว
 ฅานตฺตฺตริโก ปุคฺคโล วิสทฺถณฺวาโณ กิเมตฺถ ปริตฺตเก อารมฺมณ
 สมာปชฺชิตพฺพํ อตฺถิ นาม มม ภาโรติ ตานิ รูปานิ
 อภิภวิตฺวา สมာปชฺชติ๑ สห นิมิตฺตูปฺปาเทเนเวตฺถ อปฺปนิ
 นิพฺพตฺเตตีติ อตฺถโธ๑ ชานามิ ปสฺสสามีติ อิมินา ปนสฺส
 ปุพฺพภาโค กถิตฺตี๑ อากมฺภูจกถาสฺส ปน วุตฺตํ อิมินาสฺส
 อาโภโค กถิต๑ โส จ โข สมာปตฺตีโต วุจฺจิตสฺส น
 อนฺนโตสมာปตฺตियนฺตี๑

อปฺปมาณานีติ วทฺธิตูปฺปมาณานิ๑ อภิภฺยฺยติ เอตฺถ ปน
 ยถา จ มหคฺฆโส ปฺริโส เอกํ ภตฺตวทฺธิตกํ ลภิตฺวา อณฺณปี
 โหตฺถ อณฺณปี โหตฺถิ ก็ เอโก มยฺหํ กริสฺสตีติ ตํ ปน
 มหนฺตโต ปสฺสตี เอวเมว ฅานตฺตฺตริโก ปุคฺคโล วิสทฺถณฺวาโณ
 ก็ เอตฺถ สมာปชฺชิตพฺพํ น อิทํ อปฺปมาณํ น มยฺหํ

๑. อชฺชตฺตกรูเป๑ ๒. ม....วิริหิต๑

เล่มที่ 46 ชมมสงคณีนวณณา หน้า 378

จิตเตกคัคคากรณ กรณ ภาโร อตถิติ ตานี อภิภวิตวา
สมาปชชติ ฯ สห นิมิตตูปปาเทเนเวตถ อปฺปมาณํ นิพพุตเตตฺติ
อตุโถ ฯ

ปริตฺตํ ปริตฺตารมฺมณํ อปฺปมาณํ ปริตฺตารมฺมณฺติ อธิ
ปริตฺตานิติ อากตตฺตา อปฺปมาณารมฺมณตา น คหิตา ฯ
ทฺติยนเย จ ปรโต อปฺปมาณานิติ วา อากตตฺตา ปริตฺตา-
รมฺมณตา อฏฐกถายํ ปน วุตฺตํ ฯ อิมสฺมี ปน จาเน
จตฺตารี จตฺตารี อารมฺมณานิ อคฺคเหตฺวา เทว เทวเยว จ
คหิตานิ ฯ กิการณา ฯ จตฺตฺส คหิตฺสฺ เทสนา โสพสฺกขตฺตกา
โหติ สตฺถารา จ เหฏฺฐา โสพสฺกขตฺตกเทสนา กิลฺลชฺมฺหิ
ติเล ปตฺถรณฺเตน วิย วิตฺถารโต กถิตา ตฺสฺส อิมสฺมี จาเน
อฏฐกขตฺตกเทสนํ กาคฺคํ อชฺฌาสโย ฯ ตสฺมา เทว เทวเยว
คหิตานิติ เวทิตพฺพานิ ฯ

สฺวณฺณทฺพพฺพณฺนิติ ปริสฺสุทฺธาปริสฺสุทฺทวณฺณานิ ปริสฺสุทฺธานิ
หิ นีลาทีนํ สฺวณฺณานิ อปริสฺสุทฺธานิ จ ทฺพพฺพณฺนิติ
อธิ อธิปฺเปตานิ ฯ อากมฏฺฐกถาสฺ ปน สฺวณฺณานิ วา
ทฺพพฺพณฺนิติ วา ปริตฺตอปฺปมาณวเสเนว อิมานิ อภิภายตฺนานิ
เทสิตานิติ วุตฺตํ ฯ อิมสฺส ปน จตฺตฺส ปริตฺตํ วิตฺถกจฺริตฺสฺส
วเสน อากตฺ อปฺปมาณํ โมหจฺริตฺสฺส วเสน สฺวณฺณํ โทส-
จฺริตฺสฺส วเสน ทฺพพฺพณฺณํ รากจฺริตฺสฺส วเสน ฯ เอเตสํ หิ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 379

เอตานิ สปปายานิ ๑ สา จ เนล สปปายตา วิตุถารโต

วิสุทฺธิมคฺเค จริยานิทฺเตเส วุตฺตา ๑

กสฺมา ปน ยถา สุตฺตเนเต อชฺฉตฺตอรูปรสณฺณิ เอโก

พหิทฺธารูปรานิ ปสฺสตี ปริตฺตานีติอาทิ (๑) วุตฺตํ ๑ เอวํ อวตฺวา

อิธ จตฺสูปปี อภิภายตเนสุ อชฺฉตฺตอรูปรสณฺณิตาว วุตฺตาคี อชฺฉตฺต-

รูปรานํ น อภิภวนียโต ๑ ตตฺถ วา หิ อิธ วา พหิทฺธารูปรานิ

ตสฺมา ตานิ นิยมโต วตฺตพฺพานีติ ตตฺตราปี อิธปิ วุตฺตานิ ๑

อชฺฉตฺตอรูปรสณฺณิตี อิํ ปน สตฺถุ เทสนาวิลาสมตฺตเมว ๑

อโย ตาว จตฺสู อภิภายตเนสุ อปฺพุพฺพทวณฺณนา ๑ สฺวทฺธิ-

กนเย ปฏฺฐิททาเกโท ปเนตฺถ ปจฺจวิกฺสิเณ วุตฺตเนเยเนว เอเกกสฺมี

อภิภายตเน เวทิตฺพุโพ ๑ เกวลํ หิ เอตฺถ อารมฺมณจตฺตูกํ

โหตี อิธ อารมฺมณทูกํ โหตี ๑ โสพสฺสทฺตตฺตกณฺจ อฏฺฐทฺต-

กณฺจ เสสนฺดาทิสทเวว ๑ เอวเมตฺถ เอเกกสฺมี อภิภายตเน เอโก

สฺวทฺธิกนฺวโก จตฺตาโร ปฏฺฐิททานวกา เทว อารมฺมณนวกา

อารมฺมณปฏฺฐิททามิสฺสกา อฏฺฐนวกาตี ปณฺณรสนวกา จตฺสูปปี

สมสฺสจฺจिनวกา เวทิตฺพุพา ๑

ปญฺจมาภิภายตนาทิสฺสู นีตานีติ สพฺพสฺงคาหิกวเสน วุตฺตํ ๑

นีลวณฺณานีติ วณฺณวเสน นีลนิตฺสสนานีติ นิตฺสสนนวเสน ๑

๑. ที. มหา. ๑๐/๑๐๐/๑๒๕ ๑

อปถุณายมานวิวรานิ อสมภินนวณณานิ เอกนีตานว หุตวา
ทิสสนตตี วุตตํ โหติ ฯ นีลนิกาสานีติ อิทํ ปน โสภาสนวเสน
วุตตํ ฯ นีโลภาสานี นีลปภายุตตานีติ อตุโธ ฯ เอเตน เนล
สุวิสุทตฺตํ ทสเสตีติ สุวิสุททวณณวเสนว หิ อิมานิ จตตารี
อภิภายตนาณิ วุตตานี ฯ ปิตานีติอาทิสูปิ อิมินา ปน นเยน
อตุโธ เวทิตพโพ ฯ นีลกสิณํ อุกคณหนโต นีลสมี นิมิต्तํ
คณหาติ ฯ ปุปฺพสมี วา วตฺตสมี วา วณณชาตฺยา วาติอาทิก
ปเนตฺถ กสิณกรณญจ ปริกมฺมญจ อปฺปนาวิธานญจ สพฺพ
วิสุทฺธิมคฺเค น วิตฺถารโต วุตตเมว ฯ ยถา จ ปจฺจวิกสิเณ
เอวมิธ เอเกกสมี อภิภายตเนว ปญจวิสติ นวกา เวทิตพฺพา ฯ
อภิภายตนถา นิฏฺฐิตา ฯ

วิโมกฺขกถา

อิทานิ ยสฺมา อิทํ รูปาวจรกฺสลํ นาม น เกวล
อารมฺมณสงฺฆาตานิ อายตนาณิ อภิภวโต อภิภายตนวเสนว
อุปฺปชฺชติ อถโฆ วิโมกฺขวเสน อุปฺปชฺชติ ฯ ตสฺมา ตํปี นย
ทสเสตฺถ ปฺน กตเม ฐมฺมา กุสลาติอาทิ อารทฺธํ ฯ

เกน ปนฺตฺเถน (๑) วิโมกฺโข เวทิตพฺโพ ฯ อธิมฺจจนฺตฺเถน ฯ
โก อยฺ อธิมฺจจนฺตฺโถ นาม ฯ ปจฺจนีกธมฺเมหิ จ สฺยจ
๑. ม. เกณฺฐเจน ปน ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 381

วิมุจจนญโธ อารมมณ จ อภิติวเสน สฎฐุ วิมุจจนตโธ (๑)
ปีตองเค วิสตุตถงคปจจงคสส ทารกสส สยน์ วิย อนิกคหิต-
ภาเวน นีราสงคตาย อารมมณ ปวตตีติ วุตตํ โหติ ฯ
เอวํ ลกขณณหิ วิโมกขภาวปตตํ รูปาวจรกุสลํ ทสเสตํ อัย-
นโย อารทุโธ ฯ

ตตถ รูปีติ อชตตตํ เกสชาติสุ อุปาทิตํ รูปชฌมานํ
รูปํ ตทสส อตถิติ รูปี ฯ อชตตตํ หิ นีลปริกมมํ กโรนโต
เกเส วา ปีตเตเต วา อภุจิตารกาย วา กโรติ ฯ ปีตปริกมมํ
กโรนโต เมเท วา จวิยํ วา หตถตลปาทตเลสุ วา อภุจัน
ปีตญจानเน วา กโรติ ฯ โลहितปริกมมํ กโรนโต มเส วา
โลหิตเต วา ชิวหาย วา หตถตลปาทตเลสุ วา อภุจัน
รตตญจानเน วา กโรติ ฯ โอทาทปริกมมํ กโรนโต อญุจิมหิ
วา ทนเตเต วา นเข วา อภุจัน เสตญจानเน วา กโรติ ฯ
เอวํ ปริกมมํ กตวา อุปปนุชฌมานสมงคินํ สนุชาเยตํ วุตตํ ฯ
พหิทุธานี (๒) รูปานิ ปสสตีติ พหิทุธานี นีลกสิณาทีรูปานิ
ฉานจกขุณา ปสสตี ฯ อิมินา อชตตตพหิทุธานี วตถุสุ กสิณเส
ฉานปฏีลาโก ทสสิโต ฯ

อชตตตํ อรูปสณณตีติ อชตตตํ น รูปสณณตี อตตโน
เกสชาติสุ อนูปาทิตรูปาวจรชฌมานโนติ อตโธ ฯ อิมินา พหิทุธานี
๑. สี. อธิมุจจนญโธ ฯ ๒. ม. อัย ปาโธ นตถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 382

ปริกมมัม กตฺวา พหิทฺธา ปฏฺฐิตทฺชชฺฌานตา ทสฺสิตา ฯ

สุภนฺติ อิมินา สุวิสุทฺเธสุ นีลาทีสุ วนฺณกสิณฺเสสุ
ฌานานิ ทสฺสิตานิ ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี อนฺโต อปฺปนาย สุภนฺติ
อาโกโค นตฺถิ ฯ โย ปน สุวิสุทฺธํ สุภกสิณํ อารมฺมณํ กตฺวา
วิหฺรติ ฯ โส ยสฺมา สุภนฺติ ฯเปฯ ปจฺมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช
วิหฺรติ ฯ ตถา ทุตฺติยาทีนํ ตสฺมา เอวํ เทสนา กตา ฯ ปฏฺฐิ-
สมฺภิตามกฺเค ปน กถํ สุภนฺเตว อธิมุตฺโต โหตีติ วิโมกฺโข ฯ
อิธ ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา ฯเปฯ
วิหฺรติ เมตฺตาย ภาวิตตฺตา สตฺตา อปฺปฏฺฐิกฺลา โหนฺติ กรุณา-
มฺหิตาอุปกฺขาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฯเปฯ วิหฺรติ อุปกฺขาย
ภาวิตตฺตา สตฺตา อปฺปฏฺฐิกฺลา โหนฺติ เอวํ สุภนฺเตว อธิมุตฺโต
โหตีติ วิโมกฺโขติ (๑) วุตฺตํ ฯ อิธ ปน อุปฺริ ปาลิยฺเยว พฺรหฺม-
วิหารานํ อากตฺตฺตา ตํ นยํ ปฏฺฐิกฺปิตฺวา สุนิลกฺสุปฺตีต-
สุโลหิตกฺสุโอทาทกฺปฺริสุทฺธนฺิลกฺปฺริสุทฺธปฺตีตกฺปฺริสุทฺธโลหิตกฺปฺริสุทฺธ-
โอทาทกฺวเสเนว สุภวิโมกฺโข อนฺนุญฺญาโต ฯ อิติ กสิณฺนฺติ วา
อภิกายตฺนฺนฺติ วา วิโมกฺโขติ วา รูปาวจรชฺฌานเมว ฯ ตถฺหิ
อารมฺมณฺสฺส สกฺลตฺเถน กสิณํ นาม อารมฺมณํ อภิกวานตฺเถน
อภิกายตฺนํ นาม ฯ อารมฺมณฺ อธิมฺจฺจนตฺเถน ปจฺจนีกฺธเมหิ
จ วิมฺจฺจนตฺเถน วิโมกฺโข นามาติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ กสิณฺเทสนา

๑. พุ. ปฏฺฐิ. ๓๑/๔๗๖/๓๕๕ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 383

อภิธรรมวเสน อิตรา ปน สุตตุนุตเทสนาวเสน วุตตาดิ
เวทิตพพาฯ อยเมตถ อปุปพทวณณาฯ เอเกกสมิ ปน
วิโมกฺเข ปจวิกสิณฺ วิย ปญจวิสติ ปญจวิสติติ กตฺวา ปญจ-
สตุตตินวกา เวทิตพพาฯ

วิโมกฺขกถา นิฏฺฐิตาฯ

พฺรหฺมวิหารกถา

อิทานิ เมตฺตาทิพฺรหฺมวิหารวเสน ปวตฺตมานํ ฐปาจร-
กฺสลํ ทสฺเสตฺถ ปฺน กตฺเม ฆมฺมา กฺสลาติอาทิ อารทฺธํฯ
ตตฺถ เมตฺตาสหคตฺตุนฺติ เมตฺตาย สมนฺนาคตฺตํฯ ปฺรโต กรฺณา-
สทฺคทาทีสุปี เอสฺว นโยฯ เยน ปเนส วิชานเนน ปฺฏิปนฺโน
เมตฺตาทิสหคตานิ ฆานานิ อุปสมฺปชฺช วิหฺรติฯ ตํ เมตฺตาทินํ
ภาวนาวิธานํ วิสุทฺธิมกฺเค วิตถาริตเมวฯ อวเสสาย ปาลียา
อตุโถ ปจวิกสิณฺ วุตฺตุนเยเนว เวทิตพฺโพฯ

เกวลํ หิ ปจวิกสิณฺ ปญจวิสติ นวกา อิธ ปฺริมาสุ
ตีสุ ติกจตุกฺกขมานิกวเสน ปญจวิสติ สตุตฺกา อฺเปกฺขาย
จตุตฺถฆมฺมานวเสน ปญจวิสติ เอกกา กรฺณามฺุทิตาสฺ จ
จฺนฺทาทิหิ จตฺุหิ สทฺธี กรฺณามฺุทิตาติ อิมปิ ยฺวาปนกา
ลพฺภนฺติฯ ทฺุกฺขาปฺฏิปทาทีภาโว เจตฺถ เมตฺตาย ตาว
พฺยาปาทวิกฺขมฺภนฺวเสน กรฺณาย วิหีสาย วิกฺขมฺภนฺวเสน

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 384

มูทิตาย อรติวิภุมภนวเสน อุเปกขาย รากปฏิภุมภนวเสน
เวทิตพุโพติ ฯ (๑) ปริตตารมมณตา ปน น พหุสตุตารมมณวเสน
อูปมาณารมมณตา พหุสตุตารมมณวเสน โหตีติ อัย วิเสโส ฯ
เสลั ตาทิสเมว ฯ เอวั ตาว ปาลิวเสนเนว

พุรหุมุตตเมน กถิตเต พุรหุมวิหารเอ อิเม อิติ วิทิตวา
ภियโย เอเตสุ อัย ปกัณณกถาปี วิญญะยยา ฯ
เอตาสุ หิ เมตตากรณามูทิตาอุเปกขาสู อตุถโต ตาว
เมชชตีติ เมตตตา สีนะหตีติ (๒) อตุถโต ฯ มิตุเต วา ภาวา มิตุตตุส
วา เอสา ปวตุตีติ เมตตตา ฯ ปรทุกุเข สติ สาธุนัน หทยกมปนี
กโรตีติ กรุณา ฯ กิณาติ วา ปรทุกุขัน หีสติ วินาเสตีติ
กรุณา ฯ กิริยติ วา ทุกุขิตะสุ ฆรณวเสน ปสาร์ยตีติ กรุณา ฯ
โมทนติ ตาย ตัสสมงฺกิโน สยั วา โมทติ โมทนมตตเมว
วา ตนุติ มูทิตา ฯ อเวรา โหนตุติ อาทิกุยาปาทปฺปหานเนน (๓)
มชฺชตตภาวูปกมเนน จ อิกุขตีติ อุเปกขา ฯ

ลกุขณาทิตโต ปเนตถ หิตาการปฺปวตุตติลกุขณา เมตตตา
หิตุปลัหารรสา อาฆาตวินยปจฺจุปฺภูจฺจนา สตุตตานัน มนาปภาว-
ทสุสนปทฺภูจฺจนา พุยาปาทูปสโม เอติสฺสา (๔) สมฺปตติ สีนะ-
สมฺภาโว วิปตุติ ฯ ทุกุขาปนยนาการปฺปวตุตติลกุขณา กรุณา
๑. ม. อิติสทฺโท นตุติ ฯ ๒. ม. สีนียุหตีติ ฯ ๓. ม. อาทิกุยาปาร-
ปฺปหานเนน ฯ ๔. ม. ตสฺสา ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 385

ปรทุกขาสหนรสา อวิหีสาปจจุปฏจนา ทุกขากิฏทานัน อนาถ-
ภาวทสฺสนปทฏจนา วิหีสูปสโม เอติสฺสา สมฺปตฺติ โสภสมภโว
วิปตฺติ ฯ ปโมทนลกขณา มุทิตา อนิสฺสายนรสา อรติวิฆาตปจจุ-
ปฏจนา สตฺตานัน สมฺปตฺติทสฺสนปทฏจนา อรติวูปสโม ตสฺสา
สมฺปตฺติ ปหาสสมภโว วิปตฺติ ฯ สตฺเตสุ มชฺฌตฺตาการปฺวตฺติ-
ลกขณา อุเปกฺขา สตฺเตสุ สมภาวทสฺสนรสา ปฏิจฺฌานุนย-
วูปสมปจจุปฏจนา กมฺมสฺสกา หิ สตฺตา เต กสฺส รุจฺจยา
สุจฺจिता วา ภวิสฺสนฺติ ทุกฺขโต วา มุจฺจิสฺสนฺติ สมฺปตฺติโต (๑)
น ปรีหาอิสฺสนฺตฺติ เอว ปวตฺตกมฺมสฺสกาทสฺสนปทฏจนา
ปฏิจฺฌานุนยวูปสโม ตสฺสา สมฺปตฺติ เคนิสฺสิตาย อณฺณาณฺ-
เปกฺขาย สมภโว วิปตฺติ ฯ

จตฺตุนมฺปิ ปเนเตสํ พุรหฺมวิหารานัน วิปสฺสนาสุขญฺเจว
ภวสมฺปตฺติ จ สาธารณฺปโปชนํ พุยาปาทาหิปฏิจฺฌาโต
อาเวณิกํ ฯ พุยาปาทปฏิจฺฌาตปโปชณา เหตุถ เมตฺตา วิหีสา
อรติราคปฏิจฺฌาตปโปชณา อิตฺราปี ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ

นิสฺสรณํ เหตุ อาวุโส พุยาปาทสฺส ยทิตํ เมตฺตา
เจโตวิมุตฺติ นิสฺสรณํ เหตุ อาวุโส วิหีสาย ยทิตํ กรุณา
เจโตวิมุตฺติ นิสฺสรณํ เหตุ อาวุโส อรติยา ยทิตํ มุทิตา
เจโตวิมุตฺติ นิสฺสรณํ เหตุ อาวุโส ราคสฺส ยทิตํ อุเปกฺขา

๑. ม. ปตฺตสมฺปตฺติโต วา ฯ

เจโตวิมุตตัตติ ฯ

เอกเมกสฺส เจตฺถ อาสนนฺนทรวเสน เทว เทว

ปจฺจตฺตภา ฯ เมตฺตาทุรหุมฺวิหารสฺส หิ สมิปฺจาโร วีย ปุริสสฺส

สปรฺตโต คฺคณทสฺสนสภากตฺตาย ราโค อาสนนฺนปจฺจตฺตโก ฯ โส

ลหุํ โอตาริ ลภติ ตสฺมา ตโต สฺกุญฺจ เมตฺตารกฺขิตฺตพฺพา ฯ

ปพฺพตาทิกหนนฺิสฺสิตโต วีย ปุริสสฺส สปรฺตโต สภากวิสภากตฺตาย (๑)

พฺยาปาทิ ทูรปจฺจตฺตโก ฯ ตสฺมา ตโต นิพฺภเยน เมตฺตา-

ยิตฺตพฺพิ ฯ เมตฺตยิสฺสตี จ นามโก ปญฺจ กริสฺสตีติ

อฏฺฐจฺานเมตฺ ฯ

กรุณาพฺรหฺมวิหารสฺส จกฺขุวิญญฺเยยฺยานํ รุปานํ อฏฺฐจฺานํ

กนฺตฺตานํ มนาปํ มโนรฺมานํ โลกามิสฺสปรฺกฺขิตฺตฺตฺตานํ อปฺปฏฺิ-

ลาภํ วา อปฺปฏฺิลาภโต สมนฺนุสฺสโต ปฺพเพ วา ปฏฺิลทฺธปฺพพิ

อตีตํ นิรฺุทฺธิ วิปริณฺตํ สมนฺนุสฺสรโต อฺุปฺปชฺชติ โทมนสฺสํ ยํ

เอวรฺูปี โทมนสฺสํ อิทํ วุจฺจติ เคหนฺิสฺสตีตํ (๒) โทมนสฺสนฺตฺติอาทินา (๓)

นเยน อาคตํ เคหนฺิสฺสตีตํ โทมนสฺสํ วิปรฺตฺติทสฺสนสภากตฺตาย

อาสนนฺนปจฺจตฺตโก ฯ สภากวิสภากตฺตาย วิเหสา ทูรปจฺจตฺตภา ฯ

ตสฺมา ตโต นิพฺภเยน กรุณายิตฺตพฺพิ ฯ กรุณญฺจ นาม กริสฺสตี

ปาณิปฺปหาราทิหิ (๔) จ วิเหสฺสตีติ อฏฺฐจฺานเมตฺ ฯ

๑. ม. สภาววิสภากตฺตาย ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. เคหนฺิสฺสตีตํ ฯ

เอวมฺปฺริปี ฯ ๓ ม. อ. ๑๔/๖๒๗/๔๐๓ ฯ ๔. ม. ปาณิปฺปหาราทิหิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 387

มูทิตาพุมหุวิหารสส จกขุวิถเณยยานัน รุปานัน อิกฺขจันน
กนฺตानัน มนนาปานัน มโนรรมานัน โลกามิสปฏิสํยุตฺตानัน ปฏิลาภัน
วา ปฏิลาภโต สมนฺนุสฺสโต ปุพฺเพ วา ปฏิลทฺธปุพฺพิ อตีตํ
นिरुทฺธํ วิปริณตํ สมนฺนุสฺสรโต อุปฺปชฺชติ โสมนสฺสํ ยํ เอวรूपํ
โสมนสฺสํ อิทํ วุจฺจติ เคนิสฺสิตํ โสมนสฺสนฺติอาทินา นเยน
อาคตํ เคนิสฺสิตํ โสมนสฺสํ สมนฺนุสฺสสกาตยา อาสนน-
นุปฺจฺจติกา ๑ สภาควิสภาคตยา อรติ ทูรปฺจฺจติกา ๑ ตสฺมา
ตโต นิพฺภเยน มูทิตา ภาเวตพฺพา ๑ ปมูทิตโต จ นาม
ภวิสฺสติ ปนตเสนาสเนสฺส จ อธิกฺสลธมฺเมสฺส จ อุกกณฺจิสฺสตีติ
อฏฺฐจันนเมตํ ๑

อุเปกฺขาพุมหุวิหารสส ปน จกขุณา รุปํ ทิสฺวา
อุปฺปชฺชติ อุเปกฺขา ๑ พาลสฺส มุพฺพหสฺส สยฺยณณสฺสํ (๑) อโนธิชินสฺส
อวิปากชินสฺส อนาทินวทสฺสาวินอ สสฺสทวโต ปุณฺนชนสฺส ยา
เอวรูปา อุเปกฺขา รุปํ สา นาทิวคฺคตติ ตสฺมา สา อุเปกฺขา
เคนิสฺสิตาติ วุจฺจตีติอาทินา นเยน อาคตา เคนิสฺสิตา
อณฺณณฺณเปกฺขา โทสคฺคณอวิจารณวเสน สภาคคฺคตา อาสนน-
นุปฺจฺจติกา ๑ สภาควิสภาคตยา รากปฏฺฐมา ทูรปฺจฺจติกา ๑
ตสฺมา ตโต นิพฺภเยน อุเปกฺขิตพฺพิ ๑ อุเปกฺขิสฺสติ จ นาม
รชฺชิสฺสติ จ ปฏฺฐิหณฺณิสฺสติ จาติ อฏฺฐจันนเมตํ ๑

๑. ม. ปุณฺนชนสฺส ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 388

สพฺเพสมปี จ เอเตสํ กตฺตกมฺยตาณฺโฑ อาทิ นีวรณาที-
วิภขมฺภนํ มขฺฉํ อปฺปนา ปรีโยสานํ ปญฺจตฺติชฺชมฺวเสน เอโก
วา สตุโต อนเกา วา สตุตา อารมฺมณํ อุปาจาเร วา อปฺปนาย วา
อุปฺตนาย วา ปตฺตาย อารมฺมณวฑฺฒนํ ฯ

ตฺตฺราयํ วฑฺฒนกฺกโม ฯ ยถา หิ กุสโล กสโก (๑)
กสฺติทพฺพฐานํ ปรีจฺฉินฺทิตฺวา กสฺติ ฯ เอวํ ปจฺจเมว เอกํ อวาทํ
ปรีจฺฉินฺทิตฺวา ตตฺถ สตุเตสุ อิมสฺมี อวาทเส สตุตา อเวรา
โหนตฺตฺติอาทินา นยฺน เมตฺตา ภาเวตฺตฺตฺวา ฯ ตตฺถ จิตฺตํ
มฺหุทกมฺมณียํ กตฺวา เทว อวาทา ปรีจฺฉินฺทิตฺตฺวา ฯ ตโต
อนุกฺกเมน ตโย จตฺตาโร ปญฺจ ฉ สตุต อฏฺฐ นว ทส
เอการจฺจนา อุปฺตฺตคาโม กามิ ชนปฺโท รชฺชํ เอกา ทิสฺสตี
เอวํ ยาว เอกจฺจกฺวาฬํ ตโต วา ปน ภิกฺขุโย ตตฺถ ตตฺถ
สตุเตสุ เมตฺตา ภาเวตฺตฺตฺวา ฯ ตถา กรุณาทโยติ ฯ อยเมตฺถ
อารมฺมณวฑฺฒนกฺกโมติ (๒) ฯ

ยถา ปน กสฺสิณานํ นิสฺสนฺโฑ รูปสฺมาปฺตฺติ ฯ อรูป-
สฺมาธินิสฺสนฺโฑ เนวสญฺญานาสนฺญาตฺตํ วิปฺสฺสนานิสฺสนฺโฑ
ผลสฺมาปฺตฺติ สมนวิปฺสฺสนานิสฺสนฺโฑ นิโรธสฺมาปฺตฺติ ฯ เอวํ ปุริม-
พฺรหฺมวิหารตฺตยสฺส นิสฺสนฺโฑ เอตฺถ อุเปกฺขาพฺรหฺมวิหาริ ฯ
ยถา หิ อมฺเภ อนุสฺสาเปตฺวา ตฺลาสงฺฆาญฺญํ อนาโรเปตฺวา น
๑. ม. กสฺสโก ฯ ๒. ม. อิตฺตฺตฺโฑ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 389

สกุกา อากาเส กุญโคปานสโย จเปตุ๋ ๑ เอวิ ปุริเมสุ ตติยชฌานัน
วินา น สกุกา จตุตถัง ภาเวตุ๋ ๑ กสิณเสสุ ปน อุปปนุน-
ตติยชฌานสุสาปี เอสา นุปปชชติ วิสภาคารมมณตฺตาติ ๑

ตตุถัง สียา กสุมา ปเนตา เมตฺตากรรณามุทิตาอุเปกฺขา-
พฺรหฺมวิหาราติ วุจฺจนฺติ กสุมา จ จตฺสุโสว โโก จ เอตาสิ
กโม วิภงฺเก จ กสุมา อุปปมณฺณาติ วุจฺตาติ ๑ วุจฺเจเต เสฏฺฐตฺเถน
ดาว นิทฺโทสภาวเณ เจตฺถ พฺรหฺมวิหารตา เวทิตพฺพา ๑ สตฺเตสุ
สมฺมาปฏฺิปปตฺติภาวเณ หิ เสฏฺฐา เอเต วิหารา ๑

ยถา จ พฺรหฺมานิ นิทฺโทสจิตฺตา วิหรนฺติ ๑ เอวิ เอเตหิ
สมฺปยุตฺตา โยคิโน พฺรหฺมสมาว หุตฺวา วิหรนฺตีติ ๑ เสฏฺฐตฺเถน
นิทฺโทสภาวเณ จ พฺรหฺมวิหาราติ วุจฺจนฺติ ๑

กสุมา จ จตฺสุโสติอาทิลฺลหฺสฺส ปน อิทํ วิสฺสชฺชนัน

วิสุทฺธิมคฺคาทิวสา จตฺสุโส

หิตาทีอาการวสา ปนาสิ

กโม ปวตฺตนฺติ จ อุปปมาเณ

ตา โคจเร เยน ตทปฺปมณฺณาติ ๑

เอตาสุ หิ ยสุมา เมตฺตา พฺยาปาทพฺหุลฺลสฺส กรรณา
วิหีสัพฺหุลฺลสฺส มุทิตา อรติพฺหุลฺลสฺส อุเปกฺขา รากพฺหุลฺลสฺส
วิสุทฺธิมคฺคา ๑ ยสุมา จ หิตฺุปลฺหารอหิตาปนยนสมฺปตฺติโมทน-
๑. ม. เอตฺถ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 390

อนาโกควเสน จตุพพิโรเยว สตุเตสุ มนสิกาโร ฯ ยสุมา จ
ยถา มาตา ทหฺรคิลาณโยพฺพนปฺปตฺตสพฺพกิจฺจปฺสฺเตสุ (๑) จตุสุ
ปฺปตฺเตสุ ทหฺรสุส อภิภูฏฏิกามา โหติ คิลาณสุส เคลณฺณา-
ปนยนกามา โยพฺพนปฺปตฺตสุส โยพฺพนสมฺปตฺติยา จิรภูจิตฺติกามา
สพฺพกิจฺจปฺสฺเตสุส กิสฺมิณฺจ ปรียาเย อพฺยาวฐา โหติ ฯ ตถา
อปฺปมณฺณาวิหาริเกนาปี สพฺพสตุเตสุ เมตฺตาทิวเสน ภวิตพฺพิ ฯ
ตฺสฺมา อิโต วิสุทฺธิมคฺคาทิวสา จตฺสฺโส จ อปฺปมณฺณา ฯ

ยสุมา ปน จตฺสฺโสเปตา ภาเวตฺถกาเมน ปจฺมํ หิตาการปฺ-
ปวตฺติวเสน สตุเตสุ ปฏฺธิปฺชฺชิตพฺพิ ฯ หิตาการปฺปวตฺติลกฺขณา
จ เมตฺตา ฯ ตโต เอวํ ปตฺติจิตฺติตานํ สตุตฺตานํ ทุกฺขาภิกฺขานํ
ทิสฺวา วา สุตฺวา วา สมฺภาเวตฺวา วา ทุกฺขาปนยนการปฺ-
ปวตฺติวเสน ทุกฺขาปนยนการปฺปวตฺติลกฺขณา จ กรุณา ฯ
อเถวํ ปตฺติจิตฺติตานํ ปตฺติจิตฺตทุกฺขาปคฺमानญจ เตสํ สมฺปตฺตี ทิสฺวา
สมฺปตฺติปโมทฺนวเสน ปโมทฺนลกฺขณา จ มุทิตา ฯ ตโต ปรี
ปน กตฺตพฺพาภาวโต อชฺฐญฺเปกฺขกตฺตสงฺขาเคน มชฺฌตฺตกาเรน
ปฏฺธิปฺชฺชิตพฺพิ ฯ มชฺฌตฺตการปฺปวตฺติลกฺขณา จ อูเปกฺขา ฯ
ตฺสฺมา อิโต หิตาทิอาการวสาปนาสํ ปจฺมํ เมตฺตา วุตฺตา ฯ
อถ กรุณามุทิตาอูเปกฺขาติ อัย กโม เวทิตพฺโพ ฯ

ยสุมา ปน สพฺพาเปตา อปฺปมาเณ โคจเร ปวตฺตุนฺติ ฯ

๑. วิสุทฺธิมคฺค. พุรฺหมวิหารินิทฺเตส. ๒/๑๒๗ ฯ

ทหฺรคิลาณโยพฺพนปฺปตฺตสพฺพกิจฺจปฺสฺเตสุ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปากณทวณณา หน้า 391

เตน วุตติ อปุปมาณา หิ สตุตา เอตาสิ โคจรภูตา
เอกสตุตสุสาปี จ เอตุตเก ปเทเส เมตุตาทโย ภาเวตพุพาติ
เอวํ ปมาณํ อคฺคเหตุวา สกถผรณวเสเนว ปวตุตา ตสุมา
อปุปมณฺญาติ ฯ เตน วุตติ

วิสุทฺธิมคฺคาทิวสา จตฺสฺโส
หิตาทีอาการวสา ปนาสิ
กโม ปวตุตฺนติ จ อปุปมาณ
ตา โคจเร เยน ตทปุปมณฺญาติ ฯ

เอวํ อปุปมาณโคจรตาย เอกถกฺขณาสุ จาปี เอตาสุ
ปุริมา ติสฺโส ติกจตุกฺขณานิกา จ โหนฺติ ฯ กสุมา ฯ
โสมนสุสาวิปฺโยคโต กสุมา ปนาสิ โสมนสุเสน อวิปฺป-
โยคฺติ ฯ โทมนสุสสมฺภูจิตานํ พยาปาทาทีนํ นิสฺสรณตุตา ฯ
ปจฺฉิมา ปน อวเสสเอกฺขณานิกา จ ฯ กสุมา ฯ อูปฺเภฺขา-
เวทนาสมฺปโยคโต น หิ สตุเตสุ มชฺชตุตาการปฺวตุตา
พฺรหฺมวิหารูเปฺกฺขา อูปฺเภฺขาเวทณํ วินา ปวตุตตีติ (๑) ฯ

พฺรหฺมวิหารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

๑ ม. วตุตตีติ ฯ

อิทานิ รากจริตาทีนํ สตุตตานํ เอกนุตหิตํ นานารมมณฺเสสุ
เอกชฺฌมานวเสเนว (๑) ปวตฺตมานํ รูปาวจรกุสลํ ทสฺเสตฺถํ ปุณฺ กตเม
ชฺฌมา กุสลาติอาทิ อารทฺธํ ฯ

ตตฺถ อุทฺทฺฐมาตกสณฺณาสหคตฺตุนฺตีอาทีสุ ฯ ภสฺตฺตา วิย
วายุณา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา ยถานุกุมสมมุคฺคเตน สฺตฺตฺตฺตวณ
อุทฺทฺฐมาตตฺตา อุทฺทฺฐมาตํ ฯ อุทฺทฺฐมาตเมว อุทฺทฺฐมาตํ ฯ ปฏฺฐิกุลตฺตฺตา
วา กุจฺฉิตฺตํ อุทฺทฺฐมาตฺตฺตฺตฺตํ อุทฺทฺฐมาตํ ฯ ตถารูปสฺส นวสรีรฺสเสตฺถํ
อชิวจฺฉนํ ฯ วินีลํ วุจฺฉติ วิปริภินฺนวณฺณํ ฯ วินีลเมว วินีลํ ฯ
ปฏฺฐิกุลตฺตฺตา วา กุจฺฉิตฺตํ วินีลนฺตี วินีลํ ฯ มํสฺสสทฺทฺฐาเนสุ
รตฺตวณฺณสฺส ปุพฺพสฺสนิจฺยญฺจ
นีสวณฺณสฺส นีสญฺจ
อชิวจฺฉนํ ฯ ปริภินฺนญฺจ
วิปฺพพฺพเมว วิปฺพพฺพํ ฯ ปฏฺฐิกุลตฺตฺตา วา กุจฺฉิตฺตํ วิปฺพพฺพนฺตี
วิปฺพพฺพํ ฯ ตถารูปสฺส นวสรีรฺสเสตฺถํ อชิวจฺฉนํ ฯ วิทฺติทฺตฺตฺตํ วุจฺฉติ
ทฺตฺตฺตฺตํ นิตฺตฺตฺตํ อวชาริตํ (๒) วิทฺติทฺตฺตํ วิทฺติทฺตํ ฯ ปฏฺฐิกุลตฺตฺตา
วา กุจฺฉิตฺตํ วิทฺติทฺตฺตํ วิทฺติทฺตํ ฯ เวมชฺฌเม นิตฺตฺตฺตํ นวสรีรฺสเสตฺถํ
อชิวจฺฉนํ ฯ อโธ จ อโธ จ วิวิทฺตฺตฺตํ วิวิทฺตฺตํ วิวิทฺตฺตํ
ชฺยิตฺตํ วิชฺยิตฺตํ ฯ วิชฺยิตฺตํ วิชฺยิตฺตํ ฯ ปฏฺฐิกุลตฺตฺตา วา

๑. ม. เอกชฺฌมานวเสเนว ฯ

๒. สี. อปวาริตํ ฯ ม. อปชาริตํ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 393

กุจฉิต্ত์ วิกขายิตนฺตติ วิกขายิตกั ๑ ตถารูปสฺส ฉวสรีรสฺเสตํ
 อธิวจัน ๑ วิวัชฺชิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ ๑ วิกฺขตฺตเมว วิกฺขิตฺตกั ๑
 ปฏิกฺกตฺตทา วา กุจฉิต্ত์ วิกฺขิตฺตฺนฺตติ วิกฺขิตฺตกั ๑ อญฺเณน หตฺถํ
 อญฺเณน ปาหํ อญฺเณน สีสฺนฺตติ เอวํ ตโต ตโต วิกฺขิตฺตฺส
 ฉวสรีรสฺเสตํ อธิวจัน ๑ หตฺถจ ตํ ปริมนเยเนว วิกฺขิตฺตกฺกจาทิ
 หตวิกฺขิตฺตกั ๑ กากปทาการเณ องฺคปจฺจงฺเกสฺส สตฺถเณน หนิตฺวา
 วุตฺตนเยเนว วิกฺขิตฺตกฺกสฺส ฉวสรีรสฺเสตํ อธิวจัน ๑ โลหิตฺตํ กิรติ
 วิกฺขิตฺตติ อิตฺโต จิตฺโต จ ปกฺขมรตฺตีติ โลหิตกั ๑ ปกฺขมรตฺตโลหิต-
 มกฺขิตฺตสฺส ฉวสรีรสฺเสตํ อธิวจัน ๑ ปฺลววา วุจฺจนฺตติ กิมโย ๑
 ปฺลวเวหิ วิกิริยตฺตีติ ปฺลววกั (๑) ๑ กิมิปฺริปฺนฺณสฺส ฉวสรีรสฺเสตํ
 อธิวจัน ๑ อญฺฺจเยว อญฺฺจิกั ๑ ปฏิกฺกตฺตทา วา กุจฉิต্ত์ อญฺฺจิตฺติ
 อญฺฺจิกั ๑ อญฺฺจิสงฺขลิกายปิ เอกญฺฺจิกสฺสาปิ เอตํ อธิวจัน ๑ อิมานิ
 ปน อุตฺตฺรมาตกาทีนํ นิสฺสาย อฺปฺปนฺนนิมิตฺตानํปิ นิมิตฺเตสฺส
 ปฺกฺกิตฺตทฺชชฺชานานํปิ เอตานิ นามานิ ๑

ตตฺถ อุตฺตฺรมาตกนิมิตฺเต อปฺปนาวเสน อฺปฺปนฺนา สลฺลยา
 อุตฺตฺรมาตกสลฺลยา ๑ ตาย อุตฺตฺรมาตกสลฺลยา สมนฺปโยคตฺถเณ
 สหคตํ อุตฺตฺรมาตกสลฺลยาสหคตํ ๑ วินีลกสลฺลยาสหคตาทีสุปิ เอเสว
 นโย ๑ ยํ ปเนตฺถ ภาวนาวิธานํ วตฺตพฺพํ ภเวยฺย ตํ สพฺพา-
 การนํปิ วิสฺสุทฺธิมคฺเค วุตฺตเมว ๑ อวเสสา ปาลิวณฺณา เหฏฺฐา

๑. ม. ปฺลวเว วิกิริตฺตีติ ปฺลววกั ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 394

วุตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตพฺพา ฯ เกวลํ หิ อธิ จตฺตถชฺฌานวเสน
อุเปกฺขาพฺรหฺมวิหารเ วีย ปจฺมชฺฌานวเสน เอกกสฺมี ปญฺจวิสฺติ
ปญฺจวิสฺติ เอกกา โหนฺติ อสุภารมฺมณฺสฺส จ อวทฺตมนียตฺตา ฯ
ปริตฺเต อุตฺตฺมาตกฺกุฏาเน อุปฺปนฺนนิมิตฺตารมฺมณํ ปริตฺตารมฺมณํ
มหนฺเต อุปฺปมาณารมฺมณํ เวทิตฺตพฺพํ ฯ เสเสสุปี เอสฺว นโย ฯ

อิติ อสุภานิ สุกฺกุโณ

ทสฺสตฺตโลจเนน ตฺตกิตฺติ

ยานิ อโวจ ทสฺพล

เอกชฺฌานเหตฺุนิ ฯ

เอวํ ปาลินเยเนว ตาว สพฺพานิ ตานิ ชานิตฺวา

เตเสวว อโย กิโย ปกฺกณฺคกถาปี วิญญฺเยยฺยา (๑) ฯ

เอเตสุ หิ ยตฺถกตฺถจฺจ อธิคตฺตชฺฌานเสุ วิกฺขมฺภิตฺตราชตฺตา
วิกตฺตราโค (๒) วีย นีโลลฺลุปฺจาโร โหติ ฯ เอวํ สนฺเตปี ยวายํ
อสุภปฺปเกโท วุตฺโต โส สรฺริสฺสทวปฺปตฺตฺติวเสน จ ราชจฺริต-
เภทวเสน จาติ เวทิตฺตพฺโพ ฯ

ฉวสรฺริ หิ ปฏฺกฺกฺทภาวํ อापฺชฺชมานํ อุตฺตฺมาตก-
สทวปฺปตฺตํ วา สียา ฯ วินีตกาทีนํ วา อณฺตฺตร-
สทวปฺปตฺตํ ฯ อิติ ยาทิสํ ยาทิสํ สกฺกา โหติ ลทฺฐํ ตาทิส
ตาทิส อุตฺตฺมาตกํ ปฏฺกฺกํ วินีตกํ ปฏฺกฺกฺทนฺตฺติ เอวํ นิมิตฺตํ

๑. วิสฺสุทฺธิมกฺค. ๑/๒๔๗ ฯ ๒. ม. วิตฺตราโค ฯ

๓. ม. อุตฺตฺมาตกปฏฺกฺกํ วินีตกปฏฺกฺกฺทนฺตฺติ ฯ

คณหิตพุพเมวาทิ สรีรสภาวปุตติวเสน ทสธา อสุภปปเถโท
วุตฺโตติ เวทิตฺตํ ๑

วิเสสโต เจตฺต อุตฺตมตักํ สรีรสณฺจานวิปุตฺติปปกาสนโต
สรีรสณฺจานราคิโน สປປายံ ๑ วินีลกํ จวิราควิปุตฺติปปกาสนโต
สรีรวณฺณราคิโน สປປายံ ๑ วิปฺพุกํ กายวณฺณปฏิพทฺทสฺส
ทฺทคณฺธภาวสฺส ปกาสนโต มาลาคณฺธาทิวเสน สมฺภูจปิ-
ต-
สรีรคณฺธราคิโน สປປายံ ๑ วิณฺฑิตํ อนฺโตสฺสสรีภาวปฺปกา-
สนโต สรีเร ฆนภาวราคิโน สປປายံ ๑ วิทฺทิตํ มํสฺสປจย-
สมฺปุตฺติวินาสປປกาสนโต ฅนาทิสฺส สรีรสປပເສສຸ มํສປຈຍ-
ราคิโน สປປายံ ๑ วิทฺทิตํ ฅงคປຈຈຸຈຸກນິ วิทฺເປປປປກາສນโต
ฅงคປຈຈຸຈຸຄີລາຣາคิโน สປປายံ ๑ หตฺทวิตฺทิตํ สรีรสงฆาฏ-
ເກຫວິກາຣປປກາສນโต สรีรสงฆาฏສມປຕฺຕີຣາคิโน สປປายံ ๑
ໂລຫິຕກິ ໂລຫິຕມຸຈິຕປູກິຸລກາຣປປກາສນโต ฅລຸຈຸກຣນິຕໂສກ-
ຣາคิโน สປປายံ ๑ ປູລຸກິ ກາຍສຸສ ອເນກກິມິຸລສາຮາຣນກາຣປ-
ປກາສນโต ກາຍ ມມຕຸນຣາคิโน สປປายံ ๑ ອຸຸຈິກິ ສຣິຣຸຈິນິ
ປູກິຸລກາຣປປກາສນโต ຫນຸດສມປຕຕີຣາคิโน สປປายນຸຕິ ๑ ເວັ
ຣາຈຣິຕວເສນາປິ ຫສຣາ ອສຸກປປເກໂຫ ວຸຕໂຕຕິ ເວຫິຕຸຸໂພ ๑

ยสุมา ปน ทสวึเชປิ ເອຕສຸມິ ອສຸເກ ເສຍຍຕາປິ ນາມ
ອປຣິສຸຈິຕຸຈລາຍ ສິຸມໂສຕາຍ (๑) ນທິຍາ ອຣິຕຸຕຸພເລເນວ ນາວາ
๑. ມ. ສິຸມໂສຕາຍ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 396

ติฎุจติ วินา อริตเตน น สกกา จเปตุ เอวเมว ปฎิฎุจตุตา(๑)
ทุพพลตุตา อารมมณสสุ วิตกุกพเลเนว จิตตุตฺ อุกคฺคิ หุตฺวา
ติฎุจติ วินา วิตกุกเนน น สกกา จเปตุฯ ตสฺมา ปจฺมชฺฌาน-
เมเวตฺถ โหติ น ทุตฺยาทีนึฯ ปฎิฎุจเลปี เจตสฺมึ อารมมณ
อทุธา อิมาย ปฎิปปทาย ชรามรณมหา ปริมุจฺจิสฺสามิตฺติ เอว
อานิสฺสทสฺสาวิตาย เจว นีวรณสนฺตาปฺปหานเนน จ ปิตฺติ-
โสมนสฺสึ อุปฺปชฺชติ พหุทานึ เวตณึ ลกฺขิสฺสามิตฺติ อานิสฺส-
ทสฺสาวิโน ปุปฺผจฺจนฺตทกฺสฺส กุฎราสีมฺหึ วีย อุปฺปนฺนพฺยาธิ-
ทุกฺขสฺส(๒) โรคิโนว ปน วิเรจนปฺปวตฺตึยฺย(๓) วีย จฯ

ทสฺวิธึปี เจตฺ อสุภํ ลกฺขณโต เอกเมว โหติฯ

ทสฺวิธึสฺสาปี หิ เอตสฺส อสุภึทุกฺคนฺชเชกฺขจฺจนฺตปฎิฎุจกาโวเอว ลกฺขณํ
ตเทตฺ อิมินา ลกฺขณเนน น เกวลํ มตฺสรีเร ทนฺตฎุจิก-
ทสฺสาวิโน ปน เจตฺยปพฺพตฺวาสิโน มหาตฺิสฺสตุเถรสฺส วีย
หตฺถิกฺขนฺชคตฺ ราชนํ โอลิเกนฺตสฺส(๔) สจฺจมรฺกชิตฺตเถรฺรูปฎุจาทสฺส
สामเณรสฺส วีย จ ชีวฺมานกสฺรีเรปี อุปฎุจาทึฯ ยเถว หิ
มตฺสรีริ เอว ชีวฺมานกปี อสุภเมวฯ อสุภลกฺขณํ ปเนตฺถ
อากนฺตฺเกน อลงฺกาเรณ ปฎิจฺจนฺตตุตา น ปญฺญาตฺตึติฯ

อสุภกถา นิฎุจิตาฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถึฯ ๒. สึ. อุปฺสนฺตพฺยาธิทุกฺขสฺสฯ

ม. อุตฺสนฺนพฺยาธิทุกฺขสฺสฯ ๓. ม. วมนวิเรจนปฺปวตฺตึยฺยฯ

๔. ม. อุลฺโลเกนฺตสฺสฯ

ก็ ปน ปจวิกสิณ อาทิ กตวา อฏฐิกสณณา-
ปรีโยसानาเปสา รูปาวจรูปนา อุทาหุ อณญาปี อตถิติ ฯ
อตถิติ ฯ อานาปานชฌมานญจ กายคตาสติภาวนา จ อธิ ปน
น กถิตา ฯ กถิจาปี น กถิตา วาโยกสิณ ปน คหิต
อานาปานชฌมานปี คหิตเมว โหติ (๑) ฯ วณณกสิณสุ จ คหิตสุ
เกสาทีสุ จตูกกปลงจกชฌมานวเสน อุปปนา กายคตาสติ ฯ
ทสสุ อสุเกสุ คหิตสุ ทวตตีสาการปฏิภูมมนสิการชฌมานวเสน
เจว นวสีวติกาวณชฌมานวเสน จ ปวตตะตา กายคตาสติ คหิตา-
วาทิ ฯ สพพาปี รูปาวจรูปนา อธิ กถิตาว โหตีติ ฯ

รูปาวจรกถา นิฏฐิตา ฯ

อรูปาจรกถาสวณณา

อากาसानญายตนวณณา

อิทานิ อรูปาวจรกถาลิ ทสเสตุ ปน กตเม ฐมา
กถลาติ อาทิ อารทฐิ ฯ ตตถ อรูปูปตติยาติ อรูปภโว อรูป
เอวรูปเป อุปตติ อรูปูปตติ ฯ ตสสา อรูปูปตติยา ฯ มคค
ภาเวตีติ อุปายิ हेตุ การณิ อุปปาเทติ วฑฒติ ฯ สพพโสติ
สพพากาเรน ฯ สพพาสี วา อนวเสसानนติ อตุโถ ฯ
รูปสณณานนติ สณณาสีเสน วุตตรูปาวจรชฌมานานญเจว
๑. ม. อัย ปาโจ นตถิติ ฯ

ตถารมมณานญจ ฯ รูปาวจรชฌมานปี หิ รูปนฺติ วุจฺจติ
 รูปี รูปานิ ปสฺสตีตฺติอาทีสุ (๑) ฯ ตสฺส อารมมณฺปี พหิทฺธา-
 รูปานิ ปสฺสตี สุวณฺณทพฺพณฺณานีตฺติอาทีสุ (๒) ฯ ตสฺมา อิทฺ รูปे
 สลฺยหา รูปสลฺยหาติ เอวํ สลฺยหาสีเสน วุตฺตรูปาวจรชฌมานสฺเสตฺ (๓)
 อธิวจฺนํ ฯ รูปี สลฺยหา อสฺสาตี รูปสลฺยลฺ ํ รูปมสฺส นามนฺติ
 วุตฺตํ โหตี ฯ เอวํ ปจฺจเวกฺกสิณาทิเกทสฺส ตถารมมณฺสฺส เจตฺ
 อธิวจฺนนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

สมตฺติกฺกมาตี วิราคา จ นิโรธา จ ฯ กิ วุตฺตํ โหตี ฯ
 เอตาสํ กุสฺลวิปากกิริยาเวเสน ปญฺจทสนฺนํ ฌานสงฺขาทานํ
 รูปสลฺยหานํ เอตาสลฺยจ ปจฺจเวกฺกสิณาทิวเสน อภฺจฺนํ อารมมณ-
 สงฺขาทานํ รูปสลฺยหานํ สพฺพากาเรน อนวเสสานํ वा วิราคา
 จ นิโรธา จ วิราคะเหตุ (๔) เจว นิโรธเหตุ (๔) จ อากาसानญฺจายตฺนํ
 อุปสมฺปชฺช วิหริตีติ ฯ น หิ สกฺกา สพฺพโส อนตฺติกฺกนฺตรูป-
 สลฺยเณน เอตํ อุปสมฺปชฺช วิหริตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ ชฺสฺมา อารมมณฺ อวิเรตฺสฺส สลฺยหา สมตฺติกฺกโม
 น โหตี ฯ สมตฺติกฺกนฺตาสฺ จ สลฺยหาสุ อารมมณฺ สมตฺติกฺกนฺตเมว
 โหตี ฯ ตสฺมา อารมมณฺสมตฺติกฺกมํ อวตฺวา ตตฺถ กตฺมา
 รูปสลฺยหา รูปาวจรสมาปตฺติสมาปฺนฺนสฺส वा อุปปฺนฺนสฺส वा
 # ๑. อภि. สจฺ. ๓๔/๑๘๕/๗๔ ฯ ๒. อภิ. สจฺ. ๓๔/๑๘๗/๗๓ ฯ
 # ๓. สී. รูปาวจรชฌมานสฺเสตฺ ฯ ๔. สී. วิราคะเหตุ เจว นิโรธเหตุ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 399

ทัญจธรรมสุขวิหาริสส วา สลยลา สลยชานนา สลยชานิตตตัม
อิมา วุจจนติ รูปสลยลาโย อิมา รูปสลยลาโย อติกุกนโต
โหติ วิตีกุกนโต สมตีกุกนโต เตน วุจจติ สพฺพโส รูปสลยลา
สมตีกุกมาติ (๑) เอว วิงฺเก สลยลาเนยว สมตีกุกโม วุตฺโต ฯ
ยสฺมา ปน อารมฺมณสมตีกุกเมน วตฺตพฺพา (๒) เอตา สฺมาปฺตติโย
น เอกสฺมียว อารมฺมณ ปจฺมชฺฌานาทีนึ วีย ฯ ตสฺมา อัย
อารมฺมณสมตีกุกมวเสนาปี อตฺถวณณา กตาติ เวทิตพฺพา ฯ

ปฏฺิขสลยลาเน อตฺถงฺกมาติ จกฺขาทีนึ วตฺถุนึ รูปาทีนึ
อารมฺมณานลฺจ ปฏฺิขมาเตน สฺมฺปฺปนฺนา สลยลา ปฏฺิขสลยลา ฯ
รูปสลยลาทีนึ เอตํ อธิวจฺนึ ฯ ยถาห ฯ ตตฺถ กตฺมา ปฏฺิข-
สลยลา รูปสลยลา สทฺทสลยลา กนฺธสลยลา โฝฏฺจพฺพสลยลา
อิมา วุจจนติ (๓) ปฏฺิขสลยลาโยติ ฯ ตาสํ กุสลวิปាកานึ ปญฺจนฺ
อกุสลวิปាកานึ ปญฺจนฺนฺติ สพฺพโส ทสฺนฺนึปี ปฏฺิขสลยลา
อตฺถงฺกมา ปหานา อสมฺปฺปาทา อปฺปวตฺตี กตฺวาติ วุตฺตัม
โหติ ฯ

กามลฺยเจตา ปจฺมชฺฌานาทีนึ สฺมาปฺนฺนสฺสาปี น สนฺติ ฯ
น หิ ตสฺมี สฺมเย ปญฺจทวารวเสน จิตฺตํ ปวตฺตติ ฯ
เอวํ สนฺเตปี อลฺยลฺลตฺถ ปหีนานึ สุขทฺถกฺขานึ จตฺถลฺลชฺฌานเ
วีย สกฺกายทัญฺจิจาทีนึ ตตฺถิมกฺเค วีย จ อิมสฺมี ฉานเ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๖๘๘/๓๕๓ ฯ ๒. ม. ปตฺตพฺพา ฯ
๓. อภ. วิ. ๓๕/๖๘๕/๓๕๓ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 400

อุสสาหชนนตถิ อิมสส ฉานสส ปัสสาวเสน เอตาสิ เอตถ
วุตตวงนั เวทิตพพิ ฯ อถ วา กิยจาเปตา รูปาวจรสมาปนฺนสส
น สนฺติ ฯ อถโฆ น ปหีนตฺตา น สนฺติ ฯ น หิ รูปวิราคาย
รูปาวจรภาวนา สมฺปวตฺตติ ฯ รูปายตฺตา จ เอตา สมฺปวตฺติ ฯ
อัย ปน ภาวนา รูปวิราคาย สมฺปวตฺตติ ฯ ตสฺมา ตา
เอตถ ปหีนาคิ วตฺตํ วฏฺฏติ ฯ น เกวลจจ วตฺตํ เอกิเสเนว
เอวํ ชาเรตฺตํ วฏฺฏติ ฯ ตาสณฺหิ อิตฺโต ปุพฺเพ อปฺปหีนตฺตาเอว
ปจฺมชฺฌานสมาปนฺนสส สทฺโท กณฺณโกติ (๑) วุตฺโต ภควตา ฯ
อิธ จ ปหีนตฺตาเยว อรูปสมาปตฺตินิ อานนฺชตา สนฺตวิโมกฺขตา
จ วุตฺตา ฯ อาพาโร จ กาลาโม อรูปสมาปนฺโน ปณฺจมตฺตานิ
สกฺกุตฺตานิ นิสฺสาย นิสฺสาย อติกฺกนฺตานิ เนว อทฺทสฺส น ปน
สทฺทํ อสฺโสสีติ (๒) ฯ

นानตฺตสญฺยานิ อมนสิการาติ นานตฺเต วา โคจเร
ปวตฺตานิ สญฺยานิ นานตฺตานิ วา สญฺยานิ ฯ ยสฺมา หิ
เอตา ตตฺถ กตฺมา นานตฺตสญฺยา อสมาปนฺนสส มโน-
ธาตฺตสมฺกิสฺส วา มโนวิญฺญาณธาตฺตสมฺกิสฺส วา สญฺยา
สญฺขานนา สญฺขานิตตฺตํ อีมา วุจฺจนฺติ นานตฺตสญฺยาโยติ
เอวํ วิภงฺเก วิภชิตฺวา วุตฺตตฺตาเยว อิธ อธิปฺเปตา ฯ อสมา-
ปนฺนสส มโนธาตฺตมโนวิญฺญาณธาตฺตสมฺกิตฺตาสญฺยา รูปสทฺทาทิ-
๑. อฎ. ทสก. ๒๔/๓๒/๑๔๕ ฯ ๒. ที. มหา. ๑๐/๑๒๐/๑๕๒ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณณา หน้า 401

เกเท นานตฺเต นานาสภาเว จ (๑) โคจเร ปวตฺตติ (๒) ๑ ยสฺมา
เจตา อภฺฐ กามาวจรกฺุสฺสสณฺญา ทฺวาทส อกฺุสฺสสณฺญา
เอกาทส กามาวจรกฺุสฺสวิปากสณฺญา เทว อกฺุสฺสวิปากสณฺญา
เอกาทส กามาวจรกิริยาสณฺญาติ เอวํ จตฺตจฺจตฺตาฬีสมฺปิ สณฺญา
นानตฺตา นานาสภาวา อณฺณมณฺณํ อสทิสฺสา ๑ ตสฺมา นานตฺต-
สณฺญาติ วุตฺตา ๑ ตาสํ สพฺพโส นานตฺตสณฺญานํ อมนสิการา
อนาวชฺชนา อนาโภกา (๓) อสมนฺนาหารา อปฺจเวกฺขณา ๑
ยสฺมา ตา นาวชฺชติ น มนสิกโรติ น ปฺจเวกฺขติ ตสฺมาติ
วตฺตํ โหติ ๑

ยสฺมา ปเนตฺถ ปฺริมา รฺูปสณฺญา ปฏฺิฆสณฺญา จ อิมินา
ฉาเนน นินฺพตฺเต ภาเวปี น วิชฺชนฺติ ปฺเคว ตสฺมี ภาเว
อิมิ ฉานํ อุปสมฺปชฺช วิหรณฺกาลे ๑ ตสฺมา ตาสํ สมตฺติกฺกมา
อตฺถงฺกมาติ เทวธาปี อภาโวเยว วตฺโต ๑ นานตฺตสณฺญาสุ
ปน ยสฺมา อภฺฐ กามาวจรกฺุสฺสสณฺญา นว กิริยาสณฺญา ทส
อกฺุสฺสสณฺญาติ อิมิ สตฺตวิสฺติ สณฺญา อิมินา ฉาเนน
นินฺพตฺเต ภาเว วิชฺชนฺติ ๑ ตสฺมา ตาสํ อมนสิการาติ วตฺตฺนฺติ
เวทิตฺพํ ๑ ตฺตราปี หิ อิทํ ฉานํ อุปสมฺปชฺช วิหรนฺโต

ตาสํ อมนสิการาเยว อุปสมฺปชฺช วิหรติ ๑ ตา ปน
มนสิกโรนฺโต อสมานฺโน โหติติ ๑ สฺงเขปโต เจตฺถ รฺูปสณฺญานํ
๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๑ ๒. ม. ปวตฺตฺนฺติ ๑ ๓. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 402

สมตักกมาติ อิมินา สัพพรูปาวจรธมมานัน ปหานัน วุตตัม ฯ
ปฏิมสญญานัน อตถงกมา นานตตสญญานัน อมนสิการาติ อิมินา
สัพเพสสัน กามาจรจิตฺตเจตสิกานัน ปหานญจ อมนสิกาโร จ
วุตฺโตติ เวทิตพฺโพ ฯ

อิตฺติ ภควา ปณฺณรสนนฺนํ รูปสญญานัน สมตักกเมน ทสนนฺนํ
ปฏิมสญญานัน อตถงกเมน จตฺตจตฺตาพีสาย นานตตสญญานัน
อมนสิการเณนาติ ตีหิ ปเทหิ อากาसानญจายตนสมาปตฺติยา
วณฺณํ กเถสิ ฯ กิการณาติ เจ ฯ โสตฺถนํ อุตฺตสาหชนนตฺถญเจว
ปโลภนตฺถญจ ฯ สเจ หิ เกจิ อปณฺชิตา วเทยฺยํ สตฺถา
อากาसानญจายตนสมาปตฺตี นิพฺพตฺเตตฺตาติ วทติ โโก นฺนุ โข
เอตฺตาย นิพฺพตฺติตฺตาย อตฺถโถ โโก อานิสฺสโสติ เต เอวํ วตฺตํ
มา ลภนฺตฺตติ อิมฺเหหิ การเณหิ สมาปตฺติยา วณฺณํ กเถสิ ฯ
ตฺถหิ เตสฺสํ สุตฺตวา เอวํ ภวิสฺสติ เอวํ สนฺตฺตา กิร อຍ
สมาปตฺติ เอวํ ปณฺชิตา นิพฺพตฺเตตฺตฺสวาม นนฺติ ฯ อถสฺสา
นิพฺพตฺตฺตนตฺถาย อุตฺตฺสหาหํ กวิสฺสนฺติ ฯ

ปโลภนตฺถญจปิ เตสฺสํ เอตฺตฺสวาม วณฺณํ กเถสิ
วิสกณฺจกพาวณฺนิโข วิย ฯ วิสกณฺจกพาวณฺนิโข นาม คฺคฺพาวณฺนิโขติ
วฺจจติ ฯ โส กิร คฺคฺพาวณฺนิตฺตฺตฺตฺสวาทฺสกราทินิ สกณฺเณนาทฺย
ปจฺจฺจนฺตคฺคฺคํ คนฺตฺตฺวา วิสกณฺจกํ คณฺหถ วิสกณฺจกํ คณฺหถาติ
๑. ม. อากาเรหิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 403

อุคฺโขเสตี ๑ ตํ สุตฺวา คามิกา วิสฺนุนาม กกุขฬ โย นํ
ขาหตี โส มรตี กณฺจโกปี วิชฺฌิตฺวา มาเรตี อุโภเปเต
กกุขลา โโก เอตฺถ อานิสฺโสตี เคหทวารานี ธเกสิ หารเก
จ ปลาเปสิ ๑ ตํ ทิสฺวา พาณิโช อโวหารกฺุสลา อิเม คามิกา
หนฺท เน อุปาเยน คณฺหาเปสฺสามีตี (๑) อติมรฺุ อณฺหถ อติสาธฺุ
คณฺหถ คุพฺผาณิตฺตขณฺทสฺกกรฺ (๒) สมคฺขํ ลภตี กฺุณฺมาสก-
กฺุณฺนหาปณฺาทีนํ ลภตีตี อุคฺโขเสตี ๑ ตํ สุตฺวา คามิกา
หฏฐปหฏฐา กนฺตฺวา (๓) พหฺุปี มฺุถิ ทตฺวา คณฺหีสฺ (๔) ๑

ตตฺถ วาณิขสฺส วิสทณฺจกํ คณฺหถาตี อุคฺโขสนํ วิย
ภควโต อากาसानญายตฺนสมาปตฺตี นีพฺพตฺเตถาตี วจนํ ๑
อุโภเปเต กกุขลา โโก เอตฺถ อานิสฺโสตี คามิกานํ จินฺตณํ
วีย ภควา อากาसानญายตณํ นีพฺพตฺเตถาตี อาห ๑ โโก
นฺุ โช เอตฺถ อานิสฺโส นาสฺส คณฺุ ชานามาตี โสตฺถนํ
จินฺตณํ ๑ อถสฺส วาณิขสฺส อติมรฺุ คณฺหถาตีอาที วจนํ
วีย ภควโต รูปสณฺณาสมตฺติกฺุมาทิกํ อานิสฺสปฺปกาสณํ ๑
อิทํ ที สุตฺวา เต พหฺุปี มฺุถิ ทตฺวา คามิกา วิย คุพฺผ
คณฺหนฺตี อิมินา อานิสฺสเสน ปโลภิตจิตฺตา มหนฺตํ อฺุสฺสาหํ
กตฺวา อิมํ สมาปตฺตี นีพฺพตฺเตสฺสนฺตีตี อฺุสฺสาหชนนตฺถญจ
ปโลภนตฺถญจ กเถสิ ๑

๑. ม. คณฺหาเปมีตี ๑ ๒. ม. คุพฺผาณิตฺ สกฺกร ๑
๓. ม. นิคฺกนฺตฺวา ๑ ๔. ม. คเหสิ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 404

อากาศานนุจายตสนสณนาศหคตุนติ เอตุถ นาสส อนฺโตติ
อนนฺตํ ฯ อากาสเมว อนนฺตํ อากาสานนฺตํ ฯ อากาสา-
นนฺตเมว อากาสานนฺตํ ฯ ตํ อากาสานนฺตํ อธิฏฺฐานตฺเถน
อายตนมสฺส สสมฺปยุตฺตธมฺมสฺส ฉานสฺส เทวานํ เทวา-
ยตนมิวาติ อากาสานนฺตํ ฯ อิติ อากาสานนฺตญฺจ ตํ
อายตนญฺจตีปิ อากาสานนฺตญฺจตํ ฯ กสิณฺคฺฆมาฏฺฐิมากาสสฺเสตํ
อริวณฺํ ฯ ตสฺมี อากาสานนฺตญฺจตเน อปฺปนาปฺปตฺตาย สณฺณาย
สหคตํ อากาสานนฺตญฺจตสนสณนาศหคตํ ฯ

ยถา ปน อณฺณตฺต อณฺนฺโต อากาโสติ (๑) วุตฺตํ ฯ เอวมิธ
อนนฺตุนฺติ วา ปริตฺตุนฺติ วา น คหิตํ ฯ กสฺมา อนนฺเต
หิ คหิตे ปริตฺตํ น กณฺหาติ (๒) ปริตฺเต คหิตे อนนฺตํ น
กณฺหาติ (๒) ฯ เอวํ สนฺเต อารมฺมณฺจตฺตํ น ปฺรูติ เทสนา
โสฬสฺกฺขตฺตกา น โหติ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺทสฺสปีจ อิมสฺมี จาเน
เทสนํ โสฬสฺกฺขตฺตํ กาคฺตุ อชฺฌาสโย ฯ ตสฺมา อนนฺตุนฺติ
วา ปริตฺตุนฺติ วา อวตฺวา อากาสานนฺตญฺจตสนสณนาศ-
หคตุนฺติ อาห ฯ เอวญฺจ สติ อุกฺขํปี คหิตเมว โหติ ฯ
อารมฺมณฺจตฺตํ ปฺรูติ เทสนา โสฬสฺกฺขตฺตกา สมฺปฺชชติ
อวเสโส ปาลีอฺตุโถ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพุโป ฯ รูปา-
วจรตฺตฺตฺตชฺฌมานนิกฺกุนฺติปริยาทานทฺกฺขตฺตาย เจตฺต ทฺกฺขาปฺปฏิปทา
๑. อภิ. วิ. ๓๕/๖๕๑/๓๕๔ ฯ ๒. ม. กคฺคหิตํ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺบุปฺปาภฺษทวณฺณา หน้า 405

ปริยาทินฺนนิกฺคตฺส อปฺปนาปริวาสทฺนุชทาย ทฺนุชาภฺญญา
โหติ ฯ วิปริยาเยน สุขาปฏิปทา จ จิปปาภฺญญา จ
เวทิตฺตพฺพ ฯ ปริตฺตกสิณฺคฺฆาภฺญญาภาเส ปน ปวตฺตํ ฌานํ
ปริตฺตารมฺมณํ วิปฺลตฺกสิณฺคฺฆาภฺญญาภาเส ปวตฺตํ อปฺปมาณา-
รฺมมณฺนติ เวทิตฺตพฺพ ฯ อูเปกฺขาพฺรหฺมวิหารี วิย จ อิธาปี
จตฺตถชฺฌานวเสน ปฺลจวิสฺติ เอกกา โหนฺติ ฯ ยถา เจตฺถ
เอวํ อิโต ปฺเรสุปี ฯ วิเสสมตฺตเมว ปน เตสุ วณฺณยิสฺสาม ฯ

วิญฺญาณญายตนวณฺณา

อากาसानญายตฺนํ สมตฺติกฺกมฺมาติ เอตฺถ ปน (๑) ตาว ปุพฺเพ
วฺจฺจตฺนเยเนว อากาसानญจํ อายตฺนมฺสฺส อธิญฺจฺจานญฺเจนาติ
ฌานมฺปิ อากาसानญายตฺนํ ฯ วฺจฺจตฺนเยเนว อารมฺมณมฺปิ ฯ
เอวเมตฺตํ ฌานญจ อารมฺมณญจาปี อุกฺขยฺปี อปฺปวตฺตติกรเณน
จ อมนสิกาเรน จ สมตฺติกฺกมิตฺวา จ ยสฺมา อิํ
วิญฺญาณญายตฺนํ อฺปสมฺปชฺช วิหริตฺตพฺพ (๒) ฯตฺสฺมา อุกฺขยมฺเปตฺตํ
เอกชฺฌมฺ กตฺวา อากาसानญายตฺนํ สมตฺติกฺกมฺมาติ อิํ วฺจฺจตฺนติ
เวทิตฺตพฺพ ฯ

วิญฺญาณญายตฺนสฺสญฺญาสทฺทตฺนติ เอตฺถ ปน อนนฺตฺนติ
มนสิกาตพฺพวเสน นาสฺส อนฺโตติ อนนฺตํ ฯ อนนฺตเมว
๑. ม. ปนสทฺโท นตฺติ ฯ ๒. ม. วิหาตพฺพ ฯ

อานญจํ วิญญาณํ อานญจํ วิญญาณานญจนุตติ อวตฺวา
วิญญาณญจนุตติ วุตฺตํ ฯ อัยฺย เหตุถ รุพฺพิสสุทฺโท ฯ ตทฺเว
วิญญาณญจํ อธิฏฺฐานตฺถเณน อิมิสฺสา (๑) สลฺยา ยายตฺนญฺติ
วิญญาณญจายตฺนํ ฯ ตสฺมี วิญญาณญจายตฺเน ปวตฺตาย
สลฺยา สหคตฺนญฺติ วิญญาณญจายตฺนสลฺยาสหคตฺ ฯ อากาเส
ปวตฺตวิญญาณารมฺมณฺสฺส ฆานสฺเสตํ อธิวจฺนํ ฯ อิธ อากาสา-
นญจายตฺนสมาปตฺติยา นิกฺคตฺติปริยาทานทุกฺขตฺยา ทุกฺขาปฏฺิปปทา
ปริยาทินฺนนิกฺคตฺติกฺสฺส อปฺปนาปริวาสทฺนฺชตฺยา ทฺนฺชาภิญฺญา ฯ
วิปริยาเยน สุขาปฏฺิปปทา จิปรฺปาภิญฺญา จ ฯ ปริตฺตกตฺติญฺจมาฏฺิ-
มากาसारมฺมณฺสมาปตฺติ อารพฺภ ปวตฺติยา ปริตฺตารมฺมณฺตา
วิปริยาเยน อปฺปมาณารมฺมณฺตา เวทิตพฺพา ฯ เสสํ ปฺริม-
สทิสเมว ฯ

อากิณฺจญฺญาตฺนวณฺณา

วิญญาณญจายตฺนํ สมตฺติกฺกมาติ เอตฺถาปี ปุพฺเพ
วุตฺตฺนเยเนว วิญญาณญจํ ยายตฺนมฺสฺส อธิฏฺฐานตฺถเณนาติ
ฆานนํปี วิญญาณญจายตฺนํ ฯ วุตฺตฺนเยเนว จ อารมฺมณฺมฺปี ฯ
เอวเมตํ ฆานนญจ อารมฺมณญจาทิ อุกฺกยํปี อปฺปวตฺติกรเณน จ
อมนสิกาเรน จ สมตฺติกฺกมิตฺวา จ ยสฺมา อิทํ อากิณฺจญฺญาตฺนํ
๑. ม. อิมาย ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณนา หน้ 407

อุปสมปชช วิหริตพพ ๑ ตสฺมา อุกยญเจตฺ อเอกษณฺ กตฺวา
วิญญานญายตณฺ สมตักกมาติ อิทํ วุตตุนฺติ เวทิตพพ ๑
 อากิญจญญายตณสญญาสหคตุนฺติ เอตฺถ ปน นาสฺส
กิญจนฺนฺติ อากิญจนฺ ๑ อนฺตมโส ภงฺกมตฺตปี อสฺส อวสิญฺจ
นตฺถีติ วุตฺตํ โหติ ๑ อากิญจนฺสฺส ภาโว อากิญจญญํ ๑
อากาसानญายตณวิญญานापคมารมฺมณฺสเสตฺ อธิวจนฺ ๑ ตํ
อากิญจญญํ อธิญฺจานตฺถเณ อิมิสฺสา สญญาย อายตณนฺติ
อากิญจญญายตณฺ ๑ ตสฺมี อากิญจญญายตเน ปวตฺตาย สญญาย
สหคตุนฺติ อากิญจญญายตณสญญาสหคตฺ ๑ อากาเส ปวตฺติต-
วิญญานापคมารมฺมณฺสฺส ฆานฺสเสตฺ อธิวจนฺ ๑ อิชฺ วิญญา-
นญายตณสมาปตฺติยา นิกนฺติปริยาทานทฺกขตฺตาย ทฺกขาปฏฺธิปทา
ปริยาทินฺนนิกนฺตีกสฺส อปฺปนาปริวาสทฺนฺชตฺตาย ทฺนฺชาภิญญา
วิปริยาเยน สฺขปาปฏฺธิปทา จิปปาภิญญา จ ๑ ปฺริตฺตคกสิญฺคฺฆาภฺ-
มากาเส ปวตฺติตวิญญานापคมารมฺมณฺชตฺตาย ปฺริตฺตารมฺมณฺชตา
วิปริยาเยน อปฺปมาณารมฺมณฺชตา เวทิตพฺพา ๑ เสสฺสํ ปฺริม-
สทิสเมว ๑

เล่มที่ 46 เนวสญญานาสญญายตนวถนนา หน้ 408

อาภิญญญายตนั สมหคกภมาตี เอตุถาปี ปุพเพ วุตตนเยเนว
อาภิญญญณั आयตนมสุส อธิญ्ञานตุเถนาตี ฉานปี อาภิญญ-
ญญายตนั ๑ วุตตนเยเนว อารมมณปี ๑ เสสั ปุริมสทิสเมว ๑
เอวเมตัง ฉานญจ อารมมณญจาตี อุภยปี อปปุวตุติกรเณน
จ อมนสีกาเรน จ สมหคกภมิตุวา จ ยสุมา อิทั เนวสญญา-
นาสญญายตนั อุปสมปชช วิหริตพัพ ๑ ตสุมา อุภยเมเปตัง เอกชณั
กตุวา อาภิญญญายตนั สมหคกภมาตี อิทั วุตตนติ เวทิตพัพ ๑

เนวสญญานาสญญายตนสหคคณติ เอตุถ ปน ยาย
สญญาย ภาวโต ตัง เนวสญญานาสญญายตนนติ วุจติ ๑
ยถา ปฏุปนุสสุ สว สญญา โหตี ๑ ตัง ตาว ทสเสตัง
วิภงเก เนวสญญินาสญญิตี ปทัง (๑) อุทฐริตุวา ตญญเเว
อาภิญญญายตนั สนุตโต มนสิกรโตี สขาราวเสสสมาปตุตี
ภาวเต เตน วุจติ เนวสญญินาสญญิตี (๒) วุตตัง ๑ ตตุถ
สนุตโต มนสิกรโตีติ สนุตตา วตายั สสมาปตุติ ยตุร หิ นาม
นตุถิภาวปี อารมมณั กริตวา จสสุตีติ เอวั สนุตตารมมณตายนั
สนุตตาตี มนสิกรโตี ๑ สนุตโต เจ มนสิกรโตี กถัง
สมคคภโม โหตีติ ๑ อนาวชชิตุกามตายน ๑ โส หิ ภิญญาปี
ตัง สนุตโต มนสิกรโตี ๑ อถขวสุส อหเมตัง อวชชิสสุสามิ
๑. ม. อัย ปาโจ นตุถิ ๑ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๓๐๖/๓๕๕ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 409

สมาปชฺชิสฺสามิ อธิฏฺฐหิสฺสามิ วุฏฺฐหิสฺสามิ ปจฺจเวกฺขิสฺสามิมิตฺติ
เอส อาโภโค สมฺนฺนาหาโร มนสิกาโร น โหติ ฯ กสฺมา ฯ
อากิญจณฺณายตนโต เนวสณฺณานาสณฺณายตนสฺส สนฺตฺตฺร-
ปณฺีตฺตฺรตฺตฺย ฯ

ยถา หิ ราชฺา มหจฺจราชานุกาเวน หตฺถิกฺขนฺธวรคโต (๑)
นกรวീถียํ วิจฺรณฺโต ทนฺตการาทโย สิปฺปิเก เอกํ วตฺถํ ทพฺหํ
นิวาเสตฺวา เอกน สีสํ เวเสตฺวา ทนฺตจฺจนฺณาทีหิ สโม-
กิญฺณคตฺเต อนเกณานิ ทนฺตวิกิตาทีนํ (๒) สิปฺปานิ กโรนฺเต ทิสฺวา
อโห วต เร เณกา อจฺริยา อีทิสานปี นาม สิปฺปานิ
กริสฺสนฺตฺติ เอวํ เตสํ เณคตฺย ตฺสฺสตี ฯ น จสฺส เอวํ โหติ
อโห วตฺา รัชฺชํ ปหาย เอวฺรูโป สิปฺปิโก ภเวยฺยนฺติ ฯ
ตํ กิสฺส เหตุ ฯ รัชฺชสิริยา มหานิสฺสตฺย ฯ โส สิปฺปิเก
สมตฺกมิตฺตฺวาว คจฺจติ ฯ เอวเมว เอส กิญฺจาปี ตํ สฺมาปตฺตี
สนฺตโต มนสิกรโต ฯ อถขวสฺส อหเมตํ สฺมาปตฺตี อวชฺชิสฺสามิ
สมาปชฺชิสฺสามิ อธิฏฺฐหิสฺสามิ วุฏฺฐหิสฺสามิ ปจฺจเวกฺขิสฺสามิมิตฺติ
เนว เอส อาโภโค สมฺนฺนาหาโร มนสิกาโร โหติ ฯ โส
ตํ สนฺตโต มนสิกรโต ปุพฺเพ (๓) วุตฺตนเยเนว (๓) ตํ ปรมํ สุขุมํ
อปฺปนาปตฺตํ สณฺณํ ปาปฺณาติ ยาย เนวสณฺณีนาสณฺณิ
นาม โหติ ฯ สงฺขาราวเสสํ สฺมาปตฺตี ภาเวตฺติ วุจฺจติ ฯ
๑. ม. หตฺถิกฺขนฺธวรคโต ๒. ม. ทนฺตวิกิตาทีนํ ฯ
๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 410

สงขาราวเสสสมาปตฺตินฺติ อจฺจนฺตสุขุมภาวปฺปตฺตสงขาริ จตฺตถา-
รูปสมาปตฺตี ฯ

อิทานิ ынฺตํ เอวํ อธิคตาย สลฺยาย วเสน เนว-
สลฺยานาสลฺยายตนนฺติ วุจฺจติ ฯ ตํ อตฺถโต ทสฺเสตฺถุ เนว-
สลฺยานาสลฺยายตนนฺติ เนวสลฺยานาสลฺยายตฺนํ สฺมาปฺนฺนสฺส
วา อุปฺนฺนสฺส วา ทิฏฺฐชฺรฺมฺมสุขวิหริสฺส วา จิตฺตเจตฺติกา
ชฺรฺมฺมาติ (๑) วุจฺจติ ฯ เตสุ อธิฯ สฺมาปฺนฺนสฺส จิตฺตเจตฺติกา ชฺรฺมา
อธิปฺเปตา ฯ

วจนฺตฺถิโถ ปเนตฺถุ โอิพาริกาย สลฺยาย อภาวโต สุขุมาย
จ ภาวโต เนวสฺส สสฺมปฺยตฺตชฺรฺมฺมสฺส ฆานสฺส สลฺยา-
นาสลฺยาคิ (๒) เนวสลฺยานาสลฺยํ ฯ เนวสลฺยานาสลฺยจฺจ ตํ
มฺนายตฺนชฺรฺมฺมายตฺนปริยาปฺนฺนตฺตา อายตฺนญฺจาติ เนวสลฺยา-
นาสลฺยายตฺนํ ฯ อถ วา ยายเมตฺถ สลฺยา สา ปฏฺฐสลฺยา-
กิจฺจํ กาคฺคํ อสมตฺถตฺตาย เนวสลฺยา สงฺขาราวเสสสุขุมภาเว
วิหฺชฺชมานตฺตา นาสลฺยาคิ เนวสลฺยานาสลฺยา ฯ เนวสลฺยา-
นาสลฺยา จ สา เสสชฺรฺมฺมานํ อธิฏฺฐานตฺถเณน อายตฺนญฺจาติ
เนวสลฺยานาสลฺยายตฺนํ ฯ

น เกวลญฺเจตฺถ สลฺยา อีทิสฺสี ฯ อถโข เวทฺนาปี
เนวเวทฺนानาเวทฺนา ฯ จิตฺตํปี เนวจิตฺตํนาจิตฺตํ ฯ ผสฺโสปี
๑. อภฺ. วิ. ๓๕/๓๐๗/๓๕๖ ฯ ๒. ม. สลฺยา นาสลฺยณฺติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปปากณฺทวณณา หน้า 411

เนวผลฺโสสนาผลฺโส ๑ (๑) เอส นโย เสสสมฺปยุตฺตธมฺเมสุ ๑

สณฺณาสีเสน ปนายิ เทสนา กตาคิ เวทิตฺตฺตฺต ๑

ปตฺตมกฺขนเตลปฺปฏฺตีหิ จ อุปมาหิ เอส (๒) อคฺโถ เวทิตฺตฺตฺต ๑

สามณฺโร กิร เตเลน ปตฺตํ มกฺเขตฺวา จเปตี ๑ ตํ ยาคฺ-

ปานกาเล เถโร ปตฺตมาหฺราติ อห ๑ โส ปตฺตเต เตลมตฺติ

กฺนฺเตติ อห ๑ ตโต อหฺร สามณฺร เตลฺนาพี ปฺุเรสุสามิตฺติ

วตฺเต นตฺติ กฺนฺเต เตลนฺติ อห ๑ ตตฺถ ยถา อนฺโต

วฺจฺจตฺตา ยาคฺยา สทฺธิ อกฺปฺปิยตฺถเนน เตลฺล อตฺถิตฺติ โหติ ๑

นาพิปฺรณาทินิ อภาวเวสน นตฺถิตฺติ โหติ ๑ เอวํ สาปี สณฺณ

ปฏฺสณฺณากิจฺจํ กาคฺุ อสมตฺถตฺตายเนวสณฺณวา สงฺขาราวเสส-

สุขุมภาเวน วิชฺชมานตฺตา นาสณฺณวา โหติ ๑

กิ ปเนตฺถ สณฺณากิจฺจนฺติ ๑ อารมฺมณฺสณฺชานนณฺเจว

วิปฺสฺสนาย จ วิสยภาวํ อุปกฺนฺตฺวา นิพฺพิทาชนนํ ๑ ทหน-

กิจฺจมิว หิ สุโขทเก เตโชธาตฺ วिय สณฺชานนกิจฺจํ เจสา

ปฏฺุ กาคฺุ น สกฺโกติ ๑ เสสสมฺปาตฺตีสฺส สณฺณวา วिय วิปฺสฺสนาย

วิสยภาวํ อุปกฺนฺตฺวา นิพฺพิทาชนนํปี กาคฺุ น สกฺโกติ ๑

อณฺเณสุ หิ ขนฺเรสุ อกตฺถานิเวโส ภิกฺขุ เนวสณฺณวา-

นาสณฺณายตนขนฺเร สมฺมสิตฺวา นิพฺพิทํ ปตฺตํ สมตฺถโถ นาม

นตฺติ ๑ อปีจ อายสุมา สาริปฺตฺโต ปกตฺติวิปฺสฺสโก ปน

๑. ม.....นาผลฺโสติ ๑ ๒. ม. เอสมตฺถโถ วิภาเวตฺตฺต ๑

มหาปญฺโฆ สาริปุตฺตสทิสฺโส จ สกฺกณฺเอยฺย ฯ โสปี เอวํ กิริม (๑)
ธมฺมา อหุตฺวา สมฺโภณฺติ หุตฺวา ปฏฺิเวณฺตีติ (๒) เอวํ กลาป-
สมฺมสนฺวเสเนว โน อนุปทธมฺมวิปสฺสนาวเสน ฯ เอวํ สุขุมคฺคฺติ
คตา เอสา สฺมาปตฺติ ฯ

ยถา จ ปตฺตมกฺขนเตลฺลูปฺมาย เอวํ มคฺคทฺถูปฺมายปี
อยมคฺคโธ วิภาเวตฺพุโพ ฯ มคฺคปฏฺิปนฺนสฺส กิริม เณรฺสฺส ปฺรุโต
คจฺจนฺโต สฺวณฺเโร โถกมฺทกํ ทิสฺวา อุทกํ ฆนฺเต อุปาหนา
โอมฺลจฺจาทิ อห ฯ ตโต เณเรน สจ อุทกมคฺคิ อห
นฺหानสฺวฏฺกํ นฺหายิสฺสามิติ วุคฺเต นตฺถิ ฆนฺเตติ อห ฯ ตตฺถ
ยถา อุปาหนเตมมตฺตคฺคเณน อุทกํ อคฺคิตีติ โหติ นฺหานตฺถเณน
นตฺถิตีติ โหติ ฯ เอวมฺปี สฺวา ปฏฺิสถฺยวากิจฺจํ กาคฺคํ อสมตฺถคฺตาย
เนวสถฺยวา สงฺขาราวเสสสุขุมภาเวเน วิชฺชมานตฺตา นาสถฺยวา
โหติ น เกวลลฺลจฺจ เอตาหฺเว อถฺยวาหิปี อนุรฺูปาหิ อุปฺมาหิ
เอส อคฺคโธ วิภาเวตฺพุโพ ฯ อิติ อิมาย เนวสถฺยวานาสถฺยวายนเน
ปวคฺคตาย สถฺยวายนเนวสถฺยวานาสถฺยวายนนฺนตฺตาย วา
สถฺยวายน สหคคฺคนฺตฺติ เนวสถฺยวานาสถฺยวายนนสถฺยवासหคคฺคํ ฯ
อาภิกฺคจฺจวายนนสฺมาปตฺติอารมฺมณฺสฺส ฉานสฺเสตฺติ อธิวจฺจํ ฯ

อิธ อาภิกฺคจฺจวายนนสฺมาปตฺติยา นิกฺคนฺติปริยาทาน-
ทฺถกฺคตาย ทฺถกฺคาปฏฺิปทา ปริยาทินฺนนิคฺคนฺตฺติคฺคสฺส อปฺปนาปริวาส-
๑. สี. กิริม ฯ ม. กิริม ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๑๖๓/๑๒๑ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 413

ทนุทธาย ทนุทธาภินญา วิปริยาเยน สุขาปฏิบัติทา จิปปาภินญา
จ ฯ ปริตตกสิณุกุมาริกากาเส ปวตติตวิญญาณาปคมารมณ-
สมาปตตี อารพุก ปวตติตาย ปริตตารมมณตา วิปริยาเยน
อปปมาณารมมณตา เวทิตพพา ฯ เสถิ ปุริมสทิสเมว ฯ

อสทิสรูป โนาโถ อารูปปี ยํ จตุพพิช ออาห
ตํ อิติ ฌตฺวา ตสฺมี ปกิณณกถาปี วิญญะยยา ฯ

อรูปสมาปตติโย หิ

อารมมณาติกุกมโต จตฺสโสปี ภวนฺติมา
องฺคาติกุกมเมตาสิ น อิจฺฉนฺติ วิภาวิโน ฯ

เอตาสุ หิ รูปนินิมิตฺตาทิกุกมโต ปจฺมา อากาสาทิกุกมโต
ทุตฺติยา อากาเส ปวตติตวิญญาณาติกุกมโต ตุตฺติยา อากาเส
ปวตติตวิญญาณสฺส อปคมาติกุกมโต จตฺตถาติ สพฺพถา
อารมมณาติกุกมโต จตฺสโสปี ภวนฺติมา อรูปสมาปตติโยติ
เวทิตพพา ฯ องฺคาติกุกมํ ปน เอตาสิ น อิจฺฉนฺติ ปญฺชิตา ฯ
น หิ รูปาวจรสมาปตตีสุ วิย เอตาสุ องฺคาติกุกโม อตฺถิ ฯ
สพฺพาสูปี หิ เอตาสุ อูเปกฺขาจิตฺเตกฺกตฺตาติ เทวเอว ฌานนฺจกานิ
โหนติ ฯ เอวํ สนฺเตปี

สุปณฺธิตตรา โหนติ ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา อิท
อุปมา ตตฺถ วิญญะยยา ปาสาทลสาฎิกิภา ฯ

ยถา หิ จตุกฺกมิกสฺส ปาสาทสฺส เหฏฺฐิมตฺเต ทิพฺพนจฺจ-

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 414

คิตวาทิตสุรภิกนุชมาลาสาธูรสปานโกชนสยนจนาทนาทิวเสน
ปณิตา ปญจกามคณา ปจจุปฏิจตา อสุสุ ทุตติเย ตโต
ปณิตตรา ตติเย ตโต ปณิตตรา (๑) จตุตเถ สพพปณิตา ฯ
ตตถ กิญจาปี ตานี จตุตารปี ปาสาทตลาเนว ฯ นตถิ เตลล
ปาสาทตลาเวณ วิเสโส ฯ ปญจกามคณสมิทุริวิเสเสน ปน
เหฏฐิมโต เหฏฐิมโต อุปริมม อุปริมม ปณิตตริ โหนติ ฯ

ยถา จ เอกาย อิตถียา กนตติตถุสสนุหสนุหตร-
สสนุหตมสุตตานัน จตุปลตติปลทูปลเอกปลตสาฎีกา อสุสุ อายาแมน
จ วิตุถาเรน จ สมปุปมาณา ฯ ตตถ กิญจาปี สาฎีกา
จตุสโสปี อายาโมโต จ วิตุถารโต จ สมปุปมาณา นตถิ
ตลล ปมาณโต วิเสโส ฯ สุขสมุสสุสสุขุมภาวมหลุมภาวเหหิ
ปน ปุริมาย ปุริมาย ปจจนิมา ปจจนิมา ปณิตตรา โหนติ ฯ
เอวเมว กิญจาปี จตุสุปี เอตาสู อุเปกขาจิตเตกกุกคตติ เอตานิ
เทวเยว องคานี โหนติ ฯ อถโข ภาวนา วิเสเสน เตลล
องคานัน ปณิตปณิตตราเวณ สุปณิตตรา โหนติ ปจจนิมา
ปจจนิมา อิธาปี เวทิตพพา ฯ เอว อนุปุพเพน ปณิตปณิตา
เจตา

อสุจิมหิ มณฺฑาเป ลลฺลโค เอโก ตนฺนินิสฺสโต ปโร
อญฺโฆ พหิ อนิสฺสาย ตํ ตํ นิสฺสาย จาปโร ฯ

๑. ม. ปณิตตมา ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 415

จิตฺต จตฺตฺหิ เอเตหิ ปุริเสหิ ยถากุณฺมํ

สमानตาย ฉาตพฺพา จตฺตฺโสปี วิภาวึนา ฯ (๑)

ตตฺตฺรายนตฺตโยชนา ฯ อสฺสจิมฺหิ กิร เทเส เอโก มนฺทโป ฯ

อเถโก ปุริโส จตฺตฺหิ เอเตหิ ปุริเสหิ ยถากุณฺมํ อากนฺตฺวา
ตํ อสฺสจึ ชิกฺขจฺจมาโน ตํ มนฺทปํ หตฺถเอหิ อาลมฺพิตฺวา ตตฺถ
ลคฺโค ลคฺคิโต วีย อฏฺฐาสิ ฯ อถาปโร อากนฺตฺวา ตํ
มนฺทปตฺถคฺคํ ปุริสํ นิสฺสึโต ฯ อถนฺโถ อากนฺตฺวา จินฺตฺเตสิ
โย เอโส มนฺทปตฺถคฺโค โย จ ตํ นิสฺสึโต อุกฺโก เจเต
ทฏฺฐจิตฺตา ชฺวโ จ เนลํ มนฺทปปฺปาเต ปาโต หนฺทาหํ
พหิมนฺทปเป เอวํ ปตฺติฏฺฐามิตี ฯ โส ตํ นิสฺสึตํ อนิสฺสาย พหิเยว
อฏฺฐาสิ ฯ อถาปโร อากนฺตฺวา มนฺทปตฺถคฺคสฺส ตํ นิสฺสึตสฺส
จ อเขมภาวํ จินฺตฺเตตฺวา พหิทฺฐา จิตฺถจ สฺสฏฺฐจิตฺตฺนฺติ มนฺตฺวา
ตํ นิสฺสาย อฏฺฐาสิ ฯ

ตตฺถ อสฺสจิมฺหิ เทเส มนฺทโป วีย กสิณฺนุคฺคาฎฺฐิมากาสํ
ทฏฺฐพฺพํ ฯ อสฺสจิชิกฺขจฺจาย มนฺทปตฺถคฺโค ปุริโส วีย รูปนิมตฺต-
ชิกฺขจฺจาย อากาसारมฺมณฺณํ อากาसानนฺจายตฺนํ ฯ มนฺทปตฺถคฺคํ
ปุริสํ นิสฺสึโต วีย อากาसारมฺมณฺณํ อากาसानนฺจายตฺนํ อารพฺภ
ปวตฺตํ วิญฺญาณนฺจายตฺนํ ฯ เตลํ ทฺวินฺนํปี (๒) อเขมภาวํ จินฺตฺเตตฺวา
อนิสฺสาย ตํ มนฺทปตฺถคฺคํ พหิ จิตฺตํ วีย อากาसानนฺจายตฺนํ
๑. วิสฺสุทฺธิมกฺก. ๒/๑๕๒ ฯ ๒. ม. อัย ปาโร นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 416

อารมมณฺ์ อกตฺวา ตทภาวอารมมณฺ์ อากิณฺจณฺายตณฺ์ ฯ มณฺุทป-
ลคฺคตฺส ตํ นิสฺสิตตฺส จ เตสํ ทฺวินฺนํปิ อเขมตํ จินฺเตตฺวา
พหิ จิตฺตญฺ สฺกุจฺจิตฺตํ มนฺตฺวา ตํ อนิสฺสาย จิโต วีย
วิญฺญาณาภาวสฺงขาเต พหิ ปเทเส จิตํ อากิณฺจณฺายตณฺ์
อารพฺก ปวตฺตํ เนวสณฺณานาสณฺณายตณฺ์ ทฏฺฐพฺพํ ฯ เอวํ
ปวตฺตมานญจ

อารมมณฺ์ กโรเตว อณฺุภาวเณ ตํ อิทฺช
ทิกฺกุจฺโทสมฺปิ ราชานํ วุตฺติเหตุ ยถา ชโน ฯ (๑)

อิทฺทํ หิ เนวสณฺณานาสณฺณายตณฺ์ อาสนนฺวิญฺญาณญ-
จายตณฺปจฺจตฺติกา อัยฺ สฺมาปตฺตีติ เอวํ ทิกฺกุจฺโทสมฺปิ ตํ
อากิณฺจณฺายตณฺ์ อณฺุสฺส อารมมณฺสฺส อภาวา อารมมณฺ์
กโรเตว ฯ ยถา กิ ฯ ทิกฺกุจฺโทสมฺปิ ราชานํ วุตฺติเหตุ ยถา
ชโน ฯ ยถา หิ อสณฺุตํ ผรฺุสกายวจิมฺโนสฺมาจาร์ กณฺุจิ
สพฺพทิสฺมปฺตี (๒) ราชานํ ผรฺุสสฺมาจโร อยนฺุติ เอวํ ทิกฺกุจฺโทสฺมฺปิ
อณฺุตฺตล วุตฺตี อลภฺมานโน ชโน วุตฺติเหตุ ตํ นิสฺสาย ปวตฺตติ
เอวํ ทิกฺกุจฺโทสมฺปิ ตํ อากิณฺจณฺายตณฺ์ อณฺุณฺ์ อารมมณฺ์
อลภฺมานมิทฺทํ เนวสณฺณานาสณฺณายตณฺ์ อารมมณฺ์ กโรเตว ฯ
เอวํ กุรฺุมานญจ

อารุโพนฺุท ทิมฺนิสฺเสณฺ์ ยถา นิสฺเสณฺ์พาหุํ
ปพฺพตคฺคณฺุจ อารุโพนฺุท ยถา ปพฺพตมตฺถกํ ฯ

๑. วิสฺสุทฺธิมคฺค ๒/๑๕๑ อารุปฺปนิทฺเทส ฯ ๒. ม. สพฺพทิสฺมปฺตี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 417

ยถา วา คิริमारุโพท อตุตโนเยว ชนุนกั
โอรุพุกติ ตเถเวตัง ฆานโมลุปุก วตตตีติ ฯ
อรุปาวจรกุตถวณณา (๑) นิฏฐิตา ฯ

เตฏุมิกกุตถวณณา (๒)

อิทานิ ยสฺมา สพฺพานิเปตานิ เตฏุมิกกุตถานิ หีนาทินา
ปเกเทน วตฺตุนฺติ ฯ ตสฺมา จ เตสํ ตํ ปเกทํ ทสฺเสตฺตุ
ปฺน กตเม ฆมฺมา กุตถาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ หีนนฺติ
ลามกั โอรุพาริกั ฯ ตํ आयุหนวเสน เวทิตพฺพํ ฯ หีนตฺตมานัน
มชฺเฒ กวํ มชฺหมิมํ ฯ ปธานกาวํ นีตํ ปณฺธิตํ อุตฺตมฺนฺติ
อตุโธ ฯ ตานิปิ आयุหนวเสนเว เวทิตพฺพานิ ฯ ยสฺส หิ
อายุหนกฺขเฒ ฉนฺโท วา หีนโน โหติ วิริยํ วา จิตฺตํ วา
วิมฺจฺสา วา ตํ หีนํ นาม ฯ ยสฺส เต ฆมฺมา มชฺหมิมา
ปณฺธิตา ตํ มชฺหมิมญฺเจว ปณฺธิตญฺจ ฯ ยํ ปน กตฺตุกมฺยตา-
สงฺขาตํ (๑) ฉนฺทํ ฐุริ ฉนฺทํ เชฏฺฐกั ฉนฺทํ ปุพฺพกมฺมํ กตฺวา
อายุหิตํ ตํ ฉนฺทาทิปติโต อากตฺตฺตา ฉนฺทาทิปเตยฺยํ นนาม ฯ
วิริยาธิปเตยฺยาทีสุ จ เอเสว นโย ฯ

อิมสฺมี ปน จานเ จตฺวา นยา คเหตุพฺพา ฯ (๔) สพฺพปจฺมํ
วิกตฺโต หิ เอโก นโย หีนนฺติ เอโก มชฺหมิมฺนฺติ เอโก ปณฺธิตฺนฺติ
๑. ม. อารุปฺปุกุตถา ฯ ๒. ม. เตฏุมิก.....ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๓. ม.
กตฺตุกามสงฺขาตํ ฯ ๔. ม. คเหตุพฺพา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 418

เอโก ฉนุทธาธิปเตยฺยุนฺติ เอโก ๆ อิม ตาว ฉนุทธาธิปเตยฺเย
ปญฺจ นยา ๆ เหว วิริยาธิปเตยฺยาทีสุปีติ จตฺตารโ ปญฺจกา
วีสติ โหนฺติ ๆ ปุริโม วา เอโก สุทฺธิกนโย หีนฺนฺติ อาทโย
ตโย ฉนุทธาธิปเตยฺยุนฺติ อาทโย จตฺตารโ ฉนุทธาธิปเตยฺย หีนฺนฺต
อาทโย ทฺวาทสาติ เหวมฺปิ วีสติ นยา โหนฺติ ๆ

อิม ตาว วีสติ มหานยา ๆ กตฺถ วิกตฺตาทิ ๆ
มหาปกรณฺเ หีนฺตฺติเก วิกตฺตาทิ ๆ อิมสฺมี ปน จาเน หีนฺตฺติกโต
มชฺฉิมฺมราสี คเหตุวา หีนมชฺฉิมฺมปณฺธิตฺวเสน ตโย โกฎฺจาสา
กาทพฺพา ๆ ตโตปี มชฺฉิมฺมราสี จเปตฺวา หีนปณฺธิเต คเหตุวา
นว นว โกฎฺจาสา กาทพฺพา ๆ หีนสฺมีเยว หิ หีนํ อตฺถิ
มชฺฉิมํ อตฺถิ ปณฺธิตํ อตฺถิ ปณฺธิตสฺมีปี หีนํ อตฺถิ มชฺฉิมํ
อตฺถิ ปณฺธิตํ อตฺถิ ๆ ตถา หีนหีนสฺมี หีนํ หีนหีนสฺมี มชฺฉิมํ
หีนหีนสฺมี ปณฺธิตํ หีนมชฺฉิมฺมสฺมี หีนํ หีนมชฺฉิมฺมสฺมี มชฺฉิมํ
หีนมชฺฉิมฺมสฺมี ปณฺธิตํ หีนปณฺธิตสฺมี หีนํ หีนปณฺธิตสฺมี มชฺฉิมํ
หีนปณฺธิตสฺมี ปณฺธิตฺนฺติ อยเมโก นวโก ๆ ปณฺธิตหีนสฺมีปี หีนํ
นาม อตฺถิ ปณฺธิตหีนสฺมี มชฺฉิมํ ปณฺธิตหีนสฺมี ปณฺธิตํ ๆ ตถา
ปณฺธิตมชฺฉิมฺมสฺมี หีนํ ปณฺธิตมชฺฉิมฺมสฺมี มชฺฉิมํ ปณฺธิตมชฺฉิมฺมสฺมี
ปณฺธิตํ ปณฺธิตปณฺธิตสฺมี หีนํ ปณฺธิตปณฺธิตสฺมี มชฺฉิมํ ปณฺธิตปณฺธิตสฺมี
ปณฺธิตฺนฺติ ๆ อยํ ทฺติโย นวโกติ เทว นวกา อฏฺฐารส ๆ อิมานิ
อฏฺฐารส กมฺมทฺวารานิ นาม ๆ อิมหิ ปภาวิทตฺตาทิ อิมลํ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 419

วเสน อภุจารส ขตติยา อภุจารส พุราหุมนา อภุจารส เวสุสา
อภุจารส สุกุทา อภุจจตุตาพีส โคตตจรรยาณี เวทิตพพานี ฯ
อิมสุ ปน เตภูมิเกสุ กุสเลสุ กามาวจรกุสลํ ทูเหตุกมปิ
โหติ ฌาณสมปยุตตวิปยุตตวเสน รูปาวจรรูปาวจรี ปน
ติเหตุกเมว ฌาณสมปยุตตเมว กามาวจรญเจตถ อธิปตินา
สหาปี อุปปชชติ วินาปี ฯ รูปาวจรรูปาวจรี อธิปติ-
สมปยุตตเมว (๑) โหติ ฯ กามาวจรกุสเล เจตถ อารมมณาธิปติ
สหชาตาธิปตีติ เทวปี อธิปติโย ลพุกนติ ฯ รูปาวจรรูปาวจเรสุ
อารมมณาธิปติ น ลพุกติ สหชาตาธิปติเยว ลพุกติ ฯ ตตถ
จิตตสส จิตตาธิปเตยยาภาโว สมปยุตตธรรมานํ วเสน วุตโต ฯ
ทวินัน ปน จิตตานํ เอกโต อภาเวน สมปยุตตจิตตสส
จิตตาธิปติ นาม นตฺถิ ตถา ฉนฺทาทีนํ ฉนฺทาธิปติอาทโย ฯ
เกจิ ปน สเจ จิตตวโต กุสลํ โหติ มยฺหํ ภวิสสตีติ เอว
ยํ จิตตํ ชุรี กตฺวา เชฏฺจกํ กตฺวา อปรี กุสลจิตตํ आयูหิตํ
ตสฺส ตํ ปุริมํ จิตตํ จิตตาธิปติ นาม โหติ ตโต อากตตฺตา
อิทํ จิตตาธิปเตยฺยํ นามาติ เอวํ อากมนวเสน อธิปตนาม
อิจฺจนฺติ ฯ อยํ ปน นโย เนว ปาลียํ น อภุจกถาย
ทิสฺสติ ฯ ตสฺมา วุตตนเยเนว อธิปติภาโว เวทิตพฺโพ ฯ อิมสุ
ปน เอกุณวีตติยา มหानเยสุ ปุริเม สุกุทิกนเย วุตตปริมาณานว
๑. ม. อธิปติสมปยุตตเมว ฯ

จิตตานิ จ นวกา จ ปาจวารา จ โหนติ ฯ ตสุมา ฌาณ-
สมปยุตเตสุ วุตตปริมาณโต วิตติคุณิณ จิตตนวการเกโท
เวทิตพโพ ฯ จตุสุ ฌาณวิปยุตเตสุ โสพสคุณิณติ อัย เตภูมิก-
กุสเล ปกัณณกถา นามาติ ฯ

เตภูมิกกุสลวณณา นิภูจิติ ฯ

โลกุตตรกุสลวณณา

เอว ภาตตยสมปคตินิพพตตัก กุสลํ ทสเสตวา อิทานิ
สพพภวสมตักกมนาย โลกุตตร กุสลํ ทสเสตํ ปน กตเม
ธมมา กุสลาติอาทิ อารหุํ ฯ ตตถ โลกุตตรนติ เกนติเถน
โลกุตตรํ ฯ โลกํ ตรตีติ โลกํ อุตตรตีติ โลกุตตรํ ฯ(๑) โลกคตยํ (๒)
สมตักกมม อภิภุขย ตีภูจตีติ โลกุตตรํ ฯ ฌานํ ภาเวตีติ
เอกจิตตกขณิกํ อปฺปนชฺฌานํ ชเนติ วฑฺฒเตติ ฯ

โลกโต นิยยาติ วภูฏโต นิยยาตีติ นิยยานิกํ นิยยาติ วา
เอเตนาติ นิยยานิกํ ฯ คํสมงคิํ หิ ปุคฺคโล ทุกขํ ปริชานนฺโต
นิยยาติ สมุทฺยํ ปชฺชนฺโต นิยยาติ นิโรธํ สจฺจิกโรนฺโต
นิยยาติ มคฺคํ ภาเวนฺโต นิยยาติ นิยยานิกํ ฯ ยถา ปน
เตภูมิกกุสลํ วภูฏสฺมี จุติปฺภิสฺนุชฺชโย อาจินติ วฑฺฒเตตีติ อายคามี
นาม โหติ ฯ น ตถา อิทํ ฯ อิทํ ปน ยถา เอกสฺมี ปฺริเส

๑. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๖๒๐/๕๓๕ ฯ ๒. ม. โลกํ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 421

อฏฐารสหตุฏ ปาการิ อูปจินนเต (๑) อปโร มหามุคฺคริ คเหตุวา
เตน จิตฺตจิตฺตจฺจํ อปจินนโต วิทฺธฺเสนฺโต คจฺเจยฺย เอวเมว
เตภูมิกกุสเลน อาจิตา จุตฺตปฏิสฺสฺสโร ปจฺจยเวกฺกฺลกรณฺน
อปจินนตํ วิทฺธฺเสนฺตํ คจฺจตฺตํ อปจฺยคามิ ๑

ทฺธิจฺจิตฺตํ ปหานายาติ เอตฺถ ทฺธิจฺจโยเอว ทฺธิจฺจิตฺตํ
กฺกคตํ มุตฺตคตฺตํ อาทิณี (๒) วิย ๑ ทฺวาสทฺธิจฺจยา วา ทฺธิจฺจํ
อนฺโตคฺคตฺตํ ทฺธิจฺจิสฺส คตฺตํ ทฺธิจฺจิตฺตํ ๑ ทฺธิจฺจยว คตฺ
เอเตสฺสทฺธิจฺจิตฺตํ ๑ ทฺธิจฺจิสฺสทฺธิจฺจิตฺตํ ทฺธิจฺจิสฺสทฺธิจฺจิตฺตํ
อตุโถ ๑ กานิ ปน ตานิ ๑ คํสฺมปฺยตฺตํ สกฺกายทฺธิจฺจ-
วิจฺจิจฺจาสฺสทฺธิจฺจิตฺตํ อปายคฺมณฺยราคโทสโมหาคฺกุสฺสทานิ ๑
ตานิ หิ สว ยาว ปจฺมมคฺคภาวนา ตาว ปวตฺติสฺสทฺธิจฺจิตฺตํ
ทฺธิจฺจิสฺสทฺธิจฺจิตฺตํ วุจฺจติ ๑ อิติ ทฺธิจฺจโย จ ทฺธิจฺจิตฺตํ จ
ทฺธิจฺจิตฺตํ ๑ เตสฺส ทฺธิจฺจิตฺตํ ๑ ปหานายาติ สฺมจฺเจทฺตวเสน
ปชฺชนคฺคตฺตํ ๑ ปจฺมายาติ คณฺนวเสนปํ ปจฺมปฺปตฺตํ ๑
ปจฺมาย ๑ ภูมฺยยาติ อนนฺตรหิตาย ภูมฺยยาติอาทิสฺส (๓) ตาว อํ
มหาปจฺวิ ภูมฺยติ วุจฺจติ ๑ สฺขภูมฺยิ กามาวจเรติอาทิสฺส (๔)
จิตฺตูปปาโท ๑ อิทฺ ปน สวณฺณผลํ อธิปฺเปตํ ๑ ตณฺหิ
สฺมปฺยตฺตํ นิสฺสยทฺธิจฺจิตฺตํ เต ธรรมา ภาวนติ เอตฺถาติ ภูมฺย ๑

๑. ม. จินนเต ๑ ๒. อจ. นวก. ๒๓/๒๑๕/๓๘๘ ๑
๓. วิ. มหาวิ. ๑/๑๑/๑๒ ๑ ๔. อภิ. สจ. ๓๔/๖๖๓/๒๕๕ ๑

ยสุมา วาสมานปี โลกุตตรภาเว สยมปี ภวติ อุปปชชติ
น นิพพาน วิย อปาตุภาวํ ตสฺมาปี ภูมิตี วุจฺจติ ฯ
กสฺมา ปจฺมาย ภูมียา ปตฺติยาติ โสตาปตฺติผลสฺงขาตสฺส
ปจฺมสฺส สามณฺณผลสฺส ปตฺตตฺถาย ปฏฺฐิตภตฺถายาติ เอวเมตฺถ
อตุโถ เวทิตฺตฺตโป ฯ วิวิจฺจาติ สมฺมจฺเจทวิเวกฺวเสน วิวิจฺจิตฺวา
วินา หุตฺวา ฯ

อิทานิ กิณฺจาปี โลกียชฺฌานปี น จ วินา ปฏฺฐิปทาย
อิชฺฌติ เอวํ สนฺเตปี อิธ สฺสทฺธิกนฺยํ ปหาย โลกุตฺตรชฺฌานํ
ปฏฺฐิปทาย สทฺธิเยว คุรุ กตฺวา เทเสตฺถกามตฺตาย ทฺถกฺขาปฏฺฐิปทํ
ทนฺธาภิณฺณนฺตฺถิตฺถิมาย ฯ

ตตฺถ โย อาทิตฺถ กิเลเส วิกฺขมฺภนฺโต ทฺถกฺเขน สสฺงขาเรน
สปปโยเคน กิลมฺนฺโต วิกฺขมฺภเตติ ฯ ตสฺส ทฺถกฺขาปฏฺฐิปทา โหติ ฯ
โย ปน วิกฺขมฺภิตกิลโส วิปสฺสนาปริวาสํ วสนฺโต จิเรน
มคฺคปาตุภาวํ ปาปฺณาติ ฯ ตสฺส ทนฺธาภิณฺณา โหติ ฯ อิติ
โย โกจิ วาโร ทฺถกฺขาปฏฺฐิปโท ทนฺธาภิณฺโณติ (๑) นาม กโต ฯ

กตฺรํ ปน วารํ โรเจสฺสุนฺติ ฯ ยตฺถ สกึ วิกฺขมฺภิตา
กิเลสา สมฺมทาจฺริตฺวา ทฺถิตฺถิปปี วิกฺขมฺภิตา ปฺน สมฺมทาจฺรณฺติ
ตฺถิตฺถิ วิกฺขมฺภิต ปน ตถา วิกฺขมฺภิตเวท กตฺวา มคฺเคน สมฺมคฺฆาตํ
ปาเปติ ฯ อิมํ ปน วารํ โรเจสฺสุ ฯ อิมสฺส วารสฺส ทฺถกฺขา-
๑. สึ. ทฺถกฺขาปฏฺฐิปทา ทนฺธาภิณฺโณติ ฯ ม. ทฺถกฺขาปฏฺฐิปทา ทนฺธาภิณฺโณติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภคฺทวณณา หน้า 423

ปฏิปทา ทนฺธาภินฺญาตี นามํ กตํ ๑ เอตฺตเคน ปน น
ปาภกฺกั โหตี ๑ ตสฺมา เอวเมตฺต อาทิตฺโต ปฏฺจาย วิภาวนา
เวทิตฺตพฺพา ๑ โย หิ จตฺตารี มหาภูตานิ ปริคฺคเหตฺวา อุปาถารูปํ
ปริคฺคณฺหาตี อรูปํ คณฺหาตี ๑ รูปารูปํ ปน ปริคฺคณฺหนฺโต
ทฺกฺเขน กสิเรน กิลมฺนฺโต ปริคฺคเหตฺ สกฺโกตี ๑ ตสฺส ทฺกฺขา-
ปฏิปทา นาม โหตี ๑ ปริคฺคหิตฺตูปารูปสฺส ปน วิปฺสฺสนา-
ปริวาเส มคฺคปาตฺตภาวทฺนฺชตฺยา ทนฺธาภินฺญา นาม โหตี ๑

โยปี รูปารูปํ ปริคฺคเหตฺวา นามรูปํ ววฺภูจฺเปนฺโต ทฺกฺเขน
กสิเรน กิลมฺนฺโต ววฺภูจฺเปตี ๑ ววฺภูจฺปิเต จ นามรูปํ
วิปฺสฺสนาปริวาสํ วสนฺโต จิเรน มคฺคํ อุปาเทตฺ สกฺโกตี ๑
ตสฺสาปี ทฺกฺขาปฏิปทา ทนฺธาภินฺญา นาม โหตี ๑

อุปโร นามรูปํ ววฺภูจฺเปตฺวา ปจฺจเยปี ปริคฺคเหตฺวา
ลกฺขณานิ ปฏิวิชฺฌนฺโต ทฺกฺเขน กิลมฺนฺโต ปริคฺคณฺหาตี ปจฺจเย
จ ปริคฺคเหตฺวา วิปฺสฺสนาปริวาสํ วสนฺโต จิเรน มคฺคํ
อุปาเทตี เอวปี ทฺกฺขาปฏิปทา ทนฺธาภินฺญา นาม โหตี ๑

อุปโร ปจฺจเยปี ปริคฺคเหตฺวา ลกฺขณานิ ปฏิวิชฺฌนฺโต
ทฺกฺเขน กสิเรน กิลมฺนฺโต ปฏิวิชฺฌตี ปฏิวิทฺชลกฺขโณ จ
วิปฺสฺสนาปริวาสํ วสนฺโต จิเรน มคฺคํ อุปาเทตี เอวปี
ทฺกฺขาปฏิปทา ทนฺธาภินฺญา นาม โหตี ๑

อุปโร ลกฺขณานิ ปฏิวิชฺฌิตฺวา วิปฺสฺสนาธฺมาเน ติกฺขเ

สุเร ปสนฺเน จ อวหนฺโต อุปฺปนฺนํ วิปฺสฺสนานิกนฺตี
ปริยาทียมาโน ทุกฺเขน กสิเรน กิลมนฺโต ปริยาทียติ นิกนฺตฺติจ
ปริยาทียิตฺวา วิปฺสฺสนาปริวาสํ วสนฺโต จิเรน มคฺคํ อุปฺปาเทติ
เอวํปี ทุกฺขาปฺปฏิปทา ทนฺธาภิญญา นาม โหติ ฯ อิมํ ปน
วารํ โรเจสุํ ฯ อิมสฺส วารสฺส เอตํ นามํ กตํ ฯ อิมินา
อุปฺปาเยน ปฺรโต ติสฺโส ปฺฏิปทาเวทิตพฺพา ฯ

ผลฺโส โหติตฺติอาทิสฺส อนนฺยวาทนฺยสฺสสามิตฺนุทฺริยํ สมฺมาวาจา
สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโวติ จตฺตารี ปทานิ อธิกานิ ฯ
นิตฺเทสฺวาเร จ วิตกฺกาทินิตฺเทสฺส มคฺคจฺกนฺตฺติอาทินิ ปทานิ
อธิกานิ ฯ เสลํ สพฺพิ์ เหฏฺฐา วุตฺตสทิสฺสเมว ฯ ภูมฺมนฺตฺรวเสน
ปน โลกุตฺตรตฺตฺตา จ อธิ วิเสโส ฯ

ตตฺถ อนนฺยวาทนฺยสฺสสามิตฺนุทฺริยนฺติ อนมตฺตฺเค ลํสํารวญฺเญ
อนนฺยวาทํ อมตฺปทํ จตฺตจฺจมฺมเมว ปฺชานิสฺสสามิตฺติ ปฺฏิปฺนฺนสฺส
อิมินา ปุพฺพภาเคน (๑) อุปฺปนฺนํ อินฺุทฺริยํ ฯ ลกฺขณาทินิ ปนสฺส
เหฏฺฐา ปณฺณินฺุทฺริเย วุตฺตฺนเยเนว เวทิตพฺพานิ ฯ

สุนฺทฺรา ปสฺสฺฐา วา วาจา สมฺมาวาจา ฯ วจี-
ทฺวจฺจริตฺสมฺมุขมาติกาเย มิจฺฉาวาจาวิรติยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ ส
ปฺริคฺคหฺลลฺกฺขณา วิรมณฺรสา มิจฺฉาวาจาปฺหฺนปฺจฺจปฺญฺจานา ฯ
สุนฺทฺโร ปสฺสฺฐโ จ วา กมฺมนฺโต สมฺมากมฺมนฺโต ฯ มิจฺฉา-
๑. ม. ปุพฺพปาโกเคน ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 425

กมมนตสมุจเจทิกาย ปาณาติปาตาทิวริตยา เอตํ นามํ ฯ
โส สมุจฺจานลกฺขโณ วิรมณฺรโส มิจฺจํกมฺมนตูปฺพานปจฺจุ-
ปฏฺฐาโน ฯ สุนฺทโร ปสฺสุโจ วา อาชีโว สมฺมาอาชีโว ฯ
มิจฺฉาชีววิริตยา เอตํ อธิวจฺนํ ฯ โส โวทานลกฺขโณ ฉายา-
ชีวูปฺวตฺตริโส มิจฺฉาชีวูปฺพานปจฺจุปฏฺฐาโน ฯ

อปีจฺ เหนฺจฺจา วิริตฺตเตเย วุตฺตวเสน เจตฺถ ลกฺขณาทีนํ
เวทิตฺตพฺพานิ ฯ อิติ อิมลํ คินฺณํ ฌมฺมานํ วเสน เหนฺจฺจา
วุตฺตํ มคฺคปญฺจกํ ฯ อีธ มคฺคกฺกฺจกํ เวทิตฺตพฺพิ ฯ เยวปฺนเกสุ
จ อิมลํ อภาโว ตถา กรฺณามุทิตานํ ฯ อิมเหติ ตโย ฌมฺมา
อีธ ปาลียํ อากตฺตตฺตาว จ เยวปฺนเกสุ น คหิตา ฯ กรฺณา-
มุทิตา ปน สตฺตารมฺมณา ฯ อิม ฌมฺมา นิพฺพานารมฺมณาตีตา
เจตฺถ น คหิตา ฯ อัยํ ตาว อุกฺกุเทสวเร วิเสสตุโธ ฯ

นิทฺเทสวเร ปน มคฺคกฺจกํ มคฺคปริยาปฺนุนฺนติ เอตฺถ
ตาว ฯ มคฺคสุส อญฺกนฺติ มคฺคกฺจกํ ฯ มคฺคโกฏฺฐาโสติ อตุโธ ฯ
ยถา ปน อรณฺเณ ปริยาปฺนุนํ อรณฺเณปริยาปฺนุนํ นาม
โหติ ฯ เอวํ มคฺเค ปริยาปฺนุนฺนติ มคฺคปริยาปฺนุนํ ฯ มคฺค-
นิสฺสิตนฺติ อตุโธ ฯ

ปีติสมฺโพชฺฌงฺโกติ เอตฺถ ปีติเยว สมฺโพชฺฌงฺโก
ปีติสมฺโพชฺฌงฺโก ฯ ตตฺถ โพธิยา โพธิสฺส วา อญฺโคติ
โพชฺฌงฺโก ฯ อิถํ วุตฺตํ โหติ ยายํ ฌมฺมสามคฺคี ยาย

โลกุตตรมคฺคกฺขณเ อุปฺปชฺชมานาย ลีนถีนุทฺธจฺจปติฏฺฐานา-
ยุหนกามสุขตฺตกิลมถานุโยคฺจฺเจทสฺสตาภินิเวสาทีนํ อนเเกลลํ
อุปฺทฺทวานํ ปฏิปฺกฺขภูตตาย สติธมฺมวิจยวิริยปีติปฺสฺสทฺฐิสมาธิ-
อุเปกฺขาสงฺขาทาย ธมฺมสามคฺคิยา อริยสาวโก พุชฺฌตีติ กตฺวา
โพธิตี วุจฺจติ ฯ พุชฺฌตีติ กิเลสสนฺตानนิตฺทาทาย อฏฺฐหติ จตฺตาริ
วา อริยสจฺจานิ ปฏิพุชฺฌติ (๑) นีพฺพานเมว วา สจฺฉิกโรตี ฯ
ตสฺสา ธมฺมสามคฺคิสงฺขาทาย โพธิยา อังโกติ (๒) โพชฺฌงฺโก
ฉานงฺคมคฺคกฺกาทินี วिय ฯ โยเปส ยถาวุตฺตปฺปการาย เอตาย
ธมฺมสามคฺคิยา พุชฺฌตีติ กตฺวา อริยสาวโก โพธิตี วุจฺจติ ฯ
ตสฺส โพธิสฺส อังโกติปิ โพชฺฌงฺโก เสนงฺครถงฺกาทโย วिय ฯ
เตนาหุ อฏฺฐกถาจริยา พุชฺฌนกสฺส ปุคฺคตสฺส อังคานีติ
โพชฺฌงฺกานี ฯ

อปิจ โพชฺฌงฺกาติ เกนตฺเถน โพชฺฌงฺกา ฯ โพชฺชาย
สํวตฺตนฺตตีติ โพชฺฌงฺกา ฯ พุชฺฌนฺตตีติ โพชฺฌงฺกา ฯ อนฺุพุชฺฌนฺตตีติ
โพชฺฌงฺกา ฯ ปฏิพุชฺฌนฺตตีติ โพชฺฌงฺกา ฯ สํ พุชฺฌนฺตตีติ
สมฺโพชฺฌงฺกาติ (๓) อิมินา ปฏิสมฺภิทานเยนานิ โพชฺฌงฺกตฺโต
เวทิตฺพุโพ ฯ ปสฺสภูโจ สฺนุทโร วา โพชฺฌงฺโก สมฺโพชฺฌงฺโก ฯ
เอวํ ปีติเยว สมฺโพชฺฌงฺโก ปีติสมฺโพชฺฌงฺโกติ ฯ จิตฺเตกคฺคตา-
นิตฺเตสาทีสุปี อิมินาว นเยน อตฺโต เวทิตฺพุโพ ฯ

๑. ม. ปฏิวิชฺฌติ ฯ ๒. ม. อังโกติปิ ฯ

๓ ขุ. ปฏิ. ๓๑/๕๕๓/๔๖๓ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 427

เตสั ชุมมานนุติ เย ตสุมิ สมเย ปฏิวะริ คจจนุติ
จตุสจจชมา เตสั ชุมมานั ฯ อนุตตานนุติ (๑) กิณจาปี ปจม-
มคเคน เต ชุมมา ฌาตา นาม โหติ ฯ ยถา ปน ปกตिया
อนาคตปุพพิ วิหาริ อากนตุวา วิหารมชฌะ จิโตปี ปุคคโค
ปกตिया อนาคตภาวิ อุปาทาย อนาคตปุพพภูจัน อากโตสุมิติ
วทติ ฯ ยถา จ ปาติยา อปิลนุชปุพพิ (๑) มาลั ปิลนุชิตวา
อนิวตตปุพพิ วุตถิ นิวาเสตวา อภุตตปุพพิ โภชนั ภูณชิตวา
ปกตिया อภุตตภาวิ อุปาทาย อภุตตปุพพิ โภชนั ภูตุโตมหิติ
วทติ ฯ เอวมิชาปี ยสุมมา ปกตिया อิมินา ปุคคเลน อิเม
ชุมมา น ฌาตปุพพา ตสุมมา อนุตตานนุติ วุจจติ (๓) ฯ
อทธิภูจาทิสูปี เอเสว นโย ฯ ตตถ อทธิภูจันนุติ อิตโต ปุพเพ
ปญญาจกขุณา อทธิภูจัน ฯ อปุตตตานนุติ อธิคมวเสน
อปุตตตานัน ฯ อวิทิตานนุติ ฌาณน อปากภูจทานัน ฯ
อสจจิกิตานนุติ อปจจกขกทานัน ฯ สจจิกิริยาชาติ ปจจกข-
กรณตถิ ฯ ยถา จ อิมินา ปเทณ เอวั เสเสหิปี สทฐิ
อนุตตานัน ฌาณาย อทธิภูจัน ทสสนาย อปุตตตานัน ปตติยา
อวิทิตานัน เวทिया (๔) อสจจิกิตานัน สจจิกิริยาชาติ (๕) โยชนา
กาตพพา ฯ

๑. ม. อนุตตานนุติ ฯ ๒. สี่. อปิลนุชปุพพิ ฯ

๓. ม. อนุตตานนุติ วุตถิ ฯ ๔. ม. เวทยาติ ฯ

๕. ม. อิเม ปาจา นตถิ ฯ

จตุหิ วิจิตุจจริเตหิตีอาทีสุ วจิติ วจิตินุคตติ เวทิตพพา ฯ
 คินุณิ โทสานิ เยนเคนจิ ทุฏฐานิ จริตานีติ ทุจจริตานิ ฯ
 วจิติ ปวตฺตานิ ทุจจริตานิ วิจิตุจจริตานิ วจิตยา วา
 นิปฺผาทิตานิ ทุจจริตานิ วิจิตุจจริตานิ เตหิ วิจิตุจจริเตหิ ฯ
 อารกา รมตีติ อารติ ฯ วินา เตหิ รมตีติ วิตติ ฯ
 ตโต ตโต ปฏินินุคตฺตา หุตฺวา เตหิ วินา รมตีติ ปฏินินุคตฺติ ฯ
 อุปฺสกควเสน วา ปทํ วทฺธิตํ ฯ สพฺพมิตํ โอรมนภาวสฺเสตํ
 อธิวณฺํ ฯ เวรํ มณฺติ วินาเสตีติ เวมณฺนิ ฯ อิทํปี โอรมนสฺเสว
 เวมณฺํ ฯ ยาย ปน เจตนาย มุสวาทาทินิ ภาสมานิ กโรติ
 นาม ฯ อัย โลกุตฺตรมคฺควิตติ อุปฺปชฺชิตฺวา ตํ กิริยํ กาคฺตุ
 น เทติ ฯ กิริยาปถํ ปจฺฉินฺนทตีติ อกรณฺํ ฯ ตถา ตํ กรณฺํ
 กาคฺตุ น เทติ กรณฺปถํ ปจฺฉินฺนทตีติ อกรณฺํ ฯ ยาย จ
 เจตนาย จตฺตพฺพิริ วิจิตุจจริตํ ภาสมานิ อชฺฌมาปชฺชติ นาม ฯ
 อัย อุปฺปชฺชิตฺวา ตถา อชฺฌมาปชฺชิตฺุ น เทตีติ อนชฺฌมาปชฺชติ ฯ

เวลาอนติทุกโมติ เหตุถ คาย เวลาชาติอาทีสุ (๑) ดาว กาโล
 เวลาติ อากโต ฯ อुरुเวลายํ วิหรีตีติ (๒) เหตุถ ราสี ฯ จิตฺมโม
 เวลํ นาตีวตฺตตีติ (๓) เหตุถ สีมา ฯ อิธาปี สีมาว ฯ อนติถ-
 กมนียตฺถเนน หิ จตฺตาริ วิจิตุจจริตานิ เวลาติ อธิปฺเปตานิ ฯ
 อิติ ยาย เจตนาย จตฺตาริ วิจิตุจจริตานิ ภาสมานิ เวลํ

๑. วิ. มหา. ๔/๑/๒ ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๑/๑ ฯ

๓. อัง. อฏฐก. ๒๓/๑๐๕/๒๐๑ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 429

อติกกมฺติ นาม ฯ อัย อูปฺชชิตฺวา ตํ เวลํ อติกกมิตฺตํ น
เทตฺติ เวลาอนติกกมฺโติ วุตฺตา ฯ เวลยตีติ (๑) วา เวลา ฯ เวลยตี (๒)
วิทฺธเสตีติ อตุโถ ฯ ก็ เวลยตีติ ฯ จตฺตพฺพิธํ วิจิตฺตจฺริตํ ฯ
อิตฺติ เวลยนโต เวลา ฯ ปุริสสฺส หิตฺตํ น อติกกมิตฺวา
ปวตฺตตีติ (๓) อนติกกมฺโติ ฯ เอวเมตฺต ปททฺวยวเสนาปี อตุโถ ฯ
เวทิตฺตพฺโพ ฯ

เสตฺตํ หนตีติ เสตฺตมาโต ฯ จตฺตุนํ วิจิตฺตจฺริตํ
ปทมาโตติ ฯ ปจฺจยมาโตติ อตุโถ ฯ ปจฺจโย อธิ เสตฺตติ
อธิปฺเปโต ฯ ตตฺตรายํ วจนตุโถ ฯ ราคาทิกโก จตฺตุนํ วิจิต-
ตฺตจฺริตํ ปจฺจโย วฏฺฏสฺมี ปุคฺคํ ลินฺนตี พนฺชตีติ เสตฺตํ ฯ
เสตฺตสฺส มาโต เสตฺตมาโต ฯ วิจิตฺตจฺริตปจฺจยสมฺมุขมาติกาย
วิริตฺยา เอตํ อธิวณฺํ ฯ อัย ปน สมฺมาวาจาสงฺขาตา วิริตี
ปฺพพฺภาเก นานาจิตฺเตสฺส ลพฺภติ ฯ อณฺเณเนว หิ จิตฺเตน
มุสฺสาวาทา วิรมตี ฯ อณฺเณน เปสฺสณฺนาทึหิ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณ
ปน เอกจิตฺตสฺมีเยว ลพฺภติ ฯ จตฺตพฺพิชาย หิ วิจิตฺตจฺริต-
เจตฺตนาถ ปทจฺเจทํ กุรฺมานา มคฺคํ ปุริยมาเนาเอกา จ
วิริตี อูปฺชชตีติ ฯ

กายตฺตจฺริเตหีติ กายโต ปวตฺเตหิ กายเนน วา นิปฺผาตีเตหิ
ปาณาตีปาตาทึหิ ตฺตจฺริเตหิ ฯ เสตฺตํ ปุริมนเยเนว เวทิตฺตพฺโพ ฯ

๑. ม. เวลยตีติ ฯ ๒. ม. จลยตี ฯ ๓. ม. วตฺตตีติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 430

อยมปี สมุมากมมนุตสงฆาตา วิรติ ปุพฺพภาเค นานาจิตเตสุ
ลพฺภติ ฯ อญฺเณเนว หิ จิตฺเตน ปาณาติปาตา วิรมติ ฯ
อญฺเณน อทินฺนาทานมิจฺฉาจาเรหิ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเ ปน
เอกจิตฺตสฺมึเขว ลพฺภติ ฯ ติวิชาย หิ กายทฺวจฺจิตฺเตตฺตนาถ
ปทฺจเจทํ กุรฺมานา มคฺคํคํ ปุรฺยมาเนาเอกาว จ วิรติ
อุปฺปชฺชติ ฯ

สมุมาอาชีวนิทฺเทเส อภิรียาติอาทิสฺส ยาย เจตนาถ
มิจฺฉาชีวํ อาชีวนาโน กิริยํ กโรติ นาม ฯ อญฺ อุปฺปชฺชิตฺวา
ตํ กิริยํ กาคฺตุํ น เทตฺตีติ อภิรียาติ อิมินา นเยน โยชนา
เวทิตฺพฺพา ฯ อาชีโว จ นามสฺส ปาฎิเยโก นตฺถิ วาจา-
กมฺมนฺเตสุ คหิตฺเตสุ คหิตฺโตว โหติ ฯ ตปฺปกฺกขิกคฺคตา ชฺวปฺภี-
เสวนวเสน ปนายํ ตโต นีหริตฺวา ทสฺสสิโตติ ฯ เอวํ สนฺเต
สมุมาอาชีโว สกฺกจฺจโก น โหติ อญฺจ มคฺคํคฺคานิ น
ปริปฺปูเรนฺติ ฯ ตสฺมา สมุมาอาชีโว สกฺกจฺจโก กาทพฺโพ อญฺจ
มคฺคํคฺคานิ ปริปฺปูเรตพฺพานิตี ฯ ตตฺตฺรายํ นโย ฯ อาชีโว
นาม ภิขฺชมาโนปี กายวจิทฺวาเรสุเขว ภิขฺชติ ฯ มโนทฺวาร
อาชีวเกโท นาม นตฺถิ ฯ ปุรฺยมาโนปี ตสฺมึเขว ทฺวารทฺวเย
ปุรฺยติ (๑) ฯ มโนทฺวาร อาชีวปุรฺณนนาม นตฺถิ ฯ ตสฺมา สมุมา-
อาชีโว สกฺกจฺจโก กาทพฺโพ อญฺจ มคฺคํคฺคานิ ปุเรตพฺพานิ ฯ
๑. ม. ปุรฺติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณณา หน้า 431

ตฺตฺรายํ นโย ๑ กายทฺวารเ ปน วิตฺกโม อาชีวเหตุโกปี

อตุถิ น อาชีวเหตุโกปี ๑ ตถา วิทฺวารเ ๑

ตฺตฺต ตฺตฺต ยํ ยํ ราชราชมหามตฺตา จิตฺตฺทาทปฺตฺตา

สฺวราว่า ทสฺเสนฺตา มิควํ วา(๑) ปนฺถทฺหนํ วา ปฺรทาทวิตฺกมํ

วา กโรนฺติ ๑ อิทํ อกฺสฺลํ กายกมฺมนฺนาม ๑ ตโต วิรติปี

สมฺมากมฺมนฺโต นาม ๑

ยํ ปน น อาชีวเหตุกํ จตฺตฺพิชํ วิทฺจฺจจฺริตํ ภาสฺนฺติ

อิทํ อกฺสฺลํ วิทฺจกมฺมนฺนาม ๑ ตโต วิรติปี สมฺมาวาจา นาม ๑

ยํ ปน อาชีวเหตุ เนสาทมจฺจนฺชาทโย ปาณํ หนนฺติ อทินฺนํ

อาทียนฺติ มิจฺฉาจารํ จรฺนฺติ อยํ มิจฺฉาอาชีโว นาม ๑ ตโต

วิรติ สมฺมาอาชีโว นาม ๑ ยํปี ลณฺจํ(๒) กเหตุวา มุสา ภณฺนฺติ

เปสฺสฺลณฺพฺรฺสสมฺพปฺปลาเป ปวตฺเตนฺติ อยํปี มิจฺฉาอาชีโว นาม ๑

ตโต วิรติปี สมฺมาอาชีโว นาม ๑

มหาสิวตฺเถโร ปนาห กายวิทฺวารสฺสุปี วิตฺกโม อาชีว-

เหตุโก วา โหตุ โน วา อาชีวเหตุโก อกฺสฺลํ กายกมฺมํ

วิทฺจกมฺมนฺเตวว สงฺขยํ คจฺจติ ตโต วิรติปี สมฺมากมฺมนฺโต

สมฺมาวาจาเตวว วุจฺจตีติ ๑ อาชีโว กุหิณฺติ(๓) วุตฺเต ปน ตีณิ

กุหนวตฺตฺตฺนํ นิสฺสาย จตฺตาโร ปจฺจเย อฺปฺปาเตตฺวา เตสํ

ปริโกโคติ อาห ๑ อยํ ปน โกฏฺธิปฺตฺโต มิจฺฉาชีโว ตโต

๑. ม. มิควํ วา ๑ ๒. ม. ลณฺจํ ๑ ๓. ส. กุหิณฺติ ๑

วิริติ สมนมาอาชีโว นาม ฯ

อัยปี สมนมาอาชีโว ปุพฺพภาเค นานาจิตฺเตสุ ลพฺภติ ฯ
อญฺเณเนว हि จิตฺเตน กายทวาร วิตฺกฺกมา วิจารณ์ิ อญฺเณน
วจิตฺตวเร วิตฺกฺกมา ฯ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณเ ปน เอกจิตฺตสฺมีเยว
ลพฺภติ ฯ กายวจิตฺตวเรสุ हि กายมฺมวจิตฺตมฺมุนฺติ สตฺตกมฺมปถ-
วเสน อุปฺปนฺนํย มิจฺฉาชีวสงฺฆาตาย ทฺสฺสึลยเจตฺตํนํย ปทจฺเจทํ
กฺรฺมํนํย มคฺคกํคํ ปฺรยมนํย เอกา จ วิริติ อุปฺปชฺชตีติ ฯ
อัย นิทฺเทสวเร วิเสโส ฯ

ยํ ปเนตํ อินฺทฺริเยสุ อนญฺญาตญฺลสฺสามิตินฺทฺริยํ วทฺตํตี
มคฺคกฺเสสุ จ สมนมาวาจาทีนํ เตสํ วเสน สงฺคหฺวารเณ
วินฺทฺริยานํ อญฺจฺจกโก มคฺโคตี วุตฺตี ฯ สฺลยตฺวาโร
ปากตีโกเยวตี ฯ อัย ตาว สฺทฺธิกปฺธิปทํย วิเสโส ฯ

อิโต ปรี สฺทฺธิกสฺลยตฺวา สฺลยตฺปฺธิปทํย สฺทฺธิ-
กอปฺปณฺนิตฺปณฺนิตฺปฺธิปทํย อัย เทสนาเกโท โหตี ฯ ตตฺถ
สฺลยตฺนตี (๑) โลกุตฺตรมคฺคสฺเสตํ นามํ ฯ โส हि อากมนโต
สฺลยโต อารมฺมณโตตี तीहि การเณहि นามํ ลภตี ฯ กถํ ฯ
อิธ ภิกฺขุ อนตฺตโต อภินิวิสติว อนตฺตโต สงฺฆาเร ปสฺสตี ฯ
ยสฺมา ปน อนตฺตโต ทิฏฺฐมตฺเตเนว มคฺควุจฺจํ นาม น
โหตี ฯ อนิจฺจโตปี ทฺกฺขโตปี ทฺกฺขเมว วุจฺจตี ฯ ตสฺมา อนิจฺจํ
๑. ม. สฺลยตฺนตี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 433

ทุกขมนตตาดิ ติวธิ อนุปสสน อโรเปตวา สมมสนโต
จรติ ฯ วุฏจณคามินิวิปสสนา ปนสส เตภูมิเกปี สงขारे
สุลลโตว ปสสตี ฯ อัย วิปสสนา สุลลตา นาม โหตี ฯ ता
आकमनीयुजाने जत्वा अत्तनो मकुसुस सुल्लतन्नुति नाम
तेति ฯ ऐवं मकुको आकमनतो सुल्लतनानं लगतिं यस्मा
पनो षो राकतिं ही सुल्लोव तस्मा सकुणेनैव सुल्लतनानं
लगतिं निपुणानमपि राकतिं ही सुल्लत्तदा सुल्लतन्नुति वुज्जतिं
त्ति आरम्मन्ति गत्वा उपपन्नत्तदा मकुको आरम्मन्तो
सुल्लतनानं लगतिं

त्तत्त सुत्तन्नुतिकप्रियायेन सकुณโตपि आरम्मन्तोपि नाम
लगतिं प्रियायेतเสना हेसा ฯ อภิธรรมมัจจุลา ปน นิปปริयाय-
तेเสना ฯ तस्मा อิธ सकुณतो वा आरम्मन्तो वा नाम
न लगति आकमनโตव लगतिं आकमनमेव ही ชुरิं ॥ १ ॥
त्तत्त मकुसुस
आकत्तुजाने विपससनाकमनं चुरिं फलसुस आकत्तुजाने
मकुसुस चुरिं อิธ मकुसुस आकत्तदा विपससनाकमनमेव
चुरिं चात् ॥

อปปณิหิตนุติ เอตถापि อปปณิหิตนุติ มกุสเสตี (๑) นาม ฯ
อิทมปิ นาม มกุโค ตีเหว การणेหิ लगतिं ॥ १ ॥ อิธ

๑. ม. มกุสเสว ๑

ภิกขุ อาทิตโต จ ทุกขิตโต อภินิวิสิตฺวา ทุกขิตโต จ สงฺขาร
 ปสฺสตี ยสฺมา ปน ทุกขิตโต ทิฏฺฐมตฺเตเนว มคฺควุฏฺฐานํ นาม
 น โหตี อนิจฺจโตปี อนตฺตโตปี ทุกฺขเมว วุฏฺฐตี ตสฺมา อนิจฺจํ
 ทุกฺขํ อนตฺตตี ติวริํ อนุปสฺสนํ อาโรเปตฺวา สมมสนฺโต
 จรตี ๑ วุฏฺฐานคามินิวิปสฺสนา ปนสฺส เตภูมิกเสฺว สงฺขารเสฺว
 ปณฺธิํ โสเสตฺวา ปริยาทียิตฺวา วิสฺสชฺเชตี ๑ อโย วิปสฺสนา
 อปฺปณฺหิตา นาม โหตี ๑ ตา อากมนียุฏฺฐานเณ จตฺวา อตฺตโน
 มคฺคสฺส อปฺปณฺหิตนฺตี นามํ เทตี ๑ เอวํ มคฺโค อากมนโต
 อปฺปณฺหิตนฺตี นามํ (๑) ลกฺตี ๑ ยสฺมา ปน ตตฺถ (๒) รากโทสโมห-
 ปณฺธิโย นตฺถิ ตสฺมา สกฺุณเณว อปฺปณฺหิตนฺตี นามํ ลกฺตี ๑
 นิพฺพานมฺปิ เตสํ ปณฺธินํ อภาวา อปฺปณฺหิตนฺตี วุจฺจตี ๑
 ตํ อารมฺมณํ กตฺวา อุปฺปนฺนตฺตา มคฺโค [๓] อปฺปณฺหิตนฺตี
 นามํ ลกฺตี ๑

ตตฺถ สุตฺตนฺตีกปริยาเยน สกฺุณโตปี อารมฺมณโตปี นามํ
 ลกฺตี ๑ ปริยาเยทเสนา เหาสา ๑ อภิธรรมกถา ปน นิปฺปริยาเย-
 เทสนา ๑ ตสฺมา อิธ สกฺุณโต วา อารมฺมณโต วา นามํ
 น ลกฺตี อากมนโตว ลกฺตี ๑ อากมนเมว หิ ฐุํ ๑ ตํ
 ทุกฺขพิริํ โหตี วิปสฺสนากมนํ มคฺคากมนนฺตี ๑ ตตฺถ มคฺคสฺส
 # ๑. ม. อปฺปณฺหิตนํ ๑ เอวมฺปริปี ๑ ๒. สี. ปเนตฺถ ๑
 # ๓. ม. เอตฺถนฺตเร อารมฺมณโตตี ทิสฺสตี ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 435

อากตฏจाने विपसुनाकमनं चुरं फलसुस अकतठुजाने
मकुकाकमनं चुरं इठ मकुसुस अकतठुता विपसुनाकमनमेव
चुरं चात्तं च

นनु จ सुवलโต अनिमित्तโต अप्पणिहितति तीणि मकुसुस
नामानि च यथाह च तโยमे गिणुवे विโมกขา सुवलโต विโมกโข
อนिमित्तโต विโมกโข अप्पणिहितโต विโมกโขति च (๑) เตสุ इठ เทว
मकुके कहेत्वा अनिमित्तโต कसुमा न कहितति च आकमना-
गावतो च अनिमित्तविपसुना हि स्थं आकमनियुजाने जत्वा
अत्तुत्तुनो मकुसुस नामं तात्तुं न सकुगतो च सममासमुत्तुत्तो
पन अत्तुत्तुनो पुत्तुत्तुस राहुत्तुत्तेरत्तु

อนिमิต्तत्तुจ ภาवेहि मानानुसयमुखุช
त्तो मानาगिसयยา उप्पनुत्तो जरित्तुत्तुत्ति (๒)

อนिमิต्तविपसुสนं กเถสิ च विपसुना हि निज्जनิมิต्तं ชวนิมิต्तं
अत्तुत्तुनิมิต्तत्तुจ सुขนิमित्तत्तुจ อุकुมาเตติ तसुमा अनिमิต्तताति
वुज्जति च (๓) ताปี (๔) กิणुจาपी तं निमित्तं อุकुมาเตติ च स्थं
पन निमित्तत्तुत्तुमेसु जरत्तुत्ति สนิमित्तดาว โหติ च तसुमा स्थं
आकमनियुजाने जत्वा अत्तुत्तुनो मकुसुस नामं तात्तुं न
सकुगतो च

๑. พ. ปฎิ. ๓๑/๔๖๕/๓๕๓ ๑ ๒. พ. ๑สุ. ๑ ๒๕/๓๒๘/๓๕๐ ๑
๓. ม. กถิตา ๑ ๔. ม. สาจ ๑

อปโร นโย อภิธมฺโม นาม ปรมตฺตเทศนาฯ อนิมิตฺตํ
มคฺคสฺส จ ปรมตฺตโต เหตุเวกฺกตฺตเมว โหติฯ กถิฯ อนิจฺจานุ-
ปสฺสนาย หิ วเสน อนิมิตฺตวิโมกฺโข กถิตोฯ เตน วิโมกฺเขน
สทฺธินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติฯ ตํ อริยมคฺเค เอกํกมฺปิ น โหติ
อมคฺคํกตฺตาฯ อตฺตโน มคฺคสฺส ปรมตฺตโต (๑) นามํ ทาคู
น สกฺโกติฯ อิตเรสุ ปน ทฺวิสุ อนตฺตานุปสฺสนาย วเสน
สฺสณฺโต วิโมกฺโข ทฺกขานุปสฺสนาย วเสน อปฺปณฺหิตो วิโมกฺโข
กถิตोฯ เตสุ สฺสณฺตวิโมกฺเขน ปณฺณินฺทฺริยํ อธิมตฺตํ โหติฯ
อปฺปณฺหิตวิโมกฺเขน สฺมาธินฺทฺริยํฯ ตานิ อริยมคฺคสฺส อํกตฺตา
อตฺตโน มคฺคสฺส ปรมตฺตโต นามํ ทาคู สกฺโกนฺติฯ มคฺคา-
รฺมมณฺตฺติเกปิ หิ มคฺคาธิปฺติธฺมฺมภาชเน (๒) ฉนฺทิจิตฺตานํ อธิปฺติ-
กาเล เตสํ ธฺมฺมานํ อมคฺคํกโต (๓) จ มคฺคาธิปฺติภาโว น
วฺคฺโตฯ เอวํ สฺมปทมิทํ เวทิตพฺพํฯ (๔) อยเมตฺถ อฏฺฐจกถามตฺตโก
เอกสฺสาจริยสฺส มตีวินิจฺจโยฯ เอวํ สพฺพถาปี อนิมิตฺตวิปสฺสนา
สยํ อากมนิยฺภูจานเ จตฺวา อตฺตโน มคฺคสฺส นามํ ทาคู
น สกฺโกตีติฯ อนิมิตฺตมคฺโค น กหิตोฯ

เกจิ ปน อนิมิตฺตมคฺโค อากมนโต นามํ อลภนฺโตปี
สฺสฺตฺตฺตฺตปรียาเยน สฺคฺคฺนโต จ อารมฺมณโต จ นามํ ลภตีติ
อาหํสุฯ เต อิทํ วตฺวา ปฏฺิฏฺิขิตฺตา อนิมิตฺตมคฺเค สฺคฺคฺนโต
๑. สี. ม. ปรมตฺตโตวฯ ๒. ม... วิภชเนฯ ๓. ม. อมคฺคํกตฺตาฯ
๔. ม. เวทิตพฺพนฺติฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 437

จ อารมมณโต จ นามํ ลกนุเต สุลลตอปปณิหิตมคคาปี
 สคฺคณโต(๑)จ อารมมณโต จ อิศ(๑) นามํ ลกณยฺยํ น ปน
 ลกนุติ ฯ กิการณา ฯ อัยํ หิ มคฺโค นาม ทฺวิหิ การณหิ
 นามํ ลกติ สรสโต จ ปจฺจนิกโต จ ฯ สภาวโต จ ปฏิปกฺขโต
 จาติ อตุโธ ฯ ตตฺถ สุลลตอปปณิหิตมคฺคา สรสโตปี ปจฺจนี-
 กโตปี นามํ ลกนุติ ฯ สุลลตอปปณิหิตมคฺคา หิ รากาที่หิ
 สุลลนา รากปฺปณิธาที่หิ อปฺปณิหิตาติ เอวํ สรสโตปี นามํ
 ลกนุติ ฯ สุลลโต จ อตฺตาทินิเวสสฺส ปฏิปกฺโข อปฺปณิหิต
 ปณิธิสฺสาติ เอวํ ปจฺจนิกโต นามํ ลกติ ฯ อนิมิตฺตมคฺโค ปน
 รากาทินิมิตฺตानํ นิจฺจนิมิตฺตาทินนฺจ อภาเวน สรสโต จ
 นามํ ลกติ ฯ โน ปจฺจนิกโต ฯ น หิ โส สงฺขารนิมิตฺตา-
 รมฺมณาย อนิจฺจानุสฺสนาย ปฏิปกฺโข ฯ อนิจฺจानุสฺสนา
 ปนสฺส อนฺุโลมภาเว จิตาติ ฯ สพฺพถาปี อภิธมฺมปริยาเยน
 อนิมิตฺตมคฺโค นาม นตฺถิติ ฯ

สฺสคฺคณตฺกปริยาเยน ปเนส เอวํ อหริตฺวา ทีปโต ฯ
 ยสฺมี หิ วาเร มคฺควุจฺจานํ โหติ ติณฺณิ ลกฺขณานิ เอกาวชฺชเนน
 วิย อาปํถํ อากจฺจนุติ ตินฺณนฺจ เอกโต อาปํถกมฺนํ นาม
 นตฺถิ ฯ กมฺมวุจฺจานสฺส ปน วิภูตภาวทีปนตฺถํ เอวํ (๒) วุตฺตํ ฯ
 อาทีโต หิ ยตฺถ กตฺถจि อภินิเวโส โหตุ วุจฺจานคามินี ปน
 # ๑. ม. สคฺคณโตเยว อารมมณโตเยว อิศ ฯ ๒. สී. เอตํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 438

วิปัสสนา ยัม ยัม ชมมัม สมนมสิตฺวา วุฏฺฐาติ ตสฺส ตสฺเสว
 วเสน อากมนียภูจฺจเน จตฺวา อตฺตโน มกฺกสฺส นามํ เทติ ฯ
 กถํ ฯ อนิจฺจาทีสุ หิ ยตฺถ กตฺถจฺจ อภินิวิสิตฺวา อิตฺรปี
 ลกฺขณทวํ ยัม ทวํ ภูฏฺฐิตฺยเอว ฯ เอกลกฺขณทสฺสนมตฺเตเนว มกฺก-
 วุฏฺฐานํ นาม น โหติ ตสฺมา อนิจฺจโต อภินิวิฏฺฐโ จ ภิกฺขุ
 น เกวลํ อนิจฺจโตปี (๑) วุฏฺฐาติ ทวํโตปี วุฏฺฐาติ ฯ อนตฺตโตปี
 วุฏฺฐาติเอว ฯ ทวํโต อภินิวิฏฺฐเอปี เอเสว นโย ฯ อิติ อาทีโต
 ยตฺถ กตฺถจฺจ อภินิเวโส โหตุ วุฏฺฐานคามินี ปน วิปัสสนา
 ยัม ยัม สมนมสิตฺวา วุฏฺฐาติ ตสฺส ตสฺเสว วเสน อากมนียภูจฺจเน
 จตฺวา อตฺตโน มกฺกสฺส นามํ เทติ ฯ (๒) ตตฺถ อนิจฺจโต
 วุฏฺฐหนตฺสส มกฺโค อนิมิตฺโต นาม โหติ ทวํโต วุฏฺฐหนตฺสส
 อปฺปณฺหิตโต อนตฺตโต วุฏฺฐหนตฺสส สุลฺลโตติ ฯ เอวํ สุตฺตนตฺ-
 ปริยาเยน อหริตฺวา ทีปีโต ฯ

วุฏฺฐานคามินี จ วิปัสสนา กิमारมฺมณาติ ฯ ลกฺขณา-
 รมฺมณาติ ฯ ลกฺขณํ นาม ปญฺจตฺตคฺคิตํ (๓) น วตฺตพฺพชฺชม-
 ภูตํ ฯ โย ปน อนิจฺจํ ทวํ อนตฺตาติ ติลกฺขณานิ
 สลฺลกฺขเฑติ ฯ ตสฺส ปญฺจกฺขนฺธา กณฺเฑ พนฺธกฺกนปี (๔) วีย
 โหนฺติ ฯ สงฺขารารมฺมณเมว ฌานํ สงฺขารโต วุฏฺฐาติ ฯ
 ยถา หิ เอโก ภิกฺขุ ปตฺตํ กิณฺตุกาโม ปตฺตวาณิเชน
 # ๑. ม. อนิจฺจโตว ฯ ๒. สී. เทตฺติ ฯ ๓. ม. ปญฺจตฺตคฺคิตํ ฯ
 # ๔. ม. พนฺธกฺกนปี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 439

ปตต์ อากตฺ ทิสฺวา หุจฺจปฺหุจฺโจ คณฺหิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา
วิมฺสฺมาโน ตีณิ นิตฺทานิ ปสฺเสยฺย โส น นิตฺเทสฺสู นีราลโย
โหติ ปตฺเต ปน นีราลโย โหติ ฯ เอวเมว ตีณิ ลกฺขณานิ
สลลฺกฺเขตฺวา สงฺขารสฺสู นีราลโย โหติ สงฺขารารมฺมณเณว
ณฺาณน สงฺขารโต วุจฺจาสีติ เวทิตพฺโพ ฯ (๑) ทฺสฺโสปเมปี
เอเสว นโย ฯ

อิติ ภควา โลกุตฺตรชฺฌานํ ภาเชนฺโต สฺพุทฺธิกปฺปฏิปทาย
จตุกฺกนยปฺลยจกนยนฺติ เทวปี นเย อหริ ฯ ตถา สฺพุทฺธิก-
สฺลยตาย สฺลยตปฺปฏิปทาย สฺพุทฺธิกอปฺปณฺิหิตาย (๒) อปฺปณฺิหิต-
ปฺปฏิปทายาติ ฯ กสฺมา เอวํ อหริติ ปุคฺคลชฺฌาสเณน เจว
เทสฺนาวิลาเสน จ ตฺทกฺยมปี เหญฺจาวุตฺตนเณว เวทิตพฺพ์ ฯ
เอวํ โลกุตฺตรํ ฌานํ ภาเวตีติ เอตฺถ สฺพุทฺธิกปฺปฏิปทาย จตุกฺก-
ปฺลยจกนยเสน เทว นยา ตถา เสเสสฺสูติ สพฺเพสฺสุปี ปฺลยจฺสุ
โกญฺจาเสสฺสุ ทส นยา ภาชิตา ฯ

โลกุตฺตรกฺสทวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. เวทิตพฺพ์ ฯ ๒. สี่... หิต ฯ

ตฺตฺริทํ ปกิณณกํ

อชฺมตฺตตฺตจ พหิทฺธา จ รุปรูเปสุ ปณฺจสุ
สत्ตตฺตฺตจฺจปรีณามํ นิมิตฺตํ ปฏิปทาปตีติ ฯ

โลกุตตรมคฺเค (๑) หิ อชฺมตฺตํ อภินิวิสิตฺวา อชฺมตฺตํ วุฏฺฐาติ
อชฺมตฺตํ อภินิวิสิตฺวา พหิทฺธา วุฏฺฐาติ พหิทฺธา อภินิวิสิตฺวา
พหิทฺธา วุฏฺฐาติ พหิทฺธา อภินิวิสิตฺวา อชฺมตฺตํ วุฏฺฐาติ ฯ
รูเป อภินิวิสิตฺวา รูปา วุฏฺฐาติ รูเป อภินิวิสิตฺวา รูปา
วุฏฺฐาติ อภินิวิสิตฺวา อรูปา วุฏฺฐาติ ฯ อรูปे อภินิวิสิตฺวา
อรูปา วุฏฺฐาติ อรูปे อภินิวิสิตฺวา รูปา วุฏฺฐาติ เอกปฺปหารเณ (๒)
ปณฺจหิ ขนฺุเชหิ วุฏฺฐาติ ฯ

สत्ตตฺตฺตจฺจปรีณามนฺติ โส ปเนส มคฺโค อภฺฐจฺจกโกปี
สत्ตตฺตจฺจกโกปี โหติ โขษฺมจฺจกาปี สत्ตตฺต วา โหณฺติ ฉ วา
ฉานมฺปี (๓) ปณฺจจฺจกิกํ วา โหติ จตฺตจฺจกิกํ วา ติวจฺจกิกํ วา
ทฺวจฺจกิกํ วาติ (๔) เอวํ สत्ตตฺตอภฺฐาทีนํ อํกานํ ปรีณามโ เวทิตพฺโพติ
อตุโถ ฯ

นิมิตฺตํ ปฏิปทาปตีติ นิมิตฺตนฺติ ยโต วุฏฺฐานํ โหติ ฯ
ปฏิปทาปตีติ ปฏิปทาย จ อธิปตีโนว จลนาจลนํ เวทิตพฺพํ ฯ
๑. ม. โลกุตตรมคฺโค ฯ ๒. ม. เอกปฺปหารเณว ฯ ๓. ม. ฉานํ
ปน ฯ ๔. ม. อิตฺสทฺโท นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺรปฺปอกฺกทวณฺณนา หน้ํ 441

ตตฺถ อชฺฌตฺตํ อภินิวิสิตฺวา อชฺฌตฺตํ วุฏฺฐาตีติอาทิสฺสุ
 ตาว ฯ อิเชกฺกฺโข อาทิตฺโต จ อชฺฌตฺตํ วุฏฺฐาตีติ อิเชกฺกฺโข
 อาทิตฺโต จ อชฺฌตฺตํ ปญฺจสุ ขนฺนุเชสุ อภินิวิสติ อภินิวิสิตฺวา
 เต อนิจฺจาทิตฺโต ปสฺสตีติ ยสฺมา ปน น สฺสทฺธิกชฺฌตฺตทสฺสน-
 มตฺเตเนว (๑) มคฺควุฏฺฐานํ โหตี ฯ พหิทฺฐาปี ทฏฺฐพฺพเมว ตสฺมา
 ปสฺสตีติ ขนฺนุเชปี อนฺนุปาทีนฺนสงฺขาเรปี อนิจฺจํ ทกฺกขมฺนตฺตาตี
 ปสฺสตีติ โส กาลเณ อชฺฌตฺตํ สมนฺนสตีติ กาลเณ พหิทฺฐาตีติ ฯ
 ตสฺเสวํ สมนฺนสโต อชฺฌตฺตํ สมนฺนสกาเล วิปสฺสนามคฺเคเน สทฺธิ
 ฃญฺียตีติ ฯ เอวํ อชฺฌตฺตํ อภินิวิสิตฺวา อชฺฌตฺตํ วุฏฺฐาตีติ นาม ฯ
 สเจ ปนสฺส พหิทฺฐา สมนฺนสกาเล วิปสฺสนามคฺเคเน สทฺธิ
 ฃญฺียตีติ ฯ เอวํ อชฺฌตฺตํ อภินิวิสิตฺวา พหิทฺฐา วุฏฺฐาตีติ นาม ฯ
 เอเสว นโย พหิทฺฐา อภินิวิสิตฺวา พหิทฺฐา จ (๒) อชฺฌตฺตตฺถจ
 วุฏฺฐาเนปี ฯ

อปโร อาทิตฺโต จ รูเป อภินิวิสติ อภินิวิสิตฺวา ภูต-
 รูปญฺจ อฺปาทาทรูปญฺจ ปริจฺฉินฺนิตฺวา อนิจฺจาทิตฺโต ปสฺสตีติ ฯ ยสฺมา
 ปน น สฺสทฺธิรูปทสฺสนมตฺเตเน (๓) มคฺควุฏฺฐานํ โหตี อรูปปี
 ทฏฺฐพฺพเมว ฯ ตสฺมา ตํ รูปํ อารมฺมณํ กตฺวา อฺปฺปนฺนํ
 เวทนํ สลฺลํ สงฺขาเร วิญฺญาณญฺจ อิทํ อรูปนฺนตีติ ปริจฺฉินฺนิตฺวา
 อนิจฺจาทิตฺโต ปสฺสตีติ ฯ โส กาลเณ รูปํ สมนฺนสตีติ กาลเณ
 # ๑. ม. สฺสทฺธิอชฺฌตฺต ฯ ๒. สี. พหิทฺฐาเจว ฯ ๓. ม....มตฺเตเนว ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 442

อรูปี ๑ ตสเสว สมนมสโต รูปสมมสนกาเล วิปัสสนามกุเคน
สทฐี ฌกฺขิตฺติ ๑ เอวํ รูปเอ อภินิวิสิตฺวา รูปา วุฏฺฐาติ นาม ๑
สเจ ปนสฺส อรูปสมมสนกาเล วิปัสสนามกุเคน สทฐี ฌกฺขิตฺติ ๑
เอวํ รูปเอ อภินิวิสิตฺวา อรูปา วุฏฺฐาติ นาม ๑ เอเสว นโย
อรูเป อภินิวิสิตฺวา อรูปา จ รูปา จ วุฏฺฐานเปปี ๑

ยงฺกิลฺลิจิ สมฺมทฺยธมฺมํ สพฺพนตฺตํ นิโรธธมฺมนฺตฺติ (๑) เอวํ
อภินิวิสิตฺวา เอวเมว วุฏฺฐานกาเล ปน เอกุปฺปหารเนว ปญฺจหิ
ขณฺเฑหิ วุฏฺฐาติ นามาทิ ๑ อัยฺยํ ติกฺขวิปัสสกฺกสฺส มหาปญฺจสฺส
ภิกฺขุโน วิปัสสนา ๑

ยถา หิ ฉาตชฺฌตฺตสฺส ปุริสสฺส มชฺเฌ กฺุณปิณฺฑํ
จเปตฺวา นานกฺกรสโกชนปฺุณฺณปาฎี อฺุปนฺนยฺย ๑ (๒) โส พฺยญฺชนํ
หตฺถเณ พฺยหนฺโต (๓) ตํ กฺุณปิณฺฑํ ทิสฺวา กิมีทฺนฺตฺติ ปฺุจฺฉิตฺวา
กฺุณปิณฺฑโหติ วุฏฺเฑ ธิ ธิ อฺุปนฺนธาติ ภาตฺเตปี ปาฎิยฺปิ นีราลโย
โหติ ๑ เอวํ สมฺปทมิทํ ทฺุฏฺฐพฺพิ ๑

โกชนาปาฎิทฺสฺสนสฺมี หิ ตสฺส อตฺตมฺนกาโล วีย อิมสฺส
ภิกฺขุโน พาลปฺุชฺชนกาเล ปญฺจกฺขณฺเฑ อหํ มมนฺตฺติ กหิตกาโล
กฺุณปิณฺฑสฺส ทิฏฺฐกาโล วีย ตินฺณํ ลกฺขณํ สลฺลกฺขิต-
กาโล ภาตฺเตปี ปาฎิยฺปิ นีราลยกาโล วีย ติกฺขวิปัสสกฺกสฺส
มหาปญฺจสฺส ภิกฺขุโน ยงฺกิลฺลิจิ สมฺมทฺยธมฺมํ สพฺพนตฺตํ

๑. วิ. มหา. ๔/๑๖/๒๒ ๑ ๒. ม. อฺุปนฺนยฺย ๑ ๓. ม. วียหนฺโต ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณนา หน้า 443

นิโรธมฺมุนฺติ ปญฺหิ ขนฺเชหิ เอกุปฺปหารเนว วุญฺจิตกาโล
เวทิตพฺโพ ฯ

สตฺตญฺจกฺปฺปริณามนฺติ เอตฺถ อํยํ วุตฺตปฺปเกโท
อฺงคฺปฺปริณาโม ยถา โหติ ตถา เวทิตพฺโพ ฯ สงฺขารุเปกฺขา-
ณณเมว หิ อริยมคฺคสฺส โปชฺฌนฺกมคฺคกฺกมณฺจวิเสสํ
นียเมติ ฯ (๑) เกจิ ปน เถรา โปชฺฌนฺกมคฺคกฺกมณฺจวิเสสํ
ปาทกชฺฌานํ นียเมตีติ วทนฺติ ฯ เกจิ วิปฺสฺสนาย อารมฺมณฺญตา
ขนฺธา นียเมเนตีติ วทนฺติ ฯ เกจิ ปุคฺคลชฺฌาสาโย นียเมตีติ
วทนฺติ ฯ เตสํปิ วาเทสุ อํยํ สงฺขารุเปกฺขาสงฺขาตา ปุพฺพภากา
วฺจฺจานกามินี วิปฺสฺสนา จ นียเมตีติ เวทิตพฺพา ฯ

ตฺตรายํ อนฺุพฺพุพิกถา วิปฺสฺสนานียเมน หิ สุกฺขวิปฺสฺสกสฺส
อฺปฺปนฺนํมคฺโคปิ สฺมาปคฺคิตลาภิโน ฌานํ ปาทกํ อกฺควา
อฺปฺปนฺนํมคฺโคปิ ปจฺมชฺฌานํ ปาทกํ กคฺวา ปกิณฺณกสงฺขारे
สฺมมฺสิตฺวา อฺปฺปาทิตมคฺโคปิ ปจฺมชฺฌานิโก จ โหติ ฯ สพฺเพสุ
สตฺต โปชฺฌนฺกานิ อภฺจ มคฺคกฺกานิ ปญฺจ ฌานนฺกานิ
โหนติ ฯ เตสํปิ หิ ปุพฺพภากาวิปฺสฺสนา โสมนสฺสสหคตาปี
อฺเปกฺขาสหคตาปี หคฺวา วฺจฺจานกาเล สงฺขารุเปกฺขาภาวปฺปตฺตา
โสมนสฺสสหคตาวิ โหติ ฯ

ปญฺจกนฺเย ทฺตฺติยตฺตฺติยจตฺตฺตฺตชฺฌานานิ ปาทกานิ กคฺวา
๑. สี. นียาเมติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 444

อุปาตีตมคฺเคสุ ยถากุเมเนวณานํ จตฺตฺตํ ติวฺงคฺคณฺจ
ทวฺงคฺคณฺจ โหติ ฯ สพฺเพสุ ปน สตฺต มคฺคณฺคณานิ โหนฺติ ฯ
จตฺตฺเต ฉ โขชฺฌณฺคณานิ ฯ อัย วิเสโส ปาทกชฺฌานนियเมน
เจว วิปฺสฺสนานियเมน จ โหติ ฯ เตสํปิ หิ ปุพฺพภาควิปฺสฺสนา
โสมนสฺสสทฺคตาปี อุเปกฺขาสทฺคตาปี โหติ ฯ วุฏฺฐานคามินี
โสมนสฺสสทฺคตา จ ฯ

ปญฺจมชฺฌานํ ปาทกํ กตฺวา นิพฺพตฺติตมคฺเค ปน
อุเปกฺขาจิตฺเตกคฺคตา วเสน เทว ฌานณฺคณานิ โขชฺฌณฺคณฺคณานิ
ฉ สตฺต เจว ฯ อยมฺปิ วิเสโส อุภยนियมวเสน โหติ ฯ อิมสฺมี
หิ นเย ปุพฺพภาควิปฺสฺสนา โสมนสฺสสทฺคตา วา อุเปกฺขา-
สทฺคตา วา โหติ ฯ วุฏฺฐานคามินี อุเปกฺขาสทฺคตา จ ฯ
อรุพชฺฌานานิ ปาทกานิ กตฺวา อุปาตีตมคฺเคปี เอสเว
นโย ฯ เอวํ ปาทกชฺฌานโต วุฏฺฐาย เย เกจิ สงฺขारे
สมฺมสฺติตฺวา นิพฺพตฺติตมคฺคสฺส อาสนฺนปฺปเทเส วุฏฺฐิตา สฺมาปฺตฺติ
อตุตฺตโน (๑) สทิสภาวํ กโรติ ภูมिवณฺโณ วिय โคธวณฺณสฺส ฯ

ทฺคฺคิตฺเตรวาเท ปน ยโต ยโต สฺมาปฺตฺติโต วุฏฺฐาย
เยเย สฺมาปฺตฺติชฺชมเม สฺมฺมสฺติตฺวา มคฺโค นิพฺพตฺติโต โหติ
ตํตํสฺมาปฺตฺติสทิสว โหติ ฯ สฺมฺมสฺติตฺตสฺมาปฺตฺติสทิสว อตุตฺตโน ฯ
สเจ ปน กามาวจรชฺชมเม สฺมฺมสฺติ ปจฺมชฺฌานิกอ จ โหติ ฯ

๑. ม. อตุตฺตนา ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณณา หน้า 445

ตฺตถายปี (๑) วิปฺสฺสนานียโม วุตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตฺโพ ๑

ตฺตยฺตฺเถรวาทฺ อโห วตฺทํ สฺตฺตฺจฺกิกํ มคฺคํ ปาปฺุณฺยฺยํ
อภฺจฺจฺกิกํ มคฺคํ ปาปฺุณฺยฺยฺนฺติ อตฺตฺโน อชฺฌาสนานฺรูเปณ
ยํ ยํ ฌานํ ปาทกํ กตฺวา เย วา เย วา ฌานชฺมเม
สมฺมสฺติวาทฺ มคฺโค นีพฺพตฺติโต โหติ (๒) ตํตฺตฺมานสทิสฺสว โหติ ๑
ปาทกชฺฌานํ ปน สมฺมสฺติชฺฌานํ วา วินา อชฺฌาสนมตฺเตเนว
ตํ น อิชฺฌตฺติ ๑ สวายนตฺโต นนฺทโกวาทสฺตฺเตน ทิปฺเตตฺตฺโพ ๑
วุตฺตํ เหนฺติ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ตทฺหุโปสเถ ปณฺณรเส น
โหติ พฺหุโน ชนฺสฺส กงฺขา วา วิมฺติ วา อุโน นฺุ โข
จฺนฺโท ปุณฺโณ นฺุ โข จฺนฺโทติ อถ โข ปุณฺโณ จฺนฺโทเตว
โหติ เอวเมว โข ภิกฺขเว ตา ภิกฺขุณีโย นนฺทกสฺส
ชฺมเมทสนาย อตฺตมฺนา เจว ปฺริปฺุณฺณสฺงกปฺปา จ ตาสํ
ภิกฺขเว ปณฺจจฺนํ ภิกฺขุณีสฺตฺนํ ยา ปจฺฉิมกา (๓) ภิกฺขุณี ส
โสตาปฺนฺนา อวินิปาตชฺมมา นียตา สมฺโพธิปฺรายนฺติ ๑ (๔)

ตาสฺ หิ ยสฺสา ภิกฺขุณฺิยา โสตาปฺตฺติผลสฺส อุปฺนิสฺสโย
สา โสตาปฺตฺติผลเนว ปฺริปฺุณฺณสฺงกปฺปา อโหสิ ๑เปฯ ยสฺสา
อรหตฺตสฺส อุปฺนิสฺสโย สา อรหตฺเตเนว ๑ เอวเมว อตฺตโน
อชฺฌาสนานฺรูเปณ ยํ ยํ ฌานํ ปาทกํ กตฺวา เย วา เย

๑. ม. ตฺตฺราปี ๑ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ๑ ๓. ม. ปจฺฉิมิกา ๑
๔. ม. อ. ๑๔/๓๕๔/๕๐๓ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 446

วา ฆานธมเม สมนสิตฺวา มกุโธ นิพพตฺติโต ตํตฺฆานสทิสฺวา
โส โหติ ฯ ปาทกขุฆานํ ปน สมนสิตฺขุฆานํ วา วินา
อชฺฆาตยเมตฺเตเนว ตํ น อิชฺฆตฺติ เอตฺถาปี จ วิปสฺสนานิชฺโช
วุตฺตนเยเนว เวทิตฺวา โฟ ฯ

ตตฺถ ปาทกขุฆานเมว นิชฺฆตฺติ เอว วาที ติปิฏก-
จฺจนาคตฺถเร อนุตฺตวาสิกา อาหํสุ ฆนฺเต ยตฺถ ตาว
ปาทกขุฆานํ อตฺถิ ตตฺถ ตํ นิชฺฆตฺติ ยสฺมี ปน ปาทกขุฆานํ
นตฺถิ ตสฺมี อรูปภเว ก็ นิชฺฆตฺติ ฯ อาวุโส ตตฺถาปี
ปาทกขุฆานเมว นิชฺฆตฺติ ฯ โย หิ ภิกฺขุ อฏฐสมาปตฺติลาภี
ปจฺมขุฆานํ ปาทกํ กตฺวา โสตาปตฺติมกฺกผลานิ นิพพตฺเตตฺตวา
อปริหีนขุฆานโน กาลิ กตฺวา อรูปภเว นิพพตฺโต ฯ ปจฺมขุฆา-
นิกาย โสตาปตฺติผลสมาปตฺติยา วุฏฺฐาย วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺตวา
อฺปริ ติณฺณิ มกฺกผลานิ นิพพตฺเตติ ตสฺส ตานิ ปจฺมขุฆา-
นิกาเนว โหนฺติ ฯ พุคฺคิชฺฆานิกาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ อรูป-
ตฺถิกจตฺถกขุฆานํ อฺปฺปชฺชติ ฯ ตถจ โข โลกุตฺตรํ น โลกิชฺชติ ฯ
เอวํ ตตฺถาปี ปาทกขุฆานเมว นิชฺฆตฺติ อาวุโสติ ฯ สุกฺกธิตฺโต
ฆนฺเต ปโยหติ ฯ

วิปสฺสนาย อารมฺมณญฺจตา ขนฺธา นิชฺฆตฺติ ยํ ยํ
หิ สมนสิตฺวา วุฏฺฐาติ ตํตฺสทิสฺวา จ มกุโธ โหตฺติ เอว
วาที โมรวาปีวาสิมหาตตฺถตฺถเรมฺปิ อนุตฺตวาสิกา อาหํสุ ฆนฺเต

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 447

คฺมุหํ กวเท ทอโส ปณฺณายติ รุปี สมนฺสิตฺวา วุจฺจติภิกฺขุโน
หิ รุปีสทิสฺเสน อพฺยากเตน มคฺเคน ภวิตพฺพิ เนวสณฺณานา-
สณฺณายตฺนํ นยโต ปรีคฺคเหตฺวา วุจฺจิตฺตสฺส ตํสทิสฺเสน เนว-
สณฺณานาสณฺณาภาวปฺปตฺเตน มคฺเคน ภวิตพฺพนฺตฺติ ฯ น
อาวุโส เอวํ โหติ โลกุตฺตรมคฺโค หิ อปฺปนํ อปฺปตฺโต นาม
นตฺถิ ตสฺมา รุปี สมนฺสิตฺวา วุจฺจิตฺตสฺส อฏฺฐงฺกโก โสมนสฺส-
สทฺลโต มคฺโค โหติ เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนํ สมนฺสิตฺวา
วุจฺจิตฺตสฺสาปี น สพฺพากาเรน ตาทิสฺโส โหติ สตฺตงฺกโก ปน
อุเปกฺขาสทคฺคมคฺโค โหตีตี ฯ

ปฺกฺกคฺคชฺฌาสนโย นียเมตีติ วาทินอ จุพฺพากยตฺเตรสฺสาปี
วาทํ อหริตฺวา ติปฺปฏฺกจฺจุพฺพากยตฺเตรสฺส กถียีสฺสุ ฯ โส อห
ยสฺส ตาว ปาทกชฺฌานํ อตฺถิ ตสฺส ปฺกฺกคฺคชฺฌาสนโย นียเมตฺ
ยสฺส ตํ นตฺถิ ตสฺส กตฺตรชฺฌาสนโย นียเมตฺสตี นิตฺถนสฺส
วฺจฺจติคเวสนกาโล (๑) วีย โหตีตี ฯ

ตํ กถิ อหริตฺวา ติปฺปฏฺกจฺจุพฺพากยตฺเตรสฺส กถียีสฺสุ โส
ปาทกชฺฌานวโต อิทํ กถิตํ อาวุโสติ อห ฯ ยถา ปน
ปาทกชฺฌานวโตปี สมนฺสิตฺชฺฌานวโตปี ตเถว เวทิตพฺโพ ฯ (๒)
ปณฺจมชฺฌานโต วุจฺจาย หิ ปจฺมชฺฌานาทินิ (๓) สมนฺสโต
อุปฺปนฺนมคฺโค ปจฺมตฺเตรวาเทน ปณฺจมชฺฌานโก ทุตฺถิตฺเตร-
๑. ส. วฺจฺจติคเวสนกาโล ฯ ๒. ม. เวทิตพฺพิ ฯ ๓. ม. ปจฺมมาทินิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 448

วาเทน ปจมาทิมุขานิกอ อปชชตีติ เทวปี วาทา
 วิรุชณนุติ ฯ ตติยวาทะ ปเนตถ ยํ อิจจติ ตชณานิกอ โหตีติ
 เต จ วาทา น วิรุชณนุติ อชณาสโย จ สาคูถิกอ (๑)
 โหตีติ ฯ เอวํ ตโยปี เถรา ปณตฺตา พุยคฺตา วุฑฺฒิสมฺปนฺนา (๒)
 จ ฯ เตน เตสํ วาทํ ตนฺตี กตฺวา จปยีสฺสุ ฯ อิธ ปน
 อตฺถเมว อุตฺตริตฺวา ตโย เจเต วาทะ วิปสฺสนา จ นียาเมตีติ
 ทสฺสตีติ ฯ

อิทานิ นิมิตฺตปฏิปทาปตีติ เอตฺถ เอวํ องฺคปฺปริณามวโต
 มกฺกสฺส อฺปฺปาทกาเล โคตฺรภู กุโต วุฏฺฐาติ มกฺโก กุโตติ ฯ
 โคตฺรภู ตาว นิมิตฺตโต วุฏฺฐาติ ปวตฺตํ เณตฺ (๓) น สกโกติ ฯ
 เอกโต วุฏฺฐาโน เหนส ฯ มกฺโก นิมิตฺตโต วุฏฺฐาติ ปวตฺตํ
 ฉินฺหตีติ (๔) อุกโต วุฏฺฐาโน เหนส ฯ เตสํ อຍํ อฺปฺปตฺตฺติโนโย ฯ ยสฺมี
 หิ วาเร มกฺกวุฏฺฐานํ โหตี ฯ ตสฺมี อฺนุโลมํ เนว เอกํ
 โหตี น ปญฺจํ ฯ เอกวารํ หิ อาเสวนํ น ลภตี ปญฺจํ
 ภวํสฺส อาสนฺนคฺตา ปเวชตี ฯ ตทา หิ ชวํ ปตีติ นาม
 โหตี ฯ ตสฺมา เนว เอกํ โหตี น ปญฺจํ ฯ มหาปญฺจสฺส
 ปน เทว อฺนุโลมานิ โหนฺติ ตติยํ โคตฺรภู จตฺตุถํ มกฺก-
 จิตฺตํ ตีณิ ผลานิ ตโต ภวํสฺสโคตฺรณํ ฯ มชฺฉิมปญฺจสฺส ปน
 ตีณิ อฺนุโลมานิ โหนฺติ จตฺตุถํ โคตฺรภู ปญฺจํ มกฺกจิตฺตํ
 # ๑. ม. สาคูถิกอ ฯ ๒. ม. พุฑฺฒิสมฺปนฺนา ฯ ๓. ม. เณตฺติ ฯ
 # ๔. ม. ฉินฺหตีติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 449

เทว ผลานิ ตโต ภวฺงโคตรณฺ ๑ มนุทปฺลยสฺส จตฺตารี
อนฺุโลมานิ ปฺลยจมฺ โคตรภู ญฺจํ มคฺคจิตฺตํ สตฺตมฺ ผลํ ตโต
ภวฺงโคตรณฺ ๑ ตตฺร มหาปฺลยมนุทปฺลยณานํ วเสน อกฺเกตฺวา
มชฺฉิมปฺลยสฺส วเสน กฺเกตฺพุทฺ ๑

ยสฺมี หิ วเร มคฺควุจฺจานํ โหติ ๑ กิริยาเหตุก-
มโนวิญฺญาณธาตฺ อุปกฺขาสหคตา มโนทวาราวชฺชนํ หุตฺวา
วิปฺสฺสนาโกจเร ขนฺเช อารมฺมณฺ กตฺวา ภวฺงกํ อวชฺเชติ (๑)
ตทนนฺตรํ เตนาวชฺชนเนน กหิตฺขนฺเช กเหตุวา อุปฺปชฺชติ ปฺจมชฺชนํ
อนฺุโลมณานํ ๑ ตํ เตสฺ ขนฺเชสฺ อนิจฺจาติ วา ทฺกฺขาติ
วา อนตฺตาติ วา ปวตฺตติตฺวา โอฟาริโกฟาริกํ สจฺจจฺฉาทกํ
ตมฺ (๒) วิโนเทตฺวา ตีณิ ลกฺขณานิ ภฺยโย ภฺยโย ปากฺกฺวานิ
กตฺวา นิรุชฺชติ ๑ ตทนนฺตรํ อุปฺปชฺชติ ทฺตฺติยานฺุโลมํ ๑ เตสฺ
ปฺริมํ อนาเสวนํ ทฺตฺติยสฺส ปฺริมํ อาเสวนํ โหติ ๑ ตี ดิกฺขํ
สุรํ ปสฺนํ หุตฺวา ตสฺมีเยวารมฺมเณ เตเนวากาเรน ปวตฺตติตฺวา
มชฺฉิมปฺปมาณํ สจฺจจฺฉาทกํ ตมฺ วิโนเทตฺวา ตีณิ ลกฺขณานิ
ภฺยโย ภฺยโย ปากฺกฺวานิ กตฺวา นิรุชฺชติ ๑ ตทนนฺตรํ อุปฺปชฺชติ
ภฺยโย ภฺยโย ปากฺกฺวานิ กตฺวา นิรุชฺชติ ๑ ตทนนฺตรํ อุปฺปชฺชติ
ตฺตฺติยานฺุโลมํ ๑ ตสฺส ทฺตฺติยํ อาเสวนํ โหติ ๑ ตมฺปิ ลทฺธา-
เสวนตฺตา ดิกฺขํ สุรํ วิปฺปสฺนํ หุตฺวา ตสฺมีเยวารมฺมเณ
เตเนวากาเรน ปวตฺตติตฺวา ตทวเสสํ อนฺุสหคตํ สจฺจจฺฉาทกํ ตมฺ
๑. ม. อวฏฺเฐติ ๑ ๒. ม. สจฺจปฺปฏิจฺฉาทกตมฺ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

วิโนเทตวา นิรวเสสํ กตฺวา ตีณิ ลกฺขณานิ ภฺยโย ภฺยโย
ปากฎานิ กตฺวา นิรุชฺชติ ฯ เอวํ ตีหิ อนุโลเมหิ สจฺจจฺญาท-
กตเม วิโนทิตเต ตทนนฺตรํ อุปฺปชฺชติ โคตรฎฺฎาณํ นิพฺพานํ
อารมฺมณํ กุรฺมานํ ฯ

ตตรายํ อุปฺมา เอโก กิร จกฺขุมา ปุริโส นกฺขตฺตโยคํ
ชานิสฺสามิตฺติ รตฺติภาเค นิกฺขมิตฺวา จนฺทํ ปสฺสิตฺตํ อุทฺธํ
อุลฺโลเกตี ฯ ตสฺส พลาหเกหิ (๑) ปฏฺิจฺจนฺนตฺตา จนฺโท น
ปญฺญาติตฺถ ฯ อเถโก วาโต อุฏฺฐหิตฺวา ญฺล ญฺล พลาหเก
วิทฺธเสสฺสิ ฯ อปโร มชฺฌิเม ฯ อปโร สุขฺเมปิ ฯ ตโต โส
ปุริโส วิคตพลาหเก นเถ ตํ จนฺทํ ทิสฺวา นกฺขตฺตโยคํ
อณฺณาสี ฯ

ตตฺถ ตโย พลาหกา วีย สจฺจปฏฺิจฺญาทกํ ญฺลมชฺฌิม-
สุขฺมกิลฺลสนฺธการํ ฯ (๒) ตโย วาตา วีย ตีณิ อนุโลมจิตฺตานิ ฯ
จกฺขุมา ปุริโส วีย โคตรฎฺฎาณํ ฯ จนฺโท วีย นิพฺพานํ ฯ
ตสฺส ยถากฺกเมน พลาหกตฺตยวิทฺธสนํ วีย เอเกกสฺส อนุโลม-
จิตฺตสฺส สจฺจปฏฺิจฺญาทกตมวิโนทนํ ฯ วิคตพลาหเก นเถ ตสฺส
ปุริสสฺส วิสุทฺถจฺนุททสฺสนํ วีย วิคเต สจฺจปฏฺิจฺญาทเก ตเม
โคตรฎฺฎาณสฺส วิสุทฺถนิพฺพานे อารมฺมณกรณํ ฯ

ยถเว หิ ตโย วาตา จนฺทปฏฺิจฺญาทเก พลาหเกยเว

๑. ม. วลาหเกหิ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ม....สนฺธการา ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 451

วิทฺธเสตุํ สกฺโกนฺตฺติ น จนฺทํ ทญฺจํ สกฺโกนฺตฺติ เอวํ อนฺุโลมานิ
สจฺจปฏฺิจฺฉาทกํ ตมฺเฆว วิโนเทตุํ สกฺโกนฺตฺติ น นิพฺพานํ
อารมฺมณฺ์ กาคฺตุํ สกฺโกนฺตฺติ ฯ ยถา โส ปฺริโส จนฺทเมว ทญฺจํ
สกฺโกติ น พลาหเก วิทฺธเสตุํ เอวํ โคตฺรญฺญาณํ นิพฺพานเมว
อารมฺมณฺ์ กาคฺตุํ สกฺโกติ น กิเลสฺตมฺ วิโนเทตุํ ฯ เอวํ อนฺุโลมํ
สงฺขารารมฺมณฺ์ โหติ ฯ โคตฺรญฺญํ นิพฺพานารมฺมณฺ์ ฯ

ยถิ หิ โคตฺรญฺญํ อนฺุโลเมน คหิตารมฺมณฺ์ คณฺเฆยฺย ปฺน
อนฺุโลมํ ตํ อนฺุพฺนฺเชยฺยาคิ มคฺคญฺญจฺานเมว น ภเวยฺย ฯ
โคตฺรญฺญาณํ ปน อนฺุโลมสฺส อารมฺมณฺ์ อคฺคเหตฺวา ตํ ปฺจฺจโต
ปวตฺติยํ (๑) กตฺวา สยํ อนาวชฺชนมฺปิ สมานํ อวชฺชนญฺจฺาน
จตฺวา เอวํ นิพฺพตฺตาคิหิ ตสฺส มคฺคสฺส สลฺยํ ทตฺวา วิย
นिरุชฺฉติ ฯ มคฺโคปี เตน ทินฺนสลฺยํ อมฺฤตฺติจฺตฺวา อวิจิสฺนตฺติ-
วเสน ตํ ญาณํ อนฺุปฺพนฺธมาโน (๒) อนิพฺพิทฺธปฺพทํ อปฺทาลิต-
ปฺพทํ โลกกฺขนฺธิ โทสกฺขนฺธิ โมหกฺขนฺธิ นิพฺพิชฺฉมาโน จ
ปฺทาลยมาโน จ (๓) นิพฺพตฺตติ ฯ ตตฺรารยํ อฺปมา ฯ

เอโก กิร อิสฺสาโส ธนฺุสฺตมตฺถเก ผลกสฺตํ จปาเปตฺวา
วตฺถเณ มุขํ เวเจตฺวา สริ สนฺุณฺยฺหิตฺวา จกฺกยฺนฺเต อญฺจาสิ ฯ
อญฺโธ ปฺริโส จกฺกยฺนฺตํ อวิชฺฉิตฺวา (๔) ยทา อิสฺสาสฺส ผลกํ
° อภิมุขํ โหติ ตทา ตตฺถ ทณฺฺทเกน สลฺยํ เทติ อิสฺสาโส
๑. ม. อปฺจฺจโต ปวตฺติกํ ฯ ๒. ม. อนฺุพฺนฺธมาโน ฯ ๓. ม. ว ฯ
๔. ม. อวิญฺญิตฺวา ฯ

ทณฺหทกสณฺณํ อมฺฤจิตฺวาว สรํ จิปีตฺวาว ผลกสตัดํ นิวิชฺฌตฺติ ฯ (๑)
 ตตฺถ ทณฺหทกสณฺณํ วิย โคตฺรภูทวณฺณํ ฯ อิตฺถาสโต วิย มคฺค-
 ฌณฺณํ ฯ อิตฺถาสสฺส ทณฺหทกสณฺณํ อมฺฤจิตฺวาว ผลกสตนฺนิวิชฺฌนํ (๒)
 วิย มคฺคฌณฺณสฺส โคตฺรภูทวณฺเณน ทินฺนสณฺณํ อมฺฤจิตฺวาว
 นิพฺพพานํ อารมฺมณํ กตฺวาว อนิพฺพิทฺทปฺพพานํ อปทาธิต-
 ปฺพพานํ โลกกฺขนฺธาทีนํ นิพฺพิชฺฌนํ ปทาถนํ ฯ ภูมิตฺท-
 ฐกฺกุเสตฺตสมฺภวาทกฺกณฺตปิ เอตฺเทว มคฺคสฺส หิ เอกเมว กิจฺจ
 อนุสยปฺปชฺหนํ ฯ โส อนุสเย ปชฺหนโต นิमितฺตา วุฏฺฐาติ นาม
 ปวตฺตํ จินฺทติ นาม ฯ นิमितฺตนฺติ รุปรเวทนาสณฺณาสงฺขาร-
 วิญฺญาณนิमितฺตํ ฯ ปวตฺตนฺติ (๑) รุปรเวทนาสณฺณาสงฺขารวิญฺญาณป-
 ปวตฺตเมว ฯ ตํ ทฺวิธํ โหติ อฺปาทีนฺนํกํ อนฺปาทีนฺนกนฺติ ฯ
 เตสุ มคฺคสฺส อนฺปาทีนฺนกโต วุฏฺฐานจฺฉายา ทิสฺสตีติ วตฺวา
 อนฺปาทีนฺนกโต วุฏฺฐาตีติ วทิสฺสุ ฯ

โสตาปตฺติมคฺเคน หิ จตฺตารี ทิฏฺฐจิกตฺตสมฺปยุตฺตานิ
 วิจิกิจฺฉาสทกนฺติ ปญฺจ จิตฺตานิ ปหฺียนฺติ ฯ .ตานิ รุปร
 สมฺภูทจาเปนฺติ ฯ ตํ อนฺปาทีนฺนํกํ รุปรกฺขนฺโธ ตานิ จิตฺตานิ
 วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตํสมฺปยุตฺตา เวทนาสณฺณาสงฺขารา ตโย
 อรูปกฺขนฺธา ฯ ตตฺถ สเจ โสตาปนฺนสฺส โสตาปตฺติมคฺโค
 อภาวิทโต อภวิสฺส ตานิ ปญฺจ จิตฺตานิ ฌสุ อารมฺมณฺเสสุ
 # ๑. ม. นิพฺพิชฺฌตฺติ ฯ ๒. ม....นิพฺพิชฺฌนํ ฯ ๓. ม. ปวตฺตมฺปิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้ 453

ปริยภูจัน ปาปุณณยัฯ โสตาปตติมคโค ปน เตลั
ปริยภูจันุปตตี (๑) วารยมาโน เสตสมมุขมาตติ อภพพปตติกภาว
กรูมาโน อนุปาทินนทโต วุภูจาทิ นาม ฯ

สกทากามิมคเคน จตตารี ทิภูจิกตวิปยุตตานิ เทว
โทมณสสสทคตานิติ โอพาริกกามรคพยาปาทวเสน ฉ จิตตานิ
ปหิยนติ ฯ อนาคามิมคเคน อนุสทคตกามรคพยาปาทวเสน
ตานิเอว ฉ จิตตานิ ปหิยนติ ฯ อรทตตมคเคน จตตารี
ทิภูจิกตวิปยุตตานิ อุททจจสทคตลจาทิ ปณจ อกุสลจิตตานิ
ปหิยนติ ฯ ตตถ สเจ เตลั อริยานัน เต มคคา อภาวิตา
อสสุ ตานิ ฉสุ อารมมณเส ปริยภูจัน ปาปุณณยัฯ เต
ปน เตลั มคคานัน ปริยภูจันุปตตี วารยมานา เสตสมมุขมาตติ
อภพพปตติกภาว กรูมานา อนุปาทินนทโต วุภูจหนุติ นาม ฯ

อุปาทินนทโต วุภูจันจฉายา ทิสสตีติ วตวา อุปา-
ทินนทโต วุภูจาทิติปี วทิสสุฯ สเจ หิ โสตาปนนสส โสตา-
ปตติมคโค อภาวิทโต อภวิสส จเปตวา สตต ภาเว อนมตคเค
ลัสารวภูญเ อุปาทินนทกขนรปวตตติ (๒) ปวตเตยย ฯ กสุม่า ตสส
ปวตติยา เหตุณัน อตถิตาย ฯ ตีณิ สลยโณชนานิ ทิภูจันุสโย
วิจิกจจันุสโยติ อิมะ ปน ปณจ กิเลส โสตาปตติมคโค
อุปชชมาโนว สมมุขมาเตติ ฯ อิทานิ กุโต โสตาปนนสส
๑. ม. เนลั ปริยภูจันุปตตติ ฯ ๒. ม. อุปาทินนทปวตตติ ฯ

สตฺต ภเว จเปตฺวา อนมตฺตฺเต สํสํวญฺญู อุปาทินฺนกปฺ-
ปวตฺตํ ปวตฺติสฺสตี ฯ เอวํ โสตาปตฺติมคฺโค อุปาทินฺนกปฺปวตฺตํ
อปฺปวตฺตํ กุรฺรฺมาโน อุปาทินฺนกโต วุญฺจํติ นาม ฯ

สเจ สกทาคามิสฺส สกทาคามิมคฺโค อภาวิทอ อภวิสฺส
จเปตฺวา เทว ภเว ปณฺจสุ ภเวสุ อุปาทินฺนกปฺปวตฺตํ
ปวตฺเตยฺย ฯ กสฺมา ฯ ตสฺส ปวตฺตียา เหตุํ อตฺถิตาย ฯ
โอฟาริกานิ กามราคปฺภฺจิสฺสโยชณานิ โอฟาริกอ กามราคานุ-
สโย ปภฺจิมานุสโยติ อิมะ ปน จตฺตารอ กิลเสโส โส มคฺโค
อุปฺปชฺชมาโนว สมฺมุขมาเตติ ฯ อิทานิ กุโตะ สกทาคามิสฺส เทว
ภเว จเปตฺวา ปณฺจสุ ภเวสุ อุปาทินฺนกปฺปวตฺตํ ปวตฺติสฺสตี ฯ
เอวํ สกทาคามิมคฺโค อุปาทินฺนกปฺปวตฺตํ อปฺปวตฺตํ กุรฺรฺมาโน
อุปาทินฺนกโต วุญฺจํติ นาม ฯ

สเจ อนาคามิสฺส อนาคามิมคฺโค อภาวิทอ อภวิสฺส
จเปตฺวา เอกํ ภวํ ทุตฺตยภเว อุปาทินฺนกปฺปวตฺตํ ปวตฺเตยฺย ฯ
กสฺมา ฯ ตสฺส ปวตฺตียา เหตุํ อตฺถิตาย ฯ อนุสทคตานิ
กามราคปฺภฺจิสฺสโยชณานิ อนุสทคโต กามราคานุสโย ปภฺจิมานุ-
สโยติ อิมะ ปน จตฺตารอ กิลเสโส โส มคฺโค อุปฺปชฺชมาโนว
สมฺมุขมาเตติ ฯ อิทานิ กุโตะ อนาคามิสฺส เอกํ ภวํ จเปตฺวา
ทุตฺตยภเว อุปาทินฺนกปฺปวตฺตํ ปวตฺติสฺสตี ฯ เอวํ อนาคามิ-
มคฺโค อุปาทินฺนกปฺปวตฺตํ อปฺปวตฺตํ กุรฺรฺมาโน อุปาทินฺนกโต
วุญฺจํติ นาม ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณณา หน้า 455

สเจ อรหโต อรหตฺตมคฺโค อภาวิทอ อภวิสฺส รุปารูป-
ภเวสุ อฺปาทีนฺนภปฺปวตฺตํ ปวตฺเตยฺย ๑ กสฺมา ตสฺส ปวตฺติยา
เหตุํ อตฺถิตาย ๑ รุปราโค อรูปราโค มาโน อุตฺตจฺจํ อวิชฺชา
มานานุสโย ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโยติ อิม ปน อภฺจ
กิลเส โส มคฺโค อฺปฺปชฺชมาโนว สมฺคฺขมาเตติ ๑ อิทานิ
กฺวโต จีณาสวสฺส ปฺนพภเว อฺปาทีนฺนภปฺปวตฺตํ ปวตฺติสฺสตี ๑
เอวํ อรหตฺตมคฺโค อฺปาทีนฺนภปฺปวตฺตํ อปฺปวตฺตํ กุรฺรมาโนว
อฺปาทีนฺนภปฺปวตฺตํ วุจฺจติ นาม ๑

โสตาปตฺติมคฺโค เจตฺถ อปายภวโต วุจฺจติ สกทาคามิ-
มคฺโค สุกตีกามภเวทสโต อนาคามิมคฺโค กามภวโต อรหตฺต-
มคฺโค รุปารูปภวโต สพฺพภเวหิปี วุจฺจติเอวาทิ วทฺนตี ๑

อิมสฺส ปนตฺถสฺสวาทิภวณฺตํ (๑) อยํ ปาตี โสตาปตฺติมคฺค-
ลาณน อภิสฺขารวิญฺญาณสฺส นิโรเชน สตฺต ภเว จเปตฺวา
อนมตฺตคฺเค สํสวารวฺญฺญู เยว (๒) อฺปฺปชฺชเยยฺยํ นามนฺจ รุปนฺจ
เอตฺถเตเต นิรฺชณฺนตี วุปฺสมนฺตี อตฺถํ คจฺจนฺตี ปฏฺธิปฺสฺสมนฺตี ๑

สกทาคามิมคฺคลาณน อภิสฺขารวิญฺญาณสฺส นิโรเชน
เทว ภเว จเปตฺวา ปนฺจสฺส ภเวสุ เยว อฺปฺปชฺชเยยฺยํ
นามนฺจ รุปนฺจ เอตฺถเตเต นิรฺชณฺนตี วุปฺสมนฺตี อตฺถํ คจฺจนฺตี
ปฏฺธิปฺสฺสมนฺตี ๑

อนาคามิมคฺคลาณน อภิสฺขารวิญฺญาณสฺส นิโรเชน

๑. ม. อิมสฺส ปนตฺถสฺส อภวณฺตํ ๑ ๒. ม. เย ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 456

เอกํ ภวํ จเปตฺวา ทฺวิสุ ภเวสุเยว อุปฺปชฺเชยฺยํ นามนฺจ
รูปนฺจ เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺติ วุปฺสมนฺติ อตฺถํ คจฺจนฺติ
ปฏฺธิปฺสฺสมฺภนฺติ ฯ

อรหตฺตมคฺคณาณน อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส นิโรเชน
รูปชฺาตฺยา วา อรูปชฺาตฺยา วา เยว อุปฺปชฺเชยฺยํ นามนฺจ
รูปนฺจ เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺติ วุปฺสมนฺติ อตฺถํ คจฺจนฺติ
ปฏฺธิปฺสฺสมฺภนฺติ ฯ อรหโต อนฺุปาทิสฺสาย นิพฺพานชฺาตฺยา
ปรีนิพฺพายนตฺสฺส ปรีมิวิญฺญาณสฺส นิโรเชน ปญฺญา จ สติ
จ นามนฺจ รูปนฺจ เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺติ วุปฺสมนฺติ อตฺถํ
คจฺจนฺติ ปฏฺธิปฺสฺสมฺภนฺตฺติติ ฯ (๑) อยํ ตาว นิมิตฺเต วินิจฺฉโย ฯ

ปฏฺธิปฺทาปตฺติติ เอตฺถ ปน ฯ ปฏฺธิปฺทา จลติ น จลตฺติติ ฯ
จลติ ฯ ตถาคตฺสฺส หิ สารีปฺตฺตฺเตรฺสฺส จ จตฺตาโรปี มคฺคา
สุขาปฏฺธิปฺทา ขิปฺปาภิญฺญา อหฺสิ ฯ มหาโมคฺคฺคฺลฺานตฺเตรฺสฺส
ปจฺมมคฺโค สุขาปฏฺธิปฺโท ขิปฺปาภิญฺโย จ (๒) อุปริ ตโย มคฺคา
ทฺกฺขาปฏฺธิปฺทา ขิปฺปาภิญฺญา ฯ กสฺมา ฯ นินฺททาภิญฺจตฺตา ฯ
สมฺมาสมฺพุทฺโธ กิร สตฺตทาหํ ทฺทรกฺุมารกํ วิย เถรํ ปรีหริ ฯ
เถโรปี เอกทิวสํ นินฺททาเยว นิสฺสีติ ฯ อถ นํ สตฺถา อหา
โมคฺคฺคฺลฺาน ปจฺลายสิ โน ตฺวํ โมคฺคฺคฺลฺานาติ ฯ (๓) เอวรูปฺสฺสปี
มหาภิญฺญปฺตฺตฺสฺส สวากสฺส ปฏฺธิปฺทา จลติ ฯ เสทานํ กิ

๑. ขุ. จุฬ. ๓๐/๘๕/๒๓ ฯ ๒. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๓. อจ. สตฺตก.

๒๓/๕๘/๘๓ ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปาภณฺทวณณา หน้า 457

น จลิสฺสตีติ ฯ (๑) เอกจฺจสฺส หิ ภิกฺขุโน จตฺตาริ มคฺคา
ทฺกฺขาปฺปฏิปทา ทนฺธาภินฺญา โหนฺติ เอกจฺจสฺส ทฺกฺขาปฺปฏิปทา
จิปฺปาภินฺญา เอกจฺจสฺส สฺขาปฺปฏิปทา ทนฺธาภินฺญา เอกจฺจสฺส
สฺขาปฺปฏิปทา จิปฺปาภินฺญาติ ฯ เอกจฺจสฺส ปจฺมมคฺโค ทฺกฺขา-
ปฺปฏิปฺโท ทนฺธาภินฺโย โหติ ทฺติยมคฺโค ทฺกฺขาปฺปฏิปฺโท จิปฺปา-
ภินฺโย ตฺติยมคฺโค สฺขาปฺปฏิปฺโท ทนฺธาภินฺโย จตฺตมคฺโค
สฺขาปฺปฏิปฺโท จิปฺปาภินฺโยติ ฯ

ยถา จ ปฺปฏิปทา เอวํ อธิปฺติ จลตีเอว ฯ เอกจฺจสฺส
หิ ภิกฺขุโน จตฺตาริปี มคฺคา ฉนฺทาธิปฺเตยฺยา โหนฺติ
เอกจฺจสฺส วิริยาธิปฺเตยฺยา เอกจฺจสฺส จิตฺตาริปฺเตยฺยา เอกจฺจสฺส
วิมฺสาธิปฺเตยฺยา ฯ เอกจฺจสฺส ปน ปจฺมมคฺโค ฉนฺทาธิปฺเตยฺโย
โหติ ทฺติโย วิริยาธิปฺเตยฺโย ตฺติโย จิตฺตาริปฺเตยฺโย จตฺตโย
วิมฺสาธิปฺเตยฺโยติ ฯ

โลกุตฺตรกฺุสฺลปภินฺณกถา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อิตฺิสทฺุโท นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ปฐมมคฺควิสติมหานยวณณาหน้า 458

อิทานิ ยสฺมา โลกุตฺตรกฺุสลํ ภาเวนฺโต น เภวลํ
อุปนิชฺฌายนตฺเถน ฌานเมว ภาเวติ นิยุยานตฺเถน ปน มคฺคมฺปิ
ภาเวติ อุปฺภูจฺานตฺเถน สติปฺภูจฺานมฺปิ ปทหนตฺเถน สมฺมปฺปธา-
นมฺปิ อิชฺฌนตฺเถน อิทธิปาทมฺปิ อธิปตฺยตฺเถน อินฺทฺริยมฺปิ
อกมฺปิยตฺเถน พลมฺปิ พุชฺฌนตฺเถน โพชฺฌงฺกมฺปิ ตถตฺเถน
สจฺจมฺปิ อวิกฺเขปตฺเถน สมถมฺปิ สฺยลฺลตฺเถน ฌมฺมมฺปิ
ราสตฺเถน ขนฺธมฺปิ आयตฺนตฺเถน आयตฺนมฺปิ สฺยลฺลสภาว-
นิสฺสตฺตตฺเถน ชาติมฺปิ ปจฺจยตฺเถน อาหารมฺปิ ฌฺสนตฺเถน
ผลสฺสมฺปิ เวทยิตตฺเถน เวทนมฺปิ สลฺยชานนตฺเถน สลฺยลฺมฺปิ
เจตยิตตฺเถน เจตนมฺปิ วิชานนตฺเถน จิตฺตมฺปิ ภาเวติ ตสฺมา
เตสํ อกฺุณวิสฺตฺธิยา นยानํ (๑) ทสฺสสนตฺถํ ปฺน กตฺเม ฌมฺมา
กฺุสลาติอาทิ วุตฺตํ ฯ เอวอิทํปิ ภาเวติ อิทํปิ ภาเวตีติ
ปฺกุกฺลชฺฌาสเยน เจว เทสนาวิลาสเณ จ วิสฺติ นยา เทสิตา
โหนนฺติ ฯ ฌมฺมํ โสตุํ นิสฺสินฺนเทวปริสาย หิ เย อุปนิชฺฌาย-
นตฺเถน โลกุตฺตรชฺฌมานนฺติ กถิตเ พุชฺฌนฺติ ฯ เตสํ สปฺปาย-
วเสน ฌานนฺติ กถิตํ ฯ เปฯ เย วิชานนตฺเถน จิตฺตมฺปิตี (๒) วุตฺเต
พุชฺฌนฺติ ฯ เตสํ สปฺปายวเสน จิตฺตฺนฺติ กถิตํ ฯ อยเมตฺถ
ปฺกุกฺลชฺฌาสโย ฯ
๑. ม. ปทานํ ฯ ๒. ม. จิตฺตฺนฺติ ฯ

สมฺมาสมพุทฺโธ ปน อตฺตโน พุทฺธสุโพธิตาย (๑) ทสพล-
จตุเวสาร์ชชจตฺตฺปฏิสมฺภิทาธอสาร์ธณณายโยเคน จ เทสนํ
ยทิจฺจกํ นียเมตฺวา ทสฺเสติ ฯ อิจฺฉนฺโต อฺปนฺนิชฺฌายนตฺเถน
โลกุตฺตรชฺฌมานนฺติ ทสฺเสติ ฯ อิจฺฉนฺโต นียฺยานตฺเถน ฯเปฯ
วิชานนตฺเถน โลกุตฺตร จิตฺตฺนฺติ ทสฺเสติ ฯ (๒) อโย เทสนาวิลลาโส
นาม ฯ ตตฺถ ยถว โลกุตฺตรชฺฌมานนฺติ วุตฺตฏฺฐาเน ทส นยา
วิกิตฺตา เอวํ มคฺคาทิสฺสุปี เตยฺเว เวทิตฺตฺพฺพา ฯ อิติ วีสฺติยา
จฺานสฺ ทส ทส กตฺวา เทว นยสฺตานิ วิกิตฺตานิ โหณฺติ ฯ

อิทานิ อธิปฺติเกทํ ทสฺเสตฺตํ ปฺน กตฺเม ฌมฺมา
กฺุสลาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ นนฺทํ ฐฺริ ฆเรจฺจกํ ปฺพุพฺงกมฺ
กตฺวา นิพฺพตฺตํ โลกุตฺตรชฺฌานํ นนฺทาธิปเตยฺยํ นาม ฯ
เสเสสฺสุปี เอเสว นโย ฯ อิติ ปฺริมฺสฺมี สฺพุทฺธิเก เทว นยสฺตานิ
นนฺทาธิปเตยฺยาทิสฺสุปี เทว เทวติ นยสฺสฺเสน ภาเชตฺวา
ปฺจมฺมคฺคํ ทสฺเสติ (๓) ฌมฺมราชา ฯ

ปฺจมฺมคฺโค นิฏฺฐิจฺโต ฯ

๑. ม. พุทฺธสุโพธิตาย ฯ ๒. ม. ปาโจ นตฺถิ ฯ ๓. ม. ทสฺเสสิ ฯ

อิทานิ ทุติยมคคาทีนั ทสฺสนตถั ปุณ กตเม ฐมา
กุสลาตีอาทิ อารทุธิ ๑ ตตถ กามราคพฺยาปาทานั ตนุภาวายาตี
เอเต กิเลสานั ตนุภาวตถาย ๑ ตตถ ทวีหิ การณหิ
ตฺนุภาโว เวทิตพฺโพ อธิจฺจุปฺตติยา จ ปริยฺญานมฺนุทตาย
จ ๑ สกทาคามิสฺส หิ ฎฎานุสาริมหาชนสฺเสว กิเลสา
อภิณฺหํ น อุปฺปชฺชนติ ๑ กทาจิ กทาจิ อุปฺปชฺชนติ ๑
ปวิรพากรา หุตฺวา วิรพาวาปีตกฺเขตเต องฺกูรา วिय
อุปฺปชฺชमानาปี ฎฎานุสาริมหาชนสฺเสว มทฺทนฺตา ผรฺนฺตา
ฉาเทนฺตา อนฺธการิ กโรนฺตา น อุปฺปชฺชนติ ๑ ทวีหิ ปน
มคฺเคหิ ปหีนฺตฺตา มนฺทมนฺทา อุปฺปชฺชนติ ๑ ตนุภาคารา
หุตฺวา อุปฺปชฺชนติ อพฺภปฺภูถั วिय มกฺขิกาปตฺตี วिय จ
ตตถ เกจิ เถรา วทฺนติ สกทาคามิสฺส กิเลสา กิณฺจาปี
จิเรน อุปฺปชฺชนติ พหลาว หุตฺวา อุปฺปชฺชนติ ตถา หิสฺส
ปฺตุตฺตา จ ฐีตโร จ ทิสฺสนฺตีติ ๑ เอถั ปน อปฺปมาณั ๑
ปฺตุตฺตฐีตโร หิ องฺคปจฺจงฺคปฺรามสนมตฺเตนปี โหนฺติ ๑ ทวีหิ ปน
มคฺเคหิ ปหีนฺตฺตา นตฺถิ กิเลสานั พหลตาตี ๑ ทวีหิ เอว
การณหิสฺส กิเลสานั ตนุภาโว เวทิตพฺโพ ๑ อธิจฺจุปฺตติยา
จ ปริยฺญานมฺนุทตาย จาตี ๑

ทุตฺติยาตี คณฺนาเวสนาปี ทุตฺติยปฺตฺติเวสนาปี ทุตฺติยาย ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้า 461

ภูมียา ปตติยาติ สามณฺณผลสฺส ปฏฺฐิตาภตฺถาย ฯ ตติยจตุตฺถาสฺป
เอเสว นโย ฯ วิเสสมตฺตณฺเณว ปน วกฺขาม ฯ

อณฺณินฺทฺริยนฺติ อาชานนํ อินฺทฺริยํ ปจฺมมคฺเคน
ฉาตมฺริยาทำ อนตฺติกกมิตฺวา เตสํเยว เตน มคฺเคน ฉาตานํ
จตุสจฺจรมฺมานํ ชานนกอินฺทฺริยนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ นินฺทฺเทศ
วาเรปีสฺส อิมินาปี นเยน อตฺโถ เวทิตฺพุโป ฯ โภจฺจาสาเว
อิมินาปี สทฺธี นวินฺทฺริยานิ โหนฺติ ฯ เสสํ ปุริมฺนเยเนว
เวทิตฺพุพํ ฯ

ทฺติยมคฺโค นินฺทฺจิตฺโต ฯ

ตติยจตุตฺถมคฺควณณา

ตติเย ฯ อนวเสสฺสปฺพานายาติ เตสํเยว สกทาคามิมคฺเคน
ตฺนุญฺตานํ สลฺโลชนานํ นิสฺเสสฺสปชฺหนตฺถาย ฯ

จตุตฺเถ ฯ รูปรากอรูปรากมานอฺทฺทจฺจอวิชฺชาเย อนวเสสฺสป-
ปฺพานายาติ เอเตสํ ปญฺจนํ อฺทฺทมฺภากิยสลฺโลชนานํ นิสฺเสส-
ปชฺหนตฺถาย ฯ ตตฺถ รูปรากโคติ รูปรากเว จฺนฺทฺราโค ฯ อรูปฺรากโคติ
อรูปรากเว จฺนฺทฺราโค ฯ มาโนติ อรฺหตฺตมคฺควชฺหมโก มาโนเอว ฯ
ตถา อฺทฺทจฺจาวิชฺชาปี ฯ อิมेषฺ (๑) ปน (๒) ทฺวีสุ มคฺเคสุ นวํ
อณฺณินฺทฺริยเมว โหติ ฯ

๑. ม. อิมेषฺปี ฯ ๒. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 จตุมคคณยสหัสวณณา หน้า 462

สพพมคเคสุ ปทปฏิปาฐิยา สมสฏฐิ ปทานิ จตุหิ
อปณณกงเคหิ สทฐิ จตุสฏฐิ โหนติ ฯ อสมภินนโต ปน
เตตตีส โภจฺจาสวารสฺสณตวารา ปากติกาเอว ฯ ยถา จ
ปจฺมมคเค เอวํ ทุตฺติยาทีสุปี นยสหัสสเมวติ จตุตาโร มคเค
จตุหิ นยสหัสเสหิ ภาเชตฺวา ทสฺเสสิ ฐมฺมราชา ฯ

สจฺจวิภงฺเก ปน สฏฐิ นยสหัสสานิ โลกุตฺตรานิ อิมํสํเยว
วเสน นิกฺขิตฺตานิ สติปญฺจานวิภงฺเก วิสฺติ นยสหัสสานิ
โลกุตฺตรานิ สมมฺปปฺชานวิภงฺเก วิสฺติ อิทฺธิปาทวิภงฺเก ทฺวตฺตีส
โพชฌงฺควิภงฺเก ทฺวตฺตีส มคฺควิภงฺเก (๑) อฏฐวิสฺติ นยสหัสสานิ
โลกุตฺตรานิ อิมํสํเยว วเสน นิกฺขิตฺตานิ ฯ

อิธ ปน จตุสุ มคฺเคสุ จตุตาริเยว นยสหัสสานิ เตสุ
ปจฺมชฺฌานิกे ปจฺมมคเค อฏฐงฺกานิ ภาชิตานิ ตถา ทุตฺติยาทีสุ ฯ
ตตฺถ ปจฺมมคเค สมมาทิฏฺฐิ มิจฺจนาทิฏฺฐิ ปชหตฺติติ สมมา-
ทิฏฺฐิ ฯ สมมาสงฺกปฺปาทโยปี มิจฺจนาสงฺกปฺปาทีนํ ปชหนญฺเจเนว
เวทิตพฺพา ฯ เอวํ สนฺเต ปจฺมมคเคเนว ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคฺคานํ
ปหีนตฺตา อูปริมคฺคตฺตเยน ปหาตพฺพา ทิฏฺฐิ นาม นตฺถิ ฯ
ตตฺถ สมมาทิฏฺฐิ นาม (๒) กถํ โหตฺติติ ฯ ยถา วิสํ อตฺถิ วา
โหตุ มา วา อคโท อคโทเตว วุจฺจติ ฯ เอวํ มิจฺจนาทิฏฺฐิ
๑. ม. มคฺควิภงฺเก ฯ ๒. ม. สมมาทิฏฺฐิติ นามํ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภคทวณณา หน้า 463

อตุถิ วา โหตุ มา วา อัย สมมาทิจุชเยว นาม ฯ

ยทิจิ เอวั นามมตุตเมเวตฺ โหติ อุปริมคคตุตเต ปน
สมมาทิจุชียา กิจจาภาโว อาปชชติ ฯ มคคังคานี ปน
ปฺริปุเรนฺติ ตสฺมา สมมาทิจุชิจิ สกัจจกา กาทพฺพา มคคังคานี
ปฺุเรตพฺพานีติ ฯ สกัจจกา เจตฺต สมมาทิจุชิจิ ยถาลาภนียเมน
ทีเปตพฺพา ฯ อุปริมคคตุตตยวชฺโฆ หิ เอโก มาโน อตุถิ โส
ทิจุชิจุจฺจานเน ติจุชฺติ ตา ตํ มานํ ปชหตีติ สมมาทิจุชิจิ ฯ
โสตาปตฺติมคคตฺมํ หิ สมมาทิจุชิจิ มิจฺฉาทิจุชิจิ ปชหติ ฯ โสตา-
ปนฺนสฺส ปน สกทาคามิมคควชฺโฆ มาโน อตุถิ ตํ มานํ
ปชหตีติ สมมาทิจุชิจิ ฯ ตสฺเสว สตุตตอกุสสจิจุตตสหาโต สงฺกปฺโป
อตุถิ ฯ เตเหว จิตฺเตหิ วาจฺงคโจปนํ อตุถิ กายฺงคโจปนํ อตุถิ
ปจฺจยปฺริโกโค อตุถิ สหชาตวายาโม อตุถิ อสตียา ภาโว
อตุถิ สหชาตจิจฺเตกคคตา อตุถิ ฯ เอเต มิจฺฉาสงฺกปฺปาทโย
นาม ฯ สกทาคามิมคเค สมมาสงฺกปฺปาทโย เตสํ ปหานเนน สมมา-
สงฺกปฺปาทโยติ เวทิตพฺพา ฯ เอวั สกทาคามิมคเค อฏฺฐังคานี
สกัจจกานี กตุวา อากตานิ ฯ สกทาคามิสฺส อนาคามิมคค-
วชฺโฆ มาโน อตุถิ โส ทิจุชิจุจฺจานเน ติจุชฺติ ฯ ตสฺเสว สตุตตี
จิตฺเตหิ สหชาตา สงฺกปฺปาทโย เตสมฺปหานเนน อนาคามิมคเค
อฏฺฐนฺนํ องฺคานํ สกัจจกตา เวทิตพฺพา ฯ อนาคามิสฺส
อรหตุตมคควชฺโฆ มาโน อตุถิ โส ทิจุชิจุจฺจานเน ติจุชฺติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 464

ยานิ ปนสฺส ปญจ อฏฐลจิตฺตานิ เตหิ สหชาตา สงฺกปฺปาทโย
เตสมฺปหานเนน อรหตฺตมกฺเค อฏฺฐนฺนํ อํกานํ สกฺกิจฺจกตา
เวทิตฺตพฺพา ฯ

อิเมสุ จตฺตฺส มกฺเคสุ ปจฺมมกฺเคน จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ
อุปริมกฺคตฺตํ ทิฏฺฐกเมว ปสฺสตี โน อทิฏฺฐกํ ปสฺสตีติ ฯ
ทิฏฺฐกเมว ปสฺสตีติ อัย อจาริยานํ สมานญฺจกถา ฯ วิตฺตฺตวาที
ปนาห อทิฏฺฐํ ปสฺสตีติ ฯ โส วตฺตพฺโพ ปจฺมมกฺเค กตมํ
อินฺทฺริยํ ภาเชตีติ ฯ ชานมาโน อนนฺยตฺตลฺลสฺสามิติดินฺทฺริยนฺติ
วกฺขตี ฯ อุปริมกฺเคสุ กตฺรณฺติ วุคฺเตปี อนนฺยอินฺทฺริยนฺติ วกฺขตี ฯ
โส วตฺตพฺโพ อทิฏฺฐสจฺจทสฺสเน สติ อุปริมกฺเคสุปี อนนฺย-
ตฺตลฺลสฺสามิติดินฺทฺริยเมว ภาเชตีติ ฯ เอวํ เต ปญฺห สเมสฺสตีติ
กิลเส ปน อนนฺย อนนฺยโย ปชฺหตี อปฺปหิเนเอว (๑) ปชฺหตีติ ฯ
อนนฺย อนนฺยโย ปชฺหตีติ ยทิ อนนฺย อนนฺยโย อปฺปหิเน กิลเส
ปชฺหตี สจฺจานิปี อทิฏฺฐานาว ปสฺสตีติ เอวํ วาที ปุคฺคโล
อิทํ ปุจฺฉิตฺตพฺโพ สจฺจานิ นาม กตฺตีติ ฯ ชานนฺโต จตฺตาริตี
วกฺขตี ฯ โส วตฺตพฺโพ ตว วาเท โสพฺส สจฺจานิ อาปชฺชนฺติ
ตฺวํ พุทฺเธหิปี อทิฏฺฐํ ปสฺสตี พุทฺสจฺจโก นาม ตฺวํ เอวํ
มา คณฺหิ (๒) สจฺจทสฺสนํ อปฺปพฺพิ นคฺถิ กิลเส ปน อปฺปหิเน
ปชฺหตีติ ฯ

๑. ม. ปหิเน เอว ฯ ๒. ม. คณฺห ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 465

ตตถ สจทสสนสส อปฺพุพาภาเว เปโลปมึ นาม
คหิตํ ๑ เอกสฺส จ กิร จตฺตารโ รตนเปลา สารคพฺเภ
จปีตา ๑ โส รตฺติภาเค เปลาสุ อฺปฺปนฺนกิจฺโจ ทวาริ วิวริตฺวา
ทีปปี ชาเลตฺวา ทีเปน วิหเต อนฺธการเ เปลาสุ ปากฏภาวิ
คตาสุ ตาสุ กิจฺจํ กตฺวา ทวาริ ปิทหิตฺวา คโต ๑ ปฺน
อนฺธการโ (๑) อวตฺถริ ๑ ทฺตฺยวาระปี ตตฺยวาระปี ตเถว อกาสิ ๑
จตฺตถวาระ ทฺวาระ วิวฏฺเฐ อนฺธการเ เปลา น ปญฺญาณนฺตฺติ
วิมฺสนตฺสเสว สฺริโย อุกฺคจฺฉิ ๑ (๒) สฺริโยภาเสน วิหเต อนฺธการเ
เปลาสุ กิจฺจํ กตฺวา ปกฺกามิ ๑

ตตถ จตฺตารโ เปลา วิย จตฺตาริ สจฺจანი ๑ ตาสุ
กิจฺเจ อฺปฺปนฺเน ทฺวารวิวธฺนกาโล วิย โสตาปตฺติมคฺคสฺส
วิปฺสฺสนาภินิหฺรณกาโล อนฺธการโ วิย สจฺจจฺฉาทกตฺม ๑
ทีโปภาโส วิย โสตาปตฺติมคฺคโภาโส ๑ วิหเต อนฺธการเ ตสฺส
ปฺริสสฺส เปลานํ ปากฏภาโว วิย มคฺคฉาณสฺส สจฺจานํ
ปากฏภาโว ๑ มคฺคฉาณสฺส ปากฏานิ ปน มคฺคสมงฺคิสฺส
ปฺคฺคตฺส ปากฏานเว โหนฺติ ๑ เปลาสุ กิจฺจํ กตฺวา คตฺกาโล
วิย โสตาปตฺติมคฺคสฺส อตฺตนา ปหาตพฺพกิลเสเส ปชฺหิตฺวา
นिरุทฺธกาโล ๑ ปฺน อนฺธการาวตฺถรณํ วิย อฺปริมคฺคตฺตย-
วชฺฉสจฺจจฺฉาทกตฺม ๑

๑. ม. อนฺธการิ ๑ ๒. สฺ. อุกฺคจฺฉิ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 466

ทุตยวเร ทวารวืรณกาโล วย สกทาคามิมคฺคสฺส
วืปสฺสนาภินืหรณกาโล ๑ ทีโปภาโส วย สกทาคามิมคฺโค-
ภาโส ๑ เปลาสุ กิจจํ กตฺวา คตกาโล วย สกทาคาม-
มิมคฺคสฺส อตฺตนา ปหาตพฺพกิเลส ปชหิตฺวา นืรุตฺทกาโล ๑ ปฺน
อนุชการาวตฺตรณํ วย อฺปริมคฺคทฺวยวชฺฉจฺจนาทกตมํ ๑

ตติยวเร ทวารวืรณกาโล วย อนาคามิมคฺคสฺส
วืปสฺสนาภินืหรณกาโล ๑ ทีโปภาโส วย อนาคามิมคฺโค-
ภาโส ๑ เปลาสุ กิจจํ กตฺวา คตกาโล วย อนาคามิมคฺคสฺส
อตฺตนา ปหาตพฺพกิเลส ปชหิตฺวา นืรุตฺทกาโล ๑ ปฺน อนุช-
การาวตฺตรณํ วย อฺปรีอรหตฺตมคฺควชฺฉจฺจนาทกตมํ ๑

จตฺตตฺตวเร ทวารวืรณกาโล วย อรหตฺตมคฺคสฺส
วืปสฺสนาภินืหรณกาโล ๑ สฺวริยฺคฺคมนํ วย อรหตฺตมคฺคูปฺปาโท ๑
อนุชการวืชมนํ วย อรหตฺตมคฺคสฺส สจฺจจฺจนาทกตมวืโนทนํ ๑
วืหเต อนุชการเร ตสฺส เปลานํ ปากฺกภาโว วย อรหตฺตมคฺคสฺส
ฌานสฺส จตฺนํ สจฺจจฺจนํ ปากฺกภาโว ๑ ฌานสฺส ปากฺกานี
ปน ปุคฺคลสฺส ปากฺกานเว โหนฺติ ๑ เปลาสุ กิจจํ กตฺวา
คตกาโล วย อรหตฺตมคฺคสฺส สพฺพกิเลสเขปนํ ๑ สฺวริยฺคฺคมนโต
ปฺนุจาย อาโลกสฺเสว ปวตฺติกาโล วย อรหตฺตมคฺคสฺส อฺปฺปน-
กาลโต ปฺนุจาย ปฺน สจฺจจฺจนาทกตมาภาโว ๑ อิทํ ตาว
สจฺจทสฺสนสฺส อฺปฺพพภาเว อฺปมํ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 467

ทัญจกเมว หิ ปสฺสตี กิเลสึ ปน อญเญ อญโณ
ปชหตีติ เอตถ ขาโรปมํ นาม กหิตํ ๑ เอโก ปุริโส กิลิกฺขํ
วตฺถํ รัชกสฺส อทาสี ๑ รัชโก โอสขาริ (๑) ฉาริกขาริ โคมยขารนฺติ
ตโย ขาเร ทตฺวา ขาเรหิ ขาทิตทาวํ ญตฺวา อุตเท
วิกฺขालตฺวา โอพาริกโกพาริกมลํ ปวาหเสสิ ๑ ตโต น ตาว
ปรีสุทฺธนฺติ ทุตฺติยมฺปิ ตเถว ขาเร ทตฺวา อุตเท วิกฺขालตฺวา
ตโต สณฺหตริ (๒) มลํ ปวาหเสสิ ๑ ตโต น ตาว ปรีสุทฺธนฺติ
ตุตฺติยมฺปิ ตเถว (๓) ขาเร ทตฺวา อุตเท วิกฺขालตฺวา ตโต สณฺหตริ
มลํ ปวาหเสสิ ๑ ตโต น ตาว ปรีสุทฺธนฺติ จตฺตมฺปิ เต
खाเร อุตเท วิกฺขालตฺวา อํสุอพกนฺตรกตมฺปิ นิสฺเสสฺสิ มลํ
ปวาหตฺวา สามิกสฺส อทาสี ๑ โส คนฺธกรณฺทเท ปกฺขิปปิตฺวา
อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตกาเล ปรีทหตี ๑

ตตฺถ กิลิกฺขจวตฺถํ วิย กิเลสานุกตํ จิตฺตํ ๑ ติวริ
ขารทานกาโล วิย ตีสุ อนุปสฺสนาสุ กมฺมปฺปวตฺตนกาโล ๑
อุตเท วิกฺขालตฺวา โอพาริกโกพาริกมลปฺปวาหนํ วิย โสตาปตฺติ-
มคฺเคน ปญฺจกิลเสกฺขेषนํ ๑ ทุตฺติยมฺปิ เตสฺสิ ขารานํ อนุปฺปทานํ
วिय น ตาว ปรีสุทฺธํ อิํ จิตฺตนฺติ ตาสฺยเวว ตีสุ อนุปสฺสนาสุ
กมฺมปฺปวตฺตนํ ๑ ตโต สณฺหตรมลปฺปวาหนํ วิย สกทาคามิ-
มคฺเคน โอพาริกสญฺโฆชนทวยกฺขेषนํ ๑ น ตาว ปรีสุทฺธํ
๑. ม. อุตฺขาริ ๑ ๒. ม. นาทิสณฺหตริ ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๓. ม. เต ๑

วตถุนติ ปุณ ขารตตยทานัน วिय น ตาว ปริสุทฺธํ อิทํ
จิตฺตุนติ ตาสฺยูเว ตีสุ อนุปฺสฺสนาสฺ กมฺมปฺปวตฺตณํ ๑ ตโต
สณฺหตรมฺลปฺปวาหนัน วिय อนาคตามิมฺกฺเคน อนุสฺสทตฺสยฺโยชน-
ทวยกฺเขปนํ ๑ น ตาว ปริสุทฺธํ วตถุนติ ปุณ ขารตตยทานัน
วिय น ตาว ปริสุทฺธํ อิทํ จิตฺตุนติ ตาสฺยูเว ตีสุ อนุปฺสฺสนาสฺ
กมฺมปฺปวตฺตณํ ๑ ตโต วิกฺขาลเนน อํสุพฺพณฺตรกเต มเล
ปฺวาเหตุวา ปริสุทฺธสฺส รชตปฺภุสฺสทิสฺสสฺส กนฺธกรณฺทเก
นิกฺขิตฺตสฺส วตถสฺส อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตกฺขณฺเ ปฺริทหนัน วिय อรหตฺต-
มฺกฺเคน อฎฺฐจฺฉนฺนํ กิเลสํ เขปิตตฺตา ปริสุทฺธสฺส จีณาสว-
จิตฺตสฺส อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตกฺขณฺเ ผลสฺมาปตฺติวิหาเรณ วีตินามนํ ๑ อิทํ
อณฺเณ อณฺโณ กิเลสํ ปชฺหตีติ เอตฺถ อโปมมํ ๑

วตฺตมฺปิ เจตฺติ เสยฺยถาปี อาวุโส วตฺถิ สงฺกิลิฎฺฐจฺฉ มลกฺคหิตํ
ตเมนํ สามิกา รชกสฺส อนุปฺปทชฺเชยฺยํ ตเมนํ รชโก ทกฺโข (๑)
เลโก (๑) โอสฺเส วา ฉาเร วา โคมเย วา สมนฺมทฺทิตฺวา อจฺเจ
อุทเก วิกฺขาลเตติ กิณฺจาปี ตํ โหติ วตฺถิ ปริสุทฺธํ ปฺริโยทาทํ
อถวฺวสฺส โหติเยว อนุสฺสทโต โอสฺสคฺนุโห วา ฉาริกฺนุโห วา
โคมยคฺนุโห วา อสมฺมุหโต ตเมนํ รชโก สามิกานํ ททาทิ (๒)
ตเมนํ สามิกา กนฺธปฺริภาวิทฺเต กรณฺทเก นิกฺขิปฺนฺติ โยปีสฺส
โหติ อนุสฺสทโต โอสฺสคฺนุโห วา ฉาริกฺนุโห วา โคมยคฺนุโห
๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ๑ ๒. ม. เทติ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 469

วา อสมุหโต โสปีสุส สมุคฺฆาตํ คจฺจติ เอวเมว โข
 อาวุโส กิณฺจาปี อริยสาวกสุส ปญฺจ โอรมภาคิยานิ สญฺโธ-
 ชนานิ ปหีนานิ ภาวนติ อถขวสุส โหติเยว ปญฺจสุ อุปาทานก-
 ขนฺนุเชสุ อนุสหคโต อสฺมิมิตฺติ มาโน อสฺมิมิตฺติ ฉนฺโท อสฺมิมิตฺติ
 อนุสโย อสมุหโต โส อปเรน สมเยน ปญฺจสุ อุปาทานกขนฺนุเชสุ
 อุทฺยพฺพยานุสฺสึ วิหริติ อิติ รูปี อิติ รูปสฺส สมุทโย อิติ
 รูปสฺส อตฺตงฺกโม อิติ เวทนา ฯ เป ฯ อิติ สญฺญา ฯ เป ฯ
 อิติ สงฺขารา ฯ เป ฯ อิติ วิญฺญาณํ อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย
 อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺตงฺกโมติ ตสฺสึเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานก-
 ขนฺนุเชสุ อุทฺยพฺพยานุสฺสึโน วิหริโต โย ปีสฺส โหติ ปญฺจสุ
 อุปาทานกขนฺนุเชสุ อนุสหคโต อสฺมิมิตฺติ มาโน อสฺมิมิตฺติ ฉนฺโท
 อสฺมิมิตฺติ อนุสโย อสมุหโต โส ปีสฺส สมุคฺฆาตํ คจฺจติติ ฯ (๑)

ตตฺถ โสตาปตฺติมคฺเคน ปญฺจ อกฺุสลจิตฺตานิ ปหิยฺนติ
 สทฺธิ จิตฺตงฺควเสน อุปฺปชฺชนกปาปชรฺมเมหิ ฯ สกทาคามิมคฺเคน
 เทว โทมนสฺสสหคตจิตฺตานิ ตฺนฺนุ (๒) ภาวนติ สทฺธิ จิตฺตงฺควเสน
 อุปฺปชฺชนกปาปชรฺมเมหิ ฯ อนาคามิมคฺเคน ตานิเยว ปหิยฺนติ
 สทฺธิ สมฺปยุตฺตคชรฺมเมหิ ฯ อรหตฺตมคฺเคน ปญฺจ อกฺุสลจิตฺตานิ
 ปหิยฺนติ สทฺธิ จิตฺตงฺควเสน อุปฺปชฺชนกปาปชรฺมเมหิ ฯ อิมสํ
 ทฺวาทสนฺนํ อกฺุสลจิตฺตานํ ปหีนกาลโต ปฏฺจาย จิณฺาสวสุส
 # ๑. สํ. ข. ๑๓/๒๒๕/๑๖๐ ฯ ๒. ม. ตฺนฺนุทานิ ฯ

จิตตงควเสน ปุณ ปจจนโต ปวตตณกิเลโส นาม น โหติ ฯ

ตตฺริทํ อุปมํ ฯ เอโก กิร มหาราชา ปจจนเต อารกขํ
ทตฺวา มหานนเร อีสฺสริยํ อนุภวนฺโต วสตี ฯ อตฺสส ปจจนฺโต
กุปฺปีโต ฯ (๑) ตสฺมึ สมเย ทฺวาทสโจรเชฏฺฐกา อนนเกหิ ปุริส-
สทฺสเสหิ สทฺธิ รกฺขํ วิลุมฺปนฺติ ฯ ปจจนฺตวาสิโน มหามตฺตา
ปจจนฺโต กุปฺปีโตติ รณฺโณ ปหิณฺตีสุ ฯ ราชา วิสฺสตุถา
คณฺหถ อหํ ตุมฺหากํ กตฺตพฺพํ กริสฺสามิติ สาสนํ ปหิณฺตี ฯ
เต ปจฺมปฺปหารนเว (๒) อนนเกหิ ปุริสสทฺสเสหิ สทฺธิ ปณฺจ-
โจรเชฏฺฐเก ฆาตยีสฺสุ ฯ เสสา สตฺต ชนา อตฺตโน อตฺตโน
ปริวารे กเหตุวา ปพฺพตํ ปวิสีสฺสุ ฯ อมจฺจา ตํ ปวฺตฺตี (๓) รณฺโณ
เปสยีสฺสุ ฯ

ราชา ตุมฺหากํ กตฺตพฺพยฺยตฺตํ อหํ ชานิสฺสามิ เตปิ
คณฺหถาติ ฐนํ ปหิณฺตี ฯ เต ทุตฺติยปฺปหารน เทว โจรเชฏฺฐเก
ปหฺริสฺสุ ปริวารेปิ เตสํ ทพฺพเล อกํสุ ฯ เต สพฺเพปิ ปลายิตฺวา
ปพฺพตํ ปวิสีสฺสุ ฯ ตํปี ปวฺตฺตี อมจฺจา รณฺโณ เปสยีสฺสุ ฯ

ปุณ ราชา วิสฺสตุถา คณฺหถาติ (๔) ฐนํ ปหิณฺตี ฯ เต
ตฺติยปฺปหารน สทฺธิ สหายปุริเสหิ เทว โจรเชฏฺฐเก ฆาตยิตฺวา
ตํ ปวฺตฺตี รณฺโณ เปสยีสฺสุ ฯ

๑. ม. กุปฺปี ฯ ๒. ม....สมฺปหารน ฯ เอวมฺปริปี ฯ

๓. ม. ปวฺตฺตี ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๔. ม. คณฺหนตฺตติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 471

ปุณ ราชา อวเสเส วิสฺสตุถา คณฺหถาติ ฐนํ เปเสตี ฯ (๑)
เต จตฺตูปฺปหาเนน สทุธี ปรีวาระหิ (๒) ปญฺจ โจรเชฏฺฐเก
ฆาตยีสฺสุ ฯ ทฺวาทสนฺนํ โจรเชฏฺฐกานํ ฆาติตกาลโต ปญฺจาย
โกจิ โจโร นาม นตฺถิ ฯ เขมา ชนปฺทา อุเร ปฺตฺเต นจฺจนฺตา (๓)
มณฺเฑ วิหรนฺติ ฯ ราชา วิชิตฺสงฺคามหิ โยเชหิ ปรีวุโต
วรปาสาทคโต มหาสมฺปตฺตี อนุภวิ ฯ

ตตฺถ มหนฺโต ราชา วิย ฆมฺมราชา ฯ ปจฺจนฺตวาสิโน
อมจฺจา วิย โยคาวจรกฺลปฺตฺตา ฯ ทฺวาทส โจรเชฏฺฐกา วิย
ทฺวาทส อกฺุสลจิตฺตานิ ฯ เตสํ สหายา อนกฺสทฺสฺสปรีสา วิย
จิตฺตงฺควเสน อุปฺชชนกปาปฆมฺมา ฯ รณฺโถ ปจฺจนฺโต กฺุปฺปีโตติ
ปฺหิตกาโล (๔) วิย อารมฺมณฺเ กิเลเสสุ อุปฺปนฺเนสุ ฆนฺเต กิเลสา
เม อุปฺปนฺนาติ สตฺถุ อาโรจนกาโล ฯ วิสฺสตุถา คณฺหถาติ
ชนทานํ วิย กิเลเส นิกฺคณฺห ภิกฺขุติ ฆมฺมรณฺโถ ฆมฺมฏฺฐานา-
จิกฺขณํ ฯ สปริวารานํ ปญฺจนฺนํ โจรเชฏฺฐกานํ ฆาติตกาโล
วिय โสตาปตฺติมคฺเคน สสมฺปยุตฺตานํ ปญฺจนฺนํ อกฺุสลจิตฺตานํ
ปฺหานํ ฯ

ปุณ รณฺโถ ปวฺตฺติเปสนํ วิย สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส ปฏฺิ-
ลทฺุชฺคณาโรจนํ ฯ เสสเก คณฺหถาติ ปุณ ชนทานํ วิย ฆควโต
สทฺทาคามิมคฺคสฺส วิปฺสฺสนาจิกฺขณํ ฯ ทฺุติยูปฺปหาเรน สปริวารานํ
๑. ม. ปฺหิณิ ฯ ๒. ม. สปริวาระ ฯ ๓. ม. นจฺจนฺตา ฯ
๔. ม. ปฺหิตกาโล ฯ

ทวินัน โจรเชฏฐกานัน ทุพพลีกรณัน วีย สกทคามิมคเคน
สสมฺปยุตฺตานัน ทวินัน โทมนสฺสจิตฺตานัน ตนฺนภาวกรณัน ฯ

ปุณ รณฺโณ ปวฺตติเปสฺนัน วีย สตฺถุ ปฏฺฐิตทฺฐคฺคณา-
โรจนัน ฯ วิสฺสตฺถา คณฺหธาติ ปุณ ชนฺทานัน วีย ภควโต
อนาคามิมคคฺคสฺส วิปฺสฺสนาจิกฺขณัน ฯ ตติยปฺปหาเรณ สปริ-
วารานัน ทวินัน โจรเชฏฐกานัน ฆาตฺนัน วีย อนาคามิมคเคน
สสมฺปยุตฺตานัน ทวินัน โทมนสฺสจิตฺตานัน ปหานัน ฯ

ปุณ รณฺโณ ปวฺตติเปสฺนัน วีย ตถาคตฺสฺส ปฏฺฐิตทฺฐ-
คฺคณาโรจนัน ฯ วิสฺสตฺถา คณฺหธาติ ปุณ ชนฺทานัน วีย ภควโต
อรหตฺตมคคฺคสฺส วิปฺสฺสนาจิกฺขณัน ฯ จตฺตตฺถปฺปหาเรณ สปริวารานัน
ปญฺจนันฺน เชฏฐกานัน ฆาติตกาลโต ปฏฺฐาย ชนฺปทสฺส เขมกาโล
วีย อรหตฺตมคเคน สสมฺปยุตฺเตสฺส ปญฺจสฺส อกฺขลจิตฺเตสฺส ปหิเนสฺส
ทฺวาทสนฺนํ อกฺขลจิตฺตานัน ปหิณกาลโต ปฏฺฐาย ปุณ จิตฺตงฺค-
วเสน อฺปปหฺชนกสฺส อกฺขลธมฺมสฺส อภาโว ฯ รณฺโณ วิชิต-
สงฺคามสฺส อมฺจฺจปริวฺตฺตสฺส (๑) วรปาสาเท มหาสมฺปตฺติอนุภวานัน
วีย จีณาสวปริวฺตฺตสฺส ธมฺมรณฺโณ สฺสณฺณตอนิมิตฺตอฺปปณฺหิต-
เกเทสฺส สฺมาปตฺติ สฺเขสฺส อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตผลสฺมาปตฺติสฺซานุภวานัน
เวทิตพฺพนฺตฺติ ฯ

กฺขลตา ธมฺมาติปทสฺส วณฺณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อมฺจฺจกณฺปริวฺตฺตสฺส ฯ

ปจมจิตตวณณา

อิทานิ อภุสลาปท(๑) ภาเซตฺวา ทสฺเสตฺถ กตเม ฐมา
 อภุสลาตฺติอาทิ อารทฺธิ ๑ ตตฺถ ฐมววภุจนาทิวารปฺปเกโท
 จ เหภุจฺจา อากตานิ ปทานิ อตฺถวินิจฺฉโย จ เหภุจฺจา
 วุตฺตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตฺพโป ๑ ตตฺถ ตตฺถ จ ปน วิเสสมตฺตเมว
 วณฺณยิสฺสาม ๑ ตตฺถ สมยววภุจนาเน ตาว ยสฺมา กุสลาสฺส
 วีย อภุสลาสฺส ภูมิเกโท นตฺถิ ตสฺมา เอกนตฺกามาจรปี
 สมานิ เอตํ กามาจรนฺติ น วุตฺตํ ๑ ทิฏฺฐิจิตฺตสมฺปยุตฺตฺนติ
 เอตฺถ ทิฏฺฐิเยว ทิฏฺฐิจิตฺตํ กุถกตํ มุตฺตคตฺตฺนติอาทิสฺ (๒) วีย ๑
 พุชฺฌิตฺตพฺพาภาวโต (๓) กนฺตพฺพาภาวโต วา ทิฏฺฐิยา กตมตฺตเม-
 เวตฺตฺนติปี ทิฏฺฐิจิตฺตํ ๑ เตน สมฺปยุตฺตฺนติ (๔) ทิฏฺฐิจิตฺตสมฺปยุตฺตํ ๑

ตตฺถ อสทฺฐมฺมสฺสวณฺ อภุจยาณมิตฺตฺตา อริยานิ อทสฺสน-
 กามตาทีนํ อโยนิโสมนสิกาโรติ เอวมาทีนํ การณฺเห อิมสฺส
 ทิฏฺฐิจิตฺตสงฺฆาตฺตฺส มิจฺฉาทสฺสนสฺส อุปฺปตฺติ เวทิตฺตฺพพา ๑ เยหิ
 เอเต ทิฏฺฐิวาทปฺปฏิสฺสยฺตฺตฺตา อสทฺฐมฺมา เตสํ พหุมาณปฺพุพฺงคเมน
 อตฺถิกนฺตมชฺชตฺเตน อุปฺปริกฺขาวิริเตน สวเนน เย จ ทิฏฺฐิ-
 วิปฺปนฺนา อภุจยาณมิตฺตฺตา ตํสมฺปวํงคตาสงฺฆาตฺตฺยา อภุจยาณ-
 # ๑. ม. อภุสลาปทรมนุท ๑ ๒. ม. อาทีนํ ๑ ๓. ม. อโยปาโร นตฺถิ ๑
 # ๔. ม. อิติ สทฺโท นตฺถิ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 474

มิตตตาย พุทฺธาทีนํ อริยานญฺเจว สปุริสานญจ อทฺสสน-
กามตาย จตฺตติปฏฺจานาทีเกเท อริยชฺมเม เจว สปุริสชฺมเม
จ อโกวิทฺตเตน ปาฎิโมกฺขสํวรินฺทฺริยสํวรสติสํวรณาสํว-
รปหานสํวรปุเปเท อริยชฺมเม เจว สปุริสชฺมเม จ
สํวรเภทสงฺขาเตน อวินยฺเนน เตเหว การณฺเหปี ปริภาวิทฺเนน
อโยนิโสมนสีกาเรน โกตฺถลมงฺคลาทีปสฺตตาย จ เอตํ อุปฺปชฺชตีติ
เวทิตฺพุทฺ ๑ อสงฺขารภาโว จิตฺตสฺส ปนสฺส เหฏฺฐา วุตฺตนยฺเนน
เวทิตฺพุทฺ ๑

ชฺมมฺพฺทเทสวเร ผสฺโสติ อกฺุสลจิตฺตสทฺทสาโต ผสฺโส ๑
เวทนาทีสุปี เอเสว นโย ๑ อิติ อกฺุสลมตฺตเมว เอเตสํ ปริเมหี
วิเสโส ๑

จิตฺตสฺเสกกฺกตา โหตีติ ปาณาติปาตาทีสุปี อวิกฺุจิตฺต-
ภาเวน เอกกฺกตา โหตี ๑ มนุสฺสา หี จิตฺตํ สมากฺุติววา (๑)
อวิกฺุจิตฺตา หุตฺวา อวิรชฺชมมานานี สตฺถานี ปาณสรีเรสุ
นินฺปาเตนฺติ สฺสสมาหิตา ปฺรสนฺตํ ทรนฺติ เอกเรเสน จิตฺเตน
มิจฺฉาจารํ อปาชฺชนฺติ ๑ เอวํ อกฺุสลปฺปวตฺตติยาปี (๒) จิตฺตสฺส
เอกกฺกตา โหตี ๑

มิจฺฉาทิฏฺฐีติ อยถาวาทิฏฺฐี วิรชฺฉิตฺวา คหณโต วา
วิตถา ทิฏฺฐีติ มิจฺฉาทิฏฺฐี ๑ อนตฺถถาวหตฺตา ปณฺฑิตฺเตหี กุญฺฉิตา (๓)
๑. ม. สมากฺุติววา ๑ ๒. ม. อกฺุสลปฺปวตฺตติยมฺปี ๑ ๓. ม. ชิกฺุญฺฉิตา ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 475

ทิจฐิตีปี มิจฉาทิจฐิตี ๗ มิจฉาสงกปปาทีสุปี เอเสว นโย ๗ อปีจ
มิจฉา ปสฺสนนฺติ ตาย สยฺ วา มิจฉา ปสฺสตี มิจฉาทสฺสน-
มตฺตเมว วา เอสาตี มิจฉาทิจฐิตี ๗ ตา อโยนิโสอภินิเวส-
ลกฺขณา ปรามาสฺสา มิจฉาภินิเวสนปจฺจุปฏฺฐานา อริยานํ
อทสฺสนกามตาทีปฏฺฐานา ปรมํ วชฺชนนฺติ ทฏฺฐพฺพา ๗ มิจฉา-
สงกปปาทีสุ มิจฉาตี ปทมตฺตเมว วิเสโส ๗ เสถํ กุสลาธิการ
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ๗

อหิริกพลํ อโนตฺตปฺปพฺลนฺติ เอตถ พฺลตฺโถ นินฺทเทสวาเร
อาวีกวิสฺสตี ๗ อิตเรสุ ปน น หิริยตีตี อหิริโก ๗ อหิริกสฺส
ภาโว อหิริกํ ๗ น โอตฺตปฺปํ อโนตฺตปฺปํ ๗ เตสุ อหิริกํ กาย-
ทฺวจริตาทีหิ อชฺคฺจนนลกฺขณํ อลชฺชนนลกฺขณํ วา ๗ อโนตฺตปฺปํ
เตเหว อสਾਰชฺชนนลกฺขณํ อนฺนตฺตาสนนลกฺขณํ วา ๗ อหิริกเมว พฺล
อหิริกพลํ ๗ อโนตฺตปฺปเมว พฺล อโนตฺตปฺปพลํ ๗ อยมตฺถ
สงฺเขปตฺโถ ๗ วิตฺถาโร ปน เหนฺจฺจา วุตฺตปฺปฏฺฐิกฺขวเสเนว
เวทิตพฺโพ ๗

ลฺพุกฺกนฺติ เตน สยฺ วา ลฺพุกฺกตี ลฺพุกฺกนมตฺตเมว วา
ตฺนฺติ โลโก ๗ มฺยฺहनฺติ เตน สยฺ วา มฺยฺหตี มฺยฺहनมตฺตเมว
วา ตฺนฺติ โมโห ๗ เตสุ โลโก อารมฺมณคฺคหณนลกฺขโณ
มกฺกฏฺฐาเลโป วีย อภิสงฺครโส ตตฺตกปาเล จิตฺตมฺสเปตี วีย
อปริจาคปจฺจุปฏฺฐาโน เตลณฺชนราโค วีย สลฺยโลชนियมฺเมสุ

อสุสาทตฺสสนปทฺฐจาโน โส ตณฺหานทีภาเวน วฑฺฒมาโน สีมฺโสตา
นที วีย มหาสมุทฺทํ อปายเมว คเหตุวา คจฺจตีติ ทฺฐพฺโพ ฯ

โมโห จิตฺตสฺส อนฺธภาวลกฺขโณ อณฺญาณลกฺขโณ वा
อสมฺปฺภิวฺเชโรโส อารมฺมณสภาวจฺฉาทนโรโส वा อสมฺมาปฺภิปฺตติ-
ปจฺจุปฺฐจาโน อนฺธการปจฺจุปฺฐจาโน वा อโยนิโสมนสิการ-
ปทฺฐจาโน สพฺพากุสลานํ มฺลนฺติ ทฺฐพฺโพ ฯ

อภิขฺฌายนฺติ ตาย สยํ वा อภิขฺฌายติ อภิขฺฌายน-
มตฺตเมว वा เอสาติ อภิขฺฌา ฯ สวา ปฺรสมฺปตฺตีนํ สกกรณ-
อิจฺฉาลกฺขณา เตนาการเณ ปฺสงกภาวฺรสา(๑) ปฺรสมฺปตฺติอภิมุข-
ภาวปจฺจุปฺฐจानา ปฺรสมฺปตฺตีสุ อภิรติปทฺฐจानา ฯ ปฺรสมฺปตฺติ-
อภิมุขาเอว हि สวา อฺปฺฐจฺหติ ตาสฺ จ อภิรติยา สติ ปวตฺตติ
ปฺรสมฺปตฺตีสุ เจตโโส หตฺถปฺปसारณํ วีย (๒) ทฺฐพฺพวา ฯ

สมโถ โหตีติอาทิสฺ อณฺเณสุ กิจฺเจสุ วิกฺเขปฺปสมนโต (๓)
สมโถติ ฯ อฺกุสลปฺวตฺตियํ จิตฺตํ ปฺกฺกณฺหาตีติ ปฺกฺกาโห ฯ น
วิกฺขิปตีติ อวิกฺเขโป ฯ

อิมสฺมี จิตฺเต สทฺธา สติ ปญฺญา จ ยุกฺลกาณิตี อิม
ธมฺมา น คหิตา ฯ กสฺมา ฯ อสทฺธิยจิตฺเต ปสาโท นาม
นตฺถิ ฯ ตสฺมา ตาว สทฺธา น คหิตา ฯ ที ปน ทิฏฺฐิคติกา
อตฺตโน อตฺตโน สตฺถารานํ น สทฺทหนฺตีติ ฯ สทฺทหนฺติ ฯ

๑. ม. เอสนภาวฺรสา ฯ ๒. ม. หตฺถปฺปสาโร วียาติ ฯ

๓ ม. วิกฺเขปสมนโต ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 477

สา ปน สทฐา นาม น โหติ ฯ วจนสมปฏิจันนมนตตเมเวตี ฯ
อตุตโต อนุปปริกขา วา โหติ ทิฏฐิ วา ฯ อสตียจิตเต
ปน สติ นตฺถิตี น คหิตา ฯ ก็ ทิฏฐิคคิตกา อตุตนา กตฺ
กมมํ น สรณฺตีติ สรณฺติ ฯ สา ปน สติ นาม น
โหติ ฯ เกวลํ เตนากาเรน อกุสลจิตตูปวตฺติ ตสฺมา สติ
น คหิตา ฯ อถ กสฺมา มิจฺฉาสตีติ (๑) สุตตฺนเต วุตฺตา ฯ
อกุสลกขฺนุชานํ สตีวิริทตฺตา สตีปฏิปกฺขตฺตา จ มิจฺฉามกฺ-
มิจฺฉตฺตานํ ปฺรณตฺถํ ตตฺถ ปรียาเยน เทสนา กตา ฯ
นิปฺปรียาเยน ปเนสา นตฺถิ ตสฺมา น คหิตา ฯ อนุชพาล-
จิตเต ปน ตสฺมี ปญฺญา นตฺถิตี น คหิตา ฯ ก็ ทิฏฐิคคิตกานํ
วญฺจนา ปญฺญา นตฺถิตี ฯ อตุตฺติ ฯ น ปเนสา ปญฺญา
มายา นามेสา โหติ ฯ สา อตุตโต ตณฺหา ฯ อิํ ปน
จิตฺตํ สทฺธํ ครุํ ภาริยํ กกฺขลํ ถทฺธํ อกมฺมณฺณํ คิลานํ
วงฺกํ กุฏฺฐิํ ฯ ตสฺมา ปสฺสทฺธาทีนํ ยุคฺลกาณํ น คหิตานํ ฯ
เอตฺตาวตา ปทปฏิปาฎิยา จิตตงฺควเสน ปาลี อารุพฺพานิ
ทวตฺตีสปทานิ ทสฺเสตฺวา อิทานิ เขวาปนกรมฺเม ทสฺเสตฺถุ เข
วา ปน ตสฺมี สมเขตีอาทิมาห ฯ ตตฺถ สพฺเพสุปี อกุสล-
จิตเตสุ ฉนฺโท อธิโมกฺโข มนสิกาโร มาโน อิสฺสา มจฺฉริย
ถีนํ (๒) มิทฺธํ อุทฺธจํ กุกฺกจฺจนฺติ อิเม ทเสว เขวาปนกา
๑. ที. ปา. ๑๑/๓๔๐/๒๖๗ ฯ ๒. ม. ถีนํ ฯ เอมฺปรีปี ฯ

โหนติ ฯ ฐมา สุตตาคตา สุตตปเทศุ ทิสฺสเรติ วุตฺตา ฯ
อิมสฺมี ปน จิตฺเต ฉนฺโท อธิโมกฺโข มนสิกาโร อุตฺตจฺจนฺติ
อิมเ อปฺณณกฺกสงฺขาตา จตฺตาริ เวยวปนกา โหนติ ฯ

ตตฺถ ฉนฺทาทโย เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ
เกวลญฺหิ เต กุสลา อิมเ อกุสลา ฯ อิตฺริ ปน อุตฺตต-
ภาโว อุตฺตจฺจํ ฯ ตํ อวฺอุปสมลกฺขณํ วาตาภิฆาตจลชฺฉลํ วีย
อนวฏฺฐานรสี วาตาภิฆาตจลชฺชปฏฺฐากา วีย ฆนฺตตตฺตปจฺจูปฏฺฐานํ
ปาสาณภิฆาตสมฺมุทฺตภสฺสุมิ (๑) วีย เจตโส อวฺอุปสโม อโยนิโสมน-
สิการปทฏฺฐานํ จิตฺตวิกฺเขโปติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

อิติ ผสฺสาทีนํ ทวตฺตีสํ เวยวปนกวเสน วุตฺตานํ
จตฺตาริตฺติ สพฺพานิปิ อิมสฺมี ฐมฺมุทฺตเสวเร ฉตฺตีส ฐมฺมปทานํ
ภวนฺติ ฯ จตฺตาริ อปฺณณกฺกานํ หาเปตฺวา ปาลิยํ อากตานิ
ทวตฺตีสเมว ฯ อกฺกหิตกฺกหณฺเนน ปเนตฺถ ผสฺสปญฺจกํ วิตกฺโก
วิจาโร ปีติ จิตฺเตกฺกคตา วิริยฺนฺทฺริยํ ชีวิตฺนฺทฺริยํ มิจฺฉาทิฏฺฐิ
โลภो โมโห อหิริกํ อโนตฺตปฺปนฺติ โสพฺส ฐมา โหนติ ฯ

เตสุ โสพฺสสุ สตฺต ฐมา อวิกฺตฺติกา โหนติ นว
สวิกฺตฺติกา ฯ กตเม สตฺต ฯ ผสฺโส สญฺญา เจตนา วิจาโร
पीติ ชีวิตฺนฺทฺริยํ โมโหติ อิมเ สตฺต อวิกฺตฺติกา ฯ เวทนา
จิตฺตํ วิตกฺโก จิตฺเตกฺกคตา วิริยฺนฺทฺริยํ มิจฺฉาทิฏฺฐิ อหิริกํ

๑. ม.สมฺมุทฺตภสฺสุมา วีย ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 479

อโนตตปฺป (๑) โลโกติ อิเม นว สวิกตติกาฯ

เตสุ ฉ ฌมา ทวีสุ จาเนสุ วิกตฺตาฯ เอโก ตีสุ เอโก
จตุสุ เอโก ฉสุฯ กถํฯ จิตฺตํ วิตกฺโก มิจฺฉาทิฏฺฐิ อหิริกพลํ
อโนตตปฺปพลํ (๒) โลโกติ อิเม ฉ ทวีสุ จาเนสุ วิกตฺตาฯ เอเตสุ
หิ จิตฺตํ ตาว ผสฺสปลยจกํ ปตฺวา จิตฺตํ โหตีติ วุตฺตํ
อินฺทุริยานิ ปตฺวา มนินฺทุริยนฺติฯ วิตกฺโก ฌานํกานิ ปตฺวา
วิตกฺโก โหตีติ วุตฺโต มคฺคกฺกานิ ปตฺวา มิจฺฉาสกฺกปโปติฯ
มิจฺฉาทิฏฺฐิมคฺคกฺกเสสุปี กมฺมปเตสุปี มิจฺฉาทิฏฺฐิเยวฯ อหิริกํ
พลานิ ปตฺวา อหิริกพลํ โหตีติ วุตฺตํ โลกนาสกทกํ ปตฺวา
อหิริกนฺติฯ อโนตตปฺเปปี เอเสว นโยฯ โลโก มฺลํ ปตฺวา
โลโก โหตีติ วุตฺโต กมฺมปถํ ปตฺวา อภิขุตฺตาติฯ อิเม ฉ
ทวีสุ จาเนสุ วิกตฺตาฯ

เวทนา ปน ผสฺสปลยจกํ ปตฺวา เวทนา โหตีติ วุตฺตา
ฌานํกานิ ปตฺวา สุขนฺติ อินฺทุริยานิ ปตฺวา โสมนสฺสสินฺ-
ทุริยนฺติฯ เอวํ เอโก ฌมฺโม ตีสุ จาเนสุ วิกตฺโตฯ

วิริยํ ปน อินฺทุริยานิ ปตฺวา วิริยินฺทุริยํ โหตีติ วุตฺตํ
มคฺคกฺกานิ ปตฺวา มิจฺฉาวายาโมติ พลานิ ปตฺวา วิริยพลนฺติ
ปิฏฺฐิทกํ ปตฺวา ปคฺคาโหติฯ เอวํ อโย เอโก ฌมฺโม จตุสุ
จาเนสุ วิกตฺโตฯ

๑. สี่. อหิริกพลํ อโนตตปฺปพลํฯ ๒. ม. อหิริกํ อโนตตปฺปฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 480

สมาธิ ปน ฌานังคานี ปตฺวา จิตฺตเสกคฺคตา โหตีติ
วฺตุโต อินฺทฺริยานี ปตฺวา สมาธิทฺริยนฺติ มคฺคังคานี ปตฺวา
มิจฺจาสมาธึตี พฺลานี ปตฺวา สมาธิพฺลนฺติ ปิฏฺฐิทฺถํ ปตฺวา
ทฺติยทฺถเก เอเกวเสเนว สมโถ ตติเยน อวิกฺเขโปตี ฯ เอวมยํ
เอโก ฌมฺโม จสุ ฌานesu วิกฺตฺโต ฯ

สพฺเพปี ปเนเต ฌมฺมา ผสฺสปลยจกฺวเสน ฌานังกฺวเสน
อินฺทฺริยวเสน มคฺคังกฺวเสน พฺลวเสน มฺลวเสน กมฺมปลยวเสน
โลกนาสกฺวเสน ปิฏฺฐิทฺถกฺวเสนาคี นว ราสโย โหณฺตี ฯ ตตฺถ
ยํ วตฺตพฺพํ ตํ ปจฺมกฺุสลจิตฺตนิทฺเทเส วตฺตเมวาคี ฯ

ฌมฺมทฺเทสวารกฺถา นิฏฺฐิตา ฯ

นิทฺเทสวารกฺถา

ปจฺมจิตฺตวณฺณา

นิทฺเทสวาเร จิตฺเตกคฺคตานิทฺเทเส ตาว สณฺจิติ อวฏฺฐิตีตี
วฺตุตํ อิทํ ทฺวยํ จิตฺตเววจฺนเมว ฯ ยํ ปน กฺุสลนิทฺเทเส อารมฺมณํ
อฺุคฺคาเหตุวา อนุปฺวิสิตฺวา ติฏฺฐตีอวฏฺฐิตีตี วฺตุตํ ฯ ตํ อิท น
ลพฺภติ ฯ อกฺุสลสมฺมึ หิ ทฺพฺพลา จิตฺเตกคฺคตาคี ฯ เหฏฺฐา
ทีปิตเมว ฯ อิทํ ทฺวยํ (๑) ฯ

อุทฺทจฺจวิจิกฺจฺจวเสน ปวตฺตสฺส วิสาหารสฺส ปฏฺิปกฺขโต
๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

เลมที่ 46 จิตตูปปากณฺทวณณา หนา 481

อวิสาหาโรติ เอวรูโปปี อตุโถ อธิ น ลพฺภติ ฯ สหชาตฺตมฺเม
ปน น วิสาหฺรตีติ (๑) อวิสาหาโร ฯ น วิกฺขิปตีติ อวิกฺเขโป ฯ
อกุสฺลจิตฺเตกคฺคตาวเสน อวิสาหฺนุสฺส มานสฺสฺส ภาโว
อวิสาหฺนุमानสฺตา ฯ สหชาตฺตมฺเมสุ น กมฺปตีติ สมาริพลํ ฯ
อฺยาลาวสฺมาธานโต มิจฺจาสฺมาธีติ เอวมฺอิ อตุโถ ทฺนุจพฺโพ ฯ
วฺริยฺนฺทฺริยฺนฺทฺเทเส โย เหนฺจฺจา นิกฺกโม เจตโส กามานํ
ปนฺนทนายาติ อาทินโย วุตฺโต โส อธิ น ลพฺภติ ฯ สหชาต-
ตมฺเมสุ อกมฺปนฺตฺเถเนว วฺริยพลํ เวทิตพฺพํ ฯ

มิจฺจาทิกฺฺจฺนฺทฺเทเส อฺยาลาวทฺสฺสนฺตฺเถเน มิจฺจาทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺ
ทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺ คตํ อิทํ ทฺสฺสนํ ทฺวาสฺนฺจฺนฺทฺจฺนฺอินฺโตกฺตฺตฺตาติ ทิกฺฺจฺน-
คตํ ฯ เหนฺจฺจาปิสฺส อตุโถ วุตฺโตเยว ฯ ทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺ ทฺรตฺติก-
กมฺนฺตฺเถเน ทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺ ทินฺคหนฺวนคหนฺปพฺพตคหนฺนานิ วฺย ฯ
ทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺ สาสงฺกสฺปฺปฏิภยตฺเถเน ทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺตาโร โจรกนฺตฺาร-
พาลกนฺตฺารมฺรูกนฺตฺารนิโรทกนฺตฺารทฺพฺกิกฺขกนฺตฺारा วฺย ฯ
สมฺมาทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺ วินฺวฺชฺฉนฺตฺเถเน วิโลมฺนฺตฺเถเน จ ทิกฺฺจฺน-
วฺสูกายิกํ ฯ มิจฺจาทฺสฺสนํ หิ อฺปปชฺชมานํ สมฺมาทฺสฺสนํ
วินฺวฺชฺฉติ เจว วิโลเมติ จ ฯ กทาจิ สฺสฺสตฺสฺส กทาจิ
อฺจฺเจทฺสฺส คหณโต ทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺ วฺรูปํ วฺปฺพนฺทิตฺนฺติ ทิกฺฺจฺน-
วฺปฺพนฺทิตํ ฯ ทิกฺฺจฺนฺทฺจฺนฺทิกฺโก หิ เอกสฺมี ปตฺติจฺจฺจฺจํ น สกฺโกติ
๑. สฺ. วิสฺหฺรตีติ ฯ

กทาจิ สสสตี อนุปตติ กทาจิ อจฺเจทํ ฯ ติฏฺฐิเยว พนฺธนตุเถน
สญฺโฆชนนฺติ ติฏฺฐิสญฺโฆชนํ ฯ

สสสุมาราทโย (๑) วยิ ปุริสํ อารมฺมณํ ทพฺหํ คณฺหาตีติ
คาโห ฯ ปตฺติฏฺฐหนโต ปตฺติฏฺฐาโห ฯ อัยํ หิ พทวปฺปวตฺติกาเวน
ปตฺติฏฺฐหิตฺวา คณฺหาตี ฯ นิจฺจาทิวเสน อภินิวิสตีติ อภินิเวโส ฯ
ธมฺมสภาวํ อติกุกมิตฺวา นิจฺจาทิวเสน ปฺรโต อามสตีติ
ปฺรามาโส ฯ อนตฺถาวหตฺตา กุจฺฉิตฺวา มคฺโค กุจฺฉิตานํ วา
อปายานํ มคฺโคติ กุมฺมคฺโค ฯ อยาถาวปถโต มิจฺฉาปโถ ฯ มิจฺฉา-
สภาวโต (๒) มิจฺฉตฺตํ ตเถว (๒) ฯ ยถา หิ ทิสามุพฺเพน อัยํ อสุก-
คามสฺส นาม ปโถติ กหิตฺวาปี ตํ คามํ น สมฺปาเปตี ฯ เอวํ
ติฏฺฐิกคิตฺเถน สุกตฺปิโถติ กหิตฺวาปี ติฏฺฐิสุกตฺตี น สมฺปาเปตีติ (๓) ฯ
อยาถาวปถโต มิจฺฉาปโถ ฯ อัยํ มิจฺฉาสภาวโต มิจฺฉตฺตํ ฯ
ตตฺถเถว ปฺริพฺภมฺนโต ตฺรณฺติ เอตฺถ พาลาติ ติตฺถํ ฯ ติตฺถญจ
ตํ อนตฺถานญจ อายตฺนนฺติ ติตฺถายตฺนํ ฯ ติตฺถิยานํ วา
สญฺชาติเทสตุเถน นิवासตฺถเถน จ อายตฺนนฺติปี ติตฺถายตฺนํ ฯ
วิปริเยสฺสโต คาโห วิปริเยสโต วา คาโหติ วิปริเยสฺสคาโห ฯ
วิปลุตฺตคคาโหติ อตฺโถ ฯ
๑. ม. สสุมาราทโย ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๓. ม. ปาเปตีติ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภณทวณณา หน้า 483

อหิริกาพลั อโนตตูปปผลนจ เวทิตพัพ ๑

โลกโมหนิทเทศสุ ลุพุกตตี โลโก ๑ ลุพุกนาติ ลุพุกนา-
กาโร ๑ โลกสมบุยุตตี จิตตี ปุคคโล วา ลุพุกโต ลุพุกิตตสุ
ภาโว ลุพุกิตตตี ๑ สารชชตีติ สาราโค ๑ สารชชนากาโร
สารชชนา ๑ สารชชิตตสุ ภาโว สารชชิตตตี ๑ อภิขมายนตเถน
อภิขมา ๑ ปุณ โลกวจเนน การณ วุตตเมว ๑ อกุตลนจ
ตี มูลนจ อกุตลน ๑ วา มูลนติ อกุตลมูตี ๑

ถาณทสสนปฏิปกุขโต อถถาณ อทสสน ๑ อภิมุโข
หุตวา ธรรมน (๑) น สเมติ น สมมา กจจตีติ (๒) อนภิสมโย ๑
อนรูปโต ธรรม พุชฌตีติ อนูปโพ ๑ ตตส ตปปฏิปกุขตาย
อนนูปโพ ๑ อนิจจาทีหิ สหฐี โยเชตวา น พุชฌตีติ
อสมูปโพ ๑ อสนตี อสมนจ พุชฌตีตีปี อสมูปโพ ๑ จตุ-
สจจธมมึ นปฏิวิชฌตีติ อปฏิเวโร ๑ รูปาทีสุ เอกธมมึปี
อนิจจาทีสามนญโต น สั คณหาตีติ อสงคาหนา ๑ ตเมว
ธมมึ น ปริโยคาหตีติ อปริโยคาหนา ๑ น สมิ เปกขตีติ
อสมเปกขนา ๑ ธรรมาน สภาว ปติ น เปกขตีติ (๓) อปัจจ-
เวกขณา ๑

กุตลา กุตลกมเมสุ วิปริตวุตติยา สภาวโต คหนาภาเวน (๔)
วา เอกปี กมมึ เอตตส ปัจจกัม นตติ สย วา กตสจ
๑. สี่ . ธรรม ๑ ๒. ม. สมากจจตีติ ๑ ๓. ม. อเปกขตีติ ๑
๔. ม. สภาวกคคหนาภาเวน ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 484

ธรรมสฺส ปจฺจกฺขกรณํ นาม น โหตีติ อปจฺจกฺขกมมํ ฯ ยํ
 เอตสฺมี อนุปฺปชฺชมานเ จิตฺตสนฺตานิ เมชฺฉิ ภาเวยฺยา สฺจจิ-
 โวทานิ ตํ ทฺวํจฺจ เมชฺฉิ อิมินาติ ทุมเมชฺฉิ ฯ พาลานิ ภาโวติ
 พาลยํ มฺยหตีติ โมโห ฯ พลวตโร โมโห ปโมโห ฯ สมฺนตโต
 มฺยหตีติ สมฺโมโห ฯ วิชฺชาย ปฏิปฺกฺขภาวโต น วิชฺชาติ
 อวิชฺชา ฯ โอมโยคกนฺจฺจโต (๑) วุตฺโตเยว ฯ ฅามกตฺตเถน อนฺุเสตีติ
 อนฺุสโย ฯ จิตฺตํ ปริยฺญจฺจติ อภิภาวตีติ ปริยฺญจฺจานํ ฯ หิตกหณฺา-
 ภาเวน หิตาภิมุขํ กนฺตํ น สกฺโกติ อลฺลทตฺตถฺ ลงฺกติเยวาติ
 ลงฺกิ ฯ ขลฺยชตีติ อตฺโต ฯ ทฺรฺกฺขมาณฺุณตฺเถน วา ลงฺกิ ฯ ยถา
 หิ มหาปฺลิสมสงฺขาทา ลงฺกิ ทฺรฺกฺขมาณฺุา โหติ ฯ เอวมยฺปิ ลงฺกิ
 วิทยาติ ลงฺกิ ฯ เสถิ อุตฺตานตฺตเถว สงฺกหวารสฺสฺลฺลตฺตวาราปี
 เภฏฺจฺจา วุตฺตฺนเยเนว อตฺถโต เวทิตฺตพฺพา ฯ

ปจฺจกฺขกมมํ นิฏฺฐิตา ฯ

ทฺติยจิตฺตวณฺณา

ทฺติยจิตฺเต สสงฺขารเณนาติ ปทํ วิเสถิ ตํ เภฏฺจฺจา
 วุตฺตฺเถว (๒) ฯ อิทํ ปน จิตฺตํ กิณฺจาปี ฅสุ อารมฺมเณสุ
 โสมนสฺสิตสฺส โลภํ อุปฺปาเตตฺวา สตฺโต สตฺโตติอาทินา นเยน
 ปรามสนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯ ตถาปี สสงฺขาริกตฺตา สปฺปโยเคน
 # ๑. ม. โอมโยคฺคฺโต ฯ ๒. ม. วุตฺตฺเถว ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 485

สตฺวาเยน อุปฺปชฺชนโต ยทา กุลปฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิกกุลสฺส
กุมาริกํ ปตฺเตติ ฯ เต จ อณฺณทิจฺฉิกา ตุมฺเหติ กุมาริกํ
น เทนฺติ ฯ อณฺณเว ฌาตกา ยํ ตุมฺเห กโรธ ตเมวายํ
กริสฺสตีติ ทาเปนฺติ โส เตหิ สทฺธี ติตฺถิเยว อุปฺสงฺกมติ
อาทิตฺว เวมติโก โหติ ฯ กจฺจนฺเต กจฺจนฺเต กาเล เอเตสํ
กิริยา มนาปาทิ ททฺธี โรเจติ ทิจฺฉิ ฌนฺหาติ ฯ เอวฺรุเป-
กาเล อิทํ ลพฺภตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

เยวาปนเกสุ ปเนตฺถ ถีนมิทฺธํ อธิกํ ฯ ตตฺถ ถีนตา(๑)
ถีนํ ฯ มิทฺธนตา มิทฺธํ ฯ อนุสฺสาหนตา(๒) อสฺตติวิฆาโต(๓) จาติ
อตุโธ ฯ ถีนญจ มิทฺธญจ ถีนมิทฺธํ ฯ ตตฺถ ถีนํ อนุสฺสาหน-
ลกฺขณํ วิริยวิโนทฺทนรํ สํสีทฺนปจฺจุปฺภูจัน ฯ มิทฺธํ อกมฺมณฺณ-
ตาลกฺขณํ โอนทฺทนรํ(๔) ถีนตฺวาปจฺจุปฺภูจัน(๕) ปจฺฉายิกนิตฺทาปจฺจุ-
ปฺภูจัน วา ฯ อุกฺขมฺปิ อรตฺตคฺคฺทวิฆมฺหิกาทิสฺส อโยนิโสมนสิการ-
ปทฺภูจันนฺติ ฯ

ทฺติยจิตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑ ม. ถีนนตา ฯ ๒. ม. อนุสฺสาหฺสหนนตา ฯ ๓. ส. สตฺติวิฆาโต ฯ

๔ ม. โอนทฺทนรํ ฯ ถีนทฺวาปจฺจุปฺภูจัน ฯ

ตติยจิตตวณณา

ตติย จสุ อารมมณสุ โสมนสุตตสุส โลภํ อุปปาเทตวา
สตโต สตโตติอาทีนา นเยน อปรามสนตสุส ราชมุล-
ยุทฺชนภูสมชชาทีนํ ปสฺสโต มนาปิยสทฺทสวนาทีสุ ปสฺสตสุส
วา อุปฺปชชติ ฯ อิธ มาเนน สทฺธิํ ปญฺจ อปณฺณกํคานํ
โหนติ ฯ ตตฺถ มลฺลตีตี มาโน ฯ โส อุณฺณตฺถกขโณ สมฺปคค-
หนโรโส เกตฺถมฺยตาปจฺจุปฏฺฐาโน ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตโลภปทฺฐาโน
อุมฺมาโท วีย ทฏฺฐพฺโพติ ฯ

ตติยจิตตวณณา นิฎฐิตา ฯ

จตุตถจิตตวณณา

จตุตถํ วุตฺตปฺปการสฺสุเยว จาเนสุ ยทา สีเส เขฬํ
จิปนฺติ ปาทปัสฺสุํ โอภีรฺนฺติ ตทา ตสฺส ปรีหฺรณตฺถํ สอฺสุสาเหน
อนฺตรนฺตรา โอลเณนฺตานํ ราชนาฏเกสุ นิกฺขมฺนฺเตสุ (๑) อฺสุสฺสารณาย
วตฺตมานาย เตน เตน ฉิทฺเทน โอลเณนฺตานญฺจาติเอวมาทีสุ
จาเนสุ อุปฺปชชติ ฯ อิธ ปน มานถีนมิทฺเธหิ (๒) สทฺธิํ สตฺต
เยวาปนกา โหนติ ฯ อุกฺขตฺถาปี มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปรีหายติ ตํ
จเปตฺวา เสสํ นํ วเสน ธรรมกณฺณา เวทิตพฺพาติ ฯ

จตุตถจิตตวณณา นิฎฐิตา ฯ

๑. ม. นิกฺขมฺนฺเตสุ ฯ ๒. ม. ถีนมิทฺเธหิ ฯ

ปลยจมจิตตวณณา

ปลยจมํ จสุ อารมมณเสสุ เวทनावเสน มชฌตตสฺส โลกํ
อุปปาทตฺวา สตฺโต สตฺโตตฺตอาทินา นเยน ปรามสนฺตสฺส
อุปปชฺชติ ฯ โสมนสฺสภูจฺจานเณ ปเนตฺถ อุเปกฺขาเวทนา โหติ
ปีติปทํ ปรีหายติ ฯ เสถํ สพฺพํ ปจฺมจิตตสทิสเมว ฯ

ปลยจมจิตตวณณา นิภูจิตา ฯ

นภุจจิตตาทิวณณา

นภุจสत्ตมภูจฺจมานิปี เวทนํ ปรีวตฺเตตฺวา ปีติปทญฺจ
หาเปตฺวา ทฺตฺยิตฺตยจฺจตฺถเสสุ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิ ฯ อิเมสุ
อภุจสุ โลกสทคตฺตจิตฺเตสุ สหชาตาทิปติ อารมมณาทิปติเต เทวปี
อธิปตโย ลพฺภนฺติ ฯ

นภุจสत्ตมภูจจิตตวณณา นิภูจิตา ฯ

นวมจิตตวณณา

นวมํ จสุ อารมมณเสสุ โทมณสฺสิตฺตสฺส ปฏฺฐิณํ อุปปาททยโตว
อุปปชฺชติ ฯ ตสฺส สมยตฺวิธสฺส สมยววภูจฺจानวารे ตาว ฯ
ทฺฏฺฐุ มโน หีนเวทนตฺตา วา กุจฺฉิตํ มโนติ ทุมฺมโน ฯ
ทุมฺมนสฺส ภาโว โทมณสฺสํ ฯ เตน สทคตฺตนฺติ โทมณสฺส-
ทคตํ ฯ อสมปิยายนภาเวน อารมมณสฺมึ ปฏฺฐิณฺหณตฺติติ ปฏฺฐิณํ ฯ

เล่มที่ 46 ชมมสงคณีวณณา หน้า 488

เดน สมฺปยุตฺตุนฺตี ปฏฺิฆสมฺปยุตฺตํ ฯ

ชมฺมุทฺทเทเส ตีสฺปิ จาเนสุ โทมนสุสเวทนาว อากตา ฯ
ตตฺถ เวทนาตี ปทํ วุตฺตตฺถเมว (๑) ฯ ตถา ทุภูขโทมนสุสปทานิ ฯ
ลกฺขณาทีโต ปน อนิฏฺฐจารมฺมณานุกวนลกฺขณํ โทมนสุสํ ยถา
ตถา วา อนิฏฺฐาการสมฺโภครสํ เจตสีกาพาธปจฺจุปฺภูจันํ
เอกนฺเตเนว หทยวตฺถุปฺภูจันํ ฯ

มุลกมฺมปเตสุ ยถา ปฺริมจิตฺเตสุ โลโภ โหตี อภิชฺฌา
โหตีตี อากตํ ฯ เอวํ โทโส โหตี พฺยาปาโท โหตีตี วุตฺตํ ฯ
ตตฺถ ทฺตฺสนฺติ เตน สยํ วา ทฺตฺสตี ทฺตฺสนมตฺตเมว วา
ตฺนฺตี โทโส โส จณฺฑิกถลกฺขโณ ปหฺภาสึวิโส วีย วิสปฺปน-
โรโส วิสนิปาโต วีย อตฺตโน นิสฺสยทหนโรโส วา ทาวคฺคิ
วีย ทฺตฺสนปจฺจุปฺภูจानํ ลทฺโรกาโส วีย สปฺตฺโต อาฆาต-
วตฺถุปฺภูจानํ วิสสํสฏฺฐปฺตมตฺตํ วีย ทฏฺฐพฺโพ ฯ

พฺยาปฺชชฺติ เตน จิตฺตํ ปฺตติภาวํ อุปคจฺจตี พฺยาปฺทยตี
วา วินยาจารรูปสมฺปตฺติหิตฺสูขาทีนิตฺติ พฺยาปาโท ฯ อตฺถโต
ปเนส โทโสเยว ฯ อิธ ปน ปฏฺิปาฎฺิยา (๒) เอฏฺฐนคีสฺส ปทานิ
โหนตี ฯ อคฺคหิตคฺคเหเนน จุทฺทส ฯ เตสํ วเสน สวิกตฺติกา-
วิกตฺติการาสิปฺเปโท เวทิตพฺโพ ฯ

เยวาปนเตสุ จฺนุทาทิโมกฺขมนสีการอฺุทฺทจฺจทานิ นียทานิ ฯ

๑. ม. เวทนาปทํ วุตฺตเมว ฯ ๒. ม. ปทปฏฺิปาฎฺิยา ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 489

อิสสามจณริยกุกกุจเจสุ ปน อณตเรน สทธี ปณจ ปณจ
 หุตวาปี อุปปชชนนติ ฯ เอว อิมปี ตโย ฐมา อนนิตเยวา-
 ปนกา นาม ฯ เตสุ อีสตตีติ อีสตา ฯ สตา ปรสมปตตีนิ
 อุตตยณลกขณา ตตเถว อนนิตริสา ตโต วิมุขภาวปัจจุ-
 ปฏจนา ปรสมปตตีปฏจนา สลโยชนนติ ทฏจพพา ฯ
 มจณรสส ภาโว มจณริย ฯ ตํ ลทธานํ วา ลกิตพพานํ
 วา อตตโน สมปตตีนิ นิกุณณลกขณํ ตาสีเยว ปเรหิ
 สาธารณภาวอกขมนรสสิ ลโกปนปัจจุปฏจนา กฏกณจกตาปัจจุ-
 ปฏจนา วา อตตโน สมปตตีปฏจนา เจตโส วิรูปภาโวติ
 ทฏจพพิ ฯ กุณนิตํ กตํ กุกตํ ฯ ตสส ภาโว กุกกัจจํ ฯ
 ตํ ปจจนาตาปนลกขณํ กตาทานุโสจณรสสิ วิปปฏิสสารปัจจุ-
 ปฏจนา กตาทคปฏจนา ทาสพยํ วีย ทฏจพพิ ฯ อัย ตาว
 อุทเทสวาเร วิเสโส ฯ

นิตุเทสวาเร เวทนานิทุเทเส ฯ อสาคํ สาคปฏิปกขวเสน
 เวทิตพพิ ฯ

โทสนิทุเทเส ทุสสตีติ โทโส ฯ ทุสสนาติ ทุสสนากาโร ฯ
 ทุสสิตตุนนติ ทุสสิตภาโว ฯ ปกตภาววิชชหนตเถน พยาปชชนํ
 พยาปตติ ฯ พยาปชชนาติ พยาปชชนากาโร ฯ วิรุณตีติ
 วิโรโธ ฯ ปุณปุณํ ปฏิวิรุณตีติ ปฏิวิโรโธ ฯ วิรุททาการ-
 ปฏิวิรุททาการวเสน วา อิทํ วุตตํ ฯ จณนิกโก วุจติ จณโท
 ททฐปคคโล ฯ ตสส ภาโว จณนิกุกํ ฯ น เอเตน สุโรปีติ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 490

วจนั โหติ ฯ ทุรุตตัม อปริปฺปนเมว โหตีติ อสุโรโป ฯ กุฑรกาเล
หิ ปฺริปฺปนวจนั นาม นตฺถิ ฯ สเจปี กสฺสจจิ โหติ ตัม
อปฺปมาณั ฯ อปเร ปน อสฺสขนนตฺถเณน อสุโรปนโต อสุโรโปติ
วทนฺติ ฯ ตัม อการณั โสมนสฺสสฺสาปี อสฺสขนนโต เหฏฺฐา
วุตฺตัม ฯ อตฺตมมตาปฏฺิปกฺขโต น อตฺตมมตาติ อนตฺตมมตา ฯ
สา ปน ยสฺมา จิตฺตสฺเสว น สตฺตสฺส ตสฺมา จิตฺตสฺสาติ
วุตฺตัม ฯ เสตเมตฺถ สงฺกหสฺสญฺตวาเรสุ จ เหฏฺฐา วุตฺตมเยเนว
เวทิตพฺพนฺติ ฯ

นวมจิตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทสมจิตฺตวณณา

ทสมั สสงฺขารตฺตา ปเรหิ อฺสุสาหิ ตสฺส วา ปเรสั
วา อปราธั สาริตฺตสฺส สยเมว วา ปเรสั อปราธั อนุสฺสริตฺวา
กุชฺฌมานสฺส อฺปฺปชฺชติ ฯ

อิธาปี ปทปฏฺิปาฏฺิยา เอกฺกนตีส ฯ อกฺกหิตคฺคหณฺน
จทฺทเสว ปทานิ โหนฺติ ฯ ยेषวปนเกสฺส ปน ถีนมิทฺฐปี
ลพฺภติ ฯ ตสฺมา เอตฺถ วินา อิสฺสามจฺฉริยกฺกุญฺเจหิ จตฺตาริ
อปฺณณกฺงฺกานิ ถีนมิทฺฐนฺติ อิมे วา ฉ อิสฺสาทินั อฺปฺปตฺติกาเล
เตสุ อญฺจตเรณ สทฺธี สตฺต สตฺตยेषวปนกา เอกกฺขณฺ
อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ เสสั สพฺพิ สพฺพวาเรสุ นวมสทิสเมว ฯ อิมेषุ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณฺณา หน้ 491

ปน ทวีสุ โทมนสฺสจิตฺเตสฺ สหชาตาริปฺตียเว ลพฺภติ โน
อารมฺมณาริปฺตียํ น หิ กุทฺโธ กิณฺจิ ครุํ กโรตีติ ยํ
ทสมจิตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตาย

เอกาทสมจิตฺตวณฺณา

เอกาทสมํ ฉสฺ อารมฺมณฺสฺ เวทनावเสน มชฺฌตฺตสฺส
กขฺยาปวตฺติกาเล อุปฺปชฺชติ ยํ ตสฺส สมยววฏฺฐาเน วิจิกฺจฺญา-
สมปฺยตฺตฺนฺติ ปทํ อุปฺพุพฺพํ ยํ ตสฺสตฺโถ วิจิกฺจฺญา ย สมปฺยตฺตฺนฺติ
วิจิกฺจฺญาสมปฺยตฺตํ ย ฌมฺมทฺเทเส วิจิกฺจฺญา โหตีติ ปทเมว
วิเสโส ยํ ตตฺถ วิคตฺตา จิกฺจฺญาติ วิจิกฺจฺญา ย สภาวํ วา
จินฺนฺโต เอตฺยา ย จิกฺจฺนติ กิลมตีติ ยํ วิจิกฺจฺญา ย สว สํสยนลภขณฺา
กมฺปนรสา อนิจฺจนยปจฺจุปฏฺฐาณา อนนฺกสคฺคาหปจฺจุปฏฺฐาณา วา
วิจิกฺจฺญา อโยนิโสมนสฺสิการปทฏฺฐาณา ปฏฺฐิตฺตฺตฺยอนฺตรายกรฺาติ
ทฏฺฐพฺพา ย

อิธ ปทปฏฺฐิปาฏฺฐิยา เตวีสติ ปทานิ โหนฺติ ยํ อคฺคหิต-
คหณฺเนน จุทฺทส ยํ เตสํ วเสน สววิภตฺตฺติกาวิภตฺตฺติกราสฺวินิจฺจโย
เวทิตฺตฺโพ ยํ มนสฺสิกาโร อุทฺธจฺจนฺติ เทวปี (๑) ยเวาปนกา ย

นิทฺเทสวารสฺส จิตฺเตกคฺคตฺตานิทฺเทเส ยสฺมา อิทํ ทฺพุพลฺลํ
จิตฺตํ ปวตฺตฏฺฐิติมตฺตเมเวตฺถ (๒) โหติ ตสฺมา สณฺจติตีติ อาทีนึ

๑. ม. เทวเยว ย ๒. ม.มตฺตกเมเวตฺถ ย

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 492

อวตวา จิตตสฺส จิตฺติ เอกเมว ปทํ วุตฺตํ ฯ เตเนว จ
การณน อุทฺทเสวารเปี สมารินฺทฺริยนฺติ อาทิ น วุตฺตํ ฯ
 วิจิกิจฺจนาทฺทฺเทเส กงฺขนวเสน กงฺขา ฯ กงฺขาย อายนาติ
กงฺขายนา ฯ ปฺริมกงฺขาทิ อุตฺตรกงฺขํ อานติ นาม ฯ
อการวเสน วา เอตํ วุตฺตํ ฯ กงฺขาสมฺภวจิตฺตํ กงฺขาย
อายิตตฺตา กงฺขายิตํ นาม ฯ ตสฺส ภาโว กงฺขายิตตฺตํ ฯ
วิมตฺติ วิมติ ฯ วิจิกิจฺจนา วุตฺตตฺตาเอว ฯ กมฺปนตฺถน ทฺวิธา
เอพฺยตฺติ เทวพฺทํ ฯ ปฏฺธิปตฺตนิวารณน เทวธา ปโถวียาติ
เทวธาปโถ ฯ นิจฺจํ นฺ โข อิทํ อนิจฺจํ นฺ โขติ อาทิป-
ปวตฺติยา เอกสฺมี อากาเร สณฺจาทฺตุ อสมตฺถตฺตาย สมนตฺโต
เสตฺติ สสโย ฯ เอกํสํ กเหตุํ อสมตฺถตฺตาย น เอกํสกาโหติ
อนกํสกาโห (๑) ฯ นิจฺจเหตุํ อสฺกโกนฺตี อารมฺมณฺโต โอสกฺกตฺติ
อาสฺปฺปนา ฯ โอคาทิตฺตุ อสฺกโกนฺตี ปฺริมฺนตฺโต (๒) สฺปฺปตฺติ
ปฺริสฺปฺปนา ฯ ปฺริโยคาทิตฺตุ อสมตฺถตฺตาย อปฺริโยคานา ฯ
นิจฺจยวเสน อารมฺมณฺ ปวตฺติคฺตุ อสมตฺถตฺตาย ฅมฺภิตตฺตํ ฯ
จิตฺตสฺส ฅทฺฐภาโวติ อตฺโถ ฯ วิจิกิจฺจนา หิ อฺปฺปชฺชิตฺวา จิตฺตํ
ฅทฺฐํ กโรติ ฯ ยสฺมา ปน สฺวา อฺปฺปชฺชมานา อารมฺมณฺ
คเหตุวา มนํ วิลฺลิตฺติ วิย ตสฺมา มโนวิเลโขติ วุตฺตํ ฯ
เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาติ (๓) ฯ

เอกาทสมจิตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. น เอกํสกาโหติ อนกํสกาโห ฯ ๒. ม. ปฺริสมนตฺโต ฯ

๓. ม. อิติ สทฺโท นตฺถิ ฯ

ทวาทสมจิตตวณณา

ทวาทสม (๑) ๑ ทวาทสมสฺส สมยวฏฺฐาเน ๑ อุทฺทจฺเจน
สมปยุตฺตุนฺติ อุทฺทจฺจสมปยุตฺตํ ๑ อิทฺถหิ จิตฺตํ ฌสุ อารมฺมณฺเส
เวทนามเสณ มชฺฌตฺตํ หุตฺวา อุทฺทตฺตํ โหติ ๑ อิธ ฌมฺมทฺเทเส
วิจิกิฉฺฉาจาเน อุทฺทจฺจํ โหตีติ อากตฺตํ ปทปฏฺฐิปาฎิยา อฏฺฐวีเสติ
ปทานิ โหนฺติ ๑ อคฺคหิตคฺคหณฺน จุทฺทส ๑ เตสํ วเสณ
สวีกตฺติกาวีกตฺติกราสีวึชานํ เวทิตพฺพํ ๑ อธิโมกฺโข มนสิกาโรติ
เทว เววาปนกา ๑

นิทฺเทสวารสฺส อุทฺทจฺจนิทฺเทเส จิตฺตสฺสาตี น สตฺตสฺส
น โปสสฺส ๑ อุทฺทจฺจนฺติ อุทฺทตกาโร ๑ น วุปลโมติ
อวฺุปลโม ๑ เจโต วิกฺขิปปตีติ เจตโส วิกฺเขโป ๑ ฆนฺตตฺตํ
จิตฺตสฺสาตี จิตฺตฆนฺตภาโว ๑ ฆนฺตยานฆนฺตโคณาทีนํ วิย อิมินา
เอการมฺมณฺสมิเยว วิปฺพนทฺนํ กถิตํ ๑ อุทฺทจฺจญฺหิ เอการมฺมณ
วิปฺพนทฺติ ๑ วิจิกิฉฺฉา นานารมฺมณ ๑ เตสํ สพฺพวาเรสุ เหฏฺฐา
วฺุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ๑

อิทานิ อิมสฺมี จิตฺตทวเย ปกิณฺณกวินิจฺฉโย โหติ ๑
อารมฺมณ ปวตฺตนจิตฺตานิ (๒) นาม กตีติ วฺุตฺตสมิณฺหิ (๓) อิมานเว
เทวตี วตฺตพฺพํ ๑ ตตฺถ วิจิกิฉฺฉาสหคตฺตํ เอกนฺเตน ปวตฺตติ (๔) ๑
อุทฺทจฺจสหคตฺตํ ปน ลทฺธาธิโมกฺขตฺตา ลทฺธปตฺติจฺจํ ปตฺติจฺจาย
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. ปวฏฺฐนกจิตฺตานิ ๑
๓. ม. หิ. วฺุตฺเต ๑ ๔. ม. ปวฏฺฐติ ๑ เอวมฺปริปี ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 494

ปติฏฺฐาย (๑) ปวตฺตติ ฯ ยถา หิ ฆญฺญจตุรสุเสสุ ทวีสุ มณีสฺสุ
ปพฺพการญฺ्ञานเน ปวตฺเตตฺตวา วิสฺสตุเถสุ ฆญฺญมณีนเอนเน
ปวตฺตติ จตุรสุโส ปติฏฺฐาย (๒) ปวตฺตติ ฯ เอวํ สมปทมิทํ
เวทิตพฺพํ ฯ สพฺเพสุปี หีนาทิเกโท น อุทฺธโต ฯ สพฺเพสํ
เออนนฺตหีนตฺตวา สหชาตาทิปติ ลพฺพมาโนปี น อุทฺธโต ฯ เภฏฺฐา
ทสฺสิตนยตฺตวา ฯ ฅาณาภาวโต ปเนตฺต วิมฺสาธิปติ นาม
นตฺติ ฯ ปจฺฉิมทฺเวย วิเสโสปี นตฺติเยว ฯ กสฺมา ฯ กณฺจ ฆมมํ
ฐุรํ กตฺวา อนุปฺปชฺชนโต ปญฺ्ञานเน ปฏฺฐิตฺทฺธโต (๑) ฯ

อิเมหิ ปน ทฺวาทสหิปี อกฺุสลจิตฺเตหิ กมฺเม อายุหิเต
จเปตฺวา อุทฺธจฺจสทฺทํ เสสานิ เอกาทเสว ปฏฺฐิตฺทฺธ
อากทฺฒนฺติ ฯ วิจิจฺฉาสทฺทเต อลทฺธาทิโมกฺเข ทฺพฺพเลปี
ปฏฺฐิตฺทฺธ อากทฺฒมานเน อุทฺธจฺจสทฺทํ ลทฺธาทิโมกฺขํ พลวํ
กสฺมา นากทฺฒตีติ ฯ ทสฺสเนน ปหริตพฺพาทวโต ฯ ยทิ หิ
อากทฺฒเยยฺย ทสฺสเนน ปหาทพฺพปทวิภงฺเก อากจฺเจยฺย ตสฺมา
จเปตฺวา ตํ เสสานิ เอกาทส อากทฺฒนฺติ ฯ เตสุ หิ เยน
เกนจि กมฺเม อายุหิเต ตาย เจตฺตนา ย จตฺตสฺส อปาเยสฺส ปฏฺฐิตฺทฺธ
โหติ ฯ อกฺุสลวิปาเกสฺส อเหตุกมโนวิญญานธาตฺตอฺเพกฺขาสทฺทตา
ปฏฺฐิตฺทฺธ คณฺหาติ ฯ อิตฺรสฺสาปี เอตฺเถว ปฏฺฐิตฺทฺธทานํ ภเวยฺย ฯ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ ๒ ม. ปติฏฺฐาย ปติฏฺฐาย ฯ
๓. ม. ปญฺ्ञานเน จ ปฏฺฐิตฺทฺธโต ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณณา หน้า 495

ยสุมา ปน (๑) ตํ นตฺถิ ตสฺมา ทสฺสเนน ปหาตพฺพทวิภงฺเก
นาคตฺนฺติ ฯ

อภฺจสฺตา ฐมฺมาติ ปทสฺส วณณา นิภฺจฺจิตฺตา ฯ

อพฺยาคตฺปทอเหตุกกุสฺลวิปากวณณา

อิทานิ อพฺยาคตฺปทํ ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺถํ กตฺเม ฐมฺมา
อพฺยาคตฺตาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ จตฺตพฺพิธํ อพฺยาคตํ วิปากํ
กิริยํ ฐปํ นิพฺพานนฺติ ฯ เตสฺส วิปากาพฺยาคตํ วิปากาพฺยาคเตปิ
กุสฺลวิปากํ ตสฺมีปํ ปริตฺตวิปากํ ตสฺมีปํ ปญฺจวิญฺญาณํ ตสฺมีปํ
ทฺวารเร ปฏฺิปาภฺยิยา จกฺขุวิญฺญาณํ ฯ ตสฺสาปํ จเปตฺวา ทฺวาราร-
มฺมณฺนาทิสาธารณปจฺจยํ อสาธารณกมฺมปจฺจยวเสเนว อุปฺปตฺตี
ทีเปตฺถํ กามาวจรสฺส กุสฺลสฺส กมฺมสฺส กตฺตตฺตาติอาทิ วุตฺตํ ฯ
ตตฺถ กตฺตตฺตาติ กตฺการณา ฯ อุปฺจิตฺตตฺตาติ อาจิตฺตตฺตา วจฺจติต-
การณา ฯ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ การณญฺตสฺส จกฺขุสฺส วิญฺญาณํ
จกฺขุโต วา ปวตฺตํ จกฺขุสฺมี วา นิสฺสิตํ วิญฺญาณนฺติ จกฺขุ-
วิญฺญาณํ ฯ ปรโต โสตฺวิญฺญาณาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ

ตตฺถ จกฺขุสนฺนินิสฺสิตฐปวิชานนลกฺขณํ จกฺขุวิญฺญาณํ ฯ
ฐปมตฺตารมฺมณฺรลํ ฐปาภิมฺขภาวปจฺจปฏฺจจํ ฐปารมฺมณาย
กิริยามโนธาตฺยา อปคฺมนปทฺจจํ ฯ ปรโต อากตฺตานิ
๑. ม. ปเนตํ ฯ

โศดาทิสนุสสิตสททาทีวิชานนลกขณานิ โสตมานชิวหาภาย-
วิญญานานิ สททาทีมตตารมมณรานิ สททาทีอภิมุขภาวปัจจุ-
ปฏฐานานิ สททาทีอารมมณานิ กิริยามโนธาตุนิ อปคมน-
ปทฐานานิ ฯ

อิธ ปทปฏฐิปาฐิยา ทส ปทานิ โหนติ อคฺคหิตคหณน
สตฺต ฯ เตสุ ปณฺจ อวิภตฺติกานิ เทว สวิภตฺติกานิ ฯ
เตสุ จิตฺตํ ผสฺสปณฺจกฺวเสน เจว อินฺทฺริยวเสน จ ทฺวีสุ
จानฺตฺว วิภตฺตี กจฺฉติ เวทนาผสฺสปณฺจกฺขณานํจอินฺทฺริยวเสน
ตีสุ ฯ ราชโยปี อิมว ตโย โหนติ ฯ ยेषนโก เอโก
มนสิกาโรว ฯ

นิทฺเทสวเร จกฺขุวิญญานํ ปณฺฑรนฺติ วตฺถโต วุตฺตํ ฯ
กฺสลลฺหิ อตฺตโน ปริสุทฺธตฺาย ปณฺฑริ นาม ฯ อกฺสลํ
ภวํกฺนีสฺสนฺเทน วิปากํ วตฺถปณฺฑรตฺาย (๑) ปณฺฑริ นาม ฯ

จิตฺเตกคฺคตานิทฺเทเส จิตฺตสฺส จิตฺตี เอกเมว ปทํ วุตฺตํ ฯ
อิทฺปี हि ทฺพพฺลํ จิตฺตํ ปวตฺตญฺจิตฺติมตฺตเมเวตฺถ ลพฺภติ สณฺจิติ-
อวญฺจิติภาวํ ปาปฺณิตฺตํ น สกฺโกติ ฯ สงฺคหฺวเร ฌานํจก-
มคฺคกฺขณานิ น อฺทฺธตฺานิ ฯ กสฺมา ฯ วิตกฺกปจฺฉิมกํ हि ฌานํ
นาม เหตุปจฺฉิมโก มคฺโค นาม ฯ ปกตฺยา อวิตกฺกจิตฺเต
ฌานํจกํ น ลพฺภติ อเหตุกจิตฺเต มคฺคกํ (๒) ฯ ตสฺมา อิธ
๑. ม. วตฺถปณฺฑรตฺตา ฯ ๒. ม. จิตฺเต จ มคฺคกฺขณานิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 497

อุภยปี น อุทฺธตํ ๑ สงฺขารกฺขนุโร ปเนตฺถ (๑) จตฺรงฺกิโกเยว
ภาชิตฺ ๑ สฺสณฺตวาโร ปากติโกเยว ๑ โสตวิญฺญาณาที-
นิตฺเตสาปี อิมินาว นเยเนว เวทิตพฺพา ๑

เกวลณฺหิ จกฺขุวิญฺญาณาทีสุ อุปฺเปกฺขา ภาชิตา กาย-
วิญฺญาณํ สฺสขณฺติ อยมตฺถ วิเสโส ๑ โสปี จ ฃฏฺฏนฺวเสน โหตีติ
เวทิตพฺโพ ๑ จกฺขุทวาราทิสฺส หิ จตฺตฺส อุปาทารูปเมว อุปาทารูปํ
ฃฏฺฏเฐติ อุปาทารูปเยว อุปาทารูปํ ฃฏฺฏเฐนฺเต ปฏฺฐิฃฏฺฏนฺนํนิมฺโส
พลวา น โหตี ๑ จตฺตฺนํ อธิกรณฺนํ อุปฺริ จตฺตาโร กปฺปาส-
ปิจฺจปีณฺเท จเปตฺวา ปิจฺจปีณฺเทเนว (๒) ปหตฺกาโล วีย สฺสฏฺฐมตฺตเมว
โหตี น ปหรนฺตสฺส ๑ เวทนามชฺชตฺตฏฺฐจฺาเน ติฏฺฐติ ๑ กาย-
ทฺวารํ ปน พหิทฺธา มหาฏฺฐคารมฺมณฺํ อชฺชตฺตํ กายปฺปสาทํ
ฃฏฺฏเฐตฺวา ปสาทปฺจเยสฺส มหาฏฺฐเตสฺส ปฏฺฐิหฺลยฺติ ๑ ยถา
อธิกรณฺมตฺถก กปฺปาสปิจฺจปีณฺทํ จเปตฺวา ฏฺฐเณน ปหรนฺตํ (๓)
กปฺปาสปิจฺจปีณฺทํ ฉินฺทิตฺวา ฏฺฐเณ อธิกรณฺนํ คณฺหาตี นิมฺโส
พลวา โหตี ๑ เอวเมว ปฏฺฐิฃฏฺฏนฺนํนิมฺโส พลวา โหตี ๑
อิฏฺฐเจ อารมฺมณฺเ สฺขสฺสหคฺตํ กายวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชติ อนิฏฺฐเจ
ทฺกฺขสฺสหคฺตํ ๑

อิเมสฺส ปน ปญฺจนฺนํ จิตฺตานํ วตฺถทฺวารารมฺมณานิ
นิพฺพุชานาเนว โหนฺติ วตฺถาทิสงฺกมฺนํ นามตฺถ นตฺติ ๑ ภูสฺสวิปากํ
๑. ม. สงฺขารกฺขนุโรเปตฺถ ๑ ๒. ม. ปิจฺจปีณฺเทเนว ๑
๓. ม. ปหรนฺตสฺส ๑

จกขุวิญญาณํ หิ จกขุปปสาทํ วตถุํ กตฺวา อิกฺุเจ จ อิกฺุจ-
มชฺชตฺเต จ จตฺตสมฺภูจฺานิกฺุปรามมฺเณ ทสฺสนกิกฺุจํ สาชยมาณํ
จกขุทฺวารเ จตฺวา วิปจฺจติ ฯ โสตฺวิญญาณาทีนํ โสตฺปปสา-
ทาทย (๑) วตถุํ กตฺวา อิกฺุจอิกฺุจมชฺชตฺเตสุ สทฺทาทีสุ สวณ-
ฃายนสาชยนุสฺสนกิกฺุจฺานํ สาชยมาณานํ โสตฺทฺวาราทึสุ จตฺวา
วิปจฺจนฺติ ฯ สทฺโท ปเนตฺถ ทฺวิสมฺภูจฺานํโกเยว โหติ ฯ

มโนธาตุนิทฺเทเส สภาวสุลฺลตฺตนิสฺสตฺตญฺเณ มโนเยว ชาตุ
มโนธาตฺ ฯ สา จกขุวิญญาณาทีนํ อนนฺตรรฺูปาทีวชานน-
ลกขณฺา รฺูปาทีนํ สมฺปฏิกฺุจฺนฺนรสา ตถาภาวปจฺจุปฺภูจฺานา
จกขุวิญญาณา อปคฺมนปทฺภูจฺานา ฯ อิช ธรรมฺุทฺเทเส ทฺวารทส
ปทานํ โหนฺติ ฯ อกฺกหิตคฺคหณฺน นว ฯ เตสุ สตฺต อวิกฺุตฺติกาณํ
เทว สวิกฺุตฺติกาณํ ฯ อธิโมกฺุโข มนสิกาโรติ เทว เยวา-
ปนกา ฯ วิตฺกฺกนิตฺเทโส อภินิโรปนํ ปาเปตฺวา จปีโต ฯ ยสฺมา
ปเนตฺติ จิตฺตํ เนวกฺุสลํนากฺุสลํ ตสฺมา สมฺมาสงฺกปฺโปติ วา
มิจฺจาสงฺกปฺโปติ วา น วุตฺติ ฯ สงฺคหฺวารเ ลพฺภมาณํปี
ฃานงฺกํ ปญฺจวิญญาณโสเต ปตฺติตฺวา คตฺนฺติ น อฺุทฺธตฺติ ฯ สุลฺลตฺวาโร
ปากฺติโกเยว ฯ อิมสฺส จิตฺตสฺส วตฺถุนิพฺพุทฺธิ ททยวตฺถุเมว
โหติ ฯ ทฺวารารมฺมณานํ อนิพฺพุธานํ ฯ ตตฺถ กิลฺยจาปี ทฺวาราร-
๑. ม. โสตฺปปสาทาทีนํ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 499

รรมณานิ สงกมนุติ จานัน ปน เอกัง สมปฏิจันนุกิจจเมว เหติ
โหติ ฯ อิทลหิ ปญจทวารเร ปญจสุ อารมมณเสสุ สมปฏิจันนุ
หุตวา วิปจจติ ฯ กุสลวิปาเกสุ จกขุวิถณณาทีสุ นีรุตเชสุ ต
°สมนนุตตรา ตาเนว จานปุตตทานิ รุปารมมณาทินี สมปฏิจจติ ฯ

สนุตีรณมโนวิถณณชาตุนิทเทเสสุ (๑) ปจมมโนวิถณณ-
ชาตุนา ปีติปทัง อธิกั ฯ เวทนาปี โสมนสสุเวทนา โหติ ฯ
อญญหิ อฏฐารมมณสมึเยว ปวตตตีติ (๒) ฯ ทุตियมโนวิถณณชาต
อฏฐมชตตตารมมณ ฯ ตสุมา ตตถ อุเปกขาเวทนา โหติ ฯ
ปทานิ มโนชาตุนิทเทสทิสานาเนว ฯ อุภยตถาปี ปญจวิถณณ-
โสเต ปติตวาทตตตยาเยว ฉานงกานิ น อุทตทานิ ตถา (๓)
มกุกงกานิ อลาภโตเยว ฯ เสถ สัพพตถ วุตตนเยเนว
เวทิตพพิ ฯ ลกขณาทิตโต ปเนสา ทูริชาปี มโนวิถณณชาต
อเหตุกวิปากา ฯ สพารมมณวิชานนลกขณา สนุตีรณาทิสรา
ตถาภาวปจจุปฏจानาติ หทยวตถอุปฏจानาติ เวทิตพพา ฯ

ตตถ ปจมา ทวีสุ จาเนสุ วิปจจติ ฯ สา หิ ปญจ-
ทวารเร กุสลวิปากจกขุวิถณณาทีอนนุตริ วิปากมโนชาตุนา ต
อารมมณัง สมปฏิจจติตวา นีรุตชาย ตสมึเยวารมมณ สนุตีรณ-
กิจจัง สาชยมาณา ปญจทวารเรสุ ปตวา (๔) วิปจจติ ฯ ฉสุ ทวารเรสุ

๑. ม. มโนวิถณณ... ฯ ๒. ม. อิติ สทโท นตถิ ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตถิ ฯ ๔. ม. จตวา ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 500

พลวารมมณฺเ ตทารมมณฺเ (๑) หุตฺวา วิปฺจจตีติ (๒) ฯ กถิ ฯ ยถา
หิ จณฺทโสเต ติริยํ นาวาย กจฺจนฺตียา อุทกํ ฉิษฺชิตฺวา โถกํ
จानํ นาวํ อนุพนฺชิตฺวา ยถาโสตเมว กจฺจนฺตียเมว ฉสุ
ทฺวารเรสุ พลวารมมณฺเ ปโลภยมาเน อาปาถิ คเต ชวนํ ชวติ
ตสฺมี ชวเต ภวํกสฺส วาโร อิํ ปน จิตฺตํ ภวํกสฺส
วาริ อทฺตฺวา ชวเนน คหิตารมมณฺเ คเหตุวา เอกํ เทว
จิตฺตฺวาเร ปวตฺติตฺวา ภวํกเมว โอตฺรติ ฯ กวกฺขนฺเช นที
ตฺรณฺเตปี เอวเมว อุปมา วิตฺถารตพฺพา ฯ เอวเมสํยํ ชวเน
คหิตารมมณฺเ ตสฺเสว คหิตตฺตา ตทารมมณฺเ นาม หุตฺวา
วิปฺจจติ ฯ

ทฺติยา ปน ปญฺจสุ จาเนสุ วิปฺจจติ ฯ กถิ ฯ มนฺุสฺสโลก
ตาว ชจฺจนฺชจฺจพฺพิรชจฺจพฺพชจฺจจุมตฺตกอุกโตพฺยญฺชนกนปฺุสกาณํ
ปฺุสฺสนฺุชคคณฺกาลเ ปฺุสฺสนฺุช หุตฺวา วิปฺจจติ ปฺุสฺสนฺุชียา
วิตฺตฺวตฺตาย ยาวตฺยํ กวํกํ หุตฺวา วิปฺจจติ อภิฺจฺจมชฺชตฺเต
ปฺุจฺจารมมณฺเวิธิยา สนฺุตีรณฺํ หุตฺวา พลวารมมณฺเ จทฺวาเร (๓)
ตทารมมณฺเ หุตฺวา มรณฺกาลเ จฺติ หุตฺวาติ อิเมสุ ปญฺจสุ
จาเนสุ วิปฺจจตีติ ฯ

มโนวิญญานธาตฺวทฺยํ นิฏฺฐิตํ ฯ

๑. สี. ตทารมมณฺเ ฯ ๒. ม. อิติ สทฺโท นตฺติ ฯ

๓. ม. ฉสุ ทฺวารเรสุ ฯ

อพยอกตปทวิปากทฐารกถา

อภุทธมหาวีปากจิตตวณณา

อิทานิ อภุทธ มหาวีปากจิตตานิ ทสเสตฺถุ ปุณ กตเม
ธมฺมา อพยอกตาทิ อาทิ อารทฺธํ ๑ ตตฺถ ปาลียํ นยมตฺถิ
ทสเสตฺวา สพฺพวารา สงฺขิตฺตา ๑ เตสํ อตฺถิ เหนฺจ
วุตฺตนยเนว เวทิตฺตพฺโพ ๑ โย ปเนตฺถ วิเสโส ตํ ทสเสตฺถุ
อโลโก อพยอกตมฺลนฺตฺวาอิ วุตฺตํ ๑ ยมฺปิ น วุตฺตํ ตํ เอว
เวทิตฺตพฺพํ ๑ โย หิ กามาวจรกฺุสเสสฺสุ กมฺมทวารกมฺมปถปฺลย-
กิริยวตฺถุเกโท วุตฺโต โส อิธ นตฺถิ ๑ กสฺมา ๑ อวิญฺญตฺติ-
ชนกโต อวิปากธมฺมโต ตถาอปฺปวตฺติโต จ ๑ ยปิ [๑]
ยวอปนเสสฺสุ กรฺณามุทิตา วุตฺตา ๑ ตา สตฺตารมฺมณตฺตา
วิปากเสสฺสุ น สนฺติ เอกนฺตปรีตฺตารมฺมณานิ หิ กามาว-
จรวีปากานิ ๑ น เกวลญจ กรฺณามุทิตา วิรติโยเปตฺถ น
สนฺติ ๑ ปญจ สิกฺขาปทานิ กุสลาเนวติ (๒) หิ วุตฺตํ ๑

อสฺสงฺขารสสงฺขารวิธานญเจตฺถ กุสลโต เจว ปจฺจยเกทโต
จ เวทิตฺตพฺพํ ๑ อสฺสงฺขาริกสฺส หิ กุสลสฺส อสฺสงฺขาริกเมว วิปากํ
สสงฺขาริกสฺส สสงฺขาริกํ ๑ พลวปจฺจเยหิ จ อุปฺปนฺนํ อสฺสงฺขาริกํ
อิตรเหหิ อิตรํ ๑ หีนาทิเกเทปิ อิมานิ หีนมชฺฉิมปณฺเฑเทหิ จนนฺทาทิหิ
อนิปฺพาทิตตฺตา หีนมชฺฉิมปณฺเฑทานิ นาม น โหนฺติ ๑ หีนสฺส
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ตาติ ทิสฺสตี ๑ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๗๖๗/๓๘๘ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 502

ปน กุสลสุต วิปากัง หีนัง มชฌิมสุต มชฌิมัง ปณิตสุต
ปณิตัง อธิปติโนเปตถ น สนุติฯ กสุมาฯ จนนทาทินี
ฐุโร กตวา อนุปปาเทตพโพโตฯ เสถิ สพพิ สุกฺกุสุ กุสเลสุ
วุตตสทิสเมวฯ

อิทานิ อิมสั อฏฺฐนุณั มหาวิปากจิตฺตานิ วิปจฺจนฏฺฐานั
เวทิตพฺพิฯ เอตานิ หิ จตฺตสุ จาเนสุ วิปจฺจนติ ปฏฺฐิสนุธิยั
ภวฺงฺเก จุตฺติยั ตทารมฺมเณติฯ กถิฯ มนฺุสฺเสสุ ตาว กามาวจร-
เทเวสุ จ ปุณฺณวณฺฺตานิ ทฺุเหตุกฺติเหตุกานั ปฏฺฐิสนุธิคฺคหณฺกाले
ปฏฺฐิสนุธิ หุตฺวา วิปจฺจนติ ปฏฺฐิสนุธิยา วิตีวตฺตตาย ปวตฺเต
สฏฺฐิจิปี อสีติปี (๑) วสุตานิ อสงฺเขยฺยิปี อายุกาลิ ภวฺงฺกั หุตฺวา
พลวารมฺมเณ ฉสุ ทฺวาเรสุ ตทารมฺมณั หุตฺวา มรณฺกाले
จฺจติ หุตฺวาติ เอว จตฺตสุ จาเนสุ วิปจฺจนติฯ

ตตฺถ สพฺเพปิ สพฺพพฺลญฺโโพธิสตฺตวา ปจฺฉิมปฏฺฐิสนุธิคฺคหณฺ
ปจฺจเมเน โสมนฺุสฺสสหคฺคตฺติเหตุกอสฺงฺขาริกมฺหาวิปากจิตฺเตเน ปฏฺฐิสนุธิ
คณฺฺหนฺติฯ ตั ปน เมตฺตวาปฺพุพฺภาคจิตฺตสุต วิปากัง โหติฯ
เตเน ทินฺฺนุนาย ปฏฺฐิสนุธิยา อสงฺเขยฺยิ อายุ กาลวเสน ปน
ปริณฺมตฺติฯ มหาสิวตฺเตโร ปนาห โสมนฺุสฺสสหคฺคโต อุเปกฺขา-
สหคฺคั พลวตฺรึ เตเน ปฏฺฐิสนุธิ คณฺฺหนฺติ เตเน คหิตปฏฺฐิสนุธิกา
หิ มหฺชฌาสาหา โหนฺติ ทิพฺเพสุปี อารมฺมเณสุ อุพฺพิลาวิโย (๒)
๑. สี่. สฏฺฐิมฺปี อสีติมฺปีฯ ๒. สี่. อุพฺพิลาวิโนฯ
ม. อุปฺปีลาวิโนฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 503

น โหนตตีติ ตีปีฎกจพนาคตเถราทโย วียฯ อฏฐกถายั ปน
อัย เถรสส มโนโรโตฯ นตถิ เจตุนติ ปฏิกขิปิตวา สพพณณ-
โพธิสตุตตัน หิตูปจาโร พลวา โหติ ตสฺมา เมตฺตาปฺพุพ-
ภากกามาจรกุตลวิปากโสมนสฺสสทคตติเหตุกอสฺขวาริกจิตฺเตน
ปฏิสนฺธิ คณฺหนตตีติ วุตฺตํ ฯ

วิปากทวารกถา

อิทานิ วิปากทวาริกถายั มาติกา จเปตพฺพาฯ ตีปีฎก-
จพนาคตเถโร ตาว อาท เอกาย กุสลเจตนาย โสพส
วิปากจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ เอตฺถเว ทฺวาทสกมฺคฺโคปี อเหตุ-
กฏจกัปปีติฯ โมรวาปีวาสิมหาทตฺตเถโร ปนาท เอกาย กุสล-
เจตนาย ทฺวาทส วิปากจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ เอตฺถเว ทส-
มฺคฺโคปี อเหตุกฏจกัปปีติฯ ตีปีฎกมหาธมฺรกขิตฺตเถโร ปนาท
เอกาย กุสลเจตนาย ทส วิปากจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ เอตฺถเว
อเหตุกฏจกนฺติ ฯ

อิสมฺมี จาเน สาเกตกปฺลหํ นาม คณฺหีสฺสุฯ สาเกตเก
กิริ อุปาสกา สาลายั นิสีทิตฺวา กิณฺนุ โข เอกาย เจตนาย
กมฺเม อายุหิต เอกา ปฏิสนฺธิ โหติ อุทาหุ นานาติ ปฺลหํ
[๑] สมฺภูจาเปตฺวา นิจฺเจตฺตุ อสฺกโกนฺตา อภิธมฺมิกตฺเถเร
๑. ม. เอตฺถเนตฺเร นามาติ ทิสฺสตีติ ฯ

อุปสงกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสุ ฯ เถรา ยถา เอกสุมา อมฺพพีชาเอโกว
องฺกุโร นิกฺขมตี เอว เอกาว ปฏฺฐิสฺสฺสึ โหตีตี สลฺยณาเปสฺสุ ฯ
เอกทิวสฺ (๑) กิณฺนุ โข นานาเจตนา หิ กมฺเม आयุหิตे ปฏฺฐิสฺสฺสึ
นानา โหตี อุทาทุ เอกาตี ปญฺหํ สมฺภูจจาเปตฺวา นิจฺเจตฺตุ
อสกฺโกนฺดา เถเร ปุจฺฉิสฺสุ ฯ เถรา ยถา พหุสฺ อมฺพพีเชสฺ
โรปีเตสฺ พหุ องฺกุรา นิกฺขมฺมตี เอว พหุทาว ปฏฺฐิสฺสฺสึโย
โหนตีตี สลฺยณาเปสฺสุ ฯ

อปริปี อิมสฺมี จาเน อุตฺสนฺนกิตฺตฺนํ (๒) นาม คหิตํ ฯ
อิมสฺสยฺหิ สत्ตฺตฺนํ โลโกปี อุตฺสนฺโน โหตี โทโสปี โมโหปี
อโลโกปี อโทโสปี อโมโหปี ตํ เนสฺ อุตฺสนฺนทาว โโก
นียาเมตีตี ฯ ปุพฺเพ เหตุ นียาเมตี กมฺมายุหนกฺขณฺเยว นานตฺตํ
โหตี ฯ กถํ ฯ ยสฺส หิ กมฺมายุหนกฺขณฺ โลโก พลฺวา โหตี
อโลโก มนฺโท อโทสาโฆทา พลฺวฺนฺโต โทสโฆทา มนฺทา ฯ
ตสฺส มนฺโท อโลโก โลกํ ปรียาทาตุํ น สกฺโกตี ฯ อโทสา-
โฆทา ปน พลฺวฺนฺโต โทสโฆทา ปรียาทาตุํ สกฺโกนฺตี ฯ ตสฺมา
โส เตन กมฺเมน ทินฺนปฏฺฐิสฺสฺสึวเสน นินฺพพฺตฺโต ลุทฺโธ โหตี
สุขสึโล อุกฺโกธโน ปญฺจวา ปน โหตี วจฺฐิรูปมฺยณาโณตี ฯ

ยสฺส ปน กมฺมายุหนกฺขณฺ โลกโทสา พลฺวฺนฺโต โหนตี
อโลกาโทสา มนฺทา อโมโห จ (๑) พลฺวา โโมโห มนฺโท ฯ
๑. ม. อเอกทิวสฺ ฯ ๒. ม. อุตฺสทกิตฺตฺนํ ฯ ๓. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

โส ปริมนเยเนว ลุฑุโธ เจว โหติ ทฎุโธ จ ปณณวา ปน
โหติ วชิรูปมณณาโณ ทตตาทกยตุเถโร วिय ฯ

ยสฺส ปน กมฺมายูหนกฺขณเณ โลกาทิสโมหา พลวนฺโต
โหนติ อิตเร มนฺทา ฯ โส ปริมนเยเนว ลุฑุโธ เจว โหติ
ทนฺโธ จ สीलโก(๑) ปน โหติ อุกุโธโน ฯ

ตถา ยสฺส กมฺมายูหนกฺขณเณ ตโยปี โลกาทิสโมหา
พลวนฺโต โหนติ อโโลกาทโย มนฺทา ฯ โส ปริมนเยเนว
ลุฑุโธ เจว โหติ ทฎุโธ จ มุโฬห จ ฯ

ยสฺส ปน กมฺมายูหนกฺขณเณ อโโลกาทิสโมหา พลวนฺโต
โหนติ อิตเร มนฺทา ฯ โส ปริมนเยเนว อปฺปกิเลโส โหติ
ทิพฺพารมฺมณฺปี ทิสฺวา นิจฺจโล ทฎุโธ ปน โหติ ทนฺธปฺลโย
จาทิ ฯ

ยสฺส ปน กมฺมายูหนกฺขณเณ อโโลกาทิสโมหา พลวนฺโต
โหนติ อิตเร มนฺทา ฯ โส ปริมนเยเนว อลุฑุโธ เจว
โหติ สीलโก จ ทนฺโธ ปน โหติ ฯ

ตถา ยสฺส กมฺมายูหนกฺขณเณ อโโลกาทิสโมหา พลวนฺโต
โหนติ อิตเร มนฺทา ฯ โส ปริมนเยเนว อลุฑุโธ เจว โหติ
ปณณวา จ ทฎุโธ จ ปน โหติ โกธโน ฯ

ยสฺส ปน กมฺมายูหนกฺขณเณ ตโยปี อโโลกาทโย พลวนฺโต
๑. ม. สุขสีลโก ฯ เอวมฺปริปี ฯ

โหนติ โลภาทโย มนุทาฯ โส มหาสงฆรกขิตตเถโร วีย
อลุทฺโธ อทฺฐโธ ปญญา จ โหตีติฯ

อปริปี อิมสมึ จานเ เหตุกิตฺตณั นาม คหิตฺฯ ติเหตุก-
กมฺมณฺหิ ติเหตุกํปี ทฺเหตุกํปี อเหตุกํปี วิปากํ เทติฯ ทฺเหตุก-
กมฺมํ ติเหตุกํ วิปากํ น เทติ อิตฺริ เทติฯ ติเหตุกกมฺเมน
ปฏิสนฺธิ ติเหตุกาปี โหติ ทฺเหตุกาปี อเหตุกา น โหติฯ
ทฺเหตุเคน ทฺเหตุกาปี โหติ อเหตุกาปี ติเหตุกา น โหติฯ
อสงฺขาริกํ กุสลํ อสงฺขาริกํปี สสงฺขาริกมฺปี วิปากํ เทติฯ
สสงฺขาริกํ สสงฺขาริกํปี อสงฺขาริกํปี วิปากํ เทติฯ อารมฺมณน
เวทนา ปรีวตฺเตตพฺพาฯ ชวเนน ตทารมฺมณั นียาเมตพฺพิฯ

อิทานิ ตสฺส ตสฺส เณรสฺส วาเท โสพสมคฺคาทโย
เวทิตพฺพาฯ ปจฺมกามาจรกุสลสฺสทิสฺเสน หิ ปจฺมมหาวิปากจิตฺเตน
คหิตปฏิสนฺธิคสฺส คพฺภาวาสโต นิกฺขมิตฺวา สํวราสํวเร ปญฺจเปตฺตุ
สมตฺถภาวํ อูปคตสฺส จกฺขุทวารสมึ อญฺจารมฺมเ อาปาถคเต (๑)
กิริยามโนธาตุยา ภวฺงเค อนาวญฺญิตฺเตยว อติกฺกมนอารมฺมณานั
ปฺมานั นตฺถิฯ กสฺมา เอวํ โหติฯ อารมฺมณทฺพฺพลตฺยาฯ
อัยฺตาว เอโก โมฆวาโรฯ

สเจ ปน ภวฺงคํ อวญฺญิตฺติ กิริยามโนธาตุยา ภวฺงเค
อวญฺญิตฺเต โวญฺจวณั อปาเปตฺวาว อนฺตรา จกฺขุวิญญาเ วา
๑. ม. อาปาถมาคเตฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 507

สมปฏิจจนเน วา สนุติรณเ วา จตฺวา นีวตฺตีสตฺตีติ เนตํ
จानํ วิชชติ ฯ โวฏฺฐวเน (๑) ปน จตฺวาเอกํ วา เทว วา
จิตฺตานี วตฺตุนฺติ ฯ ตโต อาเสวนํ ลภิตฺวา ชวนภูจฺจानเ จตฺวา
ปน ภาวํกํ โอตฺรติ อิทํปี อารมฺมณทฺพพฺลตฺตาย เอวํ โหติ ฯ อัย
ปน วาโร ทิฏฺฐํ วิย เม สุตํ วิย เมติ อาทิณี วจนกาเล
ลพฺภติ ฯ อยมฺปี ทฺตโย โมจฺจวาโร ฯ

อปรสฺส กิริยามโนชาตฺยา ภาวํเก อวภูจฺจิตฺเต วิถิจิตฺตานี
อุปฺปชฺชนฺติ ชวนํ ชวติ ฯ ชวนปฺริโยसानเ ปน ตทารมฺมณสฺส
วาโร ตสฺมี อนฺอุปฺปนฺเนยว ภาวํกํ โอตฺรติ ฯ ตตรายํ อุปฺมา ฯ
ยถา หิ นทฺธิยา อวฺรณํ พนฺธิตฺวา มหามาติกาภิมุเข อุกฺเก
กเต อุกํ คนฺตฺวา อุโภสุ ตีเรสุ เกทาเร ปฺรูเรตฺวา อติเรกํ
กกฺกฏกมคฺคาทีหิ ปฺลายิตฺวา ปฺน นทฺธิเมว โอตฺรติ ฯ เอวเมตํ
ทฺฐจพฺพิ ฯ เอตฺถ หิ นทฺธิยํ อุกฺกปฺปวตฺตฺนกาโล วิย ภาวํก-
วิถิปฺปวตฺตฺนกาโล ฯ อวฺรณพฺนฺชนกาโล วิย กิริยามโนชาตฺยา
ภาวํกสฺส อวภูจฺจกฺกาโล ฯ มหามาติกา ย อุกฺกปฺปวตฺตฺนกาโล
วिय วิถิจิตฺตูปวตฺติ ฯ อุโภสุ ตีเรสุ เกทาเร ปฺรูณํ วิย
ชวนํ ฯ กกฺกฏกมคฺคาทีหิ ปฺลายิตฺวา ปฺน อุกฺกสฺส นทฺธิ-
โอตฺรณํ วิย ชวนสฺส (๒) ชวิตฺวา ตทารมฺมณเ อนฺอุปฺปนฺเนยว
ปน ภาวํโกตฺรณํ ฯ เอวํ ภาวํกโอตฺรณจิตฺตานปี คณนปฺโล
๑. สี. โวตฺถปเน ฯ ม. โวฏฺฐพฺพวเสน ฯ ๒. ม. ชวนํ ฯ

นตฺถิ ฯ อิทมฺปิ (๑) อารมฺมณทฺพพฺลตฺตย เอว โหติ ฯ อัยฺย ตติโย
โมฆวโร ฯ

สเจ ปน พลวารมฺมณฺ อปาถคตฺ โหติ ฯ กิริยามโน-
ธาทูยา ภวฺงเค อวภูทิตฺเต จกฺขุวิญญาณาทีนึ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
ชวณฺภูจฺจเน ปจฺจกามาจรกฺุสลจิตฺตํ ชวณฺํ หุตฺวา จ สตฺต
วาร ชวิตฺวา ตทารมฺมณฺสฺส วารึ เทติ ฯ ตทารมฺมณฺ
ปตฺติภูจฺจมานํ ตํสทิสเมว มหาวิปากจิตฺตํ ปตฺติภูจฺจติ ฯ อิทํ เทว
นามานึ ลกฺติ ปฏฺิสนฺธิจิตฺตสทิสตฺตฺตา มฺลภวฺงกฺนฺติ จ ยํ ชวเนน
กหิตํ อารมฺมณฺํ ตสฺส กหิตตฺตฺตา ตทารมฺมณฺนฺติ จ ฯ อิมสฺมี
จฺจเน จกฺขุวิญญาณํ สมฺปฏฺิจฺจนฺนํ สนฺติเรณฺํ ตทารมฺมณฺนฺติ
จตฺตฺตาริ วิปากจิตฺตฺตานึ กณฺนฺูปคานึ โหนฺติ ฯ

ยทา ปน ทฺตฺติยํ กฺุสลจิตฺตํ ชวณฺํ โหติ ฯ ตทา ตํสทิสํ
ทฺตฺติยํ วิปากจิตฺตเมว ตทารมฺมณฺํ หุตฺวา ปตฺติภูจฺจติ ฯ อิทํปิ
เทว นามานึ ลกฺติ ปฏฺิสนฺธิจิตฺเตน อสทิสตฺตฺตา อากฺนฺตฺก-
ภวฺงกฺนฺติ จ ปฺุริมนเยเนว ตทารมฺมณฺนฺติ จ อิมินา สทฺธิ
ปฺุริมานึ จตฺตฺตาริ ปฺลยจ โหนฺติ ฯ

ยทา ปน ตตฺติยํ กฺุสลจิตฺตํ ชวณฺํ โหติ ฯ ตทา ตํสทิสํ
ตตฺติยํ วิปากจิตฺตํ ตทารมฺมณฺํ หุตฺวา ปตฺติภูจฺจติ ฯ อิทํปิ
วฺุตฺตนเยเนว อากฺนฺตฺกภวฺงกํ ตทารมฺมณฺนฺติ จ เทว นามาติ
๑. ม. อิทญจาปี ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณนา หน้ 509

ลภติ ๑ อิมินา สทฐี ปริมาณิ ปญจ จ โหนติ ๑

ยทา ปน จตฺตถํ กุสลจิตฺตํ ชวนํ โหติ ๑ ตทา ตํสทิสํ
จตฺตถํ วิปากจิตฺตํ ตทารมฺมณํ หุตฺวา ปตฺติภูจาทิ ๑ อิทํปี
วุตฺตนเยเนว อากนฺตูกภวํกํ ตทารมฺมณฺนติ จ เทว นามาติ
ลภติ ๑ อิมินา สทฐี ปริมาณิ จ สตฺต โหนติ ๑

ตทา (๑) ปน ตสฺมี ทฺวาทส อภุจสมชฺฉตฺตารมฺมณํ อาปาทมา-
คจฺฉติ ๑ ตตรํปี วุตฺตนเยเนว ตโย โมจฺวารา ลพฺภนฺติ ๑
ยสฺมา ปน อารมฺมณเณ เวทนา ปริวตฺตติ ๑ ตสฺมา ตตฺถ
อุเปกฺขาสหคตํ สนฺติริณํ ๑ จตฺนฺนลฺลจ อุเปกฺขาสหคตมहा-
กุสลชวานนํ ปริโยसानเณ จตฺตาริ อุเปกฺขาสหคตมहाวิปาก-
จิตฺตानเณว ตทารมฺมณภาวเณ ปตฺติภูจหนฺติ ๑ ตานิปี วุตฺตนเยเนว
อากนฺตูกภวํกํ ตทารมฺมณฺนติ จ เทว นามานิ ลภนฺติ
ปีภูจิจภวํกานีติปี วุจฺฉนฺติเอว ๑ อิติ อิมานิ ปญจ ปริเมหิ
สตฺตทหิ สทฐี ทฺวาทส โหนติ ๑ เอวํ จกฺขุทฺวาทส ทฺวาทส
โสตฺทวาทาทีสุ ทฺวาทส ทฺวาทสาติ สมสฺสภูจิสฺส โหนติ ๑ เอวํ
เอกาย เจตฺตนาถ กมฺเม อายุหิตे สมสฺสภูจิสฺส วิปากจิตฺตานิ
อุปฺปชฺชนฺติ ๑ อคฺคหิตคฺคหณเณ ปน จกฺขุทฺวาทส ทฺวาทส
โสตฺทมานชิวฺหากายวิถฺถณานิ จตฺตาริตฺติ โสฬส โหนติ ๑

อิมสฺมี จานเณ อมฺโพปมํ นาม คณฺหีสฺส ๑ เอโก กิร

๑. ม. ยทา ๑

ปุริโส ผลิตมพรุกขมูเล สสี่สี ปารูปิตวา นิปนุโน นิตุทายติ ฯ
อเถกั อมพปกั กั วณฏโต มุจจิตวา ตสส กณณสภขลิ
มุญจมานั วีย ภูมียิ ปตติ (๑) ฯ โส ตสส สทเทน ปพุชฌิตวา
อุมมีเลตวา โอลิเกสิ ฯ ตโต หตถั ปสาเรตวา ผลั กเหตุวา
มทเทตวา อุปสังฆิตวา ปริภุชชิ ฯ

ตตต ตสส ปุริสสส อมพรุกขมูเล นิตุทายนกาโล วีย
ภวงคสมภิกกาโล ฯ อมพปกกสส วณฏโต มุจจิตวา กณณ-
สภขลิ มุญจมานสส ปตตกาโล วีย อารมมณสส ปสาท-
ฆณฏนกาโล (๒) ฯ ปตตสทเทน ปพุชฌนกาโล (๒) วีย กิริยามโน-
ชาตุยา ภวงคสส อวภูฏิตกาโล ฯ อุมมีเลตวา โอลิกิตกาโล
วีย จกขุวิญญาณสส ทสสนกัจจิ สาชนกาโล ฯ หตถั
ปสาเรตวา คหิตกาโล วีย วิปากมโนชาตุยา อารมมณสส
สมปฏิจจนนกาโล (๓) ฯ กเหตุวา มททิตกาโล วีย วิปากมโน-
วิญญาณชาตุยา อารมมณสส สนุติรณกาโล อุปสังฆิตกาโล
วีย กิริยามโนวิญญาณชาตุยา อารมมณสส ววฏฐาปีตกาโล ฯ
ปริภุชตกาโล วีย ชวนสส อารมมณรสิ อนุภวิตกาโล ฯ อัย
อุปมา กิ ทีเปติ ฯ อารมมณสส ปสาทฆณฏนเมว กิจจิ ฯ
เตน ปสาท ฆณฏเท กิริยามโนชาตุยา ภวงคาวฏฐนเมว
๑. สี่. จนุติ ฯ ม. ภูมียิ ปติ ฯ ๒. ม. เตน สทเทน ปพุชฌกาโล ฯ
๓. ม. สมปฏิจจิตกาโล ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 511

จกขุวิญญาณสส ทสสนมตตกเมว วิปากมโนธาตยา อารมมณ-
สมปฏิจจนนตตกเมว วิปากมโนวิญญาณธาตยา อารมมณ-
สนตริณมตตกเมว กิริยามโนวิญญาณธาตยา อารมมณ-
ววฏฐาปนตตกเมว กิจจំ เอกนุเตน อารมมณรตัง ชวนเมว
อนุภาตตีติ ทีเปติ ฯ

เอตถ จ ตวํ ภวังกํ นาม โหหิ ตวํ อวชชन्नํ นาม
ตวํ ทสสนํ นาม ตวํ สมปฏิจจนนํ นาม ตวํ สนตริณํ
นาม ตวํ โวฏฐานํ (๑) นาม ตวํ ชวนํ นาม ตวํ (๒) ตทาลมพณํ
นาม (๒) โหหิตี โภจิจิ กตตวา วา กาทเรตา วา นตติ ฯ

อิมสฺมี ปนฏฐาเน ปณจวิธํ นิชามํ นาม คณหีสฺ
วิชนิชามํ อุตุนิชามํ กมฺมณิชามํ ฌมฺมณิชามํ จิตตนิชามนฺติ ฯ
ตตถ กุลตถถจจสส อุตตรคฺคภาโว ทกฺขินฉวลลียา ทกฺขินโต
รฺกขปฺริหฺรณํ สุริยาวฏฐปฺปฺพานํ สุริยาภิมฺมุขภาโว มาลฺวลตาย (๓)
รฺกขาภิมฺมุขกมฺนเมว นาฬิเกรสฺส มตฺถกโต (๔) ฉิทฺทสพฺภาโวติ เตสํ
เตสํ วิชานํ ตตฺสทิสผลทานํ วิชนิชานิ นาม ฯ ตสฺมี ตสฺมี
สมเย เตสํ เตสํ รฺกขานํ เอกปฺปหาเรน ปฺปฺพผลปลฺลวคหณํ
อุตุนิชานิ นาม ฯ ติเหตุกกมฺมํ ติเหตุกทฺเหตุกาเหตุกํ วิปากํ
เทติ ฯ ทฺเหตุกกมฺมํ ทฺเหตุกาเหตุกํ วิปากํ เทติ ติเหตุกํ น
๑. ม. โวฏฐพฺพนํ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. อิเม ปาฐา นตติ ฯ
๓. สී. มาลฺวลตาย ฯ ๔. ม. มตฺถเก ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 512

เทตตี เอวํ ตสฺส ตสฺส กम्मสฺส ตํตํทิสวิปากทานเมว

กम्मนิยาโม นาม ฯ

อปโรปี กम्मสริกฺขกวิปากวเสเนว กम्मนิยาโม โหติ ฯ

ตสฺส ทีปนตฺถมิตํ วตฺถุํ กถนฺติ สมฺมาสมฺพุทฺธกาเล สาวตฺถิยา

ทวารคาโม ฉายี ฯ ตโต ปชฺชติตํ ตินฺกรพํ อฏฺฐหิตฺวา

อากาเสน คจฺฉโต กากสฺส คีวายํ ปฏฺฐิมุญฺจิ ฯ โส วิรวนฺโต

ภูมิมิํ ปติตฺวา กาลมกาสี ฯ มหาสมฺพุทฺธี เอกา นาวา

นิจฺจลา อฏฺฐาสี ฯ เหนฺจฺจาปี เกนจิ นินฺรุทฺธภาวํ อปฺสฺสนฺตา

กาพกณฺณิสลาภํ วิจาเรสุํ ฯ (๑) สานาวิกสฺเสว อฺปาสิกาเย หตฺถे

ปติตา ฯ (๒) ตโต เอกิสฺสา การณา สพฺเพ มา นสฺสนฺตุ อฺทเก

นํ ปกฺขิปามาติ (๓) อาหํสุ ฯ นาวิกอ น สกฺขิสฺสามิ เอตํ อฺทเก

ปฺลวมานํ (๔) ปสฺสิตฺตฺนฺติ วาลิกมฺภูํ คีวายํ พนฺธาเปตฺวา จิปาเปสิ ฯ

ตํขณฺณเมว นาวา จิตฺตสโร วิย ปกฺขนฺตา ฯ (๕) เอโก ภิกฺขุ

เลณฺเ วสตี ฯ มหนฺตํ ปพฺพตฺตฺนํ ปติตฺวา ทวารํ ปิทฺติ ฯ

ตํ สตฺตเม ทิวเส สยเมว อปฺคตํ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เซตฺวเน

นินฺสิทิตฺวา ฐมมํ กถนฺตสฺส อิมานิ ตินฺนิ วตฺถุณิ เอกปฺปหารเนว

อาโรเจสุํ ฯ สตฺถา น เอตํ อญฺเเยหิ กตํ เตเหว กตํ

° กम्मเมเวตฺนฺติ อตีตํ อหริตฺวา ทสฺเสนฺโต อาห ฯ

๑. สี. วาเรสุํ ฯ ๒. ม. ปติ ฯ ๓. ม. จิปามาติ ฯ

๔. สี. อฺปฺปฺลวมานํ ฯ ๕. สี. นิกฺขนฺตา ฯ ม. ปกฺขนฺติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 513

กาโก ปุริมตตภาเว มนุสฺโส หุตฺวา เอกํ ทฺวฺจฺจโคณํ
 ทเมตฺถ อสฺสโกนฺโต คีวํยํ ปรตสเวณิ พนฺธิตฺวา อคฺคิ
 อทาสิ ๑ โคโณ เตเนว มโต ๑ อิทานิ ตํ กมฺมํ เอตสฺส
 อากาเสน คจฺจโตปิ น มฺลจฺจิตฺตํ อทาสิ ๑ สปิ อิตฺถิ
 ปุริมตตภาเวเน เอกา อิตฺถิเยว เอโก กุกฺกุโร ตาย ปริจฺจโต
 หุตฺวา อรณฺณํ คจฺจนฺตฺยา สทฺธิํ คจฺจติ ๑ มนุสฺสา นิกฺขนฺตา
 อิทานิ อมฺหากํ สฺนขลฺลทฺทโก นิกฺขนฺโตติ อฺปฺผณฺเทนฺติ ๑ ส
 เตน อฏฺฐิยมาณา กุกฺกุโร นีวาเรตฺถ อสฺสโกนฺติ วาติกมฺภู คีวํยํ
 พนฺธิตฺวา อฺทเก จิปี ๑ ตํ กมฺมํ ตสฺสา สมฺมทฺมชฺเฌ มฺลจฺจิตฺตํ
 นาทาสิ ๑ โสปี ภิกฺขุ ปุริมตตภาเว โคปาลโก หุตฺวา พิลิ
 ปวิฏฺฐาย โคธาย สาขาภงฺกมฺภุจฺฉิยา ทฺวาริ ฌเกสิ ๑ ตโต (๑)
 สตฺตเม ทิวเส สยเมว อากนฺตฺวา วิวริ ๑ โคธา กมฺปมาณา
 นิกฺขมิ ๑ กรณฺาย ตํ น มาเรสิ ๑ ตํ กมฺมํ ตสฺส ปพฺพตฺนตฺริ
 ปวิสิตฺวา นิสินฺนสฺส มฺลจฺจิตฺตํ นาทาสิ ๑ อิติ อิมานิ ตินฺนิ
 วตฺถุนิ สโมชานตฺวา อิมิ คาคมาห

- น อนฺตลิกฺเข น สมฺมทฺมชฺเฌ
- น ปพฺพตฺตานํ วิวริ ปวิสส
- น วิชฺชเต โส ชคตฺปิปฺเทโส
- ยตฺตรกฺขิโต (๒) มฺลเจยฺย ปาปกมฺมาติ ๑ (๓)

๑. ม. โส ๑ ๒. ม. ยตฺตรกฺขิโต ๑ ๓. ขุ. ฐ. ๒๕/๑๕/๓๑ ๑

อัยปี (๑) กम्मनियाโมเขว นาม ฯ อญฺยานิปี เอวรูปานิ วตฺถุณี
กเถตพฺพานิ ฯ

โพธิสฺสตาณํ ปฏฺฐิสฺสชฺชิกฺคหฺเณ มาตฺตฺกฺจฺฉิโต นิกฺขมฺเม
อภิสมฺโพธิยํ ตถาคตฺสฺส ธรรมจกฺกปฺปวตฺตเน อายุสฺสงฺขาโรสฺสชฺชเน
ปริณิพฺพานे จ ทสฺสทสฺสจกฺกวาพกมฺปํ ธรรมनियाโม นาม ฯ

อารมฺมเณน ปน ปสาเท ฆญฺญิตฺเต ตฺวํ อวชฺชนํ นาม
โหหิ ฯเปฯ ตฺวํ ชวณํ นาม โหหิตฺติ โกจฺจि กตฺตา วา การเตตา
วา นตฺติ ฯ อตฺตโน (๒) ปน ธรรมตาย เอวํ อารมฺมเณน ปน
ปสาทสฺส ฆญฺญิตกาลโต ปญฺจาย กิริยามโนธาตฺจิจฺจํ ภาวํจํ
อวญฺญุตฺติ ฯ จกฺขุวิญญาณํ ทสฺสสนกิจฺจํ สาเชติ ฯ วิปากมโนธาตฺ
สมฺปฏฺฐิจฺจนนฺกิจฺจํ สาเชติ ฯ วิปากมโนวิญญาณธาตฺ สนฺตีรณ-
กิจฺจํ สาเชติ ฯ กิริยามโนวิญญาณธาตฺ โวญฺจวนกิจฺจํ สาเชติ ฯ
ชวณํ อารมฺมณฺรตํ อนุภาวตีติ ฯ อัย จิตฺตनियाโม นาม ฯ
อัย อีธ อธิปฺเปโต ฯ

สสงฺขาริกฺคิเหตุกฺกุสเลนานิ อฺเปกฺกขาสหคตอสงฺขาริก-
สสงฺขาริกฺกุสลจิตฺเตหิปี กมฺเม อายุหิตฺเต ตํสทิสฺสวิปากจิตฺเตหิ
ทินฺนายน (๓) ปฏฺฐิสฺสชฺชียา เอเสว นโย ฯ อฺเปกฺกขาสหคตทฺวเย ปน
ปจฺมํ อิกฺกฺจฺจมชฺชตฺตารมฺมณฺวเสน ปวตฺตี ทสฺเสตฺตฺวา ปจฺจนา
อิกฺกฺจฺจารมฺมณฺวเสน ทสฺเสตฺตพฺพา ฯ

๑. ม. อัยมฺปิ ฯ ๒. ม. อตฺตโน อตฺตโน ฯ ๓. ม. อาทินฺนายน ฯ

เล่มที่ 46 จิตฺตฺปฺปากณฺทวณฺณา หน้า 515

เอวมฺปิ เอเกกสฺมี ทฺวาเร ทฺวาทส ทฺวาทส หุตฺวา สมสญฺจึ
โหนติ ฯ อคฺคหิตคฺคหณฺน โสฬส วิปากจิตฺตานิ อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ

อิมสฺมี จานฺ นาฬิยนฺโตปมฺ (๑) นาม คณฺหึสุ ฯ อฺจฺจฺปิพน-
สมเย กิรฺ เอกสฺมา คามา เอกาทส ยนฺตฺพาหา (๒) นิกฺขมิตฺวา
เอกํ อฺจฺจฺวาหฺมึ ทิสฺวา ตสฺส ปรีปกฺกภาวํ ญตฺวา อฺจฺจฺสามิกํ
อฺปฺสงกมิตฺวา ยนฺตฺพาหา มยฺนฺติ อารโจะตฺสุ ฯ โส อหิ ตฺเมหเยว
ปรีเยสามิติ อฺจฺจฺสาลิ เต คเหตุวา อคฺมาสิ ฯ เต ตตฺถ นาฬิยนฺตํ
สชฺเชตฺวา (๓) มยฺ เอกาทสชฺนา อปรมฺปิ เอกํ ลทฺหฺมฺ ฏญฺญติ
เวตฺเนน คณฺหฺถาติ อหิสฺสุ ฯ อฺจฺจฺสามิกอ อหเมว สหาโย
ภวิสฺสามิติ อฺจฺจฺนํ สาลิ ปฺราเปตฺวา เตสฺ สหาโย อโหสิ ฯ
เต อตฺตโน อตฺตโน กิจฺจํนิ กตฺวา ฝานฺตปฺกเกน (๔) อฺจฺจฺรเส
ปฺกเก คฺพพฺนชฺเกน พนฺเช (๕) อฺจฺจฺสามิกเณ ตฺลยิตฺวา ภาเคสุ
ทินฺเนสุ อตฺตโน อตฺตโน ภากิ อาทาย สาลิ สาลาสามิกสฺส (๖)
ปฺฏิจฺจํเปตฺวา (๗) เอเตเนว อฺปาเยน อปราสุปี จตฺตฺส สาลาสุ
กมฺมํ กตฺวา ปกฺกมึสุ ฯ

ตตฺถ ปญฺจ ยนฺตฺสาลา วิย ปญฺจ ปสาทา ทฺจฺจฺพฺพา ฯ
ปญฺจ อฺจฺจฺวาหา วิย ปญฺจ อารมฺมณฺนิ ฯ เอกาทส

๑. สึ. ปญฺจนาฬิยนฺโตปมฺ ฯ ม. ปญฺจอฺจฺจฺนาฬิยนฺโตปมฺ ฯ ๒. ม.

ยนฺตฺพาหา ฯ ๓. สึ. โยเชตฺวา ฯ ๔. ม. ฝานฺตปฺกเกน ฯ

๕. ม. พนฺเช ฯ ๖. ม. อฺจฺจฺสาลิ สามิกสฺส ฯ ๗. ม. ปฺฏิจฺจํเปตฺวา ฯ

วิจรรณกยนุตพาหา วิย เอกาทส วิปากจิตตานี ฯ ปญจ อัจจุ-
ศาลาสามิโน วิย ปญจ วิญญาณานิ ฯ ปจรมศาลาย ศาลา-
สามิเกน สทฐี เอกาทสนุนฺ (๑) ชนานิ เอกโต หุตฺวา กตกมฺมานิ
ภากคฺคหณกาโล วิย เอกาทสนุนฺ วิปากจิตตานํ จกฺขุวิญญาณน
สทฐี เอกโต หุตฺวา จกฺขุทฺวารเร รุปารมฺมเณ สกสกกิจจ-
กธณกาโล ฯ ศาลาสามิกสฺส ศาลาย สมฺปฏฺิจฺจนฺนกาโล วิย
จกฺขุวิญญาณสฺส ทฺวารสงฺกนฺตือกรณํ ฯ ทฺตฺยตฺตฺยจตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต-
ศาลาย สามิเกน สทฐี เอกาทสนุนฺ เอกโต หุตฺวา กตกมฺมานิ
ภากคฺคหณกาโล วิย เอกาทสนุนฺ วิปากจิตตานํ กายวิญญาณน
สทฐี เอกโต หุตฺวา กายทฺวารเร โสณฺฑทฺวารมฺมเณ สกสก-
กิจจกธณกาโล ฯ ศาลาสามิกสฺส ศาลาย สมฺปฏฺิจฺจนฺนกาโล
วฺย กายวิญญาณสฺส ทฺวารสงฺกนฺตือกรณํ เวทิตพฺพํ ฯ เอตฺตาวตฺตา
ติเหตุกกมฺเมน ปฏฺิสนฺธิ ติเหตุกา โหตีติ วาโร กถิตฺโต ฯ ยา
ปนฺ เตน ทฺุเหตุกปฏฺิสนฺธิ โหตี ฯ สา ปฏฺิจฺจนฺนาว หุตฺวา
คตฺตา ฯ

อิทานิ ทฺุเหตุกกมฺเมน ทฺุเหตุกปฏฺิสนฺธิ โหตีติ วาโร
กเถตพฺโพ ฯ ทฺุเหตุกเณ หิ โสมนสฺสสหคตาสงฺขาริกจิตฺเตน
กมฺเม อายุหิตํ ตํสฺสทิสเนว ทฺุเหตุกวิปากจิตฺเตน คหิตปฏฺิ-
สนฺธิกสฺส วุตฺตนเยเนว จกฺขุทฺวารเร อฏฺฐารมฺมเณ อาปาถมากเต (๒)
๑. ม. ทฺุทาทสนุนฺ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. สี. อาปาถคเต ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 517

ตโย โมฆวาราฯ ทุเหตุกโสมนสฺสสทคตาสงฺขาริกชวนาวसान
ตฺสทิสเมว มุลทวฺกสงฺขาคํ ตทารมฺมณํ ฯ สสงฺขาริกชวนาวसान
ตฺสทิสเมว อากนฺตทวฺกสงฺขาคํ ตทารมฺมณํ ฯ อิกฺฐมชฺชตฺตา-
รम्मณเ ทฺวินฺนํ อุปฺเปกฺขาสทคตชวนาํ อวसान ตาทิสานว
เทว ตทารมฺมณานิ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อิเชว เอเกกสฺมี ทฺวารเ
อฏฐ อฏฐ กตฺวา สมจตฺตافیตฺตจิตฺตานิ ฯ อคฺคหิตคฺคหณน ปน
จกฺขุทฺวารเ อฏฐ โสตมฺมานชิวฺหากายวิถฺถณณานิ จตฺตารีติ
ทฺวาทส โหนฺติ ฯ เอวํ เอกาย เจตฺตนาถ กมฺเม อายุหิตเ
ทฺวาทส วิปากจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ อมฺโปกมฺปณฺจนิยามกถา
ปากติกาเอว ฯ ทุเหตุกเสสจิตตตฺตยสทิสวิปาเกน คหิตปฏฺฐนฺธิเกปี
เอเสว นโย ฯ ยนฺตพาโหปมาย ปเนตฺถ สจฺจต ยนฺตพาหาฯ
เตหิ ตจฺจต ยนฺเต นาม สชฺชิตเ สาလာสามิกํ อฏฐมํ กตฺวา
วฺจฺจตฺตนาสาเรเนว โยชฺชา เวทิตพฺพาฯ เอตฺตาวตา ทุเหตุก-
กมฺเมเน ทุเหตุกปฏฺฐนฺธิ โหตีติ วาโร กถิตเ ฯ

อิทานิ อเหตุกปฏฺฐนฺธิกถา โหตีติ จตฺตุนฺนํ หิ ทุเหตุก-
กฺสจิตฺตานํ อลฺยตเรเนว กมฺเม อายุหิตเ กฺสจวิปากอุปฺเปกฺขา-
สทคตอเหตุกมโนวิถฺถณณชาตฺตจิตฺเตเนว คหิตปฏฺฐนฺธิกสฺส ปฏฺฐ-
นฺธิกมฺมสทิสาคิ น วตฺตพฺพาฯ กมฺมณฺหิ ทุเหตุกํ ปฏฺฐนฺธิ
อเหตุกาฯ ตสฺส วฺจฺจตฺตปฺปตฺตสฺส จกฺขุทฺวารเ อิกฺฐมชฺชตฺตา-
รम्मณเ อาปาทมาคเต ปุริมฺนเยเนว ตโย โมฆวารา

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 518

เวทิตพพาฯ จคฺคณฺํ ปน ทุเหตุกกุสลจิตฺตานิ อถฺยตรชวณสุต
ปริโยसाने อเหตุกจิตฺตํ ตทารมฺมณภาเวณ ปตฺติภูจาทิฯ ตํ
มูลกวางฺคํ ตทารมฺมณนฺติ เทว นามานิ ลภติฯ เอวเมตถ
จกฺขุวิญญานํสมฺปฏฺธิจฺจนฺํ อฺเพกฺขาสหคตสนฺธิรณฺํ ตทารมฺมณมฺปี
อฺเพกฺขาสหคตเมวาทิฯ เตสุ เอกํ กเหตุวา คณฺฐูปคานิ ตีเณว
โหนติฯ

อิฏฺฐารมฺมणे ปน สนฺธิรณฺปี ตทารมฺมณมฺปี โสมนสฺส-
สหคตเมวฯ เตสุ เอกํ กเหตุวา ปริมาณิ ตีณิ จตฺตาริ
โหนติฯ เอวํ ปญฺจสุ ทฺวารesu จตฺตาริ จตฺตาริ กเหตุวา เอกาย
เจตนาย กมฺเม आयุหิตे วิสติ วิปากจิตฺตานิ อฺปฺปชฺชนฺตีติ
เวทิตพพานิฯ อคฺคหิตคฺคหणेณ ปน จกฺขุทฺวารे จตฺตาริ
โสตฺฆานชิวฺหากายวิญญานานิ จตฺตาริตี อภุจ โหนติฯ อิํ
อเหตุกภูจกํ นามฯ อิํ มนุสฺสโลเก น คหิตํฯ

จคฺคสุ ปน อปาเยสุ ปวตฺเต ลพฺภติฯ ยทา हि
มหาโมคฺค
นิสินฺโน เนรยิกานํ ธรรมกถํ กเถสิ (๑) ตทา เตสํ เถริ ปสฺสนฺตานิ
กุสลวิปากํ จกฺขุวิญญานํ อฺปฺปชฺชติ สทฺทํ สฺสนฺตานิ โสต-
วิญญานํ จนฺทวนเณ ทิวาวิหารํ นิสฺสิทิตฺวา คตฺตสฺส จีวร-
คณฺฐฆายนกาเล ฆานวิญญานํ นิริยคฺคี นิพฺพาเปตุ เทว
๑. ม. กเถติฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 519

วสุสาเปตฺวา ปานีเยปทานกาเล (๑) ชิวฺหาวิญญาณํ มนุทมนุทวาท-
สมุญฺจาปนกาเล กายวิญญาณนฺติ เอวํ จกฺขุวิญญาณาทีนึ ปญฺจ
เอกํ สมฺปญฺจิจนฺนํ เทว สนนฺตีรณานีติ อเหตุกญฺจกํ ลพฺภติ ฯ
นาคสุปฺณเวมานิกเปตฺตานมฺปิ อกฺุสเลน ปญฺีสนฺธิ โหติ ฯ ปวตฺเต
กฺุสลํ วิปฺจจติ ฯ ตถา จกฺกวตฺติโน มงฺกฺลหตฺถิอสุสาทีนํ ฯ
อยนฺตาว อิญฺจวมฺชตฺตารมฺมณฺเส (๒) กุสฺลชวณฺวเสน กถามคฺโค ฯ

อิญฺจวามฺมณฺ ปน จตฺตฺส โสมนฺสฺสทฺทอฺกฺุสฺลจิตฺเตสฺ
ชวิตฺเตสฺ กุสฺลวิปํกํ โสมนฺสฺสทฺททาเหตุกจิตฺตํ ตทวามฺมณฺ
โหติ ฯ อิญฺจวมฺชตฺตารมฺมณฺ จตฺตฺส อฺุเปกฺุขาสทฺทโลภสมฺปยุตฺเตสฺ
ชวิตฺเตสฺ กุสฺลวิปํกอฺุเปกฺุขาสทฺททาเหตุกจิตฺตํ ตทวามฺมณฺ โหติ ฯ
ยํ ปน ชวณฺเนน ตทวามฺมณฺ นียเมตพฺพนฺติ วุตฺตํ ตํ กุสฺลํ
สนฺธาย วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ โทมนฺสฺสทฺทชวณฺนानนฺตรํ
ตทวามฺมณฺ อฺุปฺปชฺชมานํ ก็ อฺุปฺปชฺชตีติ ฯ อฺุสฺลวิปํกาเหตุก-
มโนวิญญาณชาตฺุจิตฺตํ อฺุปฺปชฺชติ ฯ

อิทํ ปน ชวณฺํ กุสฺลตฺถาย วา อฺุสฺลตฺถาย วา (๓) โภ
นียาเมตีติ ฯ อวชฺชชนฺญเจว โวญฺจวณฺญจ ฯ อวชฺชชเนน हि
โยนิโส อวญฺจฺุเท (๔) โวญฺจวณฺเนน โยนิโส ววญฺจฺุปิเต ชวณฺํ
อฺุสฺลํ ภวิสฺสตีติ อญฺจานเมตํ ฯ อวชฺชชเนน อโยนิโส อวญฺจฺุเท

๑. ม. ปานีเยปทานกาเล ฯ ๒. ม. อิญฺจอฺุญฺจ....ฯ
๓. ม. กุสฺลตฺถาย วา อฺุสฺลตฺถาย วา ฯ ๔. ส. อวชฺชชิตฺเต ฯ

โฏฐจวเนน โยนิโส ววฏฐาปีเต ชวนํ กุสลํ ภวิสสตีติ อฏฐาน-
เมตํ ฯ (๑) อุกเขน ปน โยนิโส อวฏฐีเต ววฏฐาปีเต ชวนํ
กุสลํ โหติ อโยนิโส อกุสสนนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิฏฐารมฺมเณ ปน กงฺขโต อุตฺตตสฺส จ ตถารมฺมณํ
กึ โหตีติ ฯ อิฏฐารมฺมณสฺมี กงฺขา โหตุ วา (๒) มา วา
อุตฺตโต วา โหตุ มา วา กุสลวิปากาเหตุกโสมนสฺสจิตฺตเมว
ตถารมฺมณํ โหติ ฯ อิฏฐมชฺชตฺตารมฺมเณ กุสลวิปากาเหตุก-
อุเปกฺขาสหคตฺตํ ฯ อัยํ ปเนตฺถ สงฺเขปโต อตฺถทีปนา ฯ
มหาธมฺมรทฺธิตฺตเดรวาโท นาม ฯ โสมนสฺสสหคตฺตํมฺหิ ชวเน
ชวเต ปญฺจ ตถารมฺมณานิ กเวสิตพฺพานิ อุเปกฺขาสหคตฺตํมฺหิ
ชวเน ชวเต ฉ กเวสิตพฺพานิ ฯ

อถ ยทา โสมนสฺสสหคตปฏิสฺนธิกสฺส ปวตฺเต ฉานํ
นิพฺพตฺเตตฺตวา ปมาเทน ปรีหีนชฺชานสฺส ปณฺธิตฺตมฺโหม เม นญฺโจติ
ปจฺจเวกฺขโต วิปฺปฏิสฺสาร์วเสน โทมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ตทา กึ
อุปฺปชฺชติ ฯ โสมนสฺसानนฺตรํ หิ โทมนสฺสํ โทมนสฺसानนฺตรญฺจ
โสมนสฺสํ ปฏฺฐานเณ ปฏิสฺสิทฺธิ ฯ มหคฺคตฺตมฺมํ อารพฺภ ชวเต
ชวเน ตถารมฺมณมฺปิ ตตฺถเว ปฏิสฺสิทฺธิ ฯ กุสลวิปากา วา
อกุสลวิปากา วา อุเปกฺขาสหคตา เหตุกมโนวิญญาณธาตุ
อุปฺปชฺชติ ฯ กิมสฺสา อวชฺชชฺชนนฺติ ฯ ภวฺงคาวชฺชนานํ (๓) วีย
๑. สึ. อฏฐานเมว ฯ ๒. ม. กงฺขตุ วา ฯ ๓. สึ. ภวฺงคาวชฺชนนฺติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปาภทวณณา หน้า 521

นตตสสา อวชชนกัจจนุตติ ฯ เอตานิ ตาว อตตโน นินนตตา
จ จินณตตตา จ สมทาวฏฏตตตา (๑) จ อุปปชชนตติ (๒) ฯ อัย กถ
อุปปชชตติ ฯ ยถานิโรธสส อนนตฺรปจยัย เนวสณณานา-
สณณายตน์ นิโรธา วุฏฐหนตสส ผลสมาปตฺติจิตฺตํ อริยมกฺค-
จิตฺตํ มกฺกานนตฺรานิ ผลจิตฺตานิ เอวํ อสนเตปี อวชชน
นินนจिनณสมทาวฏฏภาเวน อุปปชชตติ ฯ วินา หิ อวชชน
จิตฺตํ อุปปชชตติ อารมมณน ปน วินา นุปปชชตติ ฯ อถ
กิมสสารมมณนตฺติ รูปาทีสุ ปริตฺตมเมสฺส อลฺลตฺรํ ฯ เอเตสฺ
หิ ยเทว ตสฺมี สมเย อาปาถกตฺ (๓) โหติ ตํ อารพฺภ เอตํ
จิตฺตํ อุปปชชตติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิทานิ สพฺเพสมปี เอเตสํ จิตฺตานํ ปากฏภาวตฺถํ อัย
ปกิณณกนโย วุตฺโต

สฺสคฺคํ โทวาริโก จ คามิลโก (๔) อมฺโพ โกลิยนน จ
ชจฺจนุโร ปีสสปีจ จ วิสยคาโห จ อุปนิสฺสยมตฺถสโตติ ฯ

ตตฺถ สฺสคฺคนตฺติ เอโก ปน มกฺกฏโก (๕) ปญฺจสฺส ทิสาสฺ
สฺสคฺคํ ปสಾರೆตฺวา ชาลํ กตฺวา มชฺเฌ นิปชฺชติ ฯ (๖) ปจฺมทิสาย
ปสาริตสฺสคฺเต ปาณเกน วา ปญฺงเกน วา มกฺกชิกาย วา ปหเต
นิปฺนฺนฏฺจานโต จลิตฺวา นิกฺขมิตฺวา สฺสคฺคานุสारेณ กนฺตฺวา

๑. สี. ม. สมทาจรตตตา ฯ ๒. ม. อุปปชชนตฺติ ฯ ๓. ม. อาปาถมากตฺ ฯ
๔. ม. คามิลโล ฯ ๕. ปนฺถมกฺกฏโก ฯ ๖. ม. นิปปชชตติ ฯ

ตสฺส ยุตํ ปิวิตฺวา ปุณฺณาคนฺตฺวา ตตฺถเวย นิปฺชฺชชฺ ๑(๑) ทฺตฺติยาทิสฺ
ทิสาสฺ ปหตฺถกาเลปิ เอวเมว กโรตฺติ ๑

ตตฺถ ปญฺจสฺ ทิสาสฺ ปสฺสริตฺตสฺสจฺจํ วิย ปญฺจ ปสฺสทา ๑
มชฺเช นินฺนํมกฺกฏฺโถ วิย จิตฺตํ ๑ ปาณกาทีหิ สุตฺตมฺมฏฺฐน-
กาโล วิย อารมฺมณฺน ปสฺสทสฺส มฺมฏฺฐิตกาโล ๑ มชฺเช
นินฺนํมกฺกฏฺทสฺส จลนํ วิย ปสฺสทมฺมฏฺฐนํ อารมฺมณํ คเหตุวา
กิริยามโนธาคฺชฺยา ภวํคสฺส อวมฺมฏฺฐิตกาโล ๑ สุตฺตานุสฺสเรณ
คณนกาโล วิย วิถีจิตฺตสฺส ปวตฺติ ๑ สีสฺ วิชฺฌิตฺวา ยุตฺปิวนํ
วิย ชวนสฺส อารมฺมณฺน ชวิตกาโล ๑ ปุณฺณาคนฺตฺวา มชฺเช
นิปฺชฺชนํ (๒) วิย จิตฺตสฺส หทฺยวตฺถุเมว นิสฺสาย ปวตฺตนํ ๑

อิทํ โอปมํมํ กิํ ทิเปตฺติ ๑ อารมฺมณฺน ปสฺสเท มฺมฏฺฐิต
ปสฺสทวตฺถุจิตฺตโต หทฺยรูปวตฺถุจิตฺตํ ปจฺมตฺริ อฺปฺปชฺชตีติ
ทิเปตฺติ ๑ เอเกกํ อารมฺมณํ ทฺวีสุ ทฺวารสฺส อปาถมาคจฺจตีติปิ
ทิเปตฺติ ๑ (๓)

โทวาริโกตฺติ เอโก ราชฺยา สยนคโต นินฺนํทายตี ตสฺส
ปฺริจาริโก ปาเท ปฺริมชฺชนโต นิสฺสีทฺติ ๑ พฺริโทวาริโก ทฺวาร
จิตโต ตโย ปฺฏิหารา ปฺฏิปาฏิยา จิตา ๑ อเถโก ปจฺจนฺตวาตี
มฺนุสฺสโส ปณฺณาการิ อาทาย อาคนฺตฺวา ทฺวาริ อากิฏฺฐลฺลิตฺติ ๑
พฺริโทวาริโก สทฺทํ น สฺสณฺนตี ปาทปฺริมชฺชโก สลฺลณํ
๑. ม. นินฺนํปชฺชตี ๑ ๒. สีสฺ. นินฺนํชฺชนกาโล วิย ๑ ม. นินฺนํชฺชนํ ๑
๓. ม. อโย ปาโจ นตฺติ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณนนา หน้ 523

อทาสี ๗ ตาย สณณาย ทวาริ วิวริตฺวา ปสฺสตี ๗ ปจฺม
ปฏฺฐิหารโ ร ปณณการิ คเหตุวา ทุตฺตยสฺส อทาสี ๗ ทุตฺตโย
ตตฺตยสฺส อทาสี ๗ ตตฺตโย รณฺโณ อทาสี ๗ ราชา ปรีภุจชฺชิตฺ ๗
ตตฺตโต โส ราชา วิย ชวนิ ทฏฺฐพฺพิ ๗ ปาทปรีมชฺชโก
วีย อวชฺชุนิ ๗ พรีทโทวาริโก วิย จกฺขุวิถนณานิ ๗ ตโย
ปฏฺฐิหารา วิย สมฺปฏฺฐิจนฺนนาทีนิตฺตี ๗ วิถิจิตฺตานิ ๗ ปจฺจจนต-
วาตีโน ปณณการมาทาย อาคนตฺวา ทวารากอฏฺฐนนิ วิย
อารมฺมณสฺส ปสาทมฏฺฐนนิ ๗ ปาทปรีมชฺชเกน สณณาย ทินฺน-
กาโล วิย กิริยามโนธาตฺยา ภวฺงคสฺส อวภุจฺจิตกาโล ๗ เตน
ทินฺนสณณาย พรีทโทวาริกสฺส ทวารวิวริณกาโล วิย จกฺขุ-
วิถนณณสฺส อารมฺมณทสฺสนกิจจสาธนกาโล ๗ ปจฺมปฏฺฐิหารน
ปณณการสฺส คหิตกาโล วิย วิปากมโนธาตฺยา อารมฺมณสฺส
สมฺปฏฺฐิจนฺนกาโล (๑) ๗ ปจฺเมน ทุตฺตยสฺส ทินฺนกาโล วิย วิปาก-
มโนวิถนณธาตฺยา อารมฺมณสฺส สนฺตีริณกาโล ๗ ทุตฺตเยน
ตตฺตยสฺส ทินฺนกาโล วิย กิริยามโนวิถนณธาตฺยา อารมฺมณสฺส
วภุจฺจิตกาโล ๗ ตตฺตเยน รณฺโณ ทินฺนกาโล วิย โวฏฺฐวเนน
ชวณสฺส นียยาทิตกาโล ๗ รณฺโณ ปรีภอกกาโล วิย ชวณสฺส
อารมฺมณสฺส รสาณฺภวณกาโล ๗

อิทํ โอบมฺมิ กิ ทิเปตี ๗ อารมฺมณสฺส ปสาทมฏฺฐน-

๑. ม. สมฺปฏฺฐิจิตกาโล ๗

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 524

มตฺตเมว กิจฺจํ กิริยามโนธาตุยา ภวฺงควาภูณฺณมตฺตเมว จกฺขุ-
วิญญาณาทีนํ ทสฺสนสมฺปฺปฺยจฺจนฺนสนฺตฺริณววภูจาปนมตฺตนาเว
กิจฺจานิ เอกนฺเตน ปน ชวนเมว อารมฺมณฺรสี อนุโกตฺติ อิทํ (๑)
ทีเปติ ฯ

คามิลโกติ สมฺพหุลา คามทารกา อนุตฺรวีถิยํ ปัสฺสุกัฬํ
กัฬนฺติ ฯ ตตฺเตกสฺส หตฺเต กหาปโณ ปฏฺยหณฺณิ ฯ โส มยฺหํ
หตฺเต ปฏฺยหิตํ กิณฺนุ โข เอตฺนฺติ อาท ฯ อเถโก ปณฺฑริ
เอตฺนฺติ อาท ฯ อปโร สห ปัสฺสุนา กาฬหํ คณฺหิ ฯ อณฺโณ
ปฺลฺลํ จตฺรสฺสํ เอตฺนฺติ อาท ฯ อปโร กหาปโณ เอโสติ อาท ฯ
อถ นํ อahrtฺวา มาตุยา อทฺสุ (๒) สากมฺเม อฺปนฺนสิ ฯ

ตตฺถ สมฺพหุลาณํ ทารกาณํ อนุตฺรวีถิยํ กัฬนฺตาณํ
นินฺนกาโล วีย ภวฺงคจิตฺตปฺปวตฺติ ทภูจพฺพา ฯ กหาปณฺสส
หตฺเต ปฏฺยหตฺกาโล วีย อารมฺมณฺน ปสาทสฺส ฆฏฺฏิตกาโล ฯ
กิณฺนุ โข เอตฺนฺติ วุตฺตกาโล วีย ตํ อารมฺมณฺณ คเหตุวา
กิริยามโนธาตุยา ภวฺงคสฺส อวภูฏิตกาโล ฯ ปณฺฑริ เอตฺนฺติ
วุตฺตกาโล วีย จกฺขุวิญญาณฺน ทสฺสนกิจฺจสาธิตกาโล ฯ สห
ปัสฺสุนา กาฬคหิตกาโล วีย วิปากมโนธาตุยา อารมฺมณฺสส
สมฺปฺยจฺจนฺนกาโล ฯ ปฺลฺลํ จตฺรสฺสํ เอตฺนฺติ วุตฺตกาโล วีย
วิปากมโนวิญญาณฺธาตุยา อารมฺมณฺสส สนฺตฺริณกาโล ฯ
๑. ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ฯ ๒. ม. มาตุ อทาสิ ฯ

เลมที่ 46 จิตตูปปกณทวณนา หนา 525

เอโส กหาปโณติ วุตตกาโล วีย กิริยามโนวิถณนาชาตยา
อารมมณสส ววฏฐาปิตกาโล ฯ มาตรา กมเม อุปนิตกาโล
วีย ขวนสส อารมมณรธานุภานัน เวทิตพพิ ฯ

อิทโ อปมมิมิ ก็ ทีเปติ ฯ กิริยามโนชาตุ อทิสวาว ภวงคิ
อาวฏฐเอติ วิปากมโนชาตุ อทิสวาว สมปฏิจจติ วิปาก-
มโนวิถณนาชาตุ อทิสวาว สนนีเรติ กิริยามโนวิถณนาชาตุ
อทิสวาว ววฏฐาเปติ ขวนัน อทิสวาว อารมมณรตัง อนุกโถติ
เอกนุเตน ปน จกขุวิถณนาเมว ทสสนกัจจิง สาเชตีติ ทีเปติ ฯ

อมุโพ โกลียเกน จาติ อิทธิเหฏฐา วุตติ ฯ อมุโพปมณจ
อจจุสาลาสามีโกปมณจ สนุชาย วุตติ ฯ

ขจจนุโร ปิจสปปิ จาติ ฯ อุโกปิ กิร เต นกรทวาร
ศาลายัน นิสิติสุ ฯ ตตถ ปิจสปปิ อาห โภ อนุชก กสุม
ตวั อิธ สุตสमान วิจรสอิ อสุโก ปเทโส สุกิกโข พหุตนน-
ปาโน (๑) ก็ ตตถ กนตุวา สุเขน ชีวิตัน ววฏฐีติ ฯ มยหิ
ตาว ตยา อัจจิจิตติ ตยหิ ปน ตตถ กนตุวา สุเขน
ชีวิตัน ก็ น ววฏฐีติ ฯ มยหิ กนตุ ปาทา นตถีติ ฯ มยหิปี
ปสสิตัง จกขุณิ นตถีติ ฯ ยทิเอวั ตว ปาทา โหนติ (๒) มม
จกขุณิติ อุโกปิ สาธติ สมปฏิจจติวา ขจจนุโร ปิจสปปิ ขนุ
อาโรเปติ ฯ โส ตสส ขนุเช นิสิติตวา วามเหตุเถนสส สีส
๑. ม. พหุตนนปาโน ฯ ๒. ม. โหนตุ ฯ

ปริกขิปิตวา ทกขินเหตุเถน อิมสมึ จาเน มุลล อวาริตวา จิต
อิมสมึ ปาสาโณ วามิ มุญจ ทกขิน คณห ทกขิน มุญจ
วามิ คณหาติ มคฺคํ นียเมตฺวา อจิกฺขติ ฯ เอวํ ชจฺจนฺรสุต
ปาทา ปิจสปปิสฺส จกฺขุนีติ อุโภปิ สมฺปโยเคน อิจฺฉิตฺถุจฺฉานํ
กนฺตฺวา สุเขน ชีวีสุ ฯ

ตตฺถ ชจฺจนฺโร วีย รูปกาโย ปิจสปปิ วีย อรูปกาโย ฯ
ปิจสปปินา วินา ชจฺจนฺรสุต ทิสํ กนฺตํ กมนนิกฺขารสุต
อปฺปวตฺติกาโล (๑) วีย รูปสุต อรูปเณ วินา อาทานคหณโฌปนํ
ปาเปตฺถุ อสมตฺถตา ฯ ชจฺจนฺเรณ วินา ปิจสปปิสฺส ทิสํ กนฺตํ
กมนนิกฺขารสุต อปฺปวตฺตณํ วีย ปญฺจโวการเ รุปิ วินา
อรูปสุต อปฺปวตฺติ ฯ ทฺวินนฺมปิ สมฺปโยเคน อิจฺฉิตฺถุจฺฉานํ กนฺตฺวา
สุเขน ชีวิตกาโล วีย รูปารูปมฺมานํ อญฺญมญฺญสมฺปโยเคน (๒)
สพฺพกิจฺเจสุ ปวตฺตีสพฺภาโวติ ฯ (๓) อัยฺ ปณฺห ปญฺจโวการภวเสน
กถิตฺโต ฯ

วิสยคาโห จาติ ฯ จกฺขุ รูปวิสยํ คณฺหาติ ฯ โสตาทีนํ
สทฺทาทีนํ วิสเย ฯ

อุปฺนิสฺสยมตฺถโสติ อุปฺนิสฺสยโต จ อตฺถโต จ ฯ ตตฺถ
อสมฺภินฺนตฺตา จกฺขุสุต อาปาถคตฺตฺตา รูปานํ อาโลกสนฺนิสฺสิตํ
๑. ม. อนิพฺพตฺติตกาโล ฯ ๒. ม. อญฺญมญฺญโยเคน ฯ
๓. ส. ปวตฺตีสพฺภาโวติ ฯ ม. ปวตฺตสมฺภาโวติ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปากณทวณณา หน้ 527

มนสิการเหตุกั จตุหิ ปจเจเหหิ อุปปชชติ จกขุวิถณณั สทฐี
สมปยุตตธมเมหิ ๑ ตตถ มตสสาปี จกขุ สมภินนั โหติ ๑
ชีวโต นีรुทฐมปี ๑ ปีตเตน วา เสเมहन วา รุธิเรน (๑) วา
ปฬิพุทฐมปี จกขุวิถณณาสส ปจเจโย ภวิทุ อสกุโกนตุ สมภินนั
นาม โหติ ๑ สกุโกนตุ อสมภินนั นาม ๑ โสตาทีสุปี เอเสว
นโย ๑ จกขุสมี ปน อสมภินเนปี พหิทฐา รูปารมมणे อาปาถั
อนากจณเต จกขุวิถณณั นุปปชชติ ตสมี ปน อาปาถั
อากเตปี อาโลกสนนีสสเย อสติ นุปปชชติ ๑ ตสมี ลทฐेปี (๒)
กิริยามโนธายา ภวणे อนาวภูฏีเต นุปปชชติ ๑ อวภูฏีเตเยว
อุปปชชติ ๑ เอว อุปปชชมานั สมปยุตตธมเมหิ สทฐีเยว
อุปปชชติ ๑ อีเมว จตุตาริ ปจเจเย ลกิตวา อุปปชชติ
จกขุวิถณณั ๑ (๓)

อสมภินนตตะ สอตสส อาปาถคตตะ สทฐานั อากาส-
สนนีสสิตั มนสิการเหตุกั จตุหิ ปจเจเหหิ อุปปชชติ สอ-
ถณณั สทฐี สมปยุตตธมเมหิ ๑ ตตถ อากาสสนนีสสิตนุติ
อากาสสนนีสสยั ลทฐาว อุปปชชติ น วينا เตन ๑
น หิ ปีทหิตถณณจกขุทสส สอถถณณณั ปวตตติ ๑ เสสั
ปุริมเนเยเนว เวทิตพัพ ๑ ยถา เจตถ เอว อีโต ปเรสุปี ๑
วิเสสมตตัม ปน ปวกขาม ๑

๑. ม. รุหิเนน ๑ ๒. ม. สนุเตปี ๑ ๓. ม. ม. ๑๒/๒๔๘/๒๒๖ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 528

อสมภินนตฺตา ฆานสฺส อาปาถคตฺตฺตา คนฺธานํ วาโย-
สนฺนิสฺสิตํ มนสิการเหตุกํ จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ อุปฺปชฺชติ ฆาน-
วิญฺญาณํ สทฺธิํ สมฺปยุตฺตธมฺเมหิ ฯ ตตฺถ วาโยสนฺนิสฺสิตนฺติ
ฆานพิเล (๑) วายุมฺหิ ปวิสฺนเตเยว อุปฺปชฺชติ ตสฺมี อสฺติ นฺุปฺปชฺชตีติ
อตุโถ ฯ

อสมภินนตฺตา ชิวฺหาย อาปาถคตฺตฺตา รสฺถานํ อาโป-
สนฺนิสฺสิตํ มนสิการเหตุกํ จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหา-
วิญฺญาณํ สทฺธิํ สมฺปยุตฺตธมฺเมหิ ฯ ตตฺถ อาโปสนฺนิสฺสิตนฺติ
ชิวฺหา เตมนํ อาปํ ลทฺธาว อุปฺปชฺชติ น วินา เตน ฯ
สฺกขชิวฺหานํ หิ สฺกขขาทนีเย ชิวฺหาย จปิเตปิ ชิวฺหาวิญฺญาณํ
นฺุปฺปชฺชเตว ฯ

อสมภินนตฺตา กายสฺส อาปาถคตฺตฺตา โฝฏฺฐพฺพานํ
ปจฺวิสฺนฺนิสฺสิตํ มนสิการเหตุกํ จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ อุปฺปชฺชติ
กายวิญฺญาณํ สทฺธิํ สมฺปยุตฺตธมฺเมหิ ฯ ตตฺถ ปจฺวิสฺนฺนิสฺสิตนฺติ
กายปฺปสาทปจฺจยํ ปจฺวิสฺนฺนิสฺสยํ ลทฺธาว อุปฺปชฺชติ น เตน
วินา ฯ กายทฺวารสฺมี หิ พหิทฺธา มหาภูตารมฺมณํ อชฺฉตฺตํ
กายปฺปสาทํ ฆญฺเฏตฺวา ปสาทปจฺจเยสฺส มหาภูเตสฺส ปฏฺิหฺลยฺติ ฯ

อสมภินนตฺตา มนสฺส อาปาถคตฺตฺตา ฐมฺมานํ วตฺถุ-
สนฺนิสฺสิตํ มนสิการเหตุกํ จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ อุปฺปชฺชติ มโน-
๑. ม. ฆานพิลํ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 529

วิถณณั สทฐี สมปยุตตมเมหิ ฯ ตตถ มโนติ ภวญจจิตตํ ฯ
ตํ นิรุทฐมปิ อวชชนจิตตสส ปจจโย ภวิตฺถ อสมตฺถํ มนุทถาม-
คตเมว (๑) วตฺตมานมฺปิ (๒) สมฺภินฺนํ นาม โหติ ฯ อวชชนสส ปน
ปจจโย ภวิตฺถ สมตฺถํ อสมภินฺนํ นาม ฯ อาปาถคตตฺตา
ฐมฺมานนฺติ ฐมฺมารมฺเม อาปาถคเต ฯ วตฺตสนฺนินิสฺสิตนฺติ
หทยวตฺตสนฺนินิสฺสยํ ลทฺทราว อุปฺปชฺชติ น เตน วินา ฯ อยมฺปิ
ปญฺโห ปญฺจโวการภวํ สนฺธาย กถิตฺถ ฯ มนสิการเหตุกนฺติ
กิริยามโนวิถณณชตฺถยา ภวญฺเจ อวญฺญิตฺเตยว อุปฺปชฺชตีติ
อตุโถ ฯ อยํ ตาว อุปฺนินิสฺสมตฺถโสติ เอตถ อุปฺนินิสฺสย-
วณณนา ฯ

อตุโถ ปน จกฺขุ ทสฺสนตฺถํ โสตํ สวณตฺถํ ฆานํ
ฆายนตฺถํ ชิวฺหา สายนตฺถา กาโย สฺสนตฺถโถ มโน
วิชานนตฺถโถ ฯ ตตถ ทสฺสนํ อตุโถ อสฺสาติ ทสฺสนตฺถํ ฯ
ตํ หิ เตน นิปฺพาเทตพฺพนฺติ ทสฺสนตฺถํ ฯ เสเสสุปี เอเสว
นโยติ ฯ เอตตาวตฺตา ติปฺภูกจฺพนาคตฺถเรวาทเ โสพสกมฺคฺโค
นินฺนุจฺจิตฺ สทฐี ทฺวาทสกมฺคฺเคน เจว อเหตุกฺกฺจฺเคน จาติ ฯ

อิทานิ โมรวาปีวาสิมหาทตฺตตฺถเรวาทเ ทฺวาทสกมฺคฺคกฺกา
โหติ ฯ ตตถ สาเกตกปฺลหาอุสฺสนนฺกิตฺตนเหตุ กิตฺตนาณิ
ปากติกาเนว ฯ อยํ ปน เถโร อสงฺขาริกสสงฺขาริกเสฺว โทสํ
๑. สี. มนุทตฺรคตเมว ฯ ๒. ม. ปวตฺตมานมฺปิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 530

ทิสฺวา อสงฺขาริกกมฺมํ อสงฺขาริกเมว วิปากํ เทติ โน
สสงฺขาริกํ สสงฺขาริกํปี สสงฺขาริกเมว วิปากํ เทติ โน
อสงฺขาริกนฺติ อาห ๑ ชวเนน เจส จิตฺตนิยามํ น กเถติ ๑
อารมฺมเณน ปน เวทนานิยามํ กเถติ ๑ เตนสฺส วิปากทฺวารเ (๑)
ทฺวาทสกมฺคุโค นาม ชาโต ทสกมฺคุโคปี อเหตุกภูจกํปี
เอตฺถเว ๑

ตฺตฺราयํ นโย โสมนสฺสสทฺทติเหตุกาสงฺขาริกจิตฺเตน ทิ
กมฺเม อายุหิเต ตาทิเสเนว วิปากจิตฺเตน คหิตปฺปฏิสนฺธิกสฺส
วฺจฺจปฺปตฺตสฺส จกฺขุทฺวารเ อภุจอารมฺมเณ อาปาดกเถ เหฏฺฐา
วฺจฺจตฺตเนเนว ตโย โมจฺวารา โหนฺติ ๑ ตตฺถ (๒) กุสลโต จตฺตาริ
โสมนสฺสสทฺททานิ อกุสลโต จตฺตาริ กิริยโต ปญฺจาติ อิมํ
เตรสนฺนํ จิตฺตानํ อญฺญตเรณ ชวิตปริโยसानเ ตทอารมฺมณํ
ปฺติภูจฺมานํ โสมนสฺสสทฺทาสงฺขาริกติเหตุกจิตฺตมฺปิ อสงฺขาริก-
ทฺุเหตุกจิตฺตมฺปิ (๓) ปฺติภูจฺชาติเว ๑ เอวมสฺส จกฺขุทฺวารเ จกฺขุ-
วิญฺญาณาทินิ ตีณิ ตทอารมฺมณานิ เทวติ ปญฺจ คณฺฐปคานิ
จิตฺตานิ โหนฺติ ๑

อารมฺมเณน ปน เวทนํ ปรีวตเตตฺตฺวา กุสลโต จตฺตุนํ
อกุสลโต จตฺตุนํ กิริยโต จตฺตุนนฺติ ทฺวาทสนฺนํ อฺเปกฺขา-
สทฺทจิตฺตानํ อญฺญตเรณ ชวิตาวसानเ อฺเปกฺขาสทฺทติเหตุกา-
๑. ม. วิปากทฺวารเ ๑ ๒. ม. ตสฺส ๑ ๓. ม. ทฺุเหตุกจิตฺตมฺปิ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 531

สงขาริกวิปากมปิ ทุเหตุกาสงขาริกวิปากมปิ ตทารมมณั หุตวา
อุปฺปชฺชติ ฯ เอวมสฺส จกฺขุทฺวารเ อุเปกฺขาสหคตฺ สนนฺตริณั
อิมานิ เทว ตทารมมณานีติ อิมานิ (๑) ตีณิ คณฺนุปกจิตฺตานิ
โหนฺติ ฯ ตานิ ปฺริเมหิ ปญฺจหิ สทฺธิ อฏฺฐ โสตทฺวาราทิสฺสุปี
อฏฺฐฏฺฐาติ ฯ เอกาย เจตนาถ กมฺเม อายุหิตเ สมจตฺตาพีส
จิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อคฺคหิตคฺคหณฺน ปน จกฺขุทฺวารเ อฏฺฐ
โสตฺตวิญฺญาณาทินิ จตฺตารีติ ทฺวาทส โหนฺติ ฯ ตตฺถ มฺล-
ภวํภตฺตา อาคณฺตภวํภตฺตา อมฺโปกฺปมฺนิยามภตฺตา จ วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพา ฯ

โสมนสฺสสหคตติเหตุกสสงขาริกกฺุสจิตฺเตน กมฺเม อายุหิตเปี
อุเปกฺขาสหคตติเหตุกอสสงขาริกสสงขาริกเกหิ กมฺเม อายุหิตเปี
เอเสว นโย ฯ ตตฺถ ยนฺโตปมาปี (๒) เอตฺถ ปากติกามเว ฯ เอตฺตาทา
ติเหตุกกมฺเมน ติเหตุกปฏิสฺนฺธิ โหตีติ วาโร กถิโต ฯ ทุเหตุกา
โหตีติ วาโร ปน ปฏฺิจฺจนฺโน หุตฺวา คโต ฯ

อิทานิ ทุเหตุกกมฺเมน ทุเหตุกปฏิสฺนฺธิภตฺตา โหติ ฯ
โสมนสฺสสหคตทุเหตุกาสงขาริกจิตฺเตน หิ กมฺเม อายุหิตเ
ตาทิเสนเยว วิปากจิตฺเตน คหิตปฏิสฺนฺธิภตฺต วุฑฺฒิปฺปตฺตสฺส
จกฺขุทฺวารเ อฏฺฐารมฺมณเ อาปาลกเต เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว
ตโย โมฆวารา โหนฺติ ฯ ทุเหตุกสฺส ปน ชวนกิริยา นตฺถิ ฯ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. สී. หตฺถยนฺโตปมาปี ฯ ม. ยนฺโตปมาปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 532

ตสฺมา กุสลโต จตุตาริ โสมนสฺสสหคตานิ อกุสลโต จตุตาริติ
อิมสํ อภุจฺจุนฺนํ อญฺจตเรน ชวิตปริโยसानเน ทุเหตุกเมว
โสมนสฺสสหคตาสฺสงฺขาริกเมว ตทารมฺมณฺํ โหติ ฯ เอวมสฺส
จกฺขุวิญญาณาทีนํ ตีณิ อิทฺถจ ตทารมฺมณฺนฺติ จตุตาริ
คณฺนุปลจิตฺตานิ โหนฺติ ฯ อภุจฺมชฺชตฺตารมฺมณฺเน ปน กุสลโต
อุเปกฺขาสหคตานิ จตฺตุนฺนํ อกุสลโต จตฺตุนฺนนฺติ อภุจฺจุนฺนํ
อญฺจตเรน ชวิตปริโยसानเน ทุเหตุกเมว อุเปกฺขาสหคตํ
อสงฺขาริกํ ตทารมฺมณฺํ โหตีติ ฯ เอวมสฺส อุเปกฺขาสหคตสนฺตีรณฺํ
อิทฺถจ ตทารมฺมณฺนฺติ เทว คณฺนุปลจิตฺตานิ โหนฺติ ฯ ตานิ
หิ ปฺริเมหิ จตฺตุนฺนํ สทฺธิ น ฯ โสตทวาราทิสฺสปี น ฉาติ ฯ
เอกาย เจตนาย กมฺเม อายุหิตे สมตฺตีจจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
อคุคฺคิตคหณฺเนน ปน จกฺขุทฺวารे น โสตวิญญาณาทีนํ จตุตาริติ
ทส โหนฺติ ฯ อมฺโปกฺปมฺนิยามกถา ปากติกาเอว ฯ ยนฺโตปมํ
อิธ น ลพฺภตฺตีติ วุคฺคตํ ฯ

โสมนสฺสสหคตทุเหตุกสสงฺขาริกกุสลจิตฺเตน กมฺเม อายุหิตेปี
อุเปกฺขาสหคตทุเหตุกอสสงฺขาริกสสงฺขาริกเกหิ กมฺเม อายุหิตेปี
เอเสว นโย ฯ เอตฺตาวตา ทุเหตุกกมฺเมเนน ทุเหตุกปฏิสนฺธิ โหตีติ
วาโร กถิตो ฯ

อเหตุกา(๑) โหตีติ วาโร ปน เอว เวทิตพฺโพ ฯ กุสลโต
๑.ม. อเหตุกปฏิสนธิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 533

จตุหิ ฌานวิปยุตเตหิ กมฺเม อายุหิตเปปี กุสลวิปากาเหตุก-
มโนวิญญานชาตยา อุเปกฺขาสหคตยา ปฏิสนธิยา คหิตาย
กมฺมสทิสสา ปฏิสนธิตี น วุตตพฺพาฯ อิตฺโต ปญฺจาย เหฏฺฐา
วุตตนเยเนว กเถตฺวา อิกฺุเจปี อิกฺุจฺมชฺมตฺเตปี จิตตูปตฺตตีตี (๑)
เวทิตพฺพาฯ อิมสฺส หิ เถรสฺส วาเท ปิณฺฑชฺชวนฺนํ ชวติ
เสสชฺชวนฺนํ กุสลตฺตาย วา อกุสลตฺตาย วา โโก นียาเมตีตี อาทิกถา
สพฺพา ตตถ วุตตนเยเนว เวทิตพฺพาฯ เอตฺตาวตา โมรฺวา-
ปฺปิวาสิมหาทตฺตเถรฺวาทฺเต ทฺวาทส วิปากกถามคฺโค นิกฺุจฺจิตฺโต
สทฺฐี ทฺวาทสกมคฺเคน เจว อเหตุกญฺจเณน จาตี ฯ

อิทานิ มหาชฺมมฺรฺกจิตฺตเถรฺวาทฺเต ทสกมคฺควิปากกถา (๒)
โหตีฯ ตตถ สาเกตกปฺลฺหา อฺุสฺสนฺนํกิตฺตนาณิ ปากติกาเนวฯ
เหตุกิตฺตเน ปน อัยฺ วิเสโสฯ ติเหตุกกมฺมํ ติเหตุกวิปากํปี
ทฺุเหตุกวิปากํปี อเหตุกวิปากํปี เทตีฯ ทฺุเหตุกกมฺมํ ติเหตุกเมว
น เทตี อิตฺธฺรฺ เทตีฯ ติเหตุกกมฺเมเนน ปฏิสนธิ ติเหตุกา
โหตี ทฺุเหตุกา วา อเหตุกา วา (๓) น โหตีฯ ทฺุเหตุกกมฺเมเน
ทฺุเหตุกาเหตุกา โหตี ติเหตุกา น โหตีฯ อสฺงฺขาริกกมฺมํ วิปากํ
อสฺงฺขาริกเมว เทตี โน สสฺงฺขาริกํฯ สสฺงฺขาริกํปี สสฺงฺขาริกเมว
เทตี โน อสฺงฺขาริกํฯ อารมฺมเณน เวทนา ปรีวตฺเตตพฺพาฯ
ชฺชวนฺนํ ปิณฺฑชฺชวนเมว ชวติฯ อาทิตฺโต ปญฺจาย จิตฺตานิ

๑. ม. จิตตูปปวตฺตตีฯ ๒. ม. ทสกมคฺคกถาฯ

๓. ม. ทฺุเหตุกาเหตุกาฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 534

กเถตพพานีติ (๑) ๗

ตตุรายํ กถา เอโก ปจฺมกฺุสฺตจิตฺเตน กมฺมํ อายุหติ
ปจฺมวิปากจิตฺเตเนว ปฏฺิสนฺธิ คณฺหาติ ๗ อัยํ กมฺมสทิสสา
ปฏฺิสนฺธิ ๗ ตสฺส วุฑฺฒิปฺปตฺตสฺส จกฺขุทฺวารเอ อภฺฐารมฺมเณ
อาปาถกเถ วุฑฺฒนเยเนว ตโย โมฆวารา โหนฺติ ๗ อถสฺส
เหภฺฐา วุฑฺฒานํ เทรสฺสนํ โสมนสฺสสทฺทชวณานํ อถฺยตเรณ
ชวิตปริโยसानเ ปจฺมวิปากจิตฺตเมว ตทารมฺมณฺํ โหติ ๗ ตํ
มฺูลกวางฺกํ ตทารมฺมณฺฺนติ เทว นามานิ ลภติ ๗ เอวมสฺส
จกฺขุวิญญาณาทีนํ ตีณิ อิทฺยจ ตทารมฺมณฺฺนติ จตฺตาริ
คณฺนุปกจิตฺตานํ โหนฺติ ๗ อภฺฐมชฺชตฺตารมฺมเณ เหภฺฐา
วุฑฺฒนเยเนว (๒) ทฺวาทสนฺนํ อุเปกฺขาสทฺทชวณานํ อถฺยตเรณ
ชวิตปริโยसानเ อุเปกฺขาสทฺทคํ ติเหตุกาสงฺขาริภจิตฺตํ ตทา-
รมฺมณฺฺตาย ปตฺติภฺฐาติ (๓) ๗ ตํ อากนฺตฺกวางฺกํ ตทารมฺมณฺฺนติ เทว
นามานิ ลภติ ๗ เอวมสฺส อุเปกฺขาสทฺทคสนฺฺนติเรณํ อิทฺยจ
ตทารมฺมณฺฺนติ เทว คณฺนุปกจิตฺตานํ ๗ ตานํ ปฺริเมหิ จตฺตฺหิ
สทฺธิ ๓ โหนฺติ ๗ โสตทฺวาราทิสฺสปี ๓ ฉาติ (๔) ๗ เอวํ เอกาย
เจตนาถ กมฺเม อายุหิตเ ปญฺจสุ ทฺวาทเรสุ สมตฺตีสจิตฺตานํ
อุปฺปชฺชนฺติ ๗ อกฺคหิตคหเณน จกฺขุทฺวารเอ ๓ โสตฺวิญญาณาทีนํ
๑. ม. อิตฺิสทฺโท นตฺถิ ๗ ๒. ม. วุฑฺฒานํเยว ๗ ๓. ม. ปวตฺตติ ๗
๔. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ๗

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 535

จิตตาริทธิ ทส โหนฺติ ฯ อมฺโพนฺนิยามกถา ปากติกาเยว ฯ

เอวฺ(๑) ทุติยตฺติยจิตฺตฤทฺถกฺสจฺจิตฺเตหิ กมฺเม อายุหิเตปิ
เอตฺตกาเนว วิปากจิตฺตานิ โหนฺติ ฯ จตฺตฺหิ อุเปกฺขาสทฺตจฺจิตฺเตหิ
กมฺเม(๒) อายุหิเตปิ เอเสว นโย ฯ อิธ ปน ปจฺมํ อิฏฺฐ-
มชฺชตฺตารมฺมณฺํ ทสฺเสตฺตพฺพํ ฯ ปจฺจฺญา อิฏฺฐารมฺมณฺเณน เวทนา
ปรีวตฺเตตฺตพฺพา ฯ ตตฺถ(๓) อมฺโพนฺนิยามกถา ปากติกาเยว ฯ
ยฺนฺโตปมฺํ น ลกฺติ ฯ กุสฺลโต ปน จตฺนฺนํ ฅาณวิปฺปยุตฺตานิ
อณฺฺณตเรณ กมฺเม อายุหิเตติ อิโต ปญฺจาย สพฺพํ วิตฺถาเรตฺวา
อเหตุกฺกุสฺสํ กเถตฺตพฺพํ ฯ เอตฺตาวตฺตา มหาชฺมมฺรกฺขิตฺตเถรวาท
ทสกมฺคฺโค นิฏฺฐิโต โหติ สทฺธิ อเหตุกฺกุสฺสเกนาติ ฯ

อิเมสํ ปน ติณฺณํ เถรานํ กตฺรสฺส วาโท คเหตุพฺพโพิติ ฯ
น กสฺสจฺจิ คเหตุพฺพโพิ ฯ เอกํเสน สพฺเพสํ ปน วาทฺสุ ยํ
ยฺตุตฺตํ ตํ คเหตุพฺพํ ฯ ปจฺมวาทสฺมี หิ สสฺสงฺขาราสฺสงฺขารวิชานํ
ปจฺจยเกทฺโต อธิปฺเปตฺติ ฯ เตเนตฺถ อสฺสงฺขารกุสฺลสฺส ทฺพฺพล-
ปจฺจยเอหิ อุปฺปนฺนํ สสฺสงฺขารกฺวิปากํ สสฺสงฺขาริกกุสฺลสฺส พลว-
ปจฺจยเอหิ อุปฺปนฺนํ อสฺสงฺขาริกฺวิปากญฺจ คเหตุวา ลพฺภมฺานานิปี
กิริยาชวณานิ ปฺหาย กุสฺลชวเนหิ ตทารมฺมณฺํ อารมฺมณฺเณน จ
เวทณํ นิยามेतฺวา เสกฺขปฺลฺลชฺชวเนน โสพฺสกมฺคฺโค กถิโต ฯ
ยํ ปเนตฺถ อกุสฺลชวณาวสานเณ อเหตุกฺวิปากเมว ตทารมฺมณฺํ

๑. ม. เอวฺสทฺโโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. กมฺเมติ นตฺถิ ฯ

๓. ม. ตตฺถาติ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 536

ทสฺสิตํ ตํ อิตเรสุ น ทสฺสิตเมว ๑ ตสฺมา ตตฺถ ตํ เตสุ
วุตฺตํ สเหตุกวิปากญจ เอตฺถาปี สพฺพมิตํ ลพฺภเตว ๑ ตตฺรารยํ
นโย ๑ ยทา हि กุสลชวณานํ อนฺตรนฺตฺรา อกุสลํ ชวติ ๑
ตทา กุสลาตฺตานเ อาจิณฺณสทิสเมว อกุสลาตฺตานเ จ สเหตุกํ
ตทารมฺมณํ ยุตฺตํ ๑ ยทา นิรนฺตรํ อกุสลาตฺตานเ ตทา อเหตุกํ ๑
เอวํ ตาว ปจฺจมาเวท ยุตฺตํ คเหตุพฺพํ ๑

ทฺถิตฺยวาเท ปน กุสลาโต อสงฺขาราสสงฺขารวิธานํ อธิปฺเปตํ ๑
เตเนตฺถ อสงฺขาริกกุสลาตฺตานเ อสงฺขาริกเมว วิปากํ สสงฺขาริก-
กุสลาตฺตานเ สสงฺขาริกเมว คเหตุวา ชวเนน ตทารมฺมณนิยามํ
อกตฺวา สพฺเพตฺถปิ เสกฺขาเสกฺขปฺลชฺชชวณานํ อฺปฺปตฺติโรหิ ปิณฺฑ-
ชวณวเสเนว ทฺวาทสฺกมคฺโค กถิตํ ๑ ติเหตุกชวณาวาตฺตานเ
ปเนตฺถ ติเหตุกํ ตทารมฺมณํ ยุตฺตํ ๑ ทฺเหตุกชวณาวาตฺตานเ ทฺเหตุกํ
อเหตุกชวณาวาตฺตานเ อเหตุกํ ภาเชตฺวา ปน น วุตฺตํ ๑ เอวํ
ปน ทฺถิตฺยวาเท ยุตฺตํ คเหตุพฺพํ ๑

ตฺถิตฺยวาเทปี กุสลาโต จ สสงฺขาราสสงฺขารวิธานํ อธิปฺเปตํ ๑
ติเหตุกกมฺมํ ติเหตุกวิปากํปี ทฺเหตุกวิปากํปี อเหตุกวิปากํปี เทตฺติ
ปน วจฺนโต อสงฺขาริกติเหตุกปฺปฏิสนฺธิกสฺส อสงฺขาริกทฺเหตุเกนปี
ตทารมฺมณนิยามํ ภาวิตพฺพํ ๑ ตํ อทฺสเสตฺวา ติเหตุกสทิสเมว (๑)
ตทารมฺมณํ ทสฺสิตํ ตํ ปุริมาย เหตุกิตฺตฺนลทฺธิยา น ยุตฺตฺนฺติ ๑

๑. ม. เหตุสทิสเมว ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้า 537

เกวลี ทสภมคฺควิภาวนตฺตเมววตฺตํ ๑ อิตฺรปี จ ปน ลพฺภเตว ๑
เอวํ ตติยวาเทปี ยุตฺตํ คเหตุพฺพํ ๑ อยญจ สพฺพาปี ปฏฺิ-
สนฺธิชนกสฺเสว กมฺมสฺส วิปากํ สนฺชาย ตทารมฺมณกถา ๑
สเหตุกภวฺกสฺส อนนฺตรปจฺจโยติ วจนโต ปน นานากมฺเมน
อเหตุกปฏฺิสนฺธิกสฺสาปี สเหตุกวิปากํ ตทารมฺมณํ อุปฺปชฺชติ ๑
ตสฺส อุปฺปตฺติวิธานํ มหาปกรณํ อาวึภวิสฺสตีติ ๑
กามาวจรกฺุสทวิปากกถา นิฏฺิจิตา ๑

รฺูปาวจรารฺูปาวจรวิปากกถา

อิทานิ รฺูปาวจราทิวิปากํ ทสฺเสตฺถ ปฺน กตเม ชมฺมา
อพฺยักตาทิอาทิ อารทฺธํ ๑ ตตฺถ ยสฺมา กามาวจรวิปากํ อตฺตโน
กฺุสเลน สทิสฺสีปี โหติ อสทิสฺสีปี ตสฺมา น ตํ กฺุสลาณฺคตฺถิํ
กตฺวา ภาชิตํ ๑ รฺูปาวจรารฺูปาวจรวิปากํ ปน ยถา หตฺถิ-
อสฺสสปพฺพตาทินํ ฉายา หตฺถิอาทิสทิสาว โหณฺติ ตถา อตฺตโน
กฺุสทิสทิสเมว โหตีติ กฺุสลาณฺคตฺถิํ กตฺวา ภาชิตํ กามา-
วจรกมฺมญจ ยทา กทาจิ วิปากํ เทติ รฺูปาวจรารฺูปาวจริ
ปฺน อนนฺตราเยว ทฺุติยภวสฺมีเยว อตฺตภาเว วิปากํ เทตีติปี
กฺุสลาณฺคตฺถิกเมว กตฺวา ภาชิตํ ๑ เสสํ กฺุสเล วตฺตฺนเยเนว
เวทิตพฺพํ ๑ อัยปี วิเสโส ๑ ปฏฺิปทาทีเกโท จ หีนปณฺตี-
มชฺฉิมภาโว จ เอเตสฺสุ ฉานากมฺนโต เวทิตพฺพโ ๑ ฉนฺทาทินํ

ปน อณฺณตรั ฐุริ กตฺวา อนุปฺปาทนียตฺตา นีรชิปตีกาเนว (๑)
เอตานิตี ฯ

รูปาวจรรูปาวจรวิปากกถา นิภูจिता ฯ

โลกุตฺตรวิปากกถา

โลกุตฺตรวิปากปี โลกุตฺตรกฺุสสทิสตฺตา กฺุสลานุกตติกเมว
กตฺวา ภาชิตํ ฯ ยสฺมา ปน เตภูมิกกฺุสสํ จุติปฺปฏิสนฺธิวเสน
วภูมฺิ อัจฉินาติ วฑฺฒเตติ ฯ ตสฺมา ตตฺร กตฺตฺตา อุปจิตตฺตาติ
วุตฺตํ ฯ โลกุตฺตรั ปน เตน อัจฉิตปี อปจฉินติ สยปี จุติ-
ปฺปฏิสนฺธิวเสน น อัจฉินาติ ฯ เตนตฺถ กตฺตฺตา อุปจิตตฺตาติ
อวตฺวา กตฺตฺตา ภาวิตตฺตาติ วุตฺตํ ฯ

สฺุณฺณตฺตฺนติอาทิสฺสุ มคฺุโค ตาว อากมนโต สคฺุณฺโต
อารมฺมณโตติ ตีหิ การณฺเหหิ นามํ ลภตีติ ฯ อิหฺ ญฺุจฺจา
กฺุสลาธิกาเร วิคฺุฉาริตํ ฯ ตตฺถ สฺุคฺุตฺตฺนติกปฺริยาเยน สคฺุณฺโตปี
อารมฺมณโตปี นามํ ลภตี ฯ ปฺริยาเยทฺเสนา เหา ฯ อภิธมฺมกถา
ปน นิปฺปฺริยาเยทฺเสนา ฯ ตสฺมา อิธ สคฺุณฺโต วา อารมฺมณโต
วา นามํ น ลภตี อากมนโตว ลภตี ฯ อากมนเมว หิ
ฐุริ ฯ ตํ ทุวิธํ โหติ วิปฺสุสฺนาคมนํ มคฺุคากมนนฺนติ ฯ ตตฺถ
มคฺุคสฺส อากตฺถฺุจฺจาเน วิปฺสุสฺนาคมนํ ฐุริ ผลสฺส อากตฺถฺุจฺจาเนว
มคฺุคากมนํ ฐุรนฺนติ ฯ อิหฺปี ญฺุจฺจา วุตฺตเมว ฯ

๑. ม. นีรชิปตีกาเนว ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณฺณา หน้า 539

เตสุ อิทํ ผลสฺส อากตฺตฺจฺจํ ตสฺมา อิท มคฺคาคมนํ
ฐรณฺติ เวทิตพฺพํ ๑ โส ปเนส มคฺโค อากมนฺโต สฺลฺลตฺตฺนฺติ
นามํ ลภิตฺวา สคฺคฺนฺโต จ อารมฺมณฺโต จ อนิมิตฺโต
อปฺปณฺธิทิตฺตปิ วุจฺจติ ๑ ตสฺมา สยํ อากมนฺยฺญฺจฺจเน จตฺวา
อตฺตโน ผลสฺส ตีณิ นามานิ เทติ ๑ กถํ ๑ อยํ หิ สฺทฺธ-
อากมนวเสเนว ลทฺธนาโม สฺลฺลตฺตมคฺโค สยํ อากมนฺยฺญฺจฺจเน
จตฺวา อตฺตโน ผลสฺส นามํ ททฺมานิ สฺลฺลตฺตฺนฺติ นามํ
อกาสิ ๑ สฺลฺลตฺตอนิมิตฺตมคฺโค สยํ อากมนฺยฺญฺจฺจเน จตฺวา
อตฺตโน ผลสฺส นามํ ททฺมานิ อนิมิตฺตฺนฺติ นามํ อกาสิ ๑
สฺลฺลตฺตอปฺปณฺธิตมคฺโค สยํ อากมนฺยฺญฺจฺจเน จตฺวา อตฺตโน
ผลสฺส นามํ ททฺมานิ อปฺปณฺธิตฺนฺติ นามํ อกาสิ ๑ อิมานิ
ปนฺ ตีณิ นามานิ มคฺคานนฺตเร ผลจิตฺตสฺสึเยว อิมินา นเยน
ลพฺภณฺติ ๑ น อปรภาเค วลฺลชนผลสฺมาปคฺติยา ๑ อปรภาเค
ปนฺ อนิจฺจาทีหิ วิปสฺสนาหิ ตีหิ วิปสฺสิตฺตํ สกโกติ ๑ อตฺตสฺ
วฺจฺจิตวฺจฺจิตวิปสฺสนาวเสเน อนิมิตฺตอปฺปณฺธิตฺตฺสฺลฺลตฺตสฺงฺขาทานิ
ตีณิ ผลานิ อูปฺปชฺชนฺติ ๑ เตสํ ตาเนว สฺงฺขารารมฺมณานิ
อนิจฺจานุสฺสนาทีนํ ญาณานิ อนุโลมญาณานิ นาม โหณฺติ ๑
โย จายํ สฺลฺลตฺตมคฺเค วุจฺจติ ๑ อปฺปณฺธิตมคฺเคปิ เอเสว
นโย ๑ อยํ (๑) หิ สฺทฺธอากมนวเสเนว ลทฺธนาโม อปฺปณฺธิตมคฺโค
สยํ อากมนฺยฺญฺจฺจเน จตฺวา อตฺตโน ผลสฺส นามํ ททฺมานิ
๑. ม. อยมฺปิ ๑

อปปณิหิตนฺติ นามํ อกาสิ ฯ อปปณิหิตอนิมิตฺตมคฺโค สยํ
อากมณียญฺจानเน จตฺวา อตฺตโน ผลิตฺต นามํ ททมาโน
อนิมิตฺตนฺติ นามํ อกาสิ ฯ อปปณิหิตสฺสยฺยตมคฺโค สยํ
อากมณียญฺจानเน จตฺวา อตฺตโน ผลิตฺต นามํ ททมาโน
สฺสยฺยตนฺติ นามํ อกาสิ ฯ อิมานิปิ ตีณิ นามานิ มคฺคานนฺตเร
ผลิตฺตตฺสมีเยว อิมินา นเยน ลพฺภนฺติ ฯ น อปรภาเค
वलฺลขณสมาปตฺติยาติ (๑) ฯ เอวํ อิมสฺมี วิปากนิตฺเทเส กุสลจิตฺเตหิ
ติคฺคานานิ วิปากจิตฺตานานิ เวทิตพฺพานิ ฯ

ยถา ปน เตภูมิกกุสลาณิ อตฺตโน วิปากํ อธิปตี ลภาเปตฺตุ
น สกฺโกนฺติ ฯ น เอวํ โลกุตฺตรานิ (๒) ฯ กสฺมา ฯ เตภูมิก-
กุสลาณญฺหิ อญฺโฆ อายฺหนกาโล อญฺโฆ วิปจฺจนกาโล
เตเนตานิ (๓) อตฺตโน วิปากํ อธิปตี ลภาเปตฺตุ น สกฺโกนฺติ ฯ
โลกุตฺตรานิ ปน ตาย สทฺธาย ตฺสมี วิริเย ตาย สติยา
ตฺสมี สมาริสิมฺมี ตาย ปญฺญาเย อวฺอุปสฺนตฺตาย อปณฺณกํ อวิรฺุฑฺธิ (๔)
มคฺคานนฺตรเมว วิปากํ ปฏฺฐิลนฺติ ฯ เตน อตฺตโน วิปากํ
อธิปตี ลภาเปตฺตุ สกฺโกนฺติ ฯ

ยถา หิ ปรีตฺตกสฺส อคฺคิโน คตฺถุจฺจานเน อคฺคิสิมฺมี
นิพฺพุตฺตมตฺเตเยว อุณฺหาการो นิพฺพายิตฺวา กิณฺจि น โหติ ฯ
๑. ม. วลฺลขณกผลิตฺตสมาปตฺติยาติ ฯ ๒. ม. โลกุตฺตรกุสลาณิ ฯ
๓. ม. เตน ตานิ ฯ ๔. ม. อวิรฺุฑฺธิ ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณฺทวณณา หน้า 541

มหนฺตํ ปน อาทิตฺตํ อคฺคิกฺขนฺธํ นิพฺพาเปตฺวา โคมยปริภณฺเท
กเตปี อุนฺหกาโร อวฺอุปสนฺโตว โหติ ฯ เอวเมว เตญฺมิกฺกุสเล
อญฺโฆ กมฺมุภฺขโณ อญฺโฆ วิปากภฺขโณ ปริตฺตอคฺคิกฺกุจฺจานเ
อุนฺหการณิพฺพาปนกาโล (๑) วีย โหติ ฯ ตสฺมา ตํ อตฺตโน
วิปากํ อธิปฺตี ลภาเปตฺตํ น สกฺโกติ ฯ โลกุตฺตเร ปน ตาย
สทฺธาย ฯเปฯ ตาย ปญฺญาย อวฺอุปสนฺตตาย มคฺคานนฺตรเมว
ผลํ อวฺุปชฺชติ ฯ ตสฺมา ตํ อตฺตโน วิปากํ อธิปฺตี ลภาเปตฺตีติ
เวทิตพฺพํ ฯ เตนานฺหุ โปราณา วิปากเ อธิปฺตี นตฺถิ จเปตฺวา
โลกุตฺตรนฺติ ฯ

จตฺตมกฺผลนิตฺเทเส ฯ อญฺญาตาวิນฺทริยนฺติ อญฺญาตาวิโน
จตฺตสฺ สจฺเจสฺ นินฺนิจิตฺตวณฺนิกจฺจสฺส อินฺทริยํ อญฺญาตาวิโน วา
จตฺตสฺ สจฺเจสฺ นินฺนิจิตฺกิจฺจานํ จตฺตาริ สจฺจานิ ฉตฺวา
ปฏฺวิชฺฉิตฺวา จิตานํ ธรรมานํ ฯ อพฺภนฺตเร อินฺทตฺถสฺสชเนน
อินฺทริยํ ฯ

นิตฺเทสวารเปสฺส อญฺญาตาวินฺนฺติ อาชานิตฺวา จิตานํ ฯ
ธรรมานนฺติ สมฺปยุตฺตธรรมานํ อพฺภนฺตเร ฯ อญฺญาติ อาชานนา ฯ
ปญฺญา ปชานนาติอาทีนํ วุตฺตตฺถาเนว ฯ มคฺคกฺกํ มคฺค-
ปริยาปนฺนฺติ ผลมคฺคสฺส องฺกํ ผลมคฺเค จ ปริยาปนฺนฺติ
อตุโถ ฯ

๑. ม. อุนฺหภาวนิพฺพุตกาโล ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 542

อปีเจตต อิทํ ปกิณณกํ เอกํ อินฺทริยํ เอกํ จานํ
คจฺจติ เอกํ ญฺญานานํ คจฺจติ เอกํ เอกญฺ्ञานํ คจฺจติ ฯ
เอกํ หิ อนนฺยถาตถนฺยสฺสามิตินฺทริยํ เอกญฺ्ञานํ คจฺจติ โสตา-
ปตฺติมคฺคํ ฯ เอกํ อณฺณินฺทริยํ เหฏฺฐา ตีณิ ผลานํ อุปริ ตโย
มคฺคาติ (๑) ญฺ्ञานานํ คจฺจติ เอกํ อนนฺยถาวิณฺทริยํ เอกญฺ्ञานํ
คจฺจติ อรหตฺตผลํ ฯ สพฺเพสุปี มคฺคผลเสสุ อตฺถโต อฏฺฐ อฏฺฐ
อินฺทริยานีติ จตฺสภูจฺจि โลกุตฺตรอินฺทริยานิ กถิตานิ ฯ ปาลีโต
ปน นว นว กตฺวา ทฺวาตตฺตติ โหนฺติ ฯ มคฺเค มคฺคกฺกนฺติ
วตฺตํ ฯ ผลเปปี มคฺคกํ ฯ มคฺเค โปชฺฌนฺจโคติ วตฺโต ผลเปปี
โปชฺฌนฺจโค มคฺคกฺกนฺ อารติ วิรตีติ วตฺตา ผลกฺกนฺเปปี
อารติ วิรตีติ ฯ ตตฺถ มคฺโค มคฺคภาเวเนว มคฺโค ผลํ ปน
มคฺคํ อุปาทาย มคฺโค นาม ฯ ผลนฺกํ ผลปริยาปนฺนนฺติ วตฺตํปี
วฏฺฏนฺติ ฯ มคฺเค พุชฺฌนนคฺคสฺส องฺโคติ สมฺโปชฺฌนฺจโค ผลे พุชฺชสฺส
องฺโคติ สมฺโปชฺฌนฺจโค ฯ มคฺเค อารมณฺวิรมณฺวเสเนว อารติ
วिरตี ฯ ผลे ปน อารตีวिरตีวเสนาติ ฯ

โลกุตฺตรวิปากกถา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. มคฺเคติ ฯ

อกุสลวิปากกถา

อิโต ปราณิ อกุสลวิปากานิ ปญจ จกุขุโธตฆานชิวหา-
กายวิญญานานิ เอกา มโนธาตุ เอกา มโนวิญญานธาตุติ
อิมานิ สตต จิตตานิ ปาลีโต จ อตถโต จ เหฏฐา วุตเตหิ
ตาทิเสเหว กุสลวิปากจิตเตหิ สทิสานิ ฯ

เกวลั หิ ตานิ กุสลกมมปจยยานิ อิมานิ อกุสล-
กมมปจยยานิ ฯ ตานิ จ อิฏฐอิฏฐมชฌตเตสุ อารมมณเส
วตตุนติ ฯ อิมานิ อิฏฐอิฏฐมชฌตเตสุ ฯ ตตถ จ สุขสหคต
กายวิญญานั อิธ กุขสหคต ฯ ตตถ จ อูปกขาสหคตา
มโนวิญญานธาตุ มนุสเสสุ ขจจนุชาทินิ ปฏิสนุธิ อาทิ กตวา
ปญจสุ จาเนสุ วิปจจติ ฯ อิธ ปน เอกาทสวิธเณปิ อกุสล-
จิตเตน กมเม आयูหิตे कममकमनमित्तकคिनिमित्ततेसु अल्लत्तरि
आरममन्नि कतवा जत्तुसु अपायेसु पठिसनุธิ हुत्तवा विपजजति ฯ
तुคियवारतो पणुचाय यावतायुकिं गवङ्किं हुत्तवा अनिठुजानिठुज-
मचฌตकारममनाय पญจ विญ्ञानविठिया सनुठिरन्नि हुत्तवा
पलवारममणे ञसु त्वावेसु त्तारममन्नि हुत्तवा मरणकाले
जुति हुत्तवा ऐवं पญजसु ज्ञानेसु विपजजतीति ฯ

อกุสลวิปากกถา นิฏฐिता ฯ

กิริยาพยากตวณณา

กิริยามโนธาตุจิตตวณณา

อิทานิ กิริยาพยากตํ ภาเซตฺวา ทสฺเสตฺถึ ปฺน กตฺเม
ธฺมฺมา อพฺยากตาทิอาทิ อารทฺธํ ๑ ตตฺถ กิริยาติ กรณฺมตฺตํ ๑
สพฺเพสฺสเยว हि กิริยาจิตฺเตสฺส ยํ ชวณภาวํ อปฺปตฺตํ ตํ วาตปฺปํ
วिय ๑ ยํ ชวณภาวปฺปตฺตํ ตํ ฉินฺนํมฺลกรุกฺขปฺปํ วिय อผลํ
โหติ ตํ ตํ กิจฺจสาธนฺวเสน ปวตฺตตฺตา ปน กรณฺมตฺตเมว
โหติ ๑ ตสฺมา กิริยาติ วุตฺตํ ๑ เนว กุสลานากุสลาติอาทิสฺส ๑
กุสลมฺลสงฺขาตสฺส กุสลเหตุโน อภาวา เนว กุสลา อกุสลมฺล-
สงฺขาตสฺส อกุสลเหตุโน อภาวา เนว อกุสลา โยนิโสมนสิการ-
อโยนิโสมนสิการสงฺขาทานปี กุสลาकुสลปฺปจฺยานํ อภาวา
เนว กุสลานากุสลา ๑ กุสลาकुสลสงฺขาตสฺส ชนกเหตุโน อภาวา
เนว (๑) กมฺมวิปากา ๑

อิทาปี จิตฺเตกุกฺคตานิทฺเตเส ปวตฺติภูติติมตฺตเมว ลพฺภติ ๑
เทว ปญฺจ วิญฺญาณานิ ติสฺโส มโนธาตุโย ติสฺโส มโน-
วิญฺญาณธาตุโย วิจิกิจฺจาสหคตฺนติ อิมेषฺส हि (๒) สत्ตฺรสฺส
จิตฺเตสฺส ทพฺพลตฺตา สณฺจิติ อวภูติตีติอาทินิ น ลพฺภนฺติ ๑
เสสฺสํ สพฺพํ วิปากมโนธาตุนิทฺเตเส วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ
๑. ม. น จ ๑ ๒. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ๑

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณณา หน้ 545

อณนตร อุปตติภูจนา ๆ ตํ หิ จิตตํ ปณจวิถณณานนตรํ
อุปปชชติ ๆ อิทํ ปน ปณจ ทวารे วถชนกปวตติกาเล (๑)
สพเพสํ ปุเร จ อุปปชชติ ๆ กถํ จกขุทวารे ตาว อภุจ-
อภุจมชตตอนิภูจนา นิภูจมชตเตสุ รูปารมมณเสสุ เยน เกณจิ
ปสาเท ฆฏฐิตे ตํ อารมมณํ กเหตุวา อวชชนวเสน ปุเรจาริกं
หตุวา ภวํกํ อวภุจियमानं อุปปชชติ ๆ โสตทวาราทิสुปี เอเสว
นโยติ ๆ

กิริยามโนธาตจิตตวณณา นิภูจिता ๆ

กิริยามโนวิถณณธาตจิตตานิ

มโนวิถณณธาต อุปปนนา โหติ ๆเปฯ โสมนสฺส-
สทกตาทิ อิทํ จิตตํ อณนเสสํ อสาธารณํ ชีณาสวเสว
ปาฏิปุคคทิกํ นสุ ทวารेสุ ลพทติ ๆ จกขุทวารे หิ ปธาน-
सारूपी จานं ทิสฺวา ชีณาสโว อิมินา จิตเตน โสมนสฺสโต
โหติ ๆ โสตทวารे ภณฺทภาชนียภูจนาํ ปตฺวา มหาสททํ กตฺวา
ลฺลทฺททฺทเรสุ กณฺหนเตสุ เอวรुปา นาม เม โลลูปตณฺหา
ปหีนาคิ อิมินา จิตเตน โสมนสฺสโต โหติ ๆ ฆานทวารे กณฺเชหิ วา
ปูปฺเพหิ วา เจตियํ ปุเชนฺโต อิมินา จิตเตน
โสมนสฺสโต โหติ ๆ ชิวหาทวารे รสสมฺปนฺนํ ปิณฺทปาดํ
๑. สี่ วถชนกปวตติกาเล ๆ

ลทฺธิ (๑) ภาเชตฺวา ปริภุญฺชนฺโต สาราณียธมฺโม วต เม ปุริโตติ

อิมินา จิตฺเตน โสมนสฺสโต โหติ ฯ กายทฺวารे อภิสมาจาริก-

วตฺตํ กโรนฺโต กายทฺวารे เม ปน วตฺตํ ปริปริตฺนติ อิมินา

จิตฺเตน โสมนสฺสโต โหติ ฯ เอวํ ตาว ปญฺจทฺวารे ลพฺภติ ฯ

มโนทฺวารे ปน อตีตानาคตํ อารพฺภ อูปฺปชฺชติ ฯ

โชนฺติปาลมาณวมฆเทวราชกณฺหาปสาทิกาลสฺมี (๒) ํ หิ กตํ การณํ

อาวชฺเชตฺวา ตถาคโต สิตํ ปาตุวากาสี ฯ ตํ ปน ปุพฺเพ-

นิवासณานสพฺพญฺตฺตณานํ กิจฺจํ ฯ เตสํ ทฺวินฺนํ ปน

ณานํ จินฺณปริยนฺเต อิทํ จิตฺตํ ฆาสมานํ อูปฺปชฺชติ ฯ

อนาคเต ตฺนฺตีสฺสโร มุทฺติงฺกสโร ปจฺเจกพฺพุโธ ภวิสฺสตีติ สิตํ

ปาตุวากาสี ฯ ตํ ปน อนาคตํสณานสพฺพญฺตฺตณานํ

กิจฺจํ ฯ เตสํ ปน ณานํ จินฺณปริยนฺเต อิทํ จิตฺตํ

ฆาสมานํ อูปฺปชฺชติ ฯ

นิทฺเทสฺวาเร ปนสฺส เสสอเหตุกจิตฺเตหิ พลวตฺตรตาย

จิตฺเตกคฺคตา สมาริพลํ ปาเปตฺวา จปีตา ฯ วิริยมุปี วิริยพลํ

ปาเปตฺวา ฯ อุตฺเทสฺวาเร ปน สมาริพลํ โหติ วิริยพลํ

โหตีติ อนาคตฺตฺตา ปริปฺนฺณเณน พลตฺถเณตํ ทฺวยํ พลํ นาม

น โหติ ฯ ยสฺมา ปน เนว กุสลํ นากุสลํ ตสฺมา พลนฺติ

อวตฺวา (๓) จปีตํ ฯ ยสฺมา ปน น นิปฺปรียาเยน พลํ ตสฺมา

๑. ม. ลทฺธา ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๔๐๕/๓๓๕, ๑๓/๔๕๓/๔๑๕ ฯ

๓. สී. วตฺวา ฯ ม. วตฺวาน ฯ

เล่มที่ 46 จิตตูปปกณทวณนา หน้า 547

สงคหวารเปี เทว พลานี โหนตีติ น วุตตํ ๑ เสถ สพุพ
โสมนสฺสสทคตา เหตุมนโนวิญญาณชาตุนิทฺเตเส วุตตนเยเนว
เวทิตพุพ ๑

อุเปกฺขาสทคตาคิ อิทํ จิตตํ ตีสุ ภเวสุ สพุเพถ
สจิตตกสตุตตานํ สาธารณํ น กสฺสจจิ สจิตตกสตุตสฺส น
อุปฺปชฺชติ นาม ๑ อุปฺปชฺชมานํ ปน ปญจ ทฺวารเร โวฏฺฐจวนํ
โหติ มโนทฺวารเร อวชฺชนํ ๑ ฉ อสอาทรณณานปิ อิมินา
คหิตารมมณเมว คณฺหนฺติ ๑ มหาคฺชํ (๑) นามตํ จิตตํ อิมสฺส
อนารมมณํ นาม นคฺติ อสพุพญญตฺตวณํ สพุพญญตฺตวณคตีกิ
นาม กตมฺนฺติ วุตเต อิทนฺติ วุตตพุพ ๑ เสสมตฺถ ปุริมจิตเต
วุตตนเยเนว เวทิตพุพ ๑ เกวลญฺหิ ตตฺถ สปริตฺติกตฺตา นวฺงฺกิโก
สงฺขารกฺขนฺโร วิภคฺโต ๑ อิทฺ สปริตฺติกตฺตา อฏฺฐจฺงฺกิโก ๑

อิทานิ ยานิ กุสลโต อฏฺฐ มหากิริยาจิตฺตानเว
จิณฺทาสวสฺส อุปฺปชฺชนตฺยา กิริยานิ ชาตานิ ๑ ตสมฺมา ตานิ
กุสฺลนินิทฺเตเส วุตตนเยเนว เวทิตพุพานิ ๑

อิธ จตฺวา หสนกจิตฺตานิ สโมธานตพุพานิ ๑ กติ
ปนฺตานิ โหนตีติ ๑ เทรส ๑ ปุณฺชชฺนา หิ กุสลโต จตฺตฺหิ
โสมนสฺสสทคเตหิ อกุสลโต จตฺตฺหิติ อฏฺฐหิ จิตฺเตหิ หสนฺติ ๑
เสกฺขา กุสลโต จตฺตฺหิ โสมนสฺสสทคเตหิ อกุสลโต ทฺวีหิ ทิฏฺฐิ-
๑. ม. มหาคฺช ๑

คตวิปยุตตโสมนสฺสสหคเตหีติ ฉหิ จิตฺเตหิ หสนฺติ ฯ จีณาสวา
กิริยโต ปญฺจหิ โสมนสฺสสหคเตหิ หสนฺตีติ ฯ
กิริยามโนวิญญานธาตฺวจิตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

รูปาวจรารูปาวจรกิริยาวณฺณา

รูปาวจรารูปาวจรกิริยานิทฺเทเสสุ ฯ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารนฺติ
ทิฏฺฐธมฺเม อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว สุขวิหารมตฺตกั ฯ ตตฺถ
จีณาสวสฺส ปุชฺชนกาเล นิพฺพตฺติตสมาปตฺติ ยาว นํ น
สมาปชฺชติ ตาว กุสลาว สมาปนฺนกาเล กิริยา โหติ ฯ
จีณาสวกาเล ปนฺสส นิพฺพตฺติตสมาปตฺติกิริยาว โหติ ฯ เสสํ
สพฺพํ ตํสทิสตฺตวา กุสฺลนิตฺเทเส วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตพฺพนฺติ ฯ
อฏฐสาลินียา ธรรมสงคภูจกถาย จิตฺตูปปาทกถา
นิฏฺฐิตา ฯ

อพฺยากตปทํ ปนฺ ตาว เนว นิฏฺฐาตีติ ฯ (๑)

จิตฺตูปปาทกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. นิฏฺฐิตนฺติ ฯ

รูปกณทวณณา

อุทเทสวณณา

อิทานิ รูปกณท์ ภาเซตฺวา ทสฺเสตฺ ปฺน กตเม
ธมฺมาร อพฺยาตตาทิอาทิ อารทฺธํ ๑ ตตฺถ กิณฺจาปี เหฏฺฐา
จิตฺตูปฺปาทกณฺเฑ วิปากาพฺยาตตญฺเฆว กิริยาพฺยาตตญฺจ
นิสฺเสสฺสํ กตฺวา ภาจิตฺติ รูปาพฺยาตตนิพฺพานาพฺยาตตานิ ปน
อกฺกิตฺตานิ ๑ ตานิ กเถตฺถ จตฺตพฺพิธฺปิ อพฺยาตฺตํ สโมชานเตฺวา
ทสฺเสนฺโต กุสลากุสลานํ ธมฺมานํ วิปากาทิอาทิมาห ๑ ตตฺถ
กุสลากุสลาณนฺติ จตฺตภูมิกกุสลาณญฺเฆว อกุสลาณญฺจ ๑ เอตฺตาวตฺตา(๑)
วิปากาพฺยาตฺตํ กุสลวิปากากุสลวิปากวเสน ทฺวิหิ ปเทหิ
ปริยาทิตฺตฺวา ทสฺสิตฺตํ ๑ ยสฺมา ปน ตํ สพฺพมฺปิ กามาวจฺริ
วา โหติ รูปาวจฺราทิสฺสุ วา อณฺณตฺริ ๑ ตสฺมา กามาวจฺราติ
อาทินา นเยน ตเทว วิปากาพฺยาตฺตํ ภูมฺมนฺตฺรวเสน
ปริยาทิตฺตฺวา ทสฺสิตฺตํ ๑ ยสฺมา ปน ตํ เวทนาภฺขณฺโรปิ
โหติ ๑เปฯ วิญฺญาณภฺขณฺโรปิ ๑ ตสฺมา ปฺน ตํ สมฺปยุตฺต-
จตฺตภฺขณฺตฺรวเสน ปริยาทิตฺตฺวา ทสฺสิตฺตํ ๑
เอวํ วิปากาพฺยาตฺตํ กุสลากุสลาเสน ภูมฺมนฺตฺรวเสน
สมฺปยุตฺตภฺขณฺตฺรวเสนาติ ตีหิ นเยหิ ปริยาทาย ทสฺเสตฺวา ปฺน
๑. ม. เอวํ ตาว ๑

กิริยาพุกกตํ ทสฺเสนุโต เย จ ฐมา กิริกาติอาทิมาน ๑
 ตตฺถ กามาจจรา รูปาจจรา อรูปาจจรา เวทนากุขนุโ ๑เป๑
 วิญญาณกุขนุโรติ วุตตพฺพํ ภเวยฺย ๑ เหฏฺฐา ปน คหิตเมวาติ
 นยํ ทสฺเสตฺวา นิสฺสชฺชิตํ ๑ (๑) อิทานิ อวิกตตํ ทสฺเสนุโต สพฺพลจ
 รูปํ อสงฺขตา จ ชาติติ อาห ๑ ตตฺถ สพฺพลจ รูปนฺติ
 ปเทน ปญฺจวิตฺติ รูปานิ จนนฺวติ รูปโกฏฺฐาसानิ นิปฺปเทสโต
 คหิตานีติ เวทิตพฺพา ๑ อสงฺขตา จ ชาติติ ปเทน นิพฺพานํ
 นิปฺปเทสโต คหิตํ ๑ เอตฺตาวตา อพฺยาจตา ฐมาติ ปทํ
 นิทฺธิฏฺฐจฺ (๒) โหติ ๑

ตตฺถ กตมํ สพฺพํ รูปนฺติ อิทํ กตฺมา คหิตํ
 เหฏฺฐา รูปาพฺยาจกตํ สงฺเขเปน กถิตํ ๑ อิทานิ ตํ เอกก-
 ทุกตีกจตฺตํ ๑เป๑ เอกาทสกวเสน วิตุถารโต ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺ
 อิทํ คหิตํ ๑ ตสฺสโตโย ยํ วุตฺตํ สพฺพลจ รูปํ อสงฺขตา จ
 ชาติติ ๑ ตสฺมี ทเวย กตมํ สพฺพํ รูปํ นาม ๑ อิทานิ ตํ
 ทสฺเสนุโต จตฺตารโ จ มหาภูตาคิอาทิมาน ๑ ตตฺถ จตฺตารโติ
 คณนปริจฺเจโท ๑ เตน เตสํ อุนาธิกาว่า นีวาเรติ ๑ จสทฺโท
 สมฺปิณฺฑนตฺโต ๑ เตน จ เถวถํ จตฺตารโ มหาภูตา จ รูปํ
 อณฺณปิ อตฺถิติ อฺปาทายรูปํ สมฺปิณฺฑเทติ ๑

มหาภูตาคิ เอตฺถ มหนฺตปาตฺตภาวาทิหิ การณฺเห มหาภูตคา
 # ๑. ม. นิสฺสชฺชิตํ ๑ ๒. ม. นิฏฺฐิตํ ๑

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 551

เวทิตพพาฯ เอว (๑) เอตานิ หิ มหนตปาตุภาวโต มหาภูต-
สามณฺยโต มหาปรีหารโต มหาวิการโต มหนตภูตตฺตา จาติ
อิมหิ การณฺหิ มหาภูตานิติ วุจฺจนฺติฯ ตตฺถ มหนตปาตุ-
ภาวโตติ เอตานิ หิ อนุปาทินฺนกสนฺตานิปี อนุปาทินฺนก-
สนฺตานิปี มหนตานิ ปาตุภูตานิฯ เตสํ อนุปาทินฺนก-
สนฺตานิ เอว มหนตปาตุภาวโต เวทิตพพาฯ เอกํ หิ
จกฺกวาฬํ आयามโต จ วิตุถารโต จ โยชนานํ ทฺวาทส-
สตสฺส
ปริกฺเขปโต ปน

สพฺพิ สตสฺส
ทสเจว สหฺส

ตตฺถ

ทฺเว สตสฺส
เอตฺตํ พหฺลตฺเตน

ตฺสฺสาเยว สฺนฺธารกํ

จตุตฺตริ สตสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
เอตฺตํ พหฺลตฺเตน

ตฺสฺสาปี (๔) สฺนฺธารโก

- # ๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิฯ ๒. ม. ตีณิ สหฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
๓. ม. น หุตานิฯ ๔. ม. ตฺสฺสาปีฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 552

นว สตสหัสธานี	มาตุโต (๑) นภมุกคโต
สฏฐิจิว สหธานี	เอสา โลกุตส สณฐิติ ฯ
เอวิ สณฐิต เจตถ โยชนานัน	
จตุราสีตีสหธานี	อชฺโฆคาโพห มหณณเว
อจฺจुकคโต ดาวเทว	สิเนรูปพพตฺตโต ฯ
ตโต อุปตฺตูปตฺตเมน	ปมาณน ยถากกม
อชฺโฆคาโหคคตา ทิปฺพา	นानารตนจิตฺติตา ฯ
ยฺกนฺธโร อีสินฺธโร (๒)	กรวิโก สุตฺตโน
เนมินฺธโร วินฺฎโก	อสฺสกณฺโณ กิริพฺรหา ฯ
เอเต สตฺต มหาเสลา	สิเนรุตฺต สมฺนตโต
มหาราชานมาวาสา	เทวยกฺขนิเสวิตา ฯ
โยชนานัน สตานฺจฺโจ	หิมวา ปญฺจ ปพฺพโต
โยชนานัน สหธานี	ตีณิ आयามวิตฺตโต (๓)
จตุราสีตีสหเสหิ	กฺุณฺเหิ ปฏฺฐิมณฺฑิตโต ฯ
ติปญฺจโยชนกฺฺนฺธ	ปริกฺเขปानควฺหยา
ปญฺญาสโยชนกฺฺนฺธ	สาขายามา สมฺนตโต ฯ
สตฺต โยชนวิตฺตธิณฺณา	ดาวเทว จ อฺจुकคตา
ชมฺพฺพยฺสฺसानุภาเวน	ชมฺพฺพทีโป ปกาสิโต ฯ

ยญฺเจตฺต ชฺมฺพฺพยา ปมาณฺนิ ตเทว อสุรานัน จิตฺตปาณฺฐลिया

๑. ม. มาตุโต ฯ ๒. ม. อีสฺธโร ฯ ๓. ม. आयตฺตวิตฺตโต ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณฺทวณณา หน้ 553

ครุพำนํ สิมฺพลีรูกุขสุส อมรโคยานเ กทมฺพสุส อุตฺตรกรุสุ (๑)
กปฺปรูกุขสุส ปุพฺพวิทเทห สิริสสุส ตาวตีเสสุ ปารีจฺจตฺต-
กสุสชาติ ฯ เตนานุ โปราณา

ปาฏฺฐี สิมฺพลี ชมฺพู เทวานํ ปารีจฺจตฺตโก
กทมฺโพ กปฺปรูกุโข จ สิริเสน ภาตติ สตฺตโมติ ฯ (๒)
เทวอสฺตีตีสหฺสฺตานี อชฺโฆคาโพห มหฺณณเว
อจฺจुकฺคโต ตาวเทว จกฺกวาฬลิจฺจโย
ปริกฺขิปีตฺวาน ตํ สพฺพิ โลกธาตุมยํ จิตฺติ ฯ

อุปาทินฺนกสนฺดานเปี มจฺจนจฺจปเทวทานวาทิสริรวเสน
มหฺนฺดานเว ปาตฺฐตฺตานี ฯ วุตฺตญฺเหตํ ภาควตา สนฺติ ภิกฺขเว
มหาสมฺมุเท (๓) โยชนสฺติกาปี อตฺตภาวาทิอาทิ ฯ

มหาภูตสามณฺณโตติ เอตานี หิ ยถา มายากาโร
อมณฺเียว อุกกํ มณฺเี กตฺวา ทสฺเสติ อสุวณฺณเียว เลณฺจํ
สุวณฺณํ กตฺวา ทสฺเสติ ฯ ยถา จ สยํ เนว ยกฺโข น
ปกฺขิ สฺมานอ ยกฺขภาวํปี ปกฺขิภาวํปี ทสฺเสติ เอวเมว สยํ
อนิลาเนว หุตฺวา นิลํ อุปาทารูปํ ทสฺเสนฺติ ฯ อปีตฺตานี
อโลหิตานี อนินทาตานเว หุตฺวา โอิทาทํ อุปาทารูปํ
ทสฺเสนฺตีติ ฯ มายาการมหาภูตสามณฺณโต มหาภูตตานี ฯ ยถา

๑. ม. กทมฺพรูกุขสุส อุตฺตรกรุสุมฺหิ ฯ ๒. ม. สตฺตมฺนฺติ ฯ
๓. อจฺ. อภฺจฺจก. ๒๓/๑๐๕/๒๐๒ ฯ ๔. ปุ. อ. ๒๕/๑๑๓/๑๕๔ ฯ
วิ. จุล. ๓/๔๕๖/๒๘๖-๗ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 554

จ ยกขาทินิ มหาภูตานิ ยํ กณฺหนฺติ เนว เตสํ ตสฺส
อนฺโต น พหิฏฺฐานํ อุปลพฺภติ น จ ตํ นิสฺสาย น
ติฏฺฐนฺติ ฯ เอวเมว เอตานิปี เนว อลฺลยมฺลยสฺส อนฺโต น
พหิฏฺฐิตานิ หุตฺวา อุปลพฺภนฺติ น จ อลฺลยมฺลยํ นิสฺสาย
น ติฏฺฐนฺตีสติ ฯ อจินฺเตยฺยฏฺฐานตาย ยกขาทิมหาภูตสามลฺลยโตปี
มหาภูตานิ ฯ

ยถา จ ยกขินีสงฺฆาตานิ มหาภูตานิ มนาเปหิ วัฒน-
สณฺฐานวิกฺเขเปหิ อตฺตโน ภยานกภาวํ ปฏฺิจฺฉาเทตฺวา สตฺเต
วณฺเจนฺติ ฯ เอวเมว เอตานิปี อิตฺถิปฺริสฺสรโรทิสฺส มนาเปน
ฉวีวณฺเณน มนาเปน องฺคปจฺจงฺกสณฺฐานเนน มนาเปน จ
หตฺถปาทองฺคฺลิกมฺภวิกฺเขเปน อตฺตโน กกฺขลตาทีเกทํ สรสลกฺขณํ
ปฏฺิจฺฉาเทตฺวา พาลชนํ วณฺเจนฺติ อตฺตโน สภาวํ ทฏฺฐํ น
เทนฺติ ฯ อิติ วณฺจนกตฺเตน ยกขินี มหาภูตสามลฺลยโตปี
มหาภูตานิ ฯ

มหาปฺริหารโตติ มหนฺเตหิ ปจฺจเยหิ ปฺริหฺริตพฺพโต ฯ
เอตานิ หิ ทิวเส ทิวเส อุปเนตพฺพตฺตา มหนฺเตหิ ฆาตจฺฉา-
ทนาทีหิ ภูตานิ ปวตฺตานิตี มหาภูตานิ ฯ มหาปฺริหารานิ
วา ภูตานิตี มหาภูตานิ ฯ

มหาวิกฺการโตติ มหาภูตานิ มหาวิกฺการโต เอตานิ หิ
อุปาทินฺนานิปี อนฺปาตินฺนานิปี มหาวิกฺการานิ โหนฺติ ฯ ตตฺถ

อนุปาทินน่าน กปฺปวภูจจาเน วิการมเหตุตํ ปากภู โหติ

อุปาทินน่าน ชาตุกฺโขภกาเล ฯ ตถา หิ

ภูมิโต วุฏฺฐิตา ยาว	พฺรหฺมโลกา วิธาวติ
อจฺฉิ อจฺฉิ มโต โลเก	ทญฺหมานมฺหิ เตชสา ฯ
โกฏฺฐิตตสฺสเสกํ	จกฺกวาฬํ วิลียติ
กฺกปฺปีเตน ยทา โลโก	สลิเลน วินสฺสติ ฯ
โกฏฺฐิตตสฺสเสกํ	จกฺกวาฬํ วิกีริติ
วาโยชาตุปฺปโกเปน	ยทา โลโก วินสฺสติ ฯ
ปตฺตทฺโร ภวตี กาโย	ทญฺโโจ กญฺจมุเขน วา
ปจฺจวิธาตุปฺปโกเปน	โหติ กญฺจมุเขว โส ฯ
ปฺปฺติโก (๑) ภวตี กาโย	ทญฺโโจ ปฺปฺติมุเขน วา
อาโปธาตุปฺปโกเปน	โหติ ปฺปฺติมุเขว โส ฯ
สนฺตตฺโต ภวตี กาโย	ทญฺโโจ อคฺคิมุเขน วา
เตโชธาตุปฺปโกเปน	โหติ อคฺคิมุเขว โส ฯ
สญฺฉินฺโน ภวตี กาโย	ทญฺโโจ สตฺถมุเขน วา
วาโยธาตุปฺปโกเปน	โหติ สตฺถมุเขว โส ฯ

อิตฺติ มหาวิการานี ภูตานิตี มหาภูตานิ ฯ

มหนฺตภูตตฺตา วาติ (๒) เอตานิ หิ มหนฺตานิ มหตา

วายาเมน ปรีคฺคเหตุพฺพตฺตา ภูตานิ วิชฺชมานตฺตาติ มหนฺต-

๑. ม. ปฺปฺติโย ฯ ๒. ม. จาติ ฯ

ภูตตดา จ มหาภูตานิ ฯ เอว มหนุตปาตุภาวาทิหิ การณหิ
มหาภูตานิ ฯ

จตุณฺนํ จ มหาภูตานิ อุปาทาย รูปนฺติ อุปโยคตฺเถ
สวามิวจฺนํ ฯ จตุตาริ มหาภูตานิ อุปาทาย นิสฺสาย อมฺลจิตฺวา
ปวตฺตํ รูปนฺติ อตฺโถ ฯ อิํ วจฺจติ สพฺพํ รูปนฺติ อิํ
จตุตาริ มหาภูตานิ ปทปฺปฏฺยา นิทฺทิจฺจานิ เตวีสติ
อุปาทารูปานิติ สตฺตวีสติปฺเปทํ สพฺพํ รูปํ นาม ฯ

เอกวิธรูปสงคหวณณา

อิทานิ ตํ วิตุถารโต ทสฺเสตฺถุ เอกวิธาตีหิ เอกาทสฺหิ ฯ
สงคฺเหหิ มาติกํ จเปนฺโต สพฺพํ รูปํ น เหตุติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ สพฺพํ รูปนฺติ อิํ ปน ปทํ สพฺพํ รูปํ น เหตุ
สพฺพํ รูปํ อเหตุกนฺติ เอวํ สพฺพปเทหิ สทฺธิ โยเชตพฺพํ ฯ
สพฺพานเนว เจตานิ น เหตุติอาทีนิ เตจตุตทาฬิส ปทานิ
อุทฺทิจฺจานิ ฯ เตสุ ปฏฺยา ปฏฺยา จตุตทาฬิส ปทานิ มาติกโต
คเหตุวา จปีตานิ อวसानเน ตีณิ มาติกานิ มุตฺตกานิติ ฯ
เอวํ ตาว ปจฺเม สงคฺเห ปาลิววฺจฺจานเมว เวทิตพฺพํ ฯ ตถา
ทฺติยสงคฺหาทีสุ ฯ

เล่มที่ 46 ทวิรูปสงคหวณณา หน้า 557

ตตุรายํ นโย ๑ ทุคฺยสงคเห ตาว สคฺคํ จตุตาโร จ
ทูกา ๑ ตตุถ อตุถิ รูปํ อุปาทา อตุถิ รูปํ โน อุปาทาติ
อาทโย อาทิมฺหิ จุทฺทส ทูกา อณฺณมณฺณสมฺพนฺชาภาวโต
ปภินฺณกทูกา นาม ๑ ตโต อตุถิ รูปํ จกฺขุสมฺพสฺสสฺส วตฺตุติ
อาทโย ปณฺจวิสฺติ ทูกา วตฺตุอวตฺตุอุปปริกฺขนฺวเสน ปวตฺตตฺตา
วตฺตุทูกา นาม ๑ ตโต อตุถิ รูปํ จกฺขุสมฺพสฺสสฺส อารมฺมณฺนฺติ
อาทโย ปณฺจวิสฺติ ทูกา (๑) อารมฺมณฺนารมฺมณฺนอุปปริกฺขนฺวเสน
ปวตฺตตฺตา อารมฺมณฺนทูกา นาม ๑ ตโต อตุถิ รูปํ จกฺขายตฺนนฺติ
อาทโย ทส ทูกา อายตฺนนายตฺนอุปปริกฺขนฺวเสน ปวตฺตตฺตา
อายตฺนทูกา นาม ๑ ตโต อตุถิ รูปํ จกฺขุชาตฺติ อาทโย ทส
ทูกา ชาตฺอุชาตฺอุปปริกฺขนฺวเสน ปวตฺตตฺตา ชาตฺทูกา นาม ๑
ตโต อตุถิ รูปํ จกฺขุขุทฺริยนฺติ อาทโย อภฺจ ทูกา อินฺทฺริยา-
นินฺทฺริยอุปปริกฺขนฺวเสน ปวตฺตตฺตา อินฺทฺริยทูกา นาม ๑
ตโต อตุถิ รูปํ กายวิณฺณตฺตฺติ อาทโย ทฺวาทส ทูกา สุขุม-
รูปารุอุปปริกฺขนฺวเสน (๒) ปวตฺตตฺตา สุขุมรูปทูกา นามาคิ อิทํ
ตุคฺยสงคเห ปาลีวฏฺฐานํ ๑
๑. ม. อัย ปาโจ นคฺคิ ๑ เอวมฺปนิปี ๑ ๒. ม. สุขุมสุขุม...๑

เล่มที่ 46 ตีวิธรูปสงคหวณฺณนา หน้า 558

ตติยสงคเห สत् ตีณิ จ ติกานิ ฯ ตตฺถ ทุตติยสงคเห
 วุตเตสุ จุทฺทสสุ ปกัณฺณกทฺเทสุ เอกํ อชฺฌตฺติกํ เสเสหิ
 เตรสหิ โยเชตฺวา ยนฺตํ รุปํ อชฺฌตฺติกํ ตํ อุปาทา ยนฺตํ
 รุปํ พาหิรํ ตํ อตฺถิ อุปาทา อตฺถิ โน อุปาทาติอาทินา
 นเยน จปีตา เตรส ปกัณฺณกติกานาม ฯ ตโต ตเมว
 ทุกํ เสสทฺเทหิ สทฺธี โยเชตฺวา ยนฺตํ รุปํ พาหิรํ ตํ จกฺขุ-
 สมฺพสฺสสฺส น วตฺถุ ยนฺตํ รุปํ อชฺฌตฺติกํ ตํ อตฺถิ จกฺขุ-
 สมฺพสฺสสฺส วตฺถุ อตฺถิ จกฺขุสมฺพสฺสสฺส น วตฺถุติอาทินา
 นเยน เสสตฺติกา จปีตา ฯ เตสํ นามนฺจ คณฺนา จ เตสํเยว
 วตฺถุทฺทาทีนํ วเสน เวทิตพฺพาติ ฯ อิํ ทติยสงคเห ปาลี-
 ววฏฺจันํ ฯ

จตุพพิธาทีรูปสงคหวณฺณนา

จตุตฺถสงคเห ทฺวาวิสติ จตุกฺกา ฯ ตตฺถ สพฺพปจฺฉิโม
 อตฺถิ รุปํ อุปาทา อตฺถิ รุปํ โน อุปาทาติ เอวํ อิธ
 วุตฺตมาตีกํ อนามสิตฺวา จปีโต ฯ อิตเร ปน อามสิตฺวา
 จปีตา ฯ กถํ ฯ เย ตาว อิธ ทฺวิธสงคเห ปกัณฺณเกสุ อาทีโต
 ตโย ทฺกา ฯ เตสุ เอเกกํ คเหตุวา ยนฺตํ รุปํ อุปาทา
 ตํ อตฺถิ อุปาทีนํ อตฺถิ ออนุปาทีนฺนตฺติอาทินา นเยน
 ปณฺจหิ ปณฺจหิ ทฺเกหิ สทฺธี โยเชตฺวา ทฺกตฺตยมฺลกาอาทิมหิ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้ 559

ปณจทสจตุกกา จปีตา ฯ

อิทานิ โยยํ จตุตุโก (๑) สนิทสฺสนทฺโก โส ยสฺมา ยนฺตํ
 รูปํ สนิทสฺสนํ ตํ อตฺถิ สປปฏิญฺํ อตฺถิ อປปฏิญฺณตฺติอาทินา
 นเยน ปเรหิ วา อตฺถิ อປาทา อตฺถิ โน อປาทาตฺติอาทินา
 นเยน ปุริเมหิ วา ทฺเกหิ สทฺธิ อตฺถาภาวโต กมาภาวโต
 วิเสสภาวโต จ โยคํ น คจฺจติ ฯ สนิทสฺสนํ หิ อປปฏิญฺํ
 นาม นุປาทา วา นตฺถิตฺติ อตฺถาภาวโต โยคํ น คจฺจติ ฯ
 อປาทินฺนํ ปน อนุປาทินฺนญจ อตฺถิ ตํ กมาภาวโต โยคํ น
 คจฺจติ ฯ สพฺพทฺกาทิ ปจฺฉิมปจฺฉิเมเหว สทฺธิ โยชิตา ฯ อยเมตฺถ
 กโม ปุริเมหิ ปน สทฺธิ กมาภาวโต ฯ อตฺถे สติ กมาภาว
 อการณํ ฯ ตสฺมา อປาทินฺนปทาทีหิ สทฺธิ โยเชตฺตฺโปตฺติ เจ ฯ
 น วิเสสภาวอปาทินฺนปทาทีหิ หิ อิมินา สทฺธิ โยชิตานิ ฯ ตตฺถ
 อປาทินฺนํ วา สนิทสฺสนํ สนิทสฺสนํ วา อປาทินฺนนฺตฺติ
 วุตฺเต วิเสโส นตฺถิตฺติ วิเสสภาวาวปี โยคํ น คจฺจติ ฯ
 ตสฺมา ตํ จตุตฺถทฺกํ อนามสฺติวาทโต ปเรหิ อตฺถิ รูปํ
 สປปฏิญฺณตฺติอาทิตฺติ ทฺเกหิ ตีหิ (๒) สทฺธิ ยนฺตํ รูปํ สປปฏิญฺํ
 ตํ อตฺถิ อฺนฺทฺริยํ อตฺถิ น อฺนฺทฺริยํ ยนฺตํ รูปํ อປปฏิญฺํ
 ตํ อตฺถิ อฺนฺทฺริยํ อตฺถิ น อฺนฺทฺริยนฺตฺติอาทินา นเยน
 ยฺชฺชมาเน เทว เทว ทฺเก โยเชตฺตฺวา จจตุกกา จปีตา ฯ

๑. ม. จตุกโก ฯ ๒. ม. ตีหิ ทฺเกหิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 560

ยถา จายิ จตุตถทโก โยคิ น กจฺจติ ตถา เตน
สทฺธิ อาทิโกปี ฯ กสฺมา ฯ อนุปาทารูปสฺส เอกนฺเตน
อนิทฺตฺสนตฺตา ฯ โส หิ ынฺตํ รูปิ โน อุปาทา ตํ อตฺถิ
สฺนิตฺตฺสนํ อตฺถิ อนิทฺตฺสนนฺติ เอวํ จตุตฺเถน ทฺเถน สทฺธิ
โยชียมาโน โยคิ น กจฺจติ ฯ ตสฺมา ตํ อตฺถิกมิตฺวา
ปลฺลจฺเมน สห โยชิตฺวา เอวํ โยเชน สทฺธิ โยคิ กจฺจติ
โยคิ น กจฺจติติ โส เวทิตพฺโพติ ฯ อิํ จตุตฺถสงฺกเห
ปาลีววณฺฺจํ ฯ อิโต ปเรหิ ปน ปลฺลจฺวิธสงฺกหาทโย
สตฺตฺตสงฺกหา อสมฺมิตฺสฺสาเอว ฯ เอวํ สกฺลาเยปี มาติกาย
ปาลีววณฺฺจํ เวทิตพฺพิ ฯ

รูปวิภคฺติเอกกนิตฺเทสวณฺณา

อิทานิ ตสฺสา อตฺถิ ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺถุ สพฺพิ รูปิ น
เหตุเมวาทิอาทิ อารทฺธิ ฯ กสฺมา ปเนตฺถ กตมํ ตํ รูปิ
สพฺพิ รูปิ น เหตุติ ปุจฺจํ น กตฺวาติ ฯ เกทาภาวโต ฯ
ยถา หิ ทฺกาทิสฺส อุปาทารูปิ อตฺถิ โน อุปาทารูปิ ฯ
เอวมิตฺ น เหตุปี (๑) สเหตุปีติ (๑) เกโท นตฺถิ ฯ ตสฺมา ปุจฺจํ
อกตฺวาว วิภคฺติ ฯ ตตฺถ สพฺพนฺติ สกฺลํ นีรวเสสํ ฯ รูปนฺติ
อยมสฺส สีตาทิหิ รูปนภาวทึปโน สามณฺณลกฺขณนิตฺเทโส ฯ
๑. ม. เหตุ นเหตุติปี สเหตุกมเหตุกนฺติปี ฯ

เล่มที่ 46 รูปกถาวาณณา หน้า 561

น เหตุเมวาทิ สาธารณเหตุปฏิกุเขปนิตุเทโส ฯ

ตตฺถ เหตุเหตุ ปจฺจยเหตุ อุตฺตมเหตุ สาธารณเหตุติ
 จตฺตพฺพิโธ เหตุ ฯ เตสุ ตโย กุสลเหตุ ตโย อกุสลเหตุ ตโย
 อพฺยาคตเหตุติ (๑) อัย เหตุเหตุ นาม ฯ จตฺตารโธเม ภิกุเข
 มหาภูตา เหตุ จตฺตารโ มหาภูตา ปจฺจยา รูปกุขนุชฺส
 ปลฺลญาปนายาติ (๒) อัย ปจฺจยเหตุ นาม ฯ กุสลากุสลํ อตฺตโน
 วิปากภูจฺจาน (๓) อุตฺตมํ อภิภูจฺจารมฺมณํ กุสลวิปากภูจฺจาน อุตฺตมํ
 อนิภูจฺจารมฺมณํ อกุสลวิปากภูจฺจานติ อัย อุตฺตมเหตุ นาม ฯ
 ยถาห อตีตนาคตปจฺจบุปฺนนานํ กมฺมสมาทานานํ จานโส
 เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาตีติ ฯ (๔) เอเสว เหตุ เอส ปจฺจโย
 สงฺขารานํ ยทิตฺถ อวิชฺชาติ ฯ อวิชฺชา สงฺขารานมฺปิ สาธารณเหตุ
 หุตฺวา ปจฺจยภูจฺจํ ปรตีติ อัย สาธารณเหตุ นาม ฯ ยถา
 หิ ปจฺจวิโรโธ อาโปโรโธ จ มจฺจรสฺสาปี อมจฺจรสฺสาปี ปจฺจโย
 เอวํ อวิชฺชา กุสลสงฺขารานมฺปิ อกุสลสงฺขารานมฺปิ สาธารณ-
 ปจฺจโย โหติ ฯ อิมสฺมี ปนตฺเถ เหตุเหตุ อธิปฺเปโต ฯ อิติ
 เหตุ ฐมฺมา น เหตุ ฐมฺมาติ (๕) มาติกาย อากตํ เหตุภาวํ
 รูปสฺส นียเมตฺวา ปฏิกุขิปนฺโต น เหตุเมวาทิ อาห ฯ อิมินา

๑. อภฺ. สํ. ๓๔/๖๕๓/๒๗๔ ฯ ๒. ม .อฺ. ๑๔/๑๒๔/๑๐๓ ฯ
 # ๓. ข. ๑๗/๑๘๗/๑๒๓ ฯ ๓. ม. วิปากทาน ฯ
 # ๔. ม .มฺ. ๑๒/๑๖๖/๑๔๐ ฯ บุ. ปฏฺ. ๓๑/๖๓๑/๕๔๗ ฯ อภฺ. วิ.
 # ๓๕/๘๔๐/๔๕๘ ฯ ๕. อภฺ. สํ. ๓๔/๓/๒ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 562

นเขน สพฺพปเทสุ ปฏิกฺเขปนินุเทโส จ อปฺปฏิกฺเขปนินุเทโส
จ เวทิตฺตโพ ๑ วจนฺตุโถ ปน สพฺพปทานํ มาตีกาวณฺณนายน
วฺตุโถเยว ๑

สปรฺปจฺจยเมวาทิ เอตฺถ ปน กมฺมสมฺภูจฺจานํ กมฺมปรฺจจยเมว
โหติ ๑ อาหารสมฺภูจฺจานาทีนํ อาหาราทิปจฺจยยานเวาทิ เอว
รูปฺสเสว วฺตุตฺถจฺจยวเสน อตฺถโถ เวทิตฺตโพ ๑ รูปเมวาทิ
รูปินอ ฌมฺมา อรูปินอ ฌมฺมาติ (๑) มาตีกาย วฺตุตฺถ อรูปภาวํ (๒)
ปฏิกฺขิปติ ๑ อฺปฺปนฺนํ จหิ วิญฺญาณหิติ ปจฺจบุปฺปนํ รูปเมว
จกฺขุวิญฺญาณาทีหิ จหิ เวทิตฺตพฺ ๑ นียโม (๓) ปน จกฺขุ-
วิญฺญาณาทีนํ สนฺชายน สงฺคหิตฺ ๑ นหิ ตานํ อตีตानาคตํ
วิชานนฺติ ๑ มโนวิญฺญาณํ ปน อตีตํปิ อนาคตมฺปิ วิชานาติ ๑
ตํ อิมสฺมี ปญฺจวิญฺญาณโสเต ปตฺติตฺวา (๔) โสตปตฺติตเมว หุตฺวา
คตํ ๑ หุตฺวา อภาวตฺถเนน ปน อนิจฺจเมว ๑ ชรายน อภิกฺกวิตฺตพฺ-
ฌมฺมกตฺตา ชราก็ฏฺตเมว ๑ ยสฺมา วา รูปกาเย ชรา ปากฺกฺกา
โหติ ตสฺมาปิ ชราก็ฏฺตเมวาทิ วฺตุตฺถ ๑

เอว เอกวิเชน รูปสงฺคโหติ เอตฺถ วิชสฺสทฺโท มานสมฺภูจฺจาน-
โกฏฺฐาเสสฺส ทิสฺสติ ๑ เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ วิชา สทฺธิโสหฺมสมฺมิตฺติ
วิชาติอาทิสฺส (๕) มาโน วิชา นาม ๑ กถํ วิธํ สีสฺวานตํ วทนฺติ
๑. อภ. สงฺ. ๓๔/๓/๒ ๑ ๒. ส. อรูปภาวํ ๑ ๓. ม. นียาโม ๑
๔. ม. ปตฺติตฺตา ๑ ๕. อภ. วิ. ๓๕/๘๕๓-๔/๔๘๐ ๑

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้ 563

กถิ วิธิ ปณณวณฺตํ วทณฺตีตฺถาทีสุ (๑) สณฺจณํ ฯ กถิ วิธณฺติ
หิ ปทสฺส กถิ สณฺจิตนฺติ อตฺถโถ ฯ เอกวิเชน ฅาณวตฺถุ
ทวิเชน ฅาณวตฺถุตฺถาทีสุ โภฏฺจาโส วิธา นาม ฯ อธิปปี
โภฏฺจาโส จ อธิปฺเปโต ฯ

สงฺคหสทฺโทปปี ชาติสณฺชาติกิริยาณณาย วเสน จตฺตพ-
พิโร ฯ ตตฺถ สพฺเพ ขตฺติยา อากจณฺนตฺตฺ สพฺเพ พฺราหฺมณ
สพฺเพ เวสฺสา สพฺเพ สฺวทฺธา อากจณฺนตฺตฺ ยา จาวุโส
วิสาข สมฺมาวาจา โย จ สมฺมากมฺมนฺโต โย จ สมฺมา-
อาชีโว อิม ฅมฺมา สึลกฺขนฺเช สงฺคหิตาติ (๒) อยฺ ชาติสงฺคโ
นาม ฯ เอกชาติกา อากจณฺนตฺติ วุตฺตญฺจานเน วิย หิ อธิ
สพฺเพ ชาติยา เอกสงฺคหํ กตฺตา สพฺเพ โภสฺลลกา อากจณฺนตฺตฺ
สพฺเพ มากธิกา สพฺเพ ทารุตฺตจณฺกา อากจณฺนตฺตฺ โย จาวุโส
วิสาข สมฺมาวาจาโม ยา จ สมฺมาสติ โย จ สมฺมาสมาธิ
อิม ฅมฺมา สมฺมาธิกฺขนฺเช สงฺคหิตาติ อยฺ สณฺชาติสงฺคโ
นาม ฯ เอกญฺจานเน ชาติกา ชาติสมฺพนฺธา (๔) สพฺพทา อากจณฺนตฺติ
วุตฺตญฺจานเน วิย หิ อธิ สพฺเพ สณฺชาติญฺจานเนน (๕) นินฺนุจฺจกาเสน
เอกสงฺคหํ กตฺตา สพฺเพ หตฺถาโรหา อากจณฺนตฺตฺ สพฺเพ
อสุสาโรหา สพฺเพ รติกา อากจณฺนตฺตฺ ยา จาวุโส วิสาข

- # ๑. ส. ส. ๑๕/๒๕๘/๒๔ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๔๕-๕๕๐ ฯ
- # ๓. ม. ภารุกจณฺกา ฯ ๔. ส. สิวทฺตมา ฯ ม. สิวทฺธา
- # ๕. ส. ส. สณฺชาติญฺจานเนน ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 564

สมมาทิกฺกุจิ โย จ สมมาสงกปโป อิเม ฐมา ปญญาภุชเช
สงคหิตาติ อัย กิริยาสงคโห นาม ๑ สพเพว เหตุ อตฺตโน
กิริยากรณน เอกสงคหิ คตา ๑ จกฺขายตฺนํ กตมํ กุขนุชคณฺ
คจฺจติ ๑ จกฺขายตฺนํ รูปกุขนุชคณฺ คจฺจติ ๑ หลฺจิจิ จกฺขายตฺนํ
รูปกุขนุชคณฺ คจฺจติ เตน วตเร วตฺตพฺเพ จกฺขายตฺนํ
รูปกุขนุชเชน สงคหิตนฺติ(๑) อัย คณนสงคโห นาม ๑ อยมิธ
อธิปฺเปโต เอกโกฏฺฐาเสน รูปคณนาติ อัย เหตุถ อตุโล ๑
เอส นโย สพฺพตฺถ ๑

ทุกนิตฺตสวณณา

อุปาทาภาชนียถา

อิทานิ ทฺวิธสงคหาทิสฺ อตฺถิ รูปิ อุปาทา อตฺถิ รูปิ
โนอุปาทาติ เอวํ เกทสพฺภาวโต ปุจฺฉาปฺพุพฺงคมํ ปทภาชนํ
ทสฺเสนโต กตมนฺตํ รูปิ อุปาทาติอาทิมาน ๑ ตตฺถ อุปาทิยตีติ
อุปาทา ๑ มหาภูตานิ คเหตุวา อมฺฤจิตฺวา ตานิ นิสฺสาย
ปวตฺตตีติ อตุโล ๑ อิทานิ ตํ ปเภทโต ทสฺเสนโต จกฺขายตฺนนฺติ-
อาทิมาน ๑

เอวํ เตวีสติวิธิ อุปาทารูปิ สงฺเขปโต อุทฺทิสิตฺวา ปฺน
ตเทว วิตฺถารโต นิตฺทิสนฺโต กตมนฺตํ รูปิ จกฺขายตฺนนฺติ-
๑. อภ. ก. ๓๓/๑๑๒๘/๓๖๓ ๑

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 565

อาทิมหา ฯ ตตถ ทูวิธึ จกขุ มัสจกขุ ปณญาจกขุ จ ฯ
 เอเตสุ พุทฺธจกขุ สมนนฺตจกขุ ฌาณจกขุ ทิพฺพจกขุ ฌมฺมจกขุติ
 ปณฺจวิธึ ปณญาจกขุ จ ฯ ตตถ อทฺทสึ โข อหึ ภิกขเว
 พุทฺธจกขุณา โลกั โวลเณนโต สตฺเต อปฺพรชกฺเข ฯเปฯ
 ทูวิธึยาปเยติ (๑) อิทํ พุทฺธจกขุ นาม ฯ สมนนฺตจกขุ วุจฺจติ
 สพฺพณฺตฌาณนฺติ (๒) อิทํ สมนนฺตจกขุ นาม ฯ จกขุํ อุตฺปาที
 ฌาณํ อุตฺปาทีติ (๓) อิทํ ฌาณจกขุ นาม ฯ อทฺทสึ โข อหึ
 ภิกขเว ทิพฺเพน จกขุณา วิสุทฺธเณนติ (๔) อิทํ ทิพฺพจกขุ นาม ฯ
 ตสฺมียवासเน วิรชั วิตมถึ ฌมฺมจกขุํ อุตฺปาทีติ (๕) อิทํ เหฏฺฐิม-
 มกฺกตตฺตยสงฺฆาติ ฌาณํ ฌมฺมจกขุ นาม ฯ

มัสจกขุปี สสมฺภารจกขุ ปสาทจกขุติ ทูวิธึ โหติ ฯ
 ตตถ ยวายํ อกฺขิณฺนูปเก ปตฺติณฺฺจโต เหฏฺฐา อกฺขิณฺนูปกณฺฺจิกเณ
 อูปริ ฆมฺกณฺฺจิกเณ อุกโต อกฺขิณฺนูปเอหิ (๖) อนฺโต มคฺคณฺฺจเณ พหิทฺธา
 อกฺขิณฺนูปเมหิ ปริจฺฉินฺนโน มสฺปิณฺฺจโท ฯ สงฺเขปโต จตฺสฺโส ชาติฺโย
 วณฺฺจเณ คนฺฺจโร รโส โອชา สมฺภโว สณฺฺจจันํ ชีวิทํ ภาโว
 กายปฺปสาโท จกขุปฺปสาโทติ จุทฺทส สมฺภารา (๗) ฯ วิตุถารโต
 จตฺสฺโส ชาติฺโย สณฺฺจิสฺสิตวณฺฺจกนฺฺจรตโອชาสณฺฺจจันํสมภวา จ
 # ๑. ม .มฺ. ๑๒/๓๒๓/๓๒๕-๖ ฯ ๒. บ. จุฬ. ๓๐/๔๕๒/๒๔๒ ฯ
 # ๓. ส. มหา. ๑๕/๑๖๖๖/๕๒๕ ฯ ๔. ม .มฺ. ๑๒/๓๒๔/๓๒๘ ฯ
 # ๕. ม .ม. ๑๓/๕๕๕/๕๔๕ ฯ ๖. ม. อกฺขิณฺนูปเอหิ ฯ
 # ๗. ม. จุทฺทสสมภวาโร ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 566

อิติ อิมานิ ทส จตุสมภูจกถา จตุตาฬิสี โหนติ ชีวิตัง
 ภาโว กายปฺปสาโท จกฺขุปฺปสาโทติ จตุตาริ เอกนุตกมฺม-
 สมภูจกถานาเนวติ อิมสํ จตุจตุตาฬิสาย รูปานํ วเสนเว
 จตุจตุตาฬิสสมฺภาราฯ ยํ โลโก เสตํ จกฺขุํ ปุณฺณํ วิสทํ (๑)
 วิตฺติณฺณํ จกฺขุณฺติ สยฺชานนฺโต น จกฺขุํ สยฺชานาติ วตฺถุํ
 จกฺขุโต สยฺชานาติฯ โส มํสปีณฺโฑ อกฺขิภูเป ปตฺติภูจฺโติ
 นหารุสฺสทตฺเตน มตฺถลฺลฺลเก อาวุทฺโธ (๒) ยตฺถ เสตํปี อตฺถิ
 กณฺหํปี โลหิตกํปี ปจฺวีปี อาโปปี เตโชปี วาโยปี ยํ
 เสมฺหุสฺสทตฺตา เสตํ ปีตฺตฺสฺสทตฺตา กณฺหํ รุชฺริสฺสทตฺตา
 โลหิตกํ ปจฺวสฺสทตฺตา ปตฺติณฺณํ โหติ อาปฺสฺสทตฺตา ปกฺขมฺรติ
 เตชฺสฺสทตฺตา ปรีทฺยฺหติ วายุสฺสทตฺตา สมฺภวติ อิทํ สสมฺภาร-
 จกฺขุ นามฯ

โย ปน เอตฺถ สิทฺโต เอตฺถ ปญฺญิวุทฺโธ จตฺนุนํ มหาภูตानํ
 อฺปาทาย ปสาโท อิทํ ปสาทจกฺขุ นามฯ ตเทตํ ตสฺส
 สสมฺภารจกฺขุโน เสตมณฺฑลปรีกฺขิตฺตสฺส กณฺหมณฺฑลสฺส มชฺเฌ
 อภิมุখে จิตานํ สรฺริสฺสจฺจานุปฺปตฺติเทสฺสวเต ทิฏฺฐมณฺฑลเส สตฺตสฺส
 ปิจฺจปฺญฺลเส อาสิตฺตเตลลํ ปิจฺจปฺญฺลทานิ วิย สตฺต อกฺขิปฺญฺลทานิ
 พฺยาเปตฺวา ธารณฺนหาปนมณฺฑลนวิชฺชนกิจฺจาหิ จตฺถิ ชาติหิ
 ขตฺติยกุมารโ วิย สนฺุชารณฺนพฺนฺชนปรีปาจนสมฺหิรณฺนกิจฺจาหิ
 # ๑. ม. วิสทฺฏีฯ ๒. ม. อาพทฺโธฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 567

จตุหิ กตูปการิ อุตฺตจิตฺตาทาเวหิ อุตฺตมฺภิกฺขมาณิ आयुना
อนุปาถิยมาณิ วณฺณคนฺธรสาทีหิ ปริวฺตฺตํ ปมาณโต อูกาสีร-
มตฺตํ (๑) จกฺขุวิญญาณาทีนํ ยถารหิ วตฺตทวารภาวิ สาธยมาณิ
ติฏฺฐจฺติ ฯ วุตฺตํปี เจตํ ธรรมเสนาปตฺตินา

येन जग्गुप्पसातेन รูปानि समनुप्पसฺसति
प्रित्तत्तं सुขुम्मे ऐत्तं (๒) อูกาสีรสมฺभมฺนติ ฯ

จกฺขุญฺจ ตํ आयคณญจาทิ จกฺขายตฺนํ ฯ ยํ จกฺขุ จตฺนุนํ
มหาภูตानํ อุปาทาย ปสาโทติ อิทาปี อุปโยคตฺตเถเวว สามิ-
วจฺนํ ฯ จตฺตาริ มหาภูตานิ อุปาทิยิตฺตวา ปวตฺตตฺตปฺปสาโทติ
อตฺตโถ ฯ อิมิณา ปสาทจกฺขุเมว คณฺหาติ เสสจกฺขุ ปฏิกฺกขิปตฺติ ฯ
ยํ ปน อินฺทฺริยโภจรสฺส
ปจฺจวิชาตฺตยา ตีหิ มหาภูเตหิ อสงฺคหิโต (๓) อาโปธาทฺตยา จ
เตโชธาทฺตยา จ วาโยธาทฺตยา จ ฯ จตฺตปฺริวตฺตตฺตฺตฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มหาภูตानํ อุปาทาย ปสาโท ปจฺจวิชาตฺตยา จ อาโปธาทฺตยา
จ ทฺวิหิ มหาภูเตหิ อสงฺคหิโต เตโชธาทฺตยา จ วาโยธาทฺตยา
จาทิ วุตฺตํ ฯ อัยํ หิ สุตฺตคณฺตติกกถา นาม ปฺริยายเทสฺนา ฯ
โย จ จตฺนุนํ มหาภูตानํ อุปาทาย ปสาโท โส เตสฺ
เอเกกสฺสาปี ทฺวินฺนํปี ปสาโทเยวาทิ อิมิณา ปฺริยาเยน
ตฺต
๑. ม. อูกาสีร....ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. สී. เจตํ ฯ
๓. ม. สงฺคหิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 568

นาม ฯ ตสุมา อิธ จตุนันิ มหาภูตานิ อุปาทาย ปสาโทติ
วุดติ ฯ

อัย เม อตตาคติ พาลชเนน ปริกคหิตตตทา อตตภาโว
วูจติ สริริปี ขนุชปญจกปี ตสุมี ปรียาปนโน ตนุนิสฺสโต
อตตภาวปรียาปนโน จกขุวิณณาเนน ปสฺสิตุ น สกกาติ
อนิทสฺสโน ฯ ปฏิมญฺญานานิฆโส เอตถ ชายตีติ สปปฏฺธิม ฯ

เยนาติอาทิสฺ อัย สงฺเขปตฺโต ฯ येन การณญฺเตน จกขุณา
อัย สตฺโต อิทธิ วุดตปฺปการี รูปํ อตีเต ปสฺสตี วา วุดตมานे
ปสฺสตี วา อนาคเต ปสฺสิตฺสตี วา ฯ สจสฺส อปรีภินฺนํ
จกขุ ภเวยฺย อถ เนน อาปาถคตฺติ รูปํ ปสฺเส วา ฯ อตีตํ
วา รูปํ อตีเตน จกขุณา ปสฺสตี ปจฺจุปฺปนํ ปจฺจุปฺปนเนน
ปสฺสตี อนาคตํ อนาคเตน ปสฺสิตฺสตี ฯ สเจ ตํ รูปํ จกขุสฺส
อาปาถํ อากฺขเญยฺย จกขุณา ตํ รูปํ ปสฺเสยฺยติ อิทมุตถ
ปรีกปฺปวจฺนํ ฯ ทสฺสนปรีณายกตฺเถน จกขุเปตฺติ สญฺชาติ
สโมสรณตฺเถน จกขายตฺนเปตฺติ สญฺญตภาวนิสฺสตฺตตฺเถน จกขุ-
ธาตฺเปสา ฯ ทสฺสนลกฺขณเ อินฺทตตํ การตีติ จกขุทฺริยมฺเปตฺติ ฯ
ลฺลชชนปฺลชชนตฺเถน โลโกเปโส ฯ วลฺลชชนตฺเถน ทวาราเปสา ฯ
ทฺปูปฺปรีณียตฺเถน (๑) สมฺพุโทเปโส ปรีสุทฺทตฺเถน ปญฺทรเปตฺติ ฯ
ผสฺสาทินิ อภิชฺชายนตฺเถน เขตฺตเปตฺติ ฯ เตสฺสเยว ปตีญฺสตฺเถน (๒)
๑. ม. อปฺปรีณียญฺเจน ฯ ๒. ม. ปตีญฺจานญฺเจน ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 569

วตถุมเปตํ ๑ สมํ วิสมํ ทสฺเสนุตํ อตฺตภาวํ เนตฺติ เนตฺตมเปตํ ๑
เตเนว อตฺเตน นยนเปตํ ๑ สกฺกาย ปริยาปนฺนตฺเตน โอรม-
ตีรเปตํ (๑) ๑ พหุสาธารณตฺเตน อสฺสามิกตฺเตน จ สฺลยโล
คาโมเปโสติ ๑

เอตฺตาวตา ปสฺสิ วาตีอาทึหิ จตฺตฺหิ ปเทหิ จกฺขุเปตฺนติ
อาทึนฺนิ จกฺขุทส นามานิ โยเชตฺวา จกฺขายตฺนสฺส จตฺตวโร
ววฏฺฐาปนฺนยา วุตฺตาทิ เวทิตฺตพฺพา ๑ กถํ ๑ เอตฺถ หิ เยน
จกฺขุณา อนินทสฺสเนน สบฺปฏฺฐิเมน รุปี สนิทสฺสนํ สบฺปฏฺฐิมํ
ปสฺสิ วา จกฺขุเปตํ ๑เป ๑ สฺลยโล คาโมเปโส อิทนฺตํ รุปี
จกฺขายตฺนนฺติ อยเมโก นโย ๑ เอวํ เสสาปี เวทิตฺตพฺพา ๑

อิทานิ ยสฺมา วิชฺชุนิจฺจรรณาทิกาสฺส อโนโลเกตฺตกา-
มสฺสาปี รุปี จกฺขุบุปฺสาทํ ฃณฺเฏติ ตสฺมา ตํ อาการํ ปกาเสตฺ (๒)
ทฺติโย นินฺทเทสวโร อารทฺโร ๑ ตตฺถ ยมฺหิติ (๓) ยมฺหิ อธิกรณ-
ภูเต จกฺขุมฺหิ ๑ รุปีนฺติ ปจฺจตฺตวจนเมตํ ๑ ตตฺถ ปฏฺฐิหฺลยฺวิ
วาตี อตฺติตฺตโล ๑ ปฏฺฐิหฺลยฺวติ วาตี ปจฺจบุปฺนฺนตฺตโล ๑ ปฏฺฐิ-
หฺลยฺวิสฺสตี วาตี อนาคตฺตโล ๑ ปฏฺฐิหฺลยฺเว วาตี วิกฺกบุปฺนฺนตฺตโล ๑
อตฺติตฺตํ หิ รุปี อตฺตเต จกฺขุสฺมีปี ปฏฺฐิหฺลยฺวิ นาม ๑ ปจฺจบุปฺนฺนํ
ปจฺจบุปฺนฺเน ปฏฺฐิหฺลยฺวติ นาม ๑ อนาคตํ อนาคเต ปฏฺฐิ-
หฺลยฺวิสฺสตี นาม ๑ สเจ ตํ รุปี จกฺขุสฺส อาปาถํ อากฺขฺเญย
๑. ม. โอริมํ ตีรฺมเปตํ ๑ ๒. ม. ทสฺเสตฺ ๑ เอวมฺปริปี ๑
๓. ม. ยมฺหิ จกฺขุมฺหิติ ๑

จกขุสุมิ ปฏิกฤษณเยยย ตัม รุปนติ อยเมตถ วิกปฺปนตฺโต (๑) ฯ อตฺถโต
ปน ปสาทํ ฆฏฺฐยมานเมว รูปํ ปฏิกฤษณติ นาม ฯ อิธปิ
ปริมนเยเนว จตฺตาริ นยา เวทิตพฺพา ฯ

อิทานิ ยสฺมา อตฺตโน อิจฺฉาย โอลิเกตฺตคามสฺส รูปे
จกขุํ อุปลัทรโต จกขุํ รูปสุมิ ปฏิกฤษณติ ตสฺมา ตัม อากาโร
ปกาสเตตฺตํ ตติโย นิตฺเตสวาโร อารทฺโธ ฯ โส อตฺถโต
ปากโฏเยว ฯ เอตถ ปน จกขุํ อารมฺมณํ สมปฏิจฺจนฺนเมว (๒)
รูปสุมิ ปฏิกฤษณติ นาม ฯ อิธปิ ปริมนเยเนว จตฺตาริ
ววฏฺฐาปนนยา เวทิตพฺพา ฯ

ตโต (๓) ปริ สสฺสปลยจกานํ อุปฺปตฺติทสฺสนวเสน ปลยจ
เตสฺสเยว อารมฺมณปฏิกฤษณอุปฺปตฺติทสฺสนวเสน ปลยจติ ทส
วารา ทสฺสิตา ฯ ตตฺถ จกขุํ นิสฺสายาติ จกขุํ นิสฺสาย
ปจฺจยํ กตฺวา ฯ รูปํ อารทฺฐภาติ รูปารมฺมณํ อากมฺม สนฺธาย
ปฏิจฺจ ฯ อิมินา จกขุํปฺปสาทวตฺตูกานํ สสฺสาทินํ ปุเรชาต-
ปจฺจเยน จกขุํทวารชวณวีธียา ปริยาปนฺนानํ อารมฺมณาธิปติ-
อารมฺมณฺปนฺนิสฺสยปจฺจเยหิ จ (๔) รูปสฺส ปจฺจยภาโว ทสฺสิตโต ฯ
อิตรสฺส ปลยจสฺ วาเรสฺ รูปํ อารมฺมณมฺสฺสาติ รูปารมฺมโณติ
เอวํ อารมฺมณปจฺจยมตฺเตเนว ปจฺจยภาโว ทสฺสิตโต ฯ ยถา ปน
ปุริเมสฺ ตีสฺ เอวํ อิมสฺสปี ทสฺส วาเรสฺ จตฺตาริ จตฺตาริ
๑. ม. ปริกปฺโป ฯ ๒. ม. สมปฏิจฺจมานเมว ฯ ๓. ม. อิตโต ฯ
๔. ม. จ สทฺโท นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 571

วภูจาปนนยา เวทิตพพา ฯ เอวํ กตมนุตํ รูปํ จกขายตนนุตติ
ปฺจุจาย อุตฺตํ จกฺขํ อิทนฺตนนุตติ นานปฺปการโต ทสฺเสตฺตํ ปฺริเม
ตโย อิเม ทสาติ เตรส นินฺทเทสวารา ทสฺสีตา ฯ เอเกกสฺมี
เจตฺถ จตฺตุนํ จตฺตุนํ วภูจาปนนยานํ อากตตฺตตา ทฺวิปฺลฺลาสา
นเยหิ ปฏิมณฺฑิตฺตวาว ทสฺสีตาติ เวทิตพพา ฯ

อิโต ปเรสุ โสตายตนาทินินฺทเทเสสุปี เอเสว นโย ฯ
วิเสสมตฺตํ ปเนตฺถ เอวํ เวทิตพฺพิ ฯ สฺฆาตฺตีติ โสตํ ฯ ตํ
สสมฺภารโสตวิลลฺลสฺส อนฺโตตฺตนมฺพโลมาจิตฺเต อํกุลิวเถกสณฺจานเณ (๑)
ปเทเส วุตฺตปฺปการาหิ ธาตุหิ กตฺตูปการํ อุตฺตจิตฺตาหาเรหิ
อฺปตฺตมฺภิชฺชานํ आयุณา อนฺปาติยฺชานํ วณฺณาทีหิ ปฺริวตฺตํ
โสตวิลฺลฺลาณาทีนํ ยถารหํ วตฺตทฺวารภาวํ สาชฺชานํ ติฏฺฐติ ฯ

ฆายตีติ ฆานํ ฯ ตํ สสมฺภารฆานวิลลฺลสฺส อนฺโต อชฺปท-
สณฺจานเณ ปเทเส ยถาวุตฺตปฺปการอฺปการอฺปตฺตมฺภานานฺपालน-
ปฺริวารํ ฆานวิลฺลฺลาณาทีนํ ยถารหํ วตฺตทฺวารภาวํ สาชฺชานํ
ติฏฺฐติ ฯ

สาชนตฺเถน ชิวฺหา ฯ สว สสมฺภารชิวฺหาฆณฺฑสฺส อฺปฺริ
อฺปฺปทลลฺลสณฺจานเณ ปเทเส ยถาวุตฺตปฺปการอฺปการอฺปตฺตมฺภานา-
นฺपालนปฺริวาริ ชิวฺหาวิลฺลฺลาณาทีนํ ยถารหํ วตฺตทฺวารภาวํ
สาชฺชานา ติฏฺฐติ ฯ

๑. สี่. อํกุลิวเถกสณฺจานเณ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 572

ยาวตา ปน อิมสฺมี กายา อุปาทินฺนกรูปี นาม อตุถิ
สพฺพตฺถ กายายตฺนํ กปฺปาสปฺภูเล สีนโห วิย ยถาวุตฺตปฺปการ-
อุปการูปฺตมฺภนฺนูปาลนปฺริวารเมว หุตฺวา กายวิญญาณาทีนํ
ยถารหํ วตฺตทวารภาวํ สาธยมาณํ ติฏฺฐติ ฯ อยมตฺถ วิเสโส ฯ
เสโส ปาลิปปเกโท จ อตุโถ จ จกฺขุณีทฺเทเส วุตฺตนเยเนว
เวทิตฺตพฺโพ ฯ เกวลํ หิ อธิ จกฺขุปทสฺส จาเน โสตปทาทีนํ
รูปปทสฺส จาเน สทฺทปทาทีนํ ปสฺสตีอาทีนํ จาเน สฺมุติ-
อาทีปทานิ อากตานิ เนตฺตํเปตฺตํ นยฺนํเปตฺตํ อิมสฺส จ
ปททวยสฺส อภาวา ทฺวาทส ทฺวาทส นามานิ โหนฺติ ฯ
เสสํ สพฺพตฺถ วุตฺตสทิสเมว ฯ

ตตุถ สฺยา ยถิ ยาวตา อิมสฺมี กายา อุปาทินฺนกรูปี
นาม อตุถิ สพฺพตฺถ กายายตฺนํ กปฺปาสปฺภูเล สีนโห วิย
ยถิ เอวํ สนฺเต ลกฺขณสมฺมุติสฺสตา อาปชฺชตีติ ฯ นาปชฺชติ ฯ
กสฺมา ฯ อณฺณสฺส อณฺณตฺถ อภาวโต ฯ ยถิ เอวํ น
สพฺพตฺถ กายายตฺนํ ฯ เนว ปรมตฺถโต สพฺพตฺถ กายา
วินิพฺภุชิตฺวา ปนสฺส นานากรรมํ ปญฺญาเปตฺตํ น สกฺกา
ตสฺมา เอวํ วุตฺตํ ฯ ยถา หิ รูปฺรสาทโย วาลิกาจฺจนฺตานิ
วिय วิเวจฺจํ อสกฺกุณฺณยฺยตฺยา อณฺณมณฺณพฺยาปิโนติ วุจฺจนฺติ
น จ ปรมตฺถโต รูปฺเป รโส อตุถิ ยถิ สฺยา รูปฺกฺลหณฺเนว
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 573

คหณ คจเจยย เอว กายายตนมปิ ปรมตถโต เนว สพุพตถ
อตุถิ น จ นตุถิ วิเวเจตุ อสกุณเจยยตยาติ เอวเมตถ
น ลกขณสมมิสสุตา อาปชชตีติ เวทิตพพา ฯ

อปีจ ลกขณาทิววภูจาปนโตเปเตส อสมมิสสุตา
เวทิตพพา ฯ เอเตสุ หิ รูปาภิฆาตารหฏตปฺปสาทลกขณ
ทฏฐกามตานิทานกมฺมสมฺภูจฺจานภฏตปฺปสาทลกขณ วา จกขุ
รูปเส อวิญจรรส จกขุวิญญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฺภูจฺจาน
ทฏฐกามตานิทานกมฺมชฏตปฺทฏจฺจาน ฯ

สทฺทาภิฆาตารหฏตปฺปสาทลกขณ โสตุกามตานิทาน-
กมฺมสมฺภูจฺจานภฏตปฺปสาทลกขณ วา โสตุ สทฺเทสุ อวิญจรรส
โสตุวิญญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฺภูจฺจาน โสตุกามตานิทาน-
กมฺมชฏตปฺทฏจฺจาน ฯ

คณฺธาภิฆาตารหฏตปฺปสาทลกขณ ฆายิตุกามตานิทาน-
กมฺมสมฺภูจฺจานภฏตปฺปสาทลกขณ วา ฆานํ คณฺเฐสุ อวิญจรรส
ฆานวิญญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฺภูจฺจาน ฆายิตุกามตานิทาน-
กมฺมชฏตปฺทฏจฺจาน ฯ

รสาทภิฆาตารหฏตปฺปสาทลกขณา สายิตุกามตานิทาน-
กมฺมสมฺภูจฺจานภฏตปฺปสาทลกขณา วา ชิวหา รเสสุ อวิญจรรส
ชิวหาวิญญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฺภูจฺจานา สายิตุกามตา-
นิทานกมฺมชฏตปฺทฏจฺจานา ฯ

โผฏฐพพาภิฆาตารหุตปปสาทลกุขโณ ผุสตีตุกามตา
นิทานกมมสมุฏฐานภูตปปสาทลกุขโณ วา กาโย โผฏฐพเพสุ
อวิญจนโรโส กายวิญญาณสุส อาธารภาวปัจจุปฏฐาโน ผุสตี-
กามตานิทานกมมชภูตปทฐาโน ฯ

เกจิ ปน (๑) เตชาธิกานัน ภูตานิ ปสาโท จกุขุ วายู-
ปจวีอาปาธิกานัน ภูตานิ ปสาทา โสตฆานชีวหา กาโย
สพเพสนติ วทนติ ฯ อปเร เตชาธิกานัน ปสาโท จกุขุ วิวร-
วายุอาปจวาทิกานัน ปสาทา โสตฆานชีวหากายาติ วทนติ ฯ
เต วตตพพา สุตติ อหารธาติ ฯ อทฐา สุตตเมว น
ทกขิสสนติ ฯ เกจิ ปเนตถ เตชาทินัน คุณเณหิ รูปาทีหิ
อนุกุคฆาวโตติ (๒) การณัน วทนติ ฯ เต วตตพพา โโก ปเนวมาห
รูปาทโย เตชาทินัน คุณธาติ ฯ อวินิพโกเสสุ หิ เตสุ ภูเตสุ (๓)
อัย อิมสสุ คุโณ อัย อิมสสุ คุโณติ น ลพภา วตตุนติ (๔) ฯ
อถาปี วเทยฺยํ ยถา เตสุ เตสุ สมภาระสุ ตสฺส ตสฺส
ภูตสฺส อธิกตาย ปจวีอาทินัน สนุทธารณาทีนินิ กิจจานินิ
อิจฺจถ เอวํ เตชาทอิทธิเกสุ สมภาระสุ รูปาทีนินิ อธิกภาวทสฺสนโต
อิจฺจิตพพเมเวตํ รูปาทโย เตสํ คุณธาติ ฯ เต วตตพพา
อิจฺเจยฺยาม ยทอิ อาปาธิกสฺส อาสวสฺส คนุทธโต ปจวีอิทธิเก
กปฺปาเส คนุโข อธิกตโร สียา ฯ เตชาธิกสฺส จ อุโณททกสฺส
๑. สี่. เกจิ ปเนตถ ฯ ๒. สี่. อนุกุคฆาวโตติ ฯ ๓. ม. รูเปสุ ฯ
๔. ม. วุตตุ ฯ

เลมที่ 46 รูปกณทวณนา หนา 575

วณโตปี สีสูกทสว วณโณ ปรีหาเยถ ๑ ยสุมา ปเนต
อุภยปี นตุถิ ตสุมา ปหาเยถ ตเมเตล (๑) นิสฺสยภูตานิ วิเสส-
กปฺปนี ๑ ยถา อวิเสเสปี ภูตานิ รูปรสาทโย อณฺณมณฺณ
วิสทิสทา โหนฺติ ๑ เอว จกฺขุปฺปสาทาโท อวิชฺชมานเป อณฺณสมึ
วิเสสการณฺติ คเหตุพพเมต ๑

กี ปน ตี ย อณฺณมณฺณสว อสาธาณํ กมฺมเมว
เนล วิเสสการณํ ๑ ตสุมา กมฺมวิเสสโต เอเตล วิเสโส น
ภูตวิเสสโต ๑ ภูตวิเสเส หิ สติ ปสาโทว น อุปฺปชฺชติ ๑
สมานานํ หิ ปสาโท น วิสมานานนฺติ โปราณา ๑ เอว
กมฺมวิเสสโต วิเสสวเนตฺส จ เอเตล จกฺขุโสทานิ อสมฺปตฺต-
วิสยคาหกานิ อตฺตโน นิสฺสยํ อนลฺลีนนิสฺสเยเอว วิสเย
วิญญาณเหตุตฺตา ๑ ฆานชิวหาภายา สมฺปตฺตวิสยคาหกา
นิสฺสยวเสน เจว สยญจ อตฺตโน นิสฺสยํ อลฺลีนเยว วิสเย
วิญญาณเหตุตฺตา ๑

อภุจกถาย ปน อาปาถคตฺตดาว อารมฺมณํ สมฺปตฺตํ
นาม ๑ จนฺทมณฺฑลสุริยมณฺฑลानํ หิ ทฺวาจตฺตาพีสโยชน-
สทฺสสมตฺถเก จิตานํ วณโณ จกฺขุปฺปสาทํ ฆภูฏฺติ ๑ โส ทฺเร
จตฺวา ปณฺญาณาโนปี สมฺปตฺโตเยว นาม ๑ ตํโคจรตฺตา จกฺขุ-
สมฺปตฺตโคจรเมว นาม ๑ ทฺเร รุกฺขํ ฉินฺทนฺตานิปี รชกานญจ
๑. ม. ปหาเยถลํ เอเตล ๑

วตุถั โชรวนตานิ ทูโรโตปี (๑) กายวิกาโร ปณณายติ ฯ สทโท
ปน ชาตุปรมปราย อากนตุวา โสถั ฆฏฏตุวา สณิกั
ววฏฐานั คจจตุตี วตุถั ฯ

ตตุถ กิณจาปี อาปาถคตตุตา อารมมณั สมปตฺตุนติ
วตุถั ฯ จนุทมณทลาทิวณโน ปน จกขุ อสมปตฺโต ทูเร
จิโตว ปณณายติ ฯ สทโทปี สเจ สณิกั อากจเจยฺย ฯ ทูเร
อุปฺปนโนปี (๒) จิเรน สยฺเยยฺย (๓) ฯ ปรมฺปรฆฏฐนาย อากนตุวา โสถั
ฆฏฏนฺโต อสฺกทิสาย นามาติ น ปณณายเยยฺย ฯ ตสฺมา
อสมปตฺตโคจราเนว ตานิ ฯ

อหิอาทิสมานานิเปตานิ (๔) ฯ ยถา หิ อหิ นาม พหิ
สีตสมภูจฐานเน (๕) นาภิรมติ สงฺการฐานเน ตินฺปนณคหน-
วมุภิกานิเยว ปวิสิตฺวา นิปนฺนกาเล อภิรมติ เอกกุกคั
อาปชฺชติ ฯ เอวเมว จกขุเปตึ วิสมชฺฆาสนํ ฆฏฐสฺสุ สฺวณณ-
ภิกฺคฺติอาทิสฺสุ นาภิรมติ โอลเถคฺปิ เนว อิจฺฉติ รูปจิตฺต-
ปฺปฺผลตาทิจิตฺเตสฺสเยว ปน อภิรมติ ฯ ตาทิสฺสฺสุ หิ จาเนสฺสุ
จกขุมุหิ อปฺปโหนฺเต มุขฺปิ วิวริตฺวา โอลเถคฺกามา โหนฺติ ฯ

สุสฺมาโรปี พหิ นิภฺขนฺโต คเหตุพฺพิ น ปสฺสตี อกฺขิณี
นิมฺมิเลตฺวา จรติ ฯ ยथा ปน พุยามสตมตฺตึ อุทกั โอคาหิตฺวา

๑. ม. ทูโรโตว ฯ ๒. ม. อุปฺปนโน ฯ ๓. ส. สยฺเยยฺย ฯ

๔. ม. ... เจตานิ ฯ ๕. ม. สีตตสมภูจฐานเน ฯ ๖. ม. สุสฺมาโรปี ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้ 577

วิลั ปวิสิตวา นิปนโน โหติ ตทาสส จิตต์ เอกคัค โหติ
 สุกั สุปติฯ เอวเมว โสตเปต วิลมชฌาสย อากาสสนุนิสิตติ
 กณณฉิททกูปเกเยว อชฌาสย กโรติฯ กณณฉิททากาโสเยว
 ตสส สททสส สวเน ปจโย โหติฯ อชชฎากาโสปี
 วฎุติเยวฯ อนโตเลณสมิ หิ สชฌาเย กรียมาเน น เลณทน
 กิณฑิตวา สทโท พหิ นิกขมติฯ ทวารวตปานฉิทเทหิ ปน
 นิกขมิตวา ธาตุปรมปราเยว ฌฎุณโต คนตวา โสตปฐาทำ
 ฌฎุณติฯ อถ ตสมิ กाले อสุโก (๑) นาม สชฌายตีติ เลณปิฎุเจ
 นิสินนา ชานนติฯ

เอว สนุเต สมปตตโคจรตา โหติฯ ก็ ปเนต สมปตต-
 โคจรนติฯ อาม สมปตตโคจรนติฯ ยหิ เอว พุเร เภริอาทิสู
 วชชมาเนสุ พุเร สทโทติ ชานน น ภเวยยาติฯ โน น
 ภเวย (๒) โสตปฐาทำสมิ หิ ฌฎุณเต พุเร สทโท อาสนเน
 สทโท ปรีเร สทโท โอรมติเร สทโทติ ตถา ตถา
 ชานนากาโร โหติ ฌมุตตา เอสาติฯ ก็ เอตาย ฌมุตตายฯ
 ยโต ยโต ฉิททำ ตโต ตโต สวณ โหติ จนุทิมสุริยาทิน
 ทสสน วิยาติ อสมปตตโคจรเมเวตฯ

ปกขิปิ รุกเข วา ฎุมิย วา น รมติฯ ยทา ปน เอก
 วา เทว วา เลณทฐปาเต อติกกมม อชชฎากาส ปกขนโต โหติ
 # ๑. ส. อสุกัฯ ๒. ม. ภวติฯ

ตทา เอกกจัตตติ อปชชติ เอวเมว ฆานมปิ อากาสชฌาสย
วาตูปนิตฺตยคณฺชโคจฺรํ ฯ ตถา หิ คาโว นววฏฺเฐ เทเว ภูมี
ฆายิตฺวา (๑) อากาสาภิมุขา หุตฺวา วาตํ อากทฺฒนฺติ ฯ อังคฺลิตฺหิ
คณฺชปิตฺตํ คเหตุวาปี จ อุปฺสิงฺฆนกาเล วาตํ อนากทฺฒนฺตา
เนว ตสฺส คณฺชํ ฆานนฺติ ฯ

กุกฺกุโรปี พหิ วิจฺรนฺโต เขมจानํ น ปสฺสตี เลณฺฑุ-
ปหาราทีหิ อุปทฺทฺโต โหติ ฯ อนฺโตคามํ ปวีสิตฺวา อุตฺรณฺภูจาน
ฉาริกํ พฺยฺหิตฺวา นิปนฺนสฺส ปน ฆาสุกํ โหติ ฯ เอวเมว
ชีวหาปี कामชฺฌาสยา อาโปสนฺนิตฺติตฺรสารมฺมณา ฯ ตถา หิ
ติยามรตฺตี สมณชฺมมํ กตฺวาปี ปาโตว ปตฺตจิวฺรมาทาย कामํ
ปวีสิตฺวา โหติ ฯ สุกฺขขาทนียสฺส หิ (๒) น สกฺกาเขเพน
อเตมิตสฺส รสํ ฆานิตฺตุํ ฯ

สิงฺคาโลปี พหิ จฺรนฺโต รตี น วินฺทตี ฯ อามกสฺसान
มนฺุสฺสมํสํ ฆาทิตฺวา นิปนฺนสฺเสว ปนสฺส ฆาสุกํ โหติ ฯ
เอวเมว กาโยปี อุปาทินฺนชฺฌาสโย ปจฺวีสนฺนิตฺติตฺตโฆฏฺฐพฺพา-
รम्मโณ ฯ ตถา หิ อณฺเฑ อฺปาทินฺนํ อลภฺมานา สตฺตา
อตฺตโนว หตฺถเต เสสํ กตฺวา นิปชฺชนฺติ ฯ อชฺฌตฺติกพาหิรา-
ปีสฺส (๓) ปจฺวี อารมฺมณคฺคหเณ ปจฺจโย โหติ ฯ สฺตณฺจิตฺตฺสาปี (๔)

๑. ม. ฆายิตฺวา ฆายิตฺวา ฯ ๒. ม. จ ฯ ๓. ม. ...จสฺส ฯ

๔. สี. สฺตฺตฺตฺตฺสาปี ฯ ม. สฺตฺตฺตฺตฺสาปี ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 579

หิ สยนสฺส ปิเช จิตานปี (๑) วา ผลกานัน น สกฺกา อนิสีทนฺเตน
วา อนุปปีเพนฺเตน วา ถทฺธมฺพทฺธาโว ชานิตฺตุนฺติ ฯ อชฺฌตฺติกา-
พาหิรา ปจฺวี เอตฺสฺส [๒] โฝฏฺฐพฺพชานเน ปจฺจโย โหติ ฯ
เอวํ ลกฺขณาทิววฏฺฐานโต เจเตสํ อสมฺมิสฺสตา เวทิตพฺพา ฯ
อณฺเวยเว หิ จกฺขุปฺปสาทสฺส ลกฺขณรสปจฺจปฏฺฐานปทฺฐานโค-
จรชฺฌมาสยนิสฺสยา อณฺเวย โสตปฺปสาทาทีนฺนติ อสมฺมิสฺสาเนว
จกฺขายคณาทีนํ ฯ

อปิจ เนสํ อสมฺมิสฺสตาย อัยฺย อุปฺมาปี เวทิตพฺพา ฯ
ยถา หิ ปญฺจวณฺณานานํ ฐชานํ อุตฺสาปีตานํ กิณฺจาปี ฉายา
เอกาพทฺธา วिय โหติ ฯ [๓] อณฺณมณฺณํ ปน อสมฺมิสฺสตา ฯ
ยถา จ ปญฺจวณฺเณน กปฺปาเสน วฏฺฐี กตฺวา ทีเป ชาลิตे
กิณฺจาปี ชาลา เอกาพทฺธา วिय โหติ ตฺสฺส ตฺสฺส ปน อํสุโน
ปาฎิเยกา ชาลา อณฺณมณฺณํ อสมฺมิสฺสตา เอวเมว กิณฺจาปี
อิมานี ปญฺจายคณานี เอกสฺมี อตฺตภาเว สโมสฺริตานี (๔) อณฺณ-
มณฺณํ ปน อสมฺมิสฺสาเนว ฯ น เกวลญฺจ อิมานเว ปญฺจ
เสสรูปานปี อสมฺมิสฺสาเนว ฯ อิมสฺมี หิ สฺริเร เหฏฺฐิมกาโย
มชฺฌิมกาโย อุปริมกาโยติ ตโย โภฏฺฐาสา ฯ ตตฺถ นากิโต
ปฏฺฐาย เหฏฺฐา เหฏฺฐิมกาโย นาม ฯ ตสฺมี กายทสฺกํ ภาวทสฺกํ
๑. ม. หตฺเถ จปีตานมฺปี ฯ ๒. ม. เอตฺเถนตฺเร กายปฺสาทสฺสาติ ฯ
๓. ม. เอตฺเถนตฺเร ตฺสฺส ตฺสฺส ปนาติ ทิสฺสติ ฯ
๔. ม. สโมสฺตานี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 580

อาหารสมมุจจานานี อฏฐ อุตุสมมุจจานานี อฏฐ จิตตสมมุจจานานี
อฏฐาติ จตุจตุตาฬีส รูปานี ฯ นาภิตโต อุทฺธ ยาว คลวาฏฐกา
มชฺฌิมกาโย นาม ฯ ตตฺถ จ กายทสํ ภาวทสํ วตฺถทสํ
อาหารสมมุจจานานีนิ ตีณิ อฏฐกานีติ จตุปฺลยฺหาส รูปานี ฯ
คลวาฏฐกโต อุทฺธ อุปฺริมกาโย นาม ฯ ตตฺถ จกฺขุทสํ โสิตทสํ
ฆานทสํ ชิวฺหาทสํ กายทสํ ภาวทสํ อาหารสมมุจจานานีนิ
ตีณิ อฏฐกานีติ จตุราสีติ รูปานี ฯ

ตตฺถ จกฺขุปฺปสาทสฺส ปจฺจยานิ จตฺตารี มหาฏฐานี
วณฺโณ คนฺโธ รโส โอชา ชีวิตินฺทฺริยํ จกฺขุปฺปสาโทติ อิทํ
เอกนฺตโต อวินิฏฺฏตฺตานํ (๑) ทสฺนํ นิปฺพนฺนรูปานํ วเสน จกฺขุทสํ
นาม ฯ อิมินา นเยน เสสานปี เวทิตพฺพานี ฯ เตสุ เหมจฺจิมกาเย
รูปํ มชฺฌิมกายอุปฺริมกายรูปฺเปหิ สทฺธิ อสมฺมิสฺสํ ฯ เสสกายทฺเวยปี
รูปํ อิตเรหิ สทฺธิ อสมฺมิสฺสเมว ฯ ยถา หิ สายณฺนสมเย
ปพฺพตจฺฉายา จ รุกฺขจฺฉายา จ กิณฺจาปี เอกาพฺทฺธา วีย
โหนฺติ อณฺณมณฺณํ ปน อสมฺมิสฺสาว ฯ เอวํ อิมฺสุปี กาเยสุ
จตุจตุตาฬีส จตุปฺลยฺหาส จตุราสีติ จ รูปานี กิณฺจาปี เอกา-
พฺทฺธานี วีย โหนฺติ อณฺณมณฺณํ ปน อสมฺมิสฺสาเนวาทิ ฯ

รูปายตฺตนิทฺเทเส วณฺโณว วณฺณนิภา นิภาตีติ วา
นิภา จกฺขุวิญฺญาณสฺส ปากฺกฺวา โหตีติ อตฺโต ฯ วณฺโณว
๑. ม. อวินิฏฺฏตฺตานํ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกฏทวณนา หน้า 581

นิภา วัฒนินภา ฯ สห นิตฺตสเนน สนิทฺตสนํ ฯ จกฺขุ-
 วิถุณาณน ปสฺสิตพฺพนฺติ อตุโถ ฯ สห ปฏฺธิเมน สปฺปฏฺธิมํ ฯ
 ปฏฺธิมฺภูฏฺณํ (๑) ปฏฺธิมํ นิฆมฺสนชนกนฺติ (๑) อตุโถ ฯ นีลาทีสุ ฯ อุมฺมาร-
 ปุปฺผสมานํ (๒) นีลํ กณฺณการปุปฺผสมานํ ปีตกํ ฯ พนฺธุชฺชิวกปุปฺผ-
 สมานํ โลหิตกํ โอสชิตารกสมานํ โอทาทํ ฯ ฌามงฺการสมานํ
 กาพกํ มนฺทตฺตํ สินฺธุวารกณฺณวีรมกฺลสมานํ (๓) มณฺชชฺชูกํ (๔) ฯ
 หริตฺตจเหมวณฺณกามํ สุมฺขปฺกมาติ (๕) เอตฺถ ปน กิณฺจาปี หริตี
 สุวณฺณํ วุตฺตํ ฯ ปฺรโต ปนสฺส ชาตฺรูปคฺคหณฺน คหิตตฺตา
 อิธ สามํ หรินาม ฯ อิมานิ สตฺต วตฺถุณี (๖) อนามสิตฺวา
 สภาเวเนว ทสฺสิตานิ ฯ

หริวณฺณนฺติ หริตฺตททวณฺณํ ฯ อมฺพงฺกรวณฺณนฺติ อมฺพงฺกูเรน
 สมานวณฺณํ ฯ อิมานิ เทว วตฺถุณี อามสิตฺวา ทสฺสิตานิ ฯ
 ทิฆมาทีนํ ทฺวาทส โวหารโต ทสฺสิตานิ ฯ โส จ เนลํ โวหาโร
 อุปฺนิชาย สิฑฺโธ เจว สนฺนิเวสสิฑฺโธ จ ฯ ทิฆมาทีนํ หิ
 อณฺณมณฺณํ อุปฺนิชาย สิฑฺธานิ ฯ วฏฺฐาทิณํ สนฺนิเวสวิเสเสน ฯ
 ตตฺถ รสฺสํ อุปฺนิชาย ตโต อฺจฺจตรํ ทิฆมํ ตํ อุปฺนิชาย
 ตโต นิจฺตรํ รสฺสํ อฺลํ อุปฺนิชาย ตโต ขุทฺทกตรํ อณฺณํ ตํ
 # ๑. ม. ปฏฺธิมฺภูฏฺณนิฆมฺสนชนกนฺติ ฯ ๒. ม. อุมารปุปฺผสมานํ ฯ
 # ๓. ส. สินฺธุวารกณฺณวีรมกฺลสมานํ ฯ ม. สินฺธุวารกรวีรมกฺลสมานํ ฯ
 # ๔. ม. มณฺชชฺชูกํ ฯ ๕. ข. ชา. ๒๘/๑๕๕/๓๓ ๖. ม. วตฺถุณี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 582

อุปนิชาย ตโต มหนุตตริ ฐลั ๑ จกตสณจัน วัฏฏั กุกกฏณท-
สณจัน ปริมณทลั ๑ จตุหิ อเสหิ ยุตตัม จตุรัสสิ ๑ ฉพิสาทีสุปี
เอเสว นโย ๑ นินนุนติ โอนตัม ถลนติ อุณนตัม ๑

ตตถ ยสฺมา ทีฆาทีนึ สฺสูตวาปี สกกา ชานิตุ นีลาทีนึ
ปเนว น สกกา ๑ ตสฺมา น นิปปริยาเยน ทีฆั รูปายตณั
ตถา รสฺสาทีนึ ตัมตัม นิสฺสาย ปน ตถา ตถา จิต्तัม ทีฆั
รสฺสนติ ๑ เตน เตน โวหาเรน รูปายตณเมเวตถ ภาสิตนฺติ
เวทิตพฺพิ ๑ ฉายา อาตโปติ อิทํ อณฺณมณฺณํ ปริจฺฉินฺนํ ตถา
อาโลโก อนฺธกาโร จ ๑ อพฺภาติ (๒) อาทีนึ จตุตาริ วตฺถุนาว
ทสฺสิตานึ ๑ ตตถ อพฺภาติ พลาหโก ๑ มหิกาติ หีมา ๑
อิมหิ จตุหิ อพฺภาทีนึ วนฺณา ทสฺสิตา ๑ จนฺทมณฺทลสฺส
วณฺณนิภาติ อาทีหิ เตสํ ปภาวณฺณา ทสฺสิตา ๑

ตตถ จนฺทมณฺทลาทีนึ วตฺถุนั เอว วิเสโส เวทิตพฺพิ ๑
มณฺณิมยฺ รชตปฏิจฺจนฺนํ เอกฺกนปณฺณาสโยชนายามวิตถาริ
จนฺทสฺส เทวปฺตฺตสฺส วิมานั จนฺทมณฺทลั นาม ๑ โสวณฺณมยฺ
ผลิกปฏิจฺจนฺนํ สมปณฺณาสโยชนายามวิตถาริ สุริยสฺส
เทวปฺตฺตสฺส วิมานั สุริยมณฺทลั นาม ๑ สตฺตฺรตณมยานิ
สตฺตฺถุจทสทฺทวาทสโยชนายามวิตถารานิ เตสํ เตสํ เทวปฺตฺตานั
วิมานานิ ตารกรูปานิ นาม ๑

๑. สี่. จตุรัสสิ ๑ ๒. ม. อมภา มหิกาติ ๑

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 583

ตตถ เหฏฐา จนุโท สุริโย อุปริ อภินันฺ อนนฺตรํ
โยชนํ โหติ ฯ จนุทสฺส เหฏฐิมนฺตโต สุริยสฺส อุปริมฺนโต
โยชนสํ โหติ ฯ ทวีสุ ปสฺเสสุ นกฺขตตตารกา คจฺจนฺติ ฯ
เอเตสุ ปน ตีสุ จนุโท ทนฺธกมฺโน สุริโย สีมฺกมฺโน ฯ
ตารกรูปา (๑) สพฺพสีมฺกมฺนา กาเลน จนฺทิมสุริยานํ ปฺรโต
โหนติ กาเลน ปจฺจโต ฯ (๒)

อาทาสมณฺทลนฺติ กัมมยํ ฯ มณฺธิ จเปตฺวา เวพฺุริยํ เสโส
โชติรสาทิเอนกปฺปเกโท ฯ สงฺโขติ สามุทฺธิโก มุตฺตา สามุทฺธิกา
เสสาปี ฯ เวพฺุริโยติ เวพฺุณณมฺมิ ฯ ชาตฺรูปํ วุจฺจติ สตฺถ
วณฺโณ ฯ สตฺถา หิ สุวณฺณวณฺโณ สุวณฺณวณฺณปี สตฺถ
วณฺณํ ฯ รชตํ วุจฺจติ กหาปฺโณ โลหมาสโก ทารุมาสโก
ชตฺตุมาสโก ฯ เย โวหารํ คจฺจนฺตีติ (๓) วุคฺตํ ฯ ตํ สพฺพมฺปิ อิธ
กหิตํ ฯ

ยํ วา ปนณฺณมฺปิติ อิมินา ปาลีอาคตํ จเปตฺวา เสตํ
ตญฺญิกปฺปิลอติกกณฺณิกวณฺณาทีเกทํ รูปํ กหิตํ ฯ ตํ หิ สพฺพํ
เยวาปนเกสุ ปวิญฺจํ ฯ

เอตเมว (๔) นีลาทีเกเทน ภินฺนํปี รูปํ สพฺพํ ลกฺขณาทีหิ
อภินฺนเมว ฯ สพฺพํ เหนฺตํ จกฺขุปฺปฏิหนนลกฺขณํ รูปํ จกฺขุ-
วิญฺญาณสฺส วิสยภาวรสํ วา ตสฺเสว โคจรปจฺจปฺภูจานํ

- # ๑. ม. นกฺขตตตารกา ฯ ๒. ม. ปจฺจนา ฯ
- # ๓. วิ. มหาวิ. ๒/๑๐๖/๕๑ ฯ ๔. ม. เอวเมตํ ฯ

จตุมหาภูตปทภูจัน ๑ ยถา เจตํ ตถา สพฺพานิปี อุปาทา-
รูปานิ ๑ ยถุถ ปน วิเสโส อตฺถิ ตตฺถ วกฺขาม ๑ เสสเมตฺถ
จกฺขายตฺตนิทฺเทเส วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ๑ เกวลณฺหิ ตตฺถ
จกฺขุปฺพุพฺพจฺจโม นิทฺเทโส ๑ อิธ รูปฺปฺพุพฺพจฺจโม ๑ ตตฺถ
จกฺขุเปตฺตนิ อาทินิ จุทฺทส นามานิ ๑ อิธาปี รูปฺเปตฺตนิ
อาทินิ ตีณิ ๑ เสสํ ตาทิสเมว ๑ ยถา หิ จตุหิ จตุหิ นเยหิ
มณฺเฑตฺวา (๑) จกฺขุ ววฏฺฐาเปตฺตุ เตรส วารา วุตฺตา ๑ อิธาปี
เต เตว วุตฺตาทิ ๑

สทฺททายตฺตนิทฺเทเส ๑ เภริสทฺโทติ มหาภริปฺหตฺเทรินิ
สทฺโท ๑ มุทิงฺคสงฺขปณฺวสทฺทาปี มุทิงฺคาทิจฺจยา สทฺทา ๑
กิตฺตสงฺขาโต สทฺโท กิตฺตสทฺโท ๑ วุตฺตาวเสสํ วิณาทินิ
ตฺตนิทฺทวธาทีนํ สทฺโท วาทิตสทฺโท ๑ สมฺมสทฺโทติ กัสมฺม-
กฏฺฐตฺตสทฺโท ๑ ปาณิสทฺโทติ ปาณิปฺปหารสทฺโท ๑ สตฺตํ
นิจฺจิสสทฺโทติ พฺหุณฺนํ สนฺนิปฺติตานํ อปฺลยฺยามานปทฺพฺยชฺชน-
นิจฺจิสสทฺโท ๑ ธาตฺตํ สนฺนิจฺจิสสทฺโทติ รุกฺขานํ อณฺณมณฺณ-
นิจฺจิสสทฺโทติ กโฏฏฺฐนาทิสทฺโท ๑ วาตฺตสฺส วายโต สทฺโท
วาตฺตสทฺโท ๑ อุทกฺตสฺส สนฺทฺมานสฺส วา ปฏฺฐิตสฺส สทฺโท
อุทกฺตสทฺโท ๑ มนฺุสฺสํ สลฺลาปาทิสทฺโท มนฺุสฺสสทฺโท ๑ ตํ
จเปตฺวา เสโส สพฺโพปี อมนฺุสฺสสทฺโท ๑ อิมินา ปทฺทวเยน
๑. ม. ปฏฺฐิมณฺเฑตฺวา ๑

เล่มที่ 46 รูปกณทวฉนนา หนา 585

สพโพปี สทโท ปรียาทินโน (๑) ๑ เอว สนเตปี วัสผาลนปีโลหิตก-
ผาลนาทีสุ ปวตุโต ปาลีย อนาคตสทโท ยวาปนกฏจัน-
ปวีญจติ เวทิตพโพ ๑

เอวมย เกรีสททาทีนา เกเทน ฆินโนปี สทโท
ลกขณาทีหิ อฆินโนยว ๑ สพโพ เจโส (๒) โสตปฏีहनลกขโณ
สทโท โสตวิณฉณาสส วิสยถาวโรส ตสเสว โคจรปจจุ-
ปฏจัน ๑ เสถ จกขายตนนิทุเทเส วุตตनยเนว เวทิตพพิ ๑
อิฐาปี หิ จตุหิ จตุหิ นยหิ ปฏิมฉฑิตวา (๓) เตรส วารา
วุตตา ๑ เตส อตุโธ สกกา วุตตनยเนว ซานิตุนติ น
วิตถาริโต ๑

คณชยตนนิทุเทเส มุลคนุโรติ ยงกณจิ มุล ปฏิจจ-
นิพพตุโต คนุโร ๑ สารคณชยทีสุปี เอเสว นโย ๑ อสิทช-
ทุสสิทชานัน ทากาทีน คนุโร อามกคนุโร ๑ มจฉสกลิกปฏิมฉ-
กิลิฏจสปีอาทีน (๔) คนุโร วิสคนุโร ๑ สุกนุโรติ อิกจคนุโร ๑
ทुकคนุโรติ อนิกจคนุโร ๑ อิมินา ปททวยเนว สพโพปี คนุโร
ปรียาทินโน ๑ เอว สนเตปี กณฉกคนุรปีโลติคคณชย (๕)
ปาลีย อนาคตา สพเพปี คนุชา ยวาปนกฏจัน ปวีญจติ
เวทิตพพา ๑

๑. ม. ปรียาทินโน ๑ เอวมุปรีปี ๑ ๒. ม. สพโพปี เหส ๑

๓. ม. ปฏิมฉฑิตวา ๑ ๔. ม. มจฉสกลิกปฏิมฉกิลิฏจ....๑

๕. ม. กณฉกคนุร.... ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 586

เอวมยฺ มุลคนุชาทีนา เกเทน ภินฺโนปี คนุโธ ลกฺขณาทีหิ
อภินฺโนเยว ๑ สพุโพปี เจโส ฆานปฏฺฐิหนนลกฺขโณ คนุโธ
ฆานวิญญาณสฺส วิสยภาวโรโส ตสฺเสว โคจรปจฺจุปฏฺฐาโน ๑
เสถํ จกฺขายตฺตนิเทเส วุตฺต
เวทิตพฺพํ ๑ อธิปปี หิ
ตเถว ทฺวิปญฺญาสนยปฏฺฐิมณฺฑิตา เทรส วารา วุตฺตา ๑ เต
อตุลโต ปากฺกฺกาเยว ๑

รสายตฺตนิทฺเทเส ๑ มุลโรโสติ ยงฺกิลฺลิจิ มุลํ ปฏฺฐิจ
นิพฺพตฺตรโรโส ๑ ขนฺธฺรสาทีสุปี เอเสว นโย ๑ อมฺพิลนฺติ
ตกฺกมฺพิลาทิ ๑ มจฺจฺรนฺติ เอกนฺตโต โคสปปีอาทิ ๑ มจฺจ ปน
กสาวยุตฺตํ อจฺจฺรนิกฺขิตฺตํ (๑) กสาวํ โหติ ๑ ฆาณิตฺตํ ขาริยฺยตฺตม-
จฺจฺรนิกฺขิตฺตํ ขาริยฺย โหติ ๑ สปปี ปน จฺจฺรนิกฺขิตฺตํ วณฺณกนฺธ
ชหนตฺตปี รสํ น ชหตีติ ตเถว เอกนฺตมจฺจฺร ๑ ติตฺตกนฺติ
นิมฺพปณฺณาที ๑ กญฺจกนฺติ สฺงฺคิเวรฺมริจาทิ ๑ โลณิกนฺติ สามุทฺทิก-
โลณาทิ ๑ ขาริกนฺติ วาติงฺกณกพีราทิ ๑ ลมฺพิลนฺติ (๒) พทฺร-
สาพวกปีฏฺฐสาพวานิ ๑ (๓) กสาวนฺติ หรีตกาที ๑ อิมฺเ สพุเพปี
รสว วตฺถวเสน วุตฺตา ๑ ตตฺตวตฺถโต ปเนตฺถ รโรโส จ อมฺพิลาทิหิ
นาเมหิ วุตฺโตติ เวทิตพฺพํ ๑ สาธุติ อญฺจโรโส ๑ อสาธุติ
อนญฺจโรโส ๑ อิมินา ปททฺวเยน สพุโพปี รโรโส ปรียาทีณฺโณ ๑
เอวํ สนฺเตปี เลทฺทฺทฺรสทฺกิตฺตรสปีโลติกรสาทโย ปาลียฺย อนาคตา
สพุเพปี รโรสา ยเวาปนกญฺจจัน ปวีญฺจาทิ เวทิตพฺพา ๑
๑. ม. จฺจฺรนิกฺขิตฺตํ ๑ เอวมฺพริปี ๑ ๒. ส. ลปีตกนฺติ ๑
๓. ม. พทฺรามลกปีฏฺฐสาทวาที ๑

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 587

เอวมยฺ มุตรสาทิเกเทน ภินฺโนปิ รโธ ลกขณาทีหิ
อภินฺโนเยว ๆ สพุโพ เอส ชิวหาปฏีहनฺนลกฺขโณ รโธ ชิวหา-
วิญญาณสฺส วิสยภาวรโธ ตสฺเสว โคจรปจฺจุปฺภูจानो ๆ เสถ
จกฺขายตฺตนิทุเทเส วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ์ ๆ อิธาปี ตเถว
ทวิปฺลยาสนยปฏิมณฺฑิตา เตรส วารา วุตฺตา ๆ

อิตฺตฺติณฺทริยนิทุเทเส ๆ ยนฺตฺติ กรณวจฺนํ ๆ เยน การณน
อิตฺตฺติยา อิตฺตฺติลฺิงกาทีนํ โหนฺตฺติติ อยเมตฺตอ อตุโธ ๆ ตตฺตฺติ ลิงฺกนฺตฺติ
สณฺจานํ ๆ อิตฺตฺติยา หิ หตฺตฺตปาทกึวาทูทราทีนํ สณฺจานํ น
ปฺริสสฺส วิย โหติ ๆ อิตฺตฺติณฺ หิ เหฏฺฐิมกาโย วิสโท โหติ
อฺปริมกาโย อวิสโท หตฺตฺตปาทา ขุทฺทกา มฺขํ ขุทฺทกํ ๆ
นิมิตฺตนฺตฺติ สณฺจานนํ ๆ อิตฺตฺติณฺ หิ อฺรมฺมํ อวิสทํ โหติ มฺขํ
นิมฺมสฺสฺสาตฺตํ เกสพฺนฺชวตฺตคหณฺปี น ปฺริสานํ วิย โหติ ๆ
กุตฺตนฺตฺติ กิริยา ๆ อิตฺตฺติโย หิ ทฺทรกาเล สฺสฺปฺมฺสเลหิ (๑) กิพฺนฺตฺติ
ชิตฺตฺติกาย (๒) กิพฺนฺตฺติ มตฺตฺติกวาเกน สฺสฺตฺตํ นาม กนฺตฺตฺติ ๆ
อากปฺโปติ คมนาทิอากาโร ๆ อิตฺตฺติโย หิ คจฺจมนานา อวิสทํ
คจฺจนฺตฺติ ตฺติฏฺฐมนานา นิปฺชฺชมนานา นิสีทมนานา ขาทมนานา
ภฺลฺลชมนานา อวิสทํ ภฺลฺลชนฺตฺติ ๆ ปฺริสํปี หิ อวิสทํ ทิสฺวา
มาตฺตฺคาโม วิย คจฺจนฺตฺติ ตฺติฏฺฐนฺตฺติ นิปฺชฺชนฺตฺติ นิสีทนฺตฺติ ขาทนฺตฺติ
ภฺลฺลชนฺตฺติ วทนฺตฺติ ๆ

อิตฺตฺตฺตํ อิตฺตฺติภาโวติ อฺภยฺปี เอกตฺตํ อิตฺตฺติสฺภาโวติ

๑. ม. สฺสฺปฺมฺสเลหิ ๆ ๒. ม. จิตฺตชิตฺตฺติกาย ๆ

อตุโถ ฯ อัย ปน กมฺมโฆ ปฏิสนฺธิสมฺภูจฺโติ ฯ อิตถิลิงฺคาถิ (๑)

ปน น อิตถินฺทฺริยํ วิย ปวตฺเต สมนฺทฺธิจฺจํ (๑) ยถา หิ

วีสฺส สติ วีสฺส ปฏิจฺจ วีสฺสปจฺจยา รุกฺโข วทฺธิตฺวา สาขาวิภูป-
สมฺปนฺโน หุตฺวา อากาสํ ปฺรูเรตฺวา ติฏฺฐติ ฯ เอวเมว อิตถิภาว-
สงฺขาเต อิตถินฺทฺริเย สติ อิตถิลิงฺคาถินิ โหนฺติ ฯ วีสฺส วิย หิ
อิตถินฺทฺริยํ วีสฺส ปฏิจฺจ วทฺธิตฺวา อากาสํ ปฺรูเรตฺวา จิตฺรูกฺโข
วิย อิตถินฺทฺริยํ ปฏิจฺจ อิตถิลิงฺคาถินิ ปวตฺเต สมนฺทฺธิจฺจํ
ตตฺถ อิตถินฺทฺริยํ น จกฺขุวิญฺญฺเยยฺยํ มโนวิญฺญฺเยยฺยเมว ฯ อิตถิ-
ลิงฺคาถินิ จกฺขุวิญฺญฺเยยฺยานิปี มโนวิญฺญฺเยยฺยานิปี ฯ

อิทฺหนฺตํ รูปํ อิตถินฺทฺริยฺนฺติ อิทฺหนฺตํ รูปํ ยถา

จกฺขนฺทฺริยาถินิ ปฺริสฺสสฺปิ โหนฺติ น เอวํ ฯ นิยมโต ปน
อิตถิยาเอว อินฺทฺริยฺนฺติ อิตถินฺทฺริยํ ฯ

ปฺริสฺสินฺทฺริเยปี เอสฺว นโย ฯ ปฺริสฺสลิงฺคาถินิ ปน

อิตถิลิงฺคาถินํ ปฏิปกฺขฺโต เวทิตฺพฺพานิ ฯ ปฺริสฺสสฺส หิ หตฺถ-
ปาทลิวาทฺธาถินํ สณฺจฺจํ น อิตถิยา วิย โหติ ฯ ปฺริสฺสานํ
หิ อฺปริมกาโย วิสฺโท โหติ เหนฺจฺจิมกาโย อวิสฺโท หตฺถ-
ปาทา มหนฺตา มฺขํ มหนฺตํ อฺรมฺลํ อวิสฺทํ มสฺสุทาตฺติกา
อฺปฺปชฺชนฺติ เกสฺพนฺทฺรวตฺถกฺคฺคหณฺนํ น อิตถินํ วิย โหติ ฯ

๑. อิตถิลิงฺคาถิ ปน น อิตถินฺทฺริยํ อิตถินฺทฺริยํ ปฏิจฺจ ปวตฺเต สมนฺทฺธิจฺจํ ฯ

๒. อิตถิลิงฺคาถินิ ปน อิตถินฺทฺริยํ ปฏิจฺจ ปวตฺเต สมนฺทฺธิจฺจํ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณฺทวณณา หน้า 589

ทหฺรกาเล รณนฺจลาทีหิ กิพนฺติ วาลิกปาลี กตุวา วาปี นาม
ขนนฺติ คมนาทินี วิสทานิ โหนฺติ อิตฺถิปิ คมนาทินี วิสทานิ
กฺรุมานํ ทิสฺวา ปฺริโส วิย คจฺจตีติ อาทิณี วทฺนฺติ ฯ เสถํ
อิตฺถินฺทฺริเย วุตฺตสทิสเมว ฯ

ตตฺถ อิตฺถีกาวลกฺขณํ อิตฺถินฺทฺริยํ ฯ อิตฺถีติ ปกาสนรลํ
อิตฺถิลิงฺคนิมิตฺตกุตฺตาคปฺปานํ ករณภาวปจฺจุปฺภูจานํ ฯ (๑) ปฺริสกา
ว-
ลกฺขณํ ปฺริสินฺทฺริยํ ปฺริโสติ ปกาสนรลํ ปฺริสลิงฺคนิมิตฺตกุตฺตา
คปฺปานํ ករณภาวปจฺจุปฺภูจานํ ฯ อุกฺยเมเปตี ปจฺมกปฺปีگانํ
ปวตฺเต สมนฺจฺจาทิ ฯ อปรภาเค ปฺภูิสนฺธิยํ ปฺภูิสนฺธิสมฺภูจิตฺปิ
ปวตฺเต จลติ ปฺริวตฺตติ ฯ ยถาห

เตน โข ปน สมเยน อณฺฺตรสฺส ภิกฺขุโน อิตฺถิลิงฺกํ
ปาตฺถุตี โหติ เตน โข ปน สมเยน อณฺฺตรสฺสา ภิกฺขุณิยา
ปฺริสลิงฺกํ ปาตฺถุตี โหตีติ ฯ (๒)

อิเมสุ จ ทฺวีสุ ปฺริสลิงฺกํ อุตฺตมํ ฯ อิตฺถิลิงฺกํ หีนํ ฯ
ตสฺมา ปฺริสลิงฺกํ พลวอกฺสเลน อนฺฺตรชายติ ฯ อิตฺถิลิงฺกํ ทฺพฺพล
กฺสเลน ปตฺธิจฺจาทิ ฯ อิตฺถิลิงฺกํ ปน อนฺฺตรชายนฺตํ ทฺพฺพลอกฺสเลน
อนฺฺตรชายติ ฯ ปฺริสลิงฺกํ พลวอกฺสเลน ปตฺธิจฺจาทิ ฯ เอวํ อุกฺยํปี
อกฺสเลน อนฺฺตรชายติ กฺสเลน ปตฺธิจฺจาทิตฺติ เวทิตฺทํ ฯ

อุกฺโตพฺพฺยชนกสฺส ปน กิ เอกํ อินฺทฺริยํ อุทาหุ

๑. ม....การณ....ฯ ๒. วิ. มหาวิ. ๑/๕๖/๖๔ ฯ

เทวติ ๑ เอก์ ๑ คณจ โข อิตถิอุกโตพยณชนกสฺส อิตถินุทริย
ปฺริสอุกโตพยณชนกสฺส ปฺริสสินุทริย ๑ เอว สนฺเต ทุตฺติย-
พยณชนกสฺส อภาโว อาปชฺชติ ๑ อินุทริย หิ พยณชน-
การณํ วุตฺตํ ๑ คณจสฺส นตฺถิติ ๑ น ตสฺส อินุทริย พยณชน-
การณํ ๑ กสฺมา ๑ สทา อภาวโต ๑ อิตถิอุกโตพยณชนกสฺส
หิ ยทา อิตถิยา รากจิตฺตํ อุปชฺชติ ตทา ปฺริสพยณชนํ
ปากกฺกํ โหติ อิตถิถึงกพยณชนํ (๑) ปฏิจฺจนนํ กุพฺหํ (๒) โหติ ๑ ตถา
อิตฺรสฺส อิตฺร ๑

ยถิ จ เตสํ อินุทริย ทุตฺติยพยณชนการณํ ภเวยฺย ๑
สทาปี พยณชนทวํ ติฏฺฐเจยฺย ๑ น ปน ติฏฺฐติ ๑ ตสฺมา
เวทิตพฺพเมตฺตํ ๑ น ตสฺส ตํ พยณชนการณํ ๑ กมฺมสหายํ ปน
รากจิตฺตเมเวตฺถ การณํ ๑ ยสฺมา จสฺส เอกเมว อินุทริย โหติ
ตสฺมา อิตถิอุกโตพยณชนโก สยมฺปิ กพฺภํ คณฺหาติ ปฺริปี
คณฺหาเปติ ปฺริสอุกโตพยณชนโก ปฺริปี กพฺภํ คณฺหาเปติ สยํ
ปน น คณฺหาตีติ ๑

ชีวิตินุทริยนิทฺเทส ยํ วตฺตพฺพนฺตํ เหฏฺฐา อรูปชีวิตินุ-
ทฺริเยสฺส วุตฺตเมว ๑ เกวลํ หิ ตตฺถ โย เตสํ อรูปีนํ ธรรมานนฺติ
วุตฺตํ อธิ รุปชีวิตินุทฺริยตฺตา โย เตสํ รุปีนํ ธรรมานนฺติ
อยเมว วิเสโส ๑ ลกฺขณาทีนํ ปนสฺส เอว เวทิตพฺพานิ ๑
๑. ม. อิตถิพยณชนํ ๑ ๒. ม. กุพฺหํ ๑

เลมที่ 46 รูปกณทวณนนา หนา 591

สหชาตรูปานูปาลนลกขณ ชีวิตินุทริย เตส ปวตตรส เตสเยว
จปนปจจุปฏจानัน ยاپยิตพพภูตปทฏจानนติ ๑

กายวิถนตตินิทเทเส ๑ กายวิถนตติตี เอตถ ตาว ๑
กาเยน อตตโน ภาว วิถนยาเปนนานัน ตีรจจนานหิปี ปุณีสานัน
ปุริเสหิ वा ตีรจจนานันปี กายคหณานุसारณ คหิตาย
เอตาย ภาโว วิถนยาตีตี วิถนตติ ๑ สย กายคหณานุ-
सारณ วิถนยาตีตีปี วิถนตติ ๑ กาเยน ถัวโร สาฐติอาทิสु (๑)
อาคโต โจปนสงฆาโต กาโยเอว วิถนตติ กายวิถนตติ ๑
กายวิปสนทเนน อธิปายวิถนยาปนเหตุตตตา สยจ ตตา
วิถนเยยตตตา กาเยน วิถนตติตีปี กายวิถนตติ ๑

กุสลจิตตสสุส วาติอาทิสุ อฏฐหิ กามาจเรหิ อภินญา-
จิตเตน จาติ นวหิ จิตเตหิ (๒) กุสลจิตตสสุส वा ทวาทสหิปี
อกุสลจิตเตหิ อกุสลจิตตสสุส वा อฏฐหิ มหากิริยาหิ ทวีหิ
ปริตตกิริยาหิ (๓) อภินญาปตตตาย เอกาย รูปาวจกริยาयाติ (๓)
เอกาทสหิ กิริยาจิตเตหิ อพยากตจิตตสสุส वा ๑ อิโต อญญานิ
จิตตานิ วิถนตติ น ชเนนติ ๑ เสกขาสกขปฏฐชชานัน ปน
เอตตเกหew จิตเตหิ วิถนตติ โหตีตี ๑ เอเตส กุสลาทีน वเสน
ตีหิ ปเทหิ เหตุโต ทสสีตา ๑

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๕/๖๔ ๑ ๒. ม. กุสลจิตเตหิ ๑

๓. ม. อเหตุกิริเยหิ อภินญาปตตเตน เอเคน รูปาวจกริเยนาติ ๑

อิทานิ จหิ ปเทหิ ผลโต ทสฺเสตฺถุ อภิกฺกมฺนตฺสฺส วาติ-
อาทิ วุตฺตํ ๙ อภิกฺกมาทโย หิ วิญฺญตฺตฺวิเสณ ปวตฺตตฺตา
วิญฺญตฺติผลนฺนาม ๙ ตตฺถ อภิกฺกมฺนตฺสฺสชาติ ปุโรโต กายิ
อภิหรนตฺสฺส ๙ ปฏิกฺกมฺนตฺสฺสชาติ ปจฺจโต ปจฺจาหรนตฺสฺส ๙
อาโลเกนตฺสฺสชาติ อชฺฐกํ เปกฺขนตฺสฺส ๙ วิโลเกนตฺสฺสชาติ อิตฺโต จิตฺโต
จ เปกฺขนตฺสฺส ๙ สมฺมิมฺเชนตฺสฺสชาติ สนฺธิโย สงฺโกเจนตฺสฺส ๙
ปสาเรนตฺสฺสชาติ สนฺธิโย (๑) ปฏฺธิปณฺนาเมนตฺสฺส ๙

อิทานิ จหิ ปเทหิ สภาวโต ทสฺเสตฺถุ กายสฺส ฌมฺภนาติ-
อาทิ วุตฺตํ ๙ ตตฺถ กายสฺสชาติ สรฺริรสฺส ๙ กายิ ฌมฺภตฺวา
ถทฺธึ กโรตฺตีติ ฌมฺภนา ๙ ตเมว อุปฺสกฺเคน วทฺเฆตฺวา
สนฺธมฺภนาติ อาห ๙ พลวตฺรา ฌมฺภนา สนฺธมฺภนา ๙
สนฺธมฺภิตตฺตฺนฺนฺติ สนฺธมฺภิตภาโว ๙ วิญฺญาปนวเสณ วิญฺญตฺติ ๙
วิญฺญาปนาติ วิญฺญาปนากาโร วิญฺญาปิตภาโว วิญฺญาปิตตฺตํ ๙
เสสเมตฺถ ขิ วตฺตพฺพํ ตํ เหฏฺฐา ทฺวารกถาย วุตฺตเมว ๙
ตถา วจฺิวิญฺญตฺติยํ ๙

วจฺิวิญฺญตฺตีติ ปทสฺส ปน นิตฺเตสฺสปทานญจ อตฺโถ
ตตฺถ น วุตฺโต ๙ โส เอว เวทิตฺตฺโพ ๙ วาจาเย อตฺตโน
ภาวํ วิญฺญาเปนฺตํ ตฺริจฺจนเนหิปี ปุริสํ ปุริเสหิ वा
ตฺริจฺจนานํปี วจฺิตฺถนฺนฺสาเรณ คหิตาย เอตฺตาย ภาโว
๑. ม. สนฺธิโย ๙ เอวมฺปฺริปี ๙

เล่มที่ 46 รูปกณทวณนา หนา 593

วิถนยาตตี วิถนตตตี ๑ สย วิถนนาสาเรณ วิถนยาตตีปี
 วิถนตตตี ๑ สาธุ วาจา สัวโรตธาทีสุ (๑) อากตา โจปนสงฆาตา
 วจีเอว วิถนตตตี วจีวิถนตตตี ๑ วจีโฆเสน อธิปายวิถนยา-
 ปนเหตุตตตา สยลจ ตถาวิถนยตตตา วาจา วิถนตตตีปี
 วจีวิถนตตตี ๑ วาจา คีราตธาทีสุ ๑ วุจตตี วาจา ๑ คีริยตตี
 คีรา ๑ พุขปโปติ วากุยกะโท ๑ วากุยกจ ตั ปโป จ
 อตุถั ถาตุกามาณั ถาเปตุกามาณั จาตีปี พุขปโปติ ๑
 อุทีริยตตี อุทีรณั ๑ มุสียตตี (๒) โฆโส ๑ คีริยตตี กมมั ๑ โฆโสว
 กมมั โฆสกมมั ๑ นานปโปกาเรหิ กโต โฆโสติ อตุถั ๑
 วจียา เกโท วจีเกโท ๑ โส ปน น ภงุโก ปภทกตา
 วาจาเอวติ ถาปนตถั วาจา วจีเกโทติ วุตตตี ๑ อิมหิ
 สพะเพหิปี ปเทหิ สททวาจา วสสิตา ๑ อิทานิ ตาย
 วาจา สทฐี โยเชตวา เหฏฐา วุตตตถานั วิถนตตธาทินั
 ปทานั วเสน ตีหากาเรหิ สภาวโต ตั ทสเสตุ ยาทาย
 วาจา วิถนตตธาทิ วุตตตี ๑ ตั เหฏฐา วุตตตถา
 อตุถานตถเมว ๑

อิทานิ วิถนตตธสมุฏฐาปกจิตเตส อสมโมหตุถั ทวตตีส
 นพพิส เอถุนวิส โสพส ปจณิมาติ อิทั ปกัณณกั เวทิตพพิ ๑
 ทวตตีส จิตตานิ พหิรูปิ สมุฏฐาเปนติ อิริยาปถั อุปตถมเกนติ
 # ๑. พ. ๕. ๒๕/๓๕/๖๔ ๑ ๒. ม. มุสยตตี ๑

ทวิธิปี วิญญตฺตึ ชเนนฺติ ฯ ฉพฺพิสฺสตี วิญญตฺตึเมว น ชเนนฺติ
อิตรทวํ กโรนฺติ ฯ เอกุณวีสฺสตี รูปเมว สมภูจฺจาเปนฺติ อิตรทวํ
น กโรนฺติ ฯ โสพส อิมสฺส ตีสฺส เอกํปี น กโรนฺติ ฯ

ตตฺถ ทวตฺตึสฺสตี เหฏฺฐา วุตฺตฺตานเว กามาวจรโต อภุจ
กุสลานี ทวาทส อกุสลานี กิริยโต ทส จิตฺตฺตานี เสกฺข-
ปฺปญฺชชานัน อภิญญาจิตฺตํ จินฺนํสวานัน อภิญญาจิตฺตฺตฺนฺติ ฯ
ฉพฺพิสฺสตี รูปาวจรโต ปญฺจ กุสลานี ปญฺจ กิริยานี
อรูปราวจรโต จตฺตารี กุสลานี จตฺตารี กิริยานี จตฺตารี
มกฺกจิตฺตฺตานี จตฺตารี ผลจิตฺตฺตานีติ ฯ เอกุณวีสฺสตี กามาวจรกุสล-
วิปากโต เอกาทส อกุสลวิปากโต เทว กิริยามโนชาตฺตฺรูป-
วจรโต ปญฺจ วิปากจิตฺตฺตานีติ ฯ โสพสฺสตี เทวปญฺจ วิญญาณานี
สพฺพสฺสตฺตานัน ปฏิสฺสนฺธิจิตฺตํ จินฺนํสวานัน จุตฺติจิตฺตํ อารูปเป
จตฺตารี วิปากจิตฺตฺตานีติ ฯ อิมานี โสพส รูปอิริยาปถวิญญตฺตึ
เอกมฺปี น กโรนฺติ ฯ อญฺญานปี พหุณี อรูปานี อรูป
อูปฺปนฺนानี อนอกาสคตฺตฺตา รูปํ น สมภูจฺจาเปนฺติ ฯ ยานี (๑)
ปน กายวิญญตฺตึ สมภูจฺจาเปนฺติ (๑) ตาเนว วจฺวิญญตฺตึปีติ ฯ (๑)

อากาสชาตฺตฺนิตฺตฺเตส น กสฺสตี น นิกสฺสตี (๒) กสฺสตี (๓) วา
ฉินฺนิตฺตํ วา ฉินฺนิตฺตํ วา สกฺกชาติ อากาโส ฯ อากาโสว
อากาสคตฺตํ เขตฺตฺตาทินี วิย ฯ อากาโสตี วา คตฺตฺนฺติ

๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. ม. กสฺสตี น นิกสฺสตี ฯ ๓. ส. กสฺสตี ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณฺทวณณา หน้า 595

อากาศคตฺ ๗ น หลณตฺตีติ อมฺ ๗ อมฺภูณฺนียนฺติ อตุโล ๗
อมเมว อมคตฺ ๗ ฉิทฺตฺตฺเถน วิวโร ๗ วิวโรว วิวคตฺ ๗
อสมฺมุจฺจํ จตุหิ มหาภูเตหิตี เอเตหิ อตฺมุจฺจํ นิสฺสิตากาสํ (๑)
กตฺตี ๗ ลกฺขณาทีโต ปน รูปปริจฺเจทลกฺขณา อากาศธาตุ
รูปปริยนฺตฺปฺกาสนรสา รูปมรียาทปจฺจุปฺภุจฺจนา อสมฺมุจฺจ-
ภาวฉิทฺตฺตฺวิวรภาวปจฺจุปฺภุจฺจนา วา ปริจฺฉินฺนรูปปฺภุจฺจนา ๗
ยาย ปริจฺฉินฺนเนสุ รูปเปสุ อิทฺมิตฺ อูทฺธํ อโธ ติริยนฺติ จ
โหตี ๗

อิตฺ ปเร รูปสฺส ลหฺตาทินํ นิตฺเตสา จิตฺตสฺส ลหฺตาทิสฺ
วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตฺตฺ ๗ ลกฺขณาทีโต ปเนตฺถ อทฺนฺธตา-
ลกฺขณา รูปสฺส ลหฺตาทา รูปานํ ครุภาววิโนทฺนรสา ลหฺ-
ปฺริวตฺตีตปจฺจุปฺภุจฺจนา ลหฺรูปปฺภุจฺจนา ๗ อตฺทฺธตาลกฺขณา
รูปสฺส มุทฺตา รูปานํ อทฺนฺธภาววิโนทฺนรสา สพฺพกิริยาสุ
อวิโรชิตปจฺจุปฺภุจฺจนา มุทฺตรูปปฺภุจฺจนา ๗ สริริกิริยานุกฺล-
กมฺมณฺณภาวลกฺขณา รูปสฺส กมฺมณฺณตา อกมฺมณฺณภาว-
วิโนทฺนรสา อทฺตฺพลภาวปจฺจุปฺภุจฺจนา กมฺมณฺณรูปปฺภุจฺจนา ๗

เอตา ปน ติสฺโส น อณฺณมณฺณํ วิชฺหนฺติ ๗ เอว
สนฺเตปี โย อโรคิโน วีย รูปานํ ลหฺภาโว อทฺนฺธตา ลหฺ-
ปฺริวตฺตีตปฺกาโร รูปทฺนฺธตฺตฺกรธาตฺกฺโขภปฺฐิปฺกฺษปจฺจุยสมฺมุจฺจโน ๗

๑. สี. นิชฺชตฺกาสํ ๗ ม. นิชฺชตฺกาสํ ๗ ๗

โส รูปวีกาโร รูปสฺส ลหุตาฯ โย สุปริมททิตจมฺมสฺเสว
รูปานํ มุทฺทาโว สพฺพกิริยาวิเสสฺส วสวตฺตนภาวมทฺทวปฺปกาโร
รูปตฺทตฺตกรธาตฺกโฆภปฏิปกฺขปจฺจยสมฺภูจจาโนฯ โส รูปวีกาโร
รูปสฺส มุทฺตาฯ โย ปน สฺซนฺตสฺวณฺณสฺเสว รูปานํ กมฺมณฺณ-
ภาโว สฺรียกิริยานุคฺคภาวปฺปกาโร สฺรียกิริยานํ อนนฺนุคฺคกร-
ธาตฺกโฆภปฏิปกฺขปจฺจยสมฺภูจจาโนฯ โส รูปวีกาโร รูปสฺส
กมฺมณฺณตาติ เอวเมว ตาถํ วิเสโส เวทิตฺตโพฯ

เอตา ปน ติสฺโสปี กมฺมํ กาคฺคํ น สกฺโกนฺตติฯ

อาหาราทโยว กโรนฺตติฯ ตถา หิ โยคิโน อชฺช อเมหฺหิ
โกชนสฺปฺปายํ ลทฺธํ กาโย โน ลหฺมฺมฺกมฺมณฺณโลติ วทฺนฺตติฯ
อชฺช อุตฺตสฺปฺปายํ ลทฺธํ อชฺช อมฺหากํ จิตฺตํ เอกคฺคํ กาโย
โน ลหฺมฺมฺกมฺมณฺณโลติ วทฺนฺตติติฯ

อุปฺจยสนฺตตินิทฺเทเสสฺส อายตฺนानนฺตติ อทฺตเมกาทสนฺนํ
รูปายตฺนानํฯ อาจโยติ นิพฺพตฺตติฯ โส รูปสฺส อุปฺจโยติ
โย อายตฺนํ อาจโย ปฺนปฺปฺนํ นิพฺพตฺตมานานํ โสว รูปสฺส
อุปฺจโย นาม โหติฯ วทฺตติติ อตฺตโถฯ

โย รูปสฺส อุปฺจโย โส (๒) รูปสฺส สนฺตติติ ยา เอว
อุปฺจิตานํ รูปานํ วทฺตติ ตโต อุตฺตริตฺตรํ ปวตฺตติกาเล सा
รูปสฺส สนฺตติ นาม โหติฯ ปวตฺตติติ อตฺตโถฯ นทิตฺตเร ขตฺตฺกฺปฺสฺมึ
๑. สี่. อนนฺนุคฺคภาวกรฯ ๒. ม. สฯฯ เอวฺมฺปฺริปีฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณนนา หน้า 597

หิ อุกุกคณกาโล วีย อาจโย นิพพตติ ฯ ปริปนณกาโล
วีย อุปจโย วทุณิ ฯ อชโฆตถริตฺวา คณกาโล วีย สนตติ
ปวตฺตติ เวทิตพฺพา ฯ

เอวํ ก็ กถิตํ โหตีติ ฯ อาจตเนน อาจโย กถิตํ ฯ
อาจเยน อาจตํ กถิตํ ฯ อาจโย จ กถิตํ อาจตเนน
กถิตํ ฯ เอวंपิ ก็ กถิตํ โหตีติ ฯ จตฺสนตติ รูปานํ อาจโย
อุปจโย นิพพตติ วทุณิ กถิตา ฯ อตฺถโต หิ อุกฺขเปตํ
ชาติรูปสเสวาทิวนํ ฯ อาการนาคตฺเตน ปน เวเนยวเสน จ
อุปจโย สนตฺตีติ อุกุเทศนิตฺเตสนํ (๑) กตฺวา ยสฺมา เอตฺถ อตฺถโต
นาคตํ นตฺติ ตสฺมา นิตฺเตเส โย อาจตนาณํ อาจโย โส
รูปสฺส อุปจโย โย รูปสฺส อุปจโย โส รูปสฺส สนตฺตีติ
วตฺตํ ฯ

ยสฺมา จ อุกฺขเปตํ ชาติรูปสเสวาทิวนํ ตสฺมา เอตฺถ
อาจยลกฺขโณ รูปสฺส อุปจโย ปุพฺพนตฺโต รูปานํ อุมฺมุช-
ชาปนโรโส นียาคนปจฺจุปฏฺฐาโน ปริปนณภาวปจฺจุปฏฺฐาโน
วา อุปจิตฺรูปปฏฺฐาโน ฯ ปวตฺตติลกฺขณา รูปสฺส สนตฺติ
อนุปฺปนฺนรธา อนุปฺปจฺเจทปจฺจุปฏฺฐานา อนุปฺปนฺนรูป-
ปฏฺฐานาติ เวทิตพฺพา ฯ

ชรตานิทฺเตเส ชีรณกเวเสน ชรา ฯ อยเมตฺถ สภาวนิทฺเตโส

๑. ม. อุกุเทศนิตํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 598

ชีรณาการโ ชีรณา(๑) ฯ ขณฺฑิจฺจนฺติ อาทโย กาลาติกุกเมว(๒)

กัจจนินฺทเทสา ฯ ปจฺจิมมา เทว ปกตินิกฺทเทสา ฯ อัยฺ หิ ชฺราติ

อิมินา ปเทน สภาวโต ทิปิตา ฯ เตนฺสุสายํ สภาวนินฺทเทโส ฯ

ชีรณาติ อิมินา อาการโต เตนฺสุสายํ อาการนินฺทเทโส ฯ

ขณฺฑิจฺจนฺติ อิมินา กาลาติกุกเมน ทนฺตฺนขานํ ขณฺฑิตภาว-

กรรมกัจจโต ฯ ปาลิจฺจนฺติ อิมินา เกสาโลมานํ ปลิตภาว-

กรรมกัจจโต ฯ วลฺลิตฺตจฺจตาติ อิมินา มํลํ มิลาเปตฺวา ตจวลฺลิต-

ภาวกรรมกัจจโต ทิปิตา ฯ เตนฺสุสา อิเม ขณฺฑิจฺจนฺติ อาทโย

ตโย กาลาติกุกเม กัจจนินฺทเทสา ฯ เตหิ อิเมลํ วิการานํ

ทสฺสฺนวเสน ปากฺกฺกฺฏตา(๓) ปากฺกฺชฺรา ทสฺสิตา ฯ ยถเว หิ

อุทกสฺส วา วาตสฺส วา(๔) อคฺคิโน วา ตินฺนรฺกฺขาทีนํ สํภคฺค-

ปฺปฺภิกคฺคตฺยา(๕) วา ฉามตฺยา วา คตฺมคฺโค ปากฺกฺโฏ โหติ น

จ โส คตฺมคฺโค ตาเนว อุทกาทีนินฺปิ เอวเมว ชฺราย ทนฺตาทีสุ

ขณฺฑิจฺจาทีวเสน คตฺมคฺโค ปากฺกฺโฏ จกฺขุ อุมฺมิเลตฺวาปี

คยฺหติ ฯ น จ ขณฺฑิจฺจาที เนว ชฺรา น หิ ชฺรา

จกฺขุวิญญฺเยยฺยา โหติ ฯ

อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปรีปาโกติ อิเมหิ ปน ปเทเทหิ(๖)

กาลาติกุกเมยฺว อภิปฺพตฺตฺยา อายุกฺขยฺยา จกฺขาทีอินฺทฺริย-

๑. ม. ชีรณา ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ม. กาลาติกุกเม ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

๓. ส. ปากฺกฺกฺฏตา ฯ ๔. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺติ ฯ

๕. ม. สํภคฺคปฺปฺภิกคฺคตฺยา ฯ ๖. ม. ปเทเทหิ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณฺทวณฺณา หน้า 599

ปริปากสณฺณิตาย ปกตฺยา ทีปิตาฯ เตนฺยิเม ปจฺจิมมา เทว
ปกตฺนินฺทเทสาดิ เวทิตพฺพาฯ ตตฺถ ยสฺมา ชรปตฺตสฺส อายุ(๑)
สํหานียติ ตสฺมา ชรา อายุโน สํหานีติ ผลฺูปจําเรณ วุตฺตาฯ
ยสฺมา ทหฺรกาเถ สฺปสนฺนํ สฺมุํปี อตฺตโน วิสยํ สฺุเขเนว
คณฺหนสมตฺถานิ จกฺขาทินิ อินฺทฺริยานิ ชรปตฺตสฺส ปริปกฺกานิ
อาลฺลิตานิ อวิสทานิ โอพาริกํปี อตฺตโน วิสยํ กเหตฺถุ อสมตฺถานิ
โหนตฺติ ตสฺมา อินฺทฺริยานํ ปริปาโกตฺติปี ผลฺูปจําเรเนว วุตฺตาฯ

สา ปนายํ เอวํ นินฺทฺทิฏฺฐา สพฺพาปี ชรา ปากฺกฺวา
ปฏฺิจจมนฺนาติ ทฺุวิธา โหติฯ ตตฺถ ทนฺตาทิสฺสุ ขณฺทภาวาทิ-
ทสฺสนโต รูปชฺมเมสฺสุ ชรา ปากฺกฺชรา นามฯ อรูปชฺมเมสฺสุ
ปนฺ ชรา ตาทิสฺสสฺส วิการสฺส อทสฺสนโต ปฏฺิจจมนฺนชรา
นามฯ ปฺน อวีจิ สวีจิติ เอวํปี ทฺุวิธา โหติฯ ตตฺถ
มณฺนิกนกรชตปวาพจนฺทิมสฺสุริยาทีนํ วิย มนฺททสกาทีสฺสุ ปาณินํ
วีย จ ปฺปุผลปลฺลวาทิสฺสุ จ อปาณินํ วิย อนฺตรนฺตรรา
วณฺณวิเสสาทินํ ทฺุวิญญฺเยยฺยตฺตา ชรา อวีจิชฺรา นามฯ
นินฺตรชฺรชาติ อตฺถโถฯ ตโต อญฺญเยสฺสุ ปนฺ ยถาวุตฺเตสฺสุ
อนฺตรนฺตรรา วณฺณวิเสสาทินํ สฺุวิญญฺเยยฺยตฺตา ชรา สวีจิชฺรา
นามาติ เวทิตพฺพาฯ

ลกฺขณาทีโตปี รูปปริปากลกฺขณา รูปสฺส ชรตา

๑. ม. หายติฯ

อุปนยนรธา สภาวานปกเมปี นวภาวาปกมปจจุปฏจนา
วืหิปุราณภาโว วีย ปรีปจจมานรูปปทฏจนาติ เวทิตพพา ฯ
อนิจจทานิทุเทเส ขยคมนวเสน ขโย วยคมนวเสน วโย
ภิชชนวเสน เกโท ฯ อถวา ฯ ยสุมา ตํ ปตฺวา รูปํ จियฺยติ
เวติ ภิชชติ จ ตสุมา จियฺยติ เอตฺตฺมินฺติ ขโย ฯ เวติ เอตฺตฺมินฺติ
วโย ฯ ภิชชติเอตฺตฺมินฺติ เกโท ฯ อุปสคฺควเสน ปทํ วทฺตฺเมตฺวา
เกโทว ปรีเกโท ฯ หุตฺวา อภาวตฺถเนน น นิจฺจนฺติ อนิจฺจํ ฯ
ตสฺส ภาโว อนิจฺจตา ฯ อนตฺตรชายติ เอตฺถาติ อนตฺตรชานํ ฯ
มรณํ หิ ปตฺวา รูปํ อนตฺตรชายติ อทสฺสนํ กจฺจติ ฯ น
เกวลลจฺจ รูปเมว สพฺเพปี ปญฺจกขนฺธา ฯ ตสุมา ปญฺจนฺนํปี
ขนฺธานํ อนิจฺจตาย อิทเมว ลกฺขณฺนติ เวทิตพฺพํ ฯ ลกฺขณาทีโต
ปน ปรีเกทลกฺขณา รูปสฺส อนิจฺจตา สํสีทนรธา ขวยย-
ปจจุปฏจนา ปรีภิชชมานรูปปทฏจนาติ เวทิตพพา ฯ
हेฏฺฐา ซาติ คหิตา ชรา คหิตา อิมสฺมึ วา จาเน
มรณํ คหิตํ ฯ อิเม ตโย ฐมฺมา อิเมสํ สตฺตฺตานํ อุกฺขิตฺตาสิก-
ปจฺจามิตฺตสทิสสา ฯ ยถา หิ ปุริสสฺส ตโย ปจฺจามิตฺตา โอตาริ
คเวสมานา วิจเรยฺยํ ฯ เตสุ เอโก เอวํ วเทยฺยเอตํ นีหริตฺวา
อฏฺฐวีปเวสนํ มยฺหํ ภาโร โหตฺตุติ ฯ ทฺตุติโย อฏฺฐวีคตฺกาล
โปเถตฺวา ปจฺจวีย ปาตฺนํ มยฺหํ ภาโรติ ฯ ตติโย ปจฺจวีคตฺกาลโต
ปฏฺฐาย อสิณา สีสจฺเจทฺถนํ มยฺหํ ภาโรติ ฯ เอวรฺูปา อิเม

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 601

ชาติอาทโย ฯ นีหริตฺวา อฏฐิปเวสนปจฺจามิตฺตสทิสสา ชาติ ตสฺมี
ตสฺมี จานเน นิพฺพตฺตาปนโต ฯ อฏฐีคตฺ โปเถตฺวา ปจฺจวีย ปาตน-
ปจฺจามิตฺตสทิสสา ชรา นิพฺพตฺตกฺขณฺฐานํ ทุพฺพลปราชินมณฺจ-
ปฺรายนภาวกรรมโต ฯ อฏฐีคตฺสฺส (๑) อสิณา สีสจฺเจทนกปจฺจามิตฺต-
สทิสฺส มรณฺ ชราปตฺตานํ ขณฺฐานํ ชีวิตกฺขยํ ปาปฺณโตติ (๒) ฯ

กพฺพิงฺการาหารานิทฺเทเส กพฺพิ กิริยตีติ กพฺพีกาโร (๓) ฯ
อาหริยตีติ อาหาโร ฯ กพฺพิ กตฺวา อชฺโฆหริยตีติ อตุโถ ฯ
รูปํ อาหริตีติปิ อาหาโร ฯ เอวํ วตฺถวเสน นามํ อุตฺทริตฺวา
ปฺน วตฺถวเสนเวตํ ปภทโต ทสฺเสตฺตุ โอทโน กุมฺมาโสติอาทิ
วตฺตํ ฯ โอทนาทีนํ หิ ฌานิตฺปฺริยนฺตานํ ทฺวาทส อิทาธิปฺเปตฺส
อาหารสฺส วตฺถุณิ ฯ ปาลิยํ อนาคตานํ มฺลผลาทีนํ เยวาปนํ
ปวิฏฺฐานํ ฯ

อิทานิ ตานํ มฺลผลาทีนํ กตฺตพฺพโต ทสฺเสตฺตุ ยมฺหิ
ยมฺหิ ชนปเทติอาทิมาห ฯ ตตฺถ มฺเขน อสิตพฺพิ ภูณฺชิตพฺพนฺติ
มฺขาสึยํ ฯ ทนฺเตหิ วิขาทิตพฺพนฺติ ทนฺตวิขาทนํ ฯ กลเน
อชฺโฆหริตพฺพนฺติ กลชฺโฆหริณฺยํ ฯ อิทานิ ตํ กิจฺจวเสน ทสฺเสตฺตุ
กฺจฺฉิวิตฺถมฺกนฺนฺติ อาห ฯ ตณฺหิ มฺลผลาทิ โอทนํ กุมฺมาสาทิ
วา อชฺโฆหตฺ กฺจฺฉิ วิตฺถมฺเกติ ฯ อิทมฺสฺส กิจฺจํ ฯ ยาย
โอชาย สตฺตา ยาเปนฺตีติ เหฏฺฐา สพฺพปเทหิ สวตฺถุกํ

๑. ม. ปถวิคตฺสฺส ฯ ๒. ม. ปาปนโตติ ฯ

๓. ม. กพฺพีกาโร ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

อาหาร ทสเสตฺวา อิทานิ นิพฺพตฺติตฺตํ โອชเมว (๑) ทสเสตฺตํ อิํ
วตฺตํ ฯ

ก็ ปเนตฺถ วตฺตสฺส กิจจํ ก็ โອชาย ฯ ปรีสฺสยหฺรณ-
ปาลนานิ ฯ วตฺตํ หิ ปรีสฺสยํ หฺรติ ปาเลตฺตํ น สกฺโกติ
โອชาปาเลติ ปรีสฺสยํ หฺรติ น สกฺโกติ ฯ เทวปี เอกโต
หฺรตฺวา ปาเลตฺตํ สกฺโกนฺติ ปรีสฺสยํ หฺรติ ฯ โก ปเนส
ปรีสฺสโย นาม ฯ กมฺมชเตไซ ฯ อนฺโตกฺกณฺนิมฺหิ โອทฺนาทิวตฺตสฺมี
อสฺติ กมฺมชเตไซ อฏฺฐหิตฺวา อฺทรปฏฺถํ คณฺหาติ ฉาโตสฺมี
อาหารํ เทหาติ วทาเปติ ฯ กฺตฺตกาเล อฺทรปฏฺถํ มฺลจิตฺวา
วตฺตํ คณฺหาติ ฯ อถ สตฺโต เอกฺกฺโค โหติ ฯ

ยถา หิ ฉายารกฺขโส ฉายํ ปวีญฺจํ คเหตฺวา เทว-
สงฺขลิกาย พนฺธิตฺวา อตฺตโน ภวเน โมเทนฺโต ฉาตกาเล
อาคณฺตฺวา สีเส ทํสฺติ ฯ โส ทญฺจตฺตา วิรวติ ฯ ตํ วิรวํ
สฺตฺวา ทฺกฺขปฺปตฺโต เอกฺถ อตฺถิติ ตโต ตโต มนฺุสฺสา
อาคณฺนฺติ ฯ โส อาคตาคเต คเหตฺวา ขาทิตฺวา ภวเน
โมทติ ฯ เอวํ สมฺปทฺมิทํ เวทิตพฺพิ ฯ ฉายารกฺขโส วิย กมฺม-
ชเตไซ เทวสงฺขลิกาย พนฺธิตฺวา จปิตสฺตฺโต วิย อฺทรปฏฺถํ
ปฺน อาคตมนฺุสฺสา วิย โອทฺนาทิวตฺตํ โອตฺริตฺวา สีเส ทํสนํ
วิย กมฺมชเตชฺสฺส วตฺตโต มฺตฺตสฺส อฺทรปฏฺถกฺหณฺิ ทญฺจสฺส
๑. ม. นิพฺพตฺติตฺตํ โອชเมว ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณนา หน้า 603

วิรวนกาโล วีย อาหารี เทถาติ วจนกาโล ฯ ตาย สณนาย
อาคตาคเต คเหตุวา ขาทิตฺวา ภวเน โมทนกาโล วีย กम्मช-
เตเชน อุทรปลฺกัถ์ มุญฺจิตฺวา วตฺตฺสุมิ คหิตเต เอกคฺคจิตฺตา ฯ

ตตฺถ โอปาริเก วตฺตฺสุมิ โัชามนฺทา โหติ ฯ สุขุเม
พลวตี ฯ กุทรุสภตฺตาทีนํ หิ ภูญฺจิตฺวา มุหุตฺเตเนว ฉาโต
โหติ สปรปีอาทีนํ ปิวิตฺวา จิตฺตฺส ทิวสปี ภตฺตํ น รุจฺจติ ฯ
เอตฺถ จ อุปาทายูปาทาย โอปาริกสุขุมตา เวทิตพฺพา ฯ
กุมฺภีลานํ (๑) หิ อาหารี อุปาทาย โมรานํ อาหาโร สุขุโม ฯ
กุมฺภีลา กิร ปาสาณํ คิลนฺติ ฯ เต จ เนลฺลํ กุจฺฉิปฺปตฺตา
วิลียนฺติ ฯ โมรา สปรปวิจฺฉิกาทีปาณํ ขาทนฺติ ฯ โมรานํ ปน
อาหารี อุปาทาย ติรจฺฉานํ อาหาโร สุขุโม ฯ เต กิร
ติวสฺสมทฺทิตานํ วิสาณานํ เจว อฏฺฐีนิ จ ขาทนฺติ ฯ ตานํ
จ เนลฺลํ เขเพน เตมิตมตฺตาเนว กนฺทมูลํ วีย มุทฺกานํ
โหนติ ฯ ติรจฺฉานํปี อาหารี อุปาทาย หตฺถีนํ อาหาโร
สุขุโม ฯ เต หิ นานารุกฺขสาขาทโย ขาทนฺติ ฯ หตฺถีนํ
อาหารโต ควยโลกณฺณมิกาทีนํ อาหาโร สุขุโม ฯ เต กิร
นิสฺสารานํ นานารุกฺขปณฺณาทีนํ ขาทนฺติ ฯ เตสํปี อาหารโต
คฺคฺชนํ อาหาโร สุขุโม ฯ เต อลฺลสฺสูกฺขติณานํ ขาทนฺติ ฯ
เตสํ อาหารโต สฺसानํ อาหาโร สุขุโม ฯ สฺसानํ อาหารโต
๑. ม. กุมฺภีลานนฺทํ หิ ฯ

สกุณานํ อหาโร สุขุโม ฯ สกุณานํ อาหารโต ปจจนุต-
วาสินํ อหาโร สุขุโม ฯ ปจจนุตวาสินํ อาหารโต คาม-
โกชกานํ อหาโร สุขุโม ฯ คามโกชกานํ อาหารโต ราช-
ราชมหามตฺตานํ อหาโร สุขุโม ฯ เตลํปี อหาโรโต จกุก-
วตฺติโน อหาโร สุขุโม ฯ จกุกวตฺติโน อหาโรโต ภูมฺมานํ
เทวานํ อหาโร สุขุโม ฯ ภูมฺมานํ เทวานํ อหาโรโต
จาคมฺหาราชิกานํ (๑) อหาโร สุขุโม ฯ เอวํ ยาว ปฺรณิมมิต-
วสวตฺตํ อหาโร วิตฺถาเรตฺตํโพ ฯ เตลํ ปนาหาโร สุขุโมเตว
นิกฺกัจํ ปตฺโต ฯ

ลกฺขณาทีโตปี โยชาลกฺขโณ กพพีกาโร อหาโร รูปา-
หรรณโรโส อุปตฺถมฺภนปจฺจุปฺภุจฺจาโน กพพิ กตฺวา อหริตฺตํโพ-
วตฺตํโพ จาโนติ เวทิตฺตํโพ ฯ

โนอุปาทานิทฺเตเส ฯ ยถา อุปาถารูปํ อุปาถียเตว น
อญฺเณน อุปาถียติ เอวเมตํ น อุปาถียเตวาติ โนอุปาทา ฯ

สุตฺตํโพ น โสภุจํโพ ฯ สุตฺตํวา ชานิตฺตํโพ อตฺโต ฯ
โสภุจํโพ จ ตํ อายตฺนญฺจาติ โสภุจํโพ พายตฺนํ ฯ อาโป จ
ตํ นิสฺสคฺตํสุลฺลตฺสภาวตฺถเนน ธาตุ จาติ อาโปธาตุ ฯ
อิทานิ ยสฺมา ตีณิ รูปานิ สุตฺตํวา ชานิตฺตํพานิ ตสฺมา
ตานิ ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺตํ กตฺมนตํ รูปํ โสภุจํโพ พายตฺนํ
๑. ม. จาคมฺหาราชิกานํ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณนนา หน้า 605

ปจวิธาคูตติอาทิมหา ๙ ตตถ กกขพตตลกขณา ปจวิธาคู
ปติฏจนรสา สมปฏิจจนนปจจุปฏจนนา ๙ เตโธธาคู อุนหตต-
ลกขณา ปรีปาจนรสา มททวานุปปาทานปจจุปฏจนนา ๙
วาโยธาคู วิตถมกนลกขณา สมุทธีรณรสา อภินีหารปจจุ-
ปฏจนนา ๙ ปุรีมา ปน อาโปธาคู ปคฆมรณลกขณา อูปพฐุหณ-
รสา สงคหปจจุปฏจนนา ๙ เอเกกาเจตถ เสสตตยปทฏจนนาตี
เวทิตพพา ๙

กกขพนติ ถทฐ ๙ มุทกนติ อถทฐ ๙ สณหนติ มฏจ ๙
ผรสนติ ขร ๙ สุขสมผสสนติ สุขเวทนาปจจย อิกุจโผฏฐพพิ ๙
ทกขสมผสสนติ ทกขเวทนาปจจย อนิกุจโผฏฐพพิ ๙ ครุกนติ
ภารีย ๙ ลหุกนติ อภารีย สลลหุก ๙ เอตถ จ กกขพิ มุทก
สณห ๙ ผรสุ ๙ ครุก ลหุกนติ ปเทหิ ปจวิธาคูเอว ภาชิตา ๙
ยทาย ๙ กาโย आयสทคโต จ โหติ อุสุมาสทคโต จ วิถณณ-
สทคโต จ ตทา ลหุตโร จ โหติ มุทตโร จ กมมณตโร
จติ (๑) สุตเตปี ลหุมุทต ปจวิธาคูเมว สนธาย วุตติ ๙

สุขสมผสส ๙ ทกขสมผสสนติ ปททวเณ ปน ตินิ
มหาฏทานิ ภาชิตานิ ๙ ปจวิธาคู หิ สุขสมผสสาปี อตถิ
ทกขสมผสสาปี อตถิ ตถา เตโธธาคู วาโยธาคู ๙ ตตถ
สุขสมผสสา ปจวิธาคู มุทตลหตถ (๒) ทหเร ปาทำ (๓) สมพาหนเต

๑. ที. มหา. ๑๐/๓๑๓/๓๓๒ ๙ ๒. ม. มุทตลหตถ ๙
๓. ม. ปาเท ๙

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 606

อสุสาเทตฺวา อสุสาเทตฺวา สมฺพาห ตาตา สมฺพาห ตาตาติ
วทาปนาการ์ กโรติ ฯ สุขสมฺผลฺสา เตโชธาตฺ สีสสมเย
องฺการกปลฺลํ อหริตฺวา คคฺตํ เสเทนฺเต อสุสาเทตฺวา
อสุสาเทตฺวา เสเทหิ ตาตาติ วทาปนาการ์ กโรติ ฯ
สุขสมฺผลฺสา วาโยธาตฺ อญฺหสมเย วตฺตสมฺปนฺเน ทหเร วิชเนน
วิชฺนเต อสุสาเทตฺวา อสุสาเทตฺวา วิชฺ ตาตาติ วทาปนาการ์
กโรติ ฯ ฤทฺหฤเต ปน ทหเร ปาเท สมฺพาหฺนเต อญฺจिํ
ภิชฺชนกาโล วีย โหติ ฯ โสปี อเปหิตี วตฺตพฺพตี อปฺชชติ ฯ
อญฺหสมเย องฺการกปลฺเล อากฺเฏ อปเนหิ นนฺติ วตฺตพฺพ
โหติ ฯ สีสสมเย วิชเนน วิชฺนเต อเปหิ มํ มา วิชฺชาติ
วตฺตพฺพ โหติ ฯ เอวเมตาสํ สุขสมฺผลฺสตา ทฺกฺขสมฺผลฺสตา จ
เวทิตพฺพา ฯ

ยํ โสฏฺจพฺพํ อนิทฺสสนํ สปฺปฏิฆนฺติอาทินา นเยน
วฺตฺตา ปน จตฺุหิ จตฺุหิ นเยหิ ปฏฺิฆนฺติเต เตรส วารา
เฏฺจฺจ ฐปายตนาทิสฺ วตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ

กํ ปเนตานิ ตีณิ มหาภูตานิ เอกปฺปหารเนว
อาปาถมากจฺจนฺติ อฺุทาหฺ โนติ ฯ อากจฺจนฺติ ฯ เอว
อากตานิ กายปฺปสาทํ ฆฏฺเฏนฺติ น ฆฏฺเฏนฺติตีติ ฯ ฆฏฺเฏนฺติ
เอกปฺปหารเนตานิ อารมฺมณํ กตฺวา กายวิญฺญาณํ อฺุปฺชชติ
นฺุปฺชชตีติ ฯ นฺุปฺชชติ ฯ กสฺมา ฯ อากฺขิตวเสน วา หิ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 607

อุสสทวเสน วา อารมมณกรณั โหติ ฯ

ตตถ อากุชิตวเสน ตาว ฯ ปตตสุมิ หิ โอทเนน ปุเรตวา
อากญเ เอกิ สิตถั คเหตุวา ถทุธิ วา มุทัก วาติ วิมสนุโต
กิลญาปี ตตถ เตโชปี อตถิ วาโยปี อตถิ ปจวีธาตุเมว
ปน อากุชติ (๑) ฯ อุณโหทเก หตถั โอตารेतวา วิมสนุโต
กิลญาปี ตตถ ปจวีปี อตถิ วาโยปี อตถิ เตโชธาตุเมว
ปน อากุชติ ฯ อุณหสมเย วาตปานั วิวริตวา วาเตน สริริ
ปหาราเปนุโต จิต มนุทมนุเท วาเต ปหรนุเต กิลญาปี
ตตถ ปจวีปี อตถิ เตโชปี อตถิ วาโยธาตุเมว ปน
อากุชติ ฯ เอว อากุชนวเสน (๒) อารมมณั กโรติ นาม ฯ

โย ปน อุปกษลติ (๓) วา สีเสน วา รุกขั ปหริติ
กุกุชนุโต วา สกขริ ชัสติ โส กิลญาปี ตตถ เตโชปี
อตถิ วาโยปี อตถิ อุสสทวเสน ปน ปจวีธาตุเมว อารมมณั
กโรติ ฯ อคคิ อกุกมนุโตปี กิลญาปี ตตถ ปจวีปี อตถิ
วาโยปี อตถิ อุสสทวเสน ปน เตโชธาตุเมว อารมมณั
กโรติ ฯ พหลวาเต กณณสกขลึ ปหริตวา พธิธาวั กโรนุเต
วีย (๔) กิลญาปี ตตถ ปจวีปี อตถิ เตโชปี อตถิ อุสสทวเสน
ปน วาโยธาตุเมว อารมมณั กโรติ ฯ

๑. สี อากุชติ ฯ เอวมุปริปี ฯ ๒. ม. อากุชิตวเสน ฯ

๓. สี. ปกษลติ ฯ ๔. ม. วีย สทโท นตถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 608

ยงฺกิลฺลิจิ ธาตุ อารมมณฺ์ กโรติ(๑) กายวิญญาณํปี
เอกปฺปหารเณ นุปฺปชฺชติ ฯ สุจิกฺกตาเปณ วิทฺธสฺส เอกปฺปหารเณ
กาโย ฆณฺเฏยฺติ ฯ ยสฺมี ยสฺมี ปน จาเน กายปฺปสาโท
อุสฺสนฺโน โหติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ กายวิญญาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ
ยตฺถ ยตฺถาปี ปฏฺิฆณฺเฏนนิฆฺโส พลฺวา โหติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ
ปจฺมํ อุปฺปชฺชติ ฯ กุกฺกฏปฺตเตนปี วณฺเณ พาทฺธิยมาเน(๒) อํสุอํสุ-
กายปฺปสาทํ ฆณฺเฏยฺติ ฯ ยตฺถ ยตฺถ ปน กายปฺปสาโท(๓) อุสฺสนฺโน
โหติ ฯ ตตฺถ ตตฺถเวท กายวิญญาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ เอวํ อุสฺสท-
วเสน อารมมณฺ์ กโรติ ฯ อุสฺสทวเสนเวท กายวิญญาณํ
อุปฺปชฺชติ นาม ฯ

กถํ ปน จิตฺตสฺส อารมมณฺ์โต สงฺกนฺติ โหติติ ฯ
ทฺวิหากาเรหิ โหติ อชฺฌาตฺยโต วา วิสยาธิมตฺตโต วา ฯ
วิหารปฺุชาทิสฺสุ หิ ตานิ เจตฺยานิ เจว ปฏฺิมาโย จ วนฺทิสฺสามิ
โปตฺถกมฺุมานิ จิตฺตกมฺุมานิ จ โอลเกสฺสามิติ อชฺฌาตฺยเณ คโต
เอกํ วนฺทิตฺวา วา ปสฺสิตฺวา วา อิตฺรสฺส วนฺทนฺตถาย วา
ทสฺสนฺตถาย วา มนํ กตฺวา วนฺทิตฺุปี ปสฺสิตฺุมฺุปี กจฺจติเยว ฯ
เอวํ อชฺฌาตฺยโต สงฺกนฺติ นาม ฯ

เถลาตฺถกฺกฏปฏฺิภาคํ ปน มหาเจตฺยิ โอลเกนฺโต จิตฺตปี
อปรภาเค สพฺุพฺุทฺริเยสฺสุ ปคฺคหิเตสฺสุ รูปารมมณฺ์ วิสสชฺเชตฺวา
๑. ม. กโรนฺตสฺส ฯ ๒. ม. โธวียมาเน ฯ ๓. ม. ปาสาโท ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 609

สททารมมณั สงกมตติ ฯ มนุญญคนุเชสุ ปุเปเสสุ วา คนุเชสุ
วา อากเตสุ (๑) สททารมมณั วิสชเชตฺวา คนุชารมมณั
สงกมตติ ฯ เอว วิสยาธิมตฺโตตฺต สงกนฺติ นาม ฯ

อาโปชานฺนิทฺเทเส อาโปติ สภวานิทฺเทโส ฯ อาโปว
อาโปคตฺ ฯ สีนฺหวเสน [๒] สีนฺโหว สีนฺหคตฺ ฯ พนฺชนตฺต
รูปฺสฺสาติ ปจฺวีชาตฺวาทิกฺสฺส ภูตฺรูปฺสฺส พนฺชนภาโว ฯ อยฺปิณฺชติ-
อาทีนึ ทิ อาโปชานฺติ อาพนฺชิตฺวา พทฺธานิ กโรติ ฯ ตาย
อาพนฺชตฺตา ตานึ พทฺธานิ นาม ฯ โหนฺติ ฯ ปาสาน-
ปพฺพตฺตาลภูจฺจิทฺติทฺนตฺตโคสิงฺกาทีสุปี เอเสว นโย ฯ สพฺพานิ
เหตานิ อาโปชานฺติเอว อาพนฺชิตฺวา พทฺธานิ (๓) กโรติ ฯ
อาโปชานฺติยา อาพนฺชตฺตา (๔) พทฺธานิ โหนฺติ ฯ

กึ ปน ปจฺวีชาตฺ เสสชานฺนํ ปติภูจฺจา โหติ สฺสิตฺวา
อุทาทุ อฺสฺสิตฺวา อาโปชานฺติ วา เสสา พนฺชมานา สฺสิตฺวา
พนฺชติ (๕) อุทาทุ อฺสฺสิตฺวาติ ฯ ปจฺวีชาตฺ ตาว อาโปชานฺติยา
อฺสฺสิตฺวาว ปติภูจฺจา โหติ ฯ เตโชชานฺติยา จ วาโยชานฺติยา จ
สฺสิตฺวา ฯ อาโปชานฺติ ปน ปจฺวีชาตฺปี เตโชชานฺติวาโยชานฺติโยปี
อฺสฺสิตฺวาว อาพนฺชติ ฯ ยทิ สฺสิตฺวา อาพนฺชเยย โสภฺจฺจพฺพายตฺนํ
นาม ภเวยฺย ฯ

- # ๑. ม. อากเตสุ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร สีนฺโหวติ ทิสฺสติ ฯ
- # ๓. สึ. ถทฺธานิ ฯ ๔. ม. อาพนฺชตฺตาว ฯ ๕. ม. อาพนฺชติ ฯ
- # เอวมฺปริปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 610

เตโชธาตวาทุชาตุนปี เสสธาตुสฺ สกสกกิจจกรณเ เอเสว
นโยฯ เตโชธาตु หิ ปจฺวิธาตुํ สฺสูติววา ฌาเปติฯ สา
ปน น อุณฺหา หุตฺวา ฌายติฯ ยทิ อุณฺหา หุตฺวา
ฌาเปยฺยฯ อุณฺहतตฺตลกฺขณา นาม ภเวยฺยฯ อาโปธาตुํ ปน
อฺสูติววา ตาเปติฯ สปิ ตปฺปมาณา(๑) น อุณฺหา หุตฺวา
ตปฺปติ (๒)ฯ ยทิ อุณฺหา หุตฺวา ตปฺเปยฺย อุณฺहतตฺตลกฺขณา นาม
ภเวยฺยฯ วาโยธาตुํ ปน สฺสูติววา ตาเปติฯ สปิ ตปฺปมาณา
น อุณฺหา หุตฺวา ตปฺปติฯ ยทิ อุณฺหา หุตฺวา ตปฺเปยฺย
อุณฺहतตฺตลกฺขณา นาม ภเวยฺยฯ วาโยธาตुํ ปจฺวิธาตुํ สฺสูติววา
วิตฺถมฺเภติฯ ตถาเตโชธาตुํฯ อาโปธาตुํ ปน อฺสูติววา
วิตฺถมฺเภติฯ

อุจฺจฺรสี ปจฺจิตฺวา ฌาณิตฺปิณฺเฑ กฺริยมาเน อาโปธาตु
ถทฺธา โหติ น โหตีติ น โหติฯ สปิ หิ ปกฺขมฺรณลกฺขณา
อาโปธาตुํ ปจฺวิธาตुํ กฺกขพฺลกฺขณา โอมตฺตํ ปน อาโป
อฺธิมตฺตปจฺจิตฺกํ ชาตํฯ สปิ หิ รสากาเรน จิตฺภาวํ วิชฺชหติ
ลกฺขณํ น วิชฺชหติฯ ฌาณิตฺปิณฺเฑ วิลียมาเนปี ปจฺวิธาตु
น วิลียติฯ กฺกขพฺลกฺขณา หิ ปจฺวิธาตुํ ปกฺขมฺรณลกฺขณา
อาโปธาตุํฯ โอมตฺตา ปน ปจฺวิ อฺธิมตฺตอปรคตฺกา โหติฯ
สปิ ปิณฺเฑทากาเรน(๓) จิตฺภาวํ วิชฺชหติ ลกฺขณํ น วิชฺชหติฯ
๑. ม. ตปฺปมาณาฯ เอมฺปฺริปีฯ ๒. ม. ตปฺติฯ เอมฺปฺริปีฯ
๓. ม. ปิณฺเฑทากาเรนฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 611

จตุณัน หิ มหาภูตานิ ภาวณณตตเมว โหติ ลกขณณณตตัม
นาม นตฺถิ ฯ ตสฺส อภาโว อฏฺฐานปริกปฺปสฺสฺเตน ทีปิตฺโต ฯ
วุตฺตญฺเหติ ลียา โข ปนानนฺท (๑) จตุณัน มหาภูตานิ อณฺณตตตัม
ปจฺจวิธาตฺยา อาโปธาตฺยา เตโชธาตฺยา วาโยธาตฺยา น เตว
พฺพุเช อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคตสฺส อริยสวากสฺส ลียา
อณฺณตตตฺนฺติ (๒) ฯ อยฺยหตฺถ อตุโถ อานนฺท กกฺขพฺตฺตลกฺขณา
ปจฺจวิธาตฺ ปรีวตฺเตตฺวา ปคฺฆมฺรณลกฺขณา อาโปธาตฺ นาม
ภเวยฺย อริยสวากสฺส ปน อณฺณตตตัม นาม นตฺถิตฺติ ฯ เอวเมตฺถ
อฏฺฐานปริกปฺโป อากโต ฯ

อิโต ปเรสุ อุปาทินฺนาทินิทฺเทเสสุ อุปาทินฺนาทินิ (๓) อตุโถ
มาติกาย วุตฺตนฺเยเนว เวทิตฺพุโป ฯ จกฺขายตนาทินิ เภฏฺจา
วิตถาริตาเนว ฯ ตตฺถ ตตฺถ ปน วิเสสมตฺตเมว วกฺขาม ฯ

อุปาทินฺนนิทฺเทเส ตาว จกฺขายตนาทินิ เอกนฺตัม
อุปาทินฺนตฺตา วุตฺตตานิ ฯ ยสฺมา ปน รุปายตนาทินิ
อุปาทินฺนานิปี อตฺถิ อนฺนฺปาทินฺนานิปี ตสฺมา ตานิ ยํ ยํ
วา ปนาติ สงฺเขปฺโต ทสฺเสตฺวา ปฺน กมฺมสฺส กตฺตฺตา
รูปายตนฺนฺติอาทินา นฺเยน วิตถาริตานิ ฯ อิมินา อุปาเยน
สพฺพเยวาปนเกสุ อตุโถ เวทิตฺพุโป ฯ

๑. ม. ลียา อานนฺท ฯ ๒. อญฺ. ติก. ๒๐/๕๑๕/๒๘๕-๗ ฯ

๓. ม. อุปาทินฺนรูปาทินิทฺเทเสสุ อุปาทินฺนปทาทินิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 612

กสฺมา ปน กมฺมสฺส กตฺตตฺตาติ จ น กมฺมสฺส กตฺตตฺตาติ
 จ อุภินฺนเปี นินฺทเทเส ชรตา จ อนิจฺจตา จ น คหิตาฯ
 อนุปาทินฺนาทีนฺเขว นินฺทเทเสสุ คหิตาติฯ น กมฺมสฺส กตฺตตฺตาติ
 เอตฺถ ตาว กมฺมโต อลฺลยปจฺจยสมฺภูจจัน สงฺกหิตํฯ กมฺมสฺส
 กตฺตตฺตาติ เอตฺถ กมฺมสมฺภูจจันเมวฯ อิมานี จ เทว รูปานี
 เนว กมฺมโต น อลฺลยสฺมา รูปชนกปจฺจยา อุปฺปชฺชนฺติ ตสฺมา
 น คหิตานีฯ สว จ เนลฺล อนุปฺปตฺติ ปรโต อาวีกวิสฺสตีฯ
 อนุปาทินฺนุนฺติอาทีสุ ปน เกวลฺล อนุปาทินฺนาทีคฺคฺคฺคฺคฺค
 กมฺมาทิสฺมฺภูจจันตา ปฏิกฺขิตฺตา น อลฺลยปจฺจยสมฺภูจจันตา
 อนุลฺลวตาฯ ตสฺมา ตตฺถ คหิตานีติ เวทิตพฺพานีติฯ (๑)

จิตฺตสมฺภูจจันนินฺทเทเส กายวิลฺลยคฺคฺคฺคฺค วิจิวิลฺลยคฺคฺคฺคฺค อิทํ
 ทฺวํ ยสฺมา เอกนฺตจิตฺตสมฺภูจจันนินฺทเทเส กุฏานี อุปาทาย ปญฺญาติ
 ตสฺมา วุตฺตํฯ ปรมตฺถโต ปน ตสฺส นิสฺสยภูจจัน เนว จิตฺต-
 สมฺภูจจันนินฺทเทเส คณฺนินฺทเทเสฯ ยถา อนิจฺจสฺส รูปสฺส ชรามรณํ
 อนิจฺจํ นาม โหติ เอวมิทํปิ จิตฺตสมฺภูจจัน นาม ชาตํฯ

จิตฺตสทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท เอเสว นโยฯ ยาว จิตฺตํ ตาว
 ปญฺญาตนโต อิทเมว ทฺวํ วุตฺตํฯ น ปเนตํ จิตฺเตน
 สทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท วิย เวทนาทโย (๒) วิย จ อุปฺปชฺชตีฯ

จิตฺตานุปฺปวตฺตตีตยปี เอเสว นโยฯ ยาว จิตฺตํ ตาว

๑. ม. อิติ สทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท นคฺคฺคฺคฺคฯ ๒. ม. เจตนาทโยฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 613

ปลุณยานโต เอวเหตํ ทวยํ จิตตานุปริวตตีติ วุตตํ ฯ

โอฟาริกนติ วตถุอารมมณภูตตดา สงฆมฏฐนวเสน (๑)

คเหตุพพโต ฐลํ ฯ วุตตวิปลลาสโต สุขุมํ เวทิตพพํ ฯ

ทุเรติ มฏฐนวเสน อคคเหตุพพตดา ทูวิญญะยภาเวณ
สมิเป จิตปี ทุเร ฯ อิตริ ปน มฏฐนวเสน คเหตุพพตดา
สูวิญญะยภาเวณ ทุเร จิตปี สนฺติเก ฯ จกขายตนาทีนิตุเทสา
เหฐจา วุตตนเยเนว วิตถารโต เวทิตพพา ฯ อิทํ ตาว ทูวิเชน
รูปสงคเห วิเสสมตตํ ฯ ตีวิธสงคโห อุตตตานตโถเยว ฯ

จตุกุกนิตุเทสวณณา

จตุพพิชสงคหาวसानเน ทิฏฐาทีปจิมปทสฺส เกทาภาเวณ
อาทีโต ปฏฺจาย ปุจฺฉํ อคตฺวา รูปายตน์ ทิฏฺฉํ สทฺทายตน์
สูตฺนติอาที วุตตํ ฯ ตตถ รูปายตน์ จกฺขุณา โอลเกตฺวา
ทกฺขิตฺตุํ สกฺกาตี ทิฏฺฉํ นาม ชาตํ ฯ สทฺทายตน์ โสเตน
สทฺทํ (๒) สูตฺวา ชาณีตฺตุํ สกฺกาตี สุตฺ นาม ชาตํ ฯ กนฺธา-
ยตนาทีตฺตยํ ฆานชิวฺหากายะฮี ปตฺวา คเหตุพพโต มฺนิตฺวา
ชานิตพพตฺเถน มุตฺ นาม ชาตํ ฯ สฺมุสิตฺวา วิญญาณุปฺตติ-
การณโต มุตฺ นามาทิปิ วุตตํ ฯ สพฺพเมว ปน รูปํ มโน-
วิญญาณน ชานิตพพนฺติ มนสา วิญญาตํ นาม ชาตํ ฯ
๑. สี. ปสาทมฏฐนวเสน ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 ปญจนิทเทสวณณนา หน้า 614

ปญจวิธสงคณิทเทเส ๑ กกขพนฺติ ถทฺธิ ๑ ขรเมว
ขรคตฺ ๑ ผรุสนฺติ อตุโถ ๑ อิตเร เทวปี สภาวนิทเทเสาเอว ๑ (๑)
อชฺฌตฺตฺนฺติ นียกชฺฌตฺตฺ ๑ พหิทฺธา วาติ พาหิรฺ ๑ อุปาทินฺนฺติ
กมฺมสมฺภูจฺานเมว ๑ อวิเสเสน ปน สรฺริฏฺจกฺสฺเสตฺ (๒) คหณฺ ๑
สรฺริฏฺจกฺ หิ อุปาทินฺนํ วา โหตุ อนฺุปาทินฺนํ วา อาทินฺน-
คหิตฺปฺรามฺภูจฺวเสนํ อุปาทินฺนเมว นาม ชาตฺ ๑ (๓)

เตโชคตฺนฺติ สพฺพเตเชสุ คตฺ อฺฉนฺตฺตลกฺขณฺ เตโชเอว
วา เตโชภาวํ คตฺนฺติ เตโชคตฺ ๑ อฺสุมาติ อฺสุมากาโร ๑
อฺสุมาคตฺนฺติ อฺสุมาภาวํ คตฺ ๑ อฺสุมาการฺสฺเสตฺ นามํ ๑
อฺสุมนฺติ พลวอฺสุมา อฺสุมเมว อฺสุมภาวํ คตฺนฺติ อฺสุมคตฺ ๑

วายนกฺวเสน วาโย ๑ วาโยว วาโยภาวํ คตฺตฺตา
วาโยคตฺ ๑ ฌมฺภิตตฺตฺนฺติ อุปลฺลนาพตฺจาทีนํ วีย วาต-
ปฺญณานํ ฌมฺภิตภาโว รฺูปสฺส ๑

ฉกฺกาทีนิทเทสวณณนา

ฉพฺพิธาทีสงคฺหานํ คิณฺณํ โอสานปทฺสฺส เกทาภาวโต
อาทีโต ปฏฺจาย อฺปฺุจฺฉิตฺวาว นิทฺเทโส กโต ๑ ตตฺถ จกฺขุ-
วิญฺญาณน ชานิตฺตํ สกฺกาติ จกฺขุวิญฺญเญยฺย ๑เป ๑ มโนวิญฺญาณน
๑. สี. สภาวนิทเทเส ๑ ๒. สี. สรฺริฏฺจกฺสฺเสว ๑
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 615

ชานิตุ สกุกาติ มโนวิญญะยั ๑(๑) ติวิชาย มโนชาตุยา
ชานิตุ สกุกาติ มโนชาตุวิญญะยั ๑ สพพิ รูปนติ เอตุถ
ยสุมา เอกิ รูปปี มโนวิญญานชาตุยา อชานิตพพิ นาม
นตุถิ ตสุมา สพพิ รูปนติ วุตตุ ๑ สมนาสมพพุเรน หิ
อภิธมมึ ปตุวา นยิ กาคู ยุตตุญจानน โนโย อกโต นาม
นตุถิ ๑ อิทถจ เอกสุส รูปสุสาปี มโนวิญญานชาตุยา
อชานิตพพสุส (๒) อภาเวน นยิ กาคู ยุตตุญจानัน นาม ตสุมา
นยิ กโรนโต สพพิ รูปนติ อาห ๑

สุขสมผลสุโตติ สุขเวทนาปฏิลาภจโย ๑ ทุกขสมผลสุโตติ
ทุกขเวทนาปฏิลาภจโย ๑ อิทาปี โสญจพพารมมณสุส
สุขทุกขสุส สพภาวโต อยิ นโย ทินโน ๑

นวกาทินิทุเทสวณณา

นวกะ ปน น (๓) อินทุริยรูปสุส นาม อตุถิตาย นโย
ทินโน ตสุเสว สปปัญจิมอปป์ญิมตายน ทสเก นโย ทินโน ๑
เอกาทสเก อพุฒเอกาทส आयตनानิ วิถตุตตานิ ๑ เตลลึ เตลลึ
นิตุเทสวาโร (๔) เหญจจา วุตตนเยน วิถถารโต เวทิตพุโพ ๑ (๕) เสส
° สพพตุถ อุตตุตตานตุถเมว ๑

๑. ม. อิติ สทโท นตุถิ ๑ ๒. ส. อวิชานิตพพสุส ๑ ๓. ม. น สทโท
นตุถิ ๑ ๔. ม. เตลลึ นิตุเทสวาราน ๑ ๕. ม. เวทิตพุพาน ๑

อิเมสุ ปน รูปสุ อสมโหมหตุถิ สโหมธานิ สมภูจัน
ปริญิปนุนนจ สงขตุนติ อิทธิ ปกิณณกั เวทิตพพิ ฯ

ตตุถ สโหมธานนติ สพพเมว หิ (๑) รูปิ สโหมธานโต
จกขายตนิ ฯเปฯ กพพิกาโร อหาโร โสฏฐพพายตนิ อาโป-
ธาตติ ปณจวิสติ สงขยั โหติ ตั วตุฏฐูปน สทฐิ นพพิสติ
สงขยั เวทิตพพิ ฯ อิโต อณณั รูปิ นาม นตุถิติ ฯ (๒) เกจิ
ปน มิทฐวาทินิ (๓) มิทฐรูปิ นาม อตุถิติ วทนติ ฯ เต อทฐา
มุนีสิ สมพพุโ นตุถิ นีวรณา ตวาติอาทินิ (๔) วตุวา
มิทฐรูปิ นาม นตุถิติ ปฏิสเสตพพาฯ อปเร พลฐูปน สทฐิ
สตุตวิสติ สมภวฐูปน สทฐิ อฏฐวิสติ ชาตฐูปน สทฐิ
เอณนตีสติ โรครฐูปน สทฐิ สมตีส รูปานิติ วทนติ ฯ เตปี
เตสั วิสุ อภาวั ทสเสตวา ปฏิกุขิปิตพพาฯ วาโยธาตุยา
หิ คหิตาย พลฐูปิ คหิตเมว อณณั พลฐูปิ นาม นตุถิ ฯ
อาโปธาตุยา สมภวฐูปิ อุปจยสนตุตีหิ ชาตฐูปิ ฯ ชรตานิจตุตตาย
คหิตาย (๕) โรครฐูปิ คหิตเมว ฯ อณณั โรครฐูปิ นาม นตุถิ ฯ
โยปี กณณโรคาทิวาพาโ สโ สวา วิสมปจยสมภูจิตธาตุ-
มตุตเมว ฯ น อณโณ ตตุถ โรโค นาม อตุถิติ สโหมธานโต
๑. ม. หิทธิ ฯ ๒. ม. อิติ สทฐโท นตุถิ ฯ ๓. ม. อัย ปาโฐ นตุถิ ฯ
๓. พุ. ส. ๒๕/๓๓๑/๔๓๕ ฯ ๔. ม. ชรตาอนิจตุตาหิ คหิตาหิ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณฺทวณฺณา หน้า 617

ฉพฺพีสตี เจว รูปานี ฯ

สมฺภูจฺจานนฺตี กติ รูปานี กติ สมฺภูจฺจานานี ฯ ทส
เอกสมฺภูจฺจานานี เอกํ ทฺวิสมฺภูจฺจานํ ตีณิ ติสฺมฺภูจฺจานานี นว
จตุสมฺภูจฺจานานี เทว น เกนจิ สมฺภูจฺจหนฺตี ฯ

ตตฺถ จกฺขุปฺปสาโท ฯเปฯ ชีวิตินฺทฺริยนฺตี อิมานี อภฺรฐ
เอกนฺเตน (๑) กมฺมโตว สมฺภูจฺจหนฺตี กายวิณฺณตฺตี วจฺวิณฺณตฺตีตี
ทฺวยํ เอกนฺเตน จิตฺตโต สมฺภูจฺจาสีตี ทส เอกสมฺภูจฺจานานี
นาม ฯ สทฺโท อุตฺโต จ จิตฺตโต จ สมฺภูจฺจาสีตี เอโก
ทฺวิสมฺภูจฺจานโน นาม ฯ ตตฺถ อวิณฺณณกสทฺโท อุตฺโต สมฺภูจฺจาสี
สววิณฺณณกสทฺโท จิตฺตโต ฯ ลหฺตาทิตฺตยํ ปน อุตฺตจิตฺตาทาเรหิ
สมฺภูจฺจาสีตี ตีณิ ติสฺมฺภูจฺจานานี นาม ฯ อวเสสานี นว รูปานี
เตหิ กมฺเมน วา จตุหิ สมฺภูจฺจหนฺตีตี นว จตุสมฺภูจฺจานานี
นาม ฯ ชรตฺวานิจฺจตา ปน เอเตสํ (๒) เอกโตปี น สมฺภูจฺจหนฺตีตี
เทว น เกนจิ สมฺภูจฺจหนฺตี นาม ฯ กสฺมา ฯ อชายนโต ฯ
น หิ เอตานิ ชายนฺตี ฯ กสฺมา ฯ ชาตสฺส ปากเภทตฺตา ฯ
อุปฺปนฺนํ หิ รูปํ (๓) อรูปํ วา ภิชฺชตีตี อวสฺเสตํ สมฺปฏฺิจฺฉิ-
ตพฺพิ ฯ น หิ อุปฺปนฺนํ รูปํ วา อรูปํ วา อกฺขยํ นาม
ทิสฺสตี ฯ ยาว ปน น ภิชฺชตี ตาวสฺส ปรีปาโกตี สิทฺธเมตํ
ชาตสฺส ปากเภทตฺตาตี ฯ ยถิ จ ตานิ ชาเยยฺยํ เตสํปี
๑. ม. เอกนฺตํ ฯ ๒. ม. เอเตสุ ฯ ๓. ม. รูปํ ชีวิติ ภิชฺชตีตี
อวสฺสํ ปเนตํ ฯ

ปากเกทา ภูเวยฺยํ น จ ปาโก ปจฺจติ เกโท วา ภิชฺชตีติ
ชาตชาตสฺส ปากเกทตฺตา เนตํ ทวยฺยํ ชายติ ฯ

ตตฺถ ลียา ยถา กम्मสฺส กตตฺตาติอาทิ นินฺทเทเสสุ
รูปสฺส อุปลโย รูปสฺส สนฺตตีติ วจเนน ชาติ ชายตีติ
สมฺปฏฺฐิจฺฉิตํ โหติ ฯ เหวํ ปาโกปิ ปจฺจตุ เกโทปิ ภิชฺชตฺตุติ ฯ น
ตตฺถ ชาติ ชายตีติ สมฺปฏฺฐิจฺฉิตํ ฯ เย ปน ธรรมมา กมฺมาทีหิ
นินฺพพฺตฺตนฺติ เตสํ อภินินฺพพฺตฺติภาวโต ชาติยา ตปฺปจฺจย-
ภาวโวหารโ อนฺุมโต ฯ น ปน ปรมตฺถโต ชาติ ชายติ
ชายมานสฺส หิ อภินินฺพพฺตฺติมตฺตํ ชายตีติ ฯ (๑)

ตตฺถ ลียา ยถว ชาติ เยสํ ธรรมานํ อภินินฺพพฺตฺติ
ตปฺปจฺจยภาวโวหารํ อภินินฺพพฺตฺติโวหารญฺจ ลภติ ตถา
ปากเกทาปิ เยสํ ธรรมานํ ปากเกทา ตปฺปจฺจยภาวโวหารํ
อภินินฺพพฺตฺติโวหารญฺจ ลภนฺตุ เหวํ อิหํปิ ทวยฺยํ กมฺมาทิ-
สมฺภูจฺจานเมวาติ วตฺตพฺพํ ภวิสฺสตีติ ฯ น ปากเกทานํ ตํ
โวหารํ ลภนฺติ ฯ กสฺมา ฯ ชนกปจฺจยยานุภาวกฺขณเ อภาวโต ฯ
ชนกปจฺจยยานลฺหิ อุปลาทตฺตพฺพธมฺมสฺส อุปลาทกฺขณเยว
อานุภาโว น ตโต อุตฺตรี ฯ เตหิ อภินินฺพพฺตฺติธรรมกฺขณสฺมี จ
ชาติ ปญฺญาयมาณา ตปฺปจฺจยภาวโวหารํ อภินินฺพพฺตฺติโวหารญฺจ
ลภติ ตสฺมี ขณเ สพฺภาวโต น อิตฺรทวยฺยํ ตสฺมี ขณเ
๑. ม. ชาตีติ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้ 619

อภวโถติ เนเวตติ ชยตีติ วุตตพพิ ๑ ชรอมรณั กิกขเว อนิจจัน
สงขตติ ปฏิจจสมุปปนุนนติ (๑) อากตตตตอ อิทปี ทวยั ชยตีติ
เจ ๑ น ปริยยเทสิตตตตอ ๑ ตตถุ หิ ปฏิจจสมุปปนุนนัน
ธมมณัน ชรอมรณตตอ ปริยยเณ ตติ ปฏิจจสมุปปนุนนติ
วุตติ ๑

ยทิ เอวิ ตยมเปตติ อชชตตตอ สสวีสถณัน วิย นตถิ
นิพพณัน วิย นิจจนติ เจ ๑ น นิสสยปฏิจจทวตติโต ๑
ปรจิอาทินัน หิ นิสสยณัน ภวเว ชชติอาทิตตตยั ปณณยติ
ตสุมมา นตถิ ๑ เตสณจ อภวเว น ปณณยติ ตสุมมา น
นิจจัน เอตติปี จ อภินิเวสั ปฏิจเจเชตตเมว อิทปี วุตติ ๑ ชรอมรณั
กิกขเว อนิจจัน สงขตติ ปฏิจจสมุปปนุนนติ เอวมทาทินัน ยทิ
เทว รูปณัน น เกหิจิ สมมจหนตติติ เวทิตพพณัน ๑ (๒)]]

อปีจ สมมจณนติ เอตถ อยมณโณปี อตโถ ๑ ตสสยั
มทติกา กมมชั กมมปจจยั กมมปจจยอตุสมมจณัน อหรร-
สมมจณัน อหรรปจจยั อหรรปจจยอตุสมมจณัน อตุสมมจณัน
อตุปจจยั อตุปจจยอตุสมมจณัน จิตตสมมจณัน จิตตปจจยั จิตต-
ปจจยอตุสมมจณนติ ๑

ตตถุ จกขุปปสทาทิ อภุทธวิธั รูปปี สทฐี หทยวตถุณา
กมมชั นาม ๑ เกสมสสุ หตถิทนตอ อสสพทลล จามริพทลลติ (๓)
๑. สั. นี. ๑๖/๖๒/๓๑ ๑ ๒. ม. เวทิตพพิ ๑ ๓. ม. จามลวทลลติ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 620

เอวมาทิ กมฺมปจฺจยํ นาม ฯ จกฺกรตํ ทเวตานิ อุตฺตยาน-

วิมานาทินิติ เอวมาทิ กมฺมปจฺจยอุตฺตสมฺมูจฺจํ นาม ฯ

อาหารโต สมฺมูจิตํ สุตฺตสมฺมูจกํ อาหารสมฺมูจจํ นาม ฯ

กพฺพีการโ อหารโ ทฺวินนํปี รูปสนฺตตํ ปจฺจโย โหติ

อาหารสมฺมูจจสนฺต จ อฺปาทีนฺสนฺต จ ฯ อาหารสมฺมูจจสนฺต

ชนโก หุตฺวา ปจฺจโยติ กมฺมชฺตสฺส อฺนุपालโก อิทํ อหาร-

นฺपालิตํ กมฺมชฺรูปํ อหารปจฺจยํ นาม ฯ วิสภากาหารํ เสวิตฺวา

อาตเป คจฺจนตฺสสฺส กาทฺกฏฺจาทินิ (๑) อฺปฺปชฺชนฺติ อิทํ อหาร-

ปจฺจยอุตฺตสมฺมูจจํ นาม ฯ

อุตฺโต สมฺมูจิตํ สุตฺตสมฺมูจกํ อุตฺตสมฺมูจจํ นาม ฯ ตสมฺมปี

อุตฺต อลฺลํ อฏฺจกํ สมฺมูจจาเปติ อิทํ อุตฺตปจฺจยํ นาม ฯ ตสมฺมปี

อุตฺต อลฺลํ อฏฺจกํ สมฺมูจจาเปติ อิทํ อุตฺตปจฺจยอุตฺตสมฺมูจจํ

นาม ฯ เอวํ ติสฺโสเยว สนฺตติโย ฆฏฺฏเกตุํ สกโกติ ฯ น

ตโต ปรี อิมมตฺถํ อฺนุปาทีนฺนเกนปี ทีเปตุํ วฏฺฏติ ฯ

อุตฺตสมฺมูจจโน นาม พลาหโก อุตฺตปจฺจยา นาม วฏฺฏิจฺจารา

เทเว ปน วฏฺฏเจ วิชานิ วิรุหนฺติ ปจฺจวิคฺคหฺมฺมํ มุญฺจติ ปพฺพตา

นีลา ขายนฺติ สมฺมูทโ ทเวตํ ฯ เอวํ อุตฺตปจฺจยอุตฺตสมฺมูจจํ

นาม ฯ

จิตฺตโต สมฺมูจิตํ สุตฺตสมฺมูจกํ จิตฺตสมฺมูจจํ นาม ฯ

๑. ม. ติลกกาพฺกฏฺจาทินิ ฯ ๒. ม. เอตํ ฯ

เล่มที่ 46 รูปกณทวณณา หน้า 621

ปจฺจนา ชาตา จิตฺตเจตฺตลิกา ฐมา ปุเร ชาตสฺส อิมสฺส
กายสฺส ปจฺจนาชาตปจฺจเยน ปจฺจโยติ (๑) อิทํ จิตฺตปจฺจยํ นาม ฯ
อากาเส อนฺตลิกฺเข ทตฺถปปี ทสฺเสติ อสฺถปปี ทสฺเสนฺตติ รตฺถปปี
ทสฺเสนฺตติ วิวิธปปี เสนาพฺยุหํ ทสฺเสนฺตติ (๒) อิทํ จิตฺตปจฺจยอฺตฺตสมฺภูจานํ
นาม ฯ

ปรินิพฺพนนฺตติ ปณฺณรส รุปา ปรินิพฺพนา (๓) นาม ฯ
ทส รุปา อปรินิพฺพนา (๔) นาม ฯ ยทิ อปรินิพฺพนา อสงฺขตา
นาม ภาเวยฺยู เตสฺสเยว ปน รุปานํ กายวิกาโร กายวิลฺลตฺตติ
นาม ฯ วจฺจิกาโร วจฺจิวิลฺลตฺตติ นาม ฯ นิทฺทํ วิวริ อากาสชาตฺ
นาม ฯ ลหฺกฺกาโว ลหฺกฺตา นาม ฯ มฺหฺกฺกาโว มฺหฺกฺตา นาม ฯ
กมฺมณฺณภาโว กมฺมณฺณตา นาม ฯ นิพฺพตฺตติ อฺปจโย นาม ฯ
ปวตฺตติ สนฺตติ นาม ฯ ชีรณาการो ชีรตา นาม ฯ หุตฺวา
อภาวการो อนิจฺจตา นามาติ สพฺพิ ปรินิพฺพนํ สงฺขตเมว
โหตีติ ฯ

ปกิณฺณกกถา นิฏฺจिता ฯ

อฏฐสาลินียา ธรรมสงคหฺภูจกถาย

รูปกณทวณณา นิฏฺจिता ฯ

๑. อภ. ป. ๔๐/๑๒/๕ ฯ ๒. พุ. ปฎิ. ๓๑/๖๕๓/๖๐๑ ฯ ๓. ม. รูปานิ-

ปรินิพฺพนนานิ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๔. ม. ทส ปรินิพฺพนนานิ ฯ

นิกฺเขปภณฺทวณฺณา

ติกนิกฺเขปภณฺทา

เอตตาวตฺตา กุสลตฺติโก สพฺเพสํ กุสลาภิธมฺมานํ ปท-
ภาชนนฺเยน วิตุถาริโต โหติ ฯ ยสฺมา ปน ยวายํ กุสลตฺติ-
กสฺสปี ปทภาชนนโย (๑) วุตฺโต ฯ เสสติกทูกานํ ปน เอเสว
วิภชนนโย โหติ ฯ ยถา हि เอตถ เอวํ กตฺเม ฐมฺมา
สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ยสฺมี สมฺเย กามาวจฺริ กุสลํ
จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ โสมนสฺสสหคฺตํ ฅานสมฺปยุตฺตํ ฐปา-
รมฺมณํ วา ปน สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพารมฺมณฺ ๑ เป ๑
เย วา ปน ตสฺมี สมฺเย อญฺเฌปี อคฺคิ ปฏฺิจจสมฺปฺปนฺนา
อรูปีโน ฐมฺมา จเปตฺวา เวทนาภฺขนฺธํ อิมํ ฐมฺมา สุขาย
เวทนาย สมฺปยุตฺตาตฺติอาทินา อนุกฺกเมน สพฺพตฺติกทฺเกสุ สกฺกา
ปณฺฑิตฺเทหิ วิภชนนฺยํ สลฺลภฺเขตฺตํ ตสฺมา ตํ วิตุถารเทสนํ
นิกฺขิปีตฺวา อญฺเฌน นาคิสฺงฺเขปวิทฺถารเณน นเยน (๒) สพฺพ-
ตฺติกทฺกฐมฺมวีกาภํ ทสฺเสตฺตํ กตฺเม ฐมฺมา กุสลาติ นิกฺเขป-
ภณฺทํ อารทฺธํ ๑ จิตฺตฺตฺปฺปาทภณฺทํ हि วิตุถารเทสนา อญฺจ-
กถาภณฺทํ สงฺเขปเทสนา ๑ อิํ ปน นิกฺเขปภณฺทํ จิตฺตฺตฺปฺปาท-
ภณฺทํ อุปาทาย สงฺเขโป อญฺจกถาภณฺทํ อุปาทาย วิตุถาโรติ
๑. ม. วิภชนนโย ๑ ๒. ม. นาคิสฺงฺเขปนาติวิทฺถารนเยน ๑

เล่มที่ 46 นิยุเขปภณทวณนา หน้ 623

นาตีสงขิตตวิตุถารธาตุกั (๑) โหติ ๗ ตยิทั วิตุถารเทสนั นิยุขิปิตวา
เทสิตตตวาปี เหฎฐา วุตตถการณวเสนาปี นิยุเขปภณทั นามาติ
เวทิตพพิ ๗ วุตตั เหน้

มุลโต ขนุชโต จาปี ทวารโต จาปี ภูมิโต
อตุโต ฆมมโต จาปี นามโต จาปี ลิงคโต
นิยุขิปิตวา เทสิตตตวา นิยุเขปโต ปุจจติตี ๗

อิทั หิ ตีณิ กุสลมุลานีติอาทินา นเยน มุลโต
นิยุขิปิตวา เทสิต ๗ ตัสมปยุตโต เวทนากุขนุชโต ขนุชโต ๗
ตัสมภูจจัน กายกมมนุติ ทวารโต ๗ กายทวารปวุตตั หิ
กมม กายกมมนุติ วุจจติ ๗ สุขภูมียิ กามาจเรติ ภูมิโต
นิยุขิปิตวา เทสิต ๗ ตตุถ ตตุถ อตุถฆมมลิงคนามานั (๒) วเสน
เทสิตตตวา อตุถาทินิ (๓) นิยุขิปิตวา เทสิต นิยุเขปภณทั นามาติ
เวทิตพพิ ๗

ตตุถ กุสลปทนิทเทเส ตาว ๗ ตีณิตี คณนปริจเจโท ๗
กุสลานิ จ ตานิ มุลานิ จ กุสลานั วา ฆมมานั เหตุ-
ปจจยปภวชนกสมภูจจาปกนิพพตตคตุเถน มุลานีติ กุสลมุลานีติ (๔) ๗
เอว อตุถวเสน ทสุเสตวา อิทานิ นามวเสน ทสุเสตุ
อโลโก อโทโส อโมโหติ อาห ๗ เอตุดาวตา ยสุมา มุเลน
๑. ม. สงขิตตวิตุถารธาตุกั ๗ ๒. ม....นามลิงคานั ๗
๓. ม. อตุถาทินิ ๗ ๔. ม. อิติ สทโท นตุถิ ๗

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 624

มุตติ กุสลํ นาม นตฺถิ ตสฺมา จตฺตุมิกกุสลํ ตีหิ มฺลเหหิ
ปริยาทียิตฺวา ทสฺเสสฺสิ ธรรมราชาฯ ตํสมฺปยุตฺโตติ เตหิ
อโกลาทีหิ สมฺปยุตฺโตฯ ตตฺถ อโกลเณน สมฺปยุตฺเต สงฺขารกฺขนฺธ
อโทสาโมหาปี อโกลเณน สมฺปยุตฺตา สงฺขารกฺขนฺธคณฺเณว (๑)
กจฺจนฺติฯ เสสทฺวยวเสน สมฺปโยเคปี เอเสว นโยฯ อิติ
จตฺตุมิกกุสลํ ปฺน ตํสมฺปยุตฺตจตฺตูกฺขนฺธวเสน ปริยาทียิตฺวา
ทสฺเสสฺสิ ธรรมราชาฯ ตํสมฺภูจฺจานนฺติ เตหิ อโกลาทีหิ สมฺภูจฺจิตฺติฯ
อิมินาปี นเณน ตทฺเวว จตฺตุมิกกุสลํ ตินฺณํ กมฺมทฺวารานํ
วเสน ปริยาทียิตฺวา ทสฺเสสฺสิ ธรรมราชาฯ เอวํ ตาว กุสลํ
ตีสฺส จานนฺสฺส ปริยาทียิตฺวา เทสิตฺติฯ (๒)

อภฺสเลปี เอเสว นโยฯ ทฺวาทสนฺนํ หิ อภฺสลจิตฺตานํ
เอวํปี มฺลเณน มุตฺติ นาม นตฺถิฯ ติมฺลเณน ปริยาทียิตฺวา
ทสฺเสสฺสิ ธรรมราชาฯ ตํสมฺปยุตฺตจตฺตูกฺขนฺธโต จ อฺภฺส อภฺสํ
นาม นตฺถิตฺติ ตาเนว ทฺวาทส อภฺสลจิตฺตานํ จตฺตูกฺขนฺธวเสน
ปริยาทียิตฺวา ทสฺเสสฺสิฯ กายกมฺมาทิวเสน ปน เนลํ ปวตฺติ-
สพฺภาวโต กมฺมทฺวารวเสน ปริยาทียิตฺวา ทสฺเสสฺสิฯ ยํ ปนตฺถ
ตทฺเทกฺกฺจ จ กิลเสตฺติอาทิจ วุตฺติฯ ตตฺถ เอกสฺมี จิตฺเต
ปฺกฺคเต จิตฺนฺติ เอกกฺกฺจฯ ตตฺถ เอกสฺมี จิตฺเต จิตฺติ สหเชกฺกฺจ
นาม โหติฯ เอกสฺมี ปฺกฺคเต จิตฺติ ปหานนฺกฺกฺจ นามฯ
๑. ม. สมฺปยุตฺตสงฺขารกฺขนฺธคณฺเณวฯ ๒. ม. ทสฺสิตฺติฯ

เล่มที่ 46 นิกฺเขปภณฺทวณณา หน้า 625

เตน โลภาทินา อญฺเณน วา ตตฺถ ตตฺถ นินฺทิตฺถุเจน สห
 เอกสฺมี จิตฺตฺติ ตเททกฺกฺจํ ๑ ตตฺถ กตฺเม ฃมฺมา สงฺกิลฺลฺจ-
 สงฺกิลฺลฺกา ตีณิ อกฺุสฺลฺมฺลฺลฺนินิ โลภ โทโส โมโห ตเททกฺกฺจ
 จ กิลฺล
 อกฺุสฺลฺมฺล
 หีนฺตฺติเก ๑ กตฺเม ฃมฺมา อกฺุสฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 หีนฺตฺติเก ๑ กตฺเม ฃมฺมา อกฺุสฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 โทโส โมโห ตเททกฺกฺจ จ กิลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 กตฺเม ฃมฺมา สํกิลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 โมโห ตเททกฺกฺจ จ กิลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 กิลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล ๑ กตฺเม ฃมฺเม
 สรณฺนา ตีณิ อกฺุสฺลฺมฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 โลภ โทโส โมโห ตเททกฺกฺจ
 จ กิลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
 สรณฺนุเกติ อิมฺสฺสุ เอตฺตฺเตสฺสุ จานฺนฺสฺสุ สหเชทกฺกฺจ
 อากตฺติ ๑

ทสฺสเนน ปหฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปน อิมานิ ตีณิ สลฺยโลชนานิ
 ตเททกฺกฺจ จ กิลฺลฺลฺลฺล ๑ ทสฺสเนน ปหฺตฺตฺต
 ปหฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 อิมานิ ตีณิ สลฺยโลชนานิ ตเททกฺกฺจ จ กิลฺล
 ลฺลฺล ๑ ปฺน
 ตตฺถ เถว ตีณิ สลฺยโลชนานิ สกฺุกายทฺธิญฺจ วิจิกิฉฺฉา
 สึลฺลฺลฺล
 ปฺรามาโสติ อิม ฃมฺมา ทสฺสเนน ปหฺตฺต
 พุพา ๑ ตเททกฺกฺจ
 จ โลภ โทโส โมโห อิม ฃมฺมา ทสฺสเนน
 ปหฺตฺตฺตฺตฺต
 ตเททกฺกฺจ จ กิลฺลฺลฺล ตํสมฺปยุตฺโต เวทนา
 กฺุขฺนุโร สลฺยภา
 กฺุขฺนุโร สขฺวารกฺุขฺนุโร วิญญานกฺุขฺนุโร ตํสมฺม
 ญฺจานํ กายกมฺมํ

วจิกมมัม มโนกมมัม อิเม ฐมา ทสฺสเนน ปหาตพฺพเหตุกาติ ฯ
สมมปฺปธานวิงฺเก ตตฺถ กตเม ปาปกา อภุสฺสา ฐมา ตีณิ
อภุสฺสมุณานิ โลโก โทโส โมโห ตเทกฺกฺจาปี กิเลสาติ (๑) อิเมสุ
ปน เอตฺตเกสุ จาเนสุ ปหานเนกฺกฺจํ อากตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อพฺยาคตปฺทนิทฺเทโส อุตฺตทานตุโยเววาติ ฯ อิมฺสุมี ติเก
ตีณิ ลกฺขณานิ ติสฺโส ปญฺจตฺติโย กสิณฺคฺฆมาภูมิกาทํ
อชฺชฎากาทํ อากิณฺจณฺญาตฺนสฺส อารมฺมณํ นิโรธสมาปฺตติ
จ น ลพฺภนฺตีติ (๒) วุตฺตํ ฯ

เวทนาตฺติกนิทฺเทเส สุขภูมियฺนฺติ เอตฺถ ยถา ตมฺพภูมि-
กณฺหภูมियो วุจฺจนฺติ เอวํ हि สุขภูมि นาม ฯ ยถา
อฺจุณฺณุมิสาลิณฺมิตฺติ อฺจุณฺณุสาลินํ อฺปฺปชฺชนภูจานานิ วุจฺจนฺติ ฯ
เอวํ สุขสฺส อฺปฺปชฺชนภูจानํ จิตฺตํปี สุขภูมि นาม ฯ ตํ
อิธ อธิปฺเปตํ ฯ ยสฺมา ปน สฺวา กามาวจเร วา โหติ
รูปาวจราทีสุ วา ตสฺมาสฺสา ตํ ปภทํ ทสฺเสตฺตํ กามาว-
จเรตฺถอิทํ วุตฺตํ ฯ สุขเวทนํ จเปตฺวาติ ยา สฺวา สุขภูมियํ
สุขเวทนา ตํ จเปตฺวา ฯ ตํสมฺปยุตฺโตติ ตาย (๓) จปีตาย
สุขเวทนาย สมฺปยุตฺโต ฯ เสสฺสปทฺทเวปี อิมินาว นเยน
อตุโย เวทิตพฺโพ (๔) ฯ

อิมฺสุมี ติเก ติสฺโส เวทนา สพฺพํ รูปํ นีพฺพานนฺติ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๔๖๖/๒๘๐ ฯ ๒. ม. ลพฺภนฺตีติ ฯ

๓. สี่. ตายเว ฯ ๔. ม. เวทิตพฺโพติ ฯ

เล่มที่ 46 นิรุกเขปภณทวณณา หน้า 627

อิทํ จ น ลพุกติฯ อัยํ หิ ติโก กุสลตฺตติเก อลพุกมานเห
อิเมหิ ตีหิ โภกฺกฐาเสหิ มุตฺตโก นามฯ อิโต ปเรสุ ปน
ติททเกสุ ปาลีโต จ อตฺถโต จ ยํ วตฺตพฺพิ สियाฯ ตํ
สพฺพิ ปทานุกฺกเมน มาติกาถาย เจว กุสลาทีนญจ นิตฺเตเส
วตฺตเมวฯ ยํ ปน ยตฺถ วิเสสมตฺตํ ตเทว วุกฺขามฯ

ตตฺถ วิปากตฺตติเก ตาวฯ กิณฺจาปี อรูปชฺรมฺมา วिय
รูปชฺรมฺมาปี กมฺมสมฺภูจฺจนา อตฺถิ อนารมฺมณตฺตา ปน เต
กมฺมสฺริกฺขกา น โหนฺตฺติติฯ สารมฺมณา อรูปชฺรมฺมาว กมฺม-
สฺริกฺขกตฺตา วิปากาติ วุตฺตา พิชฺสฺริกฺขกผลํ วियฯ สาลิพิชฺสฺมี
หิ วาปีเต องฺกฺรปตฺตาทีสุ นิกฺขนฺเตสุปี สาลิผลนฺติ น
วฺจฺจติฯ ยथा ปน สาลิสีลํ ปกฺกํ โหติ ปริณฺตํ ตทา
พิชฺสฺริกฺขโก สาลิเวย สาลิผลนฺติ วฺจฺจติฯ องฺกฺรปตฺตาทีนิ
ปน พิชฺชาตานิ พิชฺโต นิตฺตฺตฺตานีติ วฺจฺจนฺติฯ เวยเมว รูปปี
กมฺมชฺนฺติ วา อฺปาทีนฺนฺติ วา วตฺตํ วญฺญฺติฯ

อฺปาทีนฺนฺตฺติเก กิณฺจาปี จีณฺสาवสุส ขนฺธา อมฺหากํ
มาตฺตลตฺเถโร อมฺหากํ จุพฺปีตฺตฺเถโรติ วทฺนฺตานํ ปเรลํ อฺปาทานสุส
ปจฺจยา โหนฺติฯ มกฺกผลนิตฺตฺตานานิ ปน อคฺคหิตานิ
อปรามญฺจานิ อฺปาทีนฺนาเนวฯ ตานิ หิ ยถา ทิวสํ
สนฺตฺตฺโต (๑) เตว เต (๒) มกฺขิกานํ อภินิสฺสฺทนฺตฺส ปจฺจโย น โหติ
๑. สี. ทิวสสนฺตฺตฺโตฯ ๒. ม. อโยคฺโพฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 628

เอวมเว เตชุสสุทตฺตา ตณฺหามานทิกฺกุจิวเสน คหณสฺส ปจฺจยา
น โหนฺติ ฯ เตน วุคฺคํ อีเม ฐมา อนฺุปาทินฺนอนฺุปาทา-
นียาติ ฯ

อสงฺกิลิกฺกุจอสงฺกิลสิเกสุปี เอเสว นโย ฯ

วิตกกุคฺคตฺติเก ฯ วิตกกุสหาเตน วิจาเรณ สทฺธิ กุสลคฺคตฺติเก
อลพฺภมานาว น ลพฺภนฺติ ฯ

ปีติสหาคคฺคตฺติเก ปีติอาทโย อตฺตนา สหชาต-
ฐมานํ ปีติสหาคคาทิกาวํ ทตฺวา สยํ ปิกฺกุจิวณฺฺกกา ชาตา ฯ
อิมสฺมี ตฺติเก เทว โทมนสฺสสหาคคิจฺจุคฺคปฺปาทา ทุกฺขสหาคคํ
กายวิณฺณานิ อฺุปกฺขาเวทนา รูปี นิพฺพานนฺติ อิทํปี น
ลพฺภติ ฯ อยํ หิ ตฺติโก กุสลคฺคตฺติเกว อลพฺภมาเนหิ อีเมหิ
ปฺลยฺจหิ โภกฺกฺจาเสหิ มุคฺคตฺติโก นาม ฯ

ทสฺสเนนปฺหาตพฺพคฺคตฺติเก สลฺโยชนานีติ พนฺธนาณี ฯ
สกกายทิกฺกุจิจฺติ วิชฺชมานคฺคเถน สติ ขนฺธปฺลยฺจกสงฺขาเต กายเ
สยํ วา สติ ตสฺมี กายเ ทิกฺกุจิจฺติ สกกายทิกฺกุจิจฺติ ฯ สีเลน
สุชฺฉิตฺตุํ สกกา วเตน สุชฺฉิตฺตุํ สกกา สีลวเตหิ สุชฺฉิตฺตุํ
สกกาคฺติ ฯ คหิตสมาทานํ ปน สีลพฺพตฺปฺรามาสฺมา นาม ฯ

อิธาตปี (๑) เทสาปเทเส นิปาโต ฯ สุวายํ กตฺถจฺจิ โลกํ
อฺุปาทาย วุจฺจติ ฯ ยถาห อธิ ตถาคโต โลกเ อฺุปฺปชฺชตฺติติ ฯ
๑. ม. ปิสทฺโท นคฺติ ฯ

เล่มที่ 46 นิฎเขปภณฺทวณณา หน้า 629

กตฺถจฺจิ สาสนํ ๑ ยถาห ๑ อีเชว ภิกฺขเว สมโณ อีช ทฺติโย

สมโณติ ๑ กตฺถจฺจิ โอกาสํ ๑ ยถาห

อีเชว ตีฎฺฐมาณสฺส เทวภูตสฺส เม สโต

ปฺนรายนฺ (๑) จ เม ลทฺโธ เอวํ ชานาหิ มาริสฺสตี (๒) ๑

กตฺถจฺจิ ปทปฺรณมตฺตเมว ๑ ยถาห ๑ อีชานํ ภิกฺขเว

ภฺตฺตาวี อสฺสํ ปวารีโตติ (๓) ๑ อีช ปน โลกํ อฺปาทาย วฺตฺโตติ

เวทิตพฺโพ ๑

อสฺสฺตวา ปุฎฺฐชฺชนนฺติ เอตฺถ ปน อากมาธิกมาภาวา

เณยฺโย อสฺสฺตวา อิติ ๑ ยสฺส หิ ขนฺธธาตฺตอายนฺตปจฺจยาการ-

สตีปฺญฺจานาทีสุ อุกฺกหปฺริปฺจฺจนาวิญฺจยรหิตตฺตา ทิฎฺฐิปฺฏิเสธโก

เนว อากโม ปฺฏิปฺตฺติยา อธิคนตฺตพฺพสฺส อนธิคตฺตฺตา เนว

อธิคโม อตฺถิ โส อากมาธิกมาภาวา เณยฺโย อสฺสฺตวา อิติ ๑

สฺวายํ ปุฎฺฐชฺชนาทีหิ (๔) การเณหิ ปุฎฺฐชฺชน

ปุฎฺฐชฺชนนฺโตคฺคตฺตา ปุฎฺฐ วายํ ชนฺ อิติ ๑

โส หิ ปุฎฺฐนํ นานปฺปการานํ กิลเสาทินํ ชนนาทีหิปี

การเณหิ ปุฎฺฐชฺชน ๑ ยถาห ๑ ปุฎฺฐ (๕) กิลเส ชนตีติ

ปุฎฺฐชฺชน ๑ ปุฎฺฐ อวิหตสฺสกายทิฎฺฐิกาทิ ปุฎฺฐชฺชนา ๑ ปุฎฺฐ

นानาสตฺถารานํ (๖) มุขมฺลฺลโลกิกาทิ (๖) ปุฎฺฐชฺชนา ๑ ปุฎฺฐ สพฺพคตีหิ

๑. สฺยา. ปุเนวายนฺ ๑ ๒. ที มหา. ๑๐/๒๖๔/๓๒๑ ๑

๓. ม. ม. ๑๒/๒๒/๒๑ ๑ ๔. ม. ปุฎฺฐนํ ชนนาทีหิ ๑

๕. ม. ปุฎฺฐ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๖. ม. สตฺถารานํ มุขมฺลฺลโลกิกาทิ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณิวัฒนา หน้า 630

อภฺจิตาติ ปุณฺชชนา ฯ ปุณฺช นานาภิสงฺขาร อภิสงฺขโรนฺตํติ
ปุณฺชชนา ฯ ปุณฺช นานาโอมฺเหหิ วุยฺหนฺตํติ ปุณฺชชนา ฯ ปุณฺช
นานาสนฺดาเปหิ สนฺตปฺปนฺตํติ ปุณฺชชนา ฯ ปุณฺช นานา-
ปริพาเหหิ ปริทฺยฺหนฺตํติ ปุณฺชชนา ฯ ปุณฺช ปณฺจสุ กามคฺเชสุ
รตฺตา กิทฺธา คชิตา มุจฺจिता อชฺฌาปนฺนา(๑) ลคฺคา(๒) ลคฺคิตา
ปฺลิวุทฺธาติ ปุณฺชชนา ฯ ปุณฺช ปณฺจหิ นีวรณฺเหหิ อวฺวตา นีวฺวตา
โอมฺสุตา(๓) ปิหิตา ปฏฺิจฺจนฺนา ปฏฺิจฺจฺมิตาติ ปุณฺชชนา ฯ ปุณฺชนํ
วา คณฺนปถมตฺตานํ อริยคฺมมปรมฺมฺขานํ นิจคฺมมสมาจฺจารานํ
ชนานํ อนฺโถคคตฺตาปี ปุณฺชชนา ฯ ปุณฺช วา อຍံ วิสสเยว
สงฺขยํ คโต ฯ วิสฺสํจฺโจ สีสฺสุตาทิกุณฺยตฺเตหิ อริเยหิ ชโนตฺปิ
ปุณฺชชโน ฯ เอวเมเตหิ อสฺสุตฺวา ปุณฺชชโนติ ทฺวิหิ ปเทหิ
เย เต

ทฺเว ปุณฺชชนา วุตฺตา พุทฺธเรนาทิจฺจนฺรฺนนา
อนฺโร ปุณฺชชโน เอโก กลฺยาณฺโก ปุณฺชชโนติ

ทฺเว ปุณฺชชนา วุตฺตา ฯ เตสุ อนฺรปุณฺชชโน วุตฺโต โหตฺตีติ
เวทิตพฺโพ ฯ

อริยานํ อทฺสฺสาวิตฺวาทิสฺสุ อริยาติ อารกตฺตา กิเลเสหิ
อนฺเยน อิริยนโต เย อิริยนโต สทฺเวเกน โลเกน จ
อรณฺเฑยโต พุทฺธา จ ปจฺเจกพุทฺธา จ พุทฺธสวกา จ
๑. สี. อชฺโฌปนฺนา ฯ ม. อชฺโฌสนฺนา ฯ ๒. สี. ลคฺคิตา ฯ
๓. ม. โอมฺสุตา ฯ

เล่มที่ 46 นิกเขปภณทวณณา หน้า 631

วุจจนุตติ ฯ พุทฺธาเยว อธิ อริยา ฯ ยถาห ฯ สเทวเก ภิกฺขเว
โลเก ฯ เป ฯ ตถาคโต อริโยติ วุจจตีติ (๑) ฯ

สปปุริสาติ เอตฺถ ปน ปจฺเจกพุทฺธา ตถาคตสาวกา จ
สปปุริสาติ เวทิตพุพา ฯ เต หิ โลกุตฺตรคฺคณโยเคน โสภณา
ปฺริสาติ สปปุริสา ฯ สพุเพว วา เอเต เทวธาปี วุตฺตา
พุทฺธาปี หิ อริยา จ สปปุริสา จ ปจฺเจกพุทฺธตถาคต-
สาวกา จ (๑) ฯ ยถาห

โย เว กตถญฺญ กตเวทิตฺธิโร
กลฺยาณमितฺโต ทพฺพหตฺตติ จ โหติ
ทฺถุชิตสฺส สกฺกจฺจ กโรติ กิจฺจ
ตถาวิชฺ สปปุริสํ วทฺนตีติ (๑) ฯ

กลฺยาณमितฺโต ทพฺพหตฺตติ จ โหตีติ เอตฺตาวตฺตา หิ
พุทฺธสาวโก วุตฺโต กตถญฺญตฺตาหิ พุทฺธา ปจฺเจกพุทฺธาติ ฯ
อิทานิ โย เตสํ อริยานํ อทฺสสนสีโล น จ ทสฺสเน สาธุการี
โส อริยานํ อทฺสสาวีติ เวทิตพุโพ ฯ โส จ จกฺขุณา อทฺสสาวี
ณาณน อทฺสสาวีติ ทฺวิโร ฯ เตสุ ณาณน อทฺสสาวี อธิ
อธิปฺเปโต ฯ มํสจกฺขุณา หิ ทิพฺพจกฺขุณา วา อริยา ทิฏฺฐาปี
อทิฏฺฐาว โหนฺติ ฯ เตสํ จกฺขุณํ วณฺณมตฺตคฺคหนฺโต น

๑. ส. มหา. ๑๕/๑๓๐๘/๕๔๕ ฯ ๒. ม. ปจฺเจกพุทฺธา พุทฺธสาวกาปี ฯ
๓. พ. ชา. ๒๓/๒๔๖๖/๕๔๑ ฯ

อริยภาวโคจรโต ฯ โสณสังคาลาทโยปี จกขุณา อริเย ปสฺสนฺติ
น จ เต อริยานํ ทสฺสาวิโน ตตฺรึทํ วตฺถ จิตฺตลปฺพทวาสิโน
กิริ ชีณาสวตฺเถรสฺส อฏฺฐาโก วุฑฺฒปฺพชฺชิตฺ อเอกทิวสํ เถเรน
สทฺฐี ปิณฺฑาย จริตฺวา เถรสฺส ปตฺตจิวฺร คเหตุวา ปิฏฺฐิตฺ
อากจฺจนฺโต เถโร ปุจฺฉิ อริยา นาม ฆนฺเต กิทิสาดิ ฯ
เถโร อหา อิชฺเชจฺโจ มหฺลลโก อริยานํ ปตฺตจิวฺร คเหตุวา
วตฺตปฺปฏิวตฺตํ (๑) กตฺวา สหจฺรณฺโตปี เนว อริเย ชานาติ เอวํ
ทฺชฺชานา อาวุโส อริยาติ ฯ เอวํ วตฺเตปี โส เนว อญฺญาสิ ฯ
ตสฺมา น จกขุณา ทสฺสนํ ทสฺสนํ ฅาณทสฺสนเมว ทสฺสนํ ฯ
ยถาห ฯ กิณฺเต วกฺกสิ อิมินา ปุติกาเยน ทิฏฺฐเณ โย โข
วกฺกสิ ฅมฺมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตีติ (๒) ฯ ตสฺมา จกขุณา
ปสฺสนฺโตปี ฅาณน อริเยหิ ทิฏฺฐํ อนิจฺจาทิลกฺขณํ อปสฺสนฺโต
อริยาธิคคฺคจ ฅมฺมํ อนธิคจฺจนฺโต อริยภาวกรณฅมฺมานํ (๓) อริย-
ภาวสฺส จ อทิฏฺฐตฺตา อริยานํ อทสฺสาวิติ เวทิตฺพุโป ฯ

อริยฅมฺมสฺส อโกวิโทติ สติปฏฺฐานาทิเกเท อริยฅมฺเม
อกุสโล ฯ อริยฅมฺเม อวินิโตติ เอคฺค ปน

ทฺวิโร วินโย นาม เอกเมกคฺคตฺต ปญฺจธา

อภาวโต ตสฺส อโย อวินิโตติ วุจฺจติ ฯ

อโย หิ สํวรวินโย ปหฺนวินโยติ ทฺวิโร วินโย ฯ

๑. ม. วตฺตปฺปฏิวตฺตํ ฯ ๒. ส. ข. ๑๓/๒๑๖/๑๔๗ ฯ

๓. ม. อริยกรณฅมฺมานํ ฯ

เอตฺถ จ ทฺวิเชปี วินเย เอกเมโก วินโย ปญฺจธา ภิชฺชติ ฯ
สํวรวินโยปี หิ สีสํวโร สติสํวโร ฅาณสํวโร ขนฺติสํวโร
วิริยสํวโรติ ปญฺจวิโร ฯ ปหานวินโยปี ตทฺงคฺปปหานํ วิภฺขมฺภ-
นฺปปหานํ สมฺมุจฺเจทฺปปหานํ ปฏฺธิปสฺสทฺธิปปหานํ นิสฺสรณฺป-
ปหานนฺติ ปญฺจวิโร ฯ

ตตฺถ อิมินา ปาฏฺฐิโมกฺขสํวเรน อุเปโต โหติ สมฺมุเปโตติ (๑)
อํยํ สีสํวโร ฯ รกฺขติ จกฺขุณฺทริยํ จกฺขุณฺทริเย สํวโร อापฺชฺชตีติ (๒)
อํยํ สติสํวโร ฯ

ยานิ โสทานิ โลกสฺมี (อชิตาติ ภควา)

สติ เตสํ นีวารณํ

โสทานํ สํวโร พุรฺรุมิ

ปญฺญาเยเต ปิถียเรติ (๓)

อํยํ ฅาณสํวโร ฯ ขโม โหติ สีสฺส อุนฺหสฺสชาติ (๔) อํยํ
ขนฺติสํวโร ฯ อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสตีติ (๕) อํยํ วิริย-
สํวโร ฯ สพุโปปายํ สํวโร ยถาสกํ สํวริตฺตพฺพานํ วินตฺตพฺพา-
นญฺจ กายทฺวจฺจริตาทีนํ สํวรณโต สํวโร วินยฺนโต วินโยติ
วฺจฺจติ ฯ เอวํ ตาว สํวรวินโย ปญฺจธา ภิชฺชตีติ เวทิตฺตพุโป ฯ

ตถายํ นามรูปปริจฺเจทาทีสุ วิปสฺสนาณาณฺสุ ปฏฺธิปกฺข-

๑. อภฺ. วิ. ๓๕/๖๐๒/๓๓๑ ฯ ๒. สฺ. สฺฟา. ๑๘/๓๑๗/๒๒๐ ฯ

๓. พุ. สฺ. ๒๕/๔๒๕/๕๓๐ ฯ ๔. ม. มฺ. ๑๒/๑๕/๑๘ ฯ

๕. อญฺ. นกฺก. ๒๒/๓๒๕/๔๓๖ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 634

ภาวโต ทีปาโลเกเนว ตมสฺส เตน เตน วิปฺสฺสนาณาณน
ตสฺส ตสฺส อนตฺตสฺส ปหานํ ๑ เสยฺยถีทํ ๑ นามรूपวภูจฺจानน
สฺกฺกายทิกฺขิยา ปจฺจยปริคฺคเหน อเหตุวิสมเหตุทิกฺขิณํ ตสฺเสว
อปรภาเค (๑) กงฺขาวิตรเณน กถฺกถิภาวสฺส กลาปฺสम्मสเนน อหํ
มมาตี คาหสฺส มคฺคามคฺคววภูจฺจानน อมคฺเค มคฺคสฺสญฺจาย
อุทยทสฺสเนน อุจฺเจททิกฺขิยา วยทสฺสเนน สฺสฺสตทิกฺขิยา
ภยทสฺสเนน สภเย อภยสฺสญฺจาย อาทินวทสฺสเนน อสฺสาท-
สฺสญฺจาย นิพฺพิทานุปฺสฺสนาย อภิริตฺสฺสญฺจาย มฺลฺลจิตฺตุมยตา-
ณาณน อมฺลฺลจิตฺตุมาย อุเปกฺขานาณน อนฺนุเปกฺขาย
อนฺนุโลเมน ธรรมภูจฺจิตฺติยา (๒) นิพฺพาเนน ปฏฺิโลมภาวสฺส โคตรภูจฺจ
สงฺขารนิมิตฺตคาหสฺส ปหานเมตฺติ ตทงฺกปฺปหานํ นาม ๑

ยํ ปน อุปฺจารปฺปนาเกเทน สมาริษา ปวตฺติภาวนิวารณโต
จฺมฺลฺลปฺปหารเนว อุทกปิฏฺเจ เสवालสฺส เตสฺส เตสฺส นีวรณาทิ-
ธมฺมานํ ปหานํ เอตฺติ วิกฺขมฺภนปฺปหานํ นาม ๑ ยํ จตฺตุนํ
อริยมคฺคานํ ภาวิตตฺตา ตํตมคฺควโต อตฺตโน (๓) สนนาน
ทิกฺขิณฺจิทานํ ปหานายาติอาทินา (๔) นเยน วุตฺตสฺส สมฺมท-
ย-
ปฺกฺขิกสฺส กิเลสคณฺสฺส อจฺจนฺตอปฺปวตฺติภาเวน ปหานํ อิทํ
สมฺมจฺเจทปฺปหานํ นาม ๑ ยํ ปน ผลกฺขณฺเณ ปฏฺิปฺสฺสทฺชตฺติ
๑. ม. อปรภาเคน ๑ ๒. ม. ธรรมภูจฺจิตฺติยํ ๑ ๓. ม. อตฺตโน
อตฺตโน ๑ ๔. อภฺ. สงฺ. ๓๔/๑๕๖/๘ภ ๑

เล่มที่ 46 นิกฺเขปภณฺฑวณณา หน้า 635

กิลีสานํ เอตํ ปฏิปฺสฺสทฺธิปฺปหานํ นาม ๑ ยํ สพฺพสฺงฺขต-
นิสฺสภูตฺตา ปหีนฺสพฺพสฺงฺขตํ นิพฺพานเมตํ นิสฺสรณฺปฺปหานํ
นาม ๑ สพฺพปี เจตมฺปหานํ ยสฺมา จากตฺถเณน ปหานํ
วินยฺนตฺถเณน วินโย ตสฺมา ปหานวินโยติ วุจฺจติ ๑ ตตฺตฺปหานวโต
วา ตสฺส วินยสฺส สมฺภวโตเปตํ ปหานวินโยติ วุจฺจติ ๑ เอวํ
ปหานวินโยปี ปณฺจธา ภิชฺชตีติ เวทิตฺตฺวา ๑

เอวมยํ สงฺเขปโต ทฺวิโธ เกทโต จ ทสฺวิโธ วินโย
ภิชฺชนสํวรตฺตา(๑) ปหาตพฺพสฺส จ อปฺปหีนตฺตา ยสฺมา เอตสฺส
อสฺสวโต ปุณฺชชนสฺส นตฺถิ ตสฺมา อภวโต ตสฺส อยํ
อวิณีโตติ วุจฺจติ(๒) ๑ เอเสว นโย สปฺปฺริสฺสานํ อทสฺสาวิ
สปฺปฺริสฺสธมฺมสฺส อโกวิทฺโธ สปฺปฺริสฺสธมฺเม อวิณีโตติ เอตฺถาปี ๑
นินฺนนานาการณํ เหนฺตํ อตฺถโต ๑ ยถาห ๑ ยเว เต อริยา
เตว เต สปฺปฺริสฺสา ยเว เต สปฺปฺริสฺสา เตว เต อริยา
โยเอว โส อริยานํ ธมฺโม โสเอว โส สปฺปฺริสฺสานํ ธมฺโม
โยเอว โส สปฺปฺริสฺสานํ ธมฺโม โสเอว โส อริยานํ ธมฺโม
ยเว เต อริยวินยา เตว เต สปฺปฺริสฺสวินยา ยเว เต
สปฺปฺริสฺสวินยา เตว เต อริยวินยา อริโยติ วา สปฺปฺริสฺสโตติ
วา อริยธมฺโมติ วา สปฺปฺริสฺสธมฺโมติ วา อริยวินโยติ วา
สปฺปฺริสฺสวินโยติ วา เอเสเส เอเก เอกฺกฺเข สเม สมภาเค
๑. ม. ภินฺนสํวรตฺตา ๑ ๒. ม. วุจฺจตีติ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 636

ตชชาเต ตถเถ วาติ

รูปํ อตฺตโต สมนุสฺสตีติ อีเชกฺโขจ รูปํ อตฺตโต
 สมนุสฺสตี ยํ รูปํ โส อหํ โย อหํ ตํ รูปนฺติ
 รูปญจ อตฺตานญจ อทฺวํ สมนุสฺสตีฯ เสยฺยถาปี นาม
 เตลปฺที่ปสฺส ฌายโต ยา อจฺจิ โส วนฺโณ โย วนฺโณ
 สตา อจฺฉีติ อจฺฉิญจ วนฺณญจ อทฺวํ สมนุสฺสตีฯ เอวเมว
 อีเชกฺโขจ รูปํ อตฺตโต ฯปฯ สมนุสฺสตีติ เอวํ รูปํ อตฺตตี
 ทิฏฺฐิปปสฺสนาย ปสฺสตีฯ รูปวณฺตํ วา อตฺตานนฺติ อรูปํ อตฺตตี
 กเหตุวา ฉายาวณฺตํ รุกฺขํ วिय ตํ รูปวณฺตํ สมนุสฺสตีฯ
 อตฺตนิ วา รูปนฺติ อรูปเมว อตฺตตี กเหตุวา ปุปฺผสมฺมี กนฺธ
 วिय อตฺตนิ รูปํ สมนุสฺสตีฯ รูปสมฺมี วา อตฺตานนฺติ อรูปเมว
 อตฺตตี กเหตุวา กรณฺฑเก มณฺี วिय อตฺตานํ รูปสมฺมี
 สมนุสฺสตีฯ เวทนาทีสุปี เอเสวนโยฯ

ตตฺถ รูปํ อตฺตโต สมนุสฺสตีติ สุตฺตรูปเมว อตฺตตี
 กถิตํฯ รูปวณฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา รูปํ รูปสมฺมี
 วา อตฺตานํ เวทนํ อตฺตโต ฯเปฯ สยฺยํ สงฺขารे วิญฺญาณํ
 อตฺตโต สมนุสฺสตีติ อีเมสุ สตฺตสุ จานฺตสุ อรูปํ อตฺตตี
 กถิตํฯ เวทनावณฺตํ วา อตฺตานํ อตฺตนิ วา เวทนํ เวทนา
 วา อตฺตานนฺติ เอวํ จตฺตสุ ขนฺธเสสุ ติณฺณํ ติณฺณํ วเสน
 ทฺวาทสฺสุ จานฺตสุ รูปารูปมิตฺสโก อตฺตตี กถิตโตฯ ตตฺถ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณิวัฒนา หน้า 638

อารมมณปจยภูติ อมตมทานิพพานัน นาม อตฺถิ นุ โข นตฺถิตฺติ
 กงฺขนุโตปิ อัย ฌมฺโม นียยานิโก นุ โข อนียยานิโกติ
 กงฺขนุโตปิ ฌมฺเม กงฺขติ นาม ๑ จตฺตาริ มคฺคภูจิกา(๑) จตฺตาริ
 ผลภูจิกาทิ อิทํ สงฺฆรตฺนํ อตฺถิ นุ โข นตฺถิตฺติ กงฺขนุโตปิ
 อัย สงฺฆมฺ สุปฺปฏิปนฺโน นุ โข ทุปฺปฏิปนฺโนติ กงฺขนุโตปิ
 เอตฺตมฺ สงฺฆรตฺเน ทินฺนสฺส วิปากผลํ อตฺถิ นุ โข นตฺถิตฺติ
 กงฺขนุโตปิ สงฺฆเม กงฺขติ นาม ๑ ติสฺโส ปน สิกฺขา อตฺถิ นุ
 โข นตฺถิตฺติ กงฺขนุโตปิ ติสฺโส สิกฺขา สิกฺขิตฺตปจฺเจเน อนนฺตฺโส
 อตฺถิ นุ โข นตฺถิตฺติ กงฺขนุโตปิ สิกฺขาย กงฺขติ นาม ๑

ปุพฺพนุโต วุจฺจติ อตีตานิ ขนฺธธาตยตฺตานานิ อปรนุโต
 อนาคตานิ ๑ ตตฺถ อตีเตสุ ขนฺธาทิสฺ อตีตา(๒) นุ โข น
 นุ โขติ กงฺขนุโต ปุพฺพนุเต กงฺขติ นาม ๑ อนาคเตสุ
 อนาคตา นุ โข น นุ โขติ กงฺขนุโต อปรนุเต กงฺขติ
 นาม ๑ อุกฺยตฺถ กงฺขนุโต ปุพฺพนุตาปรนุเต กงฺขติ นาม ๑
 ทฺวาทสฺสทิกํ ปจฺจยวภูมฺ อตฺถิ นุ โข นตฺถิตฺติ กงฺขนุโต
 อิทฺตปฺปจฺจยตาปฺปฏิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ ฌมฺเมสุ กงฺขติ นาม ๑ ตตฺตฺรายํ
 วจนฺตุโถ อิมสฺส ฆรามาณานินํ ปจฺจยา อิทฺตปฺปจฺจยา ๑
 อิทฺตปฺปจฺจยานัน ภาโว อิทฺตปฺปจฺจยตา ๑ อิทฺตปฺปจฺจยาเอว วา
 อิทฺตปฺปจฺจยตา ๑ ชาตฺตอานินํ เอตํ อธิวจัน ๑ ชาตฺตอานินํ ตํ ตํ
 # ๑. ม. มคฺคภูจิกา ๑ ๒. ม. อตีตานิ ๑

ปฏิจฺจ อากมฺม สมฺปฺปนฺนา ปฏิจฺจสมฺปฺปนฺนาฯ อิทํ วุคฺตํ โหติ
 อิทปฺปจฺจยตฺยา จ ปฏิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ จ ฐมฺเมสุ กงฺขตฺติฯ
 สีเลนาติ โคสีลาทินาฯ วเตนาติ โควตาทินาฯ
 สีลพฺพเตนาติ ตทฺทฺเยนฯ สฺทฺธิตฺติ กิเลสฺสฺทฺธิฯ ปรมตฺตสฺทฺธิ-
 ภูตํ วา นิพฺพานเมวฯ ตเตทฺทฺฐาติ อิชฺ ปหานเนกฺกฺขํ ฐุริฯ
 อิมิสฺสา จ ปาลียา ทิฏฺฐิกิเลโส วิจิจฺจฺฉากิเลโสติ เทวเยว
 อาคตาฯ โลโก โทโส โมโห มาโน ถีนํ อุทฺทจฺจํ อหิริกํ
 อนฺตตฺตฺปนฺนติ อิเม อฏฺฐ อนาคตา อหริตฺวา ทีเปตพฺพาฯ
 เอตฺถ หิ ทิฏฺฐิวิจิจฺจฺฉาสฺส ปหิยฺมานาสฺส อปายกมฺนีโย โลโก
 โทโส โมโห มาโน ถีนํ อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อนฺตตฺตฺปนฺนติ
 สพฺเพปิเม ปหานเนกฺกฺขา หุตฺวา ปหิยฺนฺติฯ สหเชกฺกฺขํ ปน
 อหริตฺวา ทีเปตพฺพํฯ โสตาปตฺติมกฺเคน หิ จตฺตารี ทิฏฺฐิ-
 สหคตานิ วิจิจฺจฺฉาสหคตญฺจาติ ปณฺจ จิตฺตานิ ปหิยฺนฺติฯ
 ตตฺถ ทฺวิสุ อสงฺขาริกทิฏฺฐิจิตฺเตสุ ปหิยฺนฺเตสุ เตหิ สหชาตา(๑)
 โลโก โทโส โมโห อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อนฺตตฺตฺปนฺนติ อิเม กิเลสา
 สหเชกฺกฺขวเสน ปหิยฺนฺติฯ เสสฺสทิฏฺฐิกิเลโส จ วิจิจฺจฺฉากิเลโส
 จ ปหานเนกฺกฺขวเสน ปหิยฺนฺติฯ ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตสสงฺขาริก-
 จิตฺเตสุปิ ปหิยฺนฺเตสุ เตหิ สหชาตา โลโก โทโส โมโห
 ถีนํ อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อนฺตตฺตฺปนฺนติ อิเม กิเลสา สหเชกฺกฺขวเสน
 # ๑. ม. สหชาโตฯ เอวมฺปฺริปีฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 640

ปหีนนติ ฯ เสสทิฏฐิกิเลโส จ วิจิกิจฉากิเลโส จ ปหานนฏฐ-
วเสน ปหีนนติ ฯ เอวํ ปหานนฏฐสมิเยว สหเชกฏัจจํ ลพุกตตี
อิทํ สหเชกฏัจจํ อหริตฺวา ทิปยีสฺสุ ฯ

ตํสมฺปยุตฺโตติ เตหิ ตเทกฏเจหิ อฏฐหิ กิเลเสหิ
สมฺปยุตฺโต ฯ วินิพฺโภคํ วา กตฺวา เตน โลเภน เตน
โทเสนาติ เอวํ เอเกเณ สมฺปยุตฺตตา ทิปเตพฺพา ฯ ตตฺถ โลเภ
คหิตเ โมโห มาโน ถีนํ อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อนินฺตฺตปฺปนฺติ อัย
สงฺขารกฺขนฺธ (๑) กิเลสคณเ โลภสมฺปยุตฺโต นาม โหติ (๒) ฯ โทเส
คหิตเ โมโห มาโน ถีนํ อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อนินฺตฺตปฺปนฺติ อัย
กิเลสคณเ โทสสมฺปยุตฺโต นาม ฯ โมहे คหิตเ โลภ โทโส
มาโน ถีนํ อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อนินฺตฺตปฺปนฺติ อัย กิเลสคณเ
โมหสมฺปยุตฺโต นาม ฯ มานเ คหิตเ เตน สหฺปฺปนฺโน โลภ
โทโส โมโห ถีนํ อุทฺทจฺจํ อหิริกํ อนินฺตฺตปฺปนฺติ อัย
กิเลสคณเ มานสมฺปยุตฺโต นาม ฯ อิมินา อุปาเยน เตน
ถีนเณ เตน อุทฺทจฺเจน เตน อหิริเณ เตน อนินฺตฺตปฺเป
สมฺปยุตฺโตติ (๓) โยชนา กาดพฺพา ฯ ตํสมฺภูจฺจานนฺติ เตน
โลเภน ฯเปฯ เตน อนินฺตฺตปฺเป สมฺภูจฺจิตนฺติ อตฺถโ ๑

อิมเ ฐมฺมา ทสฺสเนน ปหาตพฺพาติ เอตฺถ ทสฺสนํ
นาม โสตาปตฺติมคฺโค เตน ปหาตพฺพาติ อตฺถโ ๑ กสฺมา

๑. ม. สงฺขารกฺขนฺธ ๑ ๒. ม. อัย ปาโ จ นตฺถิ ๑

๓. ม. สมฺปยุตฺโต ตํสมฺปยุตฺโตติ ๑

เล่มที่ 46 นิภเขปภณทวณณา หน้า 641

ปน โสตาปตติมคฺโค ทสฺสนํ นาม ชาโตติ ฯ ปจฺมํ นิพฺพาน-
ทสฺสนโต ฯ นนฺ โคตรฎฺฐ ปจฺมตรํ ปสฺสตีติ ฯ โน น ปสฺสตี ฯ
ทิสฺวา กตฺตพฺพกิจฺจํ ปน น กโรติ สลฺโยชนานํ อปฺปหฺนโต
ตสฺมา ปสฺสตีติ น วตฺตพฺโพ ฯ ยตฺถ กตฺถจि ราชานํ ทิสฺวาปี
ปณฺณาการํ ทตฺวา กิจฺจนิปฺพตฺติยา อนิฏฺฐตฺตาปี ราชานํ น
ปสฺสามีติ วทฺนโต เจตฺถ ชนปทปฺริโส นิตสฺสนํ ฯ

อวเสโส โลโภติ ทสฺสเนน ปหีนาวเสโส ฯ โทสมโหเสสุปี
เอเสว นโย ฯ ทสฺสเนน หิ อปายกมนียาว ปหีนาย เตหิ
ปน อญฺฉํ (๑) ทสฺเสตฺถ อิทํ วุตฺตํ ตเทกฏฺฐาติ เตหิ ปาลิย
อากเตหิ ตีหิ กิเลเสหิ สมฺปโยคโตปี ปหฺนโตปี เอกฏฺฐา ปญจ
กิเลสา ฯ เนว ทสฺสเนน น ภาวนายาติ อิทํ สลฺโยชนาทิน
วिय เตหิ มกฺเคหิ ปหาตพฺพตฺติ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ยํ ปน
โสตาปตฺติมคฺคณาเนน อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส นโรเรน สตฺตภเว
จเปตฺวา อนมตฺคฺเค สํสารวฏฺฏเยว อฺปปชฺเชยฺยํ นามญจ
รูปญจ เอตฺถเต นิรุชฺฌนตฺติอาทินา (๒) นเยน กุสลาทินํ ปหฺน
อนฺนญฺจาทํ ฯ ตํ เตสํ มกฺคานํ อภาวิตตฺตาย เย อฺปปชฺเชยฺยํ
เต อฺปนิสฺสยปฺจฺจยํ กิเลสํ ปหีนตฺตา ปหีนาคิ อิม
ปฺริยายํ สนฺธาย วุตฺตุนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ทสฺสเนนปหาตพฺพเหตุกตฺติเก อิม ฐมฺมา ทสฺสเนน

๑. ม. อญฺฉ. ๒. พ. จุฬ. ๓๐/๘๕/๒๒ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 642

ปหาดพพเหตุกานีติ นิฏฐเปตฺวา ปุณ ตีณิ สยฺโยชนานีติอาทิสฺ
ปหาดพเพ ทสฺเสตฺวา ตเทกฏฐภาเวน เหตุ เจว สเหตุเก จ
ทสฺเสตฺถ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ กิณฺจาปี ทสฺสเนน ปหาดพเพสุ เหตุสุ
โลภสทฺคโต โมโห โลภเนน สเหตุโก โหติ โทสสทฺคโต โมโห
โทเสน โลภโทสา จ โมหนนตี ปหาดพพเหตุกปฺปเทเส เต (๑)
สงฺกหํ กจฺจนฺติ ๑ วิจิกิณฺจาสทฺคโต ปน โมโห อณฺณสฺส
สมฺปยุตฺตเหตุโน อภาเวน เหตุเยว น สเหตุโกติ ตสฺส ปหานํ
ทสฺเสตฺถ อิม ฆมฺมา ทสฺสเนน ปหาดพพเหตุติ วุตฺตํ ๑

ทฺคิยปเท อุทฺทจฺจสทฺคตสฺส โมหสฺส ปหานํ ทสฺเสตฺถ
อิม ฆมฺมา ภาวนาย ปหาดพพเหตุติ วุตฺตํ ๑ โส หิ อตฺตนา
สมฺปยุตฺตฆมฺเม สเหตุเก กตฺวา ปิฏฺฐิวฏฺฐโก ชาโต วิจิกิณฺจา-
สทฺคโต วิย อณฺณสฺส สมฺปยุตฺตเหตุโน อภาวา ปหาดพพเหตุก-
ปทํ น ภขติ ๑ ตฺคิยปเท อวเสสา กุสลาคุสลาติ (๒) ปุณ อกุสล-
คหณํ วิจิกิณฺจาสทฺคตานํ โมหานํ สงฺกहतฺถํ กตฺ ๑ เตหิ
สมฺปยุตฺตเหตุโน อภาวา ปหาดพพเหตุกา นาม น โหนฺติ ๑

ปริตฺตารมฺมณฺตติเก อารพฺภาติ อารมฺมณฺ กตฺวา ๑ สยฺ
หิ ปริตฺตา วา โหนฺตุ มหคฺคตา วา ๑ ปริตฺเต ฆมฺเม
อารมฺมณฺ กตฺวา อุปฺปนฺนา ปริตฺตารมฺมณา ๑ มหคฺคเต
อารมฺมณฺ กตฺวา อุปฺปนฺนา มหคฺคตารมฺมณา อปฺปมาเณ
๑. มเหตุกปเทเปเต ๑ ๒. ม. อกุสลาติ ๑

เล่มที่ 46 นิกฺเขปกณฺทวณณา หน้า 643

อารมฺมณฺ์ กตฺวา อุปฺปนฺนา อุปฺปมาณารมฺมณาฯ เต ปน
ปริตฺตปิ โหนฺติ มหคฺคตปิ อุปฺปมาณาปิ ฯ

มิจฺจตฺตตฺติเก ฯ อานนฺตริกานีติ อนนฺตฺราเยว ผลทายกานํ
มาตฺฐมาตกกมฺมาทินํ เอตํ อธิวจฺนํ ฯ เตสุ หิ เอกสฺมีปี กมฺเม
กเต ตํ ปฏิพาหิตฺวา อณฺธํ กมฺมํ อตฺตโน วิปากสฺส โือกาสํ
กาตุํ น สกโกติ ฯ สีนฺรฺูปฺมาณฺี หิ สุวณฺณญฺเป กตฺวา
จกฺวาพมตฺตํ วา รตนมยํ ปาการิ วิหาริ กตฺวา (๑) ตํ
ปุเรตฺวา นิสินฺนสฺส พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส (๒) ยาวชิวํ
จตฺตวโร ปจฺจเย ททโตปี กมฺมํ เอเตสํ กมฺมานํ วิปากํ
ปฏิพาหิตฺุํ น สกโกติ ฯ เอวํ ยาว (๓) มิจฺจนาทิจฺฉิ นิตฺยาติ
อเหตุกฺวาทอภิกิริยวาทนตฺติกฺวาเทสุ อณฺธตฺราฯ ตํ หิ คเหตุวา
จิตฺตํ ปุคฺคํ พุทฺธสฺตํปี พุทฺธสฺสสฺตํปี โโพเชตฺุํ น สกโกติ ฯ

มคฺคการมฺมณตฺติเก ฯ อริยมคฺคํ อารพฺภาติ โลกุตฺตรมคฺคํ
อารมฺมณฺ์ กตฺวาฯ เต ปน ปริตฺตปิ โหนฺติ มหคฺคตปิ ฯ

มคฺคเหตุกนิทฺเทเส ปจฺจมนฺเยน ปจฺจยตฺเถน เหตุนา มคฺค-
สมฺปยุตฺตกานํ ขนฺธานํ สเหตุกภาโว ทสฺสีโต ฯ ทุตฺตินเยน
มคฺคญฺเตน สมฺมาทิจฺฉิสงฺขาเตน เหตุนา เสสมคฺคกฺกานํ (๓) สเหตุก-
ภาโว ทสฺสีโต ฯ ตุตฺตินเยน มคฺคเณ (๔) อุปฺปนฺนเหตุหิ สมฺมาทิจฺฉิยา
สเหตุกภาโว ทสฺสีโตติ เวทิตฺพุโพ ฯ

๑. ม. กาทฺตฺวาฯ ๒. ม. สงฺฆสฺสฯ ๓. ม. เอว ยา จ... ฯ

๔. ม. มคฺเคฯ

เล่มที่ 46 ชมมสังคณีวณณา หน้า 644

อธิปตี กริตฺวาติ อารมฺมณชิปตี กตฺวาฯ เต จ โข
ปริตฺตชฺมมาว โหนฺติฯ อริยสาวกานํ หิ อตฺตโน มคฺคํ คุรุ
กตฺวา ปจฺจเวกฺขณกาเล อารมฺมณชิปตี กตฺวา ลพฺภติ (๑)ฯ
เจโตปริยญาณेณ ปน อริยสาวโก ปรสฺส มคฺคํ ปจฺจเวกฺข-
มาโน คุรุ กโรนฺโตปิ อตฺตนา ปฏิวิทฺทมคฺคํ วิย คุรุ น
กโรติฯ ยมกปาฎิหาริยํ กโรนฺตํ ตถาคตํ ทิสฺวา ตสฺส มคฺคํ
คุรุ กโรติ น กโรตีติฯ กโรติ น ปน อตฺตโน มคฺคํ
วิยฯ อรหา น กิณฺจि กตฺวา (๒) ชมฺมํ คุรุ กโรติ จเปตฺวา
มคฺคผลนิพฺพานนฺติ เอตฺถापि อยเมวตฺโตฯ วิมฺสาชิปเตยฺยนฺติ (๓)
อิทํ สหชาตชิปตี ทสฺเสตฺถํ วุตฺตํฯ นนฺทํ หิ เชฏฺฐกํ กตฺวา
มคฺคํ ภาเวนตฺสฺส นนฺโท อธิปตี นาม โหติ น มคฺโคฯ
เสสชฺมมาปี นนฺทาชิปตีโน นาม โหนฺติ น มคฺคาชิปตีโนฯ
จิตฺเตปิ เอสฺว นโยฯ วิมฺสํ ปน เชฏฺฐกํ กตฺวา มคฺคํ
ภาเวนตฺสฺส วิมฺสาชิปตีเจว โหติ มคฺโค วาติเสสชฺมมาปี
มคฺคาชิปตีโน นาม โหนฺติฯ วิริเยปิ เอสฺว นโยฯ

อุปฺปนฺนตฺติกนิทฺเทเสฯ ชาตาคิ นิพฺพตฺตา ปฏิทฺทชฺต-
ภาวฯ ภูตาคิอาทีนํ เตสํเยว เวจฺจนาณํฯ ชาตีเอว หิ
ภาวูปฺตฺติยา (๔) ภูตฯ ปจฺจยानํ สํโยเค ชาตตฺตา สญฺชาตาฯ
๑. ม. ม. อารมฺมณชิปตี ลพฺภติฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺติฯ
๓. ม. วิมฺสาชิปเตยฺยนฺติฯ ๔. ม. ชาตาเอว หิ ภาวูปฺตฺติยาฯ

เล่มที่ 46 นิกฎเขปกณทวณณา หน้า 645

นิพพตฺติลภขณํ ปตฺตตฺตา นิพพตฺตาฯ อุปสฺสกุวเสน ปน ปทํ
 วทฺเทตฺวา อภินิพพตฺตาติ วุตฺตาฯ ปากฎา ภูตฺตาติ ปาท-
 ฎฺตาฯ ปุพฺพนตฺโต อทฺธํ ปนฺนาติ อุปฺปนฺนาฯ อุปสฺสกุวเสน (๑)
 ปทํ วทฺเทตฺวา สมฺอุปฺปนฺนาติ วุตฺตาฯ นิพพตฺตญฺเจเนว อทฺธํ
 จิตฺตาติ อฏฺฐิตฺตาฯ ปจฺจยสงฺโยเก อฏฺฐิตฺตาติ สมฺภูจิตฺตาติ ปน
 อุปฺปนฺนาติ วจเน การณํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิฯ
 อุปฺปนฺนเสน สงฺกหิตฺตาติ อุปฺปนฺนโกฏฺฐาเสน คณฺณํ คตาฯ
 รุปา เวทนา สลฺยา สงฺขาราพ วิถฺยาณฺนติ อิทํ เนลํ สภาว-
 ทสฺสนํฯ ทฺติยปทนิทฺเทโส วุตฺตปฏฺิเสชนเยน เวทิตพฺโพฯ
 ตฺติยปทนิทฺเทโส อุตฺตตานคฺโถวฯ

อัย ปน ติโก ทฺวินฺนํ อทฺธานํ วเสน ปฺุเรตฺวา
 ทสฺสิโตฯ ลทฺโธกาตฺสฺส หิ กมฺมตฺส วิปาโก ทฺวิโธ ขณฺปฺปคฺโต
 อปฺปคฺโต จฯ ตตฺถ ขณฺปฺปคฺโต อุปฺปนฺโน นามฯ อปฺปคฺโต
 จิตฺตานนฺตเร วา อุปฺปชฺชตฺถ กปฺปตฺสทฺสสาตฺติกกเม วา รฺว-
 ปจฺจยคฺเถน นตฺถิ นาม น โหติฯ อุปฺปาทีโน ธรรมานาม
 ชาตา (๒)ฯ ยถา หิ ติฏฺฐเต ปหาย (๓) โปฏฺฐปาทอรฺูปิอตฺตา
 สลฺยาไมย อถ อิมตฺส ปฺริสฺสสฺส อถฺวา (๔) สลฺยา อุปฺปชฺชนฺติ
 อถฺวา สลฺยา นิรฺชณฺนตฺตีติ (๕) เอตฺถ อารฺูปเป กามาจร-
 # ๑. ม. อุปสฺสกุวเสนฯ ๒. ม. ชาโตฯ ๓. ม. ติฏฺฐเตว สายํฯ
 # ๔. ม. อถฺวา จฯ ๕. ที. สී. ๕/๒๘๕/๒๓๑ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 646

สยณา ปวตติกาเล กิณจาปี มูลภวงคสยณา นิรุทธา กามา-
วจรสยณาย ปน นิรุทธกาเล อวสุสั สตา อุปปชชิสสตีติ
อรุปสงขาโต อตตะตา นตฺถิติ สงฺขยั อคนตฺวา ติฏฺฐเตว นามาติ
ชาโต ฯ เอวเมว ลทฺโธกาสสส กम्मสส วิปาโก ทูวิโธ ฯเปฯ
ฐวปจฺจยตฺเถน นตฺถิ นาม น โหติ ฯ อุปฺปาทีโน ฐมฺมา นาม
ชาตา ฯ

ยถิ ปน อายุหิตั กุสลากุสลกम्मั สพฺพิ วิปากั ททฺเขย
อณฺณสส โอกาโสว น ภเวยฺย ฯ ตั ปน ทูวิธั โหติ ฐววิปากั
อฐววิปากณฺจ ฯ ตตฺถ ปณฺจ อนนฺตริยกम्मานิ อฏฺฐสมาปตฺติโย
จตฺตาโร อริยมกฺคาติ เอตฺ ฐววิปากั นาม ฯ ตั ปน ขณฺปปตฺตีปี
อตฺถิ อปฺปตฺตีปี ฯ ตตฺถ ขณฺปปตฺตี อุปฺปนฺนั นาม ฯ อปฺปตฺตี
อนฺอุปฺปนฺนั นาม ฯ ตสฺส วิปาโก จิตฺตานนฺตเร วา อุปฺปชชตฺ
กปฺปสทสฺสสชาติกฺกเม (๑) วา ฐวปจฺจยตฺเถน อนฺอุปฺปนฺนั นาม น
โหติ ฯ อุปฺปาทีโน ฐมฺมาเยว นาม ชาตา (๒) ฯ เมตฺเตยฺยโพธิ-
สทฺตสฺส มคฺโค อนฺอุปฺปนฺโน นาม ผลั อุปฺปาทีโน ฐมฺมาเยว
นาม ชาตา ฯ

อตีตตฺตีกนิทฺเทเส ฯ อตีตฺตาติ ขณฺตฺตยั อตฺถิกนฺตา ฯ
นิรุทธาติ นิโรธปฺปตฺตา ฯ วิคตฺตาติ วิภวํ คตฺตา วิจฺจณฺตีตา
วา ฯ วิปริณตฺตาติ ปกตฺติวิชฺชนน วิปริณามคตฺตา ฯ นิโรธสงฺขาตํ
๑. ม. กปฺปสทสฺสสชาติกฺกเม ฯ ๒. ม. ฐมฺมา นาม ชาตํ ฯ

เล่มที่ 46 นิกฎเขปกณฐวณณา หน้า 647

อตุถิ คตาคิ อตุถงคตาคิ อพุกตุถงคตาคิ ออุปสกุเคน ปท
วทุติตติ ออุปชชิตวา วิคตาคิ นิพพตุติตติวา วิคจจिता อปุน
อติตวจนเนน (๑) การณิ เหฏฐา วุตตเมว อปรโต อนาคตาคิสุปี
เอเสว นโย อติตเสน สงคหิตาคิ อติตโกฏฐาเสน คณน
คตาคิ กตเม เตติ รูปา (๒) เวทนา สลยณา สงขาร
วิญญาณิ อปรโต (๓) อนาคตาคิสุปี เอเสว นโย

อติตารมมณตุติกนิทเทเส อติเต ชมเม อารพภาตอิอาทิส
ปริตตมคคตาว ชมมา เวทิตพพา เต หิ อติตาทินิ อารพ
ออุปชชชติ

อชชตตุติกนิทเทเส เตส เตสนติ ปททวเยน สพพสตุเต
ปริยาทियยติ อชชตตุติ ปจจตุตตติ อุกย นิยคชชตตวธิวจัน
นียกาคิ (๔) อตุตโน (๕) ชาตาคิ ปาฏิปุกคคิกาคิ ปาฏิเอกสส ปาฏิ-
เอกสส (๖) ปุกคคสส สนุตกาคิ อปาทินุนาคิ สริรฎฐกาคิ เต
หิ กมมณิพพตุตว วา โหนตุ มา วา อาทินุนคหิตปรัมฎฐ-
วเสน ปน อิช อปาทินุนาคิ วุตตาคิ

ปรสตุตตานนติ อตุตตานัน จเปตวา อวเสสสตุตตานัน
ปรปุกคคลานนติ ตสเสว เววจัน เตสสิ เหฏฐา วุตต-
สทิสเมว ตทุกยนติ ตอ อุกย

๑. ม. อติตวจน อ. ๒. ม. รูปี อ. ๓. ม. ปรัตติ อ. ๔. ส. นียกาคิ

๕. ม. อตุตติ อ. ๖. ม. ปาฏิเอกคคสส ปาฏิเอกคคสส อ. เอวมุปริปี

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 648

อชฎตตารมมณตติกสส ปจมปเท ปริตตมหคคตา ฐมา
เวทิตพพาฯ ทุตติเย อปุปมาณาปีฯ ตติเย ปริตตมหคคตาวฯ
อปุปมาณา ปน กาเลน พหิทฐา กาเลน อชฎตต์ อารมมณ
น กรอนติฯ อนิทสสนตติกนิทเทโส อุตตานิเยว (๑)ฯ

ทุกนิกุเขปกถา

ทุกส อโทสนิทเทเสฯ เมตตายนวเสน เมตติฯ
เมตตาคารโ เมตตายนาฯ เมตตาย อยิตสส เมตตาสมกฺกิโน
จิตตสส ภาโว เมตตายิตตต์ฯ อนุทยตีติ อนุททา รกขตีติ
อตุโธฯ อนุททาการโ อนุททายนาฯ อนุททายิตสส ภาโว
อนุททายิตตต์ฯ หิตสส เอสน (๒) หิตเสิตาฯ อนุกมฺปนวเสน
อนุกมฺปาฯ สพเพหิปี อิมหิ ปเทหิ อุปจารปฺปนปฺปตตาว
เมตตาว วุตตาวฯ เสสฺสพเทหิ โลกียโลกุตฺตรโ อโทโส กถิตฺโตฯ

อโมหนิทเทเสฯ ทุกุเข ฅาณนฺติ ทุกุขสจฺเจ ปญฺญาฯ
ทุกุขสมุทเยติ อาทิสุปี เอเสว นโยฯ เอตถ จ ทุกุเข ฅาณ
สวณสมมสนปฺปฏิเวธปจฺจเวกฺขณาสฺ วฏฺฏติฯ ตถา ทุกุขสมุทเยฯ
นิโรเช ปน สวณปฺปฏิเวธปจฺจเวกฺขณาสฺเอว ตถา ปฺปฏิปทายฯ
ปฺพุพฺพนฺเตติ อตีตโกฏฺฐจาเสฯ อปรนฺเตติ อนาคตโกฏฺฐจาเสฯ
ปฺพุพฺพฺนฺตาปรนฺเตติ ตทฺทุกเยฯ อิทปฺปจฺจยตา ปฺปฏิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ
๑. ม. สนิทสสนตติกนิทเทโส อุตตานิเยวาติฯ

๒. ม. เอสนวเสนฯ

ธมฺเมสุ ฅาณนฺติ อัยฺ ปจฺจโย อิทํ ปฏฺิจฺจ อิทํ นิพฺพตฺตฺนฺติ
เอวํ ปจฺจเยสุ จ ปจฺจยุปฺปนฺนธมฺเมสุ จ ฅาณํ ๑

โลภนิตฺตฺเทสปี เหนฺจฺจา อนาคตํ ปทานํ อยมตฺโต ๑
รณฺชนวเสน ราโค ๑ พลวรณฺชนตฺเถน สาราคโค ๑ วิสเยสุ
สฺตฺตํ อนฺนยฺนโต อนฺนโย ๑ อนฺนุรชฺฅตฺตี อนฺนุโรชฺ ๑ กามตฺตี
อตฺโต ๑ ยตฺถ กตฺถจฺจ ภาเว สฺตฺตา เอตฺยา นนฺทนฺติ สยํ
วา นนฺทตฺตี นนฺที ๑ นนฺที จ สา รณฺชนตฺเถน ราโค
จาทิ นนฺทีราคโค (๑) ๑ ตตฺถ เอกสฺมี อารมฺมเณ สกฺี อฺุปฺปนฺนา
ตณฺหา นนฺที ปฺนปฺปฺนํ อฺุปฺปชฺชนตฺตา นนฺทีราคโคติ วุจฺจติ ๑
จิตฺตสฺส สาราคโคติ โย เหนฺจฺจา พลวรณฺชนตฺเถน สาราคโคติ
วุตฺโต โส น สฺตฺตสฺส จิตฺตสฺเสว สาราคโคติ อตฺโต ๑

อิจฺฉนฺติ เอตฺยา อารมฺมณานฺติ อิจฺฉา ๑ พลวกิลฺลสฺภาเวน (๒)
มุจฺฉนฺติ เอตฺยา ปาณินฺติ มุจฺฉา ๑ คิลิตฺวา ปรีนิจฺจเปตฺวา
คหณวเสน อชฺโฌสํ ๑ อิมินา สฺตฺตา กิษฺณนฺติ เกรํ
อาปชฺชนตฺตี เธร ๑ พหฺลตฺเถน วา เคะโร ๑ เกรํ วา ปวน-
สณฺทนฺติ (๓) ๑ พหฺลตฺเถน วุตฺตํ ๑ อนนฺตรปทํ อฺุปฺสคฺควเสน
วทฺตํ ๑ สพฺพโต ภาเคน วา เคะโรติ ปฺลิกฺเคโร ๑ สชฺชนตฺตี (๔)
เอเตนาคิ สงฺโค ๑ สคฺคนตฺเถน (๕) ๑ วา สงฺโค ๑ โอสีทนตฺเถน วา
๑. สี. นนฺทีราคโค ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๒. ม. พหฺลกิลฺลสฺภาเวน ๑
๓. สี. เกรํ วา ปวน สณฺทํ ๑ ๔. ม. สชฺชนตฺตี ๑ ๕. ม. สคฺคนตฺเถน ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 650

ปงโก ฯ อากทฺฒนวเสน เอชา ฯ เอชา อิมํ ปุริสํ ปริกทฺตติ
ตสฺส ตสฺเสว ภวสฺส อภินิพฺพตฺติยาติ หิ วุตฺตํ ฯ วณฺจนตฺเถน
มายา ฯ ฆฏฺฐสฺมี สตฺตานิ ชนฺนตฺเถน ชนิกา ฯ ตณฺหา ชเนติ
ปุริสํ จิตฺตมสฺส วิชวตฺติ (๑) หิ วุตฺตํ ฆฏฺฐสฺมี สตฺเต ทุกฺเขน
สยฺโยชยมานา ชเนตฺติ สยฺชนนี ฯ ฆฏฺฐนตฺเถน สิปฺพตฺติ
สิปฺพินี ฯ อัยฺ หิ ฆฏฺฐสฺมี สตฺเต จตฺติปฺภิสฺนชิวเสน สิปฺพติ
ฆฏฺฐติ ตฺนฺนกาโร วิย ปิโลติกาย ปิโลติกํ ตสฺมา ฆฏฺฐนตฺเถน
สิปฺพินีติ วุตฺตา ฯ อนนฺกปฺปการี วิสยชาลํ ตณฺหา วิปฺพนฺทิต-
นิเวสสงฺขาตํ วา ชาลมสฺสา อตฺถิติ ชาลินี ฯ

อากทฺฒนตฺเถน สีมฺโสตา สริตา วิยาติ สริตา ฯ
อลฺลตฺเถน วา สริตา ฯ วุตฺตญฺเหหํ สริตานี สีนฺหิตานี จ
โสมนสฺसानี ภวฺนติ ชนฺตฺโนติ (๒) ฯ อลฺลานี เจว สินฺทฺธานี
จาทิ อัยฺ เหตุถ อตฺถโย ฯ วิสตาติ วิสตฺติกา วิสฐาติ
วิสตฺติกา วิสลาติ วิสตฺติกา วิสกฺกตฺติ วิสตฺติกา วิสฺวาทิกาทิ
วิสตฺติกา วิสฺหริตฺติ วิสตฺติกา วิสฺมุลาติ วิสตฺติกา วิสผลาติ
วิสตฺติกา ทุกฺขสมฺมุขตา ผลํ เอตฺสฺสาติ วิสฺมุลา ตณฺหา
วิสปริโภคาติ วิสตฺติกา ฯ วิสฐา (๓) วา ปนฺ สว ตณฺหา
ฐเป สทฺเท คนฺเช รเส โฝฏฺฐพฺเพ ฐมฺเม กฺุเล กณฺเ วิสตา (๔)
วิตฺตดาติ วิสตฺติกา (๕) ฯ อนนฺยพฺยสนปาปนตฺเถน กมฺมานุพฺนฺธิ
๑. สฺ. ส. ๑๕/๑๖๗/๕๑ ฯ ๒. พุ. ฐ. ๒๕/๓๔/๖๑ ฯ ๓. ม.
วิสตา ฯ ๔. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. พุ. มหา. ๒๕/๑๔/๕ ฯ

เล่มที่ 46 นิฎเขปภณทวณณา หน้า 651

สุตฺตํ (๑) วิทยาตี สุตฺตํ ๑ วุตฺตญฺเหหํ สุตฺตกนฺตี โข ภิกฺขเว
นฺนุทฺติราศฺสเสตํ อธิวณฺนติ ๑ (๒) รูปราทีสุ วิตฺถตฺถุเจน วิสฺสา ๑
ตสฺส ตสฺส ปฏฺฐิตาภตฺถาย สตฺเต อายุหาเปตีติ อายุหิณี ๑(๓)
อุกฺกณฺจิจฺฐํ อปฺปทานโต สหายตฺถเณ ทุตฺติยา ๑ อัยฺ หิ สตฺตานิ
วฏฺฐสฺมี อุกฺกณฺจิจฺฐํ น เทติ คตฺตตฺถุจฺจเณ ปิยสหาโย วिय
อภฺริมาเปตี ๑ เตนว วุตฺตํ

ตณฺหาทุตฺติโย ปฺริโส ทิมมทฺธาน ตํสฺริ
อิตฺถภาวณฺณถาภาวํ ตํสฺริ นาตีวตฺตตีติ ๑ (๔)

ปณฺชานกวเสน ปณฺชิ ๑ ภาวํ เนตีติ ภาวเนตฺติ ๑ (๕) เอตาย
หิ สตฺตตารชฺชยา คีวายํ พนฺชา โคณา วिय อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตฺถุจฺจานิ
นิยฺนติ ๑ ตํ ตํ อารมฺมณํ วนฺติ ภชฺติ อลฺลยตีติ วณฺ ๑
ยาจตีติ วา วณฺ ๑ วนโถติ พุยฺยชเนน ปทํ วทฺธิตํ ๑
อนตฺถทฺถุจฺจานํ วา สมฺภูจฺจาปนตฺถเณ กหนตฺถเณ จ วณฺ
วิทยาตี วณฺ ๑ พลวตฺถญาเยตํ นามํ ๑ กหนตฺตรตฺถเณ ปน ตโต
พลวตฺตรา วนโถ นาม ๑ เตน วุตฺตํ

วณฺ ฉินฺทถ มา รุกฺขํ วนโต ชายเต ภยํ
เจตฺวา วณฺ วนถญจ นิพฺพนา โหถ ภิกฺขโวตี ๑ (๖)

สนฺถวณวเสน สนฺถโว ๑ สํสคฺโคติ อตฺถโถ ๑ โส ทฺวิโร

- # ๑. สี่. กุมฺภานุพนฺธสุตฺตํ ๑ ม. กุมฺภานุพนฺธสุตฺตํ ๑ ๒. สี่. นี.
- # ๑๖/๕๔๔/๒๖๘ ๑ ๓. ม. อายุหิณี ๑ ๔. พุ. มหา. ๒๘/๘๘๑/๕๕๘ ๑
- # ๕. ม. ภาวเนตฺตีติ ๑ ๖. พุ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๒ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 652

ตณฺหาสนฺถโว จ มิตฺตสนฺถโว จ ฯ เตสุ อธิ ตณฺหาสนฺถโว
อธิปฺเปโต ฯ สีนฺหวเสน สีนฺโห ฯ อาลยกรณฺวเสน อเปกฺขตีติ
อเปกฺขา ฯ วุฏฺถปิ เจตฺ อิมานิ เต เทว จตุราสีตฺนฺครสฺสฺทานิ
กุสาวตีราชชานิปฺมุขานิ เอตฺถ เทว จนนํ ชเนหิ ชีวิต
อเปกฺขํ กโรหิติ (๑) อาลยํ กโรหิติ อยฺเยหฺตฺถ อตฺโถ ฯ ปาฎิเอเก
ปาฎิเอเก อารมฺมณฺเ พนฺชตีติ ปฎิพนฺธุ ฯ ฌาตกตฺถเนน วา
ปฎิเอโก พนฺชตีปิ ปฎิพนฺธุ ฯ นิจฺจสนฺนิตฺตฺตฺถเนน หิ สตฺตฺตํ
ตณฺหาสมิ พนฺธุ นาม นตฺถิ ฯ

อารมฺมณํ อสนโต อาสา ฯ อชฺโฆตฺถรณฺโต เจว
ติตฺตี อนฺุปกนฺตฺวาว ปรีกฺขณฺชนโต อาติ อตฺโถ ฯ อาสีสน-
วเสน อาสีสนา ฯ (๒) อาสีตฺตภาโว อาสีตฺตตฺตํ ฯ อิทานิ ตฺสฺสา
ปวตฺติจฺจํ ทสฺเสตฺถุ รุปาสาตฺตาหิ วุฏฺถํ ฯ ตตฺถ อาสีสนวเสน
อาสาติ อาสาย อตฺถิ คเหตฺวา รุเป อาสา รุปาสาติ เอว
นวปี ปทานิ เวทิตฺตฺพานิ ฯ เอตฺถ จ ปุริมานิ ปญฺจปญฺจ-
กามคฺคณฺวเสน วุฏฺถานิ ฯ ปรีกฺขารโลภวเสน ฉญฺจํ ตํ วิเสสโต
ปพฺพชิตานํ ฯ ตโต ปรานิ ตีณิ ปทานิ (๓) อตฺตฺตฺยวตฺถวเสน
คหฺจฺจํ น หิ เตสํ ธนฺปฺตฺตชีวิตฺติ ปียตฺริ อตฺถิ ฯ เอตฺ
มยฺหํ เอตฺ มยฺहनฺติ วา อสุเกน เม อิทํ ทินฺนํ อิทํ
ทินฺนนฺติ วา เอวํ สตฺเต ชปฺปาเปตีติ ชปฺปา ฯ ปฺรโต เทว
๑. ที. มหา. ๑๐/๑๘๓/๒๑๕ ฯ ๒. ม. อาสีสนา ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

ปทานิ อฺปสกุเคน วฑฺฒิตานิ ๑ ตโต ปรี อณฺเณนากาเรน
วิภิชิตฺ อารทฺชตฺตา ปฺน ชปฺปาทิ วุตฺตา ๑ (๑) ชปฺปนากาโร
ชปฺปายนา ๑ (๒) ชปฺปิตภาโว ชปฺปิตตฺตํ ๑ ปฺนปฺปํ วิสเย ลฺปติ (๓)
อากทฺฐตีติ โลลฺโป ๑ โลลฺปสฺส ภาโว โลลฺปํ ๑ โลลฺปฺปกาโร
โลลฺปฺปายนา ๑ โลลฺปฺปสมงฺคิโน ภาโว โลลฺปฺปายิตตฺตํ ๑

ปฺลฺลจิกตฺตาติ (๔) ยาย ตณฺหา ย โลกญฺจानนฺสุ (๕) ปฺลฺลจณฺจาลย-
มานา สุนขา วิย กมฺปมานา วิจรนฺติ ตํ ตสฺสา กมฺปน-
ตณฺหา นามิ ๑ สาธุกมฺยตฺตาติ สาธฺ มนาปามนาเป วิสเย
กามเตีติ สาธฺกาโม ๑ ตสฺส ภาโว สาธุกมฺยตา ๑ มาตา-
มาตฺจฺจตฺตาติ อาทิกเ อยฺตฺตญฺจานนฺ ราโคติ อชฺมมฺราโค ๑
ยฺตฺตญฺจานนฺปี พลวา หุตฺวา อฺปฺปนฺนโลโก วิสมโลโก ๑ ราโค
วิสมนฺติ อาทิวจนฺโต (๖) วา ยฺตฺตญฺจานนฺ วา อยฺตฺตญฺจานนฺ วา
อฺปฺปนฺโน จนฺทราโค อชฺมมฺตฺเถน อชฺมมฺราโค วิสมตฺเถน
วิสมโลโกติ เวทิตพฺโพ ๑

อารมฺมณฺนํ นิคามนฺวเสน นิกนฺติ ๑ นิคามนากาโร
นิคามนา ๑ ปตฺถนนฺวเสน ปตฺถนา ๑ ปิหายนฺวเสน ปิหนา ๑
สฺกฺกฺจฺ ปฺลฺลจนา สมฺปตฺถนา ๑ ปฺลฺลจสฺ กามกฺุณฺนสฺ ตณฺหา
กามตณฺหา ๑ รุปารุปรเว ตณฺหา ภวตณฺหา ๑ อฺจฺเจทสงฺขาเต

๑. ม. วุตฺตํ ๑ ๒. ม. ชปฺปนา ๑ ๓. ม. ลฺปฺปติ ๑

๔. สี.ปฺลฺลจกตา ๑ ม. ปฺลฺลจณฺจิกตฺตาติ ๑ ๕. ม. ลากญฺจานนฺสุ ๑

อภิ. วิ. ๓๕/๕๔๔/๔๕๗ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 654

วิภเว ตณฺหา วิภวตณฺหาฯ สุตฺเช รูปภวสฺมีเยว ตณฺหา
รูปตณฺหาฯ อรูปภเว ตณฺหา อรูปตณฺหาฯ อจฺเจททิกฺขิ-
สทฺคโต ราโค ทิกฺขิราโคฯ นิโรเช ตณฺหา นิโรชตณฺหาฯ
รูปे ตณฺหา รูปตณฺหาฯ สทฺเท ตณฺหา สทฺทตณฺหาฯ คนฺเช
ตณฺหา คนฺชตณฺหาฯ รสทิสฺสปี เอสฺว นโยฯ โอมาทโย
วุตฺตตฺถาวฯ

กฺสตรมฺเม อวารตฺติ อวารณฺฯ ฉาทนฺวเสน ฉาทนฺฯ
สत्เตว ฏฺฐสฺมี พนฺชตฺติ พนฺชนฺฯ จิตฺตํ อุปฺกนฺตฺวา สงฺกิลิสฺสตี (๑)
สงฺกิลิกฺขํ กโรตฺติ อุปฺกิลิสฺโสฯ ฌามคตฺตฺเถน อนฺุเสตฺติ
อนฺุสโยฯ อุปฺปชฺชมานา จิตฺตํ ปริยฺญจาทฺติ ปริยฺญจानํฯ
อุปฺปชฺชิตฺตํ อุปฺปทานฺเนน กฺสลาจาร์ (๒) กณฺหาตฺติ อตฺถิฯ
โจรา มกฺเค ปริยฺญจิสฺส ฐตฺตา มกฺเค ปริยฺญจิสฺสตีอาทิสฺส หิ
มกฺกํ กณฺหิสฺสตี อตฺถิฯ เอวมฺชาปี กณฺชตฺตฺเถน ปริยฺญจานํ
เวทิตฺตํฯ ปลิเวรณฺชตฺตฺเถน ลตา วียาติ ลตาฯ ลตา อุกฺกิชฺช
ติฏฺฐตฺติ อากตฺตฺจฺจเนปฺ อยฺย ตณฺหา ลตาติ วุตฺตาฯ วิวิชานี
วตฺถุนิ อิจฺฉตฺติ เววิจฺฉํฯ ฏฺฐทฺกฺขสฺส มฺลนฺติ ทฺกฺขมฺลํฯ
ตสฺเสว ทฺกฺขสฺส นิตานนฺติ ทฺกฺขนิตานํฯ ตํ ทฺกฺขํ อิตฺ
ปภวตฺติ ทฺกฺขปฺภโวฯ พนฺชนตฺตฺเถน ปาโส วียาติ ปาโสฯ
มารสฺส ปาโส มารปาโสฯ ทฺรคฺคิลนตฺตฺเถน (๓) พลิสฺส วียาติ
๑. ม. กิลิสฺสตีฯ ๒. ม. กฺสลาจาร์ฯ ๓. ม. ทฺรคฺคิลนฏฺฐเณฯ

เล่มที่ 46 นิกฺเขปภณฺฑวณณา หน้า 655

พลิสฺ ๑ มารสฺส พลิสฺ มารพลิสฺ ๑ ตณฺหาภิกฺขุตา มารสฺส
วิสัย นาทิกฺกมนฺติ เตสฺ อุปฺริ มาโร วสฺ วตฺเตตฺตี อิมินา
ปริยาเยน มารสฺส วิสโยติ มารวิสโย ๑ สนฺทนตฺเถน ตณฺหา
นที ตณฺหานที ๑ อชฺโฆตฺถรณตฺเถน ตณฺหา วา ชาลํ ตณฺหา-
ชาลํ ๑ ยถา สุนฺชา กทฺทลพฺพชฺชา ยทิจฺจกํ นีเยนฺติ เอว
ตณฺหาพฺพชฺชา สตฺตาคี (๑) ทพฺพพฺพชฺชนตฺเถน กทฺทลํ วิยาคี
กทฺทลํ ๑ ตณฺหา กทฺทลํ ตณฺหากทฺทลํ ๑ ทฺปฺปฺรณตฺเถน
ตณฺหา สมฺมทฺโทติ (๒) ตณฺหาสมฺมทฺโท ๑

โทสนิทฺเทเส ๑ อนตฺถํ เม อจฺริตี อวฺทฺธึ เม อกาลี ๑
อิมินา อุปฺยาเยน สพฺพพฺพเทสฺ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ๑ อฏฺฐาเน วา
ปน อาฆาโตติ อการณฺ โภโป ๑ เอกจฺโจ หี เทโว
อติวสฺสตีติ กฺุปฺปติ น วสฺสตีติ กฺุปฺปติ สฺริโย ตปฺปตีติ กฺุปฺปติ
น ตปฺปตีติ กฺุปฺปติ วาเต วายนฺเตปี กฺุปฺปติ อวายนฺเตปี
กฺุปฺปติ สมฺมชฺชิตฺตุ อสฺกโกนฺโต โพรธิปณฺณานํ กฺุปฺปติ จีวรํ
ปารุปีตฺตุ อสฺกโกนฺโต วาตสฺส กฺุปฺปติ อุปฺกฺุขลิตฺวา ชาณฺกสฺส
กฺุปฺปตีติ (๓) อิทํ สนฺชาย วุตฺตํ อฏฺฐาเน วา ปน อาฆาโต
ชยตีติ ๑ ตตฺถ เหนฺจฺจ นวสฺ จาเนสฺ สตฺเต อารพฺภ
อุปฺปนฺนตฺตา กมฺมปถเกโท โหติ ๑ อฏฺฐานาฆาโต ปน สงฺขาร
อุปฺปนฺโน กมฺมปถเกทํ น กโรติ ๑ จิตฺตํ อาฆาเตนฺโต
๑. ม. ตณฺหาพฺพชฺชา สตฺตาคีปี ๑ ๒. ม. สมฺมทฺโท ๑ ๓. ม. กฺุปฺปปี ๑

อุปฺปนฺโนติ จิตฺตสฺส อาฆาโต ตโต พลวตโร ปฏฺิฆาโต
 ปฏฺิฆณฺณวเสน ปฏฺิฆํ ฯ ปฏฺิฆวิรุฆตฺตีติ ปฏฺิฆวิโรโห ฯ กุปฺปนวเสน
 โโกโป ฯ ปโกโป สมฺปโกโปติ อุปฺสคฺควเสน ปทํ วทฺธิตฺติ ฯ
 ทฺุสฺสนวเสน โทโส ฯ ปโทโส สมฺปโทโสติ อุปฺสคฺควเสน ปทํ
 วทฺธิตฺติ ฯ จิตฺตสฺส พฺยาปตฺตีติ จิตฺตสฺส วิปฺนฺนตฺตา วิปริ-
 วตฺตนากาโร มนํ ปทฺุสฺยมาโน อุปฺปชฺชตฺตีติ มโนปโทโส ฯ
 กุชฺฌนวเสน โโกโห กุชฺฌนากาโร กุชฺฌนา กุชฺฌิตฺตสฺส ภาโว
 กุชฺฌิตตฺตํ ฯ

อิทานิ อภฺรลนฺิททฺทเส วุตฺตนํ ทสฺเสตฺถุ โทโส ทฺุสฺสนาติ-
 อาทิ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา โย เอวรฺูโป จิตฺตสฺส อาฆาโต ฯเปฯ
 กุชฺฌิตตฺตนฺติ จ อิธ วุตฺโต โทโส ทฺุสฺสนาติ อาทินา
 นเยน เหฏฺฐา วุตฺโต อํยํ วุจฺจติ โทโสติ เอวเมตฺถ โยชฺนา
 กาทพฺพาฯ เอวํ หิ สติ ปฺน รุตฺติโทโส (๑) ปฏฺิเสธิตฺโต โหติ ฯ
 โมหนฺิททฺทโส อโมหนฺิททฺทเส วุตฺตปฏฺิปกฺขนเยน เวทิตพฺโพ ฯ
 สพฺพากาเรน ปเนส วิภงฺกฏฺจกถาย อาวฺิภวิสฺสติ ฯ

เตหิ ฐมฺเมหิ เย ฐมฺมา สเหตุกาติ เตหิ เหตุฐมฺเมหิ
 เย อณฺเณ เหตุฐมฺมา วา นเหตุฐมฺมา วา เต สเหตุกาฯ
 อเหตุกปเทปี เอสฺว นโยฯ เอตฺถ จ เหตุ เหตุเยว จ โหติ
 ตินฺณํ วา ทฺุวินฺนํ วา เอกโต อุปฺปตฺตํ สเหตุโก จ ฯ
 # ๑. สํ. ปฺนรุตฺติโทโส ฯ

วิจิกิจฺจุทฺทจฺจสทคโต ปน โมโห เหตุอเหตุโก ๑ เหตุสมฺปยุตฺต-
ทุกนิตฺทเทสปี เอสว นโย ๑

สงฺขตทุกนิตฺทเทส ปุริมทฺเก วุคฺคํ อสงฺขตธาตุํ สนฺธาย
โยเอว โส ฌมฺโมติ เอกวจนิตฺทเทโส กโต ๑ ปุริมทฺเก ปน
พหฺวจนวเสน ปุจฺจนาย อฺทฺทตตฺตา อิม ฌมฺมา อปฺปจฺจยาติ
ปุจฺจนาสนฺนฺชินฺเยน พหฺวจันํ กตํ ๑ อิม ฌมฺมา สนิทฺสสนาติ-
อาทิสฺสปี เอสว นโย ๑

เกนจิ วิญฺเญยฺยทุกนิตฺทเทส ๑ จกฺขุวิญฺเญยฺยาติ จกฺขุ-
วิญฺญาณฺน วิชา นิตฺทพฺพา ๑ เสสฺสปี เอสว นโย ๑ เอตถ
จ เกนจิ วิญฺเญยฺยาติ จกฺขุวิญฺญาณาทิสฺส เกนจิ เอเกน
จกฺขุวิญฺญาณฺน วา โสตฺวิญฺญาณฺน วา วิชา นิตฺทพฺพา เกนจิ
น วิญฺเญยฺยาติ เนว จกฺขุวิญฺญาณฺน วา โสตฺวิญฺญาณฺน
วา น วิชา นิตฺทพฺพา ๑ เอวํ สนฺเต ทฺวินฺนํปี ปทานํ
อตุถนानตฺตโต ทฺโก โหตีติ เหฏฺฐา วุคฺคตฺตา เย เต ฌมฺมา
จกฺขุวิญฺเญยฺยา น เต ฌมฺมา โสตฺวิญฺเญยฺยาติ อยฺม ทฺโก
น โหติ ๑ รุปี ปน จกฺขุวิญฺเญยฺยํ สทฺโท น จกฺขุวิญฺเญยฺโยติ
อิมมตฺถํ คเหตุวา เย เต ฌมฺมา จกฺขุวิญฺเญยฺยา น เต
ฌมฺมา โสตฺวิญฺเญยฺยา ๑ เย วา ปน เต ฌมฺมา โสตฺวิญฺเญยฺยา
น เต ฌมฺมา จกฺขุวิญฺเญยฺยาติ อยฺเมโก ทฺโกติ เวทิตฺทพฺโพ ๑
เอวํ เอเกกอินฺทฺริยมฺลเก จตฺตาโร จตฺตาโร กตฺวา วีสติ ทฺกา

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 658

วิภคตาดิ เวทิตพพา ฯ

กี ปน มโนวิญญาณน เกนจิ วิญญะยยา น เกนจิ
วิญญะยยาติ (๑) นคฺติ เตเนตฺถ ทุกา น วุคฺตาดิ ฯ โน อคฺติ
ววญฺจนาภาวโต ปน น วุคฺตา ฯ น หิ ยถา จกฺขุวิญญาณน
อวิญญะยยาเอวาทิ ววญฺจัน อคฺติ เอว มโนวิญญาณนาปีติ
ววญฺจนาภาวโต เอตฺถ ทุกา น วุคฺตา ฯ มโนวิญญาณน
ปน เกนจิ วิญญะยยาเนว อวิญญะยยาติ อยมตฺโถ อคฺติ ฯ
ตสฺมา โส อวคฺโตปี ยถาลาภวเสน เวทิตพฺโพ ฯ มโน-
วิญญาณนคฺติ หิ สงฺขยํ คเตหิ กามาวจรรหมเมหิ กามาวจรา
ธมฺมา เอว ताव เกหิจิ วิญญะยยา เกหิจิ อวิญญะยยา ฯ
เตหิเยว รูปาวจราธิธมฺมาปี เกหิจิ วิญญะยยา เกหิจิ
อวิญญะยยา รูปาวจเรหิปี กามาวจรา เกหิจิ วิญญะยยา
เกหิจิ อวิญญะยยา ฯ เตหิเยว รูปาวจราทโยปี เกหิจิ วิญญะยยา
เกหิจิ อวิญญะยยา ฯ อรูปาวจเรหิ ปน กามาวจรา รูปาวจรา
อปริยาปนฺนา จ เนว วิญญะยยา อรูปาวจรา ปน เกหิจิ
วิญญะยยา เกหิจิ อวิญญะยยา เตปีจ เกหิจิเทว วิญญะยยา
เกจิ อวิญญะยยา ฯ อปริยาปนฺเนหิ กามาวจราทโย เนว
วิญญะยยา อปริยาปนฺนา ปน นิพฺพานน อวิญญะยยคฺตา
เกหิจิ วิญญะยยา เกหิจิ อวิญญะยยา ฯ เตปี จ มคฺคผลานํ
๑. ม. วิญญะยยา ฯ

เล่มที่ 46 นิฎเขปภณทวณณา หน้า 659

อวิญญะยตุตา (๑) เกจิเทว วิญญะยยา เกจิเทว อวิญญะยยาติ ฯ

อาสาณิทุเทเส ปญจกามคฺฉิกโก ราโค กามาสโว นาม ฯ

ฐุปารูปภเวสุ ฆนุทราโค ฆานนิกนฺติ สสุตตทิกฺขิสหคโต (๒) ราโค

ภวเสน ปญฺจนา ภวสโว นาม ฯ ทฺวาสภูจฺจํ ทิกฺขิสโย

ทิกฺขิสสโว นาม ฯ อฏฺฐสุ จานะสุ อญฺญาณํ อวิชฺชาสโว

นาม ฯ ตตฺถ ตตฺถ อากเตสุ ปน อาสเวสุ อสมมโหมตฺถํ

เอกวิธาทีเกโท เวทิตฺตพฺโพ ฯ อตฺถโต เหเต จิรปาริวาสิตฺถเณ

อาสาติ เอวํ เอกวิธาว โหนฺติ ฯ วินเย ปน ทิกฺขิสสมมิกานํ

อาสาณํ สํวราย สมฺปราชิกานํ อาสวานํ ปฏฺิฆาตยาติ (๓)

ทฺวิเรน อากตา ฯ สุตฺตนฺเต สพายตเน ตาว ตโยเม อาวุโส

อาสา กามาสโว ภวสโว อวิชฺชาสโวติ (๔) ติวิเรน อากตา ฯ

นิพฺเพชฺชิกปริยาเย อตฺถิ ภิกฺขเว อาสวา นิริยคมนียา อตฺถิ

อาสา ติริจฺฆานโยนิกมนียา อตฺถิ อาสวา ปิตฺติวิสยคมนียา

อตฺถิ อาสวา มนุสฺสโลกคมนียา อตฺถิ อาสวา เทวโลกคมนียาติ (๕)

ปญฺจวิเรน อากตา ฯ ฆกฺกนิปาเต อาหุเนยฺยสุตฺเต อตฺถิ อาสวา

สํวรา ปหาตพฺพา อตฺถิ อาสวา ปฏฺิเสวนา ปหาตพฺพา อตฺถิ

อาสา อธิวาสนา ปหาตพฺพา อตฺถิ อาสวา ปริวชฺชนา

ปหาตพฺพา อตฺถิ อาสวา วินอนฺนา ปหาตพฺพา อตฺถิ อาสวา

๑. สํ. วิญญะยตุตา ฯ ๒. ม. สสุตตทิกฺขิสหคโต ฯ

๓. วิ. มหาวิ. ๑/๒๐/๓๗ ฯ ๔. สํ. สฟา. ๑๘/๕๐๔/๓๑๕ ฯ

๕. อญ. ฆกฺก. ๒๒/๓๓๔/๔๖๔ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 660

ภาวนา ปหาตพฺพาทิ (๑) ฉพฺพิเชน อาคตาฯ สพฺพาสวปริยาเย
ทสฺสนปหาตพฺเพหิ สทฺฐี สตุตฺติเชน อาคตาฯ อิธ ปเนเต
กามาสวาทีเกทโต จตฺตพฺพิเชน อาคตาฯ ตตฺตรายํ วจนฺตฺโตฯ
ปฺลยจกามคฺคณฺสงฺขาทเต กามเ อาสโว กามาสโวฯ รูปรูปรุ-
สงฺขาทเต กम्मโต จ อุปฺปตฺติโต จ ทฺวิเชปี ภเว อาสโว
ภวาสโวฯ ทิฏฺฐิเอา อาสโว ทิฏฺฐาสโวฯ อวิชฺชาว อาสโว
อวิชฺชาสโวฯ

กามสฺตฺติ ปฺลยจฺสุ กามคฺคณฺสฺสุฯ กามจฺจนฺโทติ กามสงฺขาทโต
จฺจนฺโท น กตฺตฺกมฺยตาจฺจนฺโท น ฌมฺมจฺจนฺโทฯ กามนฺวเสน
รชฺชนวเสน จ กาโมเยว ราโค กามราโคฯ กามนฺวเสน
นนฺทนฺวเสน จ กาโมว นนฺทิตฺติ กามนฺนฺทิตฺติฯ เอวํ สพฺพคฺค
กามคฺคํ วิทิตฺวา ตณฺหายนฺตฺเถน กามตณฺหา สีนฺहनฺตฺเถน
กามสีนฺโท ปฺริทฺยฺहनฺตฺเถน กามปฺริพาโห มฺจฺจนฺตฺเถน กาม-
มฺจฺจฺจฺจฺจ คิลิตฺวา ปฺริณิฏฺฐาปฺนฺตฺเถน กามชฺโฆสฺสานํ เวทิตฺพฺพิฯ
อัยํ วุจฺจฺจฺจฺจ อัยํ อญฺฺจฺจฺจ ปฺเทหิ วิภคฺโต กามาสโว นาม วุจฺจฺจฺจฯ

ภเวสฺสุ ภวจฺจนฺโทติ รูปรูปรุภเวสฺสุ ภวปฺญฺจนฺนาวเสนเว
ปวคฺโต จฺจนฺโท ภวจฺจนฺโทฯ เสสฺสปทานิปิ อิมินาว นเยนเนว
เวทิตฺพฺพานิฯ

๑. อญฺ. ฌกฺก. ๒๒/๓๒๕/๔๓๔ฯ ๒. ม. กามชฺโฆสฺสานนฺติฯ

สสฺสโต โลโกติ วา(๑) อาทิหิ ทสหากาเรหิ ทิฏฺฐิปปุเปโท
วุตฺโต ๗ ตตฺถ สสฺสโต โลโกติ เอตฺถ ขนฺธปญฺจกํ โลโกติ
คเหตุวา อัย โลโก นิจฺโจ ชฺว โสพฺพกาลิโกติ คณฺหนตฺส
สสฺสตนฺติ คหณการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗ อสสฺสโตติ ตเมว โลกํ
อฺจฺฉิขฺชติ วินสฺสตีติ คณฺหนตฺส อฺจฺฉาทคหณการปฺปวตฺตา
ทิฏฺฐิ ๗ อนตฺวาติ ปรีตฺตกสิณฺลาภิโน สฺสปมตฺเต วา สราว-
มตฺเต วา กสิณฺเ สฺมาปฺนฺนสฺส อนฺโตสฺมาปฺตฺติยํ ปวตฺติตรูปา-
รฺูปรชฺมเม โลโกติ จ กสิณฺปรีจฺฉาทนฺเตน อนตฺวาติ คณฺหนตฺส
อนตฺวา โลโกติ คหณการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗ สฺวา สสฺสตฺทิฏฺฐิปี
โหติ อฺจฺฉาททิฏฺฐิปี ๗ วิปฺลกสิณฺลาภิโน ปน ตสฺมี กสิณฺ
สฺมาปฺนฺนสฺส อนฺโตสฺมาปฺตฺติยํ ปวตฺติตรูปารฺูปรชฺมเม โลโกติ จ
กสิณฺปรีจฺฉาทนฺเตน จ อนนฺโตติ คณฺหนตฺส อนตฺวา โลโกติ
จ คหณการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗ สฺวา สสฺสตฺทิฏฺฐิปี โหติ
อฺจฺฉาททิฏฺฐิปี ๗

ตํ ชิวํ ตํ สรีรฺนฺติ เกทนชฺมมสฺส สรีรสฺเสว ชิวฺนฺติ
คหิตตฺตา สรีเร อฺจฺฉิขฺชมาเน ชิวํปี อฺจฺฉิขฺชตีติ อฺจฺฉาทคหณ-
การปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗ ทฺติยปฺเท สรีรโต อณฺณสฺส ชิวสฺส
คหิตตฺตา สรีเร อฺจฺฉิขฺชมาเนปี ชิวํ น อฺจฺฉิขฺชตีติ สสฺส-
คหณการปฺปวตฺตา ทิฏฺฐิ ๗ โหติ ตถาคโต ปรี มรณฺาติ-
๑. ม. วาติอาทิหิ ๗

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 662

อาทิสฺ สตุโต ตถาคโต นาม ๑ โส ปริ มรณา โหตีติ
คณฺหโต ปจมา สสฺสตทิกฺขิ ๑ น โหตีติ คณฺหโต ทุตฺติยา
อุจฺเจททิกฺขิ ๑ โหติ จ น จ โหตีติ คณฺหโต ตติยา
เอกจฺจสสฺสตทิกฺขิ ๑ เนว โหติ น น โหตีติ คณฺหโต จตุตฺถา
อมราวิกฺเขปทิกฺขิ ๑ อิม ฆมฺมา อาสวติ อิม กามาสวณฺจ
ภวาสวณฺจ รากวเสน เอกโต กตฺวา สงฺเขปโต ตโย วิตุถารโต
จตุตฺถาโร ฆมฺมา อาสวา นาม ๑

โย ปน พุรฺหมวิมานกปฺปรุกฺขาทรณฺสุ ฉนฺทราโค
อุปฺปชฺชติ โส กามาสโว โหติ น โหตีติ ๑ น โหติ ๑
กสฺมา ๑ ปณฺจกามคฺฉิกสฺส รากสฺส อิเชว ปหีนตฺตา ๑
เหตุโคจฺจกํ ปน ปตฺวา โลโก เหตุ นาม โหติ ๑ คณฺจ-
โคจฺจกํ ปตฺวา อภิฆฺมา กายคณฺโจ นาม ๑ กิเลสโคจฺจกํ
ปตฺวา โลโก กิเลส นาม โหติ ๑ ทิกฺขิสหฺชาโต ปน ราโค
กามาสโว โหติ น โหตีติ ๑ น โหติ ๑ ทิกฺขิราโค นาม
โหติ ๑ วุคฺตํ เหตุํ ทิกฺขิราครตฺเต ปุริสปุคฺคเล ทินฺนทานํ
นาม (๑) น มหฺปผลํ โหติ น มหฺนีสฺสนฺติ (๒) ๑

อิม ปน อาสเว กิเลสปฏิปาฎิยาปี อหริตุํ วฏฺฏติ
มคฺคปฏิปาฎิยาปี ๑ กิเลสปฏิปาฎิยา กามาสโว อนาคามิมคฺเคน
ปหียติ ภวาสโว อรหฺตฺตมคฺเคน ทิกฺขิราสโว โสตาปตฺติมคฺเคน
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ขุ. ปฏิ. ๓๑/๓๑๐/๒๐๖ ๑

อวิชชาสโว อรหตุตมคฺเคน ฯ มคฺคปฏฺฐิปาฎฐิยา โสตาปตฺติมคฺเคน
ทิกฺกุจาสโว ปหิยติ อนาคามิมคฺเคน กามาสโว อรหตุตมคฺเคน
ภวาสโว อวิชชาสโว จาติ ฯ

สญฺโฆชนนฺสุ มานนิตฺตทฺเตส ฯ เสยฺโยหฺมสฺสมีติ มาโนติ
อุตฺตมตฺเตน อหํ เสยฺโยติ เอวํ อุปฺปนฺนมาโน ฯ สทฺธิสฺสหฺมสฺสมีติ
มาโนติ สมสมตฺเตน อหํ สทฺธิสฺสติ เอวํ อุปฺปนฺนมาโน ฯ
หิโนหฺมสฺสมีติ มาโนติ ตามกตฺเตนาหิ หิโนติ เอวํ อุปฺปนฺน-
มาโน ฯ เอวํ เสยฺยมาโน สทฺธิสฺสมาโน หินฺนมาโนติ อิเม ตโย
มานา ติณฺณํ ชนानํ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เสยฺยสฺสาปี หิ อหํ
เสยฺโย สทฺธิสฺส หิโนติ ตโย มานา อุปฺปชฺชนฺติ สทฺธิสฺสาปี
หินฺนสฺสาปี ฯ ตตฺถ เสยฺยสฺส เสยฺยมาโนปี (๑) ยถาวมาโน อิตเร
เทว อยถาว มานา ฯ สทฺธิสฺส สทฺธิสมาโนว ฯเปฯ หินฺนสฺส
หินฺนมาโนว ยถาวมาโน อิตเร เทว อยถาวมานา ฯ อิมินา
กึ กถิตํ ฯ เอกสฺส ตโย มานา อุปฺปชฺชนฺตฺติ กถิตํ ฯ ชุทฺทก-
วตฺถุเก ปน ปจฺจมานภาชนิเย เอโก มาโน ติณฺณํ ชนानํ
อุปฺปชฺชนฺตฺติ กถิตํ ฯ

มานกรณวเสน มาโน ฯ มลฺลณนา มลฺลนิตฺตตฺตนฺติ อาการ-
ภาวนิตฺตทฺเตส (๒) ฯ อสฺสตีตฺเตน อุณฺณติ ฯ ยสฺสอุปฺปชฺชนฺติ ตํ ปุคฺคกฺลํ
อุณฺณมาเมติ อุกฺขิปิตฺวา จเปตีติ อุณฺณาโม ฯ สมฺมสฺสตีตฺเตน
๑. ม. เสยฺยมาโนว ฯ ๒. ม. อาการภาวนิตฺตทฺเตส ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 664

ธโซ ๑ อุกฺขิปนตฺเถน จิตฺตํ สมฺปคฺคณฺหาตีติ สมฺปคฺคาโห ๑
เกตุ วุจฺจติ พหุสุ ธเชสุ อจฺจุคฺคตธโซ ๑ มาโน หิ ปฺนปฺปฺนํ
อฺปฺปชฺชมาโน อปรापเร อฺปาทาย อจฺจุคฺคตฺเถน เกตุ วิทยาติ
เกตุ เกตุํ อิจฺจตีติ เกตุกมฺยํ ตสฺส ภาโว เกตุกมฺยตา ๑
สา ปน จิตฺตสฺส น อตฺตโน ๑ เตน วุตฺตํ เกตุกมฺยตา
จิตฺตสฺสชาติ มาณสมฺปยุตฺตํ เกตุํ อิจฺจติ ตสฺส จ ภาโว
เกตุกมฺยตา เกตุสงฺขาโต มาโนติ ๑

อิสฺसानิทฺเทเส ๑ ยา ปรลาภสฺสการฺคฺรฺการมาณนวฺนฺทน-
ปฺชนาทีสุ (๑) อิสฺสชาติ ยา เอเตสุ ปรเสสฺส ลาภาทีสุ ก็ อิมินา
อิมสฺสนติ ปรสมฺปตฺติชียนลกฺขณา อิสฺสา ๑ ตตฺถ ลาภोติ จีวราทินํ
จตฺตุนํ ปจฺจยानํ ปฏฺฐิลาภ ๑ อิสฺสูกิ หิ ปุคฺคโล ปรสฺส
ตํ ลาภํ ชียติ ก็ อิมสฺส อิมินาติ น อิจฺจติ ๑ สกฺกาโรติ
เตสฺสเยว ปจฺจยानํ สุกฺตานํ สุนฺทรานํ ปฏฺฐิลาภ ๑ ครฺกาโรติ
ครฺกิริยา ภาริยกรณํ ๑ มาณนฺนฺติ มเนน ปิยกรณํ ๑ วนฺทนฺนฺติ
ปญฺจปตฺติจฺเจเตน วนฺทนํ ๑ ปฺชนาติ คนฺธมาลาทีหิ ปฺชนา ๑
อิสฺสายนวเสณ อิสฺสา ๑ อิสฺสากาโร อิสฺสายนา อิสฺสายิตฺภาโว
อิสฺสายิตตฺตํ ๑ อฺสฺสยาทีนํ เววจนานํ (๒) ๑

อิมิสฺสา ปน อิสฺสาย ชียนลกฺขณํ อคาริเกนปี
อนาคาริเกนปี เวทิตพฺพํ ๑ อคาริโกปี เอกจฺโจ กสิพณฺชชาทีสุ
๑. ม.ปฺชนาสุ ๑ ๒. ม. อิสฺสาเววจนานํ ๑ ๓. ม. ทีเปตพฺพํ ๑

เล่มที่ 46 นิกฺเขปภณฺทวณณา หน้า 665

อณฺดตเรน อาชีเวน อตฺตโน ปุริสการํ นิสฺสาย ภาทฺทกํ ยานํ
วา วาหนํ วา ลภติ ฯ อิตโร (๑) ตสฺส อลาภตฺถิโก เตน
ลาเภน น ตสฺสตี กทา นฺ โข เอส อิมิสฺสา สมฺปตฺติยา
ปริหายิตฺวา กปโณ หุตฺวา ปริหายิสฺสตีติ (๒) จินฺเตตฺวา เगेน
การเณน ตสฺมี ตาย สมฺปตฺติยา ปริหีนเ อตฺตมโน โหติ ฯ
อนาคาริกोปี เอโก อิสฺสามนโก อณฺธํ อตฺตโน สุตฺตปริยตฺติ-
อาทีนํ นิสฺสาย อุปฺปนฺนลาภาทิสฺมปฺตตี ทิสฺวา กทา นฺ โข
เอส (๓) อิมเหิ ลาภาทีนํ ปริหายิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา ยทา ตํ
เอगेन การเณน ปริหีนํ ปสฺสตี ตทา อตฺตมโน โหติ ฯ
เอวํ ปรสมฺปตฺติขียนลกฺขณา อิสฺสาตี เวทิตฺพพา ฯ

มจฺจริยนิทฺเทเส วตฺตุโต มจฺจริยทสฺสนตฺถํ ปญฺจ มจฺจริยานิ
อวาสมจฺจริยนฺดูอาทิ วตฺตํ ฯ ตตฺถ อวาเส มจฺจริยํ อวาสม-
มจฺจริยํ ฯ เสสฺสพเทสุปี เอสเวน โข ฯ

อวาโส นาม สกฺลาราโมปี ปริเวณฺปิ เอโก วรโกปี
รตฺตติฏฺฐานาทีนํปี (๔) ฯ เตสุ วสนฺตา สุขํ วสนฺตี ปจฺจเย
ลภนฺตี ฯ เอโก ภิกฺขุ วตฺตสมฺปนฺนสฺเสว เปสฺสสฺส ภิกฺขุโน
ตตฺถ อากมฺนํ น อิจฺฉตี อากโตปี ขิปฺปํ คจฺจตฺติ จินฺเตติ
อิทํ อวาสมจฺจริยํ นาม ฯ ภณฺทนการกาทีนํ ปน ตตฺถ
วาสํ อนิจฺฉโต อวาสมจฺจริยํ นาม น โหติ ฯ

๑. ม. อปโร ฯ ๒. ม. วิจริสฺสตีติ ฯ ๓. ม. เอโส ฯ

๔. รตฺตติฏฺฐานทิวาฏฺฐานาทีนํปี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 666

กุนนติ อุปฏจากกุปปี ฌาติกุปปี ฯ ตตถ อณฺณสฺส
อุปสงฺกมณฺ์ อนิจฺจโต กุณฺณจฺจริยํ โหติ ฯ ปาปปุคฺคตสฺส ปน
อุปสงฺกมณฺ์ อนิจฺจโตปี มจฺจริยํ นาม น โหติ ฯ โส หิ เตสํ
ปสาทภททาย ปฏฺธิปชฺชติ ฯ ปสาทณฺ์ (๒) รกฺขิตุํ สมตฺถสฺเสว ปน
ภิกฺขุโน ตตถ อุปสงฺกมณฺ์ อนิจฺจโต มจฺจริยํ นาม โหติ ฯ

ลาโกติ จตฺตปจฺจยลาโกว ฯ ตํ อณฺณสฺมี สีสฺวานฺเต
ลภฺนฺเตยฺเว มา ลภฺตฺติ จินฺเตนตสฺส ลากมจฺจริยํ โหติ ฯ
โย ปน สทฺธาเทยฺยํ วิณีปาเตติ อปริโกทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วินาสติ ปฺตฺติภาวํ กจฺจณฺฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต น เทติ ฯ ตํ ทิสฺวา
สเจ อิมํ เอส น ลภฺยฺย อณฺโณ สีสฺวา ลภฺยฺย ปริโกถํ
กจฺจเญยฺยติ จินฺเตนตสฺส มจฺจริยํ นาม นตฺถิ ฯ

วณฺโณ นาม สรฺริรวณฺโณปี กุณฺณวณฺโณปี ฯ ตตถ
สรฺริรวณฺณมจฺจริปุคฺคโต ปโร ปาสาทิกิโก รุปฺวาติ วุคฺเต ตํ
น กเถตฺตกาโม โหติ ฯ กุณฺณวณฺณมจฺจริ สีสฺเลน รุคฺตฺตฺต
ปฏฺธิปทาย อจาเรณ วณฺณํ น กเถตฺตกาโม โหติ ฯ

ธมฺโมติ ปริยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต จ ปฏฺธิเวธธมฺโม จ ฯ ตตถ
อริยสวกา ปฏฺธิเวธธมฺมํ น มจฺจรายนฺติ อตฺตนา ปฏฺธิวิทฺธธมฺเม
สเทวกสฺส โลกสฺส ปฏฺธิเวธํ อิจฺจณฺฺติ ตํ ปน ปฏฺธิเวธํ ปเร
ชานนฺตฺตฺต อิจฺจณฺฺติ ฯ ตนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ปน ธมฺมมจฺจริยํ นาม
๑. ม. อนิจฺจณฺฺโตปี มจฺจริ นาม ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. ปสาทํ ฯ

โหติ ฯ เตน สมนุทธาโต ปุคฺคโล ยํ กุพฺพหณฺณํ วา
กถามคฺคํ วา ชานาติ ตํ อณฺณํ น ชานาเปตฺตกาโม โหติ ฯ
โย ปน ปุคฺคํ อุปฺปริกฺขิตฺวา ฐมฺมานุคฺคเหน ฐมฺมํ วา
อุปฺปริกฺขิตฺวา ปุคฺคตานุคฺคเหน น เทติ ฯ อัย ฐมฺมมจฺจริโย (๑)
นาม น โหติ ฯ

ตตฺต เอกจฺจโจ ปุคฺคโล โลโล โหติ กาลน สมโณ
โหติ กาลน พฺราหฺมโณ กาลน นิกฺคจฺจโย ฯ โย หิ ภิกฺขุ
อัย ปุคฺคโล ปเวณิอาคตํ ตนฺตี สณฺหํ สุขุมํ ฐมฺมุตฺตรํ (๒)
ภินฺนิตฺวา อาลุพิสฺสตีติ น เทติ อัย ปุคฺคํ อุปฺปริกฺขิตฺวา
ฐมฺมานุคฺคเหน น เทติ นาม ฯ โย ปน อัย ฐมฺโม สโณห
สุขุโม สจายํ ปุคฺคโล คณฺหิสฺสตี อณฺณํ พฺยากริตฺวา อตฺตानํ
อาวีกฺตฺวา นสฺสิสฺสตีติ น เทติ อัย ฐมฺมํ อุปฺปริกฺขิตฺวา
ปุคฺคตานุคฺคเหน น เทติ นาม ฯ โย ปน สจายํ อิมํ
ฐมฺมํ คณฺหิสฺสตี อมฺหากํ สมยํ ภินฺนิตฺตํ สมตฺตโต ภวิสฺสตีติ
น เทติ อัย ฐมฺมมจฺจริโย จ นาม โหติ ฯ

อิเมสุ ปญฺจสุ มจฺจริเยสุ อาวาสมจฺจริเยน ตาว ยถฺโข
วา เปโต วา หุตฺวา ตสฺสเสว อาวาสสฺส สงฺการํ สีเสน
อุกฺขิปิตฺวา วิจฺรติ ฯ กุลมจฺจริเยน ตสฺมี กุเล อณฺณเณสํ
ทานมานนาทีนํ กโรนฺเต ทิสฺวา ภินฺนํ วตฺติ กุลํ มมาติ
๑. ม. ฐมฺมจฺจริ นาม ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. ฐมฺมนฺตรํ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 668

จินตยโต โลहितมปิ มุขโต อุกุกจจติ กุจฉิวิเรจันปี โหติ อนุตานิปี
ขณฺทขณฺทานิ หุตฺวา นิกฺขมนฺติ ฯ ตาภมจฺฉริเยน สงฺฆสฺส
วา คณฺสฺส วา ปุคฺคตสฺส วา สนฺตเก ตาภ มจฺฉรายิตฺวา
ปุคฺคตฺถิปริโภคํ วิย ปริภุชฺชิตฺวา ยกุโข วา เปโต วา
มหาอชฺคโร วา หุตฺวา นิพฺพตฺตติ ฯ สรีรวณฺณคฺคณฺวมจฺฉเรน
ปรียตฺตฺถิมมจฺฉเรน จ อตฺตโน วณฺณํ วณฺณเติ ปเรตํ
วณฺณเติ ก็ วณฺโณ เอโสติ โทតํ วทนฺโต ปริยตฺตฺถิมมจฺฉ
กสฺสจฺจิ กิลฺลจฺจิ อเทนฺโต ทุพฺพวณฺโณ เจว เอพฺมุโกล จ โหติ ฯ

อปีจ อวาสมจฺฉริเยน โลหเคเห ปจฺจติ ฯ กุลมจฺฉริเยน
อปฺปลาโก โหติ ฯ ตาภมจฺฉริเยน กฺุณฺนริเย นิพฺพตฺตติ ฯ
วณฺณมจฺฉริเยน ภเว ภเว นิพฺพตฺตสฺส วณฺโณ นาม น
โหติ ฯ ธรรมมจฺฉริเยน กุกฺกุณฺนริเย นิพฺพตฺตติ ฯ

มจฺฉรายนาวเสน มจฺฉเรํ ฯ มจฺฉรายนากาโร มจฺฉ-
รายนา ฯ มจฺฉเรน อายิตสฺส (๑) มจฺฉเรสมงฺกิโน ภาโว มจฺฉ-
รายิตตฺตํ ฯ มยฺเหว โหนฺตุ มา อณฺณสฺสาติ สพฺพาปี อตฺตโน
สมฺปตฺติโย พฺยาเปตฺตฺถิมจฺฉิตฺติ วิวิจฺจโณ ฯ วิวิจฺจสฺส ภาโว
เววิจฺจํ ฯ มุทฺทมจฺฉริยสฺเสตํ นามํ ฯ กทฺธิโย วุจฺจติ อนาถโร ฯ
ตสฺส ภาโว กทฺธิยํ ฯ ถทฺธมจฺฉริยสฺเสตํ นามํ ฯ เตนฺ หิ
สมนฺนาคโต ปุคฺคโต ปรีปี ปเรตํ ททฺธานํ นิวาเรติ ฯ
๑. ม.อายิตสฺส ฯ

วุดตมปิ เจต

กทธิโย ปาปสงกปโป มิจฺฉาทิฏฐิ อนาทโร
ททมานัน นีวาเรติ ยาจมานาน โภชนนฺติ (๑) ฯ

ยาจเก ทิสฺวา กฏฺกภาวณ จิตฺตํ อณฺจติ สงฺโกเจตฺติ
กฏฺกจฺจโก (๒) ฯ ตสฺส ภาโว กฏฺกจฺจกตา ฯ อปโร นโย กฏฺจฺจกตา
วฺจฺจติ กฏฺจฺจกาโห สมตฺติตฺติกปฺณณาย หิ อุกฺขลียา ภตฺตํ
คณฺหนฺโต สพฺพโต ภาเคน สงฺกฺกฺเตน อคฺคกฏฺจฺจนา (๓) คณฺหาติ
ปฺเรตฺวา คเหตุํ น สกฺโกติ ฯ เอวํ มจฺฉริปฺคฺคตสฺส จิตฺตํ
สงฺกฺจติ ตสฺมี สงฺกฺจเต กาโยปิ ตเถว สงฺกฺจติ ปฏฺิกฺกฺติ
น ปเรสํ ปสฺสริยตีติ มจฺฉริ กตคณฺจฺจกตาติ วุดตํ ฯ

อคฺคหิตตฺตํ จิตฺตสฺสชาติ ปเรสํ อุปการกรณ ทานาทินา-
การณ ยถา น สมฺปสฺสริยติ เอวํ อวาริตฺวา คหิตภาโว
จิตฺตสฺส ฯ ยสฺมา ปน มจฺฉริ ปฺคฺคโล อตฺตโน สนฺตํ ปเรสํ
อทาตุกาโม โหติ ปฺรสนฺตํ คณฺหิตฺตุกาโม ตสฺมา อิทมจฺฉริยํ
มยฺหเมว โหตุ มา อณฺณสฺสชาติ ปวตฺติวเสนสฺส อตฺตสมฺปตฺตีนํ
นินฺนุหนลภฺชนตา ปฺรสมฺปตฺติคฺคหณลภฺชนตา วา เวทิตพฺพา ฯ
เสสํ อิมสฺมี โคจฺจเก อุตฺตานตฺถเมว ฯ

อิมานิ ปน สลฺโยชนาติ กิเลสปฏฺิปาฏฺิยาปี อหริตุ
วฏฺฺกฺติ มคฺคปฏฺิปาฏฺิยาปี ฯ กิเลสปฏฺิปาฏฺิยา กามราคปฏฺิฆ-
๑. ส. ส. ๑๕/๓๕๘/๑๔๐ ฯ ๒. ม. กฏฺกณฺจฺจโก ฯ
๓. ส. สงฺกฺจเตน อคฺคกฏฺจฺจนา ฯ

สญโชนานิ อนาคตมคเคน ปหีนนติ มานสญโชนน
อรหตตมคเคน ทิกฺขวิจิกิจฺจาสีลพพตปฺรามาสา โสตาปตฺติมคเคน
ภวราคสญโชนน อรหตตมคเคน อีสสามจฺจฺรียานิ โสตาปตฺติ-
มคเคน อวิชฺชา อรหตตมคเคน ฯ มคคปฏฺธิปาฏฺฐิยา ทิกฺขิ-
วิจิกิจฺจาสีลพพตปฺรามาสอิสสามจฺจฺรียานิ โสตาปตฺติมคเคน
ปหีนนติ ฯ กามราคปฏฺฐิมา อนาคตมคเคน ฯ มานภวราค-
อวิชฺชา อรหตตมคเคนนติ ฯ

คนฺถโคจฺจเก นามกายํ คนฺถเถติ ปฏฺฐิสนฺธิวเสน (๑) ฏฺฐิสฺม
จฺเจตฺติ ภายคนฺถโ ๑ สพพญญฺภาสิตมฺปิ ปฏฺฐิกฺขิปิตฺวา สสฺสโต
โลโก อิทเมว สจฺจํ โมจฺจมนฺนติ อิมินา อากาเรน อภินิวิสตีติ
อิทฺสจฺจาภินเวโส ฯ ยสฺมา ปน อภิชฺฌากามราคานํ วิเสโส
อตุลฺลิตํ ตสฺมา อภิชฺฌากายคณฺจฺจสฺส ปทภาชเน โย กามสฺสุ
กามจฺจนฺโท กามราโคติ อวตฺวา โย ราโค สาราโคติอาทิ
วฺจฺจํ ๑ อิมินายํ เหฏฺฐา วฺจฺจํ พุทฺธวิมานาทีสุ นนฺทราโค
กามาสโว น โหติ คนฺจโคจฺจกํ ปตฺวา อภิชฺฌา กายคณฺโจ
โหตีติ ตํ สฺวตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ๑ ปฺรโต กิลฺลโคจฺจเกปิ เอเสว
นโย ๑ จเปตฺวา สีลพพตปฺรามาสนฺติ อิทํ ยสฺมา สีลพพต-
ปฺรามาสอ อิทเมว สจฺจนฺติอาทินา อากาเรน นภินิวิสตีติ สีสฺเลน
สฺสุทฺธิอาทินา เอว (๒) ปน อภินิวิสตีติ ตสฺมา มิจฺจาทิกฺขิณฺณตมฺปิ
๑. ม. จุติปฏฺฐิสนฺธิวเสน ๑ ๒. ม. เอว ๑

ตํ ปฏิกฺขิปฺนฺโต จเปตฺวาติ อาท ๑

นํวณฺโคจฺจกฺตฺส ถินมิตฺทนิทฺเทเส ๑ จิตฺตฺสฺส อกฺลฺยตาติ (๑)
 คิลาณภาโว ๑ คิลาโน หิ อกฺลฺยโกติ วุจฺจติ ๑ วินเยปี วุตฺตํ
 นานํ ฆนฺเต อกฺลฺลโกติ (๒) ๑ อกฺมฺมณฺยตาติ จิตฺตฺสฺส เกลณฺณ-
 สงฺขาโตว อกฺมฺมณฺยตาการิ ๑ โอลิยฺนาติ โอลิยฺนาการิ ๑
 อิริยปฺตฺกจิตฺตํ หิ อิริยาปตฺถิ สณฺจเรตฺถุ อสกฺโกนฺตํ รุกฺเข วคฺคฺสิ
 วยิ ลคฺคิยฺติ ชีเล ลคฺคิตฺตปานิยวารโก วยิ (๓) จ โอลิยฺติ ๑
 ตฺสฺส ตํ อการิ สนฺชาย โอลิยฺนาติ วุตฺตํ ๑ ทฺติยปทํ
 อฺปสคฺควเสณ วทฺธิตํ ๑ ถินนฺติ อวิปฺฝาริกตาย ปฏิกฺกฺกิตฺติ ๑
 อิตเร เทว อการภาวนิทฺเทสา ๑ ถินนฺติ สปฺปิปีณฺโห วยิ
 อวิปฺฝาริกตาย ฆนฺภาเวน ถินํ ๑ ถิยฺนาติ อการนิทฺเทโส ๑
 ถิยิตฺภาโว ถิยิตฺตํ ๑ อวิปฺฝารวเสเนว ถทฺชตาติ อตฺโถ ๑

กายสฺสาติ ขนฺธตฺตยสงฺขาตฺสฺส นามกายสฺส ๑ อกฺลฺยตา
 อกฺมฺมณฺยตาติ เหฏฺฐา วุตฺตนฺยเมว ๑ เมโฆ วยิ อากาสํ กายํ
 โอนฺยฺหตีติ โอนาโห ๑ สพฺพโต ภาเคน โอนาโห ปรีโยนาโห ๑
 อพฺภนฺตเร สโมรฺนฺธตีติ อนฺโตสโมโรโร ๑ ยถา หิ นกร
 รฺนฺธิตฺวา กหิตฺเต มนฺุสฺสา พหิ นิกฺขมิตฺตุํ น ลกฺนฺติ ๑ เอวํ
 มิตฺเชน สโมรฺทฺธา ฐมฺมา วิปฺฝารวเสณ นิกฺขมิตฺตุํ น ลกฺนฺติ ๑
 ตสฺมา อนฺโตสโมโรโรติ วุตฺตํ ๑ เมธตีติ มิตฺธิ ๑ อกฺมฺมณฺย-
 # ๑. ม. อกฺลฺลตาติ ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๒. วิ. มหาวิ. ๑/๑๕๒/๑๑๖ ๑
 # ๓. ม. ลคฺคิตฺตภาณิตฺวาโร ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวิณณนา หน้า 672

ภาเวน วิหีสตีติ อตฺโถ ๙ สุปนฺติ เตนาติ โสปปี ๙ อภุจิทลาทีนํ
ปจลภาวํ กโรตีติ ปจลาโยกา ๙ สุปนา สุปีตตฺตฺนฺติ อาการ-
ภาวนิทฺเทโส (๑) ๙ ยํ ปน เตสํ ปุโรโต โสปฺปํทํ ตสฺส ปน
วจนเ การณํ วุตฺตเมว ๙ อิํ วุจฺจติ ถีนมิทฺธนีนวณฺนฺติ ๙
อิํ ถีนนฺจ มิทฺธนฺจ เอกโต กตฺวา อวฺรณฺตฺเถน ถีนมิทฺธ-
นีนวณฺนฺติ วุจฺจติ ๙ ยํ เขภฺยฺเยน เสภฺยฺยฺชฺชานํ นิทฺทาย
ปฺพพฺภาคอปฺรภาเสสุ อฺปฺปชฺชติ ตํ อรหฺตฺตมคฺเคน สมฺภูจฺฉิชฺชติ
ชีณาสวานํ ปน กรชฺกายสฺส ทฺพพฺลภาเวน ภวฺงฺโกตฺตรณํ
โหติ ตสฺมี อสมฺมิสฺเส วตฺตมานเ เต สุปนฺติ สว เนลํ
นิทฺทา นาม โหติ ๙ เตนาห ภควา อภิชานามิ โข ปนาํ
อภุจิวสฺสน คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส จตฺตฺถณํ สงฺฆาฏี
ปญฺจเปตฺวา ทภฺชเณน ปสฺเสน สโต สมฺปชาโน นิทฺทํ
โอกฺกมิตาติ (๒) ๙ เอวฺรูโป ปนาญํ กรชฺกายสฺส ทฺพพฺลภาโว
น มคฺควชฺโฆ อฺปาทีนฺนเกปี อนฺปาทีนฺนเกปี ลพฺภติ ๙
อฺปาทีนฺนเกปี ลพฺภมาโน ยทา ชีณาสโว ทิมฺมคฺคํ คโต
โหติ อญฺจตรํ วา ปน กมฺมํ กตฺวา กิลนฺโต เอวฺรูเป
กาเล ลพฺภติ ๙ อนฺปาทีนฺนเกปี ลพฺภมาโน ปญฺจปฺปฺเปสฺสุ
ลพฺภติ ๙ เอกจฺจานํ หิ รุกฺขานํ ปญฺจานํ สุริยาตเปน
ปสฺสริยฺนฺติ รตฺตี ปฏฺิกฺกฺกฺนฺติ ๙ ปทฺมปฺปฺผาทีนํ สุริยาตเปน
๑. ม.นิทฺเทสา ๙ ๒. ม. มฺย ๑๒/๔๓๐/๔๖๑ ๙

ปุปฺพนติ รตฺตี ปุณ ปฏิกุณฺณติ ฯ อิํ ปน มิทฺธิ อกุสลตฺตา
จิณฺาสวานํ น โหตีติ ฯ

ตตฺถ สียา น มิทฺธิ อกุสลํ ฯ กสฺมา รูปตฺตา ฯ
รูปปี (๑) อพฺยาถํ อิถจฺจ รูปี เตเนเวตฺถ กายสฺส อกลฺยตา
อกมฺมณฺยตฺตาติ กายคฺคหณฺํ กตฺนติ ฯ ยถิ กายสฺสาติ วุตฺต-
มตฺเตเนตํ (๒) รูปี กายปฺสฺสทฺธาทโยปี ฐมฺมา รูปเมว ภเวยฺยํ
สฺขจฺจ กาเยน ปฏิสฺสเวเทติ (๓) กาเยน จ ปรมตฺตสจฺจํ สจฺฉิกโรตีติ (๔)
สฺขปฏิสฺสเวเทน ปรมตฺตสจฺจํ สจฺฉิกรณานิปี รูปกาเยเนว สฺยํ
ตสฺมา น วตตพฺพเมตํ รูปี มิทฺธนฺติ ฯ นามกาโย หิ เอตฺถ
กาโย นาม ยถิ นามกาโย อถ กสฺมา โสปฺปี ปจฺลาถิกาทิ
วุตฺตํ ฯ น หิ นามกาโย สฺปติ น ปจฺลาถิตีติ ฯ ลิงฺกาทีนํ
วีย อินฺทฺริยสฺส ตสฺส ผลตฺตา ฯ ยถา หิ อิตฺถิลิงฺกํ อิตฺถิ-
นิมิตฺตํ อิตฺถิกุตฺตํ อิตฺถากปฺโปติ อิมานิ ลิงฺกาทีนํ อิตฺถินฺทฺริยสฺส
ผลตฺตา วุตฺตานํ ฯ เอวํ อิมสฺสาปี นาม กายเคลณฺยสงฺขาตสฺส
มิทฺธสฺส ผลตฺตา โสปฺปาทีนํ วุตฺตานํ ฯ มิทฺθε หิ สติ ตานํ
โหนตีติ ผลฺลปจฺาเรน มิทฺธิ อรูปมฺปี สมานํ โสปฺปี ปจฺลาถิกา
สฺปนา สฺปีตตฺตฺนติ วุตฺตํ ฯ

อกุขิตลาทีนํ ปจฺลภาวํ กโรตีติ ปจฺลาถิกาทิ วจนฺตฺเถนาปี
๑. ม. รูปญฺหิ ฯ ๒. ม. วุตฺตมตฺเตเนเวตํ ฯ ๓. ม. กาเยน เจว
ปรมสจฺจํ ฯ ๔. อจฺ. จตฺก. ๒๑/๑๑๓/๑๕๖ ฯ

จายฺ อตุโธ สาธิตฺยเววาทิ น รูปํ มิตฺธิ ๑ โอนาหาทีหิปี
จสฺส อรูปภาโว ทีปิตฺยเวว ๑ น หิ รูปํ นามกายสฺส โอนาโห
ปรีโยนาโห อนฺุตสโมโรโร โหตีติ ๑ นนฺ จ อิมินาว การณ-
เนตฺ รูปํ ๑ น หิ อรูปํ กสฺสจฺจ โอนาโห น ปรีโยนาโห
น อนฺุตสโมโรโร โหตีติ ๑ ยทีเอวํ อวารณํปี น ภเวยฺย
ตสฺมา ยถา กามจฺจนฺทาทโย อรูปชฺมมา อวารณตฺถเนน นีวรณา
เอวํ อิมสฺสาปี โอนาหนตาทีอตุเถน โอนาหาทีตา เวทิตพฺพา ๑
อปิจฺจ ปญฺจ นีวรणे ปหายเจตฺโส อุปกฺกิลเส ปญฺญา
ทพฺพลีกรณฺเต(๑) วจนฺโตเปตฺติ อรูปํ ๑ น หิ รูปํ จิตฺตูปกฺกิลเส
น ปญฺญา ทพฺพลีกรณฺโหตีติ ๑

กสฺมา น โหตี ๑ นนฺ วุตฺตํ สนฺติ ภิกฺขเว เอเก
สมณพฺรหฺมณา สุริ ปิวณฺติ เมरยฺ สฺราเมรยปานา อปฺปฏิวริตา
อຍ ภิกฺขเว ปจฺโม สมณพฺรหฺมณานํ อุปกฺกิลเสตี(๒) ๑

อปรีปี วุตฺตํ จ โขเม คหปติปฺตฺต อาทีนวา สฺราเมรย-
มชฺชปมาทญฺจานานฺ โยเค สนฺติญฺจิกา ธนฺทานิ(๓) กลหปฺปวตฺตเน
โรคานํ आयตฺนํ อกิตฺติสฺยชนฺนี หิริโกปินนิตฺทำสนฺนี(๔) ปญฺญา
ทพฺพลีกรณฺตีเตวว จญฺจํ ปทํ ภวตีติ ๑ ปจฺจกฺขโตปี เจตฺ
ตีทฺธเมว ๑ ยสฺมา(๕) มชฺเช อฺทรคเต จิตฺตํ สงฺกิลิสฺสตี ปญฺญา
๑. ที. มหา. ๑๐/๗๗/๕๕ ๑ ๒. อจฺ. จตฺตกฺก. ๒๑/๕๐/๖๘-๕ ๑
๓. ม. ธนฺทานิ ๑ ๔. ม. โกปินนิตฺทำสนฺนี ๑ ๕. ม. ยถา ๑

เล่มที่ 46 นิกฺเขปภณฺทวณฺณา หน้า 675

ทพฺพลา โหติ ตสฺมา มชฺชํ วย มิทฺธิปี จิตฺตสงฺกิลเโสเจว
 ปญฺญา ย ทพฺพลีสฺกณฺณจ สฺยาติ ฯ น ปจฺจยนิทฺเทสโต ฯ ยทิ
 หิ มชฺชํ สงฺกิลเโส ภเวยฺย โส อิม ปญฺจ นีวเรณ ปหาย
 เจตโส อุปฺกิลเสติ (๑) วา เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญฺจิมะ จิตฺตสฺส
 อุปฺกิลเสสา ยหิ อุปฺกิลเสสหิ อุปฺกิลสิญฺจํ จิตฺตํ น เจว มฺห
 โหติ น จ กมฺมณฺยํ น จ ปภสฺสรํ น จ ปภงฺกุน น
 จ สมฺมา สมฺมาธิติ อาสวานํ ขยาย กตเม ปญฺจ กามณฺโฑ
 ภิกฺขเว จิตฺตสฺส อุปฺกิลเโสติ (๒) วา กตโม จ ภิกฺขเว จิตฺตสฺส
 อุปฺกิลเสสา อภิขฺฌาวิสมโลภะ จิตฺตสฺส อุปฺกิลเโสติ (๓) วา เอวมาทิสฺ
 อุปฺกิลเสสนิทฺเทสสุ นิตฺเทสํ อากฺขเจยฺย ฯ ยสฺมา ปน ตสฺมีปี
 เต กิลเสสา (๔) อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ยะ จิตฺตสงฺกิลเสสาเจว ปญฺญา ย
 ทพฺพลีสฺกณฺณา โหนฺติ ฯ ตสฺมา ตํ เตสํ ปจฺจยตฺตา ปจฺจย-
 นิตฺเทสโต เอวํ วุคฺตํ ฯ มิทฺธิ ปน สยเมว จิตฺตสงฺกิลเโสเจว
 ปญฺญา ย ทพฺพลีสฺกณฺณาจติ อรูปเมว มิทฺธิ ฯ

กิลฺยจ (๕) ภิกฺขุโย ฯ สมฺปโยคจฺจนโต ฯ ถีนมิทฺธนีวเรณํ อวิขฺชา-
 นีวเรณน นีวเรณฺญเจว นีวเรณสมฺปยุคฺตฺตฺวาจติ (๖) หิ วุคฺตํ ฯ
 ตสฺมา สมฺปโยคจฺจนโต นยิทํ รุปํ ฯ น หิ รุปสมฺปยุคฺต-
 สงฺขยํ ลภตีติ ฯ อถาปี สฺยา ยถาลากวเสเนตํ วุคฺตํ ฯ ยถาหิ
 # ๑. ม. ม. ๑๒/๓๓๕/๓๔๕ ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๔๗๗/๑๓๑ ฯ
 # ๓. ม. ม. ๑๒/๕๓/๖๔ ฯ ๔. ม. ตสฺมี ปีเต ฯ ๕. ม. กิลฺยภิกฺขุโย ฯ
 # เอวมุปริปิ ฯ ๖. อภ. สง. ๓๔/๗๕๕/๒๕๕ ฯ

ตีปปีกสมพุทปี สกขรกลลปี มจจกมุพปี จรณตปี ตัญจนตปีติ (๑)

ยถาลาภวเสน วุตต สกขรกลล หิ ตัญจติเยว น จรติ อิตรทวย

ตัญจติปี จรติปี เอว อิธาปี มัทธ นีวรรณเมว น สมပ္ยุตต

ถีน นีวรรณปี สมပ္ยุตตปีติ สพุท เอกโต กตวา ยถาลาภวเสน

นีวรรณญเจว นีวรรณสมပ္ยุตตยจาทิ วุตต ๑ มัทธ ปน ยถา

สกขรกลล ตัญจเตว น จรติ เอว นีวรรณเมว น สมပ္ยุตต

ตสุมารูปเมว มัทธนติ ๑ น รูปภาวา สิทฺธิโต ๑ สกขรกลลลหิ

น จรตีติ วินาปี สุตเตน สิทฺธิ ๑ ตสุมารูปเมว ยถาลาภ-

วเสนตฺโต โหตุ มัทธ ปน รูปนติ อสิทฺธเมต น สกกา

ตสฺส อิมินา สุตเตน รูปภาโว สาเชตฺตุนติ มัทธสฺส รูปภาวา

สิทฺธิโต น อิทฺติ ยถาลาภวเสน วุตตุนติ อรูปเมว มัทธ ๑

กิลฺยจิ กิลฺยโย จตฺตตฺตาทิ อาทิวจฺนโต วิภงฺกสฺสมี หิ

วิกตถีนมัทธโรติ ตสฺส ถีนมัทธสฺส จตฺตตฺตาทา วนฺตตฺตาทา มุตฺตตฺตาทา

ปหีนตฺตาทา ปฏฺนินิสฺสฏฺฐตฺตาทา เตน วุจฺจติ วิกตถีนมัทธโรติ (๒) จ

อิทฺติ จิตฺตํ อิมฺมฺหา ถีนมัทธา โสเชติ วิโสเชติ ปริโสเชติ

โมเจติ วิโมเจติ ปริโมเจติ เตน วุจฺจติ ถีนมัทธา จิตฺตํ

ปริโสเชติ จาทิ (๓) เอว จตฺตตฺตาทิอาทิ วุตต ๑ น จ รูป

เอว วุจฺจติ ตสุมารูปเมว มัทธนติ ๑ น จิตฺตชฺสสา-

๑. ที. ส. ๕/๑๓๘/๑๑๑ ๑ ๒. อธิ. วิ. ๓๕/๖๓๔/๓๔๒ ๑

๓. อภิ. วิ. ๓๕/๖๓๗/๓๔๓ ๑ ๔. ม. ตสุมารูป ๑

เล่มที่ 46 นิภเขปภณทวณณา หน้ 677

สมภววจนโต ๑ คีวธิ์ หิ มิทฺธิ์ จิตฺตชฺ์ อุตฺตฺธิ์ อหรรชณฺจ ๑
ตสฺมา ยํ ตตฺถ จิตฺตชฺ์ ตสฺส วิภงฺเก ฉานจิตฺเตหิ อสมภโว
วฺตุโต น อรูปภโว สหิตฺโตติ รูปเมว มิทฺธนฺติ ๑ น รูปเมว
มิทฺธนฺติ ๑ น รูปภวา สิทฺธิโตว ๑ มิทฺทสฺส หิ รูปภเว
สิทฺเท สกฺกา เอตํ ททฺธิ์ ๑ ตตฺถ จิตฺตชฺส อสมภโว
วฺตุโตติ (๑) โสเอว จ น สิทฺธตีติ อรูปเมว มิทฺธิ์ ๑

ภิกฺขุจิ ภิกฺขุโย ปหฺนวจนโต ๑ ภควตา หิ น ภิกฺขเว
ชฺมเม ปหฺน ภพฺโพ ปจฺมํ ฉานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตฺถํ กตฺเม
น กามฉนฺทํ พฺยาปาทํ ถีนมิทฺธิ์ อุตฺตจฺจ กุกฺกจฺจ วิจิกฺจจฺจ
กามสฺส โข ปนสฺส อาทินโว สมฺปชฺณณาย สฺทิกฺกุโจะย (๒) โหตีติ (๓)
จ อิมํ ปญฺจ นีวรณํ ปหฺน พลวติยา ปญฺณาย อตฺตตฺถํ
วา ปรตฺถํ วา ฉสฺสตีติอาทิสฺส (๔) จ มิทฺทสฺสาปี ปหฺนํ วฺตุตํ ๑
น จ รูปํ ปหฺนทพฺพิ์ ๑ ยถาห ๑ รูปภฺนุโธ อภิกฺขณฺเยโย
ปรีณฺณเยโย น ปหฺนทพฺพิ์ น ภเวตพฺพิ์ติ (๕) ๑ อิมสฺสาปี
ปหฺนวจนโตปี อรูปมเว มิทฺธิ์ ๑ น รูปสฺสาปี ปหฺน-
วจนโต ๑ รูปํ ภิกฺขเว น คฺมฺหากํ ตํ ปชฺหถาติ (๖) เอตฺถ
หิ รูปสฺสาปี ปหฺนํ วฺตุตเมว ตสฺมา อกรรมเมตฺนฺติ ๑

๑. ม. จิตฺตชฺสสฺสาสมภโว วฺตุโต ๑ ๒. ม. สมฺมปญฺณาย สฺทิกฺกุโจะย ๑
๓. อจฺ. จตฺถก. ๒๒/๓๔๔/๔๓๘ ๑ ๔. อจฺ. ปญฺจก. ๒๒/๕๑/๓๒ ๑
๕. อภฺ. วิ. ๓๕/๑๐๐๘/๕๓๓ ๑ ๖. ม. มฺ. ๑๒/๒๘๓/๒๓๕ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณฺณา หน้า 678

อณฺณตา วุตตตฺตา ฯ ตสฺมี หิ สุตฺเต โย ภิกฺขเว รุเป
ฉนฺนฺทราควินโย ตํ ตตฺถ ปหานนฺติ (๑) เอวํ ฉนฺนฺทราคปฺปหาน-
วเสน รุปลสฺส ปหานํ วุตฺตํ ฯ น ยถา ฉ ฐมฺเม ปหาย
ปฺลจ นีวรณฺ ปหายาติ เอวํ ปหาตพฺพเมว วุตฺตนฺติ อณฺณตา
วุตตตฺตา น รุปี มิตฺทฺชนฺติ (๒) ตสฺมา ยานตานิ โส อิม
ปฺลจ นีวรณฺ ปหาย เจตฺโส อุปกิเลสฺติ อาทิณี สุตฺตานี
วุตฺตานี ฯ เอเตหิ เจว อณฺณเหหิ จ สุตฺเตหิ อรุปรเมว มิตฺทฺชนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ ตถาหิ ปฺลจฺจิม ภิกฺขเว อวารณา นีวรณา
เจตฺโส อชฺฉมารุพฺหา (๓) ปฺลญาย ทฺพพฺลิกฺรณา กตฺเม ปฺลจ
กามฉนฺโท ภิกฺขเว ฯป ฯ ถีนมิตฺทฺ ภิกฺขเว อวารณํ นีวรณํ
เจตฺโส อชฺฉมารุพฺหา ปฺลญาย ทฺพพฺลิกฺรณนฺติ จ ถีนมิตฺทฺ
นีวรณํ ภิกฺขเว อนฺธกรณํ อจฺจุกรณํ อณฺญาณกรณํ
ปฺลญานิโรธิกํ วิฆาตปฺกฺขิกํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกฺกนฺติ จ เอวเมว
โฆ พฺราหฺมณฺ ยสฺมี สมเย ถีนมิตฺทฺปริยฺญูจฺเตนฺ เจตฺสา
วิหฺรติ ถีนมิตฺทฺปรเตนาคิ จ อโยนิโส ภิกฺขเว มนสิกโรโต
อนฺุปฺปนฺโนเจว กามฉนฺโท อุปฺปชฺชติ ฯป ฯ อนฺุปฺปนฺนญฺเจว
ถีนมิตฺทฺ อุปฺปชฺชตีติ จ เกวโลหายํ ภิกฺขเว อกฺุสลาภาที (๔)
ยทิตํ ปฺลจ นีวรณานีติ (๕) จ เอวมาทีนํ จ อนฺเกาเนตฺส
๑. สํ. ข. ๑๓/๕๕๑๓๔๕ ฯ ๒. ม. อิตฺตทฺโท นตฺถิ ฯ
๓. ม. อชฺฉมารุพฺหา ฯ ๔. ม. อกฺุสราสี ฯ
๕. สํ. มหฺา. ๑๕/๖๕๖/๑๕๖ ฯ ม. นีวรณาติ จ ฯ

อรุปรภาวโชตกาเนว สุตตานิ วุตตานิ ยสฺมา เจตํ อรูปํ
ตสฺมา อารุปรเปปี อุปฺปชฺชติ ฯ วุตตญฺเฬหิตํ มหาปกรณปฏฺฐาเน
นีวรณํ ฌมฺมํ ปฏฺฐิจฺจ นีวโรณ ฌมฺโม อุปฺปชฺชติ น ปุเรชาต-
ปจฺจยาติ(๑) ฯ เอตสฺส วิภงฺเก อารุปรเป กามฉนฺทนีวรณํ ปฏฺฐิจฺจ
ถีนมิตฺทอฺทฺทจฺจอวิชฺชานีวรณนฺติ สพฺพํ วิตุถาเรตพฺพํ ฯ ตสฺมา
สนฺนิฏฺฐานเมตฺถ คนฺตพฺพํ อรูปเมว มิตฺทนฺติ ฯ

กุกฺกจฺจนิตฺทเตเส ฯ อกฺปฺปิเย กปฺปิยสฺสณฺนิตาติ อาทินิ มฺลโต
กุกฺกจฺจทสฺสนตฺถํ วุตตานิ ฯ เอวํ สณฺนิตฺตาย หิ กเต วิติกฺกเม
นิฏฺฐิตฺเต วตฺถุชฺฌาจาเร ปฺน สณฺชาตสฺติโนปี ทฺฐจฺจุ มยา กตฺนฺติ
เอวํ อนุตฺตปฺปมาณสฺส ปจฺฉานฺตฺวาปวเสเนตํ อุปฺปชฺชติ ฯ เตน
นํ มฺลโต ทสฺเสตฺถํ อกฺปฺปิเย กปฺปิยสฺสณฺนิตาติอาทิ วุตฺตํ ฯ
ตตฺถ อกฺปฺปิยโกชนํ กปฺปิยสฺสณฺนิ หุตฺวา ปริภุชฺชติ อกฺปฺปิยมํสํ
กปฺปิยมํสสณฺนิ หุตฺวา อจฺฉมํสํ สฺกมํสนฺติ ทิปิมํสํ วามิก-
มํสนฺติ ขาทติ ฯ กाले วิตฺติวตฺเต กาลสณฺณาย ปวาเรตฺวา
อุปฺปวารีตสณฺณาย ปตฺตตฺถมฺมํ รเช ปตฺติเต ปฏฺฐิกฺกหิต-
สณฺณาย ภุชฺชติ ฯ เอวํ อกฺปฺปิเย กปฺปิยสณฺณาย วิติกฺกมํ
กโรติ นาม ฯ สฺกมํสณฺจ อจฺฉมํสสณฺณาย ขาทมาโน กाले
จ วิกาลสณฺณาย ภุชฺชมาโน กปฺปิเย อกฺปฺปิยสณฺนิตฺตาย
วิทฺติกมํ กโรติ นาม ฯ อนวชฺชํ ปน กิณฺจิทฺเทว วชฺชสณฺนิตฺตาย
๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๘๐/๓๕๐ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 680

วชชสญตย อนวชชสญตย กโรนุโต อนวชเช วชชสญตย (๑)

วชเช อนวชชสญตย วิติกกม กโรติ นาม ฯ ยสุมา

ปเนต อกต วต เม กลุยาณ อกต กุสล อกต ภีรุตตาณ

กต ปาปี กต ลุทฐ กต กิพพิสนฺติ เอว อนวชเช

วชชสญตยปี กเต วิติกกเม อุปฺปชชติ ฯ ตสฺมาตฺส อลฺลปี

วตถุ อนฺุชานนุโต ย เอวรูปนฺติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ กุกฺกจฺปท วุตตตฺถเมว ฯ กุกฺกจฺยานากาโร

กุกฺกจฺยานา ฯ กุกฺกจฺเจน อายิตตฺส (๒) ภาโว กุกฺกจฺยิตตฺต ฯ

เจตโส วิปฺปฏิสฺสโรติ เอตฺถ กตาคตฺส สวชฺชานวชชตฺส วา

อภิมุขกมณ วิปฺปฏิสฺสโร นาม ฯ ยสุมา ปน โส กต วา ปาปี

อกต น กโรติ อกต วา กลุยาณ กต น กโรติ ฯ ตสฺมา

วิรูโป กุจฺฉิตฺโต วา ปฏิสฺสโรติ วิปฺปฏิสฺสโร ฯ โส ปน เจตโส

น สตฺตสฺสชาติ ฌาปนตฺถ เจตโส วิปฺปฏิสฺสโรติ วุตฺต ฯ

อยมฺสฺส สกาวนิตฺเตโส ฯ อุปฺปชชมานํ ปน กุกฺกจฺจ อารกฺคมีว

กํสฺปตฺต มนํ วิลิขมานเมว อุปฺปชชติ ตสฺมา มโนวิเลโขติ

วุตฺต ฯ อยมฺสฺส กิจฺจนิตฺเตโส ฯ ยํ ปน วินเย อถ โข

อายสฺมา สารีปฺตฺโต ภควตา ปฏิกฺขิตฺตํ อนฺุวสิตฺวา อาวสถ-

ปิณฺฑํ ปริภุชิตฺตุนฺติ กุกฺกจฺยานนุโต น ปฏิกฺคเหสีติ (๓) กุกฺกจฺจ

อากต น ตํ นีวรณํ ฯ น หิ อรหโต ทูฏฺฐํ มยา อิทํ

๑. ม. วชชสญตย ฯ ๒. ม. อยิตตฺส ฯ

๓. วิ. มหาวิ. ๒/๔๓๑/๓๐๖ ฯ

เล่มที่ 46 นิยุเขปภณทวณณา หน้า 681

กตุนติ เอว อนุตวาโป อตติ ๑ นีวรรณปฏิรูปกัม ปเนตัม กปปติ
น กปปตีติ วิมฺสนสงขตัม วินยกุกุจจัม นาม ๑

กตเม ฐมา นีวรรณ เจว นีวรรณสมยุตฺตา จาติ
ปทสฺส นิตฺเทเส ๑ ยสฺมา ถีนมิทฺธ อลฺลณมณฺธํ น วิชหติ
ตสฺมา ถีนมิทฺธนีวรรณ อวิชฺขานีวรรณน นีวรรณเจว นีวรรณ-
สมยุตฺตตฺตจาทิ อภินฺทิตฺวา วุตฺตํ ๑ ยสฺมา ปน อุตฺตจเจ สติปี
กุกุจจสฺสภาวา กุกุจจเจน วินาปี อุตฺตจจํ ออุปฺปชฺชติ ๑
ตสฺมา ตํ ถีนฺทิตฺวา วุตฺตํ ๑ ยลฺลจ เยน สมฺปโยคํ น
กจฺจติ ๑ ตํ น โยชิตฺตุนติ เวทิตพฺพํ ๑

อิเม ปน นีวรรณ กิเลสปฏิปาทิยาปี อหริตฺถุ วฏฺฐติ
มคฺคปฏิปาทิยาปี ๑ กิเลสปฏิปาทิยา กามฉนฺทพฺยาปาทา
อนาคามิมคฺเคน ปหิยฺนติ ๑ ถีนมิทฺธุตฺตจจานิ อรหตฺตมคฺเคน
กุกุจจวิจิจิจฺฉา โสตาปตฺติมคฺเคน อวิชฺชา อรหตฺตมคฺเคน ๑
มคฺคปฏิปาทิยา โสตาปตฺติมคฺเคน กุกุจจวิจิจิจฺฉา ปหิยฺนติ ๑
อนาคามิมคฺเคน กามฉนฺทพฺยาปาทา อรหตฺตมคฺเคน ถีน-
มิทฺธุตฺตจจวิชฺชาติ ๑

ปรามาสโคจฺจเก ๑ เต ฐมเม จเปตฺวาติ ปุจฺฉาสภาเคน
พหฺวจัน กตํ ๑

อุปาทานนิตฺเทเส วตฺตสฺสงขตัม กามํ อุปาทิยตีติ กามุ-
ปาทานํ ๑ กาโม จ โส อุปาทานญจาทิปี กามุปาทานํ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 682

อุปาทานนุติ ทพหคคหณั ๑ ทพหตุโถ หิ เอตุถ อุปสทโท
อุปายาสอุปกฐาทีสุ วีย ๑ ตถา ทิฏฐิจ จ สทา อุปาทา-
นญจาติ ทิฏฐุปาทานั ๑ ทิฏฐี อุปาทียตีติ วา ทิฏฐุปาทานั ๑
สสุสโต อตุตา จ โถโก จาติอาทีสุ (๑) หิ ปุริมทิฏฐี อตุตตรทิฏฐี
อุปาทียติ ๑ ตถา สิลพพุตติ อุปาทียตีติ สิลพพุตติอุปาทานั ๑
สิลพพุตตจ ต อุปาทานญจาติปี สิลพพุตติอุปาทานั ๑ โคสิล-
โควตตุตาทีนิ หิ เอวั สุตฐีติ อภินเวสโต สยเมว อุปาทานานิ ๑
ตถา วทนติ เอเตนาติ วาโท ๑ อุปาทียนุติ เอเตนาติ
อุปาทานั ๑ ที วทนติ อุปาทียนุติ วา อตุตทานั อตุตโน
วาหุปาทานั อตุตวาหุปาทานั ๑ อตุตวาหุตตเมว วา อตุตตาติ
อุปาทียนุติ เอเตนาติ อตุตวาหุปาทานั ๑

โย กามเมสุ กามจจนุโทติ เอตุถาปี วตุตุกามา กิเลสกามา
จ อนนเวสโต กามาติ อธิปเปตา ๑ ตสุมา วตุตุกามเมสุ
กามจจนุโท อธิ กามุปาทานนุติ อนาคามีโนปี ตั สิทุทธิ
โหติ ๑ ปญจกามคฺคณวตุตุโก ปนสฺส กามราโคว นตุถิติ ๑

ทิฏฐุปาทานนิทเทเส ๑ นตุถิ ทินนุติ ทินนุ นาม อตุถิ
สกุทา กสุสจิจิ กิณฺจิจิ ทาตุณฺติ ชานาติ ทานสฺส (๒) ปน ผลวิปาโก
นตุถิติ คณฺหาติ ๑ นตุถิ ยิฏฐนุติ ยิฏฐี วุจฺจติ มหายาโค
ตั ยชิตุ สกุทาติ ชานาติ ยิฏฐสฺส ปน ผลวิปาโก นตุถิติ
๑. ที. สี. ๘/๒๓/๑๓ ๑ ๒. ม. ทินนุสฺส ๑

เล่มที่ 46 นิฎเขปกณทวณณา หน้า 683

คณหาติ ๑ นตถิติ หุตุนติ อาหุนปาหุนมจกคกริยา ตํ กาคุ
 สกกาติ ชานาติ ตสฺส ปน ผลวิปาโก นตถิติ คณหาติ ๑ นตถิติ
 สุกตทุกกฏานนติ เอตถ ทส กุสลกมฺมปถา สุกตกมฺมานิ
 นาม ๑ ทส อกุสลกมฺมปถา ทุกกฏกมฺมานิ นาม ๑ เตสํ
 อตฺถิภาวํ ชานาติ ผลวิปากํ (๑) ปน นตถิติ คณหาติ ๑ นตถิ
 อัย โลกโกติ ปรโลกเก จิโต อิมํ โลกํ นตถิติ คณหาติ ๑
 นตถิ ปรโลกโกติ อิท โลกเก จิโต ปรโลกํ นตถิติ คณหาติ ๑
 นตถิ มาตา นตถิ ปิตาติ มาตาปิตูนํ อตฺถิภาวํ ชานาติ
 เตสุ กตปจฺจเยน โกจิ ผลวิปาโก นตถิติ คณหาติ ๑ นตถิ
 สตุตา โอปปาทิกาทิ จวนกอุปฺปชฺชนกสตุตา นตถิติ คณหาติ ๑
 สมฺมกุกตา สมฺมาปฏฺธิปนฺนาติ อนุโลมปฏฺธิปํ ปฏฺธิปนฺนา ฐมฺมิก-
 สมณพฺรหฺมณา โลกสฺมี นตถิติ คณหาติ ๑ เย อิมญจ โลกํ
 ปรญจ โลกํ สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา ปเวทนตฺตีติ อิมญจ
 โลกํ ปรญจ โลกํ อตฺตนาเว อภิวิสฺสุเจเน นวณฺเณน ญตฺวา
 ปเวทนสมตฺโต สพฺพญญ พุทฺโธ นาม นตถิติ คณหาติ ๑
 อิมานิ ปน อุปาทานานิ กิเลสปฏฺธิปาฎิยาปิ อหริตุ
 วญฺญุตติ มกฺคปฏฺธิปาฎิยาปิ ๑ กิเลสปฏฺธิปาฎิยา กามุปาทานํ จตฺตหิ
 มกฺคเคหิ ปหิยติ ๑ เสสานิ ตีณิ โสตาปตฺติมกฺเคน ๑ มกฺค-
 ปฏฺธิปาฎิยา โสตาปตฺติมกฺเคน ทิฏฺฐุปาทานาทินิ ปหิยนฺติ ๑
 # ๑. ม. ผลํ วิปาโก ๑

จตุหิ มคฺเคหิ กามุปาทานนฺติ ฯ

กิลเสโคจฺจเก กิลเสเอาว กิลเสวตฺถุณี ฯ วสนฺติ วา เอตถ
อชีณาสวา สตฺตา โลภาทีสุ ปติฏฺฐิตตฺตาติ วตฺถุณี ฯ กิลเส
จ เต ตปฺปติฏฺฐานํ สตฺตานํ วตฺถุณี จาติ กิลเสวตฺถุณี ฯ
ยสฺมา เจตฺถ อนนฺตรปจฺจยาทีภาเวน อุปฺปชฺชมานา กิลเสาปี
วสนฺติเอว นาม ตสฺมา กิลเสานํ วตฺถุณีตีปี กิลเสวตฺถุณี ฯ

ตตฺถ กตโม โลโก ฯ โย ราโค สาราโคติ อัย ปน
โลโก เหตุโคจฺจเก กนฺจโคจฺจเก อิมสฺมี กิลเสโคจฺจเกติ ตีสุ
จानเส อติเรกปทสฺเตน นินฺทิตฺถุโจ ฯ อาสวสฺสโยชนโอมโยค-
นีวรนฺนอุปาทานโคจฺจเกสุ อฏฺฐหิ อฏฺฐหิ ปเทหิ นินฺทิตฺถุโจ ฯ
สฺวายํ อติเรกปทสฺเตน นินฺทิตฺถุจฺจ
นินฺทิตฺถุจฺจ
เหตุคณฺจ
เอเกเนว โกฏฺฐาเสน จิตฺตา ฯ อาสวสฺสโยชนโอมโยคสุ จตฺมคฺค-
วชฺชมาปี เทว โกฏฺฐาสา หุตฺวา จิตฺตา ฯ ถํ ฯ อาสเวสุ
กามาสโว ภวาสโวติ สฺสโยชนเนสุ กามราคสฺสโยชนํ ภวราค-
สฺสโยชนนฺติ โอมเยสุ กามโฆ ภโวโฆติ โยคฺสุ กามโยโค
ภวโยโคติ ฯ

อิมานิ ปน กิลเสวตฺถุณี กิลเสปฏฺฐิปาฏฺฐิยาปี อหริตฺ
วฏฺฐนฺติ มคฺคปฏฺฐิปาฏฺฐิยาปี ฯ กิลเสปฏฺฐิปาฏฺฐิยา โลโก จตุหิ

เล่มที่ 46 นิภเขปภณทวณณา หน้า 685

มคเคหิ ปหียติ ฯ โทโส อนาคามิมคเคน โมหมานา อรหตต
มคเคน ทิฏฐีวิจิจิจญา โสตาปตติมคเคน ถีนาทินี อรหตต
มคเคน ฯ มคคปฏิปาฎิยา โสตาปตติมคเคน ทิฏฐีวิจิจิจญา
ปหियนติ อนาคามิมคเคน โทโส อรหตตมคเคน เสสา
สตตาทิ ฯ

กามาวจรนิทุเทเสฯ เหฏฐโตติ เหฏฐาภาเคน ฯ อวิจिनริยนติ
อภุคิชาลาณัน วา สตตानัน วา ทุกขเวทนาย วิจอินตริ นิทุท
เอตถ นตถิติ อวิจิ ฯ สุขสงขาโต อโย เอตถ นตถิติ
นริโย ฯ นริตอตุเถนปี นริสสาตตุเถนปี วาปี นริโย ฯ ปริยนต
กริตวาติ ต อวิจิสงขาต นริย อนต กตวา ฯ อปริโตติ
อปริภาเคน ฯ ปรมิมิตวสวตติเทเวติ ปรมิมิตเส กามเส วต
วตตนโต เอว ลทุทโวหารเ เทเว ฯ อนโต กริตวาติ อนโต
ปกจิปิตวา ฯ ย เอตสมี อนตเรติ ये एतस्मि ओकासे ฯ
เอตถาวจราติ อิมินา ยสฺมา เอตสมี อนตเร อญเเยปี จรนติ
กทาจิ กตถจิ สมภวโต ตสฺมา เตส อสงคหณตถ อวจราติ
วตตติ ฯ เตน ये एतस्मि अनतरे ओकापुहा हुत्वा जرنति
स्पुพत्तु สทา ज समभवतो ओषाके ज जरन्ति अविजिनरिยस
हेฏฐा णुत्तुपाथाय पवत्तिภาเวन तेसं सङ्को गोतो होति ฯ
ते हि ओकापुहाव जरन्ति ओषाकेव वरन्ति (๑) อวจรา ฯ
๑. ม. จรนติติ ฯ

เอตถ ปรียาปนฺนาติ อิมินา ปน ยสุมา เอเต เหวตถาวจรา
อณฺณตถาปี อวจฺรณฺติ น ปน ตตฺถ ปรียาปนฺนา โหนฺติ
ตสฺมา เอเตสํ อณฺณตถาปี อวจฺรณฺตานํ ปรีคฺคโห กโต
โหติ ฯ อิทานิ เต เอตถ ปรียาปนฺนชฺมเม ราสีสุณฺณตปฺจฺย-
ภาวโต เจว สภาวโต จ ทสฺเสนฺโต ขนฺธาติอาทิมาย ฯ

รูปาวจฺรณิทุทฺเทส ฯ พุรหุํโลกนฺติ ปจฺมชฺฌานญฺมิสงฺขาตํ
พุรหุํญฺจณํ ฯ เสสเมตถ กามาวจฺรณิทุทฺเทส วุตฺตนเยเนว
ณาทพฺพิ ฯ (๑) สฺมาปนฺนสฺส จาติอาทิสฺ (๒) ปจฺมปเทน กุสลชฺฌานํ
วุตฺตํ ทฺติเยน วิปากชฺฌานํ ตติเยน กิริยชฺฌานํ วุตฺตนฺติ
เวทิตพฺพิ ฯ

อรูปาวจฺรณิทุทฺเทส ฯ อากาसानญฺจายตฺนุปลเถติ อากาสา-
นญฺจายตฺนสงฺขาตํ ภวํ อูปคเต ฯ ทฺติยปเทปี เอเสว นโย ฯ
เสสํ เหญฺจ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ

สฺรณฺทุกนิทุทฺเทส ยวายํ ติสฺ อุกฺสลมฺลเสฺ โมโห โส
โลภสมฺปยุตฺโต จ โลภเณ สฺรโณ โทสสมฺปยุตฺโต จ โทเสน
สฺรโณ วิจิจฺจุทฺทจฺสมฺปยุตฺโต ปน ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺเตน เจว
รูปฺรอกอรูปฺรอกสงฺขาเตน จ ราครเณน ปหานกญฺจภาวโต
สฺรโณ สฺรโชติ เวทิตพฺพิ ฯ

๑. ม. เวทิตพฺพิ ฯ ๒. ม. วาติ ฯ

เล่มที่ 46 สุตตุนตติกทุกนิกุเขปกา หน้า 687

สุตตุนตติกทุกมาตีกากถาย อตฺถโต จ วิเวจิตตฺตา ยานี
เนลฺล นินฺทเทสปทานิ เตลฺลปี เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว สุวิญญะยฺยตฺตา
เยภฺยฺเยน อุตฺตานตฺถานีเวย ฯ อิทํ ปเนตฺถ วิเสสมตฺตํ
วิชฺชูปมทุกุ ตาว ฯ จกฺขุมา กิร ปุริโส เมฆนฺธกาเร มคฺคํ
ปฏฺธิปชฺชิ ฯ ตสฺส อนฺธการตาย มคฺโค น ปญฺญาธิ วิชฺช
นิจฺฉริตฺวา อนฺธการํ วิทฺธเสตี ฯ อตฺถสฺส อนฺธการวิกมา มคฺโค
ปากโก อโหสิ ฯ โส ทฺตฺติยมฺปิ กมณํ อภินิหริ ทฺตฺติยมฺปิ
อนฺธกาโร โอตฺถริ มคฺโค น ปญฺญาติ ฯ วิชฺช นิจฺฉริตฺวา
ตํ วิทฺธเสตี ฯ วิคเต อนฺธกาเร มคฺโค ปากโก อโหสิ ฯ
ตฺตฺติยมฺปิ กมณํ อภินิหริ อนฺธกาโร โอตฺถริ มคฺโค น
ปญฺญาติ ฯ วิชฺช นิจฺฉริตฺวา อนฺธการํ วิทฺธเสตี ฯ

ตตฺถ จกฺขุมาโต ปุริสสฺส อนฺธกาเร มคฺคปฏฺธิปชฺชนํ วิย
อริยสวากสฺส โสตาปตฺติมคฺคตฺถาย วิปสฺสนารมฺโภ ฯ อนฺธกาเร
มคฺคสฺส อปญฺญาณกาโล วิย สจฺจจฺฉาทกตมํ ฯ วิชฺชยา
นิจฺฉริตฺวา อนฺธการสฺส วิทฺธสิตกาโล วิย โสตาปตฺติมคฺโค-
ภาเสน อูปชฺชิตฺวา สจฺจจฺฉาทกตมสฺส วินิตฺตกาโล ฯ วิคเต
อนฺธกาเร มคฺคสฺส ปากกาโล วิย โสตาปตฺติมคฺคสฺส จตฺนุนํ
สจฺจจฺฉานํ ปากกาโล ฯ มคฺคสฺส ปากกํ ปน มคฺคสมงฺคิปฺคฺคสฺส
ปากกเมว ฯ ทฺตฺติยคมนาภินิหาโร วิย สกทาคามิมคฺคตฺถาย

วิปัสสนารมโภ ๗ อนุชการเร มคฺคสฺส อปฺณายนกาโล วีย
สจฺจจฺญาทกตมฺ ๗ ทุตฺติย วิชฺชยา นิจฺจริตฺวา อนุชการสฺส วิทฺธฺ-
สิตกาโล วีย สกทาคามิมคฺโคภาเสน อุปฺปชฺชิตฺวา สจฺจจฺญา-
ทกตมสฺส วิโนทิตกาโล ๗ วิคเต อนุชการเร มคฺคสฺส ปากฺก-
กาโล วีย สกทาคามิมคฺคสฺส จตฺนุนฺํ สจฺจจฺจํ ปากฺกกาโล ๗
มคฺคสฺส ปากฺกํ ปน มคฺคสมงฺคิปปุคฺคสฺส ปากฺกเมว ๗ ตติย-
คมนานินิหารโ วีย อนาคตามิมคฺคตฺถาย วิปัสสนารมโภ ๗
อนุชการเร มคฺคสฺส อปฺณายนกาโล วีย สจฺจจฺญาทกตมฺ ๗
ตติย วิชฺชยา นิจฺจริตฺวา อนุชการสฺส วิทฺธฺสิตกาโล วีย
อนาคตามิมคฺโคภาเสน อุปฺปชฺชิตฺวา สจฺจจฺญาทกตมสฺส วิโนทิต-
กาโล ๗ วิคเต อนุชการเร มคฺคสฺส ปากฺกกาโล วีย อนาคตามิ-
มคฺคสฺส จตฺนุนฺํ สจฺจจฺจํ ปากฺกกาโล ๗ มคฺคสฺส ปากฺกํ ปน
มคฺคสมงฺคิปปุคฺคสฺส ปากฺกเมว ๗

วชิรสฺส ปน ปาสาโณ วา มณฺเฑ วา อภิชฺโช (๑) นาม
นตฺถิ ๗ ยตฺถ ปตฺติ ตํ วินิวิทฺธเมว โหติ ๗ วชิริ เขเปนฺตํ
อเสเสตฺวา เขเปติ ๗ วชิเรน คตมคฺโค นาม ปฺน ปากฺกโก
น โหติ ๗ เอวเมว อรหตฺตมคฺคสฺส อวชฺฌกิลโส นาม
นตฺถิ ๗ สพฺพกิลเส วินิวิชฺฌติ วชิริ วีย อรหตฺตมคฺโคปิ
กิลเส เขเปนฺโต อเสเสตฺวา เขเปติ ๗ วชิเรน คตมคฺคสฺส
๑. ม. อภิชฺโช ๗

เล่มที่ 46 นิฎเขปภณทวณณา หน้า 689

ปุน ปากตักตตาทาโว วิย อรหตุตมกเคน ปหีนกิลสานัน ปุน
ปจจุทาวตุนัน นาม นตถิติ ฯ

พาลทุกนิตุเทเส พาเลส อหิริกาโนตตปฺปานิ ปากฎานิน ฯ
มูลานิน จ เสสานัน พาลชฺมมานัน ฯ อหิริโกปิ (๑) อโนตตปฺปิ จ
น กิลยจ อกุสลัน น กโรติ นามาติ เอตานิ เทว จ ปจฺมเยว
วิสุ วุตตานิน ฯ สุกกปกฺเขปิ อยเมว นโย ฯ ตถา กณฺหทูกे ฯ

ตปฺนียทุกนิตุเทเส กตตตฺตา จ อกตตตฺตา จ ตปฺนินัน
เวทิตพฺพินัน ฯ กายทฺวจฺจริตาทินิน หิ กตตตฺตา ตปฺนติ ฯ กาย-
สุจฺจริตาทินิน อกตตตฺตา ฯ ตถา หิ ปุคฺคโล กตฺ เม กาย-
ทฺวจฺจริตฺนติ ตปฺปติ ฯ อกตฺ เม กายสุจฺจริตฺนติ ตปฺปติ ฯ กตฺ
เม วจฺจิตฺนติ ตปฺปติ ฯเปฯ อกตฺ เม มโนสุจฺจริตฺนติ
ตปฺปติ ฯ อตปฺนียปิ เอเสว นโย ฯ กลฺยาณการี หิ ปุคฺคโล
กตฺ เม กายสุจฺจริตฺนติ น ตปฺปติ ฯ อกตฺ เม กายทฺวจฺจริตฺนติ
น ตปฺปติ ฯ กตฺ เม วจฺจิตฺนติ น ตปฺปติ ฯเปฯ อกตฺ
เม มโนทฺวจฺจริตฺนติ (๒) น ตปฺปติ ฯ

อริวจนทุกนิตุเทเส ฯ ยา เตสํ เตสํ ชฺมมานนฺติ สพฺพ-
ชฺมมสงฺคหณัน ฯ สงฺขายตีติ สงฺขา ฯ สํกถียตีติ อตุโล ฯ กิณฺติ
สํกถียติ ฯ อหฺนฺติ มมฺนฺติ ปโรติ ปฺรสุตฺติ สตุโตติ ภาโวติ
โปโสติ ปุคฺคโลติ นโรติ มาณโวติ ติสฺโสติ ทตุโตติ มณฺโจ
๑. ม. อหิริโก หิ ฯ ๒. อจฺ. เอก. ๒๐/๒๕๐/๖๔ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 690

ปิจิ ภิสสิ พิมุโพหนัง วิหาโร ปริเวณัง ทวารัง วาตปานนุติ
เอวํ อเนเกหิ อากาเรหิ สงกถียตีติ สงฺขาฯ สมนฺมา ฉายตีติ (๑)
สมณฺญาฯ กิณฺติ สมณฺญาติฯ อหนฺติ มมนฺติ ฯเปฯ ทวารัง
วาตปานนุติฯ สมนฺมา ฉายตีติ สมณฺญาฯ ปณฺญาปียตีติ
ปณฺญตฺติฯ โวหริยตีติ โวหาโรฯ กิณฺติ โวหริยติฯ อหนฺติ
มมนฺติ ฯเปฯ ทวารัง วาตปานนุติ โวหริยติ ฯ

นามนฺติ จตุพฺพิชฺชํ นามํ ฯ สามณฺยณามํ คุณนามํ
กิตฺติมนามํ โอปปาทิกนามนฺติฯ ตตฺถ ปจฺมกปฺปิเกสุ มหาชเนน
สมฺมณฺญิตฺวา จปิตตฺตา มหาสมฺมโตติ รัลโล นามํ สามณฺยณามํ
นามฯ ยํ สนฺชาย วุตฺติ มหาชนสมฺมโต มหาชนสมฺมโตติ โข
วา เสฏฺฐมฺหาสมฺมโตเตวฺว ปจฺมอกฺขริ อฺปาทาย นิพฺพตฺตฺนุติ ฯ
ธมฺมกถิโก ปัสฺสูถิโก วินยฺชโร เตปฺปิฏโก สทฺุโร ปสนฺโนติ
เอวฺรฺรูปํ คุณโต อากตฺนามํ คุณนามํ นามฯ ภควา อรหํ
สมฺมาสมฺพุทฺโธติอาทีนํ ตถาคตฺสฺส อเนกานํ นามสฺตานํ
คุณนಾಮานว ฯ เตน วุตฺติ

อสงฺเขยฺยานิ นามานํ สกฺุณฺน มเหสิโน

คุณฺน นามมฺหุเชยฺยํ อปิ นามสฺหสฺสโตติ ฯ

ยํ ปน ชาตฺสฺส กุมารกฺสฺส นามคฺคหณฺทิวเส ทกฺุขิณฺเยฺยานํ
สทฺุการํ ภควา สมิเป จิตฺตา ฉาตกา กปฺเปตฺวา ปกปฺเปตฺวา
๑. ม. สมณฺญาติติ ฯ

อัย อสุโก นามาติ นามํ กโรนฺติ อิทํ กิตฺติมนามํ นาม ฯ
ยา ปน ปุริมปฺลยฺตฺติ อปรปฺลยฺตฺติยํ (๑) ปตฺติ ปุริมโวหาโร
ปจฺฉิมโวหาเร ปตฺติ ฯ เสยฺยถิทํ ปุริมกปฺเปปิ จฺนุโท จฺนุโทเยว
นาม เอตฺรหิปี จฺนุโทเยว ฯ อตีเต สุริโย สมฺมุโท ปจฺวี
ปพฺพโต ปพฺพโตเยว ฯ เอตฺรหิปี ปพฺพโตเยวติ อิทํ โอปปาติก-
นามํ (๒) นาม ฯ อิทํ จตฺตฺพิชฺฌปี นามํ เอกนามเมว (๓) โหติ ฯ

นามกมฺมนฺติ นามกรณํ ฯ นามเชยฺยมนฺติ นามภูจฺปนํ ฯ
นิรุตฺตตีติ นามนิรุตฺตติ ฯ พุยฺยชนนฺติ นามพุยฺยชนํ ฯ ยสฺมา
ปเนตฺติ อตฺถํ พุยฺยชยฺติ (๔) ตสฺมา เอวํ วุตฺตํ ฯ อภิลลาโปติ
นามาภิลลาโปว ฯ สพฺพเพว ฐมฺมา อธิวจฺนปถาติ อธิวจฺนสฺส
โน ปถฐมฺมา (๕) นาม นตฺถิ เอกฐมฺโม สพฺพฐมฺเมสฺสุ นิปตฺติ ฯ
สพฺพฐมฺมา เอกฐมฺมสฺมี นิปตฺนฺติ ฯ กถํ ฯ อัย หิ นาม-
ปฺลยฺตฺติเอกฐมฺโม โส สพฺพเพสฺสุ จตฺตฺมิกฐมฺเมสฺสุ นิปตฺตีติ ฯ
สจฺจโตปี สงฺขาโรปี นามโต มุตฺตโก นาม นตฺถิ ฯ

อฏฺฐวีปพฺพตาทิสฺสุ (๖) รุกฺโขปี ชานปทานํ ภาโร ฯ เต หิ
อัย ก็ รุกฺโข นามาติ ปุฏฺฐจา ขทฺติโร ปน โสติ (๗) อตฺตนา
ชานนํ นามํ กเถนฺติ ฯ ยสฺส นามํ น ชานนฺติ ตํปี

๑. ม. ปจฺฉิมปฺลยฺตฺติยํ ฯ ๒. ม. โอปปาติกนามํ ฯ

๓. ม. เอตฺถ นามเมว ฯ ๔. ม. พุยฺยชยฺติ ฯ ๕. ม. โนปถฐมฺโม ฯ

๖. ส. ปรวีปพฺพตาทิสฺสุ ฯ ๗. ม. ขทฺติโร ปลาโสติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 692

อนามโก นามาติ วทนฺติ ฯ ตํปี ตสฺส นามเชยฺยเมว หุตฺวา
ติฏฺฐติ ฯ สมฺมุตฺเต มจฺจกจฺจปาทีสุปี เอเสว นโย ฯ อิตฺเร เทว
ทฺกกา อิมินา สฺमानตฺถาเอว

นามรูปุเก นามกรณฺญเณ จ นมนฺญเณ จ นาม-
นฺญเณ จ นามํ ฯ ตตฺถ จตฺตารโ ตาว ขนฺธา นามกรณฺญเณ
นามํ ฯ ยถา หิ มหาชนสมฺมตตฺตา ตสฺส (๑) มหาสมฺมโตติ นามํ
อโหสิ ยถา วา มาตาปิตโร อัยฺย ติสฺโส นาม โหตุ ปุสฺโส (๒)
นาม โหตุติ เอวํ ปุตฺตตสฺส กิตฺติมนามํ กโรนฺติ ฯ ยถา วา
ธมฺมกถิกอ วินยฺชโรติ कुณโต นามํ อากจฺจติ น เอวํ
เวทนาทีนํ ฯ เวทนาทโย หิ มหาปจฺวีอาทโย วิย อตฺตโน
นามํ กโรนฺตาว อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เตสุ อุปฺปนฺเนสุ เตสํ นามํ
อุปฺปนฺนเมว โหติ ฯ น หิ เวทนํ อุปฺปนฺนํ ต्वํ เวทนา
นาม โหหิติ โกจิ ฆณฺติ ฯ น จ ตสฺสา นามคฺคหณฺกิจฺจํ
อตฺถิ ฯ ยถา ปจฺวียา อุปฺปนฺนาย ต्वํ ปจฺวี นาม โหหิติ
นามคฺคหณฺกิจฺจํ นตฺถิ ฯ จกฺกวาเพ สีเนรฺมฺหิ จนฺทิมสุริย-
นภฺยตฺเตสุ อุปฺปนฺเนสุ ต्वํ จกฺกวาพํ นาม ต्वํ สีเนรฺ
นาม (๓) ต्वํ นภฺยตฺตํ นาม โหหิติ นามคฺคหณฺกิจฺจํ นตฺถิ
นามํ อุปฺปนฺนเมว โหติ โอปฺปาติกปฺลยตฺตติยํ นิปตฺติ ฯ เอวํ
เวทนาย อุปฺปนฺนาย ต्वํ เวทนา นาม โหหิติ นามคฺคหณ-

๑. ม. มหาสมฺมตตสฺส ฯ ๒. ม. พุสฺโส ฯ ๓. ม. อัยฺย ปาโจ นตฺถิ ฯ

เล่มที่ 46 นิภุขปภณฐวณณา หน้ 693

ภิจจํ นตฺถิ ๑ ตาย อุปฺปนฺนาย เวทนาติ นามํ อุปฺปนฺนเมว
โหติ ๑ สลฺลยาทีสุปี เอสฺว นโย ๑ อตีเตปี หิ เวทนา
เวทนาเยว สลฺลยา สงฺขารา วิญฺญาณํ วิญฺญาณเมว อนาคเตปี
ปจฺจุปฺปนฺเนปี ๑ นิพฺพานํ ปน สทาปี นิพฺพานเมวาทิ ๑
นามภรณญฺเฐน นามํ ๑

นมนญฺเฐนาติ (๑) เจตฺถ จตฺตาโร ขนฺธา นามํ ๑ เต
หิ อารมฺมณาภิมฺขา นมนฺติ ๑ นามนญฺเฐน สพฺพมปี นามํ ๑
จตฺตาโร หิ ขนฺธา อารมฺมณฺเ อลฺลยมลฺลยํ นามนฺติ ๑
นิพฺพานํ อารมฺมณาธิปติปจฺจยตาย อตฺตนิ อนวชฺชรมฺเม
นามติ ๑

อวิชฺชาภวตฺตฺหา วฏฺฐมฺลสมฺทาจารทสฺสนตฺถิ คหิตา ๑
ภวิสฺสติ อตฺตา จ โลโก จาติ ขนฺธปฺลยจกํ อตฺตา
จ โลโก จาติ คเหตุวา ตํ ภวิสฺสติติ คหณาการณ นินฺวิญฺจา
สสฺสททิญฺจ ๑ ทุตฺติยา น ภวิสฺสติติ อการณ นินฺวิญฺจา
อุจฺเจททิญฺจ ๑

ปฺพพฺพนตฺ อารพฺภาติ อตีตโกญฺจาถิ อารมฺมณํ ภริตฺวา
อิมินา พุรหฺมชาเล อากตา อญฺจารส ปฺพพฺพนตานุทิญฺจโย
คหิตา ๑ อปรนฺตํ อารพฺภาติ อนาคตโกญฺจาถิ อารมฺมณํ ภริตฺวา
อิมินา ตตฺถเวว อากตา จตฺตจตฺตาพีส อปรนฺตานุทิญฺจโย คหิตา ๑

๑. ม. นมนญฺเฐนาปี ๑

โทวจสุตตานิทุเทเส ฯ สหธมมิเก วุจจมานนติ สหธมมิกั
นาม ยั ภควตา ปณณตตั สิกขาปทึ ฯ ตสุมิ วตถุ ทสเสตวา
อาปตตี อาโรเปตวา อิทึ นาม ตวั อาปตตี อาปนุโน อิงฆ เทเสหิ
วุจจาหิ ปฏิกโรหิตี วุจจมานน ฯ โทวจสุตสาณนุติอาทิสู ฯ เอวั
โจทियมานสส ปฏิจोजनाย วา อปฺปทกฺกจินคาหิตาย วา ทุพฺพ-
จสส กम्मึ โทวจสุตสาณนุติ ฯ ตเทว โทวจสุตสนุติปิ วุจจติ ตสส
ภาโว โทวจสุตติยั ฯ อิตฺริ ตสฺเสว เววจนั ฯ วิปฺปฏิกฺกคาหิตาติ
วิโลมคาหิตา ฯ วิโลมกหณสงฺขาเตน วิปฺปจฺฉินเณ สาคั อสฺสาติ
วิปฺปจฺฉินิกสาโต ฯ ปชานิกกหณั (๑) คเหตุวา เอกปเทเนว ตั
นิสฺสทฺทหมกาสินนุติ สฺขั ปฏิลภนตสฺเสตตี อธิวจนั ฯ ตสฺส ภาโว
วิปฺปจฺฉินิกสาตตา ฯ โอวาทึ อนาถियนฺวเสน อนาทรสฺส ภาโว
อนาทรियั ฯ อิตฺริ ตสฺเสว เววจนั ฯ อนาถियนากาโร วา
อนาทรตา ฯ ครุวาลั อวสนนฺวเสน อฺปนุโน อคารวภาโว
อคารวตา ฯ สเชฏฺฐกวาลั อวสนนฺวเสน อฺปนุโน อปฺปฏิสฺสว-
ภาโว อปฺปฏิสฺสวตา ฯ อัย วุจจตีติ อัย เอวรูปา โทวจสุตตา
นาม วุจจติ ฯ อตถโต ปเนสา เตนากาเรน ปวตฺตตา จตฺตาโร
ขนฺธาสงฺขารกฺขนฺโรเยว วา ฯ ปาปมิตฺตตาทิสฺสปิ เอสฺเสว
นโย ฯ โทวจสุตตาปาปมิตฺตตาทโย หิ วิสฺสุ เจตสิกธมฺมา
นาม นตฺถิ ฯ

๑. ม. ปฏาณิกกหณั ฯ

เล่มที่ 46 นิฎเขปภณทวณณา หน้า 695

นตฺถิ เอเตสํ สทฺธาติ อสทฺธา ฯ พุทฺธาทีนํ วัตฺถุนิ น
สทฺทหนตฺตีติ อตฺโถ ฯ ทุสฺสีลาติ สีลสฺส ทุฏฺฐุ นาม (๑) นตฺถิ ฯ
นิสฺสีลาติ อตฺโถ ฯ อปฺปสฺสุตาติ สุตฺตวิรฺหิตา ฯ (๒) ปญฺจมจฺจริยานิ
เอเตสํ อตฺถิตฺติ มจฺจริโน ฯ ทุปฺปญฺญาติ นิปฺปญฺญา ฯ เสวนก-
วเสน เสวนา ฯ พลวเสวนา นิเสวนา ฯ สพฺพโต ภาเคน
เสวนา สํเสวนา ฯ อุปฺสกฺควเสน วา ปํทํ วัฑฺฒิตํ ฯ ตีหิปี
เสวนาว กถิตา ฯ ภาชนาติ อุปฺสงฺกมฺนา ฯ สมฺภาชนาติ สพฺพโต
ภาเคน ภาชนา สมฺภาชนา ฯ อุปฺสกฺควเสน วา ปํทํ วัฑฺฒิตํ ฯ
ภตฺตตีติ ทพฺพภตฺตติ ฯ สมฺภตฺตตีติ สพฺพโต ภาเคน ภตฺตติ ฯ อุปฺสกฺคว-
วเสน วา ปํทํ วัฑฺฒิตํ ฯ ทวีหิปี ทพฺพภตฺตติเอว กถิตา ฯ
ตํสมฺปวฺงกตาติ เตสฺส ปุคฺคเตสฺส กาเยน เจว จิตฺเตน จ สมฺปวฺงก-
ภาโว ตนฺนินฺนตา ตปฺโปณฺตา ตปฺปพฺพการตาติ อตฺโถ ฯ

โสวจฺสตาทุกนิตุเทโสปี วุตฺตปฏฺธิปกฺขนเยน เวทิตพฺโพ ฯ

ปญฺจปี อาปตฺตติกฺขนฺธาติ มาติกานิตุเทเสน ปาราชิกํ
สงฺฆาติเสสํ ปาจิตฺตियํ ปาฏฺฐิตฺตนิยํ ทุกกฺกฺกนฺติ อีมา ปญฺจ
อาปตฺตติโย ฯ สตฺตปี อาปตฺตติกฺขนฺธาติ วินยนิทฺเทเสน ปาราชิกํ
สงฺฆาติเสสํ ภูลฺลจฺจยํ ปาจิตฺตियํ ปาฏฺฐิตฺตนิยํ ทุกกฺกํ ทพฺพภาสิ-
ตฺนฺติ อีมา สตฺต อาปตฺตติโย ฯ ตตฺถ สห วัตฺถุนา ตาสี
อาปตฺตตีนํ ปริจฺเจทฺธานนกปญฺญา อาปตฺตติกฺสตา นาม ฯ

๑. ม. ทุนนามํ ฯ ๒. ม. สุตฺตวิรฺหิตา ฯ

สห กम्मวาจา ย อาปตติวฏฺฐานปริจฺเจทชานนกปฺลยา ปน
อาปตติวฏฺฐานกฺุสฺลตา นาม ฯ

สมาปชฺชิตพฺพโต สมาปตฺติ ฯ สห ปริกมฺเมน อปฺปนา-
ปริจฺเจทชานนกปฺลยา ปน สมาปตฺติกฺุสฺลตา นาม ฯ จนฺเต
วา สุริเย วา นกฺุชฺชเต วา เอตฺตํ จานํ กเต วฏฺฐหิสุสํมิตฺติ
อวิรัชฺฉิตฺวา ตสฺมึเยว สมเย วฏฺฐานกปฺลยา ย อตฺถิตาย
สมาปตฺติวฏฺฐานกฺุสฺลตา นาม ฯ

อฏฺฐารสนํ ชาติฺนํ อุกฺกหณฺมนสิการสวณฺชารณฺปริจฺเจท-
ชานนกปฺลยา ชาติฺกฺุสฺลตา นาม ฯ ตาสึเยว อุกฺกหณฺมนสิการ-
ชานนกปฺลยา มนสิการกฺุสฺลตา นาม ฯ

ทฺวาทสนํ आयตฺนํ อุกฺกหณฺมนสิการสวณฺชารณ-
ปริจฺเจทชานนกปฺลยา आयตฺนกฺุสฺลตา นาม ฯ ตีสุปี วา เอตาสุ
กฺุสฺลตาสุ อุกฺกโห มนสิกาโร สวณํ สมฺมสนํ ปฏฺิเวโร
ปจฺจเวกฺุขณาติ สพฺพิ วฏฺฐติ ฯ ตตฺถ สวณฺอุกฺกหปจฺจเวกฺุขณา
โลกิยา ปฏฺิเวโร โลกุตฺตโร ฯ สมฺมสนฺมนสิการา โลกิยโลกุตฺตร-
มิสุสกา ฯ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราตีอาทีนึ ปฏฺิจฺจสมฺปฺปาท-
วิภงฺเก อาวิภวิสฺสนฺติ ฯ อิมินา ปจฺจเยน อิทํ โหตีติ ชานน-
กปฺลยา ปฏฺิจฺจสมฺปฺปาทกฺุสฺลตา นาม ฯ

จानาฏฺฐานทฺุณิทฺุเทเส ฯ (๑) เหตุ ปจฺจยาติ อุกฺกยเปตฺติ

๑. ม. จานาฏฺฐานกฺุสฺลตานิทฺุเทเส ฯ

เล่มที่ 46 นิฎเขปภณทวณณา หน้า 697

อณณมณณเววจนํ ฯ จกขุปฺปสาโท หิ รูปํ อารมมณํ กตฺวา
อุปฺปชฺชนกสฺส จกขุวิณฺณาสฺส เหตุ เจว ปจฺจโย จ ฯ
ตถา โสตปฺปสาทาทย โสตวิณฺณาทินํ อมฺพพิชาทีนํ
อมฺพผลาทินํ ฯ ทุตฺตยนเย เย เย ฐมฺมาติ วิสภาคปจฺจย-
ฐมฺมานํ นิตฺตสฺสํ ฯ เยถํ เยสนฺนติ วิสภาคปจฺจยสมฺบุปฺปน-
ฐมฺมนิทฺตสฺสํ ฯ น เหตุ น ปจฺจยาติ จกขุปฺปสาโท สทฺทํ
อารมมณํ กตฺวา อุปฺปชฺชนกสฺส โสตวิณฺณาสฺส น เหตุ-
ปจฺจโย ฯ (๑) ตถา โสตปฺปสาทาทย อวเสสวิณฺณานํ (๒) อมฺพาทโย
จ ตาลาทินํ อุปฺปตฺตติยาติ เอวมตฺถโต เวทิตพฺโพ ฯ

อาชฺชวมทฺทวนิทฺเทเส ฯ นิจฺจิตฺตตฺตาติ ปทมตฺตเมว วิเสโส ฯ
ตสฺสสฺสโต มานาภาเวน นิจฺจิตฺตํ อสฺสาติ นิจฺจิตฺโต ฯ นิจฺจิตฺตสฺส
ภาโว นิจฺจิตฺตตา ฯ เสถํ จิตฺตชฺชกตฺตาจิตฺตมฺมุตฺตานํ ปทภาชนิเย
อาคตเมว ฯ

ขนฺตินิกฺขเทเส ขมนกฺวเสน ขนฺติ ฯ ขมนากาโร ขมนตา ฯ
อริวเสสนฺติ เอตฺถย อตฺตโน อุปริ อาโรเปตฺวา วาเสสนฺติ น
ปฏฺฐิวาหฺนฺติ น ปจฺจนิกตฺถย ติกฺขณฺตํ อริวเสสนตา ฯ อจฺจนฺท
ภาโว อจฺจนฺทิกฺกํ ฯ อนสฺสุโรโปติ อสฺสุโรโป วุจฺจติ น สมฺมา-
โรปิตฺตตา ทฺรุตฺตวจฺจํ ฯ ตปฺปปฏิปกฺขโต อนสฺสุโรโป สฺสรุตฺตวาจฺจติ
อตฺถโต ฯ เอวมตฺถล ผลฺลุปฺจารเณ การณํ นิตฺทิกฺกํ ฯ อตฺตมฺนตา
๑. ม. น เหตุ น ปจฺจโย ฯ ๒. ม. อวเสสวิณฺณาทินํ ฯ

จิตตสุตติ โสมนสุสวเสน จิตตสุต สกมนตาฯ อตฺตโน จิตตสุต
ภาโวเยว น พยาปนฺนจิตตตาคี อตฺโตฯ

โสทรจุนิหุทฺเตสฯ กายโก อวิตฺกโมติ ติวริ กายสุจริตฺฯ
วาทโก อวิตฺกโมติ จตฺตพฺพิชฺ วจิตฺตจริตฺฯ กายิกวาทโกติ
อิมินา กายวิทฺวารสมฺภูจิตฺ อาชีวภูจมกํ สิลํ ปริยาทียติฯ
อิทํ วุจจติ โสทรจุนฺติ อิทํ ปาปโต สฺภูจฺ โอรตตฺตา โสทรจํ
นาม วุจจติฯ สพฺโพปิ สิลตฺวโรติ อิทํ ยสุมา น เกวลํ
กายวาทาเหว อนาจารี อจารติ มนสาปี อจารติเอว ตสุมา
มานสิกสิลํ ปริยาทาย ทสฺเสตฺตํ วุตฺตํฯ

สาขลฺยนิหุทฺเตสฯ อณฺทกาคี ยถา สโทเส รุกฺเข
อณฺทกานิ อญฺจหนฺติฯ เอวํ สโทสตาย ขุสฺนวมฺภนาทิวจเนหิ
อณฺทกา ซาตาฯ กกฺกสาติ ปุติกกกฺสา (๑) ยถา นาม ปุติรุกฺโข
กกฺกโส โหติ ปคฺฆริตจฺจ
ตํ ฆมฺมานา วิย ปวิสติ เตน วุตฺตํ กกฺกสาติฯ ปรกฺกฺกาคี
ปเรสฺส กฺกฺกา อมฺนาปา โทสชนฺนีฯ ปราภิสชฺชนฺนิติ กฺกฺกิล-
กณฺฏกา สาขา วิย จมฺเมสุ วิชฺฌิตฺวา ปเรสฺส อภิสชฺชนฺนี
คณฺฏกามานํปี คณฺฏํ อทฺตฺวา ลคฺคคณฺฏาริฯ โภชฺสามนฺตาคี โภชฺส
อาสนฺนาฯ อสมาริสฺสวตฺตนิคาคี อปฺปนาสมาริสฺส วา อฺปจาร-
สมาริสฺส วา อสฺวตฺตนิกาฯ อิติ สพฺพานเวตานิ สโทสวาทาย
๑. ม. ปุติกา สาฯ

เล่มที่ 46 นิภเขปภณทวณนา หนา 699

เววงนานิ ๑ ตถารูปี วาจิ ปหายาติ อิทธิ ผรุสวาจิ อปฺปชหิตฺวา
จิตฺตสฺส อนฺตรนฺตรเร ปวตฺตาปี สณฺหวาจา อสณฺหวาจาเอว
นามาติ ทีปนตฺถํ วุตฺตํ ๑

เนพาติ เอฬํ วุจฺจติ โทโส ๑ นาสฺสา เอฬนฺติ
เนพา ๑ นิทฺโทสาติ อตฺถโธ ๑ เนฬงฺโก เสตฺตจฺจนาโทติ (๑) เอตฺถ
วุตฺตสีลํ (๒) วิย กณฺณสุขาติ พุยฺยชนมฺมรฺรตฺตาย กณฺณานํ สุขา ๑
สูจิวิฆณฺณํ วิย กณฺณสตฺถํ น ชเนติ ๑ อตฺถมรฺรตฺตาย สรีเร
โกปี อชเนตฺวา เปมฺมิ ชเนตีติ เปมฺนียา ๑ ททฺยํ กจฺจติ
อปฺปปฏิหฺลณฺมาณา สุเขน จิตฺตํ ปวิสตีติ ททฺยงฺกมา ๑
คุณฺปริพฺพณฺตฺตาย ปฺเร ภวาติ โปรี ๑ ปฺเร ลํวทฺธณาริ
วิย สุกุมาริตีปี (๓) โปรี ๑ ปฺรสฺสฺส เอสาตีปี โปรี ๑ นครวาสิโน
กถาติ อตฺถโธ ๑ นครวาสิโน หิ ยุตฺตกถา โหนฺติ ปีตฺมตฺตํ (๔)
ปีตาติ ภาตฺมตฺตํ (๕) ภาตาติ วทฺนติ ๑ เอวรूपิ กถา พหุโน
ชนสฺส กนฺตา โหตีติ พหุชนกนฺตา ๑ พหุชนกนฺตภาเวเนว (๖)
พหุโน ชนสฺส มนาปา จิตฺตวฺจฺจติกราทิ พหุชนมฺนาปา ๑ ยา
ตฺตถาติ ยา ตสฺมี ปฺกุกฺเล ๑ สณฺหวาจตาติ มญฺจวาทา ๑
สขิลวาทาติ มุทฺวาทา ๑ อผรุสวาทาติ อกกฺขพวาทา ๑

ปฏิสนฺถารนิตฺทเทเส ๑ อามีสฺปฏิสนฺถาโรติ อามีสาธาเกน

๑. ส. สฟา. ๑๘/๕๕๘/๓๕๕ ๑ ๒. ม. วุตฺตเนลํ ๑

๓. ม. สุกุมาริตีปี ๑ ๔. ม. ปีตฺมตฺตํ ๑

๕. ม. ภาตฺมตฺตํ ๑ ๖. ม. กนฺตภาเวเนว ๑

อตุตนา สห ปเรสํ ฉิทฺทํ ยถา ปีทหิตํ (๑) โหติ ปฏิจฺจนฺนํ
เอวํ อามิสฺเสน ปฏิสนฺนุถรณฺํ ๑ ธรรมปฏิสนฺนุถาโรติ ธรรมสฺส
อปฺปฏิลาเกน อตุตนา สห ปเรสํ ฉิทฺทํ ยถา ปีทหิตํ โหติ
ปฏิจฺจนฺนํ เอวํ ธรรมเมน ปฏิสนฺนุถรณฺํ ๑ ปฏิสนฺนุถารโก โหตีติ
เทวเยว हि โลกสนฺนินฺवासสฺส ฉิทฺทานิเตสํ ปฏิสนฺนุถารโก
โหติ ๑ อามิสฺปฏิสนฺนุถาเรน วา ธรรมปฏิสนฺนุถาเรน วาติ อิมินา
ทฺวิเชน ปฏิสนฺนุถาเรน ปฏิสนฺนุถารโก โหติ ปฏิสนฺนุถรติ นินฺนฺตรํ
กโรติ ๑

ตตุรํยํ อาทิโต ปฏฺจาย กถา ๑ ปฏิสนฺนุถารเกน हि
ภิกฺขุณา อากนฺตุกํ อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา จ ปจฺจกฺคนฺตุวา
ปตุตจิวํรํ กเหตุพฺพํ อาสนํ ทาตพฺพํ ตาลวณฺฺเทน วิชิตพฺพํ
ปาทา โหวิทฺวา เตเลน (๒) มกฺเขตฺตพฺพา สบฺปีผาณิเต สติ เกสชฺชํ
ทาตพฺพํ ปานีเยน ปุจฺฉิตพฺโพ อวาโส ปฏฺชกฺคิตพฺโพ ๑ เอวํ
เอกเทเสน อามิสฺปฏิสนฺนุถาโร กโต นาม โหติ ๑

สํยํ ปน นวกตเรปี อตุตโน อฺปฏฺจจฺจํ อนาคเตเยว
ตสฺส สนฺตํกํ คนฺตุวา นิสีทิตฺวา อวิสเย ปญฺหํ อปุจฺฉิตฺวา
ตสฺส วิสเย ปญฺหํ ปุจฺฉิตพฺโพ ๑ ตฺเมห กตฺรภาณกาติ
อปุจฺฉิตฺวา อจฺริยฺปชฺชมายา กตฺรํ คณฺจํ วลฺลฺเชนฺตตีติ ปุจฺฉิตฺวา
ปโหนกฏฺจฺจเนน ปญฺหํ ปุจฺฉิตพฺโพ ๑ สเจ กเถตุํ สกฺโกติ อิจฺเจตํ
๑. ม. ปีทหิตํ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ๑

เล่มที่ 46 นิกฺเขปภณฺทวณณา หน้า 701

กุสลํ ๑ โน สกฺโกติ สยฺม กเถตฺวา ทาทพฺพํ ๑ เอวํ เอกเทเสน
ธมฺมปฏิสนฺตาโร กโต นาม โหติ ๑

สเจ อตฺตโน สนฺติเก วสติ ตํ อาทาย นีพทฺธํ ปิณฺฑาย
จริตพฺพํ ๑ สเจ คนฺตูกาโม โหติ ปฺนทิวเส คมนสภาวเณ (๑)
ตํ อาทาย เอกสุมี คามะ ปิณฺฑาย จริตฺวา อฺยุโยเชตพฺโพ ๑
สเจ อณฺณสุมี ทิสภาเก ภิกฺขุ นิมฺนฺติตา โหนฺติ ตํ ภิกฺขุ
อิจฺจมานํ อาทาย คนฺตพฺพํ ๑ น มยฺหํ เอสา ทิสภาคาคาติ
คนฺตุ อนิจฺจนฺเต เสสภิกฺขุ เปเสตฺวา ตํ อาทาย ปิณฺฑาย
จริตพฺพํ ๑ อตฺตนา ลทฺธามิสํ ตสฺส ทาทพฺพํ ๑ เอวํ
อามิสปฏิสนฺตาโร กโต นาม โหติ ๑

ปฏิสนฺถารเกณ (๒) ปน อตฺตนา ลทฺธํ กสฺส ทาทพฺพนฺติ ๑
อากนฺตูกสฺส ตาว ทาทพฺพํ ๑ สเจ คิลานो วา อวสุสิโก
วา อตฺถิ เตสํปี ทาทพฺพํ ๑ อจฺริยฺปชฺฌายานํ ทาทพฺพํ ๑
ภณฺฑทากากสฺส ทาทพฺพํ ๑ สารณียธมฺมปฺรเกณ ปน สตวารีปี
สทฺสวารมฺปิ อากตาคตานํ (๓) เถราสนโต ปฏฺจาย ทาทพฺพํ ๑
ปฏิสนฺถารเกณ ปน เยน เยน น ลทฺธํ ตสฺส ตสฺส
ทาทพฺพํ ๑ พหิกามํ นิกฺขมิตฺวา ชิณฺณกํ วา อนาถํ วา ภิกฺขุ
วา ภิกฺขุณี วา ทิสฺวา เตสํปี ทาทพฺพํ ๑ ตตฺริทํ วตฺถุ ๑
๑. คมนสภากเณ ๑ ๒. ม. อามิสปฏิสนฺถารเกณ ๑
๓. สี. อากตาทเคน ๑ ม. อากตาทถํ ๑

โจเรหิ กิร कुत्तसालकामे पहेते दंघिंयेव ऐका
निरोत्ते वुञ्जिता चिन्नासवत्तेरी त्थरगिक्खुनिया गण्हकं काहा-
पेतुवा महाखनेन सत्थिं मकुं प्तिपञ्चत्तुवा जित्तमञ्जनहिगे (๑)
नकुलनकरकामत्तुवारी पत्तुवा रुक्खम्मले निसिती ५ त्सुमी समये
कावल्लिमण्हत्तुवासी महानात्तुवेरो नकुलनकरकामे पिण्हत्तुवा
जित्तुवा निक्खम्मन्तो तेरी तिसुवा गत्तुतेन आपुञ्जि ५ सा
पत्तो मे नत्तुत्ति अहा ५ तेरो उम्मिनाव गुण्हत्तात्ति सह
पत्तुतेन अहात्ति ५ तेरी गत्तुत्तुत्ति गत्तुवा पत्तुत्ति चोचित्तुवा
तेरत्तुत्ति तत्तुवा अहा अत्तुत्तुत्ति ताव गिक्खुजाजेरेन गित्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति
हित्तुत्तुत्ति पत्तुत्तुत्ति पत्तुत्तुत्ति वा गिक्खुजाजेरेत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति नाम न
गित्तुत्तुत्ति तात्तात्ति ५ तत्तोत्तुत्ति पत्तुत्तुत्ति तेरत्तुत्ति ओन्हात्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति
पिण्हत्तुत्तुत्ति नाम न उप्पत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति ५ उप्पत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति
नाम ५

उम्मि पत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति गत्तुवा गिक्खुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति जत्तुवा
त्तुत्तुत्ति गिक्खुत्तुत्ति गत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति चत्तुत्तुत्ति चत्तुत्तुत्ति वाजेत्तुत्तुत्ति
गत्तुत्तुत्ति विन्हात्तुत्तुत्ति उप्पत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति गत्तुत्तुत्ति गत्तुत्तुत्ति अत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति
वुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्ति तात्तुत्तुत्ति ५ पत्तुत्तुत्तुत्ति वाजेत्तुत्तुत्ति पत्तुत्तुत्ति
त्तुत्तुत्ति उप्पत्तुत्तुत्ति वाजेत्तुत्तुत्ति उप्पत्तुत्तुत्ति वाजेत्तुत्तुत्ति ५ गिक्खुत्तुत्ति
त्तुत्तुत्ति स्तुत्तुत्ति उप्पत्तुत्ति अत्तुत्तुत्ति गत्तुत्तुत्ति गत्तुत्तुत्ति गत्तुत्तुत्ति
๑. म. जित्तमञ्जनहिगे ५

วณฺฑติ ๆ อัย ธรรมปณฺธิสนฺธโร นาม ๆ

อิมหิ ทฺวี่หิ ปณฺธิสนฺธเรหิ ปณฺธิสนฺธโร โก ภิกฺขุ อนฺุปฺปนฺนํ
ลาภํ อุปฺปาเทติ อุปฺปนฺนํ ถาวรํ กโรติ สาสฺกิกฺกฺจฺจเน (๑) อตฺตโน
ชีวิตํ รกฺขติ โจรนาครณฺโถ ปตฺตคฺคฺคหณฺหตฺถเนว อคฺคํ กเหตุวา
ปตฺเตเนว ภตฺตํ อากิรฺนฺโถ เถโร วีย ๆ อลทฺธลาภฺุปฺปาทเน
ปน อีโถ ปลายิตฺวา ปรีติริ คเตน มหานาครณฺณา เอกสฺส
เถรสฺส สนฺติเก สงฺคหํ ลภิตฺวา ปฺน อาคณฺตุวา รชฺเช
ปติฏฺจฺเจเตน เสนมฺพงฺคเณ (๒) ยาวชีวิํ ปวตฺตติตํ มหาเสชฺชชทานวตฺถุ
กเถตพฺพิ์ ๆ อุปฺปนฺนลาภถาวรกรเณ ทิฆฺภาณกอกฺยตฺถเธรสฺส หตฺถโต
ปณฺธิสนฺธโร ลภิตฺวา เจตียปฺพพเต โจเรหิ ภณฺทกสฺส อวิลฺลตฺต-
ภาววตฺถุ กเถตพฺพิ์ ๆ

อินฺทริเยสุ อคฺคตฺตทฺวารตานิทฺเทเส ๆ จกฺขุณา รูปี ทิสฺวาติ
การณฺวเสน จกฺขุติ ลทฺธโวหารเณ รูปทสฺสนสมตฺถเณ จกฺขุ-
วิญฺญาเณน รูปี ทิสฺวา ๆ โปราณา ปนาหุ จกฺขุ รูปี น
ปสฺสติ อจิตฺตกตฺตา จิตฺตํ น ปสฺสติ อจกฺขุกตฺตา ทฺวาราร-
รมฺมณฺสงฺฆณฺเณน ปน ปสฺสทวตฺถุเกน จิตฺเตน ปสฺสติ เอทิสี
ปเนสา ธนฺนา วิชฺชตีตฺติอาทิสฺ (๓) วีย สสมฺภารกถา นาม
โหติ ๆ ตสฺมา จกฺขุวิญฺญาเณน รูปี ทิสฺวาติ อยเมเวตถ
อตฺถโถติ ๆ นิมิตฺตคฺคฺคาหีติ อิตฺถิปฺริสนิมิตฺตํ วา สฺกนนิมิตฺตาทิกํ วา
๑. ม. สภยฺญฺจฺจเน ๆ ๒. สี. เสนมฺพงฺคเณ ๆ ๓. ม. วิชฺชตีตฺติ ๆ

กิลสวตถุญฺตี นิमितฺตี จนนุทราควเสน คณฺหาดี ทิฏฺฐมตฺเตเยว
น สณฺจาทิ ฯ อนุพฺยณฺชนคฺคาหีตี กิลसानํ อนุพฺยณฺชนโต
ปากฎภาวกรณโต อนุพฺยณฺชนนฺติ ลทฺฐโวหารํ หตฺถปาทสิต-
หสิตถิตอาโลกิตวิโลกิตาทิเกทํ อาการํ คณฺหาดี ฯ

ยตฺวาธิกรณเมนนฺติอาทิมฺหิ ยํ การณา ยสฺส จกฺขุณฺทริยา-
สํวรสฺส เหตุ เอตํ ปุคฺคํ สติกวาเตน จกฺขุณฺทริยํ อสํวตฺตี
อปีหิตจกฺขุทวารํ หุตฺวา วิหรนฺตี เอเต อภิขฺฌาทยไย ฌมฺมา
อนฺวาสฺสเวยฺยํ อนุพฺนฺเชยฺยํ (๑) อชฺโฆตฺถเรยฺยํ ฯ ตสฺส สํวรายน น
ปฎิปชฺชตีตี ตสฺส จกฺขุณฺทริยสฺส สติกวาญฺเณ ปิทหนตฺถาย
น ปฎิปชฺชติ ฯ เอวํ ภูโตเยว จ น รกฺขติ จกฺขุณฺทริยํ
จกฺขุณฺทริเย น สํวรํ อापชฺชตีตี วุจฺจติ ฯ

ตตฺถ กิลฺจาปี จกฺขุณฺทริเย สํวโร วา อสํวโร วา
นตฺถิ ฯ น หิ จกฺขุปฺปสาทํ นิสฺสาย สติ วา มุญฺจสฺสจฺจํ
วา อุปฺปชฺชติ ฯ อปี จ ยทา รุปรามมณฺณํ จกฺขุสฺส อปาถํ
อากจฺจติ ตทา ภาวฺเจ ทฺวิกชตฺตํ อุปฺปชฺชิตฺวา นินฺรุทฺเช
กิริยามโนธาตฺถ อาวชฺชนกิจฺจํ สาธยมาณา อุปฺปชฺชิตฺวา
นินฺรุชฺชติ ฯ ตโต จกฺขุวิญฺญาณํ ทสฺสนกิจฺจํ ตโต วิปาก-
มโนธาตฺถ สมฺปฎิจฺจนฺนกิจฺจํ ตโต วิปากาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตฺถ
สนฺตีรณกิจฺจํ ตโต กิริยาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตฺถ โวญฺจวนกิจฺจํ (๒)
๑. สี. อนุปฺปพฺนฺเชยฺยํ ฯ ๒. ม. โวญฺจพฺพนฺนกิจฺจํ ฯ

เล่มที่ 46 นิกเขปภณทวณณา หน้า 705

สาธยมาณา อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌติ ตทนนฺตรํ ชวนํ ชวติ ฯ
ตตฺรปิ เนว ภวฺกสมเย น อวชฺชนาทีนํ อณฺตรสมเย
สํวโร वा असंवारो वा अदुःखं च वनकथने पन तुसुसुसु
वा मञ्जुसञ्जं वा अण्णानं वा अकथนति वा गोसञ्चं
वा उपฺपชฺชति ฯ असंवारो โหति ฯ

เอว โหนฺโต ปน โส จกขุมนุทฺริเย असंवारोติ วุจฺจติ ฯ
กสฺมา ฯ ยสฺมา ตสฺมี สติ ทวารปี อकुตฺตํ โหติ ภวฺกํปี
อวชฺชนาทีนํ วิถิจิตฺตานปี ฯ ยถา ที ฯ ยถา นนเร จตฺตु
ทวารสฺส असंवारสฺส กิณฺจาปี อนฺโต ฆรทวารโกฏฺฐกคพฺภาทโย
สุสํวตา ฯ ตถापि อนฺโตนนเร สพฺพํ ภณฺทํ อรกขิตํ อโคปีตเมว
โหติ ฯ นนรทวารเนน हि ปวิสิตฺวา โจรา ยทิจฺจนฺติ (๑) ตํ กเรยฺยํ (๑)
เอวเมว ชวเน तुसुสुสยาทีสุ อุปฺปนเนสฺส ตสฺมี असंวरे สติ
ทวารมฺปิ อकुตฺตํ โหติ ภวฺกํปี อวชฺชนาทีนํปี วิถิจิตฺตานปีติ ฯ

โสเตน สทฺทํ สุตฺวาติ อาทีสุปี เอเสว นโย ฯ ยา
อิเมสนฺติ เอตํ (๒) สํวโร อนาปชฺชนตฺตสฺส อิเมสํ ฉนฺนํ อินฺทฺริยานํ
ยา อकुตฺติ ยา อโคปนา โย อนนารกฺโข โย असंवारो ฯ
อถกนํ อปีทหนนฺติ อตุโล ฯ

โกชเน อมตฺตณฺณตฺตานิทฺเทเส ฯ อิเชกฺโขจติ อิมสฺมี สตฺต-
โลเก เอกฺโขจ ฯ อุปฺปฏฺฐิสงฺขาติ ปฏฺฐิสงฺขานปณฺญา อชานิตฺวา
๑. ม. ยทิจฺจกํ กเรยฺยํ ฯ ๒. ม. เอว ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 706

อนุปฺชาเรตฺวา ฯ อโยนิโสติ อนุปาเยน ฯ อาหารนฺติ อสตีปีตาทิ
อชฺโฆหรณียํ ฯ อาหารเรตีติ ปริภุชชติ อชฺโฆหรติ ฯ ทวายาติ-
อาทิ อนุปายทสฺสนตฺถํ วุคฺคํ ฯ อนุปาเยน หิ อาหารํ (๑)
อาหารนฺโต ทวตฺถาย มทตฺถาย มณฺฑนตฺถาย วิภฺสนตฺถาย
วา อาหารเรติ โน อิทมตฺถิ ตํ ปฏิภุจฺจ ฯ ยา ตตฺถ
อสนฺตฺถุจฺจตาติ ยา ตสฺมี อโยนิโส อาหารปริโกเค อสนฺตฺถุสฺสนา
อสนฺตฺถุจฺจกาโว ฯ อมตฺตตฺถุจฺจตาติ อมตฺตตฺถุจฺจกาโว ปมาณ-
สงฺขาทาย มตฺตตฺถาย อชานนํ ฯ อยํ วุจฺจตีติ อยํ อปฺจจเวกฺขิต-
ปริโกทวเสน ปวตฺตา โภชเน อมตฺตตฺถุจฺจตา นาม วุจฺจติ ฯ

อินฺทฺริเยสุ กุคฺคทวารตานิทฺเทเส ฯ จกฺขุณาติอาทิ วุคฺค-
นเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ น นิมิตฺตคฺคภาหิ โหตีติ ฉนฺทฺรากลวเสน
วุคฺคปฺปการํ นิมิตฺตํ น คณฺหาติ ฯ เอวํ เสสฺสปทานิปี
วุคฺคปฺปฏิกฺขนเยน เวทิตพฺพานิ ฯ ยถา จ เหฏฺฐา ชวเน
ทฺถุสฺสีลยาทีสุ อฺปฺปนฺเนสุ ตสฺมี อสฺวเร สติ ทฺวารปี อคฺคตฺตํ
โหติ ภวํคฺปิ อวชฺชนาทีนึปี วิถิจิตฺตานีติ วุคฺคํ ฯ เอวมฺิ
ตสฺมี สีลาทีสุ อฺปฺปนฺเนสุ ทฺวารปี กุคฺคํ โหติ ภวํคฺปิ
อวชฺชนาทีนึปี วิถิจิตฺตานิ ฯ ยถา กิ ฯ ยถา นกรทฺวารเรสุ
สํวเตสุ กิณฺจาปี อนฺโต ฉราทโย อสํวตา โหนฺติ ฯ ตถาปี
อนฺโตนคเร สพฺพํ ภณฺท์ สฺรภฺจิตํ สฺโคปีตเมว โหติ ฯ
๑. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ

นกรทวารesu หิ ปิทหิตesu โจรานํ ปเวโส นตุถิ ฯ เอวมเว
ชวเน สีลาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ ทวารํปี कुตุत् โหติ ภาวङ्कปี
อวชชนาทีนปี วีถิจิตฺตานี ตสุมา ชวณกฺขणे อุปฺปชชมาโนปี
จกฺขุนฺทริเย สํวโรติ วุตฺโต ฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวาติอาทีสุปี
เอเสว นโย ฯ

โกชเน มตฺตตฺตฺตฺตานีทฺเทเส ฯ ปฏฺฐิสงฺขา โยนิโส ออาหาริ
ออาหารเตตีติ ปฏฺฐิสงฺขานปฺลฺลยาช ชานิตฺวา อุปาเยน ออาหาริ
ปฺริกฺขชติ ฯ อิทานิ ตํ อุปาโย ทสฺเสตุ เนว ทวายาติอาที วุตฺติ ฯ

ตตุถ เนว ทวายาติ ทวตฺถาย น ออาหารเต ฯ ตตุถ
นฏฺฏลงฆมาทโย ทวตฺถาย ออาหารเนนฺติ นาม ฯ ยํ หิ โภชนํ
ภุจฺจตฺตส นจฺจกิตฺกาทฺพิยฺสิโลกสงฺขาโต (๑) ทโว อติเรกตเรน ปฏฺฐิภาติ
ตํ โภชนํ อชฺมเมเน วิสเมเน ปฺริเยสิตฺวา เต ออาหารเนนฺติ ฯ อโย
ปน ภิกฺขุ น เอวํ ออาหารเต ฯ

น มทายาติ มานมทปฺริสมทานํ วฑฺฒนตฺถาย น
ออาหารเต ฯ ตตุถ ราชราชฆมาตฺตา มทตฺถาย ออาหารเนนฺติ
นาม ฯ เตหิ อคฺคตโน มานมทปฺริสมทานํ วฑฺฒนตฺถาย
ปฺญฺทรสโกชนปฺณีตโกชนานี (๒) ภุจฺจชฺนติ ฯ อโย ปน ภิกฺขุ น
เอวํ ออาหารเต ฯ

น มนฺจนาयाติ สรฺริรมนฺจนาตฺถาย น ออาหารเต ฯ ตตุถ
๑. ม. นจฺจกิตฺกาทฺพิยฺ...ฯ ๒. ม. ปฺญฺทรสโกชนาทีนปี ปฺณีตโกชนานี ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 708

รูปุชีวินโย มาตุคามา อนุเตปรุภาทโย จ สปัปผาณิตัง นาม
ปิวุนติ สนิทุธิ มุทุมนุทโกชนัง (๑) อหหารณฺติ เอวั โน องฺกสนฺธิ (๒)
สุสนฺธิตา ภวิสฺสตี สรีเร จวิวนฺโณ ปสนฺโน ภวิสฺสตีติ ฯ
อัย ปน ภิกฺขุ เอวั น อหหารเตติ ฯ

น วิภูสนายาติ สรีเร มํสฺวิภูสนตฺถาย น อหหารเตติ ฯ
ตตฺถ นินฺวทฺทมฺลตฺตมฺภูจิตฺตมฺลตฺเจตกาทโย (๓) สฺตฺตินิทฺเทหิ มจฺจมํสฺสาทิหิ
สรีริ (๔) ปิเณนฺติ เอวนฺโน มํสํ อฺสฺสทํ ภวิสฺสตี ปหาร-
สหนตฺถายาติ ฯ อัย ปน ภิกฺขุ เอวั สรีเร มํสฺวิภูสนตฺถาย
น อหหารเตติ ฯ

ยวทฺเวาติ อหหาราหฺรณฺ ปโยชนสฺส ปฺริจฺเจทนิยฺม-
ทสฺสนํ ฯ อิมสฺส กายสฺส จิตฺยาติ อิมสฺส จคฺคฺมหาภูติก-
กรชกายนฺ สจฺปนตฺถาย อหหารเตติ อิทฺมสฺส อหหาราหฺรณฺ
ปโยชนนฺติ อตฺถโถ ฯ ยปนายาติ ชีวิตินฺทฺริยยาปนตฺถาย
อหหารเตติ ฯ วิหีสฺสปฺรติยาติ วิหีสฺสา นาม อภุจตฺตปจฺจยา
อฺปฺปชฺชนกขุทฺทา (๕) ตสฺสา อฺปฺรติยา วุสฺสมตฺถาย อหหารเตติ ฯ
พฺรหฺมจฺริยานุคฺคหยาติ พฺรหฺมจฺริยํ นาม ติสฺโส สิกฺขา
สกลสฺสณํ ตสฺส อฺนุคฺคณฺหนตฺถาย อหหารเตติ ฯ

อิตฺตีติ อฺปายนิทฺสฺสนํ ฯ อิมินา อฺปายเณนาติ อตฺถโถ ฯ
๑. ม. มุทุมนุทโกชนัง ฯ ๒. สฺ. องฺกฺลภูจฺติ ฯ ม. องฺกฺลภูจฺติ ฯ
๓. ม. นินฺวทฺทมฺลตฺตมฺภูจิตฺตมฺลตฺเจตกาทโย ฯ ๔. ม. สรีริมํสํ ฯ
๕. อฺปฺปชฺชนกขุทฺทา ฯ

ปุราณญจ เวทนี ปฏฺิหงฺขามิตฺติ ปุราณเวทนา นาม อภฺตุต-
ปจฺจยา อุปฺปชฺชนกเวทนา ตํ ปฏฺิหนิสฺสามิตฺติ อหฺหารเถติ ฯ นวญจ
เวทนี น อุปฺปาทะสฺสามิตฺติ นวเวทนา นาม อภฺตุตปจฺจเยน
อุปฺปชฺชนกเวทนา ตํ น อุปฺปาทะสฺสามิตฺติ อหฺหารเถติ ฯ อถวา ฯ
นวเวทนา นาม ภฺตุตปจฺจเยน อุปฺปชฺชนกเวทนา (๑) ตสฺสา
อนุปฺปนุนาย อนุปฺปชฺชนตถเมว อหฺหารเถติ ฯ ยาทุรา จ เม
ภฺวิสฺสตีติ ยปนา จ เม ภฺวิสฺสตีติ ฯ อนวชฺชตา จาติ เอตฺถ
อตุถิ สวชฺช อตุถิ อนวชฺช ฯ ตตฺถ อธฺมมิกปริเยสนา अधฺมมิก-
ปฏฺิกคฺคหณฺ อธฺมเมน ปริโกโคติ อิทํ สวชฺช นาม ฯ ธฺมเมน
ปริเยสตีวา ธฺมเมน ปฏฺิกคฺคเหตุวา ปจฺจเวกฺจิตฺวา ปริภฺลชฺชนํ
อิทํ อนวชฺช นาม ฯ เอกจฺโจ อนวชฺชเยว (๒) สวชฺช กโรติ
ลทฺฐเมติ กตฺวา ปมาณาติกฺกนฺตํ ภฺลชฺชตี ตํ ตํ (๓) ชฺรึราเปตฺติ
อสภฺโกนุโต อฺทฺทฺวิเรจนอโธวิเรจนาทิสฺส กิลมตี ฯ สภฺลวิหาเร
ภฺิกฺขุ ตสฺส สรฺีรปฏฺิกคฺคกนฺนเกสชฺชปริเยสนาทิสฺส อฺสฺสฺสฺกํ อปชฺชนฺติ
กึ อิทนฺติ กึ อิทนฺติ วุตฺเต อฺสฺสฺสฺส นาม อฺทฺทฺ อฺทฺทฺมาตนฺติ-
อาทีนึ วทนฺติ ฯ เอส นิจฺจกาลํปี เอวํ ปกฺติโกเยว อตุตฺโน
ภฺจฺจิปฺปมาณํ นาม น ชานาตีติ นินฺทนฺติ กรนฺติ ฯ อยํ
อนวชฺเช สวชฺช กโรติเยว นาม ฯ เอวํ อถวา อนวชฺชตา
จ ภฺวิสฺสตีติ อหฺหารเถติ ฯ

๑. ม. น. อุปฺปชฺชนกเวทนา ฯ ๒. สี. อนวชฺชเยว ฯ

๓. ม. อยํ ปาโจ นตุถิ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 710

ผาสุวิหาโร จาติ เอตถาปี อตถิ ผาสุวิหาโร อตถิ น
 ผาสุวิหาโร ฯ ตตถ ออาหารหตถโก อลัสาฎโก ตตถวฏฏโก
 กากมาสโก ภูตตวมิตโกติ อิมสั ปญจนัน พุราหุมนานัน
 โภชนัน น ผาสุวิหาโร นาม ฯ เอเตสุ หิ ออาหารหตถโก
 นาม พหุ ภูณชิตฺวา อตฺตโน ธรรมตาย อฏฐาตุ อสกุโกนโต
 ออาหารหตถนติ วทติ ฯ อลัสาฎโก นาม อพฺภูทฐมาตกฺขณิตาย (๑)
 อฏฐิโตปี สาฎกั นีวาเสตุ น สกุโกติ ฯ ตตถวฏฏโก นาม
 อฏฐาตุ อสกุโกนโต ตตถเว ปรีวฏฏติ ฯ กากมาสโก นาม
 ยถา กากเกหิ อามสิตฺตุ สกกา โหติ เอว ยาว มุขทวารา
 ออาหารติ ฯ ภูตตวมิตโก นาม มุขเน สนฺธาเรตุ (๒) อสกุโกนโต
 ตตถเว วมติ ฯ เอว อกตฺวา ผาสุวิหาโร จ เม ภวิสฺสตีติ
 ออาหารติ ฯ ผาสุวิหาโร นาม จตฺตฺหิ ปญจหิ อาโลเปหิ
 โอนฺนุทฺตา ฯ (๑) เอตตํ หิ ภูณชิตฺวา ปานีโย ปิวโต จตฺตาโร
 อิริยาปถา สุขเน ปวตฺตนติ ตสฺมา ธรรมเสนาปติ เอวมหา
 จตฺตาโร ปญจ อาโลเป อฏฐวา อุกํ ปีเว
 อลั ผาสุวิหาราย ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโนติ ฯ (๔)

อิมสฺมี ปน จาเน อญฺคานิ สโมธานตพฺพานิ ฯ เนว
 ทวาทติ เอกํ อญฺคํ น มทวาทติ เอกํ น มณฺฑนทวาทติ
 เอกํ น วิภูสณทวาทติ เอกํ ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส จิตฺติยา
 # ๑. ม. อญฺฐทฐมาตกฺขณิตาย ฯ ๒. ม. สนฺธาเรตุ ฯ
 # ๓. ม. โอนฺนุทฺตา ฯ ๔. ข. เถร. ๒๖/๓๕๖/๔๐๑ ฯ

เล่มที่ 46 นิกฺเขปภณฺทวณณา หน้า 711

ยาปนายาติ เอกํ วิหีสฺวปฺรติยา พุรหฺมจฺริยานุคฺคหยาติ เอกํ
อิติ ปุราณญ เวทนํ ปฏฺิหฺงขามิ นวญจ เวทนํ น
อุปฺปาเทสฺสามิติ เอกํ ยาตุรา จ เม ภวิสฺสตีติ เอกํ
อนวชฺชตา จ ฝาสฺวิหาโร จาติ อยเมตฺถ โภชนานิสฺสโต ๑
มหาสิวตฺเตโร ปนาหฺ เหฏฺฐา จตฺตารี องฺคานิ ปฏฺิกฺเขโป
นาม ๑ อุปฺริ ปน อฏฺฐ องฺคานิ สโมชานตพฺพานิ ๑ ตตฺถ
ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส จิตฺติยาติ เอกํ องฺกํ ยาปนายาติ
เอกํ วิหีสฺวปฺรติยาติ เอกํ พุรหฺมจฺริยานุคฺคหยาติ เอกํ อิติ
ปุราณญ เวทนํ ปฏฺิหฺงขามิติ เอกํ นวญจ เวทนํ น
อุปฺปาเทสฺสามิติ เอกํ ยาตุรา จ เม ภวิสฺสตีติ เอกํ
อนวชฺชตา จาติ เอกํ ฝาสฺวิหาโร ปน โภชนานิสฺสโต ๑
เอวํ อฏฺฐจฺกสมนฺนาคตํ อหารํ อหารนฺโต โภชเน มตฺตญฺญ
นาม โหติ ๑ อยํ วุจฺจตีติ อยํ ปฺริเยสฺนปฏฺิกฺคหณปฺริโกเกสฺ
ยฺยตฺตปฺปมาณชานนวเสน ปวตฺโต ปจฺจเวกฺขิตปฺริโกโก โภชเน
มตฺตญฺญตา นาม ๑

มฺภูจฺสจฺจนิทฺเทเส ๑ อสตีติ สตีวิริหิตา จตฺตารो ขนฺธา ๑
อนนุสฺสติ อปฺปฏฺิสฺสตีติ อุปฺสคฺควเสน ปทํ วฑฺฒิตํ ๑ อสรณฺตาคี
อสรณฺกาโร ๑ อชารณฺตาคี ชารตฺตํ อสมตฺถตา ๑ ตาย หิ
สมนฺนาคโต ปุคฺคโต อชารปฺปตฺโต (๑) นิชานกฺขโม น โหติ ๑
๑. สี. อชารณฺปฺปตฺโต ๑ ม. อชานปฺปตฺโต ๑

อุทเท อลาฎกฐาหิ วย อารมมณ ปิลปตีติ (๑) ปีลาปนตา ฯ
ปมุตฺตสนตาติ (๒) นภุจมภุจสตีตา ฯ ตาย หิ สมนนาคโต ปุคฺคโล
นิกฺขิตฺตภคฺคโต วย กาโก นิกฺขิตฺตมฺโส วย จ สิงฺคาโล
โหตี ฯ

ภาวนาพลนิตฺตเตเส ฯ กุสลานํ ฆมฺมานนฺติ โปธิปกฺขีย-
ฆมฺมานํ ฯ อาเสวนาติ อาทีโต เสวนา ฯ ภาวนาติ วจฺจตนา ฯ
พหุทีกมฺมฺนฺติ ปฺนปฺปนํ กรณํ ฯ

สีลวิปตฺตนิทฺตเตโส สีลสมฺปทานิทฺตเตสปฏฺธิปกฺขโต เวทิตฺตพฺโพ ฯ
ทิกฺขวิปตฺตนิทฺตเตโส จ ทิกฺขิสมฺปทาปฏฺธิปกฺขโต ฯ ทิกฺขิสมฺปทา-
นิทฺตเตโส ทิกฺขุปาทานิทฺตเตสปฏฺธิปกฺขโต ฯ สีลวิสุทฺธินิทฺตเตโส
กิลฺยจาปี สีลสมฺปทานิทฺตเตเสน สมานอ ฯ ตตฺถ ปน วิสุทฺธ-
สมฺปทาปกฺกปาฎิโมกฺขสํวรสีลํ กถิตํ ฯ อิทฺ วิสุทฺธิปฺปตฺตํ สีลํ สตี
จ สมฺปชฌณฺณจ ปฏฺธิสงฺขานพลฺลจ ภาวนาพลฺลจ สมโถ จ
วิปสฺสนา จ สมถนินิมิตฺตลฺลจ ปคฺคาหนินิมิตฺตลฺลจ ปคฺคาโห จ
อวิกฺเขโป จ สีลสมฺปทา ทิกฺขิสมฺปทา จาติ อิมหิ ปน
ฉหิ ทฺเถหิ จตฺตุมฺภิกาปี โลกียโลกุตฺตรฆมฺมา จ กถิตา ฯ

ทิกฺขวิสุทฺธินิทฺตเตเส กมฺมสฺสทกตถาณนฺติ อิทํ กมฺมํ สกํ
อิทํ โน สกนฺติ ฆานนปฺลฺลยา ฯ ตตฺถ อตฺตนา วา กตฺติ
โหตุ ปเรน วา สพฺพมฺปิ อุกฺสลํ กมฺมํ โน สกํ ฯ
กสฺมา ฯ อตฺตถณฺชนโต อนตฺตถณฺชนโต จ ฯ กุสลกมฺมํ ปน
๑. ม. ปลวตีติ ฯ ๒. ม. สํทฺตสนตาติ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 713

อนตถภยชนโต อตถชนนโต จ สกั นามฯ ตตถ ยถา
นาม สรโน สโกโค ปุริโส อทฐา มคัคั ปฏฐชชิตฺวา
อนุตฺรามคฺเค ความนิกมาทิสฺส นกฺขตฺเต สงฺฆุเจ อหิ อากนฺตุโก
กิณฺนุ โข นิสฺสาย นกฺขตฺตํ กิเพยฺยนฺติ อจินฺเตตฺวา ยถา
ยถา อิจฺฉติ เตน เตน นีหาเรณ นกฺขตฺตํ กิพฺนฺโต สฺวเขน
กนฺตาริ อติกกมฺติ เอวเมว อิมสฺมี กมฺมสฺสกกถาณเ จตฺวา
อิมเ สตฺตา พหุ วัฏฏคามิกมฺมํ อายุหิตฺวา สฺวเขน สฺขํ
อนุกฺวานฺตา อรหตฺตํ ปตฺตา คณนปถิ วิตฺตฺตาฯ สจฺจา-
นฺโลมิกถาณนฺติ จตฺนฺนํ สจฺจानํ อนฺโลมวิปฺสฺสนาถาณํฯ
มคฺคสมงฺกิสฺส ถาณํ ผลสมงฺกิสฺส ถาณนฺติ มคฺคถาณ-
ผลถาณานิเยวฯ

ทิกฺขวิสุทฺธิ โข ปนาติ ปทสฺส นินฺทเทเสฯ ยา ปญฺญา
ปชานนาติ อาทิหิ ปเทหิ เหนฺจฺจา วุตฺตานิฯ กมฺมสฺสกกถ-
ถาณาทิเนว จตฺตาริ ถาณานิ วิภตฺตานิฯ

ยถา ทิกฺขิสฺส จ ปชานนฺติ ปทสฺส นินฺทเทเสฯ
โย เจตฺสโก วิริยารมฺภโถติ อาทิหิ ปเทหิ นินฺททิกฺขํ วิริยํ
ปญฺญาคตฺติกเมว ปญฺญาเย (๑) โลกียญฺจฺจฺจเน โลกียิ โลกุตฺตรญฺจฺจฺจเน
โลกุตฺตรนฺติ เวทิตพฺพํฯ

สํเวกทูกนินฺทเทเสฯชาติภยนฺติ ชาติ ภยโต ทิสฺวา
จิตฺถาณํฯ ชรามรณภยาทิสฺปิ เอเสว นโยฯ

๑. ม. ปญฺญาเย หิฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสังคณีวณณา หน้า 714

อนุปฺปนฺนํ ปาปกาณฺณติ อาทิหิ ชาตฺธาทีนํ ทยโต ทิสฺวา
ชาตฺตราพฺยาธมฺรณฺเหหิ มุญฺจิตฺตํ กตฺตํ ๑
ปทภาชนียสฺส ปน อตฺโต วิภงฺกฏฺสฺส อวิภวฺสฺส ๑

อสฺนตฺตฺตฺตา (๒) จ กุสฺเสสฺส ฐมฺเมสฺสติ ปทนิทฺเทเสฯ กิโยโย-
กมฺยตาติ วิเสสกาตฺตาฯ อิเชกฺโข หิ อาทิโตว ปกฺขิกกตฺตํ วา
สลาภกตฺตํ วา อุโปสฺตํ วา ปาฏฺิพฺทํ วา เทติฯ โส
เตน อสฺนตฺตฺตฺตฺตา หุตฺวา ปฺน ฐวฺกตฺตํ (๓) สงฺฆกตฺตํ วสฺสวาสิกํ
เทติ อวาทํ การเตติ จตฺตฺตาโรปี ปจฺจเย เทติฯ ตตฺตราปี
อสฺนตฺตฺตฺตฺตา หุตฺวา สรณฺนิ คณฺหาติ ปญฺจ สีลาณิ สฺมาทียติฯ
ตตฺตราปี อสฺนตฺตฺตฺตฺตา หุตฺวา ปพฺพชฺติฯ ปพฺพชิตฺวา เอกํ
เทว นิกายเตติ เตปีฏฺกํ พุทฺธวณฺ คณฺหาติ อฏฺฐ สฺมาปฺตฺติโย
ภาเวติ วิปฺสฺสนํ วทฺเตเตว อรหฺตฺตํ คณฺหาติฯ อรหฺตฺตฺ-
ปฺตฺติโต ปฏฺฐาย มหาสฺนตฺตฺตฺตฺตา นาม โหติฯ เอว ยาว
อรหฺตฺตา วิเสสกาตฺตา กิโยโยกมฺยตา นามฯ

อปฺปฏิวานิตา จ ปฺธานสฺมินฺติ ปทนิทฺเทเสฯ ยสฺมา
ปฺนตฺเตสนาสเนสฺส อธิกฺุสฺลนํ ฐมฺมานํ ภาวนาย อุกฺกณฺจมาโน
ปฺธานํ ปฏฺิวาเสติ นามฯ อฺนุกฺกณฺจมาโน โน ปฏฺิวาเปติ
นาม ตสฺมา ตํ นยํ ทสฺเสตฺถฺ ยํ กุสฺลนํ ฐมฺมานนฺติ-
อาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ สกฺกจฺจกิริยตาติ กุสฺลนํ กรณฺ
๑. ม. มุญฺจิตฺตํ ๑ ๒. ม. อสฺนตฺตฺตฺตฺตา ๑ ๓. ม. ฐวฺกตฺตํ ๑

เล่มที่ 46 นิภุเขปภณทวณณา หน้ 715

สภุจจภาริตา ๑ สภุจจภิริยตาติ สภุจจเมว ภรณั ๑ อภุจจิต-
ภิริยตาติ ขณุทั อภุจจวา อภุจจเปตวา ภรณั ๑ อโนลีนวตติตาติ
อลีนชีวิตา (๑) อลีนปวตติตา วา ๑ อนิภุจิตตณทตาติ ภุสล-
ณทส อนิภุจิปนั ๑ อนิภุจิตตฐรตาติ ภุสลภรณ วิริยฐรส
อนิภุจิปนั ๑

ปพเพนิวาसानุสสตีถาณั วิชษาติ เอตถ ปพเพนิวาโสติ
ปพเพนิวภุจภุขนุชา จ ขนุชปภุททว จ ๑ (๒) ปพเพนิवासส
อนุสสตี ปพเพนิวาसानุสสตี ๑ ตาย สมปยุตตั ถาณั ปพเพ-
นิวาसानุสสตีถาณั ๑ ตยิทั ปพเพนิวภุจภุขนุชปภุจภุฆาภคตมั
วิฆณตีติ วิชษา ๑ ตั ตมั วิฆณตีวา เต ขนุเช วิทิต
ปากภุ กโรตีติ วิทิตภรณภุเจนปี วิชษา ๑

ภุจอุปปาเต ถาณนุติ ภุจติยลจ อุปปาเต จ ถาณั ๑
อิทปี สภุจจถาณั ภุจติปภุสนุชปภุจภุฆาภคตมั วิฆณตีติ วิชษา ๑
ตั ตมั วิฆณตีวา สภุจจถาณั ภุจติปภุสนุชโย วิทิตา ปากภุ
กโรตีติ วิทิตภรณภุเจนปี วิชษา ๑ อาสวานั ขเย ถาณนุติ
สพพภิลีสานั ขยสมเย ถาณั ๑ ตยิทั ภุจจจจภุฆาภคตมั
วิฆณตีติ วิชษา ๑ ตั ตมั วิฆณตีวา ภุจจจจ สภุจจจ วิทิตานี
ปากภุจจ กโรตีติ วิทิตภรณภุเจนปี วิชษา ๑

ภุจจจจจ จ อธิมุตติ นิพพานลจจติ เอตถ อารมมณ
๑. ลี. อลีนชีวิตา ๑ ๒. ม.....ปภุททลจจ ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 716

อริมฺวจนฺนุเจน ปจฺจนิกฺขมเมหิ จ สฺกฺขมฺมุตฺตญฺเจน อฏฺฐ
สมาปตฺติโย จิตฺตสฺส อริมฺมุตฺติ นาม ฯ อิตฺรํ ปน นตฺถิ เอตฺถ
ตณฺหาสงฺขาตํ วานํ นิคฺคตํ วา ตสฺมา วานาติ นิพฺพานํ ฯ
ตตฺถ อฏฺฐ สมาปตฺติโย สยํ วิภฺขมฺภิตฺทิกิเลเสหิ วิมฺมุตฺตตฺตา
วิมฺมุตฺตีติ วุตฺตา ฯ นิพฺพานํ ปน สพฺพกิเลเสหิ อจฺจนตฺวิมฺมุตฺตตฺตา
วิมฺมุตฺตีติ วุตฺตํ ฯ (๓)

มกฺกสมฺภิสฺส ฅาณนฺติ จตฺตารี มกฺกฅาณานิ ฯ
ผลสมภิสฺส ฅาณนฺติ จตฺตารี ผลฅาณานิ ฯ ตตฺถ ปจฺมํ
มกฺกฅาณํ ปณฺจ กิเลเส เขเปนฺตํ นิโรเชนฺตํ วุปรสมนฺตํ
ปฏฺธิปฺสฺสมฺภนฺตํ อฺปปชฺชตีติ ขเย ฅาณํ นาม ชาติ ฯ ทฺถิยํ
มกฺกฅาณํ จตฺตารี กิเลเส ฯ ตถา ตฺถิยมกฺกฅาณํ ฯ จตฺตฤ-
มกฺกฅาณํ ปน อฏฺฐ กิเลเส เขเปนฺตํ นิโรเชนฺตํ วุปรสมนฺตํ
ปฏฺธิปฺสฺสมฺภนฺตํ อฺปปชฺชตีติ ขเย ฅาณํ นาม ชาติ ฯ ตํ
ตํ มกฺกผลฅาณํ ปน เตสํ เตสํ กิเลसानํ ฅิณฺนเต นิรฺุทฺชนเต
วุปรสมนฺเต ปฏฺธิปฺสฺสมฺภนฺเต อฺนุปรปาทนฺเต อฺปฺปวตฺตนฺเต
อฺปฺปนฺนนฺติ อฺนุปรปาเท ฅาณํ นาม ชาติ ฯ

อฏฐสาลินียา ธรรมสงคหฏฐกถาย
นิกฺเขปกณฺทวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ฯ

อฏฐกถากณทวณณา

ติกอตุถุชารวณณา

อิทานิ นิกุเขปกณทานนุตริ จปีตสส อฏฐกถากณทสส
วณณากุโม อนุปฺปโต ๑ กสฺมา ปเนติ อฏฐกถากณท
นาม ชาตุนติ ๑ เตปิฏกสส พุทฺทวจนสส อตุถิ อุตฺทริตฺวา
จปีตตฺตา ๑ ตีสฺปิ หิ ปิฏเกสฺส ฐมฺมนตริ อากติ อฏฐกถา-
กณทเนว ปริจฺฉินฺทิตฺวา (๑) วินิจฺฉิตฺติ สฺววินิจฺฉิตฺติ นาม โหติ ๑
สกลเ อภิธมฺมปิฏเก นยฺมคฺคิ มหาปฺกเรณ ปณฺหุชาริ
กณนจาริ อสฺสทกฺเขนฺเตนาปี อฏฐกถากณทโตเยว สฺमानตุ
วณฺณติ ๑

กุโต ปภาว ปน เอตุนติ ๑ สาริปฺุตตฺเตรปฺภาว ๑
สาริปฺุตตฺเตโร หิ เอกสฺส อตุตโน สทฺธิวฺหาริกสฺส นิกุเขป-
กณทเ อตุถุชาริ สฺสทกฺเขตุ อสฺสโกนฺตสฺส อฏฐกถากณท
กเถตฺวา อทาสิ ๑ อิํ ปน มหาอฏฐกถาย ปฺภิปฺกฺขิปิตฺวา
วตุตฺติ ๑ อภิธมฺโม นาม น สาวกวิสโย น สาวกโคจโร
พุทฺทวิสโย เอส พุทฺทโคจโร ๑ ฐมฺมเสนาปติ ปน สทฺธิวฺหาริเกน
ปฺภุจฺฉิตฺติ ตํ อาทาย สฺสทฺถ สนฺติกิ กนฺตฺวา สฺมฺมาสมฺพุทฺทสฺส
กเถสิ ๑ สฺมฺมาสมฺพุทฺโธ ตสฺส ภิกฺขุโน อฏฐกถากณทํ กเถตฺวา
๑. สฺตี. ปริจฺฉิซช ๑

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณณา หน้ 719

จ สุขาทินัน น วตตพพตา เหฏฐา วุตตนเยเนว ปาลีอตุถั (๑)

วิมัสสิตวาว เวทิตพพา ฯ วิเสสมตตเมว ปน วกขาม ฯ

ตตถ ปริตตารมมณตติเก ตาว สพุโพ กามาวจรสส
 วิปาโกติ เอตถ เทว ปญจ วิถณณานิ จกขุปุปสาทาทย
 นิสสาย นียเมเนว อฏฐานิฏฐาทิเกเท รูปสทททททททททท
 ษมเม อารพภ ปวตตตติติ ปริตตารมมณานิ ฯ กุสลากุสลวิปากา
 ปน เทว มโนธาตุโย หทยวตุถุ นิสสาย จกขุวิถณณาทินัน
 อนนตรา นียมโต รูปาทิเนว อารพภ ปวตตตติติ ปริตตาร-
 มมณา ฯ กุสลวิปากาเหตุกมโนวิถณณธาตุ โสมนสสสทคตา
 ปญจ ทวารเ สนุติธณวเสน นสุ ทวารเรสุ ตทารมมณวเสนาคิ
 นียมโต รูปาทินิ น ปริตตารมมณา เนว อารพภ ปวตตตติติ
 ปริตตารมมณา ฯ กุสลากุสลวิปากาเหตุกมโนวิถณณธาตุทวย
 ปญจ ทวารเ สนุติธณวเสน นสุ ทวารเรสุ ตทารมมณวเสน
 นียมโต รูปาทินิ น ปริตตารมมณาเนว อารพภ ปวตตตติ
 ปฏิสนุธิวเสน ปวตตมานปี ปริตตกมมัม วา กมมุนิมิตตัม วา
 คตินิมิตตัม วา อารมมณัม กโรติ ปวตตติย ภวญควเสน
 ปริโยसानะ จุติวเสน ปวตตมานปี ตเทว อารมมณัม กโรติติ
 ปริตตารมมณัม ฯ อฏฐ ปน สเหตุกกุสลวิปากจิตตูปปาทา
 เอตถ วุตตนเยเนว ตทารมมณวเสน ปฏิสนุธิภวญจจุติวเสน จ
 # ๑. ม. ปาพิยตุถั ฯ

ปริตตมเมเยว อารพุก ปวตฺตุนฺติ ฯ กิริยามโนธาตุ ปญจ
ทฺวาทเร รูปาทีนึ อารพุก ปวตฺตติ ฯ โสมนสฺสสทคฺคา อเหตุก-
กิริยามโนวิญญาณธาตุ จสฺส ทฺวาทเรสุ ปจฺจุปฺปนฺเน มโนทฺวาทเร
อตีตानาคเตปี ปริตฺเต รูปาภิธรรมเมเยว อารพุก จีณาสวานํ
ปฬฺกจาการํ กุรฺมานา ปวตฺตตีติ ปริตฺตารมฺมณา ฯ เอวมิเม
ปญฺจวิสฺตี จิตฺตฺอุปาทา เอกนฺเตเนว ปริตฺตารมฺมณาติ
เวทิตพฺพา ฯ

วิญญาณญายตนเนวสยฺยานาสยฺยาตตนมฺมา อตฺตโน
อตฺตโน เหฏฺฐิมสมาปตฺตี อารพุก ปวตฺตนโต มหคฺคตา-
รมฺมณา ฯ มคฺคผลมฺมา นิพฺพานารมฺมณตฺตา อปฺปมาณา-
รมฺมณา ฯ

กุสลโต จตฺตาโร กิริยโต จตฺตาโรติ อฏฺฐ ญาณ-
วิปฺยตฺตจิตฺตฺอุปาทา เสกฺขปฺปญฺชนจีณาสวานํ อสกฺกจฺจทาน-
ปจฺจเวกฺขณมฺมสฺสวานาทีสุ กามาวจรมฺเม อารพุก ปวตฺตน-
กาเล (๑) ปริตฺตารมฺมณา ฯ อตีปฺคฺณานํ ปจฺมชฺฌานาทีนํ
ปจฺจเวกฺขณกาเล มหคฺคตารมฺมณา ฯ กสิณนิมิตฺตาทีปญฺณตฺติ-
ปจฺจเวกฺขณกาเล นวตฺตพฺพารมฺมณา ฯ อกุสลโต จตฺตาโร
ทิกฺขจิตฺตสมฺปยุตฺตจิตฺตฺอุปาทา ปญฺจปญฺณาสาย กามาวจร-
มฺมานํ สตฺโต สตฺโตติ ปรามสนอสฺสาทนาภินนฺทนกาเล
๑. ม. ปวตฺตีกาเล ฯ เอวมฺปริปี ฯ

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณณา หน้า 721

ปริตตารมมณาฯ เตเนวกาเรน สตุตวีสติ มหคฺคเต ฌมฺเม
อารพฺก ปวตฺติกาเล มหคฺคตารมมณาฯ ปณฺณตฺติฌมฺเม
อารพฺก ปวตฺตนกาเล สียา นวตฺตพฺพารมมณาฯ ทิฏฺฐิ-
วิปฺยุตฺตานิ เตเยว ฌมฺเม อารพฺก เกวลี อสฺสาทนา-
ภินฺนทฺทวเสน ปวตฺตีย์ ปฏฺิสมฺปฺยุตฺตานิ โทมนสฺสวเสน
วิจิกิจฺจาย สมฺปฺยุตฺตจิตฺตูปฺปาทสฺส อนิฏฺฐากตฺวเสน (๑) อุตฺตจ-
สทฺทสฺส วิกฺเขปวเสน อวฺอุปสมวเสน ปวตฺตีย์ ปริตฺตมหคฺคต-
นวตฺตพฺพารมมณฺตา เวทิตฺตพฺพาฯ เอเตสุ ปน เอกธฺมโมปิ
อฺปฺปมาเณ อารพฺก ปวตฺติตฺตํ น สกฺโกติฯ ตสฺมา น
อฺปฺปมาณารมมณาฯ

กุสฺสโต จตฺตาริ กิริยโต จตฺตาริติ อฏฺฐ ฌาณ-
สมฺปฺยุตฺตจิตฺตูปฺปาทา เสกฺขปฺปฏฺุชฺชนชีณาสวานํ สกฺกจฺจทาน-
ปจฺจเวกฺขณธฺมมสฺสวณาทิสฺส ยถาวตฺตูปฺปกาเร ฌมฺเม อารพฺก
ปวตฺติกาเล ปริตฺตมหคฺคตฺนวตฺตพฺพารมมณา โหนฺติฯ โคตฺตรภ-
กฺกาลे ปน (๒) โลกุตฺตรธฺมมปจฺจเวกฺขณกาลे จ เนสิ อฺปฺปมาณา-
รมมณฺตา เวทิตฺตพฺพาฯ

ยํ ปเนตํ รูปาวจรจตฺตถฺชฌานํ ตํ สพฺพตฺถ ปาทก-
จตฺตํ อากาสกฺกสินฺจตฺตํ อาโลกกฺกสินฺจตฺตํ พุรฺหมวิหาร-
จตฺตํ อานาปานจตฺตํ อิทธิวิธจตฺตํ ทิพฺพโสตฺจตฺตํ
๑. ม. อนิฏฺฐจฺจกตฺวเสน ฯ ๒. ม. ปนสทฺโท นตฺถิฯ

เจโตปริยญาณจตุตถํ ยถากมมุปคญาณจตุตถํ ทิพพจกฺขุญาณ-
จตุตถํ ปุพฺเพนิวาสญาณจตุตถํ อนาคตํสญาณจตุตถนฺตํ กุสลโตปิ
กิริยโตปิ ทฺวาทสวธิ โหติ ฯ

ตตฺถ สพฺพตฺถปาทกจตุตถํ นาม อฏฺฐสุ กตฺติเณสุ
จตุตฺถชฺฌานํ ฯ ตํ หิ วิปฺสฺสนายปิ ปาทกํ โหติ อภิญฺฌานํปิ
นิโรธสฺสาปิ วฏฺฏสฺสาปิ ปาทกํ โหติเยวติ สพฺพตฺถ ปาทกนฺติ
วุตฺตํ ฯ อากาสกตฺติณอาโลกกตฺติณจตุตฺถานิ ปน วิปฺสฺสนายปิ
อภิญฺฌานํปิ วฏฺฏสฺสาปิ ปาทกานิ โหนฺติ นิโรธปาทกาเนว
น โหนฺติ ฯ พุรฺหมวิหารอานาปานจตุตฺถานิ วิปฺสฺสนาย เจว
วฏฺฏสฺส จ ปาทกานิ โหนฺติ อภิญฺฌานํ ปน นิโรธสฺส
กตฺติณปณฺณตฺตี อารพฺก ปวตฺตตฺตฺตา พุรฺหมวิหารจตุตถํ สตฺต-
ปณฺณตฺตี อารพฺก ปวตฺตตฺตฺตา อานาปานจตุตถํ นิมิตฺตํ
อารพฺก ปวตฺตตฺตฺตา ปริตฺตฺตาทิวเสน น วตฺตพฺพชฺฌมารมฺมณฺตฺตา
นวตฺตพฺพารมฺมณฺ นาม โหติ ฯ

อิทฺธิวิธจตุตถํ ปริตฺตมฺหคฺคตฺตารมฺมณฺ โหติ ฯ ถลํ ฯ ตํ
หิ ยथा กายํ จิตฺตสฺสนฺนิสฺสิตํ กตฺวา อทิสฺสฺมาเนน กายเณ
คฺนฺตฺกาโม จิตฺตวเสน กายํ ปริณาเมติ มหคฺคตฺจิตฺเต สโมทฺหติ
สฺมาโรเปติ ตथा อุปโยคฺลทฺฐารมฺมณฺ โหตีติ กตฺวา รูปกายา-
รมฺมณโต ปริตฺตตฺตารมฺมณฺ โหติ ฯ ยथा จิตฺตํ กายสฺสนฺนิสฺสิตํ

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณนนา หน้ 723

กตฺวา ทิสฺสฺมาเนน กาเยน คนฺตุกาโม กายวเสน จิตฺตํ
ปริณามเต ปาทกชฺฌานจิตฺตํ รูปกาเย สโมทหติ สมารโเปติ
ตทา อุปโยคตทุขารมฺมณํ โหตีติ กตฺวา มหคฺคตจิตฺตารมฺมณโต
มหคฺคตารมฺมณํ โหติ ฯ

ทิพฺพโสถจตฺตถํ สทฺทํ อารพฺภ ปวตฺตตฺตทา เอกนฺตปริตฺตทา-
รมฺมณเมว ฯ เจโตปริยถาณจตฺตถํ ปริตฺตมมหคฺคตอปปมาณา-
รมฺมณํ โหติ ฯ ถถํ ฯ ตํ หิ ปเรสํ กามาจรจิตฺตชานน-
กาเล ปริตฺตารมฺมณํ โหติ รูปาวจรารูปาวจรจิตฺตชานนกาเล
มหคฺคตารมฺมณํ มคฺคผลชานนกาเล อปปมาณารมฺมณํ โหติ ฯ
เอตถ ปุณฺณชฺโช โสตาปนฺนสฺส จิตฺตํ น ชานาติ โสตาปนฺโน
สททาคามิสฺสาติ เอวํ ยาว อรหตา (๑) เนตพฺพํ ฯ อรหา ปน
สพฺเพสํ จิตฺตํ ชานาติ ฯ อญฺโฆปี จ อุปริโม เหฏฺฐิมสฺสาติ
อญฺ วิเสโส เวทิตพฺโพ ฯ ยถากมฺมุปกถาณจตฺตถํ กามา-
วจรกมฺมชานนกาเล ปริตฺตารมฺมณํ โหติ รูปาวจรารูปาวจร-
ชานนกาเล มหคฺคตารมฺมณํ ฯ

ทิพฺพจกฺขุถาณจตฺตถํ รูปารมฺมณตฺตทา เอกนฺตปริตฺตทา-
รมฺมณเมว ฯ ปุพฺเพนิวาสถาณจตฺตถํ ปริตฺตมมหคฺคตอปปมาณา-
นวตฺตพฺพารมฺมณํ โหติ ฯ ถถํ ฯ ตํ หิ กามาจรกฺขนฺธา-
นุสฺสรณกาเล ปริตฺตารมฺมณํ โหติ รูปาวจรารูปาวจรกฺขนฺธา-
๑. ม. อรหโต ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 724

นุสฺสรณกาลे महकुकदारममन्निं च ओत्ते ओत्तना वा प्रेहि
वा भावित्मकुं सज्जिकत्फलञ्ज ओन्नुसฺสรणकाले ओप्पमाणा-
रममन्निं च ओत्ते पुทฺธา मकुं भावयीसु फलं सज्जिकरीसु (๑) นิพฺพาน-
ชาตฺยา ปรินิพฺพयीसฺสูติ จินฺนนวग्गุมกานุสฺสรณวเสน मकुफल-
निพฺพานปจ्जवेกฺखณโत्थि ओप्पमाณारममन्निं च ओत्ते विปลसी नाम
ภक्वा ओहितิ तसฺस पन्नुम्मตี नाम नक्रि ओहिति पन्नुम्मा
नाम राखा पीता पन्नुम्मती नाम माताओतिना नयेन
नामโत्तत्तปจ्जวิमित्तातिओन्नुसฺสรणकाले न्वत्तत्तพฺพारममन्निं โหติ च

อนาคตฺสวณจตุตฺเถปี เอเสว นโย च คฺปิ हि ओยฺ हि (๒)
อนาคเต กามาจเร นิพฺพत्ตिसฺสตีติ ชานนกาลे ปริตฺตารมมन्निं
โหติ च รูปาวจเร वा อรูปาวจเร वा นิพฺพत्ตिसฺสตีติ
ชานนกาลे महकुकदारมมन्निं โหติ च มकुं भावेषฺสตี फलं
सज्जिकरीसฺสูติ นิพฺพานชาตฺยา ปรินิพฺพयीसฺสตีติ จินฺนนวग्गु-
ชานนกาลे (๓) ओप्पमाณारममन्निं च อนาคते मेत्เตเตโย नाम
ภक्वा ओप्पชฺชिसฺสตี सुพฺพหฺมา नामสฺस พฺราหฺมโणे पीता
ภวิสฺสตี พฺรหฺมวตี नाम พฺราหฺมณี มาताओतिना नयेन
नामโत्तत्तชานนกาลे न्वत्तत्तพฺพारममन्निं โหติ च

อรูปาวจระจตุตถํ ปน อาสวานํ ขยจตุตถญจ ปาลียา
อาคตาคตฺถุจฺจานเนเวว กถียติ च (๔) กิริยาเหตุกมโนวิญญาณชาตุ
๑. ม. สจฺจนากํสุ ๒. ม. หิสฺสทฺโท นตฺถิ ๓.
๓. ม. ชานนกาลे ๔. ม. กเถสฺสามิ ๕.

อุเปกขาสหคตา สพุเพสปี เอเตสํ กุสลาकुสลกิริยาจิตตานํ
ปุเรจาริกา ตสฺสา เตสฺ วุตฺตนเยเนว อารมฺมณเกโท
เวทิตฺพุโพ ๑ ปญฺจทวารे ปน โวฏฺฐพฺพนวเสน ปวตฺติยํ
เอกนุตฺปริตฺตารมฺมณตาว (๑) โหติ ๑ รูปร่างจตุตถิกจตุกษณานาทีนํ
ปริตฺตาทิภาเวน นวตฺตพฺพรมํ อารพฺภ ปวตฺติโต นวตฺตพฺพา-
รามฺมณานิ ๑ เอตฺถ हि รูปร่างานํ ปจฺจวิกฺสิตานาํ ปวตฺตนติ
อากาसानญายตํ อุกฺขมาภูติมากาเส อากิณฺจณฺญาตํ
วิญญาณาปกเมติ ๑

มกฺคารมฺมณตฺติเก อาทิเมहि วุตฺตา อฏฺฐ ฅาณสมฺปยุตฺต-
จิตฺตูปปาทา เสกฺขาเสกฺขานํ อตฺตนา ปฏิวิทฺธมกฺกปจฺจเวกฺขณ-
กาลे มกฺคารมฺมณา มกฺเคน ปน อสฺหชาตตฺตา น มกฺก-
เหตุกา อตฺตนา ปฏิวิทฺธมกฺกํ คุรุ กตฺวา ปจฺจเวกฺขณกาลे
อารมฺมณาธิปตีวเสน มกฺกาธิปตีโน อญฺลธมฺมารมฺมณกรณกาลे (๒)
น วตฺตพฺพา มกฺคารมฺมณาตีปี มกฺกาธิปตีโนตีปี ๑ จตฺตาโร
อริยมกฺกา มกฺกสงฺฆาตสฺส มกฺกสมฺปยุตฺตสฺส วา เหตุโน
อตฺถิตาย เอกนุตฺโต มกฺกเหตุกา วิริยํ ปน วิมฺลํ วา
เชฏฺฐกํ กตฺวา มกฺกภาวนากาเล สหชาตาธิปตีโน สียา
มกฺกาธิปตีโน จนนฺทจิตฺตานํ อญฺลตฺรํ เชฏฺฐกํ กรณกาลे
สียา น วตฺตพฺพา มกฺกาธิปตีโนตี ๑

๑. ม. เอกนุตฺตปริวตฺตารมฺมณาว ๑ ๒. ม. อญฺลธมฺมารมฺมณกาลे ๑

ทวาทสวเฐ รูปาวจรจตุตถชฎาเน สพุพตูปาทก-
จตุตถาทินี นวชฎานานี เนว มคฺการมฺมณานี น มคฺค-
เหตุกานี น มคฺคาธิปตีนิ ฯ เจโตปริยญาณปฺพุเพนิวาสญาณ-
อนาคตฺสวณจตุตถานี ปน อริยานํ มคฺคจิตฺตขานนกาลे
มคฺการมฺมณานี โหนฺติ มคฺเคน ปน อสหชาตตฺตา น มคฺค-
เหตุกานี มคฺคํ คฺรู้ กตฺวา อปฺปวตฺติโต น มคฺคาธิปตีนิ ฯ
กสฺมา ปเนตานี น มคฺคํ คฺรู้ กโรนฺตีติ ฯ อตฺตโน
มหคฺคตตาย ฯ ยถา หิ ราชานํ สพุโพ โลโก คฺรู้ กโรตี
มาตาปิตโร ปน น กโรนฺติ น หิ เต ราชานํ ทิสฺวา
อาสนา วุฏฺฐหนฺติ น อญฺชลิคมฺมาทีนิ กโรนฺติ ฯ ทหฺรกาเล
โวหฺรตินเยเนว โวหฺรนฺติ ฯ เอวํ เอตานปี อตฺตโน มหคฺคตตาย
จ น มคฺคํ คฺรู้ กโรตี ฯ

กิริยาเหตุกมโนวิญญานชาตฺปี อริยานํ มคฺคปจฺจเวกฺขณ-
กาลे ปจฺจเวกฺขณปฺเรจาริกตฺตา มคฺการมฺมณา โหตี มคฺเคน
สหชาตตฺตา ปน น มคฺคเหตุกา ตํ (๑) คฺรู้ กตฺวา อปฺปวตฺติโต
น มคฺคาธิปตี ฯ กสฺมา น คฺรู้ กโรตีติ ฯ อตฺตโน อเหตุกตาย
หีนตาย ชพตาย ฯ ยถา หิ ราชานํ สพุโพ โลโก คฺรู้
กโรตี อนฺโตปริขนา (๒) ปน ขุชฺชวามนกเจฏฺฐกาโย อตฺตโน
อญฺญาณตาย ปณฺหิตมนุสฺสา วีย นาคีคฺรู้ กโรนฺติ ฯ เอวเมว
๑. ม. มคฺคํ ฯ ๒. ม. อตฺตโน ปริขนา ฯ

อิทปิ จิตต์ อตฺตโน อเหตุกตยา หีนตยา ชพตยา มคฺคิ
ครุ น กโรติ ฯ

ถาณวิปฺยตฺตกุสลาทีนึ ถาณาภาเวน เจว โลกิชมฺมา-
รฺมมณตยา จ มคฺการมฺมณาทีภาวึ น ถนฺนติ นวตฺตพฺพา-
รฺมมณาเนว โหนฺตึติ เวทิตพฺพานีติ ฯ

อตีตารมฺมณตฺติเก วิถฺถาณญายตฺนเนวสถฺวานาสถฺวา-
ยตฺนชฺมมา เหฏฐา อตีตสมาปตฺตี อารพฺก ปวตฺติโต เอกนฺเตน
อตีตารมฺมณา ฯ

นโยคา อนาคตารมฺมณา นตฺถิติ นียเมน ปาฎิเฏกั (๑)
จิตฺตึ นาม (๑) นตฺถิ ฯ นนุ จ อนาคตึสวณฺณึ เอกนฺเตน
อนาคตารมฺมณฺณึ เจโตปริยวณฺณึปี อนาคตึ อารพฺก ปวตฺตตีติ ฯ
โน นปฺปวตฺตตี ฯ ปาฎิเฏกั ปน เอตั เฏกั จิตฺตึ นาม นตฺถิ
รฺูปาวจรจตฺตชฺชวณฺเนน สงฺกหิตตฺตตา อญฺเวหิ มหคฺคตจิตฺเตหิ
มิสฺสกั โหติ ฯ เตน วุตฺตึ นโยคา อนาคตารมฺมณา นตฺถิติ ฯ

เทว ปญฺจวิถฺถาณานิ ติสฺโส จ มโนธาคุโย ปจฺจุปฺ-
ปนฺเนสุ รฺูปาทิสฺสุ ปวตฺติโต ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา นาม ฯ ทส
จิตฺตฺตฺตปาทาติ เอตฺถ อฏฐ ตาว สเหตุกา เทวมนฺุสฺसानั
ปฏิสนฺุชฺคกณฺณกาเล กมฺมึ วา กมฺมณิมิตฺตึ วา อารพฺก ปวตฺติย
อตีตารมฺมณา ฯ ภาวฺจฺจตฺติกาเลสุปี เอเสว นโย ฯ

๑. ม. ปาฎิเฏกั จิตฺตึ อนาคตารมฺมณฺณึ นาม ฯ

คตินิมิตต์ ปน อารพุก ปฏิสนธิคฺคหณกาเล ตโต ปริ
ภวญฺจกาเล จ ปจฺจุปปนฺนารมฺมณาฯ ตตฺถ (๑) ปญฺจทฺวาร
ตทารมฺมณฺวเสน ปวตฺตติยฺ มโนทฺวาร ปน อตีตानาคต-
ปจฺจุปปนฺนารมฺมณานํ ชวนานํ อารมฺมณํ คเหตุวา ปวตฺตติโต
อตีตानาคตปจฺจุปปนฺนารมฺมณาฯ กุสลวิปาภาเหตุกอุเปกฺขาสห-
คตมโนวิญญาณธาตุยฺปี เอสฺว นโยฯ เกวลญฺหิ सा मनुसฺसेसु
ชจฺจนฺธาทีนํ ปฏิสนฺธิ โหติฯ ปญฺจทฺวารे ज सन्तिरन्-
वसेनापि पज्जुप्पनारम्मणा โหตีตี อยเมตฺถ วิเสโสฯ
โสมนสฺสสหคตา ปน ปญฺจทฺวารे สन्तिरन्वเสน वा
ตทารมฺมณฺวเสน จ ปจฺจุप्पนฺนารมฺมณา โหติฯ มโนทฺวาร
ตทารมฺมณฺวเสน สเหตุกวิปาภา วิย อตีตानาคตปจฺจุप्पนฺนา-
रम्मणाति वेत्तिपुपाฯ

อกุสลวิปาภาเหตุกมโนวิญญาณธาตุ ปน กุสลวิปาภาย
อุเปกฺขาสหคตาเหตุกาย สมานคตिकाएवฯ เกวลญฺหิ सा
อาปายิกานํ ปฏิสนฺธิ ภวญฺจจฺติวเสน ปวตฺตตีตี อยเมเวตฺถ (๒)
วิเสโสฯ กิริยาเหตุกมโนวิญญาณธาตุ โสมนสฺสสหคตา ชีณา
สวานํ ปญฺจทฺวารे ปหฺภูจกาการ์ กุรฺमानา ปจฺจุप्पนฺนารมฺมณา
โหติ มโนทฺวารे อตีตาทิเกเท ธรรมे อารพุก หสิตฺตูปาทน-
วเสน ปวตฺตติยฺ อตีตानาคตปจฺจุप्पนฺนารมฺมณา โหติฯ

๑. ม. ตถาฯ ๒. ม. อยเมตฺถฯ

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณณา หน้า 729

กามาจรกุสลดุอาทีสุ กุสลดโต ตาว จตุตาโร ฌาณ-
สมปยุตตจิตตูปปาทา เสกขปฏุชชานัน อตีตาทีเกทานิ ขนุช-
ชาตอุายตทานิ สมมุตตทานัน ปจจเวกขณุตานัน อตีตานาคต-
ปจจูปปนูนารมมณา โหนติ ๑ ปณณตตนิพพานปจจเวกขณเ
นวัตตพพารมมณา ๑ ฌาณวิปยุตเตสุปี เอเสว นโย ๑ เกวลณหิ
เตหิ (๑) มกคผลนิพพานปจจเวกขณั (๒) นตถิ อยเมเวตถ วิเสโส ๑

อกุสลดโต จตุตาโร ทิฏฐิจิตตสมปยุตตจิตตูปปาทา อตีตาที-
เกทานัน ขนุชชาตอุายตทานัน อสุสาทนาภินนุทนปรามาสกาเล
อตีตาทีอารมมณา โหนติ ปณณตตึ อารพภ อสุสาเทนตสุส
อภินนุทนตสุส สตโต สตโตติ ปรามสิตฺวา กณหนตสุส
นวัตตพพารมมณา โหนติ ๑ ทิฏฐิวิปยุตเตสุปี เอเสว นโย ๑
เกวลณหิ เตหิ ปรามาสกคหณัน นตถิ ๑ เทว ปฏิมสมปยุตต-
จิตตูปปาทา อตีตาทีเกเท ฐมเม อารพภ โทมณสฺสิตานัน
อตีตาทีอารมมณา ๑ ปณณตตึ อารพภ โทมณสฺสิตานัน
นวัตตพพารมมณา ๑ วิจิจจณาอุทฺธจสมปยุตตา เตสุเอว ฐมเมสุ
อนิฏฐจกตภาเวเน เจว อุทฺธตภาเวเน จ ปวตฺตियิ อตีตา-
นาคตปจจูปปนูนวัตตพพารมมณา ๑ กิริยโต อฏฐ สเหตุก-
จิตตูปปาทา กุสลดจิตตูปปาทคตีกาเอว ๑ กิริยาเหตุกมโน-
วิถณณชาตอุเปกขาสหคตา ปณจทวารเ ไวกุจวณวเสน (๓) ปวตฺตियิ
๑. สึ เตสึ ๑ ๒. ม... ปจจเวกขณา ๑ ๓. ม. ฌมฏฐพพณวเสน ๑

ปัจจุปปนารมณาว มโนทวารเ อตีตนาคตปัจจุปปนาร-
รมณณานญเจว ปณฺณตฺตฺติอารมณณานญจ (๑) ชวนานํ ปุเรจาริก-
กาลเ อตีตนาคตปัจจุปปนนวนตฺตพฺพารมณณา ฯ

ยถาวุตฺตปฺปเกเท รุปาวจรชฺฌาเน สพฺพตฺตปาทกจฺตฺตํ
อากาสกสิณจฺตฺตํ อาโลกกสิณจฺตฺตํ พุรหฺมวิหารจฺตฺตํ
อานาปานจฺตฺตณฺติ อิมานิ ปญฺจ นวตฺตพฺพารมณณาเนว ฯ
อิทฺธิวิธจฺตฺตํ กายวเสน จิตฺตํ ปริณามนตฺตสฺส อตีตปาท-
กชฺฌานจิตฺตํ อารพฺก ปวตฺตนโถ อตีตารมณฺณํ ฯ มหาชาติ-
นิชานเ มหากตฺตปตฺเตราทีนํ วิย อนาคตํ อธิฏฺฐหนฺตฺตานํ
อนาคตารมณฺณํ โหติ ฯ มหากตฺตปตฺเตโร กิร มหาชาตินิชานํ
กโรนฺโถ อนาคเต อฏฺฐารสวสฺสาธิกานิ เทวสฺสสตานิ อิม-
คฺนฺธา มา นสฺสึสุ ปุปฺพานิ มา มิตายีสุ ทิปา มา นิพฺพายีสุติ
อธิฏฺฐหิ ฯ สพฺพํ ตเถว อโหสิ ฯ อสฺสคฺตฺตตฺเตโร วตฺตนิย-
เสนาสเน ภิกฺขุสงฺฆํ สุกฺขภคฺตํ ญฺญชฺฌมานํ ทิสฺวา อุกฺกโสณฺญหิ
ทิวเส ปุเรภคฺตํ ทธิรสี (๒) โหตฺติ อธิฏฺฐหิ ฯ ปุเรภคฺตํ กหิตํ
ทธิรสี โหติ ปจฺจภคฺตเต ปากตฺติกเมว ฯ กายํ ปน จิตฺต-
สนฺนิสฺสิตํ กตฺวา อทิสฺสมาเนน กาเยน คมนกाले อญฺญสฺส
วา ปาฏิหาริยสฺส กรณกาลเ กายํ อารพฺก ปวตฺตตฺตาว
ปัจจุปปนารมณฺณํ โหติ ฯ

๑. ม. ปณฺณตฺตฺตฺตินิพฺพานารมณณานญจ ฯ ๒. ม. ทธิรสี ฯ

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณณา หน้ 731

ทัพพโสถจตุตถํ วิชขมานํ สททเมว อารพท ปวตฺติโต
ปจฺจุปฺปนารมฺมณํ ฯ เจโตปริยถาณจตุตถํ อตีเต สตฺต-
ทิวสพฺพนฺตเร อนาคเต สตฺตทิวสพฺพนฺตเรว ปเรสํ จิตฺตํ
ชานนฺตสฺส อตีตารมฺมณํ อนาคตารมฺมณญ โหติ ฯ สตฺตทิวสา-
ติกกเม ปน ตํ ชานิตฺตํ น สกฺโกติ ฯ อตีตानาคตฺสถาณานํ หิ
เอส วิสโย ฯ นเอตสฺส ปจฺจุปฺปนฺนชานนกาเล ปน ปจฺจุปฺปนฺนา-
รมฺมณํ โหติ ฯ

ปจฺจุปฺปนฺนญจ นามตํ ติวริํ ขณฺปจฺจุปฺปนฺนํ สนฺตติ-
ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนญจ ฯ ตตฺถ อฺปฺปาทจิตฺติ-
ภกฺกปฺปตฺตํ ขณฺปจฺจุปฺปนฺนํ ฯ เอกทฺวิสนฺตติวารปริยาปฺปนํ
สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ ฯ ตตฺถ อนฺธการเ นิสิตฺตวา อาโลภฺฐจฺจาน-
กตสฺส น ตาว อารมฺมณํ ปากฺกํ โหติ ยาว ตํ ปากฺกํ
โหติ เอตฺถนฺตเร เอกทฺเวสนฺตติวารว เวทิตพฺพา ฯ อาโลภฺฐจฺจาน
จริตฺวา (๑) โอรกญจ ปวิฏฺฐสฺสาปี น ตาว สหสา รุปี
ปากฺกํ โหติ ยาว น ตํ ปากฺกํ โหติ เอตฺถนฺตเร
เอกทฺเวสนฺตติวารว เวทิตพฺพา ฯ ทฺเว จตฺวา ปน รชกานํ
หตฺถวิการิ คณฺหิเกริอาโกภฺฐนวิการญจ (๒) ทิสฺวาปี น ตาว
สทฺทํ สฺฐนาติ ยาว จ น ตํ สฺฐนาติ เอตฺสมีปี อนฺตเร
เอกทฺเวสนฺตติวารว เวทิตพฺพา ฯ เอวํ ตาว มชฺฌิมภาณกา ฯ
๑. ม. วิจริตฺวา ฯ ๒. ม. ขณฺหิเกริอาทืออาโกภฺฐนวิการญจ ฯ

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 732

ตัยุตตภาณกา ปน รูปสนฺตติ อรูปสนฺตตีติ เทว สนฺตติโย
วตฺวา อุกกํ อติกกมิตฺวา (๑) คตฺสฺส ยาว ตีเร อกกนฺตอฺทกฺเลขา
น วิปฺปสีทติ อทฺธานโต อากตฺสฺส ยาว กาเย อฺสุมฺภาโว
น วุปฺสมติ อัย (๒) รูปสนฺตติ นาม (๒) อาตปา อากนฺตฺวา
คพฺภํ ปวิฏฺฐสฺส ยาว อนฺธการภาโว น วิคฺจฺจติ อนฺโตคพฺเภ
กมฺมฏฺฐานํ มนสิกริตฺวา ทิวา วาตปानํ วิวริตฺวา โอลเณนฺตฺสฺส
ยาว อกฺขิณํ ฆนฺทนภาโว น วุปฺสมติ อัย รูปสนฺตติ นาม
เทว ตโย ชวนวารา อรูปสนฺตติ นามาติ วตฺวา ตทฺถยฺปิ
สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ นามาติ วทฺนฺติ ฯ

เอกภวปริจฺจฺฉินฺนํ ปน อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ นาม ฯ ยํ
สนฺธาย ภาทฺเทกรตฺตฺสฺสฺเต โย จาวุโส มโน เย จ
ธมฺมา สมฺปยุตฺตา อุกฺขเมตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ตสฺมี ปจฺจุปฺปนฺเน
ฉนฺทฺรากลฺปิพฺพุทฺธํ โหติ วิญฺญาณํ ฉนฺทฺรากลฺปิพฺพุทฺธตฺตา
วิญฺญาณสฺส ตทฺถินนฺทติ ตทฺถินนฺทนฺโต ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ
สํหีรตีติ (๓) วุตฺตํ ฯ สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนญฺเจตฺถ อฏฺฐกถาสฺ อากตฺ ฯ
อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ สฺสฺเต จ

ตตฺถ เกจิ ฆณฺปจฺจุปฺปนฺนจิตฺตํ เจโตปฺริยญาณสฺส
อารมฺมณํ โหตีติ วทฺนฺติ ฯ กิการณา ฯ ยสฺมา อิทฺธิมสฺส
จ ปฺรศฺส จ เอกกฺขณฺ จิตฺตํ อฺปฺปชฺชตีติ ฯ อิทฺถจ เนลํ

๑. ม. อกกมิตฺวา ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

๓. ม. อ. ๑๔/๕๖๐/๓๖๕ ฯ

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณนนา หน้า 733

โอบมมัม ๑ ขถา อากาเส จิตเต ปุปฺปมฏฺฐิมฺหิ อวสฺสํ เอกปุปฺปํ
เอกสฺส วณฺเฑน วณฺฑํ นปฺปฏฺฐิตฺติ เอวํ ปรสฺส จิตฺตํ
ชานิสฺสามิตฺติ ราสีวเสน มหาชนสฺส จิตฺเต อวชฺชิตฺเต อวสฺสํ
เอกสฺส จิตฺตํ เอเกน จิตฺเตน อปฺปาทกฺขณเ วา จิตฺติกฺขณ
วา กงฺกกฺขณเ วา ปฏฺฐิตฺติ ๑ ตํ ปน วสฺสสฺสปี
วสฺสสฺสปี อวชฺเชนโต เยน จิตฺเตน อวชฺชิตฺติ (๑) เยน จ
ชานาติ เตสํ ทฺวินฺนํ สหฺจฺจนาภาวโต อวชฺชนชวณนณจ
อนิฏฺฐเจ จาเน นานารมฺมณภาวปฺปตฺติโทสโต อยฺยตฺตนฺติ อฏฺฐ-
กถาสฺส ปฏฺฐิตฺติ ๑ สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ ปน อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ
อารมฺมณฺ ๑ โหตีติ เวทิตพฺพํ ๑

ตตฺถ ยํ วตฺตมานชวณวิถิตโต อตีตนาทวเสน ทฺวิตฺชวณ-
วิถิปริมาณกาเล ปรสฺส จิตฺตํ ตํ สพฺพปี สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ
นาม ๑ อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ ปน ชวณวาเรน ทิปेतพฺพนฺติ ยํ
อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ตํ สฺสวฺจ วุตฺตํ ๑ (๒) ตตฺถายํ ทิปนา อิทฺธิมา
ปรสฺส จิตฺตํ ชานิตฺกาโม อวชฺชิตฺติ ๑ อวชฺชนํ ขณปจฺจุปฺปนฺนํ
อารมฺมณฺ กตฺวา เตเนว สห นฺริชฺชิตฺติ ๑ ตโต จตฺตาริ ปณจ
ชวณานิ เยสํ ปจฺจิมํ อิทฺธิจิตฺตํ เสสานิ กามาจฺจรานิ เตสํ
สพฺพเพสํปี ตเทว นฺริชฺชิตฺติ จิตฺตํ อารมฺมณฺ โหตี ๑ เเนว (๓) ตานิ
นารมฺมณานิ โหนฺติ อทฺธวเสน (๔) ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณตฺตา
๑. ม. อวชฺชิตฺติ ๑ ๒. ม. ตํ สฺสวฺจ ๑ ๓. ม. น จ ๑
๔. ม. อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนวเสน ๑

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 734

เอการมมณานิ ฯ เอการมมณตฺเตปี จ อิทฺธิจิตฺตเมว ปฺรสุต
จิตฺตํ ชานาติ น อิตฺรานี ฯ ยถา จกฺขุทฺวารเ จกฺขุวิญญาณเมว
รูปํ ปฺรสุตติ น อิตฺรานีติ ฯ อิติ อิทํ สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนสุต
เจว อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนสุต จ วเสน ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณํ
โหติ ฯ ยสฺมา วา สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํปี อทฺธาปจฺจุปฺปนฺเนยว
ปวตฺตติ (๑) ตสฺมา อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนวเสนนตํ ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ

ปฺพุเพนิवासจตุตฺถํ (๑) นามโกตฺตทานุสฺสรณนปี นิพฺพาน-
นิमितฺตปจฺจเวกฺขณเว นวตฺตพฺพารมฺมณํ เสสกาเล อตีตา-
รมฺมณเมว ฯ ยถากมฺมุปกฺกณณจตุตฺถํปี อตีตารมฺมณเมว ฯ
ตตฺถ กิณฺจาปี ปฺพุเพนิวาสเจโตปฺริยญาณานิ อตีตารมฺมณานิ
โหนติ ฯ อถ โข เตสํ ปฺพุเพนิवासญาณสุต อตีตกฺขนฺธา-
ขนฺธรปฺปฏิพทฺธจ กิณฺจิจิ อนารมฺมณํ นาม นตฺถิ ฯ ตํ หิ
อตีตกฺขนฺธรปฺปฏิพทฺธเชสุ ฐมฺเมสุ สพฺพญฺญุตญาณสมคฺคิกํ
โหติ ฯ เจโตปฺริยญาณสุต จ สตฺตทิวสพฺพกฺขนฺตราตีตํ จิตฺตเมว
อารมฺมณํ ฯ ตํ หิ อณฺณํ ขนฺธํ วา ขนฺธรปฺปฏิพทฺธํ วา
น ชานาติ มกฺกสสมฺปยุตฺตจิตฺตารมฺมณตฺตา ปน ปฺริยายโต
มกฺกการมฺมณนฺติ วุตฺตํ ฯ ยถากมฺมุปกฺกณณสุต จ อตีตเจตนา-
มกฺกเมว อารมฺมณนฺติ ฯ อयํ วิเสโส เวทิตพฺพโโพ ฯ อยเมตฺถ
อฏฺฐกถานโย ฯ ยสฺมา ปน กุสลาขนฺธา อิทฺธิวิธญาณสุต
๑. ม. ปตฺติ ฯ ๒. ม. ปฺพุเพนิवासญาณจตุตฺถํ ฯ

เล่มที่ 46 อภฺจกถากณทวณณา หน้า 735

เจโตปริยญาณสฺส ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตญาณสฺส ยถากมฺมุปก-
ญาณสฺส อนาคตํสญาณสฺส อารมฺมณปัจฺจเยน ปัจฺจโยติ (๑)
ปฏฺฐาเน วุตฺตํ ๑ ตสฺมา จตฺตารอปี ขนฺธา เจโตปริยญาณ-
ยถากมฺมุปกญาณํ อารมฺมณํ โหนฺติ ๑ ตตฺรอาปี ยถา-
กมฺมุปกญาณสฺส กุสลากุสลาเอวาทิ ๑

ทิพฺพจกฺขุญาณจตฺตํ วิชฺขมานวณฺณารมฺมณตฺตา ปัจฺจอุป-
ปนฺนารมฺมณเมว ๑ อนาคตํสญาณจตฺตํ อนาคตารมฺมณเมว ๑
ตํ หิ อนาคตกฺขนฺธขณฺธปฏฺิพฺพเชฺสฺส ฐมฺเมสฺส ปุพฺเพนิวาสญาณํ
วีย สพฺพญฺญตฺตญาณสมคฺคิํ โหติ ๑ ตตฺถ กิณฺจาปี เจโต-
ปริยญาณํปี อนาคตารมฺมณํ โหติ ๑ ตํ ปน สตฺตทิวสพฺภนฺตเร
อุปฺปชฺชนกจิตฺตเมว อารมฺมณํ กโรติ ๑ อิทํ อนาคเต กปฺป-
สทสฺสเส อุปฺปชฺชนกจิตฺตํปี ขนฺธेषี ขนฺธปฏฺิพฺพทฺธมฺปี ๑
รฺฐาวารจฺจตฺติจตฺตกฺกขฺมานาทีนํ อตีตानาคตปัจฺจอุปฺปนฺเนสฺส เอก-
ธมฺมํปี อารพฺก อุปฺปวตฺติโต เอกนฺตนวตฺตพฺพารมฺมณาเนวาทิ
เวทิตพฺพานิ ๑

อชฺชตฺตตฺติเก อนินฺนทฺริยพฺพทฺธรูปญฺจ นิพฺพานญฺจ พหิทฺธาติ
อิทํ ยถา อินฺนทฺริยพฺพทฺธํ ปรปฺปคฺคฺลสนฺตฺตานเ พหิทฺธาติ วุจฺจมานํปี
ตสฺส อตฺตโน สนฺตฺตานปริยาปนฺนตฺตา นียกชฺชตฺตํปี โหติ เอวํ
น เกนจิ ปริยาเยน อชฺชตฺตํ โหตีติ นียกชฺชตฺตปริยาเยสฺส
อภาเวน พหิทฺธาติ วุตฺตํ ๑ น นียกชฺชตฺตมตฺตสฺส อสมภฺวโต ๑

๑. อภฺ. ป. ๔๐/๔๕๓/๑๕๘-๕ ๑

นิกขมตตมตตสฺส ปน อสมภวมตฺตํ สนฺชาย อชฺฉตฺตา-
รम्मณตฺตติเก พหิทฺฐารम्मณตา วุตฺตาฯ อชฺฉตฺตชฺชมาปคม-
มตฺตโตว อากิลฺยจฺญายตนารम्मณสฺส อชฺฉตฺตภาวปี พหิทฺฐา-
ภาวปี อชฺฉตฺตพหิทฺฐาภาวปี อนนฺชานิตฺวา อากิลฺยจฺญายตนํ
น วตฺตพฺพํ อชฺฉตฺตารम्मณตฺตปีตีอาทิ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ น เกวลํ ตเทว นวตฺตพฺพารम्मณํ ฯ ตสฺส ปน
อวชฺชนปี อุปจารจิตฺตานปี ตสฺสสารम्मณสฺส ปจฺจเวกฺขณ-
จิตฺตานปี ตสฺสเสว อสฺสาทนาทิวเสน ปวตฺตานี อกุสลจิตฺตานปี
นวตฺตพฺพารम्मณานเวตฺติฯ ตานี ปน ตสฺมี วุตฺเต วุตฺตานเว
โหนตฺติติ วิสฺสุ น วุตฺตานีฯ ถลํ วุตฺตานเว โหนตฺติติฯ เอตฺ
หิ อากิลฺยจฺญายตนํ ยลฺลจฺ ตสฺส ปุเรจาริกิ อวชฺชน-
อุปจาราทิวเสน ปวตฺตํ เตน สห เอการम्मณํ ภเวยฺยฯ
ตํ สพฺพํ อตฺตารम्मณตฺตติเก กามาวจรกุสลํ อกุสลกิริยโต นว
จิตฺตูปปาทา รูปาวจรจตฺตถณฺณานนฺติ เอวํ วุตฺตานํ เอเตลฺลํ
จิตฺตูปปาทานํ สียา น วตฺตพฺพวา อตฺตารम्मณตฺตปีตีอาทินา
นเยน นวตฺตพฺพารम्मณภาวสฺส อนฺนุญฺญาตตฺตา อากิลฺยจฺญาย-
ตนสฺส จ อากิลฺยจฺญายตนํ จตฺตาโร มคฺคา อปริยาปนฺนา
จตฺตารปี (๑) สามญฺยผลานี อิเม ชฺชมา น วตฺตพฺพวา
อตฺตารम्मณตฺตปีตี เอวํ เอกนฺเตน นวตฺตพฺพารम्मณตฺตวจนโต
นวตฺตพฺพารम्मณนฺติ วุตฺตํ ฯ อิทานี ตํ อชฺฉตฺตารम्मณตฺตติเก
๑. ม. จตฺตาริ จ ฯ

เล่มที่ 46 อภุจกถากณทวณณา หน้า 737

เอกปี วุจมานัน ยสุมา เหฎฐา เตน สห เอการมมณภาวปี
สนุชาย กามาวจรกุสลาทีนั นวตตพพารมมณตา วุตตา ตสุมา
อิฐาปี เตสั นวตตพพารมมณภาวั ทีเปติ ๑ โโก หี เตน
สห เอการมมณานัน นวตตพพารมมณภาเว อนุตตราโยติ ๑
เอวั ตสุมี วุตเต วุตตานเนว โหนตตีติ เวทิตพพานิ ๑ เสสเมตถ
อชฺชตตารมมณตติเก ปาลีโต อุตตานตถเมว ๑

อารมมณวิภาเคน ปน วิญญาณญายตนัน เนวสญญา-
นาสญญาตนนุติ อิมลั ตาว กุสลวิปากกิริยาวเสน ฉนุณัน
จิตตูปปาทานัน อตตโน สนุตานสมพนุชั เหฎฐิมสมาปตติ
อารพุก ปวตติโต อชฺชตตารมมณตา เวทิตพพา ๑ เอตถ จ
กิริยอากาसानญายตนัน กิริยวิญญาณญายตนสเสว อารมมณัน
โหติ น อิตรสสุ ๑ กสุมา ๑ อากาसानญายตนกิริยสมงฺกโน
กุสลสสุ วา วิปากสสุ วา วิญญาณญายตนสสุ อภาวโต ๑
กุสลัน ปน กุสลวิปากกิริยานัน ตินุณปี อารมมณัน โหติ ๑
กสุมา ๑ อากาसानญายตนกุสลัน นิพพคเตตฺวา จิตสสุ ตโต
อุทฺธั ติวิสสุสาปี วิญญาณญายตนสสุ อุปฺปตติสมภวโต ๑
วิปากัน ปน น กสฺสจि อารมมณัน โหติ ๑ กสุมา ๑ วิปากโต
วฏฺฐหิตฺวา จิตตสสุ อภินีหาราสมภวโต ๑ เนวสญญานา-
สญญาตนสสุ อารมมณกรณเปปี เอเสว นโย ๑ รูปาวจรตติก-
จตุกชฺชานาทีนั สพฺเพสปี นียกชฺชตฺโต พหิทฺฐาภาเว
พหิทฺฐาภูตานิ ปจฺจวิกสิณาทีนั อารพุก ปวตติโต พหิทฺฐา-

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีวณณา หน้า 738

รรมณตา เวทิตพพา ฯ

สพเพว กามาวจรา กุสลากุสลาพุยากตา ธมฺมา รูปาวจร-
จตุตถชฺฆานนฺติ (๑) เอตถ กุสลโต จตฺตารโ ฌานสมฺปยุตฺต-
จิตฺตูปฺปาทา อตฺตโน ขนฺธาทีนึ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส อชฺฉตฺตาร-
รรมณฯ ปรสฺส ขนฺธาทีปจฺจเวกฺขณฺ ปณฺณตฺตนิพฺพานํ-
ปจฺจเวกฺขณฺ จ พหิตฺุธารมฺมณา ตทฺถยวเสน อชฺฉตฺตพหิตฺุธา-
รรมณฯ ฌานวิปฺปยุตฺเตสฺสปี เอเสว นโย ฯ เกวลณฺหิ เตสฺ
นิพฺพานปจฺจเวกฺขณฺ นตฺถิ ฯ อกุสลโต จตฺตารโ ทิฏฺฐิจิต-
สมฺปยุตฺตจิตฺตูปฺปาทา (๒) อตฺตโน ขนฺธาทีนึ อสฺสาทนาภินนฺทน-
ปรามาสกหณฺกาลเ อชฺฉตฺตารมฺมณา ปรสฺส ขนฺธาทีสฺ จเ
อนินฺทฺริยพทฺฐรูปกสิณาทิสฺ จ ตเถว ปวตฺติกาเล พหิตฺุธารมฺมณา
ตทฺถยวเสน อชฺฉตฺตพหิตฺุธารมฺมณฯ ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺเตสฺสปี เอเสว
นโย ฯ เกวลณฺหิ เตสฺ ปรามาสกหณฺ นตฺถิ ฯ เทว ปฏฺิฆ-
สมฺปยุตฺตา อตฺตโน ขนฺธาทีสฺ โทมนสฺสิตฺสฺส อชฺฉตฺตารมฺมณา
ปรสฺส ขนฺธาทีสฺ จเ อนินฺทฺริยพทฺฐรูปปณฺณตฺตีสฺ จ พหิตฺุธา-
รรมณฯ อุภยวเสน (๓) อชฺฉตฺตพหิตฺุธารมฺมณฯ วิจิกิฉฺฉนฺททฺทวเสน (๔)
ปวตฺติยํ อชฺฉตฺตาทิอารมฺมณตา เวทิตพพา ฯ

เทว ปญฺจวิญญานานึ ติสฺโส จ มโนธาตุโยติ อิม

๑. ม. รูปาวจร จตุตถ ชฆานนติ ฯ ๒. ม. ทิฏฐิสมฺปยุตฺตจิตฺตูปฺปาทา ฯ

๓. ม. ตทฺถยวเสน ฯ ๔. ม. วิจิกิฉฺฉนฺททฺทวเสน ฯ

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณณา หน้า 739

เตรส จิตตูปปาทา อตตโน รูปาทีนิ อารพภ ปวตติย
อชฺมตตารมมณา ปรสฺส รูปาทีสุ ปวตฺตา พหิทฺธารมมณา
ตทุกยวเสน อชฺมตตพหิทฺธารมมณาฯ โสมนสฺสสหคตาเหตุก-
วิปากมโนวิญญาณชาตุ ปญฺจทวารे สนนฺตริณตทารมมณวเสน
อตตโน ปญฺจ รูปาธิชฺมเม มโนทวารे ตทารมมณวเสน
อญฺเญปี อชฺมตฺติเก กามาวจรชฺมเม อารพภ ปวตติย
อชฺมตตารมมณา ปรสฺส ชฺมเมสุ ปวตฺตมานา พหิทฺธารมมณา
อุกยวเสน อชฺมตตพหิทฺธารมมณาฯ อุเปกฺขาสหคตวิปากา-
เหตุกมโนวิญญาณชาตุ ทวเยปี เอเสว นโยฯ เกวลํ ปเนตา
สุคฺติยํ ทุกคฺติยญจ ปฏฺฐิสนฺธิทวํจจฺจิวเสนาปี อชฺมตฺตาทีเกเทสุ
กมฺมาทีสุ ปวตฺตุนฺติฯ

อฏฐ มหาวิปากจิตฺตานิ เอตาสฺยเว ทฺวินฺนํ สมาน-
คฺติกานิฯ เกวลํ ปเนตานิ สนนฺตริณวเสน นปฺปวตฺตุนฺติ
ปฏฺฐิสนฺธิทวํจจฺจิวเสน (๑) จ เนลํ (๑) สุคฺติยฺเยว ปวตฺตุนฺติฯ
โสมนสฺสสหคตาเหตุกกริยา ปญฺจทวารे อตตโน รูปาทีนิ
อารพภ ปญฺจจการกรณวเสน ปวตติยํ อชฺมตตารมมณา
ปรสฺส รูปาทีสุ ปวตฺตา พหิทฺธารมมณาฯ มโนทวารे
ตถาคตสฺส โชติปาลมาณววมมเทวราชกณฺหตาปสาทิกาลेสุ
อตตนา กตกริยํ ปจฺจเวกฺขนุตสฺส หสิตฺตูปปาทวเสน ปวตฺตา
อชฺมตตารมมณาฯ มลฺลิกาย เทวียา สนนฺตติมหามตฺตสฺส
๑. ม. ปฏฺฐิสนฺธิทวํจจฺจิวเสนวฯ

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณณา หน้า 740

สุมนมาลาการสุสาติ เอวมาทีนั กิริยากรณั อารพุก ปวตติ-
กาเล พหิทุธารมมณา อุภยวเสน อชฺฆตตพหิทุธารมมณา ฯ
อุเปกฺขาสหคตกิริยาเหตุกมโนวิญญานธาตุ ปญจทวารเ วโฏฐวน-
วเสน (๑) มโนทวารเ จ อวชฺชนวเสน ปวตติยั อชฺฆตตาทิ-
อารมมณา ฯ อฏฐ มหากิริยา กุสลจิตตคตिकाเอว ฯ เกวลญหิ
ตา ชีณาสวานั อุปฺปชฺชนติ กุสลานิ เสกฺขปฺปชฺชนานนฺติ
เอตตกเมเวตถ นานากรณั ฯ

วุตฺตปฺปการเ รุปาวจรจตุตฺตชฺฆมานเ สพฺพตถ ปาทก-
จตุตฺตาทินิ ปญจมชฺฆมานานิ อิมสฺมี ติเก โโอกาถั ลภนฺติ ฯ
เอตานิ หิ กสิณปณฺณตฺตนิमितฺตอารมฺมณตฺตา พหิทุธา-
รมมณานิ ฯ

อิทฺธิวิจจตุตฺถั กายวเสน จิตฺตํ จิตฺตวเสน วา กายั
ปริณามนกาเล อตฺตโน กุมารกวนฺณาทีนิมฺมานกาเล จ
สกกายจิตฺตานั (๒) อารมฺมณกรณโต อชฺฆตฺตารมฺมณั พหิทุธา
หคฺถิสฺสาทิสฺสนกาเล พหิทุธารมฺมณั กालเณ อชฺฆตฺตํ
กालเณ พหิทุธา ปวตติยั อชฺฆตฺตพหิทุธารมฺมณั ฯ

ทิพฺพโสจจตุตฺถั อตฺตโน กุจฺฉิสทฺทสวณกาเล อชฺฆตฺตา-
รมมณั ฯ ปเรถั สทฺทสวณกาเล พหิทุธารมฺมณั อุภยวเสน
อชฺฆตฺตพหิทุธารมฺมณั ฯ เจโตปริยญาณจตุตฺถั ปเรถั จิตฺตา-
รมมณโต พหิทุธารมฺมณเว ฯ อตฺตโน จิตฺตชานเณ ปน เตน
๑. ม. วโฏฐพฺพนวเสน ฯ ๒. ม. สกกายจิตฺตานั ฯ

ปโยชนํ นตฺถิ ฯ ปุพฺเพนิวาสจตุตฺถํ อตฺตโน ฆนฺชานุสฺสรณกาเล
อชฺมตฺตารมฺมณํ ปรสฺส ฆนฺเช อนินฺทริยพทฺธรูปํ ติสฺโส จ
ปณฺณตฺติโย อนุสฺสรณโถ พหิทฺธารมฺมณํ อุภยวเสน อชฺมตฺต-
พหิทฺธารมฺมณํ ฯ

ทิพฺพจกฺขจตุตฺถํ อตฺตโน กุจฺฉิกตาทิรूपทสฺสนกาเล
อชฺมตฺตารมฺมณํ อวเสสรूपทสฺสนกาเล พหิทฺธารมฺมณํ
อุภยวเสน อชฺมตฺตพหิทฺธารมฺมณํ ฯ อนาคตฺสวณจตุตฺถํ
อตฺตโน อนาคตกฆนฺชานุสฺสรณกาเล อชฺมตฺตารมฺมณํ ปรสฺส
อนาคตกฆนฺชานํ วา อนินฺทริยพทฺธสฺส วา รูปสฺส อนุสฺสรณ-
กาเล พหิทฺธารมฺมณํ อุภยวเสน อชฺมตฺตพหิทฺธารมฺมณํ ฯ
อาภิณฺจณฺญาตนสฺส นวตฺตพพารมฺมณตฺตาย การณํ เหฏฺฐา
วตฺตเมว ฯ

ทุกอตฺถุทฺธารวณณา

เหตุโคจฺจณฺนิทฺเทเส ฯ ตโย กุสฺลเหตุติ อาทินา นเยน
เหตุ ทสฺเสตฺวา ปฺน เตเยว อุปฺปตฺติญฺจานโถ ทสฺเสตฺถุ จตฺตสุ
ญฺมิสฺสุ กุสฺเลสฺสุ อุปฺปชฺชนตฺติอาทิ วตฺตํ ฯ อิมินา อุปาเยน
เสสโคจฺจณฺเกสฺสปี เทสนานโย เวทิตฺพุโพ ฯ

ยตฺถ เทว ตโย อาสวา เอกโถ อุปฺปชฺชนตฺติ เอตฺถ
ตฺวิเรน อาสวานํ เอกโถ อุปฺปตฺติ เวทิตฺพุพา ฯ ตตฺถ จตฺตสุ
ทิจฺฉิวิปฺปยฺตฺเตสฺสุ อวิชฺชาสเวน ทิจฺฉิสฺมปฺปยฺตฺเตสฺสุ ทิจฺฉาสวา-

เล่มที่ 46 ธรรมสงคณีนวณณา หน้า 742

วิฆาตเวหิ สทฺธินฺติ กามาสโว ทฺวิเรน เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ
ภวาสโว จตุสฺส ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺเตสฺส อวิฆาตเวเนน สทฺธินฺติ
เอกธาว จ เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ

ยถา เจตถ เอวํ ยตถ เทว ตีณิ สลฺโลชนานิ เอกโต
อุปฺปชฺชนฺตฺติ เอตฺถาปี สลฺโลชนานํ อุปฺปตฺติ เอกโต ทสธา
ภเว ฯ ตตฺถ กามราโค จตุธา เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ ปฏฺฐิโฆ
ติธา มาโน เอกธา ตถา วิจิกิจฺฉา เจว ภวราโค จ ฯ
กถํ กามราโค ตาว มาณสลฺโลชนอวิฆาตสลฺโลชนเหิ เจว
ทิฏฺฐิสลฺโลชนาวิฆาตสลฺโลชนเหิ จ สีลพฺพตฺปรามาตอวิฆา-
ตสลฺโลชนเหิ จ อวิฆาตสลฺโลชนมตฺเตเนว จ สทฺธินฺติ เอวํ
จตุธา เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ ปฏฺฐิโฆ ปน อีสฺสาตสลฺโลชน-
อวิฆาตสลฺโลชนเหิ เจว มจฺฉริยสลฺโลชนอวิฆาตสลฺโลชนเหิ
จ อวิฆาตสลฺโลชนมตฺเตเนว จ สทฺธินฺติ เอวํ ติธา เอกโต
อุปฺปชฺชติ ฯ มาโน ตาว (๑) ภวราคาวิฆาตสลฺโลชนเหิ สทฺธิ
เอกธาว เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ ตถา วิจิกิจฺฉา ฯ สทา หิ
อวิฆาตสลฺโลชนเนน สทฺธิ เอกธา อุปฺปชฺชติ ฯ ภวราเคปี
เอเสว นโย ฯ (๒) เอวเมตฺถ เทว ตีณิ สลฺโลชนานิ เอกโต
อุปฺปชฺชนฺตฺติ ฯ

ยเมตํ (๓) นีวรณโคจฺฉเก ยตถ เทว ตีณิ นีวรณานิ
เอกโต อุปฺปชฺชนฺตฺติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถาปี อฏฺฐธา นีวรณานํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. นโยติ ฯ ๓. ม. ยํ ปเนตํ ฯ

เล่มที่ 46 อฏฐกถากณทวณณา หน้า 743

เอกโต อุปฺปตฺติ เวทิตพฺพา ฯ เอเตสุ หิ กามฉนฺโท ทูริชา
เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ พฺยาปาทो จตุธา อุทฺธจฺจํ เอกธา ตถา
วิจิกิจฺฉา ฯ ถถ กามฉนฺโท ตาว อสงฺขาริกจิตฺเตสุ อุทฺธจ-
นึวณณอวิชฺชานึวณเณหิ สสงฺขาริกเสสุ ถินมิทฺธอุทฺธจฺจอวิชฺชา-
นึวณเณหิ สทฺธิ ทูริชา เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ ยํ ปเนตํ เทว
ตีณฺตี วุตฺตํ ตํ เหฏฺฐิมปริจฺเจทวเสน วุตฺตํ ตสฺมา จตฺนุนํปี
เอกโต อุปฺปตฺติ ชฺชชฺชติเอว ฯ พฺยาปาทो ปน อสงฺขาริก-
จิตฺเต อุทฺธจฺจนึวณณอวิชฺชานึวณเณหิ สสงฺขาริกเ ถินมิทฺธ-
อุทฺธจฺจอวิชฺชานึวณเณหิ อสงฺขาริกเยว อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจอวิชฺชา-
นึวณเณหิ สสงฺขาริกเยว จ ถินมิทฺธอุทฺธจฺจกุกฺกจฺจอวิชฺชา-
นึวณเณหิ สทฺธินฺติ จตุธา เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ อุทฺธจฺจํ ปน
อวิชฺชานึวณณมตฺเตน สทฺธิ เอกธา เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ
วิจิกิจฺฉา อุทฺธจฺจอวิชฺชานึวณเณหิ สทฺธิ เอกธา เอกโต
อุปฺปชฺชติ ฯ

ยมฺปีทํ กิเลสโคจฺจเก ยตฺถ เทว ตโย กิเลสา เอกโต
อุปฺปชฺชนฺตีติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ยตฺถ เทว ตโย กิเลสา อญฺเณหิ
ตโย วา กิเลสา อญฺเณหิ กิเลสหิ สทฺธิ อุปฺปชฺชนฺตีติ
เอวมตฺโต เวทิตพฺโพ ฯ กสฺมา ฯ ทฺวินนํ ตินฺณเยว วา เอกโต
อุปฺปตฺติยา อสมภวโต ฯ

ตตฺถ ทสฺสา กิเลสานํ เอกโต อุปฺปตฺติ โหติ ฯ เอตฺถ
หิ โลโก ฉธา เอกโต อุปฺปชฺชติ ฯ ปฏฺฐิม เทวธา ตถา

โมโหติ เวทิตพุโพ ๗ ถลั ๗ โลโก ตาว อสงขาริเก ทิฏฐิ-
วิปยุตเต โมหอุทฺทจจอหิริโกโนตฺตปเปหิ สสงขาริเก โมหถีน-
อุทฺทจจอหิริโกโนตฺตปเปหิ อสงขาริเกเยว โมหมานอุทฺทจจอหิริโก-
โนตฺตปเปหิ สสงขาริเกเยว โมหมานอุทฺทจจอหิริโกโนตฺตปเปหิ
ทิฏฐิสมฺปยุตเต ปน อสงขาริเก โมหอุทฺทจจทิฏฐิอหิริโกโนตฺตปเปหิ
สสงขาริเก โมหทิฏฐิถีนมิทฺทอุทฺทจจอหิริโกโนตฺตปเปหิ สทฺธินฺติ
ฉธา เอกโต อุปฺปชฺชติ ๗

ปฏฺฐิโฆ ปน อสงขาริเก โมหอุทฺทจจอหิริโกโนตฺตปเปหิ
สสงขาริเก โมหถีนอุทฺทจจอหิริโกโนตฺตปเปหิ สทฺธินฺติ เอว
ทฺวิธา เอกโต อุปฺปชฺชติ ๗ โมโห ปน วิจิกิจฺฉาสมฺปยุตเต
วิจิกิจฺฉาอุทฺทจจอหิริโกโนตฺตปเปหิ อุทฺทจจสมฺปยุตเต อุทฺทจจ-
อหิริโกโนตฺตปเปหิ สทฺธินฺติ เอว ทฺวิธา เอกโต อุปฺปชฺชติ ๗
เสลฺลํ สทฺพตฺถ อุตฺตทานคฺคเมวาทิ ๗

อภุจสาลินียา ธรรมสงคหภูจกถาย
อภุจกถากณฺทวณฺณนา นิฏฐิตา ๗

นิกมนกถา

เอตตาวตา จ

จิตฺตํ รูปญจ นิกฺเขปํ อตฺตทุฑฺฑารํ มโนรมํ
ยํ โลกนาโถ ภาเซนฺโต เทเสตี ธรรมสงฺคณี ฯ
อภิธรรมสฺส สงฺกยฺห ธรรมเม อนวเสสโต
จิตาย ตสฺสา อารทฺธา ยา มยา อตฺตวณฺณา ฯ
อนากุลานมตฺตานํ สมฺภวา อฏฐสาลินี
อิตฺติ นามเน สฺวาเสสา สนนฺนิฏฺฐานมฺปากตา ฯ
เอถฺนจตฺตวาฬีสาย ปาลิยา ภาณวารโต
จิรฺภูจิตฺตตํ ธรรมสฺส นิฏฺฐาเปเนเตน ตํ มยา ฯ
ยํ ปตฺตํ กุสลนตฺสส อานุกาเวน ปาณฺโน
สพฺเพปิ ธรรมราชสฺส (๑) ฌตฺวา ธรรมํ สุขาวทํ ฯ
ปาปฺพนตฺต วิสฺสุทฺธาย สุขาย ปฏิปตฺติยา
อโสกํ อนุปายาสํ นิพฺพานสุขมฺมุตฺตมํ ฯ
จิรํ ติฏฺฐตฺต สทฺธมฺโม ธรรมเม โหนตฺต สคารวา
สพฺเพปิ สตฺตกา กาเลน สมฺมา เทโว ปวสฺสตฺต ฯ
ยถา รกฺขีสุ โปราณา สุรราชาโน ตเถวิมํ
ราชา รกฺขตฺต ธรรมเนน อตฺตโนว ปจฺจ ปชฺชนฺติ ฯ

ปรมวิสฺสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวิริยปฏิมณฺจติเตน สีลาจารชฺชว-

๑. ม. สพฺเพ สทฺธมฺมราชสฺส ฯ

มททวาทิคุณสมุทยสมุทิตน สกสมยสมยบุตรคหนชโฆคาน-
สมตเถน ปญญาเวยุตติสมนุณาคเตน ตปิฎกปริยตติปปเกเท
สาฎฐกเถ สตถุสาสเน อปปฎิหตถาณปปภาเวน มหาเวยุยา-
กรเถน กรณสมปตติขนิตสุขวินิคคตมธโรพาร (๑) วจนถาวณณ-
ยุตเตน ยุตตมุตตวาทีนา วาทิวเรน มหากวีนา ปภินนปฎิ-
สมภิทาปริวาร (๒) ฉพภิลญาทีปปเกทคณปฎิมณตเท อุตตริมนุสส-
ชมเม สุปตติฎฐิตพุทธีน เถรวสปปทีป่าน เถราน มหาวิหาร-
วาสิน วีสาลงการฐเตน สุวิปลวิสุทฐพุทธีนา (๓) พุทฐโฆโสติ ครุหิ
คหิตนามเชยเยน เถเรน กตา อัย อฏฐสาลินี นาม ธรรม-
สงคหฎกถา

ดาว ติฎฐตฺตฺ โลคสมิ โลกนิตฺตฺรณณสิน
ทสฺเสนตฺตี กุลปตฺตฺตานํ นยํ ปญญาวิสุทฺธิยา ฯ
ยาว พุทฺโธติ นามมฺปิ สุตฺตฺตฺตฺตฺส ตาทิโน
โลกมฺหิ โลกเชฎฺฐตฺส ปวตฺตฺติ มहेสิโนติ ฯ

อฏฐสาลินียา นาม อภิธรรมฎกถาย

ธรรมสงคณีวณณา นิฎฐิตา ฯ

๑. ม. ...มยุโรพาร... ฯ ๒. ส. ...ปริวาร ฯ ๓. ม. วิปลวิสุทฐพุทธีนา ฯ